

ଅର୍ଛ ଶତାବୀର
ଅନୁଭୂତି
(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମିଶ୍ର

ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମିଶ୍ର

ଅର୍କ ଶତାବୀର ଅନୁଭୂତି

(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ନଚୀବନ ପୁସ୍ତକାଳୟ
ବୃନ୍ଦମାରୋକ, କଟକ-୨

ପ୍ରକାଶନ :

ନବଜୀବନ ପୁସ୍ତକାଳୟ

ବୃଦ୍ଧମାତ୍ରୀକ, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ

୧୯୮୩

ମୁଦ୍ରଣ :

ନବଜୀବନ ପ୍ରେସ୍

ବୃଦ୍ଧମାତ୍ରୀକ, କଟକ-୨

ମୂଲ୍ୟ :

ଟ ୩୭.୦୦

Ardhasatabdira Anubhuti

Autobiography

of

Chintamani Misra

(First Part)

Published by :

Nabajivan Pustakalaya

Chandnichauk, Cuttack-2

First Edition

1983

Printed at :

Nabajivan Press,

Cuttack-2

Rs. 32/-

ମୋ' ଅନୁଭୂତିର ଆୟୁଷ ପର୍ବତ ବର୍ଷରୁ ଦଶବର୍ଷ ବେଶୀ । ତେଣୁ ଶିରୋନାମାରେ ଭୁଲୁ ହିପାଉଛୁ । ପିତ୍ତଳ ଦଶବର୍ଷ ପାଇଁ ପାଠକ କ୍ଷମା ଦେବେ । ତାଙ୍କୁ, ବିଶେଷ କରି ତାଙ୍କ ପିତ୍ତଳ-ନାନ୍ଦୁ ଆଗାମୀକୁ ବି କିଛି ଖୁଡ଼ ମଗାଯିବ । ଏ ନିବନ୍ଧର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଶେଷ ଦିନର ଥା ବି ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଇ ପଡ଼ିବ, ନ ହେଲେ ଲେଖା ଅପୁଣ୍ଡି ରହିଯିବ, ଯେପରି ପଣ୍ଡିତ ଗାଦାବଶଙ୍କର ରହିଲ । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ସବୁକଥା ମୋଟା ମୋଟି ଭାବେ ଲେଖିଥିବାରୁ ଏ ପଛରେ କିଛି ବିଶେଷ ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ଉଚ୍ଚରଙ୍ଗ ପର୍ବତ ବର୍ଷରେ ହା ଥିଲ ପାଞ୍ଚହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଥିଲ ବୋଲି ସ୍ଵର୍ଗରେ କୁହାୟାଇପାରେ । ଆଗାମୀ ପାଞ୍ଚହଜାର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଏହାର ବିଶେଷ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବ ବୋଲି ଅଣାତର ଉଚ୍ଚହାସ ଦୃଷ୍ଟେ ମନେହୁଏ ନାହିଁ ।

କବିକାଳା ସାମୟିକ

ଅବଶ୍ୟ ଦୁନିଆ ପ୍ରତିଦିନ ବଦଳୁଛି । କାଳିର କଥା ଆଜିକି ନାହିଁ ; ଆଜିର କଥା କାଲିକି ରହିବ ବୋଲି ଆଶା କରି ହେଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ତତ୍ତ୍ଵଶଣ ପରିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରଭାବ ବେଶୀ କାଳ ରହ ନପାରେ । ସେବନ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲିଳା ନେହେରୁ କହିଥିଲେ, ତୁଙ୍କ ଜଳାର ବର୍ଷର ମନୁସ୍ତୁତିକୁ ଧଇଲେ ଲଳିବ ନାହିଁ । ଗତ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଖାଲି ଏ ଦେଶ ଜାହିକ, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପରିପଦିକାରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦର୍ଭମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଓ କରୁଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ମନେହୁଏ, ସମସ୍ତେ ସେହି ମନୁସ୍ତୁତି ବେଳର ସମାଜପ୍ରତି ଲୋକୁ ଧୃଷ୍ଟ ପକାଇଲେଣି । ସେବନ ଜଣେ ଆମେରିକାନ୍ ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ଲେଖିଥିଲେ, ‘ମଣିଷର ମନ ଯଦି ଠିକ୍ ବାଟରେ ନ ଝାଲିଲ ତେବେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେତେ ବଢ଼ିଲେ କି ସମାଜରେ ଶାନ୍ତ ଆସିବ ନାହିଁ । ସମାଜ ଭାବରେ ସମୁକ୍ତିକୁ ବାଞ୍ଚିଲେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଯେ ଆସେନାହିଁ ତାହାର ପ୍ରମାଣ କମ୍ୟନିସ୍ଟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଉମ୍ମେ ଉମ୍ମେ ପରିବତ ହେଉଛି ।’ ଏବୁଡ଼ାକ ତ ସେହି ମନୁସ୍ତୁତିର କଥା; ‘ମନ ଏକ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ କାରଣଂ କନ୍ଧମୋଷୟୋ’ । ବନ୍ଦ କ’ଣ, ମୋଷ କ’ଣ ଏକଥା ସାମ୍ରଦାୟିକ ଧର୍ମଜ୍ଞମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ ମତରେ, ବନ୍ଦକୁ ମାନସିକ ବିଷ୍ଣୋଭ ଓ ମୋଷକୁ ଭୁଷ୍ଟି ବୋଲି ଦ୍ୟାଖ୍ୟା କରାୟାଇପାରେ ।

ଜୀବନଚରିତର ମୂଲ୍ୟ

ଏଇପରି ଚିନ୍ତା କଲେ ମନେହୁଏ, ପରିଶ ବା ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ଅନୁଭୂତି ବା କେବେ ହାସ ଲିପିବର୍କ କରିଦେଲେ ଦେଶର ଏପରି କିଛି ଜୟଷ୍ଠ ହୋଇନାହିଁ । ତେବେ, ଦେଖିବ, କାହିଁକି, ନେହାୟାଏ ବା କାହିଁକି ? ପାପୋର ଯାଉଥିବା କଥା ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଅଣିମ୍ ସକାଶ ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି । କେଉଁ ଉଦେଶ୍ୟ କେତେ ଦୂର ସାଧୁତ ହୋଇଛି, ତା'ର ବନ୍ଦବନ୍ଦ ଗଲେ ମାପି ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିଯାଏ । ଏଥରେ ବି ବୁଝାଏ ଅନ୍ତର୍ମା । ଭଲ କିମ୍ ମନ୍ଦ କିଏ, କିଛିବାକୁ ପୃଥିବୀରେ ବୁଝିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢା ହୋଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ପାଞ୍ଚଭେ ଯେଉଁ ପୁରୁଷକାଦି ପଡ଼ୁଛୁ ତା'ର ଭବତ୍ତୁ ବାହୁ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଉଛି । ପୁରସ୍କାରର ପରିମଳ ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ମାତ୍ରରେ ଲୋଭନୟ ହେଉେଛି ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ଜଳାପୋଳକର ଅଶ୍ରୁଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ରୁଷ୍ଟା ନିଜ ବିଦ୍ୟାର ଡଙ୍ଗାକୁ ଶୀଳପତ୍ର ହେବା ମୁହଁରେ ହେଲିଥିଅନ୍ତି । ତତ୍ତ୍ଵ ସ ହିତିକର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାର୍ଗ, ଅଭିଜାଷଣନ୍ତି ହେବା ଉଚିତ । ସଥାସମ୍ବନ୍ଧ ସେହି ମାର୍ଗର ପଥକ ହୋଇ ଏସବୁ ଲେଖିବାର ଉଦେଶ୍ୟ, ଫୁଲକ ସଂସାରରେ ବାଟ ଖୋଜି ହେଉଥିବା କୌଣସି ପାଠକଙ୍କୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁଡ଼୍ଯୁ ପାଦଚଲନ୍ତି ସପ୍ତାର ସଂଧାନ ଦେଇଧାରେ ।

ବରନ୍ମଧାନ ଜୀବନର ଆବନ୍ତି

ମୋର ନାମ ଅଳେଖ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଅଳେଖ ହେଲେ ହେତେ ଜନସୁମାରରେ ଐ ନିଶ୍ଚଯ ନାମ ରିଠିବ ଏବଂ କପ୍ତାନ ହେବାକୁ ଓ ଲେଖିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟତା ନଥିଲେ ବି ଲଜନ ମଧ୍ୟାନ ହେବାକୁ ପୁରୀଧା ମିଳିବ । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ପୁରୀଧା ମୂଳରୁ ଆଜିଯାଏ ମିଳିଛି ଏବଂ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ମିଳିଛି । ଲଜନମ୍ବଧାନ ହେବାର ଦ୍ୱାରା ସୁଯୋଗ ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବନ୍ଧୁଙ୍କ ମିଶ୍ର । ଅମ ଗାଁର ମୋର ଜଣେ ଗୋପିଁ ବାପାଙ୍କର ସେ ନାହିଁ । ମମାତ୍ରେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୁରି ବୋଧତ୍ୱରେ ଗୁର୍ବର୍ଷ ବୁଲୁଥାଏ, ଦିନେ ଓପରଓଳି ଗୋଦାବନ୍ଧୁଙ୍କବାବୁ ଅଛି ମୋ ଗୋପିଁ ତାପାଙ୍କ ଧାରରେ ତା' କଥାକାନ୍ତା ହେଉଥିଲେ । ମୁଁ ସେଇ ପିଣ୍ଡାରର ଲଜନଟା ହେଉଥାଏ । ବାଧା ଯାହା କିମ୍ବା କିମ୍ବା ଗୋଦ ବନ୍ଧୁଙ୍କବାବୁ ଅଣି ବାଟେ ପିକିଯାଉଥାଏ । ଏସେ କିଛି ସମୟ ଧରେ ପାହାରିବୁ ଓହ୍ଲାଗପିବାରେ ମୁଁ ତଳକୁ ଧାଇୟାଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲି : ସେ ତାଙ୍କ ଅଜାଙ୍କ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠିଗଲବେଳକୁ ଟିକିବ ନିର୍ଜନ ଧାଇ କହିଲି, “ତମେ ମୋର ବୁଜନା ହେବ । ତମେ ଭାବି ଗୋର !”ସେ ମୋ ଅଭିକୁ ବୁଲିଥିଲି ତାଙ୍କ ହାତ ଦୁଇଟିଟେ ମୋ ହାତଦୁଇଟିକୁ ଧରିପକାଇଲେ ଏବଂ ମୁହଁପୁଣ୍ୟ ଭାବେ ସନ୍ତୁନୀ ଦେଇ କହିଲେ : “ହଁ, ମୁଁ ଭୁମର ଭାବନା । ତମକୁ ଗୋର ରଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି, ମୋତେ ସାବନ ; ତଙ୍କ ଶୁଭର ଦିଶେ । ତମେ ଜାଣିବ ବଳଭାବ ଗୋର ଓ କୃଷ୍ଣ କଳା, ଭୁମିବାରୁ ତେର ଅଧିକ

କଳା, ମୋ ଅଜାଙ୍କ ପର ? ସେତେ କଳା ସେତେ ଟାଣୁଆ । ବଲରାମଙ୍କଠାରୁ କୃଷ୍ଣ ବେଣୀ ଟାଣୁଆ, ଜାଣିର ଟି ?”

ମୋତେ ତାଙ୍କ କଥା ଅପେକ୍ଷା, ତାଙ୍କ ଗୁହାଣୀ ଓ ସ୍ଵର ବେଣୀ ସୁଖ ଲାଗୁଆଏ । ସବୁଠାରୁ ବେଣୀ ସୁଖ ଲାଗିଲ ତାଙ୍କ ‘ରୂମେ’ ସଂବୋଧନ । ପରେ ତ ଜାଣିଲି, ସେ ଜତର ଲେକଙ୍କ ବି ତୁ ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତା’ପରେ ରାମ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା । ଆମ ଦୁଆରେ ତ ଦିନ ରାତ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କଥା ପଡ଼େ । ସେ ନିଜେ ବଲରାମ ହୋଇ ମୋତେ କୃଷ୍ଣ କବିବା ଭାବ ସୁଖ ଲାଗିଲ । ମନେ ମନେ ମୁଁ କାଳି ନାଗର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇପକାଳି । କୁବଳୟା ହାତାକୁ ଲାଗୁଡ଼ ଭିଡ଼ ମାରିପକାଳି । ଗୋଘର ରଙ୍ଗର ମୋହ ମନରୁ କଟିଲ କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? କିନ୍ତୁ ଆହୁରି ଟିକିଏ କଳା ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ଅସଲ କୃଷ୍ଣ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତି ଏକଥା ମନରେ ରହିଗଲ ।

ଆମ ନିଶ ଆନ୍ଦୋଳନ

ଗୋଦାବରାଶ ବାହୁଙ୍କ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲବେଳେ ତାଙ୍କର ନିଶ ନ ଥିଲ । ପରେ ଦେଖିଲି, ମୁଁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲ ବେଳକୁ । ମୋ ବୋଉ ସେତେବେଳକୁ ଶକ୍ତି ବେମାର । ସେଇଥରେ ସେ ଛୁ’ ସାଜମାସ ପରେ ଗୁଲିଗଲ । ସେ ଆମ ଘରକୁ ଆସି, ବୋଉ ପାଖେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ମୁଁ ଗୁହଁଆଏ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ । ନିଶ ଦି’ପଟା ତାଙ୍କ ଭାବ ମାନୁଆଏ । ସେଇ ଦିନ ମନରେ ଶାର ହୋଇଗଲ । ମୋର ଉଠିବା ମାଫେ ମୁଁ ନିଶ ରଖିବି । ମୋ ସଙ୍ଗେ ମୋ ସାଙ୍ଗ ପିଲଙ୍କର ଏ ବିଷସ୍ତ ମସୁଧା ହୁଏ । ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଉ । ଆମେ ନିଶ ରଖିବୁ । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ବରୂପ, ଦିନେ ଦିପହରେ ଆମ ଦାଣ୍ଡଗରେ କେହି ନ ଥିବାବେଳେ ମାଟି ଦୁଆଚରେ କାଠି କଳମ ବୁଡ଼ାଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିଶ ହେଲ । ନିଜ ନିଶକୁ ନିଜେ ଦେଖି ନ ପାରିଲେ ନିଶରେ ଲାଭ କ’ଣ ? ଏଥିପାଇଁ ଆଜିକାଲି ପିଲେ ପକେଟରେ ଦର୍ପଣ ରଖୁଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଚଳନ୍ତିରୁ ଦର୍ପଣ ଆମ ସାଇରେ ଦୋଧନ୍ତିଏ ଦୁଇଶଣ୍ଟ, ଆମ ଖଣ୍ଡକୁ ମିଶାଇ । ସାଇରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦିଅଁଙ୍କ ଘରେ, ବା ବାହାର ଅଡ଼ିଙ୍ଗ କାହିଁରେ ତିନି ଗୁଣିଆଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, ଓ ସେତିକି ଓସାର ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦର୍ପଣ କାଚ କାହିଁର ମାଟିରେ ଲେଶା ହୋଇଥାଏ, ମଣିଷର ଆଖି ଉଚରେ । ତାକୁଇ ଗୁହଁ ବ୍ରାହ୍ମଶେ ତିତା କରନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଦିଅଁଙ୍କ ପାଖରୁ ଦର୍ପଣ କାହିଁକୁ ଆସିବା ନିଷ୍ଠ ଦ୍ୱୋଜନ ମନେକରି ଦିନା ଦର୍ପଣରେ, କପାଳରେ ଦିପୁଣିକ ମାରଦିଅନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ଆମ ଚନ୍ଦନପେଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦର ଜାପାନୀ ଦର୍ପଣ ଆଏ । ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ସେଇଟି ଆଖିବାକୁ ଗଲି । ଜେଜେନାମା ନିଦରେ ଶୋଇପଡ଼ିଥିଲେ ଭାବ ମରି ହୋଇଥାନ୍ତା । ଭାବ୍ୟକୁ ମୋ ହାତର ଦର୍ପଣ, ଓ ନାକର ନିଶ ତା’ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଗଲ ; ସେ ଛୁପିଛୁପି ମୋ ପଛରେ ଆସି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ମର୍କଟ ରୂପ ଦେଖି ଏକେ ହସିଲ ସେ ବୋଉ, ଦେଠେଇ

ବଡ଼ଭାଇକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସେ ସୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲେ ; ମୋ ନାକତଳ୍କ ନିଶ ଉପାଡ଼ିବାକୁ ବା ଲିପାଇବାକୁ ଲାଗିଗଲେ ଦି' ତିନିକଣ । ଘରେ ସାବୁନ ନ ଥାଏ ; ମୁଖ କିନ୍ତୁ ସାବୁନ ପଶିବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ମନେ ପଢ଼ୁଛ । ସେ ମୁଖ ବୋଉର, ବା ଦେଠେଇର କି ଉଭୟଙ୍କର ମନେ ନାହିଁ । କଥ୍ଯେଲୁଭାକ ଦେଠେଇର ଓ ଟାର୍ମେଭାକ ବୋଉର ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଧରିନେଇଥିଲି । ସେଇ ସମୟରେ, ଟିକିଏ ଆଗରେ କି ପଚ୍ଛରେ ମନେ ନାହିଁ, ଆମ ଦୁଆରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ମାସିକ ପତ୍ରରୁ ଖଣ୍ଡେ ଆଲୋଚିତ ହେବାର ମନେ ଅଛି । ସତ୍ୟବିଧାନର ବିଦ୍ୟୁପ କରି ନିଶ ଦେବତାଙ୍କ ଆକାଶନ, ସମ୍ମାପନ, ସନ୍ଧାନାଦିର ମନ୍ଦ ପଡ଼ାହେଲିବେଳେ ନନା ମୁହଁକ ମୁହଁକ ହସୁଆନ୍ତି ଏବଂ ଉଚାରଣରେ ଭୁଲ ହେଲେ ସଂଶୋଧନ କରିଦେଉଥାନ୍ତି । ଏହା ବୋଧହୃଦୟ ଗୋଦାବଣୀଶ ବାବୁ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ପଡ଼ା ସରଳ, ନନା କିନ୍ତୁ ନ କହିବାରୁ ସମସ୍ତେ ଅପ୍ରସୁତ ହେଲ ପରି ଲାଗୁଆଏ ।

ପଦ୍ୟପି ସିରଂ ଲେଜକତରୁଷମ୍

ଜଣେ ଜେଷରେ ପରୁଶିଲେ, “କକେଇ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଶ ରଖିବା ବିଷୟରେ ତମେ କଣ କହୁଛ ?”

ନନା କହିଲେ, “ଏକଥା ମୁଁ କହିବା ପର୍ମିନ୍, ଆସୁଛ କାହିଁକି ? ପର୍ଷିମା ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଶ ରଖନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଏଠି କେହି ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମେ ରଖିବାର କଥା ନୁହେଁ ।”

ଗୋଦାବଣୀଶ ବାବୁ କହିଲେ, “ପୁଣ୍ୟରୁ ଯାହା ଚଳି ଆସୁଛ, ତାହା କ’ଣ ଆମେ ମାନିବାକୁ ବାଧ ?”

ଏଥକୁ ନନା କହିଲେ, “ପୁଣ୍ୟରୁ ଚଳିଆସୁଥିବା କଥାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରାଯାଏ, ପୁଣ୍ୟରୁ କାରଣ ଥିଲେ । ନିଶ ରଖିଥିଲେ ତମର ମହାକୁ କ’ଣ ବଢ଼ିବ ଆଗ ବୁଝାଇ ଦିଅ । ତା’ପରେ ରଖିବ ବା ନ ରଖିବ । ମୁଁ ଜାଣିବାରେ, ନିଶ ରଖି ତମେ ଲଢ଼ିଲକୁ ଦିବାର ବିରାଗ କରୁନାହାଁ । ଲାଶୁର, ତୁମର ପିତରିତାମହ ସ୍ବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନାହାନ୍ତି । ନିଶ ଜଳେଇ ବାପ ଗୋପି ବାପଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରକୁଷ୍ଟ କଲେ କୋଉ ଲଭ ପାଇବ ?”

ସ୍ଵା ପଛକୁ ଆଉ କେତେ କଥା କଟାକଟି ଗୁଲିଲ, ନନାଙ୍କର ଯେଉଁକି କଥା ମୋର ମନେଥିଲ ତାକୁ ଫେଣିଆ ଫେଣେଇ କରି ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ ଲେଜନମ୍ୟନ୍ ହୋଇଲା । ମୋ ନିଶ ଛଠିବ ପରେ ରଖିଲି ନାହିଁ, କି ନିଶ ବିନ୍ଦୁକରେ ଧାଟି ଫିଟେଇଲି ନାହିଁ । ଫିଟେଇଲେ, ଗୋଦାବଣୀଶ ବାବୁଙ୍କୁ ଶୁଣିଲ ପରି ହେବ । ଅନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଦୋଷ ବାରନ୍ତି, ତାହା କଣ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ଲଜା ହୁଣ୍ଡେଇଦିଏ । ମୋ ନିଶ ଛଠିଲ ବେଳକୁ ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଓ ହର ବାବୁ ନିଶ ସାଜକୁ ଦାଢ଼ି ରଖିଯାଇଥାନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ତ, ମୂଳରୁ ସଦାଚାରୀ ନିଶର ପକ୍ଷପାତା । ସେ କହନ୍ତି, ଆମର ମୁହଁ ତିକକଣ ରହୁ ବୋଲି ତ ଉଗବାନ ବିରୁଶିଲେ ନାହିଁ, ସକଳ ଜାବନର ଏତେ ବର୍ଷ ନଷ୍ଟ କରି ଉଗବାନଙ୍କ

ଦିଗୋଖାଚରଣ କରିବାରେ ଅନ୍ଧବସାୟ କାହିଁକି ? ଆଜି କାଲି ପିଲଙ୍କ ନିଶ ଓ କଲି ଶିଳ୍ପ ଦେଖିବାକୁ ବନ୍ଧୁଥିଲେ ସେ ‘ଏତେ’ ଲାଗାରେ ‘ସମସ୍ତ ଜୀବନ’ କହିଥାନ୍ତେ ।

ପୁଷ୍ପରେ ଯେଉଁ ବେଳର କଥା କହିଲି ସେଇ ବେଳ । ‘ସେଇ ଦିନ ଯାଏ ମୋର ସୁତ ଯାଇପାରୁଛି । ସବୁ ଯେ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ତା’ କହି ହେବ ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣ କଥା ମନେ ପକେଇଲେ ; ଏ କଥାଟି ମୋର ବଡ଼ପଣିଆର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବୁଝେ ବ୍ୟବହାର କରି ହୁଅନ୍ତା । ନିଜର ଭଲ ପାସୋର ଯାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ, କେତେ ଦୋଷ ତ ନିଷ୍ଠମ୍ଭୁ ପାସୋର ହୋଇଥିବ । ଚେଷ୍ଟା କରି ପାସୋରିବା ଯେବେ ସମ୍ମବ, ତେବେ ନିଜର ଦୋଷ ପାସୋରିବା ତ ସ୍ଵଭାବିକ କଥା ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ୧୯୧୯ ତ ମୋର କାଲି ପରି ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଣ୍ଣ ଗାନ୍ଧିରେ ବସିଲେ ବୋଲି ଆମକୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦି’ ପଇସିଆ ନମ୍ବରିଥ ମିଠାଥିଲ । ଏହି ଅଷ୍ଟାବର ଜନିସ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥାବର ଜନିସଦି’ଟା ମିଳିଥିଲ—ମୋଟାଏ ସେପଟି ପିନ୍କରେ ଓହଳିଥିବା ନିକେଳ ଟଙ୍କା ଅକୃତ ମୋହର । ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଟଙ୍କା ଦେଖିବା ପୁଷ୍ପରୁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଥିବା ମୋହର ବନ୍ଧରେ ଧାରଣ କରିଥିଲୁଁ । ମାଣ୍ଡେ ସ୍ଥାଦ୍ଵାରା ନିଜର ଉଦେଶ୍ୟ ବି ସାଧନ କରିନେଲେ । ଆମ ଲେଅର୍ ପ୍ରାଇମେର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୁକୁମ ହେଲା, ସବୁ ଦିନ ଏହି ମେତାଲ ଲଗାଇ ଆସିବାକୁ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ସୁବା ଆମ ଯଶ ଜୀବିର ଜମା ଖଇଁ ହିସାବ କରି, ଅଧିମର୍ଶମାନଙ୍କ ହାତରେ, ମେତାଲଟି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କାଢି, ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଓ ହୁକୁମ କରନ୍ତି, ‘କାଲି ଇମିତି ହାତରେ ଧର ଆସିବୁ ।’ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସ୍କୁଲରୁ ଆସି ମାଣ୍ଡଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବୁଝି ରହିଥାଏ, କେତେବେଳେ ‘ପି’ନ୍ହ’ ବୋଲି କହିବେ, ଦା ନିଜେ ପିନ୍ଧେଇଦେବେ । ମୋର ଦୁଷ୍ଟମି ଯୋଗୁଁ ଅନେକଥର ମୁଁ ହାତରେ ମୋହରଟି ନେବା ଆଣିବା କରିବାର ମନେ ଅଛି ।

ଥରେ ମେତାଲଟି ହାତରେ ମୁଠାଇ ଆସିଲ ବେଳେ ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲ । ମେତାଲ ପରିଧାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ କଟକଣା ଶୁଣି ସେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପଡ଼ିଗା ଭାଇଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଜାଣିଲୁ, ତିଙ୍କି ସ୍ରଗ୍ଭାଗ ଗଲେ ବି ଧାନ କୁଟିବ ।’ ଏହାର ଟୀକା ହେଲା : ରଜା ଗାନ୍ଧି ପାଇଲ ବୋଲି ପଦକ ବାଣିଲ ; ମାଣ୍ଡେ ପିଲଙ୍କୁ ତଥାରିବାରେ ସ୍ଥାକୁ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଡ଼େ ସରଳଭାବେ କଥାଟା କହିଦେଲି, ବାପା ସେଡ଼େ ସରଳଭାବେ କହିନଥିଲେ । ନୁଣା, ଲେଥ କି ନାକରଣାଟାଏ ଯଦି ଲଗାଇନଥିବ, ଦିପଟ ଲେଖାଏଁ କାତ ଯଦି ପିନଥିବ, ତେବେ କି ସୁନ୍ଦର ! ବୋଲି ସେ କହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଫେର୍ଦ୍ର ଫେର୍ଦ୍ର ହୋଇ ଭାବ ଆମୋଦଦାୟକ ହୁଏ ବୋଲି ଯାଇରେ ଶୁଣିଛି । ମୋର ଯୋଡ଼ିଏ ବାପା ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋପିଁ ବାପା । କିନ୍ତୁ ମୋ ଜାଣିବାରେ ଗୋପିଁମା ଗୋଟିଏ । ସାନ ବାପାଙ୍କର ତିନୋଟି ଯାକ ସ୍ଥି ଦୁଷ୍ଟିନ୍ତାର କୌଣସି କାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ତ୍ରାନ ସନ୍ତ୍ରକ ନ ରଖି ଗୁଲିଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି ସେ ବଡ଼ ଗୋପିଁ ମା, ମୋ ନିଜଙ୍କର

ଜନ୍ମ କଲ ବୋଇ । ସାନ କେହି ନଥିବାରୁ ବଡ଼ ବିଶେଷଣ କଟିଯାଇ ସେ ହୋଇଥାଏ ଖାଲି ‘ମା’ । ମୋ ନନା ସାନ ବାପାଙ୍କର ମୁଅ ହୋଇଥିଲେ ।

ମୋ ଜନ୍ମର କେତେବେଳେ ପୂର୍ବ ପର୍ଵିନ୍ଦ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକା ଘରେ ଥିଲୁଁ । ଭିନ୍ନ ହେଲ ପରେ ମଧ୍ୟ ଏକାଠି ଚକ୍ରଥିଲୁଁ, କେବଳ ନନା ଓ ମୋ ଦଦେଇଙ୍କ ବଡ଼ ମୁଅ, ଶ୍ରାବନାଙ୍କ ଭିତରେ କଳି ଲଗି ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଦିନ ଅପଡ଼ ହୋଇଯାଏ । ତା’ ଭିତରେ ବିମୁଁ ନନାଙ୍କୁ ଓ ଶ୍ରାବନାଙ୍କୁ ଲୁଚି ଦଦେଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୁଲିଯାଏ ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖାଏ ।

ମୋତେ ନଅ ବର୍ଷ ହେଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସାନବାପାଙ୍କୁ ଦେଖିନଥିଲା । ପିଲ ଦିନେ ବାପା ବୋଇଲେ ବଡ଼ ବାପା, ଯେମେତିମା’ ବୋଇଲେ ବଡ଼ ମାଆ । ବଡ଼ ମା’ ସଙ୍ଗେ ମୋର ସମ୍ମର୍ତ୍ତମାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତ ଥିଲ ବେଶୀ ଘନିଷ୍ଠ । ସେ କାହା ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା କଣିବା ଲେକ ନଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଯାହା ଠିକ୍ ବୋଲି ବିବୃତୁଥିଲେ ତାହା କହିବାକୁ ଓ କରିବାକୁ ସେ ଉତ୍ସୁନଥିଲେ । ଏଇଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଯାହା ମୋ ସମ୍ମର୍ତ୍ତରେ ନୁହେଁ । ମୋ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ ଆମ ସାକ୍ସାକ ତ୍ରୀହାଶଙ୍କର ଯେତେ ସମ୍ମର୍ତ୍ତି ତାହାର ଦଶଶୂଣ ସମ୍ମର୍ତ୍ତିର ମାଲିକଙ୍କ ବାପା ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କତାର ପ୍ରମାଣ ଦେବ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ତହିଁରୁ ବଡ଼ କଥା ତାଙ୍କ ବୁଢ଼ିତା ଭଦ୍ରବ୍ୟକୁଙ୍କୁ ଉତ୍ସୁକ ନକର ବସ୍ତାକୁ ଆଣିଥିଲ ।

ଯେଉଁ ଭଦ୍ରବ୍ୟକୁଙ୍କ କଥା କହୁଛି, ସେ ସେତେବେଳେ ଆମ ଗାଁର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ ଓ ସମ୍ମାନିତ ଲେକ ଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଓପରାଞ୍ଚଳ ସେ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ପାଞ୍ଚ କଥା ଶୁଣନ୍ତି । ବଡ଼ ବାପା ସାନ ବାପାଙ୍କ ପରି ପଣ୍ଡିତ ନଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପିଲ ଦିନରୁ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଚଳି ପଣ୍ଡିତ ବୋଲଇଲଭଲି ଜ୍ଞାନ ଲାଙ୍କର ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏବଂ ପୁଷ୍ଟିକଙ୍କଟ ହୋଇନଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କିକ ସମାଜକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସମାଜ-ଧର୍ମକୁ ସେ ବହୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧିଥିଲେ । ଦଳବେହେର ମହାଶୟଙ୍କ ଆକର୍ଷଣ ଏଇଥିକ । ପୁଣି ବଡ଼ ବାପା ଗୀନ୍ଦଗୋନିନ ଓ ଚଳିଲାମୁଖୀ ପ୍ରୋତ୍ସହ, ଲଗନାଥାଷ୍ଟକ ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ପୁଣିକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦରଗୁରୁ ବେଳେ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିପାରୁଥିଲେ ।

ଦିନେ ଦଳବେହେର ମହାଶୟ ଆମ ପାହାରକୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ବାପା ବୁଝଭବେ ଶୁଣାଇଦେଲେ, “ଆଉ ଏଠିକି କାହିଁକି ? ଯେଉଁମାନେ ରଣ୍ଡ ପ୍ରାହୁଣୀର କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡ ଦଳକ କରିପାରନ୍ତି ସେ ଆମଠା ଶିଖିବେ କ’ଣ ? ତାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟାବହାରିକ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିବା ଯୋଗୁ ଦିନ ଆମର ପ୍ରସ୍ତୁତିନ ହେବ, ଆମେ ବଳେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବୁ । ଆଧିଶ ଆସିବା ହୁଅନ୍ତି ।”

ଭଦ୍ରଲେକ ପ୍ରବ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ; ବାପାଙ୍କ ଆଉକୁ ଟିକିଏ ରହିଛି, ମମକା ନ ଦେଖି ଦରକୁ ଫେରିଗଲେ । ଶୁଣିଛି ହପ୍ତେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନିଜମରେ ନିଜର କରିଥିବା ଘର ଉଚ୍ଛବି ବିଧବାକୁ ଫେରଇ ଦେଲେ ଏବଂ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ପୂର୍ବଧରେ ଆସିଲେ ।

ବଡ଼ ଲେକଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହିପରି ରୂପ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯେ ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚପି କଣ ଯାଉଛି ନ ଥିବେ ଏହା କହିବା ବାହୁଳ୍ୟ ମାତ୍ର । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଲଙ୍ଘର ପଙ୍ଗର ହୋଇଥାଏ । କେବେଳେବେଳେ ଖୁଣି ଦିଅନ୍ତି, ‘ଆଉ କ’ଣ ପିଲ ହୋଇରୁ ଯେ ଲଙ୍ଘଲା ହୋଇ ଚାଲୁଛି । କୌପିନ ଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧିପକା ।’ ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଡ଼ିର ତାମିଲ କରିଦିଏ । ଡୋଷାକ ପଚିହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଟିକିଏ ଅଧିକ ସାହସରେ ତାଙ୍କ ଧାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ହେଁ ସ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଲାଗେ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ହେଁ ସ ବୁଣିବାର ଗୋଟାଏ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମୟରେ ଥାଏ । ଦିଦେଇ, ଭାଇନା ବା ମୁଲିଆଙ୍କଦ୍ଵାରା ହେଁ ସ ବୁଣା ବେଳୁଦ୍ଵାରା ଯାସ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବିଢ଼ା ସଂଗୃଷ୍ଠକ ହୋଇ ହାତ ପହଂଚରେ ଥାଏ ; ବାପା ନିଜେ ବାଣି (ସବୁ ହୋଟ ଦିଇଛି) କାଟି ରଖିଥାନ୍ତି ; ପିଲଙ୍କୁ ଲଗାଇ ସାନ ସାନ ପଥରଗେଟି ସଂଗୃଷ୍ଠକ ହୁଏ । ତା’ପରେ ବୁଲେ ବୁଣା । ଦିନକୁ ବୁଣାଓଂବୁଲ ହୁଏ, ନ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ତିନିମାସରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମସିଣା ବାହାରିପଡ଼େ । ବାଣୀବୁଣିକ କିମିତି ସମାନିଆ, ବୁଣାଟା କିଧରି ଖାପ, ଏଥରୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶଂସା ଆମକୁ ଶୁଣାଇ ସେଣ୍ଟିମାନ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବୁଡାଇ ଯାଇତା ହୁଏ କିମ୍ବା ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଚାଲନ ହୁଏ । ତା’ର ଭିତରେ ଚାଲିଥାଏ ଶିକ୍ଷାଦାନ । ଦୁଇ ବୁରି ପଦ ଏ ଜିନିସ କାନରେ ବାନିଲ ମାନେ, ମୋତେ ଭୋଖ ହୁଏ, ଏକ ଦୁଇ ମତ୍ତାଏ । ବାପା ନୁଁ ମୁଁ ହୋଇ, କିନ୍ତୁ ଶୁଣାଇ, ରାଏ ଦିଅନ୍ତି, ‘ଶଳାକୁ ଭଲ କଥା କେଡ଼େ ଅସ୍ବକୁ ଲଗୁଛି ?’

ଆମକୁ ସୁଖ ଲାଗିବା କଥା ବି ଚାଲେ । ଧାନ ଶଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପିକା ଆସିବା କରିବାରେ ବହୁତ ଧାନ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼େ । ଆଜି କାଲି କୁକୁଡ଼ାମାନେ ସାଇରେ ବୁଲିବା ଫଳରେ ବେଶା ଧାନ ପତ୍ରଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ପଡ଼ି ରହୁଥିଲ । ଏତକ ଆଦାୟ କବାକୁ ଗୋଟାଏ ସମବାୟ ସମିତି ବାଧା ଗଢ଼ିଥାନ୍ତି । ଏଥରେ ମେମୁର ଆହୀ ସାଇର ସବୁତକ ଲଂବୁଲା—ପୁଅ, ଝିଅ ।

ସେ ସ୍ଵର୍ଗ ଉଠିବାର ଦଣ୍ଡ ପୁଷ୍ଟରୁ ନିଆଁ ଦିମେଇ ପାଖେ ବସି ନିଆଁ ପୁଅଁନ୍ତି । ସବୁ ପିଲେ କାହିଁ କାହିଁ ଆସି ଦହଂଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ନିଆଁ ଦିମେଇ ନିକଟକୁ ଆସିବାକୁ ଭରପ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶୀତ ଯୋନୁଁ ଯେ ପିଲେ ଆସନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ । ଦାଣ୍ଡ ଘର କବାଟ କୁଣ୍ଠରେ ଗୋଟାଏ ଘୁମ (ମାଠିଆ)ରେ ମୁଢ଼ି ଥାଏ । ତା’ଉପର ତାଂକୁଣି ଗୋଟିଏ କ୍ଷତ୍ରିକ, ଚାପ ନିମନ୍ତେ ତା ଭିତରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଥାଏ ମେଞ୍ଚାଏ ମାଟି । ମୋତେ ହୁକୁମ ହୁଏ, ମାଠିଆ ପାଖରେ ଥିବା ଭୋଗେଇମାନଙ୍କରେ ଗାଁଠେ ଗାଁଠେ ମୁଢ଼ି ଥାଣି ପ୍ରକେକକ୍ଷ ଦେବାକୁ । ତା’ପରେ ଆମେ ସେଇ ଭୋଗେଇରେ ଧାନ ଗୋଟାଇବାକୁ ତଳକୁ ଅବତରଣ କରୁ । ଏଇ ଅବସରରେ ମିଳେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପଦେଶ ; ଆଶା ବି ଦିଆ ହୁଏ, ଅଜିର ଆଦାୟର ବିନିମୟରେ ମୁଢ଼ି ଆସି ଘୁମରେ ପଣିବ । ସେ ହେବ ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଣାର ; ‘କିମ୍ ଦୂରଂ ବ୍ୟବସାୟିନାମ୍’, ‘ନ ହି ସୁପ୍ରସାଦ ସିଂହପ୍ରଦିବିନ୍ଦୁ ମୁଖେ ମୁଗାଃ’ ଶୁଣୁ । ସ୍ଥାର

ଟୀକା ହୁଏ—ଆମେ ସମସ୍ତେ ସିଂହ, ମୁଢ଼ି ମୂରି । ଟିକିଏ ବି ହସ ନଥାଇ, ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଦେହବାରୁ ଚାନ୍ଦା ବକର ଦେଉଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ; ବହୁବାର ଉଜାଗିତ ହେବାରୁ ମନେ ବି ରହୁଯାଏ । ପରଦିନମାନଙ୍କରେ ଏବୁଡ଼ାକ ଆମଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବାର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ବାପା କରନ୍ତି । ନ କହି ପାରିଲେ ଯେଣିତ ମୁଢ଼ି କରନ୍ତି, ତା'ର ଭୟରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ହୁଏ । ମତେ କହିନାଛି, ବଇଦିନାତି ବୋଲି ଯେଉଁ ଗାଲି ଦିଅନ୍ତି, ତାହା କିଧରି ନ କହିବେ ବୋଲି ମନରେ ଲଜ୍ଜା ବି ଥାଏ । ମୋ ଅଜା ଭାବି କଳା, ଏବଂ ବୈଦ୍ୟ ।

ବୈଦ୍ୟମାନେ ନମସ୍କାରବିବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଯେଉଁ ଶ୍ରୋକ ଅଛି ତାହାର ଅଛୁରି ବି ହୁଏ । ମୋଠାରୁ ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ଓ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଶେଣୀ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନେ, ତାଙ୍କର ପରି ନ ହେଲେ ବି, ନ ପଡ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ମୋତେ ନଅ ବର୍ଷ ପାଇଁ ବେଳକୁ ତାଙ୍କର କାଳ ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ଲଜନମ୍ୟାନ ହୋଇ ରହିଗଲି ।

ମୁଁ ହେତୁ ପାଇଲବେଳୁ ଶୁଣୁଆଏ ମୋର ଜଣେ ବାପା ଅଛନ୍ତି ବିଦରରେ, ରଜମୁରୁ ହୋଇ । ନନା କହନ୍ତି, ସେ ମୋର ଜିଜ ବାପା, ବଡ଼ ହେଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନାମରେ ତଳ-ପର୍ଣ୍ଣ କରିବି । ବଡ଼ବାପା ମୋର ଜନ୍ମିତ ବାପା ହେଲେ ବି, ସାନବାପା ମୋ ନାନାକୁ ବୁଝ କରିଥିବାରୁ ସେ ମୋର ଅସଲ ବାପା, ମୁଁ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଜନ୍ମ ହେଲି ସେବର୍ଷ ସେ ଦୌବାରୁ ଗାଁକୁ ଆସିଥିଲେ, ଶେଷଥର ପାଇଁ ଆସିଲେ ମୋତେ ୫ବର୍ଷ ଶୁଲ୍କୁଧିବା ବେଳେ ।

ଆମ ଘରେ ନନା, କେଜେନାମ ବା ବୋଉ ତୃଣ୍ଣରୁ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସାନବାପାଙ୍କ ବିଷୟରେ କହୁ ନା କହୁ ଶୁଣେ, ମୋର ନିଜ ପ୍ରଭୁରିବାରେ । ଯେଉଁଦିନ ତାକବାଲ ମନୀ-ଅତିର ଯେତି ଆସେ ସେଇଦିନ ବାପାଙ୍କ ଥିବାର ଅନୁଭବ କରେ; କାରଣ, ସେଦିନ ମୋତେ ମିଳେ ଗୋଟିଏ ଦୋ'ଣି । କି ସୁନ୍ଦର ସେ ଦୋ'ଣିଟିମାନ, କେଡ଼େ ଖୋବ, ବେଡ଼େ ସାନ । ଏବେ ଶୁଣୁଛି, ସେ ଦୋ'ଣି ତିଆର ହୋଇଥିଲ ଶାର୍କ ରୂପରେ । ଅଜି-କାନ୍ଦିର ବଜାରରେ ତା'ର ଦାମ, ହୁଅନ୍ତା ଦି'ଟଙ୍କା । ମୋର ଜଣେ ପିଲଦିନର ସାଙ୍ଗ ସେଥରୁ କେତେବେଳି ସାଇତକର ରଖିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତା'ର ଦାମ ଦି'ଆଣା ପଇସା ହେଲେ ବି ମୋତେ ବଡ଼ ବହୁମଳ୍ୟ ଜଣାଯାଏ । ଦୋ'ଣିଟି ଗ୍ରେଟ ହେଲେ ବି ତା'ର କର୍ମ-ମତ ଦେଖି ମୁଁ ଅଣ୍ଟାର୍ୟ ହୁଏ । ଦୋକାନରେ ଦୋ'ଣିଟି ଦେଲେ ମିଳେ ଗୁରିଟା କମ୍ବା ଦୋ' ପଇସୀ—ଶାର୍କ କମ୍ବା; ଟଙ୍କା ପଣ ବଡ଼ କିନ୍ତୁ ଆହୁର ମୋଟା । ଦୋ'ଣିଟି ପାଇବା ମାନେ ମୁଁ ତାକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାରେ ନଗିଯାଏ; ତାକବାଲ ଆମ ଦୁଆରେ ରତ୍ନକ ରହ ତା' ଆରଦିନ ସକାଳୁ ବିଦାୟ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ଦୋ'ଣିଟି ମୋଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସାରିଥାଏ; ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ତୁମ୍ଭକର ପରୁରେ, “ଆଉ କୋଉଦିନ ଟଙ୍କା ଆଣିବ ? ” ସେ ଜାଣନ୍ତି, ମୁଁ ଦୋ'ଣି ଲୋଭରେ ପରୁରୁଛି, କହନ୍ତି, “ଆରଥର ଆସିଲ ବେଳକୁ ।”

ଡାକବାଲ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସନ୍ତି ହସ୍ତାକେ ଥରେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଡାକଘରୁ ସାତଦିନ-ରେ ଦିନେ ଆମ ଗାଁକୁ ଡାକବାଲ ଆସିବାର ପାଇ । ପ୍ରତିଥର ସେ ଆମ ଦୁଆରେ ରହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଖାଆନ୍ତି ମୁସଲମାନ ଶାଇରେ, ମୋର ଜଣେ ମରିସାଙ୍କ ଘରେ । ମରିସା ଏବେ ମଳେ । ନନାଙ୍କର ସେ ସଙ୍ଗାତ ଓ ସାଙ୍ଗ । ସାନବାପାଙ୍କଠାରୁ ସେ ବିଦ୍ରଖ ଚିନ୍ମାଣି, ବୈଦେଶୀଶ ବିଳା'ସ ପ୍ରତ୍ୱତି ବୁଝିଥିଲେ, ଭଲ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ବି ଲେଖିପାରୁଥିଲେ । ସାନବାପାଙ୍କ ନାମ-ରେ ଭଣିତା କରି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲେଖାହୋଇଥିବା କେତେମୁଢ଼ିଏ ଅଷ୍ଟକ (ଗଣେଶ, ଦୁର୍ଗା, ସରସ୍ଵତୀ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ନାମରେ), ସେ ମୋତେ ପ୍ରପିବାକୁ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ସୁଖ ପାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ତାକୁ ଚପାଇ ଦେଲି ।

ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନ୍ ବାବୁଙ୍କୁ ମରିସା ରାତି ଦ' ଏତିକି ଡାକନିଆନ୍ତି ଖାଇବାକୁ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମା ଛିତରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଆମ ଦାଣ୍ଡଗରେ ପ୍ରୁଢ଼ ଦେଇ ଯା'ନ୍ତି । କ'ଣ ଖାଇଲ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ କେତେ ପରୁରେ, କିନ୍ତୁ ସବୁ ଥର ସେ କହନ୍ତି, ଆମର ପରି ତବତ ବା ପଶାଳଭ୍ରତ ପରିବା ତରକାରୀ ସାଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ । ଆମ କୁସରେ ମୁସଲମାନ ପିଲଙ୍କୁ ପରୁରିଲେ ଠିକ୍ ସେଇ ଉତ୍ତର ମିଳେ । ମୁଁ ଆଶା କରିଥାଏ, ଗୋରୁମାଉସ, ନିତାନ୍ତ ଧରେ କୁକୁଡ଼ା ତିଅଣ ଖାଇଲେ ବୋଲି କହିବେ । ଥରେ ପୋଷ୍ଟମ୍ୟାନଙ୍କୁ ସାହସ କରି ପରୁରିଦେଲି, ‘ପଶାଳ ବାଇଶଣ ପୋଡ଼ା ତ ଖାଇଛନ୍ତି, ମୁସଲମାନ ହେଲ କାହିଁକି ?’ ଏ କଥାଟା ଅନେକ ଦିନ ଯାଏଁ ମୋତେ ଚଢାଇବାକୁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲ ।

ପ୍ରତି ହସ୍ତାରେ ନନାଙ୍କର ଖଣ୍ଡେ ସାପ୍ତାହିକ ବମ୍ବୁମଣ୍ଡ ଓ ଉକ୍କଳ ଅଧିକା ଆସେ । କେତେବେଳେ କିମିତି ଚଠି ଖଣ୍ଡେ ଆସେ, ନାଲିଗ୍ରହା ଗ୍ରେଟ କାର୍ଡ । ପଇସାଟିଏ ଦାମ । ଲିଫାଫା ଦିପଇସା । ଟଙ୍କା ଆସିଲ ଦିନ ନନା ଟଙ୍କାଟାକର କାର୍ଡ ଲିଫାଫା କଣି ଦିଅନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ତାଙ୍କା ।

ଟଙ୍କା ଅସେ “ମାସରେ ଥରେ—ଶୁଭାଏ ଟଙ୍କା ୮୦ ବା ୯୦ । ସବୁଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟିକିଆ ଟଙ୍କା । ନନା ସବୁଗୁଡ଼ାକ ବଜେଇ ରଖନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କାର କ'ଣ ଦୋଷ ବାରିବାରୁ ଦୁଇ ତିନିଥର ବଜିଆ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ଧାନ ଟଙ୍କାକୁ ଥଳ ୩୨ ସେଇ, ହଠାତ୍ ଦିନେ କିମିତି ୧୪ ସେଇ ହୋଇଗଲ ଜାଣି ପାରିଲ ନାହିଁ, ମାନ୍ଦ୍ରେ ବି ଠିକ କରି କିନ୍ତୁ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ବାପା ମାସକୁ ରଜାଘରୁ ପାରିଥାନ୍ତି କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦରମା । ସ୍ବାବାଦ୍ ରଜାଘରୁ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଦଷ୍ଟିଶା ମିଳୁଥିବାରୁ ତିନିମାସରେ ୮୦ ୧୦ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ରଜା ଘରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଛଞ୍ଚା ମିଳେ; ପୁଣ୍ୟ ପବରେ ମିଠେଇ ଆଳୀରେ ମିଳେ; ଆଳୀ ମିଠେଇ ସଙ୍ଗ ରହେ; ଦୁଖ ଖାଇବାକୁ ଗାଇ ମିଳେ; ଛଢ଼େଇ ଗଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମିଳେ, ପଡ଼ିଆ ଗାଇ ଫେରନ୍ତେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପାଠ୍ୟୋଡ଼ ବର୍ଷକେ ଦି ରୁର ଯୋଡ଼ ମିଳେ । ବାପା ରଜାଘରେ ଥାନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି ।

ବଡ଼ ବାପା ମନ୍ଦ ପରେ ଯାନ ବାପା ଗାଁକୁ ଆସନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ନନାଙ୍କୁ ବହୁତ ଲଗେଇଲା । ନନା ଖଣ୍ଡେ ଚଠି ଲେଖିଲେ : ସେଥରେ ଥିଲା, ‘ଗାଁରେ ଲେକେ ନାନା କଥା କହୁଛନ୍ତି, ତମେ ଏଥର ଗ୍ରୁମ୍ବୁ ବିଦା ହୋଇ ଆସିରି ।’

ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ପରେ ଚଠି ଆସିଲ, ‘ଲୋକେ’ ଯାହା କହୁଥିବେ ଜାଣିପାରୁଛି । ସେ କଥା ଏଠାରେ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଠିକ ସମୟ ଦେଖି ଦିବ । ଦୁଇ ଗୁରିଥର ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଇଲାଣି ।’ ତୁଟି ମିଳନାହିଁ ।

ନନାଙ୍କ ଚଠି ଓ ବାପାଙ୍କ ଉତ୍ସର ବୁଝି ନପାରି ପଶୁର ପଶୁର ବ୍ୟାପ କରିବାରେ ନନା ବୁଝାଇଦେଲେ, ବିଦେଶରେ ଯଦି ମରଣ ହୋଇଦିବ, ଆମେ ଏଠାରେ ଓଷ୍ଠକାଠ ପୋଡ଼ି ବାପାଙ୍କ ଶୁଣ ହେବା । ଏଇଟା ନିନାର କଥା । ନନର ବାପ ମା ଯେଉଁ ଶୁଣାନରେ ପୋଡ଼ା ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେଇଠି ପୋଡ଼ା ହେଲେ ଭଲ—ମଣିଷ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଯାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ବାପାଙ୍କ ଟ୍ରେ ରେଷ୍ଟ୍ ।

ବର୍ଷେ ଯାଇ ନାହିଁ ଖବର ଆସିଲ, ବାପା ଅମ୍ବକ ଦିନ ବୌଦ୍ଧେୟଶୁରରେ ଓଷ୍ଠାଇବେ । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ଅଜାପରେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନର ବୁଦ୍ଧିଦିନ ପୁଣ୍ୟ ନନା ଶଗଡ଼ ନେଇ ବୌଦ୍ଧେୟର ନଳେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋ ତଳଭାଇ ଗଲା । ବୌଦ୍ଧେୟର ଦିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋତେ ମିଳିଲା ଏହି ବର୍ଷ ପରେ, ୧୯୫୮ରେ ।

ବାପା ଯେଉଁ ଦିନ ଆସିବାର କଥା, ସେଇ ଦିନ ଡଙ୍ଗା ଲଗିଲା, କିନ୍ତୁ ବାପା ସେତେ ବେଳକୁ ବେହୋସ । ଡଙ୍ଗାରେ ଏ ଦିନ ଯାକ ତାଙ୍କ ଜର । ପାଣି ବ୍ୟାପକ କିନ୍ତୁ ଖାଇ-ନଥାନ୍ତି ।

କାଳ ବିଲମ୍ବ ନନର ନନା ଯାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଶଗଡ଼ରେ ପକାଇ ଗାଁକୁ ଫେରିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆଏ ଶଗଡ଼େ ବହି, ଏଠା ପାଠଯୋଡ଼ ପେଟର ଓ ଟୁଙ୍କେ । ନନା ଆଗରୁ ଖବର ପାଇ ଆଉ ଗୋଟେ ଓଦର ଶଗଡ଼ ନେଇଥାନ୍ତି ।

ଜରର କଳ ପୁରିଥିଲ, ଶଗଡ଼ର ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଓଷ୍ଠାର କାମକଳ କେଜାଣି, ଦୁଇ ଦିନରେ ଗାଁରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ବାପାଙ୍କର ଜର ଗୁଡ଼ିଯାଇଆଏ । ସେ ଯେଉଁଦିନ ସଂଖାବେଳେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେ ତହିଁ ଆରଦିନ ବେଳ ପହରେ ଛା'ଘଡ଼ ସରକି ମୁଁ ସାନ ଅକାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲି । ବାପାଙ୍କ ବୁଝିଦେଇ ମୋର ବହୁତ ଦିନର ଆଶା ମେଣ୍ଟିଲ । ବାପା ଯେମିତି ହେଇଥିବେ ଗୋଲି ମୁଁ ମନରେ ଧାନ କରିଥିଲି ସେ ତହିଁରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଅକ । ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧିଥିଲ ସାନ ବାପା ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ପରି ହୋଇଥିବେ, ଲାଈ ଲାଈ ଗୁଲୁଥିବେ ଜନ୍ମ ଦେଖିଲ ବେଳକୁ ସେ ପୁରା ସଲଖ, ଭାବୁ ଗୋରା, ଦେହରେ ପଲେ ମାଣ୍ଡିଷ ନ ଥାଏ । ବଡ଼-ମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ, ତାଙ୍କ ଆନ ମୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିନଥାଏ ।

ମୋ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇଦେଇ ଜେଜେ ନାମା ମୋତେ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇ-ଗଲ । ସେ ଧର୍ଥ କରି ଖଟରେ ଶୋଇଥାନ୍ତି, ଚେଇଁ କରି । ଜେଜେ ନାମା କହିଲ, ‘କକେଇ !

ତମ ବଡ଼ ନାହିଁ ।’ ଏଁ ବୋଲି କହି ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଅଣେଇ ହୋଇ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ମାଗଲେ । ଆ ବୋଲି କହିଥିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖଟ ଉପରକୁ ଡେଇ ଧରୁଆନ୍ତି । ନିମନ୍ତିକ ନ ହେବାରୁ ଶଂକ କରି ଠିଆ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଦେହ ମୁଣ୍ଡକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଆଏ । ସେ କହିଲେ, ‘ଆଜେ ମା ! ସ୍ବାଙ୍କ ଧାଇଁ ଯାହା ଥାଏହୋଇଛି ତାକୁ ଆଶା ।’ ଏହା କହି ସାରିବା ପରେ ନିଜେ ଉଠିଲେ ଏବଂ ମୋ ଆଗେ ଯାଇ ଗୋଟାଏ ଶିକାରୁ ଯୋଡ଼ିଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ମିଠେ ବାହାର କଲେ, କହିଲେ ‘ସେ ତମର ଭାଗ ନିଅ ।’ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୋଟାଏ ମିଠେକରୁ ଖଣ୍ଡେ ପାଠିରେ ପୁରାଇ ପୁରାଇ କହିଲି, ‘ଆଉ କଣ ଆଣିଚ ।’ ସେ କହିଲେ, ‘ତୋ ପାଇଁ, ତୋ ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ପାଠଣଦି ଆଣିଚ । ଆଉ ହେବାକି, ଏତକମାକ ବହୁ ଆଣିଚ, ପଢ଼ିବୁ ?’ କହିବା ବାହୁଳ୍ୟ, ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତକା ମନକୁ ପାଇଲା ପରି ହେଲା ନାହିଁ । ପାଠଣଦି ଯୋଡ଼ିବା ବାହାର କରିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବହୁ ଗୁଡ଼ାକ ! ବାଲ୍ୟ ପାଠ ମୋ ଧାଇଁ କିଏ ପଢ଼ି-ଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ବିଗ୍ରହିଥିବା ମତେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ଶୋଲ ଆଳମାଶରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥିବା ବହୁ ଦେଖି ବଡ଼ ଅସୁକୁ ଲାଗିଲା ।

ସେତିକରେ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ସରିଲା । ମୁଁ ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ତାକିଆନ୍ତେ ବୋଇଲେ ତାଙ୍କ ଖଟରେ ଟିକିଏ ଗଢ଼ିଆନ୍ତି । ସନ୍ଧାବେଳଯାଏଁ ବି ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ରାତ ଘରିକୁ ଜେଜେ ନାମକୁ କହିଲେ, ‘ହୁଇଲେ କିଥି ! ସ୍ଵାକୁ ପରା ମଣି ବୋଲି ତାକୁଚ ?’ ଜେଜେନାମ କହିଲା, ‘ତା’ ନାଁ ତ ଅଳଖ, ତା’ ବାପ ମଣି ବୋଲି ତାକୁଚ କାହିଁକି କେଜାଣି ? ବ୍ରତ ହେଲ ଯାଏଁ ତାକୁ ଅଳଖ ବୋଲି ତାକିବା ; ଅପର୍ତ୍ତିଆଣୀ ପିଣ୍ଡ !’ ବାପା କିଛି ରାଏ ନ ଦେଇ କହିଲେ, ‘ସେ ଆଜିଠୁଁ ମୋ ପାଖରେ ଶୋଇବ ।’ ଜେଜେ-ନାମ କହିଲା, ‘ପାଠ ପଡ଼େଇବ ପରା ? ଏଇଟା ଶୋଇଲେ ଶର୍କୁ ମାଡ଼ିଗଲେ ବି ଉଠିବ ନାହିଁ ।’

ସ୍ଵା ଉପରେ ବି ସେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ କିନ୍ତୁ ବେଗେ ପୁଣ୍ଡିଏ ଖାଇଦେଇ ତାଙ୍କର ଖଟରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ସେ କେତେକେଲେ ଶୋଇଲେ କେଜାଣି ? ରାତ ଫେର ହୋଇନାହିଁ, ମତେ କଣ ଗୋଟାଏ କାମୁକ ଦେଲ ବୋଲି ଚେହେଁକି ଉଠିଲା । ବାପା କହିଲେ, ‘ହେବାଟି ପାଣି, ଅଣିରେ ମାଟିଦେ, ନିଦ ଗୁଡ଼ିଦିବ ।’ ସେଇଆ କଲି ।

ସେ ମୋତେ କୋଡ଼କୁ ଟାଣି ନେଇ କହିଲେ, ଆଜି ଅମରକୋଷ ଆରମ୍ଭ କରିବା । ମୁଁ ପଦଟିଏ ବୋଲିବ କି ତୁ ପାଲି ଧରିବୁ । ତାପରେ ଆପେ ଅପେ ବୋଲିବୁ । ଜମିତ କରି ଦେଲେ, ବର୍ଷ ଗୋଟାକରେ ଅମରକୋଷ ସରିଦିବ । ଅମରକୋଷଟା ମୁଖସ୍ତ ହୋଇଗଲେ, “ଅଉ କିଛି ବଲେଇବ ନାହିଁ ।”

ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ ବୋଲିଥାନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଧଳେ ଧଳେ ପଦଟିମାନ ବୋଲିଦେଉଥାଏ । ପ୍ରାୟ ୨୦ ପଦ ସରିଲବେଳକୁ ସିନ୍ଧର ପାଟିଲା । ସେ ଉଠିପଡ଼ି ନିଜ୍ୟ-

କର୍ମ କରିବାକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ଆଉ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ଼ିଲି । ଉଠିଲିବେଳକୁ ମନ ବିର୍ମଳ, ଅମରକୋଷର ଯେଉଁତକ ମୁଖସ୍ଥ କରିଥିଲି ସେ ବି ନିର୍ମଳ ହୋଇ ପାସୋର ଯାଇଥାଏ ।

ତହିଁ ଆର ରାତି ଶେଷରେ ଏକଥା ଧରିପଡ଼ିଲ ; ସୁନ୍ଦରବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ସକାଳେ ଆପେ ଥରେ ପଢ଼ିଦେବାକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଅମରକୋଷ ତାଙ୍କ ବହି ଆକରୁ ବାହାରିଲ । ମୋ ତଳ ଭାଇ ଲଗାଇବାରୁ କଟକରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଆସିଲ ।

ମୋର ପାହାନ୍ତିଆ ଘୋଷା ଗୁଣିଥାଏ । ୩ ମାସ ଭିତରେ ଗୁରେଷି ବର୍ଣ୍ଣ ସରିଗଲ । ୩ ମାସରେ ବାପା ମନେ । ତାଙ୍କ ମଳ ଦିନଠାରୁ ଆଜିଯାଏଁ ଅମରକୋଷ ଦେଖିନାହିଁ । ଆଗ କେତେ ବର୍ଷ କହିଲି, ପିଲକୁ ଏଇଲି ଘାଣ୍ଡିବା ଉଚିତ୍ତ ନୁହେଁ । ଏବେ ବିରୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କ ଭାତିଟା ଥିଲ ଭଲ । ପିଲଦିନେ ସୁତି ଟାଣ ଥାଏ । ସେତେବେଳେ ବୁଢ଼ାଏ ସ୍ଵୀକରିବା ସାଇତଦେଲେ ୧୩୧୪ ବେଳକୁ ବୁଢ଼ି ବିକଶିତ ହୃଥନ୍ତେ, ଘୋଷା ହୋଇ ସାଇତା ରହି ଥିବା ପାଠର ଚିଶ୍ଚେଷଣ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ମିଳେ ।

ସେତେବେଳର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଲଭ, ବାପ ଗୋପୀ ବାପଙ୍କର ପିଲଙ୍କ ବିକାଶରେ ଦନ୍ତଶ୍ଵର ସହଯୋଗ । ଆଜି ସେଇ ସହଯୋଗର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କିଶୋର ଓ ଯୁବକ ପିଲକୁ ବାଟରେ ରଖିବାକୁ ଭିତ୍ତି ହେଉଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ, ବାପ ଓ ନନା ପିଲଦିନେ ବୁଲିଯାଇନଥିଲେ, ମୁଁ ମଣିଷ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତି ।

ସାନ ବାପଙ୍କର ମରିବା ଦିନର ସ୍ଵୀତି ମୋ ମନରେ ସତେଜ ହୋଇ ରହିଛି । ମୋ ବୋଇ ଶ୍ରୀ ରୋଗୀ, ନନା ତା'ଠାରୁ ବେଣି ରୋଗଗ୍ରହ୍ଣ । ମରିବାର ଦିନକ ପୂର୍ବେ ଗୋଟାଏ ଶିଳ ବାଟକୁ ମାତ୍ର ଥଥା ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ବାପା କହିଥିଲେ, “ମୋ ଦେହ ଟିକିଏ ଟାଣ ହୋଇଗଲେ ଏ ଶିଳଟା ଏଠାରୁ ଅଣାନ୍ତିଆକରି ରଖିଦେଇ” । ପୁଅ ବୋହୁ ଶିଳ ଟେକିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ ସେ ନନ ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ, ମରିବାର ପୂର୍ବଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭୁଣ୍ଡରୁ ଏକଥାଟା ବାହାରିବାର ସଣ୍ଝାକ ଭିତରେ ଆମ ଲେକ ନଟିଆ ହଳରୁ ଫେରି ଶିଳଟା ଆଡ଼େଇ ଦେଇଥିଲ । ଏକଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବାପଙ୍କଠାରେ ମରିବା ପୂର୍ବଦିନ ସଞ୍ଚା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମରିବାର ଶଙ୍କା ବା ସମ୍ବାଦନା ନଥିଲ ।

ତେଣୁ ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ସେ ହରିଡା ଓଷ୍ଠଥ ଶାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି କାହିଁକି କହିଲେ ମୋ ବୋଇ ବୁଝିପାରିନଥିଲ । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେଲା, ପ୍ରତିହି ସକାଳୁ ଦାନ୍ତ ଘଷି ସାର ସେ ଲେତ୍ରିଏ ସେଇବ ଲବଣ ମିଶା ହରିଡା ଶୁଣ୍ଟ ଶାଇ ଉଷ୍ମମ ପାଣି ତୋକେ ପିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଓଷ୍ଠଥ ସେ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ନନା, ଦଦେଇ, କି ଜେଜେନାଙ୍ଗ ଦେଖି ନଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି । ଆଜି ଓଷ୍ଠଥ ଶାଇବି ନାହିଁ ବୋଲି କହି ବାପା ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଲେ, ‘ସବୁ ଦିନ କ’ଣ ଓଷ୍ଠଥ ଶାନ୍ତି ?’ ବୋଇ କିନ୍ତୁ ନ କହି ଶୁଳିଗଲ ।

ସବୁଦିନ ପରି ସେ, ସେହିନ ଟାରେ ଜାଧୋଇଲେ ଓ ଗ୍ରାମଦ୍ୱାରା ଭାଗବତ ଗୋଟିଏ ଅଖ୍ୟାୟ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଜଷମା ଲଗାଇଥାନ୍ତି, ଆଗରେ ଧୋଥ ଆସନ ଉପରେ ବହି ମେଳ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ପୁଷ୍ପା ବି ଲେଉଟା ହେଉଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସେ ବହିରୁ ପଡ଼ିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁ ନଥାଏ । ନନା କହନ୍ତି, ସମଗ୍ର ଭାଗବତ ତାଙ୍କର ମୁଖସ୍ତ । କେନାଣି ମନେ ନପଢ଼ିବ ବୋଲି ଆଗରେ ବହି ଥାଏ ।

ସେହିନ ଭାଗବତ ପରେ ଟିକିଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ସେ ତାଙ୍କ ଖଟକୁ ଗଲେ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ମୁଁ ପର୍ବତିଥିଲି ଦିନେ ଦି’ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ, ‘ତମେ ଟିକିଏ ବସିଲେ ଟିକିଏ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଛ କାହିଁକି ?’ ସେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଅଧିଗଣେ ବସିଲା ପରେ ଘରକୁ ଆସି ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ଲମ୍ବ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି, ତାପରେ ପୁଣି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଯାନ୍ତି, ଆଉ ଥରେ ଲମ୍ବ ହେବା ଦରକାର ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତିନ ବିଷୟରେ ସେ ମଧ୍ୟ କେବିଏସ୍ତବୁଳ ଦେଇ-ଥିଲେ । ‘ଆରେ ଟୋକା ତୁ ବିଶ୍ଵରୁଥିବୁ ବାପା ବଡ଼ ସକାଳୁ ଉଠନ୍ତେ ଯେ ପୁଣି ବୋଉ ମାଡ଼ ଦେଇ ଶୁଆଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଅମର ଏ ମେରୁ ହାତ ସଙ୍ଗେ ଆମର କଳି ଲାଗିଗଲଣି ।’ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲବେଳେ ମୋ ଆଖି ଆଗେ ଗୋଟାଏ ଚିତ୍ତ ଆଜି ହୋଇଯାଏ । ମେରୁହାତ ସଙ୍ଗେ ନନା କଳିର ଚିତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ସେଇ ଦିନର କଥା କହୁଛି ସେ ଦିନ ବାପା ଟଟ ଉପରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ବୋଉ ଯାଇ କହିଲ, ପୁନା ହୋଇସାଇଲଣି । ବୋଉ ତାଙ୍କୁ କିଛି ବୋଲି ଡାକେ ନାହିଁ; କହେ, ଶଶୁରଙ୍ଗୁ କଣ ବୋଲି ଡାକିବି ମ ? ମୁଁ ଏ କୁସଂସ୍କାର ବିଶୁଦ୍ଧରେ ବାଳ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅଭିଯାନ ଚଳାଇବା ପରେ ବୁଝିଲି, ବୋଉ ଠିକ କହିଥିଲ । ନନା ବୋଲି ଡାକିଲେ ଦୋଷ, ସେ କ’ଣ ମୋ ନନାଙ୍କ ଭରଣୀ ? ଶଶୁର ବୋଲି ଡାକିବା ଅଛି ଗ୍ରାମ୍ୟ ।

ବୋଉ ଯାଇ ପାଖରେ ଠିଥା ହେବାର ଜାଣି ବାପା ଟିକିଏ ମୁହଁ ବୁଲଇ କହିଲେ, ‘ଆଲେ ମା, ସବୁଦିନ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ମ ! ପିଲେ ଖାଇ ସାରିଲେଣି ?’ ବୋଉ ଟିକିଏ ଠିଥା ହେବାର ନ ବୁଝିଲି ପରି ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବୁଝିଲି ଓ ଘରର ବୋତୁ ପଷେ ସବୁଠାରୁ ଯେତେ ତୁରାରେ ଯିବା ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାଇ ତାର ସମ୍ବାଦବାହିନୀ ଜେଜେନାମାଙ୍କୁ ତା’ ସମ୍ବାଦ ଓ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଶୁଣାଇଦେଲ । ଜେଜେନାମା ପ୍ରତ୍ୟେକିମ୍ବି ସମାଜର ଜଣେ । ‘ଯାହା ନ ଦେଖିବ ବେଳି ନୟନେ, ପରତେ ନ ଯିବ ନୁହୁବଚନେ’-ବାଲ । ଏଇ କଥାଟା ଜେଜେନାମା ଦିନକେ ବହୁବାର ଘୋଷିବା ଫଳରେ ମୋର ମନେ ରହିଯାଇଥିଲ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ନନା ଏ ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି କହନ୍ତି, ଜଣେ ଘୋଷିବ, ଆଉ ଜଣେ ମନେରଖିବ, ଏହାର ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ । ଜେଜେନାମାଙ୍କୁ ସେ କହନ୍ତି, ଅନ୍ୟକୁ ଯଦି ଅବଶ୍ୟକ କରିବ ତେବେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣ ଯିବ ।

ବୋଉଠାରୁ ଶୁଣି, ଶୁଣିବା କଥାର ସତ୍ୟକା ପଶ୍ଚାତ୍ତା କରିବାକୁ ନିଜେ ଯାଇଁ ଦେଖି ବୁଝି ନନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବା ଭିନ୍ନରେ ନନା ବୋଧନ୍ତୁଏ ଗୁରି ଛ’ପଣ ଖାଇସାଇଥିଲେ ; ତା’ପରେ ଲାଗିଲା ଭାଇ ଭରଣୀଙ୍କର ତକଣା, କିନ୍ତୁ ଅଛି ଦ୍ରୁତ ଗଢ଼ିରେ । ଜେଜେନାମା

ଧାଇଁଗଲେ ଆଗ ଦୁଆଶ ଦଦେଇଙ୍କ ପାଖକୁ ; ତାଙ୍କର ବାପା କିମିତି ମାମ୍ବୁ । ସେ ଆସି ଟିକିଏ ଗୁଡ଼ି ପରୁ ଗବେଳେ, ‘ମାମ୍ବୁ, ଶାଶ୍ଵୀୟ ବିଧାନ କରିବା ?’ ବାପା କହିଲେ, “ଅବଣ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।” ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଖଟ ପାଖ ପାଞ୍ଚଦାନ ବିଧ ହେଲ । ସେ ବଜୁଦରୁ ଅଣିଥିବା ଭଲ ଗାରିଟିକୁ ଘୋଷାର ଘୋଷାର ଦୁଆର ମୁହଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଣାଗଲ । ମୋର ମନେ ଅଛି, ବଡ଼ ବାପା ବସି କରି ପାଞ୍ଚଦାନ ଦେଇଥିଲେ, ଦାନ ଦେବା ପରେ କାଳୁକା-ଶୟା ଉପରେ ଶୁଆଇ ଦିଆହୋଇଥିଲା ଉଚର ଅଣାରେ । ସାନବାପା ଶୋଇ କରି ପାଞ୍ଚଦାନ ଦେଲେ, ପାଞ୍ଚଦାନ ପରେ ସେଇ ଶେଯରେ ଶୋଇଲେ । ପ୍ରାୟ ଅଧିକାରୀ ପରେ ସବ୍ୟକ୍ତିଯୁ କରିବା ସକାଶ ତଡ଼କାବଢ଼ି ଲାଗିଲା । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବଳିତା ଧରି ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଘରୁ ବାଟ କଢ଼ାଇଲୁଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଲାଗିଲବେଳକୁ ଆମ ସାଇଟାଯାକ ନିଷ୍ଠନ । କେବଳ ମଧ୍ୟ ଦଦେଇ ନିଜେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନନାଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥାନ୍ତି : କଣଜନ୍ମା ହି ସାଧବଦି । କୋରି ଦେବତା ଶାପ ପାଇ ଅଧିକାରେ, ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ଵଧାମକୁ ଗୁଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶୋକ କରୁଛୁ କଣ ? ତୁ ଆମକୁ ବୁଝାଉ, ତୁ କଣ ଅବୁଝା ହେଉଛୁ ମ ? ନନା ଆଖି ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ମଧ୍ୟ ଭାଇନା ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶୋକ କରୁନାହିଁ କି ମୋ ପାଇଁ ଶୋକ କରୁନାହିଁ । ଏଇ ଅଗ୍ରଗାସ୍ତାକ କଥା । ମୁଁ ଅସମର୍ଥ, ସେଇ ସ୍ଵାଙ୍କ୍ରିୟା ପୋଷ୍ଟାଇଲେ । ଏଥର ସ୍ଵାଙ୍କ୍ରିୟା ଗତି କଣ ?’

ସେ ବାପା ମରିବାର ଘାତ କଥା । ଦ୍ୱାଦଶାହ ଶ୍ରାବ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆମ ଗୁରୀ ଜଣ୍ଠୁ ଆଗରେ ବସାଇ ଜେଜେନାମାକୁ କହିଲେ ସେଇ ନନା : ନନା, ଆଜିଯାଏ କକେ-ରଙ୍କ ମରିବା ସହହେଉନଥିଲା । ଆଜିର ଏ ଶ୍ରାବ ପରେ ଖୁବି ଶାନ୍ତି ଲାଗୁଛି । ପିଲାଙ୍କ ଚଲିବା କଥା ମୁଁ ଭାବୁନାହିଁ ମ ।

ଜେଜେନାମା ରଟମଟ କରି ଗୁହ୍ନୀବାରେ ନନା ସଂଶୋଧନ କଲେ, ‘ଏଇଲେ ଭାବୁ ନାହିଁ । ପ୍ରାହ୍ଲାଦ ପିଲାଙ୍କ ଭିଷା ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ ତ ନିଷ୍ଠୟ ମିଳିବ !’

ଜେଜେନାମା ପ୍ରତିବାଦ କଲା, ‘କାହିଁକି ମ, ମୋ ପିଲେ ଭିଖ କାହିଁକି ମାଗିବେ, କର୍ମଣିଆ କାହିଁକି ହେବେ, ଦେଉଳରେ କାହିଁକି ପୁଡ଼ା ବସେଇବେ ମ ?’ ପୁଡ଼ା ଦସ୍ତାବନା ଅର୍ଥ ଗୋଟିଏ ପୁଡ଼ାରେ ଗୁଡ଼ିଲ ପୁଞ୍ଜି ଏ ନିଆଁକୁ ଦେଖାଇ ଭାତ ବୋଲି ମହାଦେବଙ୍କ ଜଟିବା । ମୁଁ ଉପ୍ରମା ହେବାଇଥିବା ସବୁକି ଗୁଡ଼ିଲ ଥରେ ପୁହାଶ୍ଵର କାଷତାମୂଳକ ବନଦା-ନ୍ୟତା ଫଳରେ ପାଇଥିଲି ଏବଂ ସଙ୍ଗୀମାନେ ଅନିଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସବୁତକ ଭାତ୍ ଭାତ୍ କରି ରେବାଇ ପାଦୁକ କୁଣ୍ଡରୁ ଗାସେ ପିଇଥିଲି ।

ନନା ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ମଯୋଜନା କରି ବୋଧ ଦେଇଥାନ୍ତି, “ପ୍ରାଗମେଶ୍ଵର ଶିଖିକ ହେବା ଭଲ ଯୋଗ୍ୟତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଦି ପଢ଼ିନପାରିବ ତେବେ ରକ୍ଷଣିଆ ହୋଇ କଲିକତା ଯିବ ଭାବ । ଶାଇ ପିଲ ଗୁରିହେଁ ଗୁରି ଗୁରି ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ତମ ପିଲେ ତ ଉପାସ ରହିବେ ନାହିଁ ।” ଏତକ କହିଦେଇ ମନକୁ ମନ କହନ୍ତି, କକେଇ ସଦି ଆଉ ବର୍ଷ

ପାଞ୍ଚଟା ବଞ୍ଚିଆନ୍ତେ ତେବେ ପିଲଙ୍କର ମୂର୍ଖ ଦୋଷ କହିଯାଇଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଚଳିଲେ ତ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତେ । ସେ ଘରେ ବସିଥିଲେ କ'ଣ ଅଭିବ ପାଖ ପଣିପାରେ ?

ଜେଜେନାମା, ନନା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ସଂଧାରେ ଏଇମିତି ଦୁଃଖ ସୂଖ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୁହେଁ ବସନ୍ତ ଦିଅଁଙ୍କ ଘର ବାହାର ବାଣ୍ଣୀରେ । ଗୋର ଅମ ରୁଚି ଲଣକ୍କ ଶୁଆଇବାର ଅଭିନୟ କରୁଥାଏ । ମୁଁ ଗାମେଇ କର ପଡ଼ି ଭାଇ ଉଛଣୀଙ୍କ ପିତୃସ୍ତୁ ତିର୍ଯ୍ୟକୁ କାନ ଡେବିଆଏ । କୋରିଠି ଠାଏ ଅବୁଝା ରହିଗଲେ ମୁଁ ଜେଜେନାମାକୁ ବା ନନାଙ୍କ ପରୁରିଦିଏ । ତିନିହେଁ ଶେଷରେ ଏକମତି ହୁଅନ୍ତି ଯେ ଯଦି ସାନ ତିନିହେଁ ଶୋଇପଡ଼ିଲେଣି, ଏଇଟା ଶୁଣିବ ଯେବେ ଶୁଣ । ବୋଉ ହାଣ୍ଟିଶାଳକୁ ଯାଏ, ଜେଜେନାମା ଓ ନନା ଆଉ ଟିକିଏ ଦିଅଁଙ୍କ ଦୁଆରେ ବସି ଦାଣ୍ଡକୁ ଯା'ନ୍ତି ପୁରାଣପାଠ ସମୟକୁ । ଆଉ କିଏ ଥିଲେ ମେ ଆଗ ଦୁରାଣ୍ଟଶ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତି ; ନ ଥିଲେ ନନା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଜେଜେନାମା ଘର ଭିତରେ ଏରୁଣ୍ଟି ମୂଳେ ବସିଥାଏ । ଦୁରାଣ ଶୁଣିଲେ ରୁଡ଼ାଏ କାହେ । ପୁରାଣରେ କୋରିଠି କାନ୍ଦ କଥା ଅଛୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜାଣିପାରିନଥିଲି, ଏବେ ବି ଦେଖିନାହିଁ ।

ବାଧାଙ୍କ ମରିବାର ମାସେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ଜେଜେନାମା ନନାଙ୍କ ପଢ଼ିଲି, ହଜରେ କୁନ୍ତୁ, ଅଟେ, ରଜା କକେଇଙ୍କ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ ତାକୁ ଗଣିରୁଛି । ଠିକ ଦି' ହଜାର ?

ନନା ଖେଁ କିନି ହସିଦେଲେ, କହିଲେ, ଗର୍ଭୋ ନାଟ୍ରି କୁତୋ ବ୍ୟଥା ? ତାଙ୍କ ଟଙ୍କାତକ ବାଟରେ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟଟା ମାରିନେଇଛି । ଗାନ୍ଧୀ ଆସିବାକୁ ଯେତେ କହିଲି, ନାହିଁ କଲ । ସେତିକିବେଳୁ ମୁଁ ବିରୁଥିଲି, କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଜାରି କରିଛି । କକେଇଙ୍କ ଜର ତୁଡ଼ିବାର ପାଞ୍ଚ ଦିନ ପରେ ସବୁ ଶୁଣିଲି ନା ?

ବହୁ ମୁଖରେ ଏକଥା ବାପା ବଞ୍ଚିଥିବା ବେଳେ ଶୁଣିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ପଇସାତକ ବାଟରୁ ହରଣୟାଳ ହେବା କଥା ବାପା ନ ଜାଣନ୍ତି ବୋଲି ନନା ବଡ଼ କୌଣ୍ଟଲରେ ଲାଗୁଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏ କୌଣ୍ଟଲଟା ହେଲା ଗାଁ ମହାଜନଠାରୁ ରଣ କରିବା ; ଯାହା ଫଳରେ କି ଆମମାନଙ୍କୁ ନନା ମଲ ପରେ ସର୍ବସାନ୍ତ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ଏ କଣ୍ଠି ଆଉ, ବାଧାଙ୍କ କଥା ସାଚିବି ଆଗ ।

ତାପା ଶେଷଥର ପାଇଁ ଗାଁକୁ ଫେରିବେ, ଏକଥାରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ କରିଦେବାକା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତେ, ଦିନେ ଦିଆନଙ୍କ ହାତରେ ଶୁଣାଇଲେ, ରୁଚି ନାତଙ୍କ ପାଇଁ ଶୁରିଷଣ୍ଟି ଗାଁ ମାପି ଦେବା ସକାଶ ଶ୍ରୀ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଛି । ଆପଣେ ମଙ୍ଗିଲେ ଦାନପଦ୍ମ ହେବ । ବାପା ବିରୁଦ୍ଧ କରି କହିବେ ବୋଲି ସମୟ ନେବେ । ରଜା ବି ଏକଥା ଉଠାଇନଥାନ୍ତି । ଆପଣେ ବିରୁଦ୍ଧବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ନେବେ ଭଲ, ଗାଁକୁ ଫେରିବା ଗଢ଼ିବ ।

ବାପା ଯେଉଁଦିନ ସିବାକୁ ଦିନ ଠିକଟା କରିଥିଲେ ତା'ର ହପ୍ତେ ଖଣ୍ଡ ପୁଣ୍ୟ ନିଜେ ଭଜାଙ୍କ ଗ୍ରମକୁ ଯାଇ କହିଲେ, “ଗ୍ରମଙ୍କର ବଦାନ୍ୟତାରେ ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ମୋର ନାଚକୁ ମୁଁ ଆଜିଯାଏଁ ଦେଖିନାହିଁ । ସେ ମଣିଷ ହେବେ କି ନାହିଁ ଅନୁମାଳ କରିବା ଦୁଃସାଧ । ହୁଏଇ ଶେଷରେ କହିବେ, ରୁଡ଼ା ଆମକୁ ବାଘମୁହଁ କୁ ପେଲିଦେଲା । ଯେଉଁ ଗୀରୁଡ଼ିକ ଦେବେ ସେଥିର ବାସିନାମାନେ ଅଜଣା ଅଶୁଣା ଲେକରୁଡ଼ାଙ୍କୁ ମାନିବେ କି ନାହିଁ ତାହା ବିଶୁର କରିବା ଛୁମୁକ୍କର ବିଶୁର୍ । ଛ'ଦିନ ଜଙ୍ଗଳ ଉତ୍ତରେ ଶୁଲି ଶୁଲି ମୁଁ ଆସିଲି ବୋଲି ସେବୁଡ଼ାକ ଯେ ଆସିବେ ଆଶା କରିହେଉନାହିଁ । ଛୁମୁକ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଆରି ।

ଶୁମୁକ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ହେଲ ନଗଦ ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା । ସେବୁଡ଼ିକ ସେକାଳେ ପ୍ରତିକିତ ପରୁଣ ଟଙ୍କାଆ ନୋଟରେ ମିଳିଲ । ମର୍ଟିରେ ମର୍ଟିରେ ଟଙ୍କା ପଠାଉଥିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ମିଳିଲ । ମାସିକ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦରମା କାଗାରେ ପେନ୍ସନ୍ ହେଲ ତିରି ଟଙ୍କା ।

ବାପା ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ଟର ସହଯୋଗରେ ଶ୍ରାମକୁ ଭାଗବତ ବହିମାନଙ୍କର ମଲଟ ତଳେ ନୋଟରୁଡ଼ିକ ନିଜେ ଗଣି ଗଣି ଥୋଇଲେ । ବୈଦେଶ୍ୟରୁ ଫେରି ସଂଙ୍ଗ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ବାପା ନନାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ସବୁ କଥା କହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ମଲଟ ତିରି ଟଙ୍କାତକ ସାଇଦିଦେବାକୁ । ଅଦରକାରରେ ପଟା ବନ୍ଦା ବହି ପାଞ୍ଚଶତ ଉପରେ ମଲଟ କାହିଁକି ମରା ହୋଇଛି ବୋଲି ଅନୁସରିଷ୍ଟ ହୋଇ ନନା ଯାହା ସନ୍ଦେହ କରିଥିଲେ ତାହା ସତ ହୁଅନ୍ତେ, ନନା ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର କହିଦେଲେ, ମୁଁ ତାକୁ ସବୁ ବାହାର କରି ରଖିଦେଇଛି । କାହିଁ ଆଶ ବୋଲି ମାଗି ଦେଇଥିଲେ କ'ଣ ହୋଇଆନ୍ତା କେଜାଣି ? କିନ୍ତୁ ମୋର ପରିଷାର ମନେ ଅଛି, ବାପା ମରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲେ ଯେ, ଟଙ୍କା ପୁଅ ସାଇଦିଛି । ବଢ଼ାଇବ ବୋଲି ବିଶୁରିଥିଲେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି, ତାଙ୍କ ଦାନ ଧର୍ମ, ଶତ୍ରୁ-ବାର୍ତ୍ତା ଉଚ୍ଚରୁ ନନା ଜାଣି ସୁଖୀ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ଟଙ୍କା ଗେଲା ବିଷୟ ତାଙ୍କ ମନଙ୍କନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ନଥିଲ । ଶୋଟିଏ ଦିନର କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥରେ ଦିଅର ପଦ ଯାହାରେ ବଉଦ ଯାଇଥିବା ଜଣେ କରଣ ଅବଧାନ ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ ଦୁଃ୍ଖ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାନ୍ତି । ସେ ଦେଖା କରି ଫେରିଲ ବେଳକୁ ବାପା ନନାଙ୍କୁ ତାକି ତୁମ୍ଭା କରି କହିଲ ପର କହିଲେ, ‘ଧଳା ଷୀରେତ୍ର କୋଡ଼ୁଟି ସ୍କୁଲ୍ ଦେ, ଆଉ ତିରଣ୍ଟି ଟଙ୍କା ଦେ’ । ନନା ପାଟ ଯୋଡ଼ିଟି ଦେଇ କାଳିକ ଟଙ୍କା ଦେବେ ବୋଲି ଅବଧାନଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭାକର କହିଲେ । ବାପା ୩ଦିବାକ ନେଇ କହିଲେ, “ହଉ ଯାଅ, ଭଜେଇଲେ ଦେବ ।” କହିବା ବାହୁନୀ, ସେବିନ ସଂଖ୍ୟାବେଳେ ମହାଜନଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆସିଲ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏବି ନିଜ ଘର ଖେଳିବୁ ।

ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିଲ ପରେ ଏହା ଦାଣ୍ଟ ଦୁଆରେ ବିଶୁର୍ ବିଷୟ ହୋଇଗଲ । କିଏ ପରମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି, ବଉଦ ରଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖ ; ଆଉ କିଏ କହେ, ଶିଷ୍ୟ ପାଖକୁ ଲେଖ ; ସେ ଅନୁତ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ଫେରାଇ ଦେବ । ଶିଷ୍ୟ ନନାଙ୍କର ପ୍ରିୟ, ବାପାଙ୍କର ଖୁବ୍

ବଶ୍ୟ । ନନା ସବୁ କଥା ଶୁଣନ୍ତି, ବେଳେବେଳେ କହି ଦିଅନ୍ତି, ନିଷ୍ଠୁୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ସ୍ଥା ପରେ ନନା ଗୁର ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଲେ, କାହା ପାଖକୁ ଏ ବିଷୟ ଲେଖିବାର ଜାଣେନାହିଁ । ଜାନ୍ମତେ ବାପା ମରିବା ଖବର ବୌଦରେ ପଢ଼ିଥିବା ବେଳକୁ ଆମ ଶାକୁ ଖବର ଆସିଲ ଯେ ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ବି ଜହନାଳା ସାଙ୍ଗ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କୁ ୭' ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲ ବୋଲି ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

,

ସାନବାପାଙ୍କ ମୃଦୁଖବର ଯାଇ ବଉଦରେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ବଉଦରାଜା ବଣିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୃଦୁ ଖବର ଗୁମୁରେ ଜଣା କରିବା ନିଷିଦ୍ଧି ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଖ ଲେକେ ରାଜାଙ୍କ ଖବର ଦେଉନଥାନ୍ତି, ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି ରାଜା ତାଙ୍କ ଆପଣେଙ୍କ ଖବର ପରୁରବା ପର୍ମନ୍ତ । ରାଜା ପରୁରିଲ ବେଳକୁ ରେଣୁଶୟାରେ । ୧୯୩୮ ଖାଣ୍ଡାବରେ ବୌଦରେ ମୁଁ ୩ ରାଜା ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲି ବୋଧନ୍ତିଏ ଆପଣେଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ତାଙ୍କ ଦିବେଇଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଗେଇ ଦେଇଥିଲି ।

ସେତେବେଳ ପର୍ମନ୍ତ ବୌଦର ବହୁ ଲୋକ ସାନବାପାଙ୍କ ମନେ ରଖିଥିଲେ ଏବ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁ କଥା ମୋତେ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏଠାରେ ଲେଖିବା ପ୍ରାସଞ୍ଜିକ ମନେ ହେଉଛି । ୧୯୩୮ରେ ମୁଁ ‘ନବଭାରତ’ର ପ୍ରଭୁର ଉଦେଶ୍ୟରେ ଗଢ଼ଜାତ ଭ୍ରମଣରେ ବୌଦରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲ । ମୋତେ କ୍ଷେତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ ଉବନରେ ଝାନ ମିଳିଲ । ସେଠାରେ ଗୋକୁଳାର ଗୋବିନ୍ଦଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ସେ ମୋ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲ । ମୋ ମନରେ ହେଲ, କେବେ କ’ଣ ମୋ ବାପା ରାଜବାଟିରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା କଥା ମିଳିଲ । ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ଗକାଶଙ୍କ ଶିକ୍ଷାସ୍ଵରୂ ଗୋବିନ୍ଦ ଗଢ଼ଭାବ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ କିପରି ? ସକାଳେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ରାଜନିଅରକୁ ସିବାବେଳେ ନିଷ୍ୟ କଲି, ମୋ ପଢ଼ରେ ଦଶ ବାର ଜଣ ଲୋକ, ମୋ ବୟସର ଓ ମୋଠାରୁ ବଡ଼, ଆସୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ହୁଲି ପଢ଼ି ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନୀୟ ହୁଅନ୍ତେ, ଶୁଣିଲି, ସେମାନେ ଗୋବିନ୍ଦଠାରୁ ମୋର ପଣିକୟ ପାଇ ତାଙ୍କ ‘ଆପଣେଙ୍କ ନାତି’ଙ୍କ ତେଣିବାକୁ ଅନ୍ତର୍ଭାବାଳାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଆପଣେଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଭଳି ଶ୍ରୀରାମ ହୃଦୟକାର ୨୪ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କ ତୁମି-ମାନଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଭଳି ଶ୍ରୀରାମ ହୃଦୟକୁ ଶର୍ଣ୍ଣ କଲ, କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ଏମାନଙ୍କ ପଢ଼ାଇଲେ କେତେବେଳେ ?

ଶକାଙ୍କ ଶିଖାର କେଷ୍ଟୁନୀ

ଶକା ନାରୀପୁଣ ଦେବଜ୍ଞଠାରୁ ଏହାର ଉତ୍ତର ପାଇଲି । ନାରୀପୁଣ ଦେବଜ୍ଞର ଶକ୍ତିକୁଆଁ ବେଳ ହେବାରେ ତାଙ୍କ ସମବ୍ୟସ୍ତ ୧୦ ଜଣ ଶୁଦ୍ଧ ବର୍ଦ୍ଧନ ସହରରୁ, ସଂଗୃଷ୍ଠତ ହେଲେ ତାଙ୍କର ସହପାଠୀ ହେବାକୁ । ‘ଆପଣେ’ କହିଲେ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପିଲ ଦିନୁ ସାଙ୍ଗ ନ ହେଲେ ମୁବରାନ ରାଜୁତି କରିବ କେମିତି ? ତାଙ୍କର ମତ ସେ କାଳର ବର୍ଦ୍ଧନ ଶକାଙ୍କର ମନକୁ ପାଇଲି ।

ବାପା ବଉଦ ଆସିଥିଲେ ଶକା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବକୁ ଶାର ବର୍ଷ ହେଲ ବେଳେ । ବାପା ମୁବରାନ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଶୃଦ୍ଧିକାର ହେଲେ, ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଗନ୍ଧନସୀନ ହୃଥକେ ହେଲେ ତାଙ୍କର ମୁରୁ ଓ ପରମର୍ମଦାତା । ଜୀବନ ଜମାମ ତାଙ୍କ ‘ଦଦେଇ’ ବାପକୁ ମାନି ଚଳିଥିଲେ ବେଳି ନାରୀପୁଣ ଦେବଜ୍ଞଠାରୁ ଶୁଣିଲି ।

ଶକା ନାରୀପୁଣ ଦେବ ଓ ମୁଁ ଏକାମାସରେ ନିମ୍ନ ହୋଇଥିଲୁଁ ବୋଲି ତାଙ୍ଗଠାରୁ ଶୁଣିଲି । ବାପାଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଥିଲି । ବାପାଙ୍କର ତାଙ୍କ ପିତା (ଦଦେଇ)ଙ୍କ ଉପରେ କିପରି ପ୍ରସାବ ଥିଲ ତାହାର କେତୋଟି ରପ ନାରୀପୁଣ ଦେବ ମୋତେ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ବାପାଙ୍କର ରାଜଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମାଡ଼ ମାରିବା କଥା । ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ସେତେବେଳକୁ ଶକା । ତାଙ୍କର ବଡ଼ ହିଅ ଦିନେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବାକୁ ନ ଆସିବାରେ ଶକା ଅନୁସଂଧାନ କରି ଜାଣିଲେ ଯେ, ‘ଆପଣେ’ ତାଙ୍କ ମାଡ଼ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ହାତର କାଚ ଭାଣୀ ଦେଇଆନ୍ତି । ଶକା କେମାଙ୍କା ଗେଲ କରି ତାକି କହିଲେ, ‘ତୁ ଖାଇ ବସ୍ । ଖାଇ କରି ଉଠିଲେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖାଇଦେବ ଯେ ତୋ’ର ମନରେ ଆଉ କିଛି ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ ।’ ଜେମା ଉତ୍ସାହ ହୋଇ ଟାଇ ବସିଲେ । ଦୁହେଁ ଖାଇ ସାର ଉଠିବା ପରେ ଜେମା ପରିଚାରେ, ‘ଦଦେଇ, କ’ଣ ଦେଖେଇବ ପର ?’ ଶକା ନିଜ ତାହାର ଜଂଘରୁ ଲୁଗା କାଢି ଦେଖାଇଲେ, କୋଡ଼ି ସନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କଟା ଦାଗ । ଖଣ୍ଡରେ ହାତିଲ ପରି ଦିଶୁଆଏ । ଶକା କହିଲେ, ‘ମୋ ପିଲ ଦିନେ ଏଇ ଆପଣେ ମୋତେ ହାତିଶ ଫାଳିଆରେ ପିଟିଦେଇଥିଲେ ; ଝରଣେର ରକ୍ତ ବୋହିଗଲ । ମୋ ଦଦେଇ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁହଁ ଆଉ ଶୁଦ୍ଧିବ ନାହିଁ । ଆପଣେ ଏକଥା ଶୁଣିପାରି ତାଙ୍କ ଦିଅଁ, ଲୁଗା ଗାମୁରୁ ଓ ତାଳ ଜାରିଲି କରି ବାହୁରିଗଲେ । ଆପଣେ ଗୁଲିଯିବାର ଶୁଣି ମୁଁ ରୁଷିଲ, ସେତେ ଯେ ଦୁଃଖାଇଲେ ବି ଖାଇଲି ନାହିଁ । ଦଦେଇ ମୋ ରବାଦ ଦେଖି ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ା ପଠାଇଲେ ଆପଣଙ୍କ ଫେରାଇ ଅଣିବାକୁ । ସେ ଦଶପଞ୍ଚ ଦୋ’ସୀମାଲିରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖଣ୍କକୁଳେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଆନ୍ତି । ମୁଁ ଖାଇନାହିଁ ଶୁଣି ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବରକନ୍ଦାଜ ସାମନାରେ ଦୋଡ଼ାରେ ବସି ଫେରିଲେ । ଆପଣେଙ୍କ ଫେରାଇ ଅଣିବା ସକାଶ ସରସ ଯିବାର ଶୁଣି ମୁଁ ଖାଇଥାଏ । ମା’ ! ତାଙ୍କ ମାଡ଼ରେ ମୋର ଉପକାର ହୋଇଛି, ତୋ’ର ବି ହେବ । ମୁରୁଙ୍କ ମାଡ଼ରେ ରୁଷନ୍ତି ନାହିଁ ।’ ନାରୀପୁଣ ଦେବ ମୋତେ କହିଲେ, “ବଡ଼ କେମାଙ୍କ ଠାରୁ

ଏକଥା ଶୁଣି ଆପଣେ ମାଡ଼ ଦେବା ଛୁଡ଼ିଦେଲେ । ମୋ' ବେଳକୁ, ପାଠ କହିପାରିବା ପିଲ, ନ କହିପାରିବା ପିଲଙ୍କ କାନ ମୋଡ଼ିବା ଗୁଣ୍ଠିଥାଏ । ଏ ଶଳା ଶୋବିଦାକୁ ପରିଚିବେ, ସେ ଦି' ଗୁଣିଥର ମୋ କାନ ମୋଡ଼ିଛୁ ।"

ବଡ଼ ଜେମାଙ୍କର, ବାପା କ'ଣ ଉପକାର କଲେ ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ନାଶ୍ୟବୁଣ୍ଡ ଦେବଙ୍କ-ଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ବଡ଼ ଜେମାଙ୍କର ବର୍ଷୀ କଳା, ତଦୁପର ତାଙ୍କ ନଥ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବସନ୍ତ ଲେଖି ହେଉଥାଏ । ବିବାହ ବସ୍ତୁ ହେବାରୁ ରାଣୀ-ମା'ଙ୍କର ଚିନ୍ମ୍ୟା ହେଲା, ଏ ଝିଅକୁ କାହାକୁ ଦେବେ । ରାଜା ଏ ବିଷୟରେ ମୁଣ୍ଡ ପୁରୁଷନଥାନ୍ତି । ରାଣୀ ଖୁବ୍ ଲିଗାଇବାରୁ ସେ କହିଲେ, ଆପଣେଙ୍କୁ କହ, ସେ ବୁଝିବେ ।

ରାଣୀଙ୍କ ଅନୁଯୋଗ ପୋଇଲିଠାରୁ ପାଇ ଅବିଲମ୍ବେ ବାପା ନାରୁଣୀ-ଜ୍ଞାନୀ ଅନ୍ଦେଶଶରେ ବାହାରିଲେ । ସେତେବେଳେ ନୃଆ ହୋଇ ଫଟୋ ଉଠାଇବା ବିଦ୍ୟା ସମୂଲପୁରକୁ ଆସିଥାଏ । ବାପା ବଡ଼ଜେମା ଓ ମର୍ଦିଆଁ ଜେମାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଫଟୋ ଧରି ସିଧା ଗଲେ ପାଟଣାଗଡ଼କୁ । ବଲୁଙ୍କର ପାଟଣାର ମୁକାବଳ ପୁଥୀରାଜ ସିଂହଦେଖ (ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ନାଶ୍ୟବୁଣ୍ଡ ସିଂହଦେଖଙ୍କ ପିତା) ଦେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କନ୍ୟାପିତା-ଶଳାଙ୍କର ନଜରରେ ଥାନ୍ତି । ମର୍ଦିଆଁ ଜେମାଙ୍କ ଫଟୋ ଦେଖାଇ ବିଭାଗର ଠିକଣା ହୋଇଗଲ । ପାଟଣା ମହାରାଜାଙ୍କର ପୋଇଲି ଓ ପୁରେହତ ଆସି ମର୍ଦିଆଁ ଜେମାଙ୍କ ଦେଖି ସନ୍ତୋଷରେ ଫେରିଲେ, ବିଭାଗର ହୋଇଗଲ ।

ତହିଁଆରିଦିନ ସକାଳୁ ପୁଥୀରାଜ ସିଂହଙ୍କ ବସାରୁ ଡକରାଗଲ ବାପାଙ୍କ ପାଶକୁ । ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଗୁରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ବାପା ପୁଥୀରାଜଙ୍କର ଅଜାଣଶୁର । ନାରୁଣୀ ଜ୍ଞାନୀ ରାଗରେ କହିଥାନ୍ତି, ଆଜି ଶଳା ବାହୁ ଶକୁ ହାଣିବି ।

ବାପା ଏ ପ୍ରତିକିଷ୍ଟା ପାଇଁ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ସେ ପରିବ୍ରତା ଚରିତ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତରେ ଏବଂ ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଗୀତରେ କରି ଦୁଇଜଣ ଶିଷ୍ଟଙ୍କୁ ତାହା ଶାଶ୍ଵତାଜାର ବୋଲିବାକୁ ଶିଖାଇଥାନ୍ତି । ଏ ଦୁହେଁ ବନ୍ଧୁସକାଳୁ ଯାର ପୁଥୀରାଜଙ୍କ ମୟୁ ଦୁଆରେ ଲିଲିତ କଣ୍ଠରେ ଉଭୟ ଗୀତରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ ବୋଲି ଶାଶ୍ଵତ ବଳାଇଥାନ୍ତି । ନାପା, ଗୁମୁରୁ ଡକରା ପାଇ, ବଶଳମୁଖୀ ପ୍ରସ୍ତୋଗକର, ରଙ୍ଗ ପାଇସୋଡ଼ ପିଞ୍ଜ ଓ ମନ୍ଦାରମାଳିଟିଏ ବେକରେ ପକାଇ ପୁଥୀରାଜଙ୍କ ଦରବାରରେ ହାଜର ହେଲେ । ଦେତେବେଳକୁ ସେ ପିଲଙ୍କ ଗୀତକୁ ଜାନଦେଇଥାନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ରାଗ ବହୁତ କମିଯାଇଥାଏ । କହୁବା ଦାଢ଼ୁଳ୍ୟ, ବାପା ବଧରୁମିକୁ ନ ଯାଇ ନବବିବାହତ ମୁକାବଳଙ୍କୁ ପରିବ୍ରତା ଚରିତ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଶେଷ ଫଳପୁରୁଷ ବାପା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଟଣା ପିନେ ବୋଲି ଜ୍ଞାନୀ ଜିଦ୍ବ କଲେ । ଶଳା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଆପଣି ସହେ ବାପା ଯାଇ ତିନିମାସ କାଳ ଦଲଙ୍କରେ ରହେଲେ । ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ରାଜଧାନୀ, ପାଟଣାଗଡ଼ରୁ ବଲୁଙ୍କରକୁ ଖୁନାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସେଇ ସମୟରେ ଶୁଣିଥିଲି । ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଦେବ କୁ ପାରିଷଦଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ଝୁଲି ଧରିଲେ । ବାପାଙ୍କ କାନକୁ ଏକଥା ଯେପରି ନ ଆସିବ ସେଥିପ୍ରତି ରାଜା ଖୁବ୍ ସତକି ଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତମେ ରାଜାଙ୍କର ମନ ରାଜ୍ୟଶାସନ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ହେବାର ଦେଖି ଶାଶୀ ବାଧିଦୋଇ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ । ବାପା ମହିରେ ମହିରେ ରାଜଦର୍ଶନକୁ ଯା'ନ୍ତି ଏବ ଅଛି ଅଳ୍ପ କଥାରେ ନିଜର ମତାମତ ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି । ସେ ଅଛି ମିଚିରୁଷୀ ଥିଲେ । ଶାଶୀଙ୍କଠାରୁ ଝୁଲିଖିଆ ଅଭ୍ୟାସ ଦିଷ୍ଟୟ ଶୁଣିବାର କେତେଦିନ ପରେ ଦିନେ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତିପତ୍ର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୋକ ଉଦ୍‌ବାର କରି ସେ କହିଲେ, ‘ରାଜ୍ୟଶାସନ ଗୋଟିଏ କଠୋର ତପସ୍ୟା । ଯଥାଯଥଭାବେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିବାକୁ ହେଲେ ରାଜାଙ୍କୁ ସଦାସୁଖ ଓ ନିର୍ଜୋଷ ହେବାକୁ ହେବ । ଦୁର୍ଗୁଣ ଓ ଦୁରଭ୍ୟାସ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ରହିଲେ ପ୍ରକାଙ୍କ ଉଚ୍ଚରେ ଦୁର୍ଗୁଣ ବ୍ୟାପିବ ଏବ ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କର ଶାନ୍ତିସୂଖ ନଷ୍ଟହେବ । ତେଣୁ ସବୁବେଳେ ସଂସକ ରହିବାକୁ ପୁଣ୍ୟଗୁର୍ଵମାନେ ଆକଟ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।’

ଏତକ ଶୁଣି ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ସଂଶୟ ହେଲ, ବୋଧହୃଦୟ ତାଙ୍କ ଝୁଲି ଖାଇବା କଥା ଆପଣେଙ୍କ କାନକୁ ଯାଇଛୁ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳୁ ସେ ନିଜେ ଡିଜାରେ ମହି ନରକୁ ଯାଇ ଝୁଲିର ସବୁ ସରଂଜାମ ନର୍ଜିରେ ଖାସ ଦେଇ ଆସିଲେ ।

ବାପାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ବର୍ଦ୍ଧିଦରେ ବହୁତରୁତ୍ତିଏ ଶୀଘ୍ର ବସାଇଲେ ଏବ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପୁଣ୍ୟ ଶାସନମାନଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ଦିଆହୋଇଥିଲ । ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବସରରେ ମୁଁ ଥରେ ଯାଇଁ ସେଠାରେ ହରେକୁଷ୍ଟୁର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଶାର ନାମ ଶୁଣି ବିରୁଦ୍ଧିଲି ବୋଧହୃଦୟ ଏହି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସିଛି । ଯାଇ ଦେଖିଲି ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର । ସମସ୍ତେ ବୁଢ଼ୀ, ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜାତିର । ଆଦର୍ଣ୍ଣ ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ବର୍ଦ୍ଧିଦର ଲୋକେ ଆଜି ଯାଏ ମନରେ ରଖିଛନ୍ତି । ଗଜଜାତ ମିଶ୍ରଣ ବେଳେ ସେଠାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ମୋତେ କହିଦେଲେ, ଆମ ଷ୍ଟେଟ୍ର କ'ଣ ମଜଳ ହେବ ନ ହେବ ଧର୍ମ କଥା ; ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ନାରୀଙ୍କୁ ଦେବଙ୍କର ମନୋବୁଦ୍ଧି ଥିବା ଲୋକ ଏଠାକୁ ଶାସକ ହୋଇ ଆସିଲେ, ଆମେ ସମ୍ମାନ ହେବୁ ।

ସାନବାଧାଙ୍କୁ କିଏ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି କହିଲେ, ସେ କହନ୍ତି, “ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଖୋଲିଲେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ପାଖକୁ ଯାଆ ।” ବଡ଼ ପଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ ପଣ୍ଡା, ତରିତିଆର । ବାଧାଙ୍କର ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ମିଶତା ଥିଲ । ଅନ୍ତରେ ଥରେ ବଡ଼ପଣ୍ଡା ଆପଣେ ଯେପରି ବର୍ଦ୍ଧି ଆସିଲେ ଏଥିପାଇଁ ବାପା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଛି ବିନାତ, ଅଛି ଅମାୟିକ ମୋର ଗୋଟିଏ ବାପା ରାଜଦ୍ଵାରରେ ଏତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କିପରି ପାଇଲେ ବିରୁଦ୍ଧ ମୁଁ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହୁଏ । ମୋ ନନା ଏହାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହନ୍ତି, ଏହା ହୋଇପାରିଥିଲ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶୁଣଗାହିତା ଯୋଗୁଁ । ଶୁଣଗାହିତା ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବୁଣ ବୋଲି ସେ ମହାଭାରତରୁ ଶ୍ରୋକ ଉଦ୍ବାର କରି କହନ୍ତି ।

ସଂକଳନ୍ତଃ ସାର

ସାନବାପା ଯୌବନରେ ଥିଲେ ଗୁଷ୍ଟି । ସାଇରୁ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ସେ ଯେଉଁକି ପାଠ ଶିଖିଥିଲେ ତାଙ୍କର ସେତକି ଥିଲ ସବସ୍ତ । ଧାନଗୁଷ୍ଟ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିବା ମାତ୍ରପର କୃଷକ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଚିହ୍ନି ଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ବୟସ ୩୦ ବର୍ଷ ସେତେବେଳର ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗତି ବନ୍ଦଳିଗଲା ।

ସେତେବେଳେ କିରସିନୀ ନୁଆ ହୋଇ ଆସିଥାଏ ; ତ୍ରାନ୍ତଶମାନେ ଅପବିଷ୍ଟ ବୋଲି କିରସିନୀ ଛୁଟିନଥାନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଆମ ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟବୁକି ଯୋଗୁଁ ଗୁହାଳୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କିରସିନୀ କଣା ହେଉଥାଏ । ଦିନେ ସାନବାପା ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଧରି ଜନାଗଣ୍ଠୀ ଗାଁର ଏକମାତ୍ର ଦୋକାନକୁ କିରସିନୀ ପରିଷାକିରି ପାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି, ସାଇର ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ, ସାନବାପାଙ୍କ ନନାଙ୍କ ମିତ କହିଲେ, ‘ମିତଙ୍କ ସୁଅ ପାଠଶାଳ ନପଢି କିରତ୍ୟାନ ହୋଇଗଲ, ଦେଖ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ କମିତି ମାଟିଆତେଳ କଣିବାକୁ ଯାଉଛୁ ।’ ଏତକ ସାନ ବାପାଙ୍କୁ ଭାବି କାଟିଲ । ସେ ବୋଲିଟି ସେଇଠାରେ ଥୋଇଦେଇ ଗାଁରୁ ବାହାରିଗଲେ । ତିନ ଗୁରିବର୍ଷ ସୁର୍ଯ୍ୟରେ ପାଠପଢି ସେଇଠାରୁ ସିଧା ଗଡ଼ିଜାତ ତ୍ରୁମଣରେ ବାହାର ଯାଉ ଯାଉ ବୌଦ୍ଧଠାରେ ଅଟକିଲେ, ଏବଂ ସେଠାରେ ବର୍ଷେ ରହିବା ପରେ ଗାଁରୁ ଛୁଟିରେ ଆସିଲେ ଗୁରିମାସ ପାଇଁ । ଗାଁ ଗୁଡ଼ିଲ ବେଳକୁ ସେ ପ୍ରଥମ ପଢନ୍ତି ହରାଇ ଦ୍ଵିତୀୟବାର ବିଶ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତା'ପରେ ଗୁଲିଲ ସମଗ୍ର ଜୀବନଜମାମ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ । ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟପର୍ଦ୍ଦନ୍ତ ଯେତେ ସମ୍ମୁଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟା ବିଜ୍ଞାନରେ ଛପାହୋଇଥାଲ, ସବୁଥିରୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ସେ ଉପହାର ପାଇଥିଲେ ବା କଣିଥିଲେ । ଏ ବହିରୁ ହଜି ଓ ଉଇଖାଇ ଆଉ ଯାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି, ସେବୁଦ୍ଧିକ ସବୁ ସେ ପଢ଼ିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ବହିମାନଙ୍କରୁ ପାଏ ।

ଗାଁ ଗୁଡ଼ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ପୁଣ୍ୟ ବୁଲିଦିବା ପରେ ବଡ଼ବାପା ତାଙ୍କ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ପୁଣ୍ୟରେ ଧାଇଲେ । ଗାଁକୁ ଆସିବାକୁ ଯେତେ ଲଗାଇଲେ, ସାନ ବାପା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଅଳି କଲେ, ‘ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ି ଯୋଗ୍ୟ ହେଲିଣି ବୋଲି ନିଜେ ଆଶ୍ରୟ ହେଲା ପରେ ଯାଇ ଗାଁକୁ ଯିବି ।’ ବଡ଼ ବାପା ଉତ୍ସର ଦେଲେ, ‘ଜୀବନଯାକ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବି ମଣିଷ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ଆସିଲେ ଯୋଗ୍ୟତା ଆସେ; ଆମେ ଯେଉଁ ଏରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ-ଆଇଁ, ସେଠାରେ ଜନ୍ମରୁ ଆମ୍ବିଶ୍ଵାସ ଆସିବାର କଥା ; ତୁ ନିଜର କର୍ତ୍ତିବ୍ୟ ଗୁଡ଼ ପଡ଼ାରେ ମାତବା ଭୁଲ ହେଉଛି ।’

ବଡ଼ବାପାଙ୍କୁ ସାନବାପା ଖୁବ୍ ମାନନ୍ତି ; ନିଜର ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ସଜ୍ଜିଷ୍ଟ କରି ଗାଁକୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ, ଯୁଗ୍ମଦ୍ୱାର ନୁହେଁ । ଗୁଷ୍ଟବାସର ଭାବ ପୁରୁଷର ଥିଲ ସାନବାପାଙ୍କ ଉପରେ, ବଡ଼ବାପା ନିଜର ନିଜ୍ୟକର୍ମ, ଭୁତପୁଷ୍ଟ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରକଙ୍କ ଭୁତପୁଷ୍ଟ ଦେଓନ ବଶର ବୀହିକ ଓ ପାରସ୍ପରିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ସାହାବଧାନ ପରେ ଯାହା ସମୟ ପା'ନ୍ତି ସେତକ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ କସି ଚଣ୍ଡୀ, ଅକ୍ଷାମ୍ବ ଶମାୟର ଓ ଉରବଦ୍ଧିଗୀତା ଭାଲପଦ୍ଧତି ପୋଥରେ

ଉତ୍ତରବାରେ ଏବଂ ଧର୍ମ ବିଷୟକ ଆଲୋଚନାରେ କାହୁଥିଲେ । ନିଜର ଉଦର ସଂଖ୍ୟାକ ପାଇଁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉଦ୍‌ଦିମ କରିବା, ଚରପ୍ରବାସୀ ହୋଇ ଅନ୍ୟର ନୌକଶ କରିବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ଵ ଲେପ ହୁଏ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ତେଣୁ ସାନ ବାପା ପୁରୁଷୁ ସିଧା ସିଧା ଯାଇ ବୌଦ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ନୌକଶ କରିବାକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନଥିଲେ । ସାନ ବାପାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟକୁ ସେ ଶୁଭ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ପାଖକୁ ଯେ ଆସୁଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ମହତ୍ତ୍ଵ ବିଷୟରେ ଅନର୍ଗଳ ଗମ୍ଭୀରମୁକ୍ତିରେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶଂସା ଉତ୍ତରରେ କହୁଥିଲେ, ‘ଗଙ୍ଗାର ନାହାକିଆ ବୁଦ୍ଧି, ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିବାକୁ ବ୍ୟାହୁଣର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ସବୁ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ମର୍ମିରେ ତିନେ ଦୁଇ ଦିନ ଘଲେ କ’ଣ ପେଟ ଧୂରନ୍ତା ନାହିଁ । ଚରପ୍ରବାସୀ ହୋଇ ଠାଏ ମୁହଁ ମାତ୍ର ରହିଲେ ମହତ୍ତ୍ଵ ହାନି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବ ।’

କିନ୍ତୁ ସାନବାପାଙ୍କର ବୌଦ ରାଜଦ୍ୱାରରେ କିଞ୍ଚିନ୍ ମାତ୍ର ମହତ୍ତ୍ଵ ହାନି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହା ବନ୍ଦବାପା ମାନୁଥିଲେ ବୋଲି ଦଦେଇଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ରାଜା ନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କର ପିତା ଓ ପିତାମହ ସାନବାପାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କେବେ ହେଲେ ଅବଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ । ରାଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ତ ସାନବାପାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ । ଗୁରୁତ୍ୱୋମ୍ବନ୍ଧ ନ ହେବାର କଥା । ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ପିତା ଥରେ ମାତ୍ର ‘ଏ ବ୍ୟାହୁଣର ମୁହଁ ଗୁହଁ କରି ନାହିଁ’ ବୋଲି କହିବାର ଯାହା ପୂର୍ବରେ କହିଛି, ତା ବାଦ୍ ଆଉ କେବେ ତାଙ୍କୁ ହୁଅ ନଥିଲେ । ଏ ସଂକଷିପରେ ସାନ ବାପାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନର ମାତ୍ରା ଶୁଭ ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ତାହାର ପ୍ରମାଣ, ତେଙ୍କାନାଳ ଗଦିକୁ ତାଙ୍କ ମୁଅ ଦେବା ସଂକଷିପି ।

ବୌଦରକାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ପୁଅ । ଅୟନ୍ତିକ ରାଜାମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ପୋଷ୍ୟପୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରାବାକ ଅସିଲ ତେଙ୍କାନାଳ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ । ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ବଡ଼ ପୁଅ । ସେ ତ ବୌଦ ରାଜାକୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁଅଙ୍କୁ ତେଙ୍କାନାଳକୁ ଦେବାର ଏକରକମ ଟିକ୍ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଶେଷ ମୁହଁଭୂର୍ଭିରେ ରାଜା ସାନ ବାପାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ମାରିଲେ । ଏ ବିଷୟ ବାପା ଆଗରୁ ଶୁଣୁଥିଲେ ବି ରାଜାଙ୍କ ଆଡ଼ି କଥା ଉଠିନୁଥିବାରୁ କିଛି କହୁ ନଥାନ୍ତି । ସେ ଥିଲେ ଅତି ମିତରାଷୀ ଏବଂ ଆବୁଦ୍ଧା ଦେଇ କହୁ କହୁ ନଥିଲେ । ରାଜା ପରାମର୍ଶରେ କହିଲେ, ସାନପୁଅ ଦାନବକୁଟୀରେ ରାଜଲକ୍ଷଣ ଅଛି । ତେଙ୍କାନାଳ ଧରି ବଡ଼ ଗାସକୁ ଦାନବକୁଟୀରେ ଦେବା ଟିକ୍ ହେବ । ତଦନ୍ତସାରେ ଦାନବକୁ ତେଙ୍କାନାଳ ପୁଅ ହୋଇ ଗଲେ । ସେ ଥିଲେ ସ୍ଵଲ୍ପାମ୍ବୁଦ୍ଧ; ଏକମାତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାରପକ୍ଷ ଛୁଟି ‘୩।’ ୧ ବର୍ଷରେ ସେ ଜହାନାଳୀ ସାଙ୍ଗ କଲେ । କର୍ତ୍ତମାନର ତେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ମୁଗ୍ରପ୍ରତାଙ୍କ ନାହିଁ । ବୌଦ ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ତିରିଆ ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଜୁଷା ପୁଅ ହୋଇ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ଵିତୀୟପୁଷ୍ଟ, ଯେ ତେଙ୍କାନାଳ ଯିବାର କଥା ହୋଇଥିଲେ ସେ ବୌଦରେ ରାଜବିରଦର ହୋଇ ରହିଲେ ।

ହିତାବଳାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ପରେ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ସିଂହାସନାରୁଚି ହେଲେ । ତା'ର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ବାପା ଗୀକୁ ଆସିଲେ ଯେ ଆଉ କୌଦ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରୁ ଖର ଆସୁଥାଏ । ବାପା କାରଣ ଦେଖାଉଥାନ୍ତି ରାଜାଙ୍କର ପକେ ତିନାହାନ୍ତି । (ପରେ) ସେମାନଙ୍କର ତ ପାଠ ପଢ଼ିବା ବୟସ ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଇ ଖାଲି କାହିଁକି ବସିବ ? ଅସଲ କଥାଟି କହୁନଥାନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ପୁନଙ୍କ ମନରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ ରହିଛି ବୋଲି ବାପଙ୍କର ଆଶଂକା ଆଏ । ବାପୁବିକ ବାପାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ରାଜଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇଛୁ । ସେ କ'ଣ ଅନିଷ୍ଟ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ବାପଙ୍କର ଭୟ ହୋଇଥିଲା ।

ବାପା ଗୀରେ ରହିବାକୁ ସିକାନ୍ତ କରି ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ବସାଇ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମ ଗୀରେ ଅବା ପାଖଥାଣ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୀରେ ପାଠଶାଳା ନ ଥାଏ କି ସରକାର କୌଣସି ପାଠ୍ୟମର କଳାପନା କରିନଥାନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ବସିବାର ପ୍ରାୟ ଧାର୍ଥ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବଡ଼ବାପାଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ି ପଣରେ ସାନବାପାଙ୍କ ସ୍କୁଲକୁ ମାସିକ ସାତ ଟଙ୍କା ଗ୍ରାଣ୍ଡ ମିଳିଲା । ପାଠ୍ୟମ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମନରଛାରେ ।

ଏ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ି ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବା ରୁଗଣଶକ୍ତି ମୁଁ ଦେଖିଛି । ସେଥିରୁ କଣେ ଆମ ଆଗ ଦୁଆଶ ଦିବେଇ, ତାଙ୍କୁ ନେଥୀଶଶୀଲ ପଡ଼ା ହେଲା । ମୋ ନନା ଧଢ଼ିଲେ ସଂସ୍କୃତ—କାବ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣ, ବିଶେଷ କର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ଆମ ଗୀପାଖ ତାପଙ୍କର ୩ ଯତ୍ନମଣି ପାଇକରାୟ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର । ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଏନା-ଏତୁଭାଙ୍ଗୀ (ଆମ ଗୀର) ପଢ଼ିଲେ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ବିଲାସି, ଲବଣ୍ୟବତ୍ତା ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ । ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ପାଠପଢ଼ା କଣେ ଅଧ୍ୟାପକ କିପରି ଲୋକଲେ କଳାପନା କରିପାରିନାହିଁ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରୁହ ନିଜ ନିଜ ବିଦ୍ୟାରେ ଏତେ ପାରଂଗମ ହେବାର ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁ ତ ହୋଇଛୁ । ଏନା-ଏତୁ-ଭାଙ୍ଗୀଙ୍କ ଗଣେଶ ଓ ଦୁର୍ଗାଜଣାଣ ପ୍ରଭୁତ୍ବ ପଢ଼ି ତାଙ୍କ ପାଣ୍ଟିତ୍ୟରେ ଚମଳାତ ହୋଇଛୁ । ସହୂମଣି ପାଇକରାୟ ମୋର ଯୋବିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିଲେ, ଏନା-ଏତୁଭାଙ୍ଗୀ ଏବେ ଧାର୍ଥ ବର୍ଷ ତଳେ ମରିଛନ୍ତି । ଏ ଦୁହଙ୍କଠାରୁ ବହୁବାର ଶୁଣିଛି, ସ୍ବାଙ୍କର ସମସ୍ତ କୃତିତ୍ତର ମୂଳରେ ସାନବାପା । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ଗୀର ସେକାଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲ ଓ ମୁକବ ବାପାଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଅଳ୍ପ କହୁତେ କହୁ କହୁ ଜାଣିଥିଲେ ।

ସାନବାପାଙ୍କ ‘ସ୍କୁଲ’ ଆଜିକୁ ଧ୍ରୀ ଧ୍ରୀ ୧୦ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ମୁସଲମାନ ଗ୍ରୁହ ସ୍କୁଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ିବା ସେତେବେଳେ ସଂଭବ ଥିବା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆଶ୍ରମୀ ଲାଗେ ।

ଏ ସ୍କୁଲ ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷ ବୁଲିବା ପରେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ବୌଦ ରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଧରି ଲଣେ ପରିଚିତ ଲୋକ ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲେ । ହିଲେ ପାଠ ଯୋଡ଼ି, ‘ଟିକିଏ ସୁନା, ତିନିପଟ ପଇତା, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ କେତେ ମୁଣ୍ଡି ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି, ନୁଆ ଆଲୀରେ ଆଣି ବାପାଙ୍କ ଆଗରେ ତାକୁଆ ଥୋଇଲା । ବାପା ଶୁଣିଲେ, ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ବିକେ ହୋଇଥିଲେ । ଫେରିବା ବାଟରେ ତରବୋଇଠାରେ ବଧା କରିଛନ୍ତି । ତରବୋଇ ଗର୍ବର ବାଟରେ ଆମ ଗୀଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଶମାଇଲା । ତହିଁ ଆଟ ଦିନ ବାପା ରାଜାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରି-

ବାକୁ ଗଲେ । ରଜାଙ୍କ ଆଗେ ତାଙ୍କ ତଳ ଭାଇ ଅଭିଯୋଗ କଲେ, “ଆପଣେ ମୋର ଯୋଗୁଁ ବହିଦ ଘୃତ ଘୃତ ଆସିଛନ୍ତି । ମୋତେ କ’ଣ ଏଇଥା ପାଠ ପଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶନ୍ତିତା କରନ୍ତି ?” ତାଙ୍କ ମନର କଥା ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏଇଲି ପ୍ରକାଶିତ ହେବାରେ ବାପା ଲକ୍ଷ୍ମୀତି ହେଲେ ।

ଫଞ୍ଚାୟତ ସାହେବ କହିଲେ, ବଡ଼ କେମାକୁ ଓ ପୂରି ଗୁଲିଲଣି । ତାଙ୍କ ପିଲଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିବା ବସୁସ ହୋଇଗଲଣି । ଆପଣେ ନ ଗଲେ ଆଉ ପଡ଼ାଇବ କିଏ ?

ବାପା ଯିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାରାଣୀ ଭକ୍ତୋରିଆଙ୍କର ଦାନା ଖାଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ନ ଜଣାଇ ଦିବେ କିପରି ?

ୟଥାଶୀଘ୍ର ଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ବାପା ରଜାଙ୍କଠାରୁ ସିଲ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ସଫା ପଦି ଦାଖଲ ହୋଇ ମଞ୍ଜୁର ହେଲା, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହୋଇ ନପାରିବାରୁ ସ୍କୁଲ ସେତିକରେ ସବଳ । ବାପାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ବୌଦରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଏ ସ୍କୁଲ ବିଷୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ବାଜା ରହିଯାଇଛି । ବୌଦରେ ଅନେକ ବର୍ଷ ସଜବାଟୀ ଶିକ୍ଷକ ହୋବା ପରେ ଦିନେ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏକେଣ୍ଟ କବ୍ରତେନ୍ ସମ୍ପେକ୍ଷର ବାପାଙ୍କ ଉପରେ ନକର ପଡ଼ିଲା । ବାପାଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ସେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଭିଜିଟି ବହରେ ଲେଖି ଦେଇଗଲେ, ‘ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟ ସୁର ବିଷୟରେ ଉପ୍ରେସ୍‌ର କିନ୍ତୁ ଅଙ୍କ ସ୍ଵାକ୍ଷ୍ରୁ ଆବୋ ଜଣାନାହିଁ । ଅଙ୍କ ଜାଣିଥିବା ଶିକ୍ଷକ ରଜକୁମାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ନେବା ଉଚିତ ।’ ତହିଁ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ରଜାଙ୍କ ଅଙ୍କ ଜନ ବିଷୟରେ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏକେଣ୍ଟଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଥାଏ । ରଜାଙ୍କ ଭହବିଲ ଦେଖିବାକୁ ସେ ବୁଝିବାରେ ରଜା ନ ଟବର ସିଂହ ଅଣ୍ଟାରୁ ଅତେଇ ଟଙ୍କା ଫିଟାଇ ଦେଖାଇଦେଇଥିଲେ ଓ ଶୁଣିଥିଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଆଦାୟ ହୁଏ ସେଥରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ଯାହା ବଳିଆଏ ତାହା ରଜ୍ୟର ଭହବିଲ; ଅଣ୍ଟାରେ ନ ଚହୁପାରିଲ ଭଲି ଭହବିଲ ନ ଥିବାରୁ ବାକ୍ସର ପ୍ରସ୍ତୁତନ ନାହିଁ; ଦ୍ୱୟାବ ପଦର ବି ପ୍ରସ୍ତୁତନ ନଥାଏ, କାରଣ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ମେଲ୍ଲ କହନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଇ ସାହେବଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରତି ରଜ୍ୟର ବିଧବଙ୍କ ଦ୍ୱୟାବପଦର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲ ଓ ପ୍ରତି ରଜା ଦ୍ୱୟାବପଦ ଜାଣିବା ବିଷୟରେ ସେ ଜୋର ଦେଇଥିଲେ ।

ରଜା ଯୋଗେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ତାଙ୍କ ସୁବରନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ପାଠ ପଡ଼ିଲୁ ବୋଲି ଛେତ୍ର କରୁନଥିଲେ । ବାପା ତେଣୁ ସ୍ଥିର କଲେ ସେ ଗାଁକୁ ଶମାପ ପାଇଁ ଯାଇ ଅଙ୍କ ପଢ଼ି ଆସିବେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଗୁରୁତବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ନେଇ ବୌଦ ଫେରିଥିଲେ । ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଓ କବତେନ ରାମପେକ୍ଷର ଭିଜିଟ ନୋଟ ପିଲଦିନେ ଦେଖିଥିଲା । ରାଧାନାଥବାବୁ ଲେଖିଥିଲେ “ମାଲାବାଜା

ସୁହି ଆସୁଛି କରି ଏତେ ବସୁପର ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଅଙ୍ଗଶାସ୍ତ୍ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସୁଛି କଶପାରଥବାର ଦେଖି ମୁଁ ଅଶ୍ୱୟେ ହେଉଛି ।” ସ୍ଥାପିରେ ମୋ ପଶବାରରେ ଯେଉଁ ବିପରୀତ ହେଲ ସେଥିରେ ସେ କାଶଜପନ କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ସେ ବିଷସ୍ଵରେ ଦିନେ ଏପରି ପ୍ରକଳ୍ପ ଲେଖାଯାଇପାରେ, ଏହା ମୁଁ ବା ମୋର କେହି ସେତେବେଳେ କଳିତନା ନବବାର ତ କଥା ନୁହେ । ନନାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ତହିଁ ଆରବର୍ଷ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଞ୍ଚ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଖି ଆଗ ରାଖାନାଥ ନାରୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟରେ ନାକ ଟେକିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବାପାଙ୍କୁ ଦୁଇ ରୂପି ପ୍ରଶ୍ନ ପରୁରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମତ ଠିକ ବୋଲି ମାନିକରି ଗଲେ ।

ସାନବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ମୋର ଗୋପିଁ ବାପ ଲଇନ୍ ସାପ୍ ହୋଇଗଲା । ଆମ ସାଇରେ ‘‘ବାପା’’ ବୋଲି ତାକିବାକୁ ଆଉ କେହି ରହିଲେ ନାହିଁ । ଆର ସାଇରେ ରହିଲେ କେବଳ ବାସୁଦେବ ହିପାଠୀ । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ବାପା ବୋଲି ତାକେ ; କାରଣ, ନନା ଓ ଦଦେଇ ତାଙ୍କୁ କକେଇ ବୋଲି ତାକନ୍ତି, କେମିତି କେଜାଣି ? ତାଙ୍କ ସହିତ ଆମର ସଂପର୍କ ତ ନ ଥାଏ; ସେ କୁଠିତ୍ତ ମୋ ଭଲ ପିଲଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଗୁଡ଼ାନ୍ତି; ତାଙ୍କର ସଂପର୍କ, ମୋ’ଠାରୁ ବସୁପୁ ଭାଇନାମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ; ତାଙ୍କ ରୂପତ୍ତିରୁ କଥା ପଦେ ବାହାରିଲେ ସମସ୍ତେ ଦସନ୍ତି ଏତିକିମାତ୍ର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ କିନ୍ତୁ ପଢ଼ି ନଥାନ୍ତି, ଶୁଣିଛି ; କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମଦ୍ଵାରା ଭାଗବତ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବାପୁଶା ଓ ଅନ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ବହୁ ଶୋକ ସେ ଅନର୍ଥିଲ ଗାଆନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ରହସ୍ଯିଆ ତଙ୍ଗରେ ତା’ର ଅର୍ଥ ବି କରନ୍ତି । ନନାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ସେ କେତେ ବହୁର ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଇ ନଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଥରେ ଯାହା ବୋଲିଛିଏ, ତାଙ୍କର ତାହା ମନେ ରହସ୍ୟାଏ । ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଛିତରେ ବହୁତ ଭୁଲ୍ ଆଏ ବୋଲି ନନାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଟାକା ଅନେକ ସମୟରେ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ହୁଏ ।

ମନେ ଅଛି, ଥରେ ନନା ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ହସିହସି, “କକେଇ ! ତମ ଯୋଗୁଁ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ମର୍ମାଦା ହାନି ହେଉଛି ।” ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାସୁଦେବ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଜବାବ ମିଳିଲ, “ଆରେ ! ତୁ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ଯେତେ ମର୍ମାଦା ବଢ଼ାଇଲୁଣି, ମୁଁ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ମର୍ମାଦା କ’ଣ ହାନି କଲିଣି ? ମୁଁ ମୋର ଓପରପୀତିବାଲଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ସବୁ ପାଠର ଉଦେଶ୍ୟ ମଣିଷର ମନକୁ ଶାନ୍ତ ରଖିବା । ଦ୍ୟାକରଣ ଶୁଣିରେ କ’ଣ ତିର ଶୁଣି ହୁଏ ?”

ନନା ତୁମ୍ଭ ହୋଇଗଲେ । ବାସୁଦେବ ବାପା ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରିଏ ରହ ଗୁଲିଦିବା ପରେ ନନା, ପାଖରେ ବସିଥିବା ଲେକଙ୍କୁ କହିଲେ, “ବାସ୍ତୁ କକେଇ ଯାହା କହିଲେ ସେ କଥା ଠିକ । ପାଠରେ ଅଛି :

ଶମାର୍ଥଂ ସବ ଶାସ୍ତ୍ରଜି
ବହିତାନ ମନୀଷିରଃ ।
ସ ଏବ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜି
ସର୍ବ ଶାନ୍ତଂ ମନଃ ସଦା ॥

ସମାଜରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସଦ୍ଵାଳ ଘଟିଥିବା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁଷ୍ପଗୁଁୟମାନେ ଶାଘ୍ର ପୁରୁଷ ପ୍ରଣୟନ କଣ୍ଠରୁ ବୋଲି କକେଇ ଯାହା କହିଲେ ସେ କଥା ଠିକ୍ । ଶେଷ ପାଦଟି ମନେ ଚଣ୍ଡିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ଯାହାର ମନ ସବୁବେଳେ ଶାନ୍ତି, ଅବଚଳିତ ସେଇ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାସୁ କକେଇ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡିତ । ଆର ଏଳି ବୁଲି ଜଳିବ କି ନାହିଁ, ସେଥକୁ କ'ଣ ଚିନ୍ତା ଅଛି ? ନିଜର ମନ ସବୁବେଳେ ଆନନ୍ଦମୟ, ମୁହଁରେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ବସିଲେ ଆମ ମନରୁ ସବୁପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟିନ୍ଦ୍ରା କେମିତି ଉବେଳେଯାଉଛୁ ବାରୁଛୁଟିକି ?”

୩

ମୋ ନନାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ କେବେଁ ସ୍ଥାନୀ ବସା ବାନ୍ଧବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ସେଥିରେ ଅନ୍ୟ କେହି କେମିତି ଜୀବନ ଧରି ରହନ୍ତା ମୁଁ କଳିନା କରିପାରେନାହିଁ । ନିଜର ଦୁରଗ୍ରୋହଣ ରେଗ, ବୋଉର ମଧ୍ୟ ସେଇଆ । ଶୁଣ ଗୁରେଟି ଅଣ୍ଟିର ପିଲ, ବାପାଙ୍କ ଭରସାରେ ସଂସାର ଗୁଲୁଥିଲ । ନିଜର ଯାହା ଭୁଷପରି ତାହା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ବେନି ଆଙ୍ଗୁଳି ନିଅଣ୍ଟ ହୁଏ । ତଥାପି ନନାଙ୍କ ମୁହଁରେ ହସ, ଆନନ୍ଦ ଓ ରହସ୍ୟର କେତେ ଅଭିନ ନ ଆଏ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଦିପଦ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଦାଣ୍ଡନୁଆରେ ତାଙ୍କ ସମବସ୍ତୁତ ଓ ବୟସାଧକ ଲୋକ ସବୁବେଳେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।

ବାପାଙ୍କ ଶୁଣେର ବଡ଼ ଆଜ୍ଞାରେ ହେଲା । ଗାଁର ସବୁ ପାଠକର ଲୋକ ସପ୍ତମ, ନବମ ଓ ଦଶମରେ ଖାଇଲେ, ନେଲେ ; ଦ୍ଵାଦଶାହ ଶ୍ରାବ ଦିନ ସେବେଇତି ସମସ୍ତେ ବାରିଶିଏ ବାରିଶିଏ ଭାଇ ଓ ବେଲୁଏ ଲେଖାଏଁ ତିଅଣ ନେଲେ । ଏ ସବୁ ହେଲା ମହାଜନ ପର ଟଙ୍କାରେ । ନନାଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, ଲେଖାରେ ତାଙ୍କ ପୁରୁଷ, ଏ ସବୁ ଦେଖି କହିଥିଲେ, “କକେଇ ! ଏତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କରିଥିଲେ କ'ଣ ହୋଇନଥାନ୍ତା ? ପିଲ କିମିତ ଚଲିବେ ଟିକିଏ ଭୁବନାହିଁ !”

ନନା ଟିକିଏ ତୁମରହ କହିଲେ, “ଜାଣିଲୁ, ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଭାବିବା ମଣିଷ ପକ୍ଷରେ ଅଧର୍ମ । ଅନ୍ତର କଥା ଭାବିବାକୁ ହୁଏ । ଶୁଣେରରେ ଭିତ୍ତିଭିତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ, କବେଇଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଥାନ୍ତା କି ନାହିଁ ବିଶୁରେ । ଦେଇଥିଲେ ପାଇ । ଜୀବନ ଜମାନ ସେ ଦେଇ ଦେଇ ଗଲେ ; ତାଙ୍କ ଶୁଣେର ତାଙ୍କ ବୁଝି ହେବା ଉଚିତ । ଆମ ପିଲଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଆମେ କ'ଣ ଜାଣୁ ଯେ ତଙ୍କ ପାଇଁ ଭାଲିହେବା ? ତାଙ୍କ କପାଳରେ ଥିଲେ ସେ ଭଲରେ ଚଲିବେ, ନ ଥିଲେ ନାହିଁ । ବୁଥାରେ ତାଙ୍କକଥା ଭାବି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହାନି କାହିଁକି ହେବ ?”

ଏତିଲି କଥାବାର୍ତ୍ତିଆ ମୁଁ ପିଇଗଲ ପରି ଶୁଣେ । ମନେ ବି ରହିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାର ଅର୍ଥ ସେତେବେଳେ ବୁଝି ନ ଥିଲ । କିମେ ନିଜର ବସ୍ତୁସ ବୃକ୍ଷରେ ଏ ସବୁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ।

ଅଳ୍ପଶତାବ୍ଦୀ ସଙ୍ଗେ ପୁଷ୍ଟୋତ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତାର ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ପରେ ହଠାତ୍ ନନାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଅନୁରର କୋହରେ ବାହାରିଲା :

ସର ଯାଉଛିରେ ଏଇଠାରୁ ମନୋରଥ,
ବୁଝିବେଳେ ଆଉ କାହିଁ ନ ଦିଶଇ

ଆଖି ଥାଏଁ ଥାଏଁ ପଥ ।

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆଗଦୁଆସି ଅଳ୍ପଶତାବ୍ଦୀ ନନାଙ୍କ ଅସି ଗୀତରେ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ, ‘ସ୍ଵେ କ’ଣ କକେଇ ! ସେ ଦିନ ପରି ମୋତେ ବୁଝାଉଥିଲ, ଆଜି ଏତେ ନିରଣ କାହିଁକି ?’ ନନା କହିଲେ, “ଆରେ, ଏଥରେ ନୌରୁଣ୍ୟ କୋଉଠି ଅଛି ମ ? ସ୍ଵେ ଭରି ସଗୀତ !” ସେତିକିବେଳେ ଅଳ୍ପଶତାବ୍ଦୀ ନନା ମଧ୍ୟ ଦିଦିଲ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ବାହାରି କହିଲେ, “ଆରେ କୁନ୍ତ ! ଶୋଟାକଯାକ ଗୀତ ମନେ ପଡ଼ୁଛି ? ବୋଲିଲୁ ଟିକିଏ ଶୁଣିବା ।” ସାଙ୍ଗର ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଆଉ ସାତ ଆଠଙ୍ଗ ବାହାରି ଅସିଲେ । ନନା ସମୁଦ୍ରାୟ ଗୀତଟି ବୋଲିଲେ । ଆଜି ଯାଏଁ, ତାଙ୍କ ବେଳର ଯେଉଁମାନେ ବସୁଛନ୍ତି, ନନାଙ୍କ ସବ ଓ ବୋଲିବା ଭଣୀକୁ ଶୁଭ୍ର ଟେକନ୍ତି, କହନ୍ତି, ଗୁରୁ ହେଉ, ସଂଗୀତ ହେଉ, ଶୋକ ହେଉ, କୁନ୍ତ ମିଶ୍ରେ ବୋଲିଲ ପରି ଆଉ କିଏ ବୋଲିବ ? ସେ ଦିନ ଗୀତଟି ସରବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଦିଦିଲ ଗଦ ଗଦ ସ୍ଵରରେ କହିଥିଲେ ମନେ ଅଛି, “ତୋ’ରିଠାରୁ ଏ ଗୀତ ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ପରି ଏହା ମନରେ ଭେଦିନଥିଲ ।” ମୋର ବି ମନରେ ଭେଦ-ଯାଇଥିଲ ଗୋଟିଏ ପଦ :

ଶବର ଶରରେ ଦସ୍ତ ହେବା କାଲେ

କପଟରେ ଗୋପୀନାଥ,

ଗାଣ୍ଡିବ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଶ୍ରୀ ଭୁନକୁ ମନେ ବିଶୁରଇ ପାର୍ଥ,

ସର ଯାଉଛିରେ...।

ମୋ ନନା ମରିବାର କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଗୀତଟି ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ପୁରାପୁରି ଲେଖି ଅଣି ଘୋଷିଲି ଏବଂ ଏକାନ୍ତରେ ବୋଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ମୋ ନିଜ ମନକୁ ଆଦୌ ପାଇଲ ନାହିଁ । ପୁରୁଷକାର ଏକାବେଳକେ ପରସ୍ତ ନ ହେଲେ ଏ ଗୀତ ବୋଲିବାର ନୁହେଁ ; ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଦେଶଟାକୁ ବାଁ ହାତରେ ଟେକି ଧରି ପକାଇବି ବୋଲି ବିଶୁରୁ-ଆଏ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ, ନନା ଯାହା ବନ୍ଧୁବାର କହିବାର ଶୁଣିଛି ତା’ ବି ସତ ହୋଇପାରେ । ନନା କହନ୍ତି, ଯାହା ଭୁଣ୍ଟରେ ଉପରୁ ବୁଝାଏ ପଣ୍ଡିତ, ତା’ ଭୁଣ୍ଟରୁ ଆମ ଗୁରୁ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବାହାରିଲେ ଶୁଣିବାକୁ ହୋଇପିବ ।

ମଦନ ବୋଲି ଜଣେ ପାଲବାଲ ନନାଙ୍କଠାରୁ ସଜ୍ଜ ନେବାକୁ ମରିରେ ମରିରେ ଆସନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘର ଆମ ଗୀତ ଦକ୍ଷିଣ୍ଟିକୁ ଗୁର ପାଞ୍ଚ କୋଣ, ଚିଲିକା କୁଳରେ । ସେ ଗୀତ

ଶିଖିବାକୁ ଆସିଲେ ପାଏ ବାଟକୁ ଗନ୍ଧାଏ ବୋଲି ନନା କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଚୃହକୁ ଦକ୍ଷିଣା ଅଣିବେ ବୋଲି ସେ ଆସିବାର ଦିନେ ଦୁଇଦିନଠାରୁ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ଭେକେଟା ମାଛ ଫଟିଥିବା କରନ୍ତି । ଗାଲେସିରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ସେ ଦୁଇଟାରେ ଗୋଟାଏ ଭାର ହୁଏ, ଜଣେ ବକ୍ତ୍ତାଥା ବାଉସା ଟୋକାର ଝାଲ ବୋହିଗଲୁ ପରି ଭାର । ମାଛ ଦୁଇଟାର ମୁହଁରେ ମୁହଁରେ ମୁହଁରେ ବେବୁନିଆଁ ପଢ଼ି ନଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ; ବେବୁନିଆଁ ଖାଟି ଓ ନଡ଼ାରେ ଦୁଇଟିଯାକ ଆବୁତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବେବୁନିଆଁ ପଢ଼ି ଯୋରୁ ହୁଏତ ପୋକ ହେଉନଥିବ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଅଧିମାରିଲାରୁ ଦକ୍ଷିଣା ପବଳରେ ଭାବି ଆସେ ।

ଏ ଭାର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଲଗେ ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ଵାସରର ଆୟୋଜନ । ମାଛ ଦୁଇଟା ଓ ଜନରେ ପ୍ରାୟ ୧୫୩୦ ସେର ; ସ୍ଵାର ସତ୍ତବକାର ପାଇଁ ଅନ୍ତରଃ ୧୦୧୯ ସେର ଭାବ ରନ୍ଧା ହେବା ଦରକାର, ତେଳ ଟଙ୍କାକର ଲାଗୁଥିବ (ଟଙ୍କାକୁ ୩ ସେର ସୋରିଷ ତେଳ) ; ତାକୁ ଗୁହଁ ସାବୁ, ସାବୁ ସେର ଅଧଳେ । ବୋଉ, ଦେଠେଇ, ଜେଜେନାଙ୍କର ଘମାଘୋଟ କାମ ଲାଗିଯାଏ ; ସାଇଯାକ ନିମର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ, ବସନ୍ତ । ଉତ୍ତର ଲୋକ ଯେ ହ ବୁଡ଼େ ପଡ଼ନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ବଶ ହୋଇଯାଏ । ବୈଠକ ପାଲ ଲଗେ ସେ ସନ୍ଧାରୁ ପ୍ରାୟ ରତ୍ନ ଦଶବଢ଼ି ଯାଏଁ । ତା'ର ଉତ୍ତରେ ମଦନ ନୁଆ ସଜ୍ଜ ଦିନନ୍ତି ; ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ହସାଇବା ପାଇଁ ସାମଗ୍ରୀ ପା'ନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଏ ଆସର ଦିନକୁ ଦୁଇଦିନ ହୋଇଯାଏ ।

ଗୁରୁଙ୍କ ନାମ ସଭରେ ପ୍ରକଟ ନ କରିବାକୁ ମଦନାକୁ କଢ଼ା ନିଷେଖାଜୀ ଥିଲେ ବି ଅନ୍ୟ ପାଇ ବାଲ ବେଳେ ବେଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ବୋଲିଗନ୍ତରୁ ଜଣେ ଆସେ, କିନ୍ତୁ ଭେକେଟା ଭାର କୁଆଡ଼ୁ ପାଇବ ? ସାବୁ, ବାଇଗଣ, ମୁଗ (ନୁଆଗନ୍ତିଆ ମୁଗ ହେଲେ ବି)ରେ କି ସଜ୍ଜ ନେବ ? ତଥାପି ଆସର ଜମେ । ଥରେ ଜଣେ ନୁଆ ଲୋକ ଆସିଲ । ନନା ଗୋଟିଏ ଶ୍ରୋକ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିଦେଲେ ; ‘ହଉ ଶ୍ରୋକଟା ବୋଲିବୁଟି ଦେଖି’ ବୋଲି ଶିଖ୍ୟକୁ କିର୍ଦ୍ଦିଶ ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ପାଦ ବୋଲିଦେଇ ନନାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଗୁହଁଲ । ସେତିକରେ ଆସର ବନ୍ଧ । ଥରେ ବୋଲି ଅର୍ଥ କଲ ପରେ ଯଦି ଶ୍ରୋକଟା ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ ମନେ ରଖି ନ ପାରିଲ, ତେବେ ନନା ବାଗିଯାନ୍ତି, ଆଉ କହନ୍ତି ନାହିଁ ; ଯଦି ବା କହନ୍ତି ଶବ ବଦଳିଯାଏ, ଅନେକ ସମସ୍ତରେ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ।

ଲୋକଟିକୁ ନନା କହିଲେ, “ତୋ’ର ତ ମନ ନାହିଁ, କ’ଣ ଶିଖିବୁ ?” ସେ ଖୁବ୍ ନେହୁର ହେଲ, କ୍ଷମା ପାଇଲା, ଆଉ ଦି’ ଗୁରିଥର ବି ଆସିଲ । କିନ୍ତୁ ଷେଷରେ ନନା ବାବ ଦେଲେ, “ଆରେ, ଯୋଉ ଦି’ ଗୁରିବର୍ଷ ଜାରେଇ ପଢ଼ିଛୁ, ସେଇଥରେ ତୋ ଯେଣ୍ୟତା ଯାଇଛୁ । ଏ କାମ ତୋଡ଼ାରୁ ହେବ ନାହିଁ ; ଯା, ଗୁକର ଫାକର ଖଣ୍ଡ ଖୋଜ ।” ତା'ର ପାଲବାଲ ହେବା ଏତିକରେ ସାଙ୍ଗ ହେଲ ।

ଅଲେଖ ଭାଲାଙ୍କଠାରୁ ଏ ରତ୍ନବୁଦ୍ଧି ମୋର ବୟସ ହେବାରେ ବହୁବାର ଶୁଣିଛୁ । ଥରେ ପୁଣିଲି, ଜାରେଇ ପଢ଼ିଲେ, ପାଲବାଲ ହେବାକୁ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଆସେ କାହିଁକି ?

ସେ କହିଲେ, “ମୁଁ କକେଇଛୁ ଏକଥା ପରିଥିଲି ; ସେ କହିଲେ, ‘ଇଂରେଜି ଟିକିଏ ପଢ଼ିଦେବା ମାଫେ ସୁରଣେତ୍ର ଲୋପ ହୋଇଯାଏ ; ସବୁଦେଲେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ସୁରଣ ରହେ, କେତେ ଅଳ୍ପି ? କିମିତି ଅଳ୍ପି ବୋଲି ସବୁଦେଲେ ଘାଣ୍ଡ ହେଲେ ପାଠ ମନେ ରହିବ କୁଆଡ଼ି ? ପାଠରେ ନିଷ୍ଠା ଆସିବ କୁଆଡ଼ି ? ପାଲବାଲଟା ନିଜ ଗୀତରେ ବିଦ୍ରୋହ ନ ହେଲେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ମନ ରଞ୍ଜାଇବ କିମିତି ?’” ଏ କଥାଟାକୁ ମୁଁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାବୁଛି, କିନ୍ତୁ ମନରେ ସ୍ଥିରପିଣ୍ଡାନ୍ତ କରିପାରିନାହିଁ ।

ବାପା ବନ୍ଧୁଦରୁ ଆସି ଯେଉଁ ଦିନମାସ ରହିଲେ, ନନାଙ୍କ ଶୁଭମା-ଆସର ତା’ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ମରବାର ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ପରେ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଏକୁଟିଆରେ ବସିବାବେଳେ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସୁରରେ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେବ, ‘ସର ମାରହିବେ— ।’

ବୋର ହାଣିଶାଳରୁ ଅଭିଯୋଗ କରେ, ଆଉ ସବୁ ଗୀତ କ’ଣ ପାସୋର ଗଲଣି ? ନନା ‘ବନ୍ଧୁ କି କଲ୍ ଦୁର୍ବିଗ୍ରହକୁ ରେ’ ବୋଲି ବୋଲି ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଲିଯାନ୍ତି, ମୁଁ ତ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଥାଏ ।

ହସ ଖସି ସବୁ ବୁଲିଥାଏ ; ତିନି ଶୁଭମାସହେଲ ବ୍ୟାପାକ ପାଇୟାଇଥିଲା ନନାଙ୍କ ‘ପୁନ୍ଦିତାଭିନ୍ନ’ ହିସ୍ତା ପୁଣି ପୁରୁଦମ୍ବରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମନେ କରୁଥାଏ, ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀରାମରେ ଆଉ ପୁଣର ଓଜ ନ ଥାଏ । ନନାଙ୍କ ମନଭିତରେ କୋହ ଉପରେ ଲେକ-ଦେଖାଣିଆ ଭାବରେ ଖୁସିବାସିର ଗୋଟିଏ ବୋଲ ବୋଲା ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗକଠାରୁ ପରେ ଶୁଣିଛି । କିଏ କହେ କକେଇଛୁ ଫୁଲୁଥାନ୍ତି, କିଏ କହେ ବଢ଼ି-ଥାଇଥିବା କରନରେ ଚପିଯାଉଥାନ୍ତି ।

ସେକାଳର ବୈଦ୍ୟ

ଆମ ପର ଏଇମିତି ବୁଲିଲବେଳେ ସାନ ଅଜା ତାଙ୍କ ପୋଡ଼ିଥ ଶଗଡ଼ ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ତାଙ୍କ ପୋଡ଼ିଥ ହଳ ଆମ ବଳଦ ହଳ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ବିଲ କଢ଼ାଣ ଦୋଅଡ଼ କରି ଦେଇ ଯାନ୍ତି । ଅଜା ଆସି ଦୁଆରେ ବସିଗଲେ ନନା ପିଲଙ୍କପରି ତାଙ୍କ ଆଡ଼ିଲ ହୋଇ ଚଳନ୍ତି । ଓପରଓଳି ନିଜର ଆସର ମେଲେଇବାକୁ କରିବିଭଗିଆ ବା ନାରଣବନ୍ଧୁ ପଟନାସ୍ତକଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ବୁଲିଯାନ୍ତି । କେଲେ ଦେଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ଅଜାଙ୍କ ଧାର ଗୁଡ଼ିହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ମୋର ସାନଅଜା, ବୋରର କକେଇ, ବାଧାଙ୍କ ଶୁଭୟରକୁ ଅପି ୧୫ ଦିନରେ ଘରକୁ ଫେରିଥିଲେ । ଘରକାମ ସାଶଦେଇ ୧୫ ଦିନରେ ପୁଣି ଆସି ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗୀର୍ଜା ସାରଙ୍ଗଧରସୁର, ଚଲବାଟରେ ଆମ ଗାରୁ ଚରିଦମାରିଲ । ମତେ ଏଇକ ବାଟ ଚରିଦଶନ୍ତ ମାରିଲ ପରି ଲଗେ । କିନ୍ତୁ ଅଜାଙ୍କ ଲଗେ

ତକେବାଟ ପର । ଆମ ଗାଁରେ ଆନ୍ତି, ମନହୃଦ ପୁଣ୍ଡ ଦିବାକୁ, ଗାଁରୁ ମୋଦକ ଓ ଉଷ୍ଣଧ-
ପଥ ଦିଆର କରି ଥାଣିବାକୁ ଯାଇ ପାଞ୍ଚ ଛାଅଦିନରେ ପୁଣି ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି, ପୁଣ୍ଡ
ଦିବାକୁ ।

ଯାନ ଅଜା ଆମ ଗାଁକୁ ଆସିଗଲେ ଖାଲି ଆମ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ-
ଯାଉି ତାହା ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଗାଁ ଯାକ ଆଶ୍ରୟ ହୋଇଯାନ୍ତି । ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସବୁ ।
ବସୁଷ୍ଟ ଲୋକେ ଭାଙ୍ଗ ପାଖକୁ ନାନା ରୋଗ ବିଷସ୍ତରେ ପରମଣ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ
ଆୟୋଜ୍ୟମାନଙ୍କ ରୋଗ ପରାମା କରି ଉଷ୍ଣଧ ବ୍ୟକ୍ଷ୍ୟା ପାଇଁ ଡାକନ୍ତି ; ମୋ' ଶାରନାମାନଙ୍କ
ବସୁଷ୍ଟର ଲୋକେ ଅଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅଟା ପରିଦ୍ୱାସ କରିବା ପାଇଁ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ରହସ୍ଯିଆ
କଥା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଭାଙ୍ଗ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ ରୁଣ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମେ ପିଲେ ପ୍ରାୟ
ସବୁବେଳେ ହାତ ପତାଇଁ ଓଷ୍ଠୁଅ ଖାଇବା ପାଇଁ । ଓଷ୍ଠୁଅ ବୋଇଲେ ଟିକିଏ ଶାସ୍ତର, ହେଜୁ,
ଡାଳଚିନି ବା କବାଦ୍ ଚିନ ରୁଣ୍ଟ । ତଙ୍କ ବଟୁଆରେ ବିଷାୟନ, ରସାୟନ ଉଷ୍ଣଧ ସଙ୍ଗେ
ଏହି ମୁଣ୍ଡରୁ ଟିକିଏ ବି ରହିଥାଏ, ପିଲଙ୍କୁ ଜିଟିବା ପାଇଁ ।

ଭାଙ୍ଗ ବଟୁଆ ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ଫଦାର୍ଥ । ଆକାରରେ ତାହା ଥିଲ ଗୋଟିଏ
ନଈଉଳିଆ କଣ୍ଠାରୁ ପରି ; ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ରରେ ଚନ୍ଦନଖାତ, ଶୁଆକାଶ, ଶୁଣ୍ଟିକୁଣ୍ଠା ଓ ଖର
ଆଏ, ବାଙ୍ଗ ଦିନୋଟି ଯାକ ପୁତ୍ରରେ ଓଷ୍ଠୁଅ ନଳି । ଏ ନଳିରୁଦ୍ଧିକ କାଣ୍ଠଶରର । ଅଜା
ବଟୁଆୟତ୍ତାରେ ହାତ ଭରିଁ କରି ଷଷ୍ଠୀଦ୍ଵାରା ଖୋଜୁଥିବା ଉଷ୍ଣଧଟା କିପରି ନାହାର କରନ୍ତି,
ମୋତେ ଦିବି ଆଶ୍ରୟୀୟ ଲଗେ । ପର୍ବତରେ କହନ୍ତି, ‘ସବୁବେଳେ ନାରବାର କରୁଥିବା ଜିନିସ
ହାତକୁ ଜଣାଯାଏ ।’ ଭାଙ୍ଗ ଗାଁ ସାରଜଧରସୁରରେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର ; ଦୁଇ
ରୁଦ୍ଧିଦେଲେ ଆଉ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ କୁଟୁମ୍ବର, ସମସ୍ତେ ଅଳ୍ପବହୁତେ
କବିରଜ ।

ସେ କାଳରେ ଟିକିଷ୍ଟା ବିଦ୍ୟାରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ନାମ କରିଥିବା କବିରଜ
ଲଜ୍ଜୁକେଶ୍ଵର ମହାପାତ୍ରେ ଏଇ କୁଟୁମ୍ବର । ମୋ ଅଜାଙ୍କର ସେ ଲଗ୍ନିକ ଭାଇ । ପ୍ରଥମେ
ରଣସୁର ଓ ପରେ ନୟାଗଡ଼ ରଜାଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଟିକିଷ୍ଟକ । ଭାଙ୍ଗ ନେବା ପାଇଁ
ନୟାଗଡ଼ ରଜା ହାତୀ ପଠାନ୍ତି । ମୋର ପ୍ରଥମ ଦାତା ଦେଖା ସେଇଠାରେ । ଥରେ ଥରେ
ହାତୀ ସକାଳଣ୍ଠି ଆସି ଓରାଓଳି ଭାଙ୍ଗ ନେଇ ନୟାଗଡ଼ ଫେରିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଆଉ ଥରେ
ଥରେ କାହିଁତକା ରହେ । ଲଜ୍ଜୁ ଅଜା ଥରେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ଚଷାର ଦୁଃସାଧ ରୋଗର
ଟିକିଷ୍ଟ ହାତରେ ନେଇଥାନ୍ତି । ତା'ର ମୁଦ୍ରିକୁଛୁ ଦେମାଶ, କ୍ୟାଥେତ୍ତର ଦେଇ ତା'ର
ପରିତ୍ରା କରଇ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଉଷ୍ଣଧ ଦେଇଥାନ୍ତି । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସେ ଲୋକ ତା' ଗାଁରୁ
ଆସିବ, ଓଷ୍ଠୁ ମୁଣ୍ଡ କଲ କି ନାହିଁ ଦେଖିବେ, ତା'ପରେ ଯାଇ ନୟାଗଡ଼ ଦିବେ ବୋଲି
ସେ ହାତୀ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ରଜଅନୁଚରକୁ ଜଣାଇଦେଲେ । ଅନୁଚର କହିଲ, ଯେଉଁ
ସଜରେ ଅଛନ୍ତି, ସେଇ ସଜରେ ଆସିବାକୁ ମୁଣ୍ଡରୁ ଆଙ୍କ ହୋଇଛି ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ଭାବି କ୍ଷଣକୋପୀ । ରଗିଗଲେ ଭାବ ବଡ଼ ପାଟି କଟେନ୍ତି । ମାରି ମିଶିଲ ପରି ଅବଳମ୍ବନ କରେନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ମୋତେ ଭାବି ସୁଖ ଧାଉଥିଲେ ହେବେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାତକୁ ନ ଯାଇ ଦୂରଛଢା ହୋଇ ରହେ । ସେ ବାରଂବାର ଗେଲ କରି ଡାକିଲେ ଧର ଫେର, ଏହି ମୁହଁନୀଳ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଖସି ଦୂର ଛଢା ହୋଇଯାଏ । ସେ ଦିନ ମୁଁ ତାଙ୍କର ବାରଣ୍ୟାରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୂର ଘୁର ହାତ ଦୂରରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଏ ସମସ୍ତରେ ନୟାଗଢ଼ ରାଜାଙ୍କ ଅମଲ ପୂର୍ବୋକ୍ତମତେ ରାଜାଙ୍କା ଶୁଣାଇଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜାଙ୍କର ରାଗ ଦେଖେ କିଏ ? ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ବାଟେ ସେ ଏମିତି ଉଗ୍ରମୁକ୍ତି ଧରି ଅମଲ ଆଡ଼କୁ ମିଶିଗଲେ ସେ ମୋର କୌପିନ ଖଣ୍ଡ ବଦଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଗର୍ଜିଲ ପରି ଯାହା କହିଲେ ତା'ର ସାର ମର୍ମ ଏଇ : ତୋ ରଜା ତୋତେ ବଡ଼ ସିନା ମୋତେ ମୋ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ । ତୋ ରଜା ତାକୁଥିବ ଗୋଟାଏ ଉଚାଟନ ଓଷ୍ଠ ପାଇଁ, ମୁଁ ଯୋଉ ଗୋଟିଏକୁ କାଲି ଅସିବାକୁ କହୁଛୁ, ସେ ଆସି ମୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ଗୁଣିଆଁ ହୋଇ ମରିପିବ । କାଲି ଦି' ପହରକୁ ରହିବୁ ଯେବେ ରହ ।

ଏଇ କଥାଟା ଯେପରି ଭାଷାରେ ଓ ଯେପରି ଡିଙ୍ଗରେ କୁହାଗଲ ସେଥିରେ ରାଜ-ଅନୁଚର ବିଚର ଗୁଣିଆଁ ହୋଇ ପଳାଇଲା । ‘ଶଳା’ ଶବ୍ଦ ଦୂର ବୁରିଟା ପ୍ରସ୍ତୋଗ ହୋଇ-ଥିଲା । ଚର୍ବି ଅନୁଚର ସେଥିରୁ ଗୋଟେ ଦି'ଟା ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲ ବୋଲି ରାଜାଙ୍କ ବୁଝାଇଦେଇଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ତହିଁ ଆର ଦିନ ନୟାଗଢ଼ ରାଜଦ୍ଵାରରେ ହାଶାରୁ ଓଷ୍ଠାକଳ ନେଲକୁ, ତାଙ୍କ ନାମରେ ଗୋଟାଏ ପୁଲିସ ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମିଥ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ ହୋଇ-ସାରିଥାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ଧର ହେଲେ, ମିଛ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଜମାନବନ୍ଦୀରେ ତିନିମାସ ଜେଲ୍ ହୋଇଗଲା । ଜେଲ୍ରୁ ଖଲସ ଦୋଇ ସେ ଗାଁକୁ ଫେରିଲେ ସେ ଆଉ ନୟାଗଢ଼ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କଲେ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କ ରଞ୍ଜରୁ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ଉକରା ଆସିଲ, ଉପତ୍ତୋକନ ଆସିଲ, କିନ୍ତୁ ଅଜା ଆଉ ନୟାଗଢ଼ ଯିବାକୁ କୁଦାର୍ଥ ମଙ୍ଗିଲେ ନାହିଁ ।

ପ୍ଲାନେଟ ଲେକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏହା ହେଲ ଆଣିବାଦ ଭଲ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ସେକାଳେ କଲିକତାର ଏଲ୍.୧୯୦୫ ପାସ୍ କରିଥାନ୍ତି, କବିରଜି ତ ବଶଗତ ବୃଦ୍ଧି । ଘର ପାଖ ପୋଖରୀ କୁଳରେ ଗୋଟାଏ ବୁଲିଆ ଘର ହେଲ । ସେଥିରେ ଅପରେଶନ୍ ହୁଏ, ଦୁଆରେ ଜୀଷ୍ଠ ବିଭିନ୍ନ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିକୁ ଖୁଆଇବା ଦାୟିତ୍ବ ଆଏ ଆର ଉପରେ । ତାଙ୍କ ଘରେ କେତେବେଳେ ଚାଲି ଲିଭେ ନାହିଁ ବୋଲି ଲେକେ କହନ୍ତି ।

ଜୀବନର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ରଣୟର ଓ ନୟାଗଢ଼ ରାଜଦ୍ଵାରରୁ ବହୁ ଜମି ଓ ଧନ ପାଇଥିଲେ । ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରେଟ ଦୋମହଳ କୋଠା କରିଥିଲେ, ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ପଢ଼ି । ଜମିମୁଢ଼କ ହାତରେ ରୁଷ କରୁଥିଲେ, ଭଲ ଛୁପି ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା । ଗୋଟିଏକୁ ପରେ ପୁଷ୍ପ କିଛି ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଖରକ ପଥ ଯୋଗାଇବାରେ ବୋଧକୁ ଏ ଅସ୍ତାରୁ ବ୍ୟୟ ଅଧିକ ହୋଇଯାଏ । ଦ୍ଵାରକୁ ସେ ଅସିବ, ନଖାଇ ଦିବ ନାହିଁ । ଏଇଥି

ପାଇଁ ଘରେ ସବୁବେଳେ ଆଶାନ୍ତି ଲାଗିଆଏ, ଅଜା ସବୁବେଳେ ଗର୍ଜନ ଗ୍ରୁହିଥାନ୍ତି । ଭାବ ରାନ୍ଧି ହାନ୍ତି, ନାଳି ଖାଇ ଖାଇ ଆଉ ଶେଷରେ ଆସୁଛିଥା କରି ମଲ । ନିଜର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରେ ବହୁ ବିପର୍ହିର ଶିକାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଅଜା କେବେ ଉତ୍ସାହ ହସିଥିବାର ଦେଖି ନାହିଁ । ଚେମାର ପଡ଼ିବାର ବି ଦେଖିନାହିଁ । ସେ ବହୁତ ଦିନ ବଚିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପରୁଣ ବର୍ଷ ହୋଇ ଥିଲାବେଳେ ଜାଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ତେଜ ଦେଖିଥିଲି, ୨୫ ବର୍ଷ ବେଳେ ବି ତାହା କିଞ୍ଚିନ୍ମାନେ ପୁଣି ହୋଇ ନଥିଲ ।

ଲକ୍ଷ ଅଜା ବଇଦପଣ କରିବାକୁ କୌଣସି ଗାଁକୁ ଯା'ନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ଦୁଆରେ କିନ୍ତୁ ମୋ ସାନ ଅଜା ଗାଁରେ ଥିବାବେଳେ ବଇଦପଣ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟହି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଶାମାନଙ୍କୁ ଯା'ନ୍ତି । ଦିନେ ପୂର୍ବକୁ ଗଲେ, ତହିଁ ଆରଦିନ ଦଶିକୁ, ଏହି ପରି ବୁଝିପଟର ସବୁ ପରି ଗାଁରେ ତାଙ୍କର ଭାବି ଲୋକପ୍ରିୟତା । ମୋତେ ନିଅବର୍ଷ ହେଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ସମସ୍ତ ଅଜାପରେ ଥାଏଁ । ଅଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଥର ବଇଦପଣ କରିବାକୁ ଯାଏ ।

ସାନ ଅଜା ଚିକିତ୍ସା କର କୌଣସି ରୋଗୀକୁ ପଇସା ମାଗିବାର ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ସେ କହନ୍ତି, ପଇସା ଆଶାରେ ଚିକିତ୍ସା କଲେ ଓଷ୍ଠ ମୁଣ୍ଡ କରେ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଅଜା (ମୋ ନିଜ ଅଜା) ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଓ ସ୍ନେହରୁ ଶୋକ ଉକାର କରି କହନ୍ତି, ପଇସା ଆଶାରେ ଓଷ୍ଠ ଦେଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣର ମର୍ମାଦା ହାନି ହୁଏ, ସେ ନମସ୍କାରର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ ।

ସାନ ଅଜା ଯାଇ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ଭିତରେ ପଣିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଏକାଧିକ ଲେକ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଦୁଆରକୁ ଡାକନ୍ତି । ଆଗ ଯେ ଡାକିଆଏ ତା'ର ଦୁଆରେ ବଟୁଆ କାଖରୁ ଓହାଏ ; ମୁଁ ବି କାନ୍ଦରୁ ଓହାଏ । ଗୋଡ଼ ଧୁଆ ଧୋଇ କୁରି ବସିଲ ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଚିକିତ୍ସା । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦୁଆରୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଆରକୁ ଯା'ନ୍ତି, ନ ହେଲେ ସେହି ଗୋଟିଏ ଥାନକୁ ସମସ୍ତେ ଆସି ହାତ ଦେଖାଇ ଓଷ୍ଠ ନିଅନ୍ତି । ଅଜାଙ୍କ ପଢ଼ିରେ, ମୋ ନନା ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଠେଣା ଓଷ୍ଠ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଠେଣା ବାନିଲେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଯେହି ସାବାଦ ହୁଏ ତାଙ୍କ ଓଷ୍ଠରେ ରୋଗ ସେଇପରି ସାବାଦ ହୁଏ । ଅନୁପାନ ଓ ପଥ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵ ପାଇଁ । ଲଗାଣ ନରକୁ ଅଜା ଗୋଟିଏ ବଟିକା ଦେଇ କହନ୍ତି, ପାନରସରେ କାଲି ସକାଳେ ବଟିକାଟି ଖାଇବୁ ଓ ଦିପହରକୁ ବାସିପଣାଳ ଦହି ପକେଇ ପେଟେ ଖାଇବୁ । ଗୋଟିଏ ବଟିକାରେ ରୋଗ ପ୍ରାୟ ଭଲ ହୋଇଯାଏ, କେତେବେଳେ କେମିତି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବଟିକା ଦରକାର ହୁଏ । ଏ ବଟିକାରେ ସାପଗରଳ ପଡ଼ିଆଏ କୋଲି ଶୁଣିଛି ।

ବେଳେ-ବେଳେ ସେ ମୁଁ ପଶ୍ଚାତ ନରିବାକୁ ଲେଭନ୍ତି । ସକାଳେ ମୁଁ ନିଦରୁ ଛଟିଲବେଳକୁ ଦୁଆରେ ଜଣେ ଦି'ଜଣ ନୁଆ ଯାଇରେ ରୋଗୀର ମୁତ ଆଣି ଆସି ବସିଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ନୁଆ ସରାରେ ମୁତ ଅଜଭା ହେଲ ପରେ ଅଜା ସେଥିରେ ଟୋପେ ତେଲ ପକାଇ

ତେଳ କପର ଶାବେ ମେଲିକା, କି ରଙ୍ଗ ଧଳଳ ବୋଲି ନିଦାନ କରନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ବଡ଼ ଅଜାଙ୍କୁ ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜାଙ୍କୁ ଡାକ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ।

ବଡ଼ ଅଜା ମୁଣ୍ଡ ପରାମର୍ଶକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ କହନ୍ତି, ନାହିଁ ଦେଖିବାରେ ଦଷ୍ଟତା ଥିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ କାହିଁକି ଘାସି ହେବ ? ସାନ ଅଜା ସଫେଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆମେ କ'ଣ କାହା ମୁଣ୍ଡ ଛୁଟିବୁ ? ବଡ଼ ଅଜା କହନ୍ତି, ଛୁଟିଲେ କ'ଣ ଆଉ ଅଧିକା ହୁଆନ୍ତା । ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡ ଗୋଟେ ଲୋକ ଘଡ଼ିରେ ପୂରେଇ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତମ ଦୁଆରେ ଭେଟି ଦେଉଛନ୍ତି । ତମେ ତେଳ ଟୋପେ ସେଥିରେ ପକାଇ ବକଖାନରେ ତାକୁ ଘୁହ୍ଣି ଆସ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ନାତ୍ରିଙ୍କଳନ ଥିଲେ ନାତ୍ରିଙ୍କୁ କ'ଣ କଷ ବାତ ପିଇର ସ୍ମୃତା ଓ ବିଷମତାର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଅବଧାରଣା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଜା ବି ମାନନ୍ତି, ମୋ ଅଜାଙ୍କର ନାତ୍ରିଙ୍କଳ ଓ ବୌଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁବ୍ର ବ୍ୟସ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ସେ ଚିକିତ୍ସା ବୁଝି କରିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସମୟ ବି ନ ଥିଲ ।

ଚିକିତ୍ସାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ ପ୍ରାତଃକାଳ । ସେତିକିବେଳୁ ତାଙ୍କର ନିର୍ଭୟକର୍ମ ଲଗେ ଦିନ ପହରକ ଯାଏ । ଦିଅଁ ପୁନା ସାରି ସେ ପୁଞ୍ଜିଏ ଖାଇ ବିଶ୍ଵାମ କରନ୍ତି ଦିନ ଶଠା ପର୍ମନ୍ତି । ସେତିକିବେଳୁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ବସନ୍ତ ପୁଣି ସଂଖାବେଳର କର୍ମ ଯାଏ । ତା’ର ଭିତରେ ନିଜ ଭାଇ ବା ଅନ୍ୟ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କର ସଂଶୟ ଦୂର କରନ୍ତି, ଦିନେ ଦିନେ ବିଲକୁ ଯାଇ ଲୋକମାନଙ୍କ କାମ ଟିକିଏ ତନଟି କରନ୍ତି ।

ବରଦପଟ୍ଟାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଘର ଚଳାଇବା, ବନ୍ଦୁବାନ୍ଦଙ୍କ ଖବର ରଖିବା, ସବୁ କାମ ଆଏ ସାନ ଅଜାଙ୍କ ଉପରେ । ବଡ଼ ଅଜା ପଦ୍ମପନ୍ଥରେ ପାଣି ପର ନିଳିପ୍ତ ଶାବେ ଚଳୁଆନ୍ତି ।

ଦୁଇ ଭାଇ ଏପରି ଚଳିବା ମୁଁ ମୋ ଜୀବନରେ କୌଣସିଠି ଦେଖିବାହିଁ । ସାନ ଅଜାଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଅଜା ବସୁସରେ ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ବଡ଼ । ମୋ’ହେତୁ ପାଇଲବେଳକୁ ସ୍ବାଙ୍କ୍ର ପରୁଣା, ତାଙ୍କୁ ପାଠିଏ ହୋଇଥିବ । ବଡ଼ ଅଜା ପୂର୍ବ ଅବସର ପ୍ରହର କରି ଘରେ ବାନପ୍ରସ୍ତ ବୁଝି ପାଇଲକ କରୁଆନ୍ତି; ସାନ ଅଜା ପରାମର୍ଶ ମାରିଲେ ଦିଅନ୍ତି, ନ ମାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମୋ ବୋଉକୁ ପ୍ରାୟ ଶାଃ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲବେଳେ ତା’ ବୋଉକୁ ଲାଙ୍କରି ବାଜି ଦୁଆର ପାହାତ ତଳ୍ଳ ବାପ ନେଇଲାମ । ଆଉ ମୋର ବୋହିଙ୍କ ଗତାନୁଗତିକ ଶତିରେ ପାହାନ୍ତିଆରୁ ଗଢ଼ିଆକୁ ଗାଧୋଇ ସିବାର କଥା; ହି ହୁତେ ପଞ୍ଚଲେ ମଣିଷକୁ ନ ଗୁଡ଼ିବା ବାପଟିର ବି ଗଲାନୁଗତିକ ଶାତ । ସେତେବେଳେ ସାରଙ୍ଗଧରପୁରର ଦୁଇ ପାଖେ କାହିଁକି, ତିନିପାଖେ ଲଙ୍ଘିଲ ।

ମୋରେ ୧୪୧୫ ବର୍ଷ ହେବା ପର୍ମନ୍ତ ଅଜା ଦୁହିଙ୍କ ବୋଉ, ମୋ ବୁଢ଼ି ଆଉ ବନ୍ଧୁଥାଏ । ତା’ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ସାନ ଅଜାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବଡ଼ ଅଜା ଦ୍ଵିତୀୟ ଦାର ପରିଷ୍ଠତ କଲେ, ଆଉର ବସୁସ ହେଲ ମୋ ବୋଉଠ ରୁ ବୁରିବର୍ଷ ଅଧିକ । ସାନ ଅଜାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋ ସାନ ଆଉ, ବଡ଼ ଆଉଠାରୁ ନସ୍ବସରେ ବନ୍ଦତ ବଡ଼ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଆଉ ପ୍ରତି ମାନନାରେ

କେବେଁ ହାଟି କରେ ନାହିଁ ଦେଖିଛି । ସେ ସାହାହେଉ ଘରର କଞ୍ଚୁତି ତା'ଠାରେ ନୟୁ ହେବା ସ୍ଥାପନିକ । ନଡ଼ ଆରି ଓ ବଡ଼ ଅଳା ଘରେ ଦୁଇଟି ଦିଅଁ ପର ଆନ୍ତି, ସାନ ଅଳା ଓ ସାନ ଅର ଘର ଚଳାଇଥାନ୍ତି ।

ଦିର୍ଘ ଘରଟି ବଡ଼ ଅଳାଙ୍କ ରହିବା ଘର । ସେଇଥିରେ, ଗୁଲାବୁ ଓହଳିଆଏ ଗୋଟିଏ ସିକା, ସିକାରେ ଗୋଟିଏ ମହାପ୍ରସାଦ କୁଡ଼ିଆ । ସେଇ କୁଡ଼ିଆଟି କ୍ୟାସ୍ତବାକସ । ନଡ଼ ଅଳାଙ୍କ ଦାଳ କୁଡ଼ିଆର ତଳି ପର୍ମନ୍ତ ପାଏ । ସାନ ଅଳା ପୁଣ୍ୟରୁ ଯାହା ଆଶନ୍ତି ସେଇକ ସେଇ କୁଡ଼ିଆରେ ରଖାଯାଏ; ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉ ହେଉ, ଯେଉଁଦିନ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରୁ କିଛି ନ ବାହାରେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳୁ ସାନ ଅଳା ଧନ ଆହୁରଣ କରିବାର ପଛା ଧରନ୍ତି ।

ସେକାଳର ଗଡ଼କାତ

ସାନ ଅଳାଙ୍କର ଧନ ଆହୁରଣର ଷେଷ ତାଙ୍କ ଗୀଁ ପାଖରେ ଥିବା ଜଙ୍ଗଳ । ଯୋର ଜଙ୍ଗଳ, ବାଗ ତ ଥାନ୍ତି ଶୁଣିଛି, ରଜୟନାଶଳାକୁ ପଡ଼ିଥିବା ସତ୍ତକର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଲଗ୍ନ ଲଗ୍ନ ଦୁଇ କର୍ଷ ମଣିଷକୁ ବାଗ ନେଇସିବାର ମୁଁ ଜାଣେ, କିନ୍ତୁ ସାନ ଅଳା ବାଗ ହାବୁଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ । ବୋଧହୃଦୟ ବେଣୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥାନ୍ତି ଭାଲୁ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ମୁଁ ଦୁଇଥର ଭାଲୁ ଦେଖିଛି ଏବଂ ଉଭୟ ଅରପାକ ଭାଲୁ ହାରି ସାନ ଅଳା ଜଣିଥିଲେ ।

ପୁଣ୍ୟରେ ଲେଖିଛି ବଡ଼ ଅଳାଙ୍କ ଘରର ଗୁଲାବୁ ଓହଳିଥିବା ଧନକୁଡ଼ିଆ କଥା । ଓପର ଓଳି କୁଡ଼ିଆ ତଳି ପର୍ମନ୍ତ ହାତ ଭୁଲଇ ଥାଣି ବଡ଼ ଅଳା ଶୁଣଇଦେଲେ, ‘ଆରେ କେଳା ! କୁଡ଼ିଆରେ ତ କ’ଣ କିଛି ନାହିଁ !’

ଶୁଣିରେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳ ପାଇଁ ମସ୍ତକ ହେଲା । ମୋତେ ସେଇବେଳକୁ ଛା’ ପୁନି ସାତ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥାଏ ବୋଧହୃଦୟ । ସାନ ଅଳାଙ୍କର ମୁଁ ଶର୍ଯ୍ୟାସଙ୍ଗୀ । କ’ଣ ପାଇଁ ମୁଁ ଅର୍ଥକ ହେବାରେ ସେ ମୋତେ ଶୁଆରି ଶୁଆରି କହିଲେ, ‘ନାହିଆ ! କାଳି ବଡ଼ ସକାଳୁ ମୁଁ ଲାଟାକୁ ସିବି । ତୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେବି, ରୁ ତମା ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼ ।’ ମୁଁ ଶୋଇପଡ଼ିଲି, କିନ୍ତୁ କୋଇଲି ତୋବାଇବା ପୁଣ୍ୟରୁ ମୋର ନିଦ ଭାଜିଗଲା, ମୁଁ ଗାମେଇକରି ପଡ଼ିଥାଏ, ଅଳା କେତେବେଳେ ଇଠିବେ ନିଃଶ୍ଵାସ ରଖି । ତା’ର କାରଣ, ଥରେ ଥରେ ଅଳା ଉଠିପଡ଼ି ଏକୁଟିଆ ଖସିଯାନ୍ତି, ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ କୋଳି ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଲାଗନ କରି । ମୁଁ ଏତେ ଥର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଛି ସେ, ବେଣୀ ଥର ସେ ମୋତେ ଠକଥିଲାପରି ମନେପଡ଼ିନାହିଁ । ଥରେ ଥରେ ଯାଉି ବୁଢ଼ି ଆରପାଇଁ କପା ତୋଳି ଆଣିବା ସକାଣ । ସେ ହାତରେ କଧାରୁ ମଞ୍ଜି କାଢି, ସୁଥାରି, ତାକୁଡ଼ିରେ ସୁତା କାଟେ । ବର୍ଷକେ ଘରର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପାଇଁ, ମୋ ନିକାଳ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ, ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ‘ମାଠ’ ହୋଇଯାଏ । ମାଠ ବୋଇଲେ ଖୁବ୍ ମୋଟା ସୁତା ଦିପର ଲେଖାଏଁ ‘ଟାଣି’ ‘ଭରଣି’ ହୋଇ ଓସାରରେ

ଦୂଶା ହୁଏ । ମର୍ଦ୍ଦରେ ସିଲେଇ ହୋଇ ଖୁବ ଓସାରିଆ ଘୋଡ଼ିହେଲ ହୁଏ । ମାଠକୁ ଶିତ ଡର କରି ପଳାଏ ବୋଲି ଚାତୀ ଆରି କହେ ।

ଆଉ ଥରେ ଥରେ ଯାଏଁ ଘୋଡ଼ୁଅ ଶରତ୍ତ ନେଇ କେନ୍ଦ୍ର ଆଣିବାକୁ । କେନ୍ଦ୍ରଗଛକୁ ତାଢ଼ିଲ ଅଳା ରୁଦ୍ରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଳଳ କେନ୍ଦ୍ର ଫଳ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଅଳା ନାତି ମିଶି କାକୁ ରୁଦ୍ରରେ ପୂରାଇ । ଘରକୁ ଫେରିଲ ବେଳକୁ ଗାଧୁଆବେଳ ଟ୍ରେଯାରଥାଏ । ଅଳା ଦାନ୍ତ ଘଷିନଥାନ୍ତି, ମୁଁ କଞ୍ଚା କେନ୍ଦ୍ର ଅଧିଧେଟେ ରେକେଟି ଦେଇଥାଏ । ଓପର ଓଳି ତିଙ୍କି ଶାଳରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଶ ଗାତ ଖୋଲ କେନ୍ଦ୍ର ସୁଭାକ ସେଥରେ ଭର୍ତ୍ତିିଁ ହୁଏ ଏବଂ ମୁଁହଁ ବାଟେ ଅଧିକୁଣ୍ଠେ କୃଷ୍ଣ ଗୋଙ୍କ୍ର ନିଆଁ ଲଗାଇଦେଇ ମୁଁହଁ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ; ଘୋଟିଏ ପଟେ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ିଏ ଗ୍ରେଟ ଲଳା ଆଏ, ସେଇ ବାଟେ ଦିନକ ଯାଏ ଧୂଆଁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବାହାରେ । ମୁଁ ଅନେକ ଥର ସେଇ ଲଳା ମୁଁହଁରେ ବସି ବାହୁଆଏ ଭିତରର କେନ୍ଦ୍ର ପାଇଲଣି କି ନାହିଁ । ବଡ଼ ଅଳା ସ୍ଥାକୁ କହନ୍ତୁ ‘ବକ ଧାନ’ । ଦିନେ ଦୂର ଦିନ ଧରେ ଗାତରୁ ବାର୍ତ୍ତିକିଏ ଲେଖାଏଁ କେନ୍ଦ୍ର ବାହାର ଦାଣ୍ଟ ଦୁଆରେ ବଡ଼ ଅଳାଙ୍କ ପାଖେ ଓପରଓଳି ରଖାନ୍ତିଏ । ବଡ଼ ଅଳା ‘ଭଲ’ ପିଲଙ୍କୁ ଦେବେ ବୋଲି କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପରିଶାମରେ ସାଇ-ଧାକର ସମପ୍ରେ ଧାଉ ; ମୁଁ ବି ଧାଏ ।

ଯେଉଁ ଦିନର କଥା କହୁଛୁ, ସେ ଦିନର ଅଭିପ୍ରାୟ ଦେଶୀ ଗଣ୍ଡର ହାଗ୍ରହ କରିବା । ଟିକିଏ ଦୂର ବାଟ । ବେଳ ଦି’ଘଣ୍ଠିକୁ ‘ଗଣ୍ଡରେ’ ହୋଇଥାଏ । ଆମର ଫେରିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲ ; ମୁଁ ଗଲବେଳିଦର ଫେରିଲବେଳେ ତାଙ୍କର କାନ୍ଦରେ ସବାର ହେଲି, ଗଣ୍ଡରାଟା ଅଣା ଓପରକୁ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ପିଠିରେ ଆଉ ଓପରକୁ ଗଣ୍ଡର ବାନ୍ଧିଲେ ‘ହାଟୁଆଟେ’ ବୋଲି ନିନା ଶୁଣିବାକୁ ହେଉଥିଲ । ଜଙ୍ଗଲ ଧାରହୋଇ ଗହିରରେ ପଣିଲ ବେଳକୁ ଗୋଟାଏ ମାରି ଭଲ୍ଲ ତା’ ଛୁଆ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ଧରି ଆମର ଆଡ଼କୁ ଆସିବାର ଦେଖି ମୁଁ ପାଟିକଲି । ଅଳା କିନ୍ତୁ ନ କହି ଆଗେଇଲେ ଓ ଭଲ୍ଲବାଗ ହୋଇ ଆମ ଆଡ଼କୁ ମାତ୍ର ଆସିଲ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ହାତ ଧର ଠେଙ୍ଗାଟା ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ଏ ଠେଙ୍ଗାକୁ ଟେକିବା ପାଇଁ ମୋର ବଳ ଧାଏ ନାହିଁ । ଭଲ୍ଲ ଠେଙ୍ଗାଟା ପାଟିରେ ପୁରାଇ ଆଗ ଦୂର ଗୋଡ଼ରେ ତାକୁ ଜନଟ ମକଟ କର ଧରିଲ । ଅଳା ଠେଲୁଆନ୍ତି, ସେ ଠେଲୁଆଏ । ଉତ୍ତିମଧ୍ୟରେ ସେ ମୋତେ କାନ୍ଧରୁ ଉତ୍ତାର ତଳେ ବସେଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଗୁଣିଆ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଓ ଭଲ୍ଲକୁ ଦୁଫ୍ଫିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ଅଳା ଭଲ୍ଲ ପିଲ ଯୋଡ଼ାକ ହାତରେ ଧରି ଉତ୍ତର ହୋଇ ଆସି ମୋତେ କାନ୍ଧକୁ ଟେକି ଦେଇ ଧରମୁହଁ ହେଲେ । ହାତରେ ବାଢ଼ି ନ ଥାଏ । ଭଲ୍ଲ ବାହିର ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡ ସେଇପରି ପାଟିରେ ପୁରାଇ ହାତରେ କାରୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ ; ଆର ମୁଣ୍ଡଟା ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୁଡ଼ ମୂଳରେ ତିର ଦିଆହୋଇ ରହିଥାଏ । ଆମେ ଗୀଁ ମୁଣ୍ଡ ଗନ୍ଧା ହୃଦାକୁ ରଠିଲ ବେଳକୁ ୨୦୧୯ ଜଣ ଭଲ୍ଲ ଆଡ଼କୁ ଧାର୍ଯ୍ୟଥାନ୍ତି । ଶୁଣିଲି, ଭଲ୍ଲ ପଳେଇଲା, କଣେ ଲୈକ ଠେଙ୍ଗାଟା ଆଣି ଆମ ଦୁଆରେ ଦେଇଗଲ । ଗୀ ଯାକର ମୋ ବସୁଷ ଲାପି

ମୋର ସାଙ୍ଗ, ପାୟ ସମପ୍ରେ ମୋର ମାମ୍ବୁଁ । ଆମର ବୃତ୍ତି ହେଲ, ବୋର୍ ଉଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଲ୍ ପିଲକ୍କୁ ଦେଖିବା ।

ସେ ଯୋଡ଼ାକ ଆମ ଘରେ ଦି'ଦିନ ରହିଲେ, ସବୁବେଳେ କୁଁ କୁଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଆନ୍ତି । ଆଉ ତାଙ୍କ ଦିନରେ ଦି' ବୁଧିଥର ଭୁଲାରେ ଦୁଧ ଟିକିଏ ତିକିଏ ତିକିଏ ।

ତହିଁ ଅରଦିନ ସକାଳୁ ବଡ଼ ଅଜା କହିଲେ, ‘ହୁଇରେ କେଳା ! କାଲି ଶତିରେ ମା ଭଲ୍କା ଅସି ଆମ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ବାଢ଼ ଦୁଆରେ ତକେଇଥିବାର ଜାଣିଲିଟିକ ? ସେ ଯୋଡ଼ାକ ଗୁଡ଼ ଦେ ।’ ଅଜା କହି କହିଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ଜିଦ୍ ଧଳି, ଆମେ ସ୍ବାଙ୍କ୍ରି ରଖିବା । ବଡ଼ ଅଜା ହସିଲ ପଚି ମୁହଁ କର କହିଲେ, ‘ଆରିଲ ତ ବାସ ନେଲ । ତଳେ ଭଲମା ଖାଇବ ।’ ଆଉ ଦିନେ ଭଲ୍ ପିଲ ହେଲେ; ତହିଁ ଅରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠିଲ ବେଳକୁ ବୋର୍ ଉଦ୍‌ବ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇନାହିଁ । ସାନ ଅଜା କହିଲେ, ‘କାଲି ଶତିରେ ତା’ମା’ ଲ ଅସି ନେଇଗଲ, ଆମେ କ’ଣ କରିବା । ରହ, ଅଉ ଦି’ ବୁରି ଦିନରେ ଆମେ ପୁଣ୍ୟ ଦେବା । ସୁଅନ୍ତ ଫେରିଲେ ଆଉ ଯୋଡ଼େ ଭଲ୍ ପିଲ ଆଣିବା ।’ ମୁଁ ବୁରି ମାସ ଯାଏଁ ଆଶା କରି ରହିଲି, ଅଜା କଥା ରଖିବେ ବୋଲି । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଭଲ୍ ପିଲ ମୁଁ ଦେଖିଲ ନାହିଁ, ପ୍ରାୟ ୨୫ ବର୍ଷ ପରେ ନିଜେ ଯୋଡ଼େ ଧରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଦଦେଇଙ୍କ ଯୋକୁଁ ସେ ଯୋଡ଼ାକ ବି ୧୦ ମିନିଟରେ ଗୁଡ଼ିଦେବାକୁ ହେଲ ।

ମୋର ପ୍ରଥମ ଗଞ୍ଜେଇ ସେବା

ଗଞ୍ଜେଇ ବନ୍ଦ୍ରାକ ଅସି ଗୋଟାଏ ବଢ଼ କହେଇରେ କହେଇଏ ଦୁଧରେ ସିଟିଲ, ତିନି ଦିନ କି ବୁରି ଦିନ । ଶେଷରେ ଗଞ୍ଜେଇଶ୍ଵରାକ ବାହାର କରି ଚିପୁତ୍ତ ଅଜା ଛେଲିକ୍କୁ ଦେଇଦେଲେ । ଧାଗରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ନବାତ, ମସଲମସଲ ସଜିଲ ହୋଇଥାଏ । ତୁଳିରେ ବସିଥିବା ଘନାବର୍ତ୍ତ ଦୁଧର ଭାରି ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି । ରଙ୍ଗ ଲିଆ ଓ ରିଷ୍ଟ୍ ସାନୁଆ ହୋଇ ତାହା ମୋତେ ଟାଣିଲ । କେହି ନଥିବା ବେଳ ଦେଖି ଉଦୁଘରିଆ ଦି'ପହରେ ସେଥିରେ ପଢ଼ିଥିବା ଗ୍ରେଟ ଅଣକଟା ଟେକି ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଅଣକେ ତୋକିଦେଲ ।

ତା’ଧରେ ଯାହା ହେଲ, ବୋଉଠାରୁ ଶୁଣିଲ । ସେ ଅଜାଘରେ ସେସମୟରେ ଆଏ । ମୁଁ କୁମୁଣ୍ଡ ଅଚେକ ହୋଇ ପଢ଼ିଥିବାର ସେ ଦେଖି ‘ମୋ ପୁଅର କ’ଣ ହୋଇଗଲ’ ବୋଲି ଚକାର କଲ । ବଡ଼ ଅଜା ଦେଖି କରେଇଛୁ ଦୁଧ ପିଇଦେଇଚି ବୋଲି ନିତାନ କରି ସାନ ଅଜାଙ୍କ ତକେଇଲେ । ସାନ ଅଜା ଗଡ଼କୁ ଯାଇଥାନ୍ତି, ରଙ୍ଗାଙ୍କ ତାକରୁରେ । ସେ ଅସି କ’ଣ ଓଷଥ ଦେଲେ, ମୁଁ ଶୁଭାଏ ବାନ୍ଧୁକରି ସନ୍ଧ୍ୟ ସୁଜା ଚେତା ପାଇଲି ।

ଅଜକ ପିଲ ଅଛିଠା କରିବା, ଦୋଷ ବୋଲି ଧରାଗଲ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଦିନ ଭିତରେ ମୋଦକ ବୋଲା ହୋଇଗଲ । ତହିଁ ଆଉ ଦିନ ଆମେ ବାହାଶଳୁ ପୁଣ୍ୟ । ଏ ମୋଦକ ସବୁ, ସେ କାଲର ଖ୍ୟାତନାମା ଜଗନ୍ନାଥ ସେବକ ହୁରିହର ରୁଗୁଙ୍କ ପାଇଁ । ସାନ ଅଜାଙ୍କ ମୋଦକ

ସେ ଲଗୁଆ କରିଥା'ନ୍ତି । ତାଙ୍କରଠାରୁ ମିଳିଥିବା ପଇସା ଯୋଗୁ ଅଜା ଗତର ରେଣ୍ଟି-ଠାରୁ ଶାଶ, ବାଇଶଶ ବ୍ୟାପକ ଅନ୍ୟ କିଛି ପିଲି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ରଣ୍ୟର ଶାକଠାରୁ ମିଳେ ସେ ତାହା ମୁରୁଙ୍କ ପଇସା ତୁଳନାରେ ଅକିଷ୍ଟନ୍ତିକର ।

ମୁଁ ମୋର ମୌରସି ଜାଗରେ ଆରୁ ଦେଲି ; ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଟିଣ ଡବାରେ ମୋଦକ ଅଣ୍ଣା ଉପରକୁ ବନ୍ଧାଦେଲି । ଅଣ୍ଣାରେ ଶାମୁଗ୍ରୁ, ଲୁଗାପଟା ମୁଢ଼ିଆ ଦେଲି । ବା କାନ୍ଧରୁ ଅତିକାୟ ବଢ଼ୁଆଟା ଓହଲିଲ, ତାହାଣ ହାତରେ କପିଲାସ ଠେଣାଟା । ଏଇପରି ସଞ୍ଚିତ ଅଜାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡୁଣି ହାତା ପରି ଗୁଲି ବାଟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ ; ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଦଣ୍ଡବତ ଓ ନମସ୍କାର ଗ୍ରହଣକରି ଆଣୀଖାଦ ଦେଉ ଦେଉ ଦୃଖ୍ୟ ସୁଖ ପରିରୁ ପରିରୁ ଆମେ ଧୀରେ ସୁଖେ ଅଗ୍ରପର ହେଉଥାଉ ।

ପାପୁ ପାଞ୍ଚମାଇଲ ଆସିବା ପରେ ଲିପ୍ତିଶା ଦେବାରୁ ଅଜା ଗୋଟାଏ ଘୋଖଣ କୁଳେ ଅଟକିଲେ । ଦେହରୁ ସବୁ ଜିନିଷ କଢ଼ାଇଲା ପରେ ଶାମୁଗ୍ରୁ ଖଣ୍ଡେ ମୁଢେଇ ଦେଲେ ଯାକ ସେ ପରିଶ୍ରା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି । ପରିଶ୍ରା କଲେ କେବଳ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୂଆ-ଯାଏ ; ମୁରୁ ଶଙ୍କାରେ ଅଣ୍ଣାପାଣି ।

ପୁଣି ସବୁ ଜିନିଷ ସଥାପ୍ନାନରେ ରଖି ଯାଦା ଆରମ୍ଭ କଲିବେଳକୁ ଭିନ୍ନ ମହାନ୍ତି (?) ବୋଲି ଜଣେ ଆସି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିଗାତ ଦେଲି । ତାହାର ଗୁହଣୀ ଖାଡ଼ା ହେଉଥିବାର ନାହିଁରୁ ବାର ଅଜା ଖୁବ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ରଙ୍ଗ ବନ୍ତିକା ସାତୋଟି ଦେଲେ ଓ କହିଲେ, ‘ସକାଳେ ସନ୍ଧାରେ ଏ ବନ୍ତିକାରୁ ଫାଳେ ଫାଳେ ଖାଇ ବାସି ପାଣି ପିଇବୁ । ଶାର ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଗୁରୁଳ ଦୋରନ୍ଧା କରି ପଥ କରିବାକୁ ହେବ ।’

ରେଣ୍ଟି ବିକୃତ ମୁହଁରେ ହସି କହିଲ, ‘ମାହାମୁରୁ ! ପରେ ତ ନୂଆ ଗୁରୁଳ ତିବେ ଥିବ କି ନାହିଁ, ପୁରୁଣା ଗୁରୁଳ ପାଇବ କୁଆଡ଼ୁ ?’ ହୁଇ, ନୂଆଗୁରୁଲ ଗୁଣ୍ୟାକରୁ ବେଶୀ ଖାଇବୁ ନାହିଁ, ରେଣ୍ଟ ଦେଲେ ପାଣି ପିଇଦେଉଥିବୁ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଇ ଆମେ ଆଗେଇଲୁଁ ।

ଦିପହରେ ଗଡ଼ମାଣିତିରଠାରେ ତାଙ୍କ ମାଇସୀ ପୁଅ ଭାଇଙ୍କ ପରେ ଦିପହର କଟାଇ ସନ୍ଧାରେ ଆମ ପରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ନନା ଓ ଜେଜେନାମା ପରେ ଏକୁଟିଆ । ମୋ ବୋଇ ସାଙ୍ଗରେ କାହିଁକି ଆସିଲ ନାହିଁ ବୋଲି ଜେଜେନାମା ଅଭିଯୋଗ କଲ ; ଗୁରିଦିନରେ ସେ ଆସିବା ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇଛି ବୋଲି କୌଣସିଯୁତ ଦେଇ, ଅଜା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ନାତି-ମାନଙ୍କ ରଚା ଓ ରେଣ୍ଟି ସେବାରେ କଟାଇଲେ । ସାଇରେ ତାଙ୍କ ନାତି ଲେଖା ସମସ୍ତ ମୂଳକ ; ସମସ୍ତଙ୍କର ଫାଳେ ଫାଳେ ମୋଦକ ପ୍ରାପ୍ୟ, ଅଣ୍ଣାର ଲୁଗାପଟା ଭିତରେ ଏଥି-ଧାର୍ତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଅଳଗା ପୁଢ଼ା ଥାଏ । ମୁରୁ ତାଙ୍କ ତବାଟି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲ ପରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ତାହା ପାଇଁ ନାହିଁ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ଆମ ଗାଁରୁ ବାହାରିଲୁଁ ପୁଣି । ଛତପୁର ଷ୍ଟେସନରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଦାରେ ଯାଇ ପୁଣି ଗାଡ଼ି ପାଇଁ ୩ ରାତ୍ରି ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଢ଼ୁଥିଲ । ଛତପୁରଠାରୁ ମାତ୍ର ୪ କୋଶ ଗୁଲିଗଲେ ତେଲଙ୍ଗ ଷ୍ଟେସନ ; ୧୭ ପଇସା ରେଳଭଡ଼ାରୁ ବି ରହାଇ ମିଳେ । ଆମ ଗାଁର ପୁଣି ଯାହାଁ ପ୍ରାସୁଣଃ ତେଲଙ୍ଗ ଗୁଲିଯାନ୍ତି ।

୧୭ ପଇସା ଗହାତ ପାଇବାକୁ ଗ୍ରାମଲ ଗୁଣିବା ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ପଥନ କରୁଥାନ୍ତି ।

ଦୟା ନଈ ପାର ହୋଇ ଅଜା ଗୋଟିଏ ଗଛ ମୂଳେ ବଧା କଲେ ଏବଂ ଅଧିମାଳିଲ ଦୂରରେ ଥିବା ଜଣେ ଗୁଡ଼ିଆ ମହାଜନଙ୍କ ଉକାଳଲେ । ସେ ସେଇଲେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ, ମଧ୍ୟବୟସର ଲୋକ, ଅଜାଙ୍କର ଜଣେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଘର ଖବର ବୃଦ୍ଧାବୁଦ୍ଧି କରି ଅଜା କହିଲେ, ‘ଆରେ, ଗୋଟେ ଭିକ୍ଷା ଦେବୁ । ଗୁର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଧାନ ମେଘା ତ ଥିବ । ପୁଣ୍ଡାଏ ଉଷ୍ଣନା ଗୁଡ଼ିଲ କରି ରଖିଥିବୁ, ମୁଁ ପୁଣ୍ଡ ଲେଉଟାଣି ନେବି ।’ ସାତବର୍ଷଠାରୁ ଗର୍ଭ ପର୍ମିନ୍ଦୁ ପୁରୁଣୀ ଗୁଡ଼ିଲ ସେ ଯୋଗାଇଦେବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ ।

ତା’ପରେ ଗୁଣିଲା ଅମର ଯାଦା । ପୁଣ୍ଡ ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ନାଳିଲା ବେଳକୁ ଓପର ଫଳି । ଆଜି ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ କରିବେ ବୋଲି ସେ ଆମ ଗୀରେ ଭାତ ନଖାଇ ଚଢ଼ିବା ନନ୍ଦିଆ ଖାଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଖାଇଥାଏ ପଶାଳ । ଷ୍ଟେସନ୍କରେ ଯାହା ମାଗିଲି, ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ନନା ଖୁଲ୍ଲେ, ଫେରିବାଲାଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଥିଲା ମିଠେଇ ହେରିକା ଖାଇଲେ ଦେହ ରେପ ହେବ । ଅଜା କହିଲୁ, ସାଙ୍ଗରେ ବଜତ ଥିଲେ ବାରଣ କ’ଣ ?

ସିଂହଦୁର ଗରୁଡ଼ ଖୁଲ୍ଲରେ ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାତି ମତେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମରାଇ ନହିଲେ, ‘ଆଗ ପିଠିରୁ ଏ ଦୋଷ ଓହ୍ନାଳିଲା କି ଦିଉଳକୁ ଆର୍ଦ୍ଦିବା । ଧୂଳିଆ ଦର୍ଶନ ଭଲ ଯେ ଏ ପେଡ଼ାଟା ଅତ୍ୱିଥା କରୁଛୁ ।’

ଗୁରୁଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ଉଠୁ ଉଠୁ ଗୁରୁଙ୍କର ନଜର ପଡ଼ିଲା । ସେ ଅସ୍ତ୍ରବ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ଉଠି ଆସି ସମୁର୍ଢନା କଲେ, ‘ମାହାପୁରୁଷ, ଏଇଲେ ଅଛଲେ ? ମୁଁ ତ ସକାଳ ପହରୁ ଆପଙ୍କୁ ମନେ ପକାଉଛି ।’

ଆମ ପେଡ଼ାଟା ଘର ଭିତରକୁ ଗୁଣିଗଲ । ସେଇମିତି ଆଉ ଗୋଟେ ପେଡ଼ା ଘରୁ ଅପିଲ । ସେଥିରେ ଧନ୍ତା ମୋଦକ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଖେଳି ବସିଥିବା ସାଙ୍ଗକୁ ସେଇକଯାକ ବିତରଣ ଦୋଇଗଲ । ଗୋଡ଼ ହାତ ଖୋଇ ଅଜାଙ୍କର ମୋର ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପରକୁ ଲାଗିଥିବା ସରଦରକୁ ଗଲୁଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ଖଜା ପିଠା ଅଜା ଖାଇଲେ, ମୁଁ ବି ଖାଇଲି ଖଣ୍ଡ ଦିନାଣ୍ଡ । ଖାଇବା ଅପେକ୍ଷା ବେଣୀ ପିଇଗଲି ଆଖି ବାଟେ । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଘର, କାଠ ର୍ୟାକରେ କେତେ ପଳମ ତାଙ୍କୁଆରେ ପିଅପିଠା ଥାଏ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୁରୁ ଦାଣ୍ଡ ଘରେ ପଶା ଖେଳୁଥାନ୍ତି । ବିଦେଶୀ ଯାତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବାକୁ ଅସନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପାଖ ଅସରପି, ଟଙ୍କା ଆଠଣି କୁଡ଼ିଇ ଦେଇ ଯା’ନ୍ତି । ସର ଘରୁ ତାଙ୍କୁ କେବଳିଠା ଦେଇ ବିଦା କରୁଥାଏ ।

ଆମେ ସରଗୁ ବାହାରି ବିଦା ହେଲିବେଳକୁ ଗୁରୁ ତାଙ୍କ ବାପଟେ ଗଦା ହୋଇଥିବା କୁଟିରେ ଦିନାକର ପୁରେଇ ଆଙ୍ଗୁଳାଏ ଅଣି ଅଜାଙ୍କ ଗାମୁଣ୍ଡ କାନିରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । କେତେ ସେ ଗଣିଲେ ନାହିଁ କି ଅଜା ଗଣିଲେ ନାହିଁ । ଗୀକୁ ଫେରି ଏ ସବୁ ସେଇମିତି ଅଗଣତ ବଡ଼ ଅଜାଙ୍କ କୁତ୍ତିଆକୁ ଗଲ ।

ପୁଣ୍ୟରେ ଦି ଗୁରିଦିନ ରହିଲୁ । ପଞ୍ଚଶତାବୀରେ ସ୍ଥାନ କଲୁ, ଜଗନ୍ମାଥଙ୍କ ଦଶ'ନ ତ ସବୁଦିନ ହେଉଥାଏ । ବୁଢ଼ା ଅଜା, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ରେ ଗୀ ଗୁଡ଼ ଆସି ପାର୍ଥବାସ କରୁଆନ୍ତି । କାଙ୍କର ସାଙ୍ଗେ ଦି' ଗୁରିଜାଗା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନକୁ ଗଲୁ । ତାଙ୍କର ବସାରେ ଥାଏ; ସେ ନିରମିଶାଣୀ; ଦିନେ ତାଙ୍କ କରେଇରେ ମାଛ ତାଙ୍କ କର ଧରାପଡ଼ିଲୁ । ଭାରି ମରିଳ ହେଲା । ଖାଲି ଏତିକି ଅସୁରିଧା ସେ ବୁଢ଼ାଅଜା କୁଆଁ ତର ଉଚ୍ଚଲ ଦେଲାନ୍ତି ଉଠାଇ ବାଲିସାଇର ଗୋଟିଏ ଗଢ଼ିଆକୁ ଗାଧୋଇ ନେଇଯାନ୍ତି ।

ରୁତ୍ତିଆ ମହାଜନଙ୍କୁ କଣ୍ଠ ଦେଇଥିବା ଦିନ ଓ ବେଳରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଗୀମୁଣ୍ଡେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ସେ ଓ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଲୋକ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚଗରୁଣିଆ ବେରୁଲିରେ ଗୁରିଲ ରଖି ଗୁଡ଼ିଆନ୍ତି । ମୁରୁଘରୁ ଅଣିଥିବା ଖାଲି ଟିଶତିବାରେ ଯେଉଁକି ଧରିଲ ସେତକ ଧୂରିଲ ରଖି ଅଜା ବାଜାତକ ଫେରାଇଦେଇ କହିଲେ, ‘ଏତକ ଘରେ ରଣିଥିବୁ, କାହାକୁ ଶୁଳ୍କହରା କି କର ହେଲେ ସ୍ବାକୁ ପଥ କରିବାକୁ ଦେବୁ ।’

ଗଲିଦେଲ ଅପେକ୍ଷା ଫେରିଲ ବେଳର ବୋଝ ବେଶୀ ହେଲା । ମୁଁ ଯେଇପଟେ ଦସ୍ତିଆଏ, ସେପଟ ହାତରେ ଓହଳିଆଏ ନନାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ତମହାପ୍ରସାଦ, ଗୋଟିଏ କୁଳଓଳି; ବଟୁଆ ଯେଉଁ କାନ୍ତରେ ଥାଏ, ତା' ଆର କାନ୍ତରେ ଓହଳିଆଏ ଖଣ୍ଡ ଶାକାପତାରେ ମୁଡ଼ାଏ ଶୁଣୁଳି । ବାଟଯାକ ଏକଥରୁ ବିଭିନ୍ନ ଗୁଲିଆଏ । ବଟୁଆରେ, ଅଣ୍ଣାରେ ଆମ ପାଇଁ ସାନ ସ ନ ଖେଳସାମଗ୍ରୀ, ବୋଉପାଇଁ ଦି'ମାଳେ ରଙ୍ଗତା କଣ୍ଠି ଥାଏ; ଲୁଗାପଟା ଛିତରେ ଅଣ୍ଣାରେ କଷା ହୋଇଥାଏ ପାଇସା ବୁଜୁଳି ।

ବୋଉ ଅସି ପହଞ୍ଚିଆଏ । କଡ଼ିଅଜା ତଣ୍ଟି ପୁଣ୍ୟଦିନ ଶଗଡ଼ ନେଇ ଫେରି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦିନେ ଦି'ଦିନ ରହ ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ଫେରିଲୁ । ମୋ ସିବା ବିଷୟରେ ହିକିଏ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିଲ । ବର୍ଷକୁ ଛୁ'ମାସ ଯଦି ମାମୁଁ ଗୀରେ ବୁଲିବ ତେବେ ପଢ଼ିବ କେବେ ବୋଲି ନନା ଆପରି କରିବାରେ ଅଜା କହୁଲେ ଆମ ସେଠେଠେ ତ ପଡ଼ିଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗୀରେ ମରେଶ୍ୱର ଅବଧାନଙ୍କ ଗୁହାଳିକୁ ଯାଉଥାଏ, ସତ କଥା, କିନ୍ତୁ ସବୁଦିନ ନୁହଁ କି ଦି'ଓଳ ନୁହଁ ।

ନନା ଭୁଇଁକ କହିଲ ପର କହିଲେ, ‘ହଁ, ସିଠେଇ ଯାହା ପଢ଼ିଛ ଶୁଣିଲିଣି ।’ ନୋଉ ନିଷୟ ଭଲ୍ଲ ପିଲ କଥା, ଦୁଃଖିଆ କଥା, ତାଙ୍କ ଗୀ ଗୁଡ଼ିଆଣୀ ପରେ ଖାଇ କୁଚିକରି ଶେଇବା କଥା, ଏମିତି ମୁଡ଼ାଏ କଥା ନନାଙ୍କ ଆଗେ ଫୋଡ଼ିଦେଇଥିବ । ଯାହାହେଉ ଦେଖରେ ନନା ମୋତେ ଖାଲି ଏତିକ ଆକଟ କଲେ, “ଅଛିଲ ବେଳକୁ ଯଦି ପାଠ ମନେ ନ ଥିବ, ତେବେ ଦେଖିବୁ ।” ଆମ ଗୀ ମୁଣ୍ଡ ପାର ହେଲ ପରେ ଅଜା ନାତ ଖୁବ୍ ହସିଲୁ, ମୁଁ ନନାଙ୍କ ହାତରୁ ଖସିବା ହେବୁ ଓ ସେ ମୋତେ ଖସାଇ ଅଣିଥିବା ହେବୁ ।

ଓପରେଲି ଖରପଟିର ଦେଇ ପୋଣସ କୁଳେ ପୁଣି ବଧା ହେଲା । ଅଜା ଖୋଲିଲେ, ‘ଅରେ ସେ ରିଖା ମହାନ୍ତି ମଲଣି ନା ଅଛି ?’ ଯାହାକୁ ଧରିଗଥିଲେ ସେ

କହିଲ, ‘ମହାୟୁର ! ସେ ତ କ’ଣ ଟିକିଏ ଚେଳା ହେଲଣି । ମରିବା ଓଷ୍ଠୁ ଦେଇଥିଲେ, ବୋଧତ୍ତୁଏ ମୁଣ୍ଡ କଳା ନାହିଁ ।’ ମୁହଁତ୍ତିକ ଭିତରେ ଗେଣୀ ଭଲ ଲୋକ ପରି ଗୁଲିକଣ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଭୁଲୁରେ ମୁଣ୍ଡ ଆ ମାଜିଲା । ଅଜା ଟିଣ ଉବାଟା ଦେଖାଇ କହିଲେ ‘ନେ’, ଏକକ ତୋ ଘରେ ଅଜାଡ଼ ବେଗେ ଆଣିଲେ ମୁଁ ଦିବି ।’ ସେଥରୁ ତିବା ହେବ ଅଜା ଗୋରକୁ ଦେଇ ଆସିଆନ୍ତି । ଭିଣ ମହାନ୍ତି କହିଲ, ‘ମୁଁ ତ ଭଲ ହେଇଗଲଣି । ଏତେ-ଗୁଡ଼େ ପଥ୍ବ ଗୁରୁଳ କ’ଣ କରିବ ? ଆପଣ ଅଧେ ଘରକୁ ନିଆନ୍ତି ।’

ଅଜା ନାହିଁ କଲେ ; କହିଲେ, ତୋ’ର ଫେଁଁ ଆସିଛି । ମୁଁ କ’ଣ କରିବ ? ଘରକୁ ନେଇ କରି ଗଲେ ଭାଇନା ମୁସକିଲ ହେବେ । ହଁ ଦେଖ, ସ୍ଵାକୁ ସମସ୍ତେ ଖାଇ ଦେବ ନାହିଁ, ତୋ’ର ଫେଁଁ ମୁଠିଏ ମୁଠିଏ ଅଳଗା ରଙ୍ଗା ହେବ ।’ ସାତଟିରୁ ଗୋଟିଏ ଓଷ୍ଠୁ ବଳିଆଏ ; ସେଇଟି ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାକୁ କହ, ଆଉ ମୁଣ୍ଡଏ ବଢ଼ିକା ଦେଇ, ଅନୁପାନ ବତେଇ ଆମେ ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ ।

ମାମୁଁ ଗୀର ଅବଧାନେ

ମାମୁଁ ଗୀରେ ମୋର ଯେଉଁ ପାଠେଢା ହେଉଥିଲ ସେ ବିଷୟରେ ନନାଙ୍କର ଯେତେ ରୁକ୍ଷ ଧାରଣା ହେଉ ପଢ଼େ ମୁଁ ସେଠାରେ ଯାହା ପଢ଼ିଥିଲି ଅଦ୍ୟାପି ତାହା ମୋତେ ଖବ୍ର ବଡ଼ ଲଗୁଛି ।

ସାରଙ୍ଗଧରଯୁର ଗଢ଼ିଆ ଓପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଘରେ ଜଣେ ଅବଧାନ ଗୁରୁଳାଳ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପାଖରେ ମୋର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କହିଲେ ଗଲେ । ଅକ୍ଷର ଲେଖି ଶିଖିବା-ଠାରୁ ଅନ୍ତରେ କରି କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା ସେଇଠାରେ ପଢ଼ି ଶିଖିଥିଲି । ବେଣୀ ଜୋର ଦିଆ ହେଉଥିଲ ଅଙ୍କ ଓପରେ । ଅବଧାନେ କହନ୍ତି, ହର ମୁଣ୍ଡ ଫେଡ଼ ମିଶା, ଆଉ ସବୁ ପାଠ ଫେରିପଦ୍ଧା । ଅଙ୍କକୁ ସେ ଆମକୁ ଖୁବ୍ ପିଆଇଥିଲେ ମାଡ଼ ଗୁଣଣା ସହିତ ।

ଅବଧାନଙ୍କ ନାମ ପାସେର ହୋଇଯାଇଛି, ତାଙ୍କ ନାମ ବୋଧତ୍ତୁଏ ମହେଶୁର ମହାନ୍ତି । ମୋ ବସୁସର, ମୋଠାରୁ ବସୁସ ତି ଗୁରିଜଣ ବି ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ସ୍ଵାଙ୍କର ଛୁଟ । ଅବଧାନେ ଦେଖିବାକୁ ଜହାନ ମଞ୍ଜିଠାରୁ ଆହୁର ତୋର ; ତୋଜା ବୋଧତ୍ତୁଏ ସାପେଟ, ଦେହରେ ମାଉସ ପଳେ ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସବୁକୁଡ଼ାକ ପାଠ ତାଙ୍କ ପେଟରେ କେଜାଣି କେମିତି ଚୁନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସମସ୍ତ କେଶବ କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା, ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠେ । ପରିଣି ଖନ୍ଦା ଯାକ ପଣ୍ଡିକିଆ, କଢ଼ାଶ୍ରୀ, ପାହି ପଣ୍ଡିକିଆ, ଓଡ଼ାଙ୍କ, ମେଲଙ୍କ ସବୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।

ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଠର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପରୋଗ କରିପାରୁନଥିଲ । ଗୁର ପାଞ୍ଚମାସ ଅଜାଘରର ଏ ଗୁରୁଳୀରେ ପଢ଼ି ସାରିଲ ପରେ ମୋତେ ଗୀରୁ ଯାଇ ଗୀର ପ୍ରାରମ୍ଭେ ଶ୍ଵେତାବଦୀରେ ପଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ୧୯ ଶ୍ରେଣୀଠାରୁ ମୁଁ ନିୟମିତ ବାର୍ଷିକ ପରେଶା ଦେବାର ମନେ ଅଛି ।

ବାର୍ଷିକ ପଣ୍ଡକା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଅବସରରେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଠ ଅର୍ଜନିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ପଣ୍ଡକା ପରେ ୧୦୧୫ ଦିନ କାନ୍ଦକଟା କରି ଅନାଗରକୁ ଦିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଲା ପରେ ପୁଣି ଅବଧାନେ ପୁରୁଣା ପାଠରେ ଖୁଞ୍ଚାଦେଇ ନୁଆ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

ମୋତେ ଅବଧାନେ ନାତି ବୋଲି ଖୁବ୍ ମେହେ କରନ୍ତି, ମୋର ବେଗେ ପାଠ ମନେ ରହିଯାଉଥିବାରୁ କମ୍ ମାତ୍ର ଶାବଦବାକୁ ପଡ଼େ । ଅଳ୍ପିକିଆ ମାତ୍ର ହୃଦୟେ, ମନେ ରହିଲା ପରି ନୁହେଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରି ମାତ୍ର ପାହାରେ ହୋଇଥିଲା । ଡାହାଣ ପଟ ଅଣ୍ଟୁଟାରେ ସ୍ଥାପ୍ତୀ ଲଜମ ହୋଇଥିଲା ପରି ମନେ ହୋଇଥିଲା । ଆଜିକାଳି ସବୁ ଅଣ୍ଟୁ ଗଣ୍ଠିରେ ମଝିରେ ପୀଡ଼ା ହେଉଥିବାରୁ ଡାହାଣ ଅଣ୍ଟୁ ଅବଧାନଙ୍କଠାରୁ ଅଜିଥିବା ବିଶିଷ୍ଟତା ହରାଇସାଇଲଣି ।

ସେଥରର ନିର୍ଦ୍ଦାତା ପାହାରଟା ପାଠ ଯୋଗୁଁ ହୋଇନଥିଲା ; କାହା ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥିଲା ଠିକ୍ କରିବା କଠିନ । ଆରୁ ଦିହେଁଯାକ କହିଲେ ଖବର ଅବଧାନଟା ବାଢ଼େଇ ଏକେ ସରି କରିଦେଲ ; ବଡ଼ ଅଜା ମାତ୍ର ପାଇଁ ବଡ଼ ଅରୁ, ମୋ ସାବତ ଆରିକୁ ଦୋଷିଲେ ; ସାନ ଅଜା କହିଲେ, ମୁଁ ଆମ ଗାଁରେ ଅବଧାନକୁ ଯେଉଁ ପରାଉବ ଦେଇଥିଲା ତାଙ୍କ ଗାଁର ଅବଧାନ ହାତରେ ତା'ର ପ୍ରାୟୁଷିତି ହେଲ । ଏ କାରଣରୁ କୋରିଟା ଠିକ୍ କେଳାଣି, ହୃଦକ ସବୁ ଠିକ୍ । ଦେଶୁ ଆଗ ସାନ ଅଜାଙ୍କ ପ୍ରାୟୁଷିତ ପରାଉବର ଆଲୋଚନା ହେଉ ।

ମୋତେ ପାଞ୍ଚ ପୂରି ଛ' ବୁନ୍ଦୁଆଏ । ଏଇ ସମୟରେ ଜଣେ ମାଟି ବଣ ଅବଧାନ ଆସି ହାବୁଡ଼ିଲେ । ବଡ଼ ରହୁଲରେ ସାନ ପିଲଙ୍କର ଭଲ ପାଠ ହୃଦୟ ନାହିଁ ବୋଲି କହି ଅମ ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ବୁନ୍ଦାଳୀ ଅରମ୍ଭ ହେଲ । ମାତ୍ର ଦିନ ତିନୋଟାରେ ଅବଧାନେ ତାଙ୍କ ବୁନ୍ଦତା ଓ ନିର୍ମନତରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଓ ମାଇପି ମହିଳର ବିଦ୍ରେଷର କାରଣ ହୋଇଗଲେ । ସବୁଦେଲେ ମାତ୍ର, ସବୁ କଥାକୁ ମାତ୍ର । ସକାଳୁ ବେଳ ପହରକ ଯାଏଁ ଏବେ ପ୍ରାଇ ଲେନ୍ଦରିବାଠୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏଁ ଶାଲ କନ୍ଦନ ଗୋଲ ଶୁଣାଯାଉଥାଏ । ଏ ଗଣ୍ଠ-ଗୋଲରେ ଶାସତର୍କ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ନନା ଆମ ଦୁଆରୁ ଅନ୍ୟତଃ ବୁଲିଯାନ୍ତି ; ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଶାରେ ସେ ଅବଧାନକୁ ତି କିଛି କହୁନଥାନ୍ତି, ପରେଣରେ ଭଲ ଅବଧାନ ବୋଲି ତାତପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ମା କହୁଥାଏ, ଏହିଟାକୁ ମରଣ ହେଉଛନ୍ତି ? କଥିଲା ପିଲଙ୍କୁ ଏତିକି ବାଡ଼ାନ୍ତି । ମା'ର ଅଭିଶାପ ଫଳବାର କୌଣସି ସୁଚନା ମେଲିଲା ନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ଅବଧାନଙ୍କର ତେଜ ବଢ଼ିଲା ପରି ଲାଗିଲା ।

ଶେଷରେ ଆମେ ସ୍ଥିର କିଳୁଁ ନିଜ ରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ନିଜେ ଚେଷ୍ଟା କରିବୁଁ ; ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ବାହାରିଲା । କାହା ମୁଣ୍ଡରୁ ଏ ଉପାୟ ବାହାରିଲା ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ରହିଥିଲା, ଦାସେ ମରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସେ କହନ୍ତି, ଉପାୟଟା ମୋ ମୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରିଲା, ମୁଁ କହେ

ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ । ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ସେ ହାଜର ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ତାଙ୍କର ଉପାୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କଲି ବୋଲି ଧରିଯାଉ ।

ଅଛି ସହଜ ଉପାୟ । ବେଳେଶୁରଙ୍କ ବେଢାର ଗୋଟାଏ ପଟେ ଦୁଇଗୁଣ ବୁଦ୍ଧା ଦେଉଳିଆ ପିରୁ ଥାଏ । ସେଥିରୁ ଦି' ସୋର କଷା କଳମହାସରେ ଚାନ୍ଦ୍ର କର ଆଣିଲୁ । ଏବେ ଅବଧାନକୁ ସନ୍ତୁର ଯେଉଁ ଆସନଟା ଦିଆନ୍ତର ତା'ର ତଳ ପଟେ ସଜାଡ଼ କରି ରଖି ଦେଲୁଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଅବଧାନେ ସିଂହ ବିଷମରେ ଆସି କିଏ ଶୂନ କିଏ ଏକ ହାଁକ ଦେଇ ଲଥ୍ କିନ ଆସନ ଉପରେ ବମ୍ବ ବମ୍ବ ଉଠିଲେ ; ଆସନ ବି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଉଠିଲା । ଆସନଟା ଭାନ୍ତି ଦେଇ, ଟିକିଏ ଗୁହଁ, ସେ ଦାଣ୍ଡ ପଣ୍ଡାରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଗଲେ ଯେ ଆଉ ଆମ ଗୀମୁହା ହେଇନାହାନ୍ତି ।

ନନା ଏ ଘଟଣାର ଅନୁସରାନ କରି, ପ୍ରକୃତ ଦୋଷୀକୁ ବାହାର କରି ପାରି ବା ନପାରି ସମସ୍ତକୁ ସମାନ ଭବରେ ପିଟିଲେ, ମୋତେ ଟିକିଏ ବେଣୀ ।

ତଥାପି ଅଜା କହନ୍ତି, ଅବଧାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବାଜା ଥିବା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମହେଶୁରିଆ ଦେଲା । ଗୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରତି ହୋଇଥିବା ଅଧରାଧର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସେଇ ଗୋଷ୍ଠୀ ପକ୍ଷରୁ ପରା ହେବାର କିଥା ।

ସେହିନ ସବୁ ପିଲା କୁଟି ହୋଇ ପଳେଇଲେ । ମୁଁ କୁଟିଆ ଲଙ୍ଗର ପଙ୍ଗର ହେଉଥାଏ । ଅବଧାନଙ୍କ ଧାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଧାଳି ଦେଲା, ସେ କହିଗଲା, ଅବଧାନେ, ଆମ ଘର କାଠ ନାହିଁ । ତହିଁ ଅବଧାନେ ମତେ କହିଲେ, ‘ଆରେ ନାତି, ଗଲୁ, ତୋ ଆରିଠାରୁ ବିଡ଼େ କାଠ ଏହି ଆସିବୁ ।’ ମୁଁ ଯାଇ ମାଗିଲି ବଜ ଆରିକି । ସାନ ଆଉ ହୋଇଥିବେଳେ ଅଳି କଣଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଜ ଆରିର ମୋର ସେତେ ଭଲ ବନେ ନାହିଁ । ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଆଣିବି’ ଯେଉଁ ଅଡ଼ଙ୍କରେ କାଠ ଥିଲ ସେଇଠି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲା, ‘ଯା, କହିଛୁ ଆମ ଘରେ କାଠ ନାହିଁ । ଯାହାର ପାଳି ସେ ଦେବ ନା ଆମେ ଦେବୁ ।’ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଠିକେ ଠିକେ ସବୁ କଥା କହିଲି, କାଠର ଅଣ୍ଟିବୁ ବିଷସ୍ତରେ ବୁଝିପ ପ୍ରମାଣ ଦେଇ । ଅବଧାନେ ହୁଁ ବେଳି କହ ରଗରେ ମୋତେ କହିଲେ, ଯା । ମୁଁ ପୁଣି ଅଟକି କହିଲି, ଅବଧାନେ ! ମୁଁ ଯାଉଛୁ ବୁଦ୍ଧିଆଣୀ ପରୁ ଅଧଲକର ମୁଢ଼ି ଦିନ ଆସିବି । ସେ ମୋତେ କାଳି ଦେବ । ଅବଧାନେ ଅଢ଼ର ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, ଯା, ମୁଢ଼ି ଖାଇବ ନାହିଁ । ମୋତେ ବିଧାତା ପୁଣିଲା, ମୁଁ ପରାଗିଦେଲି, ‘ତେବେ କ'ଣ ଖାଇବ ?’ ‘ମୁଁ ହେଉଛା ଖାଇବ’ ବୋଲି କହ ସେ ମୋତେ ଯାହା ଖାଇବାଲେ ତାଙ୍କ ଉସବେଶ୍ଵରାଲ ମୋଟା ବେତରେ, ତାହା ମୋ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ଅଣ୍ଟିକୁ ଏକାବେଳକେ ଭେଦି ଗଲ । ବିକଳରେ ମୁଁ ୧୦ ହାତ ଧାର୍ଯ୍ୟ ଗଲି, କିନ୍ତୁ ଚାହାଲୀ ପଛପାଠ ବିକଳକୋଳି ଗଛମୁଳେ ସ୍ଥିର କୋହିରେଇ କୋହିରେଇ କାନ୍ଦିଲି । କେତେବେଳ ପରେ ବଜ ଅଜା, ବୋଧନ୍ତର ଖବର ପାଇ ଆସିଲେ ଓ ମୋତେ ଗେଲ କରି ସବୁକଥା ଫଳ ସ୍ଥିର କରିନେଲେ ।

ଘରକୁ ଯାଇ ତମତମ ହୋଇ ତାଙ୍କ ବୋଉକୁ ଶୁଣାଇ କହିଲେ, ‘ମୁଁ ନାହିଁ କରୁଥିଲି, ବଳେଇ କରି ଏଥରୁ ଗୋଟାଏ କୋଉଠୁ ଆଣିଲୁ ଯେ କାଠ ବଢ଼ାଟା ପାଇଁ ଅବଧାନଟା ଓପାସ ରହିଲା, ନାତିଟାର ଅଣୁ ଏବେ ସଲଖି ହେବ କି ନାହିଁ କେଜାଣି ?’ ସାନ ଅଜା ଗଢ଼ରୁ ଆସି ଗୋଡ଼ ଧୋଇଥାନ୍ତି । ସେ ବଢ଼େ କାଠ, ଘେନେଇଏ ମୁଢ଼ିରେ ମେଆସ ବୁଡ଼ ଓ ମୋତେ ଧରି ରୁହାଳୀକୁ ଗଲେ । ଅବଧାନଙ୍କୁ ଅଗ ମୁଢ଼ି ବୁଡ଼ ଖୁଆଇ ରୋଷେଇ କରଇଲେ । ମୋ ଅଣୁକୁ ମାଲିସ ବୁଲିଥାଏ ; ବାରମ୍ବାର କହିଥାନ୍ତି, ଆରେ, ତୋର କ’ଣ ଦୋଷ, ଏ ଶଳା ଯାହା କରିଥିଲ ତା’ର ହାତରେ ଦେଲେ ।

ଅବଧାନେ ବାରମ୍ବାର କହିଥାନ୍ତି, ‘ମାହାପୁରୁ, ମୁଁ କ’ଣ କାଣିଛି, ଇମିତି ହବ ବୋଲି ? ଘେଣ ତ ବ୍ରଦ୍ଧକଣ୍ଠାଳ । ତମ ନାତିଟା ରୁହୁଡ଼େଇ ରୁହୁଡ଼େଇ କ’ଣ ଖାଇବ ବୋଲି ପରୁରବାହୁ ମୁଁ ରାଗିଗଲି । ବକଟେ ପିଲକୁ ମୁଁ କାହିଁକି ରାଗନ୍ତି କହିଲ । ଏବେ ସେ ଅଣୁର କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ରହିବ ନାହିଁ ତ ? ହୁ—ମୋ କର୍ମର ଦୋଷ ଜୀଏ ।’

ଅଜା କହିଲେ, ‘ଆଣୁ ଭଲ ହୋଇସିବ ଯେ ଆମ ଭାଇଜର ଗୋଟାଏ ଗଇ ରହିଗଲ । ଭାଇନା ଟିକିଏ ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ଏଇ କଥା ଲମ୍ବେଇବେ । ତୁ ସେତେବେଳେ ତାକୁ ଦେଖିଥିଲେ ଗୋଟା ସୁକା ଗିଲି ଦେଇଥାନ୍ତି ।’

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ମୁଁ ପୁଣି ରୁହାଳୀକୁ ଆସିଲି । ତ୍ରୈଟିଆ ଗାଁଟେ ତ, ମୋ ମାଡ଼ କଥା ରୁଚିଆଡ଼େ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଯାଇଥାଏ । ପାଳି ସାଙ୍ଗେ କାଠ ଯେ ନ ଦେଇଥିଲ ତା’ର ଦୋଷ ସମସ୍ତେ ଦେଲେ ; କଣେ ଦିକଣ କହିଲେ, ହେଲ ଏବେ ନାହିଁ ବୋଲି କାଠ ନ ଦେଲ, ଅଳିଆ ଅଇକି କାଠ ବଢ଼ାଟା ଏବେ ଦିଶିଲି କଥାଁ ଯେ ? ଅବଧାନଙ୍କ ଭୁଣ୍ଡରୁ କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟ କେବେଂ ଶୁଣିନାହିଁ । ମାଡ଼ ଦିନ ଦିପଦ୍ରବେ ସାନ ଅକାଙ୍କୁ ଅବଧାନେ କହିଥିଲେ, ଆଉ ପିଲଙ୍କୁ ମାରିବ ନାହିଁ । ଦିନକ ବାଦୁ ଅଛି ତାଙ୍କର ସେ କଥା ମନେ ରହିଲ ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଲଭ

ସାରଜଧରପୁରରେ ମୁଁ ଯେହି ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିଲି, ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ପାଠ ପଡ଼ିର ନ୍ୟାନତମ ଅଂଶ । ମଣିଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କପରି ନଳିବାକୁ ହୁଏ ଏହାର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ମୋତେ ସେଇଠାରେ ମିଳିଥିଲ । ସେ ଗାଁରେ ମୋର ଡଳନେରୁ ଅଧିକ ଅଜା । ସମସ୍ତଙ୍କର ମୃଦୁ ଓ ଶୁକା ମୁଁ ପାଇପାରିଥିଲି । ବଡ଼ ମାମୁଁନାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଉରୁଥିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କର ସଦିଛ୍ଲା ପାଇଥିଲି । ଅନେକ ମାମୁଁ ମୋର ସମବସ୍ତୁ ବା ମୋଠାରୁ ସାନ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ସୌହାର୍ଦ୍ଦିଶ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଂଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଥିଲ । ଗାଁ ଯାକର ସବୁ ଅଇକି ସଙ୍ଗେ ସଦ୍ବ୍ସବ ରଖିଥିଲି । ଯାଙ୍କ ଭିତରେ ଝୁଡ଼ିଆ ଓ ରଷ୍ଟା ଜାତିର

ଆଉ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସବୁ ଆରଙ୍ଗ ବୋହୁତ ମାଣ୍ଡି ଓ ଝିଅ ମାଉସୀ, ମାତୃସମା । ମୋ ନିଜ ମାଉସୀ ଓ ମାମୁଁ (ସାବତ ଆରଙ୍ଗର) ମୋ ଠାରୁ ବହୁତ ସାନ ; ମାମୁଁ ମୋଠାରୁ ପ୍ରାସ୍ତ ଅଠ ବର୍ଷ ସାନ, ମାଉସୀ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ସାନ । ଗୁହାଳିକୁ ଗଲିବେଳେ ଗାଁ ବୁଲିବା କେଳେ ମାଉସୀକୁ ମୁଁ କାଖେଇ କରି ନେବାର ଦେଖି ଗାଁ ଯାକ ରହସ୍ୟ କରନ୍ତି । ସାନ ଅଜାଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଛୁଡ଼ି ଆଉ ସମସ୍ତେ ମୋଠାରୁ ସାନ । ସ୍ଥାଙ୍କ ଆକଟ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ମାମୁଁ ମାଉସୀ ମାନ୍ୟରେ କେରେମାନିଛି ।

ମାମୁଁ ଗାଁର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ, ଶୁଦ୍ଧ ଓ କୁଞ୍ଜାଆ ନିବର୍ଣ୍ଣରେ ମୁଁ କେତେବେଳେ କେମିତି ଶାତ ଓ ପଖାଳ ଖାଇଦେଇଛି । ଆଉ ଦୁହେଁ ପାଟିରୁଣ୍ଡ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅଜା ମୋ ପକ୍ଷରେ କହନ୍ତି, ବଡ଼ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ପିଲଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କ'ଣ ପ୍ରତ୍ୟେଦ ଯେ ଗାଳି ଦେଉଛି । ଲେଖକ ସଙ୍ଗେ ଏମିତି ଚଳିବା ପିଲଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭଲ । ବୁଢ଼ୀ ଅଛି ବଡ଼ ପୁଅଙ୍କ ଖୁଣି କହନ୍ତି, ‘ଗୋବିନ୍ଦ, ତୋର ଯୋରୁଁ ତୋର ଏ ନାତିଟା ହାତ୍ତି ହୋଇଦିବ ।’ ବଡ଼ ଅଜା ମୁହଁ ଓପରେ କିଛି ନ କହି ବୁଲିଯାନ୍ତି, ପଇରେ କହନ୍ତି ହାତ୍ତି ବିମଣିଷ । ଅଜା ବୋଲନ୍ତି :

ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୁଦ୍ଧଃ ସଂପ୍ଲାବଦ୍ ଦ୍ଵିଜମୁତ୍ୟତେ
ଦେବାଭ୍ୟସାଦ୍ ଉବେଦ୍ ବିପ୍ରଃ ଦ୍ରମ୍ଭଙ୍ଗନେନ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।

ନନା ଏହାର ଟୀକା କରି କହନ୍ତି ପଇତାଟାଏ ପକାଇଦେଲେ ସଂପ୍ଲାବ ହୋଇଯାଏନାହିଁ । ପଇତା ପକାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ଯେଉଁ ତିଷ୍ଠାକର୍ମ ଦରକାର ସେତକ ନଥିଲେ ପଇତା ଶୁଦ୍ଧଙ୍କ ଗଢ଼ା ପଇତା ସଙ୍ଗେ ସମାନ, ଓ ଦଣ୍ଡପାଟୁଆଙ୍କ ପଇତାଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ।

ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ବୁଶିପଟେ ପାଞ୍ଚ ସାତଶଣ୍ଟ ଗାଁରେ ପରିଚିତ ହେବାର ସୁଶୋଗ ସେଇ ସମସ୍ତରେ ମିଳିଥିଲ । ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାରରେ, କଟକ ଓ ଭୁବନେ-ଶୁରରେ ଏମିତି ମଣିଷ ଥିଲି ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଏଇ ସବୁ ଗାଁର ପୁଣସ୍ତୁତି ଜାଗରି କରୁଥିଲେ । ଜାବନର ଅଧିକାରେ ପଇକୁ ବୁଝିଲେ ମନେ ହୁଏ ଜାବନର ଏଇ ଶାର ଷେଷ ହିଁ ଅବମିଶ୍ରିତ ସୁଖରେ କଟିଥିଲ ।

ବହୁବାର ସାନ ଅଜାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ରଣପୁର ରଜବାଟିକୁ ଯାଇଥିଲି, ଅଜାଙ୍ଗର ଦେଖାରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ । ସେତେବେଳେ ମୁଦରାଜ, ସେ କି ରଜା ହେବା ପୁଷ୍ଟରୁ ନିଜ ପତ୍ରିଙ୍କ ଯୋରୁ ମନ୍ତ୍ରପରେ ଅକାଳରେ ମରଗଲେ, ସେତେବେଳେ ମୋର ଅନ୍ତରଗତ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ସାନ ଅଜାଙ୍ଗଠାରେ ଯେଉଁ ମହିନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି ତାହା ଆଜିକାଳ ବରଳ । ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଅରଣ୍ୟର ଭିକ୍ଷ ମହାନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସମାନ ଦ୍ୱ୍ୟବହାର ; ଅକପଟ ସରଳତା ତାଙ୍କର ସବୋହଣ୍ଣେ ସଦାଗୁର ।

ମୋର ବାପା ବୌତରୁ ଆସି ରହିଲକା ସାଇ କରନ୍ତେ ମୋର ଅଜାଘରେ ପାର୍ଶ୍ଵକାଳ ରହିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲ । ମର୍ଦ୍ଦରେ ମର୍ଦ୍ଦରେ ଯାଏ କିନ୍ତୁ ୫୨ ଦିନ ପାଇଁ । ୫ ଦିନ ପୁରୁଣୁ ନ ପୁରୁଣୁ ତାଗଦା ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଯାଏ ଫେରିବାକୁ । ଦୁଇ ଦିନଦିନ ଏ ତାଗଦାକୁ ଅବଙ୍ଗୀ କରି ମୁଁ ନିଜ ଆଡ଼ୁ ଲଗାଏ ଫେରିବାକୁ ଦିଅଁଙ୍କ ଘର ଗୁଲରେ ଖୋଷା ହୋଇଥିବା ବାତିମାନଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି କରି ।

ସାନବାପା ମଲିପରେ ମୁଁ ଅଜାଘରକୁ ଯାଇପାଇଲି, ଅପେକ୍ଷାକୁତ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପାଇଁ । ସେଥର ଘରକୁ ଫେରିଲ ପରେ ଏକାଥରକେ ମାସେ ପନ୍ଥର ଦିନ ଅଜାଘରେ ରହିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଗଲ । ଅଜାଘର ଆସି ପୁଣ୍ଡରୀ ପଶ୍ଚକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି । ପଶ୍ଚକ୍ଷାରେ ପାସ ଦେଲ । ମାତ୍ରେ ନନାଙ୍କୁ ମୋ ବିଷୟରେ ପରମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧାଏ ସମୟ ଅଜାଘରେ ରହିବା ହେଉ ପିଲଟା ଚଗଲ ହୋଇଯାଉଛି । ମନ ଦେଇ ପଢାରେ ଲାଗିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ନନାଙ୍କର ତ ସାରଙ୍ଗଧରପୁରରେ ମୋ ପଢାପଢି ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ନ ଥାଏ ! ସେ ସିକାନ୍ତ ଶୁଣାଇଦେଲେ କେବଳ ଖର କୁଟି ବାଣିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମୟରେ ଆଜି ଅଜାଘରକୁ ପିନା ହେବ ନାହିଁ । ଖର କୁଟିରେ ଥରେ ଗଲ, କିନ୍ତୁ ୧୫ ଦିନ ଭିତରେ ଫେରାଇ ଆଣିଲେ । ତା' ପରେ ମୁଁ ହୃଦ୍ୟକରୁ ବେଣୀ ଦିନ ପାଇଁ ଥାଉ କେବେଁ ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ଯାଇନାହିଁ । ଅଜାଘରର ପରିବେଶରୁ ମୁଁ ଟଣାଦ୍ଵୋତ ଆମ ଗାଁର ବେଷ୍ଟମାରେ ରହିଗଲି ।

ଆମ ଗାଁର କଟକଣା

ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ଓ ଆମ ଗାଁ— ଦୁଇ ଶ୍ଲାନରେ ପଶ୍ଚିତ ଦୁଇ ବିଭିନ୍ନ ରକମର ସାରଙ୍ଗଧରପୁରରେ ସକାଳୁ ବାହିରେ ଶୋଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ରହୁଥିଲ । ଗାଁରେ ପ୍ରତିବେଳେ କଟକଣା । ସେଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରେସ୍ ଓ ଶ୍ରୀମା ମିଳିଥାଏ ; ଆଶିମାନେ ରହସ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି, ଅଜାମାନେ ନୁହୁଣୁଶିଆ ଧରା ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ଆକଟ କରନ୍ତୁ ସେଥରେ କଠୋରତା ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଗାଁରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୋ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠରୁଣତା ଥିଲା ପରିଲାଗିଲା । ଗାଁଯାକର ଦବେଇ ଓ ବଡ଼ ଭାଇନାମାନେ ସମସ୍ତେ ଶାଳି ବୋଷ ବାରିଲା ପରିମୁହଁ କରୁଥାନ୍ତି । ଆମ ଗାଁର ମୋ ବୟସ ପିଲେ ଆନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କର କୋଠ ସମ୍ପର୍କି । ଯାହାର ଯେବେଳେ ମନ ହେଲ ସେ ଆମ ଛିପରେ ହାତସୁଖ କରିଦିଏ । କିମ୍ବା କୋଳି ଆମ ସାକରେ ଆନ୍ତି ମାତ୍ର ଜଣେ । ସେ ଓ ସାରର ଭାଇନାମାନେ ଆମକୁ ଶଥ୍ରୁ ପରିବର୍ତ୍ତୁଥାନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣ ହୋଇଥିଲ । ଏମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆମର ସବୁ ଦୋଷ । ଗାଧୋଇଲ ବେଳେ ଟିକିଏ ପାଣି ଦାଣିବାକୁ ଗୁରୁ ନ ଥାଏ । ହାତୁଡ଼େ ପଢ଼ିଲ ତ, ହେଲ ମାତ୍ର । ସନ୍ଧାବେଳେ ଶାର୍ଣ୍ଣ ଗୋଠରୁ ଫେରିଲ ବେଳେ ଟିକି ଏ ହରୁଡ଼େଇ ଦେଲ ତ ଯେ

ଦେଖିଲ ପଟିଲ , ନନା ଶୁଣିଲେ ତ ଦିଅଁଙ୍କ ସର ଗୁଲର ପାଆଶ ବାହାର କଲେ । ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଳିବଜିଆ, ମାଡ଼ିଗୋଲ କରି ହାରିଲେ ମାଡ଼, କଣ୍ଠିଲେ ମାଡ଼ । ସକାଳୁ ଗୋଟିବା ଧୟେନ୍ତି ମାଉର ଗୋଟାଏ ଯୋତରେ ଆମେ ସବୁ ଉବେଳକୁବେଳ ହେଉଥାଉ । ଦିନେ ଦିନେ ବିଗୁରେ, ସର ଅପେକ୍ଷା ସ୍କୁଲଟା ଅଧିକ ନିରାପଦ । ଏ ଧ ରଣ ଦୃଢ଼ ହେବା ପୁଣ୍ଡର ସ୍କୁଲରେ ମାଡ଼ିହେଲ ଯେ ଦିନକେ ଦି' ଗୁରୁଦିନର ଭରଣା ହୋଇଗଲା ।

ପାଠ୍ୟାର୍ ମୁଁ କେବେଁ ମାଡ଼ ଶାଇଥିବାର ମୋର ମନେନାହିଁ । ସବୁ ମାଡ଼ ନୁଗୁଣ୍ଠରିଆ ପଣଯୋଗୁଁ, କୁଏରେ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ଗୋଟାଏ ବେଅସରେ ସାତ ଆଠିଶ ପିଲ ବସିଲେ କମିଶ ସାଧୁସୁଧର କଲି ଦେବ ମୁଁ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋର ଦି'ପଟର ପିଲାଙ୍କୁ ଦି'ପଟକୁ ପେଲି ମୋ ପାଇଁ ଟିକିଏ ବେଶୀ ଜାଗା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ; ଦି' ଲଣ ଯାକ ପାହି କରିଦିଅନ୍ତି, ‘ମାଞ୍ଛେ ପେଲିଲା, ମାଞ୍ଛେ ଚିମୁଟିଲା, ମାଞ୍ଛେ କହୁଣୀ ମାଇଲା, ମାଞ୍ଛେ ମୋ ବହୁ ଚିରଦେଲା ।’ ଏଥରୁ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ ପାଣିରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମାଞ୍ଛେ ବହୁଆ ଓଟାଇ ପାନ ଶାଇବାରେ ବ୍ୟସ ଥିଲେ କହି ଦିଅନ୍ତି, ‘ମୋଡ଼ ତା’ କାନ’; ହାତ ଶାଳ ଥିଲେ ବେତରେ ଦି' ପାହାର ମୋ ଉପରେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

କାନ ମୋଡ଼ିବାକୁ କହିଲେ, ମହାଭାରତ ମୁକ୍ତର ସୁନ୍ଦରାତ ହୋଇଯାଏ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ । ମେର ସାଙ୍ଗ ପିଲମାନେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୱିକୁ ଓ ମୋ ପାଇବା ପଣକୁ ପ୍ରାଣରେ ଜରୁଆନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ହିଂସ ମୋ’ ହାତର ନଖେବୁଡ଼ାକ । ତେଣୁ ସେମାନେ ମୋ କାନ ମୋଡ଼ିବାକୁ ହୁକୁମ ପାଇଲେ ଅଛି ଅନିଜ୍ଞା ସତ୍ରେ ମୋ କାନରେ ଟିକିଏ ହାତ ବୁଲକ ଦିଅନ୍ତି ମାତ୍ର । ମାଞ୍ଛୁଙ୍କର ନଜର ପଡ଼ିଲେ ସେ ତଥାପି ପିଲ ଜଣଙ୍କୁ ଆମ ଦୁହଙ୍କ କାନ ମୋଡ଼ିବାକୁ କହନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଆମ ବେଅସର ସାତଜଣୟାକର କାନ ମୋଡ଼ିବାକୁ ଆର ବେଅସରୁ ବା ଶଣ୍ଟେ ଦୂରରେ ବସିଥିବା ଆର କୁଏରୁ ପିଲ ଲେଡ଼ା ପଡ଼ନ୍ତି । ଏ ଷେଷରେ ଛୁଟି ହେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଫଳକୁ ମୁକ୍ତ ଲାଗିଯାଏ । ସାଇରେ ବା ଘରେ ଯେତେ ପରାଇବ ମିଳିଆଏ, ମୁକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୱି ସେତିକ ବଢ଼େ । ଥରେ ଏହା ଏତେ ଉଚିତ ହୋଇଯାଇଥିଲ ସେ ତହିଁ ଆରଦିନ ଆମ କୁଏର ସମସ୍ତଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଆରଙ୍କରୁ ଛୁଟି ପର୍ମନ୍ତ, ବେଅ ରିପରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲ ।

ପିଲଙ୍କ ମାଡ଼ ଦେବା ବିବୁଦ୍ଧରେ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କଠାରୁ ମୋ ଜାବନରେ ବହୁକ ଶୁଣିଛି । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମୁକ୍ତ, ପିଲଙ୍କ ବୁଡ଼ାଏ ମାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍କୁଲ ବିକାଶରେ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ବୁଡ଼ାଏ ଚିପି ହୋଇଯାନ୍ତି । ନଗକେତେ ମାଡ଼ିଗୁରୁଆ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାନ୍ତି । ମୋ ବେଳେ ମୁଁ ଏକଥା ଠିକ ନୁହେଁ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିଛୁ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଭୁଲୁଜନମାନଙ୍କ କଠିନାକୁ ଆନର ଝକ୍କ ସବୁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁଁ । ଆଜି ମାଡ଼ ଶାଇଲୁ ଦେବାଲି କାଲିକୁ ସପିପିରୁ ଏକଥା କେବେ ମନକୁ ଆସୁନିଥିଲ । ‘ଯେତେ ମାଠିରୁ ମାଠ, ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ’ ବୋଲି ଦୋଇ ଓ ଜେଜେନାମ ପ୍ରମୁଖ ଓ ମାତ୍ରପ୍ରାମାୟମାନେ

ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ମା' କହେ, ଅଣ୍ଟିର ପିଲ ମାଡ଼ ଖାଇବେ ନାହିଁ, ଆଉ କ'ଣ ଦୋଳିରେ ପହଞ୍ଚିବେ ?' ଥରେ ନନା ଓଳିରୁ ପାଞ୍ଜଳି ଭାବୁ ଉଭୁ ମୁଁ କଳିବାଲ ହୋଇ ପଳାଇ ଯାଉ ଯାଉ ପାହାଅରେ ଝୁଣ୍ଡି ପଡ଼ିଲି, ପଥର ବାଜି କପାଳରେ ଦେଖି ଗୋଟାଏ କଠା ହୋଇଗଲ । ପୋଡ଼ା କନା ମଡ଼ା ହେଲ । ମୁଁ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ହେବା ପରେ ମା ମୋତେ ବ୍ୟବୋଧ ଦେଲ, ପିଲଙ୍କର ଏମିତି ହୁଏ । ତୋ' ନନାର ମୁଣ୍ଡରେ କେତେ ତାଗ ନେଇଛି, ତେଣିରୁଟି । କିମିତି ହେଲ ନନାକୁ ପରୁଶିବୁ । ମୁଁ ପରୁଶିଲ, କିନ୍ତୁ ତା' ପୂର୍ବରୁ ମା'ଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲି, କିମିତି କାପା ଚନ୍ଦନ କାଠା ଫୋପାନିଦେଲି ଯେ ତାଳୁ ଫାଟିଗଲ । ନନାକୁ ପରୁଶିବାରେ ସେ ନିଳିର ଅପରାଧ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ ଏବଂ ନିଳ ଦୋଷଟାକୁ ଜ ବଢ଼ି କଟି ଦେଖାଇଲେ, ତାଙ୍କ ନନାଙ୍କ କୋପକୁ ନୁହେଁ ।

ମାଡ଼ର ପଛେ ପଛେ ନନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏନପରି ଦୁଃଖସୂଖ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ବୋଧହୃଦୟ ମାଡ଼ର ପ୍ରାସ ମଣ୍ଡିଷ ଯାକେ ପହଞ୍ଚି ନଥିଲ । ମଣ୍ଡିଲୁ ମଧ୍ୟ ଥରେ ମୁଁ କ୍ଲାସରେ କହିଦେଇ-ଥିଲି, 'ମାଣ୍ଡେ, ତମେ ଭାବ ମାରୁଛ ।' ମାଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା କୌଣସି ତେଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ତମେମାନେ ତ ଅଛି ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି ନ ମାରିବି କମିତି ? ତମେ କହ, ଆଉ ଦୁଷ୍ଟାମି କରିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ଏ ବେଳଣ୍ଡ ଆଜି ଶୁଣି ଚାଲିରେ ମୁହାଁଙ୍କ ଦେବ । ଆମେ କୋଣସି ଜବାନ ନଦେଇ ବୁନ ହୋଇଗଲୁ, କିନ୍ତୁ ମାଣ୍ଡେ ସ୍ଵାଳ କୁଟି କର ତାଙ୍କ ଆଗଦୁଆସ ଖଟିଲୁ ଉଠି ଉଠି ବେଳଟିକି ଟିକିଟିକି କର ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଦୁଃଖାଳ କାଠ ଉଇରେ ଗେଞ୍ଜିଦେଲୁ । ତାଙ୍କୁ ଆଗ ତନ ବେଳର ଜନ୍ମିତି ସେ ଆମନ ମୁହାଁରୁ ଆଦାୟ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ହାତ ଧରି ବାହିରେ ମୋତେ ପାହାରେ ଦେଇ—ଆମ ଘରକୁ ପଠାଇଲେ ନନାଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡ ବେଳ ମାରି ଆଣିବାକୁ । ନନାଙ୍କ ପାଖରେ ଏକାଧିକ ବେଳ ଥିବାର ମାଣ୍ଡିଲୁ ଜଣାଥାଏ । ବେଳର 'ମନ୍ଦାପ୍ରସ୍ତାବ' କଥା ଶୁଣି, ନନା ତସ ଲୁଗି ରୁଗିଲ ପର ମନେ ଜଣାଗଲ ; ବେଳ ଖଣ୍ଡିଏ ମୋତେ ଦେଇ କହିଲେ, 'ମାଣ୍ଡିଲୁ କହିବୁ, ଆମ ତେଲ କାମ ସରିଲେ ଫେରେଇଦେବେ ।' ଆମ ଘରେ ମେଟେ ପାଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡ ଥିଲ । ମାଣ୍ଡିଲୁ ଦସି ହସି ମୋତେ ଖଣ୍ଡେଇ କହିଲେ, 'ପାଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡରୁ କମ୍ ହେଲେ ତତେ ଅଣ୍ଟୁ ନାହିଁ ପର ?' ମୋ ତଳ ଶୁଣ ଉପରେ ସେତେବେଳକୁ ଶୁଣି ପ୍ରସ୍ତୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥାଏ ମାତ୍ର ; ଆର ତିନଣ ଶୁନା ଓ ମୁଖି ପ୍ରର ପାର ହୋଇ-ନଥାନ୍ତି ।

ମାଡ଼ ଯୋଗୁଁ ଆମ ମନରେ ବିକାର ନ ଦେବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ, ସେ କାଲେ ପିଲଙ୍କ ମାଡ଼ ଅଭିଭାବନକମାନେ ଦେହକ ଦେଇନଥିଲେ । 'ମୋ ପିଲ ଦିହରେ ଦୁହାର ଦେବାକୁ କିଏ ?' ବୋଲି ଆଜି ଯାହା ଯାକରେ ଶୁଣାଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ସେପରି ଶୁଣାଯାଉନଥିଲ । ପିଲଙ୍କ କଳିରୁ ଦକ୍ଷ ମଣିଷଙ୍କର କଳି ହେବାର କେବେ ଯେପରି ଶୁଣା-ସାରିଛି, ମୋ ପିଲଦିନେ ମୁଁ କେଉଁ ଶୁଣିନଥିଲି । ଆପଣା ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ମାଇପେ ବିବାହାରିପଢ଼ିନଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଦିନର କଠା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଜୟ ମୋଳ ମୋର ଜଣେ

ସାଧୁ ମୁଁ ପୋଖରୁପାଣି ବସି ବାରମାସି କଣ୍ଠାରେ ସେଇ ବାରମାସି ପଥରେ ସ୍ଵାକ୍ଷର କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲ ବେଳେ ପଢ଼ିଆଉ ଥସି ମୋତେ ଗୋଟେ ବିଧା ମାରି ପଲେଇଲ । ପୋଖରୁ ଛୁଅଁରେ ମରଧର ନ କରିବାକୁ ମୋ ପ୍ରତି କଡ଼ା ନିଷେଧ ଥାଏ । ମୁଁ କିଛି ନ କହି ଛାଥସ୍ଥିବାକୁ ନଲି । ପ୍ରତିଶୋଧ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୋଠାରେ ଦେଖିନପାରି ଲୟା ମୋ ପାଖକୁ ଥାସିଲ ବେଳକୁ ମୁଁ ତାକୁ ଧରିପକାଇ ମାଡ଼ିବସିଲ ଏବଂ ତା' ଗୁଡ଼ରେ ବସି ତାକୁ ନୟୁକ ଛେଡିଲ । ସେ ମାଡ଼ ଖାଇ କାନ୍ଦୁଆଏ ଓ ପାଟି କରୁଆଏ । ମୁଁ ବି ରାଗରେ କାନ୍ଦୁଆଏ ଓ ପାଟି କରୁଆଏ । ମୋ ମା' ସେଇବାଟେ ପୋଖରୁ କୁଳକୁ ଗଲ । ତାକୁ ଭଲ ଦିଶୁନଥାଏ । ପାଟିରୁ ଆମକୁ ଚିନ୍ତି ପ୍ରବୁର କରିଦେଲ, ଅଳଖକୁ ଜଗତା ପୁଅ ମାଡ଼ ବସି ମାରିପକରିଛି । ଜୟକୁ ତା' ଭାଇନା ମାରିଲେ । ମୋତେ ତ ହୁବ ଜଣା ନିର୍ବିଶେଷରେ ନନା ବାଡ଼ାନ୍ତି । ଏ ଘଟଣାର ଘଣ୍ଟାକ ପରେ ଆମର ସନ୍ଧି ହୋଇଗଲ ; ମା ମିଛ କହିଛି ବୋଲି ଲୟା ଓ ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରତିପ୍ରବୁର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲୁଁ । ମା' ନିଜି ତ ହୋଇ ତିନିବୁର ଦିନଯାଏ ଯାହାକୁ ଦେଖିଲ ତା' ଆଗେ ତା' 'ପୋଡ଼ିପାଡ଼' ଅଞ୍ଜିକୁ ଦୋଷ ଦେଇ କ୍ଷମା ମାନୁଆଏ ।

ଆଉ ଦିନକର କଥା । ସେଦିନ ରବିବାର । ମାଷ୍ଟେ ହୁକୁମ କଲେ ସ୍କୁଲପର ଲିପା ହେବ । ବଡ଼ ପିଲେ ପାଣି ଆଣି ଲିପି ବସିଲେ । ଆମେ ସବୁ ସାଇବାଲଙ୍କ ରୁହାଳରେ ପଣ୍ଡିମାରୁ ମୋବର ସପରି କର ଆଣିଲୁ । ବର୍ଷାଦିନ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥାଏ । ସ୍କୁଲ ଚଟାଣଟି ସବୁଜ ରଙ୍ଗରେ ଭାର ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ଜାଣିକର ହେଉ ବା ଅଳାଗତରେ ହେଉ ଟେବୁଲ, ଗୌକ ଓ ବେଞ୍ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଗୋଡ଼ ଅଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋମୟ ରଞ୍ଜିଟ ହୋଇଥାଏ । ସବୁସୁଭାକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜୋଡ଼ରେ ଧୁଆଧୋଇ କର ଆଣିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲ । ବଡ଼ ପିଲେ ସ୍କୁଲ ଘରର ସବୁତକ ଆସିବ ଜୋଡ଼ର ଓପର ମୁଣ୍ଡକୁ ନେଇ ସେଇଠୁଁ ଗୁଡ଼ିଲେ ଯେ ନଥା ପାଣିରେ ବେଶ ଓ ଟେବୁଲରୁଭାକ ଉଜାପରି ଫଳଙ୍ଗେ ଭାସି ଯାଇ ହିଞ୍ଚିଲ ଚାର ମୂଳେ ଲାଗେ । ପିଲେ ସେଥରେ ଚଢ଼ି ନୌକାଯାନ୍ତା ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଆନ୍ତି । ମୁଁ ପଦ୍ମିର ଜାଣିନଥିଲି, ଆଜିଯାଏ ମଧ୍ୟ ଜାଣିନାହିଁ । ମୁଁ କାନ୍ଦୁଶୁମାରୁଶୁମାରୁ ହେବାରୁ ମୋର ଜଣେ ଭାଇନା ମୋତେ ଗୋଟାଏ ବେଶରେ ବସାଇ ଥରେ ଦି'ଥର ଏ ସୁଖର ଅଧିକାସ କଲେ । ଶେଷ ଥର ମୁଁ ବେଶରୁ ଖସି ପଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ଅସହାୟ ହୋଇ ଭସିଗଲି । ସମସ୍ତକଠାରୁ ବଡ଼ ପିଲେ ଜଣକ ମୋତେ ଉଛାର କଲା ।

କାହିଁକି ବିଲମ୍ବ ହେଉଛି ବୋଲି ମାଷ୍ଟେ ଥସି ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଏଇ ଲାଗିଛି । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିବ ସହ ସମସ୍ତେ ସ୍କୁଲ ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ । ଯୋଡ଼ାଏ ବେଶ ଓ ଗୋଟାଏ ଟେବୁଲର ଗୋଡ଼ ଭାଗିଯାଇଥାଏ । ଉଜା ଗୋଡ଼ ସବୁ ସଂଗ୍ରହାତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ସବୁ ଯଥାପ୍ରାନ୍ତରେ ରଖା ହେଲା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ମାଡ଼ । ସାନ ପିଲାକୁ ମଧ୍ୟ ନିପ୍ରାର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ବଢ଼େଇକୁ ତାକିଦେବାକୁ ଜଣକୁ ହୁକୁମ ଦେଇ ମାଷ୍ଟେ ତାଙ୍କ ରୋଷେଇରେ ଲାଗିଲେ ।

ମୁଁ ପାହାରେ ପାଇଥାଏ; ଘରକୁ ଗଲେ ଆଉ ପାହାରେ ମିଳିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ହେଉ, ବା ମାନ୍ଦ୍ରିକ ଜଣିକା ରୋଷେଇ ମହିଳା ମୋତେ ଏଥିପୁଷ୍ଟରୁ ଆକୃଷ୍ଣ କରିଥିବାରୁ ହେଉ, ମୁଁ ଘରକୁ ନ ଯାଇ ସ୍କୁଲର ଗୋଟିଏ ବେଞ୍ଚରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲାଲ । ମୋ କରିଆ ଖଣ୍ଡ ଦେହରେ ଶୁଣି ଯାଇଥାଏ । ମାନ୍ଦ୍ରି ଡାଲି ଛୁଙ୍କ କରି ଦେଇ ରୋଷେଇଦରୁ ତାହାରିଲେ ଧୁଆଧୋଇ ହୋଇ ଖାଇ ବସିବେ ବୋଲି । ମୋ ଉପରେ ନଜର ପଡ଼ିପିବାରୁ ବିସ୍ମୟ ତ ହୋଇ କହିଲେ, ‘କିରେ ! ତୁ ଏତେବେଳୟାଏଁ ଏଠି କଣ କରୁଛୁ ?’

ମୁଁ କହିଲା, ‘ମାନ୍ଦ୍ରି ମୁଁ ତମ ସାଙ୍ଗେ ଖାଇବି ।’ “ହୁଅ, ହୁଅ, ଆଗରୁ କହିଲୁ ନାହିଁ ?” ବୋଲି ସେ ମନକୁ ମନ କହି ତାଙ୍କ ପାଶେ ମୋତେ ବସାଇଲେ ଏବଂ ଖୁଣ୍ଡା ଖୁଣ୍ଡା କରି ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଭାତ ମୋତେ ଖୁଆଇ ସାର ଆଉ ଯାହା ଭାଲିଲ ସେତକ ଖାଇ ଛିଠିଲ ବେଳକୁ ମୋ ନନା ଆସି ସ୍କୁଲରେ ହାଜର । ମୁଁ ରୁହିଯାଉଥିବା ଖବର ସେ ପାଇସାରି-ଥାନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରି ଅଧି ପେଟେ ଖାଇଥିବାର ଶୁଣି ସେ ଆମ ଘରୁ ଗୋଟାଏ ପସେ ଓ ଗରିଏ ମୁଢି ମଗାଇଲେ । ଯେ ଅଣିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ସେ, ସ୍କୁଲର ଦ୍ଵିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ, ମାନ୍ଦ୍ରି ନନା ଓ ମୁଁ ମରଜ କଲୁଁ । ଓପର ଓଳି ଘରକୁ ଯାଇ ଶୋଇଲି ଯେ ତହିଁଆରିଦିନ ସକାଳୁ ଛିଠିଲି ।

ଏଇ ପରିବେଶରେ ମାଡ଼, ଗାଲି, ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭିତରେ ମୋର ପାଠେଢ଼ା ଗୁଲି-ଆଏ । ମୋର କିନ୍ତୁ ପାଠରେ ମନ ନଥାଏ । ମାଡ଼ ତ ଅବଶ୍ୟକ୍ତାବା, ତା’ ସାଙ୍ଗେ ଦିନ ତମାମ ଓ ଭତରୁ ଅଧେ ଖେଳ, ବୁଲ, ଖେଣ୍ଡିଆ ଖେଣ୍ଡି ଓ ମାଡ଼ଗୋଲରେ କଟନ୍ତି । ବୋଲି ମୋର ଆନ୍ତରିକ ଛାତ୍ରା ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବିଧ ପ୍ରତିକୁଳ ହେଲେ ମନର କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ସବୁଠାରୁ ମୋତେ ଭିତ୍ତି ଲାଗେ ପ୍ରକୃତ ଧ୍ୟେବେଷଣ ଓ ଭ୍ରମ । ମାଡ଼ର ଅବ୍ୟା-ହତି ଦେବି ବୋଲି ଆଶା ଦେଖାଇ କିମ୍ବା ଆମ୍ବୁଲ ଖଣ୍ଡେଇ ମୁଁ ମୋର ସହଧାଠିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ କାମ ମୋ ଖାତାରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଧରୁ ପଡ଼ି ବେଳେ ବେଳେ ମାଝ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଯୁଣି ସେଇ ପଛା ଅନଳମୁନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, କାରଣ ଚିନ୍ତାକଣ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଧୋଯେ ଦରକାର ତାହା ମୋର ନଥିଲ କି ଏବେ ବି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ପାଠ ମୁଁ ଅଳକୁକେ କରିଦିଏ । ନନା ମୋତେ ‘ବେଗୁ ବେଗା’ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଯାହାର ବେଗେ ମନେ ରହେ କିନ୍ତୁ ଦେଗେ ପାସୋର ହୋଇଯାଏ ସେ ବେଗୁ ବେଗା; ଯାହାର ବେଗେ ମନେ ରହ ଉଚ୍ଚିତ୍ତରେ ପାସୋର ହୁଏ ସେ ‘ବେଗୁ ଚିର’, ତୃତୀୟ ଚିର ଚିର, ଚିରୁର୍ତ୍ତ ଚିର୍ ବେଗା’ । ଅର୍ଥାତ୍ କହୁ କଷ୍ଟରେ ମନେରଖାନ୍ତି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପାସୋର ପକାନ୍ତି । ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀଟି ପୁଷ୍ଟିକଣ୍ଠ ; ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପାଠ ମନେରଖି ଅଳକ ଦିନରେ ବହିକୁ ଫେରଇ ଦିଅନ୍ତି; ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀ ଅନେକ ସମୟରେ ପଶାଷାରେ ଭଲ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜାବନସଂଗ୍ରାମରେ ଏମାନେ ଠେଙ୍ଗା ସଜାଡ଼ ସଜାଡ଼ ଘପର ମଙ୍ଗଳପୁର ପାରହୋଇ ଯାଇଥାଏ ।

ବାହ୍ୟ ଓ କଠୋରତା

ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଆମ ଶାର ଆମ ସାଇଟି ସାରଙ୍ଗଧରପୁରତାରୁ ଫରନ , ଏବେ ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହୋଇଆଏ ପିଲଙ୍କ ପଣ୍ଡରେ ବଢ଼ି ମାରାମ୍ଭକ । ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ଗୀଟି ପୁରୁଷର କାସନ ଢାଞ୍ଚାରେ ଦିଆଇ; ଗୀଟ ଦୋଇଲେ ଦୁଇ ସାହାଲ ଘର, ମର୍ବ ଦାଣ୍ଡଟି ହିସାର । ଆମର ଗୀଟି ସହର ପରି ଗଳିନନ୍ଦପୁଣ୍ଡି, ସୁଭାଗ ସାଇ; କୋଉ ସାଇ ପୂର୍ବପଣ୍ଡିମ ହୋଇ ବସିଛୁ ତ କୋଉ ମାଇ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ । ପୂର୍ବ ପଣ୍ଡିମ ହୋଇ ଆମ ସାଇଟି ଅନ୍ୟ ସାଇମାନଙ୍କଠାରୁ ଟିକିଏ ଓସାରିଆ ହେଲେ ବି, ପଦ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରରୁ ମଣିଷ, ସାମନା ଓ କତରେ ଅନ୍ୟ ଦାଣ୍ଡିଆର ବିଷ୍ଟିଥିବା ମଣିଷ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଵତ୍ତନରେ ଜଥାନାର୍ତ୍ତା ହୋଇପାରେ, ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ହୋଇ । ସକାଳୁ ରତ ଦି'ପଡ଼ି ଯାଏଁ କୌଣସି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଏକାବେଳକେ ନିର୍ମୁକିଆ ରହେ ନାହିଁ । କେଉଁଠି ପିଲ ବିଷ ପଡ଼ୁଆନ୍ତି ତ, କେଉଁଠି ଦଢ଼ ମଣିଷ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଆନ୍ତି ବା କିଛି କାମ କରୁଆନ୍ତି । ସକାଳେ ଉଠି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଅସିଲେ ବାଁ । ପଟେ ଦଦେଇକୁ ଦେଖେ, ଡାକ୍ତର ପଟେ ପିଲସାଙ୍କ, ସାମନାରେ ମଧ୍ୟ ଦଦେଇକୁ ବା ଅଲେଖ ଭାଇନାଙ୍କ, ଏ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଦିଶନ୍ତି ପରେଷାହଳରେ ଗାନ୍ତି ଦେଉଥିବା ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପରି । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଣି ସବୁବେଳେ ମୋ ଉପରେ ଶାନ୍ତିଭାବେ ପଡ଼ିଥିବା ପରି ଲଗେ; ସମସ୍ତେ ସତେ ଯୋଗି ମୋ ମୁହଁକୁ ବୁଝି ପେଟରିତରେ କ'ଣ ଅଛି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଆନ୍ତି । କାହୁଁ କାହୁଁ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଚଲିବାକୁ ହୁଏ । ସାରଙ୍ଗଧରପୁରରେ ଏତେ ସଙ୍କୋଚ ନ ଥିଲ । ଦି' କତର ପଡ଼ିଶାର ଧାର ହେଲେ ବି କେବଳ ପରମାରୁଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗତ କେହି ନିଷ୍ଠରୁଣ ଭାବେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ବୁଝାନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଁ ପଡ଼ିଶାର ଅଜାଙ୍କ ଆଣି ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିବାମାନ୍ତେ ତାଙ୍କ ରୁଣ୍ଟରୁ ରହସ୍ୟିବା ସମ୍ମାପଣ ବାହାରେ; ସାମନା ସାଇର ଲେକେ ବଡ଼ପାଟିରେ ନ ଜହାଲେ କଥା ଶୁଭେନାହିଁ ଏବେ ମୁଁ ଆବିଷ୍ଟର କରିଆଏ ଯେ ଆଗ-ଦୁଆଘ ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଆମ ଦୁଆରୁ ଜିଏ ବାହାରିଲ ସ୍ଵର୍ଗ ଦିଶେନାହିଁ । ଥରେ ମୁଁ ବଡ଼ ଶୈରରୁ ଉଠି ଅଜାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ-ଦୁଆରେ ତକା ହୋଇଥିବା ପୋଡ଼ିବୁ ମୋ ପ୍ରିୟ ‘ଶ୍ରମା’ ପିଠିରେ ବସି ତା’ ବେକରୁ ପଦା ପିଟାଇଦେଲି । ସେ ନିର୍ବିନାଦରେ ତାନା ହୋଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲ; ଆଗ ଦୁଆଘ ଅଜାଙ୍କ ଦିଶିଲ ପୋଡ଼ିଗା ପିଲ ତା’ ଉପରେ ବସିଛୁ । ଆମେ ଦୁହେ ପୋଖରୀକୁଳକୁ ଦୁଲିଗଲୁଁ ; ସେ ଧାଣି ମୁନ୍ଦର ପିଲ ପୋଖରୀ କୁଳରେ ଚରିବାକୁ ଲାଗିଲ । ମୁଁ ଦାଣ୍ଡ ଅଭିନ୍ଦରୁ ପୋଡ଼ି ଉପରକୁ ଚଢ଼ିଆଏ; ସେଇପରି ସୁଧିଧା ଜାଗା ନ ମିଳିଲେ ଓହ୍ଲାଜବା ଅହମୁବ । ଘଣ୍ଟେଣ୍ଟେ ପରେ ବଡ଼ ଅଜା ମୋତେ ଠାବ କଲେ । ଗୀଟ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ଦେଖିଆନ୍ତା ସେ ହାତସୁନ କରିଆନ୍ତା । ବଡ଼ ଅଜା ପୋଡ଼ିଉପରୁ ମୋତେ କାଶେଇ ଉତ୍ତାର ଦେଲେ, କହିଲେ, ’ପୋଡ଼ି ଯଦି ପାଣିରେ ପଣିଆନ୍ତା, କ’ଣ କରିଆନ୍ତି ?’ ସେ କାହୁଁ ଜାଣେନ୍ତେ, ପୋଡ଼ି ଉପରେ ବସିବାରେ ଯେହିଁ ସୁଖ ତା’ ଭୁଲନାରେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିପିବାର

ଉସ୍ତ କେଡ଼େ ଅକିଂଚିତ୍ତକର ? ପ୍ରଥମଦିନ, ସଶ୍ରେଣୀଲ ନିଷାଧରେ ପୋଡ଼ିଉପରେ ବସି-
ବାର ସୁଖ ଘେଗ କରିବା ପରେ, ଅଜାଙ୍କ ବାରଣ ସତ୍ରେ ଆରି କେତେ ଥର ସୁଖ ଘେଗ
କଲି । ପ୍ରତିଥର ଧରା ପଡ଼ିଲି, କିନ୍ତୁ କୌଣସିଥର ମାଡ଼ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଗାଁରେ ସ ଜରେ
ଯେ କୌଣସି ବଡ଼ମଣିଷଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଗୁହ୍ନିବା ମାତ୍ରେ ମାଡ଼, ନିକୁଳ୍ପମ୍ପେ ଗାଳିର ଉସ୍ତ ହୁଏ ।

ମୋ ଦଦେଇ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି, ଆକଟ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଥରେ ମାତ୍ର ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୁପୁଡ଼େ
ପାଇଥିବାର ମନେ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ ପ୍ରାୟୁଷିତ କରିବାକୁ ହେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା-
ବେଳେ ମାଡ଼ ଖାଇ ମୁଁ ଯାଇ ଠାଏ ଲ୍ଲିଟିଲ ଯେ ରତ୍ନ ପହରକୁ ସେ ମୋତେ ପାଇଲେ ।
ପରେ ତାଙ୍କ ଗପ୍ତମମ ଶୁଣି ଜାଣିଲି ଅନ୍ତରେ ତିନିମାଇଲ ତାଙ୍କୁ ପଥଶ୍ରମ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଗ-
ଦୁଆସା ମଧ୍ୟ ଦଦେଇକର ଗୁପୁଡ଼ାଟା ଅଧ୍ୟୟି ଗାଲକୁ କାଟିଛି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ମୋ
ଦେହରେ ହାତ ଲିଗାଇବା ସେଇ ଥରନ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର, ବିଶେଷ କରି ସଦାଶିବ
କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର, ନନାଙ୍କର ଓ ପରେ, ମୋ ଶିକ୍ଷକ-ଅଭିଭାବକଙ୍କ ମାତ୍ରପରି ଅକଳିନୀୟ ।

ସାଇରୁ ବାହାର ପୋଖରୀକଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ପହଞ୍ଚିଲ ଯାଏଁ ଶୁଳ୍କନ୍ୟର ଅବକାଶ
ନଥାଏ । ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡି ଦୁଇ ଜଗୁଆଳୀ । ବାଁ ପଟେ ଦାସେ ତାଙ୍କ ଗୁନ୍ଧିନାରେ ବସି ଲେଖା
ପଡ଼ି କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ବାଟେ ଖପିବାକୁ ବସିଲେ, ସେ ଅଖିର ଚଷମାକୁ କପାଳ ଉପରକୁ
ଠିଠାଇ ପରୁର ଦିଅନ୍ତି, ‘କୁଆଡ଼େ ?’ କିନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ଦିଗ ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ ଚଷମା ଯଥା ପ୍ରାନକୁ
ଯାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କ କାମ ଯେଉଁଠିଠି ବନ୍ଦ ଥିଲ ସେଠାରୁ ଗୁଲେ । ଡାହାଣ ପଟେ ବଡ଼
ଦଦେଇ, ସେ ଦେଖିଲ ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କି ଏବଂ ମେଲକୁ ସିବାର ଉଦେଶ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ
କରନ୍ତି । ପିଲ ଦିନେ ଚଗଲ ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ କ’ଣ ଘେଗିବାକୁ ହେବ ତେତାର
ଦିଅନ୍ତି, ଏବଂ ମୁଁ କେଉଁ ଦିନ କାହାଠାରୁ କେତେ ମାଡ଼ ଗାଳି ଶାଇଲି ସହାନୁଭୂତି ସହିତ
ସେ ସବୁର ତାଲିକା କରି ବସନ୍ତ । ବଡ଼ ଦଦେଇ ସାଇରେ ସମସ୍ତକଠାରୁ ଅଗନ୍ତୁରୀ,
ତାଙ୍କର କନ୍ୟାଦାୟ ବେଶୀ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତକଠାରୁ ସେ ଅଧିକ ନିଷ୍ଠିନ୍ତି । ବିଲବାଡ଼ି
କମ, ସେବକ ଦେଖିବାକୁ କୃତି ଯା’ନ୍ତି, ନିର୍ବିକର୍ମ ସାର ଯାହା ପୁଣ୍ଡିଏ ଶାଇ ସେ
ଅଣକ ଫେରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି; ଆମ ସାଇରେ, ଆର ସାଇରେ, ଯାହାର ନୂଆ ଅଣକ
ଦରକାର ସେ ପିଲଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଦେଖାଯାଇଁ ବାର୍ତ୍ତା ଓ ସତ୍ରେଇ ପଠାଇ ଦିଏ । ଏ ସେମାର
ପ୍ରତିଦାନରେ ସେ କିନ୍ତୁ ପାନ୍ତି ନାହିଁ କି ଆଶା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ବରପାତ୍ର
ଧର୍ମଶିଳ୍ପୀବା ବେଳେ ଅଜି ବି ସେ ଅଖିଆଗରେ ଦିଶୁଛନ୍ତି । ଦିନେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାମ
କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ କି, ମୁହଁରେ ଦୁଃଖ ଦେଖିନାହିଁ । ମୋ ଯୌବନରେ ସେ ଓ ବଡ଼
ଦେଠେଇ ଗୟା ଶ୍ରାନ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲେ । ଗୟାଶ୍ରାନ୍ତ ପରେ କାଣୀ ଓ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶାର୍ଥକୁ
ସିବାର କଲାନା ଥିଲା । କାଣୀଠାରେ ଦେଠେଇକର ଉଚ୍ଚର୍ତ୍ତ ଗତି ହୋଇଗଲା । ଦଦେଇ ଫେରି
ଆସିବା ପରେ ଏକାଧିକ ଥର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଏ ସବୁ ବିବରଣୀ ଶୁଣିଛି । ଦେଠେଇକର
ଦେହ କପର ଅସ୍ତ୍ର ହେଲା, ଦେଢ଼ ଦିନ ପରେ କେମିତ ପ୍ରାଣ ଗଲ, କମିତ ଶୁଣାନକୁ
ନେଲେ ଏ ସବୁ ବିଷ୍ଣୁ କହିଲ ବେଳେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଦୁଃଖର ସଂକେତ ଦେଖିନାହିଁ ।

ପ୍ରତିପକ୍ଷଙ୍କ ତାଳିକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ରଖିଛି । ସେ ବିଶେଷ କିଛି ପଢ଼ି ନଥିଲେ ତାଙ୍କରଠାରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି ‘ସ ଏନ ସବଶାତୁଳଙ୍ଗ ସଯା ଶାନ୍ତି ମନଃ ସଦା’ । ବଜ୍ର ଦଦେଇକୁ ମୋର ନନା ଓ ଦଦେଇ ଶୁନ୍ନ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି ।

ଆଜି ଦୁଆଶ ମଧ୍ୟ ଦଦେଇ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ସମ୍ମାନିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ‘ଚଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ’, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ମିଶ୍ରଙ୍କଠାରୁ ବାରିବା ନିମନ୍ତେ । ସେ ଆଜାନ୍ତି ଟିପରେ ବୁଲିବା ବାଲ । ଯାହା ଉଚିତ, ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ: ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଲେ ସେ ଅତି ଉତ୍ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯାନ୍ତି । ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ବୁଝନ୍ତି ତାହା କରିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର କେବେ ହେଲେ ଦ୍ୱିଧା ନଥାଏ । ମୋ ତଳ ଭାଇର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କଠାରେ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଣି ପୌଷ୍ଟଙ୍କଠାରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞତା-ବକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଅଣ୍ଟିନ ମାସର ଗୋଟିଏ ରବିବାର ଦିନ ୧୦ ଟା ୧୯ ଟା ବେଳେ ମୁଁ ଓ ମୋ ତଳ ଭାଇ ପୋଖରୀକୁଳ ବିଲରେ ଦୁଇ ତନିକଣ୍ଠା ମାଛ ମାରିବାରେ ଲୁଗିଲୁଁ, ଗୋଟିଏ ବି ମାଛ ଆମ ହାତରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଧସନ କଲେନାହିଁ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମୁଖୀଏ କାହୁଅ ଘଣ୍ଟାଘଣ୍ଟି କରିବା ପରେ ଦରେ ନନା ଆମକୁ ନାହିଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବେ ମନେ ପଡ଼ିଲ । ଦି’ଜଣୟାକ ଓଦା ବିରାତି-ପତି ଘରମୁହଁ ହେଲୁ । ନୂଆ ପୋଖରୀ ହୁହାରେ ଚଢ଼ିଲ ବେଳକୁ ଦେଖିଲ ଭାଇ ପିଠିରେ କାହୁଅ । ଏହା ଯଦି ନନାଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଏ ତେବେ ଖରରେ ବୁଲିବାଠାରୁ ମାଛପାଇଁ କାହୁଅ ଘଣ୍ଟିବା ଭଲି ବୁଝୁତର ସେକ୍ଷନରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ! ତାକୁ ପୋଖରୀହୁହୁଡ଼ାର ପଥର ଗୁଣ୍ଡାରେ ବସାଇ ପ୍ରାୟ କୁଣ୍ଡଣେ ତଳେ ଥିବା ଧାଣିରୁ ତଳେ ବହୁକଷ୍ଟରେ ହାତ-ବଢ଼ାଇ ଆଣି ତା’ପିଠିରେ ମାରିଲିବେଳକୁ ସେ ଟୁକ୍କିନ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲ । ଦୁଇ ତନିଥର ଓପରକୁ ଗୋଟାଏ ହାତ ଟେଳି ସେ ବୁଜିଲ ଯେ ଆଉ ବାହାରିଲ ନାହିଁ । ପାଣିରେ ଏମିତି ବୁଝିଯାନ୍ତି ବୋଲି ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଧାରଣା ନଥିଲ । ନନାଙ୍କ ଭୟରେ ମୁଁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ପାଟି କରୁଥାଏ, ‘ବେଗେ ଆସ ନନା ସିଆଡ଼େ ନିଆଁ ହୋଇ ସିବେଣି ।’ ଆର ପାଖ ତୋଠରେ ଗାଖୋଇଥିବା ବେହେରଣୀଟିଏ କହିଲ, ‘ଭାଇ ତ ପାଣିରେ ବୁଢ଼ି ସାରିଲେଣି ବଢ଼ି ଗୋପେଇଁ ତାକୁଛନ୍ତି ଆ’ଭର ବୋଲି ।’

ମଧ୍ୟ ଦଦେଇ ଆର ପୋଖରୀରେ ଗାଖୋଇ ମନ୍ତ୍ରପରରେ ସ୍ମୃତୀତ୍ଵ କି ବିନାୟକ ପ୍ରୋତ୍ସବ ବୋଲି ସେଇ ପୋଖରୀର ହୁହାରେ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରକ ପାଉଥାନ୍ତି । ବେହେରଣୀର କଥା କ ତାଙ୍କ ଶୁଭୁ ନ ଥିବ । ତା ମୁହଁ ଓ ମୋ ମୁହଁରୁ କ’ଣ ବାର ସେ ଠିଆହେଲେ ଓ ବେନେରଣୀକୁ ମଧ୍ୟରୁ ସମ୍ମୋଧନରେ ତାଙ୍କ ଘଣ୍ଠା ପରୁଣିଲେ । ତା’ଠାରୁ ଶୁଣିବାମାତ୍ର ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ବଢ଼ା ପାଣୀ ତଳେ ଥୋଇ ‘ହେ ବିଲ୍ଲେଶ୍ଵର’ ବୋଲି କହି ଧାଣିକି ତେଣେ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ବସ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ସରୁଣି । ଥରେ ବୁଢ଼ି ଉଠିଲେ, ଧୂଣି ଦବଲେଶୁରଙ୍କ ତାଙ୍କ ପୁଣି ବୁଢ଼ିଲେ । ସେ ଥର ବି ଖାଲିହାତରେ ଉଠିଲେ । ତୁମ୍ଭୁପୁଅ ବୁଢ଼ି ଟିକିଏ ବେଣୀ ସମୟ ତଳ ଦରଣ୍ଟାଦରଣ୍ଟି କର କଷା ହୋଇଥିବା ଦୁଇଗୋଟି କାହିଁରିଆ-

ମର୍ଟିରୁ ମୋ ଘରକୁ ପାଇ ଓପରକୁ ଉଠିଲେ । ତା' ଗୋଡ଼ ଧରି ଦଶ ବାର ସେଇ ବୁଲଇ ଦେଲେ, ଗୁଡ଼ାଏ ପଙ୍କ ପାଣି ବାହାରିଲ; ତା' ମୁହଁରେ ତାଙ୍କ ତାଳରୁ ପାଣି ଚଲେ ମାରଦେଇ ସେ ମୋ ଆଢ଼କୁ କଠୋରାବରେ ଝୁଣ୍ଡି କହିଲେ, ‘ଦି’ପହରେ ଏଇଆ ସବୁ ହେଉଛି ! ନନା ଜାଣିଲେ ପ୍ରଳୟ ଛି ଡେଇ ଦେବ ।’ ତାଙ୍କ ପ୍ରୋତ୍ସହ ପାଠ ଯେଉଁଠାରେ ରହିଥିଲ, ସେକଠାରୁ ଆଚମ୍ନ ହେଲା । ଆମେ ଦୁଇଭାଇ ଅଛି ସନ୍ତୃପ୍ତରେ ଘରକୁ ବାହାରିଲୁଁ ।

ମଧ୍ୟ ଦବେଇ ସେଦିନ ସକାଳୁ କହେଇବିଧାରପୁରରୁ ବାହାର ଆସିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଶାଖା ଓ ନିର୍ଭକର୍ମରେ ଡେଇ ହୋଇଥାଏ । ଆମେ ଆମ ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଘରୁ ସେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ପାରାୟଣକୁ ଦଉଡ଼ାଉଥାନ୍ତି । ପାଠି ସେ ଗୀଣୀ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରୁ ଶୁଭିବ । ଆମ ଦୁଆର କଳା । ଦି’ ତନଥର ଠକ୍କଠାକୁ କରିବାରେ ନନା ଉଠି ଆସି ଦୁଆର ପିଟାଇ ଆମ ଦୁଇକୁ ଦେଖିବାମାଟେ ଅଗ୍ନିଶିଖି ହୋଇଗଲେ । ହାତ ପହଞ୍ଚରେ ଥିଲ ମୋ ଭାଇ । ତାକୁ କର୍ମକରି ଝୁମୁଡ଼େ ବସେଇ ଦେଲାରୁ ଆମେ ଦିହେଁ ଉଚ୍ଚପର ମେଲଇ ଦେଲୁ । ସେ ମୋତେ ଆଗରୁ ତିଆରିଆଏ, ବୁଢ଼ିଯିବା କଥା ବେଗେ କହି ଦେବ ସେ ନନା ଆରି ମାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଯୋଜନା ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା ପୁଣି ଦିହିକୁ ମାଡ଼ ହେବାର ବିପଦ ଆସନ୍ତି । ଏଇ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଦବେଇ ଧଜ କିନି ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ପିଟାଇ ପାଠିକଲେ, କରେ ଘରସଟାଏ କିରେ ! ପିଲାଟା ନୁଆ ପୋଖରୀରେ ବୁଢ଼ି ମାଟି ପଙ୍କ ପାଣି ପିତଥିଲ । ବଡ଼ିକୁ ତାକୁ ଦେଖି କାଠ । ତା’ରୁପରେ ପୁଣି ମାଡ଼ ଦେଉଛୁ ?’ ନନା ସବୁ କଥା ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କଲେ ; ବୋଉ ଆମକୁ କୁଣ୍ଡେ କୁଣ୍ଡେ ଦୁଆଇ ଶୁଆଇ ଦେଇ ନିଜ କାମରେ ଗଲ । ନନା ଆମ ପାଖରେ ବସି ତହ୍ରୀଆନ୍ତି ଓ କାନ୍ଦାଆନ୍ତି । ମୁଁ ନିଦ ହେଲା ପର ବାହାନାକରି ତାଙ୍କ ସୁକୁଟ ଦେଖିଆଏ । କେତେଥର ଏମିତି ଦେଖିଛୁ । ଗୁଡ଼ାଏ ମାରିଦିଅନ୍ତି, ପଛରେ କାହିଁକି ମାଇଲେ, ତାଙ୍କ ପିଲେ କାହିଁକି ମାଡ଼ ମୁଲେଇଲେ ବୋଲି ଲୁଚେଇ କରି କାନ୍ଦନ୍ତି ।

ଖାଲି ମଧ୍ୟଦବେଇ ନୁହନ୍ତି, ସାଇର ସମସ୍ତଙ୍କ କଠୋରତା ତଳେ ଏଇପରି ବାଷଳିଣ୍ଣ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲ । ସେଇ କାରଣରୁ ସେମାନଙ୍କ କଠୋରତା ପିଲକୁ ଝୁପି ଦେଇପାରୁ ନଥିଲ ।

ଓପର ଓଳିଠାରୁ ସଂଧା ହୋଇ ସାତଟି ତରୁ ଆକାଶରେ ଦିଶିବା ପର୍ମିନ୍, ଗୀଁ ଦାଣ୍ଡ ଭାରି ଗହଳି ହୁଏ । ବଡ଼ମନେ ପିଲଙ୍କ ଖେଳରେ ରେପରା ହୁଅନ୍ତି । ବାନୁଙ୍କ ଖେଳରେ ନିର୍ଭାତିଆ ଭାବେ ପ୍ରତିପକ୍ଷର ଗୋଡ଼କୁ ଜାକ କେମିତି ଧରିବାକୁ ହୁଏ ଶିଖାନ୍ତି । ଦୁଇ ପିଲଙ୍କ ଛିତରେ ଖେଳରୁ ମାତ୍ର ଗୋଲ ହେଲେ ନିବର୍ତ୍ତାନ୍ତି । ଆମେ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ଖାଇ, ପଢ଼ିବାକୁ ବସି ଗଲେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ପୁରାଣ ଲଗେ, ପୁରାଣ କଥାରୁ ଛିଂକିଶାଳରୁ ଚେଙ୍ଗାନାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କଥା ପଡ଼େ । ହସ କଥାରୁ ତରୁ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଦାଣ୍ଡ ଘରେ ଆମେ ଦତ୍ତାର୍ଥି, ପାଠରୁ ମୁହଁ କାଢ଼ି ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନାକୁ କାନ ତେରିଲେ ଧମକ ଚମକ ସାଙ୍ଗେ ବେଳେ ବେଳେ ଝୁମୁଡ଼ାଟାଏ ବିଧାଟାଏ ବି ମିଲେ ।

ବେଳେ ବେଳେ ମଧୁ ଦଦେଇ ପାଟି କରି ଦୁଃଖ, ‘ଆରେ, ଶୁଣ୍ଟୁ, ଆମେ ଯାହା କଥାବାତ୍ରୀ ହେଉଥାଏ ତହିଁରୁ ଭଲ କଥା କ’ଣ ତାଙ୍କ ବହିରେ ଲେଖା ହୋଇଛୁ ?’

ରବିବାର ଶହିବାରରେ ଦେଖେ ଦିଅଁ ପୂଜା ପରେ ଖାଇ, ଟିକିଏ ଶୋଇ ଉଠିବା ମାଧ୍ୟ କଢ଼ିମାଙ୍କର ଥାଏନ୍ତି ହୋଇଯାଏ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା, ନ ହେଲେ ପୋଥେ ଲେଖା । ବଡ଼ ଭାଇନାମ ନେ ଯେ ଯାଇ ଆର ସାଇରେ ପଶା, ଗଞ୍ଜପାରେ ବସିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବଜଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ସେ ଆଜକୁ ମୁହଁଙ୍କଲେ ପଶା ପାଲି ଓ ଗଞ୍ଜପାମୁଠା ଲୁଗୁର ବାଡ଼ି ପଟେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ଛୁଟି ଯାନ୍ତି । ସେ ଦିନ ଅଉ ଖେଳ ଫୁଲ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଦଦେଇ କହନ୍ତି, ପିଲେ ଫେଲିଲ ବେଳେ ଖୁମୁଶେବ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଆଜକୁ ଯିବା ଦୋଷ । ଆମେ ତ ଦୁଣି ପିଲ ଥିଲେ ।

ଦିନେ ପାହାନ୍ତିଆରେ ପଶା ଖେଳ ସ୍ଵପ୍ନରୁ ସାଇ ଯାକ କିମିତି ଉଠି ପଡ଼ିଥିଲେ ମନେ ଅଛି । ମଧୁ ଦଦେଇଙ୍କ ପୁଅ ଅଲେଖ ଭାଇନା ଭାରି ପଶାଖେଳ ପ୍ରିୟ, ଭାରି ଯୋଗା ଲେକ ବି । କାମରେ ଅନ୍ୟ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଦିନ ତମାମ ଲେଲନ୍ତି । ଅମ ଗାଁରେ ପଶା ଓ ଗଞ୍ଜପାରେ ସେ ଥିଲେ ଧୂରନ୍ତର । ବୋଧକୁ ଆମ ଗାଁରେ ସେ ଥିଲେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ବୁଣ୍ଡା ; କର୍ମ-କର୍ମଣିରେ ନିଯୁଷା ; କାତକ ସାଧବାରେ ବି ଅଦ୍ଵିତୀୟ ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କାମ ଆଡ଼େ, ଖେଳ ଆଡ଼େ । ପ୍ରତି ରାତିରେ ସେ ତାଙ୍କ ନନାଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ତେଲ ଲାଗାଇ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ରାତିରେ ମଧୁ ଦଦେଇ ତାଙ୍କ ନିଜ ପାଖରେ ଶୋଇବାକୁ କହନ୍ତି । ଦିନେ ପାହାନ୍ତିଆରେ ଅଲେଖ ଭାଇନା ପଶାଖେଳ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ‘ସରେ’ ବୋଲି ବଡ଼ ପାଟିଟାଏ କରି ମଧୁ ଦଦେଇଙ୍କ ପିଠିରେ ଗୋଟାଏ ବାଇଶିପଳିଆ ବିଧା ବସେଇ ଦେଲେ । ବାପ ପୁଅ ଦୁଇଜନଙ୍କର ନିଦ ଭୁକ୍ତିଗଲ, ଅଲେଖ ଭାଇନା ନିଜରେ କୋଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ବାତି ପଟେ ବିଳକୁ ଭୁକ୍ତିଗଲେ । ମଧୁ ଦଦେଇ ଉଠି କଲେ ପାଟି, ନନା ଉଠିଲେ; ଦଦେଇ, ବଡ଼ ଦଦେଇ, ପିଇସା ସମସ୍ତେ ଉଠିଲେ । ଆମର ବି ନିଦ ଭୁକ୍ତିଗଲ । ପିଇସା ଭାରି ଖେଳପ୍ରିୟ, ପୁହୁରୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ବି ଖେଳ ବସିଯାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନଠାରୁ ପନ୍ଥର ଦିନ କି ମାଧ୍ୟ ଅଛି ଦୁଇ ସାଙ୍ଗେରେ ଖେଳ ହେଲ ନାହିଁ । ପିଇସା ବି କାହାକୁ ଡାକିଲେ ନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ବୁଲିଲ ସଥାପ୍ନୀତ କାର୍ଯ୍ୟମନ ।

ନନାଙ୍କ ତାନନା ଓ ବଡ଼ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ଆକର୍ଷଣ ଯୋନ୍ତୁ ମୋର ନିଯୁମିତ ସ୍ଵଳ୍କିରୁ ଯିବା ଭୁଲିଲ । ବଡ଼ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗର ପ୍ରଧାନ ଅକର୍ଷଣ ତାଙ୍କ ହାତଧର ବାତିଟା । ଏହା ଅନ୍ୟଙ୍କ ଛପରେ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖିବାକୁ ଦେଖ ଭଲିଲଗେ; ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମନରେ ଫୁଲ, ମୋ ଛପରେ ସ୍ବାର ପ୍ରକୋପ ନ ପଢ଼ନ୍ତା କି ? ଏକାବେଳକେ ମୋ’ର ଏ ବାତିରୁ ନିଷ୍ଠୁତ ମଳିନାହିଁ । ଏତିକି ସାନ୍ତୁନା ଯେ ଅନ୍ୟମାନେ ଯେତେ ପାଇଛନ୍ତି ତାହାର ଭୁଗଭାଗରୁ ଭାବେ ମଧୁ ମୋ ଭାଗରେ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ବୈଷେଜରେ ମୋର ସହଯୋଗ ମଧୁ ବଢ଼ିଲ । ଖାଇବାବେଳେ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ପାଠପଢ଼ାରେ ମନ ଦେବାକୁ ଖୁବ ପ୍ରବନ୍ଧିତାନ୍ତି,

ନନାଙ୍କ ପରି ଦୃଷ୍ଟିନ୍ଦ୍ର ହେବାକୁ ଦୂରାନ୍ତି ; ଚଗଲପଣିଆ ଛୁଟିଲେ ମୋର ଭଲ ହେବ ବୋଲି କହନ୍ତି । ମୁଁ ହୁଁ ହୁଁ କହ ତାଙ୍କ ଯଥାରି ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡାମାନ ଗଲାଧଳକରଣ କରୁଥାଏ, କିନ୍ତୁ ମୋର ସାଙ୍ଗପିଲଙ୍କୁ ପାଇଲେ ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ ନିଦେଶ ପାପୋର ହୋଇଯାଏ , ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୁଁଏ ‘ଏକ’ ‘ଦୁଇ’ ନାମରେ ଚମଟ କଣବା ଏବେ ତାହାର ପରିଣାମ, ଯେ ଦେଖିଲ ତା’ଠାରୁ ପାଇବା ।

ତାତ୍ତଵାର ଅନ୍ୟରୂପ

ନନାଙ୍କ ତାତ୍ତଵା ମଧ୍ୟ ଏ ସମୟରେ ଟିକିଏ ମାର୍କିତ ବୁପ ଧରିଲ । ମୋପାଇଁ ଅସିଲ ଗୋଟିଏ ଶିଥାଳିଆପତ୍ତିନା । ପେଇଟି ପୋଷ ମାନିଲ, ମୋ ପଛରେ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲ, ଏବେ ସ୍କୁଲରେ ମୋ କୋଡ଼ରେ ସୁନେତ୍ରା କରିବାକୁ ଲାଗିଲ । ଏଉଟି ଥିବାରୁ ଏକ ଦୁଇର ପରିମାଣ ଓ ବ୍ୟାପ୍ତି ମଧ୍ୟ କମିଲ । ଓ ମାସ ପରେ ଦିନେ ସକାଳେ ସେ ମୋ ପାଖରେ ଶୋଇଛି, ମୋର ନିଦ ଭାଜିବା ପୁଷ୍ଟରୁ ସେ ଗୋଟାଏ ତୁଳ କୁକୁରର ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲ । ଭୁବିଆ ଭାଜନା କୁକୁରଠାରୁ ତାକୁ ରକ୍ଷା କଲେ, କିନ୍ତୁ ଯମଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ସହେ କେହି ତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତା’ ପାଇଁ ଶୋକପ୍ରକାଶ କରି ସମସ୍ତ ତାତ୍ତଵା ଅନୁରୋଧ ସହେ ସ୍କୁଲକୁ ଦିବା ବନ୍ଦ କଲି । ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗୋଟାଏ ପରିଦିଆ ନେଇଲ ମିଳିଲ । ସେ କିନ୍ତୁ ପୋଷ ମାନିଲ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ମାଟି ଘୁମରେ, ସେ ଶିକୁଳିରେ କନାହୋଇ ରହିଥାଏ । ଦିନେ ମୋର ଗୋଟାଏ ଆଙ୍ଗଠି ତା’ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲ । ଦା’ଠା ଶୁଣିବାକୁ ମୁହଁଏ ଦିନ ଲାଗିଲ । ତରିସହେ ‘ସେ ମୋର’ ଏଇ ଆଶ୍ରାସନାରେ ମୁଁ ଶିଥାଳିଆପତ୍ତିନାକୁ ପାପୋରିଦେଲି ; ନିଶ୍ଚହ ଜନ୍ମଠାରୁ ଏ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ମଟିର ମାନିକ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋର ଆସିଶ୍ଵାସ ମଧ୍ୟ ନଢ଼ିଲ । ନନା ସତର୍କ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି, ସ୍କୁଲରେ ମୁଁ ଦୁଷ୍ଟାମି କଲେ ସେ ନେଇଲଟା ପିଟାଇ ଦେବେ । ପଞ୍ଚତ ହେବା ଭୟରେ ମୁଁ ନିଜର ଆଚରଣ ସଶୋଧନ କଣବାରେ ଚେଷ୍ଟାଇ ହେଲି । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ ମାଣ୍ଡଳ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣ ଯୋଗାଇ ଦେଲେ । ଦୈବାତ୍ମ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ କୁଣ୍ଡିଚିମୁଖ ମାଣ୍ଡଳ ଧୋଖଣ ହୁବାରୁ ପାଇ ଅଣିଲେ । ଗୋଟିଏ ପିତଳ ଚାନ୍ଦାଇ ତା’ର ଦାରଙ୍ଗାନ ହେଲ । ପୂର୍ବଦିନ କୌଣସି ଅପ୍ରାପ୍ୟ କରି ନ ଥିବା ଆମ କ୍ଲାସ ପିଲେ ତାକୁ କଦଳୀ ରୋଧା ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନକାର ଯୌଝନି ପାଇଲେ । ଏ ପ୍ରଲୋଭନ ଆମକୁ ସଥାସମ୍ବନ୍ଧ ବାଟରେ ରଖିବାରେ ବିଶେଷ ସାହାୟ କରିଥିଲ ।

ଏଇମନ୍ତି ଏଇମନ୍ତି ହୋଇ ପାଠ୍ୟଦ୍ରା ଆଗେଇଲ । ମଝେରେ ମଝେରେ ମାଣ୍ଡଳ ଓ ପରାଣ୍କି ସ୍କୁଲ ଛୁଟିକରି ଦେଇ ନିଜର ବା ସାନ ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ ଅଭିଭବକହିରେ କାଙ୍ଗିଆଗଡ଼ି ଲଟାକୁ ତୁରିଦିଅନ୍ତି କଣ୍ଠେଇକୋଳି, ଆଖୁ କୋଳି ବା ଜାମୁକୋଳି ଖାଇବାକୁ । ଏହା ସବୁ ଅଭିଭବକଙ୍କ ସ୍ଥିକୃତ ନ ହେଲେ ବି ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର କିଏ ଦୁଇ ପ୍ରତିରୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆମ ମାନ୍ଦ୍ରକୁ ଖାଲି ଯେ ଅଭିଭାବକମାନେ ଖାତିର କରୁଥିଲେ ତାହା ନୁହଁ, ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶକ ବାବୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କପ୍ରତି ଖାତିର ଥାଏ । ଦିନକର କଥା ବେଶ ମନେଅଛି, ପାଖ ଗୀମାନଙ୍କରେ ଚାହୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ମାନ୍ଦ୍ର ବ୍ରତ ହୋଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲଙ୍କୁ ନେଇ ସେଠାକୁ ଅଭିଯାନ କରନ୍ତି । ଚାହୁଡ଼ି ବୋଇଲେ ଅବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧତର ଏକାଦଶ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ମିଳୁଥିବା ଭେଜନ । ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ବୁଢ଼ା ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଭାନ୍ଦବ ଭାର ପଠାଇବା ଦରକାର ପଞ୍ଚବ ବୋଲି ଚାହୁଡ଼ିଜା ଓ ଉଖୁଡ଼ାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ବେଶୀଦିନ ପଡ଼ିଲେ ଚାହୁଡ଼ିଜା ଓ ଉଖୁଡ଼ା ସିପିଆଇ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ରହନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧତର ଆୟୋଜନ ଖୁବ୍ ଜଗିଜାଗି କରିବାକୁ ଜଟଣୀରୁ ଶତକୁଦ୍ର ଖଲ ଓ ପୋକଣିଆ ଲଙ୍କାମରଚ ଆସିଥାଏ । ଆମ ଆଡ଼େ ଦହ ଦୁଷ୍ପାପ୍ୟ, ଖରାଦିନେ ପାଣି ବି ଦୁଷ୍ପାପ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ବର୍ଷାଦିନ ପାଇଁ ଗାଉଥା ଓ ନାଲକୁଳେ ପଞ୍ଚଥିବା ଡଙ୍ଗାରେ ଅଟିକେ ଦହକୁ ଦଶପଦର ମାଠିଆ ପାଣି କାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ମିଶି ଯେଉଁ ପାଣି ଦହ ହୁଏ ସେଥରେ ପାଣି ଓ ଦହଙ୍କର ସମବାୟ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଖରାଦିନେ ଗାଉଥା ଡଳେ ଲଗିଥିବା ପାଣିର ରଙ୍ଗ ଏ ମିଶିରେ ବଳଦତିର ରହେ । ଏଥକୁ ରୁରିପଟର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ଗୀଁ ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଣାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ଏତେ ଲୋକ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବକୁ ପାଣି ବା ଆସିବ କୁଆଡ଼ି ? ଆଣ୍ଟୁ ପର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ବୋଲି ହୋଇଯାଇଥିବା ଧୂଳିକୁ ଗାମୁଛାରେ ଖାତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବସିଥାନ୍ତି । ଖଲ ପଡ଼ିବାର ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏ ମିନିଟ୍ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଧୂଳିପର୍ଣ୍ଣ ଦାଣ୍ଡରେ ସ୍ଥାନ ଆବୋର ବସି ପଡ଼ନ୍ତି । ଖଲ ପଡ଼ିଯାଏ । ଓପରୁ ଚାହୁଡ଼ା ଉଖୁଡ଼ା ଓ ତଳ୍ଳ ଖଲର କଣାବାଟେ ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଧୂଳ ମିଶି, ପାଣିଦହ ଆଖ୍ୟା ପାଇଥିବା ତାତ୍ତ୍ଵରଣିଆ ପାଣିରେ ମେଞ୍ଚା କରି ପାଟିକୁ ପକାଇ ଦିଆଯାଏ । ସ୍କୁଲ ପିଲଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗ ଏହି ଜଳିଥା; ଦର୍ଶଣ ସ୍ଵରୂପ ଯେଉଁ ଅଧିଳେ ପଇସେ ମିଳେ ସେତକ ମାନ୍ଦ୍ର ନେବାର ପରମ୍ପରା ପଢ଼ି ଯାଇଥାଏ ।

ସେ କାଳର ମାନ୍ଦ୍ର ଓ ପରିଦର୍ଶକ

ସେଇ ଦିନର କଥା କହୁଛି ସେ ଦିନକୁ ମୁଁ ବ୍ରତ ହୋଇନ ଥିବାରୁ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାକୁ ଅଧିକାର ହୋଇ ନ ଥାଏ । ମାନ୍ଦ୍ର ସ୍କୁଲର ବ୍ରତ ହୋଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲଙ୍କୁ ଧରି ସ୍କୁଲ ପରୁ ବାହାରୁଛନ୍ତି ଏଇ ସମସ୍ତରେ ସ୍କୁଲ ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲା ଜନ୍ମପ୍ରେକ୍ଷିତ ଶର୍ତ୍ତ ସ୍କୁଲ ଦୁଆରେ ପାଇଛି । ସେତେବେଳେ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ଯାନ ଥିଲ ବଳଦିଗାନ୍ତି । ବାହୁ ବିସ୍ତରରେ ବଡ଼ ଜଣ ପଡ଼ିଥିଲେ ହେଲେ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦଣ୍ଡବତ ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବେଳ ପଣ୍ଡିତ ଦେବି ଦେବି ଦେବ ରାତରେ ସ୍କୁଲରେ ରହିବେ ଏବଂ ସକାଳେ ଅନ୍ୟତଃ ଘୁଲିଯିବେ । ମାନ୍ଦ୍ର ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ, ଆଜି ସ୍କୁଲ ଦେଖିବାକୁ ବେଳ ହେବ ନାହିଁ, କାଲ ସକାଳୁ ବେଳାବେଳି ସ୍କୁଲ ଦେଖି ଦେଇ ସକାଳ ଜିଆ ସାରି ଯିବେ ଯେ ଆଉ ଖାଇବା ଲଟଗୁ ରହିବ ନାହିଁ ।

କାରଣ ସ୍ଵରୂପ ମାଣ୍ଡ୍ର କହିଲେ ସେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାହାଛନ୍ତି, ରାତି ଦୁଇଘରୁ ସୁତା ଆସି ବାହୁଙ୍କର ସବୁ ପୁରିଧା କରିଦେବେ । ବାବୁ ବଜି ହେଲେ । ମାଣ୍ଡ୍ର ସାନ ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ଜିମା ବାହୁଙ୍କ ଦେଇ ସଦଳବଳେ ବୁଲିଗଲେ; ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ନିଦେଶରେ ମୁଁ ବାହୁଙ୍କ ଆମ ଦୁଆରକୁ ନେଇଗଲି । ଶାଶ୍ଵତ ବଳଦ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦୁଆର ଆଗରେ ଘାସିଯାଏନ କରିବାକୁ ରହିଲେ । ଆମ ହଳିଆ ସେମାନଙ୍କ ଖବର ଚାଲିଲା ।

ଦୁଇ ସାଇର ବହୁ ଭ୍ରତ୍ରିଲେକ ଜମାହେଲେ । ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ସାହିତ୍ୟ ଅଳ୍ପକାନା ଆରମ୍ଭ ହେବାରେ ଦେଖାଗଲ, ଫେରିଗପରେ ବାହୁଙ୍କର ଶେଣୀ ମନ । ସେ ଗପ ଆରମ୍ଭ କରୁଥାନ୍ତି, ସେଇ ପ୍ରସଂଗରେ କାହିଁ କାହିଁ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକ ଅବୃତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥ ଲଗି ଯାଉଥାଏ । ମାଣ୍ଡ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରେ ବାବୁ କହିଲେ, କୁଆଜେ ଯାଉଥି ପଶୁରଥାନ୍ତି ଯେ, ପଶୁରବା ଅସୁନ୍ଦର ବୋଲି କହୁ କହିଲି ନାହିଁ । ଦିବାର ଉଦେଶ୍ୟ ଚର୍ଚା ହେଲା । ଆମ ସାଇର ଭର୍ତ୍ତାଲେକଙ୍କର ଏ ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ହୋଇଗଲା । କଣେ କହିଦେଲେ, ‘ଆମର ସ୍ୱେ ମାଣ୍ଡ୍ର ଜଣକ ଚାହୁଦାଦିଦିନା କରି ସାରିଲେଣି ।’ ନନାଙ୍କର ବି ମତ ସେଇଆ । କିନ୍ତୁ ମିଶିଗଲେ କେଜାଣି ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କର ବଦଳି ହୋଇଯିବ ବୋଲି ସେ ତୁମ୍ଭୀ ହୋଇ ମୁଡୁକି ମୁଡୁକି ହସ୍ତଥାନ୍ତି । ମାଣ୍ଡ୍ର ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନନାଙ୍କୁ କହିଲେ, “ହସୁଛ କ’ଣ ? ଅସଲ କଥାଟା କ’ଣ କହୁନାହିଁ ? ବ୍ରାହ୍ମଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉତ୍ତରଲେକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର ହେବା । କିଏ କ’ଣ ଆୟୋଜନ କରିବୁ କ’ଣ ଖାଇବାକୁ ଦେବ, ସେ ଧେଟୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ନୁହେଁ । ଯାହାଙ୍କର ଜମିବାଢ଼ି ଥାହିଁ, ରେଳଗାର ଥାହିଁ, ଚାହୁଦାଦିନା ବୋଲି ନାକ ଟେକୁ ଛାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଜାତିଭେଦ ସ୍ଵର୍ଗ କରୁଛ ସେଥିରେ ଆମ ଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧିବ, ଦେଶ ବୁଦ୍ଧିବ । ପିଲଙ୍କ ଭିତରେ ମୁଁ ଜାତିଭେଦଟା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ବିଶ୍ୱବୁନ୍ଦ ପର । ପଇସା ଯୋଗୁଁ ସେ ଓପରମୁହଁ ହେଉଛନ୍ତି ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିବା ବୁଥା । ସେମାନେ ତେଲି, ନ ହେଲେ ଶୁଣି ।”

ନନା ହସି ହସି ବାହୁଙ୍କ କହିଲେ, “ଶୁଣିଲେ ବାବୁ, ଆମ ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ କଥା । ସ୍ଵା ଉପରେ କ’ଣ ତରକ କରିବା ? ମୋ ପିଲଦିନେ ମୁଁ କେତେଥର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଶରେ ଯାଇଛି । ଥରେ ସେଠି ବସି ଆସିଲେ ଖାଲି ଭେଦାଭେଦ ତ ଦୂର ହୁଏ ନାହିଁ, ଖାଦ୍ୟଶୁଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ସବୁ ଜ୍ଞାନର ମୁହଁକ ଚବଣ ବିହୁଏ । ମାଣ୍ଡ୍ର ଆମ ଏଠି ରହିଲେଣି କୋଡ଼ିଏ ଦର୍ଶ । ଶତପଥିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଂକ୍ରିରେ ବସିବା ଆମର ସ୍ଵାକ୍ଷରିତାରୁ ଆରମ୍ଭ । ସ୍ଵାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ବେଳକୁ ଦେଲ ବେଣୀ ତଙ୍କ ହେଲେ ବି ସ୍ଵାଙ୍କ ଆମେ ଗ୍ରହିପାତ୍ର ନାହିଁ କି ସେ ଆମକୁ ହୁଅ-ପାରିବେ ନାହିଁ ।”

ବାବୁ ପଶୁରିଲେ, “ଆଜି କେତେ ପଇସା ମିଳିଲ ?” ମାଣ୍ଡ୍ର ଅଣ୍ଟାରୁ ୧୮ ଟି ଅଧିଲ ବାହାର କରି ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ନନା କହିଲେ, “ଏଇ ପଇସାରେ ଗୋଟିଏ ସଞ୍ଚା ସ୍ତୁଲ ପାଇଁ କଣିଛନ୍ତି । ଦାନ ଜଳବୁଛ ବି ହୁଏ । ନ’ଟି ଟଙ୍କା ଦରମାରୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ-

ଯାଏ । ଖୁବକ ପାଇଁ ସାହା ଗୁଡ଼ିଳ, ପରିବାପତ ଦେଉଣ୍ଡ ସେଥରେ ପିଲେ ବି ଅଂଶୀଦାର ହୋଇଯାନ୍ତି ।”

ଅଳେଖ ଶ୍ଵାଙ୍ଗନା ଯୋଡ଼ି ଦେଲେ, “ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟତା ବିଷୟ କହୁ ନାହିଁ ? ବାବୁ, ମାନ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ରବିବାଦେଇନ ଆମ ଗାଁରେ ରହନ୍ତି, ସେ ଦିନ ଆମ ପୋଖରୀ ମହୁରାତିମାନେ ଯାହିଁ ଯାହିଁ ତାକ ଦିଅନ୍ତି । ସ୍ଵାଙ୍କ ସେ ବିଦ୍ୟାଠା ଭଲ ଆସେ ।”

ଏ କଥାର ଫଳ ହେଲ ଯେ ବଡ଼ମାନ୍ତ୍ରେ ଓ ସାନ ମାନ୍ତ୍ରେ ସେଇ ଘନରେ ପୋଖରୀକୁ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ମହୁରାତି ଶିଥ ବସାଇଲେ, ବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ରଖି ସାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପୁଣ୍ଡ ପୁଣ୍ଡ ମିଳିଗଲ ।

ଗଠଟା ହସ ଖୁସିରେ କଟିଗଲ । ତହିଁ ଆର ଧନ ସକାଳୁ ସ୍କୁଲ୍ ପରିଦର୍ଶନ ହେଲ । ଭାରି କଡ଼ା ହାକିମ କିନ୍ତୁ ଝିଜିଟ୍ ବହରେ ପରା ଲେଖିଦେଇଗଲେ, ସ୍କୁଲରେ ଭଲ ପଢାଅଛି ହୁଏ ।

ହାକିମଙ୍କର ନୋଟିଏ ହାତ ଟିକିଏ କେମୀା । ସେ ସିବା ପୁରୁଷ ଅମେ ତାଙ୍କ କେମୀନି ଉପାଧ ଦେଇଥାଏଇ । ଭିକିଟ ବହରେ ଭଲ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ମିଳିଥିବାରୁ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ମନ ଖୁବ୍ ପ୍ରସନ୍ନ ଥାଏ । ଆମ ଭିକରୁ ଜଣେ ପଶୁର ଦେଲେ, ‘ମାନ୍ତ୍ର, ସ୍ଵାଙ୍କ ହାତ କମିତି କେମୀା ହେଲ ?’ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମାନ୍ତ୍ରେ ଉଚ୍ଚର ଦେଲେ, ‘ପିଲ ଦିନେ କହା ଗ୍ରେସରାନ ବେଳେ ବାତିବାଲ ପାହାରେ ପକାଇଥିବ ।’ ମୁଁ ପ୍ରାୟକୟୁସ୍ତ ହେବାପରେ ଏହି ସଦାଶୟ ଭର୍ତ୍ତାଲେକଙ୍କ ଦନ୍ତ ପରିଚୟ ପାଇବାର ସୁଯୋଗ ଆଇଥିଲ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆମ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କର ସୁନାମ କରିଥିଲେ ; କହିଲେ, ‘ଗାଁ ଶିକ୍ଷକ ଏଇପରି ହେବା ଉଚିତ ।’

ମାନ୍ତ୍ରେ ଆମ ଗାଁରେ ୨୪ ବର୍ଷ କଟାଇ ବଦଳି ହେଲେ । ଆହୁରି ୫ ବର୍ଷ ଗୁରୁତି କଟି ଅବସର ନେଲେ । ପ୍ରାୟ ଅଣୀବର୍ଷ ଯାଏ ବଚିଲେ । ବର୍ଷକୁ ଥରେ ମୋ ଧାନକୁ କଟକ ଆସନ୍ତି, ଦୁଇ ଗୁରୁତିନ ରହି ଯାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ସେ ଖୁବ୍ ଦୁଃଖ । କିନ୍ତୁ ମନରେ ଶୋଚନା ନ ଥାଏ କି କଥାର ଟାଣ କମି ନ ଥାଏ । ପଇସା ପ୍ରତି ମମତା ତାବର ମୂଳରୁ ନ ଥିଲ । ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟିଏ ପରିବାର ସ୍ଵର୍ଗରେ ମାସେ ଚଳିଥାରିବା ବେଳେ ସେ ପାଉଥିଲେ ନଅ ଟଙ୍କା । କିନ୍ତୁ ତାବର କିଛି ବେଳେ ନାହିଁ । ଦରଦ୍ର ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ବହୁପଦ୍ମ କଣି ଆଣନ୍ତି, ଭଜାଗ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ନିଜ ଖାଦ୍ୟରୁ ଅଧେ ଦେଇ ପକାନ୍ତି ।

ଗରେଣ ଚର୍ଚୀ ଓ ସରଫିତା ପୁକାରେ ତାଙ୍କୁ ୩୦ ୪୦ ଫାଲ ନଢ଼ିଆ ଓ ବୋରେ ଖଣ୍ଡେ ଉଖୁଡ଼ା ମିଳେ । ଥରକର କଥା ମନେ ଅଛି । ଆମ ଗାଁରେ ସ୍ଵାକୁ ତାକୁ ଏଥରୁ ଅଧା-ଅଧ୍ୟ ଦେଇ ପକାଇ ବାଜାଇକ ସହିତ ସେ ପାଞ୍ଜଳି ପିଲଙ୍କ ତାଙ୍କ ଗାଁକୁ ଧଠାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେ ଦଳରେ ଥିଲି ସବ୍ କନିଷ୍ଠ । ସ୍କୁଲରୁ ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଆମର ହାତ ବାଜିଲ ଗଣ୍ଜିଲିରେ । ତାଙ୍କ ଗାଁ ଆମ ଗାଁଠାରୁ ଧାନ୍ ଛାଅ କୋଣ । ତାଙ୍କ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ଜମା ଥାଏ । ଫାଲ ନଢ଼ିଆ ଓ ଡିବେ ଦେଇ ଉବା ଉଖୁଡ଼ା । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲ ଆଦରରେ

ଆମକୁ ଓ ଆମ ବୋଲକୁ ଗୃହଣ କଲେ । ଆମ ସମସ୍ତକୁ ଅଟକାଇ ଖୋଇଲେ ଏବଂ ଦେଲା
ଥାଇ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଅନ୍ଧାର ନ ହୋଇଥିବା ଭଲ ସମସ୍ତରେ ଆମକୁ
ବିଦାୟ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ଖାନ ବର୍ଷକ ଯାଏ ନାହିଁ । ଦରତ୍ରୁ ପଶବାରରେ ଏତେ ମେହୁ
ତୁଳା ଅଜି କାଳି ବିରଳ । ମାଞ୍ଚକୁ ପାଠ ବେଶୀ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଗାଁରେ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ
ମାନୁଥିଲେ ।

ଆଉଦିନେ ଉପରେଲି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ । ତାଙ୍କୁ ମାଷ୍ଟରମାନେ
ବାଘ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଭାଗ୍ନ କଢା ହାକିମ । ପଲକୁ ତନ୍ଦ ତନ୍ଦ କରି ଶ୍ଵାସ କରନ୍ତି ।
ପରଦର୍ଶନର ଫଳ ଭଲ ନ ଦେଲେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ବଦଳି କରିଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କପ୍ରତି ଶିଷ୍ଟକ-
ମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ବି ଆଏ । ସେ କବିତା ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଦୁରଖେଣ୍ଟି ବହୁ ମଧ୍ୟ ସେକେ-
ବେଳକୁ ବାହାରିଆଏ, ନନାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଖିଛି ।

ଦଇବଯୋଗକୁ ସେବନ ଜିଲ୍ଲା ଜନସମେକ୍ଷରଙ୍କ ଶରୀର ଆମ ସ୍କୁଲ ଦୁଆର ମୁହଁରେ
ଫିଟିଲବେଳକୁ ସ୍କୁଲ ଭିତରେ ଲୁଗିଆଏ ବୈଦେହିଣୀ ବିଲାସ ଗାନ । ମୋ ନନା ଓ ସାହିର
ଆର ତନି ରୁଗ୍ନିଶ ଭଦ୍ରଲେକ ବସିଆନ୍ତି । ସେବନ ଦିପହରେ ‘ବାଜା ବାଜିବାରେ ଦ୍ୱାହି
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶବଦ’ ପ୍ରମାଣିତ ଶିଖାଉଥିଲେ । ଦୁଇ ତନିଥର ଶିଖାଇବା ସତ୍ତ୍ଵେ ମୋ ବୋଲିବା
ତାଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେଠୁ କହିଥିଲେ, ଆଜି ଉପରେଲି ତମ ସ୍କୁଲରେ ସ୍ଥାକୁ
ଶିଖାଇବା । ଦେଖିବୁ, ତୋଠୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ବୋଲିବେ । ଭଲ ବୋଲନ୍ତୁ ବା ମନ ବୋଲନ୍ତୁ
ଭାଗ୍ନ ପାଟି ହେଉଥାଏ । ତାର ଭିତରେ ବଳଙ୍କର ମାନୁରଥା ନିଶ୍ଚଳକ ପଣ୍ଡିବାରୁ ମାଞ୍ଚେ
ଆଜଙ୍କିତ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ରୁହୁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପାଟି ପଡ଼ିଗଲ । ମୋର ଜଣେ
ଦତେଇ ଗଦାଧର ମିଶ୍ର କହିଲେ, ଆମେ ସବୁ ଏଇଲେ ଆସୁଛୁଁ । ସ୍କୁଲ ପଢାପଡ଼ିରେ କିନ୍ତୁ
ବ୍ୟାପାର କରିଛୁଁ । ଆମେ ଯାଉଛୁ ବାହାର, ଆପଣ ପଶାକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳ କହିଲେ, ମୁଁ ତ ଅଜି ଠୋରେ ରୁହିବ । କାଳି ସକାଳେ ପଶାକ୍ଷା କରି
ଯିବି । ଆପମୋନେ ବସନ୍ତ । ରୁଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଆମେ ସବୁ ପୁରୁଣା ଓଡ଼ିଆ
ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇନାହିଁ । ଚର୍ଚା କରନ୍ତି, ଟିକିଏ ଶୁଣିବା ।

ଗଦାଧର ମିଶ୍ର କହିଲେ, ସେତୁ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ । ଆପଣ ବି
ଲେଖିଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା କବିତା ନ ପଡ଼ି କମିତି ଲେଖିଲେ ? ନିଜେ କବିତାରେ ହାତ
ବଳାଇବା ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ସୁଭାମାନଙ୍କର କୃତି ପଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳ କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ବସିଲେ । ଚର୍ଚା ରୁକ୍ଷିଲ । ପ୍ରାୟ ଅଧିକେ
ପରେ ଆମୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ନନ୍ଦର ପଡ଼ିଲ । ସେ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ, ପିଲମାନେ
କାହିଁକି ବସିଛନ୍ତି ? ଯାଥାନ୍ତି । ନନା କଣ ପାଇଁ ଆଜି ଆସିଥିଲେ, ସେ କଥା ମାଞ୍ଚେ
କହିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳ କହିଲେ, ତାହେଲେ ପଶାକ୍ଷା ହେଉ, କିପରି ବୋଲିଛନ୍ତି ଦେଖିବା ।
ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷି ଆମେ ପ୍ରାୟ ଦଶଜଣ କଣ ନନା କରି ବୋଇଲୁଁ । ସେ ଖୁସି ହେଲ ପରି

ଜଣାପଡ଼ିଲ । ତା'ପରେ ଆମକୁ ଛୁଟି ମିଳିଲ । ନନାହେରିକା ଗଢ଼ ଘଡ଼ିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲରେ ରହିଲେ । ତା'ପରେ ବୌଠକ ବିସ୍ତିଲ ପ୍ରାୟ ଗଢ଼ ଛ'ଘଡ଼ ଯାଏ ଆମ ରୁକ୍ଷମାରେ । ମୁଁ ନନାଙ୍କ ଦେହରେ ଲେଖି ହୋଇ ବସିଥାଏ । ଶ୍ରୀମତୀ ବଲ ଅରକୁ ଥର କହିଥାନ୍ତି, “କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର କବିତା । ଆମେ ସବୁ ଧାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ଭୁଲ କରିଛୁ । ଆପଣଙ୍କ ପର ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ମିଳିଲେ, ଏପରୁ ସାରିଦିଅନ୍ତି ।” ବର୍ଷକ ପରେ ସେ ଆଉ ଥରେ ଆସିଲେ । ନନା କହିବାର ଶୁଣିଛି, ସେଜେବେଳକୁ ସେ ଖାଲି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଉଚ୍ଚ ନୁହେଁ, ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ-ସୁର୍ଣ୍ଣିତନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଧୂର୍ମଶ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

ଆଉ ଜଣେ ସବ୍ରଜନସପେକ୍ଷର ଆସନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନୀଂ ନଇମୁଲ ହୁକ୍ । ଗ୍ରେଟିଆ ମଣିଷଟିଏ । ଆସିଲବେଳୁ ଦିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ପଣ୍ଡକା କରୁଥାନ୍ତି । ଭାରି ଭାରି । ଦୁଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ରେ କୋଡ଼ିଏଟିଯାକ ନଖ ମରିଯାଇ ଗୋର ଦିହରେ ଭାରି ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥାଏ । ମୋତେ ମୋ ମା କହିଥିଲା, ଲକ୍ଷ୍ମୀଏ ଧାପ କଲେ ଗୋଟିଏ ନଖ ମରେ । କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ଧାପ ଜଣେ ଲେକ କିପରି କରିଯାଇବ, ମୋତେ ଆଶ୍ରମ ଲାଗୁଥିଲ । ନନା କହିଲେ, ଏ ଗୋଟିଏ ରୋଗ ।

ନଇମୁଲ ହୁକ୍ ଆସିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ସାଇକଲରେ । ସାଇକଲ ଦେଖିବା ମୋର ସେଇ ପ୍ରଥମ; ଆମ ଗାଁର ଅନେକ ବଡ଼ ମଣିଷଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେଇଦିନ ସର୍ବପ୍ରଥମ ସାଇକଲ ଦେଖା । ସେ ଦିବାପରେ ଗାଁରେ ବଡ଼ ମଣିଷ ସବୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାର ଶୁଣିଛି । ଯୋଡ଼ାଏ ଚକ, ସେ ପୁଣି ଆମ ପଛ ହୋଇ ଅଛୁ, ମଣିଷଟା ନ ପଡ଼ି କିମିତି ଯାଉଛି ? ସେମିତି ସାଧନା ନ ହେଲେ କ'ଣ ଏ ଯାନରେ ବସି ହେବ ? ଯୁଗ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ମଟର ଦେଖିଲ । ଜଣେ ପାଦ୍ରି ସାହେବ ଆଣିଥାନ୍ତି । ମଟର ବାହାରିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲେକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଜଣେ କହିବାର ଶୁଣିଛି, ଆରେ ଭିତରେ କେଉଁଠି ବଳଦ କି ଯୋଡ଼ା ଥିବେ ମ ।

ନଇମୁଲ ହୁକ୍କ ପର ସବୁ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଦୟସ୍ଥିତି ନ ଆନ୍ତି । ଆଉ ଜଣେ ସବ୍ରଜନସପେକ୍ଷର ଆସିଲେ ସେ ତାଙ୍କୁ ଆମେ ଦେଖିନାହୁଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆସି ଆମ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଆନକୁ ପଣ୍ଡକା କରିଥିବାର ଭିଜିଟ ବହିରେ ଲେଖିଦିଅନ୍ତି । ସର୍କଳର ହେଡ଼ ଫଣ୍ଡିତମାନେ ମହିରେ ମହିରେ ଭିଜିଟ ବହ ନେଇଯାଆନ୍ତି । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ବସି ସେ ଭିଜିଟ ବହରେ ଗାହ ମାରିଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପଣାଖେଳରେ ଭାରି ସତିକ । ଭଲ ପଣା ଫେଲି-ପାଦୁଥିବା ମାନ୍ଦୁରମାନଙ୍କୁ ସେ ସାଳଜମାମି କାମ ଆଳରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭାକିନିଅନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଶିଥାପିଆ ପାଇଁ ଛଞ୍ଚା ଦେଇ ଏକାଥରକେ ଦି’ ବୁଝିଦିନ ରଖନ୍ତି । ଜନକିଆ ମାନ୍ଦୁର ସ୍କୁଲ ହୋଇଥିଲେ, ସ୍କୁଲ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ସେ ମୋର ପ୍ରାଇମେସ୍କ ପାଠ ସରିବା ପରର କଥା । ଆମ ବଡ଼ ମାନ୍ଦୁ ପଣାଖେଳନ୍ତି ନାହିଁ । ସାନମାନ୍ଦୁ ପଣା ଖେଳର ଭାରି ରସିକ । ସେ ଆମ ଗାଁରୁ ବଦଳି ହୋଇ ହୁଲଦିଆ ଗଡ଼କୁ ଗଲେ । ହୁଲଦିଆ

ରକ୍ତମାନଙ୍କର ସେତେବେଳେ ପଶାଖେଲ ଆଏ ବେଗାର । ଶୋର୍କାରେ ସବ୍ରଜନ୍ସପେକ୍ଟର ସାଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ଓ ହଳଦିଆରେ ଅର୍ଜଣବକମାନଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିବାରେ ତାଙ୍କ ସମୟ ଦିବ୍ୟପୁନ୍ଦର କଟିଯାଉଥାଏ । ଥରେ ସେ ସୋମବାର ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳେ ଗାଁରୁ ହଳଦିଆ ଦିବା ବାଟରେ ସବ୍ରଜନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇ ଶୁଣିଲେ, ଜିଲ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ହଳଦିଆ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଶରତ୍ତ ସଜଳ ହେଉଛି । ମାନ୍ଦ୍ରେ ଏହା ଶୁଣି ମନେ ମନେ ଟିକିଏ ଆଜଙ୍କିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ପିଲା ନ ଥାନ୍ତି । ଗାଁର ଗୋଟିଏ ରୁହାଳରେ ପାଠପଢା ହେଉଥାଏ । ସବ୍ରଜନ୍ସପେକ୍ଟର ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ ଉଚ୍ଚସ୍କଳ ବୃକ୍ଷରେ ଉପାୟ ପ୍ରିର ହେଲ । ସବ୍ରଜନ୍ସପେକ୍ଟର ଯାଇ ତାକବଙ୍ଗଳାରେ ଜିଲ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଖବର ଦେଲେ, ତରକେଇ ଘାଟିରେ ବାଘ ଉପଦ୍ରବ ହୋଇଛି । ଦିନବେଳେ ବାଘ ବାହାରୁଛି । ବାତିରେ ହାତା । ଉପସିତ ଫଳ ହେଲ । ଶରତ୍ତ ଜଟଶୀ ବାଟ ଧଇଲ । ମାନ୍ଦ୍ରେ ଓ ସବ୍ରଜନ୍ସପେକ୍ଟର ବସାକୁ ଫେରିଲେ ଖେଳ ସକାଶ ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ଖୋଜିବାକୁ ।

ଏଇ ବେଷ୍ଟମାରେ କିନ୍ତୁ ଆମ ସ୍କୁଲରେ ପଢାପଢି ଶାଶ୍ଵତ ଶୁଳ୍କଥାଏ । ଗାଁରୁ ଦିବା ପରେ ମୋର ପାଠପଢାରେ ମନ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ଭଲ କଲି । କିନ୍ତୁ ଗାଁ ସ୍କୁଲରେ ମୁଁ ଆମ କୁଟୁମ୍ବରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ପାରିବାହିଁ । ପ୍ରତି ପଶ୍ଚାରେ କୃଷ୍ଣାୟ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ବଡ଼ତ ବିଷୟ ପଢା ହେଉଥିଲ । ପ୍ରାଚମେଶ୍ଵର କୁଟୁମ୍ବରେ ପାହିତ୍ୟ, ଅଙ୍କ ବାଦ ସ୍ଥାପନାରକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ, ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେବେଷଣ ପଢା ହେଉଥାଏ । ଅଙ୍କରେ ଯୁଣି ଥାଏ ପରମିତି । ଏସବୁ ତ ଚଳିଯାଏ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେବେଷଣ ଓ ଡ୍ରାଇ୍ ମୋ ଧାତୁରେ ଆଦୋରୀ ଚଲେ ନାହିଁ । ବୁଟଟିଏ ମାଟିରେ ଘୋନ ଦେଲେ କେତେ ଦିନରେ ତାହା ଫାଟି ଗଜା ବାହାରିବ ତାହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେବେଷଣ କରିବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଚିତ୍ର ଘରେ ଚିତ୍ର ନ ଥିଲେ ମାତ୍ର । ଆମ କୁଟୁମ୍ବରେ ଯେ ପ୍ରଥମ ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ନେହୁର ହେଲେ ସେ ଚିତ୍ରଟି କରି ଦିଅନ୍ତି । ଘରେ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ଡ୍ରାଇ୍ ଦିଆଯାଏ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ କରିଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଓ ମୋର ଚିତ୍ର ସମାନ ହେବାରୁ ମୋତେ ମାତ୍ର ହୁଏ । ହାତମୁଲକୁ ଦିବାରେ ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେବେଷଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲା । କିନ୍ତୁ ମାଜନର ପାଶ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡ୍ରାଇ୍ରୁ ଓ ଡ୍ରାଇ୍ ମାଝୁରଙ୍କଠାରୁ ନିଷ୍ଠାତି ମିଳିଲ ନାହିଁ ।

ମୋ ପାଠପଢା ଓ ବୁନ୍ଦିଗର

ମୋର ସାଙ୍ଗପିଲେ ମୋଠାରୁ ଶୁଣ ଛ' ମାସ, ଏପରି କି ବର୍ଷେ ଦେବିବର୍ଷ ବଢ଼ି ହୋଇ ସୁତା ବ୍ରତ ନ ହୋଇଥିବା ପ୍ଲାନେ ମୋକେ କାହିଁକି ଏକେ ଶୀଘ୍ର ବ୍ରତ କରିଦିଆଗଲ ବୋଲି ମୁଁ ନନାଙ୍କ ଆଗେ କାରମ୍ବାର ଅଭିଯୋଗ ବାତେ । ନନା କେତେବେଳେ କେଉଁ ଧୂଳି ଦେଖାନ୍ତି । ଥରେ କହିଥିଲେ, ‘‘ଆମ ପିଲାଦିନେ ବେଗେ ବ୍ରତ ହେବାକୁ ଆମେ ଅଳି କରୁଥିଲୁଁ, ତୁ ଓଳଟା କଥା କହୁଛୁ ।’’ ଆଉ ଥରେ କହିଲେ, ‘‘ତୁ ବ୍ରତ ହୋଇବୁ ବୋଲି ସନ୍ଧା କରୁଛୁ, ଅଧିକା ରମାୟଣ ପଢ଼ୁଛୁ, ଚିତ୍ର କରୁଛୁ; ସେ କରୁଛୁନ୍ତି ?’’ ଚିତ୍ର କରିବା

ତେଣ୍ଟିଥା କରିବା ଓ ଅନ୍ଧାରୀ ରାମାୟଣ ବୋଲିବା ମୋତେ ବୋଲି ଘର ଲାଗୁଆଏ, ସେଥିପାଇଁ
ଗୋରବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି କଣ ? ସୁରତାରୁ ବେଶି ଅଡ଼ିଆ ହେଉଥାଏ ପ୍ରସା କରିବା ଓ
ଝାଡ଼ା ଦିବା । ଏଥୟକାଶ କାନରେ ପଇତା ଦେବା ଦରକାର । ପାଞ୍ଚୋର ହୋଇଗଲେ,
ପଇତା ମାର ହୋଇଯାଏ । ସାଙ୍ଗ ପିଲେ ମୋର ଦୁଇ ନନାଙ୍କୁ କହିବାରେ ଦୁଇ କରନ୍ତି
ନାହିଁ । ପଇତା ମାର ହେଲେ ଆଉ ଥରେ ଲଗେଇବାକୁ ହୁଏ । ନ ଲଗାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଢି
ପୂଞ୍ଜେ ଗୁବାଇବାକୁ ବି ମନା । ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଅଡ଼ିଆ, ଝାଡ଼ା ବସିବାବେଳେ କଥା
କହିବାକୁ ମନା । ସେତକବେଳେ ସାଙ୍ଗ ପିଲେ ବଢ଼ିବ ଚଢ଼ାନ୍ତି, ଥରେ ଥରେ ସମ୍ବାଳ ନ
ପାରି ମୋର ପାଟି ଫିଟିଯାଏ । ସେଥିରେ ବି ପଇତା ମାର । ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ
ନନ; ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଗପ କହିଥିଲେ—ଦୁଇଟି ରାଜହଂସ (ଶୀତଦିନରେ ହିମାଳୟ
ଆଡ଼ି ଯେଉଁ ହଂସମାନେ ଆକାଶରେ ଖୁବ୍ ଉଚିରେ ଉଡ଼ି ଚିଲିକାକୁ ଆସନ୍ତି) ଗୋଟାଏ
କରୁଛିବାକୁ ଗ୍ରେଟ ପୋଖଣ୍ଡାରୁ ବଡ଼ ପୋଖଣ୍ଡାକୁ ନେଉଥିଲେ । ଗ୍ରେଟ ପୋଖଣ୍ଡାରୁ ପାଣି ବୁହାଇ
ମାତ୍ର, କରୁଛି ମାରିବାକୁ କେଉଁଠମାନେ ମସୁଧା କରିଥାନ୍ତି । କରୁଛି ଖଣ୍ଡିଏ କାଠର ମଟିକୁ
ଜାମୁଛି କରି ଧଳଳ, ହଂସ ଦୁଇହିଁ ଦିମୁଣ୍ଡ ଥଣ୍ଡରେ ଧର ଉଡ଼ିଆନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାଁ
ନିପରେ ଚଲିବେଳେ, ପିଲେ କରୁଛିବା ଚଢ଼ାଇ ଚକ୍ରାର କଲେ; କରୁଛି ସମ୍ବାଳ ନ ପାରି
ପିଲଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେବାକୁ ପାଟି ଫିଟାଉ ଫିଟାଉ ଭୁସୁକିନ ତଳେ ପଡ଼ିଲ । ପିଲେ ତାକୁ
ଜାମ୍ବୁରେ ପୋଡ଼ି ଖାଇଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ କରୁଛି ଖା'ନ୍ତି ନାହିଁ; ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସେ
ତିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଧାରଣ ଥିଲ ଯେ କରୁଛି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଖାଦ୍ୟ । ଏହାପରେ ଝାଡ଼ା ବସିଲ-
ବେଳେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗ ପିଲେ କରୁଛି କରୁଛି କହ ବଡ଼ ବ୍ୟତିବ୍ୟତ କଲେ, ମୁଁ ଦାନ୍ତରେ
୫୦ କାମୁଡ଼ା ବସିଥାଏ ଏବଂ ସମୟକ ଆଗରୁ ଧାଇୟାଇ ଛାଥୁଁ ଚି ପକାଏ; ପାଟି ଫିଟାଇବାର
ଯୋଗ୍ୟତା ହାସିଲ କରିବ କି ।

ଥରେ ନନା ମୋର ଶୀଘ୍ର ବ୍ରତ ହେବାର ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ କାରଣ ଦେଲେ ,
ତା'ପରେ ମୁଁ ମୋର ଦାସ୍ତଖ୍ତ ବୁଝୁଁ ବ୍ରତ ହେବା ଦଶକୁ ସହିଗଲି । ସେ କହିଲେ , “ବୋଉର
ଶ୍ୟାମ ହେବା ବେଳକୁ ଦେଲ ଛିନ୍ତି; ସେ ଯଦି ହତାତ୍ତ୍ଵ କେଉଁ ଦିନ ମରିଯାଏ , ତୁ’ କିମ୍ବା
ଧରିବୁ କି ? ଦୁଇ ନ ହୋଇଥିଲେ କିମ୍ବା ଧରନ୍ତି ନାହିଁ ।”

ମୁଁ ପରାଣ୍କି, “ମୁଁ ବ୍ରତ ନ ହୋଇଥିଲେ କିଏ ଧରନ୍ତା ?” ସେ କହିଲେ, “ସାନ
ଭାଇନା ଧରନ୍ତା ?” କିନ୍ତୁ ବୋଉର ଗୁରିଟା ପୁଆ ଆଉ ଆଉ ପୁରୁଷ ଫିଯୁ ଧରିବା କ’ଣ
ସୁନ୍ଦର ?” ସାନ ଭାଇନା ଦଦେଇଛିର ସାନ ପୁଆ । ଦଦେଇ ଦେବଠଳ ବଞ୍ଚିଥିବାରୁ ବଡ଼
ଭାଇନା ଫିଯୁ ଧରିବାର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସାନ ଭାଇନା ଧରିଲେ ଦୋଷ ନାହିଁ । ମୋ ବୋଉ
ମଲେ ମୁଁ ତା’ର ଫିଯୁ ଧରିବ । ବଡ଼ ପୁଆର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଡାସ୍ତବ୍ର । ଏ କଥା ମନରେ
ସବୁବେଳେ ଖଣ୍ଡି ସାଙ୍ଗ ପିଲଙ୍କ ବିନ୍ଦୁ ପ ସହିଯାଏ । ବୋଉକୁ ମଧ୍ୟ ବାରଂବାର କହେ । ସେ
ମୋତେ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଏ ; କହେ, ‘ସତେ ମୋର ଏ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ?’

କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ, ବୋଉ ଦିନେ କହିଲ, ‘‘ଏଇ କାର୍ତ୍ତିକରେ ଯାନ୍ତି କି ?’’ ତା’ଠାରୁ ଶୁଣିଲି, କାର୍ତ୍ତିକମାସରେ ସେ ମରନ୍ତି ସେ ସିଧା ସୁର୍ଗକୁ ଯା’ନ୍ତି । ବୋଉ ତହିଁଆର ବର୍ଷ ଭାଦ୍ରିବ ମାସରେ ମଳ । କାର୍ତ୍ତିକ ପାଇଲେ ମହାୟଣ୍ୟ ଏ କଥାଟି ମୋର ମନରେ ଭାବ ପ୍ରଭ୍ରବ ପକାଇଥାଏ । ଦୌବାରୁ ସେତେବେଳକୁ ଆମ ବାଢ଼ିଆଡ଼ ଚେତନ ସାହୁଙ୍କ ଖଳାରେ ଘୁଣ୍ଠିଏ କୁକୁର ପିଲ କୁ କୁ ହେବିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚରୁ ଯେଉଁ ଗୋଟିକ ସବ୍ରତାରୁ ସୁନ୍ଦର ସେଉଠିକୁ ତାଙ୍କ ବାଢ଼ି ଆଜ୍ଞା ଲୁଗୁଳ କରି ଆଣି ଅଳକିତରେ ଆମ କାହାରେ ପକାଇ ଦେଲି । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ବୋଉ କୁଆରୁ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଗଲ ବେଳକୁ ଦେଖିଲ ମଳ କୁକୁର ପିଲଟା ଘୁମୁଛି । କୁଆରୁ ସବୁତକ ପାଣି କଢ଼ା ହେଲ । ତନ ଓ ପଞ୍ଚ ମୁଢ଼ ପଡ଼ିଲ । କିନ୍ତୁ ମୋର କାର୍ତ୍ତି ନଶାପଦ୍ମଲ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଧରିନେଲେ କୁକୁର ପିଲ ଲା’ ମନକୁ କୁଆରେ ଖସି ପଡ଼ିଲ । ମୋର ସାହୁସ ବଢ଼ିଗଲ ; ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁର୍ଗକୁ ପଠାଇଲି । ତା’ର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ । ନନା ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଚେତନ ସାହୁଙ୍କ ପଡ଼ୁଗୁରଲେ । ଫଳ ହେଲ ବିପରୀତ । ସାହୁଆଣୀ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ବାଢ଼ିକୁ ଆସି କୁକୁର ପିଲ ନେବାର ଦେଖିଥିଲେ । କୁକୁର ପିଲ ଆଣି ଆମ ବାଢ଼ିରେ ଘୁଣ୍ଠି ଦେବା ପରେ ସେ ବିଚର କୁଆରେ ଖସି ପଡ଼ିଥିବ । ଚେତନ୍ୟ ସାହୁ ନନାଙ୍କୁ ପରମର୍ଶ ଦେଲେ, ‘‘ମାହାୟୁକୁ ! କୁଆରେ ଆଉ ବେଢ଼ାଏ ପଥର ବସାଇ ଦିଅ ।’’ ନନା ହୃଦୟ ବୋଲି କହ ପରକୁ ଫେରିଲେ । ପାଠରୁ ମୋତେ ଜେରା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ପଦ୍ମହିଂସ ବେଳକୁ ନିରାଟ ସତ କଥା ବାହାରି ପଡ଼ିଥାଏ । କଥାବାହାର କରିବା ପୁଣ୍ୟ ମୋତେ ଘୁଣ୍ଠାଏ ମାତ୍ର ହୋଇସାରିଥିଲ । ସତ୍ୟ ବାହାରିବା ପରେ ସେ ମୋତେ ଆଉ ନ ମାର ନିଜ ହସ ବୁଝିବାକୁ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ପରେ ପଣ୍ଡିତେ ଓ ବୋଉକୁ କହିଲେ, “ତୋ ସୁଅକୁ ଜୀବହତ୍ୟା ଦୋଷ ପାଦେ ଲାଗିବ ; ତିନିପାଦ ଲେଖାଏଁ ତୋ’ର । କାର୍ତ୍ତିକ ମାହାୟ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇନଥିଲେ ତିନେଟି ଜୀବଙ୍କର ହତ୍ୟା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।” ବୋଉ ଉଚ୍ଚର ଦେଲ, ““ସେମିତି ଧାମୀଙ୍କ ସୁରୁଷଙ୍କ ପୁଅ ନ ହୋଇଥିଲେ ଏହେ ବଢ଼ ସୁଣ୍ୟ କରି ନ ଥାନ୍ତା ।” ନନା ଦାଣ୍ଡକୁ ସିବା ପରେ ମୋତେ କହିଲ, “ହୁଇରେ ପୋଡ଼ିପାଢ଼ । ଏତମିତି ଜୀବହତ୍ୟା କରି ପୁଣ୍ୟ କରନ୍ତି ? କୁକୁର ପିଲ ସିନା ତରିଗଲେ, ତୋ’ର କ’ଣ ହେବ କେଳାଣି ? ଏ ଯେଉଁ ପପ କଳୁ, ତୋ’ପୁଅ ରୀଥକ ଦିହକକୁ ରହିଲ । କୁକୁର ପିଲ ଆଗନ୍ତୁରେ ମଣିଷ ହେବେ, ରୁ କୁକୁର ପିଲଙ୍କ ଯେମିତି ମାଇଲୁ, ତୋ ପିଲଙ୍କ ସେମିତି ମାରିବେ । ମୋ ତୋଟି ହେଲେ ଚପି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଉକାର ପାଇୟାନ୍ତି ।” ଏତକ କହୁ କହୁ କହୁ କହୁ ହୋଇ ମୁଢ଼ାଏ କାନ୍ଦିଲ ଓ ତା’ପରେ ଭୁବାଏ କାଣିଲ ।

ତା’ ଶ୍ଵାସ ଏତେବେଳକୁ ଭାବ ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ନନାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଚିନ୍ତା ହୋଇଥାଏ, ତା’ର ଗୋଗ । ନିଜ ବିଷୟ ସେ କେବେଁ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଦେଖିନାହିଁ । ଦିନେ ଦାଣ୍ଡରେ ଶୁଣି କରି ଆସିଲେ ହୁକା ଟାଣିଲେ ଶ୍ଵାସର ପ୍ରକୋପ କମିବ । ଆମ ଗାଁରେ ଜଣେ

ମାତ୍ର ଲେକ ହୁକା ଟାଣନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟାଏ ହୁକା ଓ ତା'ର ସରଂଜାମ ଆଖି ଘରକୁ ଆସିଲେ । ବହୁ କଳିକନିଆ ପରେ ବୋଉ ହୁକା ଖାଇବାକୁ କୁଁ କୁ ହେଲ । ନନା କହିଲେ, ପିଲଙ୍କ କଥା ବିଶ୍ଵର ଯାହା କଷ୍ଟଛ କର । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ହୁକା ଟାଣିବାକୁ କଦାପି ବାଜି ହେଲ ନାହିଁ । ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଶୁଳ୍କାରେ ହୁକାରେ ରଞ୍ଜକ ଓ ନିଆଁ ଦିଆ ହେଲ, ଅରଟାଏ ନଳୀଟା ମୁହଁରେ ଦେଇ ସେ ଟାଣି ଦେଲ ; କହିଲ, “ତାଙ୍କ ବୁଝି କଷିଗଲା । ଆରେ ପୁଅ, ରୁ ଦ'ଥର ଟାଣି ଦେବୁଛି । ରୁ ଟାଣିକୁ ବୋଲି କହିବୁ ନାହିଁ ।” ମୁଁ ଟାଣିଲି, ଦେଶ ଆରମଦାୟକ ହୁକା ଖିଆ । ବୋଉକୁ କାହିଁକି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଲାଗିଲା କେଜାଣି ? ମୁଁ ଭଲ କରି ମୁହଁଧୋଇ ମୁଢି ପୁଙ୍ଜେ ରୋବେଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ଗଲା । କମିଶ କେଜାଣି, ନନା ଆମ ମା’ ପୁଅଙ୍କର ପିସାଦ୍ ଜାଣିପାରିଲେ । ଆଉ ହୁକା ଖାଇବାକୁ ବୋଉକୁ ବାଧ କଲେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ବ୍ରତ ହେବା ପୁଷ୍ଟରୁ ବାଦୁଡ଼ି ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ନନା ତାକୁ ଏଇମିତି ବାଝ କରିଥିଲେ । ଜଣେ ଶଅରକୁ କହି ଯୋଡ଼ାଏ ବାଦୁଡ଼ି ଅଣାଇଲେ । ବିଦ୍ୟାବେହେର ତାକୁ କେଳାଇ ମାଉସ କଲ । ବୋଉ ରୁହାଳ ଚାଲିରେ ଗୋଟାଏ ଖପର ବସାଇ ତାକୁ ଭାଜିଲ ; ଆପେ ଖଣ୍ଡ ପାଟିରେ ପକାଇ ବୁଡ଼ାଏ ବାନ୍ତି କଲ ; ବାଜି ସବୁ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦେଇଦେଲ । ବୋଉ ପିଲ କନ୍ୟାରେ ବିଶ୍ଵ ହେବା ଦିନୁଁ (ସେତେବେଳକୁ ତାକୁ ୯ ବର୍ଷ) କେତେଁ କୌଣସି ମାଂସ ଖାଇ ନଥାଏ । ସେ କାଳରେ ଆମ ଘରମାନଙ୍କରେ ମାରପେ ମାଂସ ଖାଇବା ମନା ଥିଲ ।

ମାଂସ ଘରକୁ କୁଚିତ୍ ଆସେ । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଆଗେ ଛେଦ ପଡ଼ିବା ବୋଦା ମାଂସ ବ୍ୟାପକ, ଅନ୍ୟ ମାଂସ ଆଦୋି ଖାଉ ନଥିଲେ । ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ିଙ୍କର ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ମନ ହେଲେ ସେମାନେ ବରୁଣେଇ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପାଖକୁ ସିବାକୁ ଟୋକା-ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତି । ସାଇରୁ ରୁହା ଉଠାଇବାକୁ, ଗୋଟାଏ ମଞ୍ଜିଆ ବୋଦା ଠିକଣା କରିବାକୁ ଓ ତଥିବାର ଠିକଣା କରିବାକୁ ମାସେ ଖଣ୍ଡ ଲାଗିଯାଏ । ସେ ଦିନ ସାଇର ପିଲ, ବଡ଼, ମାଇପେଙ୍କ ବ୍ୟାପକ ସମସ୍ତେ, ବରୁଣେଇ ଯାଦି କରନ୍ତି । ଏହା ହୃଦ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକେ ଥରେ । ସେଇଥରକ ବାଦୁଁ ଆମର ଆଉ ଦିନେ ମାଂସ ହୁଏ । କୁରତମଳ ଦିଆନଙ୍କ ଘର ଦଶହର ଦିନ ତାଙ୍କ ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ଆଗେ ଛେଦ ପକାଇ ମାଂସ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦଦେଇଙ୍କ ଘରକୁ ଓ ଆମ ଘରକୁ ପଠାନ୍ତି । ଦଦେଇ ତାଙ୍କ ଭାଗଟା ନନାଙ୍କୁ ଦେଇଦିଅନ୍ତି । ଉଭୟ ଭାଗ ମିଶି, ଆଜିକାଲର ଓଜନରେ, ପ୍ରାୟ ପରୁଶଗ୍ରାମ ହେବ । ତାକୁ ସିଂହାଳ, ବୋଉ ଆହୁଷ ପନକରେ ହରତ୍ତ ପରି ଟିକି ଟିକି କରେ, ଗୋଟା ମୁଣ ସହିତ ସେ ରନ୍ଧା ହୋଇ ଭାଲମା ହୁଏ । ସେଥିରୁ ଗିନେ ଦଦେଇଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ, ପଲେ ପଲେ ହଳିଆ ଓ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ମିଳେ, ବାଜାକିରା ଆମ ଭାଗମାନଙ୍କର ଓ ନନାଙ୍କର । ସେ ଦିନ ମର୍ଜନ ଅପୁର୍ବ । ସେମିତି ପୁଅଦ ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ୟାପି ଅପୁର୍ବ । ଅଜିକାଲି ଗୁରୁରେ ପ୍ରତ୍ୟହାର ଛେଳି ହଣା ହେଉଛନ୍ତି, ପ୍ରତି

ହପ୍ତାରେ ଥରେ ଦି ଥର ଲେଖାଏଁ ମାଂସ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଗୋଟାମୁଗ-ମାଂସ ଭାଲମାର ସୁଆଦ ମିଳିନାହିଁ । ଆଗ ବିଶୁରୁଥିଲି, ବୋଉର ବନ୍ଧବୀ ଯୋଗୁଁ ସୁଆଦ ହେଉଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକୁ ବୁଝୁଛି ସବୁବେଳେ ମାଂସ ଖାଇ ଶୁଦ୍ଧ ଲେପ ହୋଇମନଣି ।

ବୋଉ ଗଲ

ସେ ବର୍ଷ ଶୀଘ୍ର ଦିନେ ବୋଉ ଗୁଲିପିବ ବୋଲି ନନା ଓ ଜେଜେନାମ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । ଶୀଘ୍ରଦିନ ଗଲ, ଶବ୍ଦଦିନ ଗଲ; ବର୍ଷାରେ ଶ୍ଵାସର ପ୍ରକାପ ଦେଶୀ ହୁଏ, ବର୍ଷାଦିନ ଦ ଗଲ; ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚ ନବମୀରେ ହୃତାନ୍ତ ତାହାର ପ୍ରାଣକୁ ହୋଇଗଲ । ଦିନେ କି ଦେଡ଼ ଦିନ ସେ ଶେଯରେ ପଡ଼ିଥିଲ । ଶେଷ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା' ନିତ୍ୟକର୍ମ କେତେଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲ ପରି ମନେ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଦିଅଁଙ୍କ ଦରେ ଆମେ ବୁଦ୍ଧିଭାଇ ଶୋଇଥାଏଁ; ବୋଉ ବାପାଙ୍କ ଘରକୁ ଟେକା ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ସେଇ ଘରଟି ଆମର ସ୍ଵର୍ଗଦ୍ୱାର ହୋଇ ରହିଛି । ରାତ ଅଧରେ ଜେଜେନାମ ଆମକୁ ଉଠାଇ ଆଣିଲ ବୋଉ ମୁହଁରେ ମହାପ୍ରସାଦ ତୋଡ଼ାଣି ଦେବାକୁ । ତା' ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ଶାମୁକାରେ ପାଣି ଟିକିଏ ଦେବା ବେଳ ମୋର ଆଜି ବି ମନେ ପଡ଼ିଛୁ । ବୋଉର ମୁହଁ ବି ଦିଶୁଛି; ସେ ମହାପ୍ରସାଦ ପାଣିଟିକ ତୋଳିଲ, କିନ୍ତୁ ତା' ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ମୋତେ ଜଣାପଡ଼ିଲ ସେ ଆଉ ଆମ ଘରେ ନାହିଁ । ସନ୍ତାନବିଷ୍ଣୁଲା, ପଢ଼ିପ୍ରାଣ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରିଦ୍ୱାଶା ରମଣୀମାନେ ଯେଉଁଠିକୁ ଯା'ନ୍ତୁ ସେବେଳକୁ ସେ ସେଇଠିକୁ ଯାଇସାରିଥିଲ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ବୋହକୁ ବଡ଼ କର ଦେଖନ୍ତି, କହନ୍ତି, ତେଣୁ ମୁଁ ତା' ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ରଖିଛି ତାହା ପଶପାତିତା-ଦୋଷ-ଦୁଷ୍ଟ ହେବାର ସଂଭବନା ଅଛି । ସଥା-ସଂଭବ ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ମୁଁ ଏତିକି କହିବି ଯେ, ତା'ପରି ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମା' ଏ ସୁଗରେ ବିରଳ । ମୋ ନନାଙ୍କର ଘେଗ ତା' ଆଖିରେ ଲୁହ ଦେଇପାରିନଥିଲ, ନିଜ ଘେଗର ଚକିଷା ପାଇଁ ସେ କେବେ ଆଗ୍ରହୀ ନଥିଲ । ତା'ର ପୁଷ୍ପଜନ୍ମର ପାପର ପ୍ରାୟୁଷିତ ସେ କରୁଥିଲ । ତା'ର ଆଶା ଥିଲ, ଏ ଜନ୍ମରେ ସେ ଯାହା କରୁଛି, ସେଥିରେ ପୁଷ୍ପପାପର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାୟୁଷିତ ହୋଇପିବ ଏବଂ ଆରଜନ୍ମରେ ସେ ଓ ନନା ଦୁହେଁ ଅବିମିଶ୍ରିତ ସୁଖ ଭେଗ କରିବେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପାପ ବସାଇଲ ବେଳେ ଧର୍ମ ଦେବତାଙ୍କ ନିଶ୍ଚାର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭାକୁଥିଲ, ତା' ପିଲକୁ ନା'ର ପାପରେ ଭାଗୀ ନ କରିବାକୁ । ଦୁଃଖ ଦେଇ୍ୟ ଭିତରେ ଦୁଆରୁ ଭିକାଶିତିଏ ଫେରିପିନାକୁ ସେ ଦେଇନଥିଲ ଓ ସାଇର କେହି ଅଭ୍ୟବରେ ପଢ଼ିଲେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲ । ସେ ଆମକୁ ଶିଖାଇଥିଲ କାଣ୍ଡରୁ ଭିକାଶ ଫେରିଗଲେ ଭାବ ଅଧର୍ମ; ସେ ତା'ର ମହୁତକ ପାପ ଆମକୁ ଦେଇ ଆମର ସବୁ ପୁଣ୍ୟ ନେଇ ଗୁଲିପିବ । ମଲକେଲକୁ ତାକୁ ହୋଇଥିଲ ମାତ୍ର ଗର୍ଭ; ମୋ ହେତୁ ପାଇଲ ଦିନୁଁ ମୋର ମନେପଡ଼ୁଛି, ସେ ବିଶୁର ଓ ଆଗ୍ରହରେ ଥିଲ ପକ୍କା ବୁଢ଼ୀ । ନନାଙ୍କଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶିଶ୍ଵିତବ୍ସ, କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶ୍ଵାସ, ତା'ର ଶେଷବୁ ସେ ତା'ର ଗୋପିଁମାଠାରୁ ସଂସାର-ଧର୍ମରେ ଜାପିତା ହୋଇଥିଲ । ଏଇ ଗୋପିଁମା,

ମୋ'ର ବୃଦ୍ଧି ଆର ତା'ର ମା' ଛେଉଣ୍ଡ ନାରୁଣୀଟି ସାଙ୍ଗରେ ଆମ ଘରକୁ ଅସିଥିଲ ଏବଂ
ମୁଖୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା' ପାଖେ ଚାଲିପରି ଥିଲ ।

ବୋଲି ମଲ ପରେ ନନା ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁକ ପାଲଟିଗଲେ । ଫିମେ ଆମର
ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସୁଣି କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଫେରିଲ ଏବଂ ଆମେ କିପରି ପୁଂଜିଏ ଫୁଟୋଳ ଶାକବୁ
ସେ ଚିନ୍ତା ଲେବନ୍ତର ହେଲ । କେଜେନାମା ପାରୁନଥାଏ, ବେଳେବେଳେ ଦେମାର
ପଡ଼େ, କେତେବେଳେ କମିତି ତା' ଗାଁକୁ ଯାଏ । ଏଭଳି ଅସମସ୍ତରେ ମୁଁ ଓ ନନା ମିଶି
ବେଷେଇ କରୁଁ । ତୁଲି ଧାଁଧାଁ ଓ ମନର ଦୁଃଖରେ ମୁଁ କାନ୍ଦପକାଏ, ନନା ବି ଆଖି
ପୋହୁବାର କେତେଥର ଦେଖିଛି ।

ଦେବାତ୍ମ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତା'ର ଅନ୍ଧାଣୀ ଝିଅଟି ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ;
ଦି ବ୍ରାହ୍ମମାସ ଆମ ଘରେ ରହିଲ । ସେ ଗ୍ରେଟ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ; ତା' ରକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ପୁଣା ହେବା ନନାଙ୍କୁ
ସୁଖ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସେ ସହ ଯାଉଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଫିମେ ବିଧବାଟି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଅପେକ୍ଷା ତା ଝିଅଟିକୁ ଅଧିକ ଦେଖିପାରିବାର ନନା ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । ଆମର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ
ସେରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଧ ଦୁହାଁ ହୁଏ । ସରତକ ବୃଦ୍ଧା ତା' ଝିଅକୁ ଦେଇଦିଏ, ଅନେକ
ସମସ୍ତରେ ଦୁଧରୁ ବି ବଡ଼ ଭଗ; ପରୁ ଗଲେ କହେ ବିରାଜି ଶାକଗଲ, ମୁଁ କ'ଣ କରିବ ?
ନନା ପ୍ରତି ସକାଳ ଓଳି ଦୁଧ ଗୋଲାଇ ଭାତ ଖା'ନ୍ତି; ଦୁଧ ଅଣ୍ଠା ହେଉଛି ଶୁଣି ସେ
ଦୁଧ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ; ଆମକୁ ଅରକୁ ଅର ମାଗିଲେ ବି ପଶାଳ ପୁଂଜେ ବାଢ଼ିଦେବାକୁ ବୁଢ଼ୀ
ହେଲା କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ; କିନ୍ତୁ କିଛି କହୁ ନ ଥାନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀଟା କେଜାଣି ବୁଲିପିବ,
ତେବେ କ'ଣ କରିବା ବୋଲି ମୋତେ ବୁଝାନ୍ତି ।

ଏଇପରି ହତରାଣ ହେଉଥିବା ଉତ୍ତରେ ବାଣପୁର ପାଖ ରିଁ ପୁରବୁ କଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଆସିଲେ । ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ଦୋଅଢ଼ିପକ୍ଷ ବରଙ୍ଗ ପାଇଁ କନ୍ୟା ଜୁଟାଇବା । ସେ ଆମ ସାକର,
ଆମ ଦେତେଇ ଲେଖା ହେବେ, ଜଣେ ବିଧବାଙ୍କୁ ଓଳାଇ କରି ନନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସି ତାଙ୍କ ଗାଁରେ
ତିଆନ୍ତି ଘରେ ଥବା ଗୋଟିଏ ୧୧ ବର୍ଷିଆ ବଢ଼ିଆଳ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ବାଢ଼ିଲେ ।
ନନା ବହୁ ଆପଣ୍ଠି କଲେ, ନିଜର ଗୋଟିଏ କଥା କହିଲେ, ତିଆନ୍ତି ଘର ବୋଲି ନାପସନ୍ଦ
କଲେ; ବିମାଚାର ବୟସ ଏଗାର, ବଡ଼ ଦୁଆର ବୟସ ଦଶ, ପୁଅଟି ପୁଣି ଉଦ୍ଧବ, ଘରେ
ଶାନ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସୁରୁଗଲେ । ନନାଙ୍କର ସୁରୁ ସୁରୁ ଓଳାଇ ଦେତେଇ ଓ ଜୋଟକ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଗାହ୍ୟ କରିଦେଲେ । ଦୁଆର ପରି ଯାହା କହିବ ବୋଲି ନନା ଦିନେ ସମସ୍ତ
ନେଲେ । ଭାଇମାନେ ସମସ୍ତେ ଶୋଇଲ ପରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ମୋର
ପ୍ରଧାନ ଆପଣ୍ଠି ହେଲ, ମୁଁ ସେଇଟାକୁ ବୋଲି ତାକବି ନାହିଁ । ବିମାଚାଙ୍କ ପିଲେ
ବୋଲି ବୋଲି ତାକବାର ଦୁଇ ତିକଟା ନକର ନନା ଦେଖାଇଲେ । ଶେଷରେ ମୁଁ
ରାଜି ହେଲି, ସେ ଯଦି ମୋ ବୋଲି ପରି କଳ ଜାଣିବ ତେବେ ମୁଁ ବୋଲି ତାକବି । ଥେଣେ
ଦିନ ମୁଁ ନନାଙ୍କୁ କହିଥିଲି, “ନନା ! ଆମର ଯେଉଁକି ଜମି ଅଛୁ ସେଥିରେ ତୁମେ କ ନଣେ
କଲିଯାରୁନାହିଁ, ମହାଜନ ଦରୁ ରଣ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଛୁ ; ଆମେ ବୁରିଜଣ କମିଶ କଲିବ ?”

ନନା ଟିକିଏ ହସି କରି କହିଲେ, “ମୁଁ ସିନା ଅସମର୍ଥ ହେଲି ବୋଲି ବସି ଖାଉଛୁ ; ବସି ଖାଇଲେ ନଈ ବାଲି ସରିଯାଏ । ତମେ ଉଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଅସମର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ କିଛି କରି ନ ପାରିଲେ, ସଦି ଗୁରିହେଁଯାକ କଲିକତାରେ ଯାଇ ପୁଜାରୀ ହେବ ଓ ମାସକୁ ଗୁରେଟି ଲେଖା ଏଁ ଟଙ୍କା ଘରକୁ ପଠାଇବ, ତେବେ ଧାନ କାହିଁକି ବିକାହେବ ସେ ନଅଣ୍ଟ ପଡ଼ିବ ?” ଏତକ କହି ସେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲେ ; ପୁଜାରୀ ହେବା ଆମ ସମାଜରେ ଅତି ଗ୍ରେଟ କାମ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ଧିଲେ ପୁଜାରୀ ହେବେ ଏ କଳ୍ପନାରେ ସେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲେ ବୋଲି ଏବେ ମନେ କରୁଛି । ମୋ ମନ କିନ୍ତୁ ବୁଝିଗଲା ; ମାସକୁ ୧୫ ଟଙ୍କା ଆମ ଘରେ ପଣିଲେ ଆଉ ଅଭାବ ପଡ଼ିବା ଅସଂଭବ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝିଗଲା । ତଥାପି କହି ପକାଇଲି, ‘ନୁଆ ବୋଉ ଆସିଲେ ପୁଣି ଭାଇ ହେବେ । ତିଆଜିତର ନାତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ଚଳିଯାଇବୁ ନାହିଁ ।’ ନନା ମୋତେ ଗେଲା କରି ବୋଡ଼କୁ ଭିଡ଼ିନେଲେ, କହିଲେ, ‘ଆର ଭାଇ ହେବେ ନାହିଁ, ତମର ଚଳିବା ପାଇଁ ମୁଁ ସିନା ବିଭା ହେଉଛି ! ଆଗ ତ ଏ ବାହୁଣୀ ଓ ତା ଅନ୍ଧାଣୀ ହିଅଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା । ଚଲି ଫୁକ୍ଟି, କାନ୍ଦିବାକୁ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ କି ପଇତା ମାର ହେବ ନାହିଁ । ଶେଷୋତ୍ତମ ସୁତ୍ର ଅକାଟ୍ୟ ; ମୁଁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି ; ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ରିଁପୁରିଆ ଗୋପେଇଁ ନିର୍ଭର ଜବାବ୍ ପାଇ ଗଲେ । କନ୍ୟା ପାଇଁ ତଳିଶହ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କୁ ମିଳିବ । ସେଥିରୁ ସେ ଯେତେ ପାରିବେ ଆପେ ରଖି, ବାଜା କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ ଦେବେ ।

ବୋଲ ଆସିଲ

ସେଇ ଦିନ ମହାଜନ ଘରୁ ଧାର୍ଷଗହ ଟଙ୍କା ଆସିଲ । ମୋ କ୍ରତୁପର ଓ ବୋଉ ଶୁଭସରକୁ ଦୁଇଶହ ଲେଖେଁ ଆସିଥାଏ । ୧୫ ଦିନ ଭିତରେ ନୂଆ ବୋଉ ଘରକୁ ଆସିଗଲା । ତା’ ମୁହଁକୁ ବୁଝି ଦେଲ ମାତ୍ରେ ମୋର ତା’ପ୍ରତ ସୁତ୍ର ଅସୁମ୍ବା ଜାତ ହୋଇଗଲା । ବୁଲି ତ ଜାଣୁନାହିଁ, ମୋ ବୋଉ ପରି କେମିତି ହେବ ? ମୁହଁ ମୋ ବୋଉ ମୁହଁ ପର ନୁହେଁ, ଗେଡ଼ିଟାଏ ; ସକାଳୁ କଂସାରିନା ମାଜିବାକୁ ବାଢ଼ ଆଡ଼କୁ ନେଲାବେଳେ ରଣ କିନି ତଳେ କୁଢ଼େଇ ଦେଉଛି । ଏ ସବୁ ମାଡ଼ ମୂଳେଇବା କଥା । ତା’ ପିଠିରେ ଯାଉଣୁ ଆସୁଣ୍ଣୁ ମୁଁ ବିଧା ଗୋଟେ ଯୋଡ଼େ ବସେଇ ଦେଲେ ମୋ ନଁ ଧର ମୋତେ କହେ, ହଇରେ, ମୁଁ ପର ତୋର ବୋଉ ! ବୋଉକୁ ମାରନ୍ତି ? ଆଜି ତା’ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଆଖିକୁ ଲୁହ ଆସୁଛି । କେତେବେଳେ ସେ ରାଗେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରାଗୁ ନ ରାଗୁ, ଆମ ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ଯେତେ ବୁଝୁ ପଢ଼େ ସେତେବେଳେ ତା’ର ସବୁ କାମ ଓ କଥା ମାଡ଼ ମୁଲୁଇଲ ପର ମୋତେ ଲମ୍ବୁଆଏ । ଗୁରିବର୍ଷରେ ନନା ମରିଗଲେ ; ନନା ମରିବାର ବର୍ଷକ ଧରେ (ସେତେବେଳକୁ ତାକୁ ଷୋଲ ବର୍ଷ) ସେ ମୋତେ ଥରେ ବଡ଼ ନିର୍ଜହ ଭାବେ କହିଥିଲା, ‘ତୋ ସାନ ଭାଇଟିକ ମୋ ନଁରେ ବୁଲ କରି ଦେବା ସେ ସେ ମୋତେ ଧାଣି ମୁନ୍ଦିଏ ଦେବ ।’ ଗୋର ଅଧରୁଧ ! ମୋ ଭାଇକି ପୁଣି ସ୍ଵେ ପୁଅ କରିବ ? ସେ ଦିନର ମାଡ଼,

କାହିଁ ନଥବ ! କିନ୍ତୁ ଏତେ ମାତ୍ର ଶାଇବା ପରେ ହସି ହସି କହିଲ, ‘ତମେ ଗୁରୁରେ ଯାକ ତ ମୋର ପୁଅ, ତମେ କ’ଣ ପାଣି ମୁନ୍ଦର ଦେବ ନାହିଁ ।’ ତାକୁ ୧୭ ବର୍ଷଠେଇ ଥେବାରେ ମରିଗଲା । ସେ ମୋ ଠାରୁ, ମୋ ଶିକ୍ଷାରେ ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କଠାରୁ ଓ ସର୍ବୋପରି ଜେକେ ନାମଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ସହିତ ସେତିକରେ ସେ ନିଷ୍ଟଯୁ ସ୍ଵର୍ଗରେ ଥିବ । ତା’ର ମରିବାର ମୁଁ ତଥ ପାଯୋର ଦେଇଛି । ଉପରି କଳବେଳେ ଏବେ ତାକୁ ପାଣି ମୁନ୍ଦର ଦିଏ ଏବେ ଦୁଇ ଟୋପା ଲୁହ ଦିଏ । ତା ନାମ ବି ମନେ ନାହିଁ, ଉପରି ପାଇଁ ତାକୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦେବା ନାମ ଦେଇଛି ।

ନନା ଘରେ ଥିଲବେଳେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ବିମାତା ଉପରେ ଉପ୍ରାତ କରେ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ରାଗ ବଢ଼ିଗଲେ ନନା ଘରେ ଥିବା ନ ଥିବାକୁ ନଜର ରହେ ନାହିଁ । ନନା କିନ୍ତୁ ମୋ ଉପ୍ରାତ ବେଳେ ମୋତେ କିନ୍ତୁ ନ କହି ନ କାଣିଲ ଭଲି ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶୋଇଲବେଳେ ମୋତେ ତୁଣ୍ଡାନ୍ତି, ନିଶାହ ଲୋକକୁ ବିଶେଷ କରି ମାଇକନିଆଙ୍କୁ ମାରିବା ଗୋର ପାପ ! ସୁଖ ଲୟା କା ନ ଲୟା ନନାଙ୍କର ଯେହାତ ଧରିଛୁ ତାକୁ ବୋଉ ବୋଲି ମାନିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେ ମୋ’ର ପରି ପିଲଟେ ହୋଇଥିଲେ ବି ଆମର ଅଳି ଅର୍ଦ୍ଦଳି କିପରି ସହିତ ତାହା ମୋର ମନେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଆଉ ସେପରି କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ନନାଙ୍କ ଆଗରେ ମାନେ, ବେଳେବେଳେ କାହେ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ ମନର ଏ ଭାବ ପାୟ ରହେ ନାହିଁ, ରହିଲେ ସକାଳ ଓଳି ସ୍କୁଲରୁ ଅସି ବହି ପରି ଫୋପଡ଼ା ଦିଙ୍ଗା କରିଦେଇ, ବୋଉ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ତାକ ଗୁଡ଼ ଦିଏ । ତାକରେ ସ୍ମେହର ସର୍ବ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଏ ତାକ ଶୁଣି ମୋର ବିମାତା ମୁହଁ କିପରି ଉଚ୍ଛଳ ହୋଇଯାଏ, ତାହା ଏ ଦର୍ଶନ୍ତ ମନେ ଅଛି ।

ଏଇମିତି ବର୍ଷେ ଚାଲିଗଲ । ଏଇବର୍ଷ ମୋର ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଇମେଶ ପାୟ ହେବ । ବୁଦ୍ଧି ପର୍ବାତାରେ ମୁଁ କିପରି ଭଲ କରିବ, ପର୍ବାତା ପରେ କୋରିଥି ଯାଇ ପଢ଼ିବି ଏହା ନନାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହୋଇଥାଏ । ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ପୁଣ୍ୟ ଓ ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିବା ପରେ ସେ ମୋର ପଢ଼ା ତନଶି କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ରଜାମାନଙ୍କର, ଗଭୀର୍ତ୍ତର କେନେଇଲ ଓ ଭାଇଦ୍ୱୟମାନଙ୍କ ନାମ କମାନ୍ଦୟରେ ସହଜେ ମନେ ରହିବ ବୋଲି ଶ୍ରୋକ କରି ଦୋଷାଦ୍ୱାରାନ୍ତି । ଅଙ୍ଗ ଓ ଧର୍ମମିତି କମାଦ୍ୱାରାନ୍ତି । ମୋର ମନ ବେଳେବେଳେ ଲାଗେ, ବେଳେବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ ତାକେ ନନାଙ୍କ ଧାର୍ମକୁ କିମ ଆସନ୍ତା କି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ, ମୁଁ ଖଲସ ପା’ନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ସେ ଯାହିଥେ, ଭୁଗୋଳ ପଢ଼ାଇଥାନ୍ତି, ମୁଁ ଆଉ କ’ଣ ଭାବୁଥାଏ । ମାତ୍ର ଓ ଧନ୍ୟ ଯାଙ୍କକୁ ସେ ପ୍ରଲେଭନ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି । ଏକଳ ସାରିଦେଲେ ଦେବି ବୋଲି ଦୋହରି ପଇସାଟାଏ ବେଳେବେଳେ ମୋ ଅଣି ଆଗରେ ଥୋଇଥାନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧି ପର୍ବାତାକୁ ଗଲି, ଭଲ ହୋଇଛି ବୋଲି କହି ଭୂତେଜଳି । କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧି ଆମ ସ୍କୁଲର କାହାକୁ ମିଳିଲ ନାହିଁ ।

ବୁଦ୍ଧି ପର୍ବାତର ଫଳ ବାହାରିବାକୁ ଅନେକ ଡେର ଥାଏ । ଆଉ ବର୍ଷ ମୁଁ କେଉଁଠିକି ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବି ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଚାଲିଲ । ଯାହା ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା

ହେଲେ ଆଗ ସେଇକଥା ପଡ଼େ ! ସେତେବେଳକୁ ଆମ ସାଇର ଦୁଇଜଣ, ତା ଉଚ୍ଚରୁ ଜଣେ ମୋର ସାନ୍ଧାଇନା, ବେଶୁନିଆ ଭଣ୍ଣୀକୁୟଳର ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ୁଆନ୍ତି । ନନାଙ୍କୁ ଅନେକ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ସେଇଠିକୁ ପଠାଇଦିଅ । ମାଇନର ଖଣ୍ଡ ପାସ୍ କରି, ବର୍ଷଟାଏ ଟ୍ରେନିଂ ପଢ଼ିଦେଲେ, ପୁଅ ବର୍ଷ ଡିନଟାରେ ପ୍ରାଇମେଶ୍ର ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଦିବ, ପି ମାସରେ ଗୁରି ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଘରକୁ ଆସିବ । ଲେଉମାୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ! ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ମାସକର ଡାଲି, ତରକାରୀ, ତେଲ ଲୁଣ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଆଉ ଧାନ ବିକିବାକୁ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ଧାନ ନ ବିକିଲେ ବର୍ଷକ ସଜ୍ଜନ କଲିବ ।

ନନାଙ୍କ ମନକୁ ଏକଥା ପାଇଲ ନାହିଁ । ସେ ବାପାଙ୍କୁ ଜବାବ୍ ଦେଇଥାନ୍ତି ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ଇଂରେଜି ପଢ଼ାଇବେ । ନନାଙ୍କର ଜଛୁ ଥିଲ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ ପଡ଼ନ୍ତି । ବାପା କହିଲେ, ‘ଆରେ ସଂସ୍କୃତକୁ ଆଉ କେହି ପାଠ ବୋଲି ମାନୁନାହାନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ତ ତା ମନକୁ ଯରେ ହୋଇଦିବ । ସ୍ଥାକୁ ଇଂରେଜି ଦି’ଅଷ୍ଟର ପଢ଼ାଇବୁ । ତେବେ ଯାଇ ମଣିଷରେ ଗଣା ହେବ । ନନା ସବୁବେଳେ ବାଧାଙ୍କର ଏଇ କଥା ମନେ ପକାଉଥାନ୍ତି । ପିତୃ-ନିଦେଶ ମାନିବାକୁ ହେବ । ଥରେ ଭଣ୍ଣୀକୁୟଳରରେ ପଣ୍ଡିଗଲେ ଇଂରେଜି ପଢ଼ିବ, ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଦିବ । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜି ପଡ଼ା ତ ଅର୍ଥସାପେକ୍ଷ । ସେ ବାରଂବାର ହସାବକରି ଥୟ କଲେ, ୧୫ ସେର ଗୁଡ଼ିଳ ଓ ଟଙ୍କା ଡିନୋଟି କୌଣସିମତେ ମାସକୁ ଯୋଗାଡ଼ି କରିବେ, ପୁଅକୁ ଇଂରେଜି ସ୍କୁଲରେ ଉଠି କରିଦେବେ ।

ବର୍ତ୍ତ ନିଷ୍ଠାପାଇଁ ଅଭିଯାନ

ମୁଁ ବୁଝି ପଣ୍ଡା ଦେଇ ଖୋର୍ଦ୍ଦ୍ରାରୁ ଫେରିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଡିନୋଟି ଟଙ୍କା ପାଥୟ ଧର ନନା ପୁଅ ସ୍କୁଲ ଅନ୍ଦୁଷଣରେ ବାହାରିଲୁଁ । ପ୍ରଥମେ ଗଲୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ । ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍କୁଲର ଖୁବ୍ ନାମ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଦାବଣିଶ ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଠ ଅପିସ୍କୁ ଗଲୁଁ । ଆର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ହରିହର ପ୍ରମୁଖ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାର ପରିବେଶ ନନାଙ୍କୁ ସୁଖ ଲବୁନଥାଏ । ପରେ ମୋତେ କହିଲେ, “ଏମୁହଁକଙ୍କଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ କାଣିଗୁଁ ଏ ନାହିଁ । ଅହଂକାରରେ ଫାଟି ଫାଟି ଯାଉଛନ୍ତି, ସେ ଧରେଇବେ କ’ଣ ?” ଦେବାତ୍ମା କରିବିଦ୍ୱାରା ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇନଥିଲେ ନନାଙ୍କୁ ବସିବାକୁ ଆସନଟିଏ ବି ମିଳିନଥାନ୍ତା । ଯାହା ହେଉ, ହରିବାରୁ ଓ ମାଲକଣ୍ଠବାରୁ ସିଙ୍କାନ୍ତ ଦେଇଦେଲେ ଗୁରୋଟି ଟଙ୍କା ଓ ୧୫ ସେର ଗୁଡ଼ିଳ ନ ହେଲେ ଏଠାରେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ୨ୟ ବର୍ଷକୁ, ଯଦି ଭଲ ପଢ଼ିବାର ଦେଖାଯିବ ତେବେ ଗରିବ ପାଣ୍ଡିରୁ କିଛି ମିଳିବ ।

ଏଠାରୁ ଅସିଲୁଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମାଇନର ସ୍କୁଲକୁ । ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ ପାଠ ସେଇଠେଇ ବନ୍ଦ ହୋଇଦିବ ବୋଲି ନନାଙ୍କର ଭୟ ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ହେଉମାନ୍ତରଙ୍କଠାରୁ ଖୁବ୍ ଭବ୍ର ବ୍ୟକ୍ତବାର ମିଳିଲ । ସଂଧାଦେଲେ ନନାଙ୍କୁ ବସାର

ନୈଷଧୀୟ ଚରକ ଓ ଲବଣ୍ୟବିଶ୍ଵ ମାଷ୍ଟରମାନେ ଶୁଣିଲେ । ଆମର ପଣ୍ଡା ଖବର ପାଇ ମହାପ୍ରସାଦ ଆଣିଦେଲେ, ହେଉମାଞ୍ଚେ ଘରକୁ ନେବାକୁ କୋଷାଙ୍ଗଳ ଭେଗେଇବ ଦେଲେ । ନନା ସନ୍ଧ୍ୟାଷ୍ଟରେ ଫେରିଲେ, କିନ୍ତୁ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ବୋଲି ଟିକିଏ କିନ୍ତୁ ଆଏ ।

ସେଠାରୁ ଅସିଲୁଁ ଖୋର୍ଦ୍ଦିଃ । ଠାରେ ତନିଟଙ୍କା ଓ ୧୫ ସେର ଗୁରୁଲ ଯଥେଷ୍ଟ । ହେଉମାଞ୍ଚେ ବି ଭଲ । କିନ୍ତୁ ଗୀ ପାଖ । ମୁଁ ବାରଂଚାର ଗୀକୁ ଧାଇଁ ଅସି ପାଠ ଖଇବୁ କରିବି ବୋଲି ଆଶଂକା ଆଏ । ତନିଦିନରେ ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ । ସିଙ୍କାନ୍ତ ହେଲ ଖୋର୍ଦ୍ଦିରେ ଝଢିବି, ଖୋର୍ଦ୍ଦି ନ ହେଲେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ।

ମୋ ନନା ଓ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଅଛିଯାଇ କରି ମୋର ଉଚି ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯୋଜନା କରିଥିଲୁଁ ତାହା ଦିନକର ଘଟଣାରେ ଲେଉଠ ପାଲଟ ହୋଇଗଲ ଏବଂ ମୁଁ ସୁଦୂର ବଲଙ୍ଗିରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପଢ଼ିବାର ଠିକ ହେଲ । ବଲଙ୍ଗିରର ଦୂରତ୍ବ ଓ ସେକାଳେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଯେଉଁ ସାଧନା କରିବାକୁ ହେଉଥିଲ, ତାହା ଶୁଣି ମୁଁ ବଲଙ୍ଗିର ଯିବାକୁ ଧରି ବରଳି ଏବଂ ମୋର ନନାଙ୍କ ଉପରେ ଥିବା ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁଁ ଜୀବଶେଷରେ ସେ ମଜିଲେ; କିନ୍ତୁ ପିଙ୍କାନ୍ତ କଲିବେଳେ ସେ ମୋତେ ଯାହା କହିଥିଲେ ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ମୋ ମନରେ ଆସାଇ କରୁଛି । ସେ କହିଥିଲେ, ‘ଦୁଇ ତେବେ ପିତ୍ର, ଯା’ ଯେ, ତୋର ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ଗୀ ପାଖରେ ରହିଥିଲେ ତୁ ସାଙ୍ଗ ପିଲଙ୍କ ମେଲରେ ଛଇଶ ହୋଇଯାଏନ୍ତୁ । ସେଠାରେ ରହିଲେ ପାଠ ଭଲ ହେବ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ । ତୁ ବଲଙ୍ଗିରରେ ଥିବୁ, ମୋ ସଂସାର ଯାଦା ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ତତେ ଅଛି ମୁଁ ଦେଖିବ ନାହିଁ ।’

ସେତେବେଳେ ଏକଥା ମୋ ମନରେ କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ଆସାଇ ଦେଇନଥିଲ । ପାଠ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଆଶାରେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇନଥିଲ । ପାଠ ସେତେବେଳେ, ବୋଧ-ହୃଦୟ ଏତେବେଳେ ବି, ମୋ ବିଶୁରରେ ବଡ଼ ଗୌଣ । ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ଏ ରୟ କାଠଗଢ଼ାର ଦରତ୍ତ ଆସାମୀ ଯେପରି ଅସାଧ୍ୟ ଭବରେ ବିଶୁରପଦଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ପ୍ରହଣ କରେ, ମୁଁ ନନାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ସେହିପରି ଏ ନିଷ୍ଠାର ନିଷ୍ଠାର୍ଥି ପ୍ରହଣ କରିଥିଲ । ନନାଙ୍କର ମନ ଥିଲ ମୋତେ ପାଖରେ ରଖି ସଂସ୍କୃତ ପଢାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ବାପାଙ୍କ ନିଦେଶରେ ସେ ମୋତେ ଇଂରେଜି ପଢାଇବାକୁ ବାପ ହୋଇଥିଲେ । ଧାନ ଯେଉଁକି ଅଦ୍ୟା ହେଉଥିଲ ସେଇଥିରୁ ବିକି ଘର ଚଳାଇବା ଅସମ୍ଭବ ହେଉଥିବାରୁ, ମୁଁ ଘୁକରି କରି ଦି'ପଇସା ଘରକୁ ଆଣିବା ପ୍ରସ୍ତୁତି ବୋଲି ବୁଝି ସେ ମନେ ମନେ କଲିନା । କରିଥିଲେ ମୁଁ ଭଣ୍ଟିକୁଳର ବା ମାଇନର ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷକ ଟ୍ରେନିଂକୁ ଯିବି ଏବଂ ଗୀ ପାଖରେ କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କରିବି । ସେତେବେଳେ ଟ୍ରେନିଂପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦରମା ଥିଲ ନଅ ଟଙ୍କା । ନନାଙ୍କ ହିସାବରେ ମାତ୍ରକୁ ଏତକ ମିଳିଲେ ଆମକୁ ମହାକନ ଦୁଆରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିନ୍ତା ନାହିଁ । ମୁଁ ଗୀରେ ନନାଙ୍କ ପାଖେ ରହିବାର ଅଧିକ ସୁଯୋଗ ମିଳିବା ଫଳରେ, ତାଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତ

ଶିଖିବାକୁ ସମୟ ପା'ନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଏ ବିଶ୍ୱର ସେ ଛୁଡ଼ିଆନ୍ତି । ଏବେ ମୋର ଅଳିରେ ସେ ବଲଙ୍ଗିର ଦିବା କଥାରେ ମଙ୍ଗିଲେ ।

ଆମ ଗାଁରୁ ବଲଙ୍ଗିର ଦିବାକୁ ହେଲେ, ପୂର୍ବ ଦେଇ ଦିନ ରେଳରେ ବସି ସମୂଲପୁର ଦିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସେଠାରୁ ତନିରାତି ଶଗଡ଼-ସାନା କରି ଚର୍ବି ଦିନ ସକାଳୁ ବଲଙ୍ଗିରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ । ଏକଥା ନନ୍ଦା ପଲ୍ଲବିତ କରି ବାଗମ୍ବାର ମୋତେ ଓ ପଡ଼ୋଣିମାନଙ୍କୁ କହିବାର ଶୁଣି ମୋର ମନରେ ଦୃଢ଼ ସଂକଳନ ହେଉଥାଏ, ନିଷ୍ଠାପୁ ଦିବି । ମୁଁ ଦିବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କର, ସମୂଲପୁର ବଲଙ୍ଗିର ରାତ୍ରାର ଶୁଷ୍ଣଗତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାବେଳେ ସେ ଟିକିଏ କବି-କଳ୍ପନା ମିଶାଇଥାନ୍ତି । ତହିଁର ଡିବି ପୁଷ୍ଟ ବାପା ବୌଦ ଦିବାବେଳେ ଦଶପନ୍ଥୀ ଜଙ୍ଗଳରେ କିପରି ମହାବିଲ ହାତୁଡ଼େ ପଞ୍ଚଥିଲେ, ଦଶଘର ବଶୁଆ ହାତା କିପରି ମେଲ ବାନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଆଗ ରାତ୍ରାରେ ପାର ହେଲେ, ନିଜେ ବାପାଙ୍କ ପ୍ଲାନରେ ଥିବା ଭଲ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥାନ୍ତି । ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେତିକି ଭୟାନକ ହେଉଥାଏ, ମୋ ମନରେ ବଲଙ୍ଗିର ଦିବାର ଆକାଂକ୍ଷା ସେତିକି ବଢ଼ିଥାଏ । ଆହ୍ଵା ! ବିଚର ପିତାମାତାଙ୍କ ଦୁର୍ଦଶା ! ଏବେ ତାହା ନିଜେ ଅଙ୍ଗରେ ନିଷ୍ଠାଉଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ପିଲଙ୍କୁ ଓ ଅନୁଗତଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମେ ଯାହା କହେଁ, ତାହା ତାଙ୍କ ମନର କୋଇରେ ପଡ଼ି ଠିକ୍ ଓଳଟା ଫଳ ଦେଖାଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶ୍ୱରବନ୍ତ ପୌଢ଼ ନିଜେ ଦେଇ-ପାରିବେ । ମୋର ସେ କଥା ଆଉ ଫେଣାଇବା ଅବାନ୍ତର । ଏ କଥା ପ୍ରଥମେ ବୁଝିବା ଦିନୁ ପିଲଙ୍କ ମନ ନେବାକୁ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରସାଦ କରି ଏବେ, ମୌନବ୍ରତ ଅବଳମ୍ବନ କରିବା ନିଜ ପକ୍ଷରେ ସବ୍ଦା ଦୁଇକର ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେଉଛି ।

ବଲଙ୍ଗିର କଥା ଛାଟିବା ମୁଲରେ ମୋ' ନିଜର କୃତି । ସେ ଦିନ ଯଦି ଆମର ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ମହାଦେବ ଯଦି ଅଛି ନୁହୁଣ୍ଟିଆପଣରେ ବୁଢ଼ି ଧଣ୍ଡଟାକୁ 'ମାଞ୍ଚ'ଙ୍କ ସାଇକଲ ଆଗରେ ପକାଇ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ହୁଏକ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ହୁଏ ପଢ଼ିବା କଥା ସାର ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏ ବିଷୟ ପରିଷାର ଭାବେ କହିବା ସକାଶ ମୋର ଓ ମୋ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ବିଭୂତି ପ୍ରକଟ କରିବା ଦରକାର । ଆମେ ସାଙ୍ଗପିଲ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ଗୋଟାଏ ଦଳ ବାନ୍ଧିଥାଉ । ଜୟଲରେ ଏ ଦଳ ସୁଷ୍ଠି କିନ୍ତୁ ଏହାର ପରିସର ଖୁବି ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ମିଛରେ ଦୁଇ ଆସି ପାଣିରେ ବୁଝିବା, କର୍ତ୍ତା ଗଛରେ ଚଢ଼ି କର୍ତ୍ତା ଫୁଲ ଓ ଲୁଣ ଚକଟାରେ ଚାନ୍ଦପତ୍ରର ଓରମାନ ମେଣ୍ଟାଇବା, ଧାନ ବନ୍ଦରେ ପଣି ମାଛ ଗଡ଼ାଇ, ମୁହାଶ ମୁହାରେ ତାଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ସଫଳ ଓ ବିପଳ ପ୍ରସତ୍ତ କରିବା, ବାହୁପଦେ ପରକୁ ବାହୁଦ୍ରୁଥିବା ଛେଳୀକୁ ଅଟାକାଇ ଦୁହିବା ପରି ଦୁଷ୍ଟାନ୍ତି ଆମର ଗୋଟିଏ ଭିତରେ ବୁଲୁଥାଏ । ତା' ବାଦ, ବୁଲୁଜନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ଭୁବୁ ଖେଳିବା, କାଣ୍ଡଗର ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା ମଧ୍ୟ ଆମର ମେଳଟିରେ ଆବଶ୍ୟକ । କାଣ୍ଡଗର ପ୍ରତିଯୋଗିତା କ'ଣ କି, ନଳକୁଆ ପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଜଳନ ଉଦ୍ଦରିତ ଆମ'ଙ୍ଗ ମୁଣ୍ଡ ଗାଉଥାରେ ବହୁତ ହୁଏ । ଭାତ୍ରବ ଆଣ୍ଟିନ ଆଡ଼କୁ ପାକଳ ହୁଏ । ଗଛଟିମାନ ପ୍ରାୟ ଦେଇହାତ ଉଚ୍ଚ, କାଣ୍ଡଟି

ତିନିକୁଣ୍ଡିଆ ଓ ମାଂସଳ । ଏଥରୁ ଦଶ କୋଡ଼ିଏଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସଂଗ୍ରହ କରି, ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଗାର ପକାଇ ସେଇତାରୁ ଏହାର ଅଗପାଶ ଧରି ଆଗକୁ ଛାଡ଼ି । ସବୁଠାରୁ ଆଗକୁ ଯାହାର କାଣ୍ଡ ଯାଏ ସେ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବା ସବୁତକ କାଣ୍ଡ ଜିଶେ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ଜିଶୁଥିଲେ ଦାସେ । ସେ ଗୋଟାଏ ଭଲ ପାକଳ କାଣ୍ଡ ନାହାକା କାଣ୍ଡ କରିଥାନ୍ତି, ତା' ଅଗରେ ପ୍ରାୟ ୧ଇଅଷ୍ଟ ପ୍ରାୟ ମୁଦ୍ରା ଖୋଲ ମଡ଼ାଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେହରେ ବଳ ବି ଅଧିକ ଥାଏ । ଅଧିଗଣ୍ଠାଏ ଲେଖିଥାଉଁ କି ନଥାଉଁ ମୋର କୋଡ଼ିଏଟି ଯାକ କାଣ୍ଡ ତାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଯାଏ । ଅନୁନୟ, ବିନୟ ସାଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଲେଭନ ବି ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏ, ପୁଞ୍ଜିଏ ପାଞ୍ଚଟି କାଣ୍ଡ ଫେରିପୁ ପାଇବାକୁ । ଏହା ଧାର ନୁହେଁ, ଦାନ, କିନ୍ତୁ ଯାହା ଜବାବ ଦିଆହୋଇଥାଏ ତାହା ପାଳନ କରିବାରେ ହେଲା ହେଲେ ଅନ୍ୟ ଦିନ ଆଉ ମୀଳିବାକୁ ସବି ଭଜି ହୁଏ ।

ଏସବୁ ଖେଳ ତିଟା ଲଗିଦିବାରୁ ଗୋଟାଏ ନୁଆ ଖେଳ ବାହାରିଲ, ଗଣବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ମହାଦେବଙ୍କ ପୁଥିଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତନ । ମହାଦେବଙ୍କ ଦେବକରେ, ବାହାରେ ଓ ହାତରେ ସାପ ଥିବା ତରକାର । ଦେବକୁ ଆମ ଗାରେ ଶରତକାଳରେ ବହୁ ଧଣ୍ଡ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ବଳାରଣ୍ଯ ପାଣିରୁ ଧଣ୍ଡ ଧରିବା ଅବଲାକମେ ହୋଇଥାଏ । ପଥର ସନ୍ଧରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ଜିଜ ଲହ ଲହ କରୁଥିବା ଧଣ୍ଡକୁ ଧରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଜାପଢ଼ିଗଲ । ନ ଜାଣିବା ପରି ଯାଇ ଧଣ୍ଡ ମୁହଁର ଉପର ଓ ତଳ ପଟକୁ ହୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ବିଶି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ହଠାତ୍ ଧରି ପକାଇ ଭାବିଦେଲେ ଧଣ୍ଡଟା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାହାରିପତେ । ନନା ତ ମୋତେ ଆଗରୁ ବ୍ରତ କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ପଇତାରୁ ଶିଏ ଛଣ୍ଡାଇ ତା' ମୁହଁକୁ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ସେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ବି ନିଶ୍ଚି ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରାୟ ମୁଁ ଜ ମହାଦେବ ହେଉଥିଲ, ଧଣ୍ଡ ଧରିବା ଯୋଗ୍ୟତା ଯୋଗୁ ବା ପଇତାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ । ମୋଠାରୁ ବର୍ଷେ ଦୁଇବର୍ଷ ବଡ଼ ଥିବା ଯିଲେ ବି ଆମ ମେଲରେ ଥିଲେ । ସେ ଦିନ ରବିବାର, ମୋର ଦେବକରେ ଗୋଟାଏ ଧଣ୍ଡ ମାଳ ହୋଇଥାଏ । ବାଁ ତେଣାରେ ଗୋଟାଏ ଧଣ୍ଡ କଙ୍କର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଗୋଟାଏ ହୁଢ଼ା ଧଣ୍ଡର ଲଙ୍ଘୁଡ଼ ହାତରେ, ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ଧରିଥାଏ । ସେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଅନବରତ ରେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ ।

ଗଣବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ମହାଦେବ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍ଵପ୍ନାର ବଡ଼ଯୋଡ଼ କୁଳରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଲିଦେଲେ ହଠାତ୍ କାହାର ନଜର ପଡ଼ିଲ, ରହାଡିଙ୍ଗ ଟାଙ୍ଗୀରୁ ଗୋଟାଏ ସାଇକଳ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଗଡ଼ାଣିରେ ଗଡ଼ା ଆସୁଛି, ଆଗେବା ଦୁଇଜଣ 'ମାଣ୍ଡେ' ଓ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗୀ ଦିଲାଙ୍ଗିରର ପୁଣ୍ଡିବିଶ୍ଵାଗ ଓରରସିଅର । ସେ ବି ଆମର ଗାର । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନିଷ୍ଠାରୀ ହୋଇଗଲ, ବୁଢ଼ା ଧଣ୍ଡଟା ତାଙ୍କର ସାଇକଳ ଆଗରେ ଲମ୍ବ କରି ଶୁଆଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ଯଥାସମୟରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲ । ଜାନ୍ମା ସାପଟେ ବୋଲି ଦୁହେଁ ଯାକ କାଉଳାରେ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ଯୋଡ଼ି ଆଡ଼ିରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ପଥର ଗେଟି କୁଠ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ । ତୃଷ୍ଣଶାନ୍ତି ମହାଦେବ ଓ ଗଣମାନେ ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟାଏ କନିଆଶ ଗଛ

କୁର କର ହଣ୍ଡିଆଇଥିବା ଜାଗାମାନଙ୍କରେ କନିଆସ୍ତା ଷୀର ଲଗାଇଦେଲ । ଏ ଏହିନ୍ତି ସବୁ ଠିକ୍ ଥିଲ, କିନ୍ତୁ ପୁଣି ସାକଳକ ରେ ଚଢ଼ି ଗଲ ବେଳକୁ ମାଞ୍ଚେ କହିଦେଲେ, ‘ତମେ ଆପଣଙ୍କ ପୁଅଟି ? ଆଜି ସଂଖାରେ ମୁଁ ତମ ଦୁଆରକୁ ଆସିବ ଯେ ।’

ଏହିକରେ ଆମର ଦଳ ଉତ୍ସବଙ୍କ ଦେଲ । ସେ ଦିନ ରବିବାର ଥିବାରୁ ଆମ ଗୋଷ୍ଠୀ ବାଦ୍ ଆଉ ଅନେକ ଦେଖଣାହାରୀ ପିଲ ବି ସାଙ୍ଗରେ ଥାନ୍ତି । ଜୟୀ ମାଞ୍ଚେ ସଂଖାବେଳେ ଆମ ଦୁଆରକୁ ଆସିବେ । ଏହାର ପରିଣାମ ବିଷୟରେ କାହାର କୌଣସି ସଂଦେହ ନ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତେ ଗମ୍ଭୀର ବିଲରେ ବାଢ଼ି ପଟେ ଯେହା ସରକୁ ପଳାଇଲୁ । ମୁଁ ନନାଙ୍କ ପାଖକୁ ନ ଆସି ବାଢ଼ି ସାହାଲରେ ରହି ଆମ ଦୁଆରକୁ କିଏ ଆସୁଛି ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମୁଁ ଅନାର ବେଳକୁ ମାଞ୍ଚେ ଓ ତାଙ୍କର ସାଥୀ କୁଞ୍ଜ ବାବୁ ଆସିଲେ । ମାମୁଳି ସମସ୍ତଙ୍କ ଫରେ ମୋ କଥା କେତେବେଳେ ପଡ଼ିବ ଏବଂ କ'ଣ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ମୁଁ ଅଛି ଉଚ୍ଛବିତ । ଦେଖା ନ ଦେଇ କିପରି ଟୁକ୍କ ନିକଟରୁ ସବୁ ଶୁଣିବ ଏଥିପାଇଁ ନନା ଯେଉଁ କାହାକୁ ଆରଜି ବହିଥାନ୍ତି ତା'ର ଉତ୍ସବପଟ କୁଣ୍ଡରେ ମୁଁ ଲେଖି ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ଥାଏ ଏବଂ ରହନା ଆଡ଼କୁ କାନ ଡେରିଥାଏ । ଅନେକ ସମୟ ବହି ଏଣୁ ତେଣୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ବୋଇଲେ ନନାଙ୍କ ପ୍ରଶନ୍କୁ ମାଞ୍ଚୁଙ୍କ ଉତ୍ସବ । ପରେ ଜାଣିଲି ସେ ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନେ କେତୋଟି ଦିନ ନନାଙ୍କ ପାଖରେ କଂରେଜି ପଢ଼ିଥିଲେ । ତେଣୁ ନନା ତାଙ୍କର ମାଞ୍ଚୁ । ସେ ସ୍ଵତଃ ତାଙ୍କର ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ସେ ତାଙ୍କଆନ୍ତି କୌଣସି କଥା ପ୍ରାୟ ଦିତାନିନଥାନ୍ତି । ବହୁତ ସମୟ ପରେ ମୋ କଥା ପଡ଼ିଲା । ମୋ କଥା ଉଠିବା ମାତ୍ରେ ନନା ତାଙ୍କର ସମସ୍ୟା ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ କହିଲେ । ଉପସଂହାରରେ କହିଲେ, ପିଲଟା ଗାଁ ପାଖରେ ରହିଲେ ପାଠରେ ମନ ଦେବନାହିଁ, ଭରି ଚଗଲ ହୋଇଛି । ଦୁମେ ତ ଆଜି ତା'ର ପ୍ରମାଣ ନିଜେ ପାଇଲ ।

ମାଞ୍ଚେ ଆଶ୍ରମୀୟ ହେଲେ, ମୁଁ ବି ଆଶ୍ରମୀୟ ହେଲି । ବଡ଼ଯୋଡ଼ କୁଳ ଘଟଣା ସ୍ଥା ଉତ୍ସବରେ ନନାଙ୍କ କାନକୁ ଆସିଥାଇଥାଏ । ପରେ ଜାଣିଲି, ଦେଖଣାହାରୀ ପିଲଙ୍କ ଉତ୍ସବ କେହି କଣେ ଆମ ବାହାଦୁରୀ କଥା ଘରେ ଆସି ଫୋଡ଼ିଦେଇଛି । ତାଙ୍କ ନନା ଶୁଣି, ମୋ ନନାଙ୍କ ଓ କବ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ନନାଙ୍କ ଆଡ଼ି କଥାଟା ବାହାରିବାରୁ ବୋଧନ୍ତୁଏ ମାଞ୍ଚେ ସେ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଛଣ୍ଡ ଯାଇଥିବା ଘାଁସବୁ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ପ୍ରଯୋବ କଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଲଙ୍ଗିର ଗଲେ ହୃଦୟରେ ନନା ଏତେହୁର ମୋତେ ପଠାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ତେଣୁ କାଲ ପଥର ଦିନ ଉତ୍ସବରେ କହିବେ ବୋଲି ସମୟ ନେଲେ । ବଲଙ୍ଗିର ବିପକ୍ଷରେ ଦୂରତ୍ବ ବ୍ୟକ୍ତ ଆଉ କୌଣସି କାରଣ ନଥାଏ । ସପକ୍ଷରେ ଆଏ ହୃଦୟ ମୁକ୍ତି । ନନା ୧୫ ସେର ଗୁରୁତ୍ବ ଓ ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଶାଲି ତନି ଟଙ୍କା ବଲଙ୍ଗିରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ସେଠାରେ ମାସକୁ ମେସ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ ତନ୍ଦିଦଅଣାଠାରୁ ଟଙ୍କେ ଉତ୍ସବ । ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା

ଦ' ଟଙ୍କି ଜଳଖିଆକୁ ଯଥେଷ୍ଟ । ମାରନର କ୍ଲୋସ ପର୍ଫିନ୍ ସୁଲ ଦରମା ବୁଶିଆଶା, ତାହା କି ପ୍ରିଡ଼ ହେବାର ଅଶା । ମାଣ୍ଡ୍ର ଭଲ ଶିକ୍ଷକ, କଡ଼ା ଅଭିଭବକ, ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଓ ଏତେ ଦୂରରେ, ମୋ ଦୁଷ୍ଟାମିର ଗଜା ମରୁତି ହୋଇପିବ ଇତ୍ୟାଦି । ସବୁ କଥା କହି ସାରି ନନା ଘୋଷା ଲିଗାନ୍ତି, ଏତେ ଦୂରରେ ଯାଇ ରହିବୁ, ଚିଠି ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଲାଗିବ ଓ ଦିନ, ବର୍ଷକରେ ଥରେ ଆସିବା ନ ଆସିବାରେ ସନ୍ଦେହ । ସବୁ ଗୀଣ୍ଡା ଛୁଟିରେ ମାଣ୍ଡ୍ର ଗାଁକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ ! ଏଇ ଘୋଷା ପଦଟି ମୋର ହୋଇଥାଏ ବଡ଼ ଆକର୍ଷଣ । ଏତେ ଦୂର ମୁଁ ଯିବି, ବାଟରେ ବଣ୍ୟଜନ୍ମ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିବାର ଆଶା । ଦୂର ଦିନ ପରେ ନନା ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଜବାବ୍ ଦେଲେ ମୁଁ ଯିବି । ମାର୍ଗ ମାସ ଆରଂଭରେ କୁଞ୍ଜବାବୁ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ . ଯିବେ, : ମୁଁ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗେ ଯିବି । କୁଞ୍ଜବାବୁ ବର୍ଷେ ହେଲା ବିଷ ହୋଇଥାନ୍ତି, ମାଣ୍ଡ୍ର ବିଷ ହୋଇନାଥାନ୍ତି ।

କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ଯିବାକୁ ଯେଉଁ ଅତେଜମାସ ରହିଲ, ତା'ର ଭିତରେ ମୁଁ ବଲଙ୍ଗିରକୁ କେତେ ଦୁଳାର ଥର ଯାଇ ଫେରିଆସୁଆଏ । ସେ କଥା ଏବେ ବି ମନେପଡ଼ୁଛି । ତୁମୁଲା ନଶେ ଦି'ଜଣ କହିବାର ଶୁଣିଛି, କନ୍ୟା ଭାର୍ତ୍ତାକୁ ମାରୁଛି ବୋଲି ମିଶ୍ର ପୁଅର୍କୁ ଦେଶାନ୍ତର କରିଦେଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନନାଙ୍କ ମୁହଁ ସବୁବେଳେ ବିଷ୍ଣୁ ଦିଶୁଆଏ । ମୋ ଦୁଷ୍ଟାମିରେ ସେ ଆଶ ଯେତେ ରାଶିଯାଉଥିଲେ ଅର ସେତେ ରାଶିନଥାନ୍ତି । ସାନ ବୋାଇ ଉପରେ ମୁଁ ମାତ୍ର ଚଢାଉଥିଲ ବେଳେ କିଛି ନ କହି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ରୁଳିଯାନ୍ତି । ଶୋଇଲ ବେଳେ ମୋତେ କହନ୍ତି, ତୋ'ର ଭଲ ପାଇଁ ତୋତେ ପଠାଉଛି ସେ ଦିନ ରାତ ସବୁବେଳେ ତୁ ମନେ ପଡ଼ିବୁ । ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବାହାରିପଡ଼ିବାର ଥରେ ଦି'ଥର ଲିଙ୍ଗ କରିଛି । ମନ ଦେଇ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ତିଆରୁଆନ୍ତି ଓ ବରମ୍ବାର ତିନୋଟି କଥା ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବାକୁ ସତର୍କ କରୁଆନ୍ତି । ସେ ତିନୋଟି ହେଲା, ପ୍ରତିଦିନ ଗାଧୋଇ ସାରି ଅଧାୟେ ଅଧାୟରମାୟଣ ପାରମ୍ପରା କରିବ । ମୁଣ୍ଡର ଚାଟିଟାକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଣ୍ଡ ରଖିବ ଏବଂ କାନରେ ଥିବା ଫାସିଆଟା କାନରୁ କାଢିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଫେରିଲେ ତାହା ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦିଆ-ଯିବ ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶେଷ ନିଷ୍ଠ ତ ମେଲିବ ।

ବ୍ରତ ହେବା ବାସିଠାରୁ ମୁଁ ଅଧାୟେ ଲେଖାଏଁ ଅଧାୟ ରାମାୟଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆବୃତ୍ତି କରେ । ଅଶେ ନନା ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ାଉଥିଲେ । ଫମେ ଶାଧୀନ ରାବେ ମୁଁ ତାହା ପଢ଼ିବାର ଫମତା ପାଇଲା । ବଜାଲା ଅକ୍ଷର ମୁଁ ଆଗରୁ ଶିଖିଆଏ ଏବଂ କୁରୁ ଲମ୍ବା ଧରି ଶ୍ରୋକ ପଢ଼ିବା ଗତ ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ଅର୍ଥ ମୁଁ କିଛି ରୁଦ୍ଧନଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ପଗୁରିଲେ ନନା ଅର୍ଥ ରୁଦ୍ଧାର ଦେଇ କହନ୍ତି, ଅର୍ଥ ତା' ମନକୁ ଦିଶିପିବା । ଅର୍ଥ କଣ ରୁଦ୍ଧିବାକୁ ଉତ୍ତରକଣ୍ଠ ତ ନ ହୋଇ ନିଷ୍ଠ ରଖି ଆବୃତ୍ତି କଲେ ହେଲା, ‘ଆବୃତ୍ତି ସଂଶାଷାଣୀ ବୋଧାଦପି ଗମ୍ଭୀରୀ’ । ସେ ଯେତେଥର ଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଥାନ୍ତି, ମୁଁ ସେତେଥର ହଁ କରୁଆଏ । ଚୁଟି ବିଷ୍ଣୁରେ କିନ୍ତୁ ମୋର ସଂଶୟ ଥାଏ । ସାଙ୍ଗ ପିଲେ ଅକ୍ତା କରିବେ । ଗାଁରେ ମଧ୍ୟ ମୋଠାରୁ ବଡ଼ ପିଲେ ଛୁଟିବେ ଅସିଲଦେଲେ ମୋ ଚୁଟି ଦେଖି ଅକ୍ତା କରନ୍ତି । ଅଖିରେ ପଡ଼ିବା ଭଲି

ଚୁଟି, ପୂର୍ବ କେବାଏ ବାଳ, ଗୁଣ୍ଡକରୁ ବେଶୀ ଲମ୍ବ ହୋଇଥାଏ । ତା' ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ଏଡ଼ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡି ପଡ଼େ ଯେ ଶୋଇବାକୁ ଅସୁରିଧା ହୁଏ । ସେ କେମିତି ଯାଆନ୍ତା ବୋଲି ମୋର ନିଜର ବଳବତ୍ତା ଛାଇ ଥାଏ । ନନାଙ୍କ କଥାରେ ରୟ-ରୂଳିତ ପରି ହଁ ହିଁ କରୁ-ଥାଏ । କାନଫାସିଆ ବିଷୟରେ ମୋର କହୁ କହିବାର ବା ଭାବିବାର ନଥାଏ । ସେ ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଧନ, ତାଙ୍କ ବେଳରେ ତାଙ୍କ ଦିଆପିକ, ଯେପରି ହାତ ଓ ଗୋଡ଼ର ଲୁହା ବଳା ତାଙ୍କ ଦିଆହୋଇଛି । ମୋ ପୂର୍ବରୁ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ବସୁସରେ ମଶିଆଜ-ଥବାରୁ ମୋର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନର ଅମୋଗ ଔଷଧ ସ୍ଵରୂପ ମୋତେ ଚାହୀ ଆଉ ହାତିଆଣୀକୁ ଓ ଜେଜେନାମୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଟା କରଇଥିଲେ । ମୁଁ ପୁଅପିଲ ବୋଲି ଯମରଜ ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି, ମୋତେ ତନ ରୂପ ବର୍ଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର କାନ ନାକ ଫୋଡ଼ା ହୋଇ ଦଣ୍ଡୀ ଓ ଫାସିଆ ଦିଆହୋଇଥିଲ ଓ ମୋର ପୁଛୁଭାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ଵରୂପ ମୋର ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଲୁହା ହାତଖଣ୍ଡ ଓ ଗୋଡ଼ଖଣ୍ଡ ଲଗିଆ ହୋଇଥିଲ, ମୁଣ୍ଡରେ ବାଳ ରଖା ହୋଇଥିଲ ମାଗନିନାଆ ହିଅଙ୍କ ପର । ବ୍ରତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ହାତିଆଣୀଠାରୁ ମୁକୁଲିଲି, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଆଂଶିକ ମୁକୁଲିଲି, ଗୋଡ଼ଖଣ୍ଡ ହାତଖଣ୍ଡ ଗଲ, ନାକରୁ ଦଣ୍ଡୀ ବି ଗଲ । ବ୍ରତ ବେଦାରେ ବାଳଯାକ ଶିଅର ହେଲ ପରେ ରହିଲ ବାକୁଲି ମୋଟର ଚାଟି । ଲୁହାଖଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତେ ରୂପା ଖଣ୍ଡ ଲଗାଇଲି ଓ କାନରେ ଲଗାଇଲି ଯୋଡ଼ାଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ନୋନୀ । ବଲଙ୍ଗର ଯାତା କରିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ହାତଖଣ୍ଡ ଓ ନୋନିରୁ ଉକାର ପାଇଲି କିନ୍ତୁ ଫାସିଆଟା ଅପରିତିଆଣୀ ପିଣ୍ଡର ସ୍ଥାରକ ହୋଇ ରହିଲ ।

ମୁଁ ଯେଉଁ ଦିନ ସଂଖ୍ୟାବେଳେ ବଲଙ୍ଗର ଯିବାର କଥା ସେବନ ସକାଳୁ ଆମ ପରେ ଝୁଡ଼ାଏ କର୍ମକମଣି ହେଲ । ଆଭ୍ୟନ୍ତୟକ ଶ୍ରାକଟାଏ ହେଲ, ୧୦୧୯ ଜଣ ପ୍ରାତିଶ ଓ ଅତିଥି ଖାଇଲେ । ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପାଖେ ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟେକାଳ ଲଗି ନନା ପୁନା କଲେ । ମୁଁ ସକାଳୁ ଗାଧୋଇ ତାଙ୍କର ପାଖେ ପାଖେ ଥାଏ । ଅଧାର୍ମ ରାମାୟଣ ଅଧାର୍ମକ ବାଦ୍ ଅହଲ୍ୟା ସୁତ ଘୋଷିବାକୁ ପ୍ରତେଷ୍ଟା କଲି । ଓପରଓଳ ନନା ପାଟଣା ମହାରାଣୀଙ୍କ ପାଞ୍ଚକୁ ଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବ ଚିଠି ଲେଖି ତାକୁ ଚର୍ବି ମୋତେ ଦେଲେ ଓ କହିଲେ, ‘କେତେବେଳେ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକରି ଏ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ଦେବୁ । ଏ ଖଣ୍ଡ ସେ ପାଇଲେ ତୋର ଆଉ କୌଣସି ଅର୍ପାବ ରହିବ ନାହିଁ ।’ ପାଟଣା ମହାରାଣୀ ବୌଦର ବଡ଼କେମା, ନନାଙ୍କର ତାଙ୍କର ଏକା ବସୁସ, ଦୁହେଁ ପିଲଦିନେ ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ବଲଙ୍ଗର ଯାତା

ନନା ମୋତେ ବାଟେଇ ଦେବାକୁ ଧୋଖାର କୁଳ ପର୍ମିନ୍ତ ଗଲେ ଏବଂ ଆଗରୁ ଯେତେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ତାକୁ ସଂକ୍ଷେପରେ କହି ମହାରାଣୀଙ୍କ ଚିଠି, ଅଧାର୍ମ ରମା-

ସୁଣ ପାରୟୁଣ, ଚାହିଁ ଓ ଫାସିଆର ସଂରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ଜାଗଦା କରି ବିଦାୟ ଦେଲେ । ମୋତେ କୁଣ୍ଡଳ ପକାଇ କହିଲେ, ‘ହଉ ଯା’, ନାଁ’ ପକେଇବୁ ନାହିଁ, ମାଞ୍ଚମାନଙ୍କ ନନା ବୋଲି ମାନିବୁ । ହଉ ଯା, ତୋର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ, ମୋ ସଙ୍ଗେ ତ ଆଉ ଦେଖା ହେବ ନାହିଁ ।’ ବିଦାୟ ବେଳେ କାନ୍ଧବାର ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଲହୁକୁ ଖୁବ ରେଖିଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଧାରୁନଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଆଉ ଦେଖା ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗିର ଗଲି ୧୯୭୩ ମସିହାର ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ, ୧୯୧୮ ମସିହାର ଜୁନ୍ ମାସରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦ ପାଇଲି । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ୪୨ ବର୍ଷ । ପ୍ରଥମ ଥର ମୁଁ ବଲଙ୍ଗି ରହୁ ଗାକୁ ଆସିଲି ୧୯୧୯ ମସିହାର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ।

ସ୍ନେହନ ପାଖ ହୋଇପିବାରେ ନନା ପାପୋର ହୋଇଗଲେ, ମନ ଉଚ୍ଛ୍ଵୟାଏ । କମିତି ଜଟଣୀ ହେବ । ସେଠାରୁ ବସିବ ସେ ଏକାଥରକେ ଯାଇ ଖଡ଼ଗସୁରରେ ଓହ୍ଲାଇବି । କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମମତାରେ ଘର କଥା ମନେପକାଇବାକୁ ସନ୍ତ୍ରିତ । ନାଥାଏ । ଲହିଆରଦିନ ବଢ଼େସକାଳେ ଖଡ଼ଗସୁରରେ ଓହ୍ଲାଇ, ଓଭରବୁ ଜରେ ଆର ପାଖକୁ ଗଲୁ । ସେଠାରେ ଧର୍ମଶାଳା ଧାଣ୍ଟିଏ ଆଏ, ତୃଷ୍ଣାୟୁଶ୍ରେଣୀ ଯାହାଙ୍କ ରହିବା ଓ ରେଷେଇ କରିବା ପାଇଁ । ଝାରସୁନ୍ଦାରୁ ଗେଲ ସଂଖାଦେଲେ । ସକାଳ ଓଳି ରେଷେଇ କରି ଭାଇରୁ, ଓପରଓଳି ରେଲରେ ଜଳିଆ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରିର ଦେଲ । କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅରଞ୍ଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟିଏ କୋଠାର ପରିଷାର ପରିଛନ୍ତି କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କ କକା ଯେ ଡାଏ ଚିଲି ତିଆର କରିଦେଲେ । କୁଞ୍ଜବାବୁ ଯାଇ ଗୁଡ଼ିଲ ତାଲି ପରିବାପତ୍ର ଓ ଯୋଡ଼ାଏ ଅଟିକା ଦେନିଆସିଲେ । ରେଷେଇ କରିବ ମୁଁ ବୋଲି ପ୍ରିର ହୋଇଗଲ । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ପୂର୍ବ ଦେଖିବି ବ୍ୟାହଣ, କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରନ୍ଧିଲେ ତ ଖାଇବି ନାହିଁ ! ‘ପଥ ଶୁଦ୍ଧ ସମାଚରେତ୍ର’ ବୋଲି ମୁଁ ବହୁବାର ଶୁଣିଆଏ । ଟିକିଏ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିରଥିଲେ ମୁଁ ଖାଇଦେଇଥାନ୍ତି । କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ ବୋଇ ପର ସ୍ନେହ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପାପ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ କକା, ଗତ ରାତରେ ସେ ମୋର ଅଜା ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି, ବାଟ ରେଷେଇର ସମ୍ଭବ ବଜାଇଦେଲେ । ପାଣି ତାଙ୍କ ଝାରୀଶ୍ଵର ବସେଇବେ, ଗୁଡ଼ିଲ ତାଲି ଖୋଇ ପକେଇବେ, ପରିବା କାଟି ପକେଇବେ; ଭାଇ ଫୁଟିଲ ପରେ ଓ ତାଲିରେ ଲୁଣ୍ଠାପଦ୍ଧବା ପରେ ଛୁଅଁଛୁଅ ଧାରୀଯାଏ । ସେଇପରି ଦେଲ । ଭାଇ ଗାଲିବା ବେଳେ ମୋ ହାତରେ ପେଜ ଧାରେ ବୋହୁଦିବାରୁ ମାରି ଗୋବର ଶୋକି ତା’ର ଚିକିତ୍ସା ଦେଲ । ରକା ସରିବା ପରେ ମୋ ଧାଇଁ ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥରେ ଭାଇ ତାଲିମା ବାଢ଼ି ସାରିଲ ପରେ କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଟିକା ଦୁଇଟି ଛୁଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଧାଇଁ ବାଢ଼ିଲେ । ମୋ ପନ୍ଥରେ ସେ ବଲେଇ ବଲେଇ ଏତେ ବଡ଼ କଥିଲେ ସେ ମୁଁ ଉଠିବା ପରେ ସେ ପନ୍ଥରେ ବସି ମଧ୍ୟ ସବୁ ସାରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ତହିଁ ଥର ଦିନ ସକାଳ ନଅଟାରେ ସମୁଲପୁରରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ଆମ ଖାଇବା ଧାଇଁ ସୋମନାଥ ଦାନଙ୍କ ଘରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଅଜା ଗୋଟାଏ ଆପଣି ଉଠାଇଲେ

ହାତୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସରେ ମୁଁ ଖାଇବା ଆପଣିଜନକ ହୋଇପାରେ । କୁଞ୍ଜବାବୁ ଓ କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ସ୍ଵକାସରେ ହାତୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସରେ ଖାଇଲେ ମୋ ନନା ଆବୌ ଆପଣି କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ଦୁହଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ । ମୋ ବାଁ ହାତର ଫୋଟକାଟା ଶୁଣି ନ ଥାଏ । ସେଠାରେ ଖାଇଲି, ତାଙ୍କ ରନ୍ଧା ଭାଗ ମୁଆଦ ଲାଗିଲା । ସେଇଦିନ ମୁଁ ପ୍ରଥମ କରି ବିଲାତି ବାଚଗଣ ଆମ୍ବିଲ ଖାଇଲି । ୧୯୧୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଗାଁକୁ ବିଲାତି ବାଚଗଣ ଯାଇନଥିଲା ।

ଆମ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଶରଦି ସୋମନାଥ ବାବୁ ଠକଣା କରିଥାନ୍ତି । ବଲଙ୍ଗିରରେ ଯାଇ ଆମକୁ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ସେ ନଅଟଙ୍କା ନେବ । ବଲଦକ୍ଷ ଖୋଇବା ଖଚ୍ ସେଇ ନଅଟଙ୍କାରୁ । ତା ନିଜ ଖାଇବା ଖଚ୍ ମଧ୍ୟ ତା'ର ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ କୁଞ୍ଜ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଯୋଗୁ ଆମ ରେଷେତରୁ ତାକୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ।

ସମ୍ବଲପୁର ଛୁଡ଼ିଲୁ ସଂଧା ପାଞ୍ଚଟାରେ । ପଣ୍ଡନ୍ ବିଜ ଉପରେ ଶରଦି ମହାନଦୀ ପାର ହେଲା । ଶରି ତମାମ ଶରଦ ବୁଲିଥାଏ, ବରଗତରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ସକାଳ ବେଳ ଦିଅ ଶରଦିତାରେ । ସତ୍ତକ ପାଖର ଶୋଟିଏ ସରେଇ ସରେ ଆମର ରେଷେତ ବହୋବନ୍ତ ହେଲା । ଖଡ଼ଗଦୂର ପୁନରବୃତ୍ତି । ଖାଇ ସାରି କୁଞ୍ଜ ବାବୁ ମୋତେ ନେଇ ବରଗତ ଶୁଲକ ଅଣିଲେ । ସେଠାରେ କର୍ଜ ହାଇମୁଲରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପରିଚିତ ଭାବୁବ୍ୟକ୍ତି ହେଉମୁସ୍ତ ଆନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ସାଙ୍ଗେ ଦେଖା କଲେ । ମୋତେ ଦେଖି ମୋ ବଦ୍ୟାର ଗଭୀରତେ କଲିବା ପାଇଁ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କେତେଠା ପରିବବାକୁ ଛୁଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ମୋର ଉଭ୍ୟର ସନ୍ତୋଷଜନକ ହେଲା । ଶୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ଅଦ୍ୟାପି ମନେ ଅଛି, ‘ଅଢ଼େଇ ପଇସାକୁ ତିନିଜଙ୍କ ଭିତରେ ସମାନ ବାଣ୍ଡି ଦିଅ ।’

ବରଗତ ଛୁଡ଼ିଲୁଁ ସେଇ ସଂଧାରେ ଓ ସାଲେଉଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ ଜହିଆର ଦିନ ସକାଳେ । ଶରଦି ଆମ ଏଥାକୁ ତୁଳନାରେ ପ୍ରେସ୍ । ତାଟ ଭିତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦର୍ଶକିଆ ଖଟ ପଡ଼ି ଦୋମହଲ ହୋଇଥାଏ । କୁଞ୍ଜବାବୁ ଦମ୍ପତ୍ତି ଓ ମୁଁ ଖଟ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ଅକା ତା' ତଳେ ଶୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବୁରିପଟେ ମୋର ପେଟରୁଟି ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଟୁଙ୍କ । ଅକାଙ୍କ ଅଗରେ ଶରଦିଆ । ପାଞ୍ଚଫଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଥାଏ ତା' ଟାଙ୍କିଆ ଖଣ୍ଡି । ବୈରଣ୍ଣ ଓ ବନ୍ୟକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଆମକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର । ଶରଦି ଭିତରଟି ଚଣ୍ଡି ବୁଣ୍ଡି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଶୋଇବା ପାଇଁ କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ସାଲେଉଠାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପରିବିଲି ‘ମୁଁ ତମକୁ କ'ଣ ତାକିବି ?’ କୁଞ୍ଜବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ଖଣ୍ଡିତାଶୁଙ୍କ ପରମର୍ଶରେ ମାଉସୀ ବୋଲି ତାକିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା ।

ସାଲେଉଠାରୁ ସେଇପରି ସଂଧାବେଳେ ବାହାର ତହିଁ ଆର ଦିନ ଭୋରରେ ବଲଙ୍ଗିରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କ ବସାକୁ ବିବା ବାଟରେ ସେ ମୋତେ ହାଇମୁଲର ହଷ୍ଟେଲରେ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ଗଲେ । ଜଗନ୍ମୋହନ ବାବୁ, ତାଙ୍କ ଭାଇ (ମୋର ଗାଁ ପଢା ସାଙ୍ଗ) ଓ ଆମ ଗାଁର ଆଉ ଜଣେ ବଡ଼ କ୍ଲାସର ପିଲ ମୋ'ର ପ୍ରତିକାରେ ଥାନ୍ତି । ମୋ

ସାଙ୍ଗ ମୋତେ ତାଙ୍କ ସିଟକୁ ନେଇଗଲେ, ମୋର ଅପରୂପ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ବେଶୀ ବେଳ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ସେଇ ରୂମରେ ଗୋଟାଏ ଖଟିଆ ଘୋଗାଡ଼ ହୋଇଗଲ । ତନବର୍ଷ ପାଇଁ ସେଇ ସିଟିଟି ହେଲା ମୋର ସ୍ଵଦ୍ଵାରା ।

ବଲଙ୍ଗିରରେ ଆମ ଶଗଡ଼ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ସୁର୍ଯ୍ୟଦୟ ହୋଇନଥାଏ ; ଚିକିଏ କୁହୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ବୋଡ଼ି ପିଲେ ରିଠି ହାଜିର ଦେଇ ଦାନ୍ତୁଷ୍ଠା ଗାଧୁଆ ପାଇଁ ବାହାରୁଆନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କର ମେଳରେ ଶାଖୋଇ ବାହାରିଲା ଅଧମାଇଲ ଦୂରରେ ଥବା ଗୋଟିଏଁ କୁଷ୍ଟଦୁ ଦୁଷ୍ଟଶଣୀକୁ । ତା' ନାଁ ବିଅକୃଣୀ । ଖୁବ୍ ପରିଷାର ପାଣି, ବହୁତ ଦଳ, ବହୁତ ଜୋକ, ଦଳ ଭିତରେ ପାଣିବୁଡ଼ା ଚଢ଼େଇଗୁଡ଼ିଏ ଖେଳୁଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରୁହି ଜୋକଙ୍କୁ ସାବଧାନ ରହି ଶାଖୋଉ ଶାଖୋଉ ଦୂଇ ରୁହିଟି ସାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲେ । ଏମାନଙ୍କ ହହୁତ ସଖ୍ୟ ସ୍କୁଲ ଜୀବନରୁ ପ୍ରସର ବଢ଼ି ଦିନ ଯାଏଁ ରହିଥିଲା, ଅଧିକାଂଶ ମରିଗଲେଣି, କରେ ଅଧେ ଅଛନ୍ତି । ପିକୁଣ୍ଡିର ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ବଲଙ୍ଗିର ତୁଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଗଲ । ଦର୍ଶକେ ଦଶ ପଦର ଦିନ ଅବା ଅନ୍ୟ ପୋଖରୀରେ ବା କୁଅମୁଲେ ଶାଖୋଇଥିବି ।

ଶାଖୋଇ କରି ବୋଡ଼ିଙ୍କୁ ଫେରିବା ପରେ ଦୂଇ ତିନିଜଣ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବାହାରିଲୁ ସକାଳ ଜଳଖିଆ ପାଇଁ ମୁଢ଼ି କଣି । ଓଳକର ଜଳଖିଆ ପାଇଁ ଅଧଳକର ମୁଢ଼ି ଯଥେଷ୍ଟ । ମାନ୍ଦ୍ରସ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ଦୋହରି ପକ୍ଷସା ଦେଇପକାଇଲେ ; ବୋଧହୁଏ ଅଧଳ ବା ପକ୍ଷସା ପାଖରେ ନ ଥିବାରୁ ଓ ମୋ ପାଇଁ ସାଥ୍ ମନୋମାତ କରିଦେଲେ, ମୁଁ ପୋଖରୀ ଘାଟରେ ସାଥ୍ ହୋଇଥିବା ପିଲଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଙ୍କ । ମୁଢ଼ିବାଲର ଘର ବୋଡ଼ିଙ୍କଠାରୁ ଡାକେ ବାଟ, କିନ୍ତୁ ଆମେ ସେଠାରୁ ମୁଢ଼ି କଣି ବୋଡ଼ିଙ୍କୁ ଫେରିବା ପରିବର୍ତ୍ତୀ, ଅଣ୍ଣିରୁ ମୁଢ଼ି ରୁବାର ରୁବାର ବଲଙ୍ଗିରର ଅଧେ ବୁଲି ଆସିଲୁ । ବଲଙ୍ଗିରର ରସାୟନକ ଭାର ସୁନ୍ଦର, ସବୁଲୁଜିକ ଶହ୍ର ସିଧା, ପରଷଠଠାରୁ ସମାନ ଦୂରରେ, ଘରରୁଜିକ ଖର (ନରିଆ ଟାଇଲ) ହୁଆଣି । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସାଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ମନେ ମନେ ସିଭାନ୍ତ କରିଦେଲି, ଏହା ସହସ୍ର ରୁଣେ ଭଲ ; ଦୂରରୁ ମୋ ସାଙ୍ଗମାନେ ଡାକ୍ତରରଣାନାର ହତା ଦେଖାଇଦେଲେ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଡାକ୍ତରରଣାନାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ । ରାଜାଙ୍କର ଉଥାସଟା ଦେଖି ଯିବାକୁ ପ୍ରସାଦ ହେଲ । କୌଣସି କୌଣସି ତେରି କଲେ ଦଣ୍ଡ ହେବ ବୋଲି ତାହା ଓପର ଓଳିକୁ ରଖିଲୁ । କେଳଖାନା ଫେଣିବା ମଧ୍ୟ । ମୋର ଗୋଟିଏ ସାଙ୍ଗ ବଲଙ୍ଗିରର ବିଭୂତି ଅନର୍ଗଳ ମୁଖ୍ୟାବ୍ୟାବ, ତା' ଜ୍ଞାନରେ ମୁଁ ମାତି ଯାଉଥାଏ । ପରିଶାମ ବିଷସ୍ତରେ ସର୍କର୍କ ଭୃତ୍ୟୁ ଜଣକ ବାରମ୍ବାର ବ୍ରେକ ନ ଦେଇଥିଲେ ଆମେ ସେ ଦିନ ବୋଡ଼ିଙ୍କୁ ଫେରୁ ଫେରୁ ଦିପଦର ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା । ସ୍ଵକାଳ ସାତଟା ବେଳୁ ନ'ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହର୍ଷିଲର ସବୁ ପିଲ ପଢ଼ି ବସିବା ନିୟମ ଖୁବ୍ ତେବେକଣ୍ଠ ଭାବରେ ପାଳିତ ହେଉଥାଏ । ଓପର ଓଳ ରୁଚିଟାଠାରୁ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରୟେୟନ୍ତି, ପିଲଙ୍କ ଖେଳିବା ଓ ବୁଲିବା ପାଇଁ ଗୁଡ଼ ମିଳେ । ପ୍ରଥମ ରୁଚିଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ସାଙ୍ଗ ପିଲଙ୍କ ସହୁତ ବଲଙ୍ଗିର ସହର ଓ ତା'ର ରୁଚିଦିଗରେ ପ୍ରାୟ ୨ମାଇଲ ଲେଖାଏଁ ବୁଲି ଦେଖି ଆସିଲି । ଦିନକୁ ଦିନ ଜାଗାଟି ମୋତେ ଭାରି ସୁଖ ଲାଗୁଥାଏ ।

ମୋର ଇଂରେଜି ପଡ଼ା ଆରମ୍ଭ

ଗୁରିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଅଭିଭବକ ଜଗନ୍ମୋହନବାବୁ, ସେ ହାଲସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଓ ବୋର୍ଡି ସୁପରିଟେଣ୍ଡର୍ ମଧ୍ୟ, ମୋର ପଡ଼ାପଡ଼ି କଥା ମୋ ଆଗରେ ଉଠାଇ ନଥିଲେ । ମୁଁ କେଉଁ କୁଟୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବି ଛାତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ସେ ହେଉମାନ୍ତ୍ରିରଙ୍କ ମତ ନେଇ ମୋତେ ତାଙ୍କ ରୁମକୁ ଡାକିଲେ ଏବଂ ଶୁଣାଇଦେଲେ ସେ ମୋର ନାମ ଆଜିକାଲିର ଏର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲେଖା ହେବ ; ଦୁଇମାସ ଭିତରେ ମୁଁ ସେ ଶ୍ରେଣୀର ଇଂରେଜି ପାଠ ସାରିଦେଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ପରେ ମୋତେ ଓପର କୁଟୀରୁ ଉଠାଇ ଦିଅବି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ଭିତରେ ସେ କୁଟୀର ଇଂରେଜି ମଧ୍ୟ ଆୟୁର କରିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବରୁ ଇଂରେଜି ପଡ଼ି ନଥିବାରୁ ମୋର, ଦୁଇବର୍ଷ ମାତ୍ର ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତି, ବର୍ଷେ ମାତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମୁଁ ମୋର ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ପାଠରେ କୁଟୀର ଇଂରେଜି ମଧ୍ୟ ଆୟୁର କରିବାକୁ ହେବ । ଭଲ କରି ପଡ଼ାରେ ମନ ଦେବାକୁ ମୋତେ ସରମର୍ଗଦେଇ ସେ ଦୁଇ ଦିନ ଭିତରେ ସବୁତକ ଇଂରେଜି ଅଷ୍ଟର ଶିଖିବାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦେଲେ ।

ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଆସି ମୋ ଖଟିଆରେ ବସିବା ମାତ୍ର ମୋର ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରୁ, ମୋର ଭାଇମାନେ ଓ ନନ୍ଦା ମନେପଡ଼ିଲେ ; ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ବନ୍ଦକ୍ରିର ଏବେ ମନୋହର ଜଣାୟାଇଥିଲ ତାହା ଜେଳିଖାନା ପରି ଲାଗିଲ । ପ୍ରାୟ ତିନିମାସ ହେଲ ମୋର ବହିପଦ୍ଧତି ସଙ୍ଗେ ସଂଚକ ଗ୍ରୁଡ଼ିଯାଇଥିଲ । ଅଧ୍ୟାୟେ ଅଧ୍ୟାୟ ରୂପାୟଶ ଗଡ଼ାଇଦେଲେ ଦିନକର କାମ ସରଳ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲ । ଏବେ ବର୍ଷକରେ ଦୁଇବର୍ଷର ପାଠ ମୁଁ ସାରିବି କିମ୍ବର ? ଇଂରେଜି ଅଷ୍ଟର ମୁଁ ଶିଖିନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ଭିତରେ ଦୁଇ ବର୍ଷର ଇଂରେଜି ସାରିବାକୁ ବରଦ୍ଵାରା ! ମାନ୍ତ୍ରିକର ଟିକିଏ ବିରୁଦ୍ଧ ହେଲ ନାହିଁ, ଏ ମାସରେ ଯଦି ଦୁଇବର୍ଷର ପାଠ ସରପାରିବ, ତେବେ ସେ ଯାକୁ ଦୂଇ ବର୍ଷରେ ବାଣିଷ୍ଟ ସେ କ'ଣ ମୁଖ୍ୟ ? ଇଂରେଜି ଅଷ୍ଟର ଗୁର୍ଟକୁ ଗୁହଁ ଏହିପରି ଭାବୁ ଭାବୁ ଇଂରେଜି ଭ୍ରମରେ ବିଦ୍ୟା ଅସିଲ । ଗୋଟାଏ ଅଷ୍ଟରକୁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରେ ନ ଲେଖି ଗୁରୁପ୍ରକାର ଭିଅଣ କରିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ପୁଣି ଦିନ ଅଷ୍ଟର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର, ଲେଖା ଅଷ୍ଟର ଗୋଟେ ପ୍ରକାର ! ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏଁ ଅଷ୍ଟର ପୁଣି ବଢ଼ି ସାନ ଦୁଇପ୍ରକାର । ସେ ତ ମୋ ଦିହାତି ହେବା କଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମ ଅଷ୍ଟର ‘ଏ’କୁ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଟିକିଏ ଚେଷ୍ଟା କଲି, ହେଲ ନାହିଁ । ଲେଖିବାକୁ ଏ ପଇସାର କାଗଜ (ଅଧିତ୍ତା)ରେ ଗୋଟାଏ ଖାତା କରିଥିଲ । ’ଏ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ସେଥରୁ ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା ବି ପରିଲା ନାହିଁ । ଅଷ୍ଟରକୁ ଗୁହଁଦେଲେ ନନ୍ଦା, ଭାଇମାନେ, ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ଦିଶାନ୍ତର । ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଢ଼େ, କାହିଁକି ଏତେ ଦୂରରେ ଏଠିକ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାବୋଲି ଝରି ହେଉଥାଏ । ଝେଜନ ମୋର ଏତେ ପ୍ରିୟ, ସେ କିନ ଜଳଣିଆ ଓ ଭାବ ବିଷ ପରି ଲାଗିଲା ।

ସଂଧାତେଳେ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଡାକିଲେ, ମୋ ଅଭସ୍ତା ବିଷୟରେ କେହି ବୋଧପୁରୁଷ ତାଙ୍କ ଆଗେ ବୁଝିଲି କରିଥାଏ କିମ୍ବା ସେ କମିଶ ଦାରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ

ପହଞ୍ଚିଲ ମାଟେ ସେ ମୋ ଖାତା ଖଣ୍ଡକ ମୋ ହାତରୁ ନେଇ ଗୁହଁଦେଳ ଓ ଖୁବ୍ ଗମ୍ଭୀର ଭବେ କହିଲେ, ‘ହଉ ଛୁଟ । ରଙ୍ଗେଜି ଅଷର ଓ ଭାଷା ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତେ ହୁଏନାହିଁ । ଏକଟା ଗୋଟାଏ ମେଲ୍ଲ ଭାଷା । ନ ହେଲ ନାହିଁ, ତମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ, ଦଶତୋଠ ଆଟିକା ବାଡ଼େଇଲେ ପେଟ ପୋଷି ହୋଇଯିବ । ଶ୍ରାବିଟା ଶିଖିଯିବ । ଗାଁରେ ଓ ପାଖ ଆଖରେ ଯକମାନ ଅସ୍ତବ ହେବେ ନାହିଁ । ତମେ ଗାଁକୁ ଯାଅ । ଦୁଃଖିଧୋମଙ୍କୁ ଆଖିଥିଲ, ଛ’ ମାସ କାଳ ଚେଷ୍ଟା କଲି, ଫଳ ହେଲ ନାହିଁ । ତମେ ନ ପାରିବା କଥା ଆଗରୁ ନିଶାପତ୍ରଗଲ, ଭଲ ହେଲ ।’

ସେ ଏତକ କହିଲ ବେଳକୁ ମୋ ଆଖି ଲିହୁରେ ପୃଣ୍ଡ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦୁଃଖିଧୋମ ନିପାଠୀ ବୋଲି ଆମ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ, ମୋ ଠାରୁ ଘୃଣ ଚର୍ଷ ବଡ଼, ଆର କଷ୍ଟ ଆସି ଏଠାରୁ ଫେର ଯାଇଥାନ୍ତି । ଗାଁରେ କାଙ୍କୁ ଯେପରି ଥକା ତାମସା କଲେ ସେ କଥା ମୁଁ ଶୁଣିଥାଏ । ଶୁଣ ଶ୍ରାବିରେ ପୁରୋହିତ କରିବା ନିକୁଳ୍ପ କାମ ବୋଲି ନନା କେତେଥର କହିବାର ଶୁଣିଥାଏ । ଏଠାରୁ ଫେରିଲେ ମୋତେ ସେଇଆ କରିବାକୁ ହେବ । କି ନିଯାଇ କଥା । ନନାଙ୍କ ମୁହଁ ମୋ ଯୋଗେ ତଳକୁ ହୋଇଯିବ ।

ମୁଁ କିଛି କହିବାକୁ ବାହୁଦୂଷ ଏଇକିବେଳେ ଆଜ୍ଞା ପୁଣି କହିଲେ, ‘ବଡ଼ ଭୁଗ୍ୟର କଥା କାଳ ସକାଳେ ଶୁଣିଥ ବାବୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ସମୂଳପୁର ଯାଏଁ ଯୋଡ଼ାରେ ଯିବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଦେବ ସେ ଭୁମକୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବସାଇ ନେଇଯିବେ । ଶତରେ ଶଶଭିରେ ଆସିଛ, କିଛି’ ଦେଖିଗାରିନଥିବ । ଯୋଡ଼ାରେଗଲେ ସବୁ ଦେଖିଗାରିବ । ଯୋଡ଼ା ଚଢା ଭାବ ପୁଣ । ମୁଁ ଭୁମ ନନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଶ୍ରିଏ ଚିଠି ଲେଖିଦେବ । ସେ ଭୁମକୁ କାହିଁକି ଅଳକୁଭାବ ବୋଲି ଆଦୌ କହିବେ ନାହିଁ, କି ଆଜିଠାରୁ ଆଉ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ । ଭୁମ ନନା ଦଶଟି ଟଙ୍କା କୁଞ୍ଜବାବୁଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେଥିରୁ କେବଳ ସମୂଳପୁର ଯାଏଁ ଭୁମର ରେଳଭଡ଼ା ଝର୍କ କରି ବାଜା ସବୁ ମୋତେ ଦେଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ ଶୁଣିଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଇଦେବ । (ଟିକିଏ ରହ) ନାର ତାଙ୍କ ପାଖେ ପଇସା କାହିଁକି ରହିବ ? ଭୁମେ ତାକୁ କିଲ ପାଖରେ ରଖ ।’

ଏତକ କହି ସେ ତାଙ୍କ ଟୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଠିଆ ହେଲ ବେଳକୁ ମୁଁ ରେଁ କିନି ବଡ଼ ପାଟିରେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲି । ସେ ଅନୁକଂପାରେ ମୋଅତ୍ତକୁ ଗୁହଁ କହିଲେ, ‘କ’ଣ ଯୋଡ଼ାରୁ ପଢ଼ିଯିବ ବୋଲି ତବୁଛ ?’

ମୁଁ କାନ୍ଦ ଭଜରେ କହିଲି, ‘ମୁଁ ଯିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ପଢ଼ିବ ।’ ମୋର କଥା ନ ସବୁଣୁ ସେ କହିଲେ, ‘ଆଉ କ’ଣ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିବ ? ଟୋଲରେ ଥାନ ଅଛୁ କି ନାହିଁ ବୁଝିବା । କିନ୍ତୁ କାଳ ଶୁଣିଥ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶୁଣିଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ରଙ୍ଗେଜି ଯେତେବେଳେ ନ ହେଉଛି, ସଂସ୍କୃତ ହେବାର କି ଆଶା ? ପରେ ପୁଣି କିଏ କେତେବେଳେ ଯିବ ସେ ତା’ସାଙ୍ଗରେ ଭୁମକୁ ପଠାଇବି ?’

ଏଥର ତାଙ୍କ କଥା ଉପରେ ଆବୃତ୍ତା ପଡ଼ି ମୁଁ କହିଲି. ‘ମୁଁ ଗଂରେଜି ପଡ଼ିବି । କାଲ ଦିନକରେ ମୁଁ ସବୁ ଅଷ୍ଟର ଶିଖିଦିବି । ମୁଁ ଗଂରେଜି ପଡ଼ିବି ବୋଲି ବାପା ନନାକୁ କହିଯାଇଛୁଣ୍ଡି, ମୁଁ ନିଷୟ ପଡ଼ିବି ।’

ସେ ଗମୀରଭାବେ ଉଠିର ଦେଲେ, ‘ଆଗ୍ରା, ଦେଶେ, ବୁଣନିଧି ବାବୁ ବାଲି ନ ଯାଇ ଯଦି ପଥର ଦିନ ଦିବେ ତେବେ କାଲ ଦିନକ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।’

ଏହା କହ ସେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଝାଲିଗଲେ । ମୁଁ ବୁଣରି ବୋଧହୃଦୟ ଗୁଣନିଧି ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ସେ ଆମ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ସବୁତିଜନର ବୋଲିଗଢ଼ି ପାଖର ଲୋକ । ପୁଲିସ ସବଜନ୍ସ୍‌ପେକ୍ଷୁର ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ସଂଖାବେଳ । ମୁଁ ମୋ ସିଟକୁ ଯାଇ ଲୁଣିମଳି ଇଂରେଜ ହୃଦୟ ବାରେ ଓ ଲେଖି ଜାଣିବାରେ । ରାତି ଖାଇବା ସନ୍ଧା ବାଜିନ ବେଳକୁ ମୋର ଲେଖା ବଡ଼ ଅଷ୍ଟର ସବୁ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ସାନ ଅଷ୍ଟର ହୋଇଗଲ । ଫାଷ୍ଟରୁକ ଅଫ୍‌ରିଟିଂ ଦିନରେ ଓଲମ ବିଲମ ହୋଇଥିବା ତୁପା ଅଷ୍ଟରମୁକ୍ତିକ ଓପରଓଳି ସୁକା ସବୁ ଶିଖିଗଲ । ମାଣ୍ଡ୍ର ବୁରଟାବେଳେ ସ୍କୁଲରୁ ଆସିଲା-ଠାରୁ ସନ୍ଧାବେଳେ ରଜାପରକୁ ଟିକ୍ରିପନ କର ଦିବା ପର୍ମନ୍ତ ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ସାତଥର ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖାଇଲା, ସେ ଡାକିବେ ଓ ଏବୁରିବେ ବୋଲି ଆଶା କର । ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ନ ଘୁଷ୍ଟିଲି ପରି ରହିଲେ । ଯାହା ହେଉ, ତହିଁ ଆର ଦିନଠାରୁ ମୋର ଆରମ୍ଭ ହେଲ ଶୁଳକତ୍ୟ ଫାଷ୍ଟ ଗ୍ରାମାର ଓ ଫାଷ୍ଟରୁକ ଅବ୍‌ ଚିତ୍ରଙ୍କ । ପନ୍ଥର ଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ଛ୍ରେଟ୍‌ଛ୍ରେଟ୍ ବାକ୍‌ମାନ ଇଂରେଜିରେ ଲେଖିପାରିଲି ଓ ରୂମ ଘର କେରି, ରୂମେ କେରି କୁଥରେ ପଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର ଇଂରେଜିରେ ଦେଇପାରିଲି ଓ ଲେଖିପାରିଲି । ଏଇ ପନ୍ଥର ଦିନ ପରେ ଜଗନ୍‌ମୋହନ ବାବୁ ମୋତେ ପଢ଼ାଇଥିବାର ମୋର ମନେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭୁ ଛୁଟିରେ କ୍ରାଇଟ ଷ୍ଟେର ରିଭର୍ସ ଭିଲ ସହିନୀଥା ବହି ଲାଇବ୍ରେଶ୍‌ରୁ ବାହୁ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି ଓ ପଢ଼ିଲି କି ନାହିଁ ମର୍ବରେ ମର୍ବିରେ ପଶ୍ଚାତା କରନ୍ତି । ମୋ’ର ଇଂରେଜି ପଢ଼ାର ପ୍ରଥମ ଓ ଏକମାତ୍ର ବୁରୁ ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କ କହେ । ମୋତେ ସେ ଯାହା ପଢ଼ାଇଛୁଣ୍ଡି, ତା ଅପେକ୍ଷା ସେବିନ ସନ୍ଧାରେ ସେ ମୋ ମନରେ ଯେଉଁ ଆଜଙ୍କ ଜାତ କରିବିଦେଇଥିଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ଆଜନବନ କୁତଙ୍ଗ । ବଡ଼ ହେଉ ବା ସାନ ହେଉ, ମଣିଷର ମନରେ ବେଳେବେଳେ ଗୋଟାଏ ସନ୍ଧାଶା ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ମୋର ସେଇପରି ଗୋଟାଏ ବେଳ ସେତେବେଳେ ଆସିଥିଲ । ତାହାର ଯେଉଁ ଶାତିରେ ସେ ପ୍ରତିକାର କଲେ ତାହା ଯେତେ ଫଳ ଦେଇଥିଲ ବୁଢ଼ାଏ ମାରିଥିଲେ ସେତେ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ତୁଏତ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗଧ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ମୋର ଦୁଷ୍ଟାମି ଓ ବୁଣିଆପଣ ଯୋଗୁ ସେ ମୋତେ ଖୁବ୍ ମାରିଛୁଣ୍ଡି, କିନ୍ତୁ ସେଥର ପରି ସଦ୍ୟବଳ କେରେଁ ହୋଇନଥିଲ । ସେବିନ ବୁଣନିଧିବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାଳୁ ଫେରିବା କଥାଟା ଉଠାଇ ସେ ମୋ ମନରେ ପାଠ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ତୁତ ସଂକଳନ କରିବି ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୋର ଗ୍ରହଣବନ୍ଦୀକ ମୋର କାମରେ ଆସିଛି । ପରେ ତିଲ, ବୁଣନିଧି ବାବୁଙ୍କର ଦିବା କଥା ଅବୌ ଉଠିନଥିଲ । ଦଶ ପନ୍ଥର ଦିନ ପରେ

ଅରେ ସୁଖନିଧିବାବୁ ବୋଢ଼ିବୁ ଆସି ମୋତେ ପରିଗନ୍ଥଲେ, ‘ପଢ଼ାପଢ଼ି କଳ ସୁଲିହି ନା ଯୋଡ଼ାରେ ସମ୍ମଲୟର ଦିବା ?’ ଏତକ ପରିଶର ସେ ଖୁବ୍ ହସିଲେ । ସେ ଆମ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରକୃତିର ନଥିଲେ । ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ କିନ୍ତୁ ଏକଥା କେବେଁ ମୋ ଆଗେ ଉଠାଇ-ନାହାନ୍ତି ।

ଶିଷ୍ଟକର ନୈଦୂଣ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଟା ।

ବିନା ମାଡ଼ରେ ସାଧ୍ୟ କରିବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ମନେପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗିରରେ ରହିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରର କଥା । ପଟିଆର ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ଦାସ ସେତେ-ବେଳେ କଲଙ୍ଗିର ହାଇସ୍‌କୁଲରେ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆନ୍ତି । ସେ ବି. ଏ. ଫେଲ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବଲଙ୍ଗିରରୁ ସେ ଶିଷ୍ଟକ ହୋଇ ଦେଓଗଢ଼ି ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ କିହୁଡ଼ିନ ରହି କଟକ ଆସି ଆଉ ଥରେ ବି. ଏ. ପର୍ମାଣ୍ଡା ଦେଇ ପାସ୍ କଲେ ଏବଂ ଆଜନ ପଢ଼ି ଓଳିଲ ହେଲେ । ଏବେ କିହୁଡ଼ିନ ପୁଣେ କାଙ୍ଗର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଛି । ସେ ପ୍ରଥମେ କୋର ବିଷୟରେ ବି. ଏ. ଫେଲ ହୋଇଥାଲେ କେଜାଣି, ରଂଗେନି ଓ ଅଙ୍ଗ ପଢ଼ାଇବାରେ ସେ ଖୁବ୍ ଦେବ । ରଂଗେନିରେ ଖୁବ୍ ଉଚକୋଟିର ପ୍ରବଳ ଲେଖୁଥିଲେ ଓ କହୁଥା ଦେଉଥିଲେ । ରୁହି-ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ ଆଏ ।

ସେ, ଜଗନ୍ମହେନ ବାବୁ ଓ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଶିଷ୍ଟକ ପ୍ରତିଦିନ ଟେନିସ ଖେଳନ୍ତି । ମୁଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ପିଲ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଟେନିସ୍ ଲେଟ ବାବୁ ; ଖେଳ ସରିଲେ ଲେଟ ଫିଟାଇ ସଥାପ୍ନାନରେ ରଖୁ ଓ ଖେଳବେଳେ ଲାଜନମ୍ୟାନ ହୋଇ ବଲ ଆଣିଦେଉ । ଏହା ଫଳରେ ଖେଳର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ ଆମକୁ ଟିକିଏ ରଖାକେଟ ଧରିବାର ମୁହଁଯାଗ ମିଳିଥିବାରୁ ଏ କାମ ଆମକୁ ପ୍ରଲେଭିତ କରିଥାଏ । ମୋତେ ସେ ଭାରି ସୁଖ ପାଉଥାନ୍ତି । ଦିନେ ତାଙ୍କ କାନକୁ ଗଲ ଯେ, ସ୍କୁଲର ଜଣେ ନିଶାହ ବମ୍ବୋରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ଟକଙ୍କ ସୁଲି ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତାର ମୁଁ ଅନୁକରଣ କରି ପିଲାଙ୍କୁ ହସାଉଛୁ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଶିଷ୍ଟକଙ୍କ ପାଇଁ ପଛେ ତାଙ୍କ ପରି ବୁଲିଛି । ଲୋକନାଥ ବାବୁ ମୋତେ ତାକ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ ଯେ, ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବେ ନାହିଁ ଓ ମୋତେ ଟେନିସ୍ କୋର୍ଟକୁ ଆସିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ମୋର ଆଚରଣ ବଦଳିଛି ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହେବା ଯାଏ ଏହା ବୁଲୁ ରହିବ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଏହାର ପ୍ରଭାବ ମୋ ଉପରେ ଅନିମାଷାରେ ପଡ଼ିଲ ଓ ସେଇ ଦିନଠାରୁ ମୋର ଆଚରଣ ନଦଳାଇବାକୁ ମୁଁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ବାରଦର୍ଶ କାଳ ପ୍ରମ୍ହା କୁରୁର ଲଜ୍ଜା ସିଖା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ଲୋକପ୍ରେସିଟି ଥାବୁ ; ମୋର ଅଟକ ପରିହାସ କରିବା ପ୍ରାଭୁବିକ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେତନଠାରୁ ମୋର ଶାତ ଏପରି ବଦଳାଇଲି ଯେ ତାହା ଶିଷ୍ଟକ ଓ ରୁହି ସମୟଙ୍କ ନଜରରେ ପଡ଼ିଲ । ପାସ୍ ନର୍ତ୍ତ କାଳ ଲୋକନାଥ ବାବୁ ମୋ ଆଭକୁ ଗୁହ୍ନିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦିନେ ମୋତେ ତାକ

ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ କାନ୍ଧ ପକାଇଲେ ଓ କହିଲେ, ‘ମୁଁ ତୁମ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତୀ ବଦ କର ସେଇ ମନୋବେଦନା ସେବ କରୁଛ ସେଇଥିରୁ ଜାଣିଛୁ, ତୁମରୁ କେତେ କଷ୍ଟ ହେଉଥିବ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଏଇପରି କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ହୁଏ ।’ ଏ କଥା ମୋର ବାରମ୍ବାର ମନେ-ପଡ଼େ ।

ଶୁଣିଙ୍କ ଚରିତଗଠନ କରିବାକୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପାଠରେ ମନୋବିବେଶ କରିବାକୁ ସେତେବେଳେ ମୁଣ୍ଡର ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ବଲଗର ସ୍କୁଲରେ ଏକଳୁଟ ହୋଇ-ଥିଲେ । ଜୀବନରେ ବହୁ ସ୍କୁଲ ଦେଖିଛୁ କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳର ବଲଗର ହାତସ୍କୁଲ ପରି ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଖିରେ ପଡ଼ିନାହିଁ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲଠାରୁ ବଲଗର ସ୍କୁଲକୁ ମୁଁ ଉଚତର ଆସନ ଦିଏଁ । ଅଥବା ବଲଗର ସ୍କୁଲରେ ସେତେବେଳେ ବି. ଏ. ଧାସ୍ କଥିଥିବା ଶିକ୍ଷକ ନଣେ ବି ନଥିଲେ ଏବଂ କାହାର ବସ୍ତୁ ବୋଧକ୍ଷେତ୍ର ଏ ଗାନ୍ଧୀ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ଦୁଇଜଣ ନିଶ୍ଚି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବ୍ୟଥାତ, ଯାହାଙ୍କର କି ଶୁଣିଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରସବ ନଥିଲା, ହେଉମାନ୍ତ୍ରର ଥିଲେ ବି. ଏ. ଫେଲ ହୋଇଥିବା ନଣେ ଉତ୍ସବ୍ୟତ୍ତି ଓ ଦାମୋଦର ମହାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଉପରେ ଉପରେ ଦେଖିଯାଇଥିବା ନାହିଁ । ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ଶୁଣିଙ୍କ ଅନ୍ତିମକୁ ଡଳାଇ ନେଇ ସେ କ'ଣ କହୁନ୍ତି । ଦୃଶ୍ୟଠାରୁ ତାହା ଶୁଭ ଅଧିକ ହୋଇଯାଏ । ନିଜର ଦୋଷ ହେଉମାନ୍ତ୍ରର ବା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଢ଼ିବି, ଏଥକୁ ଶୁଣିମାନେ ପ୍ରାଣର ଭୟ କରୁଥାନ୍ତି । ପୁଣି ନ ଶୁଣ ! ମୁଁ ବଲଗରକୁ ସିବା ବର୍ଷ ଯେଉଁ ଦଶନାର ଜଣ ମାଟିକୁ ପଶୁକା ଦେଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିଅଧିକର ବସ୍ତୁ ପଢ଼ିବି ଅଧିକ ; ଆମ ରୂମର ଯେ ମନିଷର ଥିଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଝାଅ ହୋଇ ଦୂରଟି । ଆଉ ନଣେ ଆମ ହସ୍ତେଲରେ ଥାନ୍ତି ସେ ସେ ଆମ ହସ୍ତେଲ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ବସ୍ତୁ ସରେ ବଡ଼ । ଥରେ ସେ ହସ୍ତେଲର ଶଙ୍ଖଳା ଭଜ କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଗରୁ ଆସିଥିଲେ । କାନ୍ଦୁ ଦେଖିପୁଣିରଂଟେଣ୍ଟଙ୍କ କହିଲେ, ‘ତୁମେ ବି ଏ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଅଛ ! ତୁମରୁ କହିବ କ'ଣ ? ପିଲେ ପରା ତୁମଠାରୁ ଶିକ୍ଷିବାର କଥା ?’ ସେ ମୁହଁରୁ ଡଳକୁ ପୋତି ନିଜ ରୂମକୁ ଗଲେ । ତା'ପରେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ଉପରେ ମାଡ଼ ଦୃଷ୍ଟି ହେଲ । ପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ଆମ ଉପରେ ହୋଇଥିବା ମାଡ଼ ନିଜ ଉପରେ ହେଲ ପର ‘ବଡ଼ରୁକ୍ତ’ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି ।

ସେତେବେଳର ଛାତ୍ର

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେତେବେଳର ଶୁଣିମାନଙ୍କର ସମ୍ବାନ୍ଧ ହେବାର କାରଣ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ନିଜେ ଶୁଣିଙ୍କ ପରି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କେହି କେହି ଶୁଣିଙ୍କ ପରି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । କେହି କେହି ଆଜ.୧., ବି.୧. ପଶୁକା ଦେବାକୁ ତିଆର ହେଉଥାନ୍ତି ।

ପହଞ୍ଚିଲ ମାଧ୍ୟମ ସେ ମୋ ଖାତା ଖଣ୍ଡକ ମୋ ହାତରୁ ନେଇ ରୁହୁଦେଲ ଓ ଖୁବ ଗମ୍ଭୀର ଭବେ କହିଲେ, ‘ହଉ ଗୁଡ଼ । ଇଂରେଜି ଅଷ୍ଟର ଓ ସାଷା ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତେ ହୁଏନାହିଁ । ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ମେଲ୍ଲ ସାଷା । ନ ହେଲ ନାହିଁ, ତମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ, ଦଶତୋଠ ଅଟିକା ବାଢ଼େଇଲେ ପେଟ ପୋଷି ହୋଇଯିବ । ଶ୍ରାବଟା ଶିଖିଯିବ । ଗାଁରେ ଓ ପାଖ ଆଖରେ ସକମାନ ଅସ୍ତବ ହେବେ ନାହିଁ । ତମେ ଗାଁକୁ ଯାଅ । ଦୁଃଖିଯୋମକୁ ଅଣିଥିଲି, ଛ’ ମାସ କାଳ ଚେଷ୍ଟା କଲି, ଫଳ ହେଲ ନାହିଁ । ତମେ ନ ପାରିବା କଥା ଆଗରୁ ଜଣାପଢ଼ିଗଲ, ଭଲ ହେଲ ।’

ସେ ଏତକ କହିଲ ବେଳକୁ ମୋ ଆଖି ଲହରେ ପୃଷ୍ଠେ ହୋଇଯାଇଆଏ । ଦୁଃଖିଯୋମ ତିପାଠି ବୋଲି ଆମ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ, ମୋ ଠାରୁ ରୁଣ ଚର୍ଷ କଡ଼, ଆର କର୍ଷ ଆସି ଏଠାରୁ ଫେର ଯାଇଆନ୍ତି । ଗାଁରେ ଲାକ୍ଷ ଯେପରି ଥଟା ତାମସା କଲେ ସେ କଥା ମୁଁ ଶୁଣିଆଏ । ଶୁଣ ଶ୍ରାବରେ ପୁରୋହିତ କରିବା ନିକୁଳ କାମ ବୋଲି ନନା କେତେଥର କହିବାର ଶୁଣିଆଏ । ଏଠାରୁ ଫେରିଲେ ମୋତେ ସେଇଆ କରିବାକୁ ହେବ ! କି କିମାର କଥା । ନନାଙ୍କ ମୁଁହଁ ମୋ ଯୋଗେ ତଳକୁ ହୋଇଯିବ !

ମୁଁ କିଛି କହିବାକୁ ବାହୁଦୂଷ ଏତିକିବେଳେ ଆଜି ପୁଣି କହିଲେ, ‘ବଡ଼ ଭଗ୍ୟର କଥା କାଳ ସକାଳେ କୁଣ୍ଡିଧ ବାବୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଏଁ ଘୋଡ଼ାରେ ଯିବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ କହିଦେବି ସେ ଭୁମକୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବସାଇ ନେଇଯିବେ । ରାତିରେ ଶଗଡ଼ରେ ଆସିଛ, କିଛି ଦେଖିଯାଇନଥିବ । ଘୋଡ଼ାରେଗେଲେ ସବୁ ଦେଖିଆଇବ । ଘୋଡ଼ା ଚଢା ଭାବ ସୁଖ । ମୁଁ ଭୁମ ନନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଝଣ୍ଟିଏ ତିଠି ଲେଖିଦେବି । ସେ ଭୁମକୁ କାହିଁକି ଅଇଲୁଭାଗ ବୋଲି ଆଦୌ କହିବେ ନାହିଁ, କି ଆଜିଠାରୁ ଆଉ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ । ଭୁମ ନନା ଦଶଟି ଟଙ୍କା କୁଞ୍ଜବାହୁଙ୍କ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେଥିରୁ କେବଳ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଏଁ ଭୁମର ରେଳଭାବୀ ଫର୍କ କରି ବାଜା ସବୁ ମୋତେ ଦେଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାକୁ କୁଣ୍ଡିଧ ବାହୁଙ୍କ ଦେଇଦେବି । (ଟଙ୍କିଏ ରହ) ନାଜ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପଇସା କାହିଁକି ରହିବ ? ଭୁମେ ତାକୁ ନିଜ ପାଖରେ ରଖ ।’

ଏତକ କହି ସେ ତାଙ୍କ ଟୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଠିଆ ହେଲ ବେଳକୁ ମୁଁ ରେ କିନି ବଡ଼ ପାଟିରେ କାନ୍ଦ ପକାଇଲି । ସେ ଅନୁକଂପାରେ ମୋଆଡ଼କୁ ରୁହୁ କହିଲେ, ‘କ’ଣ ଘୋଡ଼ାରୁ ପଡ଼ିଯିବ ବୋଲି ତରୁଛ ?’

ମୁଁ କାନ୍ଦ ଉତ୍ତରେ କହିଲି, ‘ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ, ମୁଁ ପଡ଼ିବି ।’ ମୋର କଥା ନ ସବୁଶି ସେ କହିଲେ, ‘ଆଉ କ’ଣ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିବ ? ଟୋଲରେ ଥାନ ଅଛୁ କି ନାହିଁ ରୁହିବା । କିନ୍ତୁ କାଲ କୁଣ୍ଡିଧ ବାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୁଲିଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଇଂରେଜୀ ଯେତେବେଳେ କି ହେଉଛି, ସଂସ୍କୃତ ହେବାର କି ଆଶା ? ପରେ ପୁଣି କିଏ କେତେବେଳେ ଯିବ ଯେ ତା’ସାଙ୍ଗରେ ଭୁମକୁ ପଠାଇବି ?’

ଏଥର ତାଙ୍କ କଥା ଉପରେ ଆଗୁଡ଼ା ପଡ଼ି ମୁଁ କହିଲି. ‘ମୁଁ ଗଂରେଜି ପଡ଼ିବ । କାଲି ଦିନକରେ ମୁଁ ସବୁ ଅଷ୍ଟର ଶିଖିପିବ । ମୁଁ ଗଂରେଜି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ବାପା ନନାଙ୍କ କହିଯାଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିବ ।’

ସେ ଗମ୍ଭୀରରୁ ଦିନକରେ ଦେଲେ, ‘ଆଗ୍ରା, ଦେଖେ, ପୁଣନିଧି ବାବୁ କାଲି ନ ଯାଇ ଯଦି ପଥର ଦିନ ଯିବେ ଲେବେ କାଲି ଦିନକ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ।’

ଏହା କହି ସେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଲିଗଲେ । ମୁଁ ବିସୁରଳି ବୋଧଦ୍ଵୀପ ଗୁଣନିଧି ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ସେ ଆମ ଖୋର୍ଦ୍ଦୀ ସବୁତେଜିଲକର ବୋଲିଗଢ଼ି ପାଖର ଲେବ । ପୁଲିସ ସବଜନ୍ ସ୍ପେକ୍ସର ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ସଂଖାବେଳ । ମୁଁ ମୋ ସିଟକୁ ଯାଇ ଲାଗିଗଲି ଇଂରେଜ ଦୂରପ ବିହୁ ବାରେ ଓ ଲେଖି ଜାଣିବାରେ । ଶତ ଖାରବା ଦଶା ବାକିନ ବେଳକୁ ମୋର ଲେଖା ବଡ଼ ଅଷ୍ଟର ସବୁ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ସାନ ଅଷ୍ଟର ହୋଇଗଲ । ଫାଷ୍ଟବୁକ ଅଫ୍ ରିଞ୍ଜଂ ବହରେ ଓଲମ ବିଲମ ହୋଇଥିବା ତୁପା ଅଷ୍ଟରବୁକ୍କିକ ଓପରଓଲ ସୁକା ସବୁ ଶିଖିଗଲି । ମାଣ୍ଟ୍ରେ ବୁରିଠାବେଳେ ସ୍କୁଲରୁ ଆପିଲ-ଠାରୁ ସନ୍ଧାବେଳେ ରଜାଘରକୁ ଟିର୍ଯ୍ୟନ କରି ଯିବା ପର୍ମିନ୍, ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ସାତଥର ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖାଇଲି, ସେ ତାଙ୍କବେ ଓ ପୁରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରି । ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ନ ଗୁଣ୍ଡିଲ ପରି ରହିଲେ । ଯାହା ହେଉ, ତହିଁ ଆର ଦିନଠାରୁ ମୋର ଆରମ୍ଭ ହେଲ ପୁଲିସ୍‌ପାଞ୍ଚ ଗ୍ରାମାର ଓ ଫାଷ୍ଟବୁକ୍ ଅବ୍ ରିଞ୍ଜଙ୍ । ପନ୍ଥର ଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ଗ୍ରେଟଗ୍ରେଟ ବାକ୍ୟମାନ ଇଂରେଜିରେ ଲେଖିପାଇଲି ଓ ଭୂମ ଘର କେଉଁଠି, ଭୂମେ କେଉଁ କୁଟୀରେ ପଡ଼ି ପ୍ରତ୍ୱତି ପ୍ରସ୍ତରମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର ଇଂରେଜିରେ ଦେଇପାଇଲି ଓ ଲେଖିପାଇଲି । ଏଇ ପନ୍ଥର ଦିନ ପରେ ଜଗନ୍ମହାତନ ବାବୁ ମୋତେ ପଢ଼ାଇଥିବାର ମୋର ମନେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତ୍ରୀପୁଁ ହୃଦିରେ ତ୍ରୁଟିଟ ଷ୍ଟୋର ରତ୍ନସ୍ତର ଭଲ ସହିନୀଥା ବହି ଲାଜବ୍ରେଶ୍ଵରୁ ବାହୁ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି ଓ ପଢ଼ିଲି କି ନାହିଁ ମହିରେ ମହିରେ ପଶ୍ଚାତା କରନ୍ତି । ମୋ’ର ଇଂରେଜି ପଢ଼ାର ପ୍ରଥମ ଓ ଏକମାତ୍ର ବୁଲୁ ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କ କହେ । ମୋତେ ସେ ଯାହା ପଢ଼ାଇଛନ୍ତି, ତା ଅପେକ୍ଷା ସେବିନ ସନ୍ଧାରେ ସେ ମୋ ମନରେ ଯେଉଁ ଆଜିଙ୍କ ଜାତ କରାଇଦେଇଥିଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ଆଜାବନ କୃତଙ୍କ । ବଡ଼ ହେଉ ବା ସାନ ହେଉ, ମଣିଷର ମନରେ ବେଳେବେଳେ ଗୋଟାଏ ସନ୍ଧାନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ମୋର ସେଇପରି ଗୋଟାଏ ବେଳ ସେତେବେଳେ ଆସିଥିଲ । ତାହାର ଯେଉଁ ଶୁଣିରେ ସେ ପ୍ରତିକାର କଲେ ତାହା ଯେତେ ଫଳ ଦେଇଥିଲ ବୁଝାଏ ମାରିଥିଲେ ସେତେ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ହୁଏତ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗଧ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ମୋର ଦୁଷ୍ଟାମି ଓ ବନ୍ଦୁରିଆପଣ ଯୋଗୁ ସେ ମୋତେ ଶୁବ୍ର ମାରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଥର ପରି ସଦ୍ୟଫଳ କେବେଁ ହୋଇନଥିଲ । ସେବିନ ପୁଣନିଧିବାବୁଙ୍କ ସଜେ ଶାକୁ ଫେରିବା କଥାଟା ଉଠାଇ ସେ ମୋ ମନରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ସଂକଳନ କାତ କରଇ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୋର ତୁମିଜାବନଯାକ ମୋର କାମରେ ଆସିଛି । ପରେ ବୁଝିଲି, ପୁଣନିଧି ବାବୁଙ୍କର ଯିବା କଥା ଅଦୌ ଜଠିନଥିଲ । ଦଶ ପନ୍ଥର ଦିନ ପରେ

ଜଣେ ଦି'ନଶ ନିଜର ଜ୍ଞାନବୃତ୍ତି ସକାଶ ପଡ଼ୁଆନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମୃଦୁଷ୍ଟ୍ରୟ ହିପାଠୀ ବୋଲି ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଥାନ୍ତି ଯେ ସେ ପାଠରୁ ଛଠି ସ୍କୁଲକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ଛୁଟି ହେବା ଯାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପୁଣି ପାଠରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି । ନିଜର ପାଠପଢ଼ା ଓ ପିଲଙ୍କ ପାଠପଢ଼ା ବ୍ୟାପକ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଚିନ୍ତା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଥିବାର ମୋ ପରି ନର୍ଦ୍ଦମା ପର୍ଯ୍ୟବେଷକ କେବେଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନାହିଁ ।

ହେଉମାନ୍ତ୍ରରଙ୍କ ଦରମା ୮୦ ଟଙ୍କା, ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେଉମାନ୍ତ୍ରରଙ୍କର ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା, ଆମ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଦରମା ୩୦ ଟଙ୍କାରୁ ବଢ଼ି ଟଙ୍କା, ଓ ଆଇ. ଏ. ପାସ କଲାପରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ବଢ଼ିଥିଲା । ଶ୍ୟାକାଳ, ସମସ୍ତେ ଭଲରେ ଚକ୍ରଥାନ୍ତି । ଫଳେ ପୁଣ୍ଡେ ଗାଁକୁ ପଠାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ଦରତ୍ର ପିଲଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ବି କରୁଆନ୍ତି । ତେବେ ସେତେବେଳେ ଭଲରେ ଓ ଆଜିକାଳ ଭଲରେ ଚଳିବାର ଧାରଣାରେ ବହୁତ ଫରକ ହୋଇଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ଭଲରେ ଚଳିବା ଭଲ ଖାଇବାରେ ସୀମାବତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତିମାନ ଭଲ ପିନ୍ଧିବା, ମଟର ସାଇକଲ, ମଟରକାରୀ କଣିବା, କୋଠା ତୋଳିବା ଏବଂ ଉବିଷ୍ୟତପାଇଁ ପୁଲାଏ ସମ୍ବନ୍ଧବା ମିଶ୍ରଯାଇ ସମାଜ ଜୀବନକୁ ବ୍ରଦ୍ଧି କରିଦେଇଛି । ଏ ଶାତଦ୍ଵାରା ନିଜର ମାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଯାଉଛି ସେଥିକୁ କାହାର ବ୍ରଦ୍ଧିଷେଷ ନାହିଁ । ମାନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଯେ ତୁଳ୍ଟ ମନେକରିବ ତାକୁ ତାହାମିଳିବ କୁଆଡ଼ୁ ଓ ମାନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନ ଥିବା ଲୋକ ନିଜର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇବ କିମ୍ବିତି ?

ଗୁଡ଼ ସେ କଥା । ୪୯ ଶ୍ରେଣୀର ଇଂରେଜି ପାଠକ ସାରିବାକୁ ମୋତେ ପନ୍ଦର ଦିନ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ମନରେ ଭୟ, ଆଉ ଥରେ ସତି ପାଠରେ ହେଲା କରିବ ତେବେ କେଜାଣି ଆଜା, ପୁରୋହିତ କଥା ଉଠାଇ ଗାଁକୁ ଫେରିବାକୁ କହିବେ । ୧୫ ଦିନ ଭିତରେ ସେ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷକ ମୋ ଅଭିଭବକଙ୍କ ଆଗେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ, ଏ ପିଲକୁ ମୋ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲାହିକ ବସାଇଲେ । ସେ ଓପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପସୂଚନା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଏଇ ମତ ହେବାରୁ ମାସକ ଭିତରେ ମୋର ନାମ ଓପର ଶ୍ରେଣୀରେ, ସେ କାଳର ମୁମ୍ବ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲେଖାଗଲ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟି ପରେ ସେଠାରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକ ବି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ମୁଁ ମୁମ୍ବ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ ପଢ଼ିଥାଇଛି ।

ତା'ର କାରଣ, ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟିରେ ଆମ ମାଣ୍ଡ୍ର ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଭବ ଆମେ ବୁଝିଲା ବୋଲିରେ ରହିଲାଁ । ଆମ ଗାଁର ୩ ଜଣ ଏବଂ ଜଳେଶ୍ଵରର ଜଣେ କେବା ବଜାଳୀ ପିଲ, ମୋର ୩ ଶ୍ରେଣୀ ଓପରେ । ତାଙ୍କରଠାରୁ ଓ ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଛି କରିଥିବା କେବା ବଜାଳୀ ଭାଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ପରେ କଲେଜରେ ମୁଁ ମୋର ୩୬ କ୍ଲ୍ଯାସ ପିଲଙ୍କ ବିଦ୍ୟୁତ କରୁ କରୁ ମୁଣ୍ଡ ପାଠିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀ କହାଇ ଲାଲ ଦେ । ବହୁତ ଅଧି ବୁଲଇ ଏବେ ସିଭାନ୍ତି, କରିଛୁ ସେ ଆଉ ଜହନେକରେ ନାହାନ୍ତି । ଅତି ଅମାୟିକ, ଅତି ଭିତ୍ର । ଭଲ ପଡ଼ୁଆନ୍ତି, ପଇସାପତ୍ର ବି ବାପାଙ୍କଠାରୁ ମିଳେ । ତାଙ୍କ ବାପା ଜେଲ୍ ତାଙ୍କର । ଦରମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ମାସକୁ ପାଇଥାନ୍ତି । ୧୪ ଘଣ୍ଟାଯାକ ମାତାଳ ହୋଇ ରହିବା

ସକାଶେ ସେ ଦେଶୀ ଓ ବିଦେଶୀ ମଦରେ ମାସକୁ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ଦିନେ ମାତ୍ରାଲ ହେବାକୁ ଦି ପଇସାକୁ ଗଥୀଁ ବୋଜଲେ ଅରଣୀ ବା ମହୁଳ ମିଳେ । ଯୋଡ଼ା ମାର୍କା ଅସଲି ସ୍ଵର ହୁଇଥିବା ବୋଜଲର ଦାମ ସେତେବେଳେ ବିଲଙ୍ଗ ରରେ ଥାଏ ଅଛେଇ ଟଙ୍କା, ସମ୍ମଲପୂର ସିଆଡ଼କୁ ଆହୁରି କମ । ତାହାର ମହିମା କହ୍ନାଇ ଲଳ ଦେଇ ସଙ୍ଗେ ଥରେ ସାମାନ୍ୟ ଉପଶେଗ କରିଥିଲା । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଟିରେ ନୁହେଁ । ସେ ଧର୍ମନ୍ତର ମୁଣ୍ଡରେ ଚାଟି, କାନରେ ଜାହିରା ଓ ଗାଧୋଇ ସାରିଲେ ଆଗରେ ଅଖ୍ୟାତ ରାମାୟଣ ଥାଏ । ଏକଥା ପରେ ପଡ଼ିବ ।

ଡାକ୍ତର ଦେ ନିଜ ଦରମାରୁ ବଞ୍ଚାଇ ପାଆଟି ଟଙ୍କା ପୁଅକୁ ଦିଅନ୍ତି । ସଥେଷ୍ଠ । ଆଗଲପୂର ଜମିଦାର ଦୁର୍ଗାମାଧବ ସିଂହଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମାସକୁ ଟଙ୍କା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ବାହୁଙ୍କର ପଇସା ଦରକାର ହେଲେ ସେ ସେଇଂସ୍ ବ୍ୟାଙ୍ଗରୁ ଟଙ୍କା ଛାତାଇବା ଅବଲମ୍ବାରେ ହୁଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ଙ୍କ କଥାବାଢ଼ିରୁ ଶୁଣିଛୁ ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଘରେ ଯେଉଁ ଗୁରୁତ୍ବଶୀ ରଖିଥିଲେ, ସେ କ୍ଷମେ ‘ରମଣୀ’ ହେଲ, କିନ୍ତୁ ତା’ର ପ୍ରମା ଦରମା କାମ୍ସ ଥାଏ । ବିଶୁଶ୍ରୀ ଡାକ୍ତର ବାହୁଙ୍କର ଶଣ୍ମୁକ୍ତି ଦେଖି ସଥାସଙ୍ଗସ୍ଵ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଏବଂ ଫେର ପାଇବାର ଆଶା ରଖନାହିଁ । ଯଦିଓ ପ୍ରାୟ ଫେର ପାଏ । କହ୍ନାଇ ଲଳ ଦେ ବୋଉକୁ ମନେ ପକାଇ ଏକଥା ଓ ଆଉ ଅନେକ କଥା ମୋତେ କହିଥିଲେ, ମୁଁ ନନାଙ୍କ ମୃଦୁ ସମ୍ମାଦ ପାଇ ମୁହଁମାନ ହେଲିବେଳେ । ସେ ବି ପରର କଥା ।

ପ୍ରଥମ ଗ୍ରୀଷ୍ମହୁଟିରେ କହ୍ନାଇ ଲଳ ଦେ ମୋର ମାଷ୍ଟର କରିଲ । ମାସକ ଭିତରେ କଂରେନିରେ ଶାରି ବା ଓଟ ବିଷୟରେ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ ୫୧୦ ଧାନ୍ତି ଲେଖିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନ୍ତିନି । ତା’ପରେ ସେ କିନ୍ତୁ କଲେ, ମୁଁ ଅପର ପ୍ରାଇମେଶ୍ଵର କୁସର ଅଙ୍କ, ଇତହାସ, ଭୂମୋଳ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ଥାପନା ଆଉ ଥରେ ପଡ଼ିବ । କାକୁଇ ପଢ଼ି ତ ଗାଁରୁ ଆସିଛୁ । ପଞ୍ଚମ କୁସରେ ତ ଉଷେମ୍ବୁର ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଣି ତାକୁଇ ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଜିଠାରୁ କାହିଁକି ପାଇଁ ହେବି ? କହ୍ନାଇଲାଲ ଦେ ମାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କଥା ତେବେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମହୁଟି ପରେ ମନେହେଲ, ମାଞ୍ଚକୁ କହିବି, ମୋତେ ଏକାଥରକେ ଷ୍ଟ୍ରେଣ୍ଟରେ ବସାଇ ଦେବାକୁ, ସେମିତି ହେଲେ ମୋର ଧଢ଼ା ସାଜ ତାଙ୍କ ଭୁବର ପୁଣି ସହପାଠୀ ହୋଇପାରିବ । ତ’ ବୁଦ୍ଧିର ଭରପିକର ଆଜଙ୍କ ଦୁଆର ମୁହଁକୁ ଯାଇଛି । ପୁଣି ଫେର ଆସିଛି । ସେବନ ବୁଣିନିଧି ବାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗାଁକୁ ଫେରିବା ପିଲାଟା ବେଶ ଫୁଲ-ଯାଉଛି ବୋଲି ଅବା ବିଶୁଶ୍ରବେ ବୋଲି ଶଙ୍କିଗଲ । ଝମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ଷ୍ଟ୍ରେଣ୍ଟକୁ ଗଲି, ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ଭଲ ପିଲ ବୋଲି ବୋଟିଂ ପିଲଙ୍କର ଧାରଣା ହୋଇଗଲ । ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମଙ୍କର ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ବୋଲି ସେ ପାଞ୍ଜଣଙ୍କ ଆଗେ ମୋତେ ଶୁଣେଇ କହୁଥିଲେ, ସେ ବି ଲକ୍ଷ୍ମିତ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି ।

ଆଜି ଦୂର ଅଣ୍ଟର କଥା ସବୁ ମନେ ପକାଇ ଲେଖିଲ ବେଳକୁ ପିଲଦିନର ସ୍ମୃତିଭୁକ କିପରି ଗୋଟିଏ ଲୋଭମୟ ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଲିପର ଦିଶୁଛି । ସନ୍ଧାବେଳେ

ସୁଫେଦସ୍ତ ବେଳର ସ୍ମୃତି ମନକୁ ଲାଗିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ‘ବୃଥା ଶାଳ ଅଶାତକୁ ସୁମରିବା’ ବେଳ ମୋର ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ମୁଁ ଯଥାସାଧ ନିରପେକ୍ଷ ଓ ନିର୍ମମ ଭାବରେ ସେ କାଳର କଥା ଲାଗିବକ କରିବାକୁ ସକଳପ୍ର କରିଛି ।

ମୋ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ଓ ଦ୍ଵେଷ କରିଛ ଅନେକ, କିନ୍ତୁ ସୁଖର ମାତ୍ରା ଦୁଃଖଠାରୁ ତେର ଅଧିକ ବୋଲି ଶୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଏବେ ଦୁଃଖରେ ସୁଖର ସଂଧାନ କରିବାକୁ ଶିଖିଛୁ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ବହୁ ବର୍ଷ ଯାଇଛି, ଯହିରେ ଅବିମ୍ବିତ ପୁଣ ମିଳିଥିଲ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷରେ ଦିନ କଟାଇଥିଲ । ସେ ଦିନର ଅନୁଭୂତି ସଙ୍ଗେ ନିର୍ମମ ଭାବେ ଭୁଲନା କରି ମୁଁ ଦେଖିଛୁ, ବଲଜିରରେ ମୋର ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କଟିଥିଲ ତାହା ମୋ ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମସ୍ତ । ପିଲଦିନେ ବୋଉ ମରିବା ପୁଣରୁ ସଜ୍ଜିଲ ପରିବାରର ସନ୍ତ୍ରାନ ଭାବେ ସେତେ ସୁଖ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିନଥିଲ ଏବଂ ଯୌବନରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆଦର ଓ ସୁରକ୍ଷାତା ଓ ସୁସନ୍ନାନମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତି ଉଚରେ ବି ସେତେ ସୁଖ ପାଇନାହିଁ ।

ଦୁଷ୍ଟାମେ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର

ଅଳ୍ପଦିନ ଉଚରରେ ମୁଁ ବଲଙ୍ଗର ସ୍କୁଲର କେନ୍ଦ୍ରିତହୁ ହୋଇଗଲି । ମୋର ମେଲାପି ତଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ସାନ ବଡ଼ ସବୁ ପିଲଙ୍କର ସ୍ମୃତିର ପାଇଁ ଓ ଭଲ ପାଠସାହି ଯେବୁଁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବାସ୍ତଳ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଗଲି । ପିଲଙ୍କ ଖେଳ, ଦୁଷ୍ଟାମି ଓ ସ୍କୁଲର ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟମନେ ସବୁଥରେ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ରହିଲ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ପୁରସ୍କାର ବିଭିନ୍ନାଙ୍କ ସବୁରେ ମୁଁ ପ୍ରମତ୍ତକଭାବରେ ଲାଗିଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରେଜି ହୃଦୟକରଣ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାରଠାରୀ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତି ବିଷୟରେ ରୁଧିପୁଣି ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଏବଂ ସ୍କୁଲରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ନମ୍ବର ରକ୍ଷିତା ଯୋଗୁଁ ପୁରସ୍କାର ମୋତେ ମିଳିଛି । ଖେଳ ପାଇଁ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବା ପାଇଁ, ବକ୍ତ୍ବା ଦେବା ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ମୋତେ ମିଳିଛି । କେବଳ ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ସକାଶେ ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ମୋ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । ତାହା ଉତ୍ତମ ଆଚରଣରେ ସୁରକ୍ଷାର । ଏ ପୁରସ୍କାରଟା ପାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ପୁରସ୍କାର ବିଭିନ୍ନାଙ୍କ ସବୁ ସବିବା ଦିନଠାରୁ କେତେ ମାସ ଯାଏଁ ଖୁବ୍ କେଷ୍ଟା କରେ । ବର୍ଷେ, ପ୍ରାୟ ବର୍ଷ ପୁରିଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ତେଷ୍ଟା ସଫଳ ହୋଇ ଶେଷକୁ ଦିଲେ କାହିଁ କାହିଁ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟିଲ ଯାହା ଯୋଗୁଁ ମୋର ଆଚରଣ, ସୁରକ୍ଷାତା ହେବାର ସମସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ବେଶବନା ହୁବାଇ, ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଖାଇବାର କାରଣ ହେଲ । ସେ ସମସ୍ତକୁ ମୁଁ ଫେତ ମାରିବାର ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଆବିଷାର କରିଥାଏ । ବାମ ଉଚ୍ଚମାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ି ରକ୍ଷିତ ଉଚ୍ଚମାଦ୍ବାସୁ ତାକୁ ବେଶ ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟବିନ୍ଦୁ କରିବାରେ ମୁଁ ଦକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷ୍ୟବିନ୍ଦୁ ଅନ୍ୟ ପିଲଙ୍କ ପୃଷ୍ଠାଦେଶ ହୋଇଥିଲ, ସାମନାସାମନି ମାରିଲେ ଗୋଡ଼ି ହାତରୁ ଦିବା ପୁଣରୁ ପ୍ରତିପଦରୁ ଆକମଣର ଆଶ୍ରମକା ଥାଏ; ବୟସରେ ବଡ଼ ପିଲେ ସତର୍କ କରଇଥାନ୍ତି ଯେ ଗୋଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ୟବୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଯଦି

କାହାର ଆଖିରେ ବାକେ ତେବେ ଅବସ୍ଥା ସଙ୍ଗିନ୍ ହୋଇଯିବ । ଆମ କୁଏର ଜଣେ ପିଲି କଂପାସ ବାକ୍ସର ପ୍ରୋଟ୍ରାକ୍ଟର କଣ୍ଠାକୁ ଆୟୁର କର ନପାର ପାଶ ପିଲିର ଆଖି ଫୁଟାଇଦେବା ଦିନୁଁ ଆମେ ସମପ୍ରେ ଶନ୍ତିର ଦି ଆଖିକୁ ଆପଣାର ମନେ କରୁଆଛି । ନମେ ସାଙ୍ଗ ପିଲିକୁ ମାରିବାର ପରିଶାମରେ ହତୋଷାହୁ ହୋଇ ମୁଁ ଆମ ଗାଧୁଆ ପୋଖଣ୍ଟାରେ ଭୟୁଥିବା ହଂସରତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ତୁ କରିଥାଏ । ଗୋଡ଼ିଟି ଯାଇ ଦୌବାତ୍ର ଗୋଟିଏ ହଂସରତିର ବେକରେ ବାକିଗଲେ ସେ ତତ୍କଷଣାତ୍ମ ଲେଉଟିପଡ଼େ । ମୋ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ଭିତରେ ଏକଳ ପାଶବା ପିଲି ଥାନ୍ତି ଯେ, ଦଳ ଭିତରେ ଯାଇ ମଲ ପଞ୍ଚାଟିକୁ ଉତ୍ତାର କରନ୍ତି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପହଞ୍ଚି ଜାଣିନିଥିଲି କି ଏବେ ବି ଜାଣିନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ତରେ ଥରେ ବନ୍ୟା ସାହାୟ୍ୟରେ ଯାଇ ଏହି ଅଯୋଗ୍ୟତା ଯୋରୁଁ ମୁଁ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିଲା । ସେ ପଛର ବଥ । ପୋଖଣ୍ଟାରୁ ଥରେ ଦୁଇଥର ଏଇପରି ପଞ୍ଚୀ ଶିକାର କରି ପୋଡ଼ିକରି ଖାଇଛୁ ; ମାଣ୍ଡଳ କାନକୁ ବା ପାଟିକୁ ଏ କଥା ଆସିନିଥିଲା ।

ସେ ଦିନ ବୋର୍ଡିଙ୍‌ର ନିକଟରେ ଥିବା ବଢ଼ିଆ ଦୁଆରକୁ ମୁଢ଼ି ପାଇଁ ଯାଇଛୁ, ଅଧିକାରୀ ଅତ୍ତେ ମୁଢ଼ି ମିଳୁଥାଏ । ଅତା ବୋଇଲେ ବାଲେଶ୍ଵର ଭିବେ । ଦଶ ବାର ଜଣଙ୍ଗ ପାଇଁ ମୁଢ଼ି ମାପିବାରେ ବଢ଼ିଆ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ମୋର ପରିବାଶୁଆ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲା, ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ପଲେ ପାର ଚାରୁଆନ୍ତି ; ଘରେଇ ପାର, ଘର ସୁନ୍ଦର । ବଢ଼ିଆଙ୍କର ପାର ଦିବେଇବା ସବୁଙ୍କ ଥାଏ । ସେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ହୃଦୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପାର ଦେଖାଇଦେଲ ଏବଂ ଅଷ୍ଟକୁ ସୁରରେ ପ୍ରଲେଭନ କରିଦେଲ ଯେ ଯଦି ପ୍ରଥମ ଦିନ୍‌ମରେ ମୋର ଲଖ ବାଜିବ ସେ କାଲି ସକାଳେ ମୋତେ ପଇସାକର ପବତି ଖାଇବାକୁ ଦେବ । ପବତି ବୋଇଲେ ସିଥରେ ପୁଅ ହୋଇଥିବା ଗୁରୁଲ ଚାନାର ପିଠା ; ପଇସାକୁ କୋଡ଼ିଏଟା, ପେଟ ପୁରିଯାଏ । ବାହାଦୁରୀ ପାଇଁବାର ଆଶା ଓ ପବତର ପ୍ରଲେଭନରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଛୁଡ଼ିଦେଲ । ମୋ ସାଙ୍ଗ ଯେଉଁ ପାରଟି ଦେଖାଇଥିଲ ତା'ଧାରେ ଚାରୁଥିବା ପାର ଦେହରେ ଲଖ ବାଜିଲ ଏବଂ ସେ ଅନନ୍ଦବିଳମ୍ବେ ଛଳିପଡ଼ିଲ । ଆମେ ଦୁହେଁ କିଛି ନ ଜାଣିଲି ପରି ମୁଢ଼ି ଚେତେକ ଚେତେକ ବୋର୍ଡିଙ୍‌କୁ ଆସିଲା ।

ଆମ ଅଷ୍ଟକୁ ମୁଢ଼ି ସବିନାହିଁ, ଦୋକାନର ଗହଳି ଭାଙ୍ଗିବାରେ ବଢ଼ିଆ ମଲ ପାଇଁ ଧର ଆମ ବୋର୍ଡିଙ୍ ସୁପରିଂଟେଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲ । ବୋର୍ଡିଙ୍ ସୁପରିଂଟେଣ୍ଡର୍, ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଭବକ, ମୋ ପାଇଁ ସର୍ବତୋଭାବେ ଦାସ୍ତାି । ମୋ'ର ମାହାୟ ବଢ଼ିଆ ଆଗରୁ ଜାଣି ଆସିଥିଲ, କି ମାଣ୍ଡ୍ର ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ମୋତେ ୩୦ଦିନେଇଲେ କେଜାଣି, ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ, ତମେ ଏ ଧାରାଟା ମାରଇ ? ତାଙ୍କବାକୁ ମନରେ ଭାବୁ ଭାବୁ, ମୋ ମୁହଁରୁ ପରା ମୋ ଦୋଷ ଜଣାପଡ଼ିଗଲ । ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ହେଲ, ଶାକୁଆ ଜକାରେ ପ୍ରାସ୍ତା ଏବଂ ଧାହାର । ବଢ଼ିଆ ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କିତାରୁ ଆଶ୍ୟାସନା ବାଣୀ ଶୁଣି ଓ ମୋ ଉପରେ ହୋଇଥିବା ପ୍ରହାରରେ ବେଧନ୍ତିଏ ନିଜ ମନର ବେଦନା ଭଲି ମଲ ପାଇଁ ଧରି ବୁଲିଗଲେ ; ମୁଁ

ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି ବୋଲି ମନେ ଶୁସ୍ତି ହୋଇ ମୋ ସିଟ୍‌କୁ ଗଲି । ମାଡ଼କୁ ମୋ ଅଛ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବିଧର ହୋଇଯାଇଥାଏ ।

ସିଟରେ ମୁଁ ମିଳିଟିଏ ବସିଛି କି ନାହିଁ, ମୋ ସାଥୀ ଶାରଦପର୍ବରେ ଆସି ମୋତେ ଠାର ଏକାନ୍ତ ଜାଗାକୁ ନେଇଗଲ ଏବଂ ମଳ ପାଇଟି ଅଣ୍ଟିରୁ ବାହାର କରି ଦେଖାଇଲ । ଏ ପାଇଟା ଦେଲେ ତମର ଆଉ କେରେଁ ପାଇ ମରବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଭୟବାଣୀ ଶୁଣାଇ ସେ ବଢ଼ିଆଙ୍ଗଠାରୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାରଟି ହାସଲ କରିଥାଏ । ଦୁଇଟି ପଇସା ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଦେଖାଇଲ । ମେସ୍ ପୁକାଶକୁ ଲୁଚେଇ କରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲୁଁ, ସାବୁ ଝୋଲ କଲେ ସେ ଓ ଆମେ ଦୁହେ ଖାଇବୁ ।

ପୁକାଶଟି ନାମ ବୁଠି । ଶର୍ଵରରେ ବୁଠି ହେଲେ ହେଁ ମନଟା ତା'ର ବଡ଼ । ତା'ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶୁଣଟା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୋଇଥିଲ, ତାକୁ ସେ ସ୍ଵପରିଚେଣ୍ଟେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଗେ ବାଢ଼ିଦେଲ । ବରିରେ ସମୟଙ୍କ ପଛରେ ଆମେ ଖାଇ ବୁମକୁ ଫେରୁଛୁଁ, ମାଣ୍ଡଳ ବୁମରୁ ପାଟି ଶୁଲିଲ, ବୁଠି କୌଣସିଯୁକ ଦେଉଥାଏ, ‘ଆମ ଜାଥାକେ ପରୁଆ ମାଂସ ସମପ୍ରେ ଖା’ନ୍ତି, ସେଇଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ଦେଇଛୁଁ ।’ ଏହାର କେତେ ସମୟ ପରେ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଥିବା ମୋତେ ତକରା ହେଲ । ସକାଳର ମାଡ଼ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ବଢ଼ିଆଠାରୁ ମଳ ପାଇ ଆଣି ଅଭୟା ଉଷଣ କରିବା ଅପରାଧରେ ଆଉ ପ୍ରସ୍ତେ ମାଡ଼ ଖାଇଲି ଏବଂ ଶୋଇବାକୁ ଲେଲ । ତହିଁ ଆରଦିନ ଉଠିବା ପରେ ମୋର ସୁର୍ବେ ଦିନର ଘଟଣା ମନେ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସ୍ମୂଳରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଅବ୍ୟବହତ୍ତମ ପରେ, ଆମ କୁମାର ଶିକ୍ଷକ, ପରେ ମୋ ଭାଇର ଜେଣୁ ମୋର ଭାବ ଶୁଣର, ପରୁ ଗଲେ, ‘ମାଡ଼ ଦେଣି ସୁଅଦ, ନା ପାରମାଂସ ?’ ସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାଟା ବଞ୍ଚି ହୋଇଗଲ । ଏପରି ସ୍ତଳେ ‘ଭଲ ଆଚରଣ’ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର କିଏ ଦିଅନ୍ତା ! ବର୍ଷକର ତପସ୍ୟା ପାଇ ଝୋଲରେ ଗଲ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ଆମେ ମାରିଥିବା ଗୋଟାଏ ବିରୁଡ୍ଧର ଶବସଂସ୍କାର କରିବାକୁ, ଷ୍ଟେଟ୍ ପକ୍ଷରୁ ମେସିପାଇଁ ମିଳିଥିବା ଦେଇ ଶହ ଗାନ୍ଧି ଜାଲେଣି କାଠରୁ ପ୍ରାୟ ଚର୍ବିଠାଣ ମୁଁ ଓ ମୋର ଆଉ ଜଣେ ସହପାଠୀ, ଦାସେ, ପୋଡ଼ିଦେଲୁଁ । ଆଉ ବର୍ଷକର ଗଲ ମହାରାଜଙ୍କ ସିଂହଦ୍ଵାରର ଦହଶ ହାତରୁ ବନ୍ଧୁକ ଛଢାଇ ଦେଇଥିବା ହେବୁ । ଏ ବିଷସ୍ତ ପରେ କହିବି, ଏହପରି କୌଣସି ନା କୌଣସି କାରଣରୁ, ବର୍ଷ ବର୍ଷେ ଏକାଧିକ କାରଣରୁ ମୋର ଆଚରଣ ଅଣ୍ଟି ହୋଇଯାଏ । ମୋର ଦୁଇକାଠାଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦୁଃଖ କରନ୍ତି, ଆଚରଣ ସଂଶୋଧନ କଲେ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁ ‘ଗୋବିନ୍ଦା’ମାନେ ଭଲ ଆଚରଣ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ପାନ୍ତି ତାଙ୍କ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଅପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଅବଜ୍ଞା କରେ ।

ଉପରେ ଯେଉଁ ମନ ଆଚରଣର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲି ତାହା ପାଇଁ ଓ ତତ୍ତ୍ଵପ ହୃଦି ପାଇଁ ମୁଁ ଆଜିକାଲି ବ୍ୟଥତ ନୁହେଁ, ଓଲଟି ଯେଉଁ ପିଲମାନେ ଅତି ନିର୍ମତ ଭାବେ ଘରେ ଓ ସ୍ମୂଳରେ କଲନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ବ୍ୟଥତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ମୋର ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୁଁ ଯେଉଁଲି ଆଚରଣ କରିଛୁ, ତାହା ମୋର ମୁରୁକନଙ୍କ ଆଖିକୁ ବଡ଼ ନ ଦିଶିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଆଜି,

ଆଜି କାହିଁକି ପ୍ରାୟ ୪୦ ବର୍ଷ ହେଲା, ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଦିଶୁଛି ଏବଂ ମୁଁ ନିଜକୁ ପିତୃଦ୍ରୋଘ ବୋଲି ମନେ କରୁଛି । ପିତୃଦ୍ରୋଘ ପାତକର ପ୍ରାୟସ୍ଥିତ ସୁଧିକାର ଦେଇନାହାନ୍ତି ।

ପିତୃଦ୍ରୋଘୀ ନରକକୁ ଯାଏ

ପୂର୍ବରୁ ଲେଖିଛି, ମୋ ନନା ମୁଁ ଅସିବା ସମୟରେ ପାଠଶାର ମହାରାଣୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଝଣ୍ଡେ ଚିଠି ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ କାଠମୋଡ଼ି ନନା ପାଇ ହେବାବେଳେ ସେଣ୍ଡେ ଚିର ନରରେ ମେଲିଦେଇଥିଲି । ତିନୋଟି ଟଙ୍କାରେ ମାସକ ସଞ୍ଚିତରେ ଲିବ ବୋଲି ମାଣ୍ଡେ କହିଆନ୍ତି, ନନା ତଦନୁସାରେ ମାସକୁ ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ପଠାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତିଠି ଧର ରଜବୁରାରଗେ ଠିଆହେବି କାହିଁକି ବୋଲି ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନନା ସେ କଥା ପାପୋର ନଥାନ୍ତି । ପ୍ରତି ତିଠିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ୍ତି, ତିଠି ପାଇ ମହାରାଣୀ କ'ଣ କହିଲେ । ଦେଇନାହିଁ, ସୁବିଧା ପାଇନାହିଁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଛ'ମାସ ଗଡ଼ାଇଦେଲା । ଫେଷେରେ ଲେଖିଦେଲା, ତିଠି ଦେଇ ପଠାଇଲା, କିନ୍ତୁ ଜବାବ୍ କିଛି ଆସିଲ ନାହିଁ । ମହାରାଣୀଙ୍କ ବୁକର ଯା'ଉର ବୋଲି ଘରୁଡ଼ିଦେଲା । ଏ ଖବର ପାଇ ନନା ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ ତାହା ପଢ଼ି କାନ୍ଦିଲା । ତିଠିଟା ତିରଦେଇ ଠିକ୍ କରିନାହିଁ ବୋଲି ଅନୁଶୋଚନା କଲି, କିନ୍ତୁ ଆର ଉପାୟ କ'ଣ ? ତିଠି ହଜିଯାଇଛୁ ବୋଲି ଲେଖିଥିଲେ ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଆଉ ଖଣ୍ଡ ଲେଖି ପଠାଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ତିଠି ଦେଲି ବୋଲି କହିବା ପରେ ତ ସେ ସମ୍ମାନନା ଯାଇଛୁ ।

ନନା ଖୁବ୍ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ବୌଦର ବଡ଼ ଜେମାଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ଥିଲା । ନନା ଓ ସେ ଦୁହଁ ଶେଶରେ ବାପାଙ୍କ ପାଖ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ । ପିଲକିଆ ତିଙ୍କରେ ନନା ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଆଦୟ କରିଥିଲେ ଯେ, ସେ ଯେଉଁଠି ରାଣୀ ହେବେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ସେ ସବୁ ଦୁଃଖ ମୋତନ କରିବେ । ସେ ଦିନର କଥା ବିଦ୍ୟାରଭବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନନା ଲେଖିଲେ, ‘ବିଶ୍ୱାସୋ ନୌବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ମୀଚ୍ଛ ରଜକୁଲେଷ୍ଟ’ । ଟୀକା କଲେ ରଜକୁଲର ଧୀ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ସ୍ମୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଅବଶ୍ୟତା ।

ଏ କଥାଟା ବୁଝାପଡ଼ା ହୋଇ ରୁଟିଗଲ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଯେଉଁ ତିନୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ସୁଧା ଠିକ୍ ମାନୁଛୁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କର ସେ ଯାହା ମଲେ ସେ କଥା ଅନିଯାଏ ବାଧୁଛି । ପ୍ରଥମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଚିଠିଟା କାଟିବି ନାହିଁ । ସେକାଳେ ମୋର ଯେଉଁ ଚିଠିଟା ଆଏ ତାହା ଶର୍କର ଦରକି ପରି ମୋଟ ଏବଂ ସେତିକି ଲମ୍ବ ହେବାର ଉତ୍ୟମରେ ଆଏ । ତାର ମୁଁ ବହୁ ପ୍ରସରେ ସୁତ୍ତାର ଶର୍କର ପକାଇବାର ଶିଖିଥାଏ । ତୁମ୍ଭୁ ଖେଳରେ ତାହା ପ୍ରତିପକ୍ଷଙ୍କ ମୁଠାରେ ପଞ୍ଜିଲେ ମରିବା ନିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଏ । ସାଙ୍ଗ ପିଲ ସମୟରେ ଭିତ୍ତିଲେ ହସ ଲାଗେ, ଅସମ୍ଭଵରେ ଭିତ୍ତିଲେ ଫୌଜିଦାର ଅରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ଏଥରୁ ସହେ ସେ ଥିଲା ଏବଂ ରହିଆନ୍ତା ବୋଧହୃଦୟ । ଦିନେ ମୁଁ ଦିପଦରେ ବୋଲିରେ ଶୋଇଛି,

ମୋର ପ୍ରିୟ ସଜୀ ଦାସେ ଅସି କୁଆଡ଼ୁ ଗୋଟାଏ କରୁଣ ଆଖି ମେଞ୍ଚାଟାୟାକ ଖଟକଲେ ଗଢ଼େଇ ଦେଲେ । ନିଜ ଶକିବା ମାଧ୍ୟେ ଚାହିଁ ବାନ୍ଧିବା ମୋର ଅଭ୍ୟାସ । ମୁଣ୍ଡରୁ ଦୁଇ ହାତ ନେଇ ଜାଣିଲି ଆଉ ନାହିଁ । ଶୋଜାଶୋଜି କରି ତତ୍ତ୍ଵ ପାଇଲି, କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନଭ୍ରମ୍ଭ ବାଲ ଓ ନିଃରେ କି ଲଭ ? ଦୁଇଦିନ ପରେ କାହିଁ ଦୋଷ ସ୍ଥିକାର କଲେ । ସେତେବେଳକୁ କୋଧ ଦୂର ହୋଇଯାଇଥାଏ । ସମୟକ ଆମୋଦରେ ମୁଁ ବି ମିଶିଲି ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟେ ଅଖାୟେ ଅଖାୟ ରାମାୟଣ ପଢ଼ିବା । ଆଗ ଅଖାୟେ ହେଉଥିଲ, ତା'ପରେ ଦଶ ପଦ ହେଲ ; ଦିନେ ଦିନେ ପାଠପଢ଼ା ଲେଖା ବେଶୀ ଧିଲେ ପଦେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପାରସ୍ପର ବନ୍ଦ ହୋଇନଥାଏ । ଚାହିଁ ବିବା ପରେ ପାରସ୍ପର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ମାସେ ଶଣ୍ଟେ ବନ୍ଦ ହେବା ପରେ ଟୋଲର ଜଣେ ପୁଣି ତାହା କଣିକାକୁ ଆପଣୀ ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଲୁଚେଇ କରି ବିଡ଼ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାରୁ ଛ'ଅଣ ପଇସାରେ ଅଖାୟ ରାମାୟଣ ସଦ୍ବଗତି ହୋଇ ଛ' ଅଣାଟି ଯାକ ସାଙ୍ଗ ମେଳରେ ବିଡ଼ କିଷାରେ ଲାଗିଲା ; ବର୍ତ୍ତତ ଦିନ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ବଲଙ୍ଗିରରେ ପଇସାକୁ ତିନି କାଠା ଦିନ୍ତି, କାଠାରେ କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ । ନନା ଚିଠିରେ ଲେଖନ୍ତି ଅଖାୟ ରାମାୟଣ ପଢ଼ିବା ପୁଣିରୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହାର ଉଦ୍ଦିତ କିନ୍ତୁ ଲେଖେ ନାହିଁ ।

ଆଉ ରହିଲ କାନର ଫାଣିଆଟା । ପିଲେ ସବୁବେଳେ ଟାପରୁ କରନ୍ତି ; କିଏ କହେ ଟୁହେଲ, କିଏ କହେ ନା ଚାନ୍ଦୁଲ । ଦିନେ ବୋର୍ଡିକୁ ଲାଗି କରି ଥିବା ସମଲେଇ ଠାକୁରାଣୀ ଗୋଟାଏ ବୁଝି ଦେଲେ । ନନା କି କହିଥିଲେ ତୁ ଆସିଲେ ପୁଣରେ ଫାଣିଆ କଢ଼ା ହେବ ଏବେ ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ଭୋକନ ଦିଆହେବ । ସବୁ ଦିଅଁକର ସମାନ ମହିମା ବୋଲି ସେତେବେଳକୁ ଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ତ ପଢ଼ୁଆ ପିଲଙ୍କର ବଲଙ୍ଗିରର ବିଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ଦେଖି, ଫଣୟ ହେବାର କଥା । ମୋତେ ଲାଗିଲା, ଫାଣିଆଟା କାଢ଼ି ସୁନା ଦୋକାନରେ ଦେଇ, ସେହି ମୂଲ୍ୟରେ ପବଚି ଭୋକନ ଦେଲେ ନନାଙ୍କ ଯଚ୍ଛା ଘୂରଣ ହେବ । ଅବିଳମ୍ବେ ତାହା ହୋଇଗଲ । ତିନି ଟଙ୍କାର ପବଚି ଶେଷ କରିବା ଓ କରାଇବା ସାମାନ୍ୟ କଥା ନୁହେଁ ।

ଫାଣିଆର ସଦ୍ବଗତି ହେବା ପରେ ଭୟ ହେଲ, ନନା କ'ଣ କରିବେ । ତିଠି କେଲିଲ, ଫାଣିଆ କାନରେ ଥିବାରୁ ପିଲେ ଥଣ୍ଡା ପରିହାସ କରୁଛନ୍ତି, ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ କହିଲେ ସାକୁ ବିକି ସମଲଙ୍କୁ ଶେର ଲଗେଇ ବିତରଣ କରିବାକୁ । ୧୫ ଦିନରେ ନନାଙ୍କ ପାଖରୁ ଉଦ୍ଦିତ ଆସିଲ ଫାଣିଆ ଲଗେଇବାକୁ ଯଦି ନନ ମାତୃତ୍ବ ତାକୁ କାଢ଼ି ମାନ୍ଦୁଙ୍କ ପାଖରେ ରଖିଦେବୁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦିଆହେବ । ସେଇ କଥା ହୋଇବୁ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ନନାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ରହିଲ । ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯାଇଥିଲେ ମୋ ମୁହଁକୁ ବୁଝି ସେ ସତ ଦାରିଥାଏ ; ମୁଁ ଗଲି ୧୯୯୫ ପ୍ରିୟ କୁଟିରେ ; ତାଙ୍କ ମରିବାର ବର୍ଷକ ପରେ । ତାହା ବି ପଢ଼ି କହିବି ।

ବାପ ଥଳ ପୁଅ

ଏଇପରି ବଲଙ୍ଗରରେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ କଟିଗଲ । ପ୍ରଥମ ତିନିବର୍ଷ ମୁଁ ବାପ ଥଳ ସୁଅ, ମନ ମଉଜରେ କଟାଇଲା । ନନା ନିୟମିତ ମାସକୁ ଛିନୋଟି ଲେଖାଏଁ ଟଙ୍କା ପଠାଉଥାନ୍ତି । ଥରେ ମୋ ନାମରେ ଅଳଗା କରି ଦୁଇଟି ଟଙ୍କା ପଠାଇଥିଲେ । ତାକୁ ଦୋହରି ପଇସାରେ ଭଙ୍ଗାଇ ଯୋଡ଼ିଏ ଆକରେ ମୋ କାହା ଆଲମାରୀରେ ରଖି ତାଳ ପକାଇଥାଏ । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଚରିଷ୍ଟ ଯାକ ଦୋହରି ପଇସାଙ୍କର ନିପର ସଦାଚିତ ହେଲ ତାହା ଆଜିପର୍ଣ୍ଣିଲୁ ମନେ ଅଛୁ । ଦୋହରି ପଇସା ଠିକ୍ ଟଙ୍କା ପରି କିନ୍ତୁ ତମ୍ଭାର । ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ବଡ଼, ତା'ର ବିନିମୟରେ ସେହିପତି ବହୁତ ବହୁତ ମିଳେ । ଗୋଟାଏ ଦେଲେ ବୁଲିଣିଟା ପବତି, ବୁଲିଣି ପିଲ ତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ଲଣ୍ଠିଲେ ତ ବୁଲିଣିଣକୁ ପେଟେ ପେଟେ । ପଇସାକୁ ଶାଠ ଏଠା ବଢ଼ି । ତାକୁ ଆଜି ଅଧ୍ୟାଧ୍ୟ ଭୋଗ କରୁ ନ କରୁ ଦଳବଜ ହୋଇ ସାଗମାନେ କେତେ ସେ ମାତ୍ର ଖାଇ ତାହା ଏ କାଳର ପିଲେ ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ରମ ହେବେ । ଉପରଞ୍ଚିଲ ସାଙ୍ଗ ଖାଇ ଜଣ ଏକାଠି ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଦେଇ ମାଗଲ ଦୂରରେ ଥିବା ଗିରି-ଗୋବର୍କନ ପାହାଡ଼ର ନିର୍ମାତା ଦେଶରେ ବହୁ ଆୟୁଷରେ ବଢ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଲଗାଇ ଟାଣେ ଦିଁଟାଣ ଦେଇଆଏ କି ନଥାଉ, ବଡ଼ କ୍ଲାସର ଜଣେ କୌଣସି ପିଲର ନଜରରେ ପଡ଼ିଯାଏ ; ବଢ଼ିର ମଉଜ ସେଇଠାରେ ଶେଷ । ଶୁଣି ଆସାମୀ ପରି ଗୋଡ଼ ଘୋସାର ଘୋସାର ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସୁଁ । ସୁପରିଟେଣ୍ଡର୍‌ଙ୍କ ଅବସର ଦେଖି କର୍ଣ୍ଣପଙ୍କ ବଡ଼ବୁଟ ମୋର ନାମ ଓ ଅପରାଧ ତାଙ୍କ କାନରେ ଫୁଲିଦିଅନ୍ତି । ମୋତେ ତାକି ଧମକେଇ ପଦେ ଦିପଦ ପରୁ ପରୁ ମୁଁ ସବୁ ଦୋଷୀଙ୍କ ତାଳିକା ଦେଇଦିଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ନିଜେ ତଗର ହୋଇ ଯା ଏ ସମୟକୁ ମାତ୍ର ମୁହଁକୁ ଡାକିବାକୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଉପରେ ୧୦୧୨ ପାହାର ଲେଖାଏଁ ହେବା ପରେ ଯାଇ ମନ ଉଶ୍ରାଵ ହୁଏ ଏବଂ ଆଉ ଥରେ, ସମୟ ସୁରଖା ଦେଖି ମାଟିରେ ପୋଡ଼ା ହୋଇ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପନିଧି ତଟର କୌଣସି ବୁଢା ମୂଳେ ଗେଞ୍ଜା ହୋଇ ରହିଥିବା ଉଦ୍ବିଧ ସଂପର୍କିର ପୁନରୁତ୍ତାର ଓ ଉପଭୋଗର ଆୟୋଜନ ବୁଲେ । ନଈ କଳରେ ଲୁଚି ବିଡ଼ ଖାଇଥିବାବେଳେ, କୌଣସି ଗାର ଜରୁଆଳ ପିଲ, ବା ବାହାର-ପାଣି ଅସିଥିବା ମୁଲିଆର ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଗଲେ ତାକୁ ମାନ୍ୟ ଗଣ୍ୟ ଲେକର ଆଦରରେ ତାକି ଅଂଶୀଦାର କହୁଁ ଏବଂ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ କହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁ, ଥରେ ଥରେ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ କେହି କହିବା ବି ଦରକାର ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଥରକର କଥା, ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ; ଆମେ କଟକିଆ ପିଲ ପାଞ୍ଚେଟି ମାତ୍ର ବୋଡ଼ିରେ ଆରି, ଆମ ଗାଁର ତିନି, ଗଞ୍ଜାମର ଦୁଇ ; ଆମେ ପୁଣ୍ୟବାଲ ବି କଟକିଆ, ଗଞ୍ଜାମବାଲ ବି କଟକିଆ । ଦିନେ ବେଳ ରତ ରତ ହେଉଥାଏ, ବୋଡ଼ିର ଅଧାକାହୁଁ ବାଡ଼ ମୂଳେ ଲୁଚି ମୁଁ ବିଡ଼ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇ ବୁରି ଥର ଦକ ଦକ ମନରେ ଟାଣି କାହା ଜାଅଁ ର ପକାଇଦେଲ-ବେଳକୁ ମାନ୍ତ୍ରେ ସାନ୍ୟ ଭୁମଣ୍ଯ ଫେର ସେଇଠାରେ ଉଦ୍ଧବ୍ଜେ ବାଡ଼ ତେହିଚନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଆ

ଦିଉଠା ଯାଇ ତାଙ୍କର ମୁହଁରେ ବାଜିଲା । ସେ ମୋତେ ସେପର ଗୁଡ଼ିଲେ ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧିଲି, ସେଇଦିନ ସତ୍ରଗତି ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ସରିଲା, ସବୁ ପିଲେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ହଠାତ୍ ଦିନେ ସଂଘା ହାଜିର ପଡ଼ିଲା ପରେ ମୋତେ ଡକରା ହେଲା, ସବୁ ଦୋଷୀଙ୍କର ତାଲିକା ଦେଲା, ମୋ ଦୋହରି ପଇସାମାନଙ୍କ ଅଳ୍ପିତ, ବା ନିଜ ନିଜ ପିତୃଅଳ୍ପିତ ପଇସାରେ ବିଢ଼ି କଣି ଖାଇଥିବା ସମସ୍ତଙ୍କର ତାଲିକା ହୋଇଗଲା । ହକ୍ ନିଜ ଦରମାରୁ ଦାନ୍ତକାଠି କରିବାକୁ କଣିଥିବା ଦୁଇ ପଇସାର ଶାକୁଆ କାଠି, ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କଣି ଆଜୁଠୁଁ ମୋଟ ଓ ହାତେ ଲେଖାଏଁ ଲମ୍ବ, ପଇସାକୁ କୋଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ, ମାଣ୍ଡେ ଆମ ଉପରେ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ଆମ ତିରଣ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ସେଦିନ ମାଇକିନ୍ହାଙ୍କ ପରି କାନ୍ଦିବାରୁ ପରେ କେତେ ଅପମାନ ପାଇଛନ୍ତି, କେତେ ଜୋରିମାନା ଦେଇଛନ୍ତି ବେଶ୍ ମନେପଡ଼ୁଛି । ମାତ୍ର ଖାଇଲେ, ବା କୁଣ୍ଡରେ ସାତିଦିନ ବେଶ୍ ଉପରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଦଣ୍ଡ ପାଇ କାନ୍ଦିବା ବା ମୁହଁ ଶୁଖାଇବା ଆମ୍ବମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବଡ଼ ଘୃଣାର କଥା ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ପଛେ ଜବାବଦେଇ ପଡ଼େ, ମାତ୍ର ଖାଇଲେ ବାର ପରି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ବିଷୟରେ ଆମେ କୌଣ୍ଣି ସ୍କୁଲ ଗ୍ରୁହ କାହିଁକି, କୌଣସି ହୈକିକଠାରୁ ସ୍ଥାନ ନଥିଲୁଁ । ମାତ୍ରର ଉଦେଶ୍ୟ ପଣ୍ଡ ହେବାର ଦେଖି ଥରେ ଥରେ ମାଣ୍ଡେ ହଜରୁଛି ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ।

ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ହାଜିର ପଡ଼ିବା ପରେ, କୋଉ ଦୋଷ ପାଇଁ କେଜାଣି, ମୋତେ ବୁଡ଼ାଏ ମାତ୍ର ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ମାଣ୍ଡୁଙ୍କ ଖଟ ତଳେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ଶାକୁଆ ତାଙ୍କରୁଙ୍କ, ମନୁସ୍ତ ତ ନିର୍କରିତ ଦ୍ଵାଦଶାଙ୍କୁଳ ପରିମିତିରେ ଭାଙ୍ଗି ସକାଳି ଥୋଇ ଦିଏ । ସେ ଦିନ ତାହା ହୋଇନଥାଏ । ଦଶ ଖଣ୍ଡ ମୋ ଉପରେ ନଷ୍ଟ ହେବା ପରେ, ମାଣ୍ଡେ ମାତ୍ରର ବ୍ୟର୍ତ୍ତତାରେ ପଶ୍ଚାତ୍ରପ କରି ଗତାୟୁପରି ତଳେ ପଢ଼ିଥିବା ମୋତେ ବାହାରୁ ତାଳ ପକାଇଦେଇ, ଗୁବିଟି ଖଗେଶ୍ଵର ସାହୁ ବୋଲି ଜଣେ ବଡ଼ଗୁଡ଼ଙ୍କ ଜିମା ଦେଇ ଗୁଲି-ଗଲେ । ସେ ବୋଧନ୍ତିର ବିରୁଧିଲେ, ମୁଁ ତେବେ ପାଇଲେ କାନ୍ଦିବ ଓ ଖଗେଶ୍ଵର ନାବୁ ମୋତେ ମୁକ୍ତ କରିବେ । ମାଣ୍ଡୁଙ୍କ କୋତା ଶଦର ଅବସାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଉଠି ବସିଲି, ତାଙ୍କ କାହୁ ଆମିମାଶଟା ତଦାରକ କଲି । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ବଣାରେ ଖଟା ଟିକିଏ ଥିଲ । ଗୋଟିଏ ବଜମୁହିଁ ଶିଶିରେ ଦିଅ ଥିଲ (ଦିଅ ବାଲେଶ୍ଵର ସେରକୁ ବାରଅଣା), ସେ ସବୁର ସ୍ଵାଦ ପରିଷାକାରୀ କଲି କଲିକତାରେ ଗୁ-ପଶ୍ଚାକାଶ ଗୁ ଗୁଣିଲି ପରି ; ତଥାପି ସମୟ ଯାଇନଥାଏ । ମାତ୍ର ସାତେ ଆଠଟା । ଆଉ ଅଧୟନ୍ତାକ ପରେ ଖାଇବା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବ ; ମାଣ୍ଡେ ରଜାପର ଟିରମନରୁ ଆସନ୍ତି ଧଟକୁ ଦଶବାର ମିନିଟ ଥାଇ । ସାତେ ଆଠଟା ବୋଲି ତାଙ୍କ କାନ୍ଦ ଦଶା ଠଣକନି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାରେ ମୋର ମନରେ ଚଟ୍କନି ଗୋଟାଏ ଭାବ ଉଦସ ହେଲ । ଦଶ ମିନିଟ୍ ଅପେକ୍ଷା କରି ମୁଁ ଆସେ ଆସେ ମାଣ୍ଡୁଙ୍କ ଟେବୁଲରେ ଚଢ଼ିଲି । କାନ୍ଦ ଦଶାକୁ ହାତ ପାଇଲା । ଓପର କାତ ଦୁଆରଟା ଖୋଲି ମିନିଟ କଣାକୁ ୧ ଉପରକୁ ନେଇ

ଯାଇ, ଘଣ୍ଟା ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରି ଟେବୁଲ ଉପରେ ମୋ ପାଦର ଚିନ୍ତା ପୋଛି, ମାଞ୍ଚେ ଗଲି-
ବେଳେ ସେହିଠି ପଦ୍ଧତିକ ସେଠି ଯାଇ ପଡ଼ିଛୁ କି ନନ୍ଦିଛୁ, ୦ଣ ୦ଣ କରି ୫ଟା ବାଜିଲା ।
ତା'ର ମିନିଟକ ଭିତରେ ଦାଣ୍ଡ ବାରଣ୍ୟାର ପିଟାଘଣ୍ଟା ବାଜୁ ବାଜୁ ବୋଡ଼ି ବଖରମାନଙ୍କରୁ
ପିଲଙ୍କ କଠିନ ଶତାବ୍ଦୀ ଶୁଭିଲ । ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଗ୍ରେଷେଟିଶାଳ ଆଜୁ ଶୁଭିଲ କୋଲା-
ହଳ ; କୋଲାହଳର ଶବ୍ଦକୁ ଟପି ଶୁଭିଲ ପୁଜାଘର କାନ୍ଦ ଓ ଏ ଶୁକର ଦରକାର ନାହିଁ
ବୋଲି ଶାମ-ପ୍ରତିଜ୍ଞା । ଏଠା ପର୍ମିନ୍ଟ ପିବ ବୋଲି ଘଣ୍ଟାରେ ହାତ ଦେଲାବେଳେ କଳିନା
କରିନଥିବାରୁ ମୁଁ ଅଧିକ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ
ତାଳ ପିଟିଲ, ମାଞ୍ଚେ ପଣିଲେ, ମୋତେ ଦେଖି ବୋଧନ୍ତେ ବିଶୁରିଥିବେ ହାଲିଆରେ ନିଦ
ହେଇଯାଇଛୁ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ତିନି ମିନିଟ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଏ ଭୁଲ ଧାରଣା
ସଂଶୋଧୁତ ହୋଇଗଲ । ପୁଜାଘର ଓ ପିଲେ ସମବେଳ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପାଶକୁ ଆସିଲେ ।
ଖାଇବା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ସହ୍ର ଡାଲି କାହିଁକି ଚାଲିରୁ କାଢିନାହିଁ ବୋଲି କପିଲ ବାବୁ
ପୁଜାଘର ଦିଗ୍ବୁର ବୁଦ୍ଧି ଲଗେଇଥାନ୍ତି । ପରେ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲ, ୫ଟା ବାଜିବାକୁ
ସେତେବେଳେ ବି ଦଶ ମିନିଟ ବାଜା ଥାଏ । ଗଢି ନିଦରେ ତଳେ ପଦ୍ଧତିଥିବା ମୋତେ
ଉଠାଗଲ । ମୁଁ ଘଣ୍ଟାରେ ଲଗିଥିଲ ବୋଲି ମାନ୍ଦିବାକୁ ପଡ଼ିଲ । ଶୁକର ଶୁଦ୍ଧିବାକୁ କମର
ବାନ୍ଧିଥିବା ପୁଜାଘର ହସି ହସି ଡାଲି ହାତି ଚାଲିରୁ କାଢିବାକୁ ଧାଇଁଲ । ଗଲାବେଳେ କହୁ-
ଆଏ, ‘ଆସ ମୁଁ ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ସବୁ ରେଡ଼ି କରିଦେବି ।’ ଏ ନିମନ୍ତଜ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସୁନ୍
କି ନୁହେ ବିରୁଦ୍ଧାରୀଏ ; ମାଞ୍ଚେ ଗୋଟାଏ ଆଶାଜନକ କଥା କହିପକାଇଲେ, ‘ହୁଃ, ରୁମକୁ
ମାରି କେବଳ ମୋ ହାତକୁ କାଟିବାଇ ସାର ।’ ଆଉ ଏ ଦେହରେ ଶାଳୁଥା କାଠି ବାଜିବ
ନାହିଁ ବୋଲି ଆଶା କର ସମସ୍ତଙ୍କ ସରଙ୍ଗ ମେସକୁ ଗଲି । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ଅନୁଭବ
କଲି, ନନ୍ଦା ବୋଲିପରି ମାଞ୍ଚେ ମଧ୍ୟ ନିଜ କଥା ରକ୍ଷାକରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୂର ତିନି
ଦିନରେ ମାଞ୍ଚେ ପୁଣି ନିଜ ହାତକୁ କଷ୍ଟ ଦେବାକୁ ପଥର କଲେ ।

୧୯୬୮ ପଣିଲ ଏବଂ ସେଇ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ମୋ ଦେହରେ ନବଯୌବନ
ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅନୁଭବ କଲି । ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଏକୁଟିଆରେ ତପ୍ତଶରୀ
ନିରେଖି କରି ଦେଖିଲ ମୋ ନାକତଳେ ଟିକିଏ କାଲିଆ ଦିଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ନିଶ !
ମୋ ସମବ୍ୟସ୍ତଙ୍କ ଟିକିଏ ଆଗରୁ ମୋର ନିଶ ଅଛୁରିବାରୁ ମନରେ ଟିକିଏ ଗୌରବ
ଆସିଲ ଏବଂ ମାଞ୍ଚେ ମାତ୍ର ଦେଲେ ଅପମାନ ଲଗିଲା । ସ୍ଥାକୁ ଦୂରାହାତ୍ ଦୂର କରିବାକୁ
ଚେଷ୍ଟା କଲି । ପ୍ରଥମ, ମାଞ୍ଚେ ପସନ୍ଦ ନ କରୁଥିବା କାହିଁ ନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ତାକୁ ଲୁଗୁରିବାକୁ
ଅଧିକ ଯନ୍ତ୍ର କଲି । କଥାପି ଧରିପଡ଼ିଲି ଏବଂ ବାରେ ଦୂରିବାର ମାତ୍ର ବି ହେଲା, କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ
ଅପେକ୍ଷା ମାତ୍ରରେ ଖୁବ୍ କମ ।

ଖାଲି ମୋ ମାଞ୍ଚେ କାହିଁକି, ସୁଲାର ସବୁ ମାଞ୍ଚେ ମୋତେ ଓ ମୋ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ
ସବୁ ଅସତ୍ତ୍ଵ ବିଶୁର, ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାସ୍ତତା ଉଦ୍ଦ୍ରିତ କରିବାକୁ ଏଇ ସମୟରେ ଉଠାନ୍ତି

ଆରମ୍ଭ କଲେ ବୋଲି ମନେପଡ଼ୁଛି । ଚରିଦ ବର୍ଷ ପଣିଲେ, ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ଆସୁଚେତନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏବଂ ସେମାନେ ରୁହାନ୍ତି, ଘରେ ଓ ସ୍ଵାଳ୍ପରେ ତାଙ୍କୁ ପିଲା ବୋଲି ବାପା, ମା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରମାନେ ଅବଜ୍ଞା ନ କରନ୍ତୁ । ଏଭଳି ଅବଜ୍ଞା ବାରମ୍ବାର ମିଳିଲେ ପିଲାର ମନ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଥିଠେ ଏବଂ ସେ ସେମାନଙ୍କ ମନକୁ ନ ପାଇଲା ଭଲ କଥା କରିବାକୁ ସଂକଳନ୍ତ କରିପକାଏ । ଏବେ ଜାଣୁଛି, ଏକଥିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ବୁଢ଼ା ଓ ପିଲାଙ୍କର ସଂବର୍ଷ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଏହା ସ୍ଵାଭାବିକ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ ବି ଲେଖିବାର ଦେଖୁଛି । ଆଜି ଆସ ପିଲାଙ୍କର ବାପ, ମା ଓ ମାନ୍ଦ୍ର ସେପରି ତଙ୍ଗ ଧରିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ପିଲେ ମାନିବା ପ୍ରକୃତରେ ଅଭିଭାବିକ ହୁଅନ୍ତା । ମୋର ଓ ମୋ' ବଲାଙ୍ଗର ସହପାଠୀ-ମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ, ଆମକୁ ଏପରି ମାନ୍ଦ୍ର ମିଳିଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଆମୁମାନଙ୍କର କୌଣସି ପାଇଲ ହେଲାବେଳକୁ ଆମକୁ ନିଜର ସମାନଧରୀ ବୋଲି ମନେକରିବାକୁ ବିଳମ୍ବ କରି-ନଥିଲେ ।

ପଣ୍ଡିତେ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ତାର-ଭୂଷଣ ବାବୁ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟଙ୍ଗୟରୁ ଉପଦେଶ ଓ ସରକର୍କବାଣୀ ଶୁଣାଉଥାନ୍ତି, ଲୋକନାଥ ବାବୁ ଆମର ଦୁଷ୍ଟୁତି ବିବୁଦ୍ଧରେ ଅଭିମାନ-ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦୋଗ କରି ରହିଥାନ୍ତି, ମାଳକଣ୍ଠ ପଣ୍ଡିତେ ସରଳ ହୃଦୟର ବିରତିକୁ କ୍ଷୋଭରୂପେ ପକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ହେଉଁପଣ୍ଡିତେ ତାଙ୍କ ସବୁଆ ଓ ଲମ୍ବା ଆଙ୍ଗୁଟି-ନୃତ୍ୟ ଡାହାଣ ହାତକୁ ଆଗ ଗାଲ ଓ ପିଠିରେ ଯାହା ଚଡ଼ାକ୍ କରି ଲଗାଇ ଦେଉଥିଲେ, ଏଥର ଏଣିକି ତାକୁ ଗାଲଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଦୂରରେ ଖାଲି ଭଲାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭୁଣ୍ଟରେ ରୁଚୁଡ଼ା ମାରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯୋଗୀ ମାନ୍ଦ୍ର ସବୁ କଥା ଜାଣି, କିନ୍ତୁ ନ ଜାଣିଲା ପରି ଦଣ୍ଡ ଓ ସଂଶୋଧନର ଭର ଅନ୍ୟ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ଉପରକୁ ଠେଲିଦେଇ ପଡ଼ାଇବାରେ ଝାଲିନାଲ ହୋଇ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଜୟକୃଷ୍ଣ ମାନ୍ଦ୍ର ନରମ ହୃଦୟରୁ କଠୋର ଅସ୍ୟ ତଳେ ଲୁଗୁଇ ଯେମେତି ରୁହାନ୍ତି, ସେଥିରେ ଆମ ମନ କାହିଁ କାହିଁ ଶର୍କରାଏ । ତୁରଙ୍ଗ ମାନ୍ଦ୍ର ଅନ ନାମରେ ଅଭିଯୋଗ କରି ଦଣ୍ଡ ଦିଆନ୍ତି ଏବଂ ଆମ ଦଣ୍ଡ ପାଇବା ସହ ନପାରି ଆମ ଆଗରେ କାନ୍ଦନ୍ତି । ସାର୍ଥକ ମାନ୍ଦ୍ର, ମନେ କରୁଥାନ୍ତି, ସବୁ ଧାଠ ଭିତରେ ଭୁଗୋଳ ସାର । ମାତ୍ରାଗାସ୍ତକରର ଜଳବାୟୁ, ଉପକୂଳରେ ପବନର ଗତି, ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଲୋକମାନଙ୍କର ତଙ୍ଗରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାଇବଲେ ମନେ ହେଉଥାଏ, ସେ ଦ୍ୱୀପଟା ଆମ ସ୍ତୁଲର ପଡ଼ିଶାରେ । ଅନ୍ୟ ମାନ୍ଦ୍ରମାନେ ଏଇମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଚଳୁଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର କଥା ନକରି ଏଇଠାରେ ଯେମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିର ତପ୍ତି କରୁଛି । ସମସ୍ତେ ମନେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ଆଖି ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଏକାଧିକ କଥା ମନେ ଅଛି ।

ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ହେଉଥାନ୍ତି ୩ ଦାମୋଦର ମହାନ୍ତି, ବି. ଏ ଫେଲ । କୋରିଥିରେ ଫେଲ ହୋଇଥିଲେ କେଜାଣି, କଂରେଜି ଓ ଅଙ୍କ ପଡ଼ାଇବାରେ ସେ ଖୁବ୍ ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ବଡ଼ କୁସ ପିଲେ କହନ୍ତି । ଆମ କୁସକୁ ସେ ଆସିବା ପୁଣ୍ୟ ବଲାଙ୍ଗରେ

ଗୁଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କ ବସା ସୁଲଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୨୩ ଫର୍ଲଙ୍ଗ ଦୂରରେ । ସେଇଠାରୁ ହୁକାଟିଏ ଧରି, ରେଲ ରଙ୍ଗଜିନ୍ ଲଟଣୀରେ ବିଶ୍ଵାମ କରୁଥିବାବେଳେ ସେପରି ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଧୂଆଁ ଗୁଡ଼ି-ଆୟାଏ ସେଇପରି ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ ତାଙ୍କ ଅଫ୍ସକୁ ଆସନ୍ତି । ଚପରସୀ କ୍ରାହୁଣ । ତା ହାତକୁ ହୁକା ନ ବଢ଼ାଇ ଅପିସ କୁଣରେ ଧୋଇଥାଇ ଥୋଇ କ୍ଲୁସକୁ ଯାନ୍ତି, ନହେଲେ ଅପିସ କାମ କରନ୍ତି । ଆମ୍ବୁମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ, କାମ କଲିବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଖି ସୁଲର ଘୁଣ କୁଣରେ ବୁଲୁ-ଆୟାଏ । ତାଙ୍କର ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତେ ପାଟିଭୁଣ୍ଟ ନକର ନିଜ କାମରେ ଲାଗିଆନ୍ତି ; ମାଞ୍ଚମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଆଖିକୁ ଉତ୍ଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେ ଅସ୍ଥା କଥା କମ କହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସ୍କରଣ, ପଣ୍ଡିତ ୩ ମୃଜୁଙ୍ଗୟ ଦ୍ଵିପାଠୀ, ଓଡ଼ିଆ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ—ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାଗତ ପଂକ୍ତି ପଂକ୍ତି କରି ପଢ଼ି ମନେ ରଖିଆନ୍ତି, ଓ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ରାବ-ବିଚବ ଅତି ଦୂରମୁଖୀୟୀ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରନ୍ତି କୋଲି ମାଞ୍ଚମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛି । ଅହୁରି ଗୋଟିଏ ନତ୍ର କଥା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଘରେ ପାଠ ପଢ଼ି ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଆନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମାଜନର ପାସ କର ଯାଇଥିଲେ ; ବଲଙ୍ଗିରରେ ବି. ଏ. ପାସ କରି ସାର ପରେ ପାଇଲାଖେମୁଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ କଲେନରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ହେଲେ । ମୋ ମାନ୍ଦ୍ରେ, ଜଗନ୍ମହୋଦନ ବାବୁ ମାଟ୍ଟିକ ପାସ କର ଯାଇଥିଲେ, ସେଠାରେ ଆଇ. ଏ. ପାସ କଲେ । ପରେ ବି. ଏ. ଫେଲ୍ ହେଲେ, କେଜାଣି କେମିତି ଆଜି ଯାଏଁ ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ବଲଙ୍ଗିର ଆମ ଗୀରୁ ଦୁଇଟିର ମାଜନ ଦୂର, ପିବାକୁ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଲଗେ ବୋଲି ସେ ବଲଙ୍ଗିର ଗୁଡ଼ି-ନଥିଲେ ; ବାହ୍ୟ ହୋଇ ସେଠା ଗୁଡ଼ ଗୀରୁ ଆସିଲେ ଯେ ଓଳସିଂ ଓ ଗୋପ ସୁଲର ହେଉମାନ୍ତ୍ର ହୋଇ ସେ ଦୂଇଟି ସୁଲର ମୁଲଦୁଆ ଦୃଢ଼ କରିବା ପରେ ଏବେ ବାର୍ତ୍ତକ୍ୟକୁ ନିପରୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ତାର ବାବୁ ରେଢାଖୋଲରେ ଧେସକାର ହୋଇ ଦେବାନର କାମ କଲେ । ଲୋକନାଥ ବାବୁ ପ୍ରାଇଭେଟରେ ବି. ଏ. ପାସ କରି, ଆଜନକି ବି. ଏଲ. ହେଲେ, ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ଘୁଲିଶ ବର୍ଷ । ଆତ୍ମସ୍ଵେକେଟ୍ ହୋଇ, ଅଜନଙ୍କ ଓ ଦିଦିଦୁନ୍ତ ଭାବେ ଅନେକଙ୍କର କୃଜ୍ଞଭାବ ପାତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆମ୍ବୁମାନେ ଶିଖିଥିଲୁଁ, ମଣିଷ ଯେଉଁ କର୍ମଶୈଳର ଆଉ ପଢ଼େ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ନିଜର କର୍ତ୍ତ୍ଵବ୍ୟ କଲେ ଆସିନ୍ତେଥାପି ପାଇବ । ଏ କଥା ଏମାନେ ବେଳେ ବେଳେ କ୍ଲୁସରେ ବୁଝାଉଥିବା ବେଳେ ମୋତେ ନିଦ ମାତ୍ରଥିଲ, ଏବେ ରାତ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ସେଇକଥା ସବୁ ମନେ ପକାଉଛି ।

ଆମର ବେପରୁଆ ଜୀବନରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଆୟାଜ ଆସିଥିଲ ସେଇ ସମସ୍ତରେ, ଆମର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ରିତରୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଅକାଳ ମୃଖ ଯୋଗୁଁ । ପ୍ରଥମେ ଗଲେ ସହଦେବ ମାନ୍ଦ୍ରେ । ୧୯୨୭ ରେ ମୁଁ ଗଲ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବାପା (ବଲଙ୍ଗିରର ଗୌତ୍ରିଆ) ହୁଯାବ ଶଣ୍ଗୋଲ ଯୋଗୁଁ ହାଜିରରେ ଆନ୍ତି । ଜେଲରୁ କରେଶକୁ ଦିନ ପରେ ଦିନ ଯାଉଥାନ୍ତି ମକଦମା ବିରୁଦ୍ଧ, ଆମର ବୋଢ଼ୀ ପାଖ ସତ୍ତବରେ । ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଦେଖିବେ ବୋଲି ଦଶଟା ବେଳୁ ସତ୍ତବ ଦାଢ଼ିରେ ଠିଆ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆମେ ବି ଦିନେ ଦିନେ ତାଙ୍କ ଅଧେଷ୍ଟା

କରୁ । ଅନେକ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ସିବାଦେଲେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁର ଠିଆଁ ହୁଅନ୍ତି । ନିଜର ବିଶ୍ୱାସୀ ଲେବର ଚଞ୍ଚଳତା ଫଳରେ ସେ ଗର୍ବ କେଲ ପାଇଲେ ଓ ଘୋରିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁଅ ସହଦେବ ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍; ଡିଶନ୍ଟି ଟଙ୍କାରେ ଶିକ୍ଷକ, ଆମ କ୍ଲାସର ରଂରେଜ ଶିକ୍ଷକ । ପିଲ ଦିନେ ଖୁବ ଖେଳୁଥିଲେ, ଫୁର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲାଦିନୁଁ, , ବର୍ଷ ପଢ଼ଇ ସେ ମଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କେବେ ହସିଥିବାର ଦେଖିନାହିଁ, ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଟିକିଏ ହେଲା କରିବାର ଦେଖିନାହିଁ, ସ୍କୁଲକୁ ଆସିବା ଓ ସ୍କୁଲରୁ ଗଲ ବେଳେ ଭୁଲୁଁ ଉପରୁ କେରେଁ ଆଖି ଉପରକୁ ଟେକିନାହାନ୍ତି । ସେ ମରିବାରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ କାନ୍ଧଥିଲୁଁ, ତାଙ୍କ ଘର ବୋଉିଗର ଆଗ ଦୁଆଗ । ତାଙ୍କୁ ୩୦ ବର୍ଷ ବି ହୋଇନଥିଲ ।

ମୃତ୍ୟୁ ମାଣ୍ଡକୁ ମଧ୍ୟ ତରଣ ହୋଇନଥିଲ । ଅଳ୍ପ କେଳେବର୍ଷ ହେଲ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ । ହଠାତ୍ ଦିନେ ଖବର ମେଲିଲ ସେ ମରିଗଲେ । ତାଙ୍କଠାରେ ସେ ଘୋଗ ଥିଲ ସ୍ବା ଅସମ୍ଭବ ଲଗିଲ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ଆମ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ବେଶୀ ବାଧ୍ୟଥିଲ । ପଣ୍ଡିତେ ବହୁବାର ବହୁବାର ଶୁଣିଛି, ବିଶୁର ପାକଳ ହେଲ ବେଳକୁ ସେ ଆମ ଦେଶର କଣେ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ପାଇଥାନ୍ତେ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ କିପରି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ତାହା ଯେତେନେଲେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ କରି ଦୁଇଥିଲି । ମୋ ବାପା ଓ ବୋଉିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ବେଳକୁ ମୋର କେଉଁ ମର୍ମ ଥିଲ ସେ ବାଧ୍ୟଥାନ୍ତା ?

ପିତୃତ୍ବୀନ ହେଲ

ମୃତ୍ୟୁ ମାଣ୍ଡକୁ ମୃତ୍ୟୁପାପୋର ହୋଇନଥାଏ, ଏଇ ସମୟରେ ଭଗବାନ୍ ମୋ ଉପରେ ଅଛି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପ୍ରହାର ଦେଲେ । ୧୯୧୮ ର ଜୁନ ମାସ ହେବ ପର ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ, ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଛୁଟି ଭିତରେ । ସକାଳ ଓଳିଟା ପ୍ରାୟ ଦେଇ ମାରଳ ଦୂରରେ ଥିବା ଶାନ୍ତି ଯାଗରେ ଯାଇ ଗାଧୋଇ ଆସିବାରେ କଟେ । ସେ ଦିନ ମୁଁ ଗାଧୋଇ କରି ଆସି ମୋ ରୂମ୍ ଭିତରେ ପଣ୍ଣିଲବେଳକୁ, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାଙ୍କ କୋଠାଶ ସାମନା ଦାରଣ୍ୟରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । “ଏତେବେଳପାଇଁ ଖିଆ ହୋଇନାହିଁ ? ଖାଇ କରି ଆସ ।” ବୋଲି କହି ସେ ତାଙ୍କ କୋଠାଶ ଭିତରକୁ ପଣ୍ଣିଗଲେ । ମାଣ୍ଡକୁ ଆମନ୍ତରର ଅର୍ଥ ଆଗରୁ ଜଣାଥିବାରୁ ସନ୍ତୁର୍ପଣରେ ପୁଣିକିଏ ଶାଇ ତାଙ୍କ କୋଠାଶରେ ପଣ୍ଣିଲି । ଏଭଳି ମାଡ଼ ମେଲିବ ବୋଲି କାହୁଁ ଜାଣ୍ଟି ? ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ମୋ ହାତକୁ ବଢାଇ ଦେଇ ସେ କହିଲେ, “ସେତେ ବେଶୀ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଚିକିତ୍ସା ଶୁଳିଛି, ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରେ ଭଲ ହୋଇଦିବେ ।” ମୁଁ କିଛି ନକହି ଚିଠିଟା ପିଇଗଲି । ଚିଠି ହାତରୁ ଶୁଷ୍କପତ୍ରିଲ । ମୋର ଆଖିରୁ ଅଜସ୍ର ଲୁହଧାର ବୋହଳ । ମର୍ମରେ ମର୍ମରେ କୋହ ଉଠୁଥାଏ । ଟିକିଏ ରହି ମାଷ୍ଟ୍ରେ ମୋ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲିଯି ବୁଲିଯି କହିଲେ, କାହାକୁ କ'ଣ ଘୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ ? ମୁଁ କରି କରି ହୋଇ ଉଦ୍‌ଦର

ଦେଲି, ମୋ ନନା ଆଉ କାହାନ୍ତି । ସେ ମୋତେ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । ମୋ ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ିଲି ଯେ, ଉଠିଲୁ ବେଳକୁ ବାରି ଥାଏ । ସେ ଦିନ ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଅନୁକଂପା, ଧାସୋର ହୋଇ ନାହିଁ । ତହିଁ ଆର ଦିନଟା ତମାମ ମୁଁ କାହାର ସାଙ୍ଗେ କିଛି କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହୋଇନାହିଁ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳକୁ ଟିକିଏ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଟଳ ହେଲି । ବାଧା ମନେ ପଡ଼ିଲେ, ବୋର ମନେ ପଡ଼ିଲୁ, ତା'ର ସାଙ୍ଗେ ନନା ଦିଶିଲେ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ହୋଇଗଲି ପ୍ରକୃତ ଟୁରୁ—ବାପ ମା ଛେଇଣ୍ଟ । ମୋ ସାଥ୍ ପିଲେ ଅନେକ ଆଗରୁ ମୋତେ ଟୁରୁ ବୋଲି କହନ୍ତି—ସେତେବେଳର ସେଇଟା ଥିଲ ସର୍ବତାରୁ କମ୍ ବାଧିବା ଗାଲି । ଏଇଦିନ ପରେ ଆଉ କେହି ମୋ ଆଗରେ ମୋତେ ବା ଆଉ କାହାକୁ ଟୁରୁ କହିବାର ଶୁଣି ନାହିଁ । ସେଇଦିନ ଦି'ପହରେ ମାଞ୍ଚେ ଡାକ ପିଅନଠାରୁ ଗୋଟେ ଟେଲିଗ୍ରାମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ କରି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କୋଠାରେ ତାଲି ପକାଇ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରକୁ ଦ୍ରୁତ ପଦରେ ଗଲେ । ମୋତେ କେଳଣି କେମିତି ଜଣାପଡ଼ିଲା, ମୋ ନନାଙ୍କ ମୁଖୁସମ୍ବାଦ । ମୁଁ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ମୋ ଖଟରେ ପଡ଼ିଗଲି । ସ୍ଵାର କେତେ ଧରେ ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ ଆସି ଡାକିଲେ କେଜାଣି ! ମୁଁ ଉଠି ସେ ଓ ଜଗନ୍ମୋହନ ବାହୁକ ପାଖେ ଠିଆହେଲି । ପଣ୍ଡିତେ କହିଲେ, ‘ଦୂମର ଅନୁମାନ ଠିକ୍ । ପ୍ରିସ୍ତନଙ୍କ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଏଇପରି ଜଣା ପଢ଼ିଯାଏ ବୋଲି ଶୁଣିଛୁ । ଆଉ ଭାବିହେଲେ ଫଳ ନାହିଁ । କର୍ତ୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଯାଅ, ମୁଣ୍ଡ ବୁଡ଼େଇ ଗାଧୋଇ ଆସ ଭାବି ।’ ତହିଁ ଆର ଦିନ ସିକାନ୍ତ ହେଲ, ସେତେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଓ ଶିକବାରୁ ବହି, ଏତେବେଳେ ସିବା ପ୍ରତି ନାହିଁ । ଏଠାରେ ଶୁକ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଗା କଥା ଦଦେଇ ଓ ମୋ ତଳ ଭାଇ କରିବେ । ପଣ୍ଡିତେ ସାବଧାନ କରିଦେଲେ, ସେ ଗଲେ ଆଉ ଫେରିବ ନାହିଁ କି ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ବଳଜିରରେ ଜଣେ ପୁଣ୍ୟକଳଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଶୁକ ହେଲି ।

ଗୌବନର ବିକାଶ ସାଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ବବୋଧ ଆସିଥିଲ ତାହା ବହୁଶିତ ହୋଇଗଲ । ପଢ଼ାରେ ବେଣୀ ମନ ଦେଲି । ମୋର ଜଳ ପିଲଠାରୁ ପଶୁଷାରେ ମୋର ଶହେରୁ ଅଧିକ ନମ୍ବର ରହିଲ । ସବୁବେଳେ ବିଶୁରୁଆସ, ମୋର ସାନ ଭାଇମାନଙ୍କ କଥା । ମହାଜନର ଦେ'ଶା ପରିଶୋଧ ହେବାରେ କେତେ ସିବ କେଜାଣି ? ଆଉ ଯାହା ବଳିବ ସେଥିରେ ଆମେ ଗୁରୁଜଣ ଚଳିବୁ କିପରି ? ମୋର ପାଠପାଠିବାରେ ହି ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇଗଲ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ମାଠିରୁ ମାୟ, ମୁଁ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ ! ଗୁଲିଲ ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ପୁରାଇବା ଉଗଟି ପୁରା ଗୁଡ଼ ପାରିଲ ନାହିଁ । କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଚିତ, କେଉଁଟା ନୁହେଁ, ତାହାର ବାଜ୍ଜ ବିଶୁର ଆପେ କର, ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ବୁଝୁଜନ ବା ବଡ଼ଗୁଡ଼ଙ୍କ ପରମର୍ଶ ନ କର ବୁଲିଲ ମୋ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ଉଦ୍‌ଦେଶ ।

ଉଳ ମନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନେଢ଼ୁବୁ

ବହୁ ଘଟଣାରୁ ଗୋଟିଏ ଦେଉଛି । ଆମ ସାଥରେ ଗୋଟିଏ ପିଲ ପଢ଼ୁଆସ । ତା ସାଂଜ୍ଞା ପଣିଗ୍ରାହୀ । ନାମଟା ଦେଉ ନାହିଁ, ସେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ତାର ପୁଅ

ନାହିଁ ଥିବେ । ସେତେବେଳକୁ ତା'ର ମୋର ପନ୍ଥିତା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ମୋର ସହଚରମାନେ କହିଲେ, ସେ ମେସକୁ ଖାଇବାକୁ ଗଲିବେଳେ ତାହାର ହାତର ମଣି ଟିକି ଆଗୁଠିରେ ମେଞ୍ଚେ ଦିଅ ନେଇ ଯାଉଛି । ଆଗରେ ଭାଜ ଥୁଆ ହେଲ ପରେ ନ ଜାଣିଲ ପରି ପୋଡ଼ିଦେଇଛି । ବାଟରେ ଗଲିବେଳେ ତା'ହାତର ତଜଠାରୁ ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ନିଷ୍ଠାଷଣ କରି ଅଭିଯୋଗ ସତ୍ୟ ଥିବାର ଜାଣିଲ । ପିକାନ୍ତ, ହୋଇଚଲ, ମୁଁ ତା ବାଁ ପଟେ ଖାଇ ବସିଥିବ । ସେ ଯେତେ ଲ୍ଯାଚେକ କର ଦିଅକୁ ଭାତରେ ପୋଡ଼ିଲ, ମୁଁ ପ୍ରାୟ ତାକୁ ସେତିକି ଲ୍ଯାଚେକ ଯଥାସ୍ଥାନରୁ ଦିଅ ଭାତ ନେଇ ମୋ ଭାତରେ ମିଶାଇଦେଲି । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ମୋ ବାଁ ପଟ୍ଟବାଲ ମୋ ଆଳୀରୁ ମେଞ୍ଚେ ଭାତ (କିନ୍ତୁ ଶୁଖିଲା) ନେଇଗଲା । ଏଇପରି ଦୁଇ ଦିନ ଦିନ ହେବା ପରେ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତା ଆଉ ସମ୍ବାଲ ନପାର ମାଞ୍ଚଙ୍କଠାରେ ଫେରାଦ ହେଲା । ମାଡ଼ ମିଲିଲା ପରି ଲାବୁନାହିଁ, ବୁଢ଼ାଏ ଧକ୍କାକାର ମିଲିଲା । ଶେଷରେ ମାଞ୍ଚେ ନରିଆଁକୁ କହିଲେ, ତାଙ୍କ ଦିଅରୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମୋତେ ଦେବ । ମୁଁ ମାଣିନାହିଁ କି ନରିଆଁ ସାହୁର କର ମୋତେ ଯାଚିନାହିଁ । ନନା ମଳା ଦିନୁଁ ସେ ମୋତେ ତା'ର ଅଜଟ୍ଟି ପୁଅ ଗୋଲି ମନେ କରୁଆଏ । ଅପମାନିତ ହୋଇ ଆସି ମୋ' ଦୂରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜଣାଇଦେଲି, ଏ ଅପମାନର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଣିଗ୍ରାସକୁ କରିବାକୁ ପଢ଼ିବ । ସେ ତରିଗଲା । ସମାଧାନ ହେଲା ଯେ, ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ତାର ଘୃତଭ୍ରତୀ ସେ ମେସକୁ ନେବ । ଦିଅ ତରିଲା ହୋଇ ସବୁ ପିଲଙ୍କ ଭାତରେ ସମାନ ଭାବରେ ଦିଆ ହେଲା । ପୂର୍ବାହ୍ନ ଓ ନରିଆଁ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ରହିଲା ।

ଏ କଥା ଏତିକରେ ସରିଲା ନାହିଁ । ପାଣିଗ୍ରାସର ବାପା ଭାର ପୁନର୍ଦ୍ଦୟସ୍ଥାନ । ଦୂର ମାସେ ପଦର ଦିନରେ ଶରଭରେ ଆସନ୍ତି । ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ରହନ୍ତି । ପୁଅ ପାଇଁ ଦିଅ, ଖଟା ଓ ବଢ଼ି ଦେଇଯାନ୍ତି । ମୁଁ ପ୍ରତି ପିଲଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭିଭବକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ନମସ୍କାରଟାଏ ଲେଖେଁ ହୋଇ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । ପୁଅଠାରୁ ଦିଅର ଉଚିତିର ଶୁଣି ସେ ଗାଖୋଇ ଗଲ ବେଳେ ମୋର ସାଥୀ ହେଲେ ଏବଂ ପୁଅର ମା ସେହିରେ ପୁଅ ପାଇଁ ପଠାଇଥିବା ଜନିସ ଲୁଟି କରଇ ମୁଁ ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଛୁ ତାହା ମୋତେ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ଷୀଘ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କଣ ଏତିକମାତ୍ର କହିଲି, ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ଖାରିଥିବ, ଆଉ ସରୁର ଜଣ ଗୁହ୍ୟଥିବେ, ଏଥରେ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କ ପୁଅର ଦିହରେ ଲାଗିବ ? ସେ ଏ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ପ୍ରାୟ ମାସକ ପରେ ; ଆଣିଲେ, ଭଲ ଗୋଟାଏ ସମ୍ବୂର ମାଂସ ଶୁଖୁଆ । ସମ୍ବୂରର ଗୋଡ଼, ପିଛ ଓ ପଞ୍ଚବାର ମାଂସ ଫେଡ଼ା ଫେଡ଼ା ହୋଇ ଶୁଣି କାଠ ପରି ହୋଇଥାଏ । ତାକୁ ବୁଢ଼ିକ ପାଣିରେ ବଦୁରେଇ ତହିଁ ଆର ଦିନ ଟିକି ଟିକି କରି କାଟି ଶୁଖିଲ ବାଇଗଣ ଓ ବରକୋଳି ବୁଣ୍ଡ ପକେଇ ବନ୍ଧିଲେ ଯୋଇ ସୁଅଦ ! ପ୍ରାୟ ଷାଠ ଥର ମେସରେ ଫିରୁ ହେଲ ; ଦିଅ ଯେଉଁତକ ଆଣିଥିଲେ ସେତକ ସମସ୍ତଙ୍କ ପନ୍ଥରେ ତିନି ବୁରିଥର ଲାଗିଲ । ଆରୁର ମେସ ପର୍ମିନ୍ଟ, ଯାଇପାରିଲ ନାହିଁ । ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତା, ମୁଁ ଓ ଆଉ ତିନି ଗୁରିଜଣ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଦିନ ଓ ଦିନକେ ବାରମ୍ବାର ପେଟ୍ରା ଫିଟାଇ ତା'ର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରିଦେଲୁଁ ।

ପ୍ରତି ପାଳି ହାଟକୁ ଯାଉଁ । ମାରୁଆଞ୍ଜଳି ମୁମାସ୍ତା, ଗୁଡ଼ଳ ବିଳ ଆଣିଥିବା ସ୍ତୁଲେକଙ୍କଠାରୁ ଗୁଡ଼ଳ ମାପି କରି ନେବାରେ ହାତସଫାଇ କରିବା ଥରେ ଧରିଦେବାରୁ ହାଟ ଯାକ ଚଢ଼ିଲ ପଡ଼ିଗଲ । ମାରୁଆଞ୍ଜଳିର ଜଣେ ମାପୁଣି, ମାପିଲ ବେଳେ ‘ସମ ସମ’ । ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣି ପୁଣି ସାତରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲୁଁ ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ତାର କେତେ ଅତ୍ତା ଗୁଡ଼ଳ ଦ୍ଵିତୀୟ କରି ଦେଇ ପେଇ ପାଖର ଲଙ୍ଘର ପାଖର ହେଲୁଁ । ଆମ ଦସାବରେ ଦେଲ ଚବିଶ ଅତ୍ତା ଗୁଡ଼ଳ ; ମାପୁଣି ଅଠର ଅତ୍ତା ବୋଲି କୁରୁନ ହାତକୁ ନଅ ଅଣା ପକେଇ ଦେଲ । କୁରୁନ ବାରମ୍ବାର ପଇସା ଗଣି କହିଲ, “ଏ ହୁଆ ! ବାରଅଣାର ଗୁଡ଼ଳ ଆଣିଥିଲି, ମୋତେ ନଅ ଅଣା ଦେଉଛୁ !” ଏତିକି ବେଳେ ଆମେ ତା’ ପାଖରେ ବେଢ଼ି ଯାଇ କହିଲୁଁ, ତୋର ଚବିଶ ଅତ୍ତା, ଟଙ୍କାକୁ ୩’ ଅତ୍ତା ଦୁଇବରେ ଠିକ ବାରଅଣା ଦେଉଛି । ପ୍ରମାଣ କରିବା ଭାବି କଷ୍ଟ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁଡ଼ଳ ସେ ଗୋଟାଏ ଗଦାରେ ମାପିଥାଏ । ସକାଳୁଁ କେତେ ଗୁଡ଼ଳ କଣିଛି ଓ କେତେ ଦେଇଛି ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ଆମେ ସବୁ କୁରୁନଙ୍କ ଏକାଠି କରିଦେଲୁଁ । ନିନିସଟା ଆହୁର ବୁଝୁତର ଦେବା ଆଗରୁ ମାଲିକ ମାରୁଆନ୍ତି ଜଣକ ଅସିଗଲେ ଏବଂ ସ୍ଥାକୁ ଦି’ ଅଣା ତାକୁ ଅଣେ ଦେଇ କୁରୁନମାନଙ୍କୁ ଉଣ୍ଣେଇଦେଲେ । ଆମୁମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁହଁ କହିଲେ, ଏ ନୀତାକ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ନା ଭାଲ ଲେକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲି କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ? ସ୍ବାର ପ୍ରତିକାର ସେତେବେଳେ କିଛି କରି ଦେଲ ନାହିଁ । ବିଜୟ ହାସଲ କରିବା ପରେ ପରାଜୟର ଶାନ ଧରି ଆସିଲୁଁ ; ଆମ ଉତ୍ତର ଜଣେ ପଢ଼ିଥିବା ପାଠ ମନେ ପକାଇ ସାହସ ଦେଲ, ପରାଜୟ ଦୁଇ ବିଜୟର ଉତ୍ତିଭୂମି । ପରେ ସେଇଆ ହେଲ । ଏ ଘଟଣାର କେତେ ଦିନ ପରେ ସେ ମାରୁଆନ୍ତି ତା’ର କ’ଣ ଶ୍ରାବ ନା ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପଲକ୍ଷେ ବୋଡ଼ି ପିଲଙ୍କୁ ନିମ୍ନଶରୀର କଲା । ସମସ୍ତେ ଗଲୁଁ, ପନ୍ଥରେ ମନ୍ଦନଶ୍ରେଣୀ ଓ ପୁଣ୍ୟ ବଢ଼ା ହେବା ପରେ ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ି କହିଲୁଁ ରୈଶ କରି ଆମକୁ ଅପମାନ ଦେଇଥିବା ଲୋକ ଘରେ ଆମେ ଖାଇବୁ ନାହିଁ । ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ଦୁଇଜଣ ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ ବିରତ୍ତ ଏବଂ ବିଚର ମାରୁଆନ୍ତର କାକୁତ ମିଳିବିରେ ଖାଇ ବସିଲୁଁ । ଏତକ ମୁଁ ଉଥାଇଥିଲେ ହେଁ, ମନରେ ହେଉଥାଏ କେମିତି ବେଗେ ସମାଧାନ ହେଲେ ବସି ପଡ଼ିନ୍ଦେଇଁ ; ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ବି ମାରୁଆନ୍ତଙ୍କ ନିରୁତ୍ତା ମର୍ମିଣି ଦିଅର ବାସନା ପାଞ୍ଚ ଫୁଟ ଉପରକୁ ଚହଟି ନାକ ଓ ନୀତ ଉଭୟଙ୍କ ବ୍ୟତିଦ୍ୟସ୍ତ କରୁଆଏ । ସମାଧାନ ହୋଇଗଲ । ବଣ ଦ୍ରୋଷ କରିବାକୁ ବିଚର ଆମ ଦ୍ରୋଷନ ଦର୍ଶଣ ବାଦ ପାଞ୍ଚାଟି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରି ଆମକୁ ବସାଇଲ ଓ ଖୁଲାଇଲ । ଏ ଲେକଟି ମଧ୍ୟ ପରେ ହେଲ ଆମର ପୁଷ୍ପଦୋଷକ । ଗଣେଶ ପୁଜା ଓ ସରସ୍ଵତୀ ପୁଜାକୁ ଟଙ୍କାକ ଉପରେ ଗୁର୍ନା ଦେଲ ।

ପିଲଙ୍କ ମନରେ ବଣଦେଖିଲେ

ମହିରେ ମହିରେ ଆମେ ବଣଦେଖିଲେ କରିବାକୁ ଯାଉ ଦର୍ଶଣ ପଟେ ମଟଣାର ଦର୍ଶକ ପାଦ ଦେଶକୁ ଏବଂ ପଣ୍ଡିମ ପଟେ ହାତମୁଣ୍ଡିଆ ପରିଚକୁ । ଭାବ ମହିଜ ହୁଏ । ମାଣ୍ଡଳଙ୍କ

ଉଚ୍ଚରୁ ଦି'ଶୁଭଇଳଣ ସବୁଥର ଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ମହିଳା କଲାବେଳେ ପଦା ଛୁଣ୍ଡେଇ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧରୁ ପଢ଼ିବାର ଆଜଙ୍କା ନ ଥିଲେ ଆମେ ସେ ଶୁଷ୍ଟାରୁ ଜଳକୁ ଖସି ନ ଯାଇଥାରୀ ତାହା ନୁହେଁ । ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏତିକିବେଳକୁ ମନେପଡ଼ୁଛି । ଆମ ସ୍କୁଲଠାରୁ ଦର୍ଶଣ ଦିଗରେ, ‘ଆଦର୍ଶ ବିଶ୍ଵାସ’ର ପଛପଟେ ବାବାଙ୍କଙ୍କ ଆଶ୍ରମ, ପ୍ରାୟ ଅଧ ଏକରେ ଜମି, ପିଜୁଳି ଗଛରେ ପୁଣ୍ଡି । ବାବାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ମାତରକିନିଆଁ ରଖିଥାନ୍ତି, ସେ ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ଦିଏ, ବର୍ଷର ସବୁ ଦିନେ ପିଜୁଳି ଗଛରେ ଫଳ ଥାଏ, ମୁହଁରୀ ପାଚକର ହୃଦୟରେ ଦିଶୁଆଏ । ପିଜୁଳିକୁ ବଲଙ୍ଗିରରେ ମାତରା କହନ୍ତି । ବାବାଙ୍କଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକ ମାତରା ଯୋଗୁଁ ଆମର ବଡ଼ ମାସ୍ତା ହୋଇଥାଏ । ବାବାଙ୍କ ହୋଇ ମାତରକିନିଆଟା ରଖିଥିବାରୁ ଆମ ମାଣ୍ଡମାନଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀକା ନ ଥାଏ; ମାତରକିନିଆଟା ଆମର ଶୁଭ ଦେଖିଲେ ଚଢ଼େ । କିନ୍ତୁ ଆମର ବାବାଙ୍କଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ୍ ପଡ଼ୁଥାଏ । ତାଙ୍କ ଶୁକରଣୀ ବା ମାତା ବା ରକ୍ଷିତା ନ ଥିଲ ବେଳେ ଆମେ ଯାଇ ବାବାଙ୍କଙ୍କ ଧୂନିରେ ପଇସାଟେ, ପକାଇ ଦେଇ ବିଧମୁକ୍ତାବକ ଭୂମିଷ୍ଟ ପ୍ରଣାମ କରିଦେଉଛି । ଦୁଷ୍ଟାଧ୍ୟ ପଇସା ବା ପ୍ରଣାମ ଯୋଗୁଁ ବାବାଙ୍କ କଳା ଜଟା ଓ କଳା ମୁହଁରୁ ହୃଦୟର ଦନ୍ତପନ୍ତି ବାହାରକର 'କିତେରହୋ' ବୋଲି ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତି ଓ ମାତରା ବିଶ୍ଵାସ ଅନ୍ତକୁ ଅଣିତାର ସାବଧାନ କରଇ ଦିଅନ୍ତି, ଗଛ ଉପରେ ନ ଚଢ଼ି ଚକ୍ର ଗୋଟାଇ କରି ନେବ । ବାବାଙ୍କ ପିଜୁଳି ବିକନ୍ତି ନାହିଁ କି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରସାଗଠାରେ ସେ ପିଜୁଳି ଛୁଟିଦେଇ ଅସିଥାନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲୁଁ । ତିନି ଶୁଭଇଳଣୁ ଅଧିକ ଗଲେ ସେ ପୟନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋତେ ପୁଂଜା ପୁଂଜା କରି ଉଚ୍ଚ ନେଇ ବାରଂବାର ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ପାଚିଲ ପିଜୁଳିରେ ସବୁ ପକେଟ ପୁଣ୍ଡି ହୋଇଯାଏ । ବେଳେ ଦେଲେ ଗଛରେ ପାଚିଥିବା ଟହଟହ ହୃଦୟର ପିଜୁଳି ଦେଖି ରହି ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଣେ କିଏ ଚଢ଼େ । ଗଛ ଚଢ଼ିବା ମୋର ଜୀବନରେ ହୋଇନାହିଁ । ଗୋବନରେ ଥରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶର୍ଣ୍ଣକା ଶୁଷ୍ଟାରେ, ହାତା ଆଜଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଗଛରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲ । ହାତା ରଙ୍ଗ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ ଥୋଡ଼ପାହାର ବଢ଼ାଇ ମୋତେ ଅବଳାକମେ ନେଇପାରିଥାନ୍ତା । ଶୁଭପାଞ୍ଚ ହାତ ଚଢ଼ି ଗୋଟାଏ ଡାଳରେ ଲେପେଟି କରି ରହୁ ମୁଁ ରକ୍ତସ୍ନାନ ହୋଇ ସାରିଥିଲି ।

ଗଛ ଉପରେ ସେ ଚଢ଼େ, ସବୁଠାରୁ ଭଲ ପ୍ରଥମ ପାଚିଲ ଶୁଭିଳିଅଟି ସେ ଉଦରଷ୍ଟ କରିଦିଏ । ପାଟିରୁଣ୍ଡ ହେବା ଶ୍ଵାସବିକ, ତଳକୁ ଓହୁାଇଲେ ପରିଶାମ ଭଲ ହେବନାହିଁ ବୋଲି କରି ଆହୁରି ତୋଳେ । ଏଇଟା ତୋଳ ସେଇଟା ତୋଳ ବୋଲି ଚକ୍ର ବରଦ ଯାଉଥାଏ । ଥରେ ଥରେ ଅଳ୍ପିତରେ ବାବାଙ୍କ ଅସି ଅମ ମେଳରେ ପଦ୍ଧତିମାନ୍ତି । ଅଛ ନିମ୍ନ ଶୁରରେ ଗଛ ଉପରକୁ ଯିବା ମନା ବୋଲି ତୋଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ଥରେ କହିଥିଲ, ଧୂନିରେ ଦେବା ପାଇଁ ଭଲ ଶୁଭିଳିଅଟେ ଦେଖି ତୋଳିଥିଲୁଁ । ଦାସେ ହସିଦେଇନଥିଲେ ବାବାଙ୍କ ଏକଥା ବିଶ୍ଵାସ କରିଥାନ୍ତି । ସେଇଦିନ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲୁଁ ସେ ପ୍ରସାଗ ଶାର୍ଥରେ ଶୁଭିଳିଆ ଶୁଭି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯାହାର ଯେଉଁଥିରେ ବେଶୀ ଲଳସା ସେ ଜିନିସ ସେକାଳେ ଏଇପରି ଶୁଭ ଅସୁଥିଲେ ।

ବାବାଜଙ୍କର ବଡ଼ ପାଟି କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥିବାର ଥରେ ପ୍ରମାଣ ପାଇଥିଲୁଁ । ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଆର ପଟେ ଗୋଟିଏ ସୂନ୍ଦର କଦଳୀ ବରିଷ୍ଠ । କାନ୍ଦକୁ କାନ୍ଦ କଦଳୀ ପାଚକରି ଗଛରେ ଥାଏ । ପେଟରେ ଓ ପନ୍ଥେଟରେ ଗୁରୁତ୍ବିଆ ଖୁନ୍ଦ ଥରେ ଫେରିବା ବେଳେ ସେଇ କଦଳୀ ବରିଷ୍ଠବାଟେ ଫେରିଲୁଁ । ଗୋଟାଏ କୁଆ ପାଚିଲୁ କଦଳୀ କାନ୍ଦରେ ଅନ୍ଧକାର ରଚିବା କରିବାର ଦେଖି ଆମ ଉତ୍ତର ଦିନଶ ବାଡ଼ ଡେଇଁଲେ ଏବ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏଟା କଦଳୀ ତଳକୁ ପକାଇଲେ । ସେତକ ଗୋଟେଇ ସଦବ୍ୟବହାର କଲିବେଳକୁ ଡାଙ୍କାଣୀ ମାଇକନିଆଟା ଆସି ପଢ଼ୁଥିଗଲ ଏବ ଘର ଯୋଡ଼ିଗଲ ପରି ଚିକାର କଲ । ବାବାଜା ମଧ୍ୟ ଧୂନ ପାଖରୁ ଉଠି ଆସିଲେ ଏବ ସୁନ୍ଦା ଆଓ, ସୁନ୍ଦା ଆଓ ବୋଲି ଖୁନ ଚିକାର କଲେ । ତାଙ୍କ ଚିକାର ଶୁଣି ଆମେମାନେ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଖୁବ ଧାଇଁଲୁ । ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଆଉ ବାବାଜଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁରିଲୁ ନାହିଁ । ସେ ଆମ ବୋଡ଼ିଂ ଆଡ଼କୁ ଆସିବାର ଦେଖିଲେ ତର ହେଉଥାଏ, କେଜାଣି କଦଳୀ ବରିଷ୍ଠ ଏଟଣାଟା ମାଞ୍ଚକ କାନକୁ ଗୁଲିପିବ । କିନ୍ତୁ ସେପର କିନ୍ତୁ ହେଲ ନାହିଁ । ଆମେ ସୁଣି ମାଇଆ ଲଳିଥାରେ ଭରିର ମାୟା ଆରମ୍ଭ କଲୁଁ : ମୁଁ ବାବାଜଙ୍କ ମନରେ ବୋଧହୃଦ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇ ପାରିଥିଲି ଯେ, କଦଳୀ ଯେଉଁମନେ ନେଇଥିଲେ ସେମାନେ ଆମର ସାଙ୍ଗପିଲ ନୁହନ୍ତି ।

୧୯୧୮ ଶ୍ରୀଶାରଟି ଏଇପର ପାର ହୋଇ ୧୯୧୯ ର ଶ୍ରୀପୁରୁଷଟି ପାଖେଇଗଲ । ନନାଙ୍କ ବର୍ଷିକାଆ ଶ୍ରୀକୁ ମୁଁ ଗାଁକୁ ସିଁବ ବୋଲି ଆଗରୁ ଠିକ୍ ହୋଇଆଏ । ହେମାସିକ ପରସ୍କା ସରିବା ଦିନୁଁ ମୁଁ ବିବାକୁ ଗୋଡ଼ କାଢି ରହିଥାଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ କେତେବେଳେ ନା କେତେବେଳେ ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଶ୍ରୀପୁରୁଷଟି ସହୁଁ ସହୁଁ ନିକଟ ହେଲ, ସେମାନଙ୍କ ରୂପ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲ । ବେଳେ ବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନରେ ବି ଦେଖୁଥାଏ ।

ଶ୍ରୀ ଘରକୁ ଫେରିଲ

ଶ୍ରୀପୁରୁଷଟି ପୁଷ୍ଟଦିନ ହାଜିଗୁ ପଡ଼ି ଛୁଟି ହୋଇଗଲା । ମୋ ମାଞ୍ଚ ଓ ପଣ୍ଡିତେ ସେ ବର୍ଷ ବି ଗାଁକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ହେଉମାଞ୍ଚକ ସଙ୍ଗେ ଶଗଡ଼ରେ ସମ୍ବଲପୁର, ସେଠାରୁ ବେଳରେ ଝାଡ଼ପୁରା, ଖଡ଼ଗପୁର, ଜଟଣୀ ହୋଇ ସବୁଠାରେ ଦିନେ, ରହିଏ ବା କେତେ ଦିନ ଲେଖାଏ ରହି ରହି ପାଥଦିନ ପୁରିବାରେ ଘରେ ଆସି ପଢ଼ୁଥିଲ । ହେଉମାଞ୍ଚ ଜଟଣୀଠାରୁ ଗଲେ, ସେଠାରୁ ମୁଁ ଆମ ଗାଁ ଷ୍ଟେସନକୁ ଏକୁଟିଆ ଗଲ । କେମିତି ଗାଁ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟହି ପ୍ରତ ମୁହଁତ୍ତିରେ ଭାବୁଥାଏ । ପର୍ଷତ ଦିନ ସକାଳେ ଗାଁ ଠାରୁ ଦେଇ ମାଇଲ ଦୂର ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ନାଇଲ । ଆଗରୁ ତିଠି ପାର ଭାଇନା—ମୋ ଦିଦେଇଙ୍କ ସାନ ପୁଆ, ଷ୍ଟେସନକୁ ମୋ ତଳ ଭାଇ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥାନ୍ତି, ଶଗଡ଼ ସାଙ୍ଗେ ।

ଷ୍ଟେସନରୁ ଆସି ଘରେ ପଣ୍ଡିତିବା ମାତ୍ରେ ସରଟା ଖାଁ ଖାଁ କରି ମୋତେ ଗୋଡ଼େଇଲ ପରି ଲଗିଲ । ନନା ଯେ ମରିଛନ୍ତି ଏହା ପୂରୁ ବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଓ ଦିନର ପ୍ରାୟ

ପ୍ରତି ଘଣ୍ଟାରେ ଥରେ ଦି' ଥର ଲେଖାଏଁ ମନେ ପକାଇଛି ଏବଂ ସ୍ନେହନ୍ତୁ ଆସିଲ ବେଳେ ବାଟ୍‌ଯାକ ତାଙ୍କୁ ଝୁର କାନ୍ଦିଥାଏ, ତଥାପି ପାହାଞ୍ଚି ଉଠିଗଲ ମାଫେ ନନା ନ ଥିବା କଥା ମୋତେ କିଏ ଯେପରି କୋରରେ କହିଦେଲ ପର ଲାଗିଲ । ନନା ଥିବାବେଳେ ଦିନ ତମାମ ଏବଂ ରତ୍ନ ଟଟା ଏଟା ପର୍ମିନ୍ତ ଆମ ରୁଦ୍ଧେନାରେ ଲେକ ଗହଳି ଥାଏ । କିଏ ନନାଙ୍କଠାରୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଓ କାବ୍ୟର ଅର୍ଥ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି, କିଏ ଆସିଥାନ୍ତି ଶୁଣି ଗପରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ବା (ଓପରଓଳି) ଖେଳିବା ପାଇଁ । ପାନ ରୁଜୁଭୂଟି ସଦାବ୍ରତ ଦିଆହେଲ ପର ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ଶୁଣ୍ଟ ଜାତିର ସମସ୍ତେ ତା'ର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ପୁହଁବରେ ବସିଥିବା ପାଣି ଅସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀ ଲେକଙ୍କୁ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଆଜି ସବୁ ଖାଲି । ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିବା କେତେକଣ ମୋର କୁଳେପ୍ରଣ କରି, ନମସ୍କାର କେଇ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇ ରୁଦ୍ଧିଗଲେ । ଜଣେଅଧେକ୍ଷ ବ୍ୟଙ୍ଗତ କେହି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଉଠିଲେ ନାହିଁ ।

ମୋର ତଳ ଭାଇ ଦୁଇଟି ନମସ୍କାର ହୋଇ ଅପରିଚିତ ଲେକଠାରୁ ଆଡ଼େଇ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲ ପର ରହିଲେ । ମୁଁ ସେ ଦୁଇହିକୁ କୁଣ୍ଠାଗ ପକାଇଲି ଏବଂ ତନ ଜଣ ଯାକ ଖୁବ୍ ଅସରାଏ କାନ୍ଦିଲୁ । ସେତିକିବେଳୁ ସେ ଦୁହଁକୁ କୁଣ୍ଠା ପର ମୋ ପଛରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ପ୍ରତି ରତ୍ନରେ ଆମେ ତନିହେଁ ନନାଙ୍କ ଖଟରେ ଶୋଇଲୁ; ଏଇପରି ଶୋଇବା ଲାଗିରହିଲା ଆମ ତନିକୁଯାକର ଯୌବନ ପର୍ମିନ୍ତ । ଆଜି ମୋର ଯୁଥ ନାତମାନେ ଆଶ୍ରୟେଁ ହୁଅନ୍ତି, ଏଇ ଖଟରେ ଆମେ ତନିହେଁ କମିତି ସାହର ବୋଲି । ଆମେ ତନିକ ତନିହେଁ ତେଜା ଓ ମୋଟା ବି । ସବା ସାନ ମୋଟାରେ ଟିକିଏ କମ୍ ହେଲେ ବି ସାଧାରଣ ମଣିଷଙ୍କଠାରୁ କମ୍ ନୁହେଁ ! ମୋର ତଳ ଭାଇଟି ମୋତେ ଆଗ ସ୍ନେହନ୍ତରେ ଦେଖିଥିବା ହେତୁ ଏବଂ ମୋଠାରୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସାନ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଟିକିଏ ଆଡ଼େଇ ଆହେଇ ରହୁଥାଏ ।

ଆଗ ଗଲି ଦଦେଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ । ଆମର ପଢ଼ିଶା ଘର, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବଳାର୍ଜିର ଯିବା ବେଳେ ତାଙ୍କ ଘର ସଙ୍ଗେ ଆମର କୌଣସି ସଙ୍ଗେର୍ନ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ନନାଙ୍କୁ ଲୁଚି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଥିଲି ଓ ବ୍ରତ ହେବା ଯେଏଁ ଦଦେଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ଖାଉଥିଲି । ନନାଙ୍କଠାରୁ ଦଦେଇ ବାର ବର୍ଷ ବଡ଼ ଏବଂ ନନାଙ୍କୁ ଝୁର ପୁଣ ପାନ୍ତି । ଏକଥା ନନା ଜାଣିଥାନ୍ତି ଓ କହନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦଦେଇଙ୍କ ବଡ଼ ଯୁଥ, ମୋର ବଡ଼ ଭାଇନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନନାଙ୍କର ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏଇ ଯୋଗୁରୁ ଦୁଇ ଘର ଭିତରେ ଅପଡ଼ି । ଦଦେଇ, ନନା ଓ ଭାଇନା ଉଭୟଙ୍କ ରୂପରେ ତୁମ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଜେଜେନାମଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ନନା ସାଂଘାତିକ ବେମାର ପଢ଼ିବାର ଶୁଣି ଦଦେଇ କାହା କଥା ନ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଖଟ ପାଇକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ସେତିକି ବେଳୁ ଘରର କର୍ଣ୍ଣିତ ହାତକୁ ନେଇଗଲେ, ଷୋ'ଲ ବର୍ଷ ପରେ ନିଜେ ମରିବା ପର୍ମିନ୍ତ । ତାଙ୍କର ଏଇ ମହିନ୍ତି ବ୍ୟଙ୍ଗତ ଆମ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କେଣାଣି ? ତାଙ୍କ ଘରେ ସେଓଳି ସମସ୍ତେ ଖାଇଲୁଁ ଏବଂ ଜେଜେନାମା ଓ ଦେଇଙ୍କଠାରୁ ଗତ ବର୍ଷର ଇତିହାସ ପୁଣ୍ୟପୁଣ୍ୟ ଭାବେ ଶୁଣିଲି । ସେ ଦୁହଁକୁ ନହିଁରେ

ମର୍ମରେ କାନ୍ଦପକାଉଥାନ୍ତି ଓ ସବୁବେଳେ ସକରୁଥାନ୍ତି । ଦଦେଇ ଆସି ହାତୁଡ଼ିଗଲେ କହନ୍ତି,
“ଆରେ, ସେ କଥା କୁଡ଼ାକ ଏହି ପକେଇଲେ ଲାଭ କ'ଣ ? ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା
ନାହିଁ ।” କିନ୍ତୁ ଏ ଶୋଚନା ଅବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଆଉ କିନ୍ତୁ ନ କହି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ
ବୁଲିଯା’ନ୍ତି ।

ଦୁଇତି ବିଧବା

ଓପରେଲି ଖାଇସାରି ଆମ ଘରକୁ ଆସିଲି । ଆମ ଘରେ ଆମେ ଗୁରୁଷଙ୍କ,
ଜେଜେନାମୀ ଓ ମୋର ବିଧବା ବିମାତା, ମୋଠାରୁ ବର୍ଷେ ବଡ଼ । ବିଧବା ବିବାହ ବିଷୟରେ
ଦୁଇମାସ ତଳେ ପଶ୍ଚାତର ପ୍ରବନ୍ଧନିଟିନ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ କାଳରେ ଉଶ୍ନରତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା-
ସାଗରଙ୍କ ପ୍ରଭାବ । ବିଧବା ବିବାହ ଦିନୁ ସମାଜରେ କରସିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଲୋଖିଥିଲି
ଏବଂ କୋଡ଼ିଏ ନମ୍ବର ସତରନମ୍ବର ପାଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଜେଜେନାମୀ ପାଖେ ତାକୁ ଦେଖି
ସେକଥା ତୋଟିପୌଁନ୍ତି, ଆସି, ପୁଣି ପେଟରେ ପଣ୍ଡିଗଲା । ମୋ ଜେଜେନାମୀ ସାତବର୍ଷୀରୁ
ବିଧବା । ଶୌଭା ଦାନକରିବେ ବୋଲି ବଡ଼ବାପା ତାକୁ ସାତବର୍ଷୀରେ ବିଶ୍ଵ ଦେଇଥିଲେ,
ପିଇସାଙ୍କୁ ୧୫ ବର୍ଷ । ସାତମଙ୍ଗଲା ଯାଇଛୁ କି ନାହିଁ ଜେଜେନାମୀ ବିଧବା ହେଲା । ସେ
ବାପାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତ୍ରାନ୍ତ ଓ ମୋ ନନ୍ଦା ଶେଷ ସନ୍ତ୍ରାନ୍ତ କହିଲେ ଚଲେ । ତାଙ୍କ ତଳେ
ଆଉ ଗୋଟିଏ ପିଇସାନୀମା ଥିଲା । ମୋର ହେତୁ ପାଇବା ପୁଷ୍ପରୁ ସେ ପିଇସା ଓ ତଳାଟି
ପୁଅ ଗୁଡ଼ ଯାଇଥାଏ ଭାର । ଜେଜେନାମୀ ନନ୍ଦାଙ୍କଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ବେଣୀ ବଡ଼ ।
ସାନବାପା ଜେଜେନାମୀକୁ ରିଥ ଓ ନନ୍ଦାଙ୍କ ପୁଅ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଦୁଇ ବାପା ଭିନ୍ନ
ହେଲାବେଳେ ଜେଜେନାମୀ ଆମ ଭଗରେ ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ବାପା ଦିନହେ ଭିନ୍ନେ ହେବା
ପୁଷ୍ପରୁ ଜେଜେନାମୀ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ଶାତ ଏକର ସମ୍ମରି ତା’ ଶଶୁରପର ଶାରୀରକ କରାଇ
ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବାପାଙ୍କର ଜିଦ୍ ବଙ୍ଗିଦାର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାହୃତ୍ୟର ସେ ଦୁଡ଼ାଇ
ଦେବନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ସେ ଜେଜେନାମୀ ପାଇଁ ସମ୍ମରି କରିବାରେ
ଅସାଧ ପରିଣାମ କଲେ ; ମୋ ସାନ ପିଇସାର ବଡ଼ପୁଅଙ୍କ ଜେଜେନାମୀ ନାମରେ ବ୍ରତ ଓ
ବିବାହ କରିଦେଲେ । ଏ ପୁଅ କିନ୍ତୁ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଜେଜେନାମୀର ଶ୍ଵାମୀଙ୍କ ଘରେ ମାଲିକ
ହେଲେ ବିଧବା ବୋହୁ । ବୋହୁ ସଙ୍ଗେ ନ ପଡ଼ିବାରୁ ଜେଜେନାମୀ ଆମ ଘରେ ରହିଲା ।
ଆମ ମୋତେ ପୁଅ କରିବାକୁ ଲଗେଇଥିଲା । ମୁଁ ଅପଞ୍ଚିଆଣୀ ପଣ୍ଡ । ବୋଧକୁ ଏ ବୋଉ
କୁଛୁ କୁଛୁ ହେଉଥିବ । ବର୍ଷେ ଦୁଇମାସ ପରେ ଜନ୍ମ ହେଲା ! ମୋର ତଳାଶର । ଜନ୍ମ-
ବେଳୁ ତାକୁ ଜେଜେନାମୀ ତା’ ପୁଅ ବୋଲି ଅଧିକାର କଲା । ମୁଁ ବଲାଙ୍ଗିରୁ ଆସିଲା-
ବେଳକୁ ସେ ବ୍ରତ ହୋଇଥାଏ । ଆମ ଜମି ତିନିଭାଗ କଲେ ଭାଗକେ ଯେଉଁ ପଡ଼ିବ
ତହିଁରୁ ବେଣୀ ଜେଜେନାମୀର ଥିବାରୁ ସେ ସରରିତରେ ଭିନ୍ନେ ହେଲ ପରି ମୋ ଭାବକୁ
ରଖି ରହିଥାଏ । ମୋ ଭାବ ଓ ମୋ ଭିତରେ ପୁଅ ମେଲ ନ ହେବାର ସ୍ଥେ ପ୍ରଧାନ
କାରଣ ।

ଯାହାମେଉ, ସେତେବେଳେ ଗୁଣ୍ଡାକ୍ଷରିଯାକ ଏକାଠି ଥାର ଏବଂ ମୋ ତଳିଶ୍ଵର
ଆମ ଘରର ଭଲକ ହୋଇଥାଏ । ଜମିତକ ସେ ଗୁପ୍ତ କରାଏ ଓ ଘର ଚଳାଇଥାଏ ।
ଜମିରେ ବର୍ଷକର ଧାନ ଯାଇ କୁଟୁମ୍ବା, କିନ୍ତୁ ଆମ ଗାଁର ଫଡ଼ ମହାଜନ ନନା ମରିଗଲ
ପରେ ଅକାୟକରିଦେଖି ଭଲ ଜମିତକ ଦଖଳ କରିଥିବାରୁ କଷ୍ଟମସ୍ତେ ବର୍ଷକ କୁଟୁମ୍ବା,
ଏବଂ ଜେଜେନାମର ଧାନରୁ କିଛି ଆମ ଆଡ଼େ ମିଶେ । ମନେ ମନେ ଯେତେ ଭନ୍ଦେ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଜେଜେନାମ ଅକଟ ନେଲେ ଖାଲି ଧାନ କାହିଁକି, ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଦେଇଛି । ତା ଧାନତକ
ମଧ୍ୟ ସେ ପୂରି ବା ଅଧା ପାଏନାହିଁ । ତା ବୋହୁ ସହଜ କିନ୍ତୁ ନ ଥିଲା ।

ସେ କାଳର ବଡ଼ଲେଜଙ୍କ କୃତ

ଅମ ଗାଁରେ ସେତେବେଳେ ଦୁଇ ଜଣ ବଡ଼ ଲୋକ । ଦୁଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନନାଙ୍କର
ଦୁଇ ସଦ୍ଭାବ ଥିଲା, ଦୁହେଁ ଯାକ ନନାଙ୍କ ମଳା ପରେ ଆମକୁ ପଟେ ପଟେ ସାକ୍ଷ
କରିଦେଲେ । ତତ୍ତ୍ଵ ସର୍ବ ଆମେ ସେ ବନ୍ଧୁ ରହିଲୁଁ ଏହା ଭଗବାନଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା ।
ଏ କଥା ମୁଁ କେବେ ପାସୋର ନାହିଁ । ମୋର ସମସ୍ତ ଦୁଇଶ ସୁଖ ପାଇଁ ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ
ଦାସୀ କରୁଛି ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି, ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଏଇ ଭବ ଶେଷ ଦିନ ଯାଏଁ
ରହୁ । ନନା ମରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ମହାୟାଙ୍କର ଅମ ଉପରେ ଦୁଷ୍ଟ ପଞ୍ଜି ସେ
ଜଣେ କରେ ଭଦ୍ରଲେକ । ନନା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗାତ ବସିଥିଲେ । ମରିଥା ମୋ ପିଲାଦିନେ
ମୋତେ ଭାର ଆଦର କରୁଥିଲେ । ନନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ବହୁତ ଥର ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଛି,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ସେ ଜଳଶିଆ ନ ଖୁବ୍ ଆଗଲେ ଗ୍ରୁହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଦ୍ୱୀ ବିଷାହୋଇ ନବସୁନ୍ଦର
କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅଭିଲାଷ ଥିଲ । ସାତୋଟି ବିଭୁ ହୋଇ ସାରିଲ ବେଳକୁ ମାତ୍ର
ଶୁରେଷ୍ଟ ବଂଶଥାନ୍ତି । ଆଉ ବିଷ ହେବାକୁ କାଳ ସହିଲ ନାହିଁ । ଶୁରେଷ୍ଟିଯାକ ମରିଯୀଙ୍କ
ଠାରୁ ମୁଁ ଆଦର ପାଇଛି ଏବଂ ଘରର ପିଲ ପର ଅଜଟ ବି ହୋଇଛି ।

ନନା ମରିଯିବାର ୩ ମାସ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ଏଇ ମରିଯାଙ୍କର ନେଇ ହେଲ ଆମ
ଘରେ ଥିବା ପାଟଯୋଡ଼ ଓ କୁଣ୍ଡଳ ଉପରେ । ପିଲାଦିନେ ଏ କୁଣ୍ଡଳବୁଡ଼ାକ ଆମେ ଗାଈ
କର ଭୁଲସୀ ଚରିଷାମୁଳେ ଖେଳୁଥିଲୁଁ । ଦୌବାତ ଗୋଟିଏ ବାସିତକା ରହିଗଲେ ନନା
ବୋହଙ୍କର ବଚନିକା ଦ୍ଵାରା । ନନା କହନ୍ତି, ବୋହ କହେ ଅଣ୍ଟିରିପୁଅ ବାପଙ୍କ ତିଙ୍ଗ ଧରନ୍ତି ।
ଗୋଟାଏ ସିନ୍ଧୁକରେ ଶୁଭ୍ରାଦ ବାସନ-ବର୍ତ୍ତନ ଥାଏ, ଶୁରିଟା କି ପାଞ୍ଚଟା ଟୁଙ୍କରେ ପାଟ
ଯୋଡ଼ ଗନ୍ଧକପୁଁର ପଡ଼ି ସାଇତା ହୋଇ ଥାଏ—ଆମ ରୁଜିଜଙ୍କେର, ବୋହର, ନନାଙ୍କର
ଓ ବାଧାଙ୍କର । ମରିଯାଙ୍କ ସାଇରେ ଗୋଟିଏ ଟୋକା ଆମ ଘରେ ଶୁକର ହୋଇ ଥାଏ ।
ମରିଥା ତାକୁ ପୁଷୁଳକଲେ ରତ୍ନଅଧରେ ଭତ୍ତରୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ପିଟାଇଦେବାକୁ । ଶବର
୮-୯ ଜଣ ପରୀଲେ ସେ ପାଟଯୋଡ଼, କୁଣ୍ଡଳ, ବାସନକୁସନ ନେଲେ । କୋଠିରେ
ଆନ ୫ ଭରଣ ଥିଲ, ସେତକ ନେଲେ ; ଅଳକୁଣିରେ ଥିବା ଲୁଗାପଟା ନେଲେ । ଏବଂ

ହାଣ୍ଡିରୁ ପଖାକଜକ ଖାଇଦେଇ ଗଲେ । ଦଦେଇଙ୍କ ଜିଦ୍ରେ ପୁଲିସରେ ଜତଳ ଦିଆ-
ହେଲ, ପୁଲିସ ଆସି ଆମ ବୁକର ଓ ଶବମାନକୁ ନିୟୁକ ମାଡ଼ ଚଢାଇ ସବୁ କଥା
ମନାଇନେଲ । ଏଇ ସମସ୍ତରେ ମରସାଙ୍କର ଡାକର ଆସିଲ ପୁଲିସ ସବ୍ରତନ୍ୟସେକୁରକୁ ।
ସେ ଗଲେ । କଣ ହେଲ କେଜାଣି ? ପୁଲିସ ଗପୋର୍ଟ ଦିଆହେଲ ଯେ, ଘଟଣା ସତ କିନ୍ତୁ
କିଛି ପ୍ରମାଣ ମିଳୁନାହିଁ । ପୁଲିସ ଲଞ୍ଚ ଖାଇ ଖଲାକୁ କଲା କରିଦେବା ସେତେବେଳେ ବି
ବୁଲଥିଲ । ଏବେ ଶିକ୍ଷା ବଢ଼ିଛି, ଖର୍ବ୍ରକନି ଟିକିଏ କ'ଣ ହେଲେ ଖବରକାଗଜରେ ବାହୁ ଚି
ପଡ଼ୁଛି, କିନ୍ତୁ ପୁଲିସଙ୍କ ଅତୋତ ବଢ଼ିଛି ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି ।

ଏସମ୍ପର୍କରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣା ଏଇଠାରେ ଲେଖିବଦୟାହୁତି । ମୋ ଦଦେଇ
ଗୀର ଜଣେ ମେଳିଆ ଲୋକ । ମୋ ନନ୍ଦର ବହୁ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ରଜ କୁ ଅତୋତ ବିବୁଦ୍ଧରେ
ସେ ମେଳି କରାଇଥିଲେ । ସେ ଆଉ ଚଉତିଶତଶ ସମବୟସ୍ତ ମୂରକ ମିଶି ସରବରକାଟକୁ
ମାରିମାର ମରଣାନ୍ତକ କରିଦେଇଥିଲେ । ସରବରକାର ମନେ । ୩୫ ନଶୀଯାକ ସିନ୍ଧୁଲା
ହୋଇ ଆନାକୁ ଗଲେ । ମିଷ୍ଟର ଦାସ ଓକିଲ । ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଦ୍ରାର ମାରନା ହୋଇ ଅପିମ
ବାହାରିଲ । ସରବରକାରଙ୍କ ଭାଇ, ଭାଇ ମରିଗଲେ ସଙ୍ଗିନ୍ ମର୍ତ୍ତରକେସ ହେବ ବୋଲି
ଶେଷ ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ଟେଲାଏ ଅପିମ ଖାଇଦେଇଥିଲେ । ଯୌବନରୁ ଦଦେଇ ନିଳ ଦଳ
ସହି ଆମ ଅଞ୍ଚଳର ସାମ୍ବିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମୁଆ ହୋଇ ବାହାରୁଥିଲେ । ଆମ ଘରୁ ଶେଷ
ହେବାର ତିନି ବୁଦ୍ଧିବର୍ଷ ପରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରମାରେ ତିଗ୍ରୀ ହେବାରୁ ଆମ ଗୀର
ଗୋପୀନାଥଙ୍କଠାରେ ଦହ ଖର ଘେଗ ହେଲ । ଘେଗ ବଣ୍ଣା ହେଲିବେଳେ ଦଦେଇ ପ୍ରସ ଦ
ସେବା କରିବା ପୂର୍ବ କହିଲେ, ‘ସମସ୍ତେ ତ ଜାଣ, ପଞ୍ଜନାୟକେ ମୋ ଭାଇ ସାଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗାତ ବସିଥିଲେ ; ସେ ମରିଗଲ ପରେ ନାବାଲକ ପିଲଙ୍କର ସରସ ଦେଇ ଘେବଇ
ନେଇଗଲେ । ଏକଥା ତ କେହି ବୁଝିଲ ନାହିଁ !’ ପଞ୍ଜନାୟକେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ଆମେ ଯଦି
ବୈରେଇ ନେଇଗଲୁ ଆମର କାଟି ତେଲସତ୍ତରେ ପକାଇଦିଅ । ଦଦେଇ ସେ ସେ କାନ୍ଦ
ପ୍ରସାଦ ନ ହୁଏ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାର ଉଠିଆସିଲେ ; କହିଲେ ଗୋପୀନାଥ ଯଦି
ସତ ତେବେ ସେ ବୁଝିବେ । ପନ୍ଥରଦିନ ଭିତରେ ପଞ୍ଜନାୟକର ଅଣ୍ଟାରୁ ତଳକୁ ଅଳକ
ହୋଇଗଲ । ବୁଦ୍ଧିମାସ ଭିତରେ ସେ ମନେ । ଦୁଇ ବୁଦ୍ଧିବର୍ଷରେ ସବୁ ବିଭବ କୁଆଡ଼େ
ଗଲ । ମାଉସୀମାନେ ବାରଦ୍ଵାର ଶୁଣ୍ଟିପିଣ୍ଡା ହେଲେ । ବାଟୁ ବି ରହିଲ ନାହିଁ । ଯେ ତ
ପରର କଥା । ଯେଉଁ ରଥରେ ଘେରି ଗଲ ତୁପରଦିନ ସନାଳକୁ ଘରେ ମୋ ଭାଇମାନେ
ଯାହା ପିନ୍ଧିଥିଲେ ଓ ଯେଉଁ ଗାମୁଗ୍ରୁତିମାନ ମାଣ୍ଡି କରିଥିଲେ ସେତିକ ବ୍ୟାପକ ଘରେ ଆଉ
କିନ୍ତୁ କାହିଁ । ତେବେ ଏକର ଜମି ଶହେଟି ଟଙ୍କାକୁ ବନ୍ଦା ପଡ଼ି ଲୁଗାପଟା ଓ ଧାନ କଣା
ହେଲ । ଜେନେଜାମାର ନିଦ ଭାଇଥିଲା, ଘେରଙ୍କ ଶଦକୁ ସେ ବିବୁଦ୍ଧି, ପାଖ ଘରେ ଅଟକା
ହୋଇଥିବା ବାହୁଶକ ଶବ ବୋଲି ।

ଆର ମହାମା ଜଣକ ଖଣ୍ଡାୟୁତ, ପଞ୍ଜନାୟକଙ୍କ ସମ୍ପିତାରୁ ଯୁକ୍ତର ତେର
ଦେଣୀ । ନନ୍ଦାକୁ ସେ କକେଇ ବୋଲି ଭାଇ ମାନ୍ୟ କରନ୍ତି । ବାପଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିପର, ବୋଉ

ଶୁଭେଚ୍ଛର ଓ ମୋ ବିନାଜାଙ୍କ ବିଭାଗର ପାଇଁ ନନା ତାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଣିଆନ୍ତି । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗର ଗଲବେଳକୁ ସୁଧମୂଳ ମିଶାଇ ତାହା ହୋଇଥିଲ ଟଣହ ଟଙ୍କା । ପୋଖରୀ ମୁହଁରେ ଆମର ଧୂବା ଏକରେ ଜମି ତାଙ୍କୁ ଦେଇଲ ସେ କାଗଜ ଫେରଇଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଜାଙ୍କର ଉଦେଶ୍ୟ ଥିଲ, ସେ ବିଲଖଣ୍ଡ ପାଇଲେ ତଳବିଲକୁ ପାଣି ବଲାଶ କରୁ କରିଦେଇ ସେତକ ନେବାର ଉପାୟ କରିବେ । ତଳ ବିଲବାଳ ଧଣହ ଟଙ୍କାକୁ ଦଢ଼ିଲେ । ନନା ବିଶୁରିଲେ ଟଣହ ଟଙ୍କା ଶୁଣିଦେଇ ବାଙ୍ମା ଶହକ ଘରଖର୍ତ୍ତ କରିବେ । ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ହୋଇଗଲ । ଟଣହ ଟଙ୍କା ଗୋଟିଏ ଥଳରେ ପୁରୁଷ ତାକୁ କାନ୍ତରେ ବସାଇ ନନା ପ୍ରତିଦିନ ‘ପୁରୁଷ’ଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯା’ନ୍ତି । ଗୁରୁ ଲେଉଟିଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସନ୍ତ । ମହ ମା ପାଟି ଫଟାନ୍ତି ନାହିଁ ; ତିନି ଗୁରୁଦିନରେ ଥରେ କହନ୍ତି, ‘ଆସମର୍ଥ ଲେକ, କାହିଁକି ପ୍ରତିଦିନ ଆସୁଛ ? ପିଲ ମୁହଁରେ ଖର କର । ମୋ ଟଙ୍କା କ’ଣ ବୁଝିଯାଉଛି ।’ ନନା ଏ କଥାରେ ଗୁରୁରେ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗରରେ ଧୂବାଦେଲେ ମହାଜନ ଦୁଆରକୁ ପିବା ନନାଙ୍କର ନିଜିନେମିଶ୍ରିକ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଶେଷରେ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ପିର୍ବୁକଣ୍ଠ ମାଞ୍ଚିଲେ । ସେଇ ପା ବିଶପ୍ତି ଯାଇ ସେଇଥିରେ ସେ ମଲେ । ନନା ମଲ ପରେ ଖଣ୍ଡେ ଜମି ମହାଜନେ ଅଜାୟ ଜବରଦସ୍ତ ଦଶଳ୍ କଲେ ଏବଂ ପରେ ନନା ଦେଇଥିବା ଘୋଲ କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ପୁରଣ କରଇ ମକଦମା କଲେ ସେ, ଆମର ସବୁତକ ଭଲ ଜମି ନିଲମ ଉଠିଗଲ ନିଲମ ସିଇ ହେବା ପଢ଼ର ଦୁଇବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ମକଦମା ରୁଳିଲ । ଆମ ପାଖକୁ ସମନ୍ ଆସିନାହିଁ କି ନିଲମ ଉତ୍ତାହାର ଆସିନାହିଁ । ଅତାଳାଜ ପିଅନକୁ ପ୍ରତିଥର ଆଠାଥା ଟଙ୍କାଏ ଦେଇ ମହାଜନେ ବାଟମାରଣ କରିଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଅନୁଗତ ଲୋକଙ୍କ ସାନ୍ତୀ ପକାଇ ପକ୍ଷ ସମନ ଗୁହଣ ନ କରିବାରୁ ଲଟକାଇ ଦିଅଗଲ ବୋଲି ଲୋଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ୧୯୧୯, ମୁଁ ବଲଙ୍ଗରରୁ ଉଚିତଦାୟ ନେଇ ଆସି ପାରିଥାଏ । ଦଦେଇ ଗୁଡ଼ିବାର ପାତି ନୁହନ୍ତି । ଆମ ଗୀଁ ଓ ପାଖ ଆଖ ଗୀଁର ବାରଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ରିୟା ନେଇ ମହାଜନ କରେଇଥାରେ ଧାରଣା ଦିଆଇଲେ । ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ସମସ୍ତେ ବହୁ ସମୟ ବସିବା ପରେ ନିଲମ ହୋଇଥିବା ଜମିରୁ ଅଧାଅଧ୍ୟ ସେ ଆମ ଦଶଳକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ । ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ କରିଦେବାକୁ ଭଦ୍ରଲେକେ କହିବାରୁ ଗନ୍ଧି ଉଠିଲେ, ସେ ବାଇଆ ହେବେନାହିଁ । ଜମି ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ କରିବା ଲୋକଙ୍କ ବାଇଆ କହନ୍ତି । ବାଇଆ ହୁଅନ୍ତି ବା ନ ହୁଅନ୍ତି, ଆମକୁ ଗୁଡ଼ି ଦେଇଥିବା ଜମି ସେ ଆଉ ମାଡ଼ ବସିନାହାନ୍ତି । ବନୋବଟ୍ କେଲେ ଦଶକଳମରେ ନୋଟ୍ ହୋଇ ଆମ ଜମି ଆମର ହେଲ ।

ପୁଣ୍ୟ ପକ୍ଷକାଳକଠାରୁ ସ୍ଵେ ଗୀଁରେ ଅଧିକ ଅବୌଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଜଣେ ନୋଷ୍ଟିକ ବ୍ରାହ୍ମିଙ୍କ ଉପରେ ଚିତ୍ରିଯାଇ ହାଡ଼ ଡକାଇ ତାଙ୍କ ବେକରେ ତୋଳ ପକିଆଇ ଦେଇଥିଲେ । ଆମ ପରି ବହୁ ନିଶ୍ଚାନ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ଜମି ମାରି ନେଇଥିଲେ । ସଞ୍ଚସାଧାରଣ ଗୋପୀନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ନିଜର କରିନେଲେ । ଗୁରିଅଣା ଆଠାଥା ଦେଇ ଭେଣାନ ବ୍ରାହ୍ମିଙ୍କ ନେଇ ତାଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଗରେ ମିଛ ସାନ୍ତୀ ଦିଆଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାଇଆ

ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାର ବର୍ଷ ଦି'ଟା ଭିତରେ ଜେଳଶାନା ଗଲେ । ସମ୍ବୁ ବାହାଦୁର ଦୁର୍ଗାଚରଣ ଦାସଙ୍କ ପର ହାକିମ ନ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଜେଳ ଭିତରକୁ ପଠାଇବା ସହଜ ହୋଇ ନ ଆନ୍ତା ବୋଧହୃଦୟ । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ବାଟ ମନାକରି ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଦୁର୍ଗାଚରଣ ବାହୁକର ଦୁର୍ଲାମ ଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ନ୍ୟାୟ ବିଶୁରରେ ସେ କେତେ ଅତ୍ୟାରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଧନିକଙ୍କ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ଓ ଅନ୍ୟତଃ ସାଧ କରିଥିଲେ ସେଇଥା କିଏ କହୁଛି ? ସେଇର ହାକିମ ଏ ମୁଗରେ ବିଲି । ଏବର ଧନିକ ଟଙ୍କା ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚହଜାର ମହୀଙ୍କୁ ବା ଜାଙ୍କ ପି. ଏ. କୁ ଦେଇଥିଲେ ପ୍ରତ୍ଯାମନିରୁ ଧାର ହୋଇଯିବା ସାଧାନଣ କଥା ହୋଇଗଲଣି । ମହୀଙ୍କ ମରଜିକୁ ହାକିମ ଗୁଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି ।

ନନାଙ୍କ ପୁରୁଷ, ଆମର ଧର୍ମଭାଇ ଏ ମହାମ୍ବାଙ୍କର କୁଳ ବୁଦ୍ଧିଲଣି । ‘ପାପେ ଅନ୍ତିର’ ସ୍ଥାନର ଧନ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଶୁଣୀପରକୁ ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲଣି । ଗୁଡ଼ାଏ ସମ୍ପତ୍ତି, ଯିବାକୁ ବେଳ ଲାଗିବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଥିଲୁ :

ଆଜିଶାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରିକେଳ ଫଳାମୁବତ୍ର

ନିର୍ଜାମ ଯଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗଜଭୁକ୍ତ କପିତ୍ରଥବନ୍ତରୁ ।

ଆମ ଗୁଣରେ ଦେଖିଛୁ, ଅନ୍ୟତଃ ବି ଦେଖିଛୁ ଅନ୍ୟାୟ ଅନ୍ତିର ଧନ ଦୁଇ ସୁରୁଷରେ, ବଢ଼ି ହେଲେ ତିନି ପୁରୁଷରେ, କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯାଉଛି ; ମୁଡାଏ ସମ୍ବନ୍ଧକା ଲୋକଙ୍କ ପିଲେ ବାଲୁଙ୍ଗା ବା ଦୁର୍ଗାଶ୍ରମ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବଡ଼ଲେକଙ୍କ ରଙ୍ଗା ମାରି ସବୁ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ୟମ ଆଜିକାଲି ଗୁଲିଛି ତାହା ବୃଥାଶ୍ରମ ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରି ଆସିଛି । ଏପରି କରିବାଦ୍ୱାରା ଖାଲି ଭିଅଣିଆଙ୍କର ଲଭ, ଯେପରି ସାଜାମାନଙ୍କର ସମ୍ପଦି ନେବାର ରେଲିକି ଦେଖାଇ ଆଜିକାଲିର ବାଜନାତକମାନେ ନିଜେ ରଜିଷ୍ଟ୍ରେଗର ଉପାୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ମହାଜନ ଆମର ଜଥାପି ମୁଡାଏ ଜମି ମାରିନେଲ ବୋଲି ଦଦେଇଙ୍କ ମନରୁ ଅବଶେଷ ଯାଉନଥାଏ । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପଢ଼ୁଥିଲବେଳେ ଦିନେ ଦଦେଇ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ମୋତେ ନେଇ ପୁଣ୍ୟରେ ୩ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କ ପାଶେ ଠିଆ କଲେ । ଆମ ଚରିତ ସବୁ କହିଲ ପରେ ଜଗବନ୍ଧୁ ବାବୁ କହିଲେ, “ମୁଣ୍ଡି ସାନ ବିଶୁର ହୋଇପାରିନ । ସାବାଲକ ହେଲ ପରେ ସ୍ଵେ ଗୋଟିଏ ଦରଶାସ୍ତ ଦେବେ ଯେ, ସ୍ଵାଙ୍କ ନନା ମହାଜନଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଣି ଅପିମ ଖାଇ ଓ ହୁଣ୍ଝିଲି ମିଠେର କରି ଉଡ଼ାଇଛନ୍ତି, ଆମର ସାର୍ଥରେ ଏ ଲାଗି ନାହିଁ ଏବଂ ନନାଙ୍କ ମଲ ପରେ ଦଦେଇ ଏ ମକଦମାର ତପ୍ତିର କରିବାରେ ହେଲା କରିଛନ୍ତି...” ଏତିକବେଳେ ମୁଁ ଭାବି ପଢ଼ି ଅଭିମାନଭର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵରରେ କହିଲି, ‘ମୋ ନନା ଆମର ପାଇଁ ସବୁ ଖର୍ବ କରିଛନ୍ତି । ପିଲଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ସେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ କଲେ ବୋଲି ମୁଁ କହି-ପାରିବ ନାହିଁ । ଦଦେଇ ଆମ ପାଇଁ ଯାହା କରିଛନ୍ତି ସେପରି ଆଉ କିଏ କରିବ ? ସାମାନ୍ୟ ଜମି କେତେ ମାଣ ପାଇଁ ମୁଁ ଏଡ଼େ ପାପ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।’ ଦଦେଇ କିଛି କହିବା ପୁଷ୍ପରୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ମେଣ୍ଡେ ଆପଣେ ! ଏ ଟୋକା ଯାହା କହୁଛି ସେ କଥା ଠିକ୍ । ଏଇ ମନ ଯଦି ସ୍ଵେ ରଖିପାରିବ ତେବେ ସ୍ଵାର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ସ୍ଵା ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ତା

ଆପଣଙ୍କର ଚିନ୍ତା ! ଏ କଥା ପାଗୋର ଦିଅନ୍ତି ।' ଦଦେଇ ମଜିଗଲେ ଓ ମଳ ପର୍ମିନ୍
ଏ ଦିନର ଘଟଣା ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ତାକୁ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାର୍ଗିଥବା ପର୍ମିନ୍ ସେ ମହାନନର
ଦୁଆର ସେ କେବେ ମାଡ଼ିନାହାନ୍ତି ।

୧୯୫ ମସିହା କଥା । ମୁଁ ଓ ମୋର ସାନ ଭାଇ ଦିହେଁ ବାଖିବାଦରେ ଗୋଟିଏ
ଷ୍ଟେଜ ମାସିକ ବୁଣିଟଙ୍କା ଭାତ୍ତା ନେଇ ଥାଏ । ମୁଁ କଲେଜରେ ପଢ଼ିଥାଏ, ସେ ଦୁହେଁ ପିଃ ଏମ୍;
ଏକାତେମୀରେ । ସେ ଦିନ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ବନ୍ଦ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ କରେଶ ଖୋଲ । ପ୍ରାୟ
ସାଢ଼େ ଗୋଟାଏ ବେଳେ ମୁଁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ କ’ଣ ପାଇଁ ବାହାର ଦେଖିଲ, ଏଇ ମହାନନ
ଝାଲନାଲ ହୋଇ କରେଶ ଅତ୍ର ଆସୁଛନ୍ତି । ଖାଲି ଗୋଡ଼ । ବାବନାଭୂତ ପରି ଦିଶୁଆନ୍ତି ।
ମୁଁ ଧରିଶିଲ, ‘ମହାନନେ ! ଏତେବେଳେ କୁଆତ୍ମ ଆସୁଛ ? ନ ଗାଧୋଇଲ ପରି ତ
ଦିଶୁଛ ।’ ସେ କହିଲେ, ‘ଗାଧୋଇ ନାହିଁ କି ଗାଧୋଇବାର ଯୋଗ ନାହିଁ । କରେଶ କାମ
ଦେଇବେଳକୁ ସରଲ । ରୋଷେଇ କଣ ଦେବାକୁ ବି କେହି ନାହାନ୍ତି ।’ ମୁଁ ଆମ ଦରକୁ
ଆସିବାକୁ ଡାକିଲ । ସେ ଟିକିଏ ତଳକୁ ଉପରକୁ ରୁହୁ ଆସିଲେ । ଗାଧୋଇବାକୁ ତେଲ
ଟିକିଏ ଦେଲି; ବ୍ରାହ୍ମିଙ୍କ ପାଣିରେ ଗାଧୋଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି କୁଆରୁ ଆପେପାଣି ମୁହଁ ଏ
କାହିଁ ଅଜାହି ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦୋପଣା ଚାଲିଗେ ଅରୁଆ ଭାଇ ଓ
ତାଲି ବସିଯାଇଥାଏ । ଟିକକ ପରେ ଝଣ୍ଡିଏ ପଦ ଓ ଗିଲିଟି ଗିନାରେ ଭାଇ ବାଢ଼ିଦେଲୁ ।
ଖାଇଲେ ଓ ଖାଇ ସାର ଓହୋ ବୋଲି କହିଲେ, ‘ତମେ ମୋତେ ପୁଂଜେ ଖାଇବାକୁ
ଦେଲ !’ ମୋ ସାନ ମରିଆଁ ଭାଇରୁ ମୋର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । ଦଦେଇଙ୍କ
କାନକୁ କଥା ଗଲ । ସେ ମୋତେ ବାସ୍ତାଟେ ବୋଲି କହିଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଯେପରି
ବୁଝିଲେ, ତହିଁରୁ ସେ ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ । ସ୍ଥାର ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ
ପରେ ଅଧାକସ୍ତରେ ଏ ମହାନନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ହେଲ ।

ଛୋଟଲୋକଙ୍କ ବଡ଼ଲୋକ

ଉପରେ ଦୁଇଜଣ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ଦୁଇଁରୀ କଥା କହିଛି । ଅନେକ ଦିନ ଆମ
ପାଣେ ପେଟ ପୋଷିଥବା ଗୋଟାଏ ଟୋକାର କୃତ୍ୟତା କଥା ବି କହିଛି । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ
ଏପରି ନ ଥିଲେ । ଥିଲେ ତ ସଂସାର ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ନଟିଆ ବୋଲି ଆମର ଜଣେ ହୁଳିଆ
ହୋଇ ଥାଏ । ମୁଁ ବଲାଙ୍ଗିର ଯିବା ଆଗରୁ, ମୋ ବୋଉ ବସ୍ତିଥବା ବେଳେ ସେ ଥିଲ ।
ନନା ଭାର କକେଇ, ଦୋଉ ଖୁବି, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଦେଖା ଦିଏ ନାହିଁ । ସେ ଭାର ଆପଣାର
ହୋଇଥାଏ । ମୋତେ ସେ ଥରେ ରୁପୁଡ଼େ ପକାଇବାର ଓ ଟେକା କିଆଯାଇରେ କରି
ଦେବାର ମନେ ଅଛି । ମୁଁ ବ୍ରତ ହେବା ପୁଣ୍ୟ ତା’ ଘରେ ତା’ ସଙ୍ଗେ ଦି’ ରୁପିବାର
ପଞ୍ଚାଳ ଖାଇଦେଇଛି । ନନା ମଳ ବେଳକୁ ବି ସେ ଥିଲ ।

ନନାଙ୍କର ବଳଦରେ ସରକି । ନଟିଆ ମଧ୍ୟ ବଳଦ ଓଡ଼ିଇବାରେ ଶାମୁଣାହତା ।
ନନା ମଳ ବେଳକୁ ଆମର ଦୁଇଟା ଭଲ ବଳଦ ଥାନ୍ତି । ଏ ବଳଦ ଆଉ କ’ଣ ଦରକାର

ବୋଲି ଦଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଆମ ଗାଁର କଣେ ଧନୀ ଲେକଙ୍କୁ ବିକିଦେଲେ । ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପରେ ସେ ମହାଶୟ ଆପରି କଲେ ଯେ, ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ ଏକହତା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ନଟିଆ ଯଦି ତାଙ୍କର ପାଇଟି ନ କରନ ତେବେ ସେ ବଳଦ ଫେରିବାରେ । ନଟିଆ ଆମକୁ ଗୁଡ଼ ସିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନ ରାଜ । ତାଙ୍କର କାମ କଲେ ସବୁଦିନ କାମ ମିଳିବ, ଆମ ପାଖେ ରହିଲେ ପଡ଼ିଆ ଉଠିଆ କାମ ମିଳିବ ବୋଲି ବହୁକ ବୁଝାଇବା ପରେ ନଟିଆ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଆମ କାମ ଗୁଡ଼ିଲ । ମୁଁ ବଳଙ୍ଗିରରୁ ଫେରିବା ଦିନୁଁ ପୁଣି ଗଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଆସେ ଏବଂ ଏ ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣାଏ । ମୁଁ ଶେ ଥର ବଳଙ୍ଗିରରୁ ଫେରିଲ ବେଳକୁ ସେ ମରିଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତା ସ୍ଵି ସମ୍ପର୍କ ଗୁଡ଼ିଲ ନାହିଁ । ମଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ବାସିପାଇଟି କରୁଥାଏ । ଆମେ ଯାହା ତେର ତହିଁରୁ ବେଶୀ ସେ ଅନ୍ୟନ୍ତ ପାଇପାରିଥାନ୍ତା ।

ଏଇ ଭଲ ଆଉ କେତେ ଦରିଦ୍ରଙ୍ଗର ସ୍ମୃତି ସହାନୁଭୂତି ମୁଁ ସେ ସମୟରେ ପାଇଛୁ । ଓପରବାଲ ଦରିଦ୍ର ଦେଖିଲେ କିନ୍ତୁ ମାରନେବାକୁ ବସନ୍ତ, ମହିନାକୁ ଲଭ ନ ଥିଲେ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ରଙ୍ଗ ସ୍ମୃତି ମମତା ଲଭ କ୍ଷତିର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ନାହିଁ । ସେତେ-ବେଳକୁ ଗୁହ୍ନିଲେ ଅଜିକୁ ଏହା ଆହୁରି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦିଶୁଛି ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ତୁଟି ସରଳ ବେଳକୁ ମୁଁ ହେଉ ମାସ୍ତୁରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ବଳଙ୍ଗିର ଫେରିବାର କଥା ହୋଇଥାଏ । ଘରେ ନିୟମିତ ପଢ଼ିବି ବୋଲି ମାସ୍ତୁରଙ୍ଗଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନେଇ ଆସିଥିଲି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ିବାକୁ ଶୋଟାଏ ଘର ସଜାତିଲି । କିନ୍ତୁ ଦେବ ମାସ ଭିତରେ ଦେବ ଘଣ୍ଟା ବି ପଢ଼ିଥିଲପରି ମନେ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମୋର ପୁରୁଣା ସାଙ୍ଗକୁ ଏକାଠି କରିଦେଲି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବେଶୁନିଆଁ ଓ ରମେଶୁରରେ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ; ଗ୍ରୀଷ୍ମତୁଟିରେ ଗାଁକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ତଥା ସାଇ ଓ ପଠାଣ ସାଇର ଯେଉଁମାନେ ସାଇ ଥିଲେ ସେମାନେ ମୁଁ ପଢ଼ିଆ ପିଲ ବୋଲି ଆଗ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦୂରଛିଙ୍ଗ ହେଉଥିଲେ ; ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂକୋଚ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ଘରକୁ ଫେରିଲ ମାତ୍ରେ ଭାଇମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଓ କଳିଲା ଜଳିଲା । ଜେଜେନାମାର ମୋ ବିମାତା ନାମରେ ଫେରିଦ, ଭାଇମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ । ବେଳେ ବେଳେ ଉତ୍ସବ ହୋଇ ତାକୁ ମାରେ, କିନ୍ତୁ ମାର ସାଇଲା ପରେ ପଣ୍ଡାତୁତାପ ହୁଏ । ନବମୌବନରେ ବୈଧବ୍ୟ ଦୁଃଖ, ତା ଉପରେ ଆମର ଦୌରାମ୍ୟ । ଜେଜେନାମା ତ ବିଶ୍ଵରୁଥାଏ, ସେ ଅଳକଣ୍ଠା ହୋଇଥିବାରୁ ତା ଭାଇ ମଲେ । ଥରେ ମୋତେ ଏତେ ରାଗ ଲାଗିଲା ଯେ, କହି ପକାଇଲି, ପିତରୀ କ'ଣ ତୋର ଯୋଗୁଁ ମଲେ ? ଜେଜେନାମା କାହିଲା, କିନ୍ତୁ ତା'ର ରାଗ ତନ ଥାଏ, ଷୋଭ ବି ବଡ଼ ବେଗେ ଶାନ୍ତ ହୁଏ । ସେ ଆମର ପିତରୀ ନାମ, ବୋର ଓ ଗୋସିମା—ଏକାଧାରରେ ସବୁ ଥିଲା ; ପିଲାଟି ପରି ବେଳେ ବେଳେ ସାଇ ବି ହୋଇଯାଏ ।

ଏଇ ଦେତମାସ ଭିତରେ ଦି'ଗୁରୁଥର ବରୁଣେର ଗୁଲିଗଲି, ଦର୍ଶଣ ପଟ୍ଟ ଏକୁଟିଆ ପରିଷତ ଚଢି । ବରୁଣେରଙ୍ଗଠାରେ ବଡ଼ ଭାଇନା ଓ ଆମ ଆଗ-ଦୁଆଗ ଭାଇନା ଚଣ୍ଡୀ

ବୁଝୁଥାନ୍ତି । ଭାଇନା ମୁଖୁଆନ୍ତି ଜଣେ କିରଣୀ ପାଇଁ ; ସେ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଖାଇ ମକଦମାରେ ପଡ଼ିଥାଏ ; ଅଳେଖ ଭାଇନା ମୁଖୁଆନ୍ତି, ଜଟଣୀର ଜଣେ ମାରୁଆଢ଼ୀ ନିଆଁଲା ବେପାଶ ପାଇଁ । ହବିଷ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ଡାଲି ଯିଅ ଆସେ । ମୁଁ ବି ଘରୁ ପୁଂଜେ ଅରୁଆ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଦିଟା ସାରୁ ପୁଆ ନେଇଥାଏ । ଜାଗାଟି ଭରି ସୁଖ ଲାଗେ, ହବିଷ ମଧ୍ୟ । ଆଜିକାଏଁ ମୋର ସେ ଶ୍ଵାନପ୍ରତି ମମତା ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବରୁଣେଇ ବା ତାଙ୍କ ଆଗରେ ହେଉଥିବା ଚଣ୍ଡୀ ସଜମାନର ମଙ୍ଗଳ କରିବାର ପ୍ରମାଣ ପାଇ ନାହିଁ । କିରଣୀ ସିନା ପାଇ ବୁନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିଲେ ଓ ଦେଶ ଗୁଡ଼ିଲେ ; ମହାକନର ବେପାର ବୁଦ୍ଧିଲା ।

ସ୍ମୃତିନିତା ପ୍ରାପ୍ତି ଓ ନାମ

ଥରେ ଅଜାପରକୁ ଯାଇ ସାତଦିନ ରହୁ ଆସିଲ । ଏକମିତି ହୋଇ ହୋଇ ଫେରିବାବେଳ ଅସି ହୋଇଗଲ । ଦିନେ ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରିଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ଆସିଲ ଯେ କୁନ୍ତୀଗାନ୍ତି ତାରିଖ ଦିନ ସକାଳ ୧୯୮୮ ମୁଁ ଯାଇ ଜଟଣୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବି । ସେଇନ ମନରେ କଣ ଗୋଟାଏ ଭବ ଆସିଲ । ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରିଙ୍କ ଅଷ୍ଟର ଭରି ସାନ । ସତେଜଣିର ସାନଟିକୁ ଦୁଇ କରି ଦେବା ଦ୍ଵାରା ହେଲ । ଦଦେଇକ୍କୁ ଚିଠି ପଢ଼ି ଶୁଣାଇ ଦେଲି, ସାନ ଭାଇନା ଚିଠି ପଢ଼ିଲେ ଯେ, ସାତକୁ ଦୁଇ କରିବାଟା ଧରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏକୁଟିଆରେ ସମ୍ମଲଯନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସେଇତାରେ ସୋମନାଥ ଦାମଙ୍କ ପରେ ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କରିବି । ଏକୁଟିଆ ଗଲେ ସୁଖ ହେବ ଅନ୍ତରି ବାଟରେ ମୁଢ଼ାଏ ବଢ଼ି ପିଇଦେବି ବୋଲି ମନରେ ଯେ ଆଶା ନାଗରି ହୋଇ ନ ଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ଆଉ ମାତ୍ର ତିନି ଦିନ ବାଜା । ଏତେ ଶୀଘ୍ର ମୁଁ ବୁଲି ଯିବି ବୋଲି ଦଦେଇ ଓ ଜେଜେନାମା ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ତାରିଖରେ ଯାଇ ନ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏକୁଟିଆ ଯିବି କେମିତି ବୋଲି ବରୁରି ସେମାନେ ବୁଝିଲେ । ଭାଇମାନଙ୍କୁ ବୁଟୋଇ ଦେଲି ଯେ ପ୍ରତି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିରେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠାପୁ ଆସିବ । ବିମାତା କହିଲ, ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୀରେ ପଢ଼ିଲେ ଦୁଇଅନ୍ତା ନାହିଁ । ତାକୁ ଜିଦ୍ଧାପିଲି । ତୋ ବୋଧା କଣ ପଇସା ଦେବ ? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋଧ୍ୟୋଧ କରି ଜେଜେନାମଠାରୁ ବାଇଶିଟି ଟଙ୍କା ସରହି କରି କୁନ୍ତୀ ବାଇଶି ତାରିଖର ସକାଳୁ ଅମ ରାଁ ଷ୍ଟେଟନକୁ ଲେଇ; ସାଙ୍ଗରେ ସାନ ଭାଇନା । ସେ ମୋତେ ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରିଙ୍କ ପାଖେ ସମ୍ପିଦେଇ ଜଟଣୀରୁ ବୁଲିକରି ଗାଁକୁ ଆସିବେ ବୋଲି ପ୍ରେଗ୍ରାମ କରିଥାନ୍ତି ।

ଜଟଣୀ ଷ୍ଟେଟନରେ ଆମ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ମି ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ପୁରୁଷାତ୍ମି ଆସିନଥାଏ । ସାନ ଭାଇନାଙ୍କୁ ତ ବଜାଇଥାଏ, ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରି ପୁରୁଷାତ୍ମିରେ ଆସିବେ । ସେ ଗାନ୍ଧି ଆସିବା ପୁଣ୍ୟରୁ ଭାଇନାଙ୍କୁ ବିଦା ନ କଲେ ସବୁଆଜୁ ଅସୁରିଧା । ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟ୍ରି ନ ଦେଖିଲେ ସେ ମୋତେ ଏକୁଟିଆ ଗୁଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଏକୁଟିଆ ଯିବି, ବାଟରେ ମନକୁଛା ବଢ଼ି ପିଇବ । ବୁଲବିକାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତି ଷ୍ଟେଟନରେ କହି ନା କହି କଣି ଶାଇବି । ଗାଁକୁ ଆସିଲବେଳେ

ବାଟରେ ସିଂହା ବୁଟଚଣା ଦେଖି ମନ ଭାରି ରସିଥିଲା । ମୋର ଗାଡ଼ିଭଡ଼ା ଓ ବାଟଟଙ୍କ' ହେଡ଼ି-ମାଞ୍ଛଙ୍କ ପାଶେ । ଦୋଷମୂଳନ ନ ହେଲେ, କୌଣସି ଜଳଖିଆ ସେ ଖାଇବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବା ପାଇଁ ନୁହନ୍ତି । ବୁଟପିଂହା ଉପରେ ବିଶୁଳମାନ ଲମ୍ବ ଦକ୍ଷିଣୀ ଲଙ୍ଘାମଚିକୁ ମୋର ଯେଉଁକି ଆଗରୁ, ତାଙ୍କର ତହିଁରୁ ବେଶ ଦୂରାଷ୍ଟହ । ଏବେ ବର୍ଷରୁଛି, ତାଙ୍କର ବୋଧହୃଦୟ ନାଳଶୂଳା ଖାଡ଼ା ରେଗ ସ୍ଥାଯୀଭାବେ ଥିଲା । ପ୍ରତି ସ୍ତେସନରେ ଯାହା ବୁଲିବିକା ଡାକୁଆନ୍ତି ମୋର ମନ ସବୁଥରୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବୁଝନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସକାଳେ, ତିପଢ଼ରେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତାଙ୍କ କୋଥିରୁ ଚାହୁଁ ଓ ଟିଶ ଉବାରୁ ମୁଢ଼ ମେଞ୍ଚାଏ ଲେଖାଏଁ କାଢ଼ି ମୋଡ଼ାରୁ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇଦ୍ଵାରା ପାଗ କରନ୍ତି ଓ ଉଦାର ଭବରେ ତାହା ତିନିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାଶନ୍ତି । ଫେରିବା ବାଟରେ, ଅନ୍ତରେ ସମୂଳମୂର ଯାଏଁ, ଏ କଟକଶାରୁ ତଣା ପାଇବି ବୋଲି ମନ ଉପସତ ଥାଏ ।

ପାଖରେ ପଇସା ବି ଯଥେଷ୍ଟ । ମୋର ରେଳଭଡ଼ା ମାତ୍ର ଘୁରିଟଙ୍କା ଆଠଥା । ସମୂଳପୁରରୁ ବଲାଙ୍ଗିରକୁ ଶରତ ଭଡ଼ା ନଅଟଙ୍କାରୁ ସେ ଆସିଲିବେଲେ ମୋତାରୁ ଭଗ ନେଇନଥିଲେ, ଫେରିଲିବେଲେ ବି ସେଇଆ ହେବ । ଦଶଟି ଟଙ୍କା ବଲାଙ୍ଗିରରେ ମାଞ୍ଛଙ୍କ ପାଶେ ରଖିବ ବୋଲି ଠିକ୍ କରିଥାଏ । ବାଟଖର୍ତ୍ତକୁ ମୁଢ଼ାଏ ପଇସା । ଜେଜେନାମଠାରୁ ଆଣିଥିବା ବାଇଶିଟଙ୍କା ବାଦ୍ ଆଉ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦଦେଇ ଦେଇଆନ୍ତି—ତାଙ୍କର ନିଜର ତିନି ଓ ଆମ ବଳଦ କଣିଥିବା ମର୍ଦ୍ଦାଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇ । ପ୍ରଥମେ ଯୋଜନା କଲି, ଏଥରୁ କିଛି ମୁକ୍ତ ସାନ୍ତ୍ରିକନାଙ୍କୁ ବିଦା କରିବ । ହାତରେ ପଇସା ପଡ଼ିଲେ ଅପିମ ଟିକିଏ ଖାଇବା ସରକି ସେ ଖୁବ୍ ପ୍ରତ୍ଯନ୍ତ୍ୟବେ ଚଳାଇଆନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । ଆଠଥା ପଇସା ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ, ତମେ କାହିଁକି ମୁଢ଼ାଏ ଅପେକ୍ଷାକରି ବସିବ ବୋଲି ତାଙ୍କ କହିବା ମାତ୍ରେ ସେ ବନ୍ଧୁକୁ ମୁଲି ଗଲାପରି ଛୁଟିଲେ ବଜାରକୁ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସପନ୍ତି । ଗାଁର କେହି କେନାଣି ଥିବେ ବୋଲି ରାଶାଉକୁ ରାହିଁ ପାନ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପସରିବାଲ ପାଖକୁ ଗଲି, ତା ପାଖରେ ଯେତେକ ଓ୍ତ୍ତାନ୍ ସିଗ୍ରେଟ୍ ଥିଲ ସବୁତକ କଣିପକାରିଲି । ପ୍ରାକେଟର ଦାମ ଅଛେଇ ପଇସା, ପାଞ୍ଚଟା ଲେଖାଏଁ ଥାଏ । କୋଡ଼ିଏଟି ପ୍ରାକେଟ୍ ଓ ଗୋଟିଏ ଉପାସିଲି—ପାହୁଲାଏ; ବିଭିନ୍ନ ପକେଟରେ ଆଗ ରଖିଦେଲି; ଭୟ ହେଲ, ପକେଟ୍ ଟୁମା ହୋଇଛି କାହିଁକି ବେଳି ଯଦି କିଏ ପରୁଗିଦେଇ ! ମୋର ସମୂଳ ବୋକଲେ ଗୋଟିଏ ଦେଇ ପେଟର । ସେଇଥିରେ ମୋର ଲ୍ଲାପଟା, ଗୋଟିଏ ସତରଞ୍ଜ, ଖଣ୍ଡିଏ କୁଦର ଓ ବହିପାତ । ସିଗ୍ରେଟ୍ ପ୍ରାକେଟ୍ ଗୋଟିଏ ମୋ ପକେଟରେ ରଖି, ବାଜାରକ ପେଟ୍ରା ଉଚିତରେ ରୁଞ୍ଜିଲି । ରେଳ ଆୟ, ସୁବିଧା ଜାଗାଟିଏ ଦେଖି ବସିଲେ ମୋର କାମ ବୁଲିବ ବୋଲି ଆଶା କରିଥାଏ ।

ରେଳ ଆସିଲ, ମୁଁ ତରତର ହୋଇ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ବଖରାରେ ପଣିଗଲି । ମୁଁ ଅପରାଧ ଦିଶୁଥିବ । ମୁଣ୍ଡରେ ପେଟର, ଦେହରେ ଗୋଟିଏ କାମିଜ, ସେ ବି ଅପରାଧ; ଶୁଣିଠାରୁ ପେଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୋହରି କି ତିନିଓର କଳା, ଜସ୍ତି ହୋଇ ପଟା ହୋଇଥାଏ ।

ଗେରଙ୍କ ଦାଉରୁ ଖଣ୍ଡ ବନାଇ ଓ କାମିଜ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଓ ଖଣ୍ଡ କୋଟି ବହି ଆଲମାଶର ଗୋଟିଏ ଥାକରେ ରହିଯାଇଥିଲା । ମୋତେ ଦେଖି ଦୁଆର ସିଧା ବେଞ୍ଚରେ ବସିଥିବା ଜଣେ ଭଦ୍ରଳେକ ପର୍ବତଦେଲେ, କରେ ଟୋକା, କୁଆଡ଼େ ଦିବୁ ? ଭଦ୍ରଲେକଟି ନ ଅପ୍ରୁପ; ବୋଲି ଦିହ, ପିନ୍ଧା ଲୁଗଟି ପିର ପର୍ବନ୍ଧ ଖସିଥାଏ, କାନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଗ୍ରା, ଖଣ୍ଡିଏ ତାଳି-ପନ୍ଥ ବିଞ୍ଚାରେ ବିଷ୍ଟହେଉଥାନ୍ତି । ପେଟରଟି ମୁଣ୍ଡରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ବସିବା ପୁଣ୍ଗରୁ ତାଙ୍କୁ ଛିନ୍ଦର ଦେଲି, ‘ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଟିକଟ କରିଛୁ, ସେଠାରୁ ବଳାଙ୍ଗିର ଦିବି ।’

ସେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ କହିଲି, ‘ଆଜି ଆମ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ଦିବାର କଥା, ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦିବ ବୋଲି ଆସିଥିଲି ।’ ସେ କହିଲେ, ‘ତୁମ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ଗା ତାରିଖରେ ଏଠାରୁ ବାହାରବେ ବୋଲି ମୋତେ ତିଠି ଦେଇଛନ୍ତି ! ଆଜି ବାଇଶି ତାରିଖ ।’ ‘ମୋତେ ବାଇଶି ତାରିଖ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି’ ବୋଲି କହିଲି । ତିଠି ଖୋଜା ହେଲା । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ତିଠି ମୁଁ ଗାଁରେ ଛୁଟିଥିଲା ନୋଲି କହିଲି । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିବା ଭଦ୍ରଲୋକ କହିଲେ, ‘ଦେଇବ ବାହୁଲ୍ୟର ହୃଦୟର ଯେମିତି ଗା ତାରିଖକୁ’, ବୋଲି ପଡ଼ିବା ଚିନ୍ତା ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମ ଭଦ୍ରଲେକ ନିଷ୍ଠି କରିଦେଲେ—ହଉ, ଏକଠି ବସ, ତୁମେ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଦିବ ଏବଂ ତୁମ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ଆସିବା ପର୍ବନ୍ଧ ଆମ ବସାରେ ରହିବ ।

ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ସେ ନିଜେ ସମ୍ବଲପୁର ପକ୍ଷନାୟକପଢ଼ା ଏମ୍-ଚି. ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍, ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିବା ଭଦ୍ରଲେକ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷକ, ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସେଇ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ ଫଳକର ମିଶ୍ର । ପଣ୍ଡିତେ ଓ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ବାନୁର୍ମଙ୍କ ମର୍ମିରେ ମୋ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ହେଲା । ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ବଜା ପଡ଼ିଲା, ଯଦି ମୋ ପକେଟରେ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପ୍ର୍ୟାକେଟ୍‌ଟା କୌଣସିମତେ ଧରିପଡ଼େ ? ପେଟରରେ କ’ଣ ଅଛୁ ବୋଲି ଯଦି ଖୋଜିବେ ?

ତଦନ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ମନ ଟିକିଏ ଉଣ୍ଟାସ ହେଲବେଳକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ବାନୁର୍ମଙ୍କ ବାବୁ ପର୍ବତଦେଲେ, କୋଉ କୁଏହରେ ପଡ଼ିଛୁ ? ମୁଁ ତେଣାଟେ ହୋଇଥାଏ । ନାକ ତଳ କାଳିଆ ଦିଶିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରିଥାଏ, ଯଦିଓ ୧୪ ପୁର ମୋତେ ୫ ମାସ ହେଲା ପରିର ଗୁଲିଆଏ । ମାକନର ପାଶ୍ କରି ଫୋର୍ମ କୁଏହରେ ପଡ଼ିଛୁ ବୋଲି କହିଲେ ନାପସନ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ କହିଦେଲି, ଆର୍ତ୍ତକୁସ । ବାନୁର୍ମଙ୍କ ମହାଶୟ ସେଇ ଜଟଣୀ ଷ୍ଟେସନରୁ ମୋତେ ପାଠ ପଚର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ଯେ ସମ୍ବଲପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରଳା ନାହିଁ । ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ପଣ୍ଡିତେ ଶବ୍ଦରୂପ, ଧାଉରୂପ, ବାର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପର୍ବତ ଦେଉଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ଜଳଶିଆ ଓ ଶିଆପିଆ ହେଲା, ଫେରିବାଲଙ୍କ ତାଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବାକିବାକୁ ଫୁରୁସତ ନ ଥାଏ । ସୁନ୍ଦରୀ ଦେଖି ଏକ ଦିବ ନାମରେ ପାଇଶାନା ଘରକୁ ଯାଇ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପ୍ର୍ୟାକେଟ୍-ଟା ପାଇଶାନାରେ ଗଲାଇ ଦେଉଥାଏ । ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତୁଡ଼େ ତାହା ପଡ଼ିଥିବ ।

ତନିକୁ ନିନିହେଁ ବଜାର ଜିନିଷ ଖାରି ନ ଥାନ୍ତି । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ରି ପୁଣ୍ଡରଦ୍ରୁ ଦାଶ ଓ ଫଳାର ଫଣ୍ଡିତେ ରୁଡ଼ାଏ ଶୁଣିଲି ମହାପ୍ରସାଦ ଆଣିଆନ୍ତି । ଦି'କୁଡ଼ୁଆ ଅନ୍ତି ଓ ତାଳ ମଧ୍ୟ ଆଣିଆନ୍ତି । ଖଢ଼ଗପୁରରେ ପ୍ରାୟ ୭ ଘଣ୍ଟା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ରୋଷେଇ କଲୁଁ । ରୋଷେଇରେ ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ପ୍ରାତି ହୋଇଆନ୍ତି, ପାଠରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଭଲ ହୋଇଆଏ ।

ତୃତୀୟ ଦିନ ସକାଳ ୧୯ାବେଳେ ସମୁଲପୁରରେ ଉଦ୍‌ବ୍ୟାକଲୁଁ । ମାଣ୍ଡିମାନଙ୍କର ସ୍ଥଳୁ ଦିଓଟି ସେଇଦିନ ଖୋଲୁଆଏ । ସେମାନେ ତରତିରରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଯାର ଶାରୀରିକ ସ୍ଥଳକୁ ବୁଲିଗଲେ । ମୁଁ ବି ଖାଇଲି । ପୁଣ୍ଡରବାବୁ ଗଲାବେଳେ ମୋତେ କହିଗଲେ, ବସାରୁ ବାହାରକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବହି ବି ଦେଇଗଲେ । ସେ ଆସିଲେ ମୋତେ ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପରିବବେ ।

ନାକଦଣ୍ଡିରେ ପ୍ରାଣ ଥାଏ

ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା ଯାଏ ପଢ଼ିଲି, ଆଉ ହେଲା ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲି ତ ଯାଇ ହାଜର ହେଲି ମହାନଶାକ କୁଳରେ । ସେ ବର୍ଷ ବେଗେ ବଢ଼ି ଆସିଆଏ, ନର ଦୁଇ କୁଳ ଖାଇ ବହୁଥାଏ । ପଞ୍ଚନାୟକପଡ଼ା ଯାଟରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଆଏ, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ତଙ୍ଗା, କୋଣଲୀ । ମନେହେଲ ଏଇ କୋଣଲୀରେ ବିକିକା ପର୍ମିନ୍ତ, ଯା'ନ୍ତି । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ନାଉସା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ରାଆ ତଙ୍ଗାରେ ନେଇ ସୋନପୁରରେ ପୁଣ୍ଡି ଦେବ । ସୋନପୁରରେ ଆମର ଶିଷ୍ଟକ ତାପତୁଷଣ ବହଦାରଙ୍କ ଘର । ତାଙ୍କର ଘରେ ଯାଇ ରହିବ । ସେ ଯେଉଁଦିନ ବଲଙ୍ଗର ସିବେ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗରେ ସିବି । ଏ ଯୋଜନାକୁ ଯେତେ ବିବୁରିଲି, ତା'ର ଆକର୍ଷଣ ତେତେ ବଢ଼ିଲା । ଏତେ ବଡ଼ ନରରେ ବୁଲିଗ ମାଇଲ ବାଟ ତଙ୍ଗାରେ ସିବି, ସୋନପୁର ଦେଖିବି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଆକର୍ଷଣ ବାଟୟାକ ସିଗ୍ରେଟ ଖାଇବି । ସିଗ୍ରେଟ୍‌ରୁଡ଼ିକ କଣିବା ଦିନୁଁ ପେଟରରେ ବନ୍ଦି ହୋଇ ଆନ୍ତି । ନାଉସା କହିଲା, ବିନିକାକୁ ନେବ ଦି'ଟଙ୍କା ; ସେଠାରୁ ସୋନପୁରକୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯାଇ ବୈଶକ କଳ ପରି ପେଟରଟି ମୁଣ୍ଡେଇ ବୁଲି ଆସିଲି ତଙ୍ଗା ଉପରକୁ । ନାଉସା ତଙ୍ଗା ପିଟାଇବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ । କୋଣଲୀରେ କ'ଣ ଲଦା ହୋଇଆଏ କେଜାଣି ? ଓପରେ ପଡ଼ିଥାଏ ଗୋଟାଏ ବାରିଶ ତାଟି ; ତାର ଉପରେ ମୋ ପାଇଁ ବସିବାକୁ ଜାଗା ହେଲା । ତଙ୍ଗାର ଆର ମୁଣ୍ଡ ଆସି ବସିଲ ଜଣେ କାହିଁଲି ପଠାଣ । ସ୍ଵେ ସିବ ବୋଲି ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲେ ମୁଁ କଦାପି ତା'ର ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ନୁଆନ୍ତି । ପିଲ ଦିନୁକାବୁଲୁ ପଠାଣକୁ ମୋର ଭାର ତର । ସେମାନେ ଶୀତ ଆରମ୍ଭରେ ଆସି ବନାତି ଓ ଆଳୁଆନ ଆମ ଗାଁରେ ଉଧାର ଦେଇଯା'ନ୍ତି, ପୁଷ ମାସକୁ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରି ଆସନ୍ତି ଯେ ଭାର ପାଟିଭୁଣ୍ଡ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଆସିବାର ଦେଖିଲେ ଅଗ ଯାଇର ଭୂତିଆ ଭାଗକା ହେବିକା ଲୁଚନ୍ତି । ପିଲଦିନେ ମୋର ବକ୍ଷମୂଳ ଧାରଣା

ହୋଇଯାଇଥିଲ ସେ ଏମାନେ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ସାନ ପିଲକୁ ଘେରେଇ ନେଇ କଲିକତାରେ ବିକିଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିରେ ବସିଲି, କାବୁଳି ପଠାଣ ପର୍ଯୁଗିବାରେ ସୋନପୁର ଯାଉଛି ବୋଲି କହିଲି । ସେ ଗଞ୍ଜେଇ ଓ ବିଡ଼ିପଥ ଚକଟି ଚିଳମରେ ପୁରାଇ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଲା । ମୋର ଫେଟର ଡଙ୍ଗା ଭିତରକୁ ଯିବା ପୁଣ୍ଯରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଧ୍ୟାକେଟ ସିଗ୍ରେଟ୍ ବାହାର କରି ପକେଟରେ ରଖିଆଏ । ଡଙ୍ଗା ମରି ନରିରେ, ସମୃଳପୁର ପଛରେ ରହିଯାଇଥାଏ । କାବୁଲା ଭୟ ପ୍ରଭୁଯିବାରେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ସିଗ୍ରେଟ୍ ବାହାର କରି ଟାଣେ ଦେଇଛୁ, କାବୁଲା ପାଟି କଲ, ‘ଏହିନା ବିପନ୍ନସେ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପିଲେ ହୋ ।’ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମୋର ସିଗ୍ରେଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ପାଣିରେ ପକାଇଦେଲି । ସେ ଅଭିଯୋଗ କଲା, ମୋକେ ନ ଦେଇ କାହିଁକି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲ । କିଛି ନ କହି ସମ୍ଭାବ ଧ୍ୟାକେଟଟି ତା ଆଡ଼ିକ ବଢାଇଦେଲ । ସେ ବଜ ଆନନ୍ଦରେ ସିଗ୍ରେଟରୁ କାଗଜ ଫୋପାଡ଼ିଦେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ସହିତ ପାଶ ଟିପିଲା ।

ମୁଁ ନରିର ଦୁଇପଟକୁ ବୁଝିବାରେ ମୋର ମନ କିମିତ କିମିତ ହୋଇଗଲ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଦଶ ବାରଟି ହୁରିଣ ନର କୁଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆମ ଆଡ଼ିକୁ ବୁଝିଥାନ୍ତି । ତା’ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ହୁରିଣ ଥାଏ, ତା’ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଛେ ଗୋଛେ ଶିଂଘ । ନାଉଶ ଏଇଟା ଅଣ୍ଟିରା ହୁରିଣ ବୋଲି ଚିନ୍ତାକ ଦେଲ ଓ ଦିନେ ଦିନେ ଜଙ୍ଗଳ ଦାଢ଼ରେ ସମ୍ବର ଓ ହାତ୍ତ ଦିଶନ୍ତି ବୋଲି କହିଲା । ସୁର୍ମା ବୁଝିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ହାତ୍ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତାପା କରି ରହିଲି । ଆଉ କିଛି ଦିଶିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଅନ୍ତର ସରକ ଆମେ ବିନିକା ଘାଟରେ ଲାଗିଲୁଁ ।

କ’ଣ ଖାଇବ ବୋଲି ନାଉଶ ପର୍ଯୁଗିବାରେ ମୁଁ ଘେଷେଇ କରିବ ବୋଲି କହିଲି । କଣେ ବ୍ରଦ୍ଧିଶଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ସେ ମୋକେ ଯେତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା, ମୁଁ ନାହିଁ କଲି । ତିନିଆଟି ପଇସା ନେଇ ସେ ଦୁଇ କଣ୍ଠେ ହେଲା ଭଲ ବୁଝିଲ, ତାଲି, ବାରିଶଣ, ତେଲ, ଲୁଣ ଓ ଗୋଟାଏ ଛ୍ରେଟ ଆଟିକା ଆଣିଲା । ତିଅଣ ପାଇଁ ତାର ଗୋଟେ ପିତଳ ଥାଏ, କାଠ ଡଙ୍ଗାରେ ଥାଏ । ନର ବାଲିରେ ସେ ଚାଲି ଲାଗେଇଦେଲା । ଭାତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ, ନରିର ପାଣି ଫୁଲେଇଲା । ନାଉଶ କହିଲା, ରକ୍ଷା ହୋଇଥିବା ଭାତ ଓ ଚାଲ ଉପରେ ଥିବା ତିଥିକୁ ଡଙ୍ଗାକୁ ଉଠାଇ ନେବାକୁ ହେବ । ତା’ ଡଙ୍ଗାରେ ଅନେକ ଆମ ଆଡ଼ିର ପଣ୍ଡିତ ଭାତ ରକ୍ଷା କାହିଁକି ନାହିଁ । ପାଣି ଉପରେ ଓ ଯାନରେ ଛୁଆଁ ଛୁତ ଧସଯାଏ ନାହିଁ । ତା’ରଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ଅଛି ଛୁଆଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏପରି ଷେଷରେ ପଇତା ଲଗାଇ ପ୍ରାୟୁକ୍ତିର କରନ୍ତି । ଆଗ ତା’ କଥାକୁ ଗାଲୁ ଭ୍ରମୁଛି କଲି, କିନ୍ତୁ ତାର ସରବର ଏହି ନ ପାରି ଯେଇଥାକି । ଡଙ୍ଗାରେ ରଠା ଚାଲି ଲାଗିଲା । ଦୁଷ୍ଟେୟାକ କୁଳରେ ଥିବା ଦ୍ୱାଳୀରେ ଖାଇଲୁ ଓ ଶୋଇଲୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଶୋଇଲା ଓ ମୁଁ ସିଗ୍ରେଟ୍ ପିଆରେ ଲାଗିଲି । ଯୋଡ଼ାଏ ଧ୍ୟାକେଟ ସରଗଲ । ମହିରେ ମହିରେ ବୁଢ଼ା ଧୁଆଁ ସହ ନ ପାରି ଉଠେ ଓ ଦୁଆର ଦନ କରି ଧୁଆଁ ଥାବେ । ମୁଁ କିଏ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି ସେ ବିଷୟରେ ବହୁତ ମିଳ କହିବା ପରେ ବୁଢ଼ା ଶବ୍ଦ ଦେଲ ； ସେ କହିଲ, ‘ତୁମ ଡଙ୍ଗାରଙ୍ଗରୁ ମୁଁ କାଣୁଛୁ ଭୂମେ ସିଗ୍ରେଟ୍ ଖାଇବାକୁ

ଏଠିକୁ ପଳାଇ ଆସିଛି । ଘରେ ଓ ସ୍କୁଲରେ ଯଦି ସିଗ୍ରେଟ ଖାଇବାକୁ ଭୁମର ମାହସ ଆନ୍ତା, ତେବେ ଏଠି ଏମିତି ରୁଦ୍ଧ ଅନିତ୍ରା ହୋଇ ପିକା ଟାଣନ୍ତି, ନାହିଁ । ତାକୁ ଆଉ ଭୁଖାଇବା ସମ୍ବବ ନୁହେଁ ଦେଖି ଭୂମି ହେଲି । ତାକୁ ଦେଖାଇଦେଲି, ସିଗ୍ରେଟ ନ ଟାଣି ମୁଁ ଶୋଇପାରେ ।

ନିଦ ଭୁଲିବେଳକୁ ବୁଡ଼ାଏ ବେଳ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଉଠି ଦେଖିଲି, ନଈରେ ଗୋଟିଏ ଖୁବ୍ ଗ୍ରେଟ ଡଙ୍ଗାରେ ମୋର ପେଟର ଚଢି ସାଇଲଣି । ମୁହଁ ଧୋଇଛୁ କି ନାହିଁ ବୁଡ଼ା ମୋତେ ଏକରକମ ଟାଣି ନେଲ ଡଙ୍ଗା ଦ୍ୱାରକୁ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ରକ୍ତ ଶୁଣିଯାଇଥାଏ । ସେଇଠେଇ ନଦୀଟା ଭାର ଓସାରିଆ, ଆଖି ପାଇଁ ନ ଥାଏ । ମୋତେ ନେଇକରି ସିବ ବୁଡ଼ାର ସାନ୍‌ଯୁଅ ଏକଟିଆ । ମୋ ମୁହଁକୁ ଦେଖି ବୁଡ଼ା କହିଲ, ‘ଉସ୍ତ କର ନାହିଁ, ଉସ୍ତ ଥିଲେ ମୋ ଯୁଅକୁ ମୁଁ ଯାଇଦିଅନ୍ତି ?’ ତା’ ଯୁଅ ମୋ ଭିତରେ ପାର୍ଥିକ୍, ସେ ଦୁଇ ମାଇଲ ପହଁଁର ଯାଇପାରିବ, ମୁଁ ପୋଖରୀରେ ଗୋଡ଼ ବାଡ଼େଇ ପ୍ରାୟ ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ହାତ ପାଣି ନ ପିଇ ରହିଯାଏ । ମୋର ମୁଁ ସୁମାଣ ଅବସ୍ଥାଟାକୁ ପଦକେ ଦୂର କରିଦେଲ ନାହିଁ ଟୋକାଟି । ସେ କହିଲ, ‘ମୁଁ ବଞ୍ଚିଥିବାଯାକ ତୁମର କିଛି ଉଠ ନାହିଁ ।’

ନାଆ ଗୁଡ଼ିଦେଲ । ପିଲଟି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲ, ସମୁନ୍‌ପୁଣ୍ଯଗାତ୍ମି । ଶର ମାରି ପରି ଡଙ୍ଗା ଛୁଟିଥାଏ । ସେ କହିଲ, ଉକାଣି ନଈରେ ଏଇତକ ବାଟ ଉଠି କର ଯାଉ ଯାଉ ସଞ୍ଚ ହୋଇଦିବି । ଯଶ୍ଵାକ ଭିତରେ ସୋନ୍‌ପୁର ପାଖ ହୋଇଗଲ । ଉକଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଆଗକୁ ବୁଝୁଁ ବୁଝୁଁ ଦେଖିଲି ଆଗରେ ନଈ ଭିତରଯାକ ଖାଲି କଳା ମୁକୁନ ପଥର, ପଣି ଭିପରେ ଦି’ହାତ ବୁଝି ହାତ ଲେଖାଏ ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ଠାଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ତା’ ଭିତରେ ଡଙ୍ଗା ସିବା ମୋତେ ଅସମ୍ଭବ ଲାଗୁଥାଏ । ଠାଏ ଦି’ଠା ପଥର ସନ୍ଧରେ ସେ ଡଙ୍ଗା ବାହନେବାରେ ମୋର ଉସ୍ତ ବଢ଼ିଗଲ । ତାକୁ ଅନୁନୟ କଲ, ଏଠାରୁ ପଛେ ବୁଲି କରି ସିବା ସେ ଆଉ ପଥର ଭିତରକୁ ଡଙ୍ଗା ନ ବୁଝାଉ । ମୋତେ ଡବୁଆ ବୋଲି କହି ସେ ଡଙ୍ଗା କୁଳକୁ ଲିଗାଇଦେଲ । କୁଳରେ ବୁଡ଼ାଏ ପଥର ମେଳା କଲ ପରି ଜମା ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଭିତରେ ସେ ଏପରି ବିକଷଣ ଭାବରେ ଡଙ୍ଗାଟି ନେଇ ଭଣି କରିଦେଲ ଯେ, ବନ୍ଦା ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାହା ଖୁବ୍ ନିରପଦରେ ରହିଲ । ନଈ କୁଳର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁ ଦୁଇ ପଇସାର ମୁଢି କଣିଲୁ, ଦୁହେଁ ଅଣ୍ଟରେ ଅଣ୍ଟରେ ଅଣ୍ଟରେ ଲେଖାଏଁ ପୂରାଇ, ବିଲମ୍ବାଳ ଭିତରେ ପଣି ଅଣ୍ଟରେ ଖାଲି ହେଲା ବେଳକୁ ତାରଭୂଷଣ ବାହୁଙ୍କ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବାଟରେ ପେଟରଟିକୁ ସିଗ୍ରେଟ୍‌କଳଙ୍କ ମୁକ୍ତ କରିଦେଇଥାଏ । ମୁଁ ସର୍ବମୋଟ ବୁରି ଧ୍ୟାକେଟ ସାରିଥିଲି, ଗୋଟିଏ ଫୋପାନ୍ତିଦେଇଥିଲ ଓ ଗୋଟିଏ କାବୁଳିକୁ ଦାନ ହୋଇଥିଲ । ନାହିଁ ଟୋକା ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଦୁଇଟି ଧ୍ୟାକେଟ ନେଲ । ବାଜା ଆଏ ଅଧାରୁ ବେଣୀ । ସେତକ ନଈ ଧାଣିରେ ମେଲିଦେଲି ।

ଭାରଭୂଷଣ ବାହୁଙ୍କ ଧାଖେ ମୋର ମିଛ କାମ ଦେଲନାହିଁ । ସବୁକଥା ସେ ଟିକ ନିଶି ପରୁର ବୁଝିଲେ । କେବଳ ବଞ୍ଚିଥିଆ କଥାଟି ସେ ଉକ୍ତାର ଧାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର

ଦଶ୍ୟ । ଏକୁଛିଆ ଅସିଲେ ସୁଖ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଦୁଃଖାହୟ କରିଛ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ହେଲ । ସେ ସବୁଠାରୁ ବେଳୀ ଧଇଲେ, ମୋ’ର ପୁଣ୍ଡିବାହୁଙ୍କ ବସାରୁ ଲୁଚିକରି ଶୁଣିଅନ୍ତିବା କଥା । ମୋର ରେଷେଇକରିବା ଧାଇଁ କାଗା ଠିକଣା କରିଦେଇ ଓ ରେଷେଇରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁ କରୁ ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ଠିଠି ପଞ୍ଜାୟୁକପଡ଼ା ହେଉମାଣ୍ଡିଙ୍କ ପାଖକୁ ଓ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ବଳଜିରକୁ ଲେଖି ତାକରେ ଦେଇଦେଲେ ।

* ଦିନ ସୋନ୍ଦରରେ ରହିଲି, ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖିଲି, ଦୁଇଓଳି ବଡ଼ ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି ବେଶର ହେଉଥାଏ । ଆମ ସ୍କୁଲ ଖୋଲିବାର ପୁଣ୍ୟଦିନ ସକାଳୁ ଆମେ ବାହାନ୍ତିଲୁଁ ପଦ୍ୟାଷାରେ ବଳଜିର—ତାରଭୂଷଣ ବାବୁ, ମୁଁ ଓ ତାଙ୍କ ଭାବୁଆ ବାଲି । ଗେଡ଼ାଲେକ, କିନ୍ତୁ ଭାବି ବଳୁଆ । ବାଟରେ ପଡ଼ିଲ ପାଞ୍ଚଟା ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ନଈ—ବଡ଼ ନାଳ । ପାଣି ସୁଅ ଶୁଣିଥାଏ । ବାଲି ଜିନିସ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୁଣ୍ଡାଙ୍କ ଆରପଟେ ଥୋଇଦେଇ ଆସେ । ତା’ପରେ ମୋର ରୂପାଶ । ବାଲି ଓ ତାରଭୂଷଣ ବାବୁ—ଦୁଇଙ୍କ ମର୍ମିରେ ଦୁଇଙ୍କ କାନ୍ଦକୁ ଉପଦେଇ ମୁଁ ବୁଝାହୋଇ ନରି ପାର ହୁଏ । ସେଦିନ ରାତ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ଲେକର ବାରଣ୍ୟାରେ କଟିଲ । ରାତ ପାହିଲାରୁ ତାରଭୂଷଣ ବାବୁ ସାଢ଼େ ୧୦ ଟାରେ ଖାତାରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବେ ବୋଲି ଆମକୁ ଶୁଣି ଆଗରେ ଶୁଣିଗଲେ । ମୋର ଗୋଡ଼ ଆଦୌ ଚକ୍ରନଥାଏ । ବାଲି, ଭାରର ଗୋଟିଏ ପଟେ ସବୁତକ ଜିନିସ ଲଦି ଆରପଟେ ମୋତେ ବସାଇ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚମାଇଲ ରସା ବୋହିନେଲା ।

ସ୍କୁଲ ଛାଟି ପରେ ଦୁଇ ରୁଗନିଶ ମାଣ୍ଡ ମୋର ଅଭିଭବକ ବୋଡ଼ିଂ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ରୁମ୍ରେ ଏକମିତ ହୋଇ ଫଳୁଁ ବେଞ୍ଚରେ ମୋର ବିଶୁର କଲେ । କେବଳ ପଣ୍ଡିତେ ମୋର ସାହୁସର ତାରିଫ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋଟରୁପରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲ । ହେଉମାଣ୍ଡେ, ପୁଣ୍ଡିବାରୁ ଓ ଫଳାର ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟିକା କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାନ୍ତି । ମୋର ମାଣ୍ଡେ ମୁଲିରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମୋର ମିଛ କହିବା ଓ ଠକବାର ପ୍ରମାଣ ସବୁ ଏପରି କଠୋରଭାବେ ସ୍ମୃତିରେଲେ ଯେ, ମୁଁ ଘେ ଘେ ରଡ଼ି ଶୁଣିଲି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏଭଳି କେତେ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କ୍ଷମା ମାଗିଲି । ମିଛ ନ କହିବାକୁ, କାହାକୁ ନ ଠକବାକୁ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରାଇଲେ । ସେଦିନର ସ୍କୁଲି ମୋର ମନରେ ଏଧର୍ଯ୍ୟନ୍ତି ଜାନ୍ମନ୍ତ୍ରା ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ମୋର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବାସ୍ତଵମିଶ୍ରିତ ତେବେବନି ମୋର ମନରେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି । ଏଇ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ସାବାଲକ ହେଲି ବୋଲି ମୋ ଧାରଣା ।

ମୋ ନେଚ୍ଚତ୍ତ ବଣବୁଦ୍ବାବାଚେ ଚାଲିଲ

ମୋର ନାମାନ୍ତରାଷ୍ଟା, ମୋର ସହଧାଠୀ ଓ ଓପର କ୍ଲାସ ପିଲଙ୍କୁ ବି ଏପରି ପ୍ରଭାବିତ କଲ ଯେ, ମୁଁ ମୋଠାରୁ ବଡ଼ ପିଲଙ୍କର ବି ନେତା ହୋଇଗଲି । ଏଥର ଅରମ୍ଭ ହେଲ ଆଉ

ଗୋଟେ ପ୍ରକାର ଦୁଷ୍ଟାମି । ତାହାର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉଦାହରଣ ସେ ବର୍ଷର ଗଣେଶ ମୁଣ୍ଡି ବିସର୍ଜନ ଗୋଲମାଳ । ଗଣେଶ ପୁନା ପରେ ପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସ୍କୁଲରୁ ଯାଏ ମହାରାଜାଙ୍କ ଛାଆସକୁ । ସିଂହଦ୍ଵାର ପାର ହୋଇ ଉଚିତ ଦୁଆର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଷ୍ଟଣି ଯାଏ, ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ କିଛି ମେଲଣି ମିଳେ, ତା'ପରେ ରାଣୀସାଗର ପୋଖରୀରେ ଉଷାଣି ହୁଏ । ସେଥର ମହାରାଜା ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ଉଚିତରକୁ ଦିବାକୁ ମନାକଲ । ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ହେଉ ହେଉ ଦ୍ୱାରା ଉପରେ ହେଲ ଆନ୍ଦମଣି । ନଶେ ତା ମୁଣ୍ଡରୁ ପଗଡ଼ ଉଚ୍ଚ ପକାଇଲ, ଆଉ ନଶେ ତା'ର ବନ୍ଧୁକ ଛୁଡ଼ାଇ ଆଣିଲ । ତାକୁ କାହୁକଣ ଅମେ ଯଥାଶ୍ଵତ ଉଚିତରକୁ ଧରିଲୁଁ ।

ମହାରାଜା ସମ୍ମଲିଷ୍ଟରୁ ଫେରିଲ ବେଳକୁ ଏ ଘଟଣା ଉପରେ ତୋଳିପାଡ଼ି ଲାଗିଥାଏ । ପୁଣ୍ୟ ସାହେବ ନିଜେ ଘଟଣା ଅନୁସରାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଶୁଣାଯାଉଥାଏ ଯେ ପିଲଙ୍କ ନାମରେ ପୁଲିମ୍‌କେସ୍ ହେବ । ଜେଲ ହୋଇପାରେ । ମହାରାଜା ଫେରି ସବୁ ଶୁଣି ଆଦେଶ ଦେଲେ, ଏ ବିଷୟକୁ ଏତେ ବୁଝୁତି କରିବା ନିଷ୍ଠ ଯୋଜନ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉଚିତରୁ କେତେଜଣ ପ୍ରତିମା ବିସର୍ଜନ'ନ ବେଳେ ପିଲଙ୍କସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ଗୋଲମାଳ ହୋଇ ନ ଆନ୍ତା । ଦ୍ୱାରାକୁ ବୁଝାଇ ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ ପିଲଙ୍କ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେତେ ଦେଲେ ସ୍କୁଲର ଗୁର୍ଯ୍ୟରେ ଥିବା ଆସିଥାଣ୍ଟି ହେଉଥାଣ୍ଟି ରେ ଓ ତାଙ୍କ ତଳ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦରମା ମାସକୁ ଦଶ ଦଶ ଟଙ୍କା କାଟି ଦିଆଗଲ ଏବେ ତିନିଜଣ ଓପର କ୍ଲାସର ପିଲଙ୍କ ଛ'ମାସ ରଷ୍ଟିକେଟ୍ କରିଦିଆଗଲ । ମୁଁ ଏ ଗଣ୍ଡଗୋଲର ମୂଳରେ ଥିଲେ ହେଁ, ମୋର ବସ୍ତୁଷ କମ୍ ଥିବାରୁ ମୋ ଦୋଷ ଧର୍ତ୍ତିବ୍ୟ ହେଲନାହିଁ । ମୋର ଦୂର୍ଦ୍ରଶ୍ୟ ଓ ପାଠପଢାରେ ବ୍ୟସ୍ତି ଯୋଗୁ ପୁଣ୍ୟ ସାହେବ ଓ ହେଉଥାଣ୍ଟି ମୋ ନାମ ଧଇଲେ ନାହିଁ । ମୋତେ ମୋର ଶୁଭୁନନ୍ଦାନେ ଶସାଇଦେବା ହେତୁ ଶୁଷ୍ମମହିଳରେ ମୋର ପ୍ରଭ୍ରବ ଓଳଟି ବଢ଼ିଲ ।

ମୋ ପ୍ରତି ଶୁଣ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ମୃତି ସହାନୁଭୂତିର କୁପଳ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ ଏଇ ବର୍ଷ ଫଳିଥିଲ । ମୋର କେମିତି ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଗଲ ଯେ, ମୁଁ ଯାହା କରିବ ସବୁ ଠିକ । ଏଇ ମନୋବୃତ୍ତିରେ ମୁଁ ମୋର ଜଣେ ସହପାଠୀକୁ କପି ଦେଇ ମୋ'ର ଅଭିଭବଙ୍କ ହୁଏତରେ ଧର ପଡ଼ିଲ । ମୁଁ ଯାହାକୁ କପି ଦେଲି ସେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପୂର୍ବ ବର୍ଷରୁ ରହିଯାଇଥାନ୍ତି । ମୋତେ ସେ ଦୁଇ ମାସ ଆଗ୍ରହୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତି, ରଙ୍ଗରେଜୀ ପ୍ରଥମ ପଥରେ ଦିଆହେଉଥିବା ଦୁଇଟା ଅନୁବାଦରୁ ଗୋଟାଏ କର ତାଙ୍କ ଦେବାକୁ । ଯଶ୍ଶ ପାଇବାମାତ୍ରେ ଶୈଖ୍ୟ କାଗଜରେ ଅନୁବାଦ ଲେଖିଦେଇ ପାଇବାନାରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆସିଲି; ସେ ତାକୁ ଗୋଟାଇ ଦେଇ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେ ଅନୁବାଦଟା ମୋ ଖାତାରେ ଟିକିଏ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲ ୩୫ରୁ ୩୧ ଓ ମୋତେ ମିଳିଲ ୨୫ । ଖାତା ଆମର ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ । ମୋର ସହପାଠୀ ଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ୩୫ରୁ ୩୧ ପାଇଥିଲେ ହେଁ ମୋଟ ଶହେରୁ ପାଇଥାନ୍ତି ୪୨, ଅର୍ଥାତ୍ ୩୫ରୁ ୩୧ ଓ ୩୫ରୁ ୧୧ ପାଇଥାନ୍ତି । କାହା ଖାତାରୁ ଏ କପି ହୋଇଛି କାଣିବା ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ପକ୍ଷେ କଷ୍ଟ ନ ହେବାର କଥା ।

ସେ ମୋତେ ଡାକ ପରୁଗଲେ । ମୁଁ ସବୁ ମାନଗଲ । ସେ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ଜଣାଇଲେ । ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ସଭାରେ ଯିର ହେଲେ ମୁଁ ପଶ୍ଚାତାରେ ଉତ୍ତିଷ୍ଠି ହେଲେ ହେଁ ଫାଷ୍ଟ ପୋକିପନ ପାଇବି ନାହିଁ । ଫାଷ୍ଟ ପ୍ରାଇଜି ଇଂରେଜି, ଓଡ଼ିଆ, ଅଙ୍କ ପ୍ରକରି ପ୍ରତି ବିଷୟରେ ବ୍ୟୁତି ଯୋଗୁଁ ଓ ହୃଦୟକର ଯୋଗୁଁ ମୋର ହକ ଥିବା ସହେ ମୁଁ ସେଥିରୁ ବଚିତ ହେଲି । ଏଇ ଦଣ୍ଡ ମୋ ଜୀବନର ସ୍ଵର୍ଗାରୁ ବଡ଼ ଓ ଅପମାନକର ଘଟଣା ବୋଲି ମୁଁ ଏପର୍ହିନ୍ତ, ବୁଝି ଆସିଛି । ଏଇ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ମୋର ମନରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଞ୍ଚ ଲଗିଥିଲା ।

ମୁଁ ଚେକ୍ ଖାଇ ବିଶେଷ ଭାବେ ଦବିଗଲି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଥିବା ଅତି ବେଠିଥିଥା ତିଜ ବିଶେଷ ଭାବେ ବଦଳିଗଲା । କପି ଦେଲା ଭଲ ସ୍ଥାନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ମନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୁଥେ ଆଡ଼େଇ ହୋଇଗଲା । ଏହା ୧୯୯୫ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ ଉଥେମୁର ମାସର ଘଟଣା । ୧୯୯୦ ଉଥେମୁର ଶେଷରେ ମୁଁ ବଲଜିର ଶୁଭ୍ରିଲା । ଶେଷ ବର୍ଷଟା ମୋର ଅଚରଣ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସନ୍ନ୍ୟାସନକ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ମନେ ଅଛି । ଏ ବଷ୍ଟ ମୁଁ ଅଧିକ ସମୟ ପାଠପଢ଼ାରେ ଲଗାଇଲା । ୧୯୯୫ର ବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୋର ତଳ ପିଲାଟାରୁ ୨ ଶତ ଯାଏଁ ଅଧିକ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ୧୯୯୦ର ବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ଏହା ଆଉ ପରୁଶ ନମ୍ବର ବଢ଼ିଗଲା । ମୋର ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଏକମତ ହେଲେ ଯେ ମ୍ୟାଟିକର ଶେଷ ଦୁଇ ବର୍ଷମୁଁ ମୁଁ ମୋଗଲବନ୍ଦୀର କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ଦରକାର । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ବୁଝି ପାଞ୍ଜଳି ବାହାରିପଡ଼ିଲେ, ମାସିକ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ । ମୋଟ ଉପରେ ଆଠ ଟଙ୍କା ଯ୍ୟା ବାଦ୍ ୧୫ ସେଇ ଗୁଡ଼ିଲ ମୁଁ ଘରୁ ପାଇପାରିବି । ଏତିକରେ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପ୍ରଢ଼ିପାରିବି ବୋଲି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ସତ୍ୟବାଦୀ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ଚିଠି ଲେଖି ଖବର ପାଇଥାନ୍ତି । ଗଢ଼କାତରେ ପଢ଼ିଲେ ପଶ୍ଚାତାରେ ଯେତେ ଭଲ କଲେ ବି ମୁଁ ସରକାରୀ ବୃତ୍ତି ପାଇପାରିବି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏକମତ ହେଲେ ଯେ, ମୁଁ ମ୍ୟାଟିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ପ୍ରଥମ ବୁଝି ସ୍ଥାନରୁ ଗୋଟିଏ ପାଇବି ଏବଂ ୧୫ ବା ୧୦ ଟଙ୍କାର ବୃତ୍ତି ଅଳ୍ପକ୍ଷ । ଫଳରେ ମୋର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲଭ କରିବା ସୁମଧୁର ହେବ ।

ମୋ ବିଷୟରେ ମୋର ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଏକମତ ହେଲେ ବି ୧୯୯୦ରେ ବଲଜିର ହାତସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦେବାର ଦ୍ଵିପାଠୀଙ୍କ ପରେ ଯେ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ହେଲେ ସେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିଭେଦ ସ୍ଵର୍ଗି କରିଦେଲେ, ନିଜର ପାଦ ଅନ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତହାର ଯୋଗୁଁ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାତତ ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ । ଏ ପର୍ହିନ୍ତ ଯେଉଁ ତିନିଜଣ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରଥମେ ଗଲିବେଳକୁ ଯେ ଥିଲେ ସେ ବି. ଏ. ଫେଲ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଅଙ୍କ, ଇଂରେଜି, ସାହିତ୍ୟ ସବୁଥିରେ ଖୁବ ପାଇଗମ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଆଚରଣ ଥିଲ ଉଚ୍ଚ କୋଟିର । ତା' ପରେ ଯେ ଆସିଲେ, ମୋ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ସେଇ ଜଣକ ମାତ୍ର ଆଜି ଜୀବିତ । ଅତି ସଦାଗୁଣ୍ୟ ଓ ଗମ୍ଭୀର । ଶ୍ରୀମଙ୍କ ପରି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ଵାକ୍ଷର ପ୍ରତି ସଂଭ୍ରବ ଆଏ । ତା'ପରେ ଆସିଲେ ଦେବାର ବାବୁ;

ସବି ମେଲାପାଇ; ବଡ଼ଠାରୁ ସାନ ସବୁ ଶିଷ୍ଟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗ ପର ଚକ୍ରଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରେ ଯେ ଆସିଲେ, ସେ ଅଛି ଗଣୀ, ଅହୁଜ୍ଞାଶ୍ଵ, କିନ୍ତୁ ଗଂସ ଅହୁଜ୍ଞାରର ମସଳା ଦିହରେ ନ ଥାଏ । ସ୍ବାଙ୍କର ଅମଳରେ, ଆମ ଭିତରେ ଗ୍ରୁହନୀବନର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅନ୍ତରସ୍ଥ, ରାଜନୀତି ପଣିଲା । ଅନ୍ତରର ନିଷ୍ଠା ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ, କେବଳ ଦେଖାଇ ହେବାକୁ, ସେ ଆନିବେସାନ୍ତ ଓ ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏଣୁଭେଣୁ ବୁଡ଼ାଏ ଗପୁଆନ୍ତ । ତିଳକ ମହାରାଜଙ୍କ ମୁଖ୍ୟରେ ସେ ଅଣୌଚ ମାନିଲେ ଓ ଆମ କେତେ ଜଣକୁ ମନାଇଲେ । ଦଶାହ ଦିନ ମୁଣ୍ଡ ଶିଥର ହେଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋକନ ଦେଲେ, ସବୁ ହେଲା, ଓଳସ୍ତିଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଭାବେର ରାଜନୀତିକ ସ୍ବାଧୀନତା ବିଷୟରେ ଭାଷଣ ଦେଲେ । ମହାରାଜଙ୍କ ଆଡ଼ି କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ଆପଣି ହୋଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷା ଶିଷ୍ଟକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ ଏ ପଟାଟୋପର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ମ୍ୟାଟି କୁଳେଶନ ପାସ୍ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଶୁଷ୍ମମାନେ ରାଜନୀତରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବିକାଶ ହୋଇଥାବିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଏମାନଙ୍କର ମତ । ଏଇଥରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଦିଲାଦିଲି । ଯେଉଁମାନେ ହେଡ଼ି ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଶିରେର୍ଧୀ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ କିପରି ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତିବେ ଏଥିପାଇଁ ହେଡ଼ି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ବଡ଼ ବିଚନ୍ଦ୍ର କଥା ଯେ, ତିଳକଙ୍କ ପାଇଁ ଶିଥର ହୋଇଥିବା ଏ ମହାଶୟ, ନିଜର ବିରୋଧୀମାନେ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପକ୍ଷକୁ ଆରଜୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କରି ୧୯୧୯ରେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍କୁଲରୁ ତଢ଼ାଇଲେ । ଏଠାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବଳାଗିର ସ୍କୁଲର ପତନ ।

ବର୍ତ୍ତନିରର ଶେଷ ବର୍ଷ

୧୯୨୦ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ ମୋର ବଳାଗିରରେ ରହଣିର ଶେଷ ବର୍ଷ । ଏ ବର୍ଷଟି ମୋର ସବୁଠାରୁ ସୁଖରେ କଟିଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ, ଯଦିଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବର୍ଷ ମୁଁ ମନ-ଖୁସିରେ କଟାଇଥିଲି ; ନନା ମରିବାର ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ଦିନୁ, ଗାନ୍ଧୀ ଯାଇ ମୋର ଭାଇମାନଙ୍କ ଦେଖି ଫେରିବା ଯାଏ, ଯେଉଁ ବର୍ଷଟି ତାକୁ ଛୁଟି ଦେଲେ । ସେ ବର୍ଷଟି ତମାମ ଯେ ମୁଁ ପୁରୁ ମନଦୂଃଖରେ କଟାଇଥିଲି ତା' ନୁହେଁ । ନନାଙ୍କ ମୁହଁ ଦିନିଗଲେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିଯାଏ, ମୁଁ ହତବାକୁ ହୋଇ ପାଞ୍ଚ ଦଶମିନିଟି ବସି ରହେ, ତା'ପରେ ପିଲଙ୍କ ମେଲରେ ଆମର ମାମୁଳି ଦୁଷ୍ଟାମିରେ ମାତ୍ରିଯାଏ । ଥରେ ଥରେ ମୁଁ ବେଶୀ ବେଳ କାନ୍ଦିଲେ ବା ମନଦୂଃଖରେ ବସିଲେ ମୋର ସଙ୍ଗ ଦି' ଗୁରୁଜଣ ଆସି ମୋତେ ଦେବୀ-ଯାନ୍ତି, 'ଶଳା କଟକିଆ ବହୁରୁ ହେଇଗଲ କାଏଁ ?' ବୋଲି କହୁ ମୋତେ ମେଲକୁ ଟାଣି-ନାଥନ୍ତି ।

କପି ଦେଇ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାର ଦୁଇମାସ ଯାଏ ମୋର ମନ ଦବିଯାଇଥିଲା ଓ ମୁଁ ପିଲଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଶେଳିବାକୁ ଲାଜ କରି ବହୁର ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଦସି ରହିଲି । ସେଇ ସାଙ୍ଗ ପିଲଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ସେ ଅବସାଦ ଦୂର ହୋଇଗଲ । ମୋତେ ଘୁଣା ନ କରି ସେମାନେ

ଓଲଟି ମୋଠାରୁ କପି ନେଇଥିବା ପିଲକୁ ଘଣା କଲେ, ତା ସାଙ୍ଗେ ଆମେ ସମସ୍ତେ କଥା ହେବା ବନ୍ଦ କରିଦେଲୁଁ । ସେ ତ ବାର୍ଷିକ ପଶୁକାରେ ଫେଲ ହୋଇଆଏ, ତଳ କ୍ଲାସ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ିବାକୁ ଲଜ କରି ସେଇଠାରୁ ପାଠ ଗୁଡ଼ିଦେଲ ।

କପି ଦେଇଥିବା ଯୋନୁଁ ମୁଁ ଘୁରିପାଞ୍ଚଟା ପ୍ରାଇଜରୁ କଞ୍ଚକ ହେଲି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରାଇଜରେ ତିକି ଘୁରିଟା ଭଲ ବହୁ ମିଳେ । ମୋର କଣ୍ଠର ପରିମାଣ ବଢ଼େଇ କବି ଗଣି ମୋର ମନରେ ଗୋଟାଏ ଜିଦ୍ ଅସିଲ, ଯାହା ହରାଇଛି ତା'ର ଦେଢ଼ିବାଣ ଯେନିତି ଏ ବର୍ଷ ପାଇବି । ପଢ଼ା ପଢ଼ିରେ ବେଣୀ ମନ ଦେଲି । ୧୯୧୦ର ବାର୍ଷିକ ପଶୁକା ପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଇଜକ ଦିଆହେଲା, ସେଥିରେ ଉତ୍ସମ ଆଚରଣ ବ୍ୟକ୍ତାତ ଆଉ ସବୁ ପ୍ରାଇଜକ ମୋତେ ମିଳିଲା । ଆମ କ୍ଲାସରେ ଉତ୍ସମ ଆଚରଣ ପ୍ରାଇଜକ ମୋର ପଢ଼ା ସଙ୍ଗୀ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ଉତ୍ସମରାର ପଢ଼ା କରି ନେଇଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାଇ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଙ୍ଗ, ସାଇନା ବୋଲି ସେ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୁଁ ବି କରେ । ସେ ମୋ ଠାରୁ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ବଡ଼ ମଧ୍ୟ । ସେ କାଳରେ ବସୁସରେ ସାମାନ୍ୟ ବଡ଼ ପିଲାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପିଲେ ମାନ୍ୟ କରୁଆନ୍ତି । ଆମର ତଳ କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ି ଥିବା ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ପିଲା ଆମଠାରୁ ଦି' ଉନିବର୍ଷ ବଡ଼ ବୋଲି ଆମଠାରୁ ମାନ୍ୟ ଦାଙ୍ଗ କରୁଥିବାର ମନେ ଅଛୁ । ନ ପାଇଲେ ସେ ଆମ ନାମରେ ବୋଲିଁ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଗେ ଅଭିଯୋଗ କରି ଆମକୁ ମାଡ଼ ଗାଲି ବି ଖୁଆଇଥିଲେ ବୋଲି ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

୧୯୧୦ର ଶେଷ ଛୁ'ମାସରେ ମୋର ବଲାଙ୍ଗିରରୁ ଯାଇ ବି'ଟିଶ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ଓ ମୋହନ ଦାସେ ସିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କ ଘର ନିମାପଡ଼ା ଓ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ନ ହେଲେ ବି, ମୋହନ ଦାସେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ ବୋଲି ମାଷ୍ଟରମାନେ ଆଶା କରୁଆନ୍ତି । ଯତ୍ତେ ଯତ୍ତେ ଆମର ବଲାଙ୍ଗିର ଗୁଡ଼ିବା ବେଳ ପାଖେଇ ଆସିଲା, ମୋର ବଲାଙ୍ଗିର ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ସେଇକି ବଢ଼ିଲ । ମଟଖାଇ ଓ ହାତମୁଣ୍ଡିଆ ପବନ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପନଦୀ ଆହୁର ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲେ । ଟିକିଏ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ସେଇନ୍ଦ୍ରିକୁ ଅହୁର ଟିକିଏ ଭଲ କରି ଦେଖିବାକୁ ସିବା ସକାଶ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାଏ । ବାର୍ଷିକ ପଶୁକା ପରେ ହାତମୁଣ୍ଡିଆ ବା ମଟଖାଇ ପବନରେ ଧାଦଦେଶରେ ବଣଭେଜି କରିବାକୁ ଯାଉି । ସେ ବର୍ଷ ଗଲୁଁ ଦି'ଥର, ଷାଣ୍ମାସିକ ଓ ବାର୍ଷିକ ପଶୁକା ପରେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିଟେ ହରିଶଙ୍କରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପଦଯାତ୍ରା କରିବାର ଅନୁମତି ମିଳିଯାଇଥିଲ । 'କଟକିଏ' ଗୁଲିଦିବେ ବୋଲି ପାଇ ପିଲଙ୍କର ଆମ ପ୍ରତି ଥିବା ସେହି ବହୁଶୀତ ହୋଇଯାଇଥିବାର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ସେତେବେଳେ ଜଞ୍ଜାମର ତିନିଜଣ ପିଲ ଓପର କ୍ଲାସରେ ପଡ଼ୁଆନ୍ତି । ସେମାନେ ବି କଟକିଆ ନାମଧେୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ବୁର ଜିଲ୍ଲାର ପିଲଙ୍କୁ ଶ୍ଵାନୀୟ ପିଲେ କଟକିଆ କରୁଆନ୍ତି । ପିଲଙ୍କ ଭାବରେ କଟକିଆ ସାଂଜାଟା ଥକା ପରିହାସର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, କଟକିଆ କର୍ମବୁଝଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ଵାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ଅସୁୟା ଥିବାର

ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । କଟକଆ ମାନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଅସୁସ୍ତା ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଉଥିଲେ ହେଁ, ସ୍ଥାନୀୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ କଟକଆ ଶିକ୍ଷନଙ୍କଠାରୁ ଚିକିତ୍ସା ଆଡ଼େଇ ହୋଇ ଚଳିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ଯଦିଓ ପାଠଶା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ପଣ୍ଡିତ ମୃଜୁଙ୍କୁସ୍ତ ହିପାଠୀ ସୋନପୁରର ଶ୍ରୀ ତାରତ୍ମ୍ଭବଶା ବହିଦାର ସ୍ଥାନୀୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କଟକଆ ଶିକ୍ଷନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ମିଳାଇଶା କରୁଥାନ୍ତି ।

କଟକଅଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୁସ୍ତା, ଅଫୋଶ ଓ ଘୃଣା ଜମାଟ ବାନ୍ଧାଏ ନଦୋବସ୍ତୁ ଅନ୍ତିନଙ୍କ ଛପରେ । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ ଲଗଭୁଷିଂହପୁର ଅଞ୍ଚଳର । ଆମ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବୁତୁ ଭିନନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲଗଡ଼ାରୁ ବି ଜଣେ ଅଧେ ଆନ୍ତି । ଏମାନେ ନିର୍ମତ ଗଡ଼ନାଚ ପ୍ରକାଳଠାରୁ ଶୁକ୍ର ରିସ୍‌ପତ୍ର ଖାଉଥାନ୍ତି । ସ୍ଥାନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ଵାଦେଲେ ଏମାନେ ସ୍ଥା ଜମିକୁ ତା' ନାମରେ ତା' ଜମିକୁ ସ୍ଥା ନାମରେ କରଦେଉଥିବାରୁ ବିଚର ପ୍ରଜାମାନେ ସ୍ଥାଙ୍କ ବିଟୁଳରେ ଅଭିଯାନ ନ କର ସ୍ଥାନ୍ତ୍ର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯଥାସାଧ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଅନ୍ତିନମାନଙ୍କର ଦିମାକ ଏତେ ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ ସେ ଏମାନେ ବାସି ବିଅ, ବାସି ତିନି ଓ ବାସି ଅଟା ଖାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ଏସବୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାସି ହୋଇ-ଯାଉଥିବା ଜିନିସ ପ୍ରଜାମାନେ ପାଳିକର ଦିଅନ୍ତି ଓ ପ୍ରସ୍ତୋଜନଠାରୁ ତେର ଅଧିକ ବି ଦିଅନ୍ତି । ଏମାନେ ବିଲି ପଡୁଥିବା ଖାଦ୍ୟ ସର୍କ୍ଷାମ ଦୋକାନରେ ବିଷୀ କର ପଇସା କରିନ୍ତି । ବୋଲଗଡ଼ାର ଅନ୍ତିନ ଜଣଙ୍କ ମାସେ ପନ୍ଦର ଦିନରେ ବିଅ ଓ ଅଟାରୁ ଘରେ ଦିଭି ଭାର ଥାଣି ଆମ ବୋର୍ଡିରେ ମାଗଣାରେ ଦେଇଦିଅନ୍ତି । ଆମର ଭୋକି ହୃଦୟ, କଟକଆ ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ସବୁ ପିଲଙ୍କର । ବିଅ ଅଡ଼ା (ବାଲେଶ୍ଵର ସେର, ୮୦ ତୋଳା)କୁ ସେତେବେଳେ ବାରଅଣା, ଅଟା ସେରକୁ ଓ ପଇସା । କିନ୍ତୁ ପଇସା ସେତେବେଳେ ଦୁଇମୁଲ୍ୟ, ମାଗଣା ନ ମିଳୁଥିଲେ ଆମର ଭୋକି ହୋଇପାରୁନାଥାନ୍ତି । ପୁରୀ ଖାଇବା ବର୍ଷକେ ମାତ୍ର ଦୂଇଥର ହୃଦୟ, ଗଣେଶ ପୁରୀ ଓ ସରସ୍ଵତୀ ପୁକାରେ ।

ବର୍ଷକେ ଦୂଇ ଗୁରୁତନ ମରିଲ ହୃଦୟ ଗଡ଼ନାଚ ସୁଲମାନଙ୍କର ଜନ୍ସପେକ୍ଷର ହିପଙ୍କ ସାହେବ ଆସିଲେ । ସେ ଆଙ୍ଗ୍ଲାଭିଟିଆନ୍ ସାହେବ, କଟକରେ ପଢିଥିଲେ, ଆମର ପ୍ରଥମ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଦାମୋଦର ମହାନ୍ତରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ଉଭୟ ବି. ଏ ଫେଲ୍. ପାଠଶା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଏକମାତ୍ର ହାଇସ୍କୁଲ ଆମର, ସାହେବ ବନ୍ଦୁ ପଥତ୍ରମ କରି, ପ୍ରାୟ ଶର୍କରରେ ଶୋଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ଆମ ସ୍କୁଲର ଜନ୍ସପେକଣନ ଦୂଇ ଦିନ ଲାଗିଯାଏ । ପ୍ରତି କାନ୍ଦିଯାକୁ ଯାନ୍ତି ଓ ପ୍ରତି ବିଷୟରେ ପରିଷାକ୍ଷା କରିନ୍ତି, ପାନ୍ତ୍ରିଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆ ବି କହିନ୍ତି । ଅତେଇ ପଇସାକୁ ତିନି ଜନ୍ମ ଭିତରେ ବାଣୀଦିଅ ବୋଲି ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିବାର ମୋର ମନେ ଝଡ଼ୁଛି । ସ୍କୁଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେବେଳରେ ଦୂଇ ଦିନ, ମହାରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଦିନେ, ହାଇସ୍କୁଲ, ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଓ ପ୍ରାଇମେଶ୍ଵର ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଲୋଚନାରେ ଦିନେ ଦୂଇଦିନ, ବିଶ୍ୱାମ ପାଇଁ ଦିନେ ଅଧେ କଟେ । ଥରେ ଅସିଲେ ସେ ପାଞ୍ଚ ସାତଦିନ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଚମ୍ପ ପଡ଼େ, ରେଷେଇଆ, ପାଣିବାଲ, ମସାଲଚାରୀ ବୋଲକର ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କ ପାଇଁ

ମୁକ୍ତସୁନ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ମହାରାଜଙ୍କ ପାଖରୁ ରସଦ ଆସେ । ଦିନକୁ ବପ୍ତେ ଅଧବପ୍ତେ ଗୁରୁଲ, ଆଠ ଦଶ ସେର ଡାଳ, ଦ'ଗୁରିସେର ତେଲ, ଦି ଛନ୍ଦସେର ଯିଥ, ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଛେଳି ବୋଦା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଏଥକୁ ରୁହି । ଗୁରୁଲ, ଯିଥ ପ୍ରଭୃତି ବାସି ନ ହେଲା ଶିଳ୍ପିଙ୍କ ପିଅନ ପ୍ରଭୃତି ରଖୁଥିବେ । କିନ୍ତୁ ରଖିଲେ ନେବେ କୁଆଡ଼େ ? କିମିତି ବା ନେବେ ? ବିଜଲେ ଧୟ ପଡ଼ିବାର ଭାସ୍ତ । ହିପ୍ପକ ସାହେବ ଥିବାଯାକ ଆମ ମେସକୁ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ବେଶ ମିଳେ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଭାବ ମର୍ମାଦା ଜଗି ଚଳନ୍ତି । ଆଜିକାଳ ପରି ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଉଥାନ୍ତେ । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ କିଲେ ମାର୍ତ୍ତିଷ ହେଉଥିବା ରେଳେ ବୋଦାର ତାମ ସେତେବେଳେ ଦଶଅଣ ପରସା । ଗୁଲିଶ, ପରୁଶ, ଶାଠିଏ ଦରମା ପାଉଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନେ ସାମାନ୍ୟ କେତେ ପରସା ପାଇଁ ଲେବେଇବା ସେତେବେଳେ କଳିନାଥାତ ଥିଲ । ଆମ ମାନ୍ଦ୍ରମାନେ, ବଳେଇଲେ ବି ଟିକ୍ଷନ କରୁ ନ ଥିଲେ । ମୋଟ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛୁ, ଏମାନେ ଚଳିବା ପାଇଁ ଦରମା ନେଉଥିଲେ, ସାତପୁରୁଷକୁ ସାଇତି ବାକୁ ନୁହେଁ । ଫେଶନ କରିବା, ବଢ଼ି ସିଗ୍ରେଟ୍ ଦୂରଭ୍ୟାସ କରିବା, ବଡ଼ ବଡ଼ ଘର ତେଲି-ବାକୁ ଆକାଂକ୍ଷା ରଖିବା, ନିଜ ପିଲଙ୍କୁ ବେଶ କରିବା ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚଲୁ ନ ଥିଲ । ଆମର ଶେଷ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ଶୀତ ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ୧୦୧୯ ଟଙ୍କିଆ ଶାଲ ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଥିଲେ ବୋଲି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର, ଗୁରୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ପାଦ ହୋଇ-ଥିଲେ । ପଳିଟିକାଳ ଏନେଣ୍ଟ, ଜନସ୍ଵପେକ୍ଷର ଟ୍ରଭୂତି ସାହେବ ପରିଦର୍ଶକ ଆସିଲେ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ମାନେ ଧ୍ୟାନ୍ତ, ଚପକନ ବା ଗଲାଚିପା କୋଟ ପିନ୍ ଆସନ୍ତ । ଯାଦାରେ ବାହାରିଲ ପରି ଦିଶେ । ସାନ୍ଦେବ ଗଲ ପରେ, ଆମେରିକାନ୍ ତଙ୍କରେ ଆଜିକାଳ ଯେମିତି ଧ୍ୟାନ୍ତକୁବୁତା ପିନାଯାଉଛି ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ପୋଷାକ ଭାହାତାରୁ ମଧ୍ୟ କନ୍ସଲ ଦିଶୁଆସ ।

ବଲଙ୍ଗିରର ଏଇ ସ୍ମୃତି ସବୁବେଳେ ମନରେ ଜାଗଇ ଅଛି ଏବଂ ବଲଙ୍ଗିର ହାଜିମୁଲ ପରି ସ୍କୁଲ ବଢ଼ି ସଂଖ୍ୟାରେ ରହିଲେ ପିଲଙ୍କ ଉଛୁଣ୍ଟାଳିତା କମିଯାନ୍ତା ବୋଲି ମନରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଛି । ଥରେ ଜଣେ ବନ୍ଦ ମୋଠାରୁ ବଲଙ୍ଗିରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ଅନ୍ତରିମିଲକ, ରଜାଙ୍କ ଭୟରେ ସମପ୍ରେ ଆନ୍ତି, ଭଲ ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଲେ ରଜାଙ୍କର କୋପ-ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଭୟରେ ଚକ୍ରଥିବେ ବୋଲି ଟିପ୍ପଣୀ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆମ ରଜ୍ୟର ବଡ଼ ବଡ଼ ସରକାର କର୍ମବୁଝୁମାନଙ୍କର ଓପରବାଲଙ୍କ କୋପଦୃଷ୍ଟିକୁ ଯେତେ ଭୟ, କୁଟୁମ୍ବ ଶିକ୍ଷକ ଓ କର୍ମବୁଝୁମାନଙ୍କର ସେତେ ରଜନରୟ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନାହିଁ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ତିନିଟୀକତା ଦେଖାଉ ଦେଖାଉ ଶାଳିନତା ବି ଲଂଘନ କରିଥିଲେ, ଦେଖିଛି । ସେ ବଲଙ୍ଗିରରୁ ଫେର ସୁଲ ସବ୍ରକନ୍ସପେକ୍ଷର ହେଲେ । ମୋ ପାଖକୁ, ବଞ୍ଚିଥିବା ଯାକ ମଣିରେ ମଣିରେ ଆସନ୍ତ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଛୁ, ବଲଙ୍ଗିରରେ ଯେଉଁ ମର୍ମାଦା ମିଳୁଥିଲ ଭାବା ଏଠାରେ ସ୍ଵପ୍ନ ହୋଇଗଲଣି ।

ଗଡ଼କାଟ ଘଜାଙ୍କ ଦୌଘମ୍ୟର ଉଭୟ ଦିଗ

ବଲଙ୍ଗର ଗଲବେଳକୁ ତାଙ୍କର ନବ ଯୌବନ, ବିଶ୍ଵ ହୋଇ ନ ଥା'ନ୍ତି । କଲେଜରେ ପଢ଼ି ଥିବାବେଳେ ଶ୍ରୀ ନେତା ଥିଲେ । ଆଜିକାଳି ପରି ସେକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ନେତାଙ୍କ ଟିକିଏ ଲଗାମଛଡ଼ା ହେବାକୁ ହୁଏ । ବଲଙ୍ଗ ରକୁ ଯାଇ ସେ ଗୋଟିଏ କୁକୁର ରଖିଲେ ଏବଂ ତାର ନାମ ଦେଲେ ପୃଥ୍ବୀରଜ । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ବସା ମିଳିଆଏ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ପୃଥ୍ବୀରଜ ସିଂହଦେ ଓଙ୍କ ଉଥାସର ଫଳଙ୍ଗେ ଦୂରରେ ସହରର ପ୍ରଥମ ଛକ ମୁଣ୍ଡରେ । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗର ଘର ପୁଣ୍ୟ ଅନୁଧାତ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ । ତାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ପାଠି ହେବାର କଥା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବି ତାଙ୍କ ବଡ଼ପାଠିଆ ବୋଲି ଝୁଣ୍ଟି । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗର 'ପୃଥ୍ବୀରଜ' ଡାକ କୁକୁରକୁ ତ ଶୁଭେ, ମହାରାଜାଙ୍କ ବି ଶୁଭୁଥିବ ବୋଲି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀମାନେ କହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜଣେ ହୁବ୍ର ପ୍ରିୟ ସହକର୍ମୀ ତାଙ୍କ ବୁଝାଇଥିଲେ ଯେ ରଜ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଉଚିତରୁ । ସ୍ଥାକୁ ସାବଧାନ ହେବା ଉଚିତ । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ତୁମ ହୋଇ ଶୁଣିବାରେ ସହକର୍ମୀ ଆଗେଇଲେ, ରାଜଙ୍କର ଶୁକର ବାକର, କନ୍ଦୁଆଳୀ ଶୁଣୁଥିବେ । କଥଣ ବୋଇଲେ କ'ଣ ହେବ କେଜାଣି ?

ପୃଥ୍ବୀରଜ-ପ୍ରଭୁ ଆମ ବଡ଼ପାଠିଆ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ତିକାର କଲେ, "ଶମ ବୋଇଲେ ଶ୍ରୀ, କର୍ଜ ବୋଇଲେ ଶ୍ରୀତି । କଟକରେ ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁରିଆ ନାମରେ କୁକୁର ରଖିଥିଲ । ମହାରାଜାଙ୍କ କାନକୁ ଯିବ ବୋଇଲେ ଯାଉ ।" ସା ପୁଣ୍ୟ ମହାରାଜାଙ୍କ ଚକ୍ର ଓ କଣ୍ଠୀ ଉଭୟ ଜନ୍ମୟ ଏ ବିଷୟର ଅନୁଭୂତି ପାଇଯାଇଥାନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ଆମର କ୍ଲାସରେ ଇଂରେଜି ପଢ଼ାଉଥାନ୍ତି, ମହାରାଜା ନନ୍ଦନିଶୋର ଟିପାଠୀ ଦିଆନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସୁଲ ବାରଣ୍ୟାକୁ ଉଠିଗଲେ । ଆମ କ୍ଲାସ ସ୍କୁଲ ଦାଣ୍ୟର, ପାହାଚରୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ମହାରାଜା ଜଳଠାରୁ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଦେଖୁଥିବେ । ଆମ କ୍ଲାସ ମୁହଁରେ ଦିଆନ ସାହେବ ଠିଆ ହୋଇ ଉଚିତରୁ ଶୁଣିଲେ । ମହାରାଜା ଆଉ କୁଅଡ଼ି ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ଆମ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ମାମୁଳି ପଢ଼ାଇବା ତିଙ୍ଗରେ, ବିଭିନ୍ନ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଗୋଡ଼କୁ ଲମ୍ବେଇ, ମୁଣ୍ଡକୁ ଚର୍ବିକ ପିଠିରେ ଆଉଜାଇ, ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ପାଠିରେ ଗୋଟାଏ ଇଂରେଜି ଗୀତ ବୁଝାଉଥାନ୍ତି । କ୍ଲାସରେ ଶାନ୍ତିଶଙ୍କଳା ରଖିବାରେ ସେ ବିଶାରଦ । ତାଙ୍କ କଥା ପ୍ରତି ସେ ଶ୍ରୀଙ୍କ ମନୋ-ଯୋଗୀ କରିପାର୍ଥନ୍ତି । ସେଦିନ ଆମ ନଜର ବାହାରକୁ ପଡ଼ିଲ କେମିତି କେଜାଣି । ଆମଠାରୁ ସେ ଜାଣିଲେ, ତାଙ୍କର ଆଗରେ ଟେବୁଲ ତଳେ ପୃଥ୍ବୀରଜ ଓ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପୃଥ୍ବୀରଜ । ଫକ୍ତମରେ ସେ ଶ୍ରୀରାଜ ଉପରିଭାଗ ସିଧା କରି, ନିମ୍ନଭାଗକୁ ଆମ ଚନ୍ଦ୍ର କଢ଼ିରୁ ଟେବୁଲ ତଳକୁ ଆଣି ଠିଆ ହେବାକୁ ବେଳ ଲାଗିଲ, ସେତେବେଳକୁ ମହାରାଜା ବିଜେ ହୋଇଥାନ୍ତି ହେଉଥାନ୍ତି ଅପରି ଆଢ଼କୁ । ସେତିକବେଳେ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ତେବେ ସନ୍ଧରେ ଲେଖି ହୋଇ ଯାଇଥିବା 'ପୃଥ୍ବୀରଜ'—ନିର୍ଭୟ ଦେଇ ବଡ଼ ପାଠିରେ ତାକ ଦେଲେ 'ପୃଥ୍ବୀରଜ' । ସେଥର ଦେବାନଙ୍କ ପରମାଣୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍ଗ ।

ଷ୍ଟେଟର ସୀମା ପାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଆନ୍ତା ବୋଲି ପରେ ବଡ଼ବଡ଼ଆଙ୍କ ଚିନ୍ମୁଳିରୁ କାନେଇଲୁ । କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ଆଜଦୀ ଉଠିଲ ନାହିଁ । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗୀର ଗ୍ରୁଡ଼ିବାର ବର୍ଷେଖଣ୍ଡରେ ଏ ଶିକ୍ଷକ ସରକାରୀ ଶୁକର କରିବାକୁ ଘେଠାରୁ ଆସିଲେ । ଶୁଣିଛୁ, ସେ ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ପାହାର ଓହାଇଲବେଳକୁ ମହାରାଜା ପରିବଥିଲେ, ‘କୁକୁରଟା ନେଉଛୁ କାଏଁ ?’

‘୪ ଦଶାରେ ଷ୍ଟେଟ୍ ସୀମା ପାର ହେବା ଆମ ସମୟରେ ଦୁଇଥର ହୋଇଛି । ପ୍ରାୟ ଏକ ସମୟରେ ଲେକେ ଦେନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଗା ଦିଵ ବିଶ୍ୱାସଗୋଣ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ କରିବାରେ ଦେବାନ । ‘୫ ଦଶାରେ ବିଦା ହୋଇଥିଲେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ଶିପାଠୀଙ୍କ ଅମଳ ସ୍ବାଙ୍କ ପରେ । ପାମ ପ୍ରଥମ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ମଧ୍ୟ ବିବିଧ ଦଶାରେ ଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗୀର ଯିବାର ବହୁ ପୁଷ୍ଟ ଗିରିଗୋବର୍କର ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ କୁନ୍ତୁ କାବ୍ୟ ସେ ଲେଖି ଥିଲେ । ସେଣ୍ଟି ମହାରାଜା ଷ୍ଟେଟ୍ ପ୍ରେସରେ ଗ୍ରୁପିବାକୁ ଅର୍ତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ । ବହୁ ଖଣ୍ଡି ଖୁବ୍ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବହିଣ୍ଡି ଯୋନୁଁ ବଲଙ୍ଗୀରର ଗିରିଗୋବର୍କର ପୁନାର ପହିମା ବଢ଼ିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ ହରେକୁଷ୍ଟ ଦାସ ବୋଲି ଜଣେ ଆପିଷ୍ଟାଙ୍ଗ ହେଡ଼ ମାଣ୍ଡର ହୋଇ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କର ବି.ଏ. ପାଶ, ବି.ଏ. ଫେଲ ହୋଇଥିବା ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍କ ତଳେ ବଡ଼ ମୋଡ଼ିରୁଡ଼ ହୋଇ ଥାନ୍ତି ଏବଂ ନିଜେ କିପରି ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ହେବେ ତାର ଉପାୟ କରୁଥାନ୍ତି । ଦାମୋଦର ବାବୁଙ୍କ କାଢ଼ି ଦେଲେ ସ୍କୁଲର ଖରପ ହେବ ବୋଲି ରୁହି, ମହାରାଜା ହରେକୁଷ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ନିଜର ପି.ଏ କର ନେଇଗଲେ । ପି.ଏ ପୁର୍ବେ ଫୁଙ୍କିଲେ ଯେ, ହାଇସ୍କୁଲରେ ବି.ଏ ପାଶ କରିଥିବା ହେଡ଼ମାଣ୍ଡ୍ ରହିବା ଉଚିତ । ଦାମୋଦର ବାବୁଙ୍କ ଦୁର୍ବୁଣ୍ଣ ବଣାଶୁ ବଣାଶୁ ସେ ଗିରିଗୋବର୍କର ବହିରୁ ଧାଡ଼ିଏ ଅର୍ଥ କରି ମହାରାଜାଙ୍କ ବୁଝାଇଲେ ଯେ ଗ୍ରମୁ ପୁଷ୍ଟ ରାଜାମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ କିଛି ନୁହନ୍ତି । ‘ତୁ ସେ ବହିରୁ କଥା ନାହିଁ ଜାନ୍ତି ନାହିଁ’ ବୋଲି ମହାରାଜା ଉତ୍ସର୍ଗ କରି, ଦାମୋଦର ବାବୁଙ୍କ ଡକାଇ ଗିରିଗୋବର୍କର ଅବୁଦ୍ଧି ଓ ଆଲୋଚନା କରାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ ହରେକୁଷ୍ଟ ନାବୁ ପୁଣି ବୁଝାଇଲେ, ଦାମୋଦର ବାବୁ ଏହି ସିନା ବୁଝାଇଦେଉଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ସମାଲୋଚନା କରିବା ତାଙ୍କର ଉଚିତ ଉଦେଶ୍ୟ । ପୁଣି କେତେଦିନ ଗଲା । ଦିନେ ମହାରାଜା ଦାମୋଦର ବାବୁଙ୍କ ଡାକ ବୁଝାଇଦେଲେ, ‘ସେ ହରେକୁଷ୍ଟିଆ ତତେ ରଖାଇ ଦେବ ନାହିଁ । ତୁ ଯା ।’ ବିଦାକ କିନ୍ତୁ ଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛୁ । ଆମେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଗ୍ରେହ, ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଦୁଇ ମାଇଲ ବାଟ ଯାଇଥିଲୁ ।

ମହାରାଜା ସମୟକୁଠାରୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସବୁ ପେଟରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ହୋଇ କାହାର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାର ଶୁଣା ନ ଥିଲା । ମୁଁ ବି ହୁଅନ୍ତି କମ୍ । କେବଳ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ତାଙ୍କ ଅଫିସରମାନେ ହଇଗଲା କରିବାର ବା ଉଣ୍ଡିବାର କାନକୁ ଆସିଲେ ଅଭିନ୍ଦୁ ଅଫିସରଙ୍କ ଉପରେ ଗର୍ଜନଟାଏ କରିଦିଅନ୍ତି । ସେତିକରେ ସଂଶୋଧନ ହୋଇଯାଏ, ନ ହେଲେ ଉଚିତ ଅଦାଳତରେ ଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ କ୍ଷମାର ପ୍ରଶ୍ନ ଆବୋ

ଉଠେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତା କୃତି । ଆମ ସହଦେବ ମାନ୍ୟଙ୍କ ବାପାଙ୍କୁ ସେହିପରି ଦଣ୍ଡ ହୋଇ ଥିଲା । ସେ ପୁରେ ଥିଲେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଲଶେ ପ୍ରିୟଗାନ୍ତ ।

ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା, ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଦରିଦ୍ର ଜନତା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଉନ୍ନତି ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଘଣା କାଳ ତାଙ୍କର ତୌଳ ମର୍ଦନରେ କଟେ । ସେଇ ସମୟଟା ଗରିବଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧାର ଶୁଣିବାବେଳ । ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ମୋ ରହିବା ଭିତରେ ସମୟଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ ଶୁଣା-ଯାଇଥିଲା । ପରିଷାର ମନେଥିଲା । ଦିନେ ଏଇ ମର୍ଦନବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗାଁର ଲୋକେ ଆସି ଆପଣି କଲେ ଯେ, ଦଶ ବାର ଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ଗାଁ ପୋଡ଼ିଯାଇଥିଲେହେଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଠ ବାଉଶ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ବର୍ଷାଦିନ ଆସିଗଲେ କାନ୍ତିମାନ ମଧ୍ୟ ମାଟିରେ ନିଶ୍ଚିଯିବ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଫରେଷ୍ଟ ସାହେବଙ୍କ ଡକର ହେଲ । ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମହାରାଜାଙ୍କର ଡକର ଆସିପାରେ ବୋଲି ଏଇ ସମୟଟା ସମସ୍ତେ ଜାଗ୍ରତ ଥାନ୍ତି । ମହା-ରାଜାଙ୍କର ମାମୁଲ ସମ୍ମୋଧନ ‘ଶଳ’ । ସେଇ ସମ୍ମୋଧନ କରି ମହାରାଜା ହଜୁମ ଦେଲେ, ପଥରଦିନ ସୁଜା ଲୋକେ ଯଦି କାଠ ବାଉଶ ନ ପାଇବେ, ତେବେ ଦେଖିବୁ । ସେ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ପିଲ ମୋ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ତଣ୍ଣିଆରଦିନ ରାତ ସୁଜା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମବାସୀ କାଠ ବାଉଶ ପାଇଗଲେ । କିଏ କେତେବେଳେ ଆସି ମହାରାଜାଙ୍କ ପାଖେ ଆପଣି କରିପାରେ, ଏଥପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚିତର ସାରି ସାବଧାନ ଥାନ୍ତି ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତାର ଭଲ ନୁହେଁ, ସେ ଭାରି ଚଣ୍ଡକୋପି । ମାନମର୍ମାଦା ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଆମର ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଆଚରଣ ତାଙ୍କ ସତ୍ତକର୍ମୀମାନଙ୍କର ବି ମନେଷୁତ ନ ଥିଲା । ମହାରାଜା ପାଠ ପଢ଼ିନଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜକୁମାର କଲେଜକୁ ଯାଇନଥିଲେ କି ଇଂରେଜି ଜାଣିନଥିଲେ । ଜାଣିଥିଲେ ‘ଶଳ’ ଶବ୍ଦଟା ତୁଣ୍ଡରେ ଉଚାରଣ ନ କରି ପେଟ ଭିତରେ ରଖୁଥାନ୍ତେ, ସମୟଙ୍କ ନିଃଧରେ ଦେଖାଦେଉନଥାନ୍ତେ । ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ ମିଶି କେବଳ ପାଠୁଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥାନ୍ତେ ଏବଂ ସେହିମାନଙ୍କ କାନକୁହାରେ ଚଳୁଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କବେଳେ ରାଜକୁମାର କଲେଜ ନ ଥିଲା । ରାଜକୁମାର କଲେଜରୁ ଫେରିଥିବା ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ଜମିଦାର ପିଲମାନେ ଓପରମୁହଁ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । କେବେଳେ ମନେହୁଏ ଏଇ ରାଜକୁମାର କଲେଜ ଯୋଗୁଁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକା ଆହୋଲନ ଏପରି ତାତ୍ରେ ହୋଇଥିଲା ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ଇଂରେଜି ଜ୍ଞାନର ଅଶ୍ଵବ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର କିଛି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ଥିବାର ଶୁଣିନାହିଁ । ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତାବେଳେ ଥରେ ପରି ସେ ଯେତ୍ରୀ (Yes) ଜାଗାରେ ନୋ (No) କହିଥିଲେ ଏବଂ ନୋ ଜାଗାରେ ଭେର ଉପରି କହିଥିଲେ ବୋଲି ଆମ ପିଲମହାଲରେ ଚାନ୍ଦି କରି ହୃଦୟଥିଲୁଁ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ, କବତ୍ତେନ ରାମସେ, ଯାହାକୁ କି ଅନ୍ୟ ରାଜମାନେ ବାଘର ଭରନ୍ତି, ସେ ପୃଥ୍ବୀରାଜ ସିଂହଙ୍କୁ ଭାରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ । ବିଭାଗୀତ ଶ୍ରୀ ବାଲମୁକୁନ୍ଦ ବହିଦାରଙ୍କ

ପରେ ମିଷ୍ଟର ଲୁକାସ ବୋଲି ଜଣେ ସାହେବ ଦେବାନ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ମହାଶାଙ୍କ ସେ କିପରି ଉଥିଲେ, ଆମ ପିଲମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ବି ପଡ଼ିଛି । ମହାଶାଙ୍କ ଗ୍ରେଟ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିଲେ, ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜର ଗୌରବ ରଖିପାରୁଥିଲେ । ଶାଙ୍କାଙ୍କ ଏହିପରି ଆଚରଣ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରସୁରାଣରେ ବଣ୍ଟିତ ହୋଇଛି । ରାଜକୁମାର କନେଜର ଆଦର୍ଶ ହେଲ ଜଂରେଜ ଆଦର୍ଶ । ଏହି ଆଦର୍ଶରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଯାହା ହୁଏ, ଠୋରେ ସେଇଆ ହେଲ । ପ୍ରଥମେ ଗୁର୍ରସ ବା ଫ୍ରାନ୍ସ ସମ୍ବାଦ ଲୁଜଙ୍କ ଦଶା କାହାକୁ ଭେଗିବାକୁ ହୋଇନାହିଁ । ଏତକି ଗର୍ବା, ଭରତର ପାରଂପରିକ ସଂସ୍କୃତ ଯୋଗୁଁ ।

ବଲଙ୍ଗିରର ରହିଥିବା ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ସ୍ଥିତ ସଂବଦ୍ଧା ମନରେ କାଗ୍ରତ ଥିବାରୁ, ଗଡ଼ିଜାତ ଅନ୍ଧାରମୁକ ଓ ସେଠାରେ ରାଜାମାନେ ନିରକ୍ଷଣ ଶାସକ ବୋଲି ପରବର୍ତ୍ତି କାଳରେ ଯେଉଁ ଦୁଆ ଉଠିଲ ସେଥିରେ ମୁଁ ସମସ୍ତାଙ୍ଗୀ ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ । ପରେ ଆବିଷ୍କାର କଲି ଯେ, ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ିଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନର ମୂଳରେ ଥିଲେ ରାଜାଙ୍କ ଦରିଦ୍ର ପକ୍ଷପାଦିତାର ଶିକାର ଶିକ୍ଷିତ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଧନୀ ଲୋକେ । ସେଇମାନଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇ ନାମ କରିବାକୁ ଲିପ୍ତ ସୁବକମାନେ ମିଶିଲାଲେ । ଗଡ଼ିଜାତ ଖାସ ହୋଇପିବା ପରେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ସାମନ୍ତବାଦର ନିଶାଶ ଧରି ବୁଲିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ପୃଥ୍ବୀରଜ ସିଂହ ମହାଶାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅଂଜିଷ୍ଠନଙ୍କ ପାଇଁ ମୁକ୍ତ ଥିଲ । ଏବେ ସେକାଳର ବାନର ସେନା ମହିତ୍ର ପାଇଲେ, ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କିପରି ଆତେଇ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଥାଟ ମେଲିଛିଛନ୍ତି ତାହା ସମସ୍ତେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭରିଥାଏ । ମୁଁ ନିଜ ଅଭିଜାତ ଓ ଅନୁଭବର ଜାଣୁଛି, ବିଜୁ ପକ୍ଷନାୟକ ହୁଅନ୍ତି, ନନ୍ଦନ ଦେଖି ହୁଅନ୍ତି, ରାଧାନାଥ ବାବୁ ବା ବାଙ୍ଗ ବାବୁ ହୁଅନ୍ତି, ଆଧୁନିକ ଜନନାୟକ ଓ କେକ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସେ କାଳର ପୃଥ୍ବୀରଜ ସିଂହଦେଖିଲାରୁ ଅଧିକ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଓ ଜନତାଠାରୁ ଅଧିକ ଦୂରରେ ରହିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପାଠ ଅଧିକ, କିନ୍ତୁ ପାଠ ଯଦି ବିନୟୁ ଦେଇ ନ ପାଇଲା, ତେବେ ପାହଦ୍ର ଅସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ପାହଦ୍ର ବା ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଅସିଲେ ଲୋକନେବୃତ୍ତ ସ୍ନାୟୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବଲଙ୍ଗିର ଶ୍ରୁତିବାର ଦିନ ଯହୁଁ ଯହୁଁ ନିକଟ ହେଉଥାଏ, ମନ ତହୁଁ ତହୁଁ ତହୁଁ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଥାଏ । ଗାଁ ପାଖର ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବି, ମଝିରେ ମଝିରେ ଗାଁକୁ ପିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିବ, ମୋ ଭାବମାନଙ୍କ ଦେଖିବ—ଏହା ବିଶ୍ଵରିଲ ବେଳକୁ ଏରେ ଆନନ୍ଦ ଲବୁଥାଏ ଯେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଶ୍ରୁତିବାର ଦୁଃଖ ସେଥିରେ ହୃଦୟାବ୍ଲାଥାଏ । ସବୁଠାରୁ ବେଣୀ ଆନନ୍ଦ ଲବୁଥାଏ ଯେ, ଆମେ ତିନିଜଣ—ଘନଶାଖା ଦାସେ, ମୋହନ ଦାସେ ଓ ମୁଁ—ସ୍ବାଧୀନ ଭାବରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୋରୁ ଗାଡ଼ିରେ ସମୂଳପୂର ଯାଏ ଯିବୁଁ ଏବ ସେଠାରୁ ଜୀବନରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଆପେ ସଜ୍ଜନରେ ରେଳରେ ବର୍ଷ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯିବୁଁ । ସତ୍ୟବା ଗୁରୁକୁରେ ଆମେ ତିନିହେଁ ନାମ ଲେଖାଇବୁଁ ବୋଲି ସ୍ତିର ହୋଇଥାଏ । ଦାସେ ଦୁଇକର

ସ୍ଵକ୍ଷଳ ଅବସ୍ଥା । ମୁଁ ଶାରୀରିକ ଆଣିବି ଏବଂ ମୋର ଗୁରୁକଣ ଶିକ୍ଷକ ଗୁରୁ କର ମୋତେ ମାସିକ ଛୁଅଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି କଥା ହୋଇଥାଏ ।

ବଲଙ୍ଗିରକୁ ଶେଷେଯାତ୍ରା

ରାତ୍ରାରେ ଆମ ନିରାପଦ୍ରା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନା ବଲଦଗାଡ଼ିକାଳ ଠିକ ହେଲ, ସମୁଲ୍‌ପୁରରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ନଥ ଟଙ୍କା ନେବ ଏବଂ ବାଟରେ ଆମ ବୈଷେଷିକରେ ଖାଇବ । ବଲଦକ୍କୁ ଖୋଗବା ତା' ହାତରୁ । ୧୯୧୦ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ ଉପେମୁର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ଦିନେ ସୁମ୍ଭେଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ବାହାରିଲୁ, ଜାନୁଆରୀ ଦୂର ତାରଙ୍ଗ ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପହଞ୍ଚି, ନାମ ଲେଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି, ତିନି ଗୁରୁଦିନ ଶାରୀରେ କଟାଇ ଆସିବୁ ବୋଲି ଯୋଜନା ହୋଇଥାଏ ।

ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବିଦ୍ୟାୟୁ ନେଇ ଶର୍ତ୍ତରେ ବସିଲୁଁ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ଏକ ବିରାଟ ଚିରାଷ୍ଟ କୁଟୁମ୍ବ—ତେରଟି ବିରାଟି ଓ ଗୋଟିଏ କୁକୁର । ବିରାଟ ବଣଟି ଆମ ଶାରୀର ନିଜ୍ୟାନନ୍ଦ ପଢନାୟକଙ୍କର । ପୁର୍ବବର୍ଷ ସେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲବେଳେ ସେମୁକ୍ତିକ ଡରିବଧିକାରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ପାଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଥିଲ, ସେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚ । ଗତ ବର୍ଷଟିରେ ସେମାନେ ବଢ଼ି ତେର ହୋଇଥାନ୍ତି । କୁକୁରଟି କହେଇଲା ଦେ'ଙ୍କର । ତାଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ମୁଖୁପରେ ସେ ଗଲବର୍ଷ ବଲଙ୍ଗିର ପ୍ରତି ଗୁରୁ ଗୁରିଗଲ ବେଳେ ମୋତେ ଦେଇଯାଇଥାନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତେ ମୋର ଅଛି ଆପଣାର ହୋଇଥାନ୍ତି । ମେସକୁ ଗଲବେଳେ ସମସ୍ତେ ପଛ୍ଚରେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି, କୁକୁର ବାହାରେ ରହେ ଓ ବିରାଜିମାନେ ମୋ ପାଖରେ ଏକ ମେଣ୍ଡ ହୋଇ ବସି ମୁଁ ଯେଉଁକି ଖାଏ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଖାଇଦିଥାନ୍ତି । ସ୍ଥାଙ୍କର ବାସପ୍ଲାନ ମୋ ଖଟ ତଳେ ଦୂରଟା ବଡ଼ କିରସିନିପଟା ତାବଳରେ । କୁକୁରଟି ତ ଚିରସଙ୍ଗୀ ହୋଇଥାଏ, ଗାଧୋଇବାକୁ ସାଜରେ ଯାଏ, ଓପରଓଲି ବୁଲିବାକୁ ଓ ଖେଳିବାକୁ ସାଜରେ ଯାଏ । ମୁଁ କୁ ସରେ ଥିଲବେଳେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂଲ ପରିଦର୍ଶନ କରେ । ସାଙ୍ଗପିଲ ସମସ୍ତେ ଏମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ପାଇଥାନ୍ତି, ବଡ଼ ପିଲଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ଏମାନଙ୍କୁ, ବିଶେଷ କରି ବିରାଟଙ୍କୁ ଭାରି ନାପସନ୍ଦ କରୁଥାନ୍ତି । ବିରାଟଙ୍କ ପ୍ରତି ଜଣେ ବଡ଼ଗୁଟଙ୍କର ଆକ୍ଷେପ ଯୋଗୁଁ ମୋତେ ଟିଉଣନ୍ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲ ।

ନନାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟରେ ମୋର ଅରିଭାବକ, ବୋର୍ଡିଂ ପିଲଙ୍କୁ କହୁ ମୋର ମେସରେ ଫ୍ରି କରିଦେଲେ । ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ଫ୍ରି ଖାଇବା ପରେ ମୋର ଚିରାଷ୍ଟ ବିନ୍ଦୁମାନେ ଜୁଟିଲେ; ସେମାନେ ତ ବି ଫ୍ରି ଖାଇଥାନ୍ତି । କାହାର ଆଣିରେ କେଥା ପଡ଼ୁନଥାଏ । ଜଣେ ବଡ଼ଗୁଟ ମୋ ପଛ୍ଚ ପଛ୍ଚ ବିରାଟ ମୋଠ ମେସକୁ ପିଲା ବେଳର ଦୃଶ୍ୟରେ ଥିଲେ ଅମୋଦିତ ହେବା ପରିଦର୍ଶି କନ୍ଦିଦେଲେ, ‘କୁ ଆପେ ମାଗଣା ଖାଇବ, ତା ଉପରେ ଦୁଣି ବିରାଟ କୁକୁରଙ୍କ ଗୋଠ !’ ମୁଁ ମେସକୁ ନ ଯାଇ ମୋ ପିଲଙ୍କୁ ଫେରିଆସିଲି । ଜୁଟିକୁଡ଼ିକ ବି ଫେରି

ଆସିଲେ । ମୁହାଦ କାନ୍ଦିଲି । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ସିନା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏ ଦଶ ହେଲା ! ସେ ଓଳି ପଇସାକର ପକଡ଼ି ଖାଇ ଶୋଇ ମୁଲକୁ ଗଲି; ସନ୍ଧିବେଳେ ମୋର ଅଭିଭାବକ ମୋତେ ଡାକ କହିଲେ, ‘ତୁମେ ଏଥର ପଇସା ଦେଇ ଖାଇବ । ବିରାଟି କୁକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ମାସିକ ଆଠଶା ପଇସା ବି ମେସକୁ ଦରକାର ହେଲେ ଦେବ ।’ ଓପରଓଳି ମୋର ଜଣେ ସତ୍ତପାଠୀଙ୍କ ବାପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତିଆ ହୋଇ ସେ ଠିକ୍ କରିଥାନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କ ପୁଅକୁ ପଢ଼ାଇବି ଓ ମାସକୁ ସେ ମୋତେ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଦେବେ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ମୁଁ ବଲ-ଜିର ଗୁଡ଼ିବା ଧୀଁନ୍ତି ଗୁଲିଲ, କିନ୍ତୁ ବିରାଟିଙ୍କ ପାଇଁ ପଇସା ନେବାକୁ ପିଲେ ସଂସନ୍ଧିରେ ନାହିଁ କଲେ । ଯେଉଁ ବଡ଼ ବୁଟ ଜଣଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଆମେ ସବୁ ଉପାସ ରହିଥିଲୁଁ ସେ ଏକେ-ବେଳକି ବଡ଼ ଅନୁଭ୍ବ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ବିରାଟିର ବୋଲି ଜଣିଥିଲେ ସେ କଦାପି ଏତିଲି କହିନଥାନ୍ତେ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ମୁଁ ଶଗଡ଼ରେ ବସିଲ ପୂଷ୍ପରୁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ବିରାଟିଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲି, କୁକୁରଟି ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି ସେ ତାକୁ ବାନ୍ଧ ନ ରଖିଥିଲେ ସେ ବୋଧହୃଦୟ ସମୂଲପୂର ଯାଏଁ ସହସାର୍ଥୀ ହୋଇଥାନ୍ତା । ତା’ ବିକଳ ଚିନ୍ତାର ମୋତେ ଅଧିମାଇଲ ଯାଏଁ ଶୁଭ୍ରଥାଏ । ବିରାଟିକୁ ବି ସତ୍ତପାଦ୍ରିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନଥିଲି ।

ନିର୍ମାପଦରେ ଆମ ଶଗଡ଼ ଗୁଲିଲ । ପ୍ରଥମ ବଧା ହେଲ ସାଲେଭଟା, ଦ୍ଵିତୀୟ ବଧା ବରଗଡ଼ । ରାତିଯାକ ଶଗଡ଼ ଗୁଲି ସୁଯୋଦୟ ବେଳକୁ ବଧାରେ ପହଞ୍ଚେ । ଗୁଲେ ରୋଷେଇର ଆସ୍ତୋଜନ । ଦି’ ପହରେ ଟିକିଏ ଶୋଇ, ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଡେ ବୁଲାବୁଲି କରି ରୋଷେଇରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ପଖାଳ ଖାଇ ଓ ଗୁର ପଇସାର ମୁଢ଼ି ବାନ୍ଧ ଶଗଡ଼ରେ ଚଢ଼ୁଁ । ଗୁରି ପଇସାର ମୁଢ଼ି ଆମ ଗୁରିଜଣଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତୃତୀୟ ରାତ ଶେଷରେ ଶଗଡ଼ିଆ-ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ, ମହାନଦୀରେ ଶାଖୋଇ ସିଧା ଶ୍ଵେଷନକୁ ଗୁଲିଗଲୁଁ । ଆଉ ରୋଷେଇ ନକରି ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ଯାଏଁ ଜଳଣିଆରେ କଟାଇଗୁଁ ବୋଲି ସଂସନ୍ଧିରେ ସ୍ଥିର ହେଲ ।

ଗତ ତିନି ରାତ ଓ ଦୁଇ ଦିନର ସ୍ବାଧୀନତା ଫଳରେ ମନରେ ଭାର ଫୁଲି ଥାଏ । ତେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବାଧୀନତା ଯେ ମିଳିଥିଲ ତାହା ନୁହେଁ । ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ଆମଠାରୁ ଅଳକ ବଡ଼ ହେଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଆଚରଣ ଯୋଗୁଁ ଆମର ନେତା ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଟିକିଏ ଉଛୁଣ୍ଣିଲ ହେଲେ ଖଣ୍ନି । ତାଙ୍କ ସୁର ଶୁଭ୍ରକୀୟ ଏବଂ ଆମେ ଦଶପଦ କହିବା ବେଳ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଦୁଇ ପଦ କଥା ବାହାରେ ନାହିଁ । ଆମକୁ ଦାଟଖଳେ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପଇସା ମିଳିଥିଲ ତାହା ତାଙ୍କ ଜିମା ଥାଏ । ବାଜେ ଖର୍ଦ୍ଦ ବୋଇଲେ କେବଳ ଗୁଣ ପାଞ୍ଚ ପଇସାର ବିତି । ପଇସାକୁ ବଲଜିରରେ ପାଠିଏ ଖଣ୍ଡ, ସାଲେଭଟାରେ ସେଇଆ । ଗୁରି ପଇସାରେ ଯାଏବା ଶେଷ ହୋଇଯିବ କଳନା କରି ସେଇକ ମୁଁ କୌଣସିମତେ ସାଇତି ଦେଇଥାଏ । ଏଥରେ ଭଗିଦାର ମୁଁ ଓ ମୋହନ ଦାସେ । ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ ଧୂଆଁ ଅସହ୍ୟ ହେବା ଫଳରେ ତାହାର ମାଦା କମି କମି ଯାଉଥାଏ । ରେଳରେ କେଜାଣି କେହି

ଚନ୍ଦ୍ର ମୋକଙ୍କ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଥିବୁଁ ବୋଲି ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ଜଟଣୀ ସ୍ତେସନରୁ ଗାଡ଼ି ଛୁଡ଼ିବା ପରେ ଆମ ବଢ଼ି ସଂପତ୍ତିର ଅଧେ ମେଲକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଓପରଓଳି ପ୍ରାୟ ଶୁରିଟାରେ ସମ୍ବୁଲପୁର ରେଡ଼ ସ୍ତେସନରୁ ଗାଡ଼ି ଛୁଡ଼ିଲା । ଝାଡ଼ସୁନ୍ଦରୀରେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ବାତିପ୍ରାୟ ଅଠଟା । ସେଠାରେ ପୁଣି ଉଚକାଶ ଓ ପଇସା ପଇସାକର ମିଠା ଖାଇଲୁଁ; ପୂରା ପେଟେ ପେଟେ ହୋଇଗଲା । ଅର୍ଘ୍ୟନକ ଭାବେ ଏପରି ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିଗଲ ଯେ ଝାଡ଼ସୁନ୍ଦରୀର ଏ ଜଳଶିଆ ଆମର ହେଲ ଶେଷ ପେଟପୂରା ଖାଦ୍ୟ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ପ୍ରାୟ ଓପାସରେ କଟିଲ, ରାତି ବି କଟିଲ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ସକାଳେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପହଞ୍ଚିଲବେଳକୁ ଅନଶନରେ ତାଳୁ ଶୁଭିଯାଇଥାଏ ।

ଝାଡ଼ସୁନ୍ଦରୀରେ ଖାଇ ପିଇ ଯେଉଁ ଟ୍ରେନ୍ ଧାଳ୍କୁ ସେଇଟା ମେଲ୍; ଆମେ ସମ୍ବୁଲପୁରରୁ ସାଷ୍ଟୀଗୋପାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାସେଞ୍ଚର ଟିକଟ କରିଥାଏଁ । ମେଲ୍କେ ବସି ଟିକଟ କେକରଙ୍କୁ ଖୋଲି ଖଡ଼ିଗପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଟିକଟ ବଦଳାଇଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରେ ସେ ଛିନ୍ନାଟି ଟଙ୍କା ଓ ଆମ ଟିକଟ ତିନିଶତିଯାକ ପକେଟରେ ପୂରାଇଲେ । ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଥାଏ । ସେ କହିଲେ, ‘ଭୁମେ ଭୁମେ ସିଟ୍ରେ ବସ, ମୁଁ ଟିକଟ ବଦଳାଇ ଦେଇଅବିବ ।’ ଆମେ ନିଷ୍ଠିନ୍ତି ହୋଇ ରହିଲୁଁ । ଆମ ପାଖରେ ଚନ୍ଦରପୁରରୁ କଟକ ଫେରୁଥିବା ତିନି-ଶୁରିଜଣ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବସି ଉଚଳ ସମ୍ବିଲନୀ କଥା ପକାଇଥାନ୍ତି । ଅମେ ନୟନ୍ତି ହୋଇ ଭାଙ୍ଗର କଥା ଶୁଣୁଥାଇ । କଣେ ଖୁବ୍ ଓଜନ୍ତିନ ଭାଙ୍ଗରେ କହୁଥାନ୍ତି, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆମ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ବୁଝିବାର । ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ କଥା ସ୍ବାଧୀନତାର ପଛକୁ ରଖି, ଏତେବେଳେ ଉଚଳ ସମ୍ବିଲନକୁ ଭାଙ୍ଗି କଂଶେସରେ ମିଶିଯିବା ଦରକାର । ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଅସହ୍ୟୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ବିଷୟ ଆମେ ରେଳରେ ଭାଙ୍ଗରିତାରୁ ସମ୍ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିଲୁଁ । ମୋହନ ଦାସେ ଭାଙ୍ଗ କଥାରେ ଭସି ଯାଇଥାନ୍ତି, ମୋତେ ଉଚଳ ସମ୍ବିଲନୀ ଓ ବିଛିନ୍ନାଶଳର ମିଶ୍ରଣ ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତାଠାରୁ ବଢ଼ି ଦିଶୁଥାଏ । ଏହାର କାରଣ, କେତେବେଳ ପୁଷ୍ଟେ ପ୍ରଭୁରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରେ ଆମ ସ୍କୁଲରେ ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ବିଷୟରେ ଦେଇଥିବା ଓଜନ୍ତିନ ବକ୍ତ୍ବା ।

ସେତେ ଦକ୍ଷ ସବ୍ରତ ବଲାଙ୍ଗିରରେ ଆମ ଜାଣିଦାରେ କେବେଁ ହୋଇନଥିଲ ଓ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରି ଏତେ ଲମ୍ବା କହୁଗା ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେଁ ଶୁଣି ନ ଥିଲ କି ଅଜି ଯାଏଁ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଖୁବ୍ ଚେତ୍ତା ଲେକ, ପାତିଲ ଅମ୍ବ ପରି ଦେହ, ମୁହଁରେ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି ଓ ନିଶ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁଡାଏ ବାଲ, ବେକରେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ମାଳି, ପିନା ଲୁଗା ଉପରେ ଶେଣ୍ଟି ଏ ବୁଦର, ଗୋଡ଼ରେ କ୍ୟାନ୍ତରସ ଯୋତା ହେଲେ, ସ୍ଵର ମେଘ ଗର୍ଜନ ପର । ପ୍ରଥମେ ସେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ମେଦିନୀ କିପରି ସୃଷ୍ଟି ହେଲ । ସେଇଥିରୁ ଅସି ଅସି ରେଙ୍ଗରେଜ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଶେଣ୍ଟ ବିଶ୍ଵ କରିଛନ୍ତି ବୋଲିଃବୁଝାଇ, ମଧ୍ୟସୁଦନ ଦାସ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ବିଛିନ୍ନାଶଳ ଏକଦିନ କରିବାକୁ କିପରି ଉଦ୍‌ଦେଶ କରୁଛନ୍ତି, ସିଂହଭୂମିରେ ଲେପ ପାଇଯାଉଥିବା ଓଡ଼ିଆ

ଭଷାବ ରଖା କରିବାକୁ କପର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚମେସ୍ତା ସ୍କୁଲମାନ ବସିଛି, ତତ୍ତ୍ଵଧରସୁରରେ କିପରି ଓଡ଼ିଆ ହାଇସ୍କୁଲ ହୋଇଛି କହି ବୁନ୍ଦା ମାଗିଲ ବେଳକୁ ପୁରୁ ଅଢ଼େଇ ପଣ୍ଡା, କିନ୍ତୁ ସ୍ଵର, ଆମୟରେ ଯେପରି ଓକସ୍ଟିମା ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେଇପରି । ବୁନ୍ଦା ପାଇଁ ଅଗରୁ ମହାବିଜ୍ଞାଙ୍କ ପଷ୍ଠରୁ ସମସ୍ତକୁ ସତର୍କ କରିଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେଠର ସବୁ ଗୌତ୍ମିଆ ବୁନ୍ଦା ଧର ସର୍ବରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି । ଅଞ୍ଚିପର, ମାଞ୍ଚମାନେ ଓ କିରଣୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ଦେସ୍ତ ଦେଲେ । ପ୍ରସୁରକ ମହାଶୟ ପାଇଲେ ସତରଶହ ଟଙ୍କା । ସବୁ ରୂପା ଟଙ୍କା ଛଣିଏ । ସେ ଆମର ରୂମରେ ଥାନ୍ତି । ସେ ଛଣିଟା ମୁଁ ଧର ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଆସିଥିଲି ।

ତହିଁ ଆର ଦିନ ସେ ଟଙ୍କାତକ ଆଉ ଜଣେ ମୋ' ସଙ୍ଗେ ଅଧିବାଟିଆ କର ନେଇ ପୋଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚିପରେ ଦେଇଥିଲୁଁ । ପ୍ରସୁରକ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ବାଟଣର୍ ବାବତକୁ ମହାବିଜ୍ଞାଙ୍କ-ଠାରୁ ଯାହା ପାଇଲେ ସେଥରୁ ଗୋଟିଏ ଆମକୁ ମିଳିଥିଲ ଯେ, ତହିଁରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ୧୦ ଜଣ ଭର ମରିଜ କରିଥିଲୁଁ ।

ଏଇ ସବୁ ମନରେ ଥାଉ, ବା ଏହାର ପ୍ରସାଦ ଥାଉ, ମୋହନ ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଏକମତ ହେଉନଥାଏ । ମତଦ୍ଵେଧ ସବ୍ରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଆଜିଯାଏ ହାତାହାତି କାହିଁକି, ମୁହିଁମୁହିଁ ହୋଇନାହିଁ । ସର୍ବରେ ଏକାଠି ଥିବାବେଳେ ମୋ କଥା ତାଙ୍କ ମନକୁ ନ ପାଇଲେ ସେ ସର୍ବରେ ପ୍ରତିବାଦ ନ କରି, ପଛରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ମୋର ମାଞ୍ଚିଆ ବୁଢି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କଥାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ତିନିଟାଯାକ ଗାରକୁ ଲୟ-ଯାଇଛି ।

ଉଦ୍‌ଦୟେ ବିଭିନ୍ନ ମନୋବୁଦ୍ଧିର କଟକଯାତ୍ରୀ ଭାବିଲେକଙ୍କ କଥା ପିଇଯାଉଛୁ । ଶ୍ରେଣ୍ୟ ଆଉ ଅଳକାଟ, ଆମର ସୁଖ ସୁଧା ଭାଜିଗଲ । ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ମୋତେ ଚେତାଇ ଦେବା ବେଳକୁ ଜଣେ ଟିକେଟ ଜନ୍ମପେକ୍ଷିତର କହିଥାନ୍ତି, ଯଦି ଝାଡ଼ିମୁଖୁଡ଼ାରେ ଓଫ୍ଲେଇପିବେ ତେବେ ଅଠର ଟଙ୍କାରେ ହୋଇଯିବ । ପୁଣି ପୁଣି ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲେ କେଲୁଁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆମେ ବହୁତ ଲଗାଇଲୁଁ ଯେ, ଆମେ ଟିକଟ କରିଛୁଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ବାବୁ ଆମ ଟିକଟ ବଦଳାଇବାକୁ ନେଇଛନ୍ତି । ସେ ଅଟହାସ୍ୟ କରି ଶେଷ ନିଷ୍ଠାତି ଶୁଣାଇଦେଲେ, ମୁଁ ଦୁଇପଣ୍ଡା ହେଲ ଟିକଟ ଜାଞ୍ଚ କରିବା ବୁଝିରେ ବିରହିଲଣି । ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ମୋର ପୁଷ୍ଟବନ୍ତି ଟି. ଟି. ଆଇକ୍ଲ ଦେଇଛ । ତୁମ କଥା ସତ ହେଲେ ବି ତୁମେ ପେନାଲଟି ସହି ସମ୍ବଲପୁରତାରୁ ବୁଝି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପେନାଲଟି ମୁଁ କମାଇ ଦେଉଛି ।

ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ତମ ତମ ହୋଇ ଆମର ଯଥାସଂହି ତା' ହାତକୁ କଢ଼ାଇ-ଦେଲେ ଓ କହିଲେ, ‘ହୁଇ, ରସିଦ୍ ଦିଅନ୍ତୁ, ଆମେ ମିଛ କହିଛୁ ବୋଲି ଆପଣଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେଉଛି, ନା ?’ ରସିଦ୍ ତନିଶ୍ଚୟ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ପକେଟ୍ରେ ପୁରସକବାର ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ରେ ଗାଡ଼ି ଝାଡ଼ିମୁଖୁଡ଼ାରେ ଠିଆ ହେଲ । ସତ୍ୟବାଣୀଯାଏ ବାଟ ଖର୍ତ୍ତ ତା' ବାଦ ଦୂର ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦରକୁ ନେବା ପାଇଁ ଦୁଃଖବ ହୋଇ ଅଣା ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ଵାସିଦ୍ୱାନ୍ତା ପୁଣ୍ୟମେରେ ସରିଲା । ପୁଣ୍ୟ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିଲେ କେଳଣାନାରେ ରହିବାକୁ ହେବ । ଟି ଟି ଆଜି ଉପରେ ଦୋଧରେ ରଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇଥିବା ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ କହିଲେ, ‘କେଳରେ ପକାନ୍ତୁ, ଗୁଣ୍ଠାରେ ଖବର ପହଞ୍ଚିଲେ କ’ଣ ଆମକୁ ମୁକୁଲେଇବେ ନାହିଁ ?’ ମୋହନ ଦାସେ କହିଲେ, ‘ଆମେ କହିବା ଆମକୁ ପୁଣ୍ୟ କେଳରେ ରଙ୍ଗ ।’ ମୋର ଏକ-ମାତ୍ର ଆପଣି, ଆମର ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ବାହାର କରି ନ ଦେଇ ଖାଇବା ପାଇଁ ଟଙ୍କେ ଦି’ ଟଙ୍କା ଜାକ ଦେଇଥାନ୍ତେ । ଭାଗ୍ୟକୁ ଏତିବେଳେ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ନିଜ କୋଟ୍ଟର ସବୁ ପକେଟ ଦରଣ୍ଟା ଦରଣ୍ଟି କରି ପୁଣ୍କିଏ ଖୁବୁରା ବାହାର କରି କହିଲେ, ‘ସବୁ ବାଟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ସତ୍ୟବାଣୀଠାରୁ ତୁମ ଛୁଟିପୁର ଷ୍ଟେସନ ଯାଏ ରେଳଭଡ଼ା ଓ ଆମର ଦି’ ଦିଅଣା ବାଟଣର୍ତ୍ତ ଏଥରୁ ରଖିବାକୁ ହେବ ।’ ବଳକା ପଇସା ଅନ୍ତରି ଛ’ଅଣା ହେଉ ବୋଲି ଉଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଥିବାରୁ ମୁହଁରୁ ଘୁରୁ ଆଶା ମରିଲି ନଥାଏ, ହଠାତ୍ ଆଗରେ ଆସି ଠିଆ ହେଲେ ସେଇ ଟିକଟବାବୁ ସେ ଆମର ଟିକେଟ୍ ନେଇଥିଲେ । ତିନି ଖଣ୍ଡ ଯାକ ଅଧିକା ଗୁର୍ଯ୍ୟର ଖଣ୍ଡିଏ ରସିଦ୍ ଓ ବୋଧଦ୍ଵାରେ ପଇସା ଦି’ଅଣା ହାଜକୁ ଦେଇ ତରତର ହୋଇ ଯାଉ ଯାଉ କହିଲେ, ‘ତୁମେ ତ କୋଣିଟି ବସିଥିଲ ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତିନ୍ତା ନାହିଁ, ଏ ଟିକଟ ଓ ରସିଦମାନଙ୍କର ନମ୍ବର ଦେଇ ଖଣ୍ଡିଏ ତିଠି ପଠାଇଦେଲେ ପନ୍ଥର ଦିନରେ ତୁମ ଟଙ୍କା ଫେର ଆସିବ ।’ ଆମର ଅଠର ଟଙ୍କା ପାଇବାର କଥା; ନଗଦ ନାଶ୍ୟାସ୍ତର ଯଦି ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଚୋଟି ଦିଲିଯାଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଆମେ ସବୁ ପାଇଲୁଁ ବୋଲି ମନେ କରିଥାନ୍ତୁ । ଗେଟରେ ଟିକଟ ଦେଖାଇ ପୁଣ୍ୟ ପାସେଞ୍ଚର ପୁଣ୍ୟମେରୁ ଗଲୁଁ ଏବୁ ତହିଁ ଆରଦିନ ଓପରଓଲିକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପୁଣ୍ୟ ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲୁଁ ।

ଏବେ ଦିନେ ହଠାତ୍ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାହେଲ, ନାଦିକୁ ଯେତି କଟକ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେଦିନ କଥା ମନେ ପକାଇଦେବାରେ ସେ କହିଲେ, ତା’ କ’ଣ ପାସୋର ହେବ ?’ ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେ ଦିନର ଓ ସେ ରୁଦ୍ଧିର ଭୋଗ । ମର୍ଦିରେ ମର୍ଦିରେ ରୁଦ୍ଧେଟି ପଇସା, ବୁଟ ସିରା କଣିବାକୁ ସେ ସେଇଁ କଷ୍ଟରେ ବାହାର କରୁଥାନ୍ତି, ତାହା ଜଳ ଜଳ ଦିଶୁଛି । ମୋର ଓଙ୍କଳତ ଫଳରେ ତହିଁ ଆର ଦିନ ଭୋଗରେ ସତ୍ୟ-ବାଣୀରେ ଓହାଇଲ ବେଳକୁ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ରୁର ରୁର ଅଣାର ଖାଇଥାଏ, ଆଉ ଯାହା ବଳିଲ ତାହା ମୋର ରେଳଭଡ଼ା ବା ତାଙ୍କର ବାଟଣର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସେତକ ଶ୍ୟାମକୁଣ୍ଡରେ ଶାଖୋଇ ରୁଦ୍ଧିଆ ଦୋକାନରେ ସାରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଧମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆର୍ଦ୍ଦୟ ହରିହର ଦାସଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ହାଜର ହେଲୁଁ । ଆମ କଥା ଆରମ୍ଭ ହେଉ ସେ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ‘ଦାସେ ଆପଣେ ଏ ସ୍କୁଲଟି ରୁଦ୍ଧି ଦେଇ ଜାଣାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ କରିଦେଲେଣି ।’ ଆମକୁ ବିନ୍ଦିବା ପାଇଁ ସେ ଏହା କହିଲେ ନା ଜାଣାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହେବାରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଆଗାତ ହୋଇଥିଲ, ଏ ପରିନ୍ତ ଠିକ୍ କରି ପାରିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିଷାଦ ବୋଲା ହୋଇଥିଲ । ତିନି ମାସ ପରେ ଫେରି ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିଷାଦର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିଲ ନାହିଁ । ମୁଁ ଫେରିବାରେ ମୋ କଥା

ଶୁଣି ସେ କହିଲେ, ‘କରେ, ଖୋର୍ଦ୍ଧରେ ମନ ଲୁଗିଲ ନାହିଁ ପର ?’ ମୋହନ ଦାସେ ଓ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ମୋ ଆର୍ଦ୍ଦ ଆସି ପଢ଼ିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବୁମରେ ମୋତେ ସ୍ଥାନ ମୀଳିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପଛର କଥା ।

ସେ ଦିନ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲୁଁ, ଜାଗାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହୋଇପିବାରୁ ଅନେକ ପଇୟ ବୁଲିଗଲେଣି, ଯେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନେଇନାହାନ୍ତି ସେମାନେ ହୁଏତ ହୃଦ୍ୟାକ ଉଚ୍ଚରେ ନେଇପିବେ । ଏ ସ୍କୁଲରେ କାହିଁକି ନାମ ଲେଖାଇବ ବୋଲି ସେ ଆମକୁ ବାହୁଡ଼ିଙ୍କ ଦେଲେ । ଆମେ ତନିହେଁ ମସୁଧା କରି ଏ ପ୍ରାମର୍ଶ ଠିକ୍ ବୋଲି ମାନିଲୁଁ । ଅମର ଅର୍ଥକ ଅବସ୍ଥା କଥା ଶୁଣି ସେ ମେସ୍‌ରେ ଖାଇବାର ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଫେରଇ ଦେବାକୁ ଜବାବ କରି ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଧାର ନେଇ ଆମେ ରେଳଖର୍କ ଓ ବାଟରେକ୍ ରେ ବାଣ୍ଡିଦେଲୁଁ । ମୁଁ ଅମ ଗାଁକୁ ରେଳରେ ଗଲ ଓ ସେ ଦୁହେଁ ଆମ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଦିନେ ଦୂର ଦିନରେ ଦୁଶ୍ର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବେ ବୋଲି କହି ବିଦାୟ ନେଲେ । ମୁଁ ସ୍କୁଲର କଲି, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବି ।

ସେ ଦିନ ବରି ଦି ଦିନଟିକୁ ମୁଁ ଗାଁରେ ପଢ଼ିଥିଲି, ଦିନଟିଏ ଗାଁରେ କଟାଇ ତହିଁ ଅର ଦିନ ଯାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧା । ସ୍କୁଲର ହେଉମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଖେ ପଢ଼ିଥିଲି । ହେଉମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ ବାଙ୍ଗନିଧି ପକ୍ଷନାୟକ, ପର ତେଜାନାଳ, ବି. ଏ., ବି. ଏଲ. ପାୟ କରି କିନ୍ତୁ କାଳ ଓ କିଲାତି କରି ସେ ମାତ୍ର କେତେ ମାୟ ହେଲ ଶିକ୍ଷକତା କରିବାକୁ ସିକ୍ରାନ୍ତ କରି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍କୁଲର ହେଉମାନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୁଣ୍ଡ ଲାଗୁ ଆଏ । ପରେ ଏ ଭୁଣ୍ଡଲଗା କୁଆଡ଼େ ଗଲ । ଓକିଲାତିକୁ ନପାର ଶିକ୍ଷକତା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ହୁଯୁଥିଲେ, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଜଣେ ସୁଦର୍ଶ ପରିବୁଳକ ଓ ସୁରିଷ୍ଟକ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ପର ସେ ରୁଦ୍ଧାହେବ ଉପାଧ ପାଇଥିଲେ ।

ମୋର ଟ୍ରାନ୍ସଫର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଖଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢାଇ ଦେଲି; ପରୁପଟେ ଗତ ବାର୍ଷିକ ପରସ୍ପରାରେ ମୋତେ ମିଳିଥିବା ନମ୍ବର ଲେଖା ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ମୋର ଅଞ୍ଚାରୁ କମ ନମ୍ବର ନଥାଏ । ସଂସ୍କୃତରେ ଥାଏ ଏଣ୍ ନମ୍ବର ଓ ଅଙ୍କରେ ଶହେ । ତାକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ନିର୍ଣ୍ଣାତଣ କରି କହିଲେ, “ତୁମର ହେଉମାନ୍ଦ୍ର ଏବୁଡ଼ାକ କାହିଁକି ଲେଖିଛୁନ୍ତି ? ସେ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଖାତା ଦେଖି ଲାଗ୍ନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଇବାକୁ ନାଁ ଆଉ କ'ଣ ? ଏ ନମ୍ବର ଭୁମେ ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁକାହିଁ ।”

ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ପିତ ଚଢ଼ିଗଲ । ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କହିଲି, ‘ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଆଉ ଛାତ୍ରନାହିଁ । ବଲଙ୍ଗର ସ୍କୁଲ ସଙ୍ଗେ ଏ ସ୍କୁଲର ଭୁଲନା ହୋଇପାରିବ କି ନାହିଁ କେନାଣି ? ମୋର ହେଉମାନ୍ଦ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋତେ ମିଛରେ ନମ୍ବର ଦେବିଛୁନ୍ତି ବୋଲି କହିବା ପୁଷ୍ଟରୁ ଆପଣ ମୋତେ ପରସ୍ପରା କର ପାରିଥାନ୍ତେ !’ ମୋ ଅଖିରୁ ଲୁହ ଗତିଯାଉଥାଏ । ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ ହେଉମାନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ଓ

ପ୍ରମଣ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଆଶୁତୋଷ ବାଗ୍ଚିଙ୍କୁ ଡକା ହେଲା । ମୋର ନମ୍ବର ଲେଖାହୋଇଥିବା କାରଣ, ପ୍ରଥମକୁ ସ୍କୁଲଟିକ ଗ୍ରୁହ କରଇବା ପାଇଁ । ତନିଜଣୟାକ ମୋ ସଙ୍ଗେ ୧୦୧୯ ମେଲିଟ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ପରେ ହେଉମାଣ୍ଡ୍ରେ ହସି ହସି କହିଲେ, ‘ଆମର ଏପ୍ରିଲ ମାସଠାରୁ ଫ୍ରେସ୍‌ଵିପ ମଞ୍ଚରୁ ହୁଏ । ତୁମର ଆଜିଠାରୁ ଗ୍ରୁହ କରିପିବ । କେବଳ ନାମ ଲେଖେଇ ଦେବାକୁ ପଢ଼ିବ । ନାମଲେଖା ହୋଇଗଲ । ମୋର ମାମ୍ ଖାସମାହାଳ ଅନ୍ତିଷ୍ଠରେ ପେସକାର ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବସାରେ ମୁଁ ରହିବ ବୋଲି ସେ ବାଜିହେଲେ । ମୁଁ ଗାଁକୁ ଗଲି, ମୋର ଲୁଗାପଟା ଓ ବହୁପଦ ଧରି ଆସିବାକୁ । ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ମାମୁଙ୍କ ବସାରେ ରହି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲି ।

ମାମୁଙ୍କର ଜଛା ଥିଲ, ମୁଁ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପାସ୍‌କରିବା ଯାଏଁ ତାଙ୍କପରେ ରହି ପଢ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ମାର୍କିଙ୍କର ମତ ଭିନ୍ନ । ସେ ମାମୁଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ, ମୋ ବୋଉକୁ ସେ ଦେଖି ନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରହିବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି ସେ ମର୍ବିରେ ମର୍ବିରେ ଶୁଣାନ୍ତି, ମୋ ଶୁଣିବାଭାଲି ମାମୁଙ୍କ କହନ୍ତି, ‘ନିଜେ ତ ଚଳି ପାରୁନାହିଁ, ସ୍ଥାକୁ ତାକୁ ଭଣନା ବୋଲି କୁଣ୍ଠୋରଛ କାହିଁକି ?’ ମାମୁଁ ମୋ ଅଜାଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବୀ ସାନ୍ଧାଇଙ୍କ ପୁଅ । ନନା ବୋଉ ଥିବାବେଳେ, ଏଇ ମାମୁଁ ବାରମ୍ବାର ଆମ ଘରକୁ ଆସନ୍ତି, ମୋ ବୋଉକୁ କିନ୍ତୁ ତ ବଡ଼ ଭରଣୀ ପରି ମନେ କରନ୍ତି ଓ ନନାଙ୍କୁ ଝୁବ୍ର ମାନନ୍ତି । ମୁଁ ସ୍ଥାକୁ ନିଜର ମାମୁଁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ମାସକ ପରେ ମାମୁଁ ଭଣନା ମସୁଧା କରି ହେଉମାଣ୍ଡ୍ରେ ପାଖକୁ ଗଲ୍ଲ ଏବଂ ହେଉମାଣ୍ଡ୍ରେ ଟୋଲ ବୋଡ଼ିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲ ଓ ହାଇସ୍କୁଲର ଦରତ୍ର ପିଲଙ୍କର ଏ ବୋଡ଼ି । ୧୫ ସେଇ ବୁଦ୍ଧିଲ ବାଦ୍ ମାସକୁ ତିନିଟଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼େ ; ଆମ ଗାଁର ବୁଦ୍ଧିଲଙ୍ଘନ୍ୟାକ ଗ୍ରୁହ ଏଇଥିରେ ରହିଲୁଁ । ସବୁ ପିଲଙ୍କ ଭିତରେ ମୋର ଅବସ୍ଥା ସବୁଠାରୁ ଖରପ ।

ପାଠ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିବ :

ଦୁଇମାସ ପୂର୍ବବାର ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ମୋର କାଷ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟପରୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପିସ୍ତାପାଦ ହୋଇଗଲି । ଗୋପାଳବାବୁ, ବାଗୁଚିବାବୁ ଓ ହେଉମାଣ୍ଡ୍ରେ ମୋର ସାପ୍ତାହିକ ପରାଷା ଫଳରେ ଖୁବ ସଜ୍ଜିଷ୍ଟ ଥାନ୍ତି । ପିଲଙ୍କର ମନ୍ଦ ମୁଁ ପ୍ରିସ୍ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ନିସ୍ପତ୍ତି ପାପ୍ରାହିକ ସମାଜ ନ ପଢ଼ୁଥିଲେ ହୁଏଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍କୁଲରେ ରହିଯାଇଥାନ୍ତି । ବଲଜିରରେ ଥାମ ପଣ୍ଡିତେ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ପରିଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ୧୯୮୮ରେ ସମାଜ ବାହାରିବାରେ ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାଟି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଠାର ବଲଜିରରେ ସମାଜ ପାଇଁ କେତେକଣ ଗ୍ରାହକ କରିଦେବାକୁ ଲେଖିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତେ ପନ୍ଦରକଣ ଗ୍ରାହକ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେଇଦିନୁଁ ମୁଁ ସମାଜର ନିସ୍ପତ୍ତି ପାଠକ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ବି ମିଲିଲ, ସେଥିରେ ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଅସହଯୋଗ ବିଷୟରେ ଯାହା ବାହାରୁଥାଏ ସେଥିରେ ମୁଁ ଜନ୍ମସ୍ଥିତି

ହେବାକୁ ଲାଗିଲି । ମାର୍ତ୍ତମାସର ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ଆମେ ସବୁ ସବୁ କରି ସ୍ଥିର କଲୁଁ, ଓପର ବୁବି କ୍ଳାସର ପ୍ରଥମଠାରୁ ୪୯ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବା ୨୭ ଜଣୟାକ ପାଠ ଗ୍ରୁଡ଼ିଦେଇ ଅସହଯୋଗରେ ମିଶିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାଣୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯାଇ ପଡ଼ିବା । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ଭଲ ନୁହେଁ, ସେମାନେ ନ ଯାନ୍ତୁ ବୋଲି ମୋର ମତରେ ଟିକିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ସ୍ଥିର ହେଲା, ଆଉ ଯେ ବିବେ ଯାନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ଓପର ଷୋଲଜଣୟାକ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଗ୍ରୁଡ଼ିବେ । ତା' ରପରେ ମୋର ଆଉ ଗୋଟାଏ ସତ୍ତ୍ଵ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜ ନିଜର ଅଭିଭବକମାନଙ୍କ ସମ୍ମତ ଆଗରୁ ପାଇବାକୁ ହେବ ।

ଯେଉଁଦିନ ଓପର ଓଳି ଏ ସବୁ ହେଲା ସେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଦଦେଇଙ୍କ ଅନୁମତି ମାଗିଲି । ଆଗ କୁଡ଼ାଏ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ, ଦେଶପାଇଁ ଯାହା କରିବ ପାଠପଢ଼ା ସାରି କରିବା କଥା ବୋଲି କହିଲେ । ମୁଁ ଯୁଗ୍ର କରୁଆଏ ; ଅଧିଗ୍ରହିତକୁ ଦଦେଇ ମଜିଲେ, ଜେଜେନାମୀ ବି ମଞ୍ଜିଲି । ଭାଇନା ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭାରି କଡ଼ା କଡ଼ା କଥା କହୁଆନ୍ତି । ଖୋର୍ଦ୍ଦିଆଶ୍ରମରୁ ମୁଁ କଂଗ୍ରେସ ମେମୂର ରସିଦ ଓ ତିଳକ ସ୍ବରଜପାଣ୍ଡି ବୁନ୍ଦା ରସିଦ ନେଇଥାଏ । ଦଦେଇ କଂଗ୍ରେସ ମେମୂର ହେଲେ ; ଜେଜେନାମୀ 'ମାଜକନିଆଟେ କ'ଣ ମେମୂର ହେବ' ବୋଲି କହି ତିଳକ ସ୍ବରଜ ଧାଣ୍ଡିକୁ ବୁନ୍ଦିଆଶ ବୁନ୍ଦା ଦେଲ । ତହିଁ ଆରଦିନ ମୁଁ ବିଜୟ ଦର୍ଶରେ ଖୋର୍ଦ୍ଦିଆ ଫେରିଲି ।

ପରୁ ଅନୁମତି ଆଣିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଯାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧାଅଧି ସଫଳ ହେଲେ, ଅନ୍ୟମାନେ ଶାଳି ଖାଇ ଫେରିଲେ । ସ୍କୁଲ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଆମକୁ ମଜାଇ ଦିନା ଅନୁମତରେ ସ୍କୁଲ ଗ୍ରୁଡ଼ିବା କଥା ହେଲା । ଓପର ଗ୍ରୁଇକ୍ଲୁସର ଷୋଲଜଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଛ'ଜଣ ଆଉ ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ହେଉଁମାନ୍ତ୍ରକୁ ଜଣାଇ ଦେଲୁଁ । ହେଉଁମାନ୍ତ୍ରେ ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ । ଜାଣୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯାହା ଯାହା ପଢାଯାଉଛୁ ଆମେ ଏଠାରେ ପଢାଇବା, ସୁତାକଟା କ୍ଲାସ କରିବା ବୋଲି କହିଲେ, ଭବିଷ୍ୟତର ଦୁଃଖଦୂର୍ଦଶାର ବିଶ୍ଵାସକା ଦେଖାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମାନିଲି ନାହିଁ । ହେଉଁମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଯାହା କଥାବାତ୍ରି ହୁଏ, ତାଙ୍କଠାରୁ ଫେରି ଆମ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ପକାଏ । ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଉଁ ଯେ, ଯାହା ସିକ୍ଷାନ୍ତ ଦୋଷେଟୁ ତାହା ଆଉ ଟଳିବ ନାହିଁ । ସାଇ ତିନ ଭିତରେ ଅମେ ସମସ୍ତେ ସ୍କୁଲ ଗ୍ରୁଡ଼ି ବୁନ୍ଦିଗଲୁଁ । ଶ୍ରୀ ବାଙ୍କନିଧି ବାବୁଙ୍କ ମହିନ୍ଦ୍ର ବିଷୟରେ ଏତକ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ମାନି ଅସିଛୁ ଯେ, ମୁଁ ମାତ୍ର ଦୁଇଟି ମାସ ଗ୍ରୁଡ଼ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ନ ମାନ ବୁଲିଗଲି, ଆମେ ସବୁ ବୁଲିପିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ବୁବିବର୍ଷଯାଏଁ କାଷ୍ଟ ଉଦ୍‌ବିନ୍ଦରେ କେହି ପାଏ କଲେନାହିଁ, ତଥାପି ସେ ମୋ ଦ୍ରବ ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା କ୍ଷଣ୍ଟ କରି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଗ୍ରୁହ ଥିଲି ।

ଆମେ ଯେଉଁ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ସ୍କୁଲ ଗ୍ରୁଇଲୁଁ, ସେଥାରୁ ମାତ୍ର ବୁଶିଜଣ ଜାଣୟ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଗଲୁଁ ; ପାଞ୍ଚ ଛ'ଜଣ ଖୋର୍ଦ୍ଦିଆଶ୍ରମରେ କର୍ମୀ ହେଲେ । ଦୁଇଜଣ ସେଇବର୍ଷ ମରିଗଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ଘରେ ରହି ନିଜ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିରେ ରହିଲେ ।

ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାଲୟ :

୧୯୧, ଏପ୍ରିଲ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାଣାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇଲା । ନିରବଛିନ୍ଦି ଭବେ ଶ୍ରୀବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଏତାରେ କଟିଲା ଏବଂ ଏତାରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନଷ୍ଠ ପରଚୟ ହେଲା, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମର୍କ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷ୍ୱଣ୍ଣ ରହିଛି । ସତ୍ୟବାଦୀ ମୋ ଉପରେ ଏତେ ପ୍ରସବ ପକାଇଛି ଯେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଏ ଯାଏ ମୁଁ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ଏବଂ ସତ୍ୟବାଦୀର ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ଉପମୁକ୍ତ ଦାୟାଦ ହେବାକୁ ମୁଁ ଅନବରତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛି । ସବୁବେଳେ ଏ ଚେଷ୍ଟାରେ ସଫଳ ହୋଇଛି ବୋଲି କହି ପାରୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅନୁଭବ କରିଛି, କେତେବେଳେ କିମିତ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ କାହିଁ କାହିଁ ଅତୁଶ୍ୟରେ ଦେହ ସ୍ଵର୍ଗର ଗୁରୁଜନମାନେ ମୋତେ ଅଣି ରାସ୍ତାରେ ପକାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଦ୍ୟାପି ପକାଉଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସବ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାର କେତେ, ଭାଗ ଭାଗ କରିବାର କ୍ଷମତା ମୋର ନାହିଁ, ସେ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କେବେ କରି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ଏକ ଶଶରର ଚିଭନ୍ତ ଅନୟବ ଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଥିଲା ; କାହାରିଠାରେ କୌଣସି ଦୋଷ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନଥିଲା, ପରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦିଶିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବହୁବାର ମୋ ଗୁରୁମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦେଖି ମୁଁ ବିମାତ ଭାବରେ ତାହା ସେମାନଙ୍କ ଆଗେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି ଏବଂ ସାମୟିକର୍ତ୍ତାବେ ସେମାନଙ୍କ ଅପ୍ରୀତିଭାବରେ ହୋଇଛି । ମୋଟାମୋଟି ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ-ଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପାଦ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଶୁଣର ଆଧୁକ୍ୟ ଆବିଷ୍ଳାର କରି ଅନୁରର ସମ୍ମାନ ଜ୍ଞାପନ କରି ଆସିଛି ।

ସେତେବେଳର ସତ୍ୟବାଦୀର କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ । ସତ୍ୟବାଦୀର ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତି ମୁହଁତ୍ରୀରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଦ୍ୱାରା ପ୍ରସବିତ ହେଉଥାନ୍ତି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସହକରନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁର ପାଦକ୍ଷମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନାକାରୀ ଏବଂ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ରର ଅନୁଭବ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଆହୁତି କରିଥିଲେ । ମୁଁ ବଳଙ୍ଗରିରୁ ପ୍ରଥମେ ଆସି ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲା, ଆର୍ଦ୍ଦ ହରିହର ଦାସଙ୍କ ପରି କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲ ଜାଣାୟ ହେବା ବିଷୟରେ ପୁଣ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରସବ ଆଗରେ ଏମାନଙ୍କର ବିରେଧ ପାଣି ପାଟିଗଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ଜାଣାୟ ହେବା ପରେ ସିଂହତୁମୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ଚଳାଇଥିବା ହୀନଷ୍ଟ ଲୁଟି ମଧ୍ୟ ଜାଣାୟ ହୋଇଗଲା । ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠ କଳିକତା ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଗୁଡ଼ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଜାଣାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଚଳାଇଲେ । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଯାଇ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳକୁ ପୋଠାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରାଶ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠ ନ ଥିଲେ । ହେଉମାତ୍ରର ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ କୃପାପିନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ।

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ବେଳୁଗୋପାଳ ଆଶ୍ରମୀୟ ବୋଲି ଜଣେ ତାମିଲ ଶିକ୍ଷକ । ସକଳାତି ସେ ବୁଝୁନ୍ତିଥିଲେ । ପିଲାଙ୍କୁ ପଡ଼େଇବା, ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟକ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବା ତାଙ୍କର ଥିଲ ଏକମାତ୍ର ଖାନ । ସେହିପରି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର । ମୋର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ସେ ଜଣେ । ଆଶ୍ରମୀ ଦୃଢ଼ହର ମଧ୍ୟ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାନ ଥିଲ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁତ୍ୱବାସର ଶଙ୍ଖଲା ମାନି ଚଲିବାରେ ପ୍ରବନ୍ଧିତ କରିବା । ଆଉ ଜଣେ ଅଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିବା ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ରଥ । ସ୍କୁଲର ରୂପର୍ତ୍ତି କ ମହିନ୍ଦ୍ର ଓ ମହାନ୍ଦୁ-ଭବତା ମୋତେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲ ।

ଏ ଯମୟଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା ଶିଖିଥିଲି ବିଶେଷ ଘବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଅତି ସରଳ ଭାବେ ଚକ୍ରଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶର ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲେକଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲ । ଏମାନେ ସେ ପାଠ ପଢ଼ିଛୁନ୍ତି ବୋଲି ଦେଶର ଦରତ୍ର ଜନସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଭିତ ପାହିଆରେ ରହିବେ, ଅଧ୍ୟକ ଧନ ସଞ୍ଚିତ କରି, ଧନ ବଳରେ ବକୁଆ ହେବେ ଏ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ମୋନଙ୍କର ୧୯୧ରେ ମୁଁ ଦେଖିପାରି ନଥିଲି । ଖାରବା ପିନ୍ଧବା ବିଷୟରେ ଏମାନଙ୍କର ଆବୌଦୀ ବଡ଼ନେଇକ ନ ଥିଲ । ଏହା ଏମାନେ ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କଠାରୁ ଶିଖି ନଥିଲେ, ଏମାନଙ୍କର ଧାର୍ଯ୍ୟରୁ ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ । ଅସହ୍ୟୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁ ପୁଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରେରଣାରେ ଏମାନେ ଦରତ୍ରନାର୍ଥୀଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ କରିଥିଲେ । ଏ କଥାଟି ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଗର୍ବର ରେଣ୍ଟାପାତା କରିଥିଲ । ମୋର ମୃତ ପିତାଙ୍କ ଉପଦେଶର ପ୍ରତିଧ୍ୟ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପାଇ ମୋ ମନରେ ଦୃଢ଼ଭାବ ଜାଗରି ହୋଇଥିଲ ସେ ମୁଁ ଜୀବନରେ ପାଠଶାଳରେ ଯେତେ ଉପରକୁ ଗଲେ ହେଁ ମୋର ଏଇ ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ପରି ଚଲିବ । ମୋର ସମସ୍ତ ଶତ୍ରୁ ଦରତ୍ରକ ସେବାରେ ଖଟାଇବି ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଓ ବେଶ ପୋଷାକରେ ସେଇମାନଙ୍କ ପରି ଚଲିବ । ବଲଙ୍ଗିରର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲି, ପାଠରେ ଛକ୍ଷଣ ଲାଭକରି ନିଜର ଅବସ୍ଥାକୁ ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ । ହେଁବାଦାର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିଲି, ସେ ଉକ୍ତଙ୍କ ନିଜର ସ୍ଵାର୍ଥରେ ନ ଖଟାଇ ଲେକଙ୍କ ପାଇଁ ଖଟାଇବାକୁ ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମୁଁ ଦେଖିଲ ୧୯୧ରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପରେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୮୦ ଠାରୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ ବହୁତ ଶୁଣିଥିଲି ଏବଂ ସେହି ବର୍ଷ ସେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ 'ସମାଜ'ର ମୁଁ ନିୟମିତ ଓ ନିଷ୍ପାରି ପାଠକ ଥିଲି । ବଲଙ୍ଗିରରେ ଥିଲବେଳେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ି ମୁଁ ମନେ ମନେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଆକୃତ କଲିନା କରିଥିଲ ତାହା ସାକ୍ଷାତ ହେବାରେ ଭୁଲ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିଗଲ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱରଥିଲ ସେ ଜଣେ ପଞ୍ଚଭାତା ବଳିଷ୍ଠ ଲେକ ହୋଇଥିବେ, କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲ ସେ ପୋହିଲ ବର୍ଷର ମୋଠାରୁ ବି ଆକୃତରେ ଛ୍ରେଟ ଓ ମୋଠାରୁ ତାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଶଶର । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ତାଙ୍କ ମାନସିକ ଉକ୍ତଙ୍କର ଯେଉଁ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲ, ତାଙ୍କର ଶତିଗତି,

କଥାବାର୍ତ୍ତା ସତ୍ୟବାଦୀରେ ବାରମ୍ବାର ଦେଖି ଓ ଶୁଣି ତାହା ବହୁମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଗଲ, ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରି ହେବାକୁ ମନରେ ଅଦମ୍ୟ ଆକାଂଶା ଜାତ ହେଲ । ଏ ଆକାଂଶା ଅଳେଚ୍ ବହୁତେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଲୟର ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଉଚ୍ଚର କର୍ମଚାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଥିବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ।

ଶୋର୍ତ୍ତା ପୁଲ ପ୍ରୁଣିବା ମାଧ୍ୟ ବଳଙ୍ଗିରର ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୁଁ ମାଟିକୁଳେଶନ୍ ପଢ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଟଙ୍କେ ଦୁଇଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଲି ଯେ, ମୁଁ ସରକାରୀ ପ୍ଲୁଲରେ ନ ପଢ଼ି ଜାପାଯୁ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ପଢ଼ିବାକୁ ହିଁର କରିଛି ; ତେଣୁ ସେମାନେ ମୋର ପରବର୍ତ୍ତିତ ହିଁରରେ ହୃଦୟ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗୁ ନ କରିପାରନ୍ତି । ମୋଟ ଉପରେ ମୋତେ ମାସିକ ଛୁଅଟି ଟଙ୍କା ମିଳିବାର ହିଁର ହୋଇଥିଲ, ଜଣଙ୍କଠାରୁ ମାସିକ ଦୁଇଟଙ୍କା ଓ ରୁଗିନଙ୍କଠାରୁ ମାସିକ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ । ତିନିଜଣ ମୋର ସଂକଳନକୁ ନାପଥନ କରି ତିଟି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇ ଡୁନ୍ମା ରହିଲେ ; ଆଉ ଦୁଇଜଣ ମୋତେ ନିୟମିତ ଭାବେ ଦୁଇଟଙ୍କା ଓ ଟଙ୍କେ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଇଲେ । ଏ ତିନି ଟଙ୍କାରେ ମୋର ମୁକୁରୀ ମେଣ୍ଡୁ ନଥାଏ । ଯେତେ ମିଳିଲେ ବି ସେଥରେ ମୋ'ର ମୁକୁରୀ ନ ମେଣ୍ଡିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏକରକମ ସ୍ଵଭବପରିଷିକ ହୋଇଥିଲା । ସେକାଳେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରୁଣିବାସର ମେସରେ ମାସକୁ ପଡ଼ୁଥାଏ ଟଙ୍କା ପ୍ରାପ୍ତ ବା ଅଠାଥାନ ଅଧିକ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଟଙ୍କେ ବା ଦେଢ଼ି ଟଙ୍କା ରଖି ଦେଖିଲି, ମୋଟରେ ଛୁଟି ଟଙ୍କା ଦରକାର । ଦଦେଇ ବଳ ଦେଇଥିଲେ ବଳଙ୍ଗିରରୁ ଯଦି ମୋତେ ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ମିଳେ ତେବେ ଆଉ ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ଧାନ ବିକି ସଂଗ୍ରହ କରିବା । ଦଦେଇ ପାରୁ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆମ ଧାନରୁ ତାଙ୍କ ଧାନରୁ, ବା ଉଭୟରୁ ଟଙ୍କା ତିନୋଟି ବାହାର କରୁଥାନ୍ତି ; ବେଳେବେଳେ ଗାଁରେ ମୋ ନନାଙ୍କର ଜଣେ ସଙ୍ଗାତଙ୍କଠାରୁ, ବା ତାପଙ୍କର ଯଦୁନଣ୍ଠି ପାଇକେରଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କେ ମସେ ସଂଗ୍ରହ କରି ତିନି ଟଙ୍କା ଭରଣା କରୁଥାନ୍ତି । ଧାନ ଟଙ୍କାକୁ ଥାଏ ୨୪ ସେର ବା ୨୮ ସେର । ମହାଜନ ଘର ଆମ ଜମି ନିଲମ ଛଠାଇବା ପରେ ଆମକୁ ଯେଉଁକି ଧାନ ମିଳେ ସେଥରୁ ତିନିଟଙ୍କାର ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତି ମାସରେ ବିକିଦେଲେ ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କର ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଝୁରିଲ ଅଭାବ ହୁଅନ୍ତା । ଏ ସବୁ ମୋତେ ବେଶ ଜଣାଥାଏ । ଦଦେଇ ସବୁ କଥା ମୋତେ ଜଣାଇଥାନ୍ତି ; ସବୁବେଳେ ଖଳ୍କ' ପଦରେ ସଂଯମ ଅବଳମ୍ବନ କରିବାକୁ ମୋତେ ବଜାଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଖଳ୍କ' କଲବେଳେ ସମ୍ମଳ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା କଥାଟି ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଥିଲା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବଜାରରେ କିକା ହେଉଥିବା ଚାତ୍ରା କଦମ୍ବା ମୋର ବଜେଟକୁ ସବୁ-ବେଳେ ନିଅଣିଆ କରିବାକୁ ବସିଲା । ଚାତ୍ରା କଦମ୍ବା ବୋଲି, ଚାତ୍ରାରେ ସାମାନ୍ୟ କଦଳୀ ବା ନାହିଁଆର ମୁକ୍ତିନା ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଲେଉମୟ ଟାକ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପୁଣିଆ ଦୋକାନରେ ଥାଏ । ସାଷ୍ଟୀ ଗୋପିନାଥଙ୍କର ସରଦାରେ ତାଳିମ୍ବୁ ଓ ଗଜା ବୋଲି ଦୁଇଟା ଦାନ୍ତ ଭଜା ଭୋଗ ମିଳେ । ତାଳିମ୍ବୁ ଗୋଟାକ ଛୁଅ ପଇସା । ଆମ ଶୋର୍ତ୍ତାର ଗୋଡ଼ି ପରି

ଏହା, ଯିଥ ଓ ପୁରୁଷରେ ପାଶ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିଏ ବାଟୁଳି ହିକେଟ ବଲ୍ ଆକାରରେ ସଂସ୍କରିତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ମା'କୁ ନାମ ଦେଇଆଉ ସ୍ଵାଠ୍-ଲିଷ୍ (at least) ଅନୁଭବ ; ଅର୍ଥାତ୍ ମେସ୍ ଟଙ୍କା ନ ଦେଇ ଗଡ଼ମସ କରିପାଇଲେ ଏଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଣିପକାର୍ଯ୍ୟ । ‘ଏକଟି ସାଦୁ ନ ଭୁକ୍ତି ତ, ଭୁକ୍ତି ତ ସ୍ଵରନେହି ସହ’ ବୋଲି ମୁଁ ତର ବିଧାନ ଦଦେଇଙ୍କଠାରୁ ଦୁଣି ମାନୁଥବାରୁ ସାଙ୍ଗ ମେଲରେ ତା’ର ସତ୍ତବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଦିନକେ ଦୂଳ ଦିନଟା କଣି ପକାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତୃପ୍ତି ଆସେ ନାହିଁ କି ପେଟ ପୂରେ ନାହିଁ । ଏଇମିତି ହେଉ ହେଉ ମେସର୍ବୟ ବାଙ୍ଗ ରହିଲେ ମିଳ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ସମସ୍ତ ମହିନ୍ଦ୍ର ସତ୍ରେ ଆଶ୍ରୟ ହରିହର ଦାସ ମିଳ୍ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ; ବୋଧକ୍ଷେତ୍ର ଦେବାକୁ ବାଧ ହୁଅନ୍ତି ।

ଥରେ ମିଳ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିବା ମୋ’ର ମୁଁ ଦେଖି ଦାସେ ଆପଣେ (ପଣ୍ଡିତ ଗୋପ-କ୍ଷେତ୍ର) ବୁଡ଼େଇ ରୁଡ଼େଇ ମୋ’ଠାରୁ ମୋର ଅର୍ଜ୍ଞା ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିକାର ଦୃଚୂପ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ସମାଜ ବିନ୍ଦୀ କରିବାର ଉପାୟଟି ବଜାଇଦେଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବଜାର ଓ ସ୍ଵାକ୍ଷରରେ ସପ୍ତାହକ ମାତ୍ର ପଚିଶ ଖଣ୍ଡି ବିନ୍ଦୀ ହୁଏ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଷ୍ଟେସନରେ ଅଟକୁଥିବା ଏକସ୍ପ୍ରେସ ଓ ପାହେଞ୍ଚର ଗାଡ଼ିରେ ସମାଜ ବାହ୍ନାରିବାର ଦିନଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛିତ୍ୟମ କରି ବିନ୍ଦୀ କରିବାରେ ସାପ୍ତାହକ ବିନ୍ଦୀ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଅଣୀ ଦୟ୍ୟନ୍ତି ଉଠିଲ । ସମାଜର ଦାମ୍ ଦିନପଇସା, ମୋତେ ଶତକତା ପଚିଶ କରିବି ସମୟମୁକ୍ତ ମିଳେ । ହସ୍ତାକୁ ଏ ବାବ-ତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ଟଙ୍କାଟିଏ ମିଳିବିବାରୁ ମୋର ଅଶ୍ଵବ ପୂରଣ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେସରେ ବିନ୍ଦୀ ଟଙ୍କା ଜମା ଦେବା ପର୍ବତୀ ବୁଦ୍ଧିଧା ଦୋକାନ ଓ ସରଘରେ କରି ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ମିଶିବା ଫଳରେ ମେସର୍ବୟ ବାଙ୍ଗ ରହିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଯେପରି ହୁଅନ୍ତି, ସେଥରେ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ପିଲ୍ ଜବନ୍ୟାକ ପାଇଁ ହାତେ ମାପି ରୂପଣ୍ଡେ ରୂଳନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କନା ମୋଠାରେ କାମ ଦେଖାଇଲ ନାହିଁ । ସୁଣି ମେସ୍ ଟଙ୍କା ବାଙ୍ଗ ପଡ଼ିଲ, ମିଳ୍ ବନ୍ଦ ହେଲ ; ଯେତିକି ମିଳ୍ ବନ୍ଦହେଲ ସ୍ଵାଠ୍-ଲିଷ୍ ଓ ରୂପା କଦମ୍ବଙ୍କ ଅନୁ-ଗର୍ହରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସେତିକି ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ହେଲ । ତା’ ଉପରକୁ, ବଳଙ୍ଗିରର ସାହାଯ୍ୟକାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲ । ଦାସେ ଆପଣେ ପୁଣି ଏକଥା ନିଖାର ନିଖାର ହୁଏ, ସମାଜ ଗାହକମାନଙ୍କର ଠିକଣା ଲେଖିବା କାମ ଯୋଗାଇଦେଲେ ଯେ ମାସକୁ ସେ ବାବତ୍ରରେ ଆଠୋଟି ଟଙ୍କା ମିଳିଲ ।

ସତ୍ୟବାଦୀରେ ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ :

ସ୍ଵେ ସବୁ ପରର କଥା । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବାର ଅଳ୍ପଦିନ ଭାବରେ ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସିବାର ହମ୍ବାଦ ପାଇ ମୁଁ ଦଦେଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଲି । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ମାହାମ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନର ମହିନ୍ଦ୍ର ଶୁଣାଇ ମୁଁ ଦଦେଇଙ୍କ କଂଗ୍ରେସ

କରିଦେଇଥାଏ । ତାଙ୍କୁ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧାଇ ଦସ୍ତୁରମତ କଂଗ୍ରେସବାଲ କରିବାର ଯୋଜନା ମନେ ମନେ କରି ମୁଁ ଦବେଇଙ୍କୁ ଲଗାଇଲି, ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସି ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଆସିବାକୁ । ସେ ଅଗରୁଦ୍ଧରେ ରାଜୀ ହେଲେ । ସ୍କୁଲ ହତାରେ ମହାମ୍ବାଙ୍କ ପାଇଁ ସେଉଁ ବିରାଟ ସର୍ବ ହେଲା ତା’ର ଭିତରେ ଦବେଇ ଦୁହେଁ ବସିଥାଏଇ । ଆମ ଶାରୀରେ ଶୁଣିଏ ମୁସଲମାନ ଥିବାରୁ ‘କାଳି କରେଗେ’ ‘ଧାରାଳ ଖାସ୍ତା’ ତାଞ୍ଚାର ହିନ୍ଦୀ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଶାରୀର ସମସ୍ତେ ପରିଚିତ । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଖୁବ୍ ସରଳଭାବେ ବସେଇ ବସେଇ କହୁଥିବାରୁ ଦବେଇ ବୋଧଦ୍ୱୟ ବୁଝିପାରୁଆନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ । ମୋତେ ଆଶା ଦିଶୁଆଏ, କୌଣସିମତେ ସେ ପଇସା ଯୋଗାଡ଼ କର ଅନ୍ତରେ ଶଣ୍ଟେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ଓ ଗାମୁଗୁ କିଣିବେ । ପ୍ରାୟ ଅଧିକଷ୍ଟେ ବହୁତା ହେବା ପରେ ମୋର ଏ ଆଶାରେ ରାଧାଚତ୍ର ପଡ଼ିଗଲା ।

ସର୍ବ ଗୁଲକୁ, ଏଇ ସମୟରେ ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଉପରଠେଳି ଶିଆ ବେଳ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନୁଭବ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଗିନ୍ଧାରେ କ’ଣ ଟିକିଏ ଅଣି ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ ; ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ବୁମଚ ଥାଏ, ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଖୁବ୍ ଭରତରେ ଗିନାଟି ଧର, ବନ୍ଧୁତା ବନ୍ଦ ରଖି, ବୁମଚ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବୁଝି ରହୁଥାନ୍ତି । ଗିନା ଭିତରେ କି ଦୂର୍ଲଭ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଥିଲା ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଥାଏ, ଏଇ ସମୟରେ ‘ଆରେ ମେଲୁଛିଟାଏ’ ବୋଲି ଦେଶ ତେ ପାଟିରେ କହି ଦବେଇ ଭିତି ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ହୋଇ ସର୍ବ ଗୁଡ଼ ଗୁଲିଗଲେ ଏକାବେଳକେ ଶ୍ୟାମକୁଣ୍ଡ ଯାଏଁ । ମୁଁ ସନ୍ତୃପ୍ତରେ ଭିତି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯାଇ କ’ଣ ହେଲା ବୋଲି ନାରବରେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଠିଆ ହେଲା । ମୋତେ ଦେଖି ଦବେଇ ରାଗରେ କହିଲେ, ‘ହୁତୁମ୍ବା କେ । ମଣିଷ ନ ଚିନ୍ତି ନ ଜାଣି, ମୋତେ ଯାଇ ତାକି ଅଣିଲି । ବୁରାଅଣା ଲେଖାଏଁ ଆଠଣା ରେଳ ଖର୍ବ ବୁଥାରେ ପଡ଼ିଲା । ହଇରେ ! ସ୍ଵାକ୍ଷର କହୁଛି ମହାମ୍ବା ? ସର୍ବଟା ଭିତରେ ବସି ଶାହୁ ଶାହୁ କରି ଶାହୁଛି ! ହଜାରେ ଲୋକ ବୁଝିଥିବେ, ତମେ ଖାରି ଥିବ ! ଏମିତି ଯିଏ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ମେଲୁଛ ; ତୁମେ କହୁଛ ମହାମ୍ବା !’ ଏକା ସାବୁ ନ ଭୁଂକିତ ଶ୍ରୋକର ଆବୁଦ୍ଧି ହେଲା । ମୁଁ ଯେଉଁକି ଶୁଣିଥିଲି, କହିଲ । ସବୁ କାମପରି ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଖାଇବା ପିଲାବା ନିୟମିତ ଭାବେ କରନ୍ତି ବୋଲି କୈପେଣ୍ଟୁତ ଦେଲି; କିନ୍ତୁ ଓଳଟା ହେଲା । ଦବେଇ ରାଏ ଦେଲେ, ‘‘ଏଉଟା, ଲେକେ ବଲ୍ଲବଳ୍ଲ ହୋଇ ବୁଝିବା ବେଳେ ଶାହୁଛିବୋଲି ସ୍ଵା ଦିହରେ ଲାଗନାହିଁ; କମିତି କାଙ୍ଗାଳ ଆ ପରି ଦିଶୁଛି, ଦେଖନାହିଁ ? ମିଛରେ ମୋତେ ଏତେବୁନ୍ଦାଏ ପଇସା ଭଣେଇଲୁ ।’’ ସର୍ବ ସରିବା ବେଳେ ରାତରେ ଶୋଇବା ଭିତରେ ଯିବା ଆସିବା ଗାତିଭାକୁ ସେ ରୁଥୁଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲେକର ଏମିତି ଥାରୁ ତା’ର ଭିତ୍ୟ କଥାପି ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଉପର୍ଯ୍ୟତବାଣୀ ଶୁଣାଇଥାନ୍ତି । ଦବେଇଙ୍କର ଶ୍ରୀମା ମୋ’ଠାରୁ ଗୁଡ଼ିଗଲ ବୋଲି ମୋତେ ଭାର ତର ମାଡ଼ିଲ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ, ଆମ ଗାଁ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିବା ଗାଡ଼ିବେଳ ପୁଷ୍ଟିରୁ ଦଦେଇଛୁ ଟିକିଏ ବୁଝାଇଦେବାକୁ ମୁଁ ହରିବାରୁ ଓ ରାମବାହୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କଲି । ଦାସେ ଆପଣେକ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲେ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କେଜାଣି ? ହରିବାରୁ ଏ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ମଣିରେ ଦଦେଇ ପାଟି କରି ଉଠିଲେ, ଆଶ ମୋତେ କହିଲ ଦାସେ, ତମେ ଏମିତି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଲେକଙ୍କ ଆଗରେ ଖାଇପାରିବ ? ପଞ୍ଚିମାନୁଭାବ ସମସ୍ତେ କ’ଣ ଏମିତି ଆଗୁରଭ୍ରମ୍ଭ ହୋଇଗଲେଣି ? ଖାଇବା ବେଳ ହୋଇଗଲ ବୋଲି ତ ସମସ୍ତେ କହୁଛି ! କାଳି ଏ ଟୋକାଟା ଓ ତା ସାଗମାନେ ସେଇଆ କହୁଥିଲେ । ତେବେ କ’ଣ ହରିବା ମୁଢିବାର ସମୟ ହୋଇଗଲ ବୋଲି ଏହଟା ସଭାମହିରେ ଗୁରୁଶଙ୍କା ଓ ଲିଯୁଶଙ୍କା କରନ୍ତା ? ପୋଲଙ୍ଗ ଗଛ ଆଡ଼କୁ ଗୁଞ୍ଜା ଯୋଡ଼ାଏ ତ ଯେବାକ ଦେଇଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା ! ଏହଟା କାଳି ଯାହା କଲ ତମ ଗାଁର ଭଲ କିଏ ସେମିତି କରିପାରିବ ? ହରିବାରୁ ରାମବାରୁ ଯାହା କହିଲେ ସେଥିରୁ ଜାଣିଲି, ସେ ଦୁହଁ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପାଇଁ ଓହାଲାଭ କରିବା ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଦଦେଇଛନ୍ତି ଅଭିଯୋଗ ମାନିଗଲେ ।

ମୋର ଭୟ ହେଲ, ସଦି ପାଠ ଗୁଡ଼ି ଘରକୁ ଆ ବୋଲି ଆଦେଶ ଦେଇଦେବେ ? ଭଗ୍ୟକୁ ସେ କଥା ହେଲା ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିନା ଏମିତି କରୁଛନ୍ତି, ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ସେ କଥା ନିରାଟ ସତ ବୋଲି ସେ ମାନିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା ଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି । ଖାଇଲବେଳେ ଶତ ଯାକ ପାଟକର ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରିବାରୁ ରାମବାହୁଙ୍କ ଭଳ ନୈଷିକ ଗ୍ରାହଣମାନେ ହରି ମଳିକ ବୋଲି ଆମର ଜଣେ ପାଣ ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗେ, ଏକା ପଂକ୍ରିରେ ଖାଇ ବିପିବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ଶବ୍ଦୋତ୍ତମ ଉପରେ କରି ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ । ହରିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଠି ଗାଧୋଇ ନିତ୍ୟକର୍ମ କରିବାର ଦେଖି ସେ କହିଲେ, ‘‘ଏମିତି ଆଗୁରରେ ଯେ ଥିବ, ତାକୁ ଦୋଷ ଲାଗିବ କମିତ ? ଏ ଭଳ ଲୋକ ଯାହା କରିବେ, ସେ ସବୁ ଠିକ ।’’ ଏ ଘଟଣା ପରେ ଦଦେଇ ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ କହିଲେ । ମହାପ୍ରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ଧାରଣା ଦୂର କରିବାକୁ ମୁଁ ଅନେକ ଥର ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ ହୋଇଛି । ଶେଷରେ, ମହାପ୍ରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପୁଅ ଦେବ ଦାସ ରାଜଗୋଟାଳାରୁଶଙ୍କ ଝିଅ ସଙ୍ଗେ ପାପ ପ୍ରଣୟ କରି ପ୍ରତିଲେମ ବିବାହ କରିବା ପରେ ମୁଁ ମୋ ଚେଷ୍ଟା ଗୁଡ଼ିଦେଲି । ଅନୁଲେମ, ପ୍ରତିଲେମ ଓ ଅସର୍ବ ବିବାହର ତହିଁ ବୁଝାଇ, ଦଦେଇ ସିକାନ୍ତ ଶୁଣାଇଦେଲେ, ‘‘ପୁନେ ଯଣସି ତୋସେ ତ ବିଶୁଦ୍ଧାନାଂ ବିଶୁଦ୍ଧତା ।’’ ବାପ ଯଦି ଭଲ ତେବେ ପୁଅ ମନ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ବାପଠାରେ ଜାପ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଦୋଷ ପୁଅଠାରେ ଫୁଟି ଦିଶେ । ବନ୍ଦୁକାଳ ‘‘ପୁରୁଣାକାଳିଆ’’ ଓ ‘‘କୁଣ୍ଡାର ଗ୍ରହ’’ ବୋଲି ଦଦେଇଛୁ ମାପ କରିଦେବାର ଧୃଷ୍ଟତା କରିଛି ।

ସେ ଯାହାହେଉ ଆମର ସତ୍ୟବାଦୀ କର୍ମସୂରୀ ଯଥାଶ୍ଵର ଗୁଲିରହିଲ । ବଲଙ୍ଗିରୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ମୋହନ ଦାସେ ଓ ଦନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ପୁଣକିଶ୍ଚା ସୁଲରେ ମାସେଣଟେ

ରହି ସତ୍ୟବାଣୀ ଗୁଲିଆସିଥାନ୍ତି । ଆମେ ତିନିହେଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଗୋଟିଏ ରୂପରେ ଥାଏ । ସାତେ ଗୁଣଟାବେଳେ ଶୟା ତ୍ୟାଗକର ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରିବାକୁ ହୁଏ ; ୪୫ ମିନିଟ୍ ପରେ ୧୫ ମିନିଟ୍ ଭଗବତ୍ତାଙ୍ଗୀରା ପାରସ୍ପର କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ତା'ପରେ କୋଡ଼ିଏ ମିନିଟ୍ରୁ ଦେଖି କସରତ୍ତ କଲପରେ ଜଳଶିଆ ଶାଇ ପାଠପଢ଼ିବାକୁ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବା, ସାତେ ଦଶଟାରେ ଭାତଖାଇ ଟିକିଏ ବିଶ୍ଵାମ କର ସୁଜାକଟା ଓ ଲୁଗାରୁଣା କ୍ଲାସ । ପ୍ରିଞ୍ଚ ଲେଉଟିବା ପରେ ବଚିଷ୍ଟ କାମ, ତା'ପରେ ଡ୍ରୁଗ୍ସେଲ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୁଣି ଭଗବତ୍ତାଙ୍ଗୀରା ପାରସ୍ପର ସାର ରାତି ସେଇନ । ତା'ପରେ ସାତେ ୧୮୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସପର ଦିନପାଇଁ ପଡ଼ା କରିବା । ସୁରବାତୁଙ୍କ କଡ଼ା ନଜରରେ ଏ ସବୁ ନିୟମିତ ଗୁଲିଆସ ।

ଏହାର ବ୍ୟକ୍ତିମାନ ପାଇଁ ଯେ ଆମଥାନ୍ତୁ ଅପଚେଷ୍ଟାର ଅସାବ ହେଉଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ଏ ଅପଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟର୍ତ୍ତ କରିବାକୁ ହରିବାରୁ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀମାନେ ବି ଲାଗିଥାନ୍ତି । କେତେବେଳେ କେମିତି ସେମାନେ ହାରନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ସବୁଠାରୁ ଦେଖି ଭଡ଼ ହୁଏ ଶୀଘରଦିନେ, ସାତେରୁରଟାରେ ଛିଠିବାକୁ । ବର୍ଷାପଣ କାକର ଝରୁଅବାବେଳେ ବାହାରିପାଣି ଯାଇ, ଦାନ୍ତ ସଷି ଶ୍ୟାମକୁଣ୍ଡରେ ବୁଦ୍ଧିବା କେମିତି ତାହା ଅନୁଭବ ସିନା ଜାଣିବ ! ନିଜ କୋଠାରୁ ବାହାରିବାର ବିଳମ୍ବ ହେଲେ କାହିଁ କାହିଁ ହରିବାରୁ ଆସି ଦୁଆରମୁହଁରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏ ଉପ୍ରାତ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଥରେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ କରିଥିଲୁଁ । ଆମ କୋଠାର୍ଟି ‘ଏ’ ବୁକର ଗୋଟିଏ କଡ଼କୁ । ପଛପଟ ଝରକାର ଯୋଡ଼ିଏ କାଠ ରେଲିଙ୍ ହୁମୁଳା କରିବା ଅସାଧ ହେଲନାହିଁ । ରେଲିଂ କାଢି ପଛବାଟେ ଯାଇ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ବାହାରୁ ଶିକୁଳି ଲଗାଇଦେଇ, ପୁଣି ପଛପଟ ଝରକାବାଟେ କୋଠା ଭିତରେ ପଣି ଶେଯ ଧରିବା ଯୋଜନା ରୁଳୁ ହେଲା । କିଏ କୋରିଦିନ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ଲଟେଶ୍ଵର ଉଠି ଠିକ ହୋଇଗଲ । ହରିବାରୁ ଆସି ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଶିକୁଳିରେ ହାତ ମାରିଦେଇ, ‘ବିଶୁଳିଆସୁଡ଼ାକ ଆଜି ଗାଧୋଇ ଗଲେଣି’ ରୂପକ ଅସ୍ତ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କର ଯା’ନ୍ତି । ଆମେ ଉପାସନା ଘଣ୍ଟି ବାଜିବାର ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ ପୂର୍ବରୁ ଶୟା ତ୍ୟାଗ କରି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରିବା ସକାଶ ଶ୍ୟାମକୁଣ୍ଡକୁ ଯାଏ ।

ଏ ଯୋଜନା ସଫଳ ହେବା ସକାଶ ନିତାନ ଆବଶ୍ୟକ ହରିବାରୁଙ୍କ କଠୋଲି ରେ ଶୁଣିବାମାନେ ମଲପର ଶେଯରେ ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିବା । ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଲି ଯେବେ ପିଲଟ । ଚର୍ବି ପୁରୁଷ ହୋଇ ଆମ ସାଙ୍ଗେ ଥାଏ ସେଇଟା ଅତି ହସକୁଳା । ଅଛି କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ରୁପ ପାଞ୍ଚଦିନ ଏ ଉପାୟରେ ଆରାମ କରିବା ପରେ ଦିନେ ହରିବାରୁ ଆମ ଦୁଆର ଶିକୁଳିରେ ହାତମାତି, ‘ଅଲ୍ୟାନ୍ତାଙ୍ଗୀକାନ ଆଜି ବି ଉଠିସାରଲେଣି’ ବୋଲି କହିଲା ବେଳକୁ ରାମକୃଷ୍ଣ ଶୁଣିକି ଟିକିଏ ହସ ରେକିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲ । ଶିକୁଳି ଫିଟାଇ ହରିବାରୁ ଘରେ ପଣିଲେ । ଶୁଣିଯାକ ଉଠି ଅପରାଧୀ ପଣ ତାଙ୍କ ଅଗରେ ଠିଆହେଲୁଁ । ଆଶ୍ୱାସନାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁ ହରିବାରୁ ଆମକୁ ଓ ଆମେ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ରୁହିବାର ଉପାୟ ନ ଥାଏ । ହରିବାରୁ ମୁହାଏ ଭର୍ଷନା କଲ ପରେ, ଏକାଧିକ

ବର୍ଷ ଭଲ ଆଚରଣ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବା ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ କୌଣସି ଯୁଗ ଦେଲେ, ଏମାନେ ତ ଘୋଟ ନେଇ ‘ତିନିକୁ ଏକ’ ଘୋଟରେ ଝରକାରୁ ରେଳିଂ ଉଠାଇବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ, ମୁଁ କ’ଣ କରନ୍ତି ? ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ଘୋଟବେଳେ ଏ ଯୋଜନାର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲେହେଁ ସେ ତିନର ପାଇ ଅନୁସାରେ ସେଇ ଝରକାବାଟେ ଯାଇ ଦୁଆରେ ଶିଳ୍ପିନି ପକାଇଥାନ୍ତି । ସେକଥା ଆମ ଦୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରିଲ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟା କାହା ମୁଣ୍ଡରୁ ଚାହାରିଛି ବୋଲି ଦୂରବାହୁ ବାରମ୍ବାର ପରୁରିବାସତ୍ତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତୁମା । ଉଦ୍‌ଭବନର ଗୌରବ ମୋର ହୋଇଥିବ ବା ମୋହନ ଦାସଙ୍କର । କିନ୍ତୁ ନିଜ କୁଣ୍ଡଳା ନିଜ ମୁହଁରେ କହନ୍ତି କିପରି ? ଆମ ଦୁଣ୍ଡରୁ, ପାଞ୍ଚମିନିଟର ଅଧିବିଷୟ ସହେଁ, ସେ କିନ୍ତୁ ନ ପାଇ, ‘ଘୁଣ୍ଣା ବୁଡ଼ାକ ! ହଉ, ଗାଧୋଇବାକୁ ଯାଅ ଯାଙ୍ଗେ’ ସାଙ୍ଗେ ବୋଲି କହି ସେ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ସେଇଦିନ ଉପାସନା ପିରିଅଡ଼ରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେଲ । ସକାଳେ ଯେ ଆଗ ଉଠିବ, ବା ପାଟି ଫିଟେଇବ ସେ ଘର ଓଳେଇବ ବୋଲି ମୁଁର ହୋଇଗଲ । ତା’ ଆର ଦିନ ସକାଳେ ଦୂରବାହୁ ଆସି ଦୁଆରେ ହାଜର ହେଲିବେଳକୁ ଉଚିତ୍ତ ଦୁଆର କିଲା । ବହୁତ ଡାକିଲେ, ବହୁତ ଦୁଆର ବାଡ଼େଇଲେ । ସମସ୍ତେ ଚେଇଁଥାଉ । କିନ୍ତୁ ଜବାବ ଦେଲେ ବା ଉଠି ଦୁଆର ଫିଟାଇଲେ, ଆଗ ଘରଟି ଓଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅବଶେଷରେ ଭଲ ଆଚରଣ ପାଇଁ ପୁରସ୍କାରପ୍ରାସ୍ତ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସେ ଉଠିଲେ, ଏବଂ ଏକେ ଡାକିବା ସହେଁ ନ ଉଠିବାର କାରଣଟା କହିଲେ । ଆମର କାନ୍ତି ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲ । କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଗ୍ରାହକତାକୁ ଡାରିଫ୍ଟ କରିବାର କଥା ଯେ, ଏଥରେ ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଆମୋଦିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଉପାସନା ପିରିଅଡ଼ରେ ବ୍ୟକ୍ତିମନ କଲେ ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ଆମୋଦିତ ନ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧାବ ଗାଲିଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ବି ଦୂରବାହୁ ଚାଲି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଉପାସନା କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଦେଖନ୍ତି । ମୋର ନିଜର ନିତ୍ରା ଟିକିଏ ଅଧିକ । ଗାଧୋଇ ଆସିବା ପରେ ମୁକ୍ତା ଦୁଇନ ଦିନେ କାହିଁ କାହିଁ ନିତ ମାତ୍ରାବାଦ । ମୁଁ କମାମୁଁ ପକାଇ ଅଣି କୁଳ ଧାନ କଲ ପର ବସି ଶୋଇପଡ଼େ । ଉପାସନା ପରେ କସରତ । କସରତ ବେଳେ ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତ ଲାଈଜ ହେବାରୁ ବାସୁଦାରୁ ମୋ ଚୁମ୍ବକୁ ଯାଇ ମୋର ଧାନଭଙ୍ଗ କରାଇଲେ । ସେ ଦିନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗେ ସେ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଲେ ଡାହା ଖୁବ ବାଧୁଲ । ଏ ଦିନ ପରେ, ସୁତା-କଟା କୁଳ ଦେଲେ ସୁତାକଟା ମୁଦ୍ରାରେ ମୁଁ ବାକିଆ ନିଦର ଭରିଣା କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ କଲି ପଢ଼େ, ଉପାସନା ଦେଲେ ମନ୍ଦିନୀଦରେ ଭରିବଦ୍ୱାରୀତା ପାର୍ଶ୍ଵଶ କରିବାରେ ହେଲା ବିଲି ନାହିଁ । ସୁତାକଟାରେ ସବୁ ଦିନ ହେଲା କରିବା ବି ଚଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେହ କିଏ କେତେ ତୋଳା ଦା ତୋଳାଂଶ ସୁତା କାଟିଲ ଡାହାର ଡାଲିକା ରହେ, ଏବଂ ହୃଦ୍ୟାକରେ କାହାର କେତେ ହେଲ ହେଉମାନ୍ତର୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ । ସବୁଥରେ ପରି ଏଥରେ ପାଞ୍ଚ ହେବାର ଜିନ୍ଦି କମ୍ ନ ଥାଏ ।

ରବିବାର ଦିନ ସକାଳେ ପାଖ ଗୀମାନଙ୍କୁ ତିନିଜଶ ଲେଖାଏଁ ପିଲ ଗୋଷ୍ଠୀ ଧରୀନ୍ତ୍ରି ; ବିଶେଷ କରି ତୁଳା ଦେବାକୁ ଓ ସୂତା ଓଜନ କରି ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ପଇସା ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ଆସିବାକୁ । ମୋର ଅଦ୍ୟାପି କାନ୍ଦରେ ବାଜୁଛି, ଦାସେ ଅପଣେକେର ସେ ଦିନର ଚେତାବନୀ—“ପିଲେ, ସବୁବେଳେ ମନେ ରଖିଥିବ, ତୁମେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ତୁଳା ଦେଇ ସୂତା ଆଶୁଷ୍ଟ ସେମାନେ ଆମ ସମାଜର ନିମ୍ନ୍ୟତରର ଲୋକ ; ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କଲେ ସେମାନେ ତୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ତତ୍ତ୍ଵାବ୍ଦୀ ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ମନ୍ଦମା ଦାସର କରୁଥିବେ ସୁତ୍ରମ କୋର୍ଟଙ୍କ ସୁତ୍ରମକୋର୍ଟରେ—ଉଚିବାନଙ୍କ ଶୀଘ୍ରରେ । ସେଠାରୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳିବ ନିଶ୍ଚିୟ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହେଉ, ବିନମ୍ବରେ ହେଉ ।”

ଏମିତି ପଦେ କଥା କହିବା ଭଲ ଲେକ ତ ଏବେ ଭାରତରେ ଅଛି ବିରଳ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଦାସେ ଆପଣେକେ ପରି ବାସ୍ତଳ୍ୟମମତାରେ ଅନ୍ୟର ପିଲଙ୍କୁ ବୃଦ୍ଧିବା ବି ବିରଳ ହୋଇଗଲାଗାନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ନିଦେଶ ଧରି ଅନ୍ୟମାନେ ଚତୁର୍ବିରକ୍ତ ଯାଏଇ । ଅମ ଗୋଷ୍ଠୀର ପାଳ ପଡ଼ିଆଏ ବାରବାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରରେ । ସତ୍ୟବାଣଠାରୁ ବାରବାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତମ ଅମ୍ବ ତୋଟା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚଛର ଅମ୍ବ ମିଠା କି ଖଟା ବାରିବାର ଦୌରାଣ୍ୟ ଭୋଗକରି ଗାଁ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଏକ୍ସପ୍ରେସଟରେ ଅମର କାମ ଯାଏଁ । କାମ ନ କର ଅମ୍ବ ଚଛକୁ ଫୋପଡ଼ି ମାରୁଥିଲେ ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ ହେଲେ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତ ତାର ଦୃଢ଼ ଜହାନ ଦେବାକୁ, କେତେ ସେଇ ତୁଳା ଦେଲୁଁ ଏବଂ କେତେ ସେଇ ସୂତା ଆଣିଲୁଁ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ବିବରଣୀ ଦରକାର ! ଅମର କୃତି ଦାସେ ଆପଣେକର ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୁଏ, ଏବଂ ଅମର ଅମ୍ବ ଆହରଣ ଏବଂ ଅପହରଣ ରୂପ ମହାପାପସୁଭାକ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପିଲଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟାମି ବୋଲି ଦିଶି ଟିକିଏ ମୁହିଁକ ହସାରେ ପଚିମାନ୍ତିତ ହୋଇଯାଏ । ଥରେ ଅଭ୍ୟାସୀୟ ହରିହରଙ୍କୁ ସେ ଆମମାନଙ୍କ ସମୟରେ କହିଥିଲେ, ‘ହରିହର, ତୁମର ତ ପିଲ ନାହାନ୍ତି, ଥିଲେ ଜାଣିଆନ୍ତି ସିନା କେତେ ଧରିବାକୁ ହୁଏ ଓ କେତେ ଗୁଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ ।’ ହରିବାରୁ ତାଙ୍କ କଥାର ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ମୁହିଁରୁ କ’ଣ ପଦେ ବାହାରିଲ ଯଦ୍ବାଗ ଆମେ ଜୟିର ପାଇଲୁଁ ଯେ ଦାସେ ଆପଣେକର ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ରିଅ, ତାଙ୍କ ସୂଖ ଦୁଃଖ ବିପ୍ରୟାରେ ଦାସେ ଅପଣେ ତିଳେ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୧୯୧୯ ମେ ଓ ଜୁନ ମାସରେ ବାରବାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରରେ ସାଂକଟା ପ୍ରତି କି ଆଗ୍ରହ ? ଗୀର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କି ଗ୍ରାମ ସେହିକିନ୍ତନ, ଏବଂ ସେ ପୁରୁଷର ଉଚିବାନ୍ତ ମହାସ୍ଵା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କଠାରେ କି ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ! ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ କଥାରେ ଦେଶର ଖୁବ ଅଳ୍ପଲୋକ ଗୁଡ଼ିର ଗୁଡ଼ିଥିଲେ ଖା କେଳିବାରଣ କରିଥିଲେ । କେଲୁଁରେ ଦେଖିଛି, ଅସହିଯୋଗୀମାନେ ବୁଝୁଅନ୍ତି, କେଲୁଁ ପଛେ ହେଉ ଜୋଗିମାନା ନ ହେଉ ; ଯଦିବା

ହେବ, ଆଦାୟ କରନ୍ତାଉ । ଏତେବେଳକୁ ଜଣାପଡ଼ିଗଲଣି, ଏହି ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ପୁଣି କେତେ ଅଳ୍ପ ଲୋକ ତାଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଭାବରତର ଜନ୍ୟାଧାରଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲ ଯେ, ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀ, ମେଲ୍ଲି ହୃଅନ୍ତ ବା ଆର୍ମ ହୃଅନ୍ତ, ଲୋକଙ୍କୁ ଉଚାର କରିବାକୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି । ବୀରମନରୁ ପୁରୁ ଗୋଟାଏ ଗୁଁ ; ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ, ବିଧବା ଓ ପିଲେ ସୁତା—କଟାକୁ ଧରି ଦେଇଥାନ୍ତ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଅହ ସ୍ଵରୂପ । ଗୁଡ଼ାଏ ସୁତା କଟା ଦୂର ଏବଂ ତାହାର ବାହୁକ ହେଉ ଆମେ ତିନିଜଣ । ବାହୁକ ତାଳିକରେ ଆମ ନା ସବା ଓପରେ ରହେ । ସେ ଗୁଁର କାରି ମିଶ୍ର ବୋଲି ଜଣେ ଗାନ୍ଧୀ-ଧର୍ମୀ ଆମ ନାମରେ କ'ଣ ପ୍ରଶଂସା ଗାଇଥାନ୍ତ । ଥରେ ଆମ ତିନିଙ୍କର କଳିରେ ସୁତା ଅଖାଟି କାଦୁଅରେ ପଡ଼ିଗଲ । ଆମ ବିରୁଜ୍ଜରେ ଅଭିଯୋଗ, ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲ । ସେ ପକ୍ଷ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଉଭୟ ପଟର ଜକାବ ମୁଆଳ ଶୁଣି କହିଲେ, ‘ଏତେ ଓଜନ ଅଖା କିଏ କେତେବାଟ ମୁଣ୍ଡେଇବ ସେ ବିଷୟରେ ତିଲଙ୍କର ଟଣଓର ଅପରିହାର୍ମ । ଛୁଡ଼ିଦିଅ । ଦୁଲା କାଦୁଅରେ ପଢ଼ିଥିଲେ କ୍ଷତି ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେଣୁ ଦଣ୍ଡ ହୃଅନ୍ତା । ସୁତାରୁ ପାଣି ଶୁଣିଯିବ ଓ ମଇଲା ଖାତିଦେଲେ ଖସିପଡ଼ିବ ।’ ଆମେ ଖସିରେ ଫେରୁଛୁ, ଦାସେ ଆପଣେ ଆମର ଅଭିଯୋଗକାଶଙ୍କୁ କହିଲେ—କ୍ଷତି ହେଲେ ଦଣ୍ଡ ହେବ, କହିଲେ ଯେ, ତାହା କ'ଣ ଠିକ୍ ?

ଏଇଭଳି ବିଷୟ ଉପରେ, ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଉପରେ, ଅହମର୍ଥଙ୍କ ପ୍ରତି ସମର୍ଥଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଦାସେ ଆପଣେ କୁକ ମିଟିଂରେ ବେଳେବେଳେ କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସାମାଜିକ ପାଇବାର ଭାଗ୍ୟ ମିଳିଲେ, ଦୂରରୁ ତାଙ୍କ ଗୁହ୍ୟପକାଇଲେ ଆମମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପର କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଖେଳିଯାଏ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ଗୁଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରେ ମନ ହେଲ ଗୁଁରେ ପେଟପୁରାଇ କିଛି ଦିନ ରହନ୍ତି । ୧୯୩୭ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାଭରୁ ମୁଁ ପ୍ରବାଦୀ । ୧୯୧୯ରେ ବିଲଙ୍ଗରରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିକୁ ଆସି ପୂର୍ବ ମାସେ ବି ରହନାହିଁ । ମନ ହେଉଥାଏ, ଭାବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହି ତାଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଦେଇନ୍ତି; ମୋର ତିଲଦିନର ସଙ୍ଗୀମାନେ ପୁରୁଷ ହୃଦ ଜାଗରିତ କରି ସଙ୍ଗୟୁଝ ଲେଡ଼ୁ—ଆ'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆନ୍ତରମକୁ ଯାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରେ ବ୍ୟଗ୍ରତା ହେଉଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଫେରି ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ମୋ କରିଥିବା

ଗୁଁଗହୁଚିତର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଚର :

ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ଗୁଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରେ ମନ ହେଲ ଗୁଁରେ ପେଟପୁରାଇ କିଛି ଦିନ ରହନ୍ତି । ୧୯୩୭ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାଭରୁ ମୁଁ ପ୍ରବାଦୀ । ୧୯୧୯ରେ ବିଲଙ୍ଗରରୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିକୁ ଆସି ପୂର୍ବ ମାସେ ବି ରହନାହିଁ । ମନ ହେଉଥାଏ, ଭାବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହି ତାଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଦେଇନ୍ତି; ମୋର ତିଲଦିନର ସଙ୍ଗୀମାନେ ପୁରୁଷ ହୃଦ ଜାଗରିତ କରି ସଙ୍ଗୟୁଝ ଲେଡ଼ୁ—ଆ'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆନ୍ତରମକୁ ଯାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଦା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନରେ ବ୍ୟଗ୍ରତା ହେଉଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଫେରି ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟିରେ ମୋ କରିଥିବା

କାମର ବିବରଣୀ ଦାସେ ଆପଣେ ପାଇଲେ ଟିକିଏ ଥବା ଆନନ୍ଦିତ ହେବେ ବୋଲି ଲେଉ ଥାଏ ।

ଆମ ଗାଁର ଆମେ ତିନିଜଶ ସତ୍ୟବାଦୀ ସୁଲକୁ ଯାଇଥାରି । ଜଣେ ପ୍ରସ୍ତର କାର୍ପି କରିବାକୁ ହଦେଇଲା ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମିକୁ ପରେ ପରେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହଦେଇ ଅନ୍ୟତି ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ମାଟିକୁଳେଶନ୍ ପାୟ୍ କରି ଗୁକିରିରେ ଢୁକିଗଲା । ଦ୍ଵିତୀୟ ଜଣକ ମୋ ହଙ୍ଗେ ବାହାରିଲା ଖୋଜା ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମକୁ । ସେ ମୋର ମିତ । ଆମେ ଦୁହେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଗଲୁଁ ଏବଂ ଦୁଃଖୁଁ ଗୋଟିଏ ଆଡ଼ି ପଠାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲୁଁ ।

ସେତେବେଳେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମର କାହାଁ ୩ ନରସିଂହ ଚ୍ୟାର୍ଥପତ୍ନାୟକ । ସେ ସେହେଠାଙ୍ଗ ; ସଭାପତି ଥାନ୍ତି ୩ ରତ୍ନନାଥ ମହାପାତ୍ର । ମହାପାତ୍ରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର । ବାଣପୁର ମାଇନର ସୁଲର ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟର ପଦ ଛାଡ଼ି ଅହସ୍ତୋଗରେ ମିଶିଥାନ୍ତି ; ବସ୍ତୁସ୍ତ ଲୋକ, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବିନମ୍ବୀ । ନରସିଂହ ବାହୁଙ୍କ ହାତରେ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମର ପରାମରିନା ଦୀୟିତ୍ବ ପ୍ରତି ଦେଇ, କିନେ ଆଡ଼ିଇ ହୋଇ ରହି ଦୂଜା କଟାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥାନ୍ତି । ନରସିଂହ ବାହୁ ଆଜାଏ କ୍ଲାସରୁ ପଡ଼ା ପ୍ରତିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସହାଯାୟୀ ଜଣେ, ଶ୍ରୀ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ, ମଧ୍ୟ ପଡ଼ା ପ୍ରତିଥାନ୍ତି ଆଶ୍ରମରେ ଥାନ୍ତି । ସେ ଚ୍ୟାର୍ଥପତ୍ନାୟକଙ୍କ ତେଜରେ ମୁନାନ ହୋଇ ମୁହଁ ଚାକି ରହିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବସିବା ଠାଣି, ରୂପଭେକ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପାଠମଧ୍ୟରେ ଲୋକ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ଧାରଣା କରିପାରିନଥିଲି । ପରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା ହେଲା । ସେ ଏବେ ଜୀବନରେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରି ଚଲନ୍ତି ଚତୁର ଲୋକ ମୁଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦେଖିଛି । ଆସ୍ପତ୍ରିଷ୍ଟା କରିବାରେ ଅଛି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟମନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କର ରୁକ୍ଷ ଓ ଚରୁରତା ଜୀବନରେ ବିଶେଷ କାମ ଦେଲା ନାହିଁ, କି ସେ କଂଗ୍ରେସବାଲଙ୍କ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଉପମୁକ୍ତ ଆସନ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଆମେ ଦୁଇ ମିତ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ ପଶିଲାବେଳେ, ଗୋଟିଏ ଘରର କୋଟରେ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କୁ ଯେପରି ବସିବାର ଦେଖିଥିଲୁଁ ତାହା ମୋର ମନେଅଛି । ସେତେବେଳେ ଚ୍ୟାର୍ଥପତ୍ନାୟକେ ମଧ୍ୟ ମନେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମୁଁ ବିଶ୍ୱରିଲା, ସେ ଯଦି ପୁଲିସ୍ ଦାରୋଗା ହୋଇଥାନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ବେଶ୍ ମାନିଥାନ୍ତା । ସେ କଂଗ୍ରେସବାଲଙ୍କ ଭିତରେ ନାମ କରି ଆସୁଥିଲେ, ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁସରେ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବେଗରେ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଜୁଡ଼ାଏ କଷ୍ଟ ପାଇ ଅକାଳରେ ଗୁଲିଗଲେ ।

ଚ୍ୟାର୍ଥପତ୍ନାୟକଙ୍କ କଠୋର ବ୍ୟବହାର ଦୁଇ-ତିନି ଦିନ ସେଇ କରି ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ତାଳିମ ପାଇ ମୋ ମିତ ଓ ମୁଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଥାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରସ୍ତର କରିବାକୁ ଗଲୁଁ । ପାଥେୟ ହେଲା, ଆଠଥଣା ପଇସା, ପରୁଣଟିକିଆ ଖଣ୍ଡିଏ କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ବର ଖାତା ଏବଂ ତନୁପ ଖଣ୍ଡିଏ ତିଳକ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ପାଣି ଖାତା । ସାତଦିନ ଭିତରେ ଦୁଇଟିଯାକ ଖାତା ସରିବ ବୋଲି ଛାକୁମ ପାଇଲୁଁ । କୌଣସି ଦିନ ଦୁହେଁ ମିଶି ଗୁରିଥିଲା

ଅଧିକ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି କଡ଼ା ତାଗିଦ୍ ମିଳିଲା । ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାର ଆଶା ଅପେକ୍ଷା, ତାଡ଼ନା ପାଇବାର ଭୟ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ହୃଦୟରେ ଧରି ଆମର ପ୍ରଗ୍ରହ ଯାହା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ସବ୍ବପ୍ରଥମେ ଆଜିକାଲିର ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଜଧାନୀର ପୂର୍ବକୁ ଥିବା ବଡ଼ଗଡ଼ ଗ୍ରାମକୁ ଦିବାର ମନେପଡ଼ୁଛି । ସେଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ଓଳିକ ଉତ୍ତରେ ଶୁଣି ପାଞ୍ଚଜଣ କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ପର ହୋଇଗଲେ, ତିଲକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣ୍ଡିକୁ ଦେବଟି ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇଗଲା । ଓଳିକ ଏତିକି ହେଲେ ଚଉଦ ଓଳିକ ଆମର ଦୁଇଟି ଯାକ ଖାତା ସରିଯିବ ବୋଲି ଆଶା ହେବାରୁ ଉଷ୍ଣତ ଲାଗୁଆଏ । ବିନା ପଇସାରେ ଦୁଇଜଣ ମାପିକେ ଶୁଭିଲ ତାଳ ମିଳିଗଲା । ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଭଦ୍ରଲେକ ଆମ ରେଷେଇ ପାଇଁ ଜାଗା ଠିକ୍ କରିଦେଲେ ଏବଂ ପାଖରେ ବସି ରଙ୍ଗାବଢ଼ାରେ ଆମକୁ ଟିକିଗଲା କଲେ । ତହିଁ ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ଚଉର ମୂଲେ ୨୦୧୫ ଜନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସଭା ହୋଇଥାଏ । ମୋର ପ୍ରଥମ ବକ୍ତ୍ଵା ସେଠାରେ ଦେଇ ମୋର ଛାତ୍ର ବି ଟିକିଏ ଫୁଲିଯାଇଥାଏ । ଜଣକର ଗୋଟିଏ ଓସାରିଆ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ସେ ରତିକା ଆରମ୍ଭରେ ଶୋଇ ସୁଶେଷ ଦେଖିଲା । ଆର ରତିକୁ ଯେ ଆମ ଅବସ୍ଥା ଶୋଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଯିବ ସେ ଆଶଙ୍କା କାହିଁକି ବା ହୁଅନ୍ତା ?

ତହିଁ ଆରଦିନ ବଡ଼ ସକାଳୁ ଉଠି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ବେଳକୁ ଜଣେ ତୁମ୍ଭୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆମର ସାଥ ହେଲେ । ସେ, ସେଠାର ଚଉକିଦାର । ଗତ ରତ ଉତ୍ତରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଥାନା ବାବୁଙ୍କ ପାଖେ ଆମର ଆସିବା ଖବର ପହଞ୍ଚିଯାଇଥାଏ । ଚଉକିଦାରକୁ ହୃଦୟମ ହୋଇଥାଏ, ସେ ଆମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିବ, ଆମେ ଯାହା ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠିବୁ, ତାଙ୍କୁ ଥାନା ବାବୁଙ୍କ ନାମରେ ଧମକାଇବ ଏବଂ ଆମ ସଙ୍ଗେ କିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ନାମ ଥାନାରେ ରିପୋର୍ଟ କରିବ । ବଢ଼ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ସେ ତା' କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଆମକୁ ଠିଆରେ ଠିଆରେ ବିଦା ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବଡ଼ କହିରେ ଦିପହର ସୁଭା ଜଣେ କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ପର ହେଲେ, ତିଲକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣ୍ଡି ଖାତା ଠିକାଇବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ସକାଳେ ପଇସାଟିକର ମୁଢ଼ ଜଳଣିଆ କରିଥିଲୁଁ, ଶୁଣେଟି ପଇସାରେ ଶୁଭିଲ ଦାଳି କଣି ଗାମୁଛିରେ ବାନ୍ଧିଥାଉ । କିନ୍ତୁ ରେଷେଇ କରିବୁ କେମିତି ? ଗାଁରେ ଯାହାକୁ ମାଳିଲୁ, ସେ କହିଲେ ତାଙ୍କର ତାଳ ନାହିଁ କି ପିତଳ ନାହିଁ । ଜଣେ ପୁରୁଷୋ ଲେକ ହିତୋପଦେଶ ଦେଲେ, ତୁରନ୍ତ ଗାଁ ଛୁଡ଼ି ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଜାରକୁ ଚାଲିଯାଇ ମୁଢ଼ ବା ତୁଳା ଦୁର୍ତ୍ତିଜଳପାନ କରି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଫେରିପିବାକୁ । ସେ ଏତକ ନ କହିଥିଲେ ହୁଏତ ଆମେ ସେଇଥା କରିଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କ ଡରାରେ ମୋ ମନରେ ଜିଦ ହେଲା, ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଏଠାରେ ସଭା କରିବୁ କ କରିବୁ । ନିଜାନ୍ତା ତାଳ ପିତଳ ନ ମିଳିଲେ ପୋଖରୀରେ ଶୁଭିଲ

ବତୁରଙ୍ଗ କ୍ଷୁଦ୍ର ନିବାରଣ କରି ସେଇ ପୋଖଣ୍ଡାରୁ ପାଣି ପିଇଦେବୁଁ ! ଜୁନ୍ ମାସରେ ଖୋଜା ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳର ପୋଖଣ୍ଡା ପାଣି ସେ ଦେଖିଥିବେ ସେ ଆମ ସଂକଳନ୍ତର କଠୋରତା ବୃଦ୍ଧିପାରୁଥିବେ ।

ଶୈଖରେ ଉଭୟଙ୍କ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ଏଇ ସମୟରେ ଶୈଖ ଜଣକ ଦୁଆରକୁ ଉଠିଗଲବେଳକୁ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ମେଲଙ୍କ ଜଣେ ପ୍ରୌଢ଼ା ବିଧବା ବାହାରି-ପଡ଼ିଲେ । ପାଇଟିଆଳ ଗାଧୁଆ ବେଳ ଗଡ଼ିଯାଇଥିଲେ ବି ଆମେ ଖାଇନାହୁଁ ବୋଲି ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଦୃଦୟ ତରଳିଗଲା । ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲ ବୋଲି ପରୁଣି ବୁଝି ଓ ଆମ ପାଖେ ଗୁରଳ ତାଳ ଅଛୁ ବୋଲି ଶୁଣି ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଘରୁ ଗୋଟିଏ ପିଇଳ, ତାଳ, ଦଉଡ଼ି ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲେ, ‘ପିଲେ ! ମୋ ଘରେ ଏଇ ଗୋଟିକ ବୋଲି ପିଇଳ । ଆଗ ଭାତ କରିଦିଅ କି, ଭାତକୁ ପଦିରେ ବାଢ଼ି ତାଳ ବସେଇଦେବ ।’ କାଠ ସାତ ଆଠଙ୍ଗୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ସେ ଘରୁ ଆଖି ଥୋଇଦେଲେ । ଆମେ କି ପିଲ ବୋଲି ପରୁଣିବା ବେଳେ ମୋର ମନ ହେଉଥାଏ, ପଖାଳ ପୁଂଜେ ପୁଂଜେ ଦେବାକୁ କହନ୍ତେ କି ? କିନ୍ତୁ ମୋ ମିତ ସେଇବେଳେ ବି ପୋଳଥଣା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲଙ୍କ ଆପଣା ହାଣ୍ଟିରୁ ପାଖାଳ ଦେଇ ପାପ ଅଞ୍ଜିବାକୁ ବିଧବାଙ୍କର ସେ କାଳରେ ସାହସ ନ ହେବାର କଥା ।

ଆମେ ତାଳ ପିଇଳ ଆନ୍ତକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା ଆଗରୁ ଚଉକିଦାର ତାଗିଦ୍ କରି-ଦେଲୁ, ‘ମା ! ସ୍ଵାଙ୍କ ତାଳ ପିଇଳ ଦେବାକୁ ଆମ ବାବୁ ମନା କରିଛନ୍ତି ।’ ପ୍ରୌଢ଼ା ନିଆ ହୋଇଯାଇ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଦେଲେ, ‘କୋଉ ପୋଡ଼ିପାଡ଼ ତୋ’ ବାବୁ ରେ ? ବାକୁତ ପିଲ, ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶୈଖରେ ଆଉଠୁ ପାଉଠୁ ହେଉଛନ୍ତି ! ମୋତେ ତାଳ ପିଇଳ ଦେବାକୁ ମନା କରୁଛୁ ! ଯା, ତୋ ବାବୁକୁ କହିବୁ, ମୋତେ ଫାଣ୍ଟିକ ନେଇ ଯିବ । ମରଣ ହେଉନାହିଁ ?’ ଚଉକିଦାର କିଛି ନ କହି, ଆମ ପଛେ ପଛେ ଭଗତଦୟ ବାରଣ୍ୟାରେ ଆସି ବସିଲା ।

ଶୈଖଆ ହେଲି ମୁଁ । ମିତ ପାଣି ଆଖି, ପିଇଳରେ ଗୁଡ଼ିଳ ଧୋଇ ଓପରେଇ ଓପରେଇ କାଢି ପ୍ରୌଢ଼ା ଦେଇଥିବା କଦଳପନ୍ଥରେ ଥୋଇଲା, ମୁଁ ଚାଲି ଲଗାଇବାରେ ଲାଗିଲା । କାଠନୁଡ଼ାକ ବୋଧହୁଏ ଦାରୋଗାବାବୁ ଓ ଚଉକିଦାରକୁ ଉଚୁଆନ୍ତି । ବହୁ ଅନ୍ଧବସାୟ ପରେ ବୁଲି ଜଳିଲା । ମୁଁ ଗୁଡ଼ିଳ ପକାଇଦେଇ ପ୍ରଥମଥର ଫୁଟିବା ଯାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଭଗତଦୟ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗାଳିଦେଇ, ମିତ ଧୁଆଧୋଇ କରି ପକାଇଥିବା କଦଳପନ୍ଥ ଦୂରଟିରେ ବାଢ଼ିଦେଇ ତାଳ ବସାଇଦେଲି । ଭାତ ର ଗରମ ଛୁଟିଦେବା ଆଶଙ୍କାରେ ମିତ କଦଳପନ୍ଥରେ ଭାତକୁ ମାଡ଼ିମୁଡ଼ି ରଖୁଥାଏ । ଭାତ ତ ଗୁଡ଼ିଳକୁ ସଂପୁର୍ଣ୍ଣ ତ୍ୟାଗ କରନଥାଏ, ମାଡ଼ିମୁଡ଼ି ହେଉଛି କେତେକେ ? ଯାହା ହେଉ ଭାତକୁ ଗରମ ଛୁଟିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ତାଳ ଉତ୍ତାଶିଦେଲି ଏବଂ ଭାତରେ ମଳା କରଇ ସେଇ ପିଇଳ ମୁହଁରେ ତାଳକୁ ଭାତରେ ଅଜାହିଲି । ଭାତ ତାଳଙ୍କର ପରମରରେ ପୁରା ଅସହଯୋଗ ।

ପାଣିତକ ସ୍ବରୁ ତଳକୁ ବୋହଗଲ ଏବଂ ତା' ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଭାତ ତଳକୁ ନଗଲ, ତା' ଉପରେ ଫାଳ ଫାଳ ଡାଲି ଦୟନନ୍ଦିତ ପରି ଶୋଘୁ ପାରିଥାଏ ।

ମିତ ସେଇ ପିଲାଦିନୁଁ ସୁକୁମାରିଆ ଓ ଛୁଟୁ ଛୁଟୁ ଆ । ମୁଁ ମୋ ଭାଗ ଅଧାରୁ ବେଶୀ ଦୂର ମିନିହୁ ଭିତରେ ସାରିଦେଲି । ସେ କୌଣସିମତେ ଦୁଇତିନ ଶୁଣ୍ଡା ଗିଲି ଅଧିତାଳେ ପାଣି ପିଇ ମୋ'ର ସଙ୍ଗେ ଉଠିପଡ଼ିଲ । ଭାତ ପ୍ରାୟ ଦଶପଣ ଆମ ଦୁହଙ୍କ ପଥରେ ବଳିଥାଏ । ଏଇ ସମୟରେ ଚଢ଼ିକଦାର ଆମ ପଦ ଉପରେ ସତୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବାର ଦେଖି ମୁଁ ତାକୁ କହିଲ, ଦୁଇଟିଯାକ ପଦ ବାହାରକୁ ଆଣି ଖାଇଦେବାକୁ ଏବଂ ଘରଟି ସଫା କରି ଲିପି-ଦେବାକୁ । ସେ ନିଷ୍ଠାଳ ରହି ବୁଲୁବୁଲୁ କରି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଗୁହଁ ରହିବାରେ ମୋର ଭୟ ହେଲା, ହୁଏତ ସେ ଆମ ଅଛିଠାରେ ବସିବା ଲୋକ ନୁହେଁ । ପୁଣି ବିରୁଦ୍ଧ ଆମକୁ ଏତେ ଶୁନାବସ୍ଥାରେ ପକାଇବା ଲୋକକୁ ମୁଁ ଖାଇବାକୁ ଯାଚିବାରେ ମିତ ମୋତେ ଯେପରି ଗୁହୁଳା ତାହା ଦେଖି ବିଚର ବୋଧହୁଏ ଖାଇବାକୁ ଶକ୍ତିହୁତ । ସେ ଆମ ପଛରେ ଲାଗି ସକାଳୁ ମୁହଁରେ କିଛି ହେଲେ ଦେଇନଥାଏ । ଶେଷରେ ଜଣାପଡ଼ିଲ, ସେ ଅଛିବ ନାତି ବୋଲି ଭଗବତଘରେ ପଶିବାକୁ ଉଚ୍ଚାରିତ । କଦଳିପଦ ଦୁଇଟି ଆଣି ପାହାସ୍ତ ତଳେ ତା'ପାଇଁ ଥୋଇଦେଲି ଓ ଆମେ ଦୁହେଁ ଶଗବତ ଘରଟି ସଫା କରିଦେଲୁଁ ।

ଦୁଇଧାବେଳେ ସବୁ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ କଲିବେଳେ ବି ଚଉକିଦାର ଲୋକଙ୍କ ମନା କରିବାରେ ହେଲା କଲ୍ପନାହୁଁ । ଆଜି ସିନା ଆମେ ଓଳିକର ଆହାର ଦେଲୁଁ, କର୍ତ୍ତିବ୍ୟରେ ହେଲା କଲେ ପିଲାକବିଲ ଚରଦିନକୁ ଉପବାସ ରହିବାର ଭୟ ହୋଇଥିବ । ଯାହାହେଉ ମହାସା ଓ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ୧୦୧୨ ଜଣ ଲୋକ ଜମିଲେ ; କୁଡ଼ିଏ ପିଲା ଜମୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ମାନଙ୍କ ନାଲି ଆଖିରେ ଦେମାନେ ଘରକୁ ପଳାଇଲେ । ଦାସେ ଆପଣେଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା ବକ୍ତ୍ଵା ଯଥାସ୍ତ୍ରର ମୁଁ ଆଚୁରି କଲ । ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ମେମୂର ହେଲେ । ଟଙ୍କାଟିଏ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣିକୁ ମିଳିଲ । ଏଇ ଜୁନ ଦିରିଶ ତାରିଖ ସୁକା କୋଟିଏ କଂଗ୍ରେସ ଦେମୂର ହୋଇଗଲେ ଓ ତଳକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟପାଣିକୁ କୋଟିଏ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇଗଲେ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିବ ବୋଲି ମହାସା ଗାନ୍ଧୀ କରିଥିବା ଦୃଢ଼ୋତ୍ତର କଥା କହି ଜୁଲାଇ ମାୟ ପହଞ୍ଚିଲରୁ ଆମେ ଅଞ୍ଜିଥିବା ସ୍ଵରାଜ୍ୟ କି ରୂପ ନେବ ସେ ବିଷୟ ଦାସେ ଆପଣେଠାରୁ ଯେପରି ଦୁଇଥିଲି ତାହା କହିଲି । ଶେଷରେ ଆମ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଲ ମେଜେଷ୍ଟ୍ରୀ, ଦକ୍ଷତାଭିଜନ ଅପିସର, ପୁଲିସ ସାହେବ ଏବଂ ଆନା ଅପିସର କିଏ କେଉଁଠି ହେବେ ସେ ବିଷୟରେ ବଡ଼ଙ୍ଗଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା କଥା ଯୋଡ଼ିଲି । ବକ୍ତ୍ଵାର ସଦ୍ୟ ଫଳ ସ୍ଵରୂପ ରାତକ ଭଗବତ ଘରେ ଶୋଇବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲ, ମୁଢ଼ିରଖୁବ୍ବା ବି ମିଳିଲ ।

ତହଁ ଆରଦିନ ଗଲୁଁ ରମ୍ପନଗଡ଼ ବା ଅସୁଲଗଡ଼କୁ । ସେଠାରେ ଜଣେ ମାତ୍ରପର ଲୋକ ଚଉକିଦାର କଥା ନ ଶୁଣି ଆମକୁ ବୟା ଛଞ୍ଚା ଦେଲେ । ଦୁଇ ଗୁରୁଜଣ କଂଗ୍ରେସ ମେମୂର ହେଲେ ଏବଂ ତଳକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣିକୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ମିଳିଲ । ରମ୍ପନଗଡ଼ରେ

ରତଟି କଟାଇ ଜହଁ ଆରଦନ ସକାଳୁ ଜଙ୍ଗଲର ଗୋଟିଏ ଡଗର ବାଟ ଧରି ଚଣ୍ଡକା ସତ୍ତବରେ ପଡ଼ିଲୁଁ, ଏବଂ ସେଥିରେ କେତେ ବାଟ ଯାଇ, ଲୋକଙ୍କୁ ବାଟ ପରୁ ପାଠିକାଆ ଗଲୁଁ । ସେଠାର ବଡ଼ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା । ଆରମ୍ଭରେ ଦି'ପହର କଟାଇ ତାଙ୍କ ଆଗ ସାମନା ଦାଣ୍ଡ ମରିରେ ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୁଟ୍ର ସବୁ କଲୁଁ ।

ସେଠାରୁ ଗଲୁଁ ନାରଗୋଦା—ଦିଗମ୍ବର ଶ୍ରାବନଙ୍କ ଗାଁ । ସେ ବାଣୟୁର ତହ୍ୟିଲଦାରଙ୍କ ଅଫିସରୁ ପେସ୍କାର କାମ ପ୍ରତିଥିଲେ ଏବଂ ଜଣେ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଆମର ନେତାମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଖାତିର କରୁଥିଲେ । ସେ ଦିନ ସେ ଗାଁରେ ନ ଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ମୋର ପଢାସାଥ, ମୋ'ର ସାଙ୍ଗେ ପଢା ଛୁଟିଥାଏ । ତାଙ୍କ ଘରେ ଭଲ ଚର । ମିଳିଲ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବଡ଼ ଧରଣର ସର୍ବଟିଏ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ପାଞ୍ଚଟା ଛ'ଟା ସବାରେ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥାକୁ ଏପଟ ସେପଟ କରି କହି ମୁଁ ଅନ୍ତରେ ମୋ ମନେ ମନେ ଗୋଟାଏ ବକ୍ତା ହୋଇଯାଇଥାଏ; କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ବର ଫିର ଓ ଦିଳକ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ପାଣ୍ଡି ମିଶେଇ ଲଗପାଠ ଦଶଟଙ୍କା ପାଖରେ ଥାଏ; ଏହା ଫଳରେ ଟିକିଏ ବଡ଼ଲେକି ମେଜାଜ ହୋଇଯିବାର କଥା । ବକ୍ତ୍ଵା ଭଲରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୋ ଚାରିପଟେ ପ୍ରୌଢିମାନେ—ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, ଶଣ୍ମୁୟୁତ, ତେଲ, ଶୁଦ୍ଧିଆ, ମହାଜନ, ପୁରୁଣ୍ଗ କାରିଗର ଓ ଚଷା ସମସ୍ତେ ଲଗାଗି ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମୁଁରେ ଖୁବୀ ହେବାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ମୋର କୁହାଳିଆପଣ ବାଡ଼ ତେଣୁଗଲ ବୋଲି ବହୁଦିନ ପରେ ବୁଝିଲା । ଘନ୍ତିଏ ଖଣ୍ଡେ ଠିଆ ହୋଇ ବକ୍ତ୍ଵା ଦେବା ବେଳକୁ ମୋ ପେଟର ପାଠ ପ୍ରାୟ ଶେଷ । ମନେ ପଡ଼ିଲା, ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ କଥା ବାଜା ରହ ଯାଇଛି । ସାରୀଗୋପାଳଙ୍କ ଆଗ ସାମନା ପ୍ରଶନ୍ତ ଦାଣ୍ଡରେ ଥରେ ଦାସେ ଆପଣେ ବକ୍ତ୍ଵା ଦେବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିଲତି ଲୁଗା ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ବୋଧନ ଦେଉ ଦେଉ, ରିଲମିଲ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ ମୁବପମାନେ ପୋଖରେ ଗାଧୋଇ ଉଠିବା ବେଳର ଅଙ୍ଗଶୋଘ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ଗିଲି, ଏ ହ୍ଲାନରେ ସେ କଥାଟା କହିଲେ ତଳ ମାନିବ । ଦାସେ ଆପଣେ କୃଷ୍ଣଦର୍ଶ, କବି ଓ ଆପେ ନାହାଏ ଗାର୍ହିଲି ସଭମାନଙ୍କରେ ବହୁତ ଭେଷତି କଥା କହିଦିଅନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଯେଉଁକି କହିଲେ ଚଳିବ, ଅଥବ ମନୋରଞ୍ଜକ ହେବ, ତାହା ମୋର ଅପରିଣତ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଚୁର କରି ବାଟୁଳି ଗୁଡ଼ିଲ ପରି କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି । ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ଯାଇଛୁ ଜଣେ ବୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଠିକରି ଉଠିଲେ, ହଉ, ହଉ, ବସିପଡ଼ ବସିପଡ଼ । ଗାଲ ଚିପିଲେ ମା ଦୁଧ ବାହାରି ପଡ଼ୁବ, ଟୋକାର କହିବା ତଙ୍କ ଦେଖ ! ତୋ' ବାପ ଗୋହିଁ ବାପ ବୟସର ଲୋକ ବସିଛନ୍ତି ବେଳି ଜାଣିପାରୁନାହୁଁ ?'

ମୁଁ ପରର ଅବସ୍ଥା ପାଠକମାନେ ସହଜେ ଅନୁମାନ କରିପାରନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ତିନିବୁରି ମିନିଟ୍ରେ ସଭ୍ୟଳ ଶିନ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଯେଉଁ ଦି' ଖୁରିଟା ଲକ୍ଷଣ ଆସିଥିଲା ଯେ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା । ଶେଷରେ ଆମେ ବଳିଲୁ ତିନି ଜଣ—ମିତ, ସକାଳେ ଆମର ଚର୍ଚ ।

କରିଥିବା ମୋ ସାଙ୍ଗ ଓ ମୁଁ । ମୁଁ ଆଉ ସଭା ଆରମ୍ଭ ବେଳର ମୁଁ ନୁହଁଁ । ବୋଧହୃଏ ପୂର୍ବରୁ କହନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ ଜନ୍ମ ହେଲିବେଳେ ଶଗଡ଼େ ଶଣ୍ଡେ ଫୋଖ ଧରି ବାହାରିଥିଲି । ଏହା ଦୁଷ୍ଟଳଙ୍କ ଉପରେ ବିଧା, ଗୁମୁଡ଼ା, କାମୁଡ଼ା ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ; ଏବଂ ସବଳଙ୍କ ପ୍ରତି ଯୋର ଅଭିମାନର ରୂପ ନିଏ । ଆଉ ଏଠାରେ ଜଳ ପ୍ରହଣ କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଦେଲି । ଦୁଇ ପଇସାକୁ ପ୍ରାୟ ଦି ଡିବା ମୁଢ଼ି କିଣା ହେଲା ; ମିତକୁ ଅଧେ ଦେଇ, ଥାଉ ଅଧିକ ଅଣ୍ଟିରେ ପୂରେଇଲି । କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ପର ଖାତା, ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣ୍ଟ ଖାତା ଓ ଚତୁର୍ବିନର ଖର୍ତ୍ତ ହୋଇଥିବା ସାତଅଣା ବାଦୁ ବାଜା ସବୁ ପଇସାର ଜମା ମିଳାଇ ବ୍ୟାଗରେ ପକାଇ ବାହାରିପଡ଼ିଲି ଖଣ୍ଡଗିରି ବାଟେ ସିବି ଭୁବନେଶ୍ୱର, ସେଠାରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନ, ପାହାନ୍ତ୍ରା ଗାଡ଼ିରେ ଜଟଣୀ ଓ ସେଠାରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ସାତ ମାଇଲ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବି ଶୋର୍ବା ସ୍ଵରାଜ ଆଶ୍ରମରେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେତେବେଳକୁ ପୁରୁଷୁ ଆସିଥିବେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଆଶ୍ରମକୁ ବୋଲି ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲି । ବିଶୁରିଦେଲି, ଏ ସଭାରେ ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅସ୍ତରାନ ହେଲା ସେତକ ଶୁଣିବା ମାଣେ ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନାରଗୋଦା ରୁଲିଆସିବେ । କାଲି ଏଠାରେ ଯେଉଁ ସଭା ହେବ ସେଥିରେ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଯେଉଁ ଦଶା ହେବ ଦେଖିଲେ ଯାଇ ମୋର ରାଗ ଓ ଅଭିମାନ ଶାନ୍ତ ହେବ । ମିତ ରେକି ପାରିଲ ନାହିଁ, ସାଥ ରେକି ପାରିଲ ନାହିଁ, ଦି'ବୁରିଜଣ ବୁଢ଼ା ଆସି କହିଲେ, ‘ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ବାଘର ଘର, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନକୁ ବାଟରେ ବଡ଼ ଜଙ୍ଗଳ, ଏତେ ରାତିରେ ଗଲେ ବାଘ ଖାଇଯିବ । ଆଜି ଖାଇପିଇ ଶୁଅ, କାଲି ସକାଳୁ ଯାହା କରିବ ।’ ଆଉ କିଏ ଏକଥା କହିଥିଲେ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କେଜାଣି । ଯେଉଁ ରୁରି ଜଣ ବୁଢ଼ା ମୋତେ ଶାନ୍ତ କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଆଏ ସେଇ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାହା ଯୋକୁଁ ମୋର ଏ ଦଶା । ବାଘଠାରୁ ସେ ମୋତେ ଅଧିକ ଭୟାନକ ଦିଶିଲ । ମୋର ରକ୍ତ ମୁଣ୍ଡକୁ ଚଢ଼ି ଲୁହ ଆକାରରେ ବଡ଼ଯୋଡ଼ ପାଣି ପରି କୁଳ ଲଦ୍ଦି ରୁଲିଥାଏ । ମୁଁ ମୋର ଅଭିମାନରେ ବାହାରିପଡ଼ିଲି ଯେଉଁଠାରୁ ଆସିଥିଲି ସେଠାକୁ ।

ମୋର ଅବଶ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଗପ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଲେଖି ଦିଏ, ବୋଧହୃଏ ଅବାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ – ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଟାଏ ଗବଗାଣ୍ଟୁକୁ ହିଅଟିଏ ଦେଇଥାନ୍ତି । କୁମାର ପୁଣ୍ଡିମାକୁ କ୍ଳାର୍କ ଡାକର ହେବ ବୋଲି ଶୁଣି କ୍ଳାର୍କଙ୍କ ପିଲେହି ପାଣି । ତା’ର ପାଠପଢ଼ା ସାଙ୍ଗମାନେ କେତୋଟା ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଶିଖାଇଲେ, ଯଥା : ଭାତକୁ ଅନ୍ତ, ତିଥିଲୁ ବ୍ୟକ୍ତନ, ପାଣିକୁ ଜଳ । ଆଉ ଜଣେ ତାଳ ନ କହି ଲୋଟା କହିବାକୁ ବିଜେତାଲ । ପାଞ୍ଚ ସାତ ଦିନରେ ଏଇ ଶବ୍ଦ କେତୋଟି କୌଣସିମତେ କ୍ଳାର୍କ ଆୟୁର କଲେ । କୁମାର ପୁଣ୍ଡିମା ପୂର୍ବଦିନ କ୍ଳାର୍କ ଗଲେ । ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ନର ପାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ନର ପାର ହେଲିବେଳେ ପାଠ ପାଞ୍ଚୋର ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ବିଚର ଆଗରୁ ଶୁଣିଥାଏ । ଶଶୁର ଘର ଯେତକି ପାଖ ହେଉଥାଏ ବିଚର ସେତକି ଉଜ୍ଜ୍ଵାରେ ଗୁରେଟିଯାକ ଶବ୍ଦ ମନରେ

ଆବୁଦ୍ଧି କରୁଥାଏ ; କମିତି ବେଗେ ସବୁତକ କହିଦେଲେ ରକ୍ଷା । ଶଶୁରଙ୍କ ପାହାଁଚରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲୁବେଳକୁ ଶଶୁରେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ସନ୍ଧ୍ୟା କରି ବସିଛନ୍ତି, କବାଟ କୋଣରେ ଶାଶୁ କ୍ଳାଇଙ୍କୁ ପ୍ରତିକା କରି ଠିଆ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତିନି ପାହାଁଚ ଉଠି ସାରିଲା ବେଳକୁ କ୍ଳାଇ କହି ସାରିଥାନ୍ତି ପ୍ରଥମ ତିନୋଟି ଯାକ ଶବ । ପାହାଁଚ ଉଠୁ ଉଠୁ ଜ୍ଞାଇ ପରିଶବ୍ଦରେଇଥାନ୍ତି, ଜଳ ଅଛୁ ଟି, ଗୋଡ଼ ଧୋଇବି; ଅନ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତନ ହୋଇସାରିଲଣି ? ଶଶୁରେ ମୁହଁକୁ ବିଶ୍ଵିତା କରି ତଳକୁ ରୁହୁଥାନ୍ତି, କବାଟ କୁଣ୍ଠରୁ ଶାଶୁ କହିପକାଇଲେ, ‘ଆହା ! ପୁଅଙ୍କର କେଡ଼େ ଶୁକ ପାଟି, ପାଣି ନ କହ ଜଳ କହିଛନ୍ତି, ଭାତ ଦିଅଣ ନ କହ ଅନ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତନ କହିଛନ୍ତି !’ ଜ୍ଞାଇ ଉଧାଦୁଇ ହୋଇ କହ ପକାଇଲେ, ସବୁ କ’ଣ କହିଲଣି କି ? ସେତେବେଳେ ତାଳକୁ ଲେଟା ବୋଲି କହିବି ସେତେବେଳେ ତମ—ଟି ପଟାଇବି । ଶଶୁ ନାରୀସୁଖ ବୋଲି କହ ପରକୁ ପଶିଗଲେ; କବାଟକୁଣ୍ଠରୁ ଭେଁ କିନି କାନ ଶବ ଶୁଭିଲ । ସେତେବେଳେ କ୍ଳାଇ ଗାଁକୁ ପଳେଇଲେ କି ନାହିଁ ଶୁଣିନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଲତ ଲୁଗା ବର୍ଜନ ବକୁତା ପରେ ଆଉ ସେ ସ୍ଥାନରେ ମୁହଁରୁର୍ଥି ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲ ।

ସତକୁ ସତ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ । ବାଘନୁଡ଼ାକ ଶୁରିଆଡ଼େ ରହି କିଏ ମୋତେ ଚଳୁ କରିବ ବୋଲି ବୋଧହୃଦୟ ବିବାଦ କରୁଥାନ୍ତି । ତଣ୍ଟକାରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରକୁ ପଢ଼ିଥିବା ସତକ ଧଇଲି । ଅନ୍ତର ରାତରେ ମାରି ଶୁଣ୍ଣିନୁଡ଼ାକ ବାଘ ବସିଥିଲା ପରି ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ଆଖିମୁକ୍ତି ଦେତକ ପାରହୋଇ ଆଖି ଫିଟାଇ, ପୁଣି ମୁଢି ପୁଞ୍ଜିଏ ପାଟିକି ପକେଇ ଆର ମାରି ପୋଷ୍ଟୁଯାଏଁ ଧାଁଏଁ । ଏଇପରି ଭୁବନେଶ୍ୱର ସୁଆର ସାଇ ବାଡ଼ିପଟ ହୋଇଗଲା । ବାଡ଼ିପଟ ବୋଇଲେ ତ କରକଶୁ ପଡ଼ିଆ ; ସତକ ଶୁଣ୍ଡିହୋଇଗଲା । ଆଗେଇ ଯାଉ ଯାଉ ଗୋଟିଏ ଗାତରେ ପଡ଼ିଲି ; ଲୋକେ ମାଟି ନେଇ ଗାତ କରିଥାନ୍ତି ; ଖାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ହୋଇ ଉଠିଲବେଳକୁ ଗନ୍ଧରୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା, କେହି ଗାତର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରିଛି ; ଦିଗୁରିଜାଗା ରାଶୁଡ଼ି ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ; ତାକୁ ଖାତର ନ କରି କାମିଜରେ ଲାଗିଥିବା ମଜଳାକୁ ଧୂଳିରେ ଘର୍ଷ ସଫାକରି ଆଗେଇଲି । ଦେଉଳ ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାପାଇଁ ମନ ହେଲନାହିଁ । ଶୈସନକୁ ଯାଉଥିବା ଗୋଟିଏ ଶଗଡ଼ର ପିଣ୍ଡ ଧଇଲି ।

ଦେଉଳଠାରୁ ଶୈସନ ପର୍ମିନ୍, କୋଣକୟାକ ବାଟ ଜଙ୍ଗଲ, କୋଟିଲ ବଣ । ଖଣ୍ଡବାଟ ଯାଇଛୁ, ବାଘ ବାଘ ବୋଲି ହୁର ପଡ଼ିଲା । ଶୁଡାଏ ଲୋକ ଲଣ୍ଠନ ଦିଗୁରିଟା ଧରି ସତକଠାରୁ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ଧାଇଥାନ୍ତି । ଶଗଡ଼ା ପରିଶ ବୁଝିଲ ଯେ, ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକକୁ ବାଘ ନେଇଯାଉଛୁ, ମୁଁ ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା ଉତ୍ତରକୁ ପଶିଗଲି । ଦାଙ୍ଗେ ଦାଙ୍ଗେ ଶଗଡ଼ରେ ବସିଥିବା ଯାହା ଗୈର ଗୈର ବୋଲି ଚକ୍ରାର କରି ଉଠିଲେ ଓ ମୁଁ ଶୈସନକୁ ଯାଉଛୁ ବୋଲି କହିବାରେ ଶଗଡ଼ଠାରୁ ଶୁଣ୍ଡିକରି ରହିବାକୁ ପାଟିକଲେ । ମୋର ଅନୁକୟ ସେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ସିନା, ଶଗଡ଼ା ଶୁଣି କହିଲା, ‘ଦେଖ, ବାଘ ମାତରୁ, ପିଲାଟିକୁ ଭୟ ହେବାରୁ ସେ ଶଗଡ଼ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଯାଇଛି, ଗୈର କରିବ ନାହିଁ ।’ ବଜାଳୀ ବାବୁ ଜଥାପି

ପ୍ରତିବାଦ କରିବାରୁ ଶର୍ତ୍ତିଆର ଭୁବନେଶ୍ୱରିଆ ଲକ୍ଷଣ ବାହାରିଲା । ସେ ଟାଣକରି କହିଲା, ‘ହଁ, ସେ ପିଲା ଦଣ୍ଡାକୁ ଲଗକରି ଯିବ । ତମକୁ ସୁଖ ନ ଲାଗିଲେ ତୁମେ ଓହ୍ନେଇପଡ଼ି ।’ ବାବୁଙ୍କର ବୋଧହୃଦୟ ବାଘ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା, ସେ କୁଣ୍ଡଳାଶ୍ଵରେ ଆମ ସମ୍ପୁର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଛାର କରୁ କରୁ ତମ୍ଭା ହୋଇଗଲେ ।

ଶୈସନ୍ଧରେ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ରାତି ଟଙ୍କା । ପାସେଞ୍ଚର ଗାଡ଼ିକୁ ଟିକେଟ୍ ହେଉଥାଏ, ମୁଁ ଜଟଣୀକୁ ଟିକେଟ୍ ଖଣ୍ଡିଏ କରି ପଦୟରଣ କରୁଛି, ବିଶ୍ଵାମାଗାରର ଚଟାଣରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସତରଙ୍ଗ ପକାଇ ଶୋଇଥିବା ବାବୁ ମୋ ନାମଧର ଡାକିଦେଲେ । ମୋ ମାମୁଁ ! ଖୋର୍ଦ୍ଧା ତହାପିଲଦାରଙ୍କର ସେ ପେସାର, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଗସ୍ତରେ ଆସିଥାନ୍ତି । ଅଛି ସନ୍ତୁର୍ପଣରେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଜଳି । ମୋତେ ସତରଙ୍ଗରେ ଶୋଇବାକୁ ଡାକି ଟିକିଏ ଆରକ୍ଷକୁ ଘୁଷୁଗଲେ । ତାଙ୍କୁ ନ କହି ମୁଁ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଇଥାଏ । ସେ କହିଲେ, ‘ରୂଲ, ଗୁଲ୍ କାଲି ବାଙ୍ଗନିଧି ବାବୁଙ୍କୁ କହି ପୁଣି ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ନାମ ଲେଖାଇଦେବି । ତୁ ଗୁଲିଯିବାରେ ସେ ଦୁଃଖର କହୁଥିଲେ । ଆଗ୍ରହରେ ପୁଣି ନେବେ ।’ ମୋର ରକ୍ତ ଶୁଣିଗଲପରି ହେଉଥାଏ । ଟିକିଏ ଶୋଇଲି, ମାମୁଁ ଦିଗ୍ବୁରି ମିନିଟ୍ରେ ଘଞ୍ଜୁଣ୍ଠ ମାରିବାରେ ମୁଁ ଖସିଯାଇ ପ୍ଲାଟଫର୍ମର ଗୋଟିଏ ଅନ୍ନାରାଆ ଜାଗରେ ବସିରହି ମାମୁଁଙ୍କ ଗତିଧିକ୍ଷା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ । ବହୁତ ବିଳମ୍ବରେ ଗାଡ଼ି ଆସିଲା । ମାମୁଁ ଓ ତାଙ୍କ ବାବୁ ଯେଉଁଠାରେ ବସିଲେ ତା’ର ଦଶ ବାର ବଖର ଦୂରରେ ମୁଁ ବସିଲି ଏବଂ ଜଟଣୀରେ ଗାଡ଼ି ଠିଆହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓହ୍ନ୍ତାଇ ଗେଟରେ ଟିକେଟଟା ବଢ଼ାଇଦେଇ ତୁ ମାଇଲି ଶତକ ଉପରକୁ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲ ଯିବା ପରେ ମୋର ଗତି ମନ୍ତ୍ରର ହେଲା । ପାଖ ପୋଖେରେ ଦାନ୍ତଟା ଦର୍ଶିଦେଇ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ପିଲାର ଅନୁଗ୍ରହରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଗୁରୁ ଶରୀରକାଳ ଜାମୁକୋଳିରୁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପାଟିରେ ପକାଇ ପୁଣି ଧାଇଁଲି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ବସୁ ଗୁଲୁଥାଏ, ତାହା ମୁକୁନ୍ଦପ୍ରସାଦଠାରେ ମୋତେ ପାର ହୋଇଗଲା ।

ସୁରାଜ୍ୟ ଆହୁମରେ ପହଞ୍ଚିଲବେଳକୁ ଜଗବନ୍ତୁ ବାବୁ ଶାଧୋଇସାରି ନିର୍ଯ୍ୟକର୍ମ ହାତୁଛନ୍ତି, ନରସିଂହ ବାବୁ ତାଙ୍କପାଇଁ ଜଳଶିଆ ଗିନାଟି ଧରି ରୋଷେଇ ଦୟା ଆସୁଛନ୍ତି । ‘କାହିଁକି ପଳାଇ ଆସିଲୁ ?’ ସେ ପରୁରିବାରେ ମୋ କାହାଣୀ ତାଙ୍କୁ ଏକାରହାକେ କହି ବ୍ୟାଗରୁ ଖାତା ଓ ଟଙ୍କା ବାହାର କରୁଛି, ଜଗବନ୍ତୁ ବାବୁ ବିଦ୍ରୁପରେ ହସିଦେଲେ ଓ କହିଲେ ଏ ପିଲାଟିର ଭାର ତ ବିରୁର ବୁଦ୍ଧି ! ସେ ବିରୁରିଦେଲ, ସ୍ଵାକୁ କିଏ କ’ଣ ପଦେ କହିଲା ବୋଲି ମୁଁ ନାରଗୋଡା ଧାଇଁ ଯାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ପଡ଼ୁଗେଇବି । ନାରଗୋଡା ତ ଏଠାରୁ ଦଢ଼କବାଟେ ଅନ୍ତର୍ଭାବ ବାରମାଇଲ ହେବ ।’ ଏହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ନରସିଂହବାବୁ ଠାଇକିନି ଗୋଟିଏ ଗୁପୁଡ଼ା ମୋ ଗାଲରେ ବିସାଇଦେଲେ ଏବଂ ମୋଠାରୁ ଖାତାପତି ଓ ପଇସା ବୁଝିନେଇ ହୁକୁମ କଲେ, ‘ତୁମକୁ ଜଣେ ବଢ଼ି ପିଲ ଯାଙ୍ଗ ସିବାକୁ ହେବ ।’ ଲିଙ୍ଗରଜ ସାମନ୍ତରାୟ ବୋଲି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସ୍କୁଲର ପାଖ

ଜ୍ଞାପରୁ ପଡ଼ା ଗୁଡ଼ ଆସିଥିବା ମୋର କଣେ ବଡ଼ଶୁଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ଓପର ଓଳି ବଜିଦା ଆଡ଼େ ଦିବାକୁ ହୁକୁମ ହୋଇଗଲା । ଏ ବ୍ୟବହାରରେ ମୁଁ ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟ ହେଲି ନାହିଁ କାହିଁକି ବୋଲି ପଛରେ ବହୁତ ବିଶୁରିଛି । ଅବଶ୍ୟ ନରସିଂହ ବାବୁ କଲେଜରୁ ପାଠ ଗୁଡ଼ିଥବାରୁ ତାଙ୍କୁ ରୂପଢାଟା ଫେରାଇ ଦେବାର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଉଠିବାର କଥା । ମିତ କଥା ଦିଗ୍ବୁରୁଥର ନମ୍ବୁ ଗଲାରେ ଉଠାଇଲି ; ସେ କଥା ଦୂମକୁ କାହିଁକି ଲାଗିଛି ବୋଲି ସେ ଧମକାଇଦେଲେ । ବିଶୁରିଲି ସେ ବୋଧହୃଦୟ ଆଉ କାହାକୁ ନାରଗୋଦା ପଠେଇବେ । ସେ କଥା ତାଙ୍କର ମନଙ୍କଳନରେ ନ ଥିଲା ବୋଲି ପରେ ଶୁଣିଲି । ମିତ ଦୁଇଦିନ ନାରଗୋଦାରେ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କର ଯିଥା ଗାଁକୁ ଫେର ଆସିଲା । ମୁଁ କାହିଁକି ନାରଗୋଦା ଫେରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଯୋଗ କରେ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଶେଷ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଏ ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।

ବଜିଦା ଯାଏଁ ଗଲୁଁ । ବାଟରେ ଦୂର ତିନି ଗାଁରେ ପ୍ରବୁର କାର୍ଯ୍ୟ କଲୁଁ । ଚଉକଦାର ହାବୁଡ଼ି ନାହିଁ, କି ଗାଲରୁ ଜନ୍ମଦୂଧ ବାହାରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠି ନାହିଁ । ଲଭ ଉତ୍ତରେ ମୋର ବନ୍ଧୁତା, ନରସିଂହବାବୁଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧତା ଓ ମୋର ସଜୀଙ୍କ ପରମର୍ଶରେ ବାଗେଇଗଲ । ରୋଷେଇଟା ବି ବାଗେଇଗଲ । ସାତର ଅଳ୍ପକେ ସମ୍ମର୍ଶ । ଦିନକୁ ଯୋଡ଼ାଏ ମେମ୍ବର ହେଲେ କୋଟିଏ କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ବରରୁ ଆମ ଭାବ ଆମେ ବେଶ କରିଦେଲେ ବୋଲି ସେ ହୃଦୟବ କରି କହନ୍ତି । ବନ୍ଧୁତା ଦେବା କାମ ମୋ ଉପରେ ଆଏ । ରୋଷେଇର ଯୋଗାଡ଼ିଟି ସେ ଆନ୍ତରିକତା ସହିତ କରୁଆନ୍ତି । ଏଥର ଆମର ହେଲା ତାଲ ପରିବର୍ତ୍ତି ଡାଲମା ; ପୁଣି ସେଥିରେ ଜିର ମରିବ ବି ପଡ଼ିଲା । ଛୁଙ୍କ ରାଜଜୀବୀ ବିଧରେ ହେଲା । ଶ୍ଵାମୀ ଲେକଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ଭାତ ଗାଲିବା ଓ ତାଲି ଛୁଙ୍କ କରିବା ପାମନ୍ତରାୟଙ୍କ ପ୍ରତିକଷ ତହାବଧାନରେ ମୋତେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ତ ବଡ଼ଶୁଟ୍ ; ତୟଳରୁ ଉନିଥର ଫୁଟିବା ଭାତ କାଢି ତାଙ୍କ ନିଶ୍ଚାନ୍ତା ପାଇଁ ଦିଆହୁଏ, ତପି ତପି ଟିକ୍ ହେଲା ବୋଲି ତାଙ୍କର ହୃଦ୍ଭୋଧ ହେଲେ ଗାଲିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳେ । ଫୁଟଣ ତେଲ ଜରିବା ବେଳ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କରିବାରେ ସେ ଖୁବ ପଟ୍ଟୁ ; ତେଲରୁ ଫେଣ ମରିବ, ଧୂଆଁ ଉଠିବ ତେବେ ଯାଇପୁଟୁଣ ପଡ଼ିବ; ଆଗ ପିଆଜ ପଡ଼ିବ କି ଆଗ ଜିର ପଡ଼ିବ ଏ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କଢ଼ା ସମୀକ୍ଷା । ରାନ୍ଧିବାକୁ ଦୁଇଟା ପିତଳ କାହିଁ କାହିଁ ଆସିଯାଏ, ଛୁକୁକରିବାକୁ କରଚୁଲି ବାଦ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କରେଇ ମଧ୍ୟ କାହିଁ ଆସିଯାଏ । ପରିବା କାଟିବା ବିଷୟରେ ଧାଉର ସାବଲମ୍ବୀ ; ପକେଟରୁ ଗୋଟାଏ ଭଲ କଲମଫାଟ ବାହାର କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରିବା କଟା ମଧ୍ୟ ଅୟାଧାରଣ । ସାରୁରେ ଗୋଟାଏ ବିନ୍ଦୁମାତାର ବି ଗୈପା ରହେ ନାହିଁ, ବାଜଗଣ ଭୁଣ୍ଡିରେ ଗୋଟିଏ ବି କଣ୍ଠା ରହେନାହିଁ, ଯଦିଓ ବଜିଦାପଟେ ଖରଦିନେ ଖାଲି କଣ୍ଠି ଆଳ ବାଇଗଣ । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ପାଷାନ୍ତରୁ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ଚ୍ୟାରିପଟନାୟକ ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲା ; ସେ

ନାହାନ୍ତି ସେ ବି ନାହାନ୍ତି । ଥିଲେ ଏଥରୁ ଜଣଙ୍କୁ ଆମ ଘରେ ଟିଉଣନ କରିବାକୁ ଡାକିଥାନ୍ତି ।

ବଜିଦା ପଟ୍ଟି ପାଞ୍ଚଦିନରେ ସାରି ଖୋର୍କାରେ ଓଳିଏ ଆଶ୍ରମାନ୍ତି ଧ୍ୟାନ କରି ଗଲୁଁ ଜଟଣୀ ଯେ ଏକାଥରକେ ଦଶଦିନ । ସକାଳ ଓଳି ପ୍ରଗ୍ରହରରେ ଯାଉି; ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଘଣ୍ଟେ ଜଟଣୀ ବଜାରରେ କଟେ । ବାଜା ସମୟ ରୋଷେଇରେ କଟିଯାଏ । ପ୍ରଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଲିଥବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସାନ୍ତ୍ଵନ ରୋଷେଇ କଥା ପାଷୋରିନଥାନ୍ତି । ବସାରେ ବ୍ୟାଗରୁ ଖାତା ଓ ପଇସା, ଗୁରୁଳ ଓ ପରିବାପନ ଭାତରୁ ଅନ୍ୟେଷଣ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଡାଲିଟା, କେବଳ ତାଙ୍କ କାନ୍ଦିନିର ପକେଟରେ ସ୍ଲାନ ପାଏ ।

ଜଟଣୀରେ ବହୁତ ମେମ୍ପର ହୋଇଗଲେ, ତିରିଶରୁ ବେଶୀ; ତିଳକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଣ୍ଟିକୁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଯାଏଁ ଆଦାୟ ହୋଇଗଲ । ଖାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ ଶୂନ୍ୟ; ଘର ଖଣ୍ଡିକ ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ମାଗଣୀ ମିଳିଥାଏ । ଜଟଣୀରେ ଯେ ଆମର ଏତେ କୃତତ୍ତବ୍ୟ ତାହା ଗୋପାଳବାବୁଙ୍କ ଯୋଗୁଁ । ସେତେବେଳେ ଜଟଣୀ ବଜାରରେ ସେ ଏକମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀ, ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଗୋଦାମ । ଅସହ୍ୟୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଦିନୁଁ ତାଙ୍କର ଖଦଢ଼ ପିନ୍ଧା । ମାଛ ମାଂସ ବି ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବସାରରେ ମାଛ ମାଂସ ନ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ କର୍ମଗୁରୁଙ୍କର ବାରଣ ଥାଏ । ନହେଲେ ଲିଙ୍ଗରାଜବାବୁଙ୍କ ପାରିବାପଣରେ ଆମେ ବିନା ପଇଦାରେ ମାଂସ ନହେଲେ ବି ମାଛ ପାଇସାଇଥାନ୍ତି । ମାଛଦେର ସେତେବେଳେ ଜଟଣୀରେ ଦଶପକ୍ଷୀ, ଦିନିଅଣା । ମାଛ ପ୍ରାୟ ଓଳନରେ ବିଶ୍ଵୀ ହେଉଥାଏ କହିଲେ ଚଳେ; ମାଂସ ଓଳନରେ ବିକା ହେଉଥାଏ । ଯେର ଗୁରିଅଣା, ଏଇ ଗୋଟିକ ବିଶ୍ୱାସରେ ଆମ ଦୁହିଙ୍କର ଅବଶୋଷ ରହିଯାଉଥାଏ; ନହେଲେ ଏଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟହି ତାଲି ସାଙ୍ଗକୁ ତରକାଶ ହେଲା । ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାରେ ଓ ଖାଇବାରେ ଏତେ ନିଂଦା ମୁଁ ଶୁଭ କମ୍ ଲୋକଙ୍କର ଦେଖିଛୁ ।

ମାନ୍ଦୁ ଘରର ଘାତଦିନ :

ଦଶଟି ଦିନ ପରେ ମୋର ପ୍ରଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମନ ଛୁଡ଼ିଗଲ । ମନ ହେଲା ଗାଁରେ ଦୁଇ ଗୁରୁତବିନ ରହି ମାମୁଁ ଦରକୁ ଯା'ନ୍ତି । ସ୍କୁଲ ବିଟିବାକୁ ଆଉ ମାତ୍ର ବାରଦିନ ଥାଏ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ବାବୁଙ୍କ ଜଙ୍ଗା, ଆଉ ଅନ୍ତରକୁ ହଟ୍ଟାଟେ ରହିବା । ପାଠେରେ ପାଖରେ ଆଉ ଦୁଇ ତନିଟା ଗାଁ ରହିଗଲା ବୋଲି ସେ ଦର୍ଶାନ୍ତି । ମୁଁ କହେ, ‘କୁଣ୍ଠମାଟି, କୁଦିଆରି, ପାନପଡ଼ା ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗାଁ ତ ଦରିଲା, ଅଛି ଯେ ରହିଲେ ଥା’ନ୍ତି । ଭୁମେ ପରେ ଆଉ କାହାକୁ ଧରି ଥାଏବି । ତାଙ୍କର କଟାଳ, ପୂଜା ଛୁଟିରେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିବି; ଦୁହେଁଯାକ ପୁଣି ଜୀବନ୍ଦେ ବା ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବୁଁ । ଦଶହରରେ ତ ପ୍ରଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିପାଇଲି ନାହିଁ; ବର୍ଣ୍ଣଣେ, ପରେ ତଳାସ କଲାବେଳକୁ ସେ ଆସୁରରେ ।

ଗାରେ ପାଞ୍ଚଦିନ ରହି ମାମୁଁ ଗାଁକୁ ଗୁଲିଗଲି ଏବଂ ସେଠାରେ ଛ'ଦିନ ରହି ଗାଁ ବାଟେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗଲି । ଏଇଥର ମାମୁଁ ଗାରେ ଥଳିବେଳେ ରଣପୁର ସୁବରଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଷୟ ଓ ଦନ୍ତଶୁତା ହେଲା । ଏ ଦନ୍ତଶୁତା ଆହୁର ଦନ୍ତଶୁତା ହେଲା ସେ କଟକରେ ଆସି କେଲି ସାହେବଙ୍କ ପାଖେ ପାଠ ପଡ଼ିଲିବେଳେ । ସେ ତ ବହୁଦିନ ପରର କଥା ।

ଅଜାଙ୍କର ଉୟ ଥିଲା, ଅସହଯୋଗରେ ମାତ୍ରିଥବା ଟୋକାଟେ ତାଙ୍କ ଷ୍ଟେଟକୁ ଆସିଛି ବୋଲି ଶୁଣିଲେ କେଜାଣି ରଜା ବିରକ୍ତ ହେବେ । ଅଜା ତାଙ୍କ ଓଷ୍ଠୁ ମୁଣ୍ଡି ଧରି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେହ ରଜଦ୍ୱାରକୁ ଯା'ନ୍ତି । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ସେ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଆରେ, ଗ୍ରମୁକୁ ଲୁଚେଇଥିଲି ଯେ ଆଜି ତୋ କଥା କହିହୋଇଗଲା । କାଲି ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଯିବାକୁ ଛାମୁରୁ ହୁକୁମ ହୋଇଛି । ଯିବା । ତାଙ୍କ ତଙ୍କରୁ ଦେଖିଛି ସେ ବିରକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଭାର ମାନନା ।’

ତହୁଁ ଆର ଦିନ ଗଲୁଁ । ରଜାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନରେ ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧୁ ସିଥାତୁ ନୁହାଏ ଗପିଲି । ସେ ମନ ଦେଇ ଶୁଣ୍ଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ମତାମତ ଦେଉନଥାନ୍ତି । ତେବେ ତାଙ୍କର ମୁହଁରୁ ଜଣାଯାଉଥାଏ, ସାହେବଙ୍କୁର ଆମ ଦେଶରୁ କମିଶ ଯିବେ, ତହୁଁକୁ ସେ ଗୁହ୍ନୀ ରହିଛନ୍ତି । ମୋତେ ପାଠ ଖର ହୁଲେ ଓ ନୁହିଏ ମିଠେଇ ହୁକୁମ ହୋଇଗଲା ; ଗୋଟାଏ ବୁକରକୁ ହୁକୁମ ହେଲା ସୁବରଜଙ୍କ ତାକିବାକୁ । ସେ ଆସିବାରେ ରଜା କହିଲେ ‘ୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅ । ତୁ ମର ସମବ୍ୟସ । ଭଲ ପିଲା ।’ ଆମେ ସନ୍ଧେ ଶନ୍ଦେ ଯୁବରଜଙ୍କ କାମରାରେ ଖୁବିଗପ କଲୁଁ । ଅଜା ବାଟରେ କହିଲେ, ‘ଆରେ ଶଳା, ରଜା ତତେ ଭଲ ବୋଲି କହିଲେ । ତୁ ପାଠ ତୁମ୍ଭି ନ ଦେଇଥିଲେ ବଡ଼ ଲେକଟାଏ ହୋଇଥାନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ । ତୁ ଯଦି ବେ’ ପାୟ କରନ୍ତୁ ତେବେ ସେ ତୋତେ ଦିଆନ କରନ୍ତେ । ଭଗ୍ୟରେ ତ ନାହିଁ, କ’ଣ କରିବା ? ହଜରେ ଏ ଗାନ୍ଧୀ ଜଲକା ତୁମ୍ଭି ଆଉ କ’ଣ ପାଠ ପଡ଼ି ହେବ ନାହିଁ ?’

ସ୍କୁଲଟି କ୍ରମେ ବଜିଲି :

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟି ପରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲିଲା । ସମସ୍ତେ ଆସି କମିଶଗଲୁଁ । ପ୍ରଥମ ହୃଦ୍ୟରେ ଜଣାଗଲା ଛୁଟି ହେଲା ଦିନ ଯେଉଁମାନେ ଯାଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ଭତ୍ତରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ସ୍ଵା ପରେ ଯେତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଓ ଦଶହରା ଛୁଟି ହେଲା ସେ ସବୁର ଶେଷ ବେଳକୁ ଏଇଆ ଦେଖାଗଲା । ଯେତେ ଯା'ନ୍ତି, ସେତେ ଆଉ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । କିଏ ଯାଇ ଚେଷ୍ଟା ଚରିତ କରି ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ଭାର୍ତ୍ତି ହୁଏ ; ଅଧିକାଂଶ ପଢା ତୁମ୍ଭି ଘରେ ବସିଲେ । ୧୯୧୯ ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ପରେ ଆମର ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇଶହରୁ କମ ହୋଇଗଲା । ଏଥରୁ ଅଧ୍ୟାଧ୍ୟ ପାଖ ଆଖ ଗାଁର ପିଲା, ଘରୁ ପ୍ରତ୍ୟେ ପଡ଼ିବାକୁ ଆସନ୍ତି ।

ଛୁଟି ପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ପିଲଙ୍କର ଛୁଟି ପୁନ୍ରେ ରହିଥାନ୍ତି ନାହିଁ । ତା'ର କାରଣ, ଗାନ୍ଧୀ ଯାହା କହିଥିଲେ ଜୁନ୍ ୩୦ ଭାରିଣରେ ସବାଜ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ସେ କଥା ଫଳିଲା ନାହିଁ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥିଲା, ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀ ଭଗବାନଙ୍କର ଅବତାର ;

ଭଗବାନଙ୍କ କଥା ନିଷ୍ଠଳ ହେବା ଅସ୍ମବ । କୁନ୍ତି ଶତ୍ରୁଗୁ ଗଲା ତହୁଁ ତହୁଁ
ଆମର ମହାମାଙ୍କ ପାଣୀ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଆସ୍ତା ଦୁଟିଲ । ସାନ ସାନ ଶିଷ୍ଟକ ଓ ସାନ ସାନ
କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଆମର ପରି ଆସ୍ତାମାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ
ଗୋପବନ୍ଧୁ ଅଚଳ ମହାମେରୁ ପରି ରହିଥାଆନ୍ତି । ଅଗ୍ରଧି ହରିହର ଦାସକୁ କ୍ଲାସରେ ଏ
ବିଷୟ ପରୁ ଗଲେ ସେ କହନ୍ତି, ‘ଚଗଲଗୁଡ଼ାକ ! ପାଠରେ ମନ ଦିଅ, ସ୍ଵରାଜ୍ୟରେ ରୂମର
କ’ଣ ଅଛି ? ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ହେଲେ କ’ଣ ଅଙ୍କ ପଡ଼ା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ?’ ତାଙ୍କ ପଡ଼ା କରି ନ
ଅସ୍ତିଲେ ସେ ତୁମ୍ଭକୁ ନାହିଁ । ହେଉମାଣ୍ଡେ କୃପାସିନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଏଡ଼େ ଗମ୍ଭୀର ଯେ ତାଙ୍କ ଆଗେ
ଏକଥା ପକାଇବା ଅହମ୍ବବ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକ ସଭାରେ ଥରେ ଏ ବିଷୟ
ଦ୍ୱାରାପନ କରି ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଯେ, କୋଟିଏ କଂଗ୍ରେସ ମେମୂର ଓ ତିଳକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ
ପାଣ୍ଟରେ କୋଟିଏ ଟଙ୍କା ହେଲେ ଯାଇ ସିନା ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ମହାମାଜା କହିଥିଲେ ।
ସେ କଥା ତ ହେଲା ନାହିଁ, ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ମିଳନ୍ତା କିପରି ? ଏଇ ସମୟରେ ‘ସୁଙ୍ଗ ଜଣ୍ଠିଆ’ରେ
ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ଏଇ ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖାଇ ସ୍ଵରାଜ୍ୟର ଅବହୁ ପୁଞ୍ଚାଇଦେଲେ ଏବଂ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଇବାକୁ
ହେଲେ ପ୍ରତି ପ୍ରରର ଲୋକଙ୍କ ଆହୁରି ତ୍ୟାଗ ଓ ଆହୁରି ସାଧନା କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି
କହିଲେ ।

ଆମେ ଜଣ ଜଣ କରି ଓ ଏକାଠେ ସମାଜ ଓ ସୁଙ୍ଗ ଜଣ୍ଠିଆ ପଡ଼ି ମନକୁ
ଫୋରାକ ଯୋଗାଦିଥାଏଁ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥା ଆମ ପକ୍ଷରେ ବେଦବାକ୍ୟ ପରି
ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ସମଚନ୍ଦ୍ର ରଥଙ୍କ ଛଡ଼ା ତଳ ପ୍ରତିରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ
ଯୋଗରେ ଆସ୍ତା କମିବାର ଷଷ୍ଠ ଜଣାପଢୁଆଏ । ମମସ୍ତକ ଆଗରୁ ଗୁଲିଗଲେ
ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମିଶ୍ର ; ସେ ଆମର ଗାଁ ଲେଖାରେ ମୋର ଭିଣେଇ, ଭାରି ସରିଜା, ପ୍ରଥମରୁ
ସେ ତୁମ୍ଭକୁ ହେଉଥିଲେ, ୧୯୧୯ ସରବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଗୁଲିଗଲେ । ତା’ ପରେ ଗଲେ
ପଣ୍ଡିତେ, ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥ କାବ୍ୟଶାର୍ଥ । ବାଞ୍ଛାନିଧି ମିଶ୍ର ବି କାବ୍ୟଶାର୍ଥ ।

ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥେ ଦେକାଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ପଣ୍ଡିତ ।
ରୁକ୍ଷଣୀ-ପରିଷ୍ୱେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ପରିଷ୍ୱେ ବୋଲି ଦୁଇଙ୍ଗଣ୍ଠି ଉଚିକୋଟିର କାବ୍ୟ ସେ ଲେଖି
ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଠଗଢ଼ି ରାଜଦରବାରରେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହି କାବ୍ୟ ଲେଖିଲାବେଳେ
ରଜା ତାଙ୍କ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକକୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଦେବେ ବୋଲି ।
ପଣ୍ଡିତେ ଦିନକୁ ୧୦୧୫ଟି ଶ୍ଲୋକ ଲେଖିଦିଅନ୍ତି ; ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମୁଡାଏ ଟଙ୍କା ହୋଇଯାଇଛି
ବୋଲି ତର ସେ ଶ୍ଲୋକର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଅଣାକୁ ଖୟାଇ ଆଣିଲେ । ପଣ୍ଡିତେ ରଗରେ ରଜନ୍
ଛିନ୍ଦି ଗୁଲି ଆସିଲେ ଏବଂ କିଛି ଦିନ ପରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ସଂସ୍କୃତ ହେଡ଼ ପଣ୍ଡିତ
ହେଲେ । ପଣ୍ଡିତେ ଭାରି ନୈତିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ; ରଗନିଧିଲ ବେଳେ ଭାରି ମେଲାପୀ ।
ଦତ୍ୟବାଦାରେ ମହାମାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ସେ ଯେଉଁ ବେଶରେ ଯାଇଥିଲେ ତାହା
ମୋର ବେଶ ମନେ ଅଛି । ଶୀର୍ଷେତ୍ର ଯୋଗୁଡ଼ିଏ ପିନ୍ଧିଆନ୍ତି, କପାଳରେ ଶିପୁଣ୍ୟକ ଚିତା,

ବେକରେ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳା ଲମ୍ବି ଥାଏ । ମହାମ୍ବାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଦଶମିନିଃସ୍ତାନାତ ହେଲା ; କ'ଣ କଥାବାରୀ ହୋଇଥିବେ କେଜାଣି ? ପଣ୍ଡିତେ ହିନ୍ଦୀ କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ କି ମହାମ୍ବାଙ୍ଗଙ୍କୁ ସଂସ୍କୃତ ଆୟୁର୍ଵେଦର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଦଶମିନିଃସ୍ତାନ ପରେ ସେ ତରତର ହୋଇ ଫେରିବାରେ ଆମେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଧାଇଁଲୁ, ମହାମ୍ବାଙ୍ଗଙ୍କୁ ସେ କ'ଣ କହିଥିବେ ଶୁଣିବା ପାଇଁ । ଆମର ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ସେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉଦ୍‌ଦେଶ ଦେଉଥାନ୍ତି, ‘ଆରେ, ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ।’ ଜାତିଭେଦ ବିଷୟରେ ସେ ମହାମ୍ବାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ତର୍କ କରିବେ ବୋଲି ଆମର ଦ୍ରୁତ ଧାରଣା ଥାଏ । ପରେ କ୍ଲାସରେ ଭାବତର ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକ ଉଚ୍ଚାର କରି ସେ ଆମକୁ ଚୁଣ୍ଡାଇଥିଲେ, ସାଧାରଣ ଲୋକଠାରେ ଯାହା ଦୋଷ, ତାହା ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଦୋଷ ବୋଲି ଧରିଯାଏ-ନାହିଁ ; ତାହା ତାଙ୍କର ବିଭୂତି ।

ଛୋଟ ଶିକ୍ଷକ ଆଗ ଗଲେ :

ବର୍ଷ ସରିଲା ବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମନ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରୁ ତୁଟିଗଲା । ସେ ଆଗ ଦାର୍ଘ୍ୟ ଦିନ ଲେଖାଏଁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହି ଶେଷରେ ଚାଲୁ ଦେଲେ । ଅଭି ଅଳ୍ପ ତ ଦରମା ମିଳିଥାଏ, ସେତକ ମଧ୍ୟ ନିୟମିତ ନ ମିଳିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଚଳି ନ ପାର ଚାଲିଗଲେ ବୋଲି ପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ ଯାଏଁ ଅଷ୍ଟିଷ୍ଠ ରହିଲ । ୧୯୭୫ରେ ମୁଁ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତେ ହଠାତ୍ କୁଆଡ଼ା ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ଥରକର କଥା ମନେ ଅଛି । ସେ ଦିନ ରବିବାର ; ପ୍ରାତି ଛଟା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ପର୍ମିନ୍, ସେ କିଛି ଖାଇନଥାନ୍ତି । ସେ ପ୍ରାତି ବେଳ ବୁଝିବା ପୂର୍ବରୁ ବଜେ ଅବୁଆ ଖାଇନ୍ତି ; ତାହା ପୁଣି ଜଣେ କ୍ରାନ୍ତିରଦାରୀ ଶୁକ୍ଳପୁତ୍ର ଭାବେ ରଖା ହେବା ଦରକାର । ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ମୁଁ ରୋଷେଇର ଯୋଗାଡ଼ କଲି । ଗାମୁଷୀ ପିନ୍ଧି ରୋଷେଇ କରିବାର କଥା । ତାହା ପୁଣି ଫାଲଟା ମାରି ପିନ୍ଧିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ; ମୋର ସେତେବେଳକୁ ଯାତ୍ରେ ତିନିହାତ ଗାମୁଷୀ ଚଳିଲଣି । ତାକୁ ଟଣାଟଣି କରି କଟୁମାରେ ଯେ, ଚାଲୁପାଖେ ବସି ପଡ଼ିଲବେଳକୁ କଟୁଟା ଫିଟିଯାଏ । ମୁକ୍ତକଟ୍ଟ ହୋଇ ଖାଇନ୍ତି ନାହିଁ କି ଶକନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତେ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାର କରି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କଟୁ ମାରିବାକୁ ପଡ଼ିବାକୁ ଭାବ କଥାଙ୍କ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରତିଥର କରେଇ ଚାଲୁରେ ଥୋଇ ପାଣିରେ ଦୁଇହାତ ଧୋଇ କଟୁ ମାରିବା ସମୟବାପେକ୍ଷ । ଶେଷଥର ଜନ୍ମଭାପରକୁ ଲୁଗା ଟେକି କଟୁ ମାରିବାରୁ କଟୁ ରହିଲ । ପଣ୍ଡିତେ କିନ୍ତୁ ଭାତକୁ ଖୁଣିବାର ମନେନାହିଁ, ଭାଲମାଟାକୁ ଭାର ତାରିଫ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପାଇଁରୁ ତେର ବେଶୀ ବୟସ । କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟେରେ ଗୁରୁଳ ଓ ବ୍ରାହ୍ମିଏ ମୁଆଦ୍ଦିଅ, ବଡ଼ଶିଳାରେ ଗିନାଏ ଭାଲି ଆହାର । ସେତଳି ଲୋକ ଏ କାଳକୁ

ଥିଲେ କ'ଣ କରୁଆନ୍ତେ ? ‘ଗୃହସ୍ଥନଂ କୁଭୋଜନମ୍’ ତାଙ୍କଠାରୁ ମନେରଖିଛି ସିନା କାର୍ମରେ କରିବା ପ୍ରାୟ ଅପମୟବ ହୋଇଛି ।

ସାନ ମାନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରେ ଓ ଶ୍ରୀ ରଜାଧର ରଥେ ସ୍କୁଲ ଭକ୍ତିବା ପର୍ମନ୍ତ ରହିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମନ ପାଠପଢାରେ ଆବଳ । ବାସୁଦେବ ସମସ୍ତ ଅଭିବ ଅନାଠନ ଭିତରେ ମନକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରଖିଥାନ୍ତି । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ମୋ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିବାନ୍ତି ସେଥିରୁ ସେ ଜଣେ । ବଲୁଜିରର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ ମନ୍ଦ ବଞ୍ଚିବାନ୍ତି ; ଜଣେ ଉତ୍ତରର ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ନାୟକ ; ଆରଜଣକ ମୋର ଶିକ୍ଷକ-ଅଭିଭବକ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ମୋହନ ପତ୍ନାୟକ । ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନ ବିଶେଷଣ କରି ମୁଁ ସିକାନ୍ତ କରିଛି, ଦୁଃଖଶୋକରେ ନିରୁଦ୍ଧବ୍ରତ ଥିବାରୁ ଏମାନେ ଦାର୍ଘ୍ୟମୁଁ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଏଇ ସମୟରେ ଉପରବାଲୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷତାବେ ବଢ଼ିବାରୁ ଆମମାନଙ୍କର ମନ ସେଇମାନଙ୍କଠାରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଗଲା । ଆଗ ଆସିଲେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକଣ୍ଠେର ଦାସ, ୩ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଓ ୩ ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ଦାସ । ନନ୍ଦବାବୁ ଆଉ କୌଣସିଠାରେ ରୁକ୍ତିର କରିଥିବାର ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ ; ଲିଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ଭିତ ରୁକ୍ତିର କରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତାକରରେ ସେ ରୁକ୍ତି ରୁକ୍ତିଆସିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ତାହା ରୁକ୍ତି ସେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଜାଗାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରି କିଛିଦିନ ରହିବା ପରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଫେର ଆସିଲେ । ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବନ୍ଧାଶ ଫେର ଆସିଲେ ସିଂହଭୂମି ଚନ୍ଦରପୁରରୁ ।

ଗୋଦାବନ୍ଧାଶବାବୁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ମାତ୍ର କେତୋଟି ଦିନ ରହି ବାଣପୁର ରୁକ୍ତିଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ନିଜର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଗଢ଼ିଲେ । ଅହାଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ସେ ଏକରକମ ଅପସରଗଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାଗାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ, ରାଜମାତିକ କାର୍ମି ଭିତରେ, କେନ୍ତେ ବ୍ୟଦ୍ସ୍ଥାପକ ସର୍ବକୁ ଠିଆହେବା ପର୍ମନ୍ତ, ୧୯୪୮ରେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ସେ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଫେର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗ ଦେବାବେଳେ ଆମ ହେଉମାନ୍ତ୍ର ପଣ୍ଡିତ କୃପାସ୍ତ୍ର ମିଶ୍ର ତାଙ୍କୁ ହେଉମାନ୍ତ୍ର ପଦ ଦେଇ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ହେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ‘ତୁ ହେଉମାନ୍ତ୍ର ହେଲେ ବି, ମୁଁ ହେଉମାନ୍ତ୍ର ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ କରିବ’ ବୋଲି କହି କୃପାସ୍ତ୍ରବାବୁଙ୍କ ସେ ବୁଝାଇଥିଲେ ।

ମଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବନ୍ଧାଶ ଓ କୃପାସ୍ତ୍ର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମଣି ଓ ମଣିଷ ହୃଦୟରେ ଭିନ୍ନକଣୟାକ କେହି କାହାକୁ ଉଣା ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଏ ଭିନ୍ନକଣ୍ଠ ଭିତରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ପ୍ରତିନିଷ୍ଠବେ ଥାଏ । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ଭିନ୍ନକଣ୍ଠ ଭିତରେ ହେଉମାନ୍ତ୍ରର ହେବାକୁ ପ୍ରତିବନ୍ଦିତାର ସ୍ଥରନା ପାଇ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଳଗା ଅଳଗା କରିଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ହେଉମାନ୍ତ୍ର ଥିଲେ

ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ; ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶ ବି. ଟି. ପଢ଼ି ଆସିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟର କରନ୍ତେ, ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିନପାରି କଲିକତା. ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁକୁ ଯାଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲେ ସିଂହଭୂମି ବାହାଡାଗୋଡାର ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟର ହୋଇ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଦରକାର ହୋଇଥିଲ ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରସାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଯୋଗୁଁ । ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶ ବାବୁଙ୍କ ହେଡ଼ିମାଷ୍ଟର ପରେ କୃପାସିନ୍ଧୁବାବୁ ଆସିବାରେ, ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶବାବୁ ଚନ୍ଦମରପୂର ଘୁଲିଯାଇଥିଲେ ।

ଏ ତିନିହେଁ ଯାକ ପ୍ରଥମ ଯୋବନରେ ଭାବି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ମାମୁଁ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଭଣକା ; ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶବାବୁ ମଳକଣ୍ଠବାବୁଙ୍କୁ ଭାବନା ବୋଲି କହନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ ସଞ୍ଚେ ଭାବନା ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ଏ ଦୁହେଁ ପରଷ୍ପର ଯୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲ ବେଳେ, ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ଦିନେ ତାଙ୍କ ଦର୍ଘାବଜାର ବସାକୁ ଯାଇ କହିଲେ, ‘ଆରେ ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶ, ଯେତେ ଦିନ ଛଡା ଛଡ଼ି ହୋଇ ରହିଲେ ରହିଲେ, ଆ ଏଥର ଦୁହେଁ ଏକାଠି କାମ କରିବା ।’ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବଶ୍ଵାଶ ଉଚ୍ଚର୍ତ୍ତ ନ କର କହିଲେ, ତୁମ କଥାକୁ ତେବେ ଦେବି ବୋଲି କ’ଣ ସନ୍ଦେହ କରୁଥିଲ ? ଦୁହେଁ କୁଣ୍ଠିଆକୁଣ୍ଠି ହୋଇ କାନ୍ଦିବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ, ଏ ତିନିହେଁ ଯଦି ମଲରୁ ଏକମନ, ଏକପ୍ରାଣ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ ତେବେ ଓଡ଼ିଶାର ରଜମାତକ ଜତିହାୟ କେଡ଼େ ନିର୍ମଳ ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ? ଖାଲି ରଜମାତକ ନୁହେଁ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ମଧ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କର ପରଷ୍ପର ପ୍ରତି ଅନାନ୍ତରକତାର ମୂଳ କାରଣ ବିଷୟରେ ମୁଁ ବହୁତ ଚିନ୍ତା କରିଛି । ସେ କାଳର ଜଣେ ସମାଲୋଚକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଏମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲେଖିଥିବା ଶ୍ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧକୁ ନେଇଛି । ସେ ଲେଖିଥିଲେ :

ଏମ୍. ଏ. ପାସ ପ୍ରକୁଷାଣାଁ କେ ମେ ତୁଳ୍ୟ ବଦନ୍ତ ତେ

ବି.ଏ, ବି.ଟି. ପାପଂ କୃତ୍ତା ତଥା ସି.ଟି.କଲେଜଙ୍କଃ

ଏପ୍. ଏ. ପାସ ପ୍ରକୁଷାଣାଁ ତୁବନ୍ତ ତ ପୁବନ୍ତ ତ

ମାଟ୍ରିକୁଲେଜନୋଡ଼ିଆ ମାଟିକୁଲ ସମାନାପ୍ତେ ।

ଏ ତିନି ଜଣଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଏମ୍. ଏ ନ ହେଲେ ବି ଯୁଝ ବେଳକୁ ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରିଥିବା ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଜାନ୍ତି ଅଗରେ ଗଣି ହେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରିଥିବା ଲୋକେ ‘ଆମେ କି ହନ୍ତୁ’ ବୋଲି ଭାବିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏ ତିନି ଜଣଙ୍କ ଦନ୍ତସ୍ଥ ସଂପର୍କରେ ଆସି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଥିମିକା ଅଛି ଅଳ୍ପକେ ବୋଧ ହୋଇଯାଏ । ତିନି ଜଣୟାକ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ; କୌଣସି କପଟ ନ କରି ଷଷ୍ଠୀ ଜାବେ ନିଜ ନିଜର କଥା କହିଦିଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯାହା ବା ଟିକିଏ ଅଛଂ ଥିଲ, ତା’ର ଉପଯୋଗ କରି ସ୍ବାକ୍ଷ୍ରେ ପଟାଇ ଦେଇ ନିଜର ଷୁଦ୍ର ସାର୍ଥ ସାଧନ କରିବା ଭଲ ଲୋକ ଯୁଝ ଭିତରେ ପଣିନଥିଲେ, ଏ ତିନୋଟିଯାକଙ୍କର ମନ ପଟାଫଟି

ହୋଇନଥାନ୍ତା । ସ୍ଵାଙ୍କଠାରେ ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଅଭିଷନ୍ଧପରାୟଣ ଦୁର୍ଜୀବଙ୍କ ଚିହ୍ନିବାର କ୍ଷମତା ନ ଥିଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାରେ, ଲେଖିବାରେ ଧୂରନ୍ତର । ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରଯେତୀଜୀ, କୋଣାର୍କେ, ଦାସ ନାୟକ, ଆର୍ପି ଜୀବନ, ଉଗବଦ୍ଧ ଗୀତାର ଦ୍ଵିଷ୍ଟା ଓ ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଦାହୁତ୍ୟର କ୍ଷମପରିଣାମର ଭୁଲକା ନାହିଁ । ସୋନପୁର ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ବାଙ୍କ ନୈଷଧୀୟ ଚରିତ ଅବ୍ରିଷ୍ଟାୟ କୃତ । ଏ ପର୍ମନ୍ତ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ପୁରୀମାନଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟି ଯଥାଯଥ ଭାବେ ଆକର୍ଷଣ କରି ନାହିଁ ! ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ଦିନ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠଙ୍କ କୃତର ଉପରୁକ୍ତ ଆଦର ହେବ । ମୋର ଷୁଦ୍ର ମତରେ ମୌଳିକ ଲେଖାରେ ହେଉ ବା ଅନୁବାଦରେ ହେଉ ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଶୈଳୀ ଓ ନିଖଣୁ ଭାଷା ଚିରକାଳ ଓଡ଼ିଆ ଯାହୁତ୍ୟରେ ଆଦରଶ୍ଵାମୀୟ ହୋଇ ରହିବ ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବନ୍ଧଶଙ୍କର କବିତାର ମର୍ମଶର୍ତ୍ତୀ ମୁଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ନିଷଳଙ୍କ ଚରିଷର ପ୍ରତିଫଳନ । ତାଙ୍କ କାଳିଜୀୟୀ, କିଣାଳୟ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ଯେତେବେଳେ ମୁନାନ ଆଣିଥିଲ, ଏବେ ଆଶୁରୁ ଏବଂ ଶତାବୀଏ ପରେ ବି ଆଶୁଥିବ । ଗୀତ ଗହନର ଦରତ୍ର ଲେକଙ୍କ ସେ ଯେପରି ଚିହ୍ନିଥିଲେ ଆଉ କୌଣସି କବି ଯେପରି ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ସମେହ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଆଉ କୌଣସି ନେତା ଏ ବିଷୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବନ୍ଧଶଙ୍କର ହମିକଷ ହେଲ ପରି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ଗୋଦାବନ୍ଧଶଙ୍କ ରୁଳିଗଲଣୀ ଓ ଆଦବ କାଇଦା ଟିକିଏ ଦେଖିବାକି ଧରନେ ; କିନ୍ତୁ ଏହା, ତାଙ୍କ ନିରନ୍ତର ବୁଦ୍ଧି ନିପଟ ଗାଉଳି ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କ.ର ମିଳାଇବାରେ ବାଧା ଦିଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ମୁଣ୍ଡ, ସେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କରନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ଅଣବ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ କରନ୍ତି ।

ମଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବନ୍ଧଶଙ୍କ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଏମ୍- ଏ ପାୟ କରିଥିଲେ ତିଥିର ବିରୁଦ୍ଧ ଆଲୋଚନାରେ ରତ ହୋଇନଥିଲେ ; ‘ଯନ୍ମନ ଯେମନ୍, ତମନ୍ ତେମନ୍’ ନାମରେ ହେମାନେ ଦର୍ଶନ ଓ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରକୁ ବିଶେଷ ଖାନ୍ଦନ ଦେଇ, କବିତା ଲେଖିବାରେ ମାତ୍ରଲେ ; ରଜନୀତିରେ ପଣି ସ୍ବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଡ଼େଇ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଧାନ ସେଇ କିନ୍ତୁଥାରେ । ସେ ରଜନୀତିର ବିଶ୍ୱାସିକା ଏ ଦେଶକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ମୁବାବସ୍ଥାରେ କହାମରୁ ରୁଳିଯାଇଥିବାରୁ ପରେ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତେ, କେଜାଣି ବୋଲି ମନରେ ସମେହ ଆସିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ରଜନୀତିକୁ ତାଙ୍କ ଟାହାଗୋଟିଥିଲ । ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ସେ, ପେଣାଦାର ରଜନୀତିକ ହେବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ମନ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ନିଜ ପାଠରେ ଥିଲା । ଛୁଟିମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପ୍ରତି ଆକୁଷ୍ଣ କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ବ୍ରତ । ଭଲ ପିଲାଟିଏ ଦେଖିଲେ ସେ ତାକୁ ମନେ ମନେ ପୁଅ କରି ଦିଅନ୍ତି, ଏବଂ ତା'ର ସବୁ ପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟବ ଅୟୁବିଧା, ଆପତ୍ତି ଅଭିଯୋଗ ଆପଣେ ବିଶ୍ୱର ମାଗିବା ପୂର୍ବରୁ ଯୋଗାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ

ହୋଇଥାନ୍ତି । ବିଦ୍ବାନ୍ ଓ ଶିକ୍ଷକର ଏଇଠାରେ ମହିନ୍ତି । ବିଦ୍ବାନ୍ କୃପାସିନ୍ କୋଣାର୍କ ବହିରେ ଯେଉଁ ବିଶେଷଣାମ୍ବକ ଗବେଷଣାର ଧୋରଣୀ ପକାଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଏ କାଳର ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ ଅଧିକ ମାନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷକ କୃପାସିନ୍ ଟିକିଏ ପ୍ରତିଭା ଦେଖିଲେ ପିଲାଙ୍କୁ କିପରି ଆପଣାର କରିଥିଲେ ତାହାର ଗୋଟିଏ କୁଳନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ଦେବ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଦେଖାଇବା ଆପରୁ ତାଙ୍କ ଦେହର ବିଶ୍ଵର ଦରକାର । ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ ପିଲାଙ୍କରୁ ବାତଜର ଗେଣୀ । ଆମ ଦେଖିଲୁ ବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଯେଉଁ ହୋଇଥାଏ, ତହିଁରୁ ତଦ୍ବିଜ୍ଞ ଲୋକେ ଜାଣିବାର କଥା ଯେ ଦଶ ବର୍ଷରୁ କମ୍ ଦିନ୍ ଏ ଗେଣୀ ତାଙ୍କୁ ଆଖାନ୍ କରିନଥିବ । ତାଙ୍କ ବାତଜର ପୁଣି ଆସେ ଅତିକିରିରେ । ମୋର ହାତ ଟିକିଏ ଢାଣ ଥିବାରୁ ମୁଁ ବାତଜର ଆସିଲେ, ତାକର ପାଏ । ଥରେ ତାଙ୍କ ଗାଧୁଆ ଗାଧୋଇ (ତାଙ୍କ ବୋଲି ଲେଖିବାର ଅର୍ଥ ଯେ ପାଣିରେ ବହୁତ ବେଳ ଠିଆ ହୋଇ ବହୁତ ଘଷାଘଷି ହୁଅନ୍ତି) ସାର ଘରକୁ ଫେରିବାର ଅଧୟଗ୍ରହାକ ଭିତରେ ବାତଜର ଆସିଥିଲ । ଆଉ ଥରେ, ବୋଧକ୍ଷେତ୍ର ଏୟାବରେ, ଆଜୁର୍ମୀ ହରିହରଙ୍କର ଭଉଣୀର ବିବାହ ଦିନ, ଅତିଥି ଓ ବ୍ରାହ୍ମମାନେ ଖାଇ ସାବୁ ସାବୁ ରାତ ପାଇଗଲ । ଆମେ ସକୁ ପରଶୁଣୀ ହୋଇଥାଏଁ, କୃପାସିନ୍ ବାରୁ ବୁଲି ବୁଲି ତଦାରଣ କରୁଥାନ୍ତି । ତାହାର ବଣ୍ଣିନା ଆଉ । ଭେରରେ ସେ, ନନ୍ଦ ବାରୁ ପ୍ରଭୁତ୍ତ ଗାଧୋଇଲେ ଏବଂ ଆମେ ପରଶୁଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଗାଧୋଇ ଆସିଲୁ ପରଶୁଣୀକୁ । କୃପାସିନ୍ ବାରୁଙ୍କ ପରଶୁଣୀ ଥିଲି ମୁଁ । କଦଳୀ ପନ୍ଥରେ ଅମାଲୁ ଦେଇ ସାର, ସେ ବାଁ ହାତରେ ଧରିଥିବା ଗୋଟିଏ ପଢ଼େଇରେ କଦଳୀ ଚକଟା ଦିଏ । କଦଳୀ ଚକଟା ଦେଲୁ ବେଳକୁ ପନ୍ଥ ଖାଲି, ପନ୍ଥରେ ଅମାଲୁ ପକାଇଲୁ ବେଳକୁ ଷଢ଼େଇ ଖାଲି । ପରଶୁ ପରଶୁ ଲେଡ଼ାଏ ଅମାଲୁ (ପ୍ରାୟ ୨୫) ଓ ଆଟିକାକ କଦଳୀ ଚକଟା ସରିଗଲ । ଆମେ ଖାଇ ସାରିବାରେ ସମସ୍ତେ ଫେରିଲୁ । କୃପାସିନ୍ ଗଲେ ତାଙ୍କ ବସାକୁ । ଟିକିଏ ଯାଇଛୁ, ତାକର ଆସିଲୁ ବାତକୁର ସେବା ସକାଶ । ଏଇପରି ଅବସ୍ଥା । ସେ ଦିହକୁ ବା ରେଗକୁ ଦେଖାଇର କରି କେମିତି ଚଳନ୍ତି, ଆୟୁର୍ଣ୍ଣ କଥା । ଏଥର ପୁଣ୍ଡାଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କହେଁ ।

ସାତେ ଦଶଟା ବାଜିବାକୁ କେତେ ମେନିଟ୍ ଥାଏ, ସେ ସାଇକଲ୍‌ରେ ଆସିଲେ ଶୁଣିମାଇଲ ଦୂର ତାଙ୍କ ଗାଁରୁ । ଗୋଦର ଗୋଡ଼ରେ ପୁଲିସ୍ଟଙ୍କ ପଟିଟାଏ ଭଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ତାକର ପାଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲାବେଳକୁ ସାଇକଲ୍ କ୍ୟାରିଅରରୁ ଗୋଟିଏ ଟୋକା ଓହ୍ଲାଇଛୁ—୧୩୧୪ ବର୍ଷ ବୟସ, ଟୋକା ନ କହୁ ଟୋକାହାଡ଼ର ଗୋଟିଏ ବିଡା କହିଲେ ଚଲେ । ବିନା ଉପକ୍ରମଣିକାରେ ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ, ‘ଆରେ, ଏ ଟୋକା ବୋଡ଼ିଙ୍କେ ରହିବ । ଯ୍ୟାର ନନା ବୋଇ ଏବେ ଏକାଦିନକେ ମରିଗଲେ । ଭଲ କରିବ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ୁଛୁ । ଯ୍ୟାପାଇଁ ଯଦି କ’ଣ ପାରିବ କରିବ । ମୁଁ ବି କିଛି ଦେବ ।’ ତାଙ୍କର ମାସିକ ଦରମା ଛିରଣ ଟଙ୍କା, ଗାଁରେ ବର୍ଷକର ଧାନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଟୋକାଟିକୁ ଯାଇରେ

ନେଇ ମୁଁ ବୋଢ଼ିଗରେ ପଶୁ ପଶୁ ତାକୁ ଜଣେ ସହାୟକ ମିଳିଗଲେ । ଜଣେ ପୁଣି, ଅଛି ଦଶତ୍ରୁ, ପୁରୁଷେ ସମାଜ ବକି ନିଜେ ଚଳେ, ଘରକୁ ବି ପଠାଏ । ଏଇଭଳି ଲୋକେ ପରି ଅସବ ବୁଝନ୍ତି । ସେ ଅଛୁ, ସେ ଟୋକା ଅଛୁ । ଖୁବ ବଡ଼ ଲୋକ ; ଜୀବିତ କୃତବ୍ୟକ୍ରିୟାଙ୍କ ଭିତରେ ବୋଧହୃଦୟ ତା ନାଁ ଆଗ ପଡ଼ିବ । ଏଇ ଗୋଟିକ ପିଲାର ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖିବା ଯାଏଁ କୃପାସିନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଥିଲେ, ନିଜର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ମନେ କରିଥାନ୍ତେ ।

ଶିମୁତ୍ତିଙ୍କ ପୂଜାରେ ବ୍ୟତ୍ତ ରହି ପାସୋର ଯାଇଛୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲୋକଙ୍କୁ । ସେ ଅମେର ଭୁଗୋଳ ଶିକ୍ଷକ । ତାମିଲ । ବୈଷ୍ଣବ ପଞ୍ଚା ଧରି ବେନୁଗୋପାଳ ଆଶ୍ରମ ନାମ ପ୍ରକଳଣ କରିଥାନ୍ତି । ଭୁଗୋଳରେ ବାସ୍ତବ । ପିଲଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତାରେ ବି ବାସ୍ତବ । ପିଲଙ୍କୁ ବ୍ୟବସାୟ-ଦକ୍ଷ କରିବାକୁ ଗୋଟାଏ ପିଲଙ୍କ ବ୍ୟାଙ୍ଗ ଖୋଲିଥାନ୍ତି । ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବର୍ଷକାଳ ରହିଲେ । ରଜନାତ୍ୟସଙ୍କଳ ପରିବେଶ ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ନ ଲାଗିବାରୁ ବାହାରିଗଲେ । ଆଉ ଜଣେ ବି ଗୁଲିଗଲେ, ହିନ୍ଦୀ ମାଣ୍ଡ୍ରେ । ବର୍ଷ ମରିରେ ଆସିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଗୁଲିଗଲେ । ହିନ୍ଦୀ ବର୍ଷରେ କଥତ ଭାଷା ବୋଲି ପଣ୍ଡିତେ ବୁଝାଇଦିଅନ୍ତି ; ମୁଁ ତାହା ଯଥାସାଧ ହିନ୍ଦୀମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ବୁଝାଏ । ରୁଚିର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ଓ ଭାତର ପୁଲଙ୍ଗ ଖୋଜିବାରେ ବ୍ୟତ୍ତ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ କ'ଣ ପଢ଼େଇବ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ସମ୍ମର୍ପଣରେ କହିଥିଲି ଓ ପଣ୍ଡିତେ କହିଲେ ବୋଲି ଦୋଷ ଛଡ଼ାଇଥିଲି । ହିନ୍ଦୀମାଣ୍ଡ୍ରେ ହସି ହସି ଉଦ୍‌ଦର ଦେଲେ, ‘ମତି, ଗତିର ଦ୍ୱୀଲଙ୍ଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ତ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛୁ !’ ଭଦ୍ରଲୋକ ଦିନେ କେବେ କୌଣସି କଥାରେ ଚିତ୍ରିବାର ଦେଖି ନାହିଁ । ଥରେ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଗୋଟିଏ ନାଗାରାପ ବାହାରିଲା ; ‘ଯାଓ ମହାରାଜ, ଯାଓ ମହାରାଜ’ ବୋଲି ସେ ତା ପଛରେ ତାଳିମାରି ଝୁଲିଥାନ୍ତି । ମୋ ହାତର ବାଡ଼ି ସାପ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜେ ନ ବାଜେ । ସେଇଦିନ ସେ ଚଢ଼ା ଗଳାରେ କହିଥିଲେ, ‘ଜାନେ ଦୋ ।’ ହିନ୍ଦୀ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ମୁଁ ଦବିଗଲି ; ‘ସାପ ମହାରାଜ’ ବର୍ଣ୍ଣିଗଲେ । ହିନ୍ଦୀମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚରରେ ଓ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ମୁଁ ଦେତୋରେ ଏକାଧିକ, ବୋଧହୃଦୟ ପଞ୍ଚାଧିକ, ସାପ ବାଢ଼େଇଛୁ । ହିନ୍ଦୀମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କ ‘ମହାରାଜ’ ତା ଭିତରେ ବୋଧହୃଦୟ ଗଲେ ।

ସ୍ଵାପରେ ସେଇବର୍ଷ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ନନ୍ଦବାବୁ ଓ ଲିଙ୍ଗରଜିବାବୁଙ୍କ କଥା । ସ୍ଵାଙ୍କ ମାଣ୍ଡ୍ରବୋଲି ଶର୍କରାଲବେଳେ, ବନ୍ଦୁବୋଲି ଭରିପି ପଣ୍ଡିତ । ଏ ଦୁହଙ୍କର ପରମ୍ପର ପ୍ରତି ଦୌହାଙ୍କ୍ୟ, ଓ ଦୁଃମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କେୟଣ୍ଡଭାତାର ବ୍ୟବହାର, ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ମଳଯାଏଁ ମନେ ରହିବ । ଦାସେ ଆପଣେ ଥରେ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ବିଷୟରେ ହରିବାବୁଙ୍କ କହିଥିଲେ, ‘ଏହିଟି ଏ ଜନ୍ମରେ ଆଉ ସାବାଲକ ହେବନାହିଁ ।’ ନନ୍ଦବାବୁ ଜୀବିତ । ଏବେ ବି ତାଙ୍କ ଦେଖିଲେ ଦାସେ ଆପଣଙ୍କ ଏ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ମନେପଡ଼େ । ସ୍ଵା ବୋଲି ଯେ, ପିଲଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ନଥିଲା ତା ନୁହେଁ । ‘ଏପରି କରିବା ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ’ ବୋଲି ସେ କହିବାବେଳେ ଏପରି ବ୍ୟଥାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଦୁର୍କର୍ଷ ପିଲା ବି ଆଉ ସେପରି କରିବାକୁ ସାହସ କରେ

ନାହିଁ । ସ୍ଥାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାହା, ଲିଙ୍ଗବଳ ବାବୁଙ୍କ ବିଷୟରେ ବି ସେଇଆ । ଲିଙ୍ଗବଳବାବୁ ଶେଷ ପର୍ମନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଅଛ ମଧ୍ୟର ଭାବରେ ଅଛ ଦୃଢ଼ତା ତାଙ୍କପରି ଅନ୍ୟ କେହି ଦେଖାଇଲା ପରି ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ସ୍ଥାଙ୍କ ବିଷୟରେ ତ ପରକୁ ପଛ ବହୁତ କହିବାର ଅଛୁ । ଶେଷରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ । ମୋର ସେ ଶିକ୍ଷକ ନୁହନ୍ତି ; ମାତ୍ର ର' ସାତବର୍ଷ ବଡ଼ ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଓ ସେଠାରେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କଠାରୁ ବି ଅଧିକ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚତାରେ ଥିଲା । ଖାଲି ମୁଁ କାହିଁକି, ସ୍କୁଲର ଅଧିକାରୀ ଗୁଣ । ମୋର ଅଧିକ ଉଚ୍ଚବାର କଥା ; କାରଣ, ପ୍ରଥମରୁ ତାଙ୍କର ମୋର, କଡ଼ା ମାଲିକ ଓ ଫୁଲ୍ଲାଲା ଭୃତ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ । ସମାଜ ବିଷ୍ଣୁ ପଇସାରୁ ମୋ ଅଂଶ ବାଦ, ସବୁବେଳେ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଗର୍ଭସାନ୍ତ କରେଁ । ପରେ ଆନ୍ତ୍ରସ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପ୍ରେସକୁ ଯିବାରେ ମୋତେ ବୁଝାଏ ଟଙ୍କା (ମାସକୁ ଆଠଟଙ୍କା) ମିଳିବା ଯୋଗୁଁ ସମାଜ ବିଷ୍ଣୁ ପଇସା ସିନା ମଜ୍ଜା ହେଲ, ସବୁବେଳେ ମୋ ଉପରେ ଦିନଗୁରୁଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଆଉସନ୍ଧ ଗନ୍ଧୁଆଏ । ପଇସାଟିକର ହିସାବ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଜିଭ ଆଗରେ ରଖିଆନ୍ତି । ଦେଖାହେଲ ମାତ୍ରେ ମୋର ବୁନ୍ୟାଦି ବୟାନ କରାଯାଏ । ଏଇ ପରିବେଶରେ ବି ଆଉସନ୍ଧ ମିଳେ, ଫୋପାଡ଼ ଦେଲ ପରି । ସମସ୍ତ କଠୋରତା ସହେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସୁରକ୍ଷିତ ଟାଇପ୍‌ରାଇଟରରୁ ରାତି ଅଧରେ ଟାଇପ୍ ଶିଖି ଟାଇପିଷ୍ଟ ହେଲି । ସମସ୍ତ ସତର୍କତା ସହେ ତାଙ୍କ ଟାଇପ୍‌ରାଇଟରରେ ଆଉ କେହି ହାତ ମାରିବାର ସେ ଜାଣି ପାରିନାହାନ୍ତି ; ଜାଣିଥିଲେ ବି ପ୍ରମାଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବୋଧେ କହିନାହାନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ସବୁବେଳେ ଅମ୍ବିଶତା ଥିବା ସହେ ତାଙ୍କର ପରିଶୂଳନା ଦକ୍ଷତାକୁ ମୁଁ ଖାତିର କରେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟର (Head of Department) ଦକ୍ଷତା, ସେଫେଟାରୀର ନୁହେଁ କି ମନୀର ନୁହେଁ । ସେ ବହୁଦିନ ମନୀ ରହ ଏକଥାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ଓ ତେଲେପଡ଼ ଉତ୍ସକୁ ଲୋଭକରି, ବାଘ ଓ ପାଗ ଉତ୍ସକୁ ଡରି ସେ ମନୀଙ୍କ ଫାଇଲରେ ଦୃଢ଼ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇପାରିନାହାନ୍ତି, କି ଦିପାଦକ୍ଷୟ ପ୍ରମ୍ଭରେ ନିଃସନ୍ଧର୍ଗଧ ନିଦେଶ ଦେଇପାରୁନାହାନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା, କଠୋର ପରିଶ୍ରମ, ଓ ଦକ୍ଷତା ବିନା ସମାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ବଞ୍ଚିରହି ଏପରି ପରିପୁଣ୍ଡ ହୋଇପାରି-ନଥାନ୍ତା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କୁ ମନର ବାସନା ଯଦି ପରିପୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ସମାଜ ଅଦ୍ୟାପି ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଥାନ୍ତା । ସତ୍ୟବାଦୀ ହୋଇଥାନ୍ତା, ପିନିକ୍ସ ଆଶ୍ରମ ବା ଟଳକ୍ସ୍‌ପୁ ଆଶ୍ରମ ପରି ; ତା'ର ଆଲୋକ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଲୋକିତ କରୁଥାନ୍ତା ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଜନ-ନାୟକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥାନ୍ତା ।

୧୯୧୨ୟୁ ୧୯୧୫ ପର୍ମନ୍ତ ଏଇ ଆଦର୍ଶ ଆଗରେ ରଖି ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାଗତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସମାଜ ପ୍ରେସ ଗୁଲୁ ରହିଲା ; ଏବଂ ଯାର ଉତ୍ତରେ ମୁଁ ଓ ମୋର ଗୁପ୍ତଷଙ୍ଗୀମାନେ ରହି ଉବିଷ୍ଟ କଥା ଦୁଃଖାକ୍ଷରରେ ନ ଭାବ ନିଜ ନିଜର ଉବିଷ୍ଟ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲୁଁ । କାହା

ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟକ କେତେ ସାର୍ଥକ ଓ କେତେ ନିରଥ୍ୟକ ହେଲା ତାହା ଅଳଗା କଥା, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର ଯେଇ ସୁଯୋଗ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀମାନେ ଆମ ପାଇଁ ଏଠାରେ ମେଲାଇ ରଖିଥିଲେ ତାହା ଆଜିକାଲିର ତୁମ୍ଭଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସଂସାରର ତ ଏକମିତି ଗତି, ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଲେ କ'ଣ ହେବ ?

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ସଂପର୍କ :

ସତ୍ୟବାଦୀରେ ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ମନ୍ତ୍ର ଗଲି । ପିତୃମାତୃମୁନ ନିଃସ୍ଵ ବାଲକର ସେଇ ହେଲା ବୃଦ୍ଧାବନ । ଆମ ଭିତରେ ସାନ ଗୋପାଳ, ମର୍ଦ୍ଦିଆଁ ଗୋପାଳ ହୋଇ ବହୁତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଓପରୁ ତଳଯାକେ ସମସ୍ତେ ମୁଦାମା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ । ବେଳେବେଳେ ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ନିଜଠାରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ବିଶ୍ଵରୂପବାର ଭ୍ରାନ୍ତି ହୁଏ । ମୋ ଦୁଣ୍ଡ, କେବଳ ମୋର ମୃତ ପିତା ଓ ଜୀବିତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବ୍ୟାପାତ ଆଉ କାହା ଆଗରେ ବନ୍ଦ ରହେ ନାହିଁ । ଦାସେ ଆପଣେ, ହରିବାବୁ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ପ୍ରତି କ'ଣ ହେବ ବୋଲି ଯେଉଁ ଦଂଶ୍ୟ ଥିଲା ତାହା ତାଙ୍କର ଥାତୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲ । ଦିନେ କ'ଣ ପରୁରୁ ପରୁରୁ, ଦାସେ ଆପଣେ ମୋ ନାମ ଧରି ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ରୁଦ୍ରରେ ଯଥାମାନ୍ୟ ସମ୍ମୋଧନ କରି ଆମ ଗ୍ରାମ ଗୋପାଦି ପରୁରିଲେ । ଗ୍ରାମ ନାମ ଶୁଣି କହିଲେ, ହଁ, ହଁ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି (ଆମ ଗାଁର ଦିନଶ ଭାଇନା ପୁଣ୍ୟ ସେଠାର ରୁଦ୍ର ଥିଲେ) ଦୁମ ଗାଁରେ ମାଇପେ ଭଲ ଗୋଡ଼ି ଆମ୍ବିଲ କରି ଜାନ୍ତେ । ଏଇ ଉପକମଣିକାରୁ ସୁଆଣ୍ଟ ଦାସ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଶୁଣିବାକୁ ହୋଇଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଦୁଣ୍ଡି କି ଆନନ୍ଦ ! ଥରକର କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଯେପରି ମୁହଁ କର ସେ ଗୋପ ଅଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ନିର୍ଣ୍ଣାତନ ପମ୍ବାର ସଜ୍ଜ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ପଛକୁ ଆଉ । ହରିବାବୁ ତାଙ୍କ ମନେ ମନେ ପିଲଙ୍କ ପ୍ରତି ବଡ଼ କଠୋର ଥା'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦୁଷ୍କଳତା ଜାଣିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କାହିଁକି, ମୋ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିବା କଥା !

ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ପିଲଙ୍କର ପାନ, ଚନ୍ଦପତ୍ର, ମୁଡାଖୁ ସେବା ମନା । ପିଲଦିନ୍ତୁ ସିନା ଘରଦ୍ୱାର ଛୁଡ଼ି ଦେଠେଇ ଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୁଁ ବଲଙ୍ଗିରରୁ ପାନ ଆହରଣ କରିଥିଲି । ସେ ଯୋଗି ପାନ, ତାକୁ ଶିଲ ନ କରି ବିଡ଼ା କରିବାର ଯେଉଁ ପଢ଼ିତା ! ତା' ଭିତରେ ଦୋଢ଼ାର (ସେଠାରେ ଭାଙ୍ଗ ବୋଲି କହନ୍ତି) ଅବସ୍ଥାନ ଯୋଗୁଁ ତା'ର ଯେଉଁ ମାଦକତା ! ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ତାହା ଦୁର୍ଲଭ ହେଲେ ବି ହାତ ପହଁଁଚରେ ଥିବାରୁ ଅଧିକ ଅନୁଗ୍ରହ କରିଥାଏ, ବା ଅନୁଗ୍ରହକ ହୋଇଥାଏ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଅଧିକ ଗୋଟିଏ ଅମଳ ଜୁଟିଲା । ଆକବରଙ୍ଗାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ଓ ଅଲେଇ ବକ୍ସଙ୍କ ଦୋକାନରେ ବିତରିତ ମୁଡାଖୁ । ଏ ପର୍ମନ୍ତ, ମଧ୍ୟହଳ ଫୀଲୋକଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ । ଚନ୍ଦପତ୍ର ତ ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର, ଜନ୍ମପ୍ରାନ୍ତର ମାହାତ୍ମ୍ୟ । ଅଳେଖ ଭାଙ୍ଗନା ଓ କାଣି ଭାଙ୍ଗନାଙ୍କ ଚକଟିତ ଓ ମର୍ଦିତ ଚନ୍ଦପତ୍ର—ଏହା ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଭେରରେ ସରଖୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ; ପାଠିଏ ଶୁଣୁଡ଼ା ନବେ ଟିପ୍ପଣୀ ତେବେ ଜାଣିବା

ଚନ୍ଦ୍ରପତି ଠିକ । ଥରେ ଖାଇବା ଅର୍ଥ ତାକୁ ଜୀବନଯଙ୍ଗୀ କରିବା । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଚପଶୀ ହଜାର ସିଂହ ସ୍ଵର୍ଗରେ ରହୁ, ତା ଯୋମୁଁ ବୋଢ଼ିରେ ଶୋଇବା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପାନ ଶିଆ ହୁଏ । ତା' ଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବଢ଼ି ଆଖି ବଲଙ୍ଗିରର ସ୍ଥଳ କାଗ୍ରତ କରେ, ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ଲେପ କରିବାକୁ ବାର ଥର କୁଳକୁଆ କରି, ବେଳେବେଳେ ସିଂହଙ୍କ ଅର୍ପିତ ଅଜାର କୁଣ୍ଡର ସାହାୟ ନେଇ ଶୋଇବାକୁ ଯାଏ । ହଜାର ସିଂହ ପା'ନ୍ତି ଅନୁରର କୃତଙ୍କତା ଓ ହାରାହାରି ମାସକୁ ଅଣେ । ଅଣାକୁ ଆଜିକାଲି ଖୁବ୍ କମ ବୋଲି ମନେ କରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅଣାକର ସାବୁ ବା/ଓ ବାଇଗଣ ସେତେବେଳେ ଗଣ୍ଠିରେ ।

ବଢ଼ି ମିଳିଲା, ପାନ ମିଳିଲା, ଚନ୍ଦ୍ରପତି ମିଳିଲା, ଯଥେଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ବି ଦୁର୍ଭିହେଲ ନାହିଁ । ମୁହାଶୁ ପ୍ରତି ଲଳସା ବଢ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ଶ୍ଵାନ ହରିବାରୁଙ୍କ ପରର ଥାକରେ । ତୁଟ୍ଟା ସେତକ ତୁଟ୍ଟିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଘର ଖୋଲ ରହିବା ଓ ସେ ନିକଟରେ ନ ଥିବା ଯୋଗ ଦିନେ ଦିନେ ପଡ଼ିଯାଏ ମାତ୍ର ଅଧିଗମ୍ଭାକ ପାଇଁ—ସେ ପାଇଖାନାରୁ ଆସି ଶ୍ରୀମ କୁଣ୍ଡର ଶାଖାର ଆସିବାକୁ ଯେତେବେଳ ଲାଗେ ସେଇତକ । ସବୁ ଦିନ ଯେ ତାଙ୍କ ନ ପକାଇ ଯା'ନ୍ତି ତା' ନୁହେଁ । ତଥାପି ମୋର ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଦୁଙ୍କର କୁଣ୍ଡର ଶାଖାର ମୋ ଦ୍ୱାରା ମେଣ୍ଟ ସେଇ ସମୟ ଓ ସୁଯୋଗ ଉଭରେ । ଥରକର ମୁଁ ମୁହୁରୁଙ୍କ ଖଟ କଢ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ, ଥାକକୁ ଉତ୍ତରଙ୍କ ମୁହାଶୁ ଉବାରେ କେତେ ରଖି କେତେ ନେଉଛୁ ତଥାରଖ କରୁଛି, ପଛରୁ ସାପର ଗର୍ଜନ ଶୁଭ୍ରିଲା । ସତ ସାପ ! ଖରଦିନେ ପ୍ରତି ରୁମରେ ଥିବା ପିଇବା ପାଣି ମାଠିଆର ବାଲି ପିଣ୍ଡିରେ ଆସିମ କରୁଆଏ । ସେ ବିନାକାରଣରେ ଗର୍ଜନ ଗୁଡ଼ିବାରେ ମୁଁ ମୋର କାମ ଯାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାତରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଶ ଆଣି ତାକୁ ଓ ପାଣି ମାଠିଆକୁ ଶେଷ କଲି । ହରିବାକୁ ଆସିଲେ, ପିଲେ ମାଣ୍ଡେ ଜମିଲେ, କିଏ ସାପକୁ ଚିହ୍ନିଲି, କିଏ ମାଠିଲା, ଲମ୍ବ କୋଳଥିଆ ନାଗ ବୋଲି ତାକୁରୁ ହୋଇ କେହି କେହି ମୋ ହାହସକୁ ଧନ୍ୟ କହିଲେ । ଲେକ ପତଳା ପଡ଼ିଯିବାରେ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ପ୍ରକାରରେ, ହରିବାରୁ ମୋତେ ସମ୍ମୋଧନ କରି ପାଖକୁ ତାକିଲେ ଓ ପରୁରିଲେ, ‘ଏ ଦରକୁ କାହିଁକି ଆସିବା ହୋଇଥିଲ ?’ ତୁମ୍ଭା ହେବାରୁ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଗୁଡ଼ ଆଉ ଥରେ ପରୁର ହାରିଯିବାରେ ସେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ‘ଆଉ ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧ, ମୁହାଶୁମୁହାକ କାହିଁକି ବେଗେ ସରଯାଉଛି !’ ଦଣ୍ଡ ସେତକ । ଫମେ ସ୍ବେ ଦିହସୁହା ହୋଇଗଲା ।

ହୁଜାର ସିଂହ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦୁଃସଂପର୍କର ପ୍ରତକାର ସ୍ଵରୂପ ମୋତେ ହରିବାରୁଙ୍କ ନିଜ ପାଖର ଗୋଟିଏ ରୁମକୁ ବଦଳ କରିଗଲା । ବାଧହୋଇ ଅନ୍ତରେ ଚନ୍ଦ୍ରପତିରେ ଶ୍ଵାବଳମ୍ବୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲଙ୍କ ସିଂ୍ହ କଢ଼ରେ ତିନି ଗୁରିଟା ଲେଖାଏଁ ଇଟା ଦି’ଠା କରି ଥୋଇ ତା'ରିପରେ ପଟା ପକାଇ ପଢ଼ା ଟେବୁଲ କରିଥାଏ । ସ୍କୁଲ ପକ୍କା ପାଇଁ ପୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଇଟା, ସ୍କୁଲ ପକ୍କା ଅଧାରେ ଛଡ଼ାଯିବାରୁ ମହାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ ।

ନଦ୍ଧିଆ ରଖୁ ମାରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ । ସେଇ ଜଟା ପିଣ୍ଡି ସନ୍ଧରେ ମୁଁ ପାହୁଲଟିକର ବାଇଗଣି ପଦ ଓ ଟିକିଏ ଚାନ୍ ଗେଂଜିଥାଏ । ମୋର ବୁମରେ ଥାନ୍ତି ଯୋଡ଼ାଏ ଚଗଲ ପିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବୟସ୍ତ ଓଙ୍କଳ ହୋଇଛି, ଆର ଜନକ ଅତୁ କି ନାହିଁ ଦି' ତନି ବର୍ଷ ହେଲା ଖବର ରଖିନାହିଁ । ସେ ଯୋଡ଼ାକ ମୋ ସମ୍ବ୍ୟ ଅପହୁରଣ କରିନେଇ ହରିବାବୁଙ୍କ ଦେଇଦେଲେ । କ’ଣ ଗୋଟାଏ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । କୁଣ୍ଡିତକ ସରିବା ପରେ ହରିବାବୁଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଲା ବୋଧନ୍ତୁଏ ।

ଦୁଇ ତନିଦିନ ଶୁଳିଯାଇଥିବାରୁ ଟୋକାଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ କଲନ୍ତି ଜଳାହାରରେ ଖାରଜ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ନିଷ୍ଠିନ୍ତି ହେଲାବେଳକ ଡାକର ପଡ଼ିଲା । ଯଥାଇ ସମ୍ବ୍ୟାଧନ କରି ସେ କହିଲେ, ‘ତମର ପାହୁଲଟିଏ ମୋ ଉପରେ ରହିଲା ।’ ମନ ନୁହେଁ, ପାହୁଲକରୁ ମୁଁ ଦୁଇ ଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଳିଥର ଖାଇଥିଲା । ସେତିକ ।

ଆଉ ଦିନେ ସର୍ବ୍ୟାବେଳେ ବାହାରୁ ଆସିବା ରସ୍ତା କଢ଼ିରେ ଆମେ ଶୁରିଜଣ ବଜାରରୁ ଶୁରିଖଣ୍ଡ ପାନ ଆଣି ଭାହାର ଆସାଦନର ଆନନ୍ଦ ଉପସ୍ଥିତ କରୁଥାଉଁ । ହରିବାବୁ ପୁରୁ ଯାଇଥିଲେ । ରେଳ ବେଳ ହୋଇଗଲଣି ବୋଲି ବଡ଼ମୂର ତେଲିଜିବା (ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି) କହିପକାଇଲା, ‘ଏ, ତୁମ୍ହାର ବୁଢ଼ା ଆସିଯିବ ।’ ଏହାର ଉଦ୍‌ଦିର ମିଳିଲ ବାହାର ଝରକାରୁ, ‘ବୁଢ଼ା ଆସିଲଣି ।’ ହରିବାବୁ ଆସି କେତେବେଳୁ ଝରକା ପାଖେ ଠିଆ-ହୋଇଥିଲେ କେଜାଣି ? ଏ ଘଟଣାର ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାପନ ହେଲା ନାହିଁ । ହରି ବାବୁ ତଥା କୌଣସି ଶୁରୁଜନଙ୍କ ଏ କୋହଳ ଶାତ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କପ୍ରତି ମାନତା ଓ ସଂଭ୍ରମ ବଢ଼ିଲା ସିନା ଭୟ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରାୟିଗଲା ।

କିନ୍ତୁ କୃପାସ୍ତିନ୍ଦ୍ରିବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭୟ ବି ଖୁବ୍ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ପାଖେ ଭରସି ପଣ୍ଡିବାକୁ ଭରି ଉର ମାଡ଼େ । ତାଙ୍କ ନିଜ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଉର ହରାଇଲା । ତାଙ୍କର କ’ଣ ଅୟୁବ୍ରିଧା ହେବାରୁ, ସେ ଆମ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପାଣ୍ମାସିକ ପଶୁକାରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଶ୍ରେଣୀ ସଙ୍ଗେ ଏକା ଇଂରେଜ ପ୍ରଶ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଲେ । ସେ ଶ୍ରେଣୀର ଫାଷ୍ଟ୍ ପିଲାଟାରୁ ମୋର ୧୦ ନମ୍ବର ଅଧିକା ରହିଗଲା । ଗୋଡ଼ିଗିଲା ପ୍ରାତିହାତ୍ମକ କେତେକେ ? ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଦିନ କାଳ ଅହରହ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପଞ୍ଚବା ପରେ ହୁକୁମ ହେଲା, ମୁଁ ଶେଷ ପଶୁକା ସେଇବର୍ଷ ଓପର ଜ୍ଞାପ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେବି । ମୋର ମୁକ୍ତି ଥିଲା, ‘ଖାଲି ଇଂରେଜ ଅମଳର ନିୟମ ବୋଲି କ’ଣ ବୁଥାରେ ଗୋଟେ ପିଲାର ବର୍ଷେ ମାର ହେବ ?’ ତା’ପରେ ତ ଏବେ ୫୨ ବର୍ଷ ମାର ହେଲଣି ! କାହାକୁ ପରୁଶିବି ?

ସେ ଯାହାହେଉ, ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଶୁରୁଜନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଆୟୁବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ିଗଲା । ଏତେ ବଢ଼ିଗଲ ସେ ଧାନାଥବାବୁଙ୍କ ଯାଇ ପ୍ରତ୍ୟାବ ଦେଲି, ‘ଆମେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ସମାଜ ପ୍ୟାକିଂ କରିବେରୁଁ, ଆପଣ ଆମ ଫୈମାସିକ ପଦିକା (ବାଣୀ) ମାଗଣା ପ୍ରତିଦିନେ ।’ ଆଗ ସେ ଏକାବେଳକେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ, ‘ତୁମେ ସବୁ ପ୍ୟାକିଂ କଲେ ଗ୍ରାହକ ପାଇବେ

ନାହିଁ, ଆନ୍ଦ୍ରେ ଓ ଡାକଟିକଟ ନଳାରୁ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ ।' ଅପୀଲ୍ ହେଲା । ଅପୀଲରେ ତଳକୋଟରେ ସାନ ବିଗୁର ହେଲା । କାଗଜର ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ଜବାବ୍ ମଶାଗଲ୍, ଶେଷରେ ଆମର କଥା ରହିଲା । ଛ'ମାସ ପରେ ଦିନେ ମୁଁକୁ ଆମ୍ବିଲା କରି ପଗୁରିଲି, 'ଆମେ ପଣ୍ଯକ କରିବାରୁ କ'ଣ ଅସୁବିଧା ହେଲା ?' ଜବାବ୍ ମିଳିଲ୍, ଗୋଟାଏ ମୁଁ ଛିଅଢ଼ା ; ତାକୁ ଅର୍ଥ କଲୁଁ 'କିଛି ଅସୁବିଧା ହୋଇନାହିଁ ।' ଏଇ ମୁଁ ଛୁଟାର ଅଭିନୟ ଥରେ ରାଖାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ବୋଲି ମନେ ଅଛୁ ; ଅବଶ୍ୟ ସେ ନ ଦେଖିଲ ପରି ଗୁଲି-ଯାଇଥିଲେ ।

ବର ଦୁହଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗଲେ :

ମନର ପୂର୍ବଭାରେ ମୋର ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ବିଷୟରେ କ'ଣ ହେବ ସେ କଥା ମୁଁ ଯେ ଆଦୌ ଭାବିନଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ପଟିଆ ଲୋକନାଥ ଦାସଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ମୋ ଆମରେ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ତଳଭାଇ ୩ ଗୋପୀନାଥ ଦାସେ ଗୁରୁତବ କରି ବଡ଼ଭାଇ ଓ ତାଙ୍କ ନିଜ ତଳ ସପ୍ରତି ସ୍ଵର୍ଗତ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ପଢା ଖର୍ଚ୍ଚ ଭୁଲିଲେ । ଲୋକନାଥ ବାବୁ ପଡ଼ା ଯାଇ ବଲାଞ୍ଜିରରେ ମାଞ୍ଚ ହେବାରେ ୩ ଗୋପୀନାଥ ଯାଇ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୭-୮ ବର୍ଷ ଦାନ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ମୁଁ ବିଶୁରିଥାଏ, ମୋ ପଡ଼ା ସରଳେ ସ୍ଵାଙ୍କର ଆରମ୍ଭ ହେବ । ସେ ଦୁହେଁ ଗୁହାଲୀକୁ ଯାଉଥିଲେ, ବଡ଼ଟିର ଗୁହାଲୀ ପାଠ ସରବା ପରେ ସେ ଯାଇ ପ୍ରାଇମେସ ପାସ କରିବ, ତା'ର ଯାହା ହେବ ତା' ତଳର ସେଇଥା ହେବ ବୋଲି ବିଶୁରିଥାଏ । ଦିନେ ତାଙ୍କ କଥା ସେ ତୁଟେଇଦେଲେ, ମୋ ଉପରେ ରହିଲ କେବଳ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

ମୋର ପ୍ରକୃତରେ ଭାଇ ତିନିଜଣ । ମୋର ଯେ ତଳ ସେ ମୋ ପିରିଯା ନାମର ପୁଅ ହୋଇଯାଇଥିଲା, ନନା ଥାଉ ଥାଉ । ତା'ର ଗୋଟି ବଦଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନ ବି ମୋ'ଠାରୁ ଛୁଟିଗଲା । ଆମେ ରହିଲୁଁ ତିନିଜଣ । ଶେଳିବା ବୁଲିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରୋଷେଇ କରିବା, ଖାଇବା ଓ ଶୋଇବାରେ ସରୁବେଳେ ଏକାଠି, ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଗାଁରେ ଥିବାତକ । ସେଥର ମୁଁ ଗାଁକୁ ଆସିଥାଏ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଖଟରେ ଶୋଈ, ଶୋଇ-ଆଈ । ସେ ୫-୬ ଅଛୁ, ଏବେ ସେ ଏକୁଚିଥା ମୋର । ଦୁଇଟି ନାତି ଦୁଇପଟେ ଶୋଇଲେ ଥାନ ହେଉନାହିଁ ବୋଲି ପାଠ କରୁଛନ୍ତି । ନାତି ଦୁଇଙ୍କର ସେତିକ ବୟସ ମୋ ଯାନ ଭାଇର ସେତେବେଳେ ଛିରୁ କମ୍ପ । ମୋତେ ଶୋଇ, ମୋ ଜଳକୁ ବା'ର, ଯାନକୁ ଦଶ । ସମସ୍ତେ ବଢ଼ିଆଳ ପିଲା । ଶୋଇଥାଈ ଯେ ପରିଷର ମଧ୍ୟରେ ଛୁଟୁ ବି ଗଲିବ ନାହିଁ । ମଣା କାମୁଡ଼ିଲେ ବାବେଇ ଦେବାକୁ ଯାନ ନ ଥାଏ । ତେବେ ଆମେ ଖଟକୁ ଗଲୁଁ ତାଣେଇଲୁଁ; ଖଟରେ ଗଢ଼ିବା ସେକାଳେ ନ ଥିଲା । ମଣାର ବି ନ ଥିଲା । ସେକାଳେ ପୁଣି ଶୋଇପଡ଼ିଲେ ଆଉ ମଣା କାମୁଡ଼ିନ୍ତି ନାହିଁ । କାମୁଡ଼ିବାର ଜାନ ଯଦି ନାହିଁ ତେବେ କାମୁଡ଼ିଲେ କେମିତି ?

ଶାତ ଅଧ ହେବ, ମାଳ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମୋତେ ଉଠାଇଲା । ମୋ ନିଦ ଭାଜିବାକୁ ଟିକିଏ ଡେର ହୁଏ । ଯହୁଁ ଡେର ହେଲା ତହୁଁ ତା'ର କାନ୍ଦ ବଢ଼ିଲା, କୁଳ ବି ଉଠିଲା, ମୁଁ ଉଠିଲା । ପ୍ରଶ୍ନ—ତମେ ଖାଲି ପଢ଼ିଥିବ, ଆମେ ପଢ଼ିବୁ ନାହିଁ ? ସହଜ ଉଦ୍‌ଦେଶ, ହଁ, ତମେ ପଢ଼ିବ । ପୁଣି—ଆମେ ଏକଥର ତମ ସାଙ୍ଗେ ପିହୁଁ । ହଉ ବୋଲି ଉଦ୍‌ଦେଶ ମିଳିବାର ଦୂଜ ମିନିଟ୍ ଭିତରେ ସମସ୍ତେ ସୁଷ୍ଟୁତ ।

ସକାଳୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ପ୍ଲାନ ପକାଇଦେଇଥାଏ । ସମାଜ ବିକା କାମଟା ଆଉ ଜଣକୁ ଦେଇଦେବ । ଆତ୍ମେସ ଲେଖା ବାଦୁ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ର ପକାଇ ଯଦି ଦିନକୁ ଗୃହିନ୍ହାତ ଲୁଗା ଚାଣିବି ଓ ଦଦେଇ ଯଦି ଆମର ଜମି ଘୃଷ କରଇ ଆମକୁ ମାସକୁ ମହିଣେ ଗୃହିଳ ଦେବେ ତ ଯଥେଷ୍ଟ । ଜେଜେନାମା ଧାନ ଭିତରେ ଲୁଗୁଇ ରଖିଥିବା ତିରଣ ଟଙ୍କା କରଇ ଦେଲା, ସର୍ବ, ନେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସୁଧ ବାବଦକୁ ତିନଭର ଅଫିମ ଦେବ । ସେଇଦିନ ଭଣିଏ ଦିଆଗଲ । ଆଉ ସୁଧ ପଡ଼ି ନାହିଁ କି ମୂଳ ଦିଆହୋଇନାହିଁ ।

ତହୁଁ ଆରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗୃହିଳ ବସ୍ତା ସହିତ ଭାଇ ଦୁଷ୍ଟକୁ ଧରି ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁଲିଗଲା । ତହୁଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ହରିବାବୁଙ୍କ ଆଗେ ଭାଇ ଦୁଷ୍ଟକୁ ଧରି ହାଜର ହେଲି ଏବଂ ଯୋଜନା ଦେଲି ଯେ, ଆମେ ୧୦ ନମ୍ବର ରୁମରେ ରହିବୁ, ଖାଲି ପଡ଼ିଥିବା ୧୧ ନମ୍ବର ରୁମରେ ରୋଷେଇ କରିବୁଁ । ଏପରି ସମୟ ଦେଖି ରୋଷେଇ କରିବୁଁ ଯେ ସ୍କୁଲର ଗୁଟିନରେ କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟବାୟ ହେବନାହିଁ । ଉଠିବା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ମାଛେ, ପାହାନ୍ତିଆ ସାଥେ ଗୃହିଳାରେ ଆମେ ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିବୁଁ, ଗାଧୋଇବା ପଣ୍ଡାକ ଭିତରେ ପାଳ କରି ଗାଧୋଇପଡ଼ିଥିବୁ । ଉପାଦନା ପିରିଥିବା ସାର, କସରତ୍ର ପିରିଥିବା ସାର, ନଳମିଆ ଖାଇବା ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲେ ସକାଳ ଓଳି ଖିଆ ଖାଇ କାମରେ ଲାଗିବୁଁ । ପିଲଙ୍କ ସକାଳ ଓଳି ଖିଆବେଳେ ପଖାଳ ଖାଇବୁଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଖେଳ ଛୁଟିରେ ଶତର ରୋଷେଇ ଯାର, ଖାଇଦେଇ ପଢ଼ି ବସିବୁଁ । ହରି ବାବୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ସବୁ ଶୁଣିଲେ, କ'ଣ ଟିକିଏ ହୃଦ୍ୟବ ପନ୍ଥ କଲେ, ତାପରେ ଶୁଣାଇଦେଲେ, ଏ ରୁଟିନ୍ ରୁ ରଖିପାରିବୁ ନାହିଁ, ବୋଡ଼ିଙ୍ଗର ଶଙ୍କଳା ଭାଜିଯିବ । ସମସ୍ତେ ଏମିତି ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ଆମେ ଘର ଆଣିବୁ କେବିଠୁ ? ମୋର ଅପିଲ ଗୁଲିଛି, ହରିବାବୁ ପୂର୍ବ ଆଦେଶକୁ ଦୋହରାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି, କୃପାସିନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସେତକିବେଳକୁ ହରିବାବୁ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ହଉ ଯା, ଦିନେ ଦି’ ଦିନ ଏମାନେ ଏଠାରେ ରହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ନେଇ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ଆସେ କି, ପରେ ସୁରିଧା କରି ଆଣିବା ।’

‘ଏ ଯୋଡ଼ାକ ତୋ ଭାଇ ପରା’, ବୋଲି ଉପଦମଣିକା କରି କୃପାସିନ୍ଧୁ ବାବୁ ପୁଣି ମୋ ନିବେଦନ ଶୁଣିଲେ । ଦଦେଇଙ୍କ ଆଗରେ, ଜେଜେନାମା ଆଗରେ, ଗାଁର ଧ'ରି ଜଣଙ୍କ ଆଗରେ, ହରିବାବୁଙ୍କ ଆଗରେ ଦି'ଥର ମୋ ଯୋଜନାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି କରି ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥାଏ ଯେ, ଯାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ଟିକିଏ ବି ଅନୁବିଧା

ହେବନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ଅୟୁର୍ବିଦ୍ଧା ଦୂରବାଚୁଙ୍କ ନ ବୁଝିବା । ସେଇ ମର୍ମରେ କୃପାସ୍ତନ୍ତ୍ରିକୁ ବାଚୁଙ୍କ ଅଗରେ ବୟସାନ କରିଦେଲି । ତାଙ୍କର ତ ଧୂରନ୍ତ ବିଶ୍ୱର । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କହି-ଦେଲେ, ହଉ ଯା । ଯେଉଁଦିନ ଟିକିଏ ଗୋଲମାଳ ହେବ ତୋ ଆଟିକା ଚନ୍ଦା କରିଦେବ ।

ଆମର ଏ ଯୋଜନା ବେଶ୍ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା ଏବଂ ସତ୍ୟବାଦୀ ପରେ କଟକରେ ବିପୂର ଦୂରବର୍ଷ ବେଶ୍ ଗୁଲିଲା । ଏକମାତ୍ର ଗୋଲମାଳର କାରଣ ହେଲା, ମୋର ମୋ ତଳ ଭାଇ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର । ତାକୁ ନାଁରୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଥାଏ ଯେ, ତା'ର କୁତ୍ତାଏ ବୟସ ମୋର-ଗଲଣି । ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ କିଛି ଅୟୁର୍ବିଦ୍ଧା ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ବର୍ଷ ଶେଷ ପୂର୍ବା ଛ ବର୍ଷର ଇଂରାଜି ସାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବର୍ଷ ମାରନର ପାଶ୍ ହେଲେ ଆରବର୍ଷ ହାଁଇସୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବ ।

ମୋର ମାତ୍ରାଧିକ କଠୋରତା :

ଦେ ପରୁଶିଲ, ‘ହୁବଟି ?’ ମୁଁ କହିଲି, ହେବ ଯେ ଖୁବ୍ ମାଡ଼ ହୁବ । ତାକୁ ତୁ ସହବୁ । ସେ ସମ୍ମତ ହୋଇଥାଏ । ମୋର ପାଠ୍ୟମନ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହେଲା । ଫାଷ୍ଟ ବୁକ୍ ଛ’ ଦିନରେ ସବବ । ସମାନ ଛ’ ଭାଗରେ କହି ବଣ୍ଣା ହୋଇଗଲା ; ଗୁରିଦିନ ଗ୍ରାମାର—ଦୂରବାଚୁଙ୍କ ଗୁଲିଡ୍ରୟୁ ଇକି ଗ୍ରାମାର । ଶିକ୍ଷକ କାମ ଆଦ୍ୟ କରିବାକୁ ଯେମେହି, ଛୁଟି ବି ମନେ ରଖିବାକୁ ହେମେହି ଓ ମାଡ଼ ଦୂରବାକୁ ଉତ୍ତୋଧିତ । ଦିନେ ଗଲା, ଦିନ ଗଲା, ତୁମ୍ଭୁ ଦିନ ଦୂରବାକୁ ସହି ନ ପାରି ପାଖକୁ ଆସିଲେ, କହିଲେ, ‘ଆରେ, ପାଠ ପଢ଼େଇବୁ ବୋଲି କ’ଣ ମଣିଷ ମାରିବୁ ! ସେ ଗାଇ ନା ଗୋରୁ ?’

ମୋର କୋହ ଉଠିଲା । ପାଠି କରି କହିଲି, ‘ସେ ମୋ ଭାଇ, ମୁଁ ଯାହା କରିବ କରିବ । ଆମର କେହି ନାହିଁ, ଧାଠ ନ ହେଲେ ଆମର ବଞ୍ଚିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ସେ ମରୁ ମୁଁ ମରେ ।’

ତୁ ବାୟୁଟେ ବୋଲି କହି ଯେ ଗୁଲିଗଲେ । ପଛରେ ତାକିଲେ । ଶାମବାରୁ, କୃପାସ୍ତନ୍ତ୍ରିବାକୁ ବି ବୁଝାଇଲେ । ମାଡ଼ ଟିକିଏ କମିଲି ମାତ୍ର । ତଥାପି ଯେଉଁକି ହେଲା ଦେତକ ହେଲା ଗ୍ରସ୍ତା ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟଧିକ । ୧୫ ଦିନ ପରେ ଦିନେ ଭୋରରେ ମୁଁ ଖାଇ ବର୍ଷିତ, ଯାନସ୍ତର କହିଲା, ‘ଟିକି ଭାଇନା କ’ଣ ଖଣ୍ଡେ ଶିଠି ଗୁଲରେ ଖୋପିଦେଇ ପଲେଇଲେ ।’ ଅଛେତା ହାତରେ ଉଠି ଶିଠିଟି ଥଣ୍ଡାଇ ପଡ଼ିଦେଲା । ପ୍ରାୟ ୧୫ ଲାଇନର ଲେଖା ଇଂରେଜିରେ । ଗୋଟିଏ ବି ଭୁଲ ନ ଥାଏ । ଏବେ ତ ଦେଖୁଛୁ, କୃତବ୍ୟଦ୍ୟ ପୁଅ ପୁତୁରଙ୍ଗର ମଧ୍ୟ ପନ୍ଦର ଲାଇନରେ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଭୁଲ ହେଉଛି । କେବଳ କମିଟ୍ ସୁଉରାଇଭ୍ (Commit Suicide) ଜାଣି ନ ଥିବାକୁ ମୁଁ ନିଜକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଛୁ ବୋଲି ଲେଖିଥାଏ । ଶିଠିଖଣ୍ଡ ପଡ଼ି ଯେକୋଣିଏ ମାନ୍ଦ୍ରା ବୁଜୁ କୁଣ୍ଡେ ହୋଇଯେବାର କଥା । କୃପାସ୍ତନ୍ତ୍ରିବାକୁ ଶେଷରେ ଚେତାବନୀ ଦେଇଥିଲେ, ‘ସୁଇ, ଯା, ଯାହା କରୁଛୁ କର । ତୋ ଭାଇ ତ ! ଖାଲି ଲୋକହୟା କର ନା ।’ ସେଇ ପଦକ ଘୋଷି ଧାଁଲି, ଆସୁହତ୍ୟାର

ଏକମାତ୍ର ସ୍ଥାନକୁ—ରେଳ ସଡ଼କକୁ । ଶ୍ୟାମକୁଣ୍ଡ ଉପର ଶାତାରେ ରହୁଛିବୁ ଯୋଡ଼ି ପାର—ହୋଇ ରେଳ ସାତାକୁ । ବାଟରୁ ଖଣ୍ଡ ଲମ୍ବ ନିମ୍ନ ପ୍ରକଟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଭୁଲିନାଥାଏ । ଜେବେ ପାର ହୋଇ ଗହରରେ ଅଣି ହୁଲେଇ ଦେଲୁବେଳକୁ ଦିଶିଲ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ନାଲି ଠିଆ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧକୁ ରୁହୁଛି । ‘ଆ’ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଦଦେଇଙ୍କ ସରରେ ତାକିଦେଲି । ଏ ସ୍ଵର ଦେଉମାଳିଙ୍କ ଶୁଭେ । ପାଖକୁ ଧାଇଁବାରେ ପ୍ରିଆତ୍ମୁ ସେ ପାଟିକଲ, ‘ପ୍ରକଟକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦିଆ’ ଯାଇ ଶାତରେ ଓ ଦୁଃଖର କୋହରେ ଅଭିଯୋଗ କଲି, ‘ମରିବାକୁ ପଲେଇ ଆସିଲୁ ?’ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେତ୍ୟଯୋଗ କଲି, ‘ତମେ ଏତେ ବାଡ଼ୋଇଚ, ମୁଁ ସହପାଇଲି ନାହିଁ ।’ ଆରୁ ମାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲି, କିନ୍ତୁ ପରେ କଥା ରଖିପାଇଲି ନାହିଁ ।

ସେ ଯାହାହେଉ ପାଠ ପାଇଁ ମାଡ଼ ତାକୁ ସେଇଦିନ ଶେଷ । ତା’ ପାଠ କଥା ମୁଁ ଆଉ ବୁଝିନାହିଁ । ବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଜାଣ୍ଠି ହେଲା । ତା’ପରେ ତା’ର ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୁଣକାରୀ ଜୀବନରେ ସେଇଥା । ଯଦି କୁକୁରପୁଣି ହୋଇନାଥାନ୍ତା ତେବେ ମୋଠାରୁ କୌଣସି ଶୁଣରେ ସେ କମ୍ପ ହୋଇନାନ୍ତା । ବେଶି ହୋଇନାନ୍ତା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ; କାରଣ ସେ କୋପୀ ହେଲେହେଁ ମୋ ପର କ୍ଷଣେ ରୁଷ୍ଷ, କ୍ଷଣେ ରୁଷ୍ଷ ନୁହେଁ । ତା’ ତଳଭାଇର ପାଠପଢ଼ା ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିଜେ ବିଶେଷ କିଛି କରିନାହିଁ ; କାରଣ, ତାର ମୂଳରୁ ଦୁଃଖ ଦିହ । ମୋ ପର ଶିକ୍ଷକର ଦୌରାହ୍ୟ ସହିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅଷ୍ଟମ । ତଥାପି ସେ ତା’ ଟିକି ଭାଇନାକୁ ଗୋଡ଼ାଇଥାଏ । ସେ ବି ମଣିଷ ହେଲା, ତା’ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ।

ଆମ କୁନ୍ତୁ ପରିବାରର ମେନେଜର ସେ ମୂଳରୁ, ଯାଢ଼େ ଗୁରିଷାରେ ମୁଲରୁ ଆସି ବୈଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇ ଦୁହେଁଯାକ ଗୁଲିଯାନ୍ତି ଶୁଭିଲ ପ୍ରଶାଶା ଓ କାଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ । ଦେଇକ ପ୍ରିୟୋଜନ ମେଣ୍ଟାଇ ଆଶାମୀ ବର୍ଷାଦିନ ପାଇଁ ରଖିବା ଏଇ ସାନ ଭାଇର ଚିନ୍ତା । ଜୁଲାଇ ମାସର ଶେଷଭାଗ ବେଳକୁ ଆମ ଏଗାର ନମ୍ବର ରୁମ୍ର ଅଧେରେ ଛୁରିଥିଲା ଓ ବାଉଶ କାଠି ସଂଘା ମରହୋଇ ରଖାହୋଇଥାଏ । ମେସକୁ ଝାଡ଼ି ଯୋଗୁ କାଠ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ହରିବାରୁ ତାକି କହିଲେ, ‘ଆରେ ତମ କାଠରୁ କିଛି ମେସକୁ ବିକି ଦେ !’ ଦେଖ ମୋର ତମ୍ଭେ ସାପର ଫଣା ! ଆମେ ଦରିଦ୍ର ବୋଲି କ’ଣ କାଠ ବିକିରୁ ? କୋହ ଓ କାନ ଯାହାକୁ ଯେତେ । ହରିବାରୁ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଞ୍ଚମିବେଳକୁ ରାମବାବୁ କାହିଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ, କହିଲେ, ହରି, ହରି, ଆମେ ତ ବରତା ବିକିବାବାଲା, ତୁମେ ଆମ୍ବ ଗଛ ସିନା ବିକିବ, କାଠ କିମିତ ବିକିବ ? ଆଜି ମେସକୁ ରୁଲି ଜଳିବାକୁ କାଠ ନାହିଁ, ଦେ । ମୁଁ କହିଲି, ‘ମେସକୁ କାଠ ଆସିବା ପର୍ମିନ୍ତ ଏଥରୁ ନେଲେ କ’ଣ ମୁଁ ଆପରି କରୁଛି ? ସେ କାଠିକୁଟା ତ ସବୁ ସୁଲାର ।’ ବୁଝିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର କାଠ ଆସିଗଲା । ଆମର ନିଅଶ୍ଵ ହୋଇଥିଲେ ଆମେ ଆଣିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନାଲ କୁଳଙ୍କ ଯୋଗୁ ଆମ ଭଣ୍ଟାର ବର୍ଷା ଦିନେ ବି ସରିଲା ନାହିଁ । ସେଭକି ଉଦ୍‌ଦେଶ ତ ଆଉ କାହିଁ ଦିଶୁନାହିଁ । କୁଆଡ଼େ ଗଲ ? କିଏ ନେଲ ?

ଆସ୍ଥାଧ୍ୟ ସାଧନା :

୧୯୨୧ ଆରମ୍ଭରୁ ୧୯୨୫ ଆରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଗୁରେଷ୍ଟି ବର୍ଷ ମୋର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ କଟିଲା ତାକୁ ମୋ ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସଫଳ ସମୟ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ । ଯାର ଭିତରେ ମୋତେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟର ପାଇଁ ତାଳିମ ମିଳିଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ମୁଲ୍ୟବାନ ଯେତ୍ରଭାବୀ ଆସ୍ତିଶ୍ୟାସ ମୋତେ ଏଇ ଗୁରୁବର୍ଷରେ ମିଳିଥିଲା । ଏଇ ଆସ୍ତିଶ୍ୟାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ବେଳେବେଳେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଆସା ରଖି ଯେତେବେଳେ ଯାହାକୁ ଠିକ ମନେ କଲି ଯେହି ପଛା ଧରି ମୁଁ ନିରାଳମୟରେ ମୋ ଜୀବନତଥା ଚଳାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲି । ବାରଂବାର ଅନ୍ନାରକୁ ଡେଙ୍କିପଡ଼ିଛି, ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିପିବ କି ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ-ଯିବି ବୋଲି କେତେବେଳେ ଡର ନାହିଁ । ଏବେ ଯେଉଁ ଅସାଧ୍ୟତାର କାଳିମା ଜୀବନକୁ ତାଙ୍କିଦେବାକୁ ବସିଛି ତାହା ଆସ୍ତିଶ୍ୟାସର ଅଭିଭବ ନୁହେଁ, ବେଷ୍ଟମାର ପ୍ରତିକୁଳତା ଯୋଗୁ । ବୟସର ଗୃହ ଫଳରେ ଆସ୍ତିଶ୍ୟାସର ସ୍ଵର୍ଗଦିବିକାଶରେ ବାସ୍ତବ ଓ କାଳଭିନ୍ନକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ କାହିଁ କାହିଁ ଆସି ପଦ୍ଧତିଯାଉଛି ।

ଏ ଆସ୍ତିଶ୍ୟାସ ଆସିଥିଲା ମୋର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଲୟରୁ ଜାଣାୟ ହେଲା ପରେ ଅନେକ ପିଲା ସ୍କୁଲ ଛୁଡ଼ି ଗୁଲିଗଲେ । ଅବଶ୍ୟ ନୁଆ କେତେଜଣ ଆସିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଦିବା ପିଲଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଦୂଳନାରେ କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ । ସ୍କୁଲର କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ଗୁଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଗଲେ ଯେଉଁକି ଆସିଲେ ଉର୍ଦ୍ଦ୍ଦୟରୁ ବେଶୀ ଏବଂ ଯିବାବାଲଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସମର୍ଥ । ୩' ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଓ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ ଆସି ପହଂଚିବାରେ ଗୁଡ଼ି ଗୁଲିଯାଇଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କରସ୍ବର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ମନରେ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମହୀୟ ସୀ ତ୍ୟାଗ :

ସ୍କୁଲର ଆୟ କମିଲ, ଯେଉଁ ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ବିଶେଷକରି ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାରମାନେ, ସାମୟିକ ବଦାନ୍ୟତା ଦେଖାଇ ସ୍କୁଲର ଅଭିଭବ ମୋରନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀର ନାମକୁ ଡରିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ସ୍କୁଲର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଇ କିଏ ନିଜାନ୍ତ ପକ୍ଷେ କେତେ ଦରମା ନେଲେ ଚଳିପାରିବେ କହିବାକୁ ଆହ୍ଵାନ କଲେ । କିଏ ଗୁର୍ହିଲ ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା, କିଏ ଗୁର୍ହିଲ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା, କିଏ ଗୁର୍ହିଲ ତିରିଶ । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ନେଲେ ନନ୍ଦବାରୁ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜବାରୁ—ମାତ୍ରକୁ ଗୁଲିଶ, ପଶୁଶ । ହେଉମାଷ୍ଟର କୃପାପ୍ରିଣ୍ଟବାବୁଙ୍କର ମାସକୁ ତିରିଶ, ନାଲକଣ୍ଣବାରୁ ଆସିବା ପରେ ଯେଉଁକି ନେଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତେ ଏଥ୍ୟପୁରୁଷ ଏଇ ସ୍କୁଲରୁ ଓ ବାହାରେ ଏ ଟଙ୍କାର ପାଞ୍ଚମୁଣ୍ଡ, ଦଶମୁଣ୍ଡ, ପଦମରମୁଣ୍ଡ ପାଉଥିଲେ । କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଣ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜବାବୁଙ୍କ ଗୁଡ଼ିଦେଲେ କାହାର ବର୍ଷକ ଚଳିବା ଭଲି ଜମିବାଢ଼ି ବିନ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କର ଏ ତ୍ୟାଗ ମୋତେ ସେତେବେଳେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ଏବଂ ଭଲ କାମର ମୁଲ୍ୟ ପଇଦାରେ ମଧ୍ୟରେ ନୁହେ ବୋଲି ମୋତେ ଶିଖାଇଥିଲା ।

ସବୁଠାରୁ ମୋତେ ବିଶେଷ ପ୍ରସାଦିତ କରିଥିଲ ଆମ ସ୍କୁଲର କିରଣୀ ରଘୁନାଥ ବାହୁଙ୍କ କଥା । ତାଙ୍କର ଜମି ଆଏ ନାମ ମାତ୍ର । ସ୍କୁଲରୁ ଯେଉଁକି ନିଅନ୍ତ୍ର ସେଇଥିରେ ପର ଚଳେ । ନୁଆ ଦରମା ଟାର ହେବାଦିନ ସେ ମାଗିଲେ ମାସିକ ଦଶଟଙ୍କା । ହରିବାବୁ, ଶମବାବୁ, କୃପାସିନ୍ଧୁବାବୁ ସମସ୍ତେ କହିଲେ, ‘ଆଉ କିଛି ନେ’ । ସ୍ଵାଙ୍କର ଏକ କଥା, ମୁଁ ହୃଦୟାବକର ଦେଖୁଛୁ, ଦଶଟଙ୍କାରେ ମାସକ ଭଲରେ ଚଳିହେବ, ଜମିର ଧାନରେ ହାତ ବାକିବ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ହସି କରି କହିଲେ, ‘ତାକୁ ଆଉ ବଳାଥ ନାହିଁ । ସେ ତ କହିଲଣି ତା ଜମିର ଧାନତକ ଜମେଇ ସେ ବିଦ୍ରାଶ ଓଡା ହେବ । ଖୁବ ହସ ଲଗିଲ । ରଘୁନାଥବାବୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସୁଲ ଭାଜିବା ପରେ ପଞ୍ଚାୟତ ଯୁନିଅନର କିରଣୀ ହେଲେ । ସଂପର୍କ ବଢ଼େଇନାହାନ୍ତି କି ନିଜର ଦୈନିକ କର୍ମସୂଚୀ ବଦଳାଇ ନାହାନ୍ତି, ଜବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ତାଙ୍କ ସୁକୃତରୁ ତାଙ୍କର ପିଲାଟିମାନେ ଏବେ ସ୍କୁଲ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ରଘୁନାଥ ବାହୁଙ୍କ ଅବଶ୍ୟ ଦଶଟଙ୍କା ନିଅଣ୍ଟ ହୋଇନଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣେ ଏବଂ ନିର୍ବିବାଦରେ କହିପାରେ ମାସକୁ ହଜାରେ ମିଳିଥିଲେ ବି ତାଙ୍କ ଅଣ୍ଟିନଥାନ୍ତା, ସେ ସଦି ଅଳ୍ପରେ ଚଳିବାକୁ ସଙ୍କଳିତ କରିନଥାନ୍ତେ ।

ବହୁତ ଦିନ ପରର କଥା, ମନେପଡ଼ିଛୁ ଯେଉଁବେଳେ ଲେଖିଦିଏ, ହୁଏକ ସେ ବେଳ କଥା ଲେଖିଲ ବେଳେ ମନ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼ି ଭାସିଯାଇପାରେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ । ଦୈବାତ୍ମା ଗୀରୁ ଗୋଟାଏ ଖୁବ ବଡ଼ ପଣସ ଥଣ୍ଡି ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ହରିବାବୁ, ହୋତା ଆପଣେ ଓ ରଘୁନାଥବାବୁ ଆସି ହାତୁଡ଼ିଲେ । ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଁ ପଣସ ମାଳମୁଆ କରିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲି । ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଭିତରେ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ବସିଲୁ । ମୁଁ ପାଞ୍ଚେଟି, ହରିବାବୁ ଛ'ଟି ଓ ହୋତା ଆପଣେ ଟଟି ଯାଏ ଖାଇ ହାତ ଟେକିଲୁ । ରଘୁନାଥ ବାବୁ ଝାଟି ମାଳମୁଆ ଖାଇଯାଇଲ ପରେ ପରୁଣିଲେ, କରେ ! ଆଉ କ'ଣ ଦିପହରଣିଆର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ପରା ? ଆମର ଖୁବ୍ ହସିପୁଣିରେ ଆଉ ଦୁଇଟିମୋଟିମାତ୍ର ଖାଇ ସେ ଉଠିଲେ; ସମସ୍ତେ ହାତ ଧୋଇ ବେଠିକଣାକୁ ଆସିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ଦଶଟା ବାଜି ଯାଇଥାଏ । ମୁଁ ଦି'ଘଣ୍ଟାଙ୍କେ, କାମ କରି ଆସିବାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଘେଜନର ଆମ୍ବୋଜନ ହେଲ । ଅତିଥିମାନେ ଟାଟା ବେଳ ଗାଡ଼ିରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯିବାର ଥାଏ । ଅରୁଆଭାତ, ଡାଲ, ମାଇ ରୋଳ ଓ ଭଜା । ଗୋଟିଏ ଅତିକାୟ ଘେହୁତ ସେବନ ବିଜେ କରିଥାନ୍ତି । ଆମେ ସବୁ ଟିକାଏ ଟିକିଏ ଖାଇ ରଘୁନାଥବାବୁଙ୍କୁ ଖୁଆଇବାରେ ମିଳିଲୁ । ମାଛମୁଣ୍ଡଟିଯାକ ହରିଲ । ଦେଇ ଓଜନର ରଜା ଓ ଭଜା ମାଛ ଗଲ, ସେ ଖାଲିମାଛ ଟଣ୍ଡେ ବି ଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଭାତ ଖୁଣ୍ଡାକୁ ମାରି ଟଣ୍ଡେ ବା ଅଧିଖଟେ । ଯେଉଁମାନେ ହଜାରେ ପନ୍ଥରଣ୍ହ ପାଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମାସକୁ ପଚିଶ ଦିରଶ ବକତ ଏମିତି ଖାଇଲେ ପଇଯା ଅଣ୍ଟିବ କି ନାହିଁ ହସାବ କରି ଦେଖିପାରନ୍ତ୍ଯ । ସେଇଦିନ ହରିବାବୁ କହିଥିଲେ, ‘ମିଳିଲେ, କାଲି ବି ଏତକା ସେ ପାରିବ ।’ ଆଜି ସେଉଁ ବେଳର କଥା ପଡ଼ିଛୁ, ସେ ତାର ପଚିଶ ବର୍ଷ ପରର କଥା । ସେତେବେଳକୁ ରଘୁନାଥବାବୁଙ୍କୁ ପଞ୍ଚଶତୀ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ।

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ କଥା ରଘୁନାଥବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଟିକିଏ ଅଳଗା ହେଲେ ବି କେହି କମ୍ ତ୍ୟାଗ କରିନଥିଲେ । ହରିବାବୁ, ଶାମବାବୁ, ନନ୍ଦବାବୁ ପ୍ରମୁଖ ମେଘରେ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୋଜିଥିଲେ । ମେଘର ଶାଦ୍ୟତାଲିକା ସବୁଦିନ ସମାନ । ଖୁବ୍ ବଗଡ଼ା ଭାତ, ପୁଣ୍ୟର ଅନୁଗହରେ କେଉଁଦିନ କଥିଲୁ ତା କେଉଁଦିନ ଗୁଡ଼ିଳିଆ । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଡାଲି ପଞ୍ଚଶିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା ହଳଦିପାଣିର ଝୋଲ । ମାସକେ ଥରେ ଦୁଇଥର ମାଛ ତିଥଣ ହୁଏ । ଦିନେ ଶାମବାବୁ, କେତେଜଣ ମେଘରଙ୍କ କେତେ ମାଛ ଆସିଥିଲା ତୁହି, ହରାବ କରି ପୁଣ୍ୟରକୁ ଡାକି ସଦୁପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, “ମିଶ୍ର ! ଏଥର ମାଛ ଦିନ ହେଲେ, ମାଛ ନ କଣି ହଳଦିପାଣିକୁ ସିଁଝେ ଦେବ ଓ ପ୍ରତି ଗିନାରେ ହଳଦି ପାଣିରିତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୋହରି ପଇସା ପକେଇ ଦେବ । ତୁହିଲ ?” ମିଶ୍ର ଏକଥା ବୋଧହୃଦୟ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ, କାରଣ ପୁଣି ମାସେ ପନ୍ଦରଦିନରେ ମାଛିଥିଅଣରେ ଦୋହରି ପଇସା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅଧାରନା ମାଛ ନାମକୁ ମାତ୍ର ସିଁଝିଥିବା ହଳଦି ପାଣିରେ ବିବାଜମାନ କଲେ । ଏଇ ଯାମଗ୍ରୀ ବଢ଼ା-ହେବାଠାରୁ ଖାଇସାର ବାସନମାନିବା ନିମନ୍ତେ କୁଅମୁଲକୁ ଯାଇ, ଆଳିଗନା ଧରି ଯେହା ଖୁଆଡ଼ରେ ପଣିବା ପର୍ମିନ୍ଟ ପିଲ ଓ ମାଷ୍ଟଙ୍କର ଯେଉଁ ରସିକତା ତାହା ମୋ ମନରୁ ଅଦ୍ୟାପି ଯାଇନାହିଁ । ଥରେ ଆଦୌ ଖାଇ ହେଉନାହିଁ, ଆଦୌ ଖାଇ ହେଉନାହିଁ ବୋଲି ପିଲଙ୍କ ଦି'ଧାଡ଼ରୁ ଅଭିଯୋଗ ହେବାରେ ଶାମବାବୁ କିଛି ନ କହ ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ତେର ଅଣକ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗଣିବୁଁ । ମୋର କ୍ଳାସ ସାଥୀ, କିନ୍ତୁ ବଦୁଦରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବଡ଼, ଗୋଟିଏ ଖାଇବା ପରର ପିଲ, ନଥ ଅଣକୟାଏଁ ମୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ମାଷ୍ଟଙ୍କମାନେ ପ୍ରାୟ କେହି ରାତ ପର୍ମିନ୍ଟ, ଆଉ କିଛି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ଭିତରୁ କେହି କେହି ଖାଇସାରିବାର ଅଧିଗଣ୍ଠାକ ଭିତରେ ମୋହନା ବୋକାନକୁ ଖସିଯାଆନ୍ତି ଦି'ଗୁର ପଇସାର ଚାତ୍ର କଦମ୍ବପାଣ୍ଟ; ସମସ୍ତେ ଓପରାଞ୍ଜିଆ ଖେଳ ପୁରୁଷୁ ଅଧିଲେ ପଇସେର ବୁଟକ୍ରିହା ଓ ମୁଢ଼ ଖାଆନ୍ତି ।

ଏଇ ପରିବେଶରେ ଖାଇବା ଗୋଟାଏ ଚେଟି କଥା ବୋଲି ଧାରଣା ହେବା ଶ୍ଵାସବିକ । ଆମ ହାତ ବେଳେ ମେସାନ୍ ତୁଳନାରେ ରଜାପରର ଖାନା ପରି ଲାଗୁଆଏ । ବେଳ ପଡ଼ିକୁ ଆମର ଅରୁଆଭାବ ଓ ଡାଲି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଧେ ଭାତ ଓ ଡାଲିତକର ସଙ୍କାର ହୋଇଯାଏ । ବାଜା ଅଧକରେ ପାଣିମୁଦ୍ରା ପୁରୁର ଚାଲିର ରତ୍ନ ଉପରେ ଥୋର-ଦେଉ ଓ ରତ୍ନରେ ତିନୋଟି ଆକୁ ପୋଡ଼ିଦେଉ । ଦିଗ୍ବିଜୟକୁ ଭାତ ପୁଣ୍ୟଟିକ ହୋଇଯାଇଥାଏ, ଆକୁ ବି ଅଧା ପୋଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ସେ ହୁଏ ଦିପହୁର ଖାଦ୍ୟ । ରାତ ପଡ଼ିକୁ ଆଉ ବନ୍ଦେ ରକ୍ଷା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଭାତ ଫୁଟୁ ଫୁଟୁ ଗଳାହୋଇଯାଏ । ପ୍ରାୟ ଖାଇ ସାରୁ ଦାରୁ ପଢ଼ାଯଣ୍ଟା ବାଜିଯିବାବୁ ଭାତ କଥିଲୁ ହେବାକୁ ଅବସର ନ ଥାଏ ।

ଦଦେଇ ମରିରେ ମରିରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ଅଗାଧୁଆରେ ହାଣି ଛୁଇଥିବାବୁ ହୁଣ୍ଟନ୍ତି । ଚାଲି ଗୁରିପଟେ ପଢ଼ିଥିବା ଭାତ ଓ ଗୁଡ଼ିଳ ସଫାକରି ଓଳେଇ ପାଣି ଛୁଷିଦିଅନ୍ତି ।

ଘରକୁ ଗଲେ ପଇତା ଲଗାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କହନ୍ତି, ‘ପିଲଙ୍କ ଅନ୍ତି ପୁଞ୍ଜିକ ମହାପ୍ରସାଦ ପରି ଲାଗେ ।’

ସେତେବେଳକୁ ମନରେ ଯେଉଁ ଶୁଣ୍ଡି ତାହା ମନେପକେଇଲେ ନିଜ ଉପରେ ଦିଂଘା ଦେଉଛି । ମୋର ମନର ସରସତା ଯୋରୁ ସବୁ କାମରେ ମୋର ଜୟ ଦେଉଥିଲା । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷର ଶାମାସିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ଦ୍ଵାଦଶ ଓ ଆମ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏକା ଇଂରେଜି ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ିଲା । ଦ୍ଵାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ପାଣ୍ଡ ପିଲଠାରୁ ମୋର ଦଶ ନମ୍ବର ଅଧିକା ରହିଗଲା । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡେ ଉଭୟେ କ୍ଲାସର ଇଂରେଜି ଶିଖିକ । ମୁଁ ଅବିଳମ୍ବେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଠିଆ ହେଲି । ମୋର ସବୁ ବିଷୟରେ ଏଇନିତି ନମ୍ବର ରହିବ, ବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତ ଦ୍ଵାଦଶଶ୍ରେଣୀ ପିଲଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଦେବି ବୋଲି ମଂକୁର କରିଯାଉ । ମୋର ଯଦି ତାଙ୍କଠାରୁ ବେଣୀ ନମ୍ବର ରହିବ, ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ବର୍ଷିକାଳ ତଳ କ୍ଲାସରେ ପଡ଼ି ରହିବ ? ମୁଁ ଫିଟିଲ୍ ତ ଫିଟିଲ୍ । ଅଭିଯୋଗ କଲି, ଏବେଳି ଇଂରେଜ ଅମଳ ନାତି ଯଦି ତଳିବ ତେବେ ଆମର ସ୍ବେ ଜାଣ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ କ'ଣ ? ସେବା, କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଧିବସାୟ ବଳରେ ମୋ'ର ଜିଣାହେଲା । କେବଳ ଅଙ୍କ, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକ ଆଉ ସବୁ ବିଷୟରେ ଓ ମୋଟରେ ମୁଁ ପାଣ୍ଡ ହେଲି । ବର୍ଷକରେ ମୋର ଦୁଇବର୍ଷର ପାଠ ସାରି ମୁଁ ଓପର କ୍ଲାସବାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଜାଣ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମ୍ୟାଟ୍ କୁଳେଶନ ପଶ୍ଚାତାରେ ଉଭୟିର୍ଷ ହେଲି । ମୁଁ ଭଲ ରକମ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲି ଯେ, ମୁଁ ପାଠ ଜାଣିଥିବାରୁ ନୁହେଁ, ଯେତକ ଜାଣିଥିଲି ତାକୁ ବାଗେଇବୁଗେଇ ଲେଖି ପାରିଥିବାରୁ କୃତତ୍ତ୍ଵ ହାସନ କରିଥିଲି । ମୋଟ ଉପରେ ବଲଙ୍ଗୀରରେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଜାଣିଥିବା ପାଠରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇବର୍ଷର ପାଠ ଭରଣା ହୋଇଗଲା ।

ତା'ପରେ କ'ଣ ହେବ ଚିନ୍ତା ଗୁଲିଲା । ଠିକଣା ହେଲା ଉଭୀଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଶୁଣିକୁ ନେଇ ଗୋଟାଏ କଲେଜ ଖୋଲିବେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ମାତ୍ର ପଡ଼ା ହେବ । ଏମ୍.୧. କ୍ଲାସ ପରି । ମୁଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ନେଲୁଁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ ନେଲେ ଇଂରେଜି । ଇଂରେଜି ନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଲିଙ୍ଗରଜ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ । ୧୯୧୧ରେ ବହୁ ବିଳମ୍ବରେ କଲେଜ ଖୋଲିଲା । ଦୁଇବର୍ଷ ପଡ଼ା ହେଲା । ଦ୍ୱାରାମୋଟ ୨୦୧୫ ଦଶା ପଡ଼ା ହୋଇଥିବ । ଆମର କୋର୍ସ ଭକ୍ତି କାବ୍ୟରୁ ଦୁଇ ସର୍ଗ, କୁମାରସମ୍ବବୁ ଦୁଇ ସର୍ଗ ଓ ରଘୁଶରୁ ଦୁଇ ସର୍ଗ । ସ୍ଥା ସାଙ୍ଗକୁ ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣ । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ଶେଷ ବେଳକୁ ମନ ଛୁଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ଶୁଦ୍ଧ ତ ସବୁକାଳେ ପାଠକୁ ଛେଲି, ଯାହା ହେଉ ଓପରଠାରିରିଆ ଭାବେ କୋର୍ସ ସରଗଲ, ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣ ବ୍ୟାକ । ସେଥିରୁ ସନ୍ଧି ପ୍ରକରଣଟା ବୋଧହୃଦୟ ପଡ଼ିଥିଲୁଁ । ପଡ଼ାରେ ଏତେ ମନୋନିବେଶ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ମୋର ‘ଇକୋଯତେ’ ବ୍ୟାକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବି ସୂଦି ମନେ ନାହିଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଯଥାଦମୟରେ ପଶ୍ଚାତ ହେଲା ଓ ଆମର ପାଶ୍ଚ ହୋଇଗଲା ।

ସ୍ଵୁଲ ଭକ୍ତିଗଲ :

୧୯୨୮ ଉତ୍ସାହ ୧୯୨୪ ଆଜିକୁ ନ ଥାଏ । ମହାଶ୍ଵା ଗାନ୍ଧୀ ଅସ୍ତ୍ରଯୋଗ ଆଯୋଳନକୁ ଚମ୍ପାରନ୍ ଆଳରେ ବନ୍ଦ କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ଅସଲ କାରଣ, ସେ ଯେଉଁ ଲେକ ସମର୍ଥନ ପାଇବାର ଆଶା କରିଥିଲେ ତାହା ମିଳିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କାରଣ ଆମ ସ୍ଵୁଲ ଭକ୍ତିବାର କାରଣ ନୁହେଁ । ଆମର ହୋଇଥିଲା ‘କହେଇ ଯୋଗୁ ଗାର୍ଭମୁହାଳ’ । ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲେ ତ୍ରାସେ ଆପଣେ । ସେ କନିକା ମକଦମାରେ ଦର୍ଶ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ହଜାରିବାଗରେ ବନ୍ଦୀ ହେବାରେ ସ୍ଵୁଲ-ଧାରା ବନ୍ଦାପେଲ ଖଣ୍ଡିକା ଖଣ୍ଡି ଭକ୍ତିଗଲ । ମାନ୍ଦ୍ରାଙ୍କୁ ଦରମା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପିଲମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଗୁଲିଗଲେ କୌଣସି ବୁପେ ସରକାର ସ୍ଵୁଲରେ ପଣିଯିବାକୁ ।

୧୯୨୯ ଓ ୧୯୨୨ରେ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କର ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ଓ ସ୍ଵୁଲ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଆଶା ତାହା ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗୁରୁ ଉତ୍ସୁକ୍ତ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ କରୁଥିଲା । ସେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁ ସର୍ବରେ କହିବାର ‘ମନେଅଛୁ, ‘ଆଜି ଏ ସ୍ଵୁଲରେ ଯେଉଁମାନେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ଯେଇମାନେ ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ଆସନ୍ତା-ପୀତିର ପିଲଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇବେ ସେତିକିବେଳେ ଯାଇ ପ୍ରକୃତ ଜାଗାୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରସାର ହେବ । ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷକ ସେମାନେ ତଙ୍କେଜ ଅମଳରେ ତାଳିମ ହୋଇଛନ୍ତି । ରୁମେମାନେ ହେବ ନୂତନ ଜାଗାୟବାଦର ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ । ସେ ବିଶ୍ୱରଥିଲେ, ଆଯୋଳନର ଦଶା ଯାହା ହେଉ ପଛେ, ଜାଗାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ଲାଟ୍ ଭାବେ ରହିବ ।

ପ୍ରଥମେ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲା ତାଙ୍କର ଏ ଆଶା ପୂରିବ । ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମର୍ଦିରେ ମର୍ଦିରେ ଯେଉଁ ଚିମୁଟା ଗୁଲିଲା ତାହା ଆମ ସ୍ଵୁଲର ଉତ୍ସାହ ନ କମାଇ ବଢ଼ାଇଥିଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧା କୋର୍ଟରେ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦମା ହେଲା ତାହା କାନ୍ତିପର ମନେପଡ଼ୁଛି । ଦାସେ ଆପଣେ ବେକସୁର ଖଲୟ ହୋଇଯିବାରୁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣାପଦ୍ଧତିଥିଲା, ସତେ ଯେପରି ଆମର ଗଢ଼ିଣା ହୋଇଗଲା । ‘ସତ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ସାଂଘାତିକ’ ଶିରୋନାମାରେ ବେଶୁନିଆ ପୁନଃଙ୍କ ନାମରେ ଗୋଟାଏ ଅଭିଯୋଗ ‘ସମାଜ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ନାମରେ ପୁଲ୍ୟ କେଶ ହେଲା । ସେ ଜାମିନରେ ଛୁଡ଼ି ପାଇବାକୁ ନାବଜ ହୋଇ ଖେର୍ବା କେଳରେ ରହିଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହୋଇଗଲା ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ପୁଣ୍ୟପୀଠ । ଦୁଇଟା କି ତିନିଟା ତାରିଖ ହେଲା, ପ୍ରତି ତାରିଖରେ କି ଭିତ୍ତି !

ଆଜିକାଲି ଭକ୍ତିଆ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାରରେ ଗହଳି ହୋଇଯାଏ । ଶେଷ ଦିନ ଛକ୍କିଲୁଯରେ ବିଶୁର କର ନ ପାରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ପଡ଼ିଆରେ କୋର୍ଟ ବସାଇଲେ । ଗୋଟିଏ ବଢ଼ିଆ ହାୟ ଦେଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ଖଲୟ କରିଦେଲେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥିଲେ ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ଉପର ଭାଇ ସୁରେଣ ବାବୁ । ଏ ମକଦମାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଯେ କନ୍ତ୍ରପା ଦେଇ ଗୁଲିଗଲେ । ସେଇଦିନ ଗୁଲମାର ପଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ସର୍ବ ହେଲା । ଦାସେ ଆପଣେ ବଢ଼ିତା ଦେଲେ । ଆମର କୁରୁକୁଳନମାନେ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ ଏଇ ବଢ଼ିତା ପାଇଁ ପୁଣି ମକଦମା

ହେବ । ଦେବିନର ଲୋକାରଣ୍ୟ ମନେପଡ଼ୁଛି । ତା'ପରେ ସେଇଠାରେ କେତେ ସବୁ ହୋଇଛି, ଏବେ ବି ହେଉଛି, କିନ୍ତୁ ଏତେ ଲୋକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏତେ ଉଷାହ ଆଉ କେତେ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିନାହିଁ କି ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ଏଇ ସମୟରେ ସ୍ମୁଲର ଅର୍ଥିକ ସଂକଟ ଆଗକୁ ଦେଖି ସେ କୌଣସିମତେ 'ସ୍ମୁଲର ଅଭ୍ୟବ ପୂର୍ବଣ କରିବାକୁ ବନ୍ଧ ଭବିତ ଥା'ନ୍ତି । ଆସି ପରହଞ୍ଚିଗଲେ ଦଶପଞ୍ଜୀର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦ ମିଶ୍ର । ସେ ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସାବରମଣ୍ଡା ଆଶ୍ରମରେ ବହୁଦିନ ରହି ଫେରିଥାନ୍ତି । ନିଆଁ ହୃଳା ଖଣ୍ଡ, ତାଙ୍କର କଣ୍ଠ କଣ୍ଠ ସ୍ଵରରେ ଜଂରେକ ରଜର ଶ୍ରାକ ଶୁଣି ଆମ ମନରେ ଭାବି ଉନ୍ନାଦନା ଜାତ ହେଉଥାଏ । ଦୁଇ ରୂପ ଦିନ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍ମୁଲରେ ରହି, ଛୁଟିବାସର ପ୍ରତି କୋଠାରେ ପଣ୍ଣି ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ସେ ଗୋଟାଏ ନୁଆ ଉଷାହ ସୁଷ୍ଟି କରି ଦେଲେ । ଦାସେ ଆପଣେକୁ ଅର୍ଥାଗମର ବାଟ ବତାଇ ସେ ଶିଷ୍ଟକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦବୋଧ୍ୟ କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କର ବମ୍ବେର କେତେକ ଶେଠଙ୍କ ସଙ୍ଗେ . ପରିଚୟ ଥାଏ । ଦାସେ ଆପଣେକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେ ବମ୍ବେଇ ଗଲେ ସେ ଫେରିଲବେଳକୁ ଦାସେ ଆପଣେକୁ ହାତରେ ସ୍ମୁଲ ପାଇଁ କେତେ ହଜାର ଟଙ୍କା ମିଳିଲା । ସେଥରେ କୁଡ଼ିଏ ଦିନ ଚଳିଯିବ ବୋଲି ଶିଷ୍ଟକ ମହିଳରେ ଶାନ୍ତ ଆସିଲା । ସ୍ମୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଷାହ ଯହକାରେ ଗୁଲିଲା ।

ବର୍ଷେ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ଦାସେ ଆପଣେ ହଜାରିବାଗ ଗଲେ । ସ୍ମୁଲର ସମସ୍ତ ଉଷାହ ମରିଲିଗଲା । ପଣ୍ଡିତ କୃପାପ୍ରିନ୍ଦୁଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା ଯୋକୁଁ ସ୍ମୁଲ ଯଥାନୀୟମ ଗୁଲି-ଆଏ, କିନ୍ତୁ କାହାର ମୁହଁରେ ଉଷାହ ନ ଥାଏ, କି କାମରେ କୋୟ ନ ଥାଏ ।

ମୋ'ର କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଯଥାଶାତ ଗୁଲିଆଏ । ମୋର ନିଜ ପଡ଼ା ଆବଳ ଥାଏ । ଓ୍ଲାଟର୍ ସ୍କ୍ରିପ୍ଟ ଓ ରୂପରେ ଉପନ୍ୟାସ ପଡ଼ାରେ । କ୍ଲାସ ପାଠରେ ଦିନକୁ ଅଧି ପଣ୍ଡାଏ ଯାଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସମୟ ମାତ୍ର କୁଳଙ୍କର ପଡ଼ା ଦେଖିବାରେ । ଦିନରେ ପ୍ରାୟ ଗୁରୁତବା ଆଶ ମୋ ତନ୍ତ୍ରରେ ଲୁଗା ଶୁଣି ବୃଣାମନ୍ତର ପାଇ ଚଲିଲା । କିନ୍ତୁଦିନ ପରେ ମୁଁ ହୋଇଗଲି ତନ୍ତ୍ରୀ କ୍ଲାସର ମାଟ୍ର । ମାସକୁ ପନ୍ଥର ଟଙ୍କା ଦରମା । ତନ୍ତ୍ରୀ କ୍ଲାସର ଉନ୍ନତି ହେବାର ତ ପରିବେଶ ନ ଥାଏ । ପ୍ରେସ୍ର-ଦରମା ଓ ତନ୍ତ୍ରୀ କ୍ଲାସର ଦରମାରେ ଆମେ ଭାବି ପଛିଲ ହୋଇଗଲୁଁ । ଆମେ କେତେବେଳେ କେମିତି ଜଣେ ଜଣେ ତୁମ୍ଭ ବା ଶିଷ୍ଟକଙ୍କ ଆମ ବୋଲିବାକୁ ନିମନ୍ତେ କରୁଥିଲୁଁ । ଥର ଓ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଗଲା । ମୋହନା ଦୋକାନ ଓ ଗୋପାଳଙ୍କ ସରଘର ଉପରେ ଚଢାଉ ବଢ଼ିଲା ।

ମୋ ବିବାହ :

ଏତିକିବେଳେ ଦଦେଇଙ୍କ ଗୁପ ପଢ଼ିଲା ମୋ ବିଭାଗର ବିଷୟରେ । ମୋତେ ଥଠର ବର୍ଷ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଆଉ କେତେ ଦିନ ଅପୋଷା କରନ୍ତେ ! ହେତେବେଳେ କନ୍ୟାକୁ ନଥ ବର୍ଷ ହେଲା ମାତ୍ର ବିଭା କରିଦେବାର ବିଧ ଥାଏ । କୃତିତ୍ର ଶହକେ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ କନ୍ୟାଙ୍କ ବିବାହ ଦଶ ଏଗାରକୁ ରହିଯାଏ । ବର୍ଗ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ବୟସର ପାର୍ଥକ୍ୟ

ନଥ ଦଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେବା ଶୁଣି ଅସୁନ୍ଦର । ବିଭାଗର ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ ତନାୟନା ଲାଗିଗଲା । ମୋ'ର ନନା ବୋଉ ଉତ୍ତରେ ଥିଲେ ଗୋଟିଏ । ମୋତେ ପାଣ୍ଡିଟିଏ ମିଳିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଆଶଙ୍କା ବି ଥାଏ ।

ମୋର ପିଲ ଦିନ୍ ଗୋଟିଏ ଜାଗରେ ବିବାହ ଏକବକମ ଠିକ୍ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ବିବାହ ଠିକ୍ ହେଲାବେଳେ କନ୍ୟାଟିକୁ ଛାଅ ବର୍ଷ ଓ ମୋତେ ଚରଦ ବର୍ଷ । କନ୍ୟାର ପିତା ମୋର ବଳାଜିର ସ୍ଵଲରେ ଶିକ୍ଷକ । ସେ ମୋର ସବୁ ଜତିବୃତ୍ତ ଜାଣି ସୁଜା ମୋତେ ଜ୍ଞାଇଁ କରିବାକୁ ସଂକଳନ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଙ୍କର ମୋ'ଠାରେ ଶ୍ରୀକା । ମୁଁ ଏକଥା ଦେତେଇକୁ ଦିନେ ବିଶ୍ୱାସରେ କହିଲା । ସେ ଦିନେଇକୁ କହି ତାଙ୍କର ରୂପ ମୋତେ ଶୁଣାଇଦେଲା ; ‘ଆରେ ପୁଅ ! ଯେ ତ ଏକଜିଦିଆ ଲୋକ, ଧରି ବସିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭକ୍ତ ମନ ଥିଲା ପୁଅ ପଞ୍ଚକୋଣୀରୁ ବୋହୁଟିଏ ଅଣୀବ । ଦେଇ କଥା ନିଷ୍ଠାୟ ହେବ । ଅନ୍ୟ କିଛି ଶୁଣିବେ ନାହିଁ ।’

ମୋ ମନ ଭାଜିଗଲା । ମୁଁ ବିଜ୍ଞବ ଧଇଲା, ମୁଁ ବିଭା ହେବିନାହିଁ । ଦିନେଇକୁ ଆଗରେ କିଛି କହେ ନାହିଁ, ଦେତେଇ ଓ ବିଶେଷ କରି ବଢି ଭାଉନକୁ ସୁଷ୍ଟୁ ପ୍ରତିକ୍ଷା ଶୁଣାଇଦିଏ ଯେ ମୁଁ କେଉଁ କୌଣସିଠାରେ ବିଭା ହେବ ନାହିଁ । ହେମାନଙ୍କଠାରୁ ଦିନେ ମୋ କଥା ଶୁଣିଲେ ହସିଥିଅନ୍ତି, କହନ୍ତି, ବିଭା ଯୋଗ ଫିଟିଲାହିଁ, ଫିଟୁ ଦେଖାଯିବ । ମୋ ଜାତକଟା ମୋର ଲେୟାତିଷ ବିଶାରଦ ଜଣେ ବଡ଼ ଦିନେଇକୁ ଦେଖାଇ କୋଉ ଦିଗରେ ଓ କେବେ ବିଭାଗର ହେବ ପ୍ଲିରକରି ଚଣିଥାନ୍ତି । ଏଇ ସମୟରେ ସତ୍ୟବାଣକୁ ଆସିଲେ ଜଣେ ସୁଲିଖ୍ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ ପରିଚାରକ । ତାଙ୍କ ଝିଅ ପାଇଁ ସ୍ଵର୍ଗତ ଗଙ୍ଗାଧର ମହାନ୍ତି କଥା ବହୁତ ଦୂରକୁ ଆଗେଇ ନେଲେ । କୌଣସିଲାରେ ମୋତେ କନ୍ୟାଟି ବି ଦେଖାଇଦେଲେ । ଅଳଙ୍କାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ବାଦ ନଗଦ ଆଠଶହ ଟଙ୍କା ମିଳିବ । କନ୍ୟାଟି ସାବନ୍ତି, ମାଣ୍ଡିଟିଏ ପରି ମୋଟି, କିନ୍ତୁ ଆଠଶହ ଟଙ୍କା କଥା ଶୁଣି ମୋର ଟିକିଏ ଆପ୍ରତି ହୋଇଥିଲା । ଦିନେଇ ଏକଥା ଦେତେଇଠାରୁ ଶୁଣି ‘ଦାସ’ ବୋଲି ପଦକେ କାଟିଦେଲେ । ଭଙ୍ଗାରପୁରରୁ ମଧ୍ୟ ଶୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆସିଲା, ତାହା ବି ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ନାମଙ୍କଳ କରିଦେଲେ । ଶେଷରେ ଆସିଲା ହେତୁମାନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଶୋଟିଏ ଶାଳାର ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଏଥରେ ମୋ'ର ବି ଆନ୍ତରିକ ଡ୍ରାଙ୍କ ଥିଲା । ଦିନେଇ ଅମଙ୍ଗ ହୋଇନଥାନ୍ତେ ଯେ, ଯେଉଁ ଦିଗରୁ କନ୍ୟା ମିଳିବ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ସେ କଥା ଭୁଲ ହୋଇନପାରେ । ସେ ଦେତେଇକୁ ସଫା ଶୁଣାଇଦେଲେ, ‘ଭାଜନା ତ କହିଛନ୍ତି ଦ୍ୟା ପାଧା ସଲଖେ ମୁଖ ଦିଗରେ ଅଛୁ, ଅଗ୍ନିମୋତ୍ତରୁ ଅସିବ କେମେତି ? ସବୁ ଠିକ୍ଠାକ ହୋଇ ଯାଇଲେ ବି କ'ଣ ଗୋଟେ କାରଣରେ ନିଷ୍ଠାୟ ଭଜାଯିବ । ଭାଜନାଙ୍କ ଗଣନା ଭୁଲ ହେବାର ନୁହେଁ, ତୁ କ'ଣ ଜାଣୁ ?’

ଏଇମିତି ଟଣାଟଣି ବେଳେ ମୋ ସାନ ଅଜା ଆସି ପହଞ୍ଚଗଲେ—ମୋ ବୋଉଛି କକେଇ, ସ୍ଵାଙ୍କର ଉପରେ ସବାର ହୋଇ ମୁଁ କେତେଥର ସ୍ଵାଙ୍କ ଗାଁରୁ ଆମ ଗାଁ ବାଟେ ପୁଣ୍ଡି ଯା ଆସ କରିଛି । ଦଦେଇଙ୍କଟାରୁ ମାତ୍ର ବର୍ଷ ଦି' ତିନିଟା ବଡ଼ ; ଦଦେଇ ଶୁଣୁର ମାନ୍ୟ—ଦେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସ୍ଵାଙ୍କୁ ନାକରେ ଦିନିଛି ଲଗେଇ ଟାଣ୍ଟା । ଏଥର ଟାଣ୍ଟିଲେ, ଆଦେଶ କଲେ, ‘ମହାପାତ୍ରେ ଆପଣେ, ସେ ଟୋକା ପାଇଁ କନ୍ୟାଠାଏ ଏଇ ମାସେ ପନ୍ଧର ଧନରେ ଥୟ କରିବାକୁ ହେବ । ପହଲି ଆଷାଡ଼ରେ ବିଶ୍ଵାସର ; ଆଉ ବୃଦ୍ଧିମାସ ବି ନାହିଁ । ଭାଇଗା ଭାଇନା କହିଛନ୍ତି ସଲଖେ ପୁଣ୍ଡ ଦିଗରେ ସ୍ଵା କନ୍ୟା ଥାବୁ, ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଅସିଲ, ଯାଇ ଠିକ୍-କର ଆସିବା ।’ ଦଦେଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସାଥ ହେଲେ କିମିତି ଅତ୍ୱୁଆ, ସେ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି ; ଏଥର ବି ଫେରି କରି ନାତି ମେଲରେ ବୟାନ କରିଥିଲେ, କିମିତି କଣ ହେଲା— ଦଦେଇଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ କୁ'ଠିକି ଗଲେ ନିଦ ମାତ୍ରଥିବା ବେଳେ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ଯାର ବାହାରିବାକୁ ପଡ଼େ । କୁନ୍ତା ସରିଥିବ ପାଣି ଦିନିବାକୁ ହୁଏ, ପାଣିରେ ବୁଝୁ ବୁଝୁ ଉଠି ଲୁଗା ହୁକାଳିବାକୁ ହୁଏ, ରେଷେଇ କଲେ ଅସିଥା ଡାଳ ସାଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ିନିଆ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼େ, ବିଶେଷବାକୁ ମନ ହେଲାବେଳକୁ ବାଟ ଗୁଲିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଫଟକିନ ହଁ ନାହିଁ କରି-ଦେବାକୁ ହୁଏ । ସବୁ ତରତର । ଅଜାଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଗାଁକୁ ଫେରିବାକୁ ଥିଲେ ବି, ସେ ବାଧ ହୋଇ ଗଲେ, ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ନାତି ପାଇଁ କୋଣୀ ବଡ଼ ଜ୍ଞାନ ତରତରରେ କୁକାଣୀଟାଏ ଠିକଣା କରିପକାଇବେ ! କୋଉ ବାଧା ବା ଦେଇପାରିଥାଆନ୍ତେ, କୋଉ ବାଧା ବା ଦେଲେ !

ଦିନ ଅଢ଼େଇଟାରେ କାମ ଶେଷ । ଜୟ ଦର୍ପରେ ଦଦେଇ ଫେର ଆସିଲେ, ପଛେ ପଛେ ଅଜା ଗୋଡ଼େଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଅଜାଙ୍କଟାରୁ ଏବଂ ପରେଷରେ ଥାଇ ଦଦେଇ ତାଙ୍କ ଭାଇନାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଓ ଦେଠେଇ ଆଗରେ କରୁଥିବା ବଣ୍ଣନା ଶୁଣି ମୋ ଧର୍ମ ପର୍ବୀଙ୍କ ଦୂପ ମୁଣ୍ଡ ସବୁ ଜାଣିନେଲି—ଗାଁଟା ଟିକିଏ ଦରିଣ ମୋଡ଼ ହେଲେହେଁ ସିଧା ପୁଣ୍ଡ ବୋଲି କହୁଲେ ଗଲେ ; ପଞ୍ଚକୋଣୀ ପୋଳ ଶାସନର ଅନୁଭୂତି ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ଦେଥକୁ ଲାଗିଛି ; ଘର୍ତ୍ତିର ଆଉଜାତ୍ୟ ଥାବୁ ଯେ ଖାଲି ପଟେ ବନ୍ଧୁ ନ୍ୟନରେ ହୋଇଛି ; ଭଲ ଘର ଏବଳୁ ଦୁଃଖ ପାଇଯାଇଛନ୍ତି ; ପିଲଟି ସୁନ୍ଦର ଯେ, ଆମ ଘରକୁ ଗୁର୍ହିଲେ ଟିକିଏ ଗେଡ଼ି ପଡ଼ିବ, ଖୁବ ଦୁଃଖରେ ବଢ଼ିଛୁ, ଏମିତି ପିଲ ଭଲ ଘରଣୀ ହୁଅନ୍ତି ; ଯେଆଡ଼େ ଏବେ କେତେବର୍ଷ ହେଲା ମେଲେଗଥା ଜର ଘୋଟିଯାଇଥିବାରୁ ଅନ୍ତମୋଡ଼ା ହୋଇଯାଇଛି, ଗୋଗା ଦିଶୁଛି, ସେ କ'ଣ ସବୁଦିନକୁ ରହିବ ? ଦି'ପାନ ଓଷୁଅ ଯଦୁମଣିଙ୍କଟାରୁ ଦେଇ-ପକେଇଲେ ଗୋଗ ରହିବ ନା ପିଲେହୁ ରହିବ ? ଆମକୁ ଶଙ୍ଗା, ବଉଳ ପାଟ ଓ ଜାତ କନ୍ତ୍ରରେ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଅଳଙ୍କାର ବି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ; ସେ କ'ଣ ବା ବଡ଼ କଥାଠାଏ ? ଦ୍ୱା ବୋଉର କ'ଣ ଥାବୁ ଦେଖିବା । ଫେଲାଣ୍ଟିଆ ପିଲଟିଏ, ଗର୍ଭରେ ଦି' ମାସ ଥିଲାବେଳେ ସମ୍ବନ୍ଧଙ୍କର କାଳ ହୋଇଯ ଇଛି, ଓପରେ ତିନୋଟି ଭାଇ, ବଡ଼ଭାଇ ପରିଣି ତିଶି ଟଙ୍କାରେ ଗୁଣିର ଟଣ୍ଟିଏ ବ୍ରନ୍ଦପୁର ପାଖ ପୁରସ୍ତମପୁରରେ କରି, ଘର ଚଳିଲାଣି , ଭାଉଜଟା ଖପରଚଣ୍ଟୀ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ଭାଇନାମାନଙ୍କର ଏଉଠିଠେଇ ଭାରି ସ୍ନେହ ;

ମୋଟ ଉପରେ ଖୁବ ଭଲ ଜାଗା, ଠାକୁରାଣୀ ଭଲ ପାହିଛି ଯୋଗାଇଦେଲେ, ଭାଇ ଯେମିତି ବୋହୁ ପୁଅ ପାଇଁ ଆଣିବାକୁ ବିଶ୍ଵର ବିଶ୍ଵର ମରିଛୁ ସମିତିଛି ବୋଲି କହିଲବେଳକୁ ଦଦେଇଙ୍କ ଆଣିରୁ ଲୁହୁ ଦି'ଟୋପା ଗଡ଼ିପଡ଼ିଆଏ । ନିଜ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବା ଅନ୍ୟଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ବା ପାଖରୀ କୁଳରେ ଏମରୁ କଥା ସବୁପାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦଦେଇ ଉପସଂହାର କରନ୍ତି, ‘ଗାଉ କରିଥିବ ଖୁବୁଡ଼ାକୁରୁଡ଼ି, ବଳଦ କରିବ ତପା ।’ ଗାଉ ତ ସଦ୍ୟପାଞ୍ଚ କନ୍ୟାରହୃତି, ତପା ବଳଦ ବୋଧହୃତ ମୁଁ । ଅଜା ଅଳଗା କରି ବିଶ୍ଵାସରେ ମୋତେ କହିଲେ, ଆଣି ଯୋଡ଼ିକ ଟିକିଏ ବଡ଼ ବଡ଼, ତରିରୁ ନାହିଁ । ଭର ମୁଖ୍ୟା ହେଲା, ମାଇପକୁ କାଖେଇ କରି ନେଇ ଆଣି ହେବ ।’

କନ୍ୟା ଠିକ୍ ହେଇଗଲା, ଆଉ ଖୋଲି ବିଶ୍ଵାସରଟା ମାଗା । ଜମି ଖଣ୍ଡେ ବନା ପକେଇଦେଲେ ବା ବିକିଦେଲେ ବିଶ୍ଵାସର ହୋଇଯିବ । ଦଦେଇ ହୃଦୟକ କରିଥାନ୍ତି ଟଙ୍କା ଶହେଟା ହୋଇଗଲେ ‘ଗଞ୍ଜଖାନା’ । ଗଞ୍ଜଖାନା ଶବ୍ଦଟାର ଅର୍ଥ ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣିନାହିଁ, ଠିକ୍ରେଇଛି, ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଜମି ବନା ପଡ଼ିଲା, ପରେ ବିକା ହେଲା । ବିବାହର ଆସ୍ତ୍ରାଜନ ଗୁଣିଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦଦେଇଙ୍କଦ୍ଵାରା ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଥରକୁ ପାଞ୍ଚଥର ବସ୍ତାନ ହେଉଥାଏ । ପାଲିଙ୍କିରେ ବର ଯିବ ଏବଂ ବରକନ୍ୟାକୁ ଧରି ବିଶ୍ଵାସି ଗୀକୁ ଫେରିବ । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ବେଶରେ ମାଟି ପଡ଼ି ଲିପାପୋତ୍ତୁ ହେଲା । ଥରକୁ ଥର ଦୋଆଡ଼ା ହେଉଥାଏ । ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ପାଲିଙ୍କି ମଗା ହୋଇ ଆସିବ, ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ବାରମ୍ବାର ଯାଉଥାନ୍ତି । କିଏ କିଏ ଛ'ଜଣ ଆପଟ ଯିବେ ଠିକ୍ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯାହାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖୁଆନ୍ତି ପାଲିଙ୍କି କେତେବେଳେ ଆସି ଦୁଆରେ ଭିଡ଼ାହେବ, କେତେବେଳେ ବାହାରିବା, କୋଉଁଠି ଯାଇ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ରତ୍ନରେ ବଧ୍ୟା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କଥାର ଆଲୋଚନା କରୁଥାନ୍ତି ।

ସ୍ଵାରତିତରେ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଣୀରୁ ଯାଇ ଗାଁରେ ପଢ଼ିଷ୍ଟିଲା । ଦଦେଇ ପାଖକୁ ତାକ ବସାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଚିରସହଚର ବଟୁଆଟି ମୋ ଆଡ଼କୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ, ‘ଆରେ ବାଇ ! ତୋ’ର ଏ ଡଙ୍ଗ ସବୁ ଛୁ’ଡ଼େ । ଦିଦ୍ଧରେ ନ ହେଉ ପଛେ ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମାରେ । ପାନ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଖାଆ । ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ତୋ’ରିପର ଏମିତି ଅବାରିଆ ହୋଇଥିଲା । ମୋ କକେଇ ମୋତେ ଲିଗେଇ ବାସ୍ତା ଡଙ୍ଗ ଛଡ଼ାଇଲେ । ସେ ଆପେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ମଥାଦରୁ ଘଷିଦିଅନ୍ତି ; ତାଙ୍କର କଥାରେ ମୁଁ ପାନ ଖାଇଲା । ସଂସାର କରିବାକୁ ହେଲେ ବାବାଙ୍ଗାଙ୍ଗ ତୁମ୍ଭବାକୁ ହୁଏ । ବାବାଙ୍ଗ ସଂସାର ଡଙ୍ଗ ଧଇଲେ ଯେମିତି ବାର୍ଣ୍ଣ, ସଂସାର ବାବାଙ୍ଗ ଡଙ୍ଗ ଧଇଲେ ସେଇମିତି ବାର୍ଣ୍ଣ ।’

ସତ୍ୟବାଣୀରେ ଖୁବୁଜନଙ୍କ ଲୁହୁଇ ପାନ ଖାଇବା ବାଲା, ଖୁବୁଜନଙ୍କ ନିଦେଶରେ ପାନ ଖାଇବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ନ ହେବାର କଥା । ଦଦେଇଙ୍କ ବଟୁଆରୁ ପାନ ଖାଇବା ଦେଇଦିନୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ବଢ଼ିଲା । ପାନ ଖଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗି ସେବିନ ପାଟିକ ପକାଇ ଯାଇ ମୋ’ର ମାମୁଣ୍ଡି ମାଗିବା ପୁଣ୍ଯରୁ, ସେ ପୁଣ୍ଡି ଆରମ୍ଭ କଲେ, ‘ଆରେ, ଶୁଣିଲୁଣି, ଅମ ଗାଁର

ଦେଇ ଯୋଡ଼ାମୁହଁ—ଟା ଗୋଟାଏ ଜୀବି କରିବିପାଇଁ । ସେ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ମରେ ତୋ' ବଡ଼ଶଳାକୁ ଦେଖି ଜୀବାଏ ଫୋଡ଼ିଛି । ସେ ବିଚର ପୁରସ୍ତମ୍ଭୁରୁରୁ ଲେଖିଛି, “ବରପାତ୍ରର କୁଷ୍ଟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲଣି ବୋଲି ଆପଣଙ୍କ ଗାଁର ଅନୁକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲ । ତା' ନନା ଓ ବାପାଙ୍କର କୁଷ୍ଟରେଗ ଥିଲା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଲ । ମୋ'ର ଉଭାଣୀଟି ଦୁଃଖୀ, ମହା ଦୁଃଖରେ ଆମ ତାକୁ ବଢ଼ାଇଛୁ, ତାକୁ ଏ ଦୁଃଖରୁ ରଖା କରନ୍ତୁ ।” କି ଅଭ୍ୟାସ କଥା ! ଶୁକ ପୁରସ୍ତ୍ରୀ ପିଲାଟା ନାଁରେ ଏ ଦୁର୍ନାମ । ଦୟା (ତାକୁର ଉଶ୍ରର ରଥ, ଏବଳୁ ମରଗଲେଣି) ଆସିଥିଲ । ସେ ଏକଥା ଶୁଣି ଭାବ ବ୍ୟପ୍ତ ହେଲା । କହିଛି, ତମ ହରିବାବୁଙ୍କୁ କହିବ, ଆପେ ତୋ ବଡ଼ଶଳାକୁ ଚିଠିଦେବ । ଦିନେ ତୋ ଶାଶୁଙ୍କ ଉକାଇ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ୍ଦରରେ ତୋତେ ଦେଖାଇଦେବ । ଦୟା ଭାଇନା କଥା ମାନିବୁ । ମୁଁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଥିଲି । ସେ କହିଲା, “କବେଳ ! ତମେ କାହିଁକି ଟିକ ? ମୁଁ ସବୁ ଠିକ କରିଦେବି ।” ତୁ ଦୟା ଭାଇନା ଯେମିତି କହିବ, କରିବ । ଅମାନ୍ୟ ହେବୁନାହିଁ ।

ମୁଁ ବିଭା ହେବିନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅଳି କରିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱରିଥିଲି ତାହା କୁଆଡ଼ା ଉଭେଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଆସିଲା, ମୋର ସଂବାଙ୍ଗ ଦେଖାଇ ପ୍ରମାଣ କରିଦେବି ଯେ, ମୁଁ ନାହେଗ । ମୋର ଭାବା ପହାର ସବୁ ଖୁଣକୁ ମୋ ବିବୁକରେ ହୋଇଥିବା ଅପବାଦ ପୋଟକ ପକାଇଲ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ଧରିବସିଲି, ଯେମିତି ହେଲେ ଏଇ କନ୍ୟାକୁ ବିଭାବେବି । ମୋର ଲେଖାଯୋଖା ଭାଇନା ମୋ'ର ଅପବାଦ କରିଥିବାରୁ ଯେଉଁ ରାଗ ଆସିଥିଲ, ତାହା କମେ କୃତଙ୍କତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲ । ଏବେ ବି ବିଶ୍ୱରୂପ, ସେ ଏକକ ଚାନ୍ଦିଲି ନ କରିଥିଲେ ମୁଁ ବିଭା ନ ହେବାକୁ କିନ୍ତୁ କରିଥାନ୍ତି, ଓ କ'ଣ ନାହିଁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ମୋର ମନେପତ୍ରୁ, ଏଇ ହଂସୁକ ଭାଇନାଙ୍କୁ ମୋର ବିଭା-ଘରର ବହୁବର୍ଷ ପରେ କଟକରେ ଚର୍କାର ଏକଥା କହିଦେଇଥିଲି । ତାଙ୍କ ବକୃତ ମୁହଁ ଅତି ବକୃତ ହୋଇଗଲ ଏବଂ ଏ କଥା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ସେ ହଲପ୍ କରିପକାରଲେ ।

ଯାହା ହେଉ ତାକୁର ଉଶ୍ରର ରଥେ ମୋ ଶଳାଙ୍କୁ ନିଜେ ଚିଠି ଦେଲେ । ସେ ଦୟାଙ୍କର ଦହପାଠି । ସେ ଦୁହେଁ ଓ ମୋର ଘୁରୁ ମୋର ପୁପଶୁଣ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ଚିଠି ଦରପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁରକୁ ପଠାଇଲେ । ମୋ ଶାଶୁ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଆସି ଦିଅଁଙ୍କ ବେଢାରେ ତମାଳ ଗଛମୂଳେ ଲୁହିକରି ରହିଲେ । ଦୟା ଭାଇନା ମୋତେ ସେକଥା ନ କହ ତାଙ୍କ ଆଶରେ ମୋର ପରେଡ଼ କରିଦେଲେ । ସତ୍ୟବାଦାରେ ତ ମୋର ପୋଷାକ ଥାଏ ଖଣ୍ଡ ଲୁଗା ଓ କାନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡ ତନିହାତି ଶାମୁଗ୍ରା । କାମିଜ ଟଣିଏ ଥାଏ ଯେ ତାହା ଲୁଗାଧୁଆ ଦ୍ୟାନରେ କହିବୋଇ, ତାଳର ତଳପଟ ତତାଇ ରଷ୍ଟାହୋଇ ରହୁଥାଏ ରେଳୟାନା ପାଇଁ । ଶାଶୁଙ୍କ ଦେଇନ ତ ଦେଖିନାହିଁ, ୧୪ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଅନ୍ତୁଣୀ ହେବା ପର୍ଣ୍ଣନ୍ତ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଦେଖାଦେଇନଥିଲେ । ଅନ ଅବସ୍ଥାରେ, ସେ ଅଭିଜାରେ ବର୍ଷିଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଏପଟେ ରୁଳିଗଲେ ‘ରୁ’ ବୋଲି କହ ଲୁଚିବାକୁ ଖୁବ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତି । ଥରେ ସେ ମୁଁ ବର୍ଷିଥିବା ବିଶବାକୁ ପଣ୍ଡିଥାଏ ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ ତାଙ୍କ ପନ୍ଥରିଲେ, “ଆଲେ, ଲ୍ଲାର୍ ଗଲେଣି ?”

ମୁଁ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଦେଇଦେଲି । ଓଁ, କି ଦୁରବସ୍ଥା ! କୁଆଡ଼େ ପଳେଇ ଲୁଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ କରୁ ଦୁଆରବନ୍ଧରେ ପିଟି ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ହିଅ ତାଙ୍କ ଧରି ଶୁଆଇବା ପରେ ମୁଁ ଏ ଘରୁ ପାଠିକଲି, ‘ଏମିତି ହେଲେ, ମୁଁ ତମକୁ ଲୁଚିବି ।’ ଯେଇ ଦିନକମାଟି ତାଙ୍କ ଦୟ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ; ରିଅକୁ ସମ୍ମୋଧନ କରି କହିଲେ, ‘ଏତେ ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଶାଶୁ ଜୋର୍ଜ୍‌କୁ ଦେଖାଦେବା ଦୋଷ ବୋଲି ଲାଣିପାଇନାହାନ୍ତି ।’ ତାଙ୍କ ହିଅ ତା’ର ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କପାଠରେ ଠିଆହୋଇ, ବା ବସି, ଖୁସି ଗପ କରିବା ପର୍ମନ୍ତ ସେ ଜାରିଥିଲେ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ଦେଖିବାର ବାସନା ଥିଲା । ହୁଏତ ତାଙ୍କ ମାତୃଭକ୍ତା କନ୍ୟା ସେ କଞ୍ଚିଥିଲେ ଏଉଳି ଅସୁନ୍ଦର କଥା କରିନଥାନ୍ତା ।

ବିଭାଗର ଆଉ ଅଳ୍ପଦିନ ଥାଏ, ମୋର ବଢ଼ିଶଳା (ଆଉ ନାହାନ୍ତି) ଦିନେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସିଲେ । ହରିବାରୁ ଓ ଦସ୍ତା ଭାଇନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିଯାଇ ମୋପାଞ୍ଚକୁ ଅସିଲେ । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ତନ୍ମୀ ଓ ତନ୍ମୁଭାଇର ଗୁଲିକ । ସକାଳ ସାତେନ୍ଦ୍ର’ଟା ପର୍ମନ୍ତ ପଢ଼ାପଢ଼ି ହୁଏ, ତା’ପରେ ଅନ୍ତାର ହେବା ପର୍ମନ୍ତ ତନ୍ମୁରେ ବାସତ୍ୟମ୍ଭାଗୀ ଗଛ ମୂଳେ ମୋ ଅଫିସରେ । ମୋ ନାମ ଧରି ସେ ଡାକିବାରେ ମୁଁ ତନ୍ମୁରୁ ମୋ ଅଫିସକୁ ଓହ୍ଲାଇଲି । ଟିକିଏ ଗୁହଁ ଦେଇ ଓ ପଦେ ଦି’ ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ସାରିବା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବେପାର, ବିଭାଗର ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ଦୁଇହଳ ଓ ଗୋଟେ ବରଳ ପାଠ କୌଣସି ତନ୍ମୀକୁ ଡକାଇ ବୁଣାଇ ଦେବା ପାଇଁ । ତନ୍ମୀ ଡକା ହେଲା, ସେ ହସାବ କରି ମୋଟରେ ଅଠେଇ ଟଙ୍କା ବୋଲି କହିଲା । ସୁତାର ଦାମ ସହିତ ହେବା ହେବା ଆମେ ତନ୍ମୀ କ୍ଲାଈରୁ ଯୋଗାଇବାର କଥା । ମୋ ଶଳାଙ୍କୁ ଏ ରେଟ ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଭାରି ଶପ୍ତା । ସେ ଟଙ୍କାତକ ମୋ ପାଖେ ଥୋଇଦେଇ ବିବାହର ଗୁରୁଧିନ ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ପାଞ୍ଚ ଓ ବରଳ ପାଠ ଯେଉଁ ସମସ୍ତରେ ମିଳିବ ଠିକ କରିଦେଇ ଗୁଲିଗଲେ । ତା’ପରେ ଲାଗିଲା ତନ୍ମୀ ଯଙ୍ଗେ ମୟୁଧା । ସେ ହେବା ସୂତାରେ ଟାଣୀ ଓ ଭରଣୀ ଉଭୟ କରିବାକୁ ନାହାଇ । ମୁଁ ଅପମିଶ୍ରିତ ହେବା ପିନ୍ଧିବାକୁ ନାହାଇ । ଶେଷରେ ହିର କଲି, ଆମ କ୍ଲାସରେ ବୁଣା ହେବ ଏବଂ ମୁଁ ନିଜେ ବୁଣିବି । ଯେଉଁ ତନ୍ମୀକୁ ଡାକିଥିଲା ତାକୁ ଆଠ ଅଣାଟି ପଇସା ଦେଇ ପାଞ୍ଚ ଓ ବରଳପାଠର ଧରି କପରି ହୁଏ ଶିଖିନେଇ ଓ ଲୁଣ୍ଡି ଉଥାର କରିବାରେ ତା’ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଲା । ଯଥାହମସ୍ତରେ ଗାହୁକଙ୍କ ଜିନିମ ଦିଆଇଦେଲା । ବୁଣା ମନୁଷ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଓ ଲଭ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ତନ୍ମୀ କ୍ଲାସ ଖାତାରେ ଜମା ହେଲା । ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ପଡ଼ିଲା । ଆମ ସ୍କୁଲ ପିଲଙ୍କ ହାତ କଟା ସୂତା ଟାଣୀ ହେବା ପାଇଁ ଅତି ଅଧ୍ୟୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ବୟୁତ ଥର କାନ୍ଦିଲା । କାନ୍ଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ନିଜର ବିଭାଗାନ୍ତ ବୁଣିବାର ଯେଉଁ ରେକଟ୍ ସୁଣ୍ଡ କାନ୍ଦି ତାହା ଏ ପର୍ମନ୍ତ ଅତୁଳ ରହିଛି । ଜାତିଭେଦ ନାମକୁ ମାତ୍ର ଲୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏ ଟଙ୍କାତର ନୂଗରେ ଏ ରେକଟ୍ କେହି ଭାଙ୍ଗିବାର ସମ୍ଭାବନା ଦିଶୁନାହିଁ ।

ମଙ୍ଗଳକୁତ୍ୟଧିନ ସକାଳୁ ଦଦେଇଛର ଯେଉଁ କମ୍ପେଟିଵରତା ତାହା କାଳି ପରି ଲାଗୁଛି । ବଢ଼ିଶେରବୁ ଦୁଇ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ ଦୁଇଟା ଯିବାର କଥା ତାକୁ ଦାଣ୍ଡ

‘ଦୁଆରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ସେ ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ନିଦବାଳୁବାଳୁ କରି ଡାକ ଆଣିଲେ । ଆମ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଛଥ କଣ ଗଉଡ଼ ଓ ଜଣେ ଭଣ୍ଟାର ବିବାର କଥା ତାଙ୍କୁ ଓୟୁକବୁ କରିଦେଲେ ଏକାଧିକବାର । ପାଲିଙ୍କୀ ଆସି ବେଳ ପହରକୁ ଆମ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଭିଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଘୁରିଭିତରେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଭୋଜିର ଆୟୋଜନ ଗୁଲିଆଏ । ଦିନ ୧୦ଟାବେଳକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ସରିଗଲା, ଲୋକବାକ ଖାଇସାରିଲାବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ୨୫ ଟା । ଦଦେଇ ନିଜେ ଭାବି ଭୋଖ-ଆଭୁରିଆ । ହେଦିନ ସେ ଲୋକବାକ ଖାଇସାରିବା ଯାଏଁ ଉପବାସରେ ଥା’ନ୍ତି । ଅତିଥ ଅଭ୍ୟାଗତ ସମସ୍ତେ ଖାଇସାରିବା ପରେ ଦବେଇ ବସିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ବସିଲି । ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ କରୁ ସେ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ‘ଆରେ ବାଇ ! ସେ ବିବାହଟା ଗୋଟାଏ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ—ବୈଦିକ ଧର୍ମ । ଶ୍ରାବି, ବ୍ରତ, ବିବାହାଦି କର୍ମରେ କର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତ୍ଵୀ ବର କନ୍ୟା । ଦୁହେମ୍ପାକ ବିବାହର ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ କିଟ୍ଟ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ବିବାହଦିନତମାମ କିଟ୍ଟ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ରାତିକ ପୂର୍ବସନ୍ଧା ଶେଷରେ ସଂଖୁଦ୍ଵା ସଭାରେ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ଓ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବସିଲେ ବର ବସିକରି ଖାଏ । ତା’ପରେ ବରର ଖାଇବା ଆଜି ଗିନା ଘରକୁ ଯାଏ, କନ୍ୟା ସେଥିରେ ବସେ । ତୁ ଆମର ଏକଥା ମାନିବୁ । ଏଇଲେ ପୁଂଜିଏ ଅଧିକା କରି ଖାଇ ଦେ ଯେ, ଯିମିତି ଭୋଖ ନ ହେବ ।’

‘ଏମୁହ୍ମାକ କୁସ୍ତାର ବୋଲି ସତ୍ୟବାଣର ହାତିଆରେ ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇୟାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦବେଇଙ୍କ କଥା ତେବେ ଦେବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଅସ୍ତମ୍ବବ । ସେ ବଳେଇ ବଳେଇ ମୋତେ ପୁଞ୍ଜ ଖୁଆଇଲେ । ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ ବୋରଲେ ଦୃଢ଼ଶାନ ଅରୁଆ ଭାତ, ବହୁଲିଆ ହୋଇ ଡାଲି ଯେ ପରିମାଣ ଖୁବୁ ଅଳଚ ; ଭାତରେ ଡାଲି ଗୋଲେଇ ଖାଇବା ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ନ ଥିଲା, ଭାତ ସଙ୍ଗେ ଡାଲି ଓ ଦିଅଣ ଆମ ଲୋକେ ଲଗେଇ ଖାଉଥିଲେ, ଗୋଲେଇ ନୁହେଁ ; ମହୁର ଓ ବେଶର । ମହୁର ମାନେ ସାବୁ ବାଜଗଣର ଘୋଟମାଟ ; ବେଶର ସେଇଆ ଯେ ଦୁଇତିନ ସେଇ ଖୁବୁ ପୋରର ଲୁଣୀ ମାଛ ଖରଡ଼ା ହୋଇ ସେଥିରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଦି’ ଥରରେ ଶହେ ଜଣ ଖାଇଥାନ୍ତି, ସାଇପଡ଼ିଶାରେ ବାଣିବାକୁ ଆଏ ଓ କାଢ଼ିଆଡ଼େ ସବୁ ପାଠକର ମାଇପେ ବେଲା ଓ ଗିନା ବାର୍ତ୍ତିଶିଆରେ ରଖି ଆମେ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଜମା ହୋଇଥାନ୍ତି, ଦେତେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବିଦା କରୁଆଏ, ଖାଦ୍ୟ ଅପରକା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମଧୁର ବଚନ କହି, ତା’ପରେ ଶିଶୁ । ଭୋଜର ନାମ ଶିଶୁଠିଠା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଆମ ପାଇରେ ବିଶେଷ କେହି ପିଠା କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶିଶୁକୁ ଅବ୍ରାହାମିନାନେ ଜାଉ ବୋଲି କହନ୍ତି, ଆମର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଜାଉ ଯେ, ଜାଉ କହିଲେ ବ୍ରାହମଣେ ଚିତ୍ତନ୍ତ । ଖୋର୍କାରେ କୀରି ଦୁଲଭ, ସଦର ସବୁଦ୍ଵାରିଜନରେ କୀରି ସହିତ ବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନନ୍ଦିଆ ପଡ଼େ । ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛ ମୋ ବିବାହର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଭୋଜିକୁ କିଣା ହୋଇଥିଲା ଦଶଟା ନନ୍ଦିଆ । ନନ୍ଦିଆମୁହ୍ମାକ ଭାବ ମହରଗ, ଗୋଟାକୁ ପକ୍ଷେ ଦେବ୍ତି ପକ୍ଷୀ । ଦେତେଇ ଏତେ ନନ୍ଦିଆ ଗୋଟାଏ ହାଣ୍ଟି ଶିଶୁରେ ପକାଇବା ଅସ୍ତମ୍ବବ । ଚରିତି ଭୋଜି, ସାତମଙ୍ଗଳା ଭୋଜିକୁ ଆଉ ନନ୍ଦିଆ କଣା ହୋଇ ନ ଥିଲ ବୋଲି ବେଶ ମନେ ଅଛି । ଦ୍ୱା

ପର ପୁଣ୍ୟ ପବ୍ଲ ପାଇଁ ଅବା ସାକତା ହୋଇଥାନ୍ତା ସେ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ‘ନିମିତ୍ତ’ ପାଇଁ ସମ୍ମୁଦ୍ର ସମଗ୍ରୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିମିତ୍ତ ପାଇଁ ଚଣିବା ଅଧର୍ମ !

ବାଦ ପଡ଼ିଲେ ବା ବାଧକଲେ ମୁଁ ଯୁଡ଼ାଏ ଖାଇପାରେ । ମୁଁ କେତେ ଖାଇବାର କଥା ସେ ବିଷୟରେ ଦିବେଇ ଆମ ପରପୂଣୀ ମୋ ବଡ଼ ଭାଉଜଙ୍କୁ ବରାଦ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଦିଅରଙ୍ଗ ପ୍ରତି ସୃଜନରେ ମୁକ୍ତ ହସ୍ତରେ ମହୁର, ବେଷ୍ଟର, ଶିଶ୍ର ପରପୂଥାଏ । ଖାଇବା ପରରେ ଛୁଡ଼ିଯିବା ପୁଣି ଅଧର୍ମ । ଖାଇବା ପୂର୍ବ ଓ ପରର ଓଜନ ନେଇଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସମୟର ଅଭାବ ଓ ପଲାର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ କାଠ ବିକିବା ପାଇଁ ଧାନ କଣିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବି ‘ପଲ’ ଆମ ଗାଁରେ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଯାହାକୁ ଯେତେ ।

ବେଳ ପହରେ ଥାଏ, ଦେଠେଇର ଗୋଡ଼ରେ ବସି ଦହୁ ଜୁଡ଼ ଭାଇ କୁଣ୍ଡାଟେ ଖାଇ ପାଇଙ୍ଗୀକୁ ଆସିବା ପୁଷ୍ଟରୁ ସେ ମୋ ହାତରେ ଝଟା ଅମାଲୁ ଜୁଞ୍ଜିଦେଇ କହିଲା, ଯାକୁ ଖାଇଦେ । ଅମାଲୁ ବୋଇଲେ ଅଟା ପିଠୋଇରେ ଯେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଦି’ଟା ହାରରେ ପାଇଲା କଦଳୀ ପଢ଼ି ଜିଲବି ପରି ଘିଆରେ ଛଣା ହୋଇଥାଏ । ଘିଅକୁ ଗୁହଁ ପିଠା କର ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ତାରଦା ପାଇ କରିବା ବାଲା, ମୋର ପିରିହିଁ ପୁଅ ଭାଇ ନିଧିଆ ଭାଇନା ଘିଅ କଢ଼ା (ତଇ)ରେ ଅଟା ମଣ୍ଡ ତାଳୁ ତାଳୁ ଛୁଣି କରି କଦଳି ପନ୍ଥ ବିଶୁ ହୋଇଥିବା ଖଢ଼ିକା ବୋଂରେ ସାରିଦୁଥାନ୍ତି । ସବୁତକ ଖଣ୍ଡିଆ ନ ହୋଇ କାଲି ଆଳିପଣାକୁ ରହିବାର କଥା । ମୋର ସାନ ଭାଇନା ତିନୋଟି ଅମାଲୁ ନିଜର ଭାଗ ମାପରେ କରାଇ ଗୋଟିଏ କାନ୍ଦକୁରାରେ ଲିଗୁଇ ଦେଇଥିଲେ । ହାରୁଡ଼େ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ମୋତେ ତାକୁ ଦେଇଥିଲା ।

ଦିବେଇଙ୍କ ତଢ଼ିବଢ଼ିରେ ବଳଦ ଧାଇଁଲେ, ପାଇଙ୍ଗି ବାହକମାନେ ମୋ’ ପ୍ରତି ଶ୍ରବାରେ ଶରତ୍ତ ଆଗରେ ଧାଇଁଥାନ୍ତି । ଦୟାନର ପାରହୋଇ ମାରନିଏ ଖଣ୍ଡେ ଯାଇଛୁ କି ନାହିଁ ମୋର ହେଲା ବାନ୍ତି । ଖାଇଥିବା ଅମାଲୁ ଓ ଦି’ ପହରର ଅତିରିକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ସବୁତକ ବାହାରିଲା । ମୁଁ ତ ବିଶୁରୁଥାଏ ତଳବାଟେ ଯିବା ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଉକୁଚି ହୋଇ ଓପର ବାଟେ ବାହାରିଲା । ଦେଖ ଦିବେଇଙ୍କ ଆତଙ୍କ ଓ ଭଗବତ୍ ପ୍ରାର୍ଥନା ! ପାଣି ଆଣି ଦେଇ କହୁଥାନ୍ତି, ମୁଁହଁ ଧୋଇପକା, କୁଳକୁଞ୍ଚ କରି ଦେ । କିନ୍ତୁ ପାଣି ମୁନ୍ଦରେ ପିଇ ଦେ ବୋଲି କହୁ ନଥାନ୍ତି । ଶରତ୍ତଙ୍କୁ ଗାଳି, ଶରତ୍ତଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଇ ରାତି ଦୂର ତିନି ଘଢ଼ି ସରିକି କାର ପୁରୁଷେଇମପୁରୁତାରୁ ପ୍ରାୟ ତିନି ମାରି ଦୂରରେ ଠାଏ ବଧା କଲୁ । ରେଣ୍ଡେଇ ହେଲା ହମସ୍ତେ ଖାଇଲେ, ମୋର ବି ମନ ହେଉଥାଏ ଛାତ ତାଲମା ଆଟିକେ ଖାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି, ବଢ଼ି କଷ୍ଟରେ ମୋ ବଡ଼ ଦିବେଇଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ, ଦିବେଇଙ୍କ ଅନିଜା ସନ୍ତୋଷ ଗ୍ରାସେ ନବାତ ପଣା ପିଇଲା । ରାତରେ ଗୋଟେ ବାୟାଣୀ ଆସି କୁଆତ୍ତୁ ପହଞ୍ଚିଲା । ତାକୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବାରେ ତା’ର ବାଗୁଲତା ବଢ଼ିଲା । ତାଲି ଖାଇବି, ଭାଇ ଖାଇବି, ବୋଲି ଖାଇବା ପୁଷ୍ଟରୁ କହୁଥିଲା । ଖାଇବା ପରେ ଆରମ୍ଭ କଲା ‘ତତେ ଖାଇବି’ ‘ତାକୁ ଖାଇବି’ ପ୍ରାୟ ରାତ

ତମାମ । ବାନ୍ଧୁ ପଛକୁ ସ୍ଵେ ଶକ୍ତିନ ଦଦେଇଛୁ ବ୍ୟୟ କରି ଦେଇଥାଏ, ସେ ଖୁଣ୍ଟୁଣ୍ଟୁ ହୋଇ ‘ଜଗଦଶ ଭରତୀ’ କହୁଆନ୍ତି ।

ତକାଳେ ଉଠି ବେଳ ଘଡ଼ିକ ସୁଜା ସମ୍ପ୍ରେ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଚତୁର୍ବିକର୍ମ କରି ବାହାରିଲୁ ଯେ ଯଶାକ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ଗୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦର ବେଢାରେ ଅପେକ୍ଷା କଲୁ ବାଟବରିଲୁ । ମୋ ଭାଇ ଯୋଡ଼ିକ ସତ୍ୟବାଣୀରୁ ଆସି ପରହିଥାନ୍ତି । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ପାଇଁ ମାଳ ଉପରେ ମୋ ଭୋଲେକାଉଳା ରାଗ ଦେଖାଇ ତାକୁ ଦେଇଲେ ଯାଇ ସ୍ଫୁଲକୁ ପଠାଇଲା । ପୁଣି ଗୁର ମାଳ । ସେ ଫେରିଲ ପ୍ରାୟ ଦିନ ଏଗାରଟା ସୁଜା । ସେ ଯାଇ ଫେରିଲା ପର୍ମିନ୍, କନ୍ୟାପକ୍ଷଙ୍କ ବିଲମ୍ବ ପାଇଁ ଅସହିଷ୍ଣୁତାରେ ଦଦେଇ ମୋତେ ତିଆଶବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ବେଶକୁ ଗଲାବେଳକୁ ମୋର ଝୋଲ ମାରିବା ଅବସ୍ଥା । ଖାଇବି ବୋଲି ତୁଣ୍ଡ ଫିଟାଇବାକୁ ଯାହାପାଇଁ ନ ଥାଏ । ବିଶିଥା ଭାଇନା ମୋର ଦୟମୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନବାତପଣା ଗ୍ଲାସେ ମୋ ମାତକୁ ବଢାଇ ଦେଲୁବେଳେ ଦତ୍ତଦଇଙ୍କ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ପାଠି କଲେ, ‘ଗୋଟାଏ ଦିନ ଦିନ କାଠ କରି ରହିପାରୁ ନାହିଁ ? ସୁଦିନ କ’ଣ ବିଭାଗର ହେଉଥିବ କ ?’ ସେତେ ବେଳେ ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିଥିଲା, ଯେଉଁମାନେ ଉପବାସ ନ ରହି ବିଭା ହୃଥିନ୍ତି ତାଙ୍କର ପର୍ମି ବିଦ୍ୟୋଗ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ବିଭାଗର ହୁଏ ! କନ୍ୟାକୁ ତ ଦେଖିବାର ଉପାୟ ନ ଥାଏ । ସେ ଲୁଗାପଟା ଭିତରେ ଯେପରି ବେଶକୁ ଆସୁଆନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ମନେ କରୁଥାଏ ବୋଧହୁଏ ସ୍ଵାଙ୍କ ମାର୍ମି ଆମ ଦଦେଇଙ୍କ ପରି ରକ୍ଷଣୀଳ ।

ବିଭାଗର ଯଥାବିଧ ଗୁଲିଲ । ମୋତେ ଗୋଟିଏ ସୁନାମୁଦ୍ର ମିଳିଲ ଯେ ଦେଇଟି ମୋ ହାତରେ ଗଲାଇ ଦେବା ର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ମୁଁ ତାକୁ କାଢି ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଚିପୁ ଚିପୁ ସେ ଗୋଟିଏ ହରତ ପରି ହୋଇଗଲ । ବନ୍ଦାଇବାବେଳେ ମୋ ଶଳା ଭାଇଙ୍କ ଅସାଧାନତା ଯୋଗୁଁ ମୋ ମୁକୁଟର ତାହାଣ ପାଖ ଝାଲରଟାରେ ନିଆଁ ଧରିଦେଲ । ବିଶୁଶୁ ହାଁ କଳ-ବେଳକୁ ଓ ନିଆଁ ମୁଣ୍ଡବକ୍ଷା କନାକୁ ଧରୁ ଧରୁ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡବକ୍ଷା ସମେତ ମୁକୁଟକୁ ବା ହାତରେ ତଳକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦେଲ । ଦଦେଇଙ୍କ ନିଦେଶରେ ଯେଇ ପୋଡ଼ା ମୁକୁଟ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡରେ ବକ୍ଷା ହେଲ । ଦଦେଇ ସ୍ଥା ଉପରେ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେବାର କେବେଳେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ମୋ ଶଳାଭାଇଜ ତାଙ୍କ ନନ୍ଦଙ୍କ ବିବାହ ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ଓ ପହିଲିପାଳି ଯିବା ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ବହୁବାର ଆଶା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଅଳକଣ୍ଡ ନନ୍ଦ କୁଳକୁଥିଁ ରାଣ୍ଡ ହୋଇ ଚିରକାଳ ବାପ ପରେ ରହିବ । ମୁକୁଟ ପୋଡ଼ା ଘଟଣାଟା ଏହାର ଶଳନ ବୋଲି ମୋ ଶାଶୁଙ୍କର ଶେଷ ପର୍ମିନ୍, ପ୍ରାଣର ଭୟ ଥାଏ । ଶାଶୁଙ୍କ ଉଦ୍‌ବା ତାଙ୍କ ବଡ଼ ବୋହୁଙ୍କ ଆଶା ଫଳିବା ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ସେ ଦୁହେଁ ନିଜ ନିଜ ଧାମକୁ ଗୁଲିଗଲେଣି ।

ହାତରଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା ପରେ ଶାଶୁଙ୍କର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବସି କୁଞ୍ଜ ଖାଇବାର ବିଧ ଅଛି । ଦେଇଲେ ବାରମ୍ବାର ତାଗିଦ କରିଥାଏ, “ଚଳୁ କରି ଉଠି ଆସିବୁ । ପଞ୍ଚ ଗ୍ରାମବେଳେ ବେଶୀ ବେଶ ଭାବ ପାଟିକୁ ନେବୁ ନାହିଁ । ବିମୁରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାବ ଜାଇ

ଅଗରେ ରଖିବୁ । ସେତେବେଳେ ଖାଇଲେ ଜ୍ଞାଇ ‘ଖାଇ କୁଡ଼ିକା’ ବୋଲି ଯେମାନେ କହିବେ ।” ଭୋଜନ-ସମ୍ବାଦ ବେଶ୍ ଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇଥିବାର ନାକକୁ ଜଣାପରିଥିଲେବେ, ‘ଆୟାଶଂ ଅର୍କ ଭୋଜନ’ କରି ଉଠିଲିବେଳେ ଦେଠେଇ ପ୍ରତି ଶୁଣି ରାଗ ଲାଗିଲା । ରାତି ପହରକ ପରେ ସଂଖୁତି ସାରରେ ବସିଲି ସେ ପେଟକୁ ଭାତ ଗଲା ନାହିଁ କି ନିଦ ଯୋଗୁଁ ହାତ ବି ଗୁଲିଲା ନାହିଁ ।

ରାତି ପାହିଲିବେଳକୁ ଦଦେଇ ମୋ ଶୋଇବା ପାଖରେ । ତାଙ୍କ ଡଢ଼ିବନ୍ତିରେ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ଭିତରେ ନିଜାକର୍ମ ସାରି ପୋଖରୀରୁ ଆସିଲିବେଳକୁ ମୋ ପାଇଁ ଖାଇବାକୁ ବଢ଼ା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦଦେଇ ଆଶ୍ୟାସନା ଦେଉଥାନ୍ତି, ‘ଏଥର ପେଟ ପୂରେଇ ଖାଆ । ଦେଉଠା ଦିନ ଉପବାସ ରହିବାରୁ କ’ଟାଏ ହୋଇଗଲ ?’ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ତାଙ୍କ କକେଇ ତାଙ୍କ ବିଭାଗର ଦିନ ଏଇପରି ଓପାସ ରଖାଇଥିଲେ ଓ ବିଭାବାସି ନିଜେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଇବା ସଜାତ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ।

ଦିପହର ପୂର୍ବରୁ ବାହୁଡ଼ା ବରକନ୍ୟା ହୋଇ ଆମେ ଆମ ଘରମୁହଁ ବାହାରିଲୁଁ । ମୋ ଆଗରେ ମୋ ପଣ୍ଡି ଗୋଟିଏ ମାଣି, ପରି ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ, ତା’ପଛରେ ମୁଁ ବସିଥାଏ । ତା’ର ସାନ ଭାଇନା ପାଲିଙ୍କୀ ବାଡ଼ ଧରି ଗୁଲିଥାନ୍ତି । ଆସିଲିବେଳର ଦୁଯୋଗ ଯୋଗୁଁ ଫେରିଲିବେଳେ ଆପଟମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପଡ଼ିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବାସୁ ବେହେର ଗର୍ଭତର ଚିତ୍ତରୁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ବିଷୟରେ କବତା ଅନର୍ତ୍ତଳ ବାହାରୁଥାଏ । ଏହା ସେ କାହାଠାରୁ ଶିଖିବୁ, ନା ନିଜେ ଆଶ୍ୟ କବତା କରିଛୁ ସନ୍ଦେହ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବିଶୁରି-ଥିଲ ପ୍ଲାକୁ ଲେଖି ରଖିଦିଅନ୍ତି । ଗୁରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ ଥରେ ତାକୁ ଡାକ ପାନ ଖଣ୍ଡ ଦେଇ ସେଦିନର କବତା ଆବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ବରଦ କଲି । ସେ ଅଛି ବିନାଭାବେ କହିଲ, ‘ବାବୁ ! ପାଲିଙ୍କୀ କାନ୍ଦେଇ ଆସିଲିବେଳେ ଯେଉଁ ପଥକ୍ରମ ତା’ର ଯୋଗୁଁ ଗୀତ ବାହାରି ପଡ଼େ । ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବସିଲେ କ’ଣ ମନେପଡ଼ିବ ?’ ମୋର ଗୋଟିଏ ପଦ ମନେପଡ଼ୁଛି :

ହାତଟା ଯାଥରେ ବିଲେଇ ପିଲା,

ହେ ଭାଇନା ମୋର !

ଖୁଆଇ ମିଆଇ କରିଲି ପର,

ହେ ଭାଇନା ମୋର !

ଏଇ ପଦକ ମନେ ପଡ଼ିବାର କାରଣ, ଏତିକବେଳେ ମୋ ପଣ୍ଡି ତା’ ଭାଇନା ପାହରେ ଅଛନ୍ତି କି ବୋଲି ପଛକୁ ଗୁହ୍ନିବେଲାବେଳକୁ ତା’ ଆଖିଯୋଡ଼ାକ ଉପରେ ମୋର ନଜର ପଡ଼ିଗଲା । ବାପରେ ଆଖି ! ଚିନା ପରି ଦିଶିଲା । ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇଗଲା, ଏ ଆଖି ମୋତେ ଖାଇବ ଇ ଖାଇବ !

ବାହୁଡ଼ା ବରକନ୍ୟା ହୋଇ ବିଭାଗର ବାସ ବେଳ ଗଢ଼ିଗଲ ପରେ ପାଲିଙ୍କୁ ଓହ୍ନାଇଲୁଁ ଦବେଇଙ୍କ ଦୁଆରେ । ଦବେଇଙ୍କ ଦୁଆରୁ ଓହ୍ନାଇ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଓପରଓଳି ବିଭାଦୋଇ ଯାଇଥିଲି, ଫେରିଲି ତାଙ୍କର ପାହାତ ତଳକୁ । ତାଙ୍କ ଘରକୁ ମୁଁ ନିଜର କରି

ନେଇଥିଲି ଦଦେଇ ଓ ଦେତେଇଙ୍କ ଯୋଗୁଁ । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରର ଭିତର ପଟେ ଦେତେଇ, ଭାଡ଼କ ଓ ସାରର ମାଇପେ କନ୍ୟାକୁ କୋଡ଼କୁ ନେବାକୁ ଉଷ୍ଣ କାହୋଇ ଗୁହଁଆନ୍ତି ; ମୁଁ ଠିଆ ଦୋଇଥାଏ ପଛରେ । ମୋ ଆଗରେ ମୋର ଧର୍ମପତ୍ନୀ ପାହାଁଗରେ ହୋଇ ଦେଇ ଦେଇ ଚଢ଼ୁଥାଏ । ମନ ହୁଏ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ମୋ ବଡ଼ଭାଉଳ କେଡ଼େ, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ! ତା'ପାଖରେ ଏଇଟା କୁକୁରପିଲ ପରି ଦିଶିବ ! ସମସ୍ତେ ମତେ ପରିହାସ କରିବେ !

ଦଦେଇ ମୋତେ ବହୁବାର କହିଛନ୍ତି, ମୋର ମନର ଭାବ ମୁହଁରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଯାଏ । ସେବନ ବୋଧହୃଦୟ ସେଇଆ ହୋଇଗଲା । ପାରଶୀରିଜ କାର୍ଣ୍ଣ ସରିଲ, ଶୁଦ୍ଧ ମେଘିଲ, ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଦଦେଇ ବସିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଯାଉଥିବାବେଳେ ସେ ମୋତେ ତାକି ପାଖରେ ବସାଇଲେ । ପାନଖଣ୍ଡେ ଯାଇଲେ । “ଏଥର ଏଣିକି ପାନ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଖୋଆ, ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମାରେ, ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡା । ବିବାହିତ ଲୋକ ବାଆନ୍ତି ପରି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୋ କକେଇ ମୋତେ କେତେ ତାରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ପରା ତୋ'ର ପର, ପିଲାଦିନେ ବାବନାଭୂତ ହୋଇଥିଲି ।” ଏହି ଉପଦେଶ ସେଇଦିନଠାରୁ ଗୁଲିଲା । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀର ଶିଷ୍ଟକମାନଙ୍କୁ ଭୁଲ ତାଙ୍କର କଥାରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଯୁଗଭିତରେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ସେ କହିଲେ, “ଆରେ ବାଇ ! ମୁଁ ଦେଖୁଛୁ, ଦୁ ମନ ମାରିଦେଉଗୁ । ପିଲାଟ ମନକୁ ପାଉନାହିଁ, ନା ? ଦେଖିବୁ, ସ୍ଵେ କମିତି ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଦ୍ୟା ପଡ଼ିବ । ବର୍ଣ୍ଣରେ, ଉଚତାରେ ମଣିଷ ତହା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ମ । ମୁଁ ଠିକ ଜାଗା ଦେଖି ସମ୍ବନ୍ଧ କରିଛୁ, ପିଲାଟିର ଆକୃତିଶୁଳି ଅଛି, ମୁହଁରେ ଶ୍ରୀ ଅଛୁ..... ।” ମୁଁ ଟିକିଏ ଯାଉଛୁ ବୋଲି ପୋଖରୀଆଡ଼େ ଗୁଲିଗଲି । ମନେ ମନେ ବିଶୁରୁଥାଏ, ଯୁବକ କ'ଣ ଗୁହେ ଏମାନେ କୁଆଡ଼ୁ ଜାଣିବେ ? ଦଦେଇଙ୍କର ଯେ ଦିନେ ଯୌବନ ଥିଲ ଏକଥା ସେତେବେଳେ ମନକୁ ଆସିଲନାହିଁ । ନୈରାଶ୍ୟର ତାଡ଼ନାରେ ଦଦେଇ କୌଣସିମତେ ମୋତେ ଛନ୍ଦଦେଇ ବନ୍ଧନଟାକୁ ତାରିଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି । ସାତମଙ୍ଗଲା ଯାଏଁ ରହିଲ, ମଝିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଦ୍ୟାଙ୍କର ମୁହଁ ଦିଶିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଏଥରେ ଶ୍ରୀ କୋଉଠି, ଆକୃତିଶୁଳି କେଉଠି ଆବିଷାର କରିନପାରି ଏ ଦିନରେ ସତ୍ୟବାଦ ଫେରିଲି ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ବିପର୍ଯ୍ୟ :

୧୯୭୪ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବ । ସତ୍ୟବାଦୀର ମହାତ୍ମ ଶୁଣ୍ଟେ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦୁଇଟା ଟାଶୁଆ ଦଳରେ ଶିଷ୍ଟକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ଗୋଟେ ପଟେ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦାସ ; ତାଙ୍କ ଭକ୍ତ ଉନ୍ନିରୁରିଣଣ ଶିଷ୍ଟକଙ୍କୁ ଧରି ସେ ଗୋପାଳଙ୍କିର ଶଶ୍ପରି ବେପରୁଆ ହୋଇଥାନ୍ତି । ରାଧାନାଥବାବୁ ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ଟକମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତାଇବାକୁ ଅନ୍ନାଶ ଉଦ୍‌ଦେଶ କରୁଥାନ୍ତି । ଗୋଦାବିଶ୍ୱାଶବାବୁ ଏ ଦଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ନ ପଣି ବାଣପୁର ଗୁଲିଗଲେ ଏକୁଟିଆ ରହିବାକୁ ; କୃପାସିନ୍ଦ୍ରବାବୁ ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ନିରପେକ୍ଷ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ହରିବାବୁ ରାଧାନାଥ-

ବାହୁଙ୍କଠାରୁ ସବୁବେଳେ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ଥତି ପ୍ରିୟ, ସାନ୍ତ୍ବନ କଣ୍ଠରେ ‘କଣ୍ଠ’ଠାରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଆବିଷ୍ଵାର କିଥୁଆନ୍ତି ।

ଏଇ ମମୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଉତ୍ତରେ ବି ହୋଇଯାଇଥାଏ ଦୁଇଫାଙ୍କ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟୀ ଧରି ବସିଲେ, ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରେଧ କରିବାର ଅନ୍ୟତମ ଉପାୟ ସ୍ଵରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ଭବ ଦଶକ କରିବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଦଳ କହୁଥାନ୍ତି, ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ଭବ ଉତ୍ତରେ ପଣିଗଲେ କଂଗ୍ରେସର ତଥାଗବ୍ରତ ଭାବିଯିବ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକମାନେ ନିଜର ଧନ ଓ କ୍ଷମତା ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଦିବେ । ଆମ ସତ୍ୟବାଦୀୟ ନୂଜିକନମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁକୁ ଯିବା ଦଳରେ ପଣିଲେ । ଦାସେ ଆପଣେ ଜେଲରୁ ଏଇ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣାଗଲା । ଶୋର୍କାରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବାନ୍ଧାନ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟ ସବୁତିଜନରୁ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରଜ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁକୁ ନିର୍ଣ୍ଣାଚିତ ହେଲେ; ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ହେଲେ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭର ମେମ୍ବର । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସ୍ଵେଚ୍ଛା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଥିଲା ଓ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ଜିଣିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନ ଥିଲା, ହେମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ବନା ଦିଆଗଲା ଯେ ଧନୀରୁ ଓ ପାତଣାରୁ ଯେ ଯାହା ଆଣିବ ତାହାର ଅଂଶ ଏଠାର ସହକର୍ମୀମାନେ ପାଇବେ । ପଣ୍ଡିତ ନିଲକଣ୍ଠ ପ୍ରଥମ ଥର ଆସେମୁକ୍ତିରୁ ଫେରି ଦତ୍ୟବାଦର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶାଲ ଓ ବାହନକୁସନ ଥଣ୍ଡି ବାଣ୍ଡିବାର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଆପ୍ତର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଯେ, ଏ ଦାନ ଅଗ୍ରପ୍ରିଙ୍କ କଞ୍ଚାଖୁଆ ପାଇଲୁ ପାନ ଦାନ ପରି ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଦିଣିବାରୁ, ଯେ ଏଥରୁ ଅଂଶ ପାଇଲେ ଯେମାନଙ୍କର ନିଲକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତି ଶହୁଡ଼ା ଅଧିକ ବଢ଼ିଲା । ଏ ତିକ୍ତତା ଏତେ ଅଧିକ ହେଲା ଯେ ଶେଷରେ ନିଜ ନିଜ ଦରମା ବାବଡ଼କୁ କେହି କେହି ଶିକ୍ଷକ ମେୟର ହାଣିହଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ଘରକୁ ଦୂରାଇଲେ ।

ସ୍କୁଲର ଛୁଟ ଦିନମ୍ୟା ଏକାବେଳକେ କମିଶିଲା, ସ୍କୁଲ ମୁମୁକ୍ଷୁ ହୋଇ ଶେଷରେ ଭାଜିଗଲା । ଦାସେ ଆପଣେ ହଜାରିବାର ଜେଲରୁ ଫେରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆଉ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ନ ଥାଏ । ଶିକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷୀ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି ଦେଖି ସେ ସ୍ତିର କଲେ ଗତାନୁଗତିକ ସ୍କୁଲ ନ କରି ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ‘ଲୌକିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ’ କରିବେ । ଛୁଟମାନେ ଖାଲି ପାଠ ନ ପଢ଼ି, ପାଠପଢ଼ା ସଙ୍ଗେ ବଢ଼େଇ କାମ, କମ୍ପ୍ୟୁଟରକାମ, ଲ୍ୟାଙ୍କୁଣା ଓ ଗୁଣ୍ଠଳକାମକୁ ଉବିଷ୍ୟତର ଜୀବିକା ପାଇଁ ଶିଖିବେ । ସେ ୧୯୭୨-୧୯୭୩ କଥା । ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ମୟୁଚି ଯଥାବତି ଗୁଲିବା ପୂର୍ବରୁ ୧୯୭୮ରେ ଦାସେ ଆପଣେ ଜହାନାଳା ସାଜ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ‘ସବୁଠାରୁ ବେଣୀ ବାଧ୍ୟତା ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସର ପ୍ରଥମେ ପୁଣ୍ୟକୁ ଓ ତା’ପରେ କଟକକୁ ପ୍ଲାନାନ୍ତର । ସେ ସ୍କୁଲ ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟକୁ ବସାଇରେ ରହି ମହିରେ ମହିରେ ପୁଣ୍ୟ ଓ କଟକରେ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଲେଖେଏଁ କଟକ-ଆନ୍ତି । ମାଛକୁ ପାଣି ଭିତରୁ ଆଣି ତାତିଲ ବାଲିରେ ପକାଇଦେଲେ ସେ ଯେପରି ଛଟପଟ ହୁଏ, ଦାସେ ଆପଣେ କଟକରେ ତାଙ୍କ ‘ଗୋପାଳ’ଙ୍କଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇ ସେହିପରି ହେଉଥାନ୍ତି । ସେ ଯେଉଁ ଦରିଦ୍ର ନାଶଦ୍ୱାରକେ ସେବାକ୍ରତ ଧରି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ,

କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ, ତାଙ୍କ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ, ସେଥିରୁ ବହୁତ ଦୂରକୁ ରୁଳିଯାଉଥିବାର ଦେଖି ଯେ ଜାବନର ଶେଷ ଭାଗରେ ହିନ୍ଦୁ ମହାସର୍ବ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ, ଏବଂ ତାଙ୍କର ପରି କଂଗ୍ରେସମୋହବିମୁକ୍ତ ଲାଲ ଲଜ୍ଜପତ୍ର ରାୟଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଗଠିତ ଲେକସେବକ ମଣ୍ଡଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସକୁ ମଧ୍ୟ ତାକୁଙ୍କ ଦେଇପକାଇଲେ । ସେ ତ ପରର କଥା ।

ମୋର କାହାଣୀ ଥିଲା ୧୯୭୪ର ମଧ୍ୟଭାଗରେ । ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠଙ୍କବାବା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କ ଆମ୍ବି-ଜାବନକୁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆର ଚୋଷ୍ଟା ଗଦ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, ଭରତୀୟ ସଂସ୍କୃତର ସାରକଥା ବୋଲି ମନେକରୁଆଏ । ତାଙ୍କ କୋଣାର୍କେ, ପ୍ରଣୟିମା, ଦାସ ନାୟକ, ଓ ନୈଷିଧୀୟ ଚରିତର ଆବୃତ୍ତି କରିବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥାଏ । ସେ ଯାହା କହୁଆନ୍ତି, ଯାହା କରୁଆନ୍ତି ସେ ସବୁ ମୋତେ ଧର୍ମ ଓ କର୍ମ ବୋଲି ଲାଗୁଆଏ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି, ଅନ୍ତର ଭକ୍ତି, ସେ କଥା ସେ ଜାଣିନଥାନ୍ତି, ମୁଁ ବି ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନଥାଏ ।

ଦିନେ ମୋର ଅନ୍ୟ ଘୁରୁଟ ରଥ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଆରେ, ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କର ଜଣେ ସେଫେଟାଷ ଦରକାର । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଏଇ ପନ୍ଥର ଦିନରେ ପ୍ରିମିଲା ଯିବ । ସେ ଗୋଟାଏ ଟାଇପ୍‌ରାଇଟର ଆଣି ହେଇଟି ଥୋଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ତୁ ଯଦି ଟାଇପ୍ କରିପାରୁ, ତେବେ ତୁ ଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।’

ମୋତେ ଏ ପ୍ରଦ୍ରବ ଆକୃଷ୍ଣ କଲା । ଆମ ବିଦ୍ୟାଲୟରେ ଖୋଲିଥିବା କଲେଜରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପଢ଼ି ମୁଁ ସବ୍ୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପାଠ ତ ଏଇଠାରେ ସରିଲା, ଏଥର ଏଭଳି ଗୋଟିଏ କାମ ପ୍ରାପ୍ତବି କାହିଁକି ? ସ୍ମୂଳର ଛୁଟ କମିଟିବାରୁ ତନ୍ତ୍ରିକାସ ଫେଲ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ତାହାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଶହେରେଟେ ଟଙ୍କା ୫ଟ୍ କରିପକାଇଥାଏ । ଟଙ୍କାଟା ଠିକ ତନ୍ତ୍ରି କ୍ଲାସର ନୁହେ । ତନ୍ତ୍ରି କ୍ଲାସକୁ ବଢ଼ାଇ ଗୋଟେ ବଡ଼ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ବୋଲି ଯୋଜନା କରି ସେଥିରେ ଭାରୁଆଳୀ କରିବାକୁ ମୁଁ ମୋର ଜଣେ ବାଲ୍ୟବନ୍ଦୁଙ୍କଠାରୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ଆଣିଥିଲା । ତନ୍ତ୍ରି କ୍ଲାସ ମୁମୁକ୍ଷୁ ହେବାରେ ସେ ଟଙ୍କା ମୂଲଧନରେ ନ ମିଳି ମୋ ଖର୍ଚ୍ଚ ରେ ଲାଗିଥାଏ । ତାହା ସୁରିବି କେମିତି ? ରମବାରୁ କହୁଆନ୍ତି, ଖାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ ମୋତେ ମାସକୁ ମିଳିବ ପଚିଶ ଟଙ୍କା । ଦଶଟି ଟଙ୍କା ମୋ ଭାଇ ଦୁଇଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ବାଜା ଯାହା ବଳିବ, ସେଥିରେ ରଣ ଶହୁକ ପୁଣିଦେବାକୁ ମୋତେ ଛାଇମାସ ଲାଗିବ ବୋଲି ଉତ୍ତରପୁଣ୍ୟ ହୋଇଗଲି । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠଙ୍କ ସାଜରେ ରହିଲେ ମୋର ବିଦ୍ୟା ବଢ଼ିବା, ଅଭିଜ୍ଞତା ବଢ଼ିବାର ପ୍ରଲୋଭନ ବି ଥାଏ । ମୋତେ ଟାଇପ କରିବା ଜଣା । ସମାଜ ପ୍ରେସରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଲୁଗୁର ସେ ବିଦ୍ୟା ହାସଲ କରିଥିଲା ।

ମୁଁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ଟାଇପ ରାଇଟରଟା ଦରଖତିଲା । ଧୂର ପୁରୁଣା । ପୁଲିସ ପାହେବ ରାଏବାହାଦୁର (ପରେ ଦେବାନ ବାହାଦୁର) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାଦଙ୍କଠାରୁ ମାନ ପର୍ମିଣୀ ଟଙ୍କାରେ ସ୍ଵାକୁ ନାଲକଣ୍ଠବାରୁ କଣି ଆଣିଥାନ୍ତି । ପୁଲିସଙ୍କ ଧୂପ୍ରତି ରିପୋର୍ଟ ଏଥରେ ଟାଇପ କରିବାକୁ ଏପରି ଖଣ୍ଡା ହୋଇଥାଏ ଯେ ଯାହା ଉପରେ ଟାଇପ ହେବ ସେ କାଗଜଟା ଭିତରେ ରହିବ,

ଭୁଲ ହେଲେ ଦିଶିବ ନାହିଁ । ଭୁଲ ଠିକ ଦେଖିବାକୁ ମେଣିନର ସେ ଅଂଶଟି ଉଠାଇ କାଗଜ ବାହାର କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ସେ ରାତ ତମାମ ଅଭ୍ୟାସ କରି କଣ ଶୁଦ୍ଧ ସାବରେ ଟାଇପ କରିବାରେ ପାରିବାର ହୋଇଗଲି । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ମାଳକଣ୍ଠବାବୁ ତାଙ୍କ ଗାଁରୁ ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ମୋତେ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଡାକିଦେଲେ । ତାହା ମୁଁ ଠିକ୍‌ଠିକ୍‌କରି ଟାଇପ କରିଦେବାରେ ମୋର ଚାକିର ହୋଇଗଲ । ମୁଁ ଆମ ତନିଜଣିଆ ସଂସ୍ଥାରୁ ଯାଇ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଘରର ଜଣେ ହୋଇଗଲି । ମୋ ଭାଇ ଦୁହିଙ୍କୁ ଭିନ୍ନେ ହେଲପରି ଲାଗିଲ । ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ପ୍ରତି ସେ ଦୁହିଙ୍କର କେନାଣି କାହିଁକି ସହଜାତ ବିତ୍ତସ୍ତା ଥାଏ । ତାଙ୍କ ବୁଝିଆବୁରି କରି ମୁଁ ଗଲି ।

ବିଚିତ୍ର ପେଟେଗାରୀ କାମ :

ଦିନେ ସେଷେଟାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଦର ମେଲିଗଲ । ସକାଳୁ ଉଠିଲାବେଳୁ କାମ ଲାଗେ ଯେ ରାତ ଅଧରେ ବି କାମ ସରେନାହିଁ । ତାଙ୍କ ବଢ଼ିଯୁଥିଲୁ ଏ ଓଳି ସେ ଓଳି ଟିରିଶନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତାଙ୍କ ପାନତକ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼େ, ମାଛ ନ ମିଳିଲେ ବାଞ୍ଛିଆଡ଼ ଗଢ଼ିଆରୁ ମାଛ ଆହୁରଣ କରିବାରେ ଚାକର ସଙ୍ଗେ ସହ୍ୟୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସନାଳ ଖିଆ ପରେ ଚିଠିପତି ଟାଇପ କରି ଡାକରେ ପକାଇବାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରୀରୁ ତନିମାଳିରୁ ଅଧିକ ଦୂର ଯତ୍ୟବାଦୀ ଥାନା ପାଖ ପୋଖୁଅଞ୍ଚିତରେ । ଫେରିବା ବାଟରେ ବଜାର ସଉଦା କରି, ଭାଇ ଦୁହିଙ୍କୁ ସ୍କୁଲରେ ଦେଖି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଖବର ବୁଝି ଏରକୁ ଫେରୁ ଫେରୁ ସଂଖ୍ୟାବେଳ । ସେତେବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଚିଠି ଡାକିବାକୁ, ବା ପ୍ରବନ୍ଧ ଡାକିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବିରକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେତେବେଳର ସମ୍ବାଦିବା ମୋ ପରି ସ୍ଵଭାବ-ଅସୁନ୍ଦରିଲୋକ ପକ୍ଷରେ କି କଷ୍ଟକର ହୁଏ ତାହା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଥରେ ଥରେ ମୋ ମୁହଁରୁ ତାଙ୍କ କଥା ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ି ଦେଲ ପରି ପଦେ ପଦେ ବାହାରିପଡ଼େ । ତାହା ସେ ଯେପରି ଦୁଇମ କରିଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟରେ ଆମ ଦୁହିଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ଯେପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଏ ତାହା ମନେପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଓ କୃତ୍ତିତାରେ ଏବେ ବି କାନ୍ଦ ମାତ୍ରୁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଗାଳି ‘ଦୁର୍ବୁର୍ଭ’ (rascal), ‘ଚରିତସାନ’ ଓ ‘ସଂସ୍କୃତିଷ୍ଠାନ ଦୂରର ପିଲ’ ଦିନେ ଦେହସୁହା ହୋଇଗଲ । ବେଳେ ବେଳେ ଦିନ୍ଦିକୁ ହୋଇ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମୁଁ କହିପକାଏ, ‘ମୁଁ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପୁଅ, ଆପଣ କାହା ପୁଅ ?’ ଯାକୁ ସେ ଯେପରି ଗରୁଣ କରନ୍ତି ତହିଁରେ କାହା ମୁଣ୍ଡ ଜଳକୁ ନ ହେବ ? କଠୋରତା, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ହନ୍ତାନବାସିଲ୍ୟ ପାଇ ମୁଁ କଠୋରତାକୁ ଭୁଲିଯାଏ, ଏବଂ ସେ ଅସାଧ ସାଧନ କରିବାକୁ କହୁଲେ ବାହାରିପଡ଼େ ।

ପ୍ରିମଳୀ ଯାହା କରିବାକୁ ମୋଟେ ତନିଦିନ ଥାଏ ; ସକାଳ ଖିଆ ପରେ ମାଳକଣ୍ଠ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ଆମ୍ବିଲିହଣାର ଜଣକ ପାଖେ ?’ ଶହ ଟଙ୍କା ଅଛି । ଯା ମାଗି ଆଣିବୁ । ପାଖରେ ତ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ଯିବା କେମିତି ? ଯାଇ କରି କାଲି ଓପରଓଳି ସୁଜା ଫେରି-

ପାରିବୁ ?' ଉତ୍ତାହରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲି, ସାରଙ୍ଗ ଯୋଡ଼ି ବାଟେ ଚଲ ଗଥା । ଗୋପ ଆଡ଼ ଆୟୁକିହଣା । ଦିନକରୁ ଅମୃତବାଟ । ସନ୍ଧାବେଳେ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ପାଣି ଉଚରେ ଯାଇ ଯାଇ ଆଶ୍ଚର୍ମିତ୍ତ କେନା ମାରିଯାଇଥାଏ । ଭଦ୍ରଲୋକ ଦେଖି ଚିହ୍ନିଲେ, ନିଆଁ ଟିକିଏ କର ମୋତେ ଯାଷ୍ଟାମ କଲେ । ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ, ଅନେକ ଦିନର ପୁରୁଣା ଉତ୍ତାହ ଓ ଆୟୁକି ଦହ ଓ ଶୁଣିବାକୁ ଦେଲେ ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ ଅକଥ୍ୟ ଗାଇ । ସେ ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ, 'ତାଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଆଛୁ ବୋଲି କହୁ-ଛନ୍ତି ତାହା ଉଛ୍ଵା ମିଛ । ସେ ବର୍ଷିମାନ ଆସେମୁକ୍ତ ମେମୂର ହୋଇ ବହୁତ ଅନ୍ତର୍ଭାବୀ ; ତାଙ୍କଠାରେ ମୁଣ୍ଡି ପଇସା ନାହିଁ ସେ ସେ ପାଣି କାଦୁଅରେ ତୁମକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଆଛ୍ଛା କର ବତାଇବି ।' ତହିଁ ଆର ଦିନ ବଢ଼ି ସକାଳୁ ଦାନ୍ତି ନ ଘପି ବାହାରିଲି ସେ ଏକା ଦମକେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର । ସବୁ କଥା କହିଲି ; ନାଲକଣ୍ଠବାବୁ କହିଲେ, 'ମୁଁ ଜାଣେ, ସେ ଟଙ୍କା ଆଉ ଦେବ ନାହିଁ ।' ଦେଖ ମୋର ଉପ୍ରାତ । ଯଦି ଜାଣିଥିଲେ ସେ ଦେବ ନାହିଁ ବୋଲି ତେବେ ମୋତେ ଏତେ ବାଟ ପଠାଇଲେ କାହିଁକି ? ଥଣ୍ଡା ହେଲି ; ତହିଁ ଆର ଦିନ ପୁଣ୍ୟ ଯାଇ ସେଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ଏକସପ୍ରେସ୍ ଧରିବାକୁ ବନ୍ଧାବନ୍ଧ କଲି ।

ଏହିପ୍ରେସରେ ଯାଇ କଲିକତାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ତହିଁ ଆରଦିନ କାଲ୍‌କାମେଲରେ ବସିବାରେ ସେଫେଟାଶର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାମ ବଢ଼ିଗଲ—ରୋଷେଇ । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଯାଉଥାନ୍ତି ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସରେ, ବିଲ୍‌ହୁଏ ଫାଷ୍‌କ୍ଲାସରେ । ପ୍ରଥମେ ଏ କଥା ଶୁଣିଲି ବେଳେ କେମିତି କେମିତି ଲାଗିଲା । ପରେ ଜାଣିଲି, ୩ ଶମ୍ବୁଦୟାଳ ମିଶ୍ର ଓ ୩ ରଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଆସେମୁକ୍ତ ମେମୂର ଥାର୍ତ୍ତ କ୍ଲାସରେ ଆସି ଫାଷ୍‌କ୍ଲାସ ବିଲ କରନ୍ତି । ଆମ ଦୋଷ ହେଠ ହୋଇଗଲା । ମୋର ହୁଏ ଗୁକର ଟିକଟ୍, ଥାର୍ତ୍ତ କ୍ଲାସ । 'ଗୁକର' ନାମଟା ଭାର ଅନ୍ତର୍ଥା ଲାଗିଲା, ସେଫେଟାଶା ଟିକଟ୍ ଥା'ନ୍ତା କି ? କିନ୍ତୁ ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ ଓ ଫାଷ୍‌କ୍ଲାସ ଯାହିଁଙ୍କ ଗୁକର ହେଲେ ଗାଡ଼ି ଶୈଥନରେ ଥାକିଲା ବେଳେ ବାବୁଙ୍କ କାମେରାରେ ପଣିବାର ଅମୃକାର ମିଳେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ, ଗୁକରଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ ବଖରାରେ ବସିଲି, ଗାଡ଼ି ଆକଳେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କାମେରାକୁ ଆସି ତାଙ୍କର ବୋଲିହାକ କରେ । ଦି'ଗୁରିଥର ଏଇପରି କଲ ପରେ ନାଲକଣ୍ଠବାବୁ କହିଲେ, ଏଇଠେଇ ରହିଯାଆ । ସୁର୍ଯ୍ୟମୁଖ ମିଳିଗଲା । ଗୁକର କାମେରା ଅଛି ସଂକାଳ ; କେବଳ ବସିବାକୁ ଜାଗା ଥାଏ । ସେଥରେ ଯେଉଁମାନେ ବସିଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ହରଦମ୍ଭ ବଢ଼ି ଓ ଚଳିମ ଗୁଲିଥାଏ । ଚଳିମ ଧୂଆଁ ପାଟିରୁ ଗୁଲିଗଲ ପରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ସବୁ ବାହାରେ ସେଥିରୁ ନିଜର ଶଙ୍କନ ବଢ଼ି ଥିଲେ ହେଁ ବଡ଼ ଶ୍ରୀତିକଟ୍ ହୁଏ । ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥାଏ ଗୁକରଙ୍କ ଛେପକୁ । ବଢ଼ି ଟାଣିନ୍ତି ବା ଚଳିମ ଟାଣିନ୍ତି, ଲେଣ୍ଡା ଲେଣ୍ଡା ଛେପ ଦର ଉଚରେ ପକାଉଥାନ୍ତି । ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ ବଖରାରେ ବସିବା ସୁଯୋଗ ମିଳିବାରେ ଏ ସବୁରୁ ରକ୍ଷା ମିଳିଲା । ନାଲକଣ୍ଠବାବୁଙ୍କ ବେଞ୍ଚରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସିବାରେ ସହଯାଦୀ ସାହେବଟି ବିରତ୍ତରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଗୁହୁଥାଏ ।

ସାହେବର ବିରକ୍ତ ପଞ୍ଚମକୁ ଉଠିଗଲା, ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଆମ ବେଞ୍ଚ ଓ ପାଇଖାନା ଦୁଆର ମର୍ମରେ ସ୍ଥୋର୍ତ୍ତ ଜାନି ବୈଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ପାଇଖାନା ପରକୁ ଯାଇ ହେଉନାହିଁ ବୋଲି, ଗନ୍ଧ ହେଉଛି ବୋଲି, କାମେରାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଲାଗିଯିବ ବୋଲି ସେ ଥରକୁ ଥର କେଞ୍ଚିଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଦସ୍ତୁରମତ ଝଗଡ଼ା ଲାଗିଲା । ବୁମେ ରେଳବାଇ ଅଞ୍ଚିତରଙ୍ଗ ପାଖେ ଅଭିଯୋଗ କରିପାର ବୋଲି ସେ ମୁଁ ଓ ଦାଢ଼ି ଛାନ୍ଦି କହିଦେବାରେ ସାହେବ ବିରାମ ଦାନ୍ତ ଚପି କ'ଣ ଦି' ଗୁରି ଶକ କହୁ ରଚକା ଆଡ଼କୁ ଗୁର୍ହି ରହିଲା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଷ୍ଟେସନରେ ଓହାଇବା ପର୍ମନ୍ତ । ଆମେ ବୈଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୁଅରୁ ରେଳବାଇ ଟାକମ୍ ଟେବୁଲ ଦେଖି ଗାଡ଼ି ଏକାଦମ୍‌ପକ୍ଷକେ ଦୁଇଘଣ୍ଠା ଗୁଲିବାର ଦେଖିଥାଏ । ସାହେବ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହାଇଲାବେଳକୁ ଆମର ଭାତ ପାଲମା ହୋଇ ତଳେ ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ଧୂଆଧୋଇ ପୋତ୍ରପୋତ୍ର କରି ବୈଷେଇ ଜାଗାଟା ପରିଷାର ପରଛନ୍ତି କରିଥାଏ । ବୋଧନ୍ତିଏ ସାହେବର ଅଭିଯୋଗରେ କଣେ ରେଳବାଇ ଅଞ୍ଚିତର ଆମ କାମେରକୁ ଆସି କୁହାଁରୁହୁ କଲ । ଅଭିଯୋଗର ପ୍ରମାଣ ଅଭାବ ଯୋଜୁଁ ସେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଶୁରିଦେଲା, ‘ଆପଣ ପୁଅରୁ ଆୟୁଷନ୍ତି ?’ ମାଳକଣ୍ଠ ବାରୁ ତାଙ୍କ ମାଷ୍ଟରଥା ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, ‘ଟିକେଟ୍‌ରେ ଲେଖା ହୋଇଥବା ପ୍ଲଟେ ପଶୁରିବାର କି ବରକାର ?’ ସେ ସ୍ବାଙ୍କ ବୁପ, ପାନ ଗୁବାଇବାର ଡଙ୍ଗରୁ ବେଧନ୍ତିଏ ଠରରେଇଥିଲା, ସେ ଯାହାପଣ୍ଡା ବା କୌଣସି ମଠର ମହନ୍ତ । ପଦେ ଦି'ପଦ ପଶୁରିଲ ପରେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଗଲା, ସେ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମୁଲି ମେମୁର ଓ ମୋତିଲଙ୍କ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ପାଟିର ସେଫେଟାରୀ, ଦେଖ ତା ମାଙ୍କଡ଼ିଗତ ! ମୋତାରୁ ଅଧିକ ଦାସ୍ୟବବ ତା' ମୁଁରେ ଉକୁଟିଲା । ସେ ପଣ୍ଡିତଜନଙ୍କଠାରୁ ଅଭିରୁ ନେଇ କେଳନ୍ତର ଭେଜନାଲୟକୁ ଗଲା ଓ ସେଠାରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପ୍ଲେଟ ମାୟ ଥାଣି ପହଞ୍ଚିଲା ; ବଡ଼ ଅନିଛା ସତ୍ତ୍ଵ ମାୟର ଦାମ୍ ଟଙ୍କାଏ ନେଲା । ସ୍ଵା ପରେ ମୁଁ କଣେ ଯାହା ପର ସତର୍ଜି ଓ ମାଣ୍ଡି ବିଚ୍ଛାର ସାହେବ ଦଖଲ କରିଥବା ସିର୍ବ ଦଖଲ କଲି । ସେତେବେଳେ ଆସେମୁଲି ମେମୁରଙ୍କର ଭାର ଖାତର । ସାହେବମାନେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ କାହିଁକି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିରୋଧୀ ଦଳର ଅଭିଯୋଗକୁ ଯେପରି ଖାତର କରୁଥିଲେ ଆଜି ସରକାରୀ ଦଳର ମେମୁରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ତହିଁରୁ କାଣିଗୁଏ ହେଲେ ଥା'ନ୍ତା ! ବିଭିନ୍ନମାନର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକମାନେ କୁକୁର ପିଲା ପର ଲାଗୁଳ ଚାଲନା ବିଧରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୁଆଜ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ; ସେ କାଳର ସାହେବ ସେଫେଟାରୀମାନେ ଭାଗତାପୁ ଆସେମୁଲି ମେମୁରମାନଙ୍କ ଯେଉଳି ସମ୍ବାନ ଦେଖାଉଥିଲେ, ଆଜିର ସାଧାନ ବାନ୍ଧିର ଶାହକ ଦଳ ମେମୁରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଆଜ-ଏ-ଏସ- ସେଫେଟାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ତାହା ପାଉନାହାନ୍ତି । ସେ କାଳର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ-ମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଆଜିକାଳର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକମାନଙ୍କଠାରେ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଛନ୍ଦପତି କ୍ଷମତା ଜାହିର କରିଥିବାରୁ ଏପରି ହେଉଛି ।

ଦୁଇଦିନ ଦୁଇରାତ ପରେ କାଲକାଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ଏକାଳ୍କ କାଲକାଠାରୁ ପିମଳା ଯାଦା କଳୁଁ ପ୍ଲେଟ ମିଟରଗେଲ୍ ରେଳରେ । ମାତ୍ର ୨୧ ମାରଳ ।

ସକାଳ ଆଠଟାରୁ ସାଢ଼େ ଶୁଣିବା ଯାଏଁ ଲାଗିଲା । ହିମାଳୟ ପାଦଦେଶର କ୍ଷେତ୍ର ପାହାଡ଼-ମାନଙ୍କ ଭେଦ କରି ରେଳ ଯାଉଥାଏ । ପ୍ରତି ମାଇଲରେ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଲେଖାଏଁ ସୁଭଜ । ଭାର ଶୀତ ହେଉଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସୁଖ ଲାଗୁଥାଏ । ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଵେତନରେ (ସୋଲେନ) ହୋଟେଲରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ କଲି । ମୋ ଜୀବନରେ ହୋଟେଲ ଶିଆ ସେଇ ଦିନ ଆରମ୍ଭ । ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଆ ଭାତ, ଡାଲି ଓ ତଥା, ମୁହଁଏ ଲେଖାଏଁ ମାଉସ ଦେଲା । ମିଳିର ଦାମ୍ ପାଞ୍ଚଅଣା । ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଉ ଫେଟ ପୂରିଯାଉଥାଏ ଆଳଙ୍କାରିକ ଅର୍ଥରେ, ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ପୂରିଗଲ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ଵେତନରେ ଯାଇ ଓହ୍ମାଜବାବେଳକୁ ମୋତେ ଦେଖ, ଫେରିବାଲଙ୍କତାରୁ ଜାଟା ଆପଳ କଣ୍ଠି ଖାଇଦେଲା ।

ବସାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲବେଳକୁ ଅନାର ମାଡ଼ି ଅସୁଥାଏ । ବର୍ଷା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପଡ଼ୁଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ରୋଷେଇର ଆୟୋଜନ କରିବେଇ ପଡ଼ିଶାଘରର ଖବର ନେଲି । ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଘର ଏକ ସଙ୍ଗେ ଥାଏ । ଆମେ ଯେଉଁ ଘରଟି ପାଇଲୁ, ତା'ର ପଡ଼ିଶାରେ ବଙ୍ଗଲାର ନେତା ବିପିନ୍ ପାଲ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁତ ପଢ଼ିଥିଲି, ତାଙ୍କ ରୂପ ମୋ' କଳିନାର ପାଇଙ୍ଗରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯଶ୍ଵାକ ଭୁତରେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାବ ହୋଇଗଲ । ସିମଳାରେ ଯେଉଁ ଦେବତା ମାସ ରହିଲୁ, ତା ଭୁତରେ ମୁହଁଛେଇଁ ବେଳ ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ବିପିନ୍ ପାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପର ବି ମୁଯୋଗ ମିଳେ ।

ଜୀବନର ସର୍ବପ୍ରକଳ୍ପମ ସୁଯୋଗ :

ସିମଳାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ପରିବେଶ ଭୁତରେ ଯାଇ ପଢ଼ିଗଲି ତାହା ମୋ ଜୀବନର ଦ୍ଵିତୀରୁ ବଡ଼ ସୁଯୋଗ ବୋଲି ମନେ କରେ । ସେକାଳେ ମୋ ବୟସର କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ ଏକି ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଭାରତର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ସବୁଠୁଁ ଟାଣ୍ଡା, ସବୁଠୁଁ ପଣ୍ଡିତ, ସୁବଜ୍ଞା ନେତାମାନେ ସିମଳାର କ୍ଷେତ୍ର ପରିସରରେ ଏକାଠି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ନିକୁଳିପଣେ ଦିନକୁ ଥରେ ଦେଖା ସାଷାତ ହୋଇ ନାନା ବିଷୟରେ ଆଳାପ କରନ୍ତି । ଆମ ବସାରେ ତ ପ୍ରତ୍ୟେ ସକାଳ ଆଠଟାରୁ ଦେଢ଼ିଯଷ୍ଟା ଦୁଇଦଶ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୁଇ ଦଶ ଆସି ଆସର ବସେ । ବରମାନର ଅମରନାଥ ଦଶ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଶନ୍ତିଦୟାଳ ମିଶ୍ର, ବନ୍ଦେର ଅଭୟଙ୍କର ଓ କେଳକାର ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଦୋରାସାମୀ ଆୟୋଜନା—ଏମାନେ ପ୍ରତି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆସନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସାମୟିକ ଆହୁରି ବହୁ ଲୋକ ଆସନ୍ତି । ସବୁ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହୁଏ, ତିକିଶାଳରୁ ତେଜ୍ଜାନାଳ ପରିଷନ୍ତ । ଦିନେ ଦିନେ ବିଠଳଭାଇ ପଟେଲ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦାଢ଼ି ଓ ନାଲକଣ୍ଠ ବାହୁଙ୍କ ଦାଢ଼ି ବିଷୟରେ ଶମ୍ଭୁଦୟାଳ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦୁଇଁ ପଦାବଳୀ ଅମରବାବୁ ବଙ୍ଗଲାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ମୋର ପଦେ ମନେଥିଲ ବୋଲି ଧାରଣା ଥିଲ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ଲେଖିଲ ବେଳକୁ ସରସ୍ତା ବରଦା ହେଉନାହାନ୍ତି । ଦୁଇ ଦାଢ଼ିଙ୍କ କଥୋପକଥନ ତାଙ୍କାରେ ପଦାବଳୀ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟଭାବେ ବାହାରିଥିଲ । ନିଳ ମାଳିକଙ୍କର ଖୁଣ ଦୋଷ ଦାଢ଼ି ଦୁହେଁ ବିଶାଖାଥିଲେ ।

ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଦାନ୍ତି ପଟେଲଙ୍କ ଦାନ୍ତିକୁ କହିଥିଲା, ତୁ ଯାଇ ବାଚଷ୍ପତ ଆସନରୁ ଆମକୁ ଉଗଇପାରୁ (ଯାର ଫ୍ରେନେରକ୍ ହୃଦାଟଙ୍କ ପରେ ପଟେଲ ବାଚଷ୍ପତ ହେଲେ) କିନ୍ତୁ ପାନହେପରଞ୍ଜିତ ମୋ ଘୋଷର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ପାଇବୁ ? ଏଇପରି ଉଚଳ, କୌତୁକିଆ ଆଲୋଚନା ସଙ୍ଗେ ଟ୍ୟାରିଫ୍ ବୋର୍ଡର ରିପୋର୍ଟ, ଫିନିକାଲ କୋଉଁର ସଂଶୋଧନ, ଲୁଣ ଆଇନ୍ ଆଦି ବିଷୟରେ ଘମାଘୋଟ ଆଲୋଚନା ହୁଏ । ମୁଁ କେତେବେଳେ କବାଟ ଆଛି ଆଳରେ ଶୁଣେ, ପାଣି ଓ ଗୁ' ଯୋଗାଇଲବେଳେ ଶୁଣେ, ବେଳେବେଳେ ମୋ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ଜଣେ ହୋଇ ଠିଆ ହୁଏ । ହେମାନଙ୍କ ମେଲରେ ତାକରୁରେ ବା ଅତାକରୁରେ ଯାଇ ବସିବାର ଓରିଜିନ ସେକାଳେ ମୋ ବସୁପର ପିଲାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ମୋତାରୁ ଗାମ ବର୍ଷ ବଡ଼ ବ୍ୟାରିଷ୍ଟର ଜବାହାରିଲାଲ ଥରେ ବଡ଼ଙ୍କ ଉତ୍ତରେ ଜଣେ ହୋଇ ଆଲୋଚନାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବାର ଦେଖିଛି । ଏକଥା ଉପରେ ଟିପ୍ପଣୀ କରି ବିଠଲଭାଇ କହିବାର ଶୁଣିଛି, ‘ପିଲାଟା ଟିକିଏ ଉଚତ, ନିଜ ମନର ଆବେଗ ସମ୍ବାଦ ପାରୁନାହିଁ ।’

ମୋ ମନରୁ, ସିମଲରେ ଗୋଡ଼ ଦେବା ଯାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ, ସ୍ଵନମନ୍ୟତା ଦୂର ହୋଇ-ଯାଇଥାଏ । ଆମେ ଯେଉଁଠି ବସା ପାଇଥାଉ, ତା’ଠାରୁ ଥିଲା ଦୂରରେ ଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜାଆଁଲା କ୍ଲାଟରରେ ଭୂବନାନନ୍ଦ ବାବୁ ଥାନ୍ତି । ଆମେ ପଦ୍ମବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପଦ୍ମବାଥାନ୍ତି । ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ସେ ଉଚଳିଲୁ ଓହେଇ ଆସିଲେ ଏବଂ ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ‘ମଳକଣ୍ଠ ! ମୁଁ ବିଶ୍ଵରୁହୁ ଦାନ୍ତି ରଖନ୍ତି ; ଦାନ୍ତି ଯୋରୁଁ ବୋଧହୁଏ ତୁମକୁ ଶୀତ ହେଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତିରୁହୁ କାହାକ ଥତ କୁସ୍ରିତି ।’ ସେ ଗରମ କନାର ପ୍ୟାଣ୍ଟ, କୋଟ୍ ଓ ଉଏଷ୍ଟ କୋଟ୍ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କମ୍ପିଟର ଝୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ହାତ ମୋଳା ବି ଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି ଖଣ୍ଡେ ସବୁ ଆନ୍ତି ଦେବତି, ଦେହରେ ଥାଏ ଗୋଟିଏ ଗେଣ୍ଡି ଉପରେ ସବୁ ଖଦତି ପଞ୍ଚାବୀ । ତେଣାଟାକୁ ଯେପରି ଧରିଥାନ୍ତି, ଶୀତ ଆସିଲେ ସଜେ ପିଟି ପକାଇବେ । ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ହଁ, ହଁ, ଟିକିଏ ଶୀତ ବଢ଼ିଗଲା, ଶୈଥନରୁ ଆସୁ ଥାନ୍ତି; ତୁ ଏ ଶୀତ ସହିବାକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ଆସିଲାଣି ।’ ତାଙ୍କ ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟକାଣ୍ଡ ସମିତିର ବେଠକ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଆସିବାକୁ ପଢ଼ିଲା ବୋଲି କହ ସେ ଥାମ ଦରାତ୍ମକାଳୀ ମୁହଁର ମୋତେ ଦେଖି କହିଲେ, ‘ଯାଙ୍କୁ କ’ଣ ଗାଁରୁ ଥଣିଛୁ ?’ ମୋତେ ପରୁଗଲେ, ‘କେତେଦୂର ପଢ଼ିଛ ?’ ମୁଁ ମୋ ବିଦ୍ୟା ଯୋଗଣା କରୁ କରୁ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଲେ, ‘ମୋର କେବିବାଠା ଆଉ ଟିକିଏ ପଢ଼ିଥାନ୍ତା କି ?’ କେଣବା ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ରୂପ । ମୁଁ ତାକୁ ସେଇଲଗେ ଚିହ୍ନ ଥିଲି ।

ସେ ଶୁଣିଗଲେ ; ମୋର ମନକୁ କିନ୍ତୁ କୃକରର ଗ୍ଲାନି ଫେରିଥାଏଇଲା । ମୁଁ ଘୁଙ୍କର ଘୁକର ଏଇକଥା ମନରେ ଭାବି ଭାବି ଶୁକରପରି ଆଚରଣ କଲି ଏବଂ କହିପକାଇଲି, ‘ମୁଁ ଏଇ ତଳ ମହୁଲରେ ଶୋଇବି ।’ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବୋଧହୁଏ ମୋ ମନର ଭାବ ଠିରାଇ ଯାରି-ଥିଲେ । ସେ ଟିକିଏ ତଳକୁ ଯାଇ କହିଲେ, ‘କିଏ କ’ଣ ଟିକିଏ କହିଦେଲେ ତୋ ମୁଁ

ଏମିତି କାହିଁକି ହୋଇଯାଉଛୁ କିରେ ? ତୋର ହୋମ୍ ଟ୍ରେନିଂ ନାହିଁ ।' ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ସେ କାଳେ ତାଙ୍କର ଏଇଠା ମାମୁଳି ଗାଳି ।

ଓପର ମହିଳରେ ଗୋଟିଏ କୋଠାଶ । ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ଖଟ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ, ମୋର ଗୋଟିଏ । ଥାମ ପ୍ରାଚୀମୟ ଷ୍ଟୋର୍ ଓ ରୋଷେଇ ସଜ ସେଇ ଘରର କବାଟ କୁଣ୍ଠରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ, ଗାଁ ଦିନ ପରେ ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଠୀର ପଣ୍ଡିତ (ବ୍ରାହ୍ମଣ) ଟୋକା ଆସି ପଦ୍ମଶବ୍ଦ ସେ ସବୁ ତଳକୁ ନେବା ଯାଏଁ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ବିପିନ୍ ପାଲ ପରୁଣିଲେ, 'ଏହି କି ତୋମାର ଛେଲେ ?' ନାଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଉଦ୍‌ଦିଃତ ଦେଲେ, 'ଶିଶ୍ୟ' । ବିପିନ୍ ବାବୁ କହିଲେ, 'ଛେଲେ ବେଳେ କି' । ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ।

ବିପିନ୍ ପାଲ ମାତ୍ର ଗାଁ ଦିନ ରହି ଗୁଲିଗଲେ । ଶ୍ରୀମିଳାର ଥଣ୍ଡା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସୁଧ୍ୟ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦିନ ଆୟେମୁଳିରେ ସେ କହିଥିଲେ, ଶୁଣିଛୁ । କୋଉ ବିଷୟରେ କହିଥିଲେ ମନେପଡ଼ୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କହିବାର କି ଠାଣି ! ସେତେବେଳକୁ ସେ ଖୁବ୍ ବୁଝା, ଖୁବ୍ ବେଗୀ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱରା ସରକାଶ ଓ ବେସରକାଶ ଉଭୟ ପକ୍ଷକୁ ମହମୁଗ୍ଧ କରି ରଖିଆଏ ।

ବନ୍ଦାରେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖଟ ପାଖରେ ବସେ ; ତାଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତର କେତୋଟି ଗଲା ଶୁଣିଛୁ । ସେତେବେଳକୁ ସେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତରେ ମନ୍ତ୍ର ଯାଇଥାନ୍ତି । ଥରେ ଆମ ବାହାର ବାରଣ୍ୟାକୁ ସେ କଷ୍ଟେ ମନ୍ତ୍ରେ ଆସି ଗୋଟିଏ ଚଢ଼ିକରେ ବସିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଜୁରୁ ମାନ୍ୟ କରନ୍ତି । କ'ଣ ଗୋଟାଏ କଥା ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ସେ ଖୁବ୍ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ କହିଲେ, 'ନାଳକଣ୍ଠ, ତୁମେମାନେ ଯେଉଁ ନାତି ଧରିଛ ତାହାର ପରିଣାମ କଳନ୍ତା କରି ମୋର ଦେହ ଶୀତେଜ ଯାଉଛୁ । ତୁମମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନେତୃତ୍ବରେ ଏଦେଶର ଯୌତୁଧ୍ୟ, ସମ୍ମତି, ଉଭ୍ୟତା ସବୁ ଲେପ ହୋଇଯିବ । ସ୍ଵରଜ୍ୟ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହେବ ଶ୍ଵରଜ୍ୟ । ଦେଶର ପ୍ରାକମାନଙ୍କୁ ତୁମେ ବିଶ୍ଵାସକ କରିଦେଉଛ ଛ । ଉଶ୍ରରଙ୍କୁ ଆଶ୍ରାଙ୍କ ଦମକଷ କରି ଉଭୟ ଧର୍ମରୁ ଧର୍ମନାଶ କରିଛ । ଅହୁଂସାର ଆବରଣ ଉତ୍ତରେ ଯୋର ହିଂସାକୁ ଲୁଗୁଛଇ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭବେ ତୁମକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ପକାଇବାକୁ ମନ ହେଉଥିଲେହେଁ । କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ବା ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଦଳର ମେମ୍ବର ଭବରେ ତୁମକୁ ଛୁଟୁବାକୁ ଜାହା ହେଉନାହିଁ ।

ବନ୍ଦ ପାଟିରେ ଏତେବୁଡ଼ାଏ କହିଦେବାରେ ଶ୍ଵାସ ଉଠିଲା, ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜଳି ବାବୁ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଧରି ତାଙ୍କ ଖଟକୁ ନେଇଗଲୁଁ, ସେ ପ୍ରକୃତିଷ୍ଟ ହେବାରେ ମୁଁ ଫେରିଲା । ନାଳକଣ୍ଠ ବାବୁ କହିଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ବୁଝିପାରିଲୁ ? ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଉତ୍ୟ । ଆମେ ସବୁ ମଣି ବିନିମୟରେ କାତ କିଶୁଆର୍ଜ । ସେଇଦିନ ବିପିନ୍ ପାଲଙ୍କ ଯୌବନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସେ ପର୍ମିନ୍, ପଣ୍ଡିତ ଜୀବନ କହିଲେ । ସେଇଦିନ ନୂଆ କରି ଜାଣିଲି, ସେ କିମ୍ବାଦିନ କଟକର ପି-ଏମ୍. ଏକାଡେମୀର ହେତୁ ମାପୁର ଥିଲେ । ହେଇଦିନୁଁ 'ଦି ବେଙ୍ଗଳି' କାଗଜ ବାହାରୁଥିବା ଯାଏଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଖୋଜି ପଡ଼େ ।

ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜଳି ପାଲ ବିପିନ୍ ପାଲଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଅ, ଏମ୍‌ଏ । ଅଛି ଧୀର, ବିନାତୀ; ତାଙ୍କ ପାଠକୁ ମାଳକଣ୍ଟ ବାବୁ ବି ପଦନ କରନ୍ତି । ମୁଁ ୩୧୦ ଦିନରେ ତାଙ୍କର ନିଜ ଭାଇପରି ହୋଇଯାଇଥିଲି । ସେ ବସ୍ତୁସରେ ୩୦ରୁ ବେଶୀ ହେଲେ ବି ନିଜର କୌଣସି ବୃଦ୍ଧି ନ କରି ବାପଙ୍କ ପାଖେ ଚାଇ ପରି ରହିଥାନ୍ତି । ଦଶ ଦିନରେ ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଦୀନାତ ହୋଇଗଲା । ପରେ, ବହୁବର୍ଷ ପରେ କଲିକତାରେ ଥରେ ଯୁଦ୍ଧ ତଳାସି ନିରାଶ ହୋଇଥିଲି ।

ଆସେମୁଳି ବୈଠକ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ମୋତେ ମାଳକଣ୍ଟ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ଆରେ ! ତୁ ତ ଦର୍ଶକ ଗ୍ୟାଲେଗ୍ରାରେ ଯାଇ ବସିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା, ଏଠେକି ବସି କ’ଣ କରୁଛୁ ?’ ଦୁହେଁ ଯାକ ହେଇ ଦିନଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ମନ୍ତ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଯାଏଇ । ମୁଁ ଓପରେ ଦର୍ଶକ ଗ୍ୟାଲେଗ୍ରାକୁ ଯାଏ, ସେ ଆସେମୁଳି ହଳକୁ ଯା’ନ୍ତି । ଏଇ ଦର୍ଶକ ଗ୍ୟାଲେଗ୍ରାରେ ମୁଁ ବାସ୍ତବକ ବହୁଧରୁ ତ ହୋଇଗଲି । ଜିନାଙ୍କ କହିବା ଠାଣୀ, ସାର୍ ଆଲେକ୍-ଜାଣ୍ଟର ମୁଢ଼ିମାନ୍ ଓ ସାର୍ ବେସିଲ୍ ଲ୍ଲାକେଟଙ୍କ ଅବରକିତ, ଗନ୍ଧିର ବନ୍ଦୁତାଙ୍ଗତ ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରି ଦେଉଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳପାୟ ଠିଆ ହେଲେ, ଲବିରେ ଯାଇ ଫୁଲ୍ଲି କରୁଥିବା ମେମୂରମାନେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ସିଁଟି ଧରିପକାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷଣରେ ଉପ୍ରାନ୍ତ ଥାଏ, ଭ୍ରାନ୍ତିଗ୍ରହ ଲୋକଙ୍କ ବୁଝାଇଲୁ ଭଲ ସେ କହନ୍ତି । କିଏ ଶୁଣେ, କିଏ ବୁନ୍ଦେ କେଜାଣି ? ମୋ ପାଖରେ ଗ୍ୟାଲେଗ୍ରାରେ ବସିଥିବା ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ମାଳବ୍ୟଜା କହିଲୁବେଳେ ଦୂମାଇବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ତଳେ ମେମୂରମାନେ ବିଶ୍ଵାପିତ ପରି ବସିଥାନ୍ତି । ସରକାରୀ ମେମୂରମାନେ ସତକ ରହି ଟିପାଟି କରୁଥାନ୍ତି । ବିଠଳାର ପଟେଲ ଠିଆ ହେବାମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମୁହଁ ସରସ ହୋଇଯାଏ, ମୁଢ଼ିମାନ୍ଦଙ୍କର ମଧ୍ୟ । ଆମ ଗ୍ୟାଲେଗ୍ରାର ସମସ୍ତେ ଉକ୍ତି ହୋଇଯାଏ । ତାଙ୍କ ପରିହାସ ଓ ବିଦ୍ରୁପର ଲକ୍ଷ୍ୟମୁଳ ସରକାରୀ ଜଂରେଜ ମେମୂରମାନେ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟବାଣ ବେଶୀ ହୁଏ ହୁଏ ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କରୁଥାନ୍ତି । ମୋର ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା, ସବୁଠାରୁ ସେ ଲୋକପ୍ରିୟ । ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଟ ଏକମତ ହେଲେ କିନ୍ତୁ କହିଲେ, ‘କେବଳ ମୋତଳାଙ୍କ କାନକୁ କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ କଥା ପୁଣି ଲାଗେ ନାହିଁ ।’

ଦର୍ଶିଆ ମେମୂରମାନଙ୍କ ବନ୍ଦୁତା ଟିକିଏ ଶ୍ରୁତିକଟୁ ହେଲେହେଁ ବେଶୀ ସାରଗର୍ଭକ ବୋଲି ମାଳକଣ୍ଟ ବାବୁ ହେବିକା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି । ସତ୍ୟମୁହଁ, ରଜସାମୀ ଆୟୋଜାରଙ୍କ ବନ୍ଦୁତା ମୁଁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣେ । ସତ୍ୟମୁହଁଙ୍କର ଜଂରେଜ ଭାଷାରେ ଜୁହୁହିଁ ସାହେବମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଚମଳାଇ କରେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି ; ନିଜେ ଅନୁଭବ କରିବାର ଶତ୍ରୁ ମୋର ନ ଥିଲା ।

ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବାର୍ତ୍ତିତା କଥା ତ ସ୍ଵଭବ । ସେତେବେଳେ ଲୋକୁମୁଳଟିଭ୍ ଆସେମୁଳର ମର୍ମାଦା କେଡ଼େ ଉଚିକୋଟିର ଥିଲା, ଆଜିର ପାଲମେଶ୍ଵର ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା-ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଲୋକ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କଥାବାର୍ତ୍ତା କି ଉଚିକୋଟିର, ଟିକିଏ ଶାଳୀନତା ଭଙ୍ଗ ହେବାର ସୁରନା ମିଳିଲେ ବାଚଷ୍ପଦଙ୍କର କି କଠୋରତା ! ଏ କଠୋରତା ପୁଣି ସାମାନ୍ୟ ପଦେ ପଦେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥାଏ । ବାଚଷ୍ପଦ ଯାର୍

ଫ୍ରେଡ଼େରକ୍ ହ୍ରାଇଟ୍ ଗୋଟିଏ ମାବଳ ମୁଣ୍ଡି ପରି କିପରି ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, ମୋତେ ଭାବି ତାକୁବୁ ଲାଗେ ।

ଥରେ ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ନେଇ ପଣ୍ଡିତ ମାଲବ୍ୟଙ୍କ ପାଶକୁ ଯାଇଥିଲି । କି ଭଦ୍ରତା, କି କୋମଳ ବ୍ୟବହାର, କି ସୌଜନ୍ୟ ! ଫେରି ଆସି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଆଗରେ ମୂଳରୁ ଶେଷ ପର୍ମନ୍ତ ସବୁ ବୟାନ କଲ । ସେ କହିଲେ, ‘ଆରେ ! ବିଦ୍ୟା ଦିବାତି ବିନମ୍ବୁମ୍—ଏ କଥାର ମାଲଶାୟଙ୍କ କୁଳନ୍ତି, ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ । ଏଇ ସୌଜନ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭାରତର ସମସ୍ତେ ଯ୍ୟାକୁ ଖାତିର କରନ୍ତି ।’

ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠ ସେଥରର ବୈଠକରେ ଦିନେ ପ୍ରାୟ ୨୦ ମିନିଟ୍ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ-
ଥିଲେ । ସେ ଜଂରେନିରେ ଆଗରୁ ବକ୍ତୃତା ଦେବାର ମୁଁ ଶୁଣି ନ ଥିଲି ; ପୁଣ୍ୟରେ ଯେଉଁ-
ମାନଙ୍କ ନାମ କହୁଛୁ ସେ ପରିପାଠୀ ଯ୍ୟାଙ୍କର ନ ଥିଲେ ବିହଳରେ ବହୁ ମେମୂର ଧୈରୀ
ଦେଇ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ଆମ ବସାରେ ବହୁ ମେମୂର ଜମା ହେବାରୁ, ଆସେମୁଲି
ବିଶ୍ଵାମ କଷରେ ବଡ଼ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାରୁ ଓ ସେ ସତ୍ୟମୁଣ୍ଡିଙ୍କ
ଦିକେ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ପାର୍ଟିର ସେଫେଟାଶ ହେବାରୁ ମୋ ତୁତ ଗର୍ବରେ ଫୁଲିଥାଏ, ସେ ଦିନର
ବକ୍ତୃତା ଓ ତା'ପରେ କେତେକ ମେମୂରଙ୍କର ହଲ୍ ବାହାରେ ତାକୁ ଖୁବୁ ପ୍ରଣୟା କରିବାର
ଶୁଣି ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ହୋଇଗଲି । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଯ୍ୟାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁମାନେ
ଗପନ୍ତି, ଶିରୁଥୁଏ ସେମାନେ ହେଲେ ଆସି ଦେଖିଯାନ୍ତେ । ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ଭୁବନାନନ୍ଦ ଦାସ
ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠଙ୍କର କଲେଜ ସାଥ, କିନ୍ତୁ ମୋ ଆଗରେ ଥରେ ଦୁଇଥର ସେ କହୁଥାନ୍ତି ସେ,
'ନଳକଣ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ, ରାଜନୀତିରେ ସେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର ।' ସେ ଦିନ ଦିନ୍ୟାରେ ସେ
ଆସେମୁଲି ଚିଠି କାଗଜରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଭିନନ୍ଦନ ପରି ଏଇ ବକ୍ତୃତା ପାଇଁ ପଠାଇଲେ । ମୋର
ଧାରଣା, ସେଇ ଦିନଠାରୁ ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଦଳ ଓ ଜାତୀୟ ଦଳର ମିଳିତ ସାମନ୍ତ୍ରୟ ହେବାର
ସୁଧିପାତ୍ର ହେଲା ।

ହୃଦ୍ୟକେ ଯୋଗ୍ୟ ଦୁଇଦିନ ଛୁଟି ତାହା କଟିବ କେମିତି ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଯୋଜନା
କରିଦେଇଥାଏ । ଥରେ ରବିବାର ଦିନ ସାଢ଼େ ୧୯୮୩ବେଳେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କାଙ୍କ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ,
ପୁରୁଷ ଟୋକାକୁ ଧରି ତା' ଗାନ୍ଧୀ ଗଲି । ସାତ ଆଠଟା ଡିନ୍ତୁରୁ ପାର ହେବାକୁ ହେଲା,
ଦେଖୁନ୍ତିକ ଉପରେ ଚରୁଥିବା ମେଘ ଭିତରେ । ପ୍ରାୟ ଗୋଟାକବେଳେ ତା' ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।
ଆମ ଅଞ୍ଚଳର ଛେଳିଆଙ୍କ ଘର ପରି ଗୋଟିଏ ଘର । ବଡ଼ ବଡ଼ ଛେଳି ତିନି ଗୁରିଟି ବି ଥାନ୍ତି ।
ଆମ ଟୋକାର ବାଂପ ମା' ଦୁଇଯେ ତା'ର ପରି ଭାବି ଗୋର । କିନ୍ତୁ ଲୁଗା ଅତି ମଇଲା ।
ବ୍ରାହ୍ମି ବୋଲି ଚିନ୍ତିବାର ଘରେ ବା ବାହାରେ କିନ୍ତୁ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆତଥେଯୁତା
ଶୋଳାପଣ । ତାଙ୍କ ଘରେ ହେଲି ଦହୁ ସାଙ୍ଗେ ବାଜରା ରୁଟି ଖାଇଲି ; ଫେରିଲୁବେଳକୁ ବିଦାକି
ମିଳିଲୁ ଦୁଇତା ପରି ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ପାହୁଆରେ ପାହୁଆରେ ଯୁପାଲ୍, ତାଙ୍କ ନିଜ ବାଡ଼ିର ।
ବାଟଯାକ ଖାଇ ଖାଇ ମାତ୍ର ଦିନ୍ୟାରେ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ପାତିଆ ଅଧା ବି ହୋଇ
ନଥାଏ ।

ସିମଳାରେ ମୋଟେ ଭାବି ଘେକ ହୁଏ । ଭୋକ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ୧୮୯୮ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଉଜନେ ତିମ୍ବ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଗୋପନୀୟ ପରେ ତାକୁ ସ୍ରିଧାର ରଖି ଦେଇଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ସୁବିଧା ମିଳେ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପକେଇଦିଏ । ଆସେମୁଣ୍ଡର ରହେସୁରେ ଦି' ଅଣା ଛ' ପଇସାର ଫଳ ଖାଇଦିଏ । ଏସବୁ ଖେ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍ଗ ଆପଣି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦି'ଓଳ କଲାଶିଆ ଓ ଦି'ବକ୍ତ ଭାତ ବାଦ୍ ଉଜନେ ଅଣ୍ଟା ମୁଁ ପାର କରିଦେବାରୁ ସେ ଖୁସି ବି ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୋଟେ ଛ' ଅଣା ପାଇଁ ଆମର ଦିନେ ରାତରେ ଏପରି ଝଗଡ଼ା ଲାଗିଗଲ ଯେ, ଆମର ବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି ପରୁଗଲେ, “କାଳି ରାତରେ ଜୁହୁ ଶିଥିଥିଲା ସମ୍ବାଦ ମୋର ଶାନ୍ତ ଭଙ୍ଗ କଲା କାହିଁକି ? କିଏ କଷିପୂରଣ ଦେବ ?”

ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ରୁ'ଟିକିଏ କରିବାକୁ ତଳକୁ ରୁଳିଗଲି । ତିନି ରୁଗିଦିନ ପୁରୁଷୁ ଆମ ଘରେ ଆମର ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ରୁ' ପଣିଆଏ । ବିଶିନ୍ବାବୁ ରୁଳିଯିବା ପରେ ଯେ ଖାଲି କରିଥିବା ଘର ଆମରବାବୁଙ୍କ ମିଳିଥାଏ । ରୁ ଯାହା ପାଇଁ ହେଲେ ବି ମୋ'ର ଦେଖୁ ସଙ୍ଗେ କପେ ହୋଇଯାଏ । ନାଲକଣ୍ଠବାବୁ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଥରକୁ ଦି'ଅର ପିଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରୁ' ଅଣି-ଅସିଲ ବେଳକୁ କାଲିର ଘଟଣା ପଢ଼ୁଯାଗିଥାଏ ଏବଂ ଆମର ଯେଉଁ ସମାଧାନ ହୋଇଥିଲ ତାକୁ ଆମରବାବୁ ପରିନ କରିଥାନ୍ତି ।

କଳିକଳିଆର କାରଣ, ହଲେ ଚପଲ । ତ୍ରୈଖାଦରେ ତ କାହାର ଚଟି କି ଚପଲ ନଥିଲା । ମାଣ୍ଡକ୍ରର ତ ନ ଥାଏ, ପିଲଙ୍କ ପ୍ରଗନ୍ଥ ଉଠୁଟୁ କେତେକେ ? ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ସ୍ଵର୍ଗତ ଗୋବିନ୍ଦ ହିପାଠୀଙ୍କ ହାତରେ କଟକରୁ ହଲେ ଚଟି ଅଣାଇଥିଲା । ପୂରୁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବି ତାକୁ ମାଡ଼ିନାହିଁ ; ଏତେ ଲଜ ମାଡ଼ିଲା ଯେ, ମୋ ରୁମ୍ରେ ଗୋଟିଏ କୁଣରେ ସେ ଦୁହେଁ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଲେ । ତ ମାସରେ ଗୋଟିଏ ଉଇଙ୍କ ଅକ୍ଷିଥାର ହୋଇଗଲା । ଆରଟି ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ବୈଧବ୍ୟ ଭୋଗ କରି କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ମୁଁ ଖାଲି ପାଦରେ ସିମଳା ଆସିଥିଲି ଏବଂ ୧୦୧୭ ଦିନ ଖାଲି ପାଦରେ ମଧ୍ୟ କଳିଥିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼କୁ ରୁହୁଁ ଥାଏ, ଦମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଚପଲ ଚଟି ବା ଯୋତା, ଆମ ପୁଣ୍ୟର ବି ଖୁନ୍କ ବିକୃତ, ଖୁବ୍ ପୁରୁଣା ହଲେ । ରିକ୍ସାବାଲଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ବି ଚପଲ । କ୍ଷମେ ମୋର ମନେ ହେଲା, ଚପଲ ହଲେ ମୋ ଗୋଡ଼ରେ ନ ରହିଲେ ମୋର ମର୍ମାଦା ପାଦବାଟେ ତଳିତଳାନ୍ତ ହୋଇଯିବ । ସେ ଦିନ ଓପରାଓଳ ହାଟରେ ହଲେ ଦେଖି କଣ୍ଠ ମୁଲେଇ ଦେଲି । ଛ' ଅଣା ପଇସା । କଣ୍ଠ ପକାଇଥିଲେ ଯାଇଥାନ୍ତା । ପଣ୍ଡିତଙ୍ଗଙ୍କ ନ ପରୁଗି କଣ୍ଠ ଦେବା ଠିକ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଡରିଲା । ପ୍ରତ୍ୟହ ଉଜନେ ଅଣ୍ଟା ପାଇଁ ଅନୁମତ ନେଇନଥିଲା ; କଣା ଯରବା ପରେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତଙ୍ଗ ଶୁଣିଥିଲେ । ଚଟି ବେଳକୁ ସେ ସାହୁର ହେଲ ନାହିଁ ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଚିତ୍ର ମନୋବିଜ୍ଞାନ :

ସେଇ ରାତରେ ଆମେ ଖାଇ ବର୍ଷାଲ ବେଳେ ମୁଁ ଚପଲ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କଲା । ତୋ କଳି ସେ ନାହିଁ କରିଦେଲେ । ସିମଳାରେ ସବୁବେଳେ ବର୍ଷା ହେଉଛି, ପାଦ କୋଳ

ମାରିଯାଉଛି, ଗୋଡ଼କୁ କାଟୁଛି ବୋଲି ଯେତେ ମୁଣ୍ଡ ବାଢ଼ିଲି ସବୁ ବ୍ୟୟ ହେଲା । ଚପଳ ଗୋଟାଏ ବିଳାସ ତେଣୁ ତାଜାନ୍ୟ ବୋଲି ତାଙ୍କେ ଯୁଣ୍ଡି । ହାଟର ଚପଳ ହଳକର ସ୍ଥାନରେ ମୁଁ ଏଭଳ ବିଶେର ହୋଇଗଲି ଯେ, କହି ପକାଇଲି, ‘ମୋ ଦରମାରୁ ମୁଁ କଣିବି ?’ ଦଙ୍ଗିନ୍ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଗଲା । ଛା ବୋଲି କହି ଯେ ଖାଇବାଠାରୁ ଉଠିଗଲେ, ମୁଁ କି ଉଠି ପଢ଼ିଲି । ପୁରୁଷ ଟୋକାଟି ଚିନ୍ତାପିତ ପରି ଠିଆହାଇଥାଏ ; ଏତେ ପୁଣି ଶିର ଯେ କପର ରଳାଇବ ବୋଲି ବୋଧହୃଦୟ ଭାବୁଥିବ । ମୁଁ ହାତ ଧୂଆଧୋଇ କରି ପାନ ଖଣ୍ଡି ଏ ଭାଜି ପଣ୍ଡି ତଙ୍ଗକୁ ବଢ଼ାଇଲା ବେଳକୁ ସେ ଭରି ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, ‘ରାସ୍ତାଲୁ, କେବେ ଚଣ୍ଡାଳୁଟାଏ ରେ ରୁ ? ଛ’ଥା ପଇଥା ପାଇଁ ଲେଉକରି ମୁଁ ତତେ ଚଟି ମାଡ଼ନା ବୋଲି କହୁଛି ବୋଲି ଭାବିଲୁ ! କାଙ୍ଗାଳଙ୍କ ଦୟା ଆସିଛୁ, ମଣିଷ ଚନ୍ଦ୍ରିବାର କମତା କାହୁଁ ପାଇବୁ ?’ ମୋର କୋହ ଉଠିଲି, ମୁଁ ବି ଚିକାର କଲି, ‘ମୁଁ ଜାନନତମାମ ଚପଳ ନ ମାଡ଼ି ରହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ କାଙ୍ଗାଳଙ୍କ ଘରୁ ଆସି ନାହିଁ । ମୋର ବାପ ପଣ୍ଡିତ, ଗୋପୀବାପ ପଣ୍ଡିତ, ତା’ ଉପରକୁ ପାଞ୍ଚପୁଣ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ । ମୋ ନନା ରଜଦ୍ଵାରରୁ କୁଣ୍ଡଳ ପାଇଥିଲେ, ଆପଣଙ୍କ ନନାଙ୍କର ନଦ୍ରା ବିକା ଚାହିଁ ।’ ମୋ କାନ୍ଦ ଓ ଚିକାରର ଓ ଗାନିର ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳ ହେଲା । ସେ ଟେଙ୍କିନି ହସିଦେଲେ, ହସି ହସି କହିଲେ, ‘କଣ କହିଲୁ ? ତୋ ନନା ରଜସଭରେ ବସୁଥିଲେ, ଆଉ ମୋ ନନା ନଦ୍ରା ମହାନନ୍ଦ ଦୁଆରେ, ନା ?’ ମୁଁ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତ ସନ୍ଧର୍ପରେ କହିଲି, ‘ପାଟିରୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲା ।’ ସେ କହିଲେ, ‘ଆରେ, ଆଜ ମନରେ ଜାତ ହେଲେ ସିନା ପରେ କଥାରେ ବାହାରେ ! ହଉ ଯା, ମୋ ନନାଙ୍କୁ ତରୁ ବାପା (ଗୋପୀ ବାପା) ବୋଲି କହୁଛୁ, ବାପଙ୍କ ନାମରେ କହିବାରେ ନାତଙ୍କର ଦୋଷ ନାହିଁ । କାହିଁକି ଭଲ ଓପାସ ରଖିଲୁ ?’ କିନ୍ତୁ ଆଉ ଥରେ ତ ଖାଇ ବସିବା କଥା ଉଠିବାର ନୁହେଁ । ଶୋଇଲୁଁ ।

ବଢ଼ି ସକାଳୁ ମୋତେ ହୃଦ୍ୟ ଦେଲେ, ସକାଳୁ ଯାଇ ଚପଳ ହଳକ ନ ଆଣିଲେ ମୁଁ ଆଜି ନ ଖାଇ କରି ଆସେମୁଣ୍ଡି ଯିବି । ଏତକ ନ କହିଥିଲେ ହୃଦେତ ସିମଳାରେ ବା ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଚପଳ କଣା ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଅମରବାବୁ ମଳକଣ୍ଠ ବାରୁଙ୍ଗଠାରୁ ଏ ସର୍ବ କଥା ଶୁଣି ହସୁଥାନ୍ତି । ମୋତେ ଦେଖି ପଦ ଯୋଡ଼ିଲେ, ‘ଚପଳ ମୁଣ୍ଡ ବିଜୟୀ ଓହେ ମହାପର, ରୁ’ପାନ କରାଇଯୀ ମୋରେ ତୃତ୍ତ କର ।’ ମଳକଣ୍ଠ ବାରୁଙ୍ଗଠାରୁ କହିଲେ, ‘ମହାର୍ଷେ ! ସିମଳାର ଏ ଶୀତ ଓ ବର୍ଷାରେ ପ୍ରାନ୍ତର ସନ୍ତ୍ରାନ୍ତିକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ବାସନା ହେଲା କାହିଁକି ?’ ମୋତେ କହିଲେ, କାଲି ହାଟରୁ ଚପଳ ଯୋଡ଼ାଟି କଣି ଅଣିଥିଲେ କୁରୁକ୍ଷୁରୁ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ଚପଳ ଯୋଡ଼ିକ ଆସିଲେ, ସିମଳାର ପାହାଡ଼ ଓ ଦିଲ୍ଲୀର ରଜମାରୀ ପର୍ମିଟନ କରି ଯାଇ ଦେବୁ ବର୍ଷ ପରେ କାଠିଯୋଡ଼ିରେ ଜଳହମାଧ୍ୟ ପାଇଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ରାତ ଦୁହେଁ ଏଇପରି କଟାଇଥିଲୁଁ । ମଳକଣ୍ଠ ବାରୁଙ୍ଗଠାର ବୋଉ ମରିଯାଇଥାନ୍ତି ଦେଇ ବର୍ଷ । ମହିରେ ମହିରେ ସେ ବୋଉଙ୍କୁ ଝୁରନ୍ତି ଓ ମା’ ଛେଉଣ୍ଡ ହୋଇଗଲେ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଚଳି ଯାଉଥିଲା । ସେ ରାତରେ ଖାଇପିଇ ଯାଇ ଶୋଇଲୁଁ

ତାଙ୍କର ଦୋଷ ମନେ ପଡ଼ିଲେ । ଶୋତା ନ ଥିଲେ କି ଶୋକ ? ମୋତେ ଉଠାଇଲେ । ମୁଁ ଦିନ ଯାକ ଏପାଖ ସେ ପାଖ ହୋଇ ବିଛଣା ଧଳା ମାଧ୍ୟେ ଶୋଇପଡ଼େ । ବଢ଼ି କଷ୍ଟରେ ଉଠିଲି । ବୋଉ ଗୁଲିଯିବାରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ରିକ୍ତ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ମୋତେ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ କରୁ ମୋର ପିତ୍ର ଚଢ଼ିଲା । ୧୯୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ ମୋର ୨୮ ବର୍ଷରେ ମରିଥିବା ବୋର ୨୧ ବର୍ଷରେ ମରିଥିବା ଦ୍ୱାଙ୍କ ବୋଉ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିକୁ କୁଆଡ଼େ ଯୋଡ଼ାଇଦେଲା । ମୁଁ ଚିହ୍ନାର କଲି, ‘ଆପଣ କ’ଣ ଜାଣ୍ଟି ନାହିଁ ଯେ ମୋ ବୋଉ ଅକାଲରେ ମରିଯାଇଛୁ, ନନା ବି ଯାଇଛୁନ୍ତି । ମୋ ବୋଉକୁ ମଲବେଳେ ହୋଇଥିଲା ୨୮ ଓ ନନାଙ୍କୁ ୧୯୬୮ରେ ମଲବେଳେ ହୋଇଥିଲା ୪୧ ବର୍ଷ । ଆପଣଙ୍କ ୨୧ ବର୍ଷର ଗୁଡ଼ା ପାଇଁ ଏତେ ଶୋକ ମୋ’ର ଆଗରେ ବଖଣ୍ଡିବା କ’ଣ ଠିକ୍ ହେଉଛି ? ଆପଣ କ’ଣ ମନେକରନ୍ତି, ଦଶମୁଖର ମନ ନାହିଁ କି ହେତୁ ମମତା ନାହିଁ ?’ ଅଞ୍ଜୁ ତୁ ଫଳ ! ସେ ଧନ୍ଦୁକନ୍ତି ଝଟଗୁ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ମୋ ଖଟ ଆଡ଼କୁ ଦୁଇ ପାହୁଣ୍ଡ ଆସି କହିଲେ, ‘ହଁରେ ହଁ ! କେବେ ଭୁଲ ମୁଁ କଲି ଯେ, ତୋ ନନା ବୋଉଙ୍କ କଥା ମୋର ମନେପଡ଼ିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ମମ୍ଭ ମହାତ୍ମା ସହ୍ରେ ବାସ୍ତବକ ମଣିଷ ସ୍ଵର୍ଗପର । ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ବାପା !’ ମନ ହେଲା ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ମାର ଦିଅନ୍ତି, ଲଜ ମାଡ଼ିଲା । ଅଧିଷ୍ଟଣେ ଉତ୍ସରେ ତୁନତାନ୍ । ତା’ପରେ ପରୁରିଲେ, ‘ଆରେ ଶୋଇଲୁଣି ?’ ମୁଁ କହିଲି, ‘ନାଁ’ । ସେ ପରୁରିଲେ, ‘ଆରେ, ମନରୁ ଦୁଃଖ ଗଲା ଟି ?’ ମୁଁ କହିଲି, ହଁ । ସେ କହିଲେ, ‘ତେବେ ଶୋଇ ପଡ଼ । ରତ ଅନିଦ୍ରା ହ’ ନା ।’ ମୁଁ କାହିଁକି ଏମିତି ଉତ୍ତର ଦେଲି ବୋଲି ମନସ୍ତାପରେ ଶୋଇପାରୁନଥାଏ ।

ଜୀବନରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚଳିଛୁ, କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ବାହ୍ୟ କଠୋରତା ଭିତରେ ଅନୁରର ଅତି କୋମଳତା ଆଉ କାହାଠାରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଦେଇ ଯୋଗୁଁ ଧର୍ମ ଥିରୁ ବର୍ଷ କାଳ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ପରି ଥିଲା । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଛୁଟିବାଢ଼ ହୋଇଗଲୁଁ; ଅମେଳ ପ୍ଲାୟ୍‌ଟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମୋର ବରତ୍ର ଚିହ୍ନାଃ :

ସ୍ଵିମଳାରେ ଅନରବାରୁ ଆମ ପଡ଼ିଶାଘର ହେଲେ, ପରବର୍ଷ ଆରମ୍ଭରେ ଦିନ୍ତାରେ ମିଶ୍ରଜ ଓ ଅବସରପାସ୍ତ ଦେନ୍ଦ୍ରିଯଭାଗ ଅଫିସର କ୍ୟାପ୍ଟନ୍ ପିଂହ ଆମର କୋଡ଼ିରେ ଅଂଶୀଦାର ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଅମରବାରୁଙ୍କ ପରି କେହି ମୋ ପ୍ରତି ଏତେ ହେତୁ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଘଟଣା ଘଟିବାର କିଛି ଯମୟ ବା ଦିନ ପରେ ମୋ ଦୋଷ ମାନିଯାଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ମୋଠାରେ ପ୍ରକା । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ମଧ୍ୟ ମୁକୁ ମୁଣ୍ଡ ବୋଲି ମାନନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ମତ, ଦୋଷ କରିବା ପରମୁହଁ ରୁରେ ମାନ ନ ଯିବା କରିଯଦୋଷ । ମୋ’ର ଉପରେ ଦୁଇ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକଙ୍କର ବେଳେ ବେଳେ ଗୁ’ ପିତ୍ର ପିତ୍ର କଳହ ହୁଏ । ମୋ ଓକଲଙ୍କ ବାହାଦୁରୀ ଯୋଗୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଶେଷରେ କହନ୍ତି, ‘ହଁ, ପିଲାଟାର ତଙ୍କ ଭଲ ଯେ, ତାକୁ ଆହୁର ମାଜିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।’

ଥରେ ଏ ମନ୍ଦବ୍ୟକ୍ତିକକ ବି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ଆସେମୁଁଲି ଛୁଟି ଥାଏ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଓ ଅମରବାବୁ ଶ୍ରୀମୁଖ ଅଭୟଙ୍କର ଏବକୁ ଗୁ' ନିମନ୍ତଣରେ ଯାଇଥାନ୍ତି । ମୋତେ ବି ଶ୍ରୀମୁଖ ଅଭୟଙ୍କର ନିମନ୍ତଣ କରୁଥିଲେ, ଅମର ବାବୁ ନାମଞ୍ଜୁର କରି କହିଲେ, କୁତାଙ୍କ ଆସରେ ପିଲଙ୍କୁ ବସାଇବାରେ ବୁଢ଼ା ଓ ପିଲ ଉଭୟଙ୍କର କ୍ଷତି ।' ମାଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ହସି ହସି ଉଠିର ଦେଲେ, 'ଆଜି ବୋଧହୃଦୟ ଅଭୟଙ୍କରଙ୍କର ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରକାଶ ହେବ ।' ଶ୍ରୀ ଅଭୟଙ୍କର ବ୍ୟାଚିଷ୍ଟର ଓ ଖୁବ ରସ୍ତେକ ।

ବୁଢ଼ଙ୍କ ପ୍ରଭୁବ ଓ ସାନ୍ତିଧରୁ ମୁହି ପାଇ ମୋର ମନ ଟେଲିଫୋନ ବାକ୍ସ ଆଜିକୁ ଗଲା । ଦୁଇଟି ଯାକ କୋଠିକୁ ଉଠିବାର ପଣ୍ଡିତ ଉପରେ ଟେଲିଫୋନ ବାକ୍ସଟି କାହିଁରେ ମରା ହୋଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତରେ ଠିଆ ହେଲେ ଟେଲିଫୋନ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁନ୍ଦିଧା ହେଉନଥାଏ ; ଆଗରୁ କେତେଥର ମୁଁ ଟେଲିଫୋନ ଧରିଥିଲା ବାହିବହୁ ହେଇ । ଆଜି ସ୍ବାଧୀନ । ଡିରେକ୍ଟର ଦେଖି ଭାରତର ହୋମ ମେମ୍ବର ସାର ଅନେକଜାଣ୍ଯାର ମୁଦ୍ରିମାନଙ୍କ ଘର ନମ୍ବର ବାହାର କଲି । ତାଏଲ କରିବାରେ ସେପଟୁ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରେଟ୍ରେନ୍ କୁକୁରର ସରରେ ଜବାବ ଆସିଲା 'ହ୍ୟାଲେ' । ସେତିକରେ ଟେଲିଫୋନ ଚାଙ୍ଗାଟା ଥୋଇଦେଇଥିଲେ କଥୋପକଥନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଦିବାଲୋକ ଦେଖିନଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି, 'ମୁଁ ମିଥେୟ ମୁଦ୍ରିମାନଙ୍କ ଗୁଡ଼େ ।' ସେ ଆଜୁ ଅଧା ଶାନ୍ତିରୀଣ ଓ ଅଧା ରସିକତାରେ ଉଠିର ଆସିଲା, 'ଆପଣଙ୍କର ଯାହା ଦରକାର ଆପଣ ମୋତେ କହିପାରନ୍ତି ।' ଏ ସର ଶୁଣି ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା, ଆଜି ଆସେମୁଁଲି ଛୁଟି, ସେହେଠାରିଏହୁ ବୋଧହୃଦୟ ଛୁଟି । ଧୀର କରି ଚାଙ୍ଗାଟା ଥୋଇଦେଲି । ଟିକକ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଲ୍ ପଠାଇଲି, ସାର ବେଶିଲି ବ୍ଲାକେଟ୍‌କ ଘରକୁ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅଧାବାଟରେ ଅଖ ଛାଣ୍ଡିପଡ଼ିଲା । ସେଦିନ ଆଉ ଟେଲିଫୋନ ବାକ୍ସଆଟେ ହାତ ଗଲାନାହିଁ ।

ମହିରେ ଦିନ ଗୋଟାଏ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୋତେ କହିଲେ, 'ମେମ୍ବର-ମାନଙ୍କ ଘରୁ ଦୁଷ୍ଟମାନେ ଅପିସରଙ୍କ ଘରକୁ ଟେଲିଫୋନ କରି ବିଭାଟ ସୁଷ୍ଠି କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମେମ୍ବରମାନେ ଟେଲିଫୋନ ଜାବତାରେ ରଖେନ୍ତୁ ବୋଲି ଆଜି ଗୋଟାଏ ଶିଠି ଆସିଛି । ଅମରବାବୁଙ୍କୁ କହ ଗୋଟାଏ ତାଲ ପକାଇଦେବୁ । ଯୋଡ଼ାଏ ଗୁବ ଆଣିକୁ ସେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଗୋଟେ ଓ ତୋ'ପାଖେ ଗୋଟେ ରହିବ ।'

ଟିକିଏ ରହ ସେ କହିଲେ, 'କୌଣସି ଲୋକ ଭାର୍ତ୍ତା ସାହାଯ୍ୟରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ କାମ ହାରିଲ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ବୋଧହୃଦୟ ଜଣାପଡ଼ିଯାଇଛି । ଆମ ଟେଲି-ଫୋନ ଛୁ ସେପରି କିଏ ତାକୁଥିବ ? ଆମ ନମ୍ବରଟା କାହିଁକି ଦେଇଛି କେଜାଣି ?'

ଆମ ନମ୍ବର ବାହାରିଲଣି ଯେତେବେଳେ ଟେଲିଫୋନ କରିବାବାଲ କ'ଣ ନ ବାହାରିବ ? ମନରେ ଏ ପ୍ରଣି ଉଠିବା ମାଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ହୋଇ ସବୁ କଥାଟା ବାହାରି-ପଡ଼ିଲା । ମୋ ପେଟ ଉଶ୍ରାସ ହେବାର ଉପରୋଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଦେଖି ପ୍ରମ୍ବିତ ହୋଇଗଲା । ଏମିତି ମୁହଁ ହେଲେ, ଜାଣ ତୁମ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଓ

ଦାର୍ଘ ଆହ୍ମମଣ ହେବ । ଆହ୍ମମଣ ଅର୍ଥ ଗୋଟାଏ ଖୁବ୍ ଲମ୍ବା ବକ୍ଷୁତା । ପଦ ହୃଦୟର ର୍ଥାସକାଳ୍, ଚରଣଧରେ ।

ସେଥର ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଆରେ, ଶୁଣ, ଶ୍ରାନ୍ତବାସ ଶାସ୍ତ୍ର ଠିକ୍ କହିଥିଲ । ମହାୟା ଗାନ୍ଧୀ ପିଲଙ୍କ ଭିତରେ ଖୁବୁଛୁକୁ ଠକିବା ବିଦ୍ୟାଟା ପୂରେଇଦେବା ଫଳରେ ଆମ ଦେଶ ପୁଣି ବନ୍ଦର ଦେଶ ହୋଇଯିବ । ଚଣ୍ଡାଳ ! ପର ସରକୁ ଟେଲିଫୋନ୍ କରି ତା ଭାର୍ତ୍ତାର ଜୀବର ବୁଝିବା ପିଲାର ବାପ ମା'ଙ୍କ ଆଚରଣ ବିଷୟରେ ସମେତ ହେବ ନା ନାହିଁ କହିଲୁ !’ ପରିଷାର ମନେପଡ଼ୁଛୁ ମୁଁ ‘ନୀ ହେବ’ ବୋଲି ମାନିଗଲି ।

ଅନଧିକାରଚର୍ଚୀ, ପରସ୍ପିଚର୍ଚୀ, ବରୁଜାତରଣ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ସୂଚନା ମିଳିଲା । ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲଙ୍କୁ ମୁଁ ଅଭଦ୍ରୁତା ଦେଖାଇବା ଉଠଣାର ଚର୍ଚୀ ।

ମୁଁ ଉତ୍ତରଲେକ ବୋଲିବାକୁ ଦିନେ ଗୁଡ଼ି ଦିନେ ମୋର ଲୁଗା ଓ କୁରୁତା ସନ୍ତଳଙ୍କୁ ସାବୁନ ମାରି ସଫା କରେ । ଖୁବ୍ ଧୂଏ । ଶୁଣିଗଲ ପରେ କୁରୁତା ଉପରେ ଗରମପାଣି ବୋଲି ମାଡ଼ିକରି ଗଡ଼ାଏ । ସେଦିନ ସେଇଥା ହୋଇଥିଲ । ଦର୍ଶକ ଗ୍ୟାଲେଣ୍ଟରେ ଜବାହାରଲଙ୍କଙ୍କ ପାଇଁ ତର୍କିରେ ବସିପଡ଼ିଲି । ଆଗରୁ ଦି ତିନିଥର ଏ ଯୌବନୀ ମିଳିଥିଲା । ଥରେ ବି ସେ ମୋ ପରିଚୟ ନେଇ ପଣ୍ଡିତମଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାର ସହଜ ଦେନିଥିଲେ । ସାବୁନ କଥା ଉଠି ନ ଥିଲା ।

ସେଦିନ ପ୍ରାୟ ୧୯ ମିନିଟ୍ ପରର ସେ ନାକହୁଆଡ଼ିଦେଇ ମୋତେ ଗୁହ୍ନ ଘୁଣାରେ କହିଲେ, ‘ତୁମ ଦିହର ସାବୁନ ଗନ୍ଧ ଯହି ହେଉନାହିଁ ।’ ମୁଁ ମନରେ ଜବାହାରଲଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଖାତର କରୁଥାଏଁ । ସେ ମୁଦ୍ରୁଷୀରେ କ’ଣ ହେଲା କେଳାଣି, ମୁଁ ଗାରୁ ଗାରୁ ହୋଇ କହିଦେଲି, ‘ତୁମ ଦିହର ଅଭଦ୍ରୁତାର ଗନ୍ଧ ଉଚ୍ଛିତ୍ତୁ ।’ ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୂରେଇଗଲି । ଅନୁଶୋଦନା ବି ହେଲା । ତାଙ୍କ ଦ୍ରରର ଲେକ ଟିକିଏ ସାବୁନ ଗନ୍ଧ ସହନପାରିବାରେ ଦୋଷ କ’ଣ ? ସେତେବେଳକୁ ଶୁଣିଆଏ ତାଙ୍କ ଲୁଗାପଣ୍ଠ ପ୍ରାନସରେ ହଫାହୋଇ ଆସୁଥିଲା ! ମନଟା ଦବିଗଲା ।

ତରେ ଧରାପଡ଼ିଲି । ଦୁକଥା କହିଲି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ତୋ’ର ଦୋଷ । ତୋ’ଠାରୁ ସତର ଅଠର ବର୍ଷ ବଡ଼ ହୀଏ । ବ୍ୟାରିଷ୍ଟର, ଧନକୁଟେବର, ବାପର ନାମରେ ବଡ଼ ହୋଇଯିବା ପରି ଲାଗୁଛି । ତାକୁ ତୁ ଶାଳାନିତା ଦେଖାଇବା କଥା ନା ନୁହଁ ? ମୁଁ ତା’ ତଙ୍ଗରଙ୍ଗ ପରମ କରେନାହିଁ । ସ୍ଥାବୋଲି ତୁ ତାକୁ ଖୁବୁଜନ ବୋଲି ମାନିବୁ ନାହିଁ ?’ କଥାଟା ଅମ୍ବରବାବୁଙ୍କ ପର୍ମିନ୍ଟ, ଗଲ । ସେ ମୋ ପକ୍ଷ ନେଲେ, ତାଙ୍କ ମତରେ ଜବାହାରଙ୍କୁ ମୋଠାରୁ ଛୋଟ ପିଲ ବି ଅଭଦ୍ରୁ, ବଦ୍ରାଗୀ, ଧନ-ଜନ-ପାଣ୍ଡିତ୍-ଗନ୍ଧ, ଅହଙ୍କାର ବୋଲି କହିଲେ ଦୋଷ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି ସେ ମାର୍ଫି ମାରିଲେ, ‘ତେଜି ପିଲଟେ ଅପମାନ ସହି ନ ପାରି ଅପମାନତ କରିବୁ, ଧର୍ମବତାର ମାଫକରନ୍ତୁ । ତା’ର ଚକ୍ଷୁ ଆହୁର ହୋଇଛି, ଦୃଷ୍ଟି ପକାନ୍ତୁ ।’

ମାପି ତ ପାଇଲି, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମୋତେ ବେଶୀ ଗାଳିଦେବାକୁ ମନ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ଏ ଘଟଣା ନବଜୀବନ ପାଏ । ଟେଲିଫୋନ୍ ଦିବସରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଉର୍ଧ୍ଵ ନା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲା, ‘ଆଜିର ଯୁବକ ଯଦି ପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅବଙ୍ଗ କରେ ତେବେ ପିତୃଜ୍ଞାନଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିବ । ପିତୃ କିଏ ଜାଣୁ? ମଣିଷକୁ ୨୭ ପାରହେଲେ ସେ ପିତୃତ୍ତର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ହୁଏ । ତୋ’ଠାରୁ ସତର ଅଠରବର୍ଷ ବଡ଼ ଲୋକକୁ ତୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ନା କାହିଁ ! ହି !’

ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଠଙ୍କୁ ‘ଛୁ’ର ଶକ୍ତି ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ମିଳେଇଯାଏ । ସେତେବେଳର କଥା ଶୁଣିଲେ କିଏ କହିବ, ସ୍ମେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପ୍ରଚ୍ଛବ୍ଦ ଦୁଃଖାୟା ହୋଇଥିଲେ ? ସେ ଦିନ ପଡ଼ିଲା ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଦ୍ର ଓ ଗୋଦାବିଶ୍ଵାନ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ସାନ ହେଲେ ବି କିପରି ମାନ୍ୟ କରନ୍ତି ; ମତତେଦ କିପରି ମର୍ମାଦାର ସହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଯ୍ୟାର ଭିତରେ ବି ବାହାରି-ପଡ଼ିଲା, ‘ଆରେ ! ତୋତେ ଯୁଡ଼ାଏ ଗାଳିଦେଲି ସିନା, ସ୍ମେ ଜହରଲିଟା ଆଜିଠାରୁ “ଆଜ୍ଞା କି ହନ୍ତୁ” ଧାରୁଣିଦେଲଣି । ବାପଟାକୁ ବି ଖାତିର କରେ ନାହିଁ । ବାପର ମୁଥ ହୋଇଥିବାରୁ, ମହାୟା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଯୁଡ଼ାଏ ଉପରକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଉଠିବ ! ବିନୟୁ ଟିକିଏ ତ ଶିଖିବା ଦରକାର । ବାଉଁଶଶୀଳୀ ବାଉଁଶ ଉପରେ ବୁଲିଲିବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଆଏ । ଏଇଠା ତ ସବୁ ବିଷୟରେ ଆପେ ଭଗବାନ ।’

ମୋ ବେପାର :

ସିମଳା ଗୁଡ଼ିବା ବେଳ ପାଖେଇଲା ! ଆସି ପଢ଼ୁଷ୍ଟିଲେ ଯାଳ ବ୍ୟବସାୟୀ କମରୁଦ୍ଧିନ ଖାଁ, କାବୁଲିଓଁଲା । ମେମୁରମାନଙ୍କୁ ସ୍ମେ ସାଲ ଫାଲ ଦିଏ । ଶପ୍ତା ପତ୍ରଥିବାରୁ ମେମୁର-ମାନେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ନିଜ ପ୍ରିୟକନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଅନ୍ତି । ମାଲକଣ୍ଠବାରୁ ସତ୍ୟଦାସାରେ ନିଜର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ରଖିଲେ । ଦେବା ନେବା ଗୁଲିଥିବା ବେଳେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟବସାୟ ଜୁଟିଲା । ଆଠ ଟଙ୍କିଆ ସାଲ ୧୯୧୩ ଖଣ୍ଡ ନେବା । ନଥ ଟଙ୍କାରେ ବିକିଲେ କେତେ ଲାଭ ମିଳିବ, ଦଶ ଟଙ୍କାରେ ବିକିଲେ କେତେ ମିଳିବ କଷିଲ ବେଳକୁ କମରୁଦ୍ଧିନ ସେଇଥିରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦେଖାଇ କହିଲା, କଟକରେ ଇଏ ବାର ଟଙ୍କାରୁ କମ ନୁହେଁ ।

ଏ ବ୍ୟବସାୟ ଆପାତ ଲୁଭଜନକ ହେଲେଦେହେଁ ପରିଣାମରେ ମୂଳ ବୁଢ଼ିବ ବୋଲି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୋ ପାଇଁ ଶହେ ଟଙ୍କାକୁ ମାନଦି ହେଲେ, ବାରଖଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତି ୧୩ ଖଣ୍ଡ ଅଳ୍ପ ଗ୍ରମରେ ମିଳିଲା । ମୋ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜୀବନରେ ଏହା ଦ୍ଵିତୀୟ ବେପାର । ପ୍ରଥମଟା ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ପୂର୍ବେ କରିଥିଲି ମଂକିବେପାରୀ ମି. ପୋଗୁଙ୍କ କ୍ୟାଟଲଗରେ ଗୋଟିଏ ବାଜର (dwarf) ଶିମ୍ବ ବୁଦାର ଚିହ୍ନ ଦେଖି । ୧୭ଟା ଶିମ୍ବ ଫଳିଥାଏ । ଫଳ ଦେଖି ତା ଭିତର ମଂକିର ଆକୃତି ବିଷୟରେ ଧାରଣା ହେବା ଭଲ ପାଠ ତ ମୋ’ର ଥାଏ । ଆଠଥା ପଇଦାର ମଂକି ଭା. ପି.ରେ ଆସିବାକୁ କାର୍ତ୍ତ ଯେଇଦିନ ଲେଖାଗଲା । କାର୍ତ୍ତ ଗୋଟାକ ମାଧ୍ୟ ପଇଯେ । ପାର୍ଶ୍ଵ ଆସିବାରେ ମଂକିତକ ଗଣି, ଶତକଢ଼ା ୧୫ ମଂକି ଖରପ ବୋଲି କାଟି

ବାଜୀ ୪ ଶହ ଗଛରୁ ହାରହାରି ୧୦ଟା ଲେଖାଏଁ କୁଞ୍ଚ ହିମାବ କଲୁବେଳକୁ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ଲାଗିଲା । ଆମ ବାଢ଼ିର ପ୍ରାୟ ଗୃହନୀଣ ଦି'ଥର ହଳ ହୋଇ ମଂଜି ଫୁଟେଫୁଟେ ଅନୁରରେ ଲାଗିଲା । ପାଣି ଅଭ୍ୟବରେ ଯେପରି ଗଛ ନ ମରେ ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗଲା । ମୁଁ ଗଲ ବାସି ଘୋର ବର୍ଷା ହେଲା । ୧୫ ଦିନରେ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଶୁଣିଲା ପଟେ ଗଠି ଅନ୍ତର ହୋଇଛି । ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାଲିଲା । ଗୋଟିକରେ ଫଳିଲ ଗଠି ଶିମ୍ବ, ବାଜାମୁଡ଼ିକରେ ଗୋଟେ ଯୋଡ଼େ ଲେଖାଏଁ, ଚିଠିଠାରୁ ଖୁବ୍ ଛେଟ । ସାଲ ବେପାରଟା ସେତେ ଖୟାପ ନ ହେଲେ ବି, ଲଭଜନକ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଗୀରେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ମଣିଶା ପକାଇ ସାଲ ଗଣ୍ଠିଲି ଝିଟାଗଲ ବେଳକୁ ଦି'ମାଇର ସବୁତକ ନୁଭୁଜନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶୀତ ପୁରୁଷ ଯାକୁ ଅଣିଥିବାରୁ କି ଆନନ୍ଦ ! ଦିଦିଗଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡ ବଢ଼ୁ କଷ୍ଟରେ ବଳିଲା । ଆଠ ଟଙ୍କାରେ କଣି ୧୦ ଟଙ୍କାରେ ବିକିବ ବୋଲି ଆଗରୁ ଜଣାଇଦେଇଥିବାରୁ ଯେ ଦେଲେ ଆଠଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦେଲେ । ଜଣେ ଆଜି ଦେବା କାଲି ଦେବା, ହଁ ଦେବା, ଅଃ ରହିଗଲ ବୋଲି କହୁ କହୁ କହୁ ଗୁରିବର୍ଷ ଗୁଲିଗଲା । ତା'ପରେ ଉଭୟେ ଯେ କଥା ପାଦୋରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ତରିକ ଚେଷ୍ଟା କଲୁଁ । ଏବେ ସେ ଦଶବର୍ଷ ହେଲା ମଲେଣି । ଆଉ ଜଣେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦେଇ କହିଲେ, ‘୭ଟା ଅଧେ ଜାଗାରେ ୧୩ଟା ଆଣିଛୁ ତ, ଅଧିକ ଅଧାରୀ ମୋର । ଆଉ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ ।’

ପଇସାରେ ସିନା ଟଙ୍କା ଆଠଟା କ୍ଷତି ହେଲା, ଶୀତ ଦିନେ ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସନ୍ତୋଷ ! ସାଲଟା ପ୍ରକୃତ ବୁମ, ହୋଟ ମିଶି ନାହିଁ ବୋଲି କହୁ ନିଜ ସାଲର ଦସି କାଢି ଡିଆସିଲ ଅଣାଇ ପୋଡ଼ି ବୁମର ଫୁରକୁଟିଆ ଗନ୍ଧ ଶୁଂଗାନ୍ତି । ଜଣେ କହିଥିଲେ, ‘ୟା ସାଙ୍ଗକୁ ଯଦି ଖଣ୍ଡ ସୁରୁଳି ଗୁଦର ଯୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା ତେବେ ଆଦୋ ଶୀତ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।’ ତାଙ୍କର ସୁରୁଳି ଗୁଦର ନ ଥାଏ । ଅବା ସାଲର ଅନ୍ତର କାଲକୁ ଆସିଥିବ । ଆଉ ଜଣେ, ସାଲ ଚିରଗୁର ଯିବା ପରେ ଗୁର ଚଉତ ସିଲେଇ କରି, ପିଠିରେ ବର୍ଷ ଦଶଟା ପୂର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପକରିଥିଲେ ।

ତଳୀ ପାତ୍ରା :

ଦୁତ୍ୟବାଦୀ, ଗୀ ଓ ଶ୍ରୀଵମଚନ୍ଦ୍ରପୁର, କେତେବେଳେ କମିତ ସାରଙ୍ଗଧରପୁର ଏମିତି ହୋଇ ହୋଇ ଦିଲ୍ଲି ଅଧିବେଶନ ବେଳ ହୋଇଗଲା । ମୋ ଗୀରେ ମୋର ଖାତର ବି ଟିକିଏ ବଢ଼ିଥାଏ । ଶିଆପିଆ, ଲୁଗାପଟା ବାଦ ମାସକୁ ମାସ ୧୫ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ମିଳିଛି । ଏତେ ଟଙ୍କା ପାଉଥିବା ଲୋକ ଅମ ଗୀରେ ହେତେବେଳେ ଦଶ ଜଣ ହେବେ କି ନାହିଁ । ଆମର ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚର ଟଙ୍କା ଟିକିଏ ବଢ଼ିଲା । ଭାଇ ବୁଝେ ମୁଁ ଏମଲାରେ ଥିବାରବେଳେ ପଇସା ଅଭ୍ୟବତୁ ଓପାଏ ରହିବାଯାଏ ଯାଇଥିଲା । ଦୁରିବାରୁ ବଢ଼ୁତ ପିଲଙ୍କର ପଇସାର ଜମାଦାର ଥା'ନ୍ତି । ଦମ୍ପତ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କନାମୁଣ୍ଡି । ଅନ୍ୟର ମୁଣ୍ଡିରୁ କାଢି ଟଙ୍କାଟେ ମୋ ଭାଇଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନାହାଇ । ରାମବାରୁ ଥିବାରୁ ସେଦିନ ଚାଲି ଜଳିଲା ।

ଏକଥା ଶୁଣି ହରିବାରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲି କଲି ଓ ଆମର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡି କରି ସେଥରେ ଦଣ୍ଡି ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର ପାଖରେ ରଖି ଦିଲ୍ଲି ଗଲି ।

ନୂଆଦିଲ୍ଲିରେ ବହୁତ ଦିନ ରହିଲି । ବହୁ ମେମୂର ଓ ତାଙ୍କ ପୁଅ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କ ମେଲରେ ପ୍ରାଚୀନ କାର୍ତ୍ତି ସବୁ ଦେଖିଲା । ଦିଲ୍ଲିରେ ଆମେ ଯେଉଁ ଘରେ ଥିଲୁଁ (Cart Road) ସେଥରେ ତିନି ଜଣ ମେମୂର—ପଣ୍ଡିତଙ୍କ, ମିଶ୍ରଙ୍କ ଓ କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍ ପ୍ଲଟ୍ ସିଂହ । ତିନିଭଗରୁ ଭାଗେ ଲେଖାଏଁ ଭଡ଼ା ଦେଉଥାନ୍ତି । କ୍ୟାପ୍ଟେନ୍କର ଅଳଗା ରୋଷେଇ, ମିଶ୍ର ଆମ ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ଯେ ଆମର ମାଛ ଖକ ବେଶି ହେବାରୁ ସେ ଆମଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇଗଲେ; ବାହାରେ କୁଆଡ଼େ ଖାଇବା ବଦୋବନ୍ତ କରିଥାନ୍ତି; କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଲେ ଆମଆଡ଼େ ମାସକେ ୧୦୧୧ ଦିନ ଚଳିଯାଏ । ହାବଡ଼ାର୍ଟକା ଖାଇଲେ ତ ପଇସା ଦେବାକୁ ନ ପଡ଼ିବାର କଥା ।

ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ, ଓକିଲ, କଂଗ୍ରେସ ନେତା ପଇସାପଦି ବିଷୟରେ ଏଭଳି ସାବଧାନ ମୁଁ ଆଜିଯାଏଁ ଦେଖିନାହିଁ । ଥରେ ଜବଲପୁର ଗଲେ କାହାର ବିଭାଗର ପାଇଁ । ଆପିଲ୍-ବେଳେକୁ ଦି' ଶୁଣୁଡ଼ା କରେଁତି ଓ ମିଠେଇ ଆଣିଲେ । ରାତଓଳି ସେଇଥରୁ ଖାଇ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ଚଳିଗଲେ । ମୁଁ ଆବୁଡ଼ାପଡ଼ି ସେଥରୁ ଜଳଣିଆ କରନଦେଇଥିଲେ, ଆହୁର କେତେ ଦିନ ଯାଇଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କଜ୍ଞ କଲେ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ କହନ୍ତି, ‘ସେ ତ ଯେତିକି ଖାଇଛନ୍ତି ସେତିକି ଦରକାର । ମୋ’ର ବୟସର ଲୋକ, କିନ୍ତୁ ମୋଠାରୁ ବଢ଼ିଆ; ଆମେ ଓଡ଼ିଆରୁଡ଼ାକ ମୁଢ଼ାଏ ଖାଇ ପେଟକୁ ଏପରି ବଢ଼ାଇଦେଇଥାଏଁ ଯେ କୁଣ୍ଡେ ନ ଖାଇଲେ ହେଉନାହିଁ ।’

ଆମର ଆଦୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ବଜାରରୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଯେରେ ଓଜନର ଯମୁନା ଶେଷା ବା ଭାକୁଡ଼ା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଶେଷା ମିଳିଥାଏ ଯେ ତା’ର କାତୁମୁଢ଼ାକ ରକ୍ତ ପରି ଲାଲ । ଯେର ଗୁର ଅଣା । ନୂଆଦିଲ୍ଲି ନିର୍ମିଶ ଗୁଲିଥିବାରୁ ଲୋକଗହଳ ଯୋଗୁଁ ଅଣେ ଦର ବଢ଼ିଯାଇଥାଏ । ଯମୁନାର ମାଛ ଖାଇଲେ କର୍ମିତ ପୁଣ୍ୟ, ରସ୍ୟାଶ୍ରିର୍ବିଧା ଓ ହୃଦୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ମାଛ କିପରି ଧାର୍ମିକିଷ୍ଟା, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ଗୀତାର ଟୀକା କରି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିରମିଷାଣୀ ମିଶ୍ରଙ୍କଙ୍କ ଆମ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରତ୍ୟହ ଆଦେମ୍ବିନ୍ଦୁ ଯାଏଁ, ଲୋକ ନ ମିଳିବାରୁ ରୋଷେଇ ଓ ଲୁଗାକରୁଟା ଉପରେ ପଡ଼େ, ଚିଠିପଥ ଲେଖା, ଦାସ ନାଏକ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇନା ଓ ରାତି ଦୁଇଟା ପର୍ଦିନ୍ତି, ଏଣୁକେଣୁ ଗପ ଶୁଣିବା ଭିତରେ ନୁଆ ଓ ପୁରୁଣା ଦିଲ୍ଲିର କୋର ଅଞ୍ଚଳରେ ମୋର ପାଦ ନ ପଡ଼ିଛୁ ଏପରି ନାହିଁ । ବିହାରୀଲାଲ ବୋଲି ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ମିଳିଗଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ମୋର ଜାଗରଣ ଉଚାରଣ ବାଗେଇଗଲା । ମୁଁ ଗଡ଼ ଗଡ଼ କରି ଜାଗରଣ କହିପାରୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏକ୍ଷେତ୍ର ଓ ତାଳବ୍ୟଶର ଭେଦ ନ କରି କହିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ ମୋତେ ସୁଧାରିଲେ ଏବଂ କେଉଁ ଜନର ଉଚାରଣରେ କେଉଁଠି ଲୋର (accent) ପଡ଼ିବ ଶିଖାଇଲେ । ହତ୍ୟବାପାରେ ଆମର ଏ ଦିଗରେ ଦୁଷ୍ଟି ନ ଥିଲା । ବିହାରୀଲାଲ ଏମ୍-ଏ. ପାଦ୍ କରି ବୁଲୁଥାନ୍ତି ସେଫେଟାଶ-

ଏହିରେ ଡୁକିବାକୁ । ସେ ଥିଲେ ମୋ'ଠାରୁ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବଡ଼ । ଯଦି ଥିବେ, କେଉଁଠି ଅବସରପ୍ରାଣ୍ତ ଜୀବନ କଟାଉଥିବେ ।

ବିହାଶାଲଳ ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଗୋଟାଏ ଲାଗବ୍ରେଷ୍ଟରୁ ଜଂରେକି ଉପନ୍ୟାସ ଖେଣ୍ଟ କରି ଆଣି ପଡ଼ିଲା । କୃତବମୀନାର ପାଖରେ ବସି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଉଚାରଣ ପଶ୍ଚାତ ଦିଏ । ଆମ ସରକୁ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ଥର ଡାକି ଆଶେ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ରୁକ୍ଷର ପାଇବାରେ ବି ଯାହାଏୟ କରିଥିଲେ ।

ବଡ଼ ନିଷ୍ଠିନ୍ଦ ଭାବେ ଧନ କଟୁଥିଲା । ଦେବାତ୍ମ ଧନେ ସମାଜ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଦେଖିଲି, ମୋର ଦୁଇ ଜଣ ପ୍ରିୟ ସାଙ୍ଗ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ବାହାର ଗ୍ରୁହ ଭାବେ ମାଟ୍ଟିକ ପାଶୁ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ମାସରେ ସମ୍ପିଲେମେଣ୍ଟସ୍ ପଶ୍ଚାତ । ମୋର ମନ ଅସମ୍ଭାଲ ହେଲା ଏଇ ସମ୍ପିଲେମେଣ୍ଟସ୍ ଦେଇ ମାଟ୍ଟିକ ପାଶୁ କରିବାକୁ । ସମ୍ପିଲେମେଣ୍ଟସ୍ ପଶ୍ଚାତାର ମୂଳୀ ପଶ୍ଚାତାର ପିଲଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମାନ କମ୍ବ । କିନ୍ତୁ ଆରବର୍ଷକୁ ରହିଲେ ଲିଙ୍ଗରାଜଠାରୁ ବଷେ କଳ ହୋଇଯିବ । ପଶ୍ଚାତ ଦେବାକୁ ସଂକଳନ କରି ବିହାଶ ଭାଇଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ ମୋର କତହାୟ ଓ ଅଙ୍ଗ ଜ୍ଞାନ ମୌଖିକ ପଶ୍ଚାତରେ ଅଟକଳ କରି ମୋତେ ପରମର୍ଶ ଦେଲେ, ଭୁଗୋଳ ବହି ଖେଣ୍ଟେ ପଢ଼ିଦେଲେ ମୋର ପାଶୁ ହେବାର ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ ।

ପୋହନାଲଙ୍କ ଭୁଗୋଳ ବହି ଖେଣ୍ଟେ ବଜାରରୁ କଣି ଯାଇ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଙ୍କୁ ମୋ ସକଳଙ୍କ କଥା କହିଲି । ସେ ଆଉ ପାଠପଢ଼ିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନାପଦନ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ ତୁ ଯେମିତି ଏଣୁ ତେଣୁ ପଢ଼ୁ କୁ ଯେଇଥିରେ ବେଶ୍‌ପାଠ ହୋଇଯିବ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁବେଳେ ରହିଥିଲେ ହୁଏତ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୋ'ର ଯେଉଁବେଳର ମନ ଗୁରୁତ୍ବ ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦି' ତିନିଥର ନିବର୍ତ୍ତିର ଶେଷକୁ କହିଲା, ‘ଯାହା କରୁଛୁ କର । ବେଳିଦେଲେ ଚିରକାଳ ମୋ ଉପରେ ତୋର ଗୋଟାଏ ଅବ୍ଶୋଷ ରହୁଯିବ ।’

ଭୁଗୋଳ ବହି ଖେଣ୍ଟ ଦି'ଥର ପଢ଼ି ମନେରଣିଦେଲା । ଅନ୍ୟ ବହି ତ କିଛି ପାଖରେ ନ ଥାଏ । ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଫେରିଲେ ଆଉ ଯାହା ବୋଲି ଥିଲୁ କର ଖାଲି ବିହାଶାଲଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଠର୍ତ୍ତ । କରୁଥାଏ । ସେ ଜଣେ ଭଲ ଗ୍ରୁହ । ମାଟ୍ଟିକୁୟିଲେସନ ପାଠ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଥାଏ । ସେ ମୋତେ ଆଶ୍ଵାସନା ଦେଇଥାନ୍ତି, ପାଠଣ ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟୁ ପ୍ରକରେ ଅଦଳବଦଳ ଥିବ, କିନ୍ତୁ ପାଠର ପ୍ରରକରି କମ୍ବ ବେଶି ହୋଇନଥିବ । ମୋର ବିଦ୍ୟା ମାଟ୍ଟି-କୁୟିଲେସନ ପ୍ରରବୁ ତେର ବେଶି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସେ ସାର୍କିପ୍ରିକେଟ ଦେଇଥା'ନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶା ଫେରିବାକୁ ଓ ବାଟରେ କଟକଠାରେ ଓହ୍ଲାଇ ସମ୍ପିଲେମେଣ୍ଟସ୍ ଟେଲ୍ଫନ୍ ପଶ୍ଚାତ କେବେ ହେବ ଖବର ନେବାକୁ ଛିନ୍ନିତ ହୋଇ ଶେଷ କେଇଦିନ କଟିଲା । କଟକ ଷ୍ଟେନଠାରେ ବାକ୍ସପର ଓ ଗୁରୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଙ୍କ ମଣାଇ ଦେଇ ମୁଁ କଟକରେ ଓହ୍ଲାଇଲା ।

ମାଟ୍ଟିକ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ଯୋଗାଡ଼ରେ :

ମୋତେ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ଏକ୍ସପ୍ରେସ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମେ ଗୁଲିଗଲା । ମୋ ମନ ଧାଇଗଲ ତା'ର ପଛେ । ମୁଁ ନମସ୍କାର କଲାବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ମଳକଣ୍ଠ ମୋ ଆଡ଼କୁ

ଯେପରି ଗୃହୀତିଥିଲେ, ତା'ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ୍ୟାରେ ମୋର ଦ୍ଵିଧା ଆସିଥାଏ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ମୁଣ୍ଡ, ‘ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ୨୪ ଗୁଲୁଛୁ, ସେ ସେକଣ୍ଡ ଜାରରେ ପଢ଼ୁଛୁ । ଦୟାନିଧିକ ବି ଯେଇଆ । ତୋ’ର ବଦ୍ୟସ ତ ମାତ୍ର ୫ କି ୧୫ । ବର୍ଷେ ଦୂର ବର୍ଷ ଯେମିତି ଅଛୁ ରହ, ଆଖି ପିଟିଦିବ ; ଯଦି ସେତେବେଳେ ମନ ହେବ ପଢ଼ିବାକୁ, ତେବେ ମାଟ୍ରିକ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଦେଇ ପଡ଼ିବୁ ଯେବେ ପଡ଼ିବୁ ।’

ଏ ମୁଣ୍ଡ ଯେ ଆଗରୁ ଶୁଣିନଥିଲି ତା ନୁହେଁ । ସେତେବେଳେ ଏ କଥାକୁ ଅବଜ୍ଞାନବେଳେ ବିଗୁରିଥିଲି, ‘ସେ ନିଜ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଏମିତି କହୁଛନ୍ତି ।’ ସେଇନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗାଡ଼ି ଯେଉଁଆନ୍ତକୁ ଗଲା ସେଆନ୍ତକୁ ଗୁହଁ ବିଗୁରିଲି, ‘ମାଲକଣ୍ଟ ବାରୁ ଯାହା କହୁଥିଲେ ଯେମିତି କରିଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା ।’ ଆଜି ବି ବିଗୁରୁଛୁ, ସେପରି କରିଥିଲେ ହୁଏତ ଆଉ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ମନ ହୋଇନଥାନ୍ତା । ସତ କଲେଜର ଅନୁଭୂତି ପାଇଲ ପରେ ବୁଝିଛୁ, ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ପାଖେ ଗୁର ପରି ରହ ଯେଉଁ ଜୀବନ କଟୁଥିଲା ତାହା କଲେଜ ଜୀବନଠାରୁ କୌଣସି ରୁଣରେ କମ୍ବ ନ ଥିଲ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୋ ଯଜେ କେବଳ ତ ପାଠ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଥର ବ୍ୟଞ୍ଚାତ ଆଉ କୌଣସି ଦିନ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟଟିଏ କରିବାକୁ ଯେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇନାହାନ୍ତି । ସେ ଯାହା କହନ୍ତି ସେଥିରେ ମୋ ପକ୍ଷରୁ ଆପତ୍ତି ହେଲେ, ହାଉକିନି ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇଯାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୁହଁର୍ଭୁକ ପାଇଁ ମାତ୍ର । ମୋ ପକ୍ଷର ନୁହୁନ୍ତାକ ଧୀର ଭାବେ ଶୁଣି, ନିଜର ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ, ଶାଶ୍ଵର ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ସେ ମୋର ଭ୍ରାନ୍ତ ଦୂର କରନ୍ତି । ଜେତେବେଳେ କେମିତି ମୋ କଥା ରହିଲେ ‘ଶିଷ୍ୟାଦି-ଛେତ୍ର ପରାଜୟମ୍’ କହି ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ମୁହଁରୁ ନୁହେଁ, ପେଟରୁ । ସେଉଳି ବିଦ୍ୟାଦାନ ଓ ଗ୍ରହଣ ସେକାଳ କଲେଜରୁ ମଧ୍ୟ ଉଭେଇଯାଉଥିଲା, ଏବକୁ ତ ବିଦ୍ୟାଦାନର ଉତ୍ସାହ ଯେଉଁ ମାସାରେ ନାହିଁ ପ୍ରହଣ କରିବାର ପ୍ରଚୃତି ବି ତା’ଠାରୁ କମିଗେଲଣି । ପଶ୍ଚାତ୍ ହଳକୁ ତ ଗୁରୁମାନେ ଦ୍ୱିବାକୁ ସମ୍ମନ ଭାବେ ବାରମ୍ବାର ନାପ୍ତି କରୁଛନ୍ତି ।

ମନରେ ହୋଇଥିଲା, ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଟ୍ରେନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଯାଇ ଜଣାଇଦେବି ଯେ, “ବଇଷମ ହେବା ନୋହିଲା ।” କିନ୍ତୁ କୁଳି ଆସି ମୋ ନାତିନ୍ଦ୍ର ଟ୍ରଙ୍କଟି ଛୁଇଲାବେଳକୁ ମୋ ‘ଅହମ୍’ ଜାଗତ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଦେବାକୁ କହିଛୁ, ନିଶ୍ଚଯ ଦେବି । ଏତେବେଳେ ପଳେଇଗଲେ, ରତ୍ନପାନ ବୋଲି ଗାଳି ଶୁଣିବାର ବି ଆଶଙ୍କା ଥାଏ । ପଶ୍ଚାତ୍କାଳ ତରି ପଳେଇ ଆସିଲୁ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।

ମୋ ବାକ୍ସ ମୁଁ ବେଶ୍ ହାତରେ ଓହଲାଇ ନେଇପାରିଥାନ୍ତି । କୁଳିକୁ ଧର ବୋଲି କହିଲି ଏବଂ ସେ ବାକ୍ସ ନେଇ ଗେଟ ପାର ହେଲା ବେଳକୁ ତା ହାତରୁ ଭିଡ଼ ନେଇ ନିଜ ଗାଡ଼ିରେ ଥୋଇଥିବା ଗାଡ଼ିବାଲକୁ କହି ନ କହ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିକୁ ଚଢ଼ିଗଲି । ବାଖରାବାଦକୁ ପାଞ୍ଚ ଅଣା ! ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ମୋତେ ଶୁଣିବାକୁ ହେଲ ମୁଁ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଗୁରି ଅଣା ନହେଲେ ବି ଅଠର ପଇସାକୁ ଗାଡ଼ିବାଲ ମଣିଥାନ୍ତା ।

ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ ବାଖରାବାଦରେ ଥାନ୍ତି ଗୋପବନ୍ଧୁ ମେସ୍‌ରେ—ଏକଥା ଗାଡ଼ିବାଲକୁ ଏକାଧିକବାର ଶୁଣାଇଥିଲେହେଁ ସେ ଗାଡ଼ିଟି ନେଇ ଠିଆ କଳା, ସୁରାଜ୍ ଆଶ୍ରମର ଫାଟକ ଆଗରେ । ମୋର ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ଵର ଶୁଣି ଗାଡ଼ିଆନ୍ ଶୁଣାଇଦେଲା, “ଆମେ କଟଙ୍ଗ ଅଛୁଁ ।” କଟକିଆନ୍ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ବୋଲି ବଲ୍ଲକରିତାରୁ ପୁରୁଷାଏଁ ଶୁଣିଥିବା ଲୋକକୁ ଏ ଧମକ ବୁଝ କରିବାର କଥା । ଦୂର ପ୍ରବେଶ ମାଛେ ଗାଡ଼ିବାଲ ଯେପରି ମୁହଁ କରି ଏ କଥାଟା ମନେ-ପକାଇଦେଲା ସେଥିରେ ମୋର ଦବିଯିବା ସାବ୍ଧିବିକ । ଲଙ୍ଘନ୍ ଜାକିଦେବାର ମୁହଁ ହୁଏରେ ଜଣେ ଉଦ୍‌ବ୍ଲେକ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଏବଂ ଅଙ୍ଗ କଷିଲ ପରି ଗାଡ଼ିବାଲକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମେସ୍‌ଟାର ଚୌହଦି ବତାଇଦେଲେ ଏବଂ ଗାଡ଼ିବାଲକୁ ଆଉ ଅଣେ ପଇସା ଦେବ ବୋଲି ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ସ୍ଵେ ସ୍ଵର୍ଗତ କୁଣନଧ୍ୱ ମହାନ୍ତି । ସେଇଦିନ ପରିଚୟ ଆରନ୍ତ ।

“ଗୋପବନ୍ଧୁ ମେସ୍” ର ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ ନାଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଶତ୍ରୁ । ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବୋଲି ଜିଦ୍ଧ କରି ବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଆସି କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତି । ଘରେ କପର୍କକ ନାହିଁ ; ଓଳଟି ରଣ୍ଟିବୋଉ ପାଇଁ ଯ୍ୟାନ୍ତୁ କିଛି ପଠାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ଟିଉସନ କରନ୍ତି, ଦି’ ଓଳି ଦୁଇଟା । ବାଖରାବାଦରୁ କଲେଜକୁ ଗୁଲି କରି ଯା’ନ୍ତି । ମୁଁ ବି ପଢ଼ିପାରିବ ବୋଲି ଦିମାକ ଯ୍ୟାଙ୍କରିତାରୁ ଓ ସ୍ଵର୍ଗତ ଗୋପିନ୍ଥ ଟିପାଠୀଙ୍କଠାରୁ ମୋତେ ସଂକଷିତାଏ । ଖୁବ ବଡ଼ ଆଶା ଧରି ମେସ ଭିତରେ ପଣିଲା । ଗାଡ଼ିଆନଟା ମୋର ମନା ନ ମାନି ମୋ ବାକ୍ସଟା ଆପେ ଆଣି ମୋ ଗୋଡ଼ ପାଖେ ଥୋଇଦେଲା । ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ କରୁଥିବାବେଳେ ମୁଁ ଗାଡ଼ିବାଲର କଟଙ୍ଗ ମୁହଁ ଦେଖି ସେତିକି ଉଚ୍ଚିଯାଇଥାଏ, ସେ ମୋତାରୁ ଅଧିକା ଅଣାଟି ପାଇ ସେତିକି କୃତକୃତ୍ୟ ହେଉଥାଏ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ! ମୋ ବାଲର ପରିପାଠୀ, ପୋଶାକର ଶୁଭ୍ରତା, ସବୋପରି ବାକ୍ସଟି ହାତରେ ଓହିଲାଇ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ଗୁଲି ଆସିବା ଗୁଡ଼ ଯୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିରେ ଆସିବା, ଓ ଗାଡ଼ି-ବାଲ ନାବୁଙ୍କ ପଛରେ ବାକ୍ସ ଧରି ଗୋଡ଼େଇବା, ଏ ଦ୍ଵାରା ମିଣି ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ ମୋ’ ପ୍ରତି ଅଛି ରୁଷ କରିଦେଲା । ସେ କାଳ ବିଲମ୍ବ ନକରି ଶୁଣାଇଦେଲା, “ଫେସନଥା ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏଠାରେ ପ୍ଲାନ ନାହିଁ, ଟିଉସନ କରି କିଳକିଳକୁ ଧାଇଁ ତମ ଭଲିଆ ପୁଞ୍ଜା ପକାଇବା ପିଲ ଯାହା ପାଠ ପଢ଼ିବେ ଆମକୁ ଜଣା ।” ବାଲ କାଲି ଗ୍ରେଟ କରିଦେବା, ମୁଁ ପାରୁଛ କି ନାହିଁ ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆପଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବି ବୋଲି ଭରଯା କରି ଆସିଛୁ, ଏହିପରି ଓକିଲର କଳା-ପରେ ସେ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ, “ତୁମେ ମୋର ଅନ୍ତିଥ ହୋଇ ଏଠାରେ ଦୁଇ ଦିନ ରହିପାର । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ମେସ ଖୋଜୁଥାଅ ।”

ମନଟା ଦବିଗଲୁ, କିନ୍ତୁ ଦବିବାର ମାତ୍ରା ଅଧିକ ହୋଇ ପଣ୍ଡକା ଦେବା ପ୍ରତି ବିଜ୍ଞାପା ଆସିବା ପୂର୍ବୁ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁ ଅୟାଶିତ ଭାବେ ମିଳିଗଲେ । ଏ ଦୁହେଁ ଯଦୁମଣି ନରେନ୍ଦ୍ର ଓ ନିମାଇଁ ଚରଣ ଦାସ । ଦାସଙ୍କ ତାଙ୍କ ଡ୍ରୁର୍ଗରୁକ ଓ ଡ୍ରୁର୍ଗସ ଏଣ୍ଟ ଫ୍ରେନ୍କେସ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତର ଲୋକେ ମନେ ରଖିଥିବେ । ଏସ ଆଉ ନାହାନ୍ତି କି ଯଦୁମଣି ବାବୁ ବି ନାହାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ନିମେଇ ବାବୁ ସେଟଳମେଣ୍ଟ ଅଣିଯରେ ଓ ଯଦୁମଣି ବାବୁ କଲେକ୍ଟରେଟ୍ରେ

କରଣୀ ଗୁକିର କରୁଆନ୍ତି । ଏଇ ମେସରେ ଥା'ନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ଏମାନେ ମୋ ପ୍ରତି ଦୟାଦ୍ଵାରା ହୋଇ ମୋ ମନରୁ ଗ୍ଲାନି ଦୂର କରିଦେଲେ । ନିମେଇଁ ବାବୁ ନିଜ ରୂପରେ ମୋ ପାଇଁ ଜାଗା କରିଦେଲେ ଓ ଯଦୁମଣି ନରେନ୍ଦ୍ର ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ମାତ୍ରିକ ଦଶଙ୍କାରେ ଟିଛିଷନ୍ତିଏ ଯୋଗେଇଦେଲେ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅମ୍ବୀୟଙ୍କୁ, ଦେଇ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ନିଜେ ଶୁଦ୍ଧବା ପର୍ମିନ୍ତ, ଟିଭିଶନ୍ କଲି । ସେଇଦିନ ସନ୍ଧାବେଳେ ସଫ୍ଟମେଣ୍ଟାର୍ ପଶାଷା ଦେଉଥିବା ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧକୁ ସଂସ୍କୃତ ପଡ଼ାଇବାକୁ ନିମୁକ୍ତ ମିଳିଗଲା । ଶୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାପ ଜଣେ ତେପୁଣ୍ଡି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ଯଦୁମଣି ବାବୁ ମୋତେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇଦେଲେ ଏହି ବାଟରେ ମୋତେ ଚେତାଇଦେଲେ ଯେ, ମୋର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ତେପୁଣ୍ଡି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ପାଇଲେ ତାଙ୍କର ବହୁତ ନାହିଁ ହେବ । ସଫ୍ଟମେଣ୍ଟାର୍ ପଶାଷାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ତେପୁଣ୍ଡିବାବୁ ବୁଝିଯାଇଥିଲେ ଯେ ‘ପଣ୍ଡିତ’ଙ୍କ ଯୋର୍ମୁଁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ସଂସ୍କୃତରେ ନିଷ୍ଟମ୍ ପାୟ କରିବ । ପଶାଷା ପରେ ମୋର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଲି । ସେଥିରେ ସେ ବିରକ୍ତ ହେବାର ଦେଖିନାହିଁ କି ଯଦୁମଣି ବାବୁଙ୍କର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ କରିବାର ଶୁଣିନାହିଁ । ଏଇ ଶୁଦ୍ଧଟିର ବଡ଼ ଭାଗ କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଗୁର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କାଳ ‘ପଣ୍ଡିତ’ ବୋଲି ଛାନ୍ତୁଲେଗଲା ।

କଟକରେ ସେଉଁ ଦିନ ସକାଳେ ପହଞ୍ଚିଲି, ଦେଇ ଦି'ପହରେ ଜନୟପେକ୍ଷରଙ୍କ ଅଫିସ ଦୁଆରେ ଯାଇ ହାକର ହେଲି, ୫-୬ ଦିନରେ ଦେଉଥିବା ଟେଷ୍ଟ ପଶାଷାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ସକାଶେ । ଜନୟପେକ୍ଷର ଏସ୍. ରୟ—ବିଲାତ ଫେରନ୍ତା ଲୋକ । ତାଙ୍କ ଜଂରେନିରେ କହିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ କ'ଣ କ'ଣ କହିବ ମନେ ମନେ ଘୋଷୁଥାଏ । ତାଙ୍କ କିପରି ସମ୍ବାଧିତ କରିବ ମନେ ମନେ ଅଭିନୟ କରୁଥାଏ । ଜଣେ କରଣିଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ଜନୟପେକ୍ଷର ପାଟଣୀ ଯାଇଛନ୍ତି, ଗୁର ଦିନରେ ଆସିବେ । ତାଙ୍କ ଗୁରୀରେ ଅଛନ୍ତି କାଠଯୋଡ଼ି ଦେଖିଲିର ସୁପରିଂଟେଣ୍ଟ୍ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକର, ଫଳ ହୋଇପାରେ ।

ତାଙ୍କ ପାଖେକୁ ଗଲି । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ମଳକଣ୍ଠ ଦାଢ଼ି ପରି ଦାଢ଼ି । ଅଛି ଧର୍ମଶାରୁ ଲୋକ । ସବୁ ଶୁଦ୍ଧଙ୍କ ପର ନିଜ ମୁଣ୍ଡକୁ ଦାୟିତ୍ବ ନେବାକୁ କୁହୁ କୁହୁ । ମୋର ଅବସ୍ଥା ଓ ଟେଷ୍ଟ ପଶାଷାରେ ବସିନପାରିଲେ ମୋ ଜାବନ କିପରି ବୁଥା ହୋଇଯିବ ତାଙ୍କ ଗଦଗଦ ହୋଇ କହିଲି । ସେ କହିଲେ, କାଳ ରବିବାର, ପଥରଦିନ ଅଫିସ ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ଶୋର୍କୀ ସ୍ଥିଲରୁ ପାଟି ପିକେଟ ଓ ଦୁଇଜଣ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ଲେକଙ୍କଠାରୁ ପରିଚୟ ପତି ଅଣି ଆସ, ଦେଖିବା । ‘ଦେଖିବା’ରୁ ଅଧିକ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରିନପାଇ ଧାର୍ଜିଲି ସତ୍ୟବାଦୀ । ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଓ କୃପାସ୍ତ୍ର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇଜଣ୍ଟ ପରିଚୟ ପତି ଅଣି ଗଲି ଶୋର୍କୀ । ଯେଉଁ ହେଉଁମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ବେଶାତିର କରି ପଡ଼ା ଶୁଦ୍ଧିଥିଲି, ତାଙ୍କର ପାଖେ ଅଛି ସନ୍ତ୍ରପଣରେ ଠିଆ ହେଲି । ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ମୁଁ ବିସ୍ତୃତ ହେଲି । ମଣିରେ କିଛି ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ ନ ରଖି ସେ ପୂର୍ବର ବାସନ୍ତ ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ ମ୍ୟାଟିକ୍ ପାଦ କରି କଲେଜରେ ପଡ଼ି କୃତିତ୍ବ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଲେ । ପାଠ ଶୁଦ୍ଧବାର ୪ ବର୍ଷ ହୋଇ

ଥିଲେହେଁ ଏ ବର୍ଷ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଦେଇ କଲେଜରେ ଭାର୍ତ୍ତି ହେଲେ ମୋର ମାତ୍ର ଯୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ନଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ହିତାବ ଦେଖାଇ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଟ୍ରାନ୍ସପର ସାର୍ଟିଫିକେଟ ନେଇ ଜଣଣୀ ପର୍ମିନ୍‌ଜ୍ ଧାର୍କ କଟକ ଗାଁଢ଼ି ପ୍ରତିକୁ ପାଇଲି ଏବଂ ପ୍ରାଦୃ ଟାକାବେଳକୁ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଳେ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକଲି ।

ସେ ମୋର କାଗଜପତ୍ର ଦେଖିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ସତ୍ୟବାଦୀ ସୁଲବୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ନ ଅଣି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସୁଲବୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଆଣିବାକୁ କହିଥିଲି କାହିଁକି ? · ସେହି କାରଣରୁ ନଳକଣ୍ଠ ଓ କୃପାପିନ୍ଧିକ୍ଷତାରୁ ଚିଠି ନ ଆଣି ଅନ୍ୟ କାହାଠାରୁ ଥଣିଆନ୍ତି ।”

ସେ ମୋ କାଗଜପତ୍ର ଲେଉଟାଇ ଚିନ୍ତିତ ହେବାର ଦେଖି ମୁଁ କହିଲି, “ଆଜ୍ଞା, ନଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଓ କୃପାପିନ୍ଧିକ୍ଷତାବୁ କ’ଣ ମାନ୍ୟଗଣେ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ?”

ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଟିକିଏ ହସିଦେଲେ ଓ କହିଲେ, “ବାପା ! ମୁଁ ସେ ଦୁଇଛଙ୍କୁ ଭଲ କର ଜାଣେ । ତାଙ୍କ ଭଲ ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ .. ।” ଆଉ କିନ୍ତୁ ନ କହ ସେ ମୋ ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ, “Provisionally permitted” ବୋଲି ଲେଖି-ଦେଲେ ଏବଂ ହାତେ ହାତେ ମୋତେ ଅନୁମତିପତ୍ର ଦେଇଦେବାକୁ ଅପିତ୍ତକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ ନ କହ ଜଣେ କିରଣୀଙ୍କୁ ‘ପ୍ରଭଳନେଲି’ର ମାନେ ପଶୁବିବାରୁ ସେ କହିଲେ, “ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷୁର ଫେରିଲେ ଏ ଅନୁମତ ପଦ ରତ୍ନ କରିଦେଇପାରନ୍ତି ।” ମୋର ଅବସ୍ଥା କ’ଣ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ବ୍ୟେକ୍ଷିତ ହେବାରୁ ଜଣେ ବିଦୟୁତ୍ତବୁକ୍ କିରଣୀ କହିଲେ, “ଆରେ ଯା, ଯା, କଲେଜିଏଟ୍ ହେଉମାଣ୍ଡ୍‌ଲ୍ ଯାକୁ ଦେଖାଇଲେ ସେ ଟେଣ୍ଟ ପଶ୍ଚାତ୍ତାରେ ବନ୍ଦିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବେ । ଇନ୍‌ଦ୍ରପେକ୍ଷୁର ଆସି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କ ଥର୍ଡର ରତ୍ନ କରିବା କଥା ମିଛ ; ରତ୍ନ କଲେ ବି ଏ ମହାସ୍ଵା ସହିବେ ନାହିଁ । ଦେଖୁଛୁ ସ୍ମିନା ନିର୍ମାୟା ପୁରୁଷ ! କଲମ ଭରି ଟାଣ । ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ଖାତର ମଦାର ।”

ମୋର ଅହାବଧାନତା :

ସାହା ହେଉ ଗୁରୁଦିନ ଧରେ ହେବାକୁ ଥିବା ଟେଣ୍ଟ ପଶ୍ଚାତ୍ତାରେ ବନ୍ଦିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଲି । ଗୁରୋଟା ଦିନରେ କ’ଣ ବା ପଢ଼ିବି ? ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସକାଳ ଓଳି ଡେପୁଟିଙ୍କ ଦରେ ଯାହା ଫ୍ରେଜ୍ ପଡ଼ାଏ ସେଥିରେ ମୋର ସ୍ଵର୍ଗ ପଢ଼ା ହୋଇଯାଉଥାଏ, ରତ୍ନ ଓଳିର ଟିର୍ଯ୍ୟନ ପିଲୁଟି ମାଜନର କ୍ଲାସର । ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଆସିଲ, ସରିଲ । ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋତେ ସହଜ ଜଣାଗଲ । ଭାସ୍ତ ଥାଏ ଅଙ୍ଗକୁ । ମୁଁ ଆଲଜେବ୍ରା ଓ ଜ୍ୟାମିତି ଯେଉଁକି ପଢ଼ିଥିଲି ୧୯୧୦ରେ ଦେଇକି । ପ୍ରଶ୍ନ କାଗଜ ଓଳଟାଇ ଦେଖିଲି ଅଙ୍ଗ ସବୁତକ ପାରିବ, ଆଲଜେବ୍ରାରୁ ୨୦ ନମ୍ବର ଓ ଜ୍ୟାମିତିରୁ ୧୦ ନମ୍ବର ପାରିବ । ମନ ଫୁଲୁଣିଆ ଉଦ୍ଧର ଲେଖିଲି । ଖାତା ଦେଇ ଘରକୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ମନେପଡ଼ିଲା, ଖାତା ଉପରେ ମୋର ନାମ ଲେଖିନାହିଁ । ଯୋର ଚିନ୍ମୟ ହେଲା, ଚିନ୍ତିତ ଅବସ୍ଥାରେ ବାଜା ଥିବା ବିଷୟର ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଦେଇଯାରି ଅଙ୍ଗ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ମୋର କେମିତି କଟି ନ ସିବ ସେଇ ଚେଷ୍ଟାରେ ଲାଗିଲି । ଦିନକେ ଘରକୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପଢ଼େ କଲେଜିଏଟ୍

ହେଉମାନ୍ତ୍ରର ଉପେକ୍ଷା ବାବୁଙ୍କ ଦୁଆରେ ; ଏଣେ ଅଧିକା ପଡ଼େ ଅଙ୍ଗ ଖାତା ନେଇଥିବା ଆପିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେଡ଼ମାନ୍ତ୍ର ଖୋବା ଖାଙ୍କ ଦୁଆରେ । ସ୍ବାଙ୍କର ଭଲ ନାମ ପାହୋରିଦେଲିଣି । ପିଲେ ବୋଧନ୍ତୁଏ ସ୍ବାଙ୍କ ଉଚତା ଓ ବଳିଷ୍ଠ ଗଠନ ଯୋଗୁଁ ଏଭଳି ନାମ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଦୁହଙ୍କୁ ଦୁହେଁ ଅଛି ଗମ୍ଭୀର । ହେଉମାନ୍ତ୍ର କହନ୍ତି, “ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଫେଲ ହେଲେ ‘ଦେଶ୍‌ଅପ୍’ ହୋଇପାରିବ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଏକାବେଳକେ ପଣ୍ଡା ନ ଦେବା ତ ଅଳଗ କଥା । ଖାତାରେ ନାମ ନ ଥିଲେ ପଣ୍ଡା ଦେଇନାହିଁ ବୋଲି ଧ୍ୱାପିବ ।” ପଣ୍ଡକ କହନ୍ତି, “ଏଭଳି ଅୟାବଧାନ ପିଲ ବର୍ଷେ ହସିବା ଉଚିତ ।”

ଏହିପର ଦୂଇ ତିନି ଦିନ ମୁଣ୍ଡକୋଡ଼ିବା ପରେ, ଦିନେ ହେଉମାନ୍ତ୍ର କହିଲେ, ପଣ୍ଡକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଦେଖା କର । ପଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗିଦିନ ପରି ବିର ବିର ନ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡଘରକୁ ଡାକିଲେ ଏବଂ ମୋ ଖାତାଟି ବାହାର କର ମୋ ଦରଖାସ୍ତ ସଙ୍ଗେ ପଣ୍ଡା ଖାତାର ଅକ୍ଷର ମେଳାଇ, ଖାତା ଉପରେ ମୋ ନାମ ଲେଖିବାକୁ କହିଲେ ; ଖାତା ଉପରେ ନାଲି ଫେନ୍‌ସିଲରେ ୭୫ ନମ୍ବର ଦିଆହୋଇଛି । ‘ଖାତା ଖୀ’ ଦିବେଇଙ୍କ ପରି ବାହାର୍‌ସ୍ଵର୍ତ୍ତ୍ତି ସୁରରେ କହିଲେ, “ପଣ୍ଡା ଖାତା ପାଇବା ମାହେ ନିଜର ରୋଲ ନମ୍ବର ଓ ସେଣ୍ଟର ନାମ ଲେଖି ଯାର ପ୍ରଶ୍ନ କାଗଜ ଦେଖିବ । ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଆବୋ ଉତ୍ତର ଲେଖି ନାହିଁ ସେ ଅଂଶ ଭଲ କର ପଢ଼ିବ ।” ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଲୋକ, ଓଡ଼ିଆ ବୁଝିପାଇୁଥାନ୍ତି ମାତ୍ର, ମୋତେ ସେ ବଙ୍ଗାଳରେ କହୁଥାନ୍ତି, ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ କହୁଥାଏ । ମୋ ଜତିହାୟ ଓ ପାଚିବାରିକ ଅବସ୍ଥା ଟିକିନିଶି ବୁଝି ସେ କେତେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ତାର ଧାରାଂଶ : ଜୀବନରେ ଯାହା କରିବ କର, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମେ ପାଠପଢାଟା ସରିବା ଦରକାର ।

ଟେଷ୍ଟ ପଣ୍ଡା ଫଳ ବାହାରିବାର ମାସକ ପରେ ମୃମ୍ଭିମେଣ୍ଡାର୍ ପଣ୍ଡା ହେଲ । ଦେତେବେଳକୁ ମୋର ସବୁ ପାଠ ଠିକ୍‌ତାକୁ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସିବଣ୍ଟାସରେ ପଣ୍ଡା ହଲକୁ ଗଲି । ଦୁଅମ ଯାକାତ ମୋର ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ । ମୁଁ ବି ପଣ୍ଡାର୍ଥୀ, ପୁଣି ସମ୍ପିମେଣ୍ଡାରାର ! ତା’ର ମୋ କିଷ୍ଯୁରେ ଧାରଣା ଗ୍ରେଟ ହେଲ ପରି ଜଣାଗଲନାହିଁ । ସେ କେବଳ ପଣ୍ଡରିଲା, ଆପଣ କା’ମ ଅଙ୍କରେ ଫେଲୁ ହୋଇଥିଲେ ? ମୁଁ ତା ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ମିଥ୍ୟାଗୁର କରିଥିଲି, ସେଥିପାଇଁ ଅଛି ଲକ୍ଷ୍ମି ତହୋଇ ଯାହା କହିଲା, ସେଥିରୁ ସେ ବୁଝିଲ ଯେ ମୁଁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ତିପାଧିଧାର୍ ହେଲେହେଁ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାସ୍ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡା ଦେଉଛି ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ବଢାଇବା ନିମନ୍ତେ । ଦେଇଦିନ ପଣ୍ଡା ହଲରେ ଆଉ ଜଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପନିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା ; ସେ (ପଦ୍ମଶ୍ରୀ) କୃତାର୍ଥ ଆଶ୍ରମ । ମୋଠାରୁ ଆହୁରି ଦନ୍ତଘାଟ ଭିତରେ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ କଟାଇ ସେ ନୁଆ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଶୋଲି ପଣ୍ଡା ହଲକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେ ବାତ୍ରିବିକ କୃତାର୍ଥ । ଜୀବନରେ ସଫଳ-କାମ ହୋଇଛନ୍ତି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଯେପରି ହାଁଁ ହାଁଁ ଏବେ ବି ସେଇପରି । ବହୁତ କରିବାକୁ ବିଶ୍ଵରତ୍ନ, କିନ୍ତୁ ହୋଇଥିଲପର ଆଶିକୁ ଦିଶୁନାହିଁ । ଏବେ ବି ଏକମାତ୍ର ଆକାଂକ୍ଷା ‘ବୁଢ଼େ ଜୀ ଯବାନି’ ମୁହଁରେ ଓ ଲେଖାରେ ଦେଖାଇଦେଇ ସିଦ୍ଧି ।

ଜୀବନ ସଫଳ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସେଇ ସମୟକାରେ ଯେପରି ବନ୍ଧୁତା ଓ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଲା ସେତକ ମୋ ପକ୍ଷରେ ବଢ଼ୁମୂଳ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଟିଉସନ୍ କରି ବେଶ ପାଠ ପଡ଼ି ହେବ ଏବଂ ଭାଇ ଦୁଃଖୀ ପଢ଼ାଇ ହେବ ବୋଲି ଦୁଃଖ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଗଲା । ଯଦୁମଣି ନରେନ୍ଦ୍ର ମୋର ଫସ୍ତୁତ ଟିଉସନ୍ ଯିବାର ଦିନକ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଟିଉସନ୍ ଯୋଗାଇଦେଲେ । ଲେଖାଯୋଗୀ ଦୁଇ ଭାଇ (ବରେନ୍ କ୍ଲାସର) ଏକ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିବେ, ପନ୍ଥର ଟଙ୍କା ଦେବେ । ଟିଉସନ୍ରୁ ମାସକୁ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ! ମୁଁ ଜଣେ ଥିବା ଲୋକ ହୋଇଗଲା । ହିସାବ କରି ଦେଖିଲି, ଆମ ଦିନ ଭାଇ କୌଣସି ମେସରେ ରହିଲେ ସିନା ପଚିଶ ଟଙ୍କାରେ ଚଳି ନ ପାରିବୁ, ଗୁରି ଟଙ୍କା ଭଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ଘର ନେଇ ହାତରେ ରେଷେଇ କଲେ ଦୁଇ ଗୁରି ଟଙ୍କା ବଢ଼ିବ । ଏଇ ହିସାବ ଉପରେ ମୋ'ଠାରୁ ଦରିଦ୍ର, ଅଭିବର୍ତ୍ତ ପିଲଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫଳେ ପୁଣ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ।

କଟକରେ କଲେଜ ପଡ଼ା :

ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରିବା ପର୍ମିନ୍ଟ ଗାଁରେ ବା ସତ୍ୟବାଦୀରେ ରହି ମରିଜରେ ସମୟ କଟାଇବାର ହୌର୍ରାଗ୍ୟ ତ ନ ହେବାର କଥା । ମୋ ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରିବା ପୁଣ୍ୟ ପିଲଙ୍କ ସ୍ଥିର କୋଲିଗଲା । ମୋର କାର୍ଯ୍ୟମ ଦସ୍ତର ମୁଡାବକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଏ ଓଳେ ଯେ ଓଳି ଟିଉସନ୍ କରେ ; ବାଜା ସମୟରେ କଟକ ସହରର ପରିଷମା । ଗୁରି ଟଙ୍କା ଭଡ଼ାରେ ମୁକ୍ତି ଘର ଖଣ୍ଡ ଖୋଜା ହେଉଥାଏ । ତା ସଙ୍ଗେ କଟକର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ହେଉଥାଏ । ଦରିଦ୍ର ପିଲଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ସେ କାଳର ବଦାନ୍ୟ ଲୋକ ଜାନଙ୍ଗା ବାରୁ, ଚିନ୍ତାମଣି ବାରୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁଙ୍କଠାରୁ ଦରିଦ୍ର ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥାଏ । କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପରେ ଉକ୍ତର ପରିଜା ଓ ବିପିନ ବାବୁଙ୍କ ବଦାନ୍ୟଭାର ସୁଯୋଗ ବି ନେଇ ।

ଦିନେ ଜଣେ ପିଲା ପାଇଁ (କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାର ପ୍ରାୟ ୫ ମାସ ପରେ) ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କଲାବେଳେ ରାତ୍ରି ବାହାଦୁର ଜାନଙ୍ଗାନାଥ ବୋଷ ନିଜ ପାଇଁ କିଛି ନିଅ ବୋଲି ମୋତେ ଯାଇଲେ । ମୁଁ ବସ୍ତୁନ କଲି ଯେ, ମୁଁ ଦୁଇଓଳି ଟିଉସନ୍ କରି ଯାହା ପାରିଛି ହେଥରେ ଆମ ଦିନିଜଙ୍କେର ବେଶ୍ ଚଳିଯାଉଛି । ସେତେବେଳେ ସେ ମୋତେ ଆଉ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ୦ ମାସେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ମୋତେ କହିଲେ, ଭାଙ୍ଗର ସାନ ପୁଅକୁ ଟିଉସନ୍ କରିବାକୁ ! ମୁଁ ହଁ କରି ମୋର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଟିଉସନ୍‌ଟି ଆଉ ଜଣେ ଦ୍ୱାଙ୍କୁ ଦେଇ ଜାନଙ୍ଗା ବାବୁଙ୍କ ଟିଉସନ୍ ଗ୍ରହଣ କଲି । ମାସକ ପରେ ମୋ ଗୁହଟି ମୋ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୟାପା ଥୋଇଗଲା । ଯେ କ’ଣ ବୋଲି ପୁଣ୍ୟବାରେ ସେ କହିଲା, ବାବା ଆପଣଙ୍କ ଦେଇଛନ୍ତି । ଲଜ୍ଜାଫାଟି ପକେଟରେ ପୁଣ୍ୟକରିଦେଲି, ଟିଉସନ୍ ସରିଲା । ବାଟରେ ଟଙ୍କା ଗଣୀଲବେଳିକୁ ୪ଟା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ । ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲା ପୁଣ୍ୟ ଟିଉସନ୍ ପନ୍ଥର ଟଙ୍କା ପାରିଥିଲେ । ହଠାତ୍ ମନରେ ହୋଇଗଲା, ଜାନଙ୍ଗା ବାରୁ ଭୁଲରେ ଖଣ୍ଡ ନୋଟ ଅଧିକା ଦେଇ ପକାଇଛନ୍ତି ।

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଫେରିଲି । ତାଙ୍କ ମିସଲ ଗୁଲିଆଏବା ସେତେବେଳକୁ ଦଶଟା ବାକି ସାରିଆଏ । ବାହି ଦୁଇଟା ଯାଏଁ ମିଶ୍ରର ଦାସଙ୍କ ମିସଲ ଗୁଲିଥିବାର ପରେ ଦେଖିଛି । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଅଛି ବିନାତ ଭାବେ ଜଣାଇଲି ଯେ, ବୋଧଚ୍ଛେଷ ଗୋଟିଏ ନୋଟ୍ ମୋତେ ଅଧିକ ଦିଆହୋଇଯାଇଛି । କୃଷ୍ଣମି ସୋଧରେ ତାଙ୍କ ମୁଁ ଆଚକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସେ କହିଲେ, “ଯାଥ, ଆର୍ ବାଡ଼ାବାଢ଼ି କରେ ନା । ଜାନଙ୍କା ବୋଷେର ଏମନ୍ ଭୁଲ ହୁୟିନା ।”

ବାଡ଼ାବାଢ଼ିର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନପାରି ମୁଁ ଯୁମାଣ ହୋଇ ଫେରୁଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ବାହାରକୁ ଯିବା ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଜୁନ୍ନୁଗୁରଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ପିଲାଟି ଭଲ ପଢାଉଛି । ମୋର ସାନ ପିଲାଟା ସ୍ଥାକୁ ମାନୁଷ । କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦେଲି । ସେ ଆପରି କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା ପୂର୍ବ ଟିକ୍ଟର ତ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲା, ମୋତେ କାହିଁକି କୋଡ଼ିଏ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପୂର୍ବେ ସ୍ଥାକୁ କିନ୍ତୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବି ବୋଲି କହିବାରେ କହିଥିଲା, ମୋର ଟିକ୍ଟିମରୁ ଯେତେ ମିଳୁଛି ତାହା ଆମକୁ ଯଥେଷ୍ଟ । ନିଜେ ପଡ଼େ, ଦୁଇ ଏକକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଟି. ଏମ୍ ଏକାଡେମୀରେ ପଢାଏ ।’ ଏତକ କାନପାଦ ଶୁଣି ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଘରକୁ ଫେରିଲି । ପରିଶ ଟଙ୍କା ଆୟ ପଞ୍ଚଦଶଶକୁ ଉଠିଗଲା ।

ସେ ତ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କଥା । ପଶ୍ଚାତ ଫଳ ବାହାରି-ବାକୁ ହଟ୍ଟେ ଖଣ୍ଡେ ଥାଏ ଯତ୍ୟବାଦୀ ଗଲି ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ । ସେଠାରେ ସେଇ ଦିନେ ଦି’ଦିନ ରହିଲି, ତା’ର ଭିତରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଟକ ଆସିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଦଶଜଣ ବାହାରି-ପଢ଼ିଲେ । ଦୁଇନ୍ତ ଆସି ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେଏ ଘର ଭଡ଼ା ନେଲି । ବ୍ୟକ୍ତି ହେଲା, ସମସ୍ତେ ମେଘରେ ଖାଇବେ, ଆମେ ଦିନିହେଁ ସେଇଥରୁ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ବୈଷ୍ଣବ କରିବୁ । କୁତ୍ତାଏ ଦିନ ପେହିପରି ଗୁଲିଲା । ଟି. ଏମ୍ ଏକାଡେମୀ ପଛପଟେ କଣେ ପୂର୍ବ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରେ ଦଶଟଙ୍କାର ଟିକ୍ଟିମର ଗୋଟେ ଆସି ମୋ ଉପରେ ଲଦି ହେଲା । ମେଘରେ ଆମେ ଦିନିହେଁ ଖାଇଥିଲେ ବି ଚଳିଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ହାତ ବୈଷ୍ଣବ ମନକୁ ପାଉଥାଏ, ଏବଂ ଅନଶ୍ଵର ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଗୁରୁତା ବି ଟିକ୍ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ସମ୍ପିଲିମେଘାସ ପିଲା । ବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତାରେ ପାୟ କରିଥିବା ପିଲେ ସମ୍ପିଲିମେଘାସ ପିଲାଙ୍କୁ ସେ କାଳେ ଟିକିଏ ଛୋଟ ନଜରରେ ଦେଖେନ୍ତି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ମୋତେ ସେପରି ସାନମାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମୁଁ ତ ସାଧାରଣ ଫାଷ୍ଟଲିଅର ଗ୍ରୁହିଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ବଡ଼, ବାହ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧଜତା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବେଶୀ, ଦୁଇ ଗୁରିଟା ଟିକ୍ଟିରିଏଲ ଲ୍ଲାଇର ପଶ୍ଚାତାରେ ମୋ କୃତିତ୍ତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁବାରେ ମୁଁ ଜଣେ ମାର୍କିମର ଛୁଟ ହୋଇଗଲି । ମୋର ସହପାଠୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାନୋଥ ମହାନ୍ତି, ଅବସରପାତ୍ର ଆଜ. ଏ. ଏସ୍. ; ଆଉ ଜଣେ ନିଶିଲ୍ ଗାଙ୍ଗୁଲି, ଗୋପାଳ ବାବୁ ପ୍ରଫେରଙ୍କ ପୁଅ, ଆଉ ଜଣେ ଗୋବିନ୍ଦ କୁଟ୍ଟ କଲିଜିଏଟ୍ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ପୁଅ । ଆମ ଯତ୍ୟବାଦୀ ରମକୁଣ୍ଠ ନନ୍ଦ ଓ ଗୌଣ୍ପଦ ହିପାଠି ମଧ୍ୟ ଥାନ୍ତି । ଭାରି ବାଦ-ବୁଦ୍ଧିଆ ହୋଇ ପାଠ ପଡ଼ା ହେଉଥାଏ । ଟର୍ମିନାଲ ପଶ୍ଚାତାରେ ମୁଁ ଫାଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, କିନ୍ତୁ

ବାର୍ଷିକ ଓ ଦ୍ୱିବାର୍ଷିକ ପଶ୍ଚାତରେ ମୁଁ ୩-୪ ଜଙ୍କେ ଭଲକୁ ଖସିଯାଏ । ଆମ ପଶ୍ଚାତା ବେଳକୁ ମୋ ଟିରୁଥିଲ ପଶ୍ଚାତା । ପୁଣି ସେତେବେଳେ, ବାଣୀବାଦରୁ କଲେଜକୁ ଯିବା ଆସିବା ଏବଂ ତିନୋଟିଯାକ ଟିରୁଥିଲର ଦେର ଦେର ବୁଲିବାରେ ଦେଇନକ (ରବିବାର ଓ ଛୁଟିଦିନ ଗୁଡ଼ି) ୨୭ ମାର୍ଚ୍ଚି ଗୁଲିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଆମର ସକାଳ ହୃଦୟ ଟାରେ । ମୁଁ ଚାଲୁ ଲଗାଇଦିଏ ଏବଂ ଭାଇ ଦୁହେଁ କାୠ-ଯୋଡ଼ିକୁ ଗାଧୋଇ ଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ପିଇବା ପାଣି ମାଟିଏ ଧରି ଫେରିଲ ବେଳକୁ ଭାଇ ଡାଲି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ଭାଇ ଗଲା ହୋଇଯାଏ, ଓ ଡାଲି ଛୁଙ୍କ ହୋଇଯାଏ । ଦୁଇ ମିନିଟ୍ ଭାଇରେ ମୁଁ କୁଥୁମ୍ ମୁଲେ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ଆସି ବପିଯାଏ । ଯାହା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଯେଉଁକି ଲେଖାଏଁ ବଢ଼ା ହୋଇଥାଏ ସେତକ ପାଠି ନ ପିଟାଇ ଖାଇବାର ନିଷ୍ଟମ । ଭାଇ ଗୁରୁତିଆ ହୋଇଛୁ ବା ଡାଲ ପିଇନାହିଁ ବୋଲି କେହି କହିଦେଲେ ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ମୋର ହାତ ଉଠେ । ହାତ ଉଠିଲେ ତ ମାରିବାବାଲ ଓ ମାଡ଼ ଖାଇବା ବାଲ ଦୁହେଁ ଛୁଆଁଛୁଇଁ ହେବାର ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭୁ ଜଣକୁ ଅବସ୍ଥାରତ୍ତରେ ଉଠିବାକୁ ପଡ଼େ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦଶା ଥରେ ମାତ୍ର ପଞ୍ଚଥିଲ ପରି ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଆମେ ଖାଇକର ଉଠିଲିବେଳକୁ ଅଧେ ଭାଇ ଅଟିକାରେ ଥାଏ । ସେଥିରେ ପାଣି ତାଳେ ମିଶାଇ ଆଟିକାଟା ଚାଲି ଉପରେ ଥୋଇଦେଉଁ । ତିନିଟା ଆକୁ ଚାଲିରେ ପଡ଼େ ; ରୋଷେଇ ଘର ବନ୍ଦ କରି ମୁଁ ଯାଏଁ ଟିରୁଥିଲକୁ । ଯକାଳ ଓଳି ଦି'ଟା—ଗୋଟାଏ ମିଶନ ରୋଡ଼ରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ତଳ ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାରରେ । ସାଢ଼େ ୭ଟାରୁ ସାଢ଼େ ୯ଟା ଭାଇରେ ଏ ଦି'ଟା ଯାର ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲିବେଳକୁ ଦୁଇ ଭାଇରୁ ପାଠରେ ମୁହଁ ଦେଇ ଭାଇନାଙ୍କ ପାଦ ଶବକୁ କାନ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଧରୁଆ ଧୋଇ ହୋଇ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଅଭିଯାନ ପଖାଳ ଆକୁ ପୋଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ଖାଇ ସେ ଦୁହେଁ ଯାନ୍ତି ସୁଲକ୍ଷ୍ଣ, ମୁଁ ଯାଏଁ କଲେଜ । ମୁଁ ଫେରିଲ ବେଳକୁ ଭାଇ ଦୁହେଁ ଆସି ଚାଲି ଲଗାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଦଂଧ୍ୟା ବେଳକୁ ଶିଆ ଯାର ମୁଁ ଯାଏଁ ଟିରୁଥିଲ, ସେ ପଡ଼ି ବସନ୍ତ । ସାଢ଼େ ଥାଠା ବେଳେ ମୁଁ ଫେରିଲେ ପୁଣି ପଖାଳ ଆକୁପୋଡ଼ା ଭୋଗ ଖାଇ ସେ ଶୁଅନ୍ତି ଓ ମୁଁ ପଚାପଢ଼ିରେ ଲାଗେ ।

ଥରେ ଏଭଳି ପଠପଢାରୁ ସମସ୍ତେ ପୋଡ଼ି ମରିଥା'ନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ତ୍ଵପରଦିନ ଟମ୍ବନାଲ୍ ପଶ୍ଚାତା, ସାଢ଼େ ନ'ଟା ରାତରେ ମୁଁ ଗୋଟାକ ପର୍ମିନ୍, ପଢ଼ିବି ବୋଲି ସଂକଳିତ କରିଦେଇ ତତ୍ତ୍ଵନୀୟରେ ଆସ୍ତ୍ରୋଜନ କରିଦେଲି । ମଣାଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ଦୁଇ ଝଣ୍ଡ ମଣାଙ୍କ କରିଥାଏଁ, ଝଣ୍ଡେ ମୋର, ଆରଝେ ଟିକିଏ ବଡ଼, ସେ ଦୁହୁଙ୍କ ପାଇଁ । ଶେଷ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସତରଙ୍ଗି ଉପରେ ଝଣ୍ଡେ ଝଣ୍ଡେ ଗୁଦର, ଗୁଦର ଅସ୍ତ୍ରବରେ ଚାଲୁଗା । ସତରଙ୍ଗି ଓ ଗୁଦର ମହିରେ ଓଡ଼ିଶ ଭେଳାବାନ୍ତି ଅପକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ଆକୁଥ ଲଭିବାକୁ । ଦୁଇଟିଯାକ ସତରଙ୍ଗି ଉପରୁ ଓଡ଼ିଶମାନଙ୍କ ଗିରିଷ କରି ଲ୍ୟାମ୍‌ରେ ପକାଇଲି । ଲ୍ୟାମ୍‌ରି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଓ୍ଧ୍ୟାଳ ଲ୍ୟାମ୍‌ । ଭଲ ଆକୁଥ ବୋଲି ଯେଇଥିରେ ମୁଁ ପଡ଼େ । ସେଇଟିକୁ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ରଖି, ମଣାର ଭାଇରେ ଶୋଇ ମୁଁ ମୁଗେପୀୟ ଇତିହାସ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ

କଲି । କେତେବେଳ ପରେ କେଜାଣି ମଳର ବିକଳ ଚିହ୍ନାରରେ ମୁଁ ଉଠିଲାବେଳକୁ ମଣାଶିକୁ ନିଆଁ ଘେରିଦେଇଛି । ମୋ ମାଣ୍ଡିରେ ନିଆଁ, ବାଳରେ ନିଆଁ ଧାସ ବାଜିଆଏ । ଦେଉର ଉତ୍ତରାଯର ଯେଉଁ ଶଟି ପଶ୍ଚାତ୍ ହେବାର କଥା ଠିକ୍ ସେତକ ଜନ୍ମଥାଏ । ମଳର ନିଦ ଭାଜିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ, ମୋ ନିଦ ତ ମୁଁ ଜଳିପିବା ପରେ ଭାଜିଆ'ନ୍ତା, ଭଗ୍ୟକୁ ତା' ନିଦ ଭାଜିଲ । ତଦଣେ ନିଆଁ ଲିଭଲ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍ତର ବିନା ମଣାଶିରେ ଦୟମ୍ପତ୍ର ଶୋଇପଡ଼ିଲେ । ତହୁଁଆରଦିନ ସକାଳୁ ଫୁଲି ମାମୁଲ କାର୍ଯ୍ୟମ । ନିଆଁ ଲଗିବା ଫଳରେ ମୋର ଏତକି ଲଭ ହେଲା ଯେ, ମୁଁ ଉତ୍ତରାୟ ବହୁଟି ହାତରେ ଉତ୍ସରିଦେଲି । ଭଲ ମନେରହିଲ, ଯୁଁ ଈମିନାଳରେ ମୁଁ ଉତ୍ତରାୟରେ ଫାଷ୍ଟ ହେଲି ।

ମଳ କୁଳ ଏକାତେମୀରେ ପଡ଼ିଥୁଁନ୍ତି । ହେଡ଼ିମାଙ୍କର ପୂର୍ବତ ନିମାଙ୍କିରଣ ଚ୍ୟାଞ୍ଚ ପଢ଼ିନାୟକ । ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ । ଫେରି ମେଲାପୀ, ଦୁଃଖ ଶୁଷ୍କଙ୍କ ହେମତ ଦେବାବାଲୁ ଶିଷ୍ଟକ ତାଙ୍କ ପରି ଆଉ କିଏ ଥିଲ ପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ମଳ ସୁଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନଜରରେ ପଢ଼ିଥାଏ । କୁଳର ମୁଣ୍ଡର କୌଣସି ବିକାର ଯୋଗୁଁ ଭାଇନା ପରି ପାଠରେ ପାରେନାହିଁ । ମହିରେ ବାଧ ହୋଇ ତା' ପାଠ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଗାଁରେ ତା' ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଉଭବା ପାଇଁ ପଇସାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲୁଁ ।

ମଳ କୁଳଙ୍କ ଯୋଗୁଁ, ବିଶେଷକର ନିମେହେ ବାବୁଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ପି. ଏମ୍. ଏକାତେମୀର ସବୁ ଶିଷ୍ଟକ ମୋତେ ଚନ୍ଦ୍ରିଆ'ନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତର ବସନ୍ତ ବାବୁ, ଅଶ୍ଵିନୀ ବାବୁ, ନରସିଂହ ମାହାପାତ୍ରେ, ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ରେ, ଭୋଲ ପଣ୍ଡିତେ ଓ ଗଦାଧର ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାମ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସବୁଠାରୁ ଗଦାଧର ପଣ୍ଡିତେ ମୋତେ ଖୁବୁ ପଥନ କରୁଥାନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । ଥରେ କହୁ କହୁ ଦେଆଡ଼ା କଥାଟେ କହିଦେବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଚିଲି । ଗଦାଧର ପଣ୍ଡିତେ ସେକେଣ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଭୋଲ ପଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ହେଲେହେଁ, ଗଦାଧର ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମାନ୍ୟ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବେଶୀ । ପଣ୍ଡିତେ ଅଛି ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ, ଅଛି ସମ୍ବୁଦ୍ଧିଆ । କଟକୀ ଭଣ୍ଟାଶମାନେ ଯବନଙ୍କୁ ଷୌର କରନ୍ତି ବୋଲି ପଣ୍ଡିତେ କଟକରେ ଶିଅର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତି ଶନିବାର ଭୂବନେଶ୍ୱର (ତାଙ୍କ ଘର) ଯା'ନ୍ତି, ରବିବାର ଦିନ ଲଣ୍ଠିତ ମୁଣ୍ଡ ହୋଇ ସୋମବାର ଦିନ ଦକାଳେ କଟକ ଆସନ୍ତି । ଏଠାରେ ହାତରେ ରୋଷେଇ କରି ଖା'ନ୍ତି । କଟକିଆ ମୁଢ଼ୀ ଉଷ୍ଣତା ମଧ୍ୟ ପାଠିରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ମିଠାପିଠା ତ ଖା'ନ୍ତି ନାହିଁ, ବୃଥା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି । ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ରୋଗ, ବିଶେଷଗର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାରେ ଜୀବ । ପୁନର ବାଳିକା କହିଲେ ତ ଭୂଲ, ପୁନର କଥା ବି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ଯେ କହନ୍ତି । କ୍ଲାସରେ ଯେଇଆ, ଯାଙ୍କୁମେଲ କଥାବାର୍ତ୍ତିର ବି ଯେଇଆ । ଗୋଟାଏ ଶନିବାର ତାଙ୍କର ମୋର ରେଳରେ ସମୟାପୀ ହେଲି । ଖୁବୁ ଆଦରରେ ପାଠରେ ବସାଇଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତି ହେଉ ହେଉ ମୋର ଓ ତାଙ୍କର ପରିଚିତ ଜନଙ୍କ ଖବର ପଚାରିଲେ । ତାଙ୍କର ଖୁବୁ ଦେଖି ଖେପ ଥାଏ । ମୁଁ କହିଦେଲି ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନାୟ । ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ? ମୋ ଉଳିଆ ଜଣେ ଶୁଣ ଶୋଚନାୟ । ନ କହ ଶୋଚନାୟ କହିବା ଶୁଭୁତର ଦୋଷ ହୋଇଗଲା ।

ଅବସ୍ଥାର ସେ ସ୍ବୀ ଲିଙ୍ଗ ! ଆମେ ସତ୍ୟବାଦିଆ, ସ୍ବୀ ଲୋକଟି ସୁନ୍ଦର ବୋଲି କହୁ । ଅବସ୍ଥାର ବିଶେଷକୁ ଆକାଶାନ୍କ କରିବା କଥା ମୋ ମନକୁ କାହିଁକି ଆପଣା ? ଦୁଃଖରେଣ ସେ ବାରମ୍ବାର କହୁଥା'ନ୍ତି, 'କ'ଣ କହିଲ, ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ !' ମୁଁ କଥା ମନକୁ ନ ନେଇ ବାରମ୍ବାର କହୁଥାଏ, 'ହଁ, ଆପଣେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ । ବୋଧହୃଦୟ ତାଙ୍କ ଟାଇପ୍-ଏଟ୍ ହୋଇଛି ।' ପଣ୍ଡିତେ ଟାଇପ୍-ଏଟ୍ ବି କହୁବାବାଳ ନୁହନ୍ତି । ଫୁଟବଲକୁ ଚର୍ମକନ୍ଦଳ ବୋଲି କହନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତେ ତର୍କିମା କରି କହିଲେ, 'ଓ ଅନ୍ତିକ ଜୁର । ସାନ୍ଦିପାଦକ ବିକାର ବି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଦୁରାଗେଣ୍ୟ ବ୍ୟାଧ ନୁହେଁ ।' ଏତକ କହି ପୁଣି ଦେଇ ପ୍ରଶ୍ନ, 'କ'ଣ କହିଲ ବାବୁ ; ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ ।' ନୁଆ ହୋଇ ଖୋଲିଥିବା ମଞ୍ଚେଶ୍ଵର ଷ୍ଟେସନରୁ ଗାଡ଼ି ପୁଣିବାରେ ମୋର ଜ୍ଞାନୋଦୟ ହେଲା । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପଦଟାଏ କହିବି ବୋଲି ଅଶ୍ଵାରିଦ୍ଧ ରହିଲି । ତାଙ୍କର ବା ମୋର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗକୁ ସେ ଭୁବନେଶ୍ବରଠାରେ ରେଳରୁ ଓହ୍ଲାଦି ଓହ୍ଲାଦି କହିଲେ, 'ହଉ ଯାଥ, କଟକ ଫେରିଲେ ଆସିବ । ହଁ, କହିଲ ପରା-ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ !' ମୁଁ ହସ୍ତରବରେ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଦକୁ ଗୁରୁ କହିଦେଲି, 'ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ! ଆପଣ ଲିଙ୍ଗଟି ଧରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିପାରିନଥିଲି ।' ପଣ୍ଡିତେ ବୁଲିପଡ଼ି ତାଙ୍କ ତମ୍ଭା ରଙ୍ଗ ଆଖିରେ ମୋତେ ପୋଡ଼ିଦେଲା ପରି ଗୁରୁଲେ ଓ 'ହଁ' ବୋଲି କହି ଗୁରୁଗଲେ । ଏ ଶବଟା ସେ ଯେପରି ପୁରରେ କହିଲେ ସେଥିରୁ ମୁଁ ଭାବାର୍ଥ ରୁହିଲି, ସେ ମୋତେ ଭଲାପିଲ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ ଭୁଲ କଣିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଭୟରେ ମୁଁ ସୁଡି ବୁଝି । ମୋଆଡ଼ୁ ଏହା ଏବେ ସରସ୍ପଥମ ଲେଖିଛୁ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତେ କଟକ ଫେର ଏକଥା ନିମେଇ ବାବୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଶିଳ୍ପକମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ମୁଁ କେତେ ବନ୍ଦିଆ ପିଲ ପ୍ରଗ୍ରାମ କରିଦେଇଥା'ନ୍ତି । ମୁଁ ଦିନେ ଯାଇ ହେଉମାନ୍ତକୁ ନମସ୍କାର କରୁ କରୁ ସେ ହସି ହସି ଆସି ମୋତେ କୁଣ୍ଡାଳ ପକାଇ କହିଲେ, 'ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଠିକ୍ ଓଷ୍ଠୁ ଦେଇଛୁ ।' ସେ ରହିଥିଆ ଲୋକ ବୋଲି ହିନା ଏପରି କହିଲେ, ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରିଛୁ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶେଷ ଅନୁଭବ ହୋଇଥିଲି । ଗଦାଧର ପଣ୍ଡିତେ ଗଲ ଦିନଠାରୁ ହୁନ୍ତି ପର ଆମ ଭାଷାରେ ବିଶେଷକୁ ବିଶେଷ ସଙ୍ଗେ ଲିଙ୍ଗିତ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ସରଛି ।

କଲେଜ ଖୋଲିଗଲ । ମୁଁ ମହିରେ ମହିରେ ଯାଇ କଲେଜ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାରି ଆୟୁଥାଏ । ନୁଆ ପିଲମାନେ ଆସି ନାମ ଲେଖାଉଥା'ନ୍ତି । ଜୁଲାଇ ପନ୍ଥରଠାରୁ କ୍ଲାସ୍ ଆର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ମୋର ମନ ହାଇଁପାଇଁ ହେଉଥାଏ, କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାନ୍ତି, କ୍ଲାସରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ବୋଲି । ପରସ୍କା ଫଳ ବାହାରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ବୋଲି ମନରେ କହିପକ୍ଷକ ଉପରେ ଘର ହେଉଥାଏ । ନାମ ଲେଖାଇବା ପରିସା ଜୁଲାଇ ମାସ ମହିନ୍ଦୁ ପକେଟରେ ଯାଇତା ହୋଇ ରହୁଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଜୁଲାଇ ଯୋଗୁଁ ସେଥିରୁ ଦିଅଶା ଗୁରୁତା ନଥିଲା ହୋଇଗଲେ ତାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରି ସମାନ କରି ଦେଉଥାଏ । ବାଷିକ ପରସ୍କା ଫଳ ସେବନ (୧୯୭୫) ସବୁବର୍ଷ ଧରି ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ବାହାରି ଯାଇଥିଲା । ସପ୍ତିମେଶ୍ଵର ପରସ୍କା ହେଲା ମେ' ମାସ ଶେଷରେ ବା ଜୁନ୍ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ, ଠିକ୍ ମନେନାହିଁ । ଦୁଇ ମାସ ଭିତରେ ଫଳ ବାହାରିବାର କଥା । ଜୁଲାଇ

ଶେଷ ସପ୍ତାହବେଳକୁ ମନ ଭାବ ଉଚ୍ଛଳ ହେଲା । ଇତିହାସ, ଲଜିକ୍ ଓ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ନେବି ବୋଲି ଆଗରୁ ସ୍ଥିର କରିଥାଏ । କ'ଣ କ'ଣ ବହୁ ଚକ୍ର ବୁଝି ଖଣ୍ଡ ଦିଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏ ପଢା ବହୁ ବି ସଂଗ୍ରହ କରି ସାରିଥାଏ । ଟିଉସନ୍ ପାଇଁ ଆଗରୁ ଖଣ୍ଡ ଇଂରେଜି ଡିକ୍‌ସିନାର୍ଜୁ (Chamber's) ସଂଗ୍ରହ ହୋଇଥାଏ । ମନ ନିଜାନ୍ତ ଅଥୟ ହେଲାରୁ ପଢା ବହୁରୁ କେତେ ପରି ଲେଖାଏ ପଢି ପକାଉଥାଏ । ଇଂରେଜି ପାଠ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ବହୁ ତ ମୂଳରୁ ଶେଷ ଯାଏ ଲେଉଟାଇଦେଲି ।

ନୂଆକରି କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିବା କେତେଜଣ ପ୍ରତିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ ହୋଇ କେତେ ପଢା ହେଲଣି, ଆମେ ସେ ପରେ ନାମ ଲେଖାଇବୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରିଟ୍ ମ୍ଲିବ କି ନାହିଁ ବାରମ୍ବାର ବୁଝା ହେଉଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ମୋ' ରିପରେ, ସାଇରେ ଓ ତଳେ ପଢ଼ିଥିବା କେତେଜଣ ବାର୍ଷିକ ପର୍ଯ୍ୟାନରେ ପାୟ କରି ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତିରୁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନସ୍ତ୍ର ସହଯୋଗ ରଖି ପଢା ଓ ପ୍ରଫେସରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଉତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଲୁଳିଥାଏ । ବାର୍ଷିକ ପର୍ଯ୍ୟାନରେ ପାହୁଁ କରିଥିବା ସଙ୍ଗୀକ୍ରମରୁ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଆସି ଶେଷରେ ଆବର୍ତ୍ତିତ ହେଲେ । ନାମ ଲେଖାଇବା ପିୟ ଯୋଗାଡ଼ କରିପାରିନଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଲେଖାଇବାରେ ତେବେ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଦିନେ ମୋତେ ଖୋଜି ଖୋଜି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ରହିବା ଜାଗା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା । ମେୟରେ କିନ୍ତୁ ପରିମା ଆନ୍ତରିନ୍ୟ ଦେଇ କଲେଜ ଅର୍ଥପକ୍ଷକୁ ଗଲାବେଳକୁ କାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ଯାତ ଟଙ୍କା ନିଅଣ୍ଟ । ମୋର ପକେଟ୍ରେ ମହନ୍ତୁଦ ଥିବା ନାମ ଲେଖେ ଟଙ୍କାରୁ ତାଙ୍କ ଅଭିବ ଭରିଣା କରି ନାମ ଲେଖାଇଦେଲୁଁ । ମୋ ନିଜ ନାମ ଲେଖାଇଲା ଫରି ଲାଗିଲା ।

ତା'ର ଦିନେ ଦୂରଦିନ ଭିତରେ ଫଳ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ମୋ' ନାମ ପାଣ୍ଡ ତରିଜନିରେ । ସେ ପର୍ମିନ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ପର୍ଯ୍ୟାନରେ କେହି ପ୍ରଥମ ଟ୍ରେଣ୍ଟରେ ପାୟ ନ କରିଥିବାରୁ ମୋର ଟିକିଏ ବାହାଦୁରି ବଢ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ କାନ ଦେବାକୁ ମୋର ଫୁରସତ୍ତବ କାହିଁ ? ନିଅଣ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା ଭରିଣା କରି କଲେଜ ଅର୍ଥପକ୍ଷ ରକା ପାଖେ ଯାଇ ଠିଆ ହେବାକୁ ଅଠରୁଟିଲିଙ୍ଗ ଘଣ୍ଟା ତେବେ ହୋଇଗଲା । ଏ ବିଲମ୍ବ ମୋତେ ସେଇ ବାଧୁଥାଏ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବାଧୁଥାଏ ତିଥିରୁ ତେବେ ବେଶୀ । ଏ ବାଧାର ଉପଶମ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରହିତ ଧନ୍ୟରୁ ରଖି ପାଞ୍ଚଟା କୁଡ଼ିଆ ଦେକାନରେ ପୁଣି କମିଶିବାର ବେଶ ମନେଥିଲୁଁ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଏ ବୃଥା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଖୁବ୍ କୁହୁକୁହୁ ହେଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ରାଏ ଦେଲି, ‘ତିନି ଟଙ୍କା ଯଦି ଭରିଣା କରିପାରିବା, ତେବେ କ'ଣ ଆଉ ପାଞ୍ଚଟା ପାଇଁ ଅଟକିଯିବ ?’

ନାମ ଲେଖ୍ନା ହୋଇଗଲା ଓ ନିମ୍ନମିତ କଲେଜକୁ ପଦ୍ୟାଳା ଆଚମ୍ପ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳେ ବୟା ବାହାରାଦ ସତ୍ୟବାଦୀ ମେୟରେ । କଲେଜ ସେଠାରୁ ସମାନ ତିନି ମାଳଳ । କିନ୍ତୁ ଦିନ ପରେ ସେଠାରୁ ଆସି ବାହାରାଦରେ ଗୋଟିଏ ସୁତନ୍ତ ଘର ନେଇ ରହିଲୁଁ । ସେତେବେଳେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଡ଼ିଶ୍ଯେକେଟ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦଉଙ୍କର ଘର—ରୂପ ଟଙ୍କା ଭଡ଼ା, ଓପର ସାହାଲରେ ରହିବା ଘର ବଖରାଏ, ତଳ ସାହାଲରେ ରୋଷେଇ ଘର

ବହୁରୂପ । ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଅଗଣୀ, ଅଗଣୀରେ କୁଆ । ଆଉ ଜଣେ ମାନ୍ଦ ସେ ଖେଳ ଗୁରି ଟଙ୍କିଆ ଉଡ଼ାଟିଆ—ଜଣେ ବୟସ, ମାତ୍ରପର ଓଙ୍କାଳ ମୋହଶାର । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ଘନିଷ୍ଠତା କାହଁ କାହଁ ହୋଇଗଲା । ସେ ଆମକୁ ନିଜ ପୁଅ ପରି ସେଇ କୁରୁଆ'ନ୍ତି ଏବଂ ଆମର ଅଣ୍ଣନିଅଣ୍ଣବେଳେ ଆଗ୍ରହରେ ଗୁରଣୀ ଆଠଣ ଉଧାର ବି ଦିଅନ୍ତି । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ପୁଣ୍ୟାଟରେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାକୁ ଗୋଟିଏ ଘରଭଡ଼ା ନେଇ ଉଠିଗଲି । କିନ୍ତୁ ଏହି ବୃଜଙ୍କ ଦଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ଭୁଟିଲା ନାହିଁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ସେ ଆସି ଆମ ଖବର ବୁଝିଯା'ନ୍ତି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେପରକ ଟିଉନରୁ ଫେରିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ବୟାରେ ମୁହଁ ମାରିଦେଇ ଆସେ । ମୋ'ର ପଢ଼ା ସରିବାର ୧୦ ବର୍ଷରେ ସେ ମଲେ ; ସେଇନ ପର୍ମିନ୍ଟ .ସେ ମୋର ମୁରିବା ଭଲିଆ .ଆରଣ କରି ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ସବୁବେଳେ ମୋର ପ୍ରଣାସା, କେବଳ ମୁଁ ବ.ଏ. ଶେଷ ଜ୍ଞାପରେ ପଢ଼ି ଥିବାବେଳେ ମୋତେ ସେ ଥରେ ମାନ୍ଦ ଗୁରିଯାଇ ବାଲୁଙ୍ଗା ବୋଲି କହିଥିଲେ ଏବଂ ଯାହାର ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ସେ କଦାପି ବଡ଼ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନ ଦୁଃଖରେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାର କାରଣ, ବ.ଏ. ପାସ କଲା ପରେ ଡେପୁଟି ସବତେପୁଟି ଗୁରୁକରି ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଦେବାକୁ ମୋର ଦୃଢ଼ ନାପ୍ରିବାଣୀ । କିନ୍ତୁ ଏ ଗ୍ଲାନି ମୋ ପକ୍ଷରେ ବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହସ୍ତାଏ ବ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଏ ଘଟଣାର ପୋ'ଳ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରେଟିଆ ଗୁରୁର ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ଗୋଟିଏ ସଂକାର୍ଣ୍ଣ ଘରେ ରହିଥାଏ । ଯାମଲ ନା ଯାମନ୍ତ୍ରାୟୀ, ସେଇ ବୃକ୍ଷ ଦୈବାତ୍ମ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲେ ; ମୋ ସଙ୍ଗେ ମୋ ରହିବା ଘରକୁ ଆସିଲେ । ଆଗରୁ ତ କହୁଛି ସେ ମାତ୍ରପର, ଖାନ୍‌ଦାନ୍ ଲୋକ ; ଓଙ୍କାଳ ମୋହଶାରଙ୍କ ସାଭାବିକ ବୁଦ୍ଧିଷ୍ଠ ଚକ୍ରର ନ ଥାଏ । ଦୁଃଖ ସୁଖ ପରେ, ଯୋଉରେ କହିଲେ, ‘ଗୁରୁର କରିବାର କଲ, ବେଳେ କରିଥିଲେ ଏତେବେଳକୁ ସବୁତୁରିଜନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହୋଇଥା'ନ୍ତି । (ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଅମଲର ସ୍ଥାନ କଥା—ସବୁତୁରିଜନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ବୋଲି କହିଲେ ଭାବ ବଡ଼ଲୋକ, କ୍ଷମତାପନ୍ନ ଏବଂ ସଙ୍ଗତିପନ୍ନ ମଧ୍ୟ । ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନେ ସେତେବେଳକୁ ଦେଇ ପାହିଆ ଯାଏଁ ଚଢ଼ ସାରିଥା'ନ୍ତି ।) ତମେ କିଲଟର ହୋଇ ପାରିଥା'ନ୍ତି । ମଝି ବୟସରେ ଆସିଲ ଯେ କୋଉୟାଏଁ ଦିବ ? ପଢ଼ିବରଣ ଦାସେ ସେତେକେଣେ ହୋଇଛନ୍ତି !’ ଯେୟେ ୧୯୪୮ କଥା । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଶେଷ ସାଷାତ ହୋଇଥିଲୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ୧୯୫୫ ପ୍ରେସ୍ରାବରେ । ଗୁରୁର ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ବୋଲି ପରମର୍ତ୍ତା ଦେବାକୁ ଆସିଥିଲେ ।

ଗୁରୁଏ ଅମଭା ମାଡ଼ ହୋଇଗଲା । କହୁଥିଲି ୧୯୭୫ କଥା ୧୯୫୫ର କଥା ଯାଏଁ ମନ ଗୁଲିଗଲା । କଲେଜକୁ ପଦଯାତ୍ରାର ସୁତ୍ତ ଦାଇତି ରଖିବାକୁ କେତେ ଜଣ ଗୁହାନ୍ତି ? କିନ୍ତୁ ସେ ବେଳର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ କାହଁ କାହଁ ହୁରି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଛୁ । କଲେଜରେ ପଣିକାଳି, ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶରଙ୍ଗଠାରୁ ସଂସ୍ଥାତ, ଓଷ୍ଠନ୍ ସ୍ଥିଥୁଠାରୁ ଲିଖାନ୍ତା ସାହେବଠାରୁ ଜଂରେ ପଢ଼ିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ପଇସାର ଅଭାବ ନ ଥାଏ । କେବଳ ଯାହା ଦିବା ଆସିବା ଛାଅ ମାଇଲର ପଦଯାତ୍ରା ! ଟିଉନି ବାବନ୍ତି ଦଶ ମାଇଲଟା

ଆଖିକୁ ବଡ଼ ଦିଶୁ ନ ଥାଏ । ସାଇକଲ ଖଣ୍ଡ ହେଲେ ଭାରି ସୁବିଧା ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ମନରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଯୋଜନା ହେଉଥାଏ । ମୋ ଭାଇର ମଧ୍ୟ ସେଇ କହ୍ଲା । ସେ ମୋର ଅଜାଗରରେ ସାଇକଲ ଶିଖିଯାଇଥାଏ । ମୋତେ ଶିଖାଇବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳତାରେ ଜମିଖଣ୍ଡ ବନ୍ଦା ପକାଇ ବା ବିକି ସାଇକଲ ଖଣ୍ଡ କରିବାକୁ ତା ଆଡ଼ୁ କୀଣ ସୂଚନା ବି ବାରମ୍ବାର ଅଯିଥାଏ । ମୋର କିନ୍ତୁ ଭରଯା ପାଉନଥାଏ । କୋତା ହେଲା, ଧୋବ ଫର୍ମରୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାକୁ ଉପ୍ରେସ୍ କରି କାମିନ୍ ବି ହେଲା—ସ୍ଵେ ଗରମ ତାଳ ମଡ଼ା ଉପ୍ରେସ୍ ନୁହେଁ, ଖାସ ଧୋବାର ଉପ୍ରେସ୍ । କାମିନ୍କଟିକୁ କାଚି ବା କଟୁଇ ଧୋବା ଦୁଆରେ ଅଧଳକ୍ଷିଟିଏ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ-ଦେଲେ, ତତ୍ତ୍ଵଶା କାର୍ଯ୍ୟହିତି । ଧୋବାର ତତ୍ତ୍ଵଶା ସେବା ଓ କଲେଜ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ତରତର ହେଉଥିବା କଲେଜ ଗ୍ରୁହଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵଶା ସନ୍ତୋଷ । ପୂର୍ବଦସ୍ତୁର ବାବୁ ହେବାକୁ ସାଇକଲ ଖଣ୍ଡରେ ହେଲେ ତ ବେଶ ହୁଅନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ହୃଦ ପାଉନଥାଏ । ହୃଦୀଶିଖିଆ ଭାବରେ ଯେଉଁ ଯୋଜନାଟା କରିପକାଇଛୁ ତାହା ଯଦି ମଝିରେ ଫର୍ମର ପାଇଁଯାଏ ? ଆମର ରୋଷେଇ କରିବାରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥାଏ, ବାଟଚଲରେ ବା ଟିଉସନ୍ ପାଇବାରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କରି ପାଠପଢ଼ାରେ କୃତିତ୍ଥ ଅର୍ଜିବା ଯଦି ସମ୍ଭବ ନ ହେବ ? ପ୍ରଥମ ଯୋଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣ ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟର କଳନା କରିବାରେ ଗଲା । ବି.ଏ.ରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଭାଇର ସୂଚନା କାର୍ଯ୍ୟକାଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା, ତା'ଶିତାରୁ ସାଇକଲ ଚଢ଼ା ଶିଖିଲି ଓ ତୃତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକ ପଣ୍ଡାଷା ସରିବାଯାଏଁ ସାଇକଲରେ କଲେଜକୁ ଗଲି । ୪୯ ବର୍ଷଟା କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିଲି, ଓଜାନ୍ତି ପଢ଼ିଲବେଳକୁ ପୁଣି ପ୍ରଥମ ଦୁଇବର୍ଷର ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରିଲି । ତିନୋଟି ପ୍ରତି । ଏଥରୁ ପ୍ରଥମ ଦୁଇବର୍ଷର ପଦଯାତ୍ରା ବେଳେ ଥିଲ ମୋର ସବୁଠାରୁ ଭଲ ।

ଆଶ ଠିକ୍ ହେଲା କୋଉ ବାଟରେ କଲେଜକୁ ଗଲେ ସବୁଠାରୁ କମ୍ କଷ୍ଟ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ କୋଉ ବାଟଟା ପାଖ । ତିନିଟା ବାଟ ପାଦରେ ମାପିଦେଇ ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ ଯେ, ରକାବଗିରୁ, ଶିଖରପୁର ରାସ୍ତାଟା ଜଙ୍ଗଲିଆ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ପାଖ । ଆଜି ଶ୍ରମିକ କଲେମା, ଲିଙ୍ଗରେଡ଼ ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ସ୍ଥା'ର ରୂପ ବଦଳିଗଲାଣି । ସେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚତ୍ତକ୍ଷଣ ଓ ବେତ୍ତିଦା କଢ଼ରେ ଉଚ୍ଚର ବାଟରେ ଯାଇ ଶିଖରପୁର ଶାଁ ଉଚ୍ଚରେ ପଣି କେନାଲମୁଣ୍ଡେ ବାହାରି, କଲେଜ ପାଇସ ଡେର ଦକ୍ଷିଣ ପଣ୍ଡିମିଦିଗରୁ କଲେଜ ହତାରେ ପଣିବାକୁ ହୁଏ । ବାଟ ହେଲା ପରେ ଖୋଜିଲି ପଥ-ସଙ୍ଗୀ । ଆଠ ଦଶକ ପଦଯାତ୍ରୀ ଆମ ଉଚ୍ଚରେ ଆ'ନ୍ତି । କାହାର କୋଉ ପିରିଅଡ଼ରେ କ୍ଲାସ, ତାକୁ ଗୁହ୍ଣି ଯିବାବାଲଙ୍କୁ ମୋ ଯାଙ୍ଗରେ ପାଇବା କଷ୍ଟ । ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ଡେରିରେ ଯିବାକୁ ଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଟାଣିବାକୁ ହୁଏ ; ଜଙ୍ଗଲ ରାସ୍ତାରେ ଯିବାକୁ ଅମଙ୍ଗଙ୍କୁ ହେମତି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରଲୋଭନ ହୁଏ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସ୍ଵରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ବହୁତା ଦେବା, ଶ୍ଳୋକାନ୍ତି କରିବା, ଶ୍ଳୋକାର୍ଥ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି । ହୁଙ୍କାପୂର୍ଣ୍ଣ ବେତ୍ତବଣିଆରେ ଗୋଟାଏ ଅଛି ଉଚୁଆ ସାଙ୍ଗକୁ (ମରିଗଲଣି) ଧରି ଯାଉଛି, ବରଦାବାବୁଙ୍କ ସ୍ଵର ଓ ଠାଣିରେ ଉଚ୍ଚର ଜନସନ୍ ଓ ବସ୍ତେତ୍ତେଲଙ୍କ କଥୋପକଥନ ସଙ୍ଗେ କଲେଜ ଆଡ଼କୁ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଗୁଲିଛି, ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ କଢ଼ରୁ ବଡ଼

ସାପଟାଏ ବେଳେତାମୁଲ ଗାତରେ ପଣିଗଲା । ତହିଁଆରଦିନଠାରୁ ସାଥୀ କଲି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଠେଙ୍ଗା । ସେଇଟା କାନ୍ତରେ ଥାଏ, ବହୁ ଆଏ କାଖରେ, ଆଣ୍ଟୁ ଉପରକୁ ଫଣକରୁ ଚଢା ହୋଇଥାଏ । ସେକାଳ କଟକର ଧୂଳି ଆଣ୍ଟୁ ତଳ କାମିଜ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଛୁଇବାକୁ ଉଠୁଆଏ । ଏ ବେଶ ବଦଳେ କଲେଜର ପଣ୍ଡିମପଟ ପାଣିପାଇପଥାଡ଼ି ମୂଳେ । ଦେତାରେ ପୂର୍ବରୁ ପାଇପସନ୍ଧରେ ସାଇତା ହୋଇଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ କନାରେ, ତଦୟବେ ରୁମାଲରେ ପାଣି ପୋଛୁ, ଜୋତାରୁ ବି ଧୂଳି ପୋଛୁ, ଫେର ଛୁଡ଼ି ନୟନଯୋଡ଼ି ବାକୁ ରୂପରେ ପିଲଙ୍କ ଭଜରେ ମଣିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥରେ ଥା'ନ୍ତି କନିକାର ବଞ୍ଚିମାନ ରାଜା, ତେଜାନାଲାର ପୂର୍ବ ରାଜା ଓ ଟିକାମୁତ, ଜମିଦାର ମୋଢିଲାଲ ପଣ୍ଡିତ । ଯାଙ୍କଠାରୁ ତଳପାହାସରେ ଯାଇ ଯାଇ ଅତି ଦୁଃସ୍ଵ ଓ ଅତି ମେଲେହୁଆ ଦୁଇ ଗୁରୁଜଣ ଥା'ନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅଧ୍ୟାପି ବଞ୍ଚିନ୍ତି ଏବଂ ବେଶ ସଙ୍ଗତିଷ୍ଠନ୍ଦ ବି ହୋଇଛନ୍ତି । ବଞ୍ଚିମାନ ବି ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦଂସ୍ତୀତି ରହୁଛି ।

ବୋଧହୁଏ ମୁଁ ଏତକ ବାହାଦୁର ନେଇପାରେ ଯେ, ପୂର୍ବରେ ଦୋଅଣି ହଜେଇଲା ପରି ମୁହଁ କର ଯେଉଁ ଦରଦ୍ରାଶୁଭାକ ଲୁଷୁରପୁସ୍ତର ହୋଇ କଲେଜକୁ ଧୂଳିଧୂତରିତ ଦେହରେ ରୁଲି ରୁଲି ଆସୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁର ଓ ଲୁଗାପଟାର ଚେହେରା ମୋ ଯୋଗୁଁ ଟିକିଏ ବାଗେଇଗଲା । ମହା ଅରଷିତର ଠାଣି ଦେଖି ସେମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆୟ୍ମାଗୋରବ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବନ୍ଦିଗଲା । ପଂଖେ ଯେ ବିଦ୍ରୂପ ନ କରୁଆନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ମୋ ଠେଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡକ ଯୋଗୁଁ ସବୁଯାକ ସାଙ୍ଗକୁ ଘର ଲାଜ ମାଡ଼ୁଆଏ । ଶିଖରପୁରରେ କାହା ପାଖେ ଏଇଟା ଜିମା ଦେଇ କଲେଜକୁ ଆସିବା ଭଦ୍ରତା ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ହିତେଷିମାନେ ପରମଣ ଦେଉଥା'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଥକ୍ତା ବିଦ୍ରୂପକୁ ଖାତିର ନ କର ଛତର ଗୋଲୋକ ଠେଙ୍ଗାଟା କାନ୍ତରେ ପକାଇ ବସ୍ତିବାଲେ ହୁସିଆର ବୋଲି ଆମ କମନ୍ ରୁମରୁ ଥରେ ବାରଣ୍ଟାକୁ ବାହାରିଲବେଳକୁ ପ୍ରିନସିପାଲ ଲ୍ୟାମ୍ପୁଟ ହାବୁଡ଼ିଗଲେ । ‘ମନେ ହେଉଛି, ଦୁମକୁ ଅଧ୍ୟାପି ବରତା ଗୁଡ଼ିନାହିଁ ! (one would think you are still a savage)’ ବୋଲି କହ ସେ ରୁଲିଯିବା ପରେ ଆମ କମନ ରୁମରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ତାହା ଦେଖିଥିଲେ ସେ କ’ଣ ବରୁଥିଥାନ୍ତେ କେଜାଣି ?

ଦିନେ ହଠାତ୍ ଠେଙ୍ଗା ତା’ ମାନ ରଖିଲା । ନିର୍ଭ୍ୟକ ମୁଁ ତାକୁ ବୋହିବାର ପ୍ରାୟ ରୁଣି ପାଞ୍ଚ ମାସ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଦିନେ ସାପଟାଏ ଦେଖିବୁ ବୋଲି ଯେ ପଣି ଦେଖିବୁ ଯ୍ୟାକୁ ଲଜିକ ଯାହାଯ୍ୟରେ କେତେଜଣ ଏକାବେଳକେ ଉତ୍ତେଜଦେଇଥା’ନ୍ତି । ସେଇ ଜାଗରେ, ସେଇ ବୁଦା ମୂଳରେ, ସେଇ ସାପ ଦିନେ ହଠାତ୍ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଗଲା । ମୁଁ ପୁରୁ ଜାଗ୍ରତ ନ ଥିଲେ ସେ ଖସିଯାଇଥାନ୍ତା । ପିଟି ପିଟି ତାକୁ ପନ୍ଦର ପଣ ମାରିବେଲା । ଆଉ ଯେଉଁ ଟିକକ ପ୍ରାଣ ଥିଲା ସେଥିରେ ସେ ଠେଙ୍ଗା ଅଗରେ ଝୁବେଇ ହୋଇଗଲା । ପାଣି କଳ ପାଖେ ତା’ର ପ୍ରଦର୍ଶନ ହେଲବେଳକୁ ସେତେବେଳର ପ୍ରିନସିପାଲ ହୁଇଟଳକ୍ ସାହେବ କୁଆଡ଼ା ଆସି ହାବୁଡ଼ିଗଲେ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣ ହେଲା, ‘ସାପୁଆ କେଳା କିଏ ?’ ମୁଁ ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ତଳକୁ ମୁହଁ କର ରୁହୁବାରେ ବୋଧହୁଏ ଏ ପ୍ରଣ ଉଠିର ମିଳିଗଲା । ସେତେବେଳକୁ

ସାପ ଲମ୍ବି ଯାଇ ମହାକଷ୍ଟରେ ମୋଡ଼ି ଭିଡ଼ ହେଉଥାଏ । ପ୍ର ନ୍ସିପାଳ କହିଲେ, ‘ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାର ଶାନ୍ତ ବର୍ତ୍ତିମାନ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଜୀଅନ୍ତା ସାପ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ଦୁଇଷ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟ ।’ ଏହା କହୁଯାଇଲାବେଳକୁ ସେ ନିକର ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ଗୋଟିରେ ସାପର ମୁଣ୍ଡକୁ କୁଚକୁରୁ କରିଯାଇଥାନ୍ତି । ଆଉ କିନ୍ତୁ ନ କହୁ ସେ ଗୁଲିଗଲେ । ଆମ ଗହଳି ବି ଭାଜିଗଲା । ବୋଧହୃଏ ମେହେନ୍ତର ସାପକୁ ଯ୍ୟାନାନ୍ତୁରିତ କରିଦେଲା ।

ସେ କେଳର ଅଧ୍ୟାପକ :

ମୁଁ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲାବେଳକୁ ମିଷ୍ଟର ଲମ୍ବାର୍ ଥିଲେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଳ । ଆମ କ୍ଲାସର ଯେଉଁ ଛଂରେଳି ଟୁଟ୍‌ରିଏଲ ଗ୍ରୁପରେ ମୁଁ ଥିଲି ତା’ର ବୁର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ୫୦ ମିନିଟ ଲେଖାଏଁ ତାଙ୍କ ସାମନାରେ ବସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଆମର ଗୋଟାଏ ଜେନେରଲ କ୍ଲାସ ମଧ୍ୟ ସେ ନେଉଥିଲେ । କ୍ଲାସରେ ଗୋଟିଏ ମୁହଁର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସେ ଖାଲି ବସି ରହିବାର ଦେଖିନାହିଁ । ଟୁଟ୍‌ରିଏଲ କ୍ଲାସରେ ସେ ଅନବରତ ମୌଖିକ ଓ ଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନ ପରୁର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଦୋଷତା ଟି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ବୁଝାଇଦିଥାନ୍ତି । ଆମର ପ୍ରଥମ ଟୁଟ୍‌ରିଏଲ କ୍ଲାସରେ ସେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଲେଖିବାର ଦେବାକୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥରେ ମୋତେ ମିଳିଥିଲା, ଏଠ(A+) । ସତ୍ତିମେଣ୍ଟାପ୍ରାର୍ଥରେ ପାୟ କରିଥିବା ମୋର ଟିକିଏ ଛିତତା ବଢ଼ିଗଲ ଓ ମୋର ଆମ୍ବିଶ୍ୱାସ ବି ବେଳାଏ ବଢ଼ିଗଲ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଚିହ୍ନା ଛୁଟି ହୋଇଗଲି ଓ ମୋତେ ସେ ନମ୍ବର ୩୭ ବୋଲି ଡାକିଲେ । ଆମ କ୍ଲାସରେ ୧୪୫ ଜଣ ଛୁଟି ଥାଉ । ଗୋଲ ନମ୍ବରରେ ହେ ଆମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶକୁ ଚିହ୍ନିଆ’ନ୍ତି ଓ ଆମ ଗୋଲନମ୍ବର ଧରି ଆମକୁ ଡାକନ୍ତି । ଲ୍ୟାମ୍ବାର୍ ସାହେବ, କେତେବେଳେ ହସିବାର ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ବିରକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଠା’ଠା’ ହୋଇ ରକ୍ତ ଚହିଯାଏ ଏବଂ ସେ ରକ୍ତ ଠା’କୁ ଠା’ ଯା’ଆସ କରେ । ଟିଟ୍‌ରିଏଲରେ ପ୍ରଥମ ବେଞ୍ଚରେ ବମ୍ବୁଥିବା ଆମେ କେତେ ଜଣ ତାଙ୍କ ପାଠ ଶୁଣିବା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ମୁହଁର ରକ୍ତକୁ ଅଧିକ ଦେଖୁଆଉ । ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଏହାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଷୁଳର ତିଜରେ ଚିଡ଼ାଇବାକୁ ବି ଛୁଡ଼ିନାହିଁ । ତାଙ୍କର କଲେଜକୁ ଆସିବା ପୋଷାକ ଅଣ୍ଟୁ ଉପରକ ଶୁଣି ଆଜୁଳ ଯାଏଁ ଲମ୍ବିଥିବା ହାଫ୍ ପ୍ୟାଣ୍ଟ ଓ ଦେହରେ ହାଫ୍ କାମିଳ । ପ୍ୟାଣ୍ଟ ତଳ୍କ କାମିଳ ବୋର୍ଡରେ ଲେଖିଲାବେଳେ ଉଠିଯିବାରୁ ପଟ ପିଠି ବି ଦିଶେ ମଣିପଟି ପ୍ରେଟ । କିନ୍ତୁ କଲେଜ ବାରଣ୍ଟାରେ ବା ଲନ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ସାମନାରେ ପଢ଼ିଗଲେ ମୋତେ ହାଡ଼ି ମାଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ଓଷ୍ଠନ୍ ସ୍ଥିଥ୍ ବୋଲି ଜଣେ ସାହେବ ଜଣିଥାସ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ଦଶହରା ପରେ କଲେଜ ଖୋଲିଲାବେଳକୁ ଏ ଦୁନ୍ତେଁ ଯାକ ବଦଳି ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଓଷ୍ଠନ୍ ସ୍ଥିଥ୍ ବିଳୁ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ପରି ଉଚ୍ଚ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଉବଳ ଦିହ । ପୁଣ୍ଡ ଲାଗେ କି କ’ଣ, ଶବ୍ଦନୁଷ୍ଠିକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ଶୁଣିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଖୁବ୍ ମନୋଯୋଗ ଦେଉ । ଘଣ୍ଟା ଆରମ୍ଭରେ ସେ କ୍ଲାସ ଭିତରେ ପଶିଲାବେଳୁ ବନ୍ଧୁତା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଏବଂ ଘଣ୍ଟା ସରିବାର ତିନି ଶୁଣି ମେନିଟ ଆଜି-

ବକ୍ଷୁତା ବନ୍ଦ କରି ହାନିର ପକାଇବାକୁ ଆଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଥରେ ଆମ ଲ୍ଲାସର ଜଣେ ଛତର ଅନ୍ୟ ଜଣକ ବୋଲି ତକା ହେଲାବେଳେ ‘ହାନିର ଆଙ୍କ’ ବୋଲି କହିଦେବାରୁ ସେ ମୁଁ ଉପରକୁ ନ ଟେକି, ‘ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ ପକାଇବା ଉଚିତ’ ବୋଲି ଗୋଟି ଗୋଟି ଶର୍ଦ୍ଦିମାନ ଉଚାରଣ କରି ଆର ନମ୍ବର ଡାକିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ଆଉ ପଦେ କଥା ହୋଇନାହାନ୍ତି । ପରେ ଖାତା କୌଣସିରେ ଦେଖି ଜାଣିଲୁ, ସେହି ପିଲାର ଉପର୍ଯ୍ୟାନ ପଢ଼ି ତା’ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛକ ଦିଆହୋଇଥାଏ ।

ମିଶ୍ର ସ୍ଥିଥ୍ ଅକ୍ରମାହୁତ । ତାଙ୍କ ବାପା ଚାନ୍ଦରେ ଧର୍ମୟାଜକ ହୋଇ ଜୀବନ କଠୋଇଥିଲେ ; ସ୍ବାଙ୍କ ଭାଇ ବି ଧର୍ମୟାଜକ । ସ୍ଵେ ପିଲୁଦିନ ଚାନ୍ଦରେ କଟାଇ ପଡ଼ିବାକୁ ବିଲାତ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଫେରି ବିହାର ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୁକରି କଲେ । ୧୯୧୫କୁ ସ୍ବାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ପେନସନ ନେବାବେଳ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ବାଙ୍କ ପରିବାରରେ ସ୍ବାଙ୍କର ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଭୁଆ ବିବାହ, ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ ମାଳିକଷ୍ଟୁ ଓ ଲମ୍ବ ବାଲୁକୁ ଲୋଭନୟ ପଦାର୍ଥ । ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ପର୍ବିମିପଟ ହୃଷେଳକୁ ଭିଜିଟ କରିବାକୁ ଆସେ । ପ୍ରଥମ ଟର୍ମିନାଲ ପଞ୍ଜାବେଳେ ମୁଁ ସେହି ଶ୍ରୁତାବାସର ଜଣେ ସହପାଠୀର ଅତିଥି ହୋଇ ଗୁରିଦିନ ରହିଥିଲି । ତା’ର ଭାଇରେ ସ୍ବା ସଙ୍ଗେ ମୋର ସଭାବ ହୋଇଗଲା । ଗୁର ପଇଯାର ତାମ୍ଭଡ଼ା ଶୁଣୁଆ ଆସି ପୋଡ଼ି ମୋ ଖଟର ମଣାର ବାଡ଼ରେ ବାନ୍ଧିଦେଇଥାଏ । ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ସେଥିରୁ ଦୁଇ ତିନିଟା ଭାଇରେ ବା ପୁରୁଷରେ ଚକଟି ତାକୁ ଦିଏ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିମନ୍ତଣ ଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଫେରିବା ଠାଣିରେ କୋଠିକୁ ଫେରିଲା, ଦ୍ଵିତୀୟ ରୁତିଟି କିନ୍ତୁ ମୋ ଖଟରେ କଟାଇଲା । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଦେଖ ଶ୍ରୀ ଥୀ ସାହେବଙ୍କ ଦୁର୍ଦଶ ! ପ୍ରାୟ ସାତଟାବେଳେ ସେ ଗୋଡ଼ରୁ ବେକ ପର୍ମିନ୍ତ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ (ଅଧିନ୍ଦନ ଦେଶୀ କଳେଜ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ଶାଶ୍ଵରେ ସେ କୌଣସି ଦିନ ନେକଟାଇ ଓ କୋଟ ନ ଲଗାଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ) ରାତ୍ରା ବାଢ଼ିମୁଲକୁ ନିରେଖି ନିରେଖି ‘ମୋ ବିଲେଇ’ ‘ମୋ ବିଲେଇ’ ବୋଲି କୀଣସରରେ ବାହୁନ ବାହୁନ ଶ୍ରୁତାବାସର ରକ୍ଷନଶାଳା ଯାହାଲାଟା ଦେଖି ଶ୍ରୁତାବାସକୁ ଉଠିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବିଶୁଦ୍ଧିକୁ ଶ୍ରୁତାବାସର ସମସ୍ତେ ଠାବ କରି ସାରଥାନ୍ତି, ବୋଡ଼ିଂ ଗୁକରଙ୍କ ପର୍ମିନ୍ତ । ଆମ ରୁମର ଦୁଆର ମୁଁରେ ଆସି ହେଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିପଢ଼ିଲା ତାଙ୍କ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରିୟ ‘ଟମ୍’ ଉପରେ । ଟମ୍ ତାମ୍ଭଡ଼ା ଉପରେ ଟ୍ରେନେଜ୍ ପହରାବାଲଙ୍କ ପର ସତକ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ମୋ ଖଟକଡ଼ରେ ବସିଥାଏ । ଟମ୍ ବୋଲି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ତାକ ଶୁଣି ସେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଯାଇ ଘଷି ହେଲା ସେ ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ତାମ୍ଭଡ଼ା ପୁତ୍ର ଆଡ଼କୁ ରୁହୁଁଥାଏ । ସାହେବଙ୍କର ବି ତା’ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା, ଫିଟାଇ ଦେଖାଇବାକୁ କହିଲେ । ତାମ୍ଭଡ଼ା ତାଙ୍କର ଅତୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ । ତାଙ୍କ ବିଶୁଦ୍ଧିକୁ ଏହା ଶାଶ୍ଵର ବାସିତକା କରିଦେଲା ବୋଲି ସେ ଖୁବ ବିଶ୍ଵିତ ହେଲେ ଏବଂ ଏହା କଟକରେ ମିଳେ ବୋଲି ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଏଥରୁ କିଛି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ମୋତେ ସନିବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଅବଶ୍ୟକ ଥିବା ତାମ୍ଭଡ଼ାତକ ସହ ସେ ବିଶୁଦ୍ଧିକୁ ଧରି ଦରକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ସେଇଦିନ ଓପରଞ୍ଚିଲ ଛ’ ପଇଯାର ବଗ୍ର ବଗ୍ର ତାମ୍ଭଡ଼ା ଧର ଯାଇ ହାଜର ।

ମୁଁ ପଇସା ନେବି ନାହିଁ ବୋଲି ବହୁବାର ବଳାଇବା ସହେ, କହିବାରୁ ତାଙ୍କ ବୈଠକ-ଖାନାରେ ବସିବାକୁ ମିଳିଲା । ୧୦୧୯ ମିନିଟ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା ; ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆଦାୟ କଲାବେଳକୁ ସେ ଜତିହାସର ମହତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି । ଅପିମ ଯୋରୁଁ ଗୀନ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥିବା ମୁକ୍ତ କଥା ସେଇଦିନ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣା । ତାଙ୍କଡ଼ା ଶୁଣୁଆରୁ ଉଭୁତ ଏ ଘନଷ୍ଟତା ସାହେବ ଓ ବିରାତିଙ୍କ ସହତ ସେ ଦୁହେଁ ଥିବାଯାକ ଥିଲା । ସେ ବିରାତି ତାଙ୍କ ପେନସନ ପରେ ଗୀନ ହୋଇ ବିଲାତ ଯିବାର ବି ପ୍ରିର ହୋଇଥାଏ ।

ଦଶହର ପରେ ଆସିଲେ ମିଷ୍ଟର ହୁଇଟ୍-ଲକ୍ (Percy Oliver Whitlock) । ଆକୃତିରେ ଓଷ୍ଠନ୍-ସ୍ଥିଥଙ୍କ ପରି, କିନ୍ତୁ ବୟସରେ ପରିଶର୍ବୁ କମ ; ସବୁବେଳେ ପ୍ରସନ୍ନ ମୁହଁ ; ପିନ୍ଧି ଲ୍ୟାମ୍‌ବୁଟ ସାହେବଙ୍କ ପରି । ଆମ ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପକ କାଣିବାରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ଦୁଇ ସାହେବଙ୍କର ପରିଧାନ-ଦାଶ୍ତ୍ର୍ୟ ବିଷୟରେ କଥା ପଢ଼ିବାରୁ, ସେ ତାଙ୍କର ସାଭାବିକ ଭର୍ଜୀରେ କହିଲେ, “ବୁଝିଲ ନାହିଁ କି, ଅନ୍ତର ଓ ବସ୍ତୁ ; ଅନ୍ତର ଭାଗଟା ଏ ମେଲ୍‌ଛରୁଭାଙ୍ଗର ଅଧିକ ହୋଇ ଯିବାରୁ ବସ୍ତୁ ପାଉନାହିଁ ।” ତା’ ପରେ ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ତ ମୁଦ୍ରହାସ । ମିଷ୍ଟର ହୁଇଟ୍-ଲକ୍ ଆମ ଫୋର୍ମ ଜଥର ଯାଏ ରହିଲେ ; ଛୁଟି ଶିକ୍ଷକ ସଂଗର୍ଷରୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନଷ୍ଟତା ଆସିଗଲା । ଖୁବ ନିଶ୍ଚରଣ କରି ଦେଖିଛୁ, ଖାଇବା ଓ ପିନ୍ଧିବା ବିଷୟରେ ଉଦାସୀନ, କିନ୍ତୁ ଆଉ ସବୁ ବିଷୟରେ ଅଛି କାଗ୍ରତ ।

ଆମେ ସବୁ ଫୋର୍ମ ଜଥରରେ ଥିଲାବେଳେ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ଜଣେ ଏଙ୍ଗଲେ ଲଣ୍ଡିଆନ ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ଦିନେ ଆମେ ସବୁ ପ୍ଲାଟ୍-ଫର୍ମକୁ ବୁଲିଯାଇଥିଲାବେଳେ ଦେଖିଲୁ ମେ ଟଙ୍ଗ ଟଙ୍ଗ ହୋଇ ପାଇଖାନା ଭିତରେ ବାସନା ଶୁଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧି ପଣ୍ଡରନ୍ତି । ମୁହଁ ଡ୍ରିକ ଭିତରେ ତୃପ୍ତାୟ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶ୍ଵାମାଗାର ବୁଲି ଆସିଲେ, ନଳାମାନଙ୍କୁ ମୁଖ ବିକୃତ ନ କର ତନଶି କଲେ । ସେଇ ଦିନଠାରୁ ଆମ ଭିତରେ ଏସ.-ଏସ. କହିଲେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲା । ସକାଳ ଭୋଜନ ପରେ (ସେପରି ଭୋଜନ ଦିନ ପଦରଠା କରିଦେଲେ ଅଣ୍ଟା ମୋର ଉଠନ୍ତା ନାହିଁ) ସେ ବାହାରିପଡ଼ନ୍ତି କଲେଜର ଡ୍ରେନ ଜନ୍ମପେକ୍ଷର ହୋଇ । ପାଞ୍ଜରେ ଯା’ନ୍ତି ତନିଜଣ, ତାଙ୍କ ଅଛି କୁନ୍ତକାୟ କୁକୁର, ବିଶାଟକାୟ ଧୂଆଁ ଖିଆ ପାଇପ ଓ ହାତରେ ଭୁଲ୍‌କୁ ନ ପାଉଥିବା ଖଣ୍ଡେ ଠେଙ୍ଗା । ଆଉ କେହି ତାଙ୍କର ଏତେ ନିକଟମ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପିଲା ଶୁମାବାସ କୋଠାରୁ ଭିତରୁ ଫରକା ପାଙ୍କରେ ଗୁହାନ୍ତି, କଲେଜ ଗୁରୁବାକର ନିଜ ନିଜ ଦୁଆରେ ଲେଖି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ‘ଆରେ, ସକାଳେ ସାଇବ ଜାଅଡ଼େ ଅସିଥିଲା ପର, କ’ଣ କହୁଥିଲା ?’ ବୋଲି ହଷ୍ଟେଲ ପୁପରଣେଣ୍ଟିଙ୍କ କାଣିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବାର ବି ଦେଖିଛୁ । ସାହେବ କିନ୍ତୁ କେବେ କାହାକୁ କିଛି କହିବାର ଲକ୍ଷଣ ତାଙ୍କଠାରେ ଦିଶୁନଥାଏ । କଥା ପଦେ ଅଧେ ବା କହିଲେ କହୁଥିବେ ତାଙ୍କ ବୁଣ୍ଡି-ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ସାତେ ପାଞ୍ଚପୁଟ ତଳେ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ରହିଥିବା ପୁଅଳକୁ । ମୁହଁର ପାଇପର ପାପ୍ତି ସବୁବେଳେ ଥାଏ, ଗୋଟିଏ କୀଣ ଧୂମ ରେଖା ପଛରେ ରହିଯାଉଥାଏ । ଜେଠୁ ପ୍ଲେନର ଗୋଟିଏ କୁନ୍ତ ସଂସ୍କରଣ । ସାତେ ଦଶଟାବେଳକୁ ସାହେବ କୁକୁର, ପିକା, ବାନ୍ଧି

ପରିବାର ସହ କଲେଜ ଅଫିସରେ ହାଜର ହୁଅନ୍ତି । କୁକୁର ତା ଆୟାନ ଧରେ ଯେ ଲେକ୍‌ଚର ଦେବାରେ ସାଥ ହେବାକୁ କେବେ ବାହାରେ ନାହିଁ । ପାଇପ ମଧ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ, ବାଢ଼ି ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଓ ତେହେଶକୁ ନିଜ ନିଜର ଯେଉଁ କଳା ଦେଇଥାନ୍ତି ସେତିକରେ କ୍ଲାସର ଶାନ୍ତି ରଖା ହୋଇଯାଏ ।

ଘଣା ବାଜିଗଲୁବେଳକୁ ଆମ ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପକ କାଣିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ିରୁ ଓହାଉଥାନ୍ତି ; ତା'ର ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ଗାଡ଼ିରୁ ଗୁରିଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ ବାହାରନ୍ତି । ପିରିଅତ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୁଇ ମିନିଟ ଶୁଭ ବଡ଼ ହେଲେ ତିନି ମିନିଟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ନ କରିବାର ପ୍ରାୟ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରେ କାହାର (ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ ଆଞ୍ଚିବଲୁଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କର) ତିନି ମିନିଟ ତେବେ ହୋଇଗଲେ ପ୍ରାୟଶଳେ ପ୍ରିନ୍‌ଟିପାଲ ଯାହେବକ୍ଷୁ କୌଣସି ନା କୌଣସି କାରଣରେ ଅଛି କିପ୍ରି ଗତରେ ସିବାକୁ ପଡ଼େ । ଥରେ ଆମର କ୍ଲାସରେ, ଆଞ୍ଚିବାବୁଙ୍କର ତେବେ ହୋଇଗଲା । ସ୍ଵପ୍ନବାସବଦଶ୍ରା ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ତାଙ୍କର ପ୍ଲାଟଫର୍ମରେ ଚଢ଼ି ଆବୁର୍ତ୍ତି କରିଦେଲା । ତତ୍ତ୍ଵ ପାଦର ଆଉ ଟିକିଏ ବାଜା ଅଛି, ଆର୍ତ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ନୋଡ଼ା ଶୁଭଲା ; ହତାତ୍ତ୍ଵ କବାଟ ଆରପଟେ ସେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ ଶ୍ଳୋକଟା ସରିବା ପର୍ମନ୍ତ । ତା'ପରେ ପେଟର ଥାନନ୍ଦକୁ ଲୁଗୁଇବାର ନିଷ୍ଠଳ ପ୍ରୟନ୍ତ କରି ଯେଉଁ ଗାଲି ମିଳିଲା, ତାହା ସମସ୍ତକୁ, ଦୋଷୀକୁ ମଧ୍ୟ, ଆମୋଦିତ କଲା । ସେତିକିବେଳେ ପ୍ରିନ୍‌ଟିପାଲ ବାରଣ୍ଟାରେ ଭରି ଉଚିତରେ ଅଫିସ ଆଡ଼େ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଆଞ୍ଚିବାବୁଙ୍କ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀକା କରନ୍ତି ; ବଜାଳୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନବରତ ଗାଳ ଖାଇ ଖାଇ ।

କଲେଜରେ ଜଣେ ସମ୍ମାନିତ ଅଧ୍ୟାପକ ବିନିନ୍ ବାବୁ । ତାଙ୍କୁ ଗୁହ୍ନିଲେ ଚିହ୍ନ ବାକୁ ମନ ହୁଏ, ଏବେ ଚିହ୍ନିଲେ ଆଉ ଗୁଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଘରକୁ ବହୁବାର ଯାଇଛି । ଯେତିକି ଦରକାର ତହିଁରୁ ପଦେ ଅଧିକା କ୍ଲାସରେ ବା ବାହାରେ ଶଣିବାର ମନେ ନାହିଁ ।

କାଣି ବାବୁଙ୍କ କେହି ପସର କରନ୍ତି ନାହିଁ ସିନା ବହୁ ବିଳମ୍ବରେ ଜାଣିଲି ସେ ଜୀନର ଗୋଟିଏ ଖଣି । ସତେ ଯେପରି ନିଜକୁ ପ୍ରତ୍ଯନ୍ତ ରଖିବାକୁ ସବୁବେଳେ ଯାଏ କରୁଥାନ୍ତି । କଲେଜକୁ ଯାନ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଜ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିରେ । ବାଟରେ ଦେଖିଲେ ଆମ ପଦଯାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ କେମିତି ବସିବାକୁ ଡାକନ୍ତି । ମଞ୍ଚସଳିଆ ଭଦ୍ରୁଲେକ ପର କଥା କହନ୍ତି । କ୍ଲାସରେ ମଧ୍ୟ ଏକାଧୁକବାର କହିଦିଅନ୍ତି, “ବୁଝିଲ କ ନାହିଁ, ଆମେ ତୁମକୁ ପାଠପଢାଇବାକୁ ନିର୍ମଳ ହୋଇନାହୁ । ଆମେ ତୁମ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ବସାଯାଇଛୁ । ଆମକୁ ଦେଖି ଆମପରି ହେବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ କରିପାର ।” ଏତକ ଯେଉଁ ସ୍ଵରରେ କୁହୁ ଯାଏ ତାହା ନ ଦେଖିଥିଲେ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଧରି ହେବ ନାହିଁ । ବ.୧. ବେଳକୁ ତ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ରୀତିରେ ଦେଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଥରେ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଶ୍ଳୋକ ଶୁଭ ଖୋକିହେଲେ ; ରୁର ପାଞ୍ଚ ଜଣ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପଚାରପଚର କଲେ ; ଶେଷରେ ମୋତେ କହିଲେ, ଆରେ ଗଲୁ କାଣିବାବୁଙ୍କ ଟିକିଏ ପଣ୍ଡିତ ଦେଇ ଆସିବ । ମୁଁ ଟିକିଏ ଅବଶ୍ୟ କଲାଭଳିଆ ମୁହଁ କରିବାରୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ କହିଥିଲେ, “ଆରେ ତାଙ୍କ ତମେସବୁ କ'ଣ ଜାଣିବ । ବନାରସ୍ଥରେ

ବି ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତ ଅଛୁ । ଭରି ଜ୍ଞାନ । ସେ ଜ୍ଞାନ ତୁମର କ'ଣ ହେବ ବୋଲି ଏମିତି ହୁଆନ୍ତି ।” କାଣିବାରୁଙ୍କୁ ଦ୍ୱା କହିଦେଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ମଳକଣ୍ଠ ବଜୁଳିଆଟେ । ଭଲ ଲୋକଙ୍କ ଘଣ୍ଟିଆ କରିଦେବ ।” ମୁଁ ଯାହା ପରୁଶିଳ ତା’ର ଉଭିର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମିଳିଲା ; ଯେଉଁ ବହର ଶ୍ଲୋକ ସେ ବହି ବି ଆସିଲା । ସେ ଶ୍ଲୋକର ପୃଷ୍ଠାପର ସଂଗର ଥାଇ ଅର୍ଥ ବି ଶୁଣିଲା । କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତି ସେତେବେଳେ ଏତେ ଆଦର ଯେ, ଶ୍ଲୋକଟି ଆଜି ମନେ ପକାଇଲବେଳକୁ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଜଣେ ପ୍ରଫେସର ମୋହନୀ ବାବୁ । ସବୁବେଳେ କ’ଣ ଗୋଟାଏ ଭାବୁଆନ୍ତି । ଅମର ଗୋଟିଏ ଟିରିହରିଏଲୁ ନେଇଥିଲେ । ବସି କରି ସମୟ କଟାଇଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ପରୁଶିଳରେ, ‘ତୁମର ଜାଣିବା ନିଷ୍ଠୁ ଯୋଜନ’ ବୋଲି କହି ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାଙ୍କୁ ଦେଖିଦେଲେ ମନରେ ସଂଭ୍ରମ ଆସେ ।

ଭଗବାନଙ୍କୁ ତ ଯେ ସ୍ଵାକ୍ଷର କରୁ ନ ଥିଲେ । ସଂଯାରରେ କାହାକୁ ଯ୍ୟାଙ୍କର ଭୟ ନ ରହିବାର କଥା । ଥରେ କହୁ କହୁ ସଂଶ୍ଲିଷ୍ଟକେଟ ସଭାରେ ପରୁଶିଳେ, ‘ଇଂରେଜ କୁକୁର କ’ଣ ବି. ଐ. ଏ. ରେ ଇଂରେଜ ପଡ଼ାଇପାରିବ ?’ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍-ଜ୍ଞାମୁର୍ତ୍ତ ଉଭିଦି ବିଜ୍ଞାନରେ ଏମ-ଏ- ପାଦକରି ଇଂରେଜି କ୍ଲାସ ନେବାର ପ୍ରତିବାଦରେ ସେ ଏହା କହିଥିଲେ । ଯ୍ୟାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁତ କଥା ତ ଆଗକୁ ଅଛୁ ।

ଆଉ ଜଣେ ଥିଲେ ଇଂରେଜି ଅଧ୍ୟାପକ ବରଦାକାନ୍ତ ଚ୍ୟାଟଙ୍ଗ । ଯେ ବି. ଏ. ପାସ କରି ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ । ଅମ ଆଗରୁ ଥରେ ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟାପକ ନିଅଣ୍ଟ ପଡ଼ିବାରୁ ଯେ ଗୋଟାଏ ଟର୍ମ ଇତିହାସ ନେଇଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଅଙ୍କ ମଧ୍ୟ ନେଇପାରିଥାନ୍ତେ । ପଡ଼ାଇବାରେ ବିଷୟକୁ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯ୍ୟାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ପ୍ରଭାବ ପିଲଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ୁ ଥିଲା ।

ଏଇ କେତେଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନାମ ଏଠାରେ ଲେଖିହୋଇଗଲା । ଗୋପାଳ ଗାନ୍ଧୀ, ନିର୍ମଳ ବାନେରୀ, ନିଶିକାନ୍ତ ସାନ୍ୟାଳ, କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁ, ଜନାଥନ ବାବୁ, ଗୋପୁର ସିଂହ, ମି: ବ୍ୟାଥେଜା ପ୍ରଭୃତି ଆହୁରି ଅନେକ ରହିଗଲେ, ଯାହାଙ୍କ କଥା ଆଗକୁ ରହିଛି । ସବାଉପରେ ମିଷ୍ଟର ପରିଜା, ମିଷ୍ଟର ସିପାଠୀ ପ୍ରଭୃତି ବି ଅଛନ୍ତି ଆଗକୁ ।

ଏ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ କାଠର, ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ ସମସ୍ତବରେ ଏମାନେ ଆମକୁ ସବୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲେ । କ୍ଲାସର ପାଠ ଅପେକ୍ଷା, ଯ୍ୟାଙ୍କର ଶାତିଗତ, କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ବହୁତ ଶିଖୁଥିଲୁ । ପାଠ ବିଷୟରେ, ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ସମୟରେ ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ କୁରୁତିଷ୍ୟ ସମ୍ଭାଦରେ । ଆଇ. ଏ. ଦଶବା ପର୍ମିନ୍ଟ ଯେଉଁମାନେ ଆମର ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ ଆମର ପିତା ବା ପିତୃବ୍ୟ ପ୍ଲାନେସ୍, ତେଣୁ ମାନ୍ୟ ! ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ମାନ୍ୟ ରଣିବା ଦହକ ହେଉଥିଲା । ଯ୍ୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମର ଯେଉଁ ସଂଗର ହେଉଥିଲା ତାହା ଅଳି କଲାପର । ଆମାତ୍ମା ଟିକିଏ ମାନ୍ୟକ୍ୟ ହେଲେ ଏମାନେ ଏମାନଙ୍କ ଗୁଣରେ ଆମକୁ

କ୍ଷମା ଦେଉଥିଲେ । ତୁମ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ପର୍କ ଆଜିକାଳି ଯେପରି ଯାଏ; ଲୟାନ କରୁଛ ତାହା ସେକାଳେ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମହିତ୍ରୀ ଯୋଗୁଁ କଳନା କରି ହେଉ ନ ଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ବି.ଏ. ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକ କ୍ଲାସରେ ଯାଇ ବସିଲାବେଳକୁ ତିନି ଜଣ ନୁଆ ଟୋକା ଅଧ୍ୟାପକ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପିତୃବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ଦେଖି, ଅଗ୍ରଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ବାଧ ହେଲୁଁ ।

ମାଲଭାଇ ଦଳ :

କଲେଜରେ ପଣିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ଉତ୍ତରେ କଲେଜକୁ ଘୁଲିକରି ବା ସାଇକଲରେ ଯାଉଥିବା କେତେଜଣ ସାଙ୍ଗ ଓ ଓପରକ୍ରାନ୍ତର ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାରପୋଡ଼ା ସଂଘ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ‘ମାଲଭାଇ’ ନ ମିଳନ୍ତି ସେ ଆମକୁ ହେବର ଦେଲେ ଆମେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଅଣ୍ଟାରେ ଗାମୁଗ୍ର ଭାନ୍ତି ବାହାର ପଡ଼ୁ । ଆମ ମଡ଼ାସାଙ୍ଗିଆ ଭାଇମାନେ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବାରୁ ସବୁଆଡ଼ରୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଉଠାଇବାର ଅଢ଼ର ମିଳିଯାଏ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ ପାଠରେ ଡୋର ବାନ୍ଧି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାତ୍ରିବାରୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଧରେଇ ଗଲ, ପୂର୍ବ ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । ୧୯୧୯ ପର୍ବନ୍ତ ମୁର୍ଦ୍ଦାରପୋଡ଼ା ଅନୁରୋଧ ଯେତେବେଳେ ଅସେ ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯଜୀ ଅନ୍ଦେଶଣରେ ଲାଗିଯାଏ । ତୁମ ଥିଲାବେଳେ ଗୁର ଜଣ କାହିଁକି ତା’ର ଡବଳ ସାଥ୍ ବି ମିଳିଯାଉଥିଲେ, ପାଠ ତୁମ୍ଭିବା ପରେ ବେଳେବେଳେ ପୂରି ଜଣ ବି ପୂର୍ବ ପଡ଼ିନ୍ତି ନାହିଁ, ତିନିଜରେ ବି କାମ କଲିଯାଏ; ମୁଁ ଗୋଟେ ପାଠ ଆଦିରିଯାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଗୋଟାଏ ପାଖ କାହାନ୍ତି । ସଫାରିରେ ଅପେକ୍ଷା ଖୋନନଗର ଶୁଣାନ ଅମର ଥାଏ ପ୍ରିୟ ; କାରଣ, ଯେଠାରେ ଜଣେ କଂଗ୍ରେସବାଲ୍ ଗୋଟିଏ କାଠ ଗୋଦାମ କରିଥାନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା । ସେଠାର ଦ୍ଵିତୀୟ ଆକର୍ଷଣ ଶୁଣାନରେ ଆସ୍ତାନ ଜମାଇଥିବା ଜଣେ ବାବାଜି । ସେ କାଠ ସଜାହିବା, ମୁର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଯଥାଧ୍ୟାନବସ୍ଥିତ କରିବା ଏବଂ କିପରି ଜାଲିଲେ ସହଜରେ ଓ ଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ତୁମ୍ଭ ବାଚିକ ଓ କାନ୍ଦିକ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଆମକୁ ଫୁରୁହର୍ତ୍ତ ମିଳେ, ଆଶମରେ ବର୍ଷ ନାନା ପ୍ରକାର ହୃଦୟିଗପ କରିବାକୁ । ସେତେବେଳର କେତେ ଅନୁଭୂତି ଓ କଥାବାଜ୍ଞା ମନେଥିବୁ । ମାଲଭାଇଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ଅର୍କାଧିକ ମାଲଭାଇଙ୍କ କାନ୍ଦରେ ଶୁଣାନକୁ ଯାଇ ଗେଞ୍ଜଣା ଗେଞ୍ଜଣା ପାଇ ସାରିଲେଣି ; ମୋ ପରି କେତେଜଣ ବର୍ଷିମାନ ସେହି ଅନୁଭୂତିର ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି । ମୁର୍ଦ୍ଦାରପୋଡ଼ା ଯୋଗୁଁ ବୋଧହୃଦୟ ମୋର ଓ କେତେକ ଅନୁଭାଙ୍ଗର ଜାବନ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ବେପରୁଆ ଭାବ ଆସିଯାଇଛି । ଆଜି ହେଉ, କାଲି ହେଉ ବା ପଥରଦିନ ହେଉ ନିଷ୍ଠ୍ୟ କୋକେଇରେ ଶୋଇବାକୁ ହେବା ପ୍ଲଟେ ଅଳ୍ପଦିନର ଏ ସଂଦାର ପ୍ରତି କୁଡ଼ାଏ ମାଦ୍ରା ମମତା ବୁଥା ବୋଲି ସେଠାରେ ଆମେ କଥାବାଜ୍ଞା ହେଉଁ । ଶୁଣାନବେରଗ୍ୟ କଣ୍ଠୋପ୍ରୀ କିନ୍ତୁ ବାରମ୍ବାର ଏହା ଆସିଲେ ଏହାର ପ୍ଲାଟ୍‌ପ୍ରଭାବ ମଣରେ ରହିଯିବା ସ୍ଵାଭାବିକ ।

ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ଦୀର୍ଘ ହୋଇଥିଲି ୧୯୧୯ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବରେ ଶେର୍କା ସ୍କୁଲରୁ ପାଠ ଶୁଣି ଶୋର୍କା ସବଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ ଥିବାବେଳେ । ଆଶ୍ରମ ପାଖ ସାଇରେ ଗୋଟିଏ ନିରକ୍ଷ

ଲେକ ମରିଯାଇଥାଏ, ହଜକା ସେଗରେ । ତା'ର କେହି ଆମ୍ବିଦ୍ଧ ନ ଥିଲେ, ସାଇବାଳ ସ୍ଵାଭ୍ରତ ପିଆଭ୍ରତ କାରଣ ଦେଖାଇ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ବୋହବାକୁ ଘଜ ହେଲେ ନାହିଁ । ଆମ ଆଶ୍ରମର ପରିଷୁଳକ ୩ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଉପପରିଷୁଳକ ୩ ନରସିଂହ ଚ୍ୟାଉ-ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ସହିତ ଆମେ ତନିଜଣ କର୍ମ । ଯାଇ ଶବଦାହ ଯାର ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ । ତହିଁ ଆରଦନ ମୁଁ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଦଦେଇଛୁଁ ଏକଥା କହିଲି ଏବଂ ମାତ ଜାତର ଲେକକୁ ଦାହ କରିବା ହେତୁ କ'ଣ ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟି କରିବାକୁ ହେବ ପରୁ ଶିଳ୍ପି । ସେ ସେତେବେଳେ ଆମ ଗାଁରେ ସବୁଠାରୁ ନୈଷିକ ପ୍ରାହୃଣ ୩ ମଧ୍ୟସ୍ଵର୍ଦ୍ଦନ ମିଶ୍ରିତ ପରୁ ଶିଳ୍ପି । ମଧ୍ୟ ଦଦେଇ କହିଲେ, “ନିରକ୍ଷଣ ଲେକର ଶବ ସଞ୍ଚାର ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ, ଏଥପାଇଁ ପ୍ରାୟୁଷ୍ଟି କାହିଁକି? ନିଜର ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଦଶାହ ଦିନ ଶିଅର ହୋଇ ଗାଧୋଇବ, ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବ, ଶାନ୍ତି ଉଦକ ମୁଣ୍ଡରେ ଛୁଟୁ ହେବ ଓ ପଇତା ଲାଗେଇବ । ଦଶଦିନ ଆମିଶ ଖାଇବ ନାହିଁ, ପାରିଲେ ଏ ଦଶଦିନ ବକ୍ରେ ଲେଖାଏଁ ଖାଇବ ।” ସେଥର ସେହିପରି ହେଲା । ଆଶ୍ରମରେ ତ ୩ ଚ୍ୟାଉପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ଦୌରାନ୍ୟରେ ମାଛ ମନା ଥାଏ, ଘରେ ଯାଇ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ, ଫେରିଲେ ଜେରା କର ସେ ଦିନକଠାରୁ ତନିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ଏକ ବକ୍ତ’ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ଦଦେଇ ଶାନ୍ତି ଉଦକ ପକାଇଦେଲେ, ପଇତା କିଗାଇଲି ।

କଟକରେ ଆମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲୁଁ ଯେ, ପଇତା ଲଗାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପୋଡ଼ି ଯାର ଗାଧୋଇ ଲୁଗାଟି ଧୋବା ଘରେ ପକାଇ, ଧୋବା ଘରୁ ଆସିଥିବା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୁଲୁ ହେଲା, ମୋହମ୍ମା ବାବୁ ପ୍ରଫେସରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁରକ ନା ଅନୁଗତ ଲେକର ଦାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ । ଦେଇନ ଦେବାତ୍ମା ରବିବାର । ମୋହମ୍ମା ବାବୁ ସକାଳୁ ଆମ ମେଘକୁ ଆସି ତାଙ୍କ ତଙ୍ଗରେ ପରୁ ଶିଳ୍ପି, “ଏଠାରେ ପରା ତୁମେ କେହି କେହି ମୁଦ୍ଦାର ପୋଡ଼ି । ମୋ’ର ଗୋଟିଏ ଲେକ ମରିଯାଇଛି । ଯାହା ହେବ ପଢ଼ିବ ତାହା ମୁଁ ଦେବାକୁ ପ୍ରସୁତ । ଲେକଟି ବାତରୁ ମଲଣି, ଆଉ ବେଶୀ ସମୟ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପଢ଼ି ରହିବା ଘାସ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ ।”

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି, କେବଳ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା କାଠ ପାଇଁ ଦରକାର । ସେ ଆପଣି କଲେ, “ତୁମମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମପାଇଁ ତୁମେମାନେ କିଛି ପାରିଶ୍ରମିକ ପାଇବା ଉଚିତ । କେତେ ଦେବି କହ ।” ସେ ଆମର ପ୍ରଫେସର ବୋଲି କିଛି କଠୋର ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ନ ଦେଇ ମୁଁ କହିଲି, ଆମେ ଏହା ପଇସା ପାଇଁ କରୁନାହୁଁ । ସେ ମୋତେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଇଲେ ଯେ, ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦାରୀ କରିବା ଉଚିତ । ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନେ ତ ଏକଥାଶୁଣି ମୁଣ୍ଡେଇ । ଆଗ ସମସ୍ତେ ଧର ବସିଲେ, ଏ ମୁଦ୍ଦାର ଆମେ କୁଇଁବା ନାହିଁ, ସେ ହାତି ଥଣ୍ଡି ମୁଦ୍ଦାର ଉଠାନ୍ତି । ସମାଧାନ ହେଲା, ମୁର୍ଦ୍ଦାର ପୋଡ଼ି ଯାଇଲୁ ପରେ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଜଳଶିଥା କରିବାକୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ସେ ଦିଅନ୍ତି । ଏ କଥା ମୋହମ୍ମା ବାବୁ ଶୁଣି ଟିକିଏ ତୁମ ହୋଇ ରହିଲେ । ଆମେ ଛ’ ଜଣ ସିରୁ ବୋଲି ଶୁଣି ଜଣକୁ ଗୁରୁଥିଶା ଲେଖାଏଁ ଦେଇ ଟଙ୍କା,

କାଠ ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଏପରି ଛଅ ଟଙ୍କା ଆଠଥା ମୋତେ ଦେଇ ତାଗିଦ କଲେ, ଶୀଘ୍ର ମୁର୍ଦ୍ଵାର ଉଠାଇବାକୁ ।

ପଇସା ଖର ବିଷୟରେ ମୋହିମା ବାବୁଙ୍କର ବଜମୁଣ୍ଡିତାର ଆହୁରି ପରିଚୟ ପରେ ପାଇଲି । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହି ରକ୍ତପାରେ ବାଖେବାଦରୁ କଲେଜକୁ ଯା'ନ୍ତି । ଦିବା ଆସିବା ଛ' ପଇସା ଲେଖାଏ ତିନି ଅଣା । ରକ୍ତପାବାଲ ଆପରି କରେ ନାହିଁ । ଆପରି କଲେ ମୋହିମା ବାବୁଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଖରପ ହୋଇଯାଏ ଯେ, ସେ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟରେ ପଢ଼ି କ'ଣ ଭାବନ୍ତି ; ରକ୍ତପାବାଲ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଦାମ କରିବା ଅନୁତ୍ତ ବୋଲି କହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରକ୍ତପାବାଲକୁ ସ୍ଥାମୀଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ପଇସା ଗୁରିପଇସା ଦେଇ-ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପିଲଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ମା ଧର ବି ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଘରେ ଦିନେ ଦୁଇ ଦିନ ଅଶାନ୍ତି ରହେ ।

ମୁଁ ମୋ ଥାନ୍ତି ଇଅର ବପ୍ତ ଏବଂ ବି.ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବା ପରେ ତିନିବର୍ଷ ଟିରୁସନ କଲି । ମୋହିମା ବାବୁ ଜାଣିବାରେ ମୁଁ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ପାଏ, ମା'ଙ୍କ ଠାରୁ ପାଏ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା । ପିଲଙ୍କ ହାତରେ ମା' ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରଥାନ୍ତି, ବାବୁ ପଶୁଗଲେ ମୁଁ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ବୋଲି କହିବି । ସେ ମୋତେ ପରିଚିନାହାନ୍ତି କି ମୁଁ କହିନାହିଁ । ଏଇ ଦୋଷଟି ଗୁଡ଼ି-ଦେଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦୋଷ ଦେଖି ନ ଥିଲି । କର୍ତ୍ତିବ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତତା ଓ ନିର୍ଭୀକତାର ସେ ଥିଲେ ତଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ।

ଆମ ମଡ଼ାଚଣ୍ଟିଆ କଥା । ମୁଁ ଗାଁରେ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ମୁର୍ଦ୍ଵାର ପୋଡ଼ିଛି । କଟକରେ ୧୯୩୧ ପୁଜା ପୋଡ଼ିଛି ଏକୋଇଶଟି । ଥରେ ପୁଲିସ ଆନାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତହୁଁ ଅଧିକ କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ମୋର ବଲ୍ଲଜୀରବେଳର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ସେଠାର ଗୁଣିର ଗୁଡ଼ି କଟକର ପି.ଏ.ମ. ଏକାଡେମୀରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପରିବାର ଗାଁରେ ଥା'ନ୍ତି । ସେ ଗୋଟିଏ ଗୁକର ଟୋକା ରଖି ଏକୁଟିଆ କଟକରେ ଥା'ନ୍ତି । ତା'ର କ'ଣ ବେମାର ହୋଇଥିଲା । ସେ ଗୁକରଟି ଶୋଇଥିବା ଘରେ ଗୁବ ପକାଇ ବୁଲି ଆସିଲେ । ଫେରିଲାବେଳକୁ ଗୁକରଟି ମରିଯାଇଛି । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମୋ ପାଖେ ଆସିଲେ । ସେତେ-ବେଳେ ଭଡ଼ା ବୋହିବାକୁ ଆମର ଗୋଟାଏ ଟ୍ୟାକ୍‌ସି ଥାଏ । ମୁସଲମାନ ତ୍ରୁଟିଭର ଗୁଡ଼ି ଚଳେଇଲା । ମୁଁ, ମୋ ଭାଇ ଏବଂ ମୋର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଓକିଲ) ବାହାରିଲୁ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁର୍ଦ୍ଵାରଟିକୁ ପଛପଟ କ୍ୟାରିଅରରେ କୁଆ ଦିନିରେ ବସିଲା ପରି ବାହି ଦେଲୁ । ସେ କାଳ ମଟରରେ କ୍ୟାରିଅରଟା ବାହାରକୁ ସାଇକଲ କ୍ୟାରିଅର ପରି ପଛରେ ଲାଗିଥାଏ । ଜେଲଖାନା ଛକ ପାଖେ ପୁଲିସ ଗାଡ଼ି ଅଟକାଇ ମଣିଷ ବସିଛି ବୋଲି ପାଟି କଲା । ଆମେ କହିଲୁ “ଲୋକଟା ଉଠୁ ନାହିଁ, ଟିକିଏ ଉଠାଇ ଦିଅ ।” ସେ ଆସି ଆଲୁଆରେ ତାକୁ ଗୁଡ଼ି, ‘ଲୟୁ ହେ’ ବୋଲି କହି ହସିଦେଲା । ଆମେ ହସିଦେଲୁ । କିନ୍ତୁ ଏତିକରେ କଥା ସରିଲା ନାହିଁ । ଏକାଡେମୀ ପରିଚାଳନା କମିଟିର କେତେ ଜଣ ହେଡ଼-ମାନ୍ଦରଙ୍କ ବିବୁକରେ ଖୁବ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଆନାରେ ଖବର ହୋଇଗଲା ଯେ, ହେଡ଼ମାନ୍ଦ୍ର ବିଷ

ଦେଇ ତାଙ୍କ ଗୁକରକୁ ମାରିଦେଇ ରାତି ରାତି ନେଇ ପୋଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ପୋଲିସ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ ଗୁଡ଼ାଏ ପରିପାରଣ କଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏତେ ଭାବିଗଲି ସେ ଦିନେ ଦୁଇ ଦିନ ମୋ ହେଉମାନ୍ତ୍ରକୁ ସନ୍ଦେହ କଲି । ଯାହାହେଉ ଲାଲବାଗ ଥାନାର ସେତେବେଳର ସବ୍ରକନ୍ୟପେକ୍ଷୁରଙ୍କ ଅନୁଗହରେ ଏତିକିରେ ବିଷୟର ଉପସଂହାର ହେଲା । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଓ ହେଉମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମୋ ମନର ସନ୍ଦେହ ବି ଦୂର ହେଲା । ଗୁକର ବିଚରକୁ ଜର ହୋଇଥିଲା, ହେଉମାନ୍ତ୍ରେ ତା' ପାଇଁ ଅଟଳ ବାବୁଙ୍କ ଦୋକାନରୁ ଦି' ଗୁରଥର ଅଷ୍ଟଧ ବି ନେଇଥିଲେ । ସେଦିନ ଗୁକରର ନିରାପଦ ପାଇଁ ସେ ଦୂଆରେ ତାଲ ପକାଇ ଓଷ୍ଠୁଅ ପାଇଁ ଅସ୍ଥିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏତିକି ଦୋଷ, ସେ ଓଷ୍ଠୁଅ ପାଇଁ କାହାକୁ ପଠେଇଥା'ନ୍ତେ, ନଜେ ଯାଇଥିଲେ ବୋଡ଼ିର ଜଣେ ଶୁଣି ବା ଶିଖିବାକୁ ରୋଗୀ ପାଖେ ରଖିଦେଇଥାନ୍ତେ ଓ ତାଙ୍କର ଦେଖାଇ ଆହୁର ଅଧିକ ଚିକିତ୍ସା କରାଇଥାନ୍ତେ ।

ଆମର ମଡ଼ାରଣ୍ଟିଆ ଖ୍ୟାତ ବଢ଼ିବାରେ ଆମର ଗୁହିଦା ବି ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ସେଇ ମୁର୍ଢାରକୁ କେହି ନ ଛୁଟିଲେ ତାହା ଆମ ହାତକୁ ଅସିଲା । ସେତେବେଳେ କଟକର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ନରହର ମିଶ୍ର ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ମରିଗଲେ । ଶେଷାବସ୍ଥାରେ ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଲ୍ଲାଇଁ କୃତ୍ତିବାସ ନନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ । ସେ ବି ସେତେବେଳର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ । କଟକ ମୁୟନ୍ତ୍ରିପାଲିଟିର ବହୁତ ଲେକହିତର କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କରିଥିଲେ । ବସନ୍ତ ଗୋଟିଏବୁଦ୍ଧାକ ପାତି ଭାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେଉଥାଏ । ମଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ କେହି ଉଠାଇବେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ମାରଫି ମହଲର ଜିଦ୍ବୀଳ । ସେ ମାଲ ଭାଇ ଖୋଜାଖୋଜି କରି ନ ପାଇ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ମୋତେ ମୁର୍ଢାର ପାଖକୁ ଡାକ ନେଲେ । ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଦୂଆର ପାର ହୋଇ ଭିଜକୁ ପଶୁ ପଶୁ-ଗନ୍ଧରେ ନାକ ବୁଣ୍ଡି ହୋଇଯାଉଥାଏ । ସେ ପରିବିଲେ, “ତୋ ସାଥମାନେ ବାହାରିବେଟି ?” ମୋ ସାଥମାନେ ନ ବାହାରିବେ ଏମିତି କାମ ନାହିଁ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ନ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ଟିକିଏ ଖୋଜି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ କେହି ଜାତି କଥା ପକେଇଲେ ମୋତେ ଭାର ରାଗ ଲାଗେ । ଆମର ଓପର କ୍ଲାସ ହର ମନିକ (କଣ୍ଟର)ଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଆ ଡିଜରେ ଆମେ ପୋଡ଼ିଥାଏଇ । କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ଲଟରେ ସବୁ କଥା—ନରହର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘର, ବୟସ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାରର ହଂସ୍କାର କଥା ବୁଝାଇ ମୋତେ ବାଗେଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଧରି ବସିଲି ଉପରେ ବୋତଲେ ଫିନାଇଲ ନ ପକାଇଲେ ମୋ ସାଥମାନେ ପାଖକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ । ସେ ଘରେ କାହାକୁ ନ ପରୁର ରଜି ହୋଇଗଲେ । ଆମେ କୋକେଇ ସଜାଡ଼ିଲବେଳକୁ ସେ ଘରେ, ଝୁଣାଧୁଆଁ ଓ ଫିନାଇଲ ଗନ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ଦେଉଳ ଓ ପାଇଖାନାର ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ ।

କୋକେଇରେ ମୁର୍ଢାର ବନ୍ଧାବନ୍ଧ ସରିଲାଗି ଏଇ ସମୟରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଆସି, ଦେବିବାତ୍ ବା ନରହର ମିଶ୍ର ମରିଗଲେ ବୋଲି ଶୁଣି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ଆପଣି କଲେ, ବସନ୍ତ ମୁର୍ଢାର ପୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ବେଳ ଘଣ୍ଟାରକଟା ଲାଗିଲା, ମୋ ହଜୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଦି'ଜଣ ମୋ ଉପରେ ସେତେବେଳକୁ ମୁପ୍ତେଜ । ବାଉରିବନ୍ତୁ

କହିଲ, ଏ ଗନ୍ଧ ଆଉ ଅଧୟଶେ ଶୁଦ୍ଧିଲେ ଆମ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମାଳଭାଇ ଦରକାର । ଆଉ ଜଣେ କହିଲ, ଗନ୍ଧରେ ଯଦି ମଣିଷ ମରୁଆନ୍ତେ ତେବେ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ବେହେର ଗୃକରି ପାଇଁ ଲୋକ ମିଳନ୍ତେ ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ତମାମ ଆମେ ସମସ୍ତେ ପରଷ୍ପରକୁ ‘ବେହେରୁଏ’ ବୋଲି ଡକାଡକି ହେଲା । ଯାହା ହେଉ, ଶେଷରେ କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁଙ୍କ ଘରର ଜଣେ ବୃକ୍ଷଙ୍କ କଥା ରହିଲା । ସେ କହିଲେ, ଆମମାନଙ୍କ ଘରେ ବସନ୍ତ ରୋଗୀ ପୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । ସେଇଆ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ରହସ୍ୟଲିଙ୍ଗିଲା, ମୁଁ ଯଦି ବସନ୍ତରେ ପଡ଼ିବି, ତେବେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନେଇ ମୋତେ ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ ।

କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁ ଡାକ୍ତର ଜଣେ ନାବାଲକ ଶଳାଦ୍ଵାରା ମୁଖାଗ୍ରି ଦିଆଇବାକୁ ଆମ ଯାଙ୍ଗରେ ଦିବାରୁ ଆମର ମୁର୍ଢାର ପୋଡ଼ାବେଳର ଉଛୁଣ୍ଣଳ କଥାବାହିଁ ଯଥାସମ୍ବବ କମିଲ । ମୁର୍ଢାର ପୋଡ଼ା ଗନ୍ଧ ଏତେ ଉନ୍ନଟ ହୁଏ, ଆଗରୁ ଅନୁଭବ କରିନଥିଲା । ଗାଥୋଇ ପାଧୋଇ ଗୋଟିଏ ଦେବମନ୍ଦରକୁ ଗଲୁଁ, ଭୂର ଶୈଜନ ମିଳିଲ, ଖାଲ ଗୋବିନ୍ଦା ଦୋକାନ ରୁର ପଇସିଆ ବଡ଼ ଶିରମୋହନ । ଦଶାହ ଦିନ ମୋ ପାଖକୁ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡିଲମାର୍କା ଲୁଗା ଆସିଲ । ଏ ଲୁଗା ସେତେବେଳେ ସବୁଠାରୁ ଦାମିକା, ଖଣ୍କଳ ପନ୍ଦର ଅଣା । ସ୍ବା’ ପୁଷ୍ଟରୁ ଥରେ ଦି’ଥର ‘ବମ୍ବେର କରିଆ’ ମିଳିଥିଲା—ଖଣ୍କଳ ପାଞ୍ଚଅଣା ଲେଖାଏଁ, ସାତହାତି, ଓସାର ନାଲି ବା କଳା ଧଡ଼ । ପ୍ରଥମ ଥର ସେ ଲୁଗା ମିଳବାରେ ଆମେ ସିକାନ୍ତ କରିଥିଲୁଁ ଯେ, ଏ ଲୁଗା ସବୁ ଦରିଦ୍ର ଭିଖାରୀଙ୍କ ଦେଇପକାଇବା । ପିଣ୍ଡିଲମାର୍କା ଲୁଗା ଦେଇପକାଇବା ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ଦିରୁଁ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଦେଇଦେବାର ସଙ୍କାନ୍ତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ପାଇଲେ ହରିହର ଘାଟରେ ଖଣ୍ଡିଏ କୁଡ଼ାଆ କରି ରହୁଥିବା କୋଦେଇ ମାତା, ବୁଢ଼ୀ ହୋଇ ନ ଥା’ନ୍ତି, ଡାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହୁଥିବା ବାବାଜାନି ଅଛି ଶାଣ୍ଡିକାୟ ବୃଦ୍ଧ । ସମସ୍ତମନ୍ଦିରମେ ହିର ହେଲା, ତାଙ୍କ ଲୁଗା ଦେବା ବିଷୟ ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ପ୍ରଥମେ ଆସିଥିବାରୁ ଆଜିଠାରୁ ମୁଁ ବାବାଜାଙ୍କ ଘ୍ୟାନ ଅଧିକାର କରିବି । ଲୁଗା ଯୋଜୁ ମାତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଢ଼ିଲା । ନରକୁଳରେ ବୁଲ ଗଲାବେଳେ ସେ ଥରେ ଦି’ଥର ମୋତେ କହିଦେଲେ, “ବାପା, ଭଲ ଅଛ ?” ସ୍ବା ସେ ଶୁଣିଥିଲେ, ସେମାନେ ମୋର ଦୁନୀମ ପ୍ରଗ୍ରହ କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ମାତାଙ୍କର ଆମ୍ବମାନଙ୍କଠାରୁ ପଇସେ ଦି’ ପଇଦା ପ୍ରାପ୍ତି ବଢ଼ିଲା ।

ମୋ ଦୁଃସାହିତୀକତା, ବନ୍ଧୁଲିଆଗିରି ଓ ପାଠ ଯୋଜୁଁ ମୋର ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ୁଥାଏ । ସେତେବେଳେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ଆନିକାଲିର ମାନଦଣ୍ଡରେ ଶୁଭ ଟ୍ରେଟ । ଶୁଭ ସଂଖ୍ୟା ଏମ୍-୬. କ୍ଲାସକୁ ମିଶାଇ ସାତ ଶହ ଭିତରେ—ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଚିହ୍ନିଥାନ୍ତି । ଉପର କ୍ଲାସ ପିଲମାନେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥାନ୍ତି, ମୁଁ ବି ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁବ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଏ ; ତଳ କ୍ଲାସ ପିଲଙ୍କୁ ଯଥାସମ୍ବବ ମୁରବାପଣିଆ ଦେଖାଏ । ସେମାନେ ମୋ ନାମରେ ବାବୁ ଯୋଡ଼ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ କ୍ଲାସର ଯେତେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ, ଅନଳଙ୍କୁତ ଭାବେ ନାମ ଧର ତାକନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରାଣକାଥ ମହାନ୍ତିକପରି କେତେକଣ ‘ଶୁଭ୍ରବୟ’ଙ୍କୁ ପୁଣି ଦେଇଲେ ଆଉ ସମସ୍ତେ ମୋ ନାମ ପୁଷ୍ଟରୁ ‘ଶଳା’ ବିଶେଷଣ ଯୋଗ କରନ୍ତି । ସେଉଁମାନେ ସଭ୍ରମ ଦେଖାନ୍ତି ତାଙ୍କ

ପାଠରେ ଆପଣାର କରେ, ଓପର ପିଲଙ୍କୁ ମୁହଁବୟ ହୋଇ ଏବଂ ସଜୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଳିଆ ଡିଙ୍ଗରେ । ଆର୍ତ୍ତବାବୁ ଆମ ପୁରୁଷିକୁ ବଜାଣୁଗିର ବୋଲି କହନ୍ତି, କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁ କହନ୍ତି ବନ୍ଧୁଳିଆମି । ଥରେ ଓଡ଼ିଆ କାନ୍ଦୁପରେ ଆର୍ତ୍ତବାବୁଙ୍କୁ ପରୁଗିଦେଲି, “ସାର୍ ! ବନ୍ଧୁଳିଆମି ଓ ବଜାଣୁଗିରରୁ କେଉଁଠା ମହ୍ୟ ?” ସେ ତାଙ୍କର ସାଭାବକ ମୁଖବୈକୃତି କରି ଘଡ଼ିଏ ତଳକୁ ଓ ଦଣ୍ଡେ ମୋତେ ଗୁଢ଼ି କହିଲେ, ଏ ବଜାଣୁ, ‘ବଜାଣୁ’ ଦ୍ୱାରୁ କରିବାବୁ କହିଲେ, “ଆରେ ! ବଜାର ମନକୁ ନେଇ ଅର୍ଥ । ବଜାଣୁ ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ଶତକୁ ଅମାନ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ବନ୍ଧୁଳିଆ ତାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତି ।” ଏଇଥରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଗୋଟିଏ ଆଲୋଚନା ଯାହା ସେତେବେଳେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି ମନୋଯୋଗୀ କରିଥିଲା । ଆର୍ତ୍ତବାବୁ ଏଇପରି ସାମାନ୍ୟ କଥାବୁ ଉତ୍ତର ବାହାର କରନ୍ତି ଓ ସେ ତତ୍ତ୍ଵରେ ନିଜେ ବିଭେର ହୋଇ ବ୍ରତମାନଙ୍କୁ ତନୟ କରି ପକାନ୍ତି । ‘ସଂସ୍କୃତ’ ଓ ‘ଅସଂସ୍କୃତ’ ଗୁଣ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି ।

ମୁଁ କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଉତ୍ତରର ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲି, ସାରଦା ବାବୁ (ଅଙ୍କ), ବାବା କର୍ଣ୍ଣାର ସିଂହ, ଅତୁଳ ବାବୁ, ମୁରୁଚରଣ ବାବୁ (ରୟାୟନ), ନାରୂପ୍ଯଣ ବାବୁ (ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ), ବିରାଜମୋହନ ସେନାପତି (ଉଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ) ପ୍ରଭୃତି ମୋର ଅଧ୍ୟାପକ ନ ହେଲେ ବି ଉପଦେଶ୍ୟ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଭେଟେ ନମସ୍କାର କରେ । ଏହାର କଳନ୍ତର ସ୍ଵରୂପ ମିଳେ ସମ୍ମେହ ଦୃଷ୍ଟି, କପରି ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ‘ସାର୍ ଭଲ ଅଛୁ’ ବୋଲି ମୋର ସବୁବେଳେ ସମାନ ଉତ୍ତର ।

ବାତ୍ରିବିକ ମୁଁ ଯେଉଁ ପରିବେଶରେ ଥାଏ ସେଥିରେ ମୁଁ ଯେ ଅରଣ୍ଯିତ, ଓ ହୃଦୟନ୍ତର ମାତ୍ର ମୋର ନିଜକୁ ଓ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କୁ ପୋଷିବାର ଏକମାତ୍ର ଅବଳମ୍ବନ, ଏ କଥା ମୋ ମନକୁ ଘାଣିବାକୁ ସମୟ ପାଏ ନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ସହୃଦୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ କୁଣଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଫଳରେ ମୋର ମନରେ ହୁଏ, ମୋର ବୃତ୍ତିକା କଣ ? ଫେଟ ପୋଷିବା ନା ପାଠପଢା ? ସେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚାଳା କରିନଥିଲି । ଏବେ ହୃଦୟି, ଉତ୍ତରକୁ ମୁଁ ସମାନ ଆସନ ଦେଇଥାଏ । ଖାଇବାକୁ ଟିରିସନ କରିବା ଯେପରି ପ୍ରଯୋଜନ, କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ହେଉ ପାଠ ପଢିବା ଦେହିପରି ପ୍ରଯୋଜନ ଏବଂ ଏ ଉତ୍ତରର ସଙ୍ଗେ ବା ସତ୍ତ୍ଵେ ଶୁଳ୍କ ଜୀବନ୍ୟାପନ ବି ମଣିଷର ସ୍ଵଭବ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଇ ଶତକୁ ମୁଁ ପଦନ କରି ଆସିଛି ଏବଂ ଯଥାସାଧ ପାଞ୍ଚି ।

ଆମେ ହାତରେ ରୋଷେଇ କରୁଥାଉି ଏବଂ ଅଛି ଅଳ୍ପରେ ଚକ୍ର । ଏହା ମୋତେ ଧାନନ୍ଦିଣ୍ୟ କରେ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ସହଜ ଓ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟଦ୍ୟାପେକ୍ଷ ଗୋଟାଏ ପାକ ପ୍ରଣାଳୀ ଏଇ ସମୟରେ ବାହାରିଲ—ଅଙ୍ଗଜ ଘଣ୍ଟା । ସେତେବେଳେ ବିରୁଦ୍ଧିରୁ ଏହା ମୋର ଉଭାବନ । ପରେ ଜାଣିଲି, ବାଟ ଖେତୁଡ଼ି, ନଳ ରାନ୍ଧଣା ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ଏହା ବନ୍ଧୁ କାଳରୁ ଅଛୁ । ପୁରୁତନ ସର୍ବତାର ଆସ୍ତାନ, ପୁଷ୍ପ ପରିଚିତ ଆମେରିକାକୁ ଆକଷାର କଲେ ବୋଲି କଳମ୍ବ ବାହାବା ପାଇଲା ପରି ମୋ ଅଙ୍ଗଜଘଣ୍ଟା ମୋ ସଜୀମାନଙ୍କବ୍ରାଗ ଅତୁତ ହେଲା ଏବଂ ତା’ ଫଳରେ ମୋ ଭାଇ ଦୁହଁ ସ୍ଵାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ । ଅଙ୍ଗଜଘଣ୍ଟାରେ,

ଗୁଡ଼ିଳ ଡାଳ ବାଦୁ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା, ପରିବାପନ ଶାଶ ମାଛ ବି ଏକାଠି ପଡ଼େ । ସିର୍ବିଥିଲେ ଓ ଲୁଣ ସମାନ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ମିଶ୍ରଣ ରୁଚିକର ହୁଏ, ନ ହୋଇଥିଲେ ଓଳିକ ଚଳିଯିବା ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଭୟରେ ଭାଇ ଦୁହେଁ ଖାଇଦିଅନ୍ତି । ଶନିବାର ଦିନ-ମାନଙ୍କରେ କଲେଜରୁ ଯାଙ୍ଗ ଟାଙ୍ଗ ଜଣ ଡାଳ ଅଣି ଡାଙ୍କର ଆଗରେ ଖାଦ୍ୟ ପାକ ହୁଏ, ସିର୍ବିଲଣି କି ନାହିଁ, ଲୁଣ ପଡ଼ିଛି କି ନାହିଁ ହାଣ୍ଡିରୁ କାଢି ପରସା ବି ଗୁଣିଆଏ । ନିଜର ମତ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କର ଆଉ ପାଞ୍ଚ ପାତ ଜଙ୍କେର ଭୋଟ ବି ସଂଗୃହୀତ ହେଉଥାଏ ।

ସୁରୁ କାମରେ ମୁଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡି କରିବାକୁ ବେଳ ତ ଥାଏ, ଦିନେ କଲେଜକୁ ଫେରିବା ବେଳେ ଆମ ବସା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ା—ଗିରି ବୁଢ଼ା, ଆକାଶକୁ ରୁହୁ ଆନନ୍ଦରେ ଆସିଥିର ହେବାର ଦେଖି ମୁଁ ବି ଗୁହ୍ନିଲି । ବହୁ ଉଚରେ, ଚିଲଙ୍କର ବି ଉପରେ ଗୁରେଟି ପରୀ ଉଦ୍ଧିବାର ନଜର ପଡ଼ିଲା । ଗିରି ବୁଢ଼ା କହିଲା, “ବାବୁ ନିଂଦି ଯାଇଛନ୍ତି । ମୋ ନିଜ ଘରର ଛୁଆ ।” ପାର ସରକ କଟକରେ ବହୁତ ଦେଖିଛୁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ସବୁ ଶୁଣରେ ଗିରି ବୁଢ଼ାର ତଳେ । କୋଉ ପାର ଉପରକୁ ଯା’ନ୍ତି, କୋଉ ପାର ସବୁଠୁଳୁ ଦେଖିବେଳ ଆକାଶରେ ରହିପାରନ୍ତି, ମେଘା ସମୟରେ ପାରକୁ ପୁଣିଲେ କିପରି ଦେମାନେ ବାଦଳରେ ଭାସିଯା’ନ୍ତି, ଶହେ ମାଜଳ ଦୂରକୁ ଭାସିଯାଇଥିବା ପାର ତିନି ଶୁଣି ଦିନରେ କିପରି ନିଜ ଭାଡ଼ିକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି, ଏ ସବୁ ବୁଢ଼ାକୁ ଜଣାଆଏ ଏବଂ ଏହା ଆଗସ୍ତ୍ୟ ଶୋଭାକୁ ଶୁଣାଇବାରେ ସେ ଏତେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ ସେ ନିଜର ବେପାରକୁ ମଧ୍ୟ ପରା କରେ ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ାକୁ ବସୁଏ ପଦ୍ମର ହୋଇଥିବ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଥିଲା । ଦୁଇଟିଯାକ ଗୋଡ଼ ଗୋଡ଼ ପର, ହାତ ଯୋଡ଼ିକ ଅଛି ସବୁ, ପେଟ ଉପରେ ଲାଗିଆଏ । ଭର୍ତ୍ତା ଦ୍ଵିତୀୟ କି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ହେବ କେଳାଣି ? ଯୋଡ଼ିଏ ପୁଅ, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ପାର ଯାଇଥାଏ, ରୋଜଗାର କରେ, ପାନ ଦୋକାନଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତତ ବୁଢ଼ାର ସମ୍ପର୍କ ବୋଇଲେ କିଛି ନାହିଁ । କୋଉ ଓଳି ଖା’ନ୍ତି, କୋଉ ଓଳି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ସକାଳ ଓଳି ଦେକାନରେ ବସେ ; ଓପର ଓଳିଯାକ ପାରଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗିଆଏ । ମୁଁ ଓପର ଓଳି ଦୁଇ ଶୁଣିଥର ବୁଢ଼ା ପାଖରେ ବସି ହୁଏ, ଭୁବା ପାର ଚିହ୍ନିଲି । ଭୁବା ବୋଇଲେ କାଳିଆ ପାର ସେ ହୁଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ ଦେଇ ଉଡ଼ନ୍ତି । ହୁଏ ହରତ ଚଢ଼େଇ ବର୍ଣ୍ଣ । ପାରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଗସ୍ତ୍ୟ ହେବାରୁ ବୁଢ଼ାର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ହେଲା । ଯୋଡ଼ିଏ ହୁଏ ଓ ଯୋଡ଼ିଏ ଭୁବା ପାରିଥା ମୋତେ ଦାନ କଲା ଏବଂ ତିନି ହଲ ପାର ରହିଲା ଭଲ ଗୋଟିଏ କାଠ ଭାଡ଼ ମୋତେ ଦେଲା । ଦାମ୍ ନେବାକୁ କୁଦୁର୍ଥ ରଜି ହେଲା ନାହିଁ । ଏଣୁ ତେଣୁ ପରାଶି ବୁଝିଲି ଏ ପାର ଯୋଡ଼ି ଟଙ୍କାଏ ଲେଖାଏ ମିଳନ୍ତି ସେ ତା’ ପାରଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ କେହି ଯୋଡ଼ି ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଖୁବ୍ କାକୁଛ ମିନିତ ହୋଇ ତାକୁ ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରଇଲା । ତା’ର କରିବୁଛି ଶୁଣିଲି, ସେ ଟୋକା ସମୟରେ ଭଲରେ ଥିଲା, ତା’ ବାପର ଖଣ୍ଡ ଭଲ ଜାଗା ବି କଟକରେ ଥିଲା, ସବୁ ଏକ ପାର ରଙ୍ଗରେ ଯାଇଛୁ । ପାର ଉଦ୍ଧାରିବାରେ ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵତା ହୋଇ ଥରେ ଦି’ ଥର ବୁଢ଼ା ଫୌଜଦାରୀ ମକଦମାରେ ବି ପଡ଼ିଥିଲା ।

ବସା ପାଞ୍ଜିଲ :

ଆଇଁ ଏଣ୍ ପଶୁଷାର ଫଳ ବାହାରିଲା, ମୋର ବୃତ୍ତିଟିଏ ମିଳିବାର ବି ହେଲା । ମୁଁ ଜାଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚଜନରେ ପାୟ କରିବାର ଆଶା ରଖିଥାଏ, ବୃତ୍ତି ମିଳିବା କଥା ପୂଣ୍ୟରେ ବି ଭବି ନ ଆଏ । ସେ କାଳେ ଆଇଁ ଏଣ୍, ବି. ଏ. ଓ ମାଟିକ ପଶୁଷା ଏକ ସମୟରେ ହେଉଥାଏ । ମୁଁ ରତରେ ଓ ସକାଳେ ମୋ ଟିଉସନ ପିଲାଙ୍କୁ ପଶୁଷା ପାଇଁ ତାଳିମ କରି ମୋ ପଶୁଷା ଦେବାକୁ ଯାଏ । ପାସ୍ତାଏ ହୋଇଗଲେ ବି କୃତାର୍ଥ ହେବାର କଥା ।

ମୋ ବିଗୁରରେ ଭଲ ପାୟ ହେବାରୁ ମୋର ଆଶା ହେଲା ଗୋଟାଏ ଖଣ୍ଡ ଟିଉସନ କମାଇଦେଲେ ଓ ସାଇକଲ ଖଣ୍ଡ କଣିଲେ ବି. ଏ. ରେ ମୋର ଆହୁର ଭଲ ହେବ । ସେଇ ସମୟରେ ବଲ୍ଲସିବଜାର ଉଚତ ଘରର ଜଣେ ସହପାଠୀ ମୋ ତଳ ଶରକୁ ତା' ପାଖରେ ରଖି ତା'ଠାରୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାର ପ୍ରୟାବ ଅଣିଲ । ମାସକୁ ପଦର ଟଙ୍କା ଦେବ ଓ ରହିବାକୁ ବି ବସା ଦେବ । ସେ ମୋ ପାଖରୁ ଗଲ । ସାନସାଇ ପାଠକୁ ନ ପାରି ଗାକୁ ଗଲ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ କରିବାକୁ । ଦୋକାନ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ମୂଳଧନ ଓ ପାର ଭାବୁଟି ଦେଇ ତାକୁ ଗାକୁ ପଠାଇଲ । ଆମ ବସା ଓ ହାତ ରୋଷେଇ ଭାଜିଲ । ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ସାଇକଲ କରି ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ମେଘରେ ରହି ପଢ଼ିବାର ମୟୁଧା କଲୁଁ ।

ହାତ ରୋଷେଇ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲ । ଗୁଲି ଗୁଲି ଯାଇ ଟିଉସନ କରିବା ଏବଂ କଲେଜକୁ ଏବଂ କଲେଜରୁ ପଦଯାତ୍ରା କରିବା କ୍ଲେଶ ଗଲ । ଭାଜମାନଙ୍କ ଦାସ୍ତି ଅନ୍ତରେ ଆଠପାଠ କମିଶନା କୁଡ଼ାଏ ସମୟ ମିଳିଲା । ଏ ସମୟରେ ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଲୁଗିବ ବୋଲି ଆଶା କରିବାର କଥା । ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ବି ସେଇଥା ବିଗୁରିଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲା ଓଳଟା । ଭଲ ଦୁହେଁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଅଭିଭବକ ହୋଇଥିଲ । ସେମାନଙ୍କ ତୃଷ୍ଣିରେ ମୋର ଦୋଷ ଦୂର୍ଗୁଣ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଭାରି ସାବଧାନ ଥିଲ । ତା'ର ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ନ ହେବାରୁ ମୋର ଉଛୁଣ୍ଣିକା ବଢ଼ିଲ । ନିଜ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ସବୁବେଳେ ମନେଥିବାରୁ ଖଣ୍ଡା ଦାଢ଼ରେ ଶୁଳ୍କିଥିଲ । ତାହା ଦୂର ହେଲା । ପୁଣ୍ୟକୁ ଭାତ ବାଢ଼ ବୋଲି ହୁକୁମ ଦେବା ଲୋକ, ନିଜେ ରୋଷେଇ କରିଥିବା ଭାତ ମୁଣ୍ଡିଏ ହାଣ୍ଡିରୁ ବାଢ଼ ବୁଲିମୁଣ୍ଡେ ବସି ଖାଇବା ଲୋକଠାରୁ କେତେ ଅଳଗା ଅନୁଭବ କଲି । ପାହୁଣ୍ଡ ଗଣର କରି କଲେଜକୁ ସିବାବେଳେ ଠିକ ଥିଲା, ପହଞ୍ଚିବାରେ ଆବୌଦୀ ତେରି ହେଉନଥିଲ । ଭଲ କରି ପେଡ଼ିଲ ମାଗିଲେ ଚରିଦ ମିନିଟ୍ରେ କଲେଜରେ ପହଞ୍ଚିବି ବୋଲି ପଶୁଷା ହେବା ପରେ ଆଉ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟ ଠିକ୍ ରହିଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ଦଶ ମିନିଟ୍ ଆଗରୁ ଯାଇ କଲେଜ ବାରଣ୍ଡାରେ ଶିଳଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ହେଁ ହେଁ ଫେଁ ଫେଁ ହେଲି ତ ଦିନେ ଦିନେ କ୍ଲାସ ଆରମ୍ଭର ପାଞ୍ଚ ସାତ ମିନିଟ୍ ପରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ପିରାନ୍ତ ଶେଷରେ ପ୍ରଫେସରଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧାମତ କଲେ ଉପସ୍ଥାନ ପଡ଼ିଲା । ଟିଉସନରେ ବି ସେଇଥା । ଆଗେ ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଟିଉସନ ପିଲେ ଆସି ବମୁଥିଲେ, ଏଥର ସେମାନଙ୍କୁ ମାଣ୍ଡେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପଦଯାତ୍ରୀ ଓ

ସାଇକଲ ଆବେଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଧରିଦୋଇନଥିଲା ; ଏବେ ସିଂହାବଲୋକନ କରି ଦେଖୁଛି, ଆଜ. ଏ ଯେଉଳି ପଢ଼ିଲି, ବି. ଏ. ହେହିପରି ପଢ଼ିଥିଲେ ପାଠ ଆହୁରି ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ ଆର୍ଦ୍ଦିବାରୁଙ୍କ ବଜାଶୁଣିର ଓ କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁଙ୍କ ବନୁଳିଆମି ଏଇ ଅଧିକ ବଢ଼ି ଜୀବନର ଗତିକୁ ଏକାବେଳକେ ବଦଳାଇଦେଇନଥାନ୍ତା ।

ମେସ୍ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷଣ ହେଲା ପରିଚର୍ଚା । ; ଦ୍ଵିତୀୟ ଜାସ ଖେଳ । ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ମେସ୍ରେ କୁଡ଼ିଏ କିବାଣୀ ଥାନ୍ତି, ଜଣେ ସମ୍ମୁତ ପଣ୍ଡିତ, ଜଣେ ବିଗତଘୋବନ ଗ୍ରୁହ । ଏ ମହାଶୟୁ କଲେଜକୁ କରିଥାନ୍ତି ଉତ୍ସମଗ୍ରର ପଢ଼ା । ମୁଁ କଲେଜରେ ପ୍ରଥମେ ଭାର୍ତ୍ତି ହେଲା ବେଳେ ସେ ଥିଲେ ଫୋର୍ମ ଇଅରରେ । ମୁଁ ଆର୍ଦ୍ଦ ଇଅରରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଫୋର୍ମ ଇଅରର ମମତା ଗ୍ରୁଡ଼ିନଥାନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦ ହିପାଠୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ସେ ଫାନ୍ଦୁ ଇଅରକୁ ଆସିଥିଲେ । ହିପାଠୀଏ ମୋର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଉପରେ । ଆମେ ଫୋର୍ମ ଇଅର ବେଳକୁ ସେ ଏମ୍- ଏ. ପାସ କରି, ତେବୁଟି ହେବା ପୂର୍ବରୁ କେତେ ଦିନ ରେବେନ୍ୟା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ମହାଶୟୁ ସେତେବେଳେ ଆମ ସାଙ୍ଗେ ଗ୍ରୁହ । ଆମେ ପାର ହୋଇ ଗୁଲିଗଲୁଁ, ସ୍ଥାଙ୍କର ଫୋର୍ମଇଅର ପାଠ ସରନଥାଏ । ଆମର ବର୍ଷେ ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ସେ ବି. ଏ. ପାସ୍ କଲେ । ସେଇତକ ସାରିବାକୁ ସେ ଆସିଥିଲେ, ଏବଂ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧାମରୁ ଗୁଲିଗଲେ । ବି. ଏ. ପାସ୍ କଣିବାକୁ ଏଉଳି ଦୃଢ଼ିପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିବା ଲୋକ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦେଖିନାହିଁ । ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ପାସ୍ କଣିବାକୁ ଏଇଉଳି କିମ୍ବା ଦୁଇଜନଙ୍କେର ଦେଖିଛି । ପ୍ରଥମ ଜଣଙ୍କ ମୋଠାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ । ସେତେବେଳେ ସମ୍ପିଲ୍ ମେଣ୍ଟାର୍ ପଣ୍ଡାକା ନଥାଏ । ଲାଗେ ଲାଗେ ଥଥର ପଣ୍ଡାକା ଦେଇ ସେ ଶେଷରେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ପାସ କଲେ ଏବଂ ହବ୍ରିନ୍ସପେକ୍ଟର ଗୁକର ପାଇଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଜଣକ ମୋଠାରୁ ବହୁତ ଧାନ । ସମ୍ପିଲ୍ - ମେଣ୍ଟାର୍ ଓ ଆନ୍ତୁଆଳ ହୋଇ ସ୍ଥେ ସାତଟା ପଣ୍ଡାକା ଦେଇ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ପାସ କଲେ । ସ୍ଥାଙ୍କ ବେଳକୁ ପଣ୍ଡାକା ହଲରେ କପି କରିବା ଚଳିଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପଣ୍ଡାର୍ଥୀଙ୍କ ବେଳକୁ କପି କଢ଼ିବା ହେଉଥିଲା ।

ରେବେନ୍ୟା କଲେଜର ସେଇ ପ୍ଲାୟ୍ ଗ୍ରୁହଙ୍କ ବିଷୟ କହିଲ ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ମେସ୍ରେ ଓପର ମହିଳରେ ଥିବା ଏକମାତ୍ର କୋଠାର୍ ନେଇଥାନ୍ତି ଓ ସବୁବେଳେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବି. ଏ.ରେ ଦ୍ୱେ ଅର୍ଥକରି ଓ ଦର୍ଶନ ନେଇଥାନ୍ତି । ଦ୍ୱାଙ୍କ ପାଠପଢ଼ାର ଗୋଟିଏ ନମୁନା ଦେବାକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ଯେ, ପାଠକ ହୃଦୀଲ ପରି ଲେଖି ହେବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଅର୍ଥକରି ‘ମାର୍କେଟିଂ’ ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟଟି ରୂପ ପାଞ୍ଚଥର ଦୋଷି ଦେଇ ବହିରୁ ମୁହଁ ଉପରକୁ କରି, ମାର୍କେଟିଂ ଇଜ ଏ ଓର୍ଡ୍ ପର୍ମନ୍ତ ମନେ ପକାଇ ଦୂରି ବହିରୁ ରୁହିବାର ମୁଁ ଥରେ ଦେଖିଛି, ଏବଂ ତାଙ୍କ ଅନୁପପୁଣ୍ଡରିରେ ନକଳ ବି କରିଛି । ଯାହାହେଉ ତାଙ୍କ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମୁରବ୍ବ ବୋଲି ମାନ୍ତିରୁଁ, ଏବଂ ସେ ବି ମୁରବ୍ବ ପଣିଆ କରି ତଳକୁ ଖପିଲ ବେଳେ କାହା ସଙ୍ଗେ ବିଶେଷ କଥାବାର୍ତ୍ତି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଜ୍ୟକର୍ମ, ଟିଉସନ୍, ମୁଲକୁ ଯିବା ଓ ବହୁ ଲେଖାରେ କଟାନ୍ତି । ଆମ ତଙ୍କ ତାଙ୍କ ଭଲ ତ ଲାଗେ ନାହିଁ,

କେତେବେଳେ କେମିତି ପଦେ ତିଆରିଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥା ଆମେ ପସର ନ କଲେ । ମୁହଁ ତ୍ରୀକ ପାଇଁ ମାତ୍ର ଟିକିଏ ବ୍ୟପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ବାଜା ଯେଉଁ ତିନି ଗୁରୁଜଣ କିରାଣୀ ସେମାନେ ବୟସ୍କ ହେଲେ ବି ଆମର ସାଥ । ଠିକ୍ ସାବେ ଦଶଟାରେ ଅର୍ତ୍ତସ୍ଵର୍କ ଯାନ୍ତି ଏବଂ ଆମେ କଲେଜରୁ ଫେରିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଅସି ତହୁଁଆରିଦିନର ହାତେ ଦଶଟା ପର୍ମନ୍ତ, କିପରି ସମୟ କଟିବ ଯେ ବିଷୟରେ ଧନ ହେଉଥାନ୍ତି । ପୁଣ୍ୟବାକୁ ଗାଳ ଦେବା, ଆଗାମୀକୁ କ’ଣ କ’ଣ କିପରି ରହା ହେବ ଯେ ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା, କାହା ଉପରେ ମେହଁ ଗୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଘରଭଡ଼ । କେତେ ବାଜା ଅଛି ବୁଝି ପିଆଦା ପରି ତାଗିଦା କରିବା ବାଦ ଯେଉଁ ଦାର୍ଘ୍ୟ ଅବକାଶ ମିଳେ ସେତକଯାକ ଦେଖିଣିନାକିନ୍ ଖେଳିବା ଯୁଦ୍ଧର ରୁଟିନ୍ । ପରଚର୍ଚା ଟା ଖେଳ ଭିତରେ ହୁଏ । ଶନିବାର ଓପର ଓଳିତାରୁ ତ ରବିବାର ରାତ ଶେଷ ପର୍ମନ୍ତ ନିରବହୁନ୍ ଖେଳ ଓ ଚାନ୍ଦିଲି ।

ଥରେ ଦିର ଏ କାର୍ଯ୍ୟମରେ ମଡ଼ାଇ ଦେବା ପରେ ଆଉ ମୋତେ ତାକିବା ଦରକାର ହେଲା ନାହିଁ । କଲେଜରୁ ଫେରିବା ମାନେ ଖେଳରେ ବସିଯାଏ ଟିରୁସନ ବେଳ ଯାଏଁ । ଟିରୁସନକୁ ଯାଏ ବିଳମ୍ବରେ, ଫେରେ ଠିକ୍ ହମୟୁରେ ମିନିଟିଏ ଦୁଇ ମିନିଟ ପୂର୍ବରୁ, ଖାଇ ସାର ମଧ୍ୟ ରାତ ୧୨ଟା ଯାଏଁ ବସିଯାଉଁ । ପଶା ଖେଳରେ ମଧ୍ୟ ଦାର୍ଘ୍ୟ ହେବାକୁ ଦ୍ୱା ଭିତରେ ଟିକିଏ ଉଦ୍‌ୟମ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାର ମାହେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ଆସିଲା ୧୫୦୦ରେ କଲେଜ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ପୁଣ୍ୟବା ପରେ ।

ମୋ'ର ଏକମାତ୍ର କଲେଜ ସାଥ ଏ ମେସ୍ତରେ ଥାନ୍ତି ସ୍ଥିଏ, ଯାହାକୁ ଆମର ଦତ୍ୟବାପ ହେଉମାପ୍ରେ ୧୯୧୨ରେ ସାଇକଲ ପଛରେ ବସାଇ ଥାଣି ଆମକୁ ସଂପି ଦେଇ-ଥିଲେ । ମୋ'ର ନିଜ ଭାଇ ପରି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସେଇ ଦିନୁଁ ଆଜି ଯାଏଁ ଦେଖି ଆସିଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁବ ବଡ଼ ଲୋକ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତର ସୁଯୋଗ ବିଶେଷ ମିଳୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦତ୍ୟବାପରେ ଓ ତପୂରେ କଟକରେ ସେ ମୋ'ର ନିଜ୍ୟ ଅନୁଗତ । ତାଙ୍କ କକେଇ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ବର୍ଷେ ଦେଇ ବର୍ଷ ନିଜ ବହାରେ ରଖିଥିଲେ । ସେଠାରେ ପରିବେଶ ଅନୁକୂଳ ନ ହେବାରୁ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ମୋ ପାଖେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବସାରେ । ତା'ର ଭଲ ମନ୍ଦ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଦ୍ଵିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ସବଦା ଥିବା ଦରକାର । ମୁଁ ଆଉ ଆଉ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ କିଏ ନିଅନ୍ତା ? ରହିବେ କେଉଁଠି, ପଇସା ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମୁଁ ମୁଣ୍ଡାଇବା ଫଳରେ ସେ ପ୍ରତି ହୃଦୟରେ ମୋତେ ସିନେମା ଦେଖି ଯିବାକୁ ମଜାଇଲେ ଓ ଭାଇମାନଙ୍କ ସାନ୍ଦିଧ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଭୁଲିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିବା ମୋର ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗ ସିଗ୍ରେଟ୍କୁ-ମନେ ପକାଇଦେଲେ । ସିଗ୍ରେଟ୍ ଦୌର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ ଭୋଗି ଭୋଗି ସେ ଏବେ ତାହା ଗୁଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣୁଛି । ମୁଁ ଆଜିକୁ ସତେଜଣ ବର୍ଷ ହେଲୁ ତାକୁ ଅସ୍ପଣ୍ୟ ଓ ଆପାଂକ୍ରେସ୍ ବୋଲି ଡୁଲ୍ଲ କରିଦେଇଛି ।

ଦିନକର କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସଦା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଚଳଇଛି ଜଗତ୍ ଦହିତ ବେଶ୍ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଏ । କଥାକୁହା ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଦଲଙ୍ଗଳା, ବେଳେ ବେଳେ ଉର୍କୁଲଙ୍ଗଳା

ମାଜକିନିଆବହୁଳ ଚଳକିର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ସେ ଯାଏଁ ଆମ ଦେଶକୁ ଘୋଷିନଥାଏ । ଦେତେଦେଲେ ଉଗଲୁସ୍ ଫେଆରବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ସ ଓ ମାଷ୍ଟର ଭିଟଳ ହୋଇଥାନ୍ତି ନିପ୍ରିୟ ଅଭିନେତା । ତିନିମହିଳା ପକ୍କାରୁ ଫଳକିନି ତଳକୁ ଡିଞ୍ଜପଡ଼ିବା, ବଢ଼ି ମଟର ସାଇକଲଟା ଷ୍ଟାଟ କରି, ପେଲି ଦଉଡ଼ାଇ ଦେଇ, ହ୍ୟାଣ୍ଟଲରେ ଥିବା ହାତର ଜୋରରେ ଉଡ଼ି ଆସି ସିଂହରେ ବସିପଡ଼ିବା, ଯୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ଡକାୟୁତ ଦଳକୁ ଭେଟି ନିଜର ଓଜରେ ଦେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହାତରେ ହାତକଢ଼ି ପିନ୍ଧାଇଦେବାର ଚିନ୍ତା ପରଦାରେ ଖେଳିଯାଉଥିବାର ଦେଖି ଯେତେବେଳେ ୧୦୨୨ ବର୍ଷର ମୁବକଙ୍କର ମନ କ'ଣ ହେଉଥିବ ଏବକାଳର ପିଲେ କ'ଣ କଳନା କରିପାରିବେ ! ସେମାନେ ତ ମୁବପା ବେଶ ପକାଉଥିବା ଶାଠିଏ ବର୍ଷିଥା ବୁଢ଼ୀର ପ୍ରତି ଜଗନ ରାଜ୍ୟର ବହୁପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଣି ପକାଇଦେଲେ କୃତାର୍ଥ ହେଉଇଛନ୍ତି !

ଦୁହଁ ସିନେମା ଘରୁ ବାହାରିଲୁଁ ସାଇକେଲ ପାଖେକୁ । ମୋ ଖଣ୍ଡ ଟିକିଏ ସରଥା, ତା'ର ଟିକିଏ ନାରସ । ମୁଁ ଆସିଲି ଉଗଲୁସ୍ ଫେସ୍ୟାରବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ସ ପର, ସେ ମାଷ୍ଟର ଭିଟଳ ପର । ସଦା ଖୁବ୍ ଫର୍ତ୍ତି କରିଲା ବାଲ ଯେ ଅନୁରୂପ ବଳ ନ ଥାଏ । ଆମେ ସାଇକଲକୁ କେମେତି ଷ୍ଟାଟରୁ ଆଣିଲୁଁ, ଚିଲିଲୁଁ ଏବଂ କି ଠାଣିରେ ପ୍ୟାତଳ ମାଡ଼ିଲୁଁ ତା'ର ପଟୋ ଉଠି ଆମ ନାହିଁ ନାତୁଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଥା'ନ୍ତା ହେଲେ ! ଦସ୍ତରମତ ଆସି ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ କଟାନା ଦ୍ୟାମନାରେ ହେଲାବେଳକୁ ଧଡ଼ାସ କିନି ସାଇକର ବାଜି, ଦଂଘଷ୍ଟ ଭିତରୁ ‘ସ୍ଵା ଆଜା’ ବୋଲି ଚିକାର ଶୁଭଲ । ମୋ ସଙ୍ଗୀ ମୋ ପ୍ରତି ସଂଭ୍ରମରେ କାନ୍ଦରେ ହାତ ନ ପକାଇ ଟିକିଏ ବୁଢ଼ିକରି ଆସୁଥିବାରୁ ବୁଢ଼ାର ଚିକାର ପୂର୍ବ ଆଠପଣ ପାଇଁ ଦାୟୀ ହେଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ାର ଦେହରେ ବାଜି ଓହେଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ବୁଢ଼ାଟି ଗୋଟିଏ ମୁହୂରମାନ ଫଙ୍ଗର । ତା'ର ପୋଷାକ ଓ ହତକର ନାଲି ଧୂଳି ମିଶିଯାଉଥିବା ହେବୁ, ଆମର ଦୁଷ୍ଟି ତା' ଉପରେ ପଡ଼ିପାରିନଥିଲା । ରାତର ଏକ ସମୟରେ ଦେକାଲେ ମୁହୂରମାନ ଫଙ୍ଗରଙ୍କ ବୋଲା ନ ବୋଲି ସେ ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ସତ୍ତକର ଏ କତରୁ ସେ କତକୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଦୁର୍ଦର୍ଶଣାଟା ହେଲା ବୋଲି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତିରେ ତାକୁ ଧରି ଉଠାଇଲାବେଳକୁ ସତ୍ତକର ଦୁଇ କତରୁ ବଢ଼ି ପାଟିରେ ଶୁଣାଗଲ ତାକୁ ଜଖମ କରି ଗୋପାରୁଛ କାହିଁକି ? ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଆମ ପ୍ରତି ଭାବୁ ସମ୍ମାନଣ ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଗଲ । ବୁଢ଼ାର ଖପୁରୀ ପାଖେ ଗୋଟାଏ କଣା ହୋଇଯାଇ ରକ୍ତ ଧାର ଛୁଟୁଥାଏ । ଦି ବୁରିଜଣ ପାଟି କରି ଉଠିଲେ ‘ଶଳାଙ୍କ ମାର’; ଆଜି ହୁଏତ ଏଇମାନଙ୍କ ଦଂଖ୍ୟାଧିକ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆମ ଭଗ୍ୟକୁ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଭିତାରିତି ପରେ ମାନିଲେ ଯେ, ବୁଢ଼ାକୁ କିଛି ଦେଇ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ସିରଜ ମେଉକାଲ ହଳିରେ ଚିକିତ୍ସା କରାଇଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୁରିଆଣାଟି ପଇସା ବୁଢ଼ାର ହାତରେ ଦେଇ, ମୋର ବାଁହାତ ତା କାନ୍ଦରେ ପକାଇ ତାହାଣ ହାତରେ ସାଇକେଲ ଚଳାଇଲି (ମୋ ସଙ୍ଗୀ ବୁଢ଼ାର ଆର କାନ୍ଦରେ ହାତ ପକାଇ ବାଁ ହାତରେ ସାଇକଲ ଚଳାଉଥାଏ) । ଲୋକଗହଳି

କମିବାରୁ ବୁଡ଼ା ଆମ ହାତ ଛଢ଼େଇଦେଲ ଓ ଦିବେଇ ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲ । ସେତିକବେଳେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ସଇତାନ ଡିକ୍ଲିନ । ମୋ'ର ଧାରଣା ଟହଲ ତା ମୁଣ୍ଡରୁ ଖୁବାଏ ରକ୍ତ ବୋହୁତ୍ ବୋଲି ଯାହା ବିଶୁରିଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ । ତାଙ୍କସା ଓଷଧର ଯାତନା ଦେବୁ । କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ବି ସେଇଆ କହିଲା ଓ ଟିକ୍ରଚର୍ ଆସ୍ତୋଡ଼ିନ ଟିକିଏ ମାରିଦେବାକୁ କହିଲା । ତତ୍ତବ ପଇସା ଦେଇ ଅଧ ଆଉନ୍ୟେ ଟିକ୍ରଚର ଆସ୍ତୋଡ଼ିନ କଣି ମୁଁ ନିଜେ, ରତ ଅଧ ଯୋଗୁଁ ବିମୁଖ ବିଚର କମ୍ପାଉଣ୍ଡରଙ୍କୁ ତୁଳା ଖୋଜିବାରୁ ରହାଇ ଦେଇ, ଅଧେ ହେବ ଓଷୁଆ ତା' ପାରେ ତାଳିଦେଲି । 'ସ୍ଵା ଆଜ୍ଞା' 'ସ୍ଵା ଆଜ୍ଞା' ବୋଲି ବିଚର ଯେମିତି ଝୁଲିଗଲ ତାହା ଦେଖିଲେ କିଏ ତାକୁ ବୁଡ଼ା ବୋଲି କହିନ ? ବସାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହସିଲୁଁ । ଫାଇ ସାର, ସିଗ୍ରେଟ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ମୁହଁରେ ଦେଇ, "ଯଦି ତାର ମହିଷକୁ ଟିକ୍ରଚର ଆସ୍ତୋଡ଼ିନ ଭେଦିବ" ପ୍ରଣ୍ଟର ସ୍ବ ସମାଧାନ କର ଶୋଇପଡ଼ିଲୁଁ ।

ଶୁଭୁଜନମାନଙ୍କୁ ଲୁଚେଇ ସିଗ୍ରେଟ ଖାଉଥାଏ ; କିନ୍ତୁ ମୋର ସାଥ ଲୁଚେଇ ରୋଗେଇ କିଛି କରିବାର ପକ୍ଷପାତା ନୁହେଁ । କେବଳ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଲୁଚେଇ ସେ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗେ ସିଗ୍ରେଟ ଖାଇଲା । ଦିନେ ରାତରେ ଖାଇଲବେଳେ (ରାତରେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ଖାଇ, ଗୋବିନ୍ଦ ରଥେ ନିଜେ ଲଗାଇଥିବା ପଣସ ଗଛ ମୂଳେ) ସିଗ୍ରେଟ ଖାଇବା ପଡ଼ିଲା । ଆମେ ଦୁହେଁ କିଛି କହୁନଥାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜମାନବନୀ ଶୁଣି, 'ଆଜନଙ୍କ ନହୋଇଥିବାରୁ, ଆମକୁ କିଛି ନ ପାରି କହିଲେ, "ନା, ଏମାନେ ଅମୁକ ଗାଁର, ଅମୁକ ଗାଁର ଲେକ, ପତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି, ଏମାନେ ସିଗ୍ରେଟ ଖାଉନଥିବେ । ଏବେ ବିଶୁରୁଛି, ପଣ୍ଡିତେ ଏହି ଭବରେ ଆମକୁ ସିଗ୍ରେଟ ଖାଇବାରୁ ନିବର୍ତ୍ତିବାକୁ ବିଶୁରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ଦିନେ କାଠ୍ୟୋଡ଼ିରେ ସ୍ଥାନ କର ସହ୍ୟ ନାମ ବ୍ୟାହୃତ କରି କରି ଦେ ମେୟ୍ ଭିତରେ ପଣିଲବେଳକୁ, ଆମେ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବାରୁ, ଏକ ଦଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଧୂଅଁ ରୁହିଦେଲୁଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ଚିର କୃତଜ୍ଞ ଯେ, ସେ ଆଜାବନ ମୋତେ ବାହାଲ୍ୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ସେ ବର୍ଷ ସଦାର ମୋର ଦୁଇ ସତ ପର ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବସାରେ କଟାଇଲୁଁ । ବହୁ ଅଂଶରେ ସେ ମୋ ଭାଇମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତରୂପ ଅଭାବ ଦୂର କଲା । ଥରେ ମୁଁ ପାଖକୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛି, କୋଠାର ରୁବି ମୋ ପାଖେ (ଗୋଟାଏ ଅସାଧୁ ପ୍ରକୃତିର ଗୁରି ଥାଏ) ଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ପ୍ରଣାଳୀ କରୁଥାଏ । ମୁଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରେ ଥତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ କହିପକାଇଲା, "ଶ୍ରୀରାମ ବୋପି ମୋଟରରେ ଆସି ରୁମକୁ ଖୋଜୁଥିଲେ ! ବୋଧହୃଦୟ ଥାନାକୁ ନେବେ ବା ମାରିବେ !" ଆଣଙ୍କା ହେବାର କଥା । ଦୁଇ ଦିନ ପୁଣ୍ଡେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଥାନପୁଅର ଓକ୍ତିତ୍ୟ ସହିନପାର ଗୁପୁତାଟେ ମାରଇ ଯେ, ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥିବା ଲଣ୍ଠନରେ ତା ଗାଲ ଘାଜି ଲଣ୍ଠନଟା ତଳେ ପଡ଼ିଗଲ ଓ ଫାଟିଗଲ । ନାଥୀଁ ଜଳ ଉଠିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ଓ ତା ବନ୍ଦିଶାଳକୁ ଟିକିଯନ କରୁଥାଏ । କାହାକୁ କିଛି ନକହ ବସାକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ମୋ ମନୋଭାବ ଲୁଗୁପାରିଲି ନାହିଁ । ଉଭୟେ ସିଙ୍ଗାନ୍ତ କଳୁଁ କଥାଟା ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ ।

ମୋର ନ ସହବାର କଥା ବୋଲି ମୋ ସଙ୍ଗୀ ସ୍ଥିକାର କଲା । ସେ ସଂଖାରେ ମୁଁ ଯାଇ ବହିପଡ଼ିବା ମାନେ ଟୋକାଟା ମୋତେ ପାଞ୍ଚଟା ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଖାଇ କହିଥିଲା, “ମାରୁ ! ଆମ କ୍ଳାସ ଟିଚର ଏ ପ୍ରଶ୍ନମୁଦ୍ରାକୁ ଘରୁ କର ନେବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆପଣ କରିଦିଅନ୍ତୁ ।” ମୁଁ କହିଥିଲା, “ତୁ କରୁ ନାହିଁ ?” ସେ ବଡ଼ଲୋକ ମୁହଁ କର କହିଥିଲା, “ଆପଣ ଅଉ କାହିଁକି ଅଛନ୍ତି ?” ତା’ର ପରେ ମାଡ଼ । ଯାହା ହେଉ ବଡ଼ଲୋକ ପର କଥା, ଦୁହେଁ ସ୍ଥିର କଲି, ମୁଁ ଆଉ ସେଠାକୁ ବିବାର ନୁହେଁ । ଆଉ ନେଉଠି ଗୋଟାଏ ଟିରୁସନ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ମଟର ଆସି ଦୁଆରେ ଲାଗିବାରେ ଶଂକିତ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ସେ କହ ଯାଇଛନ୍ତି, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦକ୍ଷ୍ୟାରେ ନିଷ୍ଠମୁ ଆସିବ ବୋଲି କହିବ । ଗଲି, ପିଠିରେ ବାଘୁଲ ପକାଇ ଯାଇଥିଲି ବୋଲି କହିଲେ ଠିକ ହେବ ।

ଶ୍ରୀରାମ ବୋଷ ସେକାଳର ଅଉ ଟାଣ୍ଡୁଆ ଡେପୁଟି ମାନିଷନ୍ତରେ ପି. ଏ. ହୋଇ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଦାରଣ୍ଡାରେ ତଙ୍କ ତଙ୍ଗ ହୋଇ ଠିଆ ହେବାର ଦେଖି ସେ ମୋତେ ତାକିଲେ ଓ ହାକିମ ରୀଏ ଦେଲା ପର କହିଲେ, “ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ଆସିନାହିଁ କାହିଁକି ? ଯାଅ ପଡ଼ାଥ । ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣିଛୁ । ପିଲାମୁଡ଼ାକ ଉଭଜ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି । ବରମ୍ବାର ଟିରୁସନ ମାଷ୍ଟର ବଦଳ ଯୋମୁଁ ଏପର ହୋଇଛୁ ।” ମୁଁ ଗଲି । ପିଲାଟି ତା’ର ବ୍ୟବହାରରେ ମୁଗ୍ଧ କରିଦେଲା । ମାସ ଶେଷରେ ଦରମା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ବଢ଼ିଲା । କହିବା ବାହୁଳ୍ୟ ସେ ପ୍ରଥମ ମାସର ଦରମାବୁକ୍ତିର ଫଳ ମେସର ମେସଟେ ପାଇଲେ, ଓପର ମହିନର ଚିତ୍ରିତଙ୍କ ପର୍ମନ୍ତ ।

ମୋର ବି. ଏ. ଦୁଇକ୍ଲାସ ଯାକ ପାଠ ହେଲା ମୋର କଣ୍ଠକ । ଥାର୍ତ୍ତ ଇଅରରେ ଦୁଇ ଓଳି ଦୁଇଟା ଟିରୁସନ ଥିଲା । ତା ବାଦ୍ ଦାସେ ଆପଣେ ଆଉ ଗୋଟେ କାମ ଯୋଗେଇ-ଦେଲେ । ଥାର୍ତ୍ତ ଇଅରର ଟିରୁସନ, ସିନେମା ଦେଖା ଆଦିର କଥା ଲେଖିଛି । ଶିଳାବାର ରାତି ଓ ରବିବାରର ଟେଣ୍ଟିନାଇନ କଥା ଲେଖିଛି । ଏଥରୁ କେଉଁଟିରୁ ସମୟ କାଟି ପଡ଼ାରେ ଲଗାଇବି ? ଫୋର୍ଡ ଇଅରରେ କଲେଜ ହୃଦୟକୁ ଯାଇଥିଲି ପାଠ ପଡ଼ିବାକୁ ଯେ, ବିଚର ପାଠ ସେଇଠାରେ ପାଇଲା ସବୁଠାରୁ ବେଣୀ ଅନାଦର । ତୃତୀୟ ବର୍ଷର ଦ୍ୱାନୁଡ଼ିକ ବୃଦ୍ଧି ଯାଙ୍କକୁ ମିଶିଗଲା ଦସ୍ତୁରମତ୍ର ନେବୁଢ଼ । କଲେଜ ବେଳ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଯାଇକଲ ଧରିଲ ବେଳକୁ ପୁଣ୍ୟାର ସଦା କର୍ମର ପ୍ରାଣ୍ତି ଅଧିବସାୟ କରି ଚେନ୍ ଖଯାଇଦେଇଥାଏ । ଯୋଡ଼ିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆସି ଠିଆ । ଚେନଟା ଲଗାଇବାକୁ ହେବ, ଟୋକାଟାକୁ ତା ପଣ୍ଡମର ମଜୁସ୍ତୁ ଦେବାକୁ ହେବ । ଥରେ ମଜୁସ୍ତୁ ଦେଉ ଦେଉ ଅଧିକ ଦେଇ ହୋଇଗଲ ସେ ତାକୁ ବୋଧ କର ଗଲବେଳକୁ ପିରିଅଡ଼ ସରିଯାଇଥାଏ । ଫୋର୍ଡ ଇଅରରେ ଖେଳୁ ଖେଳୁ ଦଶା ବାକିଯାଏ । ଶୁଣିଗଣ ଯାକ ହିସାବ କରିଦେଉ ଶତକଡ଼ା ଯେଉଁକ ଲେବୁର ରଖିବା କଥା ତା’ ବାଦ୍ ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ଅଛୁ କି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଥାଏ । ସେଠୁ ଆରମ୍ଭ ହେବେ ସେ ପିରିଅଡ଼ ନେଇଥିବା ଅଧିପକଙ୍କ କ୍ଲାସ ଦୋଷର ଆଲୋଚନା । ଥରକର କଥା ମନେପଡ଼ୁଛି । ହମସେ ସିଙ୍କାନ୍ତ କରିଦେଲୁ, ଟେଣ୍ଟିନାଇନଠାରୁ ଅଧିପକଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ଅଧିକ ରିପାଦେୟ

ହେବ ନାହିଁ । ସେ ପିରିଆଡ଼କା ସେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପ୍ରାତିଧିରେ ସମୟଣ କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିରିଆଡ଼ର ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କଠାରେ ଶାଖ ମିନିଟ୍ ବିଳମ୍ବ ପାଇଁ ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନାର କଥୋପକଥନ ମନେପଡ଼ୁଛି । ଇଂରେଜି ଥାଏ କଥ୍ୟ ଭାଷା । କଲେଜ ନା ! ପିଲଙ୍କ ଭିତରେ କଥାଭାଷା ବି ହୁଏ ଇଂରେଜିରେ, ବେବଳ ଦୋ' ଅଛର ଭଗଟା ମାତ୍ରଭାଷା । ମହାମହୋପାଧ୍ୟୁ ପଣ୍ଡିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ ମେଲ୍ଲିବୁଡ଼ାକ, ବାକ୍ସଂସମ୍ମା । ଦୋ ଅଛର ଆରମ୍ଭ କରିବା ବେଳ ଆସିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଦେମାନେ ପ୍ରତିପନ୍ନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଷମା ମାନିଲି, ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମାତ୍ର ଚେହେର ଓ ଆଚରଣ ସାହେବା । କଲେଜ ଛୁଟି ହେଲା ପରେ ଏ ଅଚରଣ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ । କୁଞ୍ଚାମାନ ବେଳରେ ପକାଇ ସାଇଯାକ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ହୋମିଓପାଥ ଡିପାର୍ଟ୍ମେଣ୍ଟ ବିଭାଗରେ କରିବାକୁ । ଆଗେ ବିଳମ୍ବ ପାଇଁ ଷମା ମାନି କ୍ଲାସ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପରିବ ଅଟକାଇଲେ, “କୋଉଁ କ୍ଲାସରୁ ଆସୁଛ ?”

ଉଦ୍‌ଦିର—ହଷ୍ଟେଲରୁ ଆସୁଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟେ—ପୂର୍ବ ପିରିଆଡ଼ କିଛି ନ ଥିଲା ?

ଉଦ୍‌ଦିର—ଥିଲା ଯେ, ଆମୁ ଆସୁ ବେଶୀ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟେ—ଆସିଥିଲ, ବାଟରୁ ବା କ୍ଲାସ ମୁଁରୁ ଫେରିଗଲ ନା ବିଳମ୍ବ ତ ହେଲଣି, କାହିଁକି ଯିବା ବୋଲି ବସିଗଲ ଫେଲରେ ? ନା ପାଠ ପଢାରେ ? ନା ବାପଙ୍କ ଟଙ୍କା ଟାକ କରିବାରେ ? ନା ଦେଖ ଉଦ୍‌ବାର କରିବାରେ ?

ସେ ଏମିତି ଧାଡ଼ି ଲମ୍ବାଇଲେ ଲମ୍ବାଇଥାନ୍ତି; ଆଜି ଏତିକିରେ ଯାର ନିଯମ ପ୍ରଦୟନ କଲେ : ଦୁଇ ମିନିଟ୍‌ରୁ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ କଲେ ଦଶ ମିନିଟ ପର୍ମିନ୍-‘ଲେଟ’ ପଡ଼ିବ ; ତିନିଟା ଲେଟରେ ଗୋଟାଏ ଆବ୍ୟେଷଣ । ଏ ନିୟମ ସେ ଅଛରେ ଅଛରେ ମାନଥାନ୍ତି ଯେ, ଦୁଇ ତିନି ମାସ ପରେ ଗୋଟାଏ ଘଟଟା ଆମର ପୂର୍ବ ଅପୋଷା ଭବ ଫେରାଇ ଆଣିଲା । ସେ ଦିନ ଅମେ ସମ୍ପ୍ରେଦ୍ଵାରା ବାହାର ବାରଣ୍ଯାରେ ; ନିର୍ମଳବାବୁ କ୍ଲାସ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିଗଲେ, ହାକିର ଖାତା ମେଲାଇଦେଇ ନାମ ତାକିବା ପୂର୍ବରୁ ବାହାରକୁ ଆସି ପରିବିଲେ, ‘ସ୍ବେ କ’ଣ ?’

ମୁଁ କହିଲି, ‘ଆପଣ ଦେଇଥିବା ଦୁନିମିନିଟିଆ ଅନୁଶ୍ରଦ୍ଧ ଉପରେର କବୁଳୁ ।’

ଟିକିଏ ହୃଦୟରେ ପରି ହୋଇ ଦେଇ କହିଲେ, ଭାବୁ ମହୋଦୟଗଣ ! ସ୍ଵାକୁଳ କହନ୍ତି ମଣିଷକୁ ତା ନିଜ ଠେଙ୍ଗାରେ ପିଟିବା । ଆଜିର ପାଠ୍ୟରେ ନେପୋଲିଅନ କିପରି ଇଂରେଜଙ୍କ ତାଙ୍କ ନିଜ ଠେଙ୍ଗାରେ ପିଟିଲେ ଶୁଣ । ସେତେବେଳକୁ ଆମେ ସମ୍ପ୍ରେ ଆଦନ ପ୍ରହଣ କରି ଯାଇଲୁଣି । ହାକିର ପଡ଼ିଲା ପିରିଆଡ଼ର ଶେଷ ଦୁଇ ମିନିଟରେ, ମାତ୍ରାସମେଲ ଗଢ଼ରେ । ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଏଭଳି ତନ୍ମୟ ହେବା ଲେକ ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ ; ସ୍ଵାକ୍ଷର ପାଠ୍ୟ ଦରେ ନ ପଡ଼ିଲେ ବି ହୋଇଯାଏ ।

ଅତ୍ୟା କବୁଥାଏ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର—ମୋ’ର ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥାଏ, ଅର୍ଥଲେଖନ ପାଦାତ୍ୟ ମେଲ୍ଲିମାନେ ଏହିଆ ଓ ଆପ୍ରିକାରୁ ଧନ ଲୁଟି କରିବାକୁ ଏ ବିଦ୍ୟାର

ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁକି କହିଥିଲେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ଦେଇକି । ତା' ପରେ ମାର୍ଗାଳ, ରବର୍ତ୍ତନ, ଜୀନସ୍ ପ୍ରଭୃତି, ଶିଳ୍ପପତ୍ରମାନଙ୍କ କୁଳ ପୁରୋହିତ । ଟିକିଏ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ମୁଁ କାହାରେ ଏକଥା ଶୁଣାଇବାକୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ କରେ । କୋଉଁଦିନ ମୋ କଥା ହୁଏରେ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟାଏ, କେଉଁଦିନ ଆଦିବାସୀ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ମିଳେ, କୋଉଁଦିନ ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ, ପଶ୍ଚାତ୍ତାରେ ଏ ବଶ୍ରମାଳ ତିନ୍ତା ପୋଷେଇବ ନାହିଁ ।

ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ଚାଇପିଷ୍ଟୁ :

ମୁଁ ତ ସ୍ଵାକୁ ଅର୍ଜିଆଏ, କହିବି କାହାକୁ ? ଯେଉଁଦିନ ମୁଁ ନୁଆ ହୋଇ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବହାକୁ ଆସିଲ, ଯେଇଦିନ ଦନ୍ତାବେଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାନ୍ଦାନ୍ତି, ମୁଁ ବସାର ଅଗଣାରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦେଉଛି, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଣୟ ଗଛ ଅଛି ଆଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ କମିତି ଲାନ୍ତେ ? ସେ କେତେଦିନ ହେଲ ପାଞ୍ଚଭ୍ରମଣ କରୁଥାନ୍ତି ଆମ ପଢ଼ିଶା ଘର ପକା ଉପରେ । ପୁଷ୍ପରୁ ଦେଇ କୋଠାକୁ ସମାଜ ପ୍ରେସ ଆସିଆଏ, ପିନ୍ଧିଆନ୍ତି ଠିକ୍ ଆଶ୍ରମୁକୁରୁଥିବା ଖଣ୍ଡେ ଅଣ୍ଡୋଫାର ଛ'ହାତ ହଦତ କୁଗା । ଥରେ ମୁଁ ପରେଯରେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଶୁଣିପାରିବା ଭଲ, କହିଦେଇଥିଲି, ଦାସେ ଆପଙ୍କେର ବି ଆଶ୍ରୁ ଲୁଚିବ ନାହିଁ, ଏପରି ଅଣ ଓସାରିଆ ଲୁଗା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ତମ୍ଭେ ହତମ ଗୋଟିଏ ପାନିଆ କରିଥିବ । ଦାସେ ଆପଣେ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ, “ତନ୍ତ୍ରୀ କାମ ମୋରେ ବହୁଙ୍କଠାରୁ କମ୍ ଜଣା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିଛୁ, ବଢ଼ି ପାନିଆରେ ବି ଅଣ୍ଡୋଫାର ଲୁଗା ଶୁଣାଯାଏ ।” ମୋ ତନ୍ତ୍ର ପାଖରେ ସେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଦି ଗୁରିଥିର ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ତ ମୋର ପାଘୋର ନ ହେବାର କଥା । ସେ ଦିନ ଆପଣେ ମୋର ବନ୍ଧୁତା ଶୁଣିବାଯାଏଁ ଠିଆହୋଇ ଅପେକ୍ଷା କଲେ । ଉପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉଛି, ପଣୟ ଗଛ ଭତ୍ତରୁ ଶୁଣିଲି,—“କିଏ—ମିଣ୍ଡେ ! ତମେ କ'ଣ ଏଠେଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲଣି ? ଆରେ ! ସେ ଗୋଟିଏ ଜାର୍ଯ୍ୟ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ, ଦ୍ୱାଙ୍କ ନା ଶୁଣିବ ?”

ମୁଁ କହିଲି, “ସେ ମୋର ନିଜ ପିତୃସା ।”

ହୃଦୟବନ୍ଦ ସ୍ରୀ ତ ହାସ ଅଷ୍ଟଷ୍ଟ ଲକେକଟିକ ଆଳୁଅରେ ଉକୁଟିଲ । କହିଲେ, “ହୁଁ, ନିଜ ପିତୃସା ବୋଲି କ'ଣ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିଗଲି ! ସେ ଯେଉଁ ବକୁଳାଟା ହେଲ ସ୍ଵା କ'ଣ ନିଜ ମନରୁ ସ୍ଵତଃ ବାହାରିଲ, ନା ପାରକ ପାଣିର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆହୋଇଥିଲା ?” ନାହିଁ. କଲେ ଯେଉଁକି ହଁ କଲେ ସେଉଁକି । ସେ କେବେଳେ ବଶ୍ୟ କରିନଥିବେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ମେସରେ ପାରକ ପାଣି ଗୁଲୁଥିବ । ୧୯୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ, ସୁଣି ଦାସେ ଆପଙ୍କେର ପଢ଼ିଶା ଘରେ ମୋର ମୁରୁଜନମାନେ କେହି ପାରକପାଣି ଭକ୍ତ ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ବାର୍ଥ ମତ ; ଭାଙ୍ଗ ଯୋଟିବା ନାହିଁ, ଅଭ୍ୟାସ କରି ଖାଇବା ନାହିଁ ବୋଲି କ'ଣ ହାବଡ଼ା ଝଟକା କେତେବେଳେ ଟିକିଏ କୌଣସି ବନ୍ଧୁକୁର ନିମନ୍ତତା ରକ୍ଷା କରିଦେଲେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକଳ୍ପ ହୋଇଯିବ ? କିନ୍ତୁ ଦାସେ ଆପଙ୍କେର ବୈଷ୍ଣବ ମତ ; ଯାହା କରଣ୍ଟେ ନୁହେଁ ତାହା

‘ନାଚରଣୀୟ’ ନାଚରଣୀୟମ୍’ ; ମୁଁ ଭଲକର ମନେ ରଖିଛି, ସେବନ ବାଲୁବଜାରର ଦୁଇଜଣ କବିରୂଳଙ୍କର ସନିବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧ ଉପେକ୍ଷା କରିଥିଲି । ଦାସେ ଆପଣେ ଟିକିଏ ରହି କହିଲେ, “ଏ ବକ୍ତ୍ତା ଯଦି ଭାଙ୍ଗ ନିଶାରେ ନ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । କାଲି କେତେବେଳେ ଟିକିଏ ଆସିବ ।”

ତହୁଁ ଆର ଦିନ ଯଥାସମୟରେ ଗଲି । ମୁଁ ଟାଇପ୍ କର କାଣେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣା । କାମଟାଏ ମିଳିଲା, ଦିନ ବା ରାତର ଯେକୌଣସି ମମୟରେ ଆସି ସେ ଲେଖିଥିବା ଚିଠି ମୁଁ ଟାଇପ୍ କରିଦେବ । ମୁଁ ହିଁ କରିବାରେ, ତାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗବଜ ମୁହଁ କିଞ୍ଚିତ ମେଲେଇ ମୁଢ଼ିକି ହସିବା ତଙ୍କରେ ସେ ପରୁରିଲେ, ‘ବନ୍ୟ ସାହାୟ କାମ ରୂପିତାଯାକ ଏ କାମ କରିବାକୁ ହେବ । ମାସକୁ କେତେ ଦେଲେ ହେବ ?’ ମୁଁ ତୁମ୍ଭା ରହି ଜଣାଇଦେଲି, ମୁଁ ଏତେ ଯେତେ କହିବ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ, ‘ହେଉ, କଷଣ ସ୍ଵରୂପ କିଛି ଦେବାକୁ ହେବ ।’ ପ୍ରଥମ ମାସ ପୂର୍ବିବା ପରେ ଯେଉଁଦିନ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାହେଲା ସେବନ ମୋ ହାତକୁ ବାରଟି ଟଙ୍କା ବଢ଼ାଇଦେଇ କହିଲେ, ‘ତୁମର ଏତିକି ପ୍ରାୟ ବୋଲି ଆମେ ମନେକାଳୁଁ ।’ ଘୂର୍ରାଏ ଦିନ ଏ କାମ ରୂପିଲା । ହାରହାରି ହିସାବ କଲେ, ଦିନକୁ ଦୁଇଟି ଚିଠି, ଅବଶ୍ୟ ଧର୍ପ, ଟାଇପ୍ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମଠୁଆ ଟାଇପିଷ୍ଟକୁ ବି ଘଣ୍ଟେ ଲାଗେ ନ ଲାଗେ । ଦାସେ ଆପଣେ କୃପଣ ବୋଲି ତ ମୁଁ କହିପାରିବ ନାହିଁ । ପୃଷ୍ଠାକୁ ଅଣେ ହିସାବରେ ଟାଇପ ମନ୍ତ୍ର ଦେଲେ ଯେତେ ହୁଅନ୍ତା ତହୁଁରୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ବେଶୀ ମାସକୁ ମାସ ମୋତେ ଦେଇ ସେ ତାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାର ନିର୍ବିରୋଧ ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି ।’ ଏକଥା ମୋ’ର ଆଗରେ ତାଙ୍କ କାନକୁ ପିବାଦିନ କଥା ମନେପଡ଼ୁଛି । କ ସରଳ, ଅମାୟିକ ହସ ! ହସି ହସି କହିଲେ, ‘ମିଶ୍ର !’ ଏ କଥାଟି ହାତରେ ଲେଖିଦିଅ, ଟାଇପ କରିଦିଅ । ଭୁବନାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୋଟେ ନକଳ ପଠାଇଦେବା । ସେ ପରି ଅଭିଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ମୋର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ସାହୁତନ୍ୟ କଥା ବିଗୁରେ ନାହିଁ ।’

ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଇ କେତେଦିନର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବ୍ରଦ ଅନ୍ତଦିନରେ ତାଙ୍କ ତରେଖାନ ଯୋଗୁଁ ଛନ୍ଦ ହେବାରୁ ଜୀବନର ବଡ଼ ଲେଉଣୀୟ ସମ୍ପଦି ହୋଇ ରହିଛି । ମୋତେ କାମ ମିଳିବା ଦିନ ମୋ ପାଠପଢ଼ା କଥା ତ ପଡ଼ିଲା, ମୁଁ ରଂଘନ ଅନ୍ତର୍ମୟ ନେବାକୁ ଛାଇବା କରୁଥିବା ଶୁଣି ଯେ କହିଲେ, ‘ଦାସତ୍ତର ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିଣ୍ଡେଇବାକୁ ମନ ହେଉନାହିଁ ? ଏ ? ରଜମାତ ତ ନାହିଁ, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ଯେ କାମରେ ଆସିବ । ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନ ବସିଲେ, ମଣିଷ ବାସ୍ତବ ଜଗତକୁ ଚିହ୍ନେ ଓ ଦେଶ ଓ ଦଶ ପାଇଁ କିଛି କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ପାଏ । ରଂଜେନ୍ଦ୍ରିୟ କ'ଣ ପାଇବା ? ସେମାନଙ୍କର ପୁରୁଣା ଲୋକେ ଯାହା ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି ତାକୁ କ'ଣ ସେମାନେ ମାନନ୍ତି ?’ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମୁଁ ବହୁବର୍ଷ ଚିନ୍ତା କରି କରି ଯାହା ପାଇଛି, ତାହା ଠିକ୍ ବୋଲି କହିବାକୁ ମୋର ଏପର୍ଫିନ୍ଟ ସାହସ ହେଲଣି କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ ।

ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ କଥାରେ ଅର୍ଥନ୍ତ ନେଲି ଯେ ସେତେ ପଡ଼ିଲି ସେତେ ମୋର ସେ ନିତରେ ଅନ୍ତର ଭରିବାର ଦେଖିଲି । ମଧ୍ୟବୟସରେ ଯେଉଁ କମ୍ଯୁନିଷ୍ଟ ଓ ଯୋଆଲିସ୍ଟ୍ ଅର୍ଥନ୍ତର ସମ୍ମାନ ହେଲି ତା'ର ବି ମନ୍ଦମୁଢ଼ାକ ମୋତେ ଦିଶିଲା । ସବୁବେଳେ ମନେପଡ଼େ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାସୁଙ୍କ କଥା ‘ମେଲ୍ଲମାନେ ଶାସ୍ତି ହୋଇପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତଡ଼ିଙ୍କ ହୋଇ-ପାରିବେ ନାହିଁ ।’

କଲେଜ ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ବେଳର ଅଧ୍ୟାପକଗଣ :

ଅର୍ଥନ୍ତ ନେବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ ସେ ବିଭାଗରେ ଥିବା ଦୁଇଜଣ ଅଧ୍ୟାପକ । ବାଥେଜା ବର୍ଷଟାଏ ରହିଲେ, ଗୋରଣେନାଥ ସିନ୍ହା ରହିଲେ ଶେଷ ପର୍ମିନ୍ତ । ତାଙ୍କ ସିନ୍ହାଟି ବ୍ୟକ୍ତ ଆଉ ସବୁ ମୁଣ୍ଡ । ସିଂହ ହୋଇ ସିନ୍ହା ବୋଲି ନିଜ ସାଂଜକୁ କହିବା ଦୋଷ, ତାଙ୍କ ଶୁଣେନ୍ତି ପାତରେ ବୁଡ଼ିଯାଇଥାଏ ।

ତୃତୀୟ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବେଳକୁ, ବିଲୁତ୍ତରୁ ଶିକ୍ଷାପାଇ ଦିନିଜଣ ଯୁବକ ଆମର ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଆସିଲେ ; ଦୁଇଜଣ ଶିହାଶ୍ଵର, ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ, ମୋର ଆଶ୍ରମ ଘନଶ୍ୟାମ ଠାସେ । ଅନ୍ୟ ଶିହାଶ୍ଵର ଜଣକ ଜାଂରେଜ ଅଧ୍ୟାପକ କେ. ପି. ସିନ୍ହା । ସେତେବେଳେ କେ. ପି.ର ବ୍ୟବହାର ଗୁଲୁହୋଇନଥଲ । ତାଙ୍କର ସବୁ କିଳାପୋଡ଼େଇ ; ସିନ୍ହାଟା ମଧ୍ୟ ଦୟାରେମତ ସିନ୍ହା । ଫିଟଣ୍ଡ କଳା ବୂପ ବ୍ୟକ୍ତ ତାଙ୍କର ଆଉ ସବୁ ସାହେବୀ ; କେନେରାଲ୍ କ୍ଲାସରେ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ତାଙ୍କ ଆଗେ ବସିବା ପରେ ଜାଂରେଜ ଅନୁକରକାଶଙ୍କୁ ଦେଖି ଜାଂରେଜଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଚାଲୁ ମନେହୋଇଥିଲା ।

କେ. ପି.ଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଜାଂରେଜ ଶିନା ନ ନେଲି, ନେଇଥିଲେ ସହଜ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଭଲ ଅନର୍ଥ ମିଳିଥାନ୍ତା । ଜକନମିକ୍ୟ ନେଲି ଯେ ମିଳିଲ ଯୁ ଶ୍ରେଣୀ ଅନର୍ଥ ; ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟାପ୍କ ଶ୍ରେଣୀ । ପାଠରେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଥମ ହେଉଥିଲି । ଥରେ ଖେଲି ଓ ଏବେ ଖସି ଖସି ଶ୍ରେଣୀଶ୍ଵର ସମାଜର ନାଗରିକ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟାଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭଲ ; ଦେଶର ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଟ ଦଳର ଜଣେ ହୋଇଗଲି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଯୁଗରେ ଯେଉଁମାନେ ହଂଖ୍ୟାରେ ଅନ୍ତକ ତାଙ୍କୁ ଧରି ରହିବାକୁ ହୁଏ ।

ଗୋରଣେ ନାଥ ସିନ୍ହା ମୋ ଛତରମିକୁ ନାପସନ୍ଦ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ଯେ, ତାଙ୍କ ମତରେ ଛତରମିରେ ଯେ ଶିର୍ଷକୁ ଗଲ ତାହାର ପାଠରେ ବି ଶିର୍ଷକୁ ସିବା ଦରକାର । ସେ ଥିଲେ ସେଇମିତି ଜଣେ । କେ. ପି. ସିନ୍ହା ଓ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କ ଭୁଲନାରେ ସେ ଖୁବ୍ ବଡ଼, ଛତରମିରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ । ଥରେ ଟିରିଟରିଏଲ କ୍ଲାସରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ତାଙ୍କର ବିଲୁତ୍ତରୁ ଜାହାଜରେ ଫେରିବାବେଳ କଥା କହିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋରଣେନାଥ ସିନ୍ହାଙ୍କ ହଂହଦ୍ଵାରା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ । ଦେମାନେ ଆସୁଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ବାରିଷ୍ଠର ହୋଇ ବାରଜଣ ଭାରତୀୟ ଗୋଟାଏ ଯାହାବାହା ଜାହାଜରେ । ଏ ଯୁଗରେ ଏଭଳି ଜାହାଜମାନଙ୍କ ମର୍ମାଦା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଅପହରଣ କରିଛି । ସେ ଜାହାଜର କଷ୍ଟାନ ଜାଂରେଜ, ଭାରି କଡ଼ା ଓ

ଭରଣୀୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଭରଣ ଗୃହା । ଭରଣୀୟଙ୍କ ପରେଷରେ ସେ ନେଟିଭ୍, ଡ୍ରାକି ଓ ନିଗର୍ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଥରେ ଜଣକର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଝି କଥା କହିଦେବାରୁ ଭରଣୀୟମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କେଣ୍ଠି ପିଣ୍ଡା ଗୋଟିଏ ଅଭିଯୋଗ ପଦ୍ଧତି ଲେଖିଲେ । କପ୍ତାନ ଯଦି କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା ନ କରନ୍ତି ତେବେ ସେମାନେ ଜାହାଜ କମ୍ପାନର ହେଉଁ ଅଫିରିକୁ ଲେଖିବେ । ସମସ୍ତେ ଦସ୍ତଖତ କଲେ, ଶେଷରେ ଗୋରଖବାରୁଙ୍କ ପାଖକୁ କାଗଜଟା ଆସିଲା, ଦସ୍ତଖତ କରିବା ପାଇଁ । ସେ ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡ ଧରି ଦଶମିନିଟରେ ସବୁତକ ଭରଣୀୟ ବନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଏକାଠି କରାଇଦେଲେ । ସମସ୍ତେ ଦଳବାହୀ ଗଲେ କପ୍ତାନଙ୍କ ପାଖକୁ; କପ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ତ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ‘ମୁହଂ ଦେହ’ ତଙ୍କ ଦେଖି ସେ ଏମାନଙ୍କୁ ଆଦର କରି ନିଜ ବୈଠକାନାରେ ବସାଇଲେ । ଗୋରଖ ବାରୁ କପ୍ତାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଦେଲେ, “ଆପଣ ଆମମାନଙ୍କୁ ଯେପରି କଳା କୁସ୍ତି ଭୟଭାକ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି, ଆମେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋରୁ କୁଣ୍ଡା ବୋଲି ମନେକରୁ । ଆପଣଙ୍କୁ ବାଧୁବ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଆପମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହୁନାହୁଁ । ଆପଣ ଯଦି ଆମକୁ ଆମ ଆଗରେ କ୍ଲାକ୍ ନିଗର ବୋଲି କହିଲେ, ଆମେ ମଧ୍ୟ ହ୍ରାଇଟ୍‌ବ୍ଲାଗର୍ ବୋଲି ଆଜିତାରୁ ଏହିତାରେ କହିବା ଦରକାର ପରୁଛ । ଗୋରଖନାଥ ପିଣ୍ଡାଙ୍କ ଅମାର୍କିତ ତଙ୍କ ଓ ପାଇକପଣ ଦେଖି କପ୍ତାନ ଡରିଗଲେ, ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାନୀୟ ପିଆଇ ମଞ୍ଚାଲୁ କରିଦେଲେ ।

ଗୋରଖନାଥ ପିଣ୍ଡା ତାଙ୍କ ବୟାରୁ ଆସନ୍ତି, ଗାଇ କାହା ଧାନ ବିଲରେ ପଶିଯାଇଛୁ ଶୁଣିଲେ ଗଉଡ଼ ଯେମିତି ଆସନ୍ତି ; କେଣ୍ଠି ପିଣ୍ଡା ଆସନ୍ତି ପଶ୍ଚିମ ଶୁନାବାସର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଶ୍ଟେଣ୍ଟ କୋଟିରୁ ରସିକ ନଈକୁଳରେ ବୁଲିଗଲ ପରି । କିନ୍ତୁ ଘନଶ୍ୟାମ ବାରୁ ଆସନ୍ତି, ଲାଣ୍ଡନରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରଫେର ଚମଡ଼ା ବାକସ ଧରି କ୍ଲାସକୁ ଗଲ ପରି । ବାକ୍ୟରେ ଆଏ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଯେଉଁ ବିଷୟ ପଡ଼ାଯିବ ସେ ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଲେଖନଙ୍କ ବହି, ଯୁଝ ନୋଟ୍ ଖାତା ସବୁ । ସେ ଖୁବ୍ ପରିପାଠୀର ସହିତ ସାହେବ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧାନ୍ତି । ନାତିକୁନ୍ତୁ ବାକ୍ୟଟା ଧରି ନାତିଶାର୍ଦ୍ଦ ଘନଶ୍ୟାମବାରୁ ଯେପରି ଆସନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ଆମ ବଜାଏ ଗୋପୀର ଆସିକୁ କାଟିଲା । ମୁଁ ଥରେ ପରିଚିଲି, “ଆମେ ତ ଦେଖୁଛୁଁ, ଆପଣ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବହି ଆମ କ୍ଲାସରେ ସବୁଥର ବାହାର କରୁଛନ୍ତି, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବାକ୍ସ କାହିଁକି ଆସନ୍ତି ?” ସେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ କରୁ କରୁ କହିଲେ, “ନିର ବହିପତି ସବୁବେଳେ ନିରାପଦରେ ପାଖରେ ରଖିବାକୁ ମୋର ଜଜ୍ଞା ।” ଦେଖ ଆମ ମନର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ୍ୟା ! ତିରିରିଆର ପରମାନନ୍ଦ ପକ୍ଷନାୟକ ଓ ମୋର ବହିପତି, ଦର୍ଶଣ ପାନିଆ, ପରମାନନ୍ଦର ବୁଝୁ ଜୋତା ଦ୍ୱାଳକ ମଧ୍ୟ ତା’ର ଟୁଙ୍କରେ ଭରା ହେଲ । ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଗାମୁଛ ମୁଢକୁ କରି ଟୁଙ୍କଟା ମୁଣ୍ଡାଇ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଆସି କ୍ଲାସରେ ପଶେ । ମୁଁ ପିନ୍ଧା-ଆଏ ଲୁଗା ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ଗେଞ୍ଜି, ଗେଞ୍ଜି ଉପରେ ଗୁଦର ପରି ପଡ଼ିଥାଏ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଗାମୁଛ । ଠିକ ଜଣେ ସମ୍ବଲପୁରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୌତ୍ମିଆ । ଗେଞ୍ଜି ଭିତରୁ ଶୁଭ୍ର ଯଜ୍ଞୋପବିତ ଅଧେ ବାହାରିଆଏ । ଆମ ଜତହାସ କ୍ଲାସରେ ଦୁଇଧାତ୍ର ବେଶ ଦେଇସି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଧାତ୍ରରେ

ବସେ, ସେ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ବସେ, ପାଖକୁ ପାଖ । ଦୁଇ ଧାଡ଼ିର ମଝିରେ ଯେଉଁ ବାଟ, ସେଇଥରେ ରହେ ଟୁଙ୍କ । ପ୍ରଫେସରଙ୍କ ନଜର ଉପରେ ପରମାନନ୍ଦର ଜୋତା ଯୋଡ଼ିକ ବାହାର ତଳେ ଥୁଆ ହୁଅନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ବିଛଣା ଚାଲିବା ବି ବାହାରେ । ଶେଷକୁ ବାହାରେ ବହି । ଲାଭହାୟ ସଙ୍ଗେ ଜାରେଲି ଓ ଅର୍ଥନୀତି ପୁଷ୍ଟକ ବି ବାହାରନ୍ତି । ଅଧାପକ କିଛି ନ କହ, କିନ୍ତୁ ମୁଁରେ ଶୋଳପଣ ବିରକ୍ତ ଭରି ତାଙ୍କ ବକ୍ତା ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ୪-୫ ଦିନ ହେବା ପରେ ଅଧାପକ ଆଉ ଚମଡ଼ା ବାକ୍ୟ ଆଣିଲେ ନାହିଁ, ତା'ର ଦିନେ ଦି' ଦିନ ପରେ ଆମ ଟୁଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଖଟକ୍କୁ ଆଉ ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ସମାବସ୍ଥା ଫେରି ଆସିବା ପରେ ଦିନେ ପ୍ରଫେସର ପଶୁଶିଳେ, ‘କିଓ ! ତୁମ ଟୁଙ୍କଟି କ’ଣ ମୁହଁଆ ଦୋକାନରେ ବକ୍ତା ପଡ଼ିଗଲା କି ? ଆଉ ତ ତାକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ ?’ ମୁଁ ଉଭୀର ଦେଲି, ‘ସାର, ଆପଣ ଯେଉଁ କାରଣରେ ଆଠାରୀ ଆଶ୍ଵନାହାନ୍ତି, ଆମେ ଯେଇ କାରଣରୁ ଆମ ସୁଟକେଣ ଆଶ୍ଵନାହିଁ । ପାଠର ଚାରୁତିତାରୁ ବାକ୍ୟର ଚାରୁତ ବେଶୀ ହୋଇଗଲ ।’ ଭରି ହସ ଲାଗିଲ ; ମୋ କଥାର ଶେଷ ଯୋଗୁଁ ଅଧାପକଙ୍କର ହସରେ କୃଷିମତା ରହିଲ ।

ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମର ସଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମେଲାବେଳକୁ ମୋ ଦୁର୍ଗାଗ୍ୟକୁ ଗୋଟାଏ କାଣ୍ଟ ଘଟିଗଲା, ଯାହା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ଚୁଡ଼ାଏ ଦିନ ଅର୍ଥକ ଯଦି ହେଲା । ଆମେ ତ ମଝିରେ ମଝିରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପରୁର ଅଧାପକମାନଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ କରୁ । ସେଦିନ ସେ ଟିଲ୍‌ସିଟଠାରେ ନେପୋଲିୟୁନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧି ବିଷୟ କହୁଥାନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ମ୍ୟାପ୍ ବି ଆଣି କ୍ଲାକିବାର୍ତ୍ତରେ ଝାଲିଥା’ନ୍ତି । ଟିଲ୍‌ସିଟ ଜାଗାଟା ଦେ ଗୋଟାଏ ପାରିବାର ମାରି ଦେଖାଇବେଳାବେଳକୁ ମୁଁ କହିଦେଲି, “ଆଉ ଦେଖିଲାଈ ତଳକୁ ଥାର୍ ।” ସେ ବଡ଼ ବିକ୍ରି ହୋଇ ମାନିଲେ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଚିପୋଟ ଦେବାକୁ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ପଦମ୍ଭ ଅଫିସର ଆସିଥା’ନ୍ତି । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଓ ସେ ଆମ କ୍ଲାପର ପଛବେଞ୍ଚରେ ଅଧିକାରୀ ହେଲା ଆସି ବର୍ଷିଛନ୍ତି, ଏହା ଆମ ଆଗ ବେଞ୍ଚବାଲଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ । ନ ହେଲେ ସେ ଦିନ ମୁଁ ଓ ମୋ ବନ୍ଧୁମାନେ ଅଧାପକଙ୍କୁ ଯେପରି ପଣ୍ଡ ଦର୍ବାର ପରିଶିଳିଲୁଁ ତାହା କେବେଳେ ପରିଶିଳିତା’ନ୍ତି । ଟିଲ୍‌ସିଟର ପ୍ଲାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପରେ ଆଗନ୍ତୁକ ଓ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ । ଯିବାବେଳେ ସେମାନେ ଆସିଥିବା କଥା ମୁଁ ଜାଣିଲି ।

ସେଦିନ ସନ୍ଧାବେଳେ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁ ମୋତେ ତାଙ୍କ ବସାକୁ ଡାକିଲେ ; କଥା ପ୍ରପଙ୍ଗରେ କହିଲେ, ‘ତୁମ ଯୋଗୁଁ ମୋର ପାହୁଆ କେ. ପି. ସିନ୍ହା ଓ ଗୋରଣନାଥ ସିନ୍ହାଙ୍କର ତଳକୁ ଚାଲିପାରିବ । ଦରମା ବି ଚୁଡ଼ାଏ କମିବ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ତୁମେମାନେ ଯେଉଁ ବନ୍ଦୁଲାମି କରୁଥିଲ ତା'ର ପରଶାମ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ଜାଣିପାରିଥିଲେ ସେପରି କେବେଳେ କରିନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପିଲାଙ୍କ ପର କାନ୍ଦପକାଇଲି । ତା'ପରେ କଲେଜରେ ଓ ବାହାରେ ଘନଶ୍ୟାମ ବାବୁଙ୍କର ମୁଁ ପନିଷ୍ଠ ଫର୍ମକରେ ଆସିଛି । ତାଙ୍କ ମହଞ୍ଚ ଦେଖି ମୁଁ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲି ।

କେ.ଏ ସିହାଙ୍କର ମହିତ୍ତ ମୋ ପାଠପଢା ଭିତରେ ଦେଖିପାରିନାହିଁ । ଜଂରେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ପାରଗତା, ଗିରିଜା ବାବୁ, ନିରଞ୍ଜନ ନିଘୋଗୀ, ଗୋପାଳ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଉଚକୋଣ୍ଠାର ବୋଲି ମୋତେ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଅପରାଧ ସେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଛୁଟିକୁ ବିଭା ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଶିଷ୍ୟ ଶିଷ୍ୟା ଓ ପୁନ୍ର କନ୍ୟା ଏକା ଗୋଷ୍ଠୀର ବୋଲି ଆର୍ତ୍ତିବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣିଥିଲି ।

ଆମ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ମି: ହୁଇଗଲକୁ :

ଆମ ଇତରମି ଥରେ ଦି'ଥର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ହୁଇଟଳକୁଙ୍କୁ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକଟ ହୋଇଥିଲ । ମୋର ସହାଯାୟୀ ମହାପାଦେ ହୋଲିଦିନ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ ଉପରକୁ ରଙ୍ଗ ପିଚକାଶ ମାରିଦେଲେ । ତାଙ୍କର କୋଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲ । ସେ କାଳରେ କମିଶନର ଓଡ଼ିଶାରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ହାକିମ । ସେଇନ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ହୁଇଟଳକୁ କମିଶନରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । କଲେଜ ଫାଇକ ପାଖେ ଯୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି ଗୁଡ଼ ଦେଇ ସେ ହତା ଭିତରେ ପଣି ତାଙ୍କ କୋଠିକୁ ଗଲୁବେଳେ, ମହାପାଦେ, ମୁଁ, ଆଉ ଦୁଇଗୁରୁଙ୍କଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ହଟେଲରେ ହୋଲି ଉପଦ୍ରବ ଯାଇ ଫେରୁଆଇଁ । ମହାପାଦଙ୍କ ପିଚକାଶ ଶେଷ ହୋଇନାଥିଲ । ଆମେ ସବୁ ମତାଗିଦେବାରୁ ସେ ପିଚକାଶ ମାରିଦେଲେ । ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ କିଛି ନ କହି ରୁଲିଗଲେ, ଦୁଇଦିନ ପରେ ନୋଟିୟ ବାହାରିଲା ମହାପାଦଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ଦିନର ବୁନ୍ଦି କଟିଗଲା ।

ସ୍ଵା' ପରେ ଯେଉଁ ରବିବାର ପଡ଼ିଲା, ସେଇନ ସକାଳୁ ମୁଁ ଯାଇ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ କୋଠି ଦୂଆରେ ଲଙ୍ଘର ପଜର ହେଲି । ତାଙ୍କ କୁକୁର ଓ ଗୁକର ଉଭୟେ ଯାଇ ମୋ ଆସିଥିବାର ବାର୍ଷିକ ଦେଲେ । ମୋତେ ତାକରା ହେଲା, ସେ ତାଙ୍କ ପଢାଏରେ ବସି କ'ଣ ଲେଖେଥିଲେ । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରେ ଲେଖା ଆବେଦନଦେଇ କ'ଣ ବୋଲି ପରୁରନ୍ତେ, ମୁଁ ବକୁତା ଆରମ୍ଭ କଲି । ତା'ର ଯାର କଥା, ହୋଲି ଦିନ ଆମ ଦେଶରେ ଜୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପିଚକାଶ ମାରିଲେ ଦୋଷ ଧରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏଇ ଦିନକର ଉଛୁଙ୍ଗଲତାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ଆମେ ବାଜୀ ୩୭୪ ଦିନ୍ୟାକର ଆଚରଙ୍କେ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ କରୁଁ । ସେ ଧୀର ଭାବରେ ମୋ କଥା ଶୁଣିବା ଭିତରେ କହିଥିଲେ, ‘ମୋର ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ବେଳକରୁ କୋଟ୍, ଆଉ ଖଣ୍ଡି କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟ । ସେ ଖଣ୍ଡିକ ଏ ଉପ୍ରାତରେ ଗଲ । ସେତକିବେଳେ ମୂର୍ଖମନ୍ଦିର କରୁଣା ତାଙ୍କର ପହିଁ ମେଘ ଆରବିଶରୁ କହି କହି ବାହାର ଆସିଲେ, ‘ପର୍ବି, ଦୂମର ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ କୋଟ୍ କରିବାର ବଳ ନାହିଁ ବୋଲି ନିରାହ ଶୁଷ୍ଟିକୁ ବୁମେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛ ?’ ସେ ଆରପର ଚଟାଣ ଘରୁଥିଲେ । ଦୁଇ ଆଶ୍ଵରେ ଦୁଇଟା ପଥାତ୍ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ, ହାତରେ ଚଟାଣ ଘରୁଥିବା କ୍ରମ । ମୁଁ ନମସ୍କାର ହୋଇ ଅପସରଗଲି । କହିବା ବାହୁନ୍ତି, ମହାପାଦଙ୍କ ହୋଇଥିବା ଜୋରିମାନା କଟିଗଲା ।

ଏ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ କଥା । ସ୍ବା'ଠାରୁ ତେବେ ମୁରୁତର ରାଜନୀତିକ ଦକ୍ଷଣାମନଙ୍କରେ ଆମ ବେଳେ ଆମ ଆମ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲମାନଙ୍କଠାରୁ ସହୃଦୟତା ପାଇଛୁ ।

ଆଜି ଅଶାତର ରୋମହୁନ କଲାବେଳେ ବିସ୍ମ୍ଯ ତୁଏ, ଆଜିକାଳର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଆମ ଅମଳରେ ଥିଲେ ଆମ ଭିତରୁ କେତେକ, ସବାଦୌତି ମୁଁ, ବୋଧହୁଏ ପଡ଼ା ଶେଷ ପର୍ମନ୍ତ ଗୁର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କଦାପି ସୁରୁଶୁ ରୁରେ କଟାଇପାରିନଥା'ନ୍ତି । ଅନେକ ମମୟରେ ମନେପଡ଼େ, ଫାନ୍ଦୁ ବେଅସରେ ବସି ମୁଁ ଓ ମୋର ସହପାଠୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ସମ୍ମୁତ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନାକକୁ କାଗଜ ଗୋଟି କରି ଲାଖ କରିବା ଦିନର ଘଟଣା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର, ବିଶେଷକର ମୋ ସାଥ୍ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ, ଏଇ ବାକି ନିଷ୍ଠୟ କଲେଜରୁ ବିଭାଗିତନ ବା ବଡ଼ଧରଣର ଜୋଗିମାନା ହେବ । ଅଧ୍ୟାପକ ରସକଲୋଳ ପଡ଼ାଉଥା'ନ୍ତି । ସେ ତତ୍ତ୍ଵକରେ ବସି ଆମକୁ ନିଜେ ନିଜେ ପଢ଼ିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ପଦେ ଦି'ପଦ ଆମେ ପରୁରିଲୁଁ; ସେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଆମକୁ ହସାଇଲେ । ଡିଲାଫୁଲ ନାଯା ବୋଲି ଠାଏ ପଡ଼ିଲା । ଡିଲାଫୁଲ ନାଯାର ଅର୍ଥ ମୁଁ ପରୁରିଦେଲା । ସେ କହିଲେ, “ଏଥରେ ପରୁରିବାର କ’ଣ ଅଛୁ ? ତଳ ବୋଇଲେ ରାଣୀ, ନାକ ରାଣୀଫୁଲ ପରି ଦିଶୁଥିଲା । ରାଣୀଫୁଲ ତେ ଖି ସେଇଥିରୁ ଅନୁମାନ କରିନେବ ।” ସେ ନିଜେ ହସନ୍ତ ନାହିଁ । ଆମେ ମେଟ୍ରେ ହସିଲୁଁ । ଏଇଭଳି ଉପରମଣିକାର ପରିଶତ୍ତରେ ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ନିଦ ମାଡ଼ିଗଲା । ତହୁଁ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ରଫ୍଱୍ ଖାତାରୁ ପୃଷ୍ଠେ ଦି' ପୃଷ୍ଠା ତରି କାଗଜ ବାଟୁଳା କରି ଦୁହେଁ ଯାକ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ନାକକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତିନିଟା ପୁଞ୍ଜେ ମାଇଲୁଁ । ଏ କାହିଁରେ ମୋର ସେତେ-ବେଳେ ଭାରି ଦକ୍ଷତା । ମୋ'ର ଲାଖ ଟିକଣା ଜାଗାରେ ବାଜିଗଲା । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ନିଦ ଭାକିଗଲା, ତାଙ୍କ ରୁଣ୍ଟରୁ ଗୋଟାଏ ବହୁପ୍ରସ୍ତୁତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦୋ-ଅଶ୍ରବ ଶବ୍ଦ ବେଶ ଶୁଭ୍ରାତା ପରି ସ୍ଥରରେ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ହାତବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଉପରୁ ରଫ୍଱୍ ଖାତାଟି ଛୁନି ନେଇ ସେ ଦି'ଗୁରିଟା କାଗଜ ବାଟୁଳା ଗୋଟାଇ ତରତର ହୋଇ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କ ଅର୍ଥିଯକୁ ରୁଲି-ଗଲେ; ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ପରେ ଆସି ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ । ପିରାତ୍କ ଶେଷକୁ ମୋତେ ତାକର ଅର୍ଥିଲା । ମୁଁ ଟିକିଏ ଅପରିଗ୍ରିତ ସତ୍ୟ କହିଲି, “ଅଧ୍ୟାପକ ଟେକୁଲରେ ମୁହଁମାଡ଼ ଶୋଇବା ଅନୁରଥରେ ଆମେ କାଗଜ ବାଟୁଳା କରି ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ମରମର କରୁଥିଲୁଁ, ଗୋଟାଏ ଦୈବାତ୍ମ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାଜିଆଇପାରେ ।” ବୋଧହୁଏ ତହିଁଆର-ଦିନ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ନୋଟିଷ ରୁଲିଲା । ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଜଣାଗଲା, ତିଆ ହୋଇ ବକ୍ତୁତା ଦେବାକୁ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଥିଲା । ସମ୍ମୁତ ଅଧ୍ୟାପକ ସେଇ ଦୋ-ଅଶ୍ରବ ଶବ୍ଦଟା ଦାନ୍ତରେ ଉଚାରଣ କରି ନୋଟିଷରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ସେହିପରି ଶପା ଗଲାରେ କହିଥିଲେ ‘ଖମୁଆଳୁ ରୁହାମଣା ।’ ଏହି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଆମର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି କାଗତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଜଣେ କରଣଠାରୁ ନୋଟିଷର ମର୍ମ ରୁହିଥିଲୁଁ ।

ଏଇ କିରୁଣୀଟି ନୂଆ ହୋଇ ଗୁକିରିରେ ଢିକୁଥାଏ । ଥରେ ମୋ ପ୍ରତି ସହାନୁ ଭୂତି ଦେଖାଇ ମୋର ଫିସ ଦାଖଲ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ନାଁ ଧରି ଡାକି କହୁ କହୁ ତା' ଗାଲରେ ଗୋଟାଏ ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠିଆ ଗୃପଡ଼ା ବସାଇଦେଲି । ଷ୍ଣ୍ଵପର ଜଣେ ମେମୁରଙ୍କୁ ମାରିବା ଗୁରୁତ୍ବର ଅପରାଧ ବୋଲି ହେଉକିରୁଣୀ ରିପୋଟ କଲେ । ମୁଁ ଯାଇ କେପିସ୍ତୁତ ଦେଇଥିଲି, କିରୁଣୀର ଯଦି ଧନ ବା ଉଦ୍‌ଦେୟାଗ ଆନ୍ତା ତେବେ ସେ ଫାଷ୍ଟ ଜଅରରେ ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତା । ଏବଂ ମୋତେ ବାବୁ ବୋଲି ସଂବୋଧନ କରିଥାନ୍ତା । ଅକର୍ମା ହୋଇଥିବା ଯୋରୁଁ ଗୁକିର କଲା ବୋଲି କ'ଣ ମୋତେ ବେଜିବୁ କରିବ ? ସେ କେପିସ୍ତୁତ ଗୁସ୍ତାତ ଦେବାରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ରମ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ସବୁଠାରୁ ଅଧ୍ୱକ ଆଶ୍ରମ୍ ହୋଇଥିଲେ, ଆମେ ଲାଜବ୍ରେଶର ଗୋଟାଏ ବହି, ଲାଜବ୍ରେଶ ସାମନା ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି ପ୍ରମୁଁ ନିକଟରେ ସମବେଳ ହୋଇ, ପୋଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଖସିଯିବାରେ । କଟକର ଜଣେ କେବା ବଙ୍ଗାଳୀ 'ଉଡ଼ିଷ୍ୟା' ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡେ ବହି ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥରେ ଗୋଟାଏ ବାକ୍ୟାଥିଲା, 'ଉଡ଼ିଷ୍ୟା କୁଳଦେରୁ ଦେଶ୍ ।' ଏ ବାକ୍ୟଟା ଆମ ଭିତରୁ କୌଣସି 'ବିନ୍ଦ ଶା' ଛରାର ଅଣିରେ ପଡ଼ିଗଲ । ଶହେ ଦେଇଣ ସମଧାରୀ ଏକାଠି ହୋଇଗଲୁଁ । ମୋ ନାମରେ ବହିଟା ଲାଜବ୍ରେଶରୁ ଅଗାଗଲ । ସମସ୍ତେ ମେଳ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି ପାଖକୁ ଆପିଲୁଁ ; ତିଆପିକିର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ଏ ଷେଷରେ ଉଗୋଟାଏ ବକୁତା ଦେବାର କଥା ; ଦେଇ, ବହିଟିରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କଲି । ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ ଅଫିସପାଖ ଓପର ମହଲ ବାରଣ୍ଟାରେ ନିଜେ ହୃଦାକ୍ତଳକ ସାହେବ ଗୁହ୍ନ୍ତି ଥିବାର ଦେଖିଲୁଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏ ଘଟଣାର ୨୦୭ ଦିନ ବିତିଗଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଖବର ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଲାଜବ୍ରେଶରାନ୍ ମୋର ମଉସା, ଭାରି ଭଦ୍ରଲୋକ । ମୋତେ ଉକାଇ ବହି ଖଣ୍ଡେ କଣି ଦେଇଦେବାକୁ ନୋଚେତୁ ତା'ର ଦାମ ଦି'କ୍କା କି ଅଢ଼େଇଟକ୍କା ଦାଖଲ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ନାରଜ ହେବାରୁ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କୁ ରିପୋଟ କରିବେ ବୋଲି ଶୁଣାଇଲେ । ବିଲମ୍ବ କରି ଯୋର ଅନିଜ୍ଞାରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ ; ଡାକର ଅସିଲା । ମୋ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣୋଡ଼ି ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ କଲେ । ମୁଁ ଏହା ସ୍ବିକାର କରି କହିଲି, "ସେ ଦିନ ଆମେ ଭବପ୍ରବଣତାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁଁ, କିନ୍ତୁ ଖେବ ବୁଝି ବିଶ୍ୱର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାଠାରୁ ଆଉ କିଛି କରୁଯାଇପାରନ୍ତା ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିନାତ ମତ ।" ମୁଁ ବୁଝାଇଲି, ଏଭଳ ଅସୁଧାମୂଳକ ଲେଖାର ପ୍ରତିବାଦ ନ କଲେ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ପିଲଙ୍କ ମନରେ ଯୋର ଦୁଃଖ ହେବ । ପେଟ ବିକଳରେ ଆମ ଭିତରୁ କେତେକ ଯାଇ କଲିକତାରେ କୁଳକାମ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଆମେ ସମସ୍ତେ କ'ଣ କୁଳି ? ପାଣି କଳିର, ଚଟକଳିର କାମକୁ ନିଃତ୍ତ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକେ ସିନା ଯାଉଛନ୍ତି ! ଆମ ପାଖରେ ସେମାନେ କୃତଙ୍କ ହେବାର କଥା ।

ସେ ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ଗାମ୍ଭୀର ରଖି କିନ୍ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ମୁହଁରେ କହିଲେ, "ଏଇଠା ପର୍ମନ୍ତ ମୁଁ ଦୁଇ ସାଥରେ । ସେମାନେ କୃତଙ୍କ ହେବାର କଥା, କୃତମ୍ବ ହେଲେ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ।

କିନ୍ତୁ ତା'ପରେ ? ସେ କଥାଟି 'ଏକାବେଳକେ ମନରୁ ପୋଛୁଦେଇ ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପୋଷ୍ଟିପୋଛୁ ହୋଇଗଲେ ଗଲା (wash your hands clean of it) ।

ମୁଁ ଆଜ୍ଞାବହୁ ଗୁଣ୍ଠର ସରରେ କହିଲି, “ଯେଉଁଠା ପର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ଏ କଥାଟା ଯାଇଛି, ସେତିକିରେ ଆପଣ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ଏବଂ ଏ ଘଟଣା ପାସୋରି ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ମୋର ନିବେଦନ ।”

ଏଥର ସେ ମୁଡ଼ୁକି ମୁଡ଼ୁକି ହସିଲେ, “କହିଲେ ବି. ଏ. ପରେ ତୁମେ କ'ଣ କାହିଁବ ?”

ମୁଁ କହିଲି, “ଡେସ୍ଟି ହେବାକୁ ମନ କହିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଓଜାଳ ହେବାକୁ ବିଚାରୁଛି ।”

ସେ କହିଲେ, “ମାନେ, ଦୁଣି ମନ ବଦଳିବାର ସମ୍ବାବନା ଥାଏ । ଯାହା ହେଉ ଓଜାଳି ପେଶା ଯଦି ନିଅ ଭେବେ ଭଲ କରିବ । ଆଜ୍ଞା ! ବର୍ତ୍ତିମାନ ମୁଁ କ'ଣ କଲେ କ୍ଷମା କଲି ଓ ଏକଥା ପାସୋରିବେଲି ବୋଲି ତୁମର ବିଶ୍ୱାସ ହେବ ?”

କ'ଣ ପାଇଁ ମୋ ମନ ବେପରୁଆ ହୋଇଗଲା କେଜାଣି ? ବୋଧହୃଦୟ ସାହେବଙ୍କ ହଦୟ ଆଲୋଚନା କରିବା ତଙ୍କ ଯୋଗୁଁ । ମୁଁ କହିଲି, “ଆପଣଙ୍କ ପାଖେ କୌଣସି ଦୂଢ଼ ଦାସ କରିବାକୁ ଆମେ କେହି ଗୃହନ୍ତିବାହିଁ । ଆମର ଅନୁରୋଧ ଲାଜବ୍ରେସ ଖାତାରୁ ଏ ବହିର ନାମଟି କାଟିଦେଲେ ଆମ୍ବେମାନେ ଅନୁରୂପ ହେବୁ ।”

ସେ କହିଲେ, “ତୁମେ ତ ସବୁ କଥା ବହୁ ବଚନରେ କହୁଛ ! ତୁମେ ଯାହା କହୁଛ, କଲେଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ପିଲଙ୍କର କ'ଣ ସେ କଥା ?” ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି, “ଅଧ୍ୟକାଂଶ ବଜାଳୀ ପିଲ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି ।” ସେ କହିଲେ, “ଓହ ! ସେ କଥା ମୋତେ ଜଣା । ତୋର ତ ଶୁଭାଏ ବଜାଳୀ ପିଲ ଦୋଷ ବୋଲି ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ଆଜ୍ଞା ! ଯଦି ପଚାର୍ଯ୍ୟାଏ, ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ପିଲ ତୋ କଥାରେ ହିଁ ଉଗିବେ ?”

ମୁଁ କହିଲି, “ଆପଣଙ୍କ ଭୟରେ ଯଦି କେହି ତୁଣ୍ଡ ନ ଫିଟାଇବେ ମୁଁ କହିପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ସମର୍ଥନ ମୁଁ ପାଇବି ।”

ସେ ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ କହିଲେ, “ଉ ହୁଃ ! ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସମର୍ଥନ ନିଶ୍ଚିପ୍ତ ମିଳିବ ବୋଲି ଗେଣୁ ହେବା ଚଳେ ନାହିଁ ।”

ଏତେବେଳକୁ ଲାଜବ୍ରେସକୁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ତିଟି ନେଇ ଚପରଣି ବୁଲିଯାଇଥାଏ । ମୁଁ ଲାଜବ୍ରେସ ଆଡ଼େ ଆଖିବୁଲଇ ଦେଖି ସାରିଥାଏ, ଖର୍ବ କିନ୍ତୁ ଶୁଳକାୟ ଲାଜବ୍ରେସଆନ୍ ଦାମବାରୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଖାତା ଧର ଆମ ଆଡ଼କୁ ପଲାଣିଛନ୍ତି । ଦାମବାରୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥିବା ଆମ ବେଳର କୌଣସି କଲେଜବାଲ ଦ୍ୱାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଦାମବାରୁଙ୍କର ସେତେବେଳର ଠାଣି ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖିପାରିବ ।

ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ମୋତେ ପରୁରିଥାନ୍ତି, “ତୋ ବିଶୁରରେ ପାଠକ ମୁଖ୍ୟ, ନା ଏ ଚଲାଇମି ?” ମୌନ ରହିବାକୁ ସଙ୍କଳିଷ୍ଟ କର ମୁଁ ସମସ୍ତାଟା ଅନୁଭାନ କରୁଥିବାର ମୁଦ୍ରା

ଦେଖାଇଥାଏ । ମୋର ପିଲଦିନର ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଥିଲେ ଏ ମୁଦ୍ରାକୁ ଅନୁଭବ ଗୋଟାଏ ଘୃଷ୍ଣା ଘୃଷ୍ଣାର ଦେଇଥାନ୍ତେ ।

ଏତିକିବେଳେ ଲାଜବ୍ରେଶିଆନ୍ ଆସି ଉଚିତାନଙ୍କ ଆଗରେ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ପରି ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ଛଜିତରେ କ୍ୟାଟାଲଗର ସେଇ ପୃଷ୍ଠା ବାହାଗଲ । ଏତିକିବେଳ ଭିତରେ ଦାମବାବୁ ସେଇ ପୃଷ୍ଠାରେ ଚିହ୍ନଦେଇ ଆଣିଥାନ୍ତି । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ବହିଟିର ନାମ କାହିଁ ଦସ୍ତଖତ କରି କ’ଣ ଦି’ଟା ଶର ଲେଖିଦେଲେ ଓ ବହିଟି ଦାମବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢାଇଦେଇ ମୋ ନାମଧର କହିଲେ, “ସେ କହୁଛି, ବହିଖଣ୍ଡେ ଲାଜବ୍ରେଶାରୁ ନଷ୍ଟ କନିଦେବାର ଷମତା ମୋ’ର ଅଛି । ଅଛି ?”

ହୁଁ-ନାଁ-କିନ୍ତୁ-ତେବେ-ସଦି——ଏହି ଶରମାନଙ୍କର ଇଂରେଜି ପ୍ରତିଶର ପଣେ ବା ଦି’ପଣ ଉଚାରଣ କରି ଦାମବାବୁ ବାହାରକୁ ଯିବା ବାଟରେ ସିଆନ୍ତୁ ହେଉକିରୁଣୀ ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଦେହରେ ବାଜିଲେ । ଉଭୟେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କ ଟେବୁଲ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ପ୍ରି ନ୍‌ସିପାଲ ଜଗନ୍ନାଥବାବୁଙ୍କ କହିଲେ, “ଦାମବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବ । ସଦି ଏ କଥା ଗରହିଂ ବଡ଼ରେ ପକାଇଦା ଦରକାର, ଆସନ୍ତା ଚେଠିକର କାର୍ଯ୍ୟତ୍ତାରେ ରଖିବ । ଫିଠି ଖଣ୍ଡେ ଡି. ପି. ଆଇ.ଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖା ବି ଯାଇପାରେ ।

ସେ ଦୁଇଜଣ ଯିବା ପରେ ମୋତେ କହିଲେ, “ପ୍ରେୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆହୁର ଅଧିକ ବିଶ୍ୱର କରିବା ଦରକାର । ହରି ଯାଅ ।” ସିଧା ମୁଁ କମନରୁମନ୍ତିର ଗଲ ଏବଂ ପ୍ରି ନ୍‌ସିପାଲ ଓ ମୋଭିତରେ ହୋଇଥିବା କଥାବାର୍ତ୍ତାର ଅଭିନୟନ କଲି ।

ଏହାର ଅଳକ୍ଷ କିଛିଦିନ ପରେ ଡକ୍ଟର ପି. ସି. ରାୟ ଆମ କଲେଜରେ ଆସି ଶର୍ଷଣଦେଲେ । ଏଥରେ ପ୍ରି ନ୍‌ସିପାଲ ଦସ୍ତପତ୍ର ନକର, ବୋଧହୃଦୟ ଡକ୍ଟର ପରିଜା ସମ୍ଭାପନ ହେଲେ । ଡକ୍ଟର ପି. ସି. ରାୟ ରହାୟନ ବିଦ୍ୟାବିଶ୍ୱାସରଦ, ବେଙ୍ଗଲୁ କେମିକାଲ କଂପାରି ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା, କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୃତ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ, ସେତେବେଳକୁ ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଂଗ୍ରେନେତା । ତାଙ୍କର ବକ୍ତ୍ଵା ଶୁଣି ମୋ ମନରୁ ଓଜାଳ ହେବାକୁ ଥିବା ଆକାଂକ୍ଷାର ଅବଶେଷ ବି ଦୂର ହୋଇଗଲା ।

ଏହାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ଆକୟୁକ ତିରେଖାନ ଯୋଗୁଁ ଜାବନର ଗତିପଥ ପୂର୍ବ ବଦଳିଯାଇଥାଏ । ଦାସେ ଆପଣେ ସତ୍ୟବାଦାରେ ଜ୍ଞାନତିଷ୍ଠାରରେ ପଢ଼ିଥିବାର ଖବର ପାଇଲା ଯେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପାଦାଦିକ । ସେଇ ତିନିଟା ଗାନ୍ଧିରେ ସତ୍ୟବାଦ ମୁଲକୁ ରୁଳି-ଗଲି । ହରିବାବୁଙ୍କର ଚ୍ଛେଷିଆ କୋଠାରୁଟିରେ ସେ ଶୋଇଥା’ନ୍ତି । ପୁଣ୍ୟରୁ ଡାକ୍ତର ଆସି ଦେଖି ଯାଇଥା’ନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟରହୁ ମାନୁଷି ବ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଦେଖି ସାରିଥା’ନ୍ତି । ଆଉ ବିଶ୍ୱବାର ଆଶା ନ ଥାଏ । ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ଉଚଳିଲୁ ଲେଖା ହେବା ସକାଶ ଜଗବନ୍ତୁ ବାବୁ ଆସିଥାନ୍ତି ।

ଉଚଳି ଦାସେ ଆପଣେ ଡାକୁଆନ୍ତି, ଜଗବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଲେଖୁଥା'ନ୍ତି । ସମାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଲୋକ-ଦେବକ ମଣ୍ଡଳକୁ ଦେଇଦେଲେ, ଟିଣ ବାକସରେ ଥିବା ଅଛି ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କାର ବି ବେଳିନ୍ତି ହୋଇଗଲା । ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ନିଜ ସାନ ଝିଅ । ବଡ଼ଭିଅ ପାଇଁ ତିନ୍ମାନ ଥାଏ । ସେ ଅଧ୍ୟାପକ ରହୁଥାକର ପଢ଼ିଙ୍କ ଘୀ ; ତାଙ୍କର ଅଭାବ ନ ଥାଏ । ସାନ, ଅଧ୍ୟାପକ ହତ୍ୟବାଦୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମାଆ ; ତାଙ୍କର ପିଲାଇଲ ବୁଦ୍ଧିଏ, ସ୍ଥାମୀ ସ୍ଥଳବେତନରେଣ୍ଟୀ, ଏଇ ଝିଅଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ସମାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ଉଚଳି ଲେଖା ସରିଲା । ପ୍ରାଣ ଦିବାକୁ ଆଉ ଘଣ୍ଟେ ଦେଇଯଶ୍ଵରମାନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଦେ ଦି'ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ମୋ ପାନ ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ, ମୋ କୁଞ୍ଚରେ ତାଙ୍କର ହାତ ପଡ଼ିଗଲା । ମିଲିଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିଲି । କେତେମାସ ହେଲା ଖଦକ ଗୁଡ଼ ମିଲିଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିଲି, ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିନଥିଲି । ମିଲିଲୁଗା ବୋଲି ବାରିଦେଇ କହିଲେ, “କିଓ ମିଶ୍ର, ସେ ତକ’ଣ ମିଲିଲୁଗା ! ସଂକଳନ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଗଲ ପର ?”, ମୋ ଆଖିର ଲୁହ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଅଷ୍ଟକୁ ସ୍ଵରରେ କହିଦେଲି, ‘ସଙ୍କଳନ ତୃତୀ କରବି’ । ସରକାରୀ ଗୁରୁର ନ କରି ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବି ବୋଲି କଲେଜରେ ଭାର୍ତ୍ତି ହେଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସଂକଳନ କରିଥିଲି ।

ଦାସେ ଆପଣେଙ୍କ ଶବ୍ଦାଙ୍କରେ ଫଟୋ ଉଠିବାକୁ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ମୁଣ୍ଡିପଣା, ଆଜିଯାଏଁ ପରିଷାର ଦିଶୁଛି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତାନ୍ତିଆ ସ୍ଥାନରେ ବସି ମୋର ଦୁଷ୍ଟ ପାଇଁ ଅନୁଭାପ କରୁଥାଏ । ମୁଖ୍ୟମ୍ୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଆମାକୁ କଷ୍ଟଦେଇଛୁ ବୋଲି ଅନୁଭପ ହେଉଥାଏ । ସ୍ଵା ପରେ ମୋର ମୁଣ୍ଡ ଏକାବେଳକେ ଥୟ ହୋଇଗଲା । ଯାହା ବି ଟିକିଏ କଥୋର ଥିଲା, ତକଟର ବୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁତା, ଓ ବନ୍ଧୁତା ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଫଳରେ, ସେତକ ଠିକଣା ହୋଇଗଲା । କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ମୁଁ ହୋଇଗଲା ଜଣେ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ।

ଏଇ ସମୟରେ ସାଇମନ୍ କମିଶନକୁ ବେକଟ୍ କରିବା ଘଟଣାକ୍ଷମେ ଲାଲ ଲଜପତ୍ର ରାସ୍ତା ପୁଲିସଙ୍କ ମାଡ଼ରେ ପ୍ରାଣଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବ ପ୍ରହଣ କରିଥିବା ହେତୁ ଲାଲଙ୍କ ଆମରଷରୁ ଅଛି ସମ୍ମାନିତ ନେତା । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ପଢ଼ି ମୁଁ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥାଏ । ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟରେ ଭାରତମାମ ତୋଳପାଡ଼ ହୋଇଗଲା । ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ସେତେବେଳେ ଲେଖିଥିଲେ, ଏ ଘଟଣାଦ୍ୟାରୁ ବିଟିଣ ସରକାରଙ୍କ ଶବାଧାରରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଷ୍ଟା ବାନ୍ଧିଥା ହୋଇଥିଲା । ଆମ ହଷ୍ଟେଲରେ ପ୍ରିରହେଲା, ତାଙ୍କ ଦଶାହ ଦିନ ଆମେ ହବିଷ କରିବା ଏବଂ ଯେଉଁମନଙ୍କର ବାପ ଆଗରୁ ମରିଯାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଲଞ୍ଛା ହେବେ । ଦଶାହଦିନ କଲେଜକୁ କେହି ଗଲୁନାହିଁ । ମୋ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କୁ ଆମ ହବିଷକୁ ନିମନ୍ତ୍ତରଣ କରିବା । ଦେଇଥା ହେଲା । ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ନିମନ୍ତ୍ତରଣ ହବିଷ କଲେ ଏବଂ ଯଥାସମୟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ହବିଷ—ଅରୁଆ ଭାତ ଓ ତାଲମା ତଳେ ଖଲିପଦରେ ବଢ଼ା ହେଉଥାଏ, ପିଲେ ଆସି ବୟୁଆନ୍ତି, ଆମେ କେତେଜଣ କାର୍ଯ୍ୟାବ୍ଧୀ

ପଛକୁ ଥାଉ । ଏଇ ସମୟରେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ; ତଳେ ବସିକରି ଖାରପାରିବେ-
ନାହିଁ, ଠିଆହୋଇ ଖାରିବେ ବୋଲି କହିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅଣକେ ଭାତ ଓ ଅଣକେ ତାଲି କାଢି
ଖେଲପର୍ଯ୍ୟନ୍ତିଏ ବଢ଼ାଇ ଦେଲୁଁ, ସେ ତହିଁରୁ ଅଧାଅଧ୍ୟ ଖାଇ ଆମଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲେ ।

ଏଇ କଥାଟି ମୁଁ ବହୁତ ଥର ଭାବେ । ସେଦିନ କାହିଁକି, ସେ ହତ୍ତାଟାୟାକ ଆମ
କଲେଜରେ, ସଭାରେ, କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଗ୍ରାଜ କରୁଥାଉ । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ
ଇଂରେଜ ଓ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ । ଆଜିର କୌଣସି ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ବା
ପ୍ରଫେର ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ସରକାର ବିରୋଧୀ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଣ୍ୟମାତ୍ର ସହଯୋଗ କରି
ପାରିବେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ତପ୍ତର ଦିନ କଲେଜରେ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରାଵକ୍, ଟେନ୍ସ୍-
ପିଲ୍-ଡର ସଷ୍ଟ, ଅଗାତର କଥା ହୋଇଗଲା । କାହାକୁ କେପିୟୁତ୍ତ ମଗାଗଲ ନାହିଁ । ଦଣ୍ଡ ତ
ଦୂର କଥା ।

ଏଇ ସମୟରେ ଓପରୁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଲା—କଲେଜମାନଙ୍କରେ ସାମରିକ
ଶିକ୍ଷା ଦିଅଦିବ । ରୁହିମାନଙ୍କୁ ଏ ଯୋଜନା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଆମ କଲେଜରେ
ଗୋଟିଏ ଦେଇ ହେଲା । ତଙ୍କୁର ପରିଜା ସଭାପତି ; ବହୁ ଅଧାପକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । କଲେଜ
ପାଠ ପଢ଼ିବାର ସ୍ଥାନ, ସ୍ଥାକୁ ଦେଇନିକ କଲେଜ କରିବାଦ୍ୱାରା ସାମରିକ ଶିକ୍ଷା ହେବନାହିଁ
କି ପାଠପଢ଼ା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି କର ଏଣୁତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପିଲା । କଲେଜରେ ଡ୍ରିଲ
କ୍ଲାସଟାଏ ରଖି ଯେପରି ପ୍ରହୃଦୟନ ହେଉଛି, ସେଇପରି ପ୍ରହୃଦୟନ ହେବ ବୋଲି କହିଲାବେଳେ
ଭରି ହସ ହେଲା । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ୪୫ ମିନିଟ କହିଲା । ମୋ ପରେ ଯେ କହିଲେ ସେ ମୋର
କଥାକୁ ନିଜ ଡଙ୍ଗରେ ଆବୁଦ୍ଧି କଲେ ମାତ୍ର । ସାମରିକ ଶିକ୍ଷା ବିବୁଦ୍ଧରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମତ
ଦେଲୁଁ । ଅନ୍ୟଠି କ'ଣ ହେଲା କେଜାଣି, ଆମ କଲେଜରେ ସାମରିକ ଶିକ୍ଷା କଥା ଆଉ
ଦିଲି ନାହିଁ ।

ଏ ଦ୍ୱା ଭିତରେ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଘୂଲିଆଏ । ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ରୋଷେଇ ଘର
ଦାହାଳ ପଛରେ ପ୍ରାୟ ୧୦ ଡିସ୍ମେଲ ହେବ ଖାଲି ପଡ଼ିଆ ଥାଏ । ସେଥିରେ ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥ
ପରିବା ବରିଶୁ କରିବୁ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡରେ ତୁଳିଲା । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କ ପାଖକୁ ଦରଖାସ୍ତ ହେଲା ।
ସେ ତାର ବାଢ଼ ଯେବାକବାକୁ ଦେବିଶହ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁରୁ କଲେ । ଆମେ କେତେଜଣ ଷେଳ୍ହା-
ଦେବକ ହୋଇ ଓପରେଲେ ଘଣ୍ଟେ ଲେଖାଏଁ ସେଥିରେ କାମ କଲୁଁ । ଜାଗାଟା ବହୁତ ଦିନ
ହେଲା ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅଧାପକମାନଙ୍କ ଘରୁ ଗୋବର ବି ଖୁବ ମିଳିଲା । ବେଶ ପରିବା
ପନ୍ଥ ହେଲା । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କ କୋଠି ବରିଶୁର ନିକଟରେ । ସେ ମର୍ମିରେ ମର୍ମିରେ ଆସି
ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ସେଥିରୁ ବିଷ୍ଟି କରିବୁ କି ନାହିଁ ; ବହୁତ ଟଣା ଓହରା ପରେ ଠିକ୍ ହେଲା,
ଅଧେ ବିକା ହେବ ଏବଂ ବିନ୍ଦିଲବ୍ୟ ପଇସା କୌଣସି ସବସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ
ହେବ । ଆମ ପରିବା ସର୍ବପ୍ରଥମେ କଣିଥିଲେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତି ।

ପିଲଙ୍ମାନେ ସକାଳେ ଓ ସଂଧାବେଳେ ପୁଣ୍ୟ ଓ ଷ୍ଟରମୋହନ ଜଳଣିଆ କରୁଥାନ୍ତି ।
ଆଜିକାଲ ଯେଉଁ ଷ୍ଟରମୋହନ ଆଠଶା ଲେଖାଏଁ ବିଷ୍ଟି ହେଉଛି, ତହିଁରୁ ଟିକିଏ ବଡ଼

ରଜଷେଗ ନାମରେ ଘୃଣ ପଇସାକୁ ମିଳୁଥାଏ । ଏଥରୁ ଗୋଟିଏ କି ଯୋଡ଼ିଏ ରଜଷେଗ ହାଙ୍ଗରେ ଦୁଇପଟ ପୁରୀ ହୋଇଆଏ ଓଳିକର ଜଳଣିଆ । ମୋ ପର କେତେକଣ କୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ଯାଇ ବସିଲେ ସ୍ଵା'ର ବହୁରୂପ ଜଳଣିଆ କରିଦେଉ । ହପ୍ତାକୁ ଥରେ ଦି'ଥର ବାଦ ବି ପଡ଼େ । ଦିନେ ମନେ ହେଲା, ପୁଣ୍ୟ କୀରମୋହନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତୁତ୍ତା ଦୁଧ ବା ତୁତ୍ତା ଦହ ଜଳଣିଆ କଲେ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ, ଅଧିକ ଖାଦ୍ୟସାର ମିଳିବ । ଶୁଣିଲା ଆମୋଳନ । ଆମ ହଷ୍ଟେଲର କୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନଟା ଫେଲ ହୋଇଗଲା ।

ଏ ସବୁ ହେଉଥାଏ ହଷ୍ଟେଲରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମର୍ଥନ ମିଳୁଥିବାରୁ । ଆମ ଫୋର୍ଟ ରଘୁରର ସମସ୍ତେ ମୋ ପଡ଼େ ; ଆର୍ତ୍ତ ରାଥରର ଯେଉଁମାନେ ଅଛି ଗଛକାଟ, ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗତ ସମସ୍ତେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ; ଦ୍ଵିତୀୟ ବାର୍ଷିକର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମୋ ଦଳରେ । ସେଥରେ ନେତା ହୋଇଥାନ୍ତି, ଆଜିର ଉକ୍ତର ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଉକ୍ତର ରମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ଉଙ୍ଗଳିଅର ବାଞ୍ଛାନିଧ ସାହୁ ଉଚ୍ଚ୍ୟାଦ । ଆଉ ଦୁଇଜଣ ଅଛି ଦକ୍ଷର ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ଉକ୍ତର ହରଣ ପାଲ ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାମୁକ ବେଳେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଛୁଡ଼ି ଗୁଲିଗଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ପିଲେ ଆମର ପୁଣ୍ୟ ଗୁରୁବାସରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବଡ଼ ଯାନ ସମସ୍ତେ ଆମ ଦଳରେ । ବାହାର ପିଲା ସମସ୍ତେ ତ ଆମ ପଢ଼ିଆ । କାଳର ପ୍ରଭାବରେ ଆମ ମନ ପାଠ ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହରେକ କାମରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାଏ । ଆଉ କିଛି କାମ ନ ମୁଣ୍ଡିଲେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ ତାସଖେଳ—ଟେଣ୍ଟି ନାଇନ ବା ବିନ୍ଦି । କେବଳ ପାଠପଢ଼ା ବ୍ୟଙ୍ଗତ ଆଉ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମର ଅପୂର୍ବ ମେଲ ଥାଏ । ପାଠପଢ଼ା ଛୁଡ଼ି ଆଉ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାକିଦେଲେ ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ ଆସି ହାଜର ହୋଇଯାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ମୁଣ୍ୟ କାମ ସେମାନେ ଆମ ଦୌରାଷ୍ୟରୁ ମୁହଁ ପାଇବାକୁ ଦିନେ ଦିନେ ବଡ଼ ହରଣ ହୁଅନ୍ତି । ତାସ ଖେଳିବାକୁ ଜଣେ ଅଧେ ନିଅଣ୍ଟ ହେଲେ ଆମେ ଏଇ ଗଛକାଟଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅଧେନ୍ତେ ଉଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅଦୌତ କରୁଁ । ବିଚରେ ବାଧ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବଦଳିଆ ମିଳିବା ସାଥେ ସାଥେ ସ୍ଵାଙ୍କ୍ରିୟ ମୁହଁ ଦେବାକୁ ଆଗରୁ ହର୍ଷ ହୋଇଥାଏ ।

ପାଠପଢ଼ାବେଳେ ଆମେ ଖେଳରେ ମାତିଲେ ଆମ ସୁପରନ୍‌ଟେଣ୍ଡର୍ ଆଇବାକୁଙ୍କୁ ଭାବି କାଟେ । ସେ ସମୟରେ ସେ ପେଟମର ବେମାରୀ ଯୋଗୁଁ ଭାବି କଷ୍ଟ ପାଇଥାନ୍ତି । ସାମୟିକ ଉପଶମ ନିମନ୍ତେ ସେ କୁଡ଼ାଏ ଘୋଡ଼ା ଖା'ନ୍ତି ; ତଥାପି ଜ୍ଞାଯରେ ପଢ଼ାଇଲାବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ପେଟକୁ ଚପି ଧରିଥାନ୍ତି, ମୁହଁ ବିକୃତ ହୋଇଯାଏ । ଏବୁ ସହେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ ଉନ୍ଦ୍ରିୟ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପର ମୁଁ କୁଚିତ ଦେଖିଛୁ । ମୋତେ ସେ ବିଶେଷ ସୁଖ ପାନ୍ତି ; ମୋର ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କ ସବୁ ଜଣା । ସେ ଖୁବ୍ ଆଶା ରଖିଥାନ୍ତି, ମୁଁ ପଢ଼ାରେ ମନ ଦେବି, ଭଲରେ ପାୟ କରିବ, ଭଲ ଶୁକିର ଖଣ୍ଡ କରିବ ଓ ମୋର ଅବସ୍ଥା ସୁଜ୍ଜଳ

କରିବ । ଅନେକ ସମୟରେ ତାକି ବୁଝାନ୍ତି, ଅନ୍ତରେ ପଞ୍ଚ ପାଠରେ ଦଶଅଣା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚଗଲ କାମରେ ଛ' ଥା ସମୟ ଦେବାକୁ ।

ଥରେ ବାତି ପ୍ରାୟ ବାରଟା । ତହିଁ ଆର ଦିନ ମୋର ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ସରିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୋର୍ପ୍‌ର ଶେଷ ପଶ୍ଚାତ୍ତା—ଖାଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । କଣ ପଡ଼ିବ ? ମନେ ହେଲ ଏତିକବେଳେ ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଟେ ଫେଲିଦେଲେ ହୃଥକ୍ତା । ବାଞ୍ଚାନିଧ ମିଳିଲା, ସବୁବେଳେ ମିଳେ, ତାର ଥାର୍ତ୍ତରଥର, ପଶ୍ଚାତ୍ତା ନ ଆଏ । ତା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ମିଳିଲେ, ତା' ଭିତରୁ ନଶେ ପଶ୍ଚାତ୍ତାରୀ ସେକେଣ୍ଟ ଜଥରର । ଆମ ଖେଳ ଠିକ୍ କରି ଆସିଥାଏ, ଦ୍ୱାରେ ଆସି ଆର୍ତ୍ତବାବୁ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ ।

ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଅଭିଯୋଗ କଲି, “ଆପଣ ଏତେ ବାତରେ କାହିଁକି ବୁଲୁଛନ୍ତି, ପେଟକୁ ମାରିବ ।”

କୃତିମ ହୋଧରେ ସେ ପାଠି କଲେ, “ମୋ ପେଟ ମରକୁ ଓଷ୍ଟୁଅ ପାଇଁ ମୁଁ ଭମି-ମାନଙ୍କ ପାଇଁକୁ ଆସିନାହିଁ । ଆଜି ଦନ୍ୟାବେଳରୁ ମୋର ଉକ୍ତାଟ ପୀଡ଼ା । ଓଷ୍ଟୁଅ ଶୁଣୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦୂମର ଏଠାରେ ଗୁଲାବୁ କଣ ? (ମୋତେ ଗୁହଁ) କିରେ ଛତରା ! ତୋର ପର କାଲି ଅନ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ! କ'ଣ ପଶ୍ଚାତ୍ତାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛୁ ?”

ମୁଁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି ସେ କାଳି ପ୍ରବନ୍ଧ ପେପର ଥବାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସେ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରର ଧାର ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ କହିଲେ, ‘କୋଅପରେଟିଭ ମୂରମେଣ୍ଟ, ରେଲବାଇ, ଗ୍ରାମ ଗହଳିର ମଙ୍ଗଳ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ବହୁ ଓଲଟା ଓଲଟି କରୁନାହିଁ ? ଯାଆ, ବର୍ତ୍ତିମାନ ଶୁଅ । କାଲି ସକାଳେ ବହିପଦ୍ଧତି ଓଲଟାଇବୁ । ସେକେଣ୍ଟ ଜଥର ଟୋକା ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ନହେଲେ ସେ ଭଲକରି ଦି’ ଗୁରିପଦ ଶୁଣିଥାନ୍ତା । ଆମେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶୋଭିଛୁ ବୋଲି କୁହାକୁହି କରି ତାଙ୍କୁ ଚିଦାୟ ଦେଲୁଁ । ଆମେ ଶୋଇବାଟା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ସକାଶ ସେ ତାସ ମୁଠାରୁ ଯେଉଁକି ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ନେଇଗଲେ । ସେ ମୁହଁ ବୁଲାଇବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆମେ ଲାଇଟ୍ ଲିଭର ଦେଲୁଁ । ମୁଁ ମୋର ଜନେକାଥା କୋଠାକୁ ଗୁଲିଗଲି, କିନ୍ତୁ ଶୋଇବା ପାଇଁ ନୁହେଁ । ମୋ ଶେଳଙ୍ଗ ଉପରେ ଆଉ ଶୋଟାଏ ଭଲ ମୁଠା ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ କୋଠି ଭିତରେ ପଣିବାର ମିନିଟିଏ ଦୁଇ ମିନିଟ ପରେ ଆମର ପୁଣି ଲାଇଟ୍ ଜଳିଲା, ଖେଳ ଲାଗିଲା ପ୍ରାୟ ୪ ଟା ପର୍ମିଳ୍ । ଅର୍ତ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ପେଟମର ମାତ୍ର ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ବେଶୀ ହୋଇପିବାରୁ ଆଉ ତାଙ୍କାଢ଼ୁ କୌଣସି ପ୍ରତିପାତ ହେଲା ନାହିଁ କିମ୍ବା ତାଥୁ ମୁଠାଟା ନେଇଯାଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଆମେ ଶୋଇବାକୁ ଯାଉଛୁ ବୋଲି ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଇ ତାଙ୍କର ଆମ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଆଏ ।

ଅନ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶୈଖୀ :

ଆର୍ତ୍ତ ବାବୁ ବହୁବାର ମୋତେ ପଶୁରନ୍ତି, “କିରେ ବଜାସା ! ଅନ୍ୟ ପାଇବୁଟି ?” ମୁଁ ପୃଣ୍ଠା ନିର୍ଭର ଦିଏ, ନିଶ୍ଚିପ୍ରାୟ ପାଇବି । ସେ ବ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ କହନ୍ତି, “ଟିକିଏ ପାଠରେ ମନ

ଦେଇଥିଲେ ନିଷୟ ପାଞ୍ଚ କ୍ଲାସ୍ ପାଇଥା'ନ୍ତି ।" ଏକଥାଏ ତାଙ୍କ ମରିବା ବର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ କହିଥିବାର ମନେଅଛି । ଏଇ ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ୍‌ଟା ମଧ୍ୟ ମିଳୁ ମିଳୁ ହାତରୁ ଯାଉଥିଲା । ଶେଷ ପର୍ଷାଷାଠା ପୂର୍ବ ରାତରେ ୪୮ ପର୍ମନ୍ତ ଖେଳ ଶୋଇବାକୁ ଗଲି । ଟିକିଏ ଶୋଇ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ଘଣ୍ଟେ ଦି' ଦଣ୍ଡା ଶୋଇଲି । ଭାତ ଖାଇ ପର୍ଷାଷାଠା ହଲକୁ ଗଲିବେଳେ ମୁଣ୍ଡ କ'ଣ ହେଉଥାଏ । ଗାମୁରୁ ଖଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡରେ ପକାଇ ଗଲି । ପ୍ରଶ୍ନ କାଗଜ ଦେଖିଲିବେଳକୁ ଯେଉଁ ତିନୋଟିରୁ ଗୋଟିକ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାର କଥା, ସେ ତାଲିକାର ପ୍ରଥମରେ ଅଛି, 'ଭାରତରେ ସମବାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ।' ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି ଯେ ସମାଜର ଗୋଟାଏ ସମ୍ପାଦକୀୟ ପରି ହୋଇଗଲା । ମୋ ଲେଖାର ସାର କଥା : ସମବାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାରତ ପକ୍ଷେ ଉପଯୋଗୀ ନୁହେଁ । ସମବାୟ ସମିତିର କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ତୋଳ ଭାରତରେ ମୁଖ୍ୟ ପରି ଦ୍ୱା'କୁ ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆମର ବାଇଶିପାହାରିଆ ସମାଜରେ ଓପର ପାହାଚିବାଲୁ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି । ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ମେମୁରମାନେ ତାଙ୍କ ଅବୌଦ୍ଧ ରୋକିବାକୁ ପାଦ ନୁହନ୍ତି । ସେ ପେପରର ପର୍ଷାଷାଠା ଗୋରେଖନାଥ ସିନ୍ହା । ପର୍ଷାଷାଠା ସରିବାର ହେଲେ ଖଣ୍ଡେ ପରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ମୋର ସେ ପେପରଟା ଦ୍ୱା'କ ହୋଇଗଲା । ସେଥିରେ ୩୦ ରୁ କମ୍ ନମ୍ବର ମିଳିଥିବାରୁ ତାହା ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟକୁ ନିଅଦିବ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଯଦି ପାଞ୍ଚଟା ପେପର ମିଶି ଓ ଶହର ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ୍ ନମ୍ବର ହେବ, ତେବେ ଯାଇ ଅନର୍ଥ । ସମୟ ଗଢ଼ିବା କ୍ଷମେ ପାଶ୍ ବିଷୟରେ ବି ଦୟେହ ହେଲା । ଯାହା ହେଉ, ପର୍ଷାଷାଠା ଫଳ ବାହାରିଲାବେଳକୁ ମୋତେ ସେକେଣ୍ଟ କ୍ଲାସ୍ ଅନର୍ଥ ମିଳିଛି ବୋଲି ପଡ଼ିଦେଇ ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଗଲି । ଯାହାଙ୍କୁ କ୍ଲାସ୍ରେ ମୁଁ ମଣିଷ ବୋଲି ଗଣେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଭଲକୁ ମୋ ନାମ ଥିବାରୁ ଶୁଭାନୁଧ୍ୟାୟୀମାନେ କେତେ କଥା କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମନେ ମନେ ବିଶ୍ଵରୁଥାଏ, 'ତଣା ହେଲେ ବି ତ ମାମୁଁ' । ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ମପଦ୍ଧାରେ ବି.ଏ. ପାଶ୍ ମୂଳଭୂତ, ଅନର୍ଥ ଭଗୋଧକ । ପାଠ ପଡ଼ି ଥୁଲିନା ଚଷ୍ଟ କୁଟୁମ୍ବଲ ବୋଲି ପରିବା ବାଲଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ଉପାଧ ରହିଲା, ଏ ସମ୍ମାନ ରହିଲା । ମୋର କାମ ହରିଛି । ଯଦି ସୁବିଧା ହେବ ଆରନ କ୍ଲାସ୍ରେ ନାମ ଲେଖାଇଦେବ ଅଭିଜ୍ଞାତା ଅଜିବା ପାଇଁ, ଓକିଲ ହେବା ପାଇଁ ନୁହେ ।

ପର୍ଷାଷାଠା ସରିବା ପରେ ବା କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ରୁକ୍ଷିତମେଧ ଯଜ୍ଞର ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଦେଇ ସାରିଥାଏ ବାଲେଶ୍ଵରତାରେ । ବାଲେଶ୍ଵରତାରେ ନିଶ୍ଚିଲ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପୁଷ୍ପ ସମ୍ମିଳନୀ ବସିଥିଲା । ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ପରିଜା ସର୍ପତି, ସମ୍ପାଦକ ବିଜୁ ବାରୁଙ୍କ ବାପା ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପତ୍ନୀମୁକ । ମୁଲ ଉନ୍ସପେକ୍ଷର ଭବନାଥ ମୁଖାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଇଥା'ନ୍ତି ଅତିଥ ଭବରେ । ଭବନାଥ ବାବୁ ବକ୍ତୁତା ଦେବାକୁ ଉଠିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଘୁଲୁଥିଲା । ଭବନାଥ ବାବୁ ବିଲତ ଫେରନ୍ତା, ଶୁକ୍ର ବଢ଼ିଆ ବକ୍ତୁତା ଦିଅନ୍ତି ରଙ୍ଗରେଜିରେ । ଆମେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ କାନ ଡେରିଲାବେଳକୁ ଦେଖିଲୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖି ଗୋଟିଏ

ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ବକୁଳା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସର୍ବପଦଙ୍କ ଆଗରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଥାଏ । ହୃଦୟପଦଙ୍କ ତାହାପଦେ ବସିଥା'ନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଞ୍ଚନାୟକେ । ଉଚ୍ଚର ପରିଜା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାହୁଙ୍କ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ମାନ୍ୟ—ଉଚ୍ଚର ପରିଜା ସେତେବେଳର ଓଡ଼ିଆ ଶିଳଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାହୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଆମକୁ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେବାବାଲା । ମୋ ମୁଁ ଶୁଣରେ ଗୋଟାଏ ପୋକ ପଣିଲା ଯେ, ଭବନାଥ ବାହୁ ଆମର ଦୁଇ ପକ୍ଷ୍ୟ ଘୁରୁଜନଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେଉଛନ୍ତି । ହଁ ! ପରିଜାଙ୍କର ଟିକିଏ ପଛକୁ ମୋର ଜଣେ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଉଠିପଡ଼ି ସର୍ବପଦଙ୍କ ନିବେଦନ କଲି, “ବକ୍ତା ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ଆଣନ୍ତି । ସେ ଆମର ପୂଜ୍ୟ ସର୍ବପଦ, ସଖାଦଳ ଓ ମାନ୍ୟ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଅପମାନନା ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଚରଣ ସମ୍ମାନ ସମ୍ମିଳନକୁ ବି ଅପମାନ ।”

ଭବନାଥ ବାହୁ ହାଇସ୍କୁଲ ହେଉମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ ଯମ, ଶର ଅହଂକାର । ସେ ହେଉ ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କ କହିବା ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ଗୁହି ବନ୍ଦୁଙ୍କର ଅଭିଜତା ନାହିଁ । ବିଲାତରେ ଏଭଳ ବକୁଳା ଦେବା ଦୋଷାବହୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୋର ଏପରି କହିବା ଅଭ୍ୟାସ ।” ଏହା କହି ସେ ତାଙ୍କ ବକୁଳ୍ୟ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳକୁ ସତଃ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଚଟାଣରେ ଘଷି ହେଲା । କି ଶବ ! ମୁଁ ପୁଣି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, “ସର୍ବପଦ ମହାଶୟ ! ବକ୍ତା ଭଦ୍ରଭବରେ ଯଦି ଠିଆ ନ ହେବେ ତେବେ ଆମେ ତାଙ୍କ କୁହାଇ ଦେବୁନାହିଁ ।” ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇ କହୁଥିଲା ଯାକ ଯୋତା ସର୍ବ ବନ୍ଦ ଥିଲା, ମୁଁ ବସିବା ମାତ୍ରେ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । “ମୁଁ ଏହି ଶୃଙ୍ଗଳାସ୍ନ ପିଲମାନଙ୍କୁ କିଛି କହିବାକୁ ଗୁର୍ହେ ନାହିଁ” ବୋଲି କହ ମିଷ୍ଟର ମୁଖାଙ୍ଗ ବସିପଡ଼ିଲେ । ଭୁବନାନନ୍ଦ ବାହୁ କହିବାକୁ ଠିଆ ହେଉ ହେଉ, ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, “ମିଷ୍ଟର ମୁଖାଙ୍ଗ ଆମକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ କଥାରେ (ଶୃଙ୍ଗଳାସ୍ନ ବୋଲି କହ) ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଇଛନ୍ତି ହେଥାଇଁ କ୍ଷମା ମାଗିବେ ବୋଲି ଆଶାକୁର ।” ଉଚ୍ଚର ପରିଜା ଟିକିଏ ବିରତିରେ, ହୁବ ବସ ବୋଲି କହିଲେ । ଯତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଲିଲା, ସତେ ଯେପରି କିଛି ନ ହୋଇଛି । ଭବନାଥ ବାହୁ ଭୁବନାନନ୍ଦ ବାହୁ କହିବା ଉଚିତରେ ଗୁଲିଗଲେ । ସେତିକିବେଳୁଁ ସମ୍ମିଳନ ପାରି କଟକରେ ଆସି ପହଞ୍ଚାଇ ଯାଏଁ ଆମେ ସବୁ କୁରୁତି ହେଉଥାଏି ।

ଗାଡ଼ିରୁ ଓହାଇ ହଞ୍ଚେଲକୁ ବାହାରବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବାହୁ କହିଲେ, “କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋ ସରକୁ ଆସିବ ।” ମୁଁ ଯାଇ ପଦ୍ମବାରେ, ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ତନ୍ମୁଖ ଓ ରିଅଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପରିଚୟ କରିଦେଲେ ଓ ମୋତେ ପ୍ରଶଂସାକରି କେତେପଦ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ମୋତେ ଜଳଣିଆ ଦେବା ପରେ ଏକୁଟିଆରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ତାଙ୍କ କହିବାର ମର୍ମ—ମୁଁ ଯଦି ଅନୟେ ପାଶକରେ ତେବେ ସେ ମୋତେ ତେଷୁଟି ବା ସବୁତେଷୁଟି କରାଇଦେବେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସରକାର ଓ ବେସରକାରୀ ମହିଳରେ ତାଙ୍କର ଭାବିତା ଶାତର । ସେ ରୁହିଲେ ମୋର ଉପକାର କରାଇପାରିବେ ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ । ଏସବୁ କହିବାର ସେ କହିଲେ, “ଭବନାଥ ବାହୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମେ ଯେଉଁ ଆଚରଣ ଦେଖାଇଛ, ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ ତାଙ୍କ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଉଚିତ ।” ମୁଁ ହୁରୁତ୍ତିଲା,

କହିଲି, “ଆମକୁ ସେ ବିଶୁଳେ ବା ଅଉଡ଼ି ବୋଲି ଯାହା କହିଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆମକୁ ନଚେତ ଆମ ସମ୍ମିଳନର ସମ୍ପାଦକ ଆପଣଙ୍କୁ ଷମା ମାଗନ୍ତି ।”

ସେ ମୋତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତିରେ କହିଲେ, “ଏଭଳି ଏକଜିଦିଆ ହେଲେ ତୁମେ କ’ଣ ଗୁକରି ରଖିପାରିବ ?” ମୁଁ ଜଣାଇଦେଲି, “ମୁଁ ଗୁକରି କରିବାକୁ ପାଠ ପଡ଼ିଲାହି, ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପରି ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବି ।” ସେ ବରତ୍ରିରେ କହିଲେ, “ସେ ତ ଦେଶଟାକୁ ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଟେକିଦେଲେଣି, ତୁମେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଟେକିବ ?” ସେଇଦିନଠାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛୁ ମୋ ପ୍ରତି ଭାଙ୍ଗ ଶୁକା କରିଗଲା ; ବୋଧନ୍ତୁଏ ପୂର୍ବ ଲୋପ ହୋଇଗଲା । ମୋର କିନ୍ତୁ ଲାଗିଲା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସହଯୋଗ । ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରିବା ପରେ ଦିନେ କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ ବିଲାଦି ଲୁଗାପୋଡ଼ା ସଭାଟାଏ ହେଲା । କୁଡ଼ାଏ ପ୍ରାଣୀ, କୁରୁତା, ଲୁଗା, କାମିଜ ସଂଗୁରୁ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଲୁଗା ନିଆଁରେ ପକାଇଲି ଓ ବନ୍ଧୁତାରେ ଝାଁରେଜ ସରକାର ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଦେଲି । ସେଇନର ଉତ୍ସାହ, ସମସ୍ତକର, ଆଜି ଦିଶୁଛି । ସେ ଉତ୍ସାହ ଆଜି ଥିଲେ ଲୋକେ ଏପରି ହନ୍ତୁସନ୍ତ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତେ । ସଭାରେ ପୁଲିସ ଥିଲେ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥିଲେ, ଲୁଟି ବି ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ମୋର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ିଲା ।

ବି. ଏ. ପଶୁଷାର ଫଳ ବାହାରିବାକୁ ଯେଉଁ ଦୂଇ ମାସ ବା ଯାମାନ୍ୟ କିଛି ଅଧିକା ଲାଗିଲା, ସେତକ ଦିନ ସବୁ କାମ ଭିତରେ, ମନରେ ଗୋଟାଏ ସଂଶୋଧ ଥାଏ, ଯଦି ଫେଲ ହୋଇଯାଏ ସପ୍ତିମେଶ୍ୱାର ପଶୁଷା ପାଇଁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେବାକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହିବ କି ? ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ଫିସ୍ ଦେବାକୁ ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼ୁ ଫାଗୁନ କରିବି ? ଅବଶ୍ୟ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରୁ ଆସିବାର ଖାଗ ଦିନ ଭିତରେ ଦୂଇଟା ଟିଉସନ ମିଳିଗଲା । ଦି’ପହରଟାଯାକ ବେକାର ହୋଇ ବସିବାକୁ ଭାବ ଖରାପ ଲାଗୁଥାଏ । ତାଏ ଖେଳିବାକୁ ମଣିଷ ଫାଗୁନ କରିବାକୁ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ତିନିଜଣ ଫାଗୁନ କରିଥାଏଁ ଯେ, ମରିରେ ମରିରେ ସେଥିରୁ ଜଣେ ଦୂଇଜଣ ଘରକୁ, ନ ହେଲେ ବନ୍ଧୁ ବରକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି ।

ତିନେକିନ୍ତିର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ପାଖରେ ରଖିଥାଏ । ଖେଳ ଥାଉତାରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଲେ ସେଇଥରେ ଲାଗିଯାଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଏତେ ମନ ଲାଗିଯାଏ ଯେ, ଶତଓଳ ଟିଉସନଟା ମାରା କରିଦିଏ । ଯାତ୍ରେ ଗାନ୍ଧାରେ ଯିବାର କଥା, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଖଣ୍ଡ ବିଲମ୍ବରେ ଯାଏ, ନ ହେଲେ ଏକାବେଳକେ ନ ଯାଇ ରହିଯାଏ । ଶତଓଳ ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ବି ବେଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା ପରେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢା ଖୁଲ୍ଲ ବେଶି ଲାଗିଗଲା ଆଜନ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ମରିରେ ମରିରେ ଶନିବାର ଦିନକ ଦୂଇଟାଯାକ ଟିଉସନରୁ ଛୁଟି ନେଇ ଗାଁକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଉପନ୍ୟାସ ବହିଖଣ୍ଡ ଯାଙ୍ଗରେ ନିଏ, କିନ୍ତୁ ଗେଲରୁ ଓହାଇବାଠାରୁ ପୁଣି ରେଳିରେ ବର୍ଷିବା ଯାଏଁ ସବୁବେଳେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏତେ ଲାଗିଯାଏ ଯେ ବହି ପାଖରେ ଅଛି ବୋଲି ମନେପଡ଼େ ନାହିଁ । ଶତଯାକ ତାଏ ଖେଳ ; ଦିନତମାମ ମାତ୍ରଧରୀ, ଆମ୍ବୁ

ତୋଟାକୁ ଯାଇ କଷି ଆମ୍ବ ହଡ଼େଇବା ଓ ତାକୁ କେହି ଜଣକ ସରେ ଲୁଣ, ଲଙ୍ଗାମରିତ ଦେଇ ଛେତି ଗାଁ ଯାକ ବୁଲି ବଣ୍ଣନ କରିବା, ହେଁ ହେଁ ଫେଁ ଫେଁ ହେବା ।

ବରୁଣେଇ ମଉଜ :

ଏକମିତି ଥରେ ଗାଁକୁ ଯାଇଛୁ, ଆଗଦୁଆସ ଓ ପଡ଼ିଶାଘର ଭାଇନା ଦୁହେଁ, ‘କର୍ମ’ କରିବାକୁ ବରୁଣେଇଠାକୁ ଗଲେ । ମୋର ମନେପଡ଼ିଗଲ ବରୁଣେଇଙ୍କ ପ୍ରତାପ । ବରୁଣେଇଙ୍କୁ ତୋଷ କଲେ ମଣିଷର ସବୁ କାମନା ପୂରଣ ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ପିଲାଦିନୁଁ ଶୁଣି ଶୁଣି ମୋର ଭାର ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ । ବର୍ଷା ନ ହେଲେ ଆମ ଗାଁର ଲୋକେ ଦଳ ବାନ୍ଧ ଛଠନ୍ତି ବରୁଣେଇଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ତୁଳବଳ ଦେଇ ଜନ୍ମାଳ କର ଆସିବାକୁ । ଏଥରେ ପୁଣି ବନ୍ଧୁଥିବା ହାଣି ଅଟିକା ପଥରରେ ବାଡ଼େଇ କର ଆସିବା ଗୋଟାଏ ପ୍ରଥାନ ଅଙ୍ଗ ।

ବର୍ଷା ହେଲେ ତ ବରୁଣେଇଙ୍କ କୃପାରୁ ହେଲ ; ଯଦି ନ ହେଲ, ତେବେ ଯେ ବରୁଣେଇ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ ଖାଲି ମଉଜ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ, ମନରେ ଉଚ୍ଛିତ ବା ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲ କିମ୍ବା କିଛି ଘେଗ ବଳାଇ ଘରକୁ ଆଣିଥିଲେ ବୋଲି ଧୟାହେଉଥିଲା । ମଉଜ କରିବାର ଉଦେଶ୍ୟ ଆମ ବୁଝ ନୁହୁନିନମାନଙ୍କର ଯେ ନ ଥାଏ ତା ନୁହେଁ, ଉଦେଶ୍ୟ ସିକି ନ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ମନର ଭାବ ମନେପକାଇ ତୁଳୀ ରହନ୍ତି । ବରୁଣେଇଙ୍କ ପ୍ରତାପ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଷୁଣଣ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସେଦିନ ଯେଉଁ ଭାଇନା ଦୁହେଁ ଗଲେ ସେମାନେ ମଉଜ କରିବାକୁ ଯାଇନଥାନ୍ତି କି ତାଙ୍କର ନିଜ ନିଜର କୌଣସି କାମନା ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ଦୁଇଜଣଣ ଯଜମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବରଣ ହୋଇଥାନ୍ତି, ୨୯ ଦିନ ଲେଖାଏଁ ଗଣ୍ଠୀ କୁଣ୍ଡିବାକୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ବଢ଼ି ପକାଳୁ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଘର ଦିଅଁଙ୍କୁ ଫୁଲ ପାଣି ଦେଇ ଗୁଲିଯାନ୍ତି ବରୁଣେଇଙ୍କଠିକୁ । ସେଠାରେ ଆଉ ଥରେ ଗାଧୋଇ ଗଣ୍ଠୀ କୁଣ୍ଡିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଆଗରୁ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲି ଓ ମନ ଦେଇ ପଡ଼ିଲେ, ବହି ପ୍ରାୟ ଗୁରିଦ୍ୱାରା ସରେ । ତା’ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ହୁବିଷ ରଙ୍ଗା । ଯଜମାନ ଗୁଡ଼ିଲ, ଡାଲି, କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଓ ଦିଅ ପଠାଇଥାଆନ୍ତି । ଦୁହୁଙ୍କର ଆସି-ଥିବା ଛଞ୍ଚା ଏକାଠି ରଙ୍ଗା ହୁଏ, ଭାତ ଓ ଡାଲମା । ବରୁଣେଇଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିଲ ଡାଲ ପ୍ରଭୃତି ନ ରଙ୍ଗ ଘେଗ ନ ଲଗାଇ ଘରକୁ ଫେରଇ ଅଣିଲେ କାମର ଅଙ୍ଗ ହାନି ହୁଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ଯାହା ଆସିଥାଏ ସବୁ ରଙ୍ଗା ହୁଏ । ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ରଙ୍ଗରେ ସେକାଳେ ପ୍ରାହୁଣ ଖାଉନଥିଲେ ; ତେଣୁ ଏ ଦୁହେଁ ନିଜେ ରାନ୍ଧନ୍ତି, ପୂଜା କର ସାରି ଖାଇ ବସନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଗୁରିଟାବେଳକୁ । ଯାହା ବଢ଼ା ହୋଇଥିବ ଥରେ, ଦୋଅତ୍ତ ଲାଗେ ନାହିଁ, ଲାଗାଇବାକୁ ବି କେହି ନ ଥା’ନ୍ତି । ବଜେ ଶିଆ, ଦୁହୁଙ୍କ ପନ୍ଥରେ ଯେତେ ବଢ଼ା ହୁଏ ଦେଖି ମୁଁ କାବା ହୋଇଯାଏ—ପ୍ରାୟ ଏକ କିଲୋ ଗୁଡ଼ିଲର ଭାତ ଓ ତା’ ଅନୁପାତରେ ଡାଲମା । ସେଜକ ଖାଇ ଦୁହେଁଯାକ ଜରଚରରେ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି—ବଜା ପାଞ୍ଚ ମାଳି ; ପୁଣି ତହିଁ

ଆରଦିନ ସକାଳ ପୂର୍ବଦିନର ପୁନରବୃତ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣା ବା ମନୁଷ୍ୟ ଟଙ୍କାଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଓ କର୍ମ ଶେଷରେ ଖେଣ୍ଡିଏ ଖେଣ୍ଡି ଲୁଗା ଓ ଗାୟପ୍ରତି ।

ମୋ ପଢ଼ିଶାଘର ଭାଇନା, ମୋ ନିଜ ଦଦେଇଙ୍କ ପୁଅ, ଚଣ୍ଡୀ ପୁଣ୍ୟା'ନ୍ତି ଜଣେ ସରକାଙ୍ଗ କର୍ମରୁଷଙ୍କ ପାଇଁ । ସେ ଥିଲେ ହାତକୋଟିର ହେତ୍ତି କିରଣୀ । ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଧରଣର ତହବିଲ ତୋପରଫ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ କଲେଜରେ ପ୍ରଥମେ ଭାର୍ତ୍ତି ହେଲାବେଳକୁ ସେ ଖୁବ୍ ଆପ୍ତତାରେ ଥାନ୍ତି; ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଧରଣର କୋତା ଦୋକାନ ତାଙ୍କର ଥାଏ; ଗୋଟାଏ ଦି' ମହିଳ ଘର ଭଡ଼ା ନେଇ ରହିଥାନ୍ତି, ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ମୁହଁଏ ଜମି କଣିଥାନ୍ତି ଓ ଦାନ ଧର୍ମ ବି କରନ୍ତି । ଆମେ ଆଇଏ. ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପୁଲିଦଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଢ଼ିବାରେ ସେ ବ୍ରଦ୍ଧିଦେଶକୁ ଫେରାର ହୋଇଗଲେ । ସେଠାରେ ନିଜକୁ ଓଙ୍କାଳ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇ ଓ ଜାଲ ସାଟିଫ୍ଟିକେଟ ଆଦି ଦେଖାଇ ଓଙ୍କାଳର କର ନାମ ବି କଲେ । ଆଜିକାଇର ଦୁଃଖ ଶାସନକଳ ଥିଲେ ସେ ସ୍ଵର୍ଗରେ ଓଙ୍କାଳର କର ଆମ କଟକ ଓଙ୍କାଳଙ୍କ ପରି ମରିବାଯାଏ କଟାଇଥାନ୍ତେ । ସେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥା ଥିଲ ଅଳଗା, ଅସ୍ତ୍ରପଦୀ ସାମୁଦ୍ରି କ ଜୀବ ପରି ବା ପୌରଣୀକ ସହ୍ୟବାହୁ ପରି ସେତେବେଳେ ପୁଲିସ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ଖେଦ ଯାଉଥିଲେ । ନକଳ ଓଙ୍କାଳ ମହାଶୟଦ୍, ବ୍ରଦ୍ଧିଦେଶରୁ ଧରା ହୋଇ ଆସିଲେ । ହାତରେ ହାତକଢ଼ି ଓ ଅଣ୍ଟାରେ ଦର୍ଶି ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ ସେ ଜେଲଖାନାରୁ କରେଶକୁ ଗୁଲି ଗୁଲି ଆସିଲାବେଳେ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମିଣ ସରକାରର ପ୍ରତାପକୁ ନାରବ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଥାନ୍ତି । ବରୁଣେଇଙ୍କ କୋଟିରେ ତାଙ୍କ ଓଙ୍କାଳର କରିବାକୁ ଭାଇନା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବରୁଣେଇ ହାରିଲେ, ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ତିନିବର୍ଷ ସଜା ହେଲ । ମୁଁ ହଜାରାବାଗକୁ ଗଲାବେଳେ ସେ ସେଇ ଜେଲରେ । କିନ୍ତୁ କଏବୀ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ୁନ ଥାନ୍ତି, ଜେଲ ଅଫିସରେ ତାଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରତାପ । ଘରକୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ ସେ ହଜାରାବାଗରୁ କିଛି ପଇସା ଆଣି ଆସିଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଛି । ତା'ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଛକୁ ରହିଲ ।

ଆଗଦୁଆଶ ଭାଇନା ଲଭୁଆନ୍ତି ଜଟଣୀର ଜଣେ ମାରୁଆଡ଼ ମହାଜନଙ୍କ ପାଇଁ । ସେ ଆପଣେ ବହୁକାଳ ହେଲ ବେପାର କର ସମୃଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସ୍ଵାଙ୍କ ଘରକୁ ମୁଁ ଏହି ଭାଇନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଛି । ସ୍ଵାଙ୍କ ଗାଇଙ୍କ ରୁଟି, ପୁର ଓ ବୁଟ ଡାଲ ଖିଆ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ବିଶୁରୁଛି, ସେତେବେଳେର ଗୋଟିଏ ଗାଇର ଖରାକ ମିଳିଗଲେ ମୋର ପରିବାରଟି ବଡ଼ ସୁଖରେ ଓଳିଟିଏ ଚଳିଯାନ୍ତେ । ନିଜର ଅତିମାତ୍ରା ଦାନଶୀଳତା, ବେଗାଫେଲିଆ ତଙ୍କ ଓ ସତ ମୁଷାଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ସ୍ଵାଙ୍କ ଗୁକର ଜୁମାଯାଙ୍କର ମୁଁକିତ୍ତ ଯୋଗୁଁ, ସ୍ଵାଙ୍କର ବେପାର ଫେଲ ହେଉଥାଏ; ଏଇ ବେପାରକୁ ସମ୍ବାଦିବା ସକାଶ ଆମ ଭାଇନା ବରୁଣେଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ବରୁଣେଇଙ୍କଠାରୁ କେସ୍ ଟ୍ରାନ୍ସପର ହୋଇ ଜଟଣୀର ପ୍ରମିମପଟେ ଥିବା ଠାକୁରଣୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲ । ଭାଇନାଙ୍କୁ ଗାଁକୁ ଆସିବାକୁ ବେଶୀ ପଥ୍ରମ ପଡ଼ିବା ହିଁ ସାର ହେଲ । ମାରୁଆଡ଼ ମହାଜନଙ୍କ ବେପାର ଆପ୍ତେ ଆପ୍ତେ ଦବିଲ, ମହାଜନ ମଲାବେଳକୁ ଦୁଃଖରେ ମଲେ । ମୋର ଖର୍ଚ୍ଚ ପନ୍ଥ ଓ ଦେବା ନେବାର ତଙ୍କ ଦେଖି ଏଇ ଭାଇନା ମୋତେ

ଅନେକ ଥର କହିଛନ୍ତି, ମୁଁ ଏଇ ମହାଜନ ପରି ହେବି । ତାଙ୍କ କଥା ସତ ହେଉଛି ବୋଲି ବେଶ୍ ଜଣାପଡ଼ିଲାଣି । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାବ ଗୁଡ଼ ହେଉନାହିଁ ।

ସେ ଦିନର କଥା । ଭାଇନା ଦୁହେଁ କାନ୍ଧରେ ଜାର୍ତ୍ତି ପକାଇ ଯିବାର ଦେଖି ମୋର ମନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବରୁଣେଇଙ୍କଠାକୁ ଯିବାକୁ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି ପାଣ୍ଡବଘର ବାଟେ ପାହାଡ଼ ପାର ହୋଇ ବରୁଣେଇ ଯିବାକୁ । ଦଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତିବଟାକୁ ଦୁଃଖ ସମର୍ଥନ ଦେଲେ ; କହିଲେ, ‘ହୁଅ ଯା ! ଆରେ ବାୟ୍ଦା, ଦି’ଗୁରିଥର ବରୁଣେଇଙ୍କୁ ଯାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ଆସିଲେ ତୋର ନିଶ୍ଚିର ଭଲ ପାୟ ହେବ ।’ ସେତେବେଳକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଖାତା ପଶ୍ଚାତ୍ତକଙ୍କ ହାତରେ, ଗୋଟାଏ ପେପର ସ୍ଟ୍ରୀଟ ହୋଇଥିବାର ଖବର ବି ମିଳିଯାଇଥାଏ । ତଥାପି ମୋର ପଶ୍ଚାତ୍ତା ଫଳ ବାହାରିବା ପରେ ଦଦେଇ ପନ୍ଦରଦିନ କାଳ ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ଶୁଣାଇଦେଲେ ଯେ ବରୁଣେଇଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଟୋକାଟା ଏମିତି ଭଲ ପାୟ କଲ । ପଶ୍ଚାତ୍ତା ସରିଥିଲ ବୋଲି ମୁଁ ଥରେ କହିଦେବାରେ ମୋତେ ‘ହୁଡ଼ୁମ୍ବାଟେ’ ବୋଲି ଶୁଣିବାକୁ ହେଲା ।

ଗୁଡ଼ିଲ, ସାବୁ ଓ ବାଇଗଣରେ ଦେତେଇ ମୋ ଶାମୁଗ୍ରରେ ନାରୀଳିଟିଏ କରିଦେଇଥାଏ । ପାଣ୍ଡବଘର ବାଟେ ଯିବି ବୋଲି ଶୁଣି ଦଦେଇ ତାଙ୍କ “କଣ୍ଠିଲାସ ଠେଙ୍ଗା”ଟି ସାଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ଦେଲେ । କାମରେ ଲାଗିଲ । ମୁଁ ପାହାଡ଼ ଉଠୁଥୁବାବେଳେ ବାଟରେ ତିମା ପଥରରୁଡ଼ାକ ତିତି ବାଢ଼େଇ ଉପରକୁ ଚଢ଼ିଥାଏ । ଗୁଡ଼ାଏ ତିମା ସ୍ଥାନରୁକୁ ହୋଇ ତଳକୁ ଗଡ଼ିଯାଉଥାଏ । ଗୋଟାଏ ତିମା ହୁରୁଳି ଗଲବେଳକୁ ତା’ ତହୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସାପ ବାହାରିପଡ଼ିଲ । ବୋଧହୃଦୟ ତମ୍ଭେ । ଫଣ ଟେକିଲବେଳକୁ କଣ୍ଠିଲାସ ଢେଙ୍ଗାରେ ତା’ର ପ୍ରାଣ ଗଲ । କି ସାପ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ତାକୁ କିଛି ବାଟ ଠେଙ୍ଗାରେ ଧରି ଆଗେଇଲି । ତୟା ହେଲ, ଭାଇନାମାନେ ବରୁଣେଇଙ୍କଠାକୁ ଆସିବା ବାଟରେ ଏପରି ଜୀବ ହିଂସାକୁ ପସନ୍ଦ କରିବେ ନାହିଁ । ତହୁଁ ପାଣ୍ଡବଘରର ଚରିତରରେ ମୁଖସ୍ତରାଦି ଯେଉଁଠି ବସି ଥିବେ, ସେଇଠି ତାକୁ ତେବେ ମାରି ଶୁଆଇ ଓ ବାଟର ଝରଣାରେ ଠେଙ୍ଗାଟିକୁ ଭଲ କରି ଧୋଇ ତଳକୁ ଖୟିଲି । ଏଇ ଝରଣାର ପାଣି ବରୁଣେଇଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ଧୋଇ ମଗରମୁହଁରେ ବାହାରେ ।

ମୁଁ ଗଲବେଳକୁ ଦୁହେଁଯାକ ଚଣ୍ଡିପାଠ କରୁଥାନ୍ତି । ପୁଣ୍ୟ ତା’ର ପିଠା ସ୍ତ୍ରୀର କରି ସାରି, ପିଠା ଚଉପଦୀଯାକ ତା’ ବୋଲିରେ ସନାଡ଼ି ମସିଆ ଶାମୁଗ୍ର ଖଣ୍ଡେ ତା’ ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଇ ଅପୋକ୍ଷା କରୁଥାଏ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଯାଙ୍କ ହବିଷରୁ ଯାହା ବଳିବ, ସେଥିପାଇଁ ଶଥର କାଠୁଆ ନ ମିଳିଲେ, ଭାଇ ଭାଲମାତକ ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ପରକୁ ନେବ । ମୁଁ ପଶ୍ଚାତ୍ତିନି, ତମେ ଖାଇବ ନାହିଁ ? ସେ କହିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଏଇଠି ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ସାଙ୍ଗରେ ବିପାନ୍ତ କି ନାହିଁ—ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲ । ଗାଁକୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ଅଲେଖ ଭାଇନାଙ୍କୁ ପବୁରିଲି । ସେ କହିଲେ, ‘ସେ କ’ଣ ଆମ ପଂତ୍ରରେ ବସିବେ ? ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଶଥର ଥିଲେ । କାଳଦିମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଛନ୍ତି ।’ ଅଲେଖ ଭାଇନା ପଣ୍ଡିତ ନଥିଲେ । ଶୁଣି ଶୁଣି

ଯେ କୃତ୍ତାଏ କଥା ମନେ ରଖିଥାନ୍ତି । ଏଇ ପଦକ କଥାକୁ ମୁଁ ପରିମାନରେ ବହୁତ ଘାସିଛି । ଆମ ଧର୍ମର ଶତପଥ ନିଷ୍ଠେସ୍ଵ କରିବାରେ ଏଇ କଥା ପଦକ ମୋର ହୋଇଥିଲା, “ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜଳି ଶଳାକା ।”

କୃତ୍ତାଏବେଳ ଏ ଦୁଇଁଙ୍କ ପାଶେ ବସି ଚଣ୍ଡୀପାଠ ଶୁଣିଲା । ଅର୍ଥ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବୁଝା-ପଡ଼ୁଥାଏ । ଯାହା ଅଭାବ ରହିଯାଉଥାଏ, ବାଟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତାବେଳେ ଦୂର ହେଲା, ସେ ଦିନ ଓ ପରେ ବହୁତ ଦିନ । ବସି ବସି ଟିଟା ଲାଗିବାରୁ ପୁଣ୍ୟାଶ୍ଵର ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଆଳାପ କଲା । ତାର ବାର୍ଷିକ ଆସୁ ବ୍ୟୟ ଯାଇ ହେଲା ଓ ଭାଜନାମାନଙ୍କୁ କହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଶପଥକରାଇ, ଗୁରେଟି ପଇସା ଦେଇ ଦୁଇ ଦନା (ଚଉପଦା) ପିଠା ଖାଇଲା । ତା’ ପୂର୍ବରୁ ଭାଜନାଙ୍କ ହାତର ସଙ୍ଗେତରେ ଦୁଇଁଙ୍କ ଆଗରେ ବଢ଼ା ହୋଇଥିବା ନିଶାଂଶୁଦ୍ଧ ବାଲଭ୍ରେଗ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ । ସବୁ ସବୁ ହୋଇ ପୁରୁ ସେରେ ହେବ—କାକୁଡ଼ି, ପାତଳ କଦଳୀ ସମେତ । ଏମାନେ ବାଲ ଭ୍ରେଗ ଦିଅଁଙ୍କ ସିନା ଖୁଆନ୍ତି, ନିଜେ ଖୁଆନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁରୁ ଖାଲି ପେଟରେ ଚଣ୍ଡୀପାଠ କରିବାର ବିଧି । ବସିବାଠାରୁ ଉଠିବା, କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ବି ମନା ।

ଚଣ୍ଡୀପାଠ ସରଳ । ଦୁହେଁଯାକ ବାସ୍ୟକର୍ମ କରିବାକୁ ଯାଇ ଫେରିବା ପରେ ମୋ ଚଣ୍ଡୀଲି ଫିଟିଲା । ଅଧ୍ୟେର ଗୁରୁଲ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ଅନୁସାରେ ଡାଳି (ରଗଡ଼ା ମୁଗ ବୋଲି କହିବା ଉଚିତ), ପରିବା ପତ୍ର ; ଦୁହେଁଯାକ ଏକ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, ‘ଆମର ତ ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଏତିକି ଏତିକି ବଳ୍ପୁ !’ କିନ୍ତୁ ଉପାୟ କଣ ? ଦେଠେଇକୁ ଜଣା ଯେ, ବରୁଣେଇକଟିକୁ ଖାଲି ହାତରେ ଯାନ୍ତିନାହିଁ ! ମୁଁ କେତେ ଅଳ୍ପ ଖାଏ ଦେଠେଇକୁ ଜଣା ; ପୁଣି ବରୁଣେଇ ପାଣିର ହଜମି ଗଢ଼ ବିଷୟ ଜ ନିଷ୍ଠେସ୍ଵ ଶୁଣିଥିବ ।

ଏ ପାଣିର ଜଣ ଖାଲି ହଜମି ଗଢ଼ ! ତିନି ମାସ ତଳେ ଟେଷ୍ଟ ପଶୁକ୍ଷାରେ ଉଭୀଷ୍ଟ ହୋଇ ଗାଁକୁ ଅସିଥାଏ । ବରୁଣେଇକୁ ଯାଇ ପଶୁକ୍ଷା ବିଷୟ ଜଣାଇ ଅସିବାକୁ ଦିନେ ବାହାରିଥିଲା । ତିନି ଜଣ ସଙ୍ଗୀ ଯୋଗାଡ଼ ହେଲେ । ଏଥରୁ ଦି’ ଜଣ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ଜଣେ ଗଲେଣି । ସ୍ଵାଙ୍କ ସୁଅଙ୍କ ସେବନ ଯାଇପୁରରେ ଦେଖି ସ୍ଵାଙ୍କ କଥା ବାରମ୍ବାର ମନେପଡ଼ୁଛି । ସାଇକଳ ମୋର ଗୋଟେ, ଆମ ଦଳର ନେତା ବେବର୍ତ୍ତା(ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି)ଙ୍କର ଖଣ୍ଡ । ତୁମ୍ଭେ ବଞ୍ଚିଛୁ ସକାଶ, ଆମଠାରୁ ବସ୍ତୁସରେ ସାନ ଜଣେ ସାଇକଳବାଲ ତୁମ୍ଭ (ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି)ଙ୍କ ଉତ୍ସକାଇବାକୁ ହେଲା । ସେ ସାଇକେଳରେ ଦି’ଜଣ ସାଇକଳବାଲ ପରରେ ବସିଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବାଟେ ଗଲୁଁ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଡାକେ ବାଟ ଥାଏ, ସମସ୍ତେ ଓହାଇ ବେବର୍ତ୍ତାଙ୍କ ହାତରେ ବୋଧୁଏ ଛ’ଅଣ ଲେଖାଏଁ, ସମ୍ପଦ ଦେଲୁଁ । ସେ ଶପଥ କରିବାରେ ସେ ତାଙ୍କ କେହି ହୃଦୟାବ ମାଗିବେ ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ବରୁଣେଇଙ୍କ ନାମ ଧରି ଶପଥ କଲେ ଯେ, ଗୋଟିଏ ପଇସା ଫେରକୁ ନେବେ ନାହିଁ ବା ନେବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ଭାର ଫୁଲିରେ ଯାଇ ବରୁଣେଇଙ୍କ ପୀଠରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ଆମ ବେବର୍ତ୍ତା, ମେନେଜର, କାର୍ମିଗ୍ରାସ୍ତ ବାରୁ ଗୁରି ଗୁରି ପଇସାର ଏଣ୍ଟିରି : ପୁଣ୍ୟାଶ୍ଵର କଣିଦେଇଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ନିଜେ ପରିହଣ କରିନଥାନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ପାଣ୍ଡବରକୁ ସିବା, ତା’ ଉପର

ମୁଣ୍ଡିଆକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ବଡ଼ ଦେଉଳର ବାନା ଦେଖିବା, ସେ ଭୁବର କୋଳି ଶାଇବା, ସବୋପର ମାଙ୍ଗଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ତିମା ଲଖ କରିବା ଆଦି ପିଲକିଆ କାର୍ପିକୁ ତାଙ୍କର ବେଳ ନାହିଁ ବୋଲି କହ ସେ ଆମକୁ ଦେବି ଘଣ୍ଟା ଛୁଟି ଦେଇ ନିଜେ ବରୁଣେଇଙ୍କ ବାଁ ପାଖର ପ୍ରକାଣ୍ଟ ପଥର ଚଟାଣରେ ବସି, ପୂର୍ବ ସୁଶ୍ରମାନେ ରଖିଯାଇଥିବା ତିକ୍କଣ ପଥରର ବୋଲୁଆରେ ସ୍ଵଜ ଘୋଟାରୁପ ଧର୍ମକାର୍ପିରେ ଲାଗିଲେ । ଭୁଜ ପଣା ଟିକିଏ ପରା ତାକୁରଣୀଙ୍କୁ ପୂଜା ହେବା ବିଧ । ଏ ବିଷୟରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚ କର, ଦେଖି ପଢ଼ରେ ଦୂଇ ପଇସା ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହୁଁ କରିଥିଲେ । ଆମେ ତ ଫୁଯାବ ନ ମାଗିବାର କଥା । ପରେ ସେ ତାଙ୍କଆଡ଼ୁ କହିଥିଲେ, ସେ ଆଣିଥିଲେ ଭରିଏ, ଦାମ ଛ' ଅଣା ।

ଆମେ ପଥଚରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପିବାକୁ ତାଙ୍କର ହେବାରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଵଜ ଘୋଟା ବା ବଢା ସରିଲା । ପୁଣ୍ୟଙ୍କ ତାଳରେ ପଣା ଭୋଗ ହେଲା, ଶୋର୍ତ୍ତାରୁ କଣା ହୋଇ ଆସିଥିବା ଦୂଇ ସେଇ କାକରା ବି ଭୋଗ ହେଲା । ପ୍ରସାଦ ପାଇବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ହେବାବେଳେ, ବେବର୍ତ୍ତା ବା ହାତରେ ତାଳଟି ଧରି ଆମକୁ ଭରବଞ୍ଚଙ୍କ କୃପାବାର ବିତରଣ କଲେ । ଆମ କନିଷ୍ଠ ସ୍ଵଜୀ ମାତ୍ର ତିନୋଟି ଟୋପା ପାଇଲେ, ତାଙ୍କ ତ୍ରୀଳଭର ପ୍ରାୟ ବୁମତେ ପାଇଲେ, ମୁଁ ନାହିଁ ନାହିଁ କରି ପ୍ରାୟ ଦୂରଗୁମତ ଗ୍ରହଣ କଲା । ବାଜା ପଦାର୍ଥ ପୁଣ୍ୟଙ୍କ ନାତିଷ୍ଠୁତ୍ର ଗିଲିଯରେ, ତାଳକୁ ଖୁବ୍ ନିଗାଢ଼ି, ତାଳ ତିକତକ କରି ତୋଟିକୁ ଟେକିଦେଲେ । ଗ୍ଲାସଟି ମାଳ ତାଳ ସହି ପୁଣ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲାବେଳେ ଆମ ମେନେଜର ମହାଶୟ କହିଲେ, ‘ମହାପାତ୍ରେ, ଏ ତାଳଟା ପିଛୁଲେଇ ପିଇଦିଥ । ମାଲ ଅଛି’ ମାଲର କରମତି ସେ ପର୍ମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଧରିନାଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ସାଇକଲ ଗଡ଼ାଇ ପାହାଡ଼ର ପାଦଦେଶରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ କ'ଣ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ମୁହଁ ରୁକ୍କ ମୁହଁ ରୀ ମୋର ଆଶଙ୍କା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦୂଢ଼ ହେଉଥାଏ ଯେ, ଆଉ ପାଠ ପଢ଼ିପାରିବି ନାହିଁ କି ପଶ୍ଚାଖାଜାରେ ଅର୍ଥପୁକ୍ତ ଉଦ୍‌ଦିର ଲେଖିପାରିବି ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ଏକଥା କହୁଥାଏ ଏବଂ ମେନେଜରଙ୍କୁ ଗାଲି ଦେଉଥାଏ । ସେ ନିଶାରେ ଛୁଲେଇ ଛୁଲେଇ କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରେ କହୁଥାନ୍ତି, ‘ମୁଁ ଆଉ ଟିକିଏ ଆଣିଥାନ୍ତି ତୋତେ ଉର ଏତକି ଟିକିଏ ଆଣିଲି ।’

ଚନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷ । ଆଗରେ ଓଉ ପୋଖ୍ର ପର୍ମନ୍ତ ଗଡ଼ାଣି, ପ୍ରାୟ ଏକ କିଲୋମେଟର ହେବ । ଖାଲି ସାଇକଲର ସିଟିରେ ବସିପଡ଼ିଲେ, ପ୍ରାୟ ଡଳକୁ ଗୋଡ଼ ନ ନେଇ ଏତକିବାଟ ସାଇକଲ ଗଡ଼ାଯାଏ । ମେନେଜରଙ୍କ ପ୍ରହୋଚନାରେ ସମସ୍ତେ ସାଇକଲରେ ବସିଲୁଁ । ଓଉ ପୋଖ୍ର ପାଖରେ ପଛକୁ ଗୁଡ଼ିଦେଲା ବେଳକୁ, ମେନେଜର ଓ ତାଙ୍କ ସାଇକଲ ନାହାନ୍ତି । ବହୁତ ତାକ, ବାଧ ହୋଇ ସାଇକଲ ଠେଲି ଠେଲି ଓପରକୁ ଆସିଲୁଁ ; ତାକୁଆରି । ଠିକ୍ ଯେଉଁଠି ସାଇକଲ ଚନ୍ଦ୍ରଲୁ ତାରିତାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦୩° ଚକ ତଳକୁ, ନୟନଯୋଡ଼ରୁ ଉଦ୍‌ଦିର ମିଳିଲା, “ଭାଇ, ମୁଁ ଏକଠି ଅଛି ।” ଭାଇ ବୋଇଲେ ମୁଁ । ୩ ଗୌର ସାହାଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସାଇକଲଟି ତାଙ୍କ ଉପରୁ କଢ଼ାହେଲା । ତାଙ୍କୁ ଧରି ଠିଆକଲୁଁ, ତାଙ୍କ ଜିଦ୍ବରେ ତାଙ୍କୁ

ସାଇକଲ ସିଟ୍‌କୁ ଉଠାଇଲୁଁ, ଏବଂ ଆଗରେ ସିବାକୁ ଦେଲୁଁ । ସେ ନିରାପଦରେ ଗଲେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା-ସୁଶ୍ରୀ ସତ୍ତବ ସଙ୍ଗେ ବରୁଣେଇ ସଡ଼କର ଲଙ୍ଘନାମ୍ବାଦି । ସେଇଠାରେ ମୁଁ ଅଛି ବିକଳରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି, ଶୋଭା ବଜାର ବାଟେ ଯିବା, ଲେମ୍ୟୁ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଲେଖାଏଁ ଚାତୁମ୍ବି ଘରକୁ ଫେରିବା । ମେନେଜର ବାବୁ ସାଇକଲରେ ଭରି ଦେଇ ଭାଷଣ ଦେଲେ, ‘ଘର ! ମୁଁ ଭୁମିଠାରେ ଦ୍ରୋଷ୍ମା । ଦୁଇ ପଇସା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୁଁ ଛା’ ଅଣାକୁ ଭରିବ କିଣି ପକାଇଲି । ନାଗେଶ୍ୱର ଫୁଲ ଆଦି ସମସ୍ତ ଭାଙ୍ଗ ମଶଳ ମୃଦୁ ପଇସାର ସହ ତାକୁ ପୂର୍ବ ଦେଉପଣ୍ଡା ପରିମ୍ବମ କରି ଏତେ ବାଟିଲି । ଦୁମ ସଙ୍ଗେ ବୁଲି ଫୁଲି କରିବାର ସୁଖ ପୁଣିଲି । ଖାଦ୍ୟ ପେଟରେ ଥାଇ ଭାଙ୍ଗ ଖାଇବି ନାହିଁ ବୋଲି ଟଣ୍ଡୁଶ୍ଵର ମାସ୍ତା ପୁଣିଲି । କ’ଣ ଏଇଥିପାଇଁ । ଲେମ୍ୟୁ ଚାତୁମ୍ବି ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ?’

ଆକାଟ୍ୟ ସୁତ୍ର, ମାନିବାକୁ ବାଧ ହେଲି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଶ୍ରୟନା ବି ମିଳିଲା, “ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ମାହାମ୍ୟରୁ ଏମିତି ଟିକିଏ ଲାଗୁଛି ସିନା, କାଳ ସକାଳକୁ କହୁ ନଥିବ ।” ଶେଷରେ ଆହୁର ଆକାଟ୍ୟ ମୁକ୍ତ । “ଯଦି ଆଜିର ଏ ନିଶା କାନ୍ଦିକୁ ରହୁଥାନ୍ତା, ତେବେ ଲୋକେ ପ୍ରତ୍ୟେହ ଭାଙ୍ଗ ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ କାହିଁକି କରନ୍ତେ !”

ଶେଷ ସିଙ୍ଗାନ୍ତ ଗୁଡ଼ାଏ କରୁ କରୁ କାଳିଷେପ କଲା । ରାତ ପହରେ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଆମ ଗାଁକୁ ସିଧା ସତ୍ତବକଟି ଜଣନିଆ, ମାତ୍ରାସ ଟୁଙ୍କେବେଡ଼ରେ ବୁଲି କରି ଯିବାର ପ୍ରିର କରି ବାହାରିଲୁଁ । ପ୍ରସ୍ତେ ସଡ଼କ, ସାଇକଲ ଧିଙ୍ଗନରେ ଗୁଲିଥାଏ । ଗୌର ଓ ମୁଁ କାନ୍ଦରେ ହାତ ପକାପକି ହୋଇ ଗୁଲିଥାଇଁ । ବାଞ୍ଛାନିଧ ଗୌର ପଛରେ । ମେନେଜର ବାବୁଙ୍କ ସାଇକଲ ଆମ ଆଗରେ । ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବରଗଛର ଧଞ୍ଚ ପୁଇ । ଆଗରୁ ଯାଇ ସେ ଧଞ୍ଚପୁଇରେ ସାଇକଲ ଆଡ଼ୁଆ କରି ଧର ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ଆମେ ଉନିଜଣଯାକ ଦୁମ କିନି ଯାଇ ତାଙ୍କ ସାଇକଲ ଉପରେ ପଡ଼ିଲୁଁ, ସାଇକଲ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାର ସହ ତାଙ୍କ ମାଡ଼ ବସିଲା । ସମସ୍ତେ ଉଠିଲୁଁ । ରାତ୍ରରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ସାଇକଲ ଚଳାଇବା ବିଷୟରେ ମେନେଜର ବାବୁ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତ୍ଵା ଦେଲେ ; ଉପରହାରରେ କହିଲେ, ‘ମୁଁ ସିନା ତିଆ ହୋଇଥିଲି ବୋଲି ବନ୍ଧୁ ଓ ଫୁଟାଣି କାଢିଲୁଁ ! ମୋ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟାଏ ବାପ ଯଦି ଏମିତି ଛିଥାନ୍ତା !’ ତାଙ୍କ ନିଜ ମନରେ ତ ବିଶାଦ ନ ଥାଏ, ଆମର କାହିଁକି ରହନ୍ତା ?

ପୁଣି ଆଗକୁ ଗୁଲିଲୁଁ । ବଡ଼ ସଡ଼କରୁ ଆମ ଗାଁକୁ ପଡ଼ିଥିବା ଛଦମନ୍ତର ସଡ଼କ ମୋଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭୁଲିବରକୋଳି ବୁଦା । ଆମେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲବେଳକୁ ସେଇ ବୁଦାର ମଝିରୁ ମେନେଜର ବାବୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି, ‘ମୋତେ ସ୍ବା ଭିତରୁ ଉଠାଅ ଓ ସାଇକଲରେ ବସାଇ ଟିକିଏ ଗୁଲି କରିଦିଅ ।’

ବହୁ କଷ୍ଟରେ ସେଇଆ ହେଲା । ଏଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲା । ବାଲିଚିଆ ପାଖେ ସମସ୍ତେ ବସିଲୁଁ, ମେନେଜର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଗାମ୍ବୁରୁ ବାହାରକଲେ ବାରପଟ କାକେରା । ବହୁ ଅନୁନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ କରି ମୋ ଭାଗ ମୁଁ ମୋ ଭାଗମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଘରକୁ ନେବାକୁ ବାନ୍ଧିଲି । ଅନ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟେ, ବଳେଇବାରୁ ନେଲେ, କିନ୍ତୁ ମେନେଜର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଭାଗ ସେଇଠି ଶେଷ କରୁ କରୁ

କହିଲେ, ‘ଆରେ, ତୁମେ ଶୁଭାକ ତ ମୁଖ୍ । ମିଠା ଜିନିସ ଥରକୁ ଥର ପଡ଼ିଥୁଲେ ନିଶାଟା କମି କରି ରହେ ।’

ତାଙ୍କ ନିଶା ଏଇପରି କମୁଛି, ଏଇ ସମସ୍ତରେ ସଥର ସାଇମୁଣ୍ଡରୁ ଦଦେଇଙ୍କ ଡାକ ଶୁଣାଗଲା । ମୋ ନାମ ଧର ସେ ଯେଉଁ ସରରେ ଡାକୁଆନ୍ତି, ଶୁଣି ମୁଁ ବିପଦର ସଙ୍କେତ ପାଇଲି । ମୋର ଯାହା ବା ନିଶା ଥିଲୁ ସେତକ ଶୁଭ କୁଆଡ଼େ ଶୁଳିଗଲା । ଦଦେଇ ଜଙ୍ଗଲିଆ ବାଟରେ ଅଧିବାଟକୁ ଯାଇ ଏତେ ରାତରେ ସେ ବାଟେ ଆସିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ ଏ ବାଟରେ ଅଧିମାନିଏ ଆସିଆନ୍ତି । ସେ ଆମ ପାଖକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ସେଇ କନ୍ଦୁ ପକ୍ଷରେ ବାଣିଦେଲେ, କି କାରଣରୁ ଆମର ଏ ଅବସ୍ଥା । ମୋଠାରୁ ପୂର୍ବ ଶୁଣିବା ଆଗରୁ ସେ କହିଦେଲେ, ‘ଏଇ ତ ଶୁଭାଏ ପିଆଇଦେଇଥିବ, ସ୍ଵା ବାପ ଆମକୁ ଥରେ ଏଇମିତି କରିଥିଲା ।’ ଏହା ସୁରଣ କରିବା ସହେ, ସେ ଗୋଟାଏ ଆକଣ୍ଠେ ଶୁଭା ମେନେଜରଙ୍କ ଦେଲେ । ପରେ ଶୁଣିଛି, “ଗୋସେଉଁ ମାହାପୁରୁଙ୍କର ସେଇ ଗୋଟାଏ ଶୁଭାରେ ମୋ ନିଶା ଶୁଭିଗଲା ।” ତାଙ୍କରି ଦୁଆର ବାଟେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଶୁଭି ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ଶୁଭିବା ପରେ ଦଦେଇ ପୁରୁଷ ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ । ଦଦେଇ ମୋତେ ବାଟୟାକ ସାବଧାନ କରୁଆନ୍ତି, “ବରୁଣେଇଙ୍କ ମହିମାରୁ ସେ ପାଣିରେ ଭାର ନିଶା ହୁଏ ।” ବରୁଣେଇଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆହୁର ବଢ଼ିଗଲା । ଭାଇନାମାନଙ୍କ ହବିଷରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ଶନିବାର ଓ ରବିବାରରେ ଯୋଗ ଦେଲା । ଶେଷରେ ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରିଲା । ଫଳ ବାହାରିଲା ପରେ ଓ ମୋ ଭାଇର ବିଭାଗର ପରେ ଦୁଇ ସାଇର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରି ବରୁଣେଇଙ୍କ କୃତଙ୍କତା ଜଣାଇବାକୁ ଗଲା ।

ପଶୁଷା ଫଳ ବାହାରିଲା ପରେ ପରେ ଲ’ କ୍ଲାସରେ ନାମ ଲେଖାଇବାବେଳ ଆସିଗଲା । ଫିସ୍ ସଗ୍ରହ କରି ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଦରଖାସ୍ତ କଲି । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କଟାରୁ ଡାକର ଆସିଲା । ଏତେବେଳକୁ ମିଷ୍ଟର ହୁଇଟଳିକ୍ ବଦଳ ହୋଇ ମିଷ୍ଟର ଅରଗିଲ ଆସିଆନ୍ତି । ହୁଇଟଳିକଙ୍କଟାରୁ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟ ; ତାଙ୍କପରି ହାପ୍‌ପ୍ରୟାଣ୍ ହାଫକାମିଜ ଲଗାଇ କେବେଳେ ବାହାରକୁ ଆସିବାର ଦେଖିନାହିଁ । ହୁଟଠାରୁ ନେକଟାଇ ପର୍ମିନ୍ଟ ହରୁ ସଥାଶତ, କଥା ଖୁବ କମ କହନ୍ତି । ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ତ ଭୟ ହେବାର କଥା ।

ମୁଁ ଯାଇ ଠିଆ ହେବାରେ ସେ ତାଙ୍କ ବାଁ ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଫାଇଲ ବାହାର କରି ତାକୁ ସମହେ ଫିଟାରି ଫିଟାରି କହିଲେ, “କଟକର ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ (ଶ୍ରୀ ମଳମଣି ସେନାପତି) ରୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି । (ଫାଇଲ ପଢ଼ି) ତୁମେ ଅମୁକ ତାରିଖରେ ବିଲାତି ଲୁଗା ପୋଡ଼ି, ରାଜତ୍ରୋହ ବକ୍ତୁତା ଦେଇଥିଲା । ଅମୁକ ତାରିଖରେ ଟାଇନହଲରେ ବକ୍ତୁତା ଦେଇଥିଲା । ତୁମକୁ ଲ’ କ୍ଲାସରେ ଭାର୍ତ୍ତି ନ କରିବାକୁ ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧି ।”

ମୁଁ ମେଘରୁ ପଡ଼ିଲି । ବିବ୍ରତ ହୋଇ କହି ପକାଇଲି, “ମୁଁ ତ ସେତେବେଳେ ଶୁଣି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ପଶୁଷା ଦେଇ ଶୁଳିଯାଇଥିଲା ।”

ସେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବେ କହିଲେ, “ଶୁଣ ନ ଥିଲ କେମିତି କହୁଛ ? : ମେ ମାସ ଯାଏଁ ପିତ୍ର ଦେଇ ଯାଇଛ । ଆଜି ନାମ ଲେଖାଇଲେ ତ ଜୁନ୍ ଜୁଲାଇର ପିତ୍ର ଦେବ । ଶୁଣନ୍ତିରେ ବିଷମ ହେଉନାହିଁ !”

ମୁଁ କହିଲି, “ଯଦି ମୁଁ ଲ’ରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ନ ଆସିଥାନ୍ତି ତେବେ ତ ଆପଣ ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ମୁଁ କଣ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଆସିଲି ବୋଲି ପିଲାଲ ତାରିଖରୁ ଶୁଣ ହୋଇ ଦଣ୍ଡ ପାଇବି ?”

ଏ ମହାଶୟ ତ ହସିବାର ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ମୋ ଆଡ଼କୁ ସବୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁହଁଲେ ଏବଂ କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଭୁମକୁ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଉଛି । କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ଆଉ ଯେପରି ଏଭଳି କାମ ନ କର । ଲ’ ଉତ୍ତରୀ ପାଇସାରିଲ ପରେ ଭୁମେ ଭୁମ ମନଙ୍କା ଚଲିପାର, ତା ପୂର୍ବ ରୁ ନୁହେଁ । କଲେଜରେ ନାମ ଥିବାଯାକ ଭୁମ ପାଇଁ ମୁଁ ଦାୟୀ ଓ ମୋର ଦାୟିତ୍ବ ନିରପେକ୍ଷ ଭାବେ ଭୁଲାଇବି ।” ବରୁଣେଇକ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ତାଙ୍କ ଅଫିସରୁ ପଛେଇ ପଛେଇ ଉଭାର ପାଇଲି ।

ନୀଳର ବିବାହ :

ବି. ଏ. ପଣ୍ଡା ସର ଫଳ ବାହାରିନାଥାଏ ମୋର ହେଲ ଦୁଃଖତ ଘର । ବିବାହର ଚରିତ ଦିନ ଆଜି କାଲି ଦୁଃଖତ ଘର ହେଉଛି । ଚରିତ ଦିନ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ମିଳନ ବୈଦିକ । କିନ୍ତୁ ଆମ ପିଲାଦିନେ ଆମ ରଜ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି କେତେକ ଜାତିରେ ପିଲାକନ୍ୟା ବିବାହ ହେଉଥିବାରୁ ଚରିତ କର୍ମ ମାମୁଳି ଭାବରେ ହେଉଥିଲା । ବର କନ୍ୟାର ଶଯ୍ୟାରେ ଗୋଡ଼ କୁଆଇ ଦେଇ ଗୁଲି ଆସୁଥିଲେ । କନ୍ୟା ଗୁହ୍ୟାଗ୍ରେ ହେବା ପରେ ଦୁଃଖତ ଉତ୍ସବ ହେଉଥିଲା । ତା’ ପୂର୍ବ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ଦେଖାଗୁହ୍ୟା ବି ହେଉନଥିଲା । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପିଲାକନ୍ୟା ବିଭା ପରେ ବରକନ୍ୟା ଏକାଠି ଶୋଉଥିବା କଥା ବଙ୍ଗଲା ଉପନ୍ୟାସମାନଙ୍କରେ ପଢିଛି । ଏହା ଫଳରେ କନ୍ୟାର ବେଳେ ମୁଖ୍ୟ ହେବାର ବି ଶୁଣିଛି । ଆମ ସମାଜରେ ଅଭିଭବକମାନେ ଏଥପ୍ରତି କଠିଣ କଟକଣା ରଖିଥିଲେ । କନ୍ୟା ଗୁହ୍ୟାଗ୍ରେ ହେବା ପୂର୍ବ ବରଘରକୁ ବି ପ୍ରାୟ ଆସୁନଥିଲେ ।

ମୋ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିନ୍ତୁ ଦଦେଇ ଏହାର ବ୍ୟତିକମ କରିଥିଲେ । ଆମ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବୋଲିଲେ ମୋ ବଡ଼ ପିତ୍ରସ୍ତ୍ରୀ, କେଜେନାମା । ସେ ତା’ର ସାତବର୍ଷିତାରୁ ବିଧବା ହୋଇ ଆମ ଘରେ ଥାଏ । ମୋ ବିଶ୍ଵଦର ବେଳକୁ ତାକୁ ପ୍ରାୟ ସତ୍ତର ବର୍ଷ । ଦଦେଇଙ୍କଟାରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ୧୨ ବର୍ଷ ବଡ଼ ଓ ମୋ ନନାଙ୍କଟାରୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ । ମୋ ହେଉ ପାଇଲ ବେଳକୁ ତା’ର ଘୋର ଶ୍ଵାସ ଦେମାଶ୍ଵ । ତାର ଭିତରେ ଗୁଲିଥାଏ ସୁର୍ମୋଦୟ ପୂର୍ବ ପ୍ଲାନ, ପରସ୍ତା କଲେ ସ୍ଥାନ, ଝାଡ଼ା ଗଲେ ତ ସହଜିକ । ଦିନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେ ଗୋଟାଏ ବୋର୍ ଉନ୍ନତାର, ତା ଉପରେ ମୁଚୁଳା ଓ କଙ୍ଗା ଥୋଇ, ତାର ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ବସିଥାଏ ; ସତ ତମାମ ଅନେକ ଦିନ ଏହିପରି କଟାଏ । ଆମ ଘରେ ସେଇ ଏକମାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ । ଧର୍ମ ପେଲିବା

ସହ୍ର ଆମ ପାଇଁ (ଆର୍ଥିକ ଆମ ଉଚରେ ସେ ଘରେ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଇଁ) ଗଛେ, ବାଢ଼େ । ମୋ ବିଭାଗର ପରେ, ସାଇର ଶୁଭୁକନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି ଦଦେଇ ମୋ ସ୍ଥିକୁ ଘରକୁ ଆଣିଲେ ଭାତ ରାନ୍ଧିବାକୁ । ସେତେବେଳକୁ ଲାକୁ ଦଶବର୍ଷ ବସୁସ । ରହୁଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ତାକୁ ଲାଗିଲ ପାଞ୍ଚବର୍ଷରୁ ଅଧିକ । ଆହୁର ଲାଗିଥାନ୍ତା, ଦଦେଇଙ୍କ ନିରଳସ ତେଷ୍ଠା ଓ ଆମର ହିତେଷୀ ବୈଦ୍ୟ ଯଦୁମଣି ପାଇକେବାଙ୍କ ଓପରା କୁଣ୍ଡରେ ତା'ର ସ୍ଥାପ୍ତ୍ୟ ବଦଳିଲ । ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ଯେଉଁ ଦିନ ହେଲ, ତାହାର ରାଶିନିଷତ ଅନୁସାରେ ତାକୁ ଗଣ୍ଡଦୋଷ ଲାଗିଲ ପ୍ରାୟ ୫୨'ମାସ । ଏତକ ବିତିଲ ଓ ଦୁଃଖକ ଘର ହେଲ ୧୯୧୯ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାବର ଜନ୍ମ ମାସରେ ।

ତା'ର ଠିକ୍ ପରଦିନ ମୋ'ର ସାନ ଭାଇର ବିଭାଗର ନିମାପଡ଼ାର ଅଣ୍ଣିଆ ଶାସନରେ । ଏ ବିଭାଗର ବି ହୋଇଥିଲ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସମସ୍ତ । ସେ ଯାହାକୁ ବିଭା ହେଲ ତା'ର ବଡ଼ ଭଉଣୀ ସଙ୍ଗେ ମୋର ବିବାହ ଏକରକମ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲ ମୋର ବଲଙ୍ଗିରେ ପଡ଼ିବାବେଳୁ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଦ୍ଦେଶ ପୂର୍ବେ କରିଛି । ଦଦେଇ ଏଥରେ ବାଧା ଦେବା ଫଳରେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଭାଜିଗଲ ଓ କନ୍ୟାଟି ଅନ୍ୟତ ବିଭା ହେଲ । ସେ ମୋର ବାଲ୍ମୀକୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟେ ଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମା କନ୍ୟା । ସେ ତାଙ୍କର ତୃତୀୟ କନ୍ୟା ପାଇଁ ବର ପାତ୍ର ଖୋଜିଲାବେଳେ, ଆମର ଲାଗିଥାଏ ମୋର ତୃତୀୟ ଭାଇ ପାଇଁ କନ୍ୟା ଅନ୍ୟେଷଣ । ମୋ ତଳଶିଳ ଜେଜେନାମାର ପୁଅ ହୋଇ ଆମଠାରୁ ଅଳଗା ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ଏଇ ତୃତୀୟ ଭାଇକୁ ମୋର ତଳଶିଳ ବୋଲି ମନେକରେ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ମୋ ତଳଶିଳ ବୋଲି ଲେଖିଛି ।

ତା' ବିବାହରେ ଠାଏ ଦି'ଠା ଅନ୍ତରାୟ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ବିଦ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତା' ବିବାହ କିପରି ଶୀଘ୍ର ହେବ ସେଥିକୁ ମୋ ଜିଦ୍ ଲାଗିଥାଏ । ମୋ ଭାଇକୁ ଖୁବ୍ ପିଲାଦିନେ ବେଶି ମାତ୍ରାରେ ବସନ୍ତ ହୋଇଥିଲ । ଗୋଟାଏ ବସନ୍ତ ଗୋଟି ତା' ଗୋଟିରେ ପଶି ରହିଗଲ । ଗୋଟିରେ ଗୋଟିଏ କଣା ରହିଯାଇଥାଏ ; ଗୋଡ଼ ପ୍ରେଟେଇ ପ୍ରେଟେଇ ଗୁଲିବା ତା'ର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଆମ ନନା ତ କୃଷ୍ଣରେଣୀ । ଗାଁରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଧାରଣା, ଆମ ରୁଗ୍ରଣଙ୍କର କୃଷ୍ଣ ରେଗ ନିହିୟ ହେବ । ମୋର ବାଇଶି ତେଜଶି ବର୍ଷ ବେଳକୁ ମୁଁ ହୃଦୟପୁଷ୍ଟ ଜଣ୍ଠୁନ୍ ହୋଇଯିବାରେ ଗାଁର ଚନ୍ଦ୍ରିଥାମାନେ ପାବନ୍ତ୍ର୍ୟ କରିଦେଲେ, ମୋ ଜନ୍ମବେଳକୁ ନନାଙ୍କର କୃଷ୍ଣରେଗ ବାହାରିଥିଲ ସିନା, ମୋ ଭାଇର ନିହିୟ ହେବ । ସେ କଟକ ଆସିଲ ପରେ ମୁଁ କଟକର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରସତ କବିରଙ୍କ ପାଖକୁ ତାକୁ ନେଲି । ତା'ଠାରେ କୃଷ୍ଣରେଗର ଲେଶମାତ୍ର ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣି ଆଶ୍ରମ ହେଲି ଏବଂ କବିରଙ୍କମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଆମେ ଆମର ତଳଣି ଓ ଶିଥାପିଆ ନିଯୁକ୍ତ କଲୁଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଡ଼ର ଘା'ଠା କିପରି ଭଲ ହେବ, ଆମ ଦୁହିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଚିନ୍ତା ହୋଇଥାଏ । ଦିନେ ସେତେ-ବେଳର ପୁରକିଷାକ ତାକୁର ଷେଷମୋହନ ରାୟ ନେନେରାଲ ହୃଦୟିଟାଳରେ ଘା'ଠା ଦେଖି ଅପରେଣନ୍ କରିଦେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସେଇ ଅପରେଣନ୍ କଲେ । ଯେଉଁ ଗୋଟି ଯୋଗୁଁ ଘା ହୋଇଥିଲ ତାହା ଦୂର ହେଲ, ଗୋଟି ପୂରିଗଲ । ଷେଷମୋହନ ବାରୁ

ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ପଣ୍ଡକା କରି ବାଏ ଦେଲେ ଯେ, ସ୍ଵାକୁ କୁଷ୍ଟରେଗ ହେବାର ତିଳେମାତ୍ର ସମ୍ବାବନା ନାହିଁ । ସେଇବନ୍ତି ତା'ର ବିଶ୍ଵାସର ବିଷୟରେ ମୋର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ଦ୍ୱିମୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଗଲା ।

୧୯୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବର ଶେଷ ଭାଗ । ପଣ୍ଡିତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଶାଳକ ମୋର ବାନ୍ଧବନ୍ତି ଦାସେ ଦିନେ କଲେଜ ହଷ୍ଟ୍କୁଳରେ ମୋର ଅଧିଥ ହେଲେ । ଅତି ପିଲାଦିନୁଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦାସେ ବୋଲି ତାଁକେ ଓ ସେ ମୋତେ ମିଶ୍ର ବୋଲି । ରତ୍ନରେ ଦୁହେଁ ମୋର ସିଙ୍ଗଳ୍ ସିଂହ ରୂପରେ ଏକାଠି ଶୋଇଛୁଁ, ସେ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ମିଶ୍ର, କନ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବରପାତ୍ର ସକାଶେ ଆଖି ଚାଲିବ, ପଣ୍ଡିତେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।’ ମୁଁ କହିଲି, ‘ମୋ ଭାଇ ପାଇଁ ଦୁମେ ବି ଟିକିଏ ଆଖି ଚାଲିବ ।’ ଏଇମିତି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ହେଉ ଦୁହେଁ ଛିର କଲୁଁ, ମୋ ଭାଇ ସାଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଅଣିଜାର ବିବାହ ହୋଇଗଲେ ତ ଯା’ନ୍ତା । ଅମ ଦୁହୁଙ୍କ୍ରୀଯାକୁ ଧରିଛି ହେବାରୁ ରକ୍ଷା ମିଳନ୍ତା । ମୋ ଭାଇର ଗୋଟି ଅପରେଶନ୍ କଥା ଓ ସେ ନାରୋଗ ବୋଲି ତକୁର ବୟ କହିଥିବା କଥା ତାଙ୍କୁ କହିଲି ।

ସେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ତୁରନ୍ତ ଉତ୍ତର ଅସିଲ ମୋ’ ଠିକଣାରେ । ସେ ଲେଖିଥାନ୍ତି, ‘ବାପା ! ମୁଁ ତ ରୂମକୁ ୧୨ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି ମନେ ମନେ ବିଶ୍ଵାସରେ ଦେଇଛି । ରୂମମାନଙ୍କୁ ରୋଗ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ଵାସ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୋର ଆଦୋ ଆପଣି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦଦେଇଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ରୂମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଭାଜିଥିଲା, ସେ ତ ଅଛନ୍ତି । ରୂମେ କିପରି ଏ ପ୍ରସାଦ କରଇ ମୁଁ ଜାଣିପାରୁନାହିଁ ।’ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ପଠାଇଲି, ‘ମୋ ବିଷୟରେ ଦଦେଇ ସିନା ମୁରବ୍ବ, ମୋ ଭାଇର ମୁରବ୍ବ ମୁଁ, ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ।’

ବାଜୀ ରହିଲା ଦଦେଇଙ୍କ ସମ୍ଭବ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣି ଦଦେଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହଁ କରି ଦେଲେ ଏବଂ ବିବାହ କରାଇବାକୁ ସେ ଯିବେ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାଇନା ତାଙ୍କ ମତରେ ଦୃଢ଼ ରହିଲେ, “ଯଦି ତୁ ଏଠାରେ ବିଶ୍ଵାସର କରାଇବୁ ତେବେ ମୁଁ କେଉଁ ବରାଗୀରେ ଯିବ ନାହିଁ” ବୋଲି ନିଧାର୍ମ ଶୁଣାଇଦେଲେ । ଦଦେଇଙ୍କ ବଳରେ ମୁଁ ଆଗେଇଲି ।

ଭାଇର ବିଶ୍ଵାସର ପଡ଼ିଲା, ମୋ ଦୁଷ୍ଟକାରୀ ଘରର ପରଦିନ । ଆମର ଗତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ-ଆଏ ଯେ, ବିଶ୍ଵାସର ଦର ଆମ ଘରଠାରୁ ଶଶ୍ରତ ଘର ଦୁଆର ପର୍ମନ୍ତ ପାଲିଙ୍କୀରେ ସିବ, ସାଙ୍ଗରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଶରତ ରହିବ ରୂପାମାନଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ଏବଂ ଆଳିପଣା ସାମଗ୍ରୀ ଆଦି ବୋହିବା ପାଇଁ । ବିଶ୍ଵାସର ପୂର୍ବଦିନ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଘେନ ସାରି ବରାଗୀ ବାହାରନ୍ତି । ଏପର୍ମନ୍ତ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ହୋଇନଥିଲା । ପ୍ରାୟ ୧୦ ମାରଳ ବାଟ ସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଥର ପ୍ରାୟ ୩୦ ମାରଳ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆମ ଗାରୁ ନିମାପଡ଼ା ଯାଏଁ । ଦୂରକୁ ଗଲେ ବିଶ୍ଵାସର ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଜଣେ ଜଣେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ କରିଦିଅନ୍ତି । ଦଦେଇ ଏହାର ପକ୍ଷପାତ୍ର ନ ଥିଲେ । ସେ କହନ୍ତି, ‘ବିଶ୍ଵାସର ପୂର୍ବଦିନ ତ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ, ବାଟପଦ୍ଧତି ଦିନ

କେମିତି ହେବ ?' ବାଟ କଥା କହୁଲେ କହୁନ୍ତି, 'ଅଛି ଦୂରରୁ ଝିଅ ଆଶିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ କି ଅଛି ପାଖରେ ଦେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।'

ମୁଁ ବାପକୁ ଉତ୍ତର ଦେବା ବାଲ ବୋଲି ମୋର ଦୁର୍ନାମଥାଏ । ଏଇଦିନ ଦଦେଇଙ୍କୁ ଚେତାଇଦେଲି, ତାଙ୍କ ନାତୁଣୀ, ଭାଇନାଙ୍କ ଝିଅର ଶଶୁର ଘର ଆମ ଆଗଦୁଆରି । ସେ ମୁହଁ ହୁଆଡ଼ି ଦେଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, 'ଆରେ, ମୁଁ କ’ଣ ଏକଥାରେ ମଞ୍ଜିଥଳି ? ସେଇ ହୃଡ଼ୀମୂଳା ତେବେ ଭାଇନା ଏତକ କରିଛୁ, ତା' ଫଳ ସେ ଭୋଗ କରିବ ।' ମୋ ଝିଆସୁଟିକୁ ଭାଇନା, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ବଣ ହୋଇ ଆଗ ଦୁଆରେ ଦେଇଥିଲେ; ଦଦେଇଙ୍କ ମନା ମାନିନଥିଲେ, ଜୀବନଯାକ ସହିଷ୍ଣୁନ୍ତି । ଝିଅଟି ଶଶୁର ଘରର ଉପ୍ରାତରେ ଦଦେଇତି ଦେଇ ମଲ ; ଅବସ୍ଥା ଏପରି ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଆଗଦୁଆରେ ଥିଲେ ସୁକୁ ଝିଅ ବାପଘରର ପାହାଁର ଉଠିବାକୁ ପାରନା-ଆଏ । ସେଇ ଝିଅଟି ଥିଲୁ ଦଦେଇଙ୍କ ଅଛି ଆଦରର ଧନ, ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିଧି । ମୋ ସାନ ଭାଇ ଓ ସେ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡ ସାନ ବଡ଼, ତାଙ୍କର କକି (କକେଇ) ଝିଅ (ଝିଆସ) ଡକା ଡକି ହୋଇ ଖେଳିବାର ଦେଖି ଦଦେଇ ଗାଁର ସବୁ ବୁଢ଼ାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାବ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତି । ସେ ଆସୁହତିଆ କରିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଦଦେଇ ଗୁଲିଯାଇ ଘୋର ମର୍ମ-ବେଦନାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ଆଗର ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ମନେପଡ଼ିଗଲ । କହୁଥିଲି, ଆମ ଗାଁରୁ ନିମାପଡ଼ାର ଦୂରତ୍ବ । ପୂର୍ବରୁ ବୋଧହୁଏ ମାସକଟାରୁ ପ୍ଲିର ହୋଇଥାଏ, ମୋ ଦୁଖାଷତ ଭେଜି ଓ ଭାଇର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଭେଜି ଅଳଗା ଅଳଗା ନ ହୋଇ ଏକାଠି ହେଲେ ଖର୍ଚ୍ଚ କେତେ କମିବ ତାହାର ସମୀକ୍ଷା ହେଉଥାଏ । ମୁଁ କଟକରୁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ଭିତରେ ଶୁଣିଲି : ଭେଜି ଏକାଠି ହେଲେ ତିନି ଟଙ୍କା କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିବ ; ନିମାପଡ଼ାକୁ ଶରତଭତ୍ତା ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଲଗାଇଥିଲେ, ଟଙ୍କେ ମଷେ କମ ଦେବା ; ରାତ ପହଞ୍ଚରେ ଛା ଦକ୍ଷିତାରୁ ଶରତ ଛୁଡ଼ିଦେଲେ ପିପିଲିତାରେ ରାତ ପାଇବ । ରାତ ଦିନର ରାତିମେଇ ଦୁଖାଷତ କର୍ମ ଯାଗିଦେବାକୁ ପଡ଼ଙ୍ଗୀ (କର୍ମଣିଆ)ଙ୍କୁ କହୁଛୁ । ସେ ଏକାଥରକେ ଘରୁ ଲୁଗାପଠା ଧରି ଆସି-ଥିବେ, ଆମର ଘରୁ ବରଯାଦୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ବାହାରିବେ । ମୋ ଦଦେଇଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଥିବା ଲୋକେ ଅନୁମାନ କରୁଥିବେ, କେତେଥର ଏବଂ ଦିନକୁ କେତେବାର ଶରତବାଲ, କର୍ମଣିଆ ପ୍ରଭୃତଙ୍କ ପାକୁ ଯାଇଥିବେ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ପକ୍କା କରିବାକୁ । ପାଲିଙ୍କିବାଲ ତ ଦୁଆର ମୁହଁରେ, ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ୧୫ ଦିନ ହେଲା ତା ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ପଡ଼ିନଥିବ ।

ତାଙ୍କ ରୁଟିନ୍ ଭୁଲ ହେବାର ନୁହଁ । ଆମର ଦୁଖାଷତ କର୍ମ ସରିଲ ରାତ ତିନି ଦକ୍ଷିକି । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମୋତେ ହୁକୁମ ହେଲ, ପୁଞ୍ଜିଏ ଶାଇଦେଇ ବେଗେ ବାହାରି-ପଡ଼ିବାକୁ । ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ଏକଣ୍ଟମ୍ବ୍ୟାରେ ଶୋଇବା ତ ମାମୁଳି କଥା । ଫେଯରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ-ଦେଇ ଆସିଲେ ହେବ ! ରାତ ଛା ପଡ଼ିକି ଆମର ପ୍ରାୟ କୋଶେ ବାଟ କଟିଗଲଣି ।

ଦଦେଇଙ୍କୁ ନିଦ ତ ଲୁଗେ ନାହିଁ କି ଘୁମ ମାଡ଼େ ନାହିଁ । ରାତଭିମାମ ବାଟ ଗୁଲୁ-ଥିବେ ବା ଗପ କରୁଥିବେ । ଏତକି ମାତ୍ର ଦରକାର ଯେ, ପ୍ରତି ଅଧିଗଣ୍ଯାକ ଭିତରେ ଚାନ୍ଦ ଲଗାହୋଇ ପାନ ଫାଲେ ଗୁରଚିରୁତ ହୋଇ ପାଟିରେ ପଡ଼ୁଥିବ । ତା'ପରେ ହାତ ଯିବ

ଖଇର ପୁଡ଼ିଆକୁ । ଏଇ ସାତରେ କୁଣ୍ଡି ପୁଡ଼ିଆରୁ ହାତ ବାହାରିଲ ପରେ ବଢ଼ୁଆ କାଖକୁ ଯାଏ । ୧୫ ମିନିଟ୍ କାଖର ଖାଲ ଶୋଷଣ କରିଥାଏ କି ନାହିଁ ପୁଣି ବଢ଼ୁଆ ବାହାରେ ପାନ ଖିଆର ପୁନରାବୃତ୍ତି ପାଇଁ । ଦିନରେ ବାଟରେ ଗଫନ୍ତ ନାହିଁ ; ବସିବର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ ବି କେବେ ବଡ଼ ପାଟି କରିବାର ଶୁଣିନାହିଁ । ଆମକୁ ସବୁ ଡାକନ୍ତି କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ପାଟିରେ । ଭାଇନା ଆର ସାଇରେ ବସି ଗଞ୍ଜପାରେ ମଙ୍ଗିଥିବାବେଳେ ଦଦେଇ ଦି'ପହରେ ଟିକିଏ ଗଡ଼ିତ ପଢ଼ିତ ହୋଇ ଉଠି ମୁହଁ ଧୋଇ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ବଢ଼ୁଆରେ ହାତ ପଡ଼ିବା ପୁଷ୍ପରୁ ଯେଉଁ ଡାକଟା ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଅଧ୍ୟାପି ଶୁଭ୍ରତ୍ତ ଏବଂ ଭାଇନା କଥା ମୁଣ୍ଡେ ଗୁହଁ.ଗୁହଁ ତରକର ହୋଇ ବାଢ଼ି ପଢ଼ୁଆସି ପାଖରେ ଠିଆ ହେବାର ବି ଦିଶୁଛି । ଦଦେଇ ଥରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଗୁହଁ କହି-ଦେଇଥିଲେ, ‘ଦାଣ୍ଡବାଟେ ଆସିଥିଲେ ଏତେ ସୁମଧୁର ସୁମଧୁର ହେଉନଥାନ୍ତି ।’

ରାତ ଠିକ୍ ପାଇଲ ପିଲିଲ ପାଖ ନଈ କୁଳରେ, ନଈର ଚାପଟ ତୋଟାରେ ଶଶି ପିଲିଲ । ସମସ୍ତେ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ କଲୁଁ । ମୁଁ ଅଧେବାଟ ଶଶିରେ ଆସିଥିଲେହେଁ ମୋତେ ରାତ ଅନ୍ତରୁ ଦୋଷ ବାଧୁଆଏ । ଘଣ୍ଟାକ ଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗାଧୁଆ ସରଗଲ । ଯଥାଦମସ୍ତରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦଦେଇ ତନାଘନା ଲଗେଇଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଗାଧୋଇ ଚତୁରାକର୍ମ ଯାରି-ଦେଲୁଁ । ଦଦେଇ ଓପାସ ; ବର ବି ଓପାସ ରହିବାର କଥା । ମୋ ବିଭାବେଳେ ରାତ ପର୍ମନ୍ତ ନିରହାର ରହିଥିଲି । ମୋ ଭାଇ ଭେଣ ସମ୍ବାଲିପାଇବ ନାହିଁ । ଦଦେଇକୁ କହି ତା' ପାଇଁ ଗ୍ଲାସେ ପଣା ମଞ୍ଚୁର କରାଇଲି ।

ଆମେ ଯାଇ ଅଣିଆର ଦକ୍ଷିଣପଟ ପୋଖରାକୁଳରେ ପହଞ୍ଚିବାବେଳକୁ ଟିକିଏ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଯାଇଥିଲ, ସେ କାଳର ସଡ଼କ ଯୋନ୍ତି । ଆଗରୁ ଟିକିଏ ବର୍ଷା ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଦହନଙ୍ଗ ଗର୍ଭରର ସଡ଼କ ଥିଲା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଶଶିରୁ ଉପରେ ପାଟିବୁଣ୍ଡ କରି କରି ଫଳ ନ ହେବାରୁ ଗୋଟାଏ ଶଶିରୁ ଶଶି ଦୁଇଗୁଡ଼ା ମାଳକ । ତା'ପରେ ବଳଦ ଭଲ ଗୁଲିଲେ, କିନ୍ତୁ ମୋ ମନରେ ଯୋର ପଣ୍ଡାତ୍ରାପ ହେଲ ।

ଘରୁ ବାହାରିଲାବେଳେ ଯେଇ ରାତରେ ନୁଆକରି ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିବା ପର୍ମି ଆଗେ ମାରିଥିଲ ଯେ, ତା ଦିଅରକୁ ବିଶ୍ଵ କରାଇ ଘରକୁ ଫେରିବା ପର୍ମନ୍ତ ମୁଁ କାହା ଉପରେ ରାଗିବି ନାହିଁ ଏବଂ କାହା ଦିହରେ ହାତ ଲଗାଇବ ନାହିଁ । ନ ରାଗିବା ଅନ୍ତରୁ ବୋଲି ଜଣାଇ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲ, କାହାକୁ ମାରିବ ନାହିଁ । ତା' ରାଣ୍କୁ ମୁଁ ଅବଜ୍ଞା କରିବାରୁ ଅନୁତ୍ତ ହେବା ଫଳରେ ସେଇନ ଓ ତା' ଆରଦିନ ମୁଁ ‘ସୁନାପିଲ’ ହୋଇଗଲ ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି ବିଶ୍ଵରୁଛି, ପୁନାପିଲ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ମୋ ଭାଇର ଶଶିର ପଣ୍ଡିତେ । ସେ ମୋର ବାଲିଗୁରୁ ଏବଂ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ନ ହେଲେ ବି ମନ୍ଦିରରୁ । ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବା ମାଣେ ସେ ମୋତେ କୁଶାଇପକାଇ ଭାରି କାନ୍ଦିଲେ, ମୁଁ ବି କାନ୍ଦିଲି । ତାହାର କାରଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ପର୍ମି ଯେ କି ମୋତେ ପୁଅତାରୁ ବଳ ସେନ୍ଦ୍ରିୟ କରୁଥିଲେ ସେ ଇତ୍ତି-ମଧ୍ୟରେ ମରିଯାଇଥାନ୍ତି । ସେ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ଝିଅ ପୁଅଙ୍କ ପାଇଁ ବାଧ ହୋଇ ପୁନିବିବାହ କରିଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମା ହୀର ସବା ସାନ ଭରଣୀକୁ—ସେ କି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ-

ସମବସ୍ତୁତା । ଗୁଡ଼ାଏ କାନ୍ଦବା ପରେ ମୋତେ ସେ ଘର ଉଚରକୁ ନେଇଗଲେ ; ପଶାଳ ଖାଇଲି ଏବଂ ମୋର ହେବାକୁ ଥିବା ଭାଇବୋହୁକୁ ଧରିପକାଇଲି । ହାତଶଣ୍ଟି ପଡ଼ିଯାଇଲି ପରେ ତ ଆଉ ଭାଇବୋହୁ ବୋଲି ଛୁଇବି ନାହିଁ । ଏହିଟି ବଲାଙ୍ଗୀରରେ ଜନ୍ମ । ତା'ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ନ ଥାଇ, ଥରେ ତାକୁ ଧରି ବୋହିଂକୁ ଘେନାଥାସିଲି ଯେ ପ୍ରାୟ ଗୁରୁତ୍ୱମା ରଖିଲି । ସେ ଟିକିଏ ବି କାନ୍ଦନଥିଲା । ଏ କାର୍ତ୍ତିକୁ ପଣ୍ଡିତେ ନାପସନ୍ଧ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଥିଲେ, ‘ସେ ତ ତାଙ୍କ ଶାଳୀକୁ ଟିକିଏ ସ୍ଥେହରେ ନେଇଯାଇଥିଲେ, ଶାଳ ଦେଉଛ କାହିଁକି ?’ ପେତେବେଳେ ବି ପିଲାଟି ମୋ କାଖରୁ ତା’ ବୋଇ କାଖକୁ ସିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥାଏ ।

ମୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରୁ ବରଯାଶୀଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘରକୁ ବାହାରିଲି କନ୍ୟାପକ୍ଷର ହୋଇ । ଏହା ଫଳରେ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ବରଯାଶୀଙ୍କର ଯେଉଁ କଳିଗୋଲ ପ୍ରାୟଶଃ ଲାଗେ ତାହା ଆଉ ହେଲନାହିଁ । ବରର ପାଲଙ୍କୀ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଆସିଲାବେଳେ ସାଇର ଦୁଇପଟକ ଘରୁ ମାଇପେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ବାହାରିପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଦଦେଇଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ଅଷ୍ଟମଶାୟ ଅପରାଧ । ଏ ଗାଁରେ ତ୍ରାହୁଣ ତଙ୍କ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ କହିଦେବା ମାତ୍ରେ ଆମ ଉଚରର ଦୁଇ ଗୁରୁଜଣ ଗଣ୍ଯମୁଖୀ ନିଦ ଧରି ବସିଥାନ୍ତି, ପ୍ରହୃଦୀ ଉଚିଲରେ କନ୍ୟାପକ୍ଷରୁ ଅନୁଭବ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦାମ କଣିବେ । ମୁଁ ଦଦେଇଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି : ଏ ଗାଁ ଆମ ଗାଁଠାରୁ ବହୁତ ଉଚରରେ ; ଏଠାରେ ବହୁ ଉଚିଶିଷ୍ଟିତ ବଡ଼ଗୁରିକାରୀ ଅଛନ୍ତି ଓ ବଡ଼ ସମ୍ବୂତ ପଣ୍ଡିତ ଅଛନ୍ତି ; ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଚଂରେଜିରେ ଉଚିଶିଷ୍ଟିତ ଓ ସମ୍ବୂତରେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ । ଚଂରେଜିରେ ଶିଷ୍ଟିତ ବା ବଡ଼ ଗୁରିର ଦଦେଇଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରନଥାନ୍ତା, ସମ୍ବୂତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି ସେ ଖୁସି ହେଲେ ଏବଂ ଆମ ପକ୍ଷଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଆରେ, ଅଳି ତ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇ ତାଙ୍କର ପୁଅ ହୋଇ ଆସିଲି, କୁଁ କୁଁ ଦ୍ଵାରକ କାହିଁକି ?’ ବିଭାଗର ସୁରୁଖୁରେ ହୋଇଗଲା ; ଆମ ଆଳିପଣୀ ସାମଗ୍ରୀରେ ପଣ୍ଡିତେ ତାଙ୍କ କରିଥିବା ସାମଗ୍ରୀ ଆଣି ମିଶାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଗାରେ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ଆଳିପଣୀ କରନ୍ତି । ବରଯାଶୀ ମର୍ମାଦା ମଧ୍ୟ ଉଦାର ଭାବରେ ମୋର ପରମର୍ଶରେ ଦିଆହେଲା ।

ଆମର ବିବାହବାସୀ ବାହୁଡ଼ା ବରକନ୍ୟା ଆଣି ପରକୁ ଫେରିବାର କଥା । ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଛୁଟି ପୁରୀଯାଉଥିବାରୁ ସେ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଉଚରରେ ପାରଲାଖେମଣ୍ଟି ଗୁଣ୍ଯିବେ, ଚରିତ ସନ ଆମ ଗାଁକୁ ପଠାଇବାକୁ ଅସୁବିଧା ହେବ । ଏହି କାରଣରେ ଦଦେଇ ରାଜି ହେଲେ, ବର ଅଣିଥାରେ ପ୍ରଥମ ତିନି ଦିନ ବନ୍ଦେଇ ହୋଇ ପାରଲାରେ ସାତମଙ୍ଗଳା ଦଢ଼ାଇବ । ମୋ ଭାଇର ବି ମନ ଥାଏ, ପାରଲାଖେମଣ୍ଟି ଟିକିଏ ଦେଖି ଆସିବାକୁ । ତହିଁ ଅରଦିନ ଆମେ ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ଗାଁକୁ ଫେରିଆସିଲୁଁ । ଦଦେଇଙ୍କର ସେ ଗାଁରେ ଦିନକ ଉଚରରେ ‘ରଙ୍ଗୀ ବୁଢ଼ା’ ନାମକରଣ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ବାହୁଡ଼ା ବରକନ୍ୟା ଆଣିଲ ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଠେଇ ଓ ବଡ଼ ଭାଉଜ ହେବିକା ଫୁଣ୍ଟିବାରେ ଦଦେଇ ‘ହୁଁ’ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ପାଟି କଲେ ଯେ, ମାଇପି ଦଳ ଏକାବେଳକେ ଚୁପ ହୋଇଗଲେ ।

ଲ' ପଡ଼ା :

ଦୂର ଶୁଣିଦିନ ପରେ କଟକ ଫେରିଲି ; ବେଣି ଡେର କଲେ ଟିରୁସନ୍ ପିଲଙ୍କର ଅସୁରିଧା । କଟକର ଜଣେନିଶେ ଅଭିଭବକ ଟିରୁସନ୍ମାଣ୍ଟ୍ କେଉଁଦିନ ଆସୁଛନ୍ତି ନ ଆସୁଛନ୍ତି ଟିପିକର ରଖିଥାନ୍ତି ; ତିନି ଶୁଣିଦିନ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେଲେ ବି ସେତକର ମନୁଷ୍ୟ ହିବାକ କରି କାଟି ରଖନ୍ତି । ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସେମିତି ଜାଗା ଟିରୁଟର ଜୀବନରେ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଅଭିଭବକ-ମାନେ ମୋ ଜିମା ପିଲଙ୍କୁ ପୁଣିଦେଇ ନିଷ୍ଠିନ୍ତି ଆନ୍ତି । ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧରେ ମୁଁ କାମ କରୁଥାଏ, ଦେହ ଖରପ ହେଲେ ବି ପଡ଼ିଆ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୋ ତଳ ଭାଇ ଗୋଟିଏ ଟିରୁସନ ଧରି ବକ୍ଷିବନାରରେ ରହି ଫାର୍ମ୍ବ ରଥରେ ନାମ ଲେଖାଇଲା । ସାନ୍ତ୍ରାଜ ପାଠକୁ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଯାଇ ଗାଁରେ ରହିଲା । ତାର ମନ ସେ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ କରନ୍ତା । ମୋର ଏଥରେ ମନ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମୁଲରୁ ଆଜି ପର୍ମିନ୍ତ ତାକୁ ମୁଁ ଆକଟ କରିପାରେ ନାହିଁ କି ତାର ସ୍ତେରାଶୁରକୁ ରେକିପାରେ ନାହିଁ । ଦୋକାନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଗାଁରେ ରହି ଶୁଷ୍କବାସ କରିବ । ତା' ପଞ୍ଚରୁ ଭଲ ; ଅନୁତଃ ଭାତ ରନ୍ଧ ତ ଖାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ମୋ ଭାର୍ତ୍ତା ଓ ତା ବୋରି ରହିଲେ ସେ କାମକୁ, କାମରେ ହେଲା ହେଲେ ହାତ ଚଳିବାର ବି ଶୁଣାଯାଇଛୁ । ମୁଁ ଭାର୍ତ୍ତାକୁ ଦୁଷ୍କାଷତର ମାସକ ଭିତରେ ଶୁଣାଇଦେଇଥିଲି, ‘ସବୁ କହିବୁ, ଶୁଣିବି ; କିନ୍ତୁ ମୋ ଭାଇଙ୍କ ବରୁଜରେ ମୋ ଆଗରେ ଫେରିଦ ହେବୁ ନାହିଁ, ଏଇ କଥାଟାକୁ ସେ ଏବେ ବାରମ୍ବାର ଶୁଣାଇଛୁ ; ଏହାର ଯାହା ଉତ୍ତିର ତାକୁ ତୁଳ୍ଳ କରିଦେବା ଦୋଷରେ ସେ କହିଥାମ ତୁଳ୍ବବା ଯାଏ ଶୁଣାଇଥିବ ।

ମୁଁ କଟକରେ ହୋଇଗଲି ଏକୁଟିଆ । ଖୋଜିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁ କରୁ ମିଳିଗଲି ଗୋଟିଏ ବଖର ; ୩ ଜଗନ୍ନାଥ ପିପାଠୀଙ୍କ କୋଠିର ବାହାର ଘରଟା, ଭିତରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଛିନ୍ନ । ତିନୋଟି ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଭଡ଼ା ଶୁଭିଲେ । ମୁଁ ତ ବିରୁଥାଏ ଭାରି ଶ୍ଵେତ, ମଙ୍ଗିଗଲି । ପ୍ରାଇମୟ ଷ୍ଣେଭୁଟିଏ କିଣାହେଲା, ଥାଳୀ ଗିନା ଅଣିଥାଏ, ଅଜଣ୍ଠା ଧୋଇବାକୁ ମାସିକ ଦୁଇଟଙ୍କାରେ ନିମ୍ନକ୍ତ ହେଲା ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ୀ, ଯାହାକୁ କହନ୍ତି ବୁଢ଼ୀ, ମୋତାରୁ ଡେଙ୍ଗୋ । ନିଜର ସମସ୍ତଙ୍କ ଖାଇଯାର ମୋତେ ଆମମଣ କରିବାକୁ ଥାର୍ପିଟ୍ ବୋଲି ହପ୍ରାକରେ ଜାଣିଗଲି । ଏହି ପୃଷ୍ଠାଭୂମିରେ ଗୁଲିଲା ଅଜ୍ଞନପଣ୍ଠା ପର୍ବ ।

ମୁଁ ଫୋର୍ଥୀରଥରେ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଗଲିବେଳେ ଯାଇକଲଟା ଭାଇ ହାତକୁ ଶୁଳିଗଲା । ତାକୁ ଆଉ ଲୋଡ଼ିଲିନାହିଁ । ସେ ଦିଶୁରିଥର ଯାଚିଲା, ମନରେ କୋଉଁ କୋଣରେ ଟିକିଏ ଅନିଛୁ ଥବ ବୋଲି ସମେହକରି ଶେଷଥର ଯେଉଁ ସ୍ଵରରେ ନାହିଁ କଲି ସେତିକରେ ସେ ତୁମ୍ଭା । ସକାଳୁ ଗାଧୋଇଯାର ଘରୁ ବା ବାହାରୁ କିଛି ପାଇ, ଶୁଳେ ପଦମ୍ବାଦା ଶଙ୍କରାଶୁର୍ପିଙ୍କ ଗତିରେ ବା ତହିଁରୁ ଟିକିଏ ଦ୍ରୁତତରଭାବେ । ଆଗରେ ହାବୁବେ ପଡ଼ିଲେ ଆଜନ-ଅନ୍ଧାପକ ୩ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଶୁର୍ପି ମଟରର ଦୁଆର ମେଲଇ ବକ୍ଷିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଯାହାଙ୍କ ପାଖେ ସୁତ୍ର ଖଟେନାହିଁ । ବୁମ ସୁତ୍ରକୁ କାଟିଦେବାକୁ

ପ୍ରତିଯୁକ୍ତ ତାଙ୍କର ଜିଭ ଅଗରେ ଥାଏ । ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରସରରେ ସେ ସବୁକଥାରେ ମନେଇଦିଅନ୍ତି । ସେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏ ସଂ-ହୃସ୍ତ ଯୁଗରେ କାହାର ଆସିବ ?

ପଦ୍ମାଷାର ବୁଟିନ୍ ଏପରି ବକା ହୋଇଥାଏ ଯେ, ପାଇପରେ ଗୋଡ଼ ଖୋଲ କ୍ଳାସରେ ପଣିଲୁ ବେଳକୁ ଯୁଗେଣବାବୁ ହାଜିର ପକାଇ ବକ୍ତୁତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିବେ । ଦିନେ ଦିନେ ସେଇଠାରେ ବକ୍ତୁତା ବନ୍ଦକର ହାଜିର ମେଲଙ୍କବେ ; ଦିନେ ଏଇପରି ହାଜିର ପକାଉ ପକାଉ କହିଲେ, ‘ତୁମେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ଉପସ୍ଥାନ ପକାଇଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।’ ମୁଁ ଭେଜାଲ ବିନମୟରେ ଉଭର ଦେଲି, ମୋତେ ସେଇଟା ଆଣିବାଦ ପରି ହୁଅନ୍ତା ।

ଯୁଗେଣବାବୁ ହାଜିର ଖାତା ସଜାନ୍ତି ଥୋଇ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ି ଆରମ୍ଭକଲେ, ‘ହଁ, ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଆମେ ଯାହା ଆଣିବାଦ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲୁଁ ତାହା ଅଭିଶାପ ହୋଇପାରେ । ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆମ ଲେଟ୍ ଲିଟିଫ୍ (ସଦାବିଳମ୍ବ) ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ । ସେ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ନ ଥାଇ ଯୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ପକାଇଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ । ଧର, ସେ ବାଟରେ ଜଣେ ଯୁଦ୍ଧାର ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କର ସଂସ ଯୁଦ୍ଧ ନେଇଗଲେ, ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜଣିଲୁ ଦେଲେ । ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଜଣାପଡ଼ିଲୁ ଭଦ୍ରଲୋକ ଆମର ଏ କ୍ଳାସରେ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାନିରଜ ଥିଲେ । ମିଥ୍ୟା ଜଣିଲୁ ଦେବାରେ କେଉଁ ଦପା ଲାଗିବ, ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ।’

ଏତକ କହିଲୁ ବେଳକୁ କ୍ଳାସରେ ଯୋର ହାସ୍ୟର ଘୋଲ ହେଲା । ଲ' କ୍ଳାସରେ କେହି ବିଦ୍ୟାନିରଜ ରହିବା ବି ସାମାନ୍ୟ ବିଦ୍ୟୁ ପୂର କାରଣ ନୁହେଁ । ସେଇ ହସ ଭିତରେ ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, ‘ସାର୍ ! ଆପଣ ଯେଉଁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧନା (Contingency) ବୁଝିକର ଉତ୍ତାପନ କଲେ ସେ ସବୁଜୁଡ଼ିକ ଅବାସ୍ତବ ଏବଂ ଅରମ୍ଭ ମଧ୍ୟ ।’

ସେ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ, ‘ଏହାର ଆଲୋଚନା ଲ’ କ୍ଳାସରେ ଅବାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ ।’

ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ଯୁଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ମୁଁ ବିପର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଯୋର ଅରମ୍ଭବ । ପାଞ୍ଜଳିଙ୍କ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲେ କଣ୍ଠ ହେବ, ମୁଁ କହିପାରୁନାହିଁ । ଅନୁଭବ ଏତକି ନିଃସ୍ମୟନ୍ତରେ କହିପାରେ ଯେ, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ସମକଳ ନ ହୋଇପାରିଲା ବେଳକୁ ଜାବନରେ ନଥିବ । ତେଣୁ ମୁଁ ଜଣିଲୁ ଦେବା ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠନାହିଁ । ମୋର ଶବ ସେ ପ୍ରାନରେ ଯନାକୁ ହେବାପ୍ରାଣେ ଆପଣ ମିଛରେ ହାଜିର ପକାଇବା ଧରାପଡ଼ିବ ।’

‘ଓ, ତେବେ ତୁମେ ମୋତେ ୧୫୭ ଧାରରେ ପକାଇବ ! କିନ୍ତୁ ବୁଝି ଥିଲେ ଏଥରୁ ଉତ୍ସୁରିବା କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ।’

ମର୍ରିରେ ମର୍ରିରେ ଏଇପରି ସମସ୍ୟାମାନ ଇଠାଇ ସେ ଆମର ବିଷଟ୍ ମନକୁ ତାଙ୍କ ଆଢ଼କୁ ଟାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ।

ତୃପ୍ତୟ ପରିଅଢ଼ିବା ବି ତାଙ୍କର । ହାଜିର ପକାଇବାର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ମୁଁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଠିଆହିଁ । ସେ କହନ୍ତି, ‘ତୁମକୁ ମୁଁ ସଦାବିଳମ୍ବ ବୋଲି କହୁଥିଲି ।

ସେଥରେ ଗୋଟିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରସ୍ତୁତି—ତୁମେ ଆସିବାରେ ବିଳମ୍ବ କର କିନ୍ତୁ ଯିବାରେ ଖୁବ୍ ଷିପି ।' ମୁଁ କେପିଦ୍ୱାରା ଦିଏ ଯେ, ମୋତେ ୩ ମାରଳରୁ ବେଶୀ ବୁଲିକରି ଯିବାକୁ ହେବ ।

ମୁଁ ବୁଲି ବୁଲି ଆସି ଚୌଧୁରୀବଜାରରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସାଇକଲବାଲ ସାଙ୍ଗ-ମାନେ ଆସି ମିଶନ୍ତି । ଚୌଧୁରୀବଜାର ମାର୍କେଟରୁ ଦେଡ଼ ପଇସାର ଅରୁଆଗୁଡ଼ିଲ, ଅଧଳଟିକର ଡାଲି ଏବଂ ପାଏ ମାନ୍ଦର (ଦାମ ଅଣେ) ଧରି ମୁଁ ବସାକୁ ଫେରେ । ମୋ କାମରୁଣୀ ଷ୍ଟୋରରେ କିବସିନା ଉଣିକରିଦେଇଥାଏ, ହଲଦୀ ଟିକିଏ ବାଟି ମୋର ଅଣି ପଡ଼ିବା ଜାଗାରେ ଥୋଇଦେଇଥାଏ ଓ ମୋର ଉତ୍ତିରଦିଗର ପଡ଼ିଣା ୩ ଶୌରିବାବୁଙ୍କ କୁଆରୁ ପାଣି ବାଲଟିଏ ଅଣି ରଖିଦେଇଥାଏ । ମୁଁ ଦୁଆର ଫିଟାଇବାର ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ ଭିତରେ ଷ୍ଟୋର ସୁ ସୁ କରେ । ବୁଲି ଡାଲି ଧୋଇବାକୁ ମନ ହେଲେ ଧୋଇ ପକାଇଦିଏ ଏବଂ ମାଛରୁଡ଼ିକ ବି ପକାଇଦିଏ । ନିଆଁ ଓ ହଲଦୀ ଖାଦ୍ୟମାନଗୀର ଦୋଷ ଦୂରକରିଦିଅନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ପରିବା ପଇସେ ଦି'ପଇସାର ବି କଣିକର ରଖିଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ସେଇଥରୁ ପଇସା ନିଏ, ମୁଁ ବି ନିଏ, ସରିବା ପୁଣ୍ଡରୁ ଆଉ କୁଆଡ଼ୁ ପଇସା ନ ଆସିଲେ ଉଧାର ପାଇଁ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ି ।

ମୋର ମାସକୁ ୫୫ ଟଙ୍କା ଟିରସନରୁ ଆୟ । ଘରକୁ ପଠାଏ ଦଣଟଙ୍କା । ମୋ ଚଳିଭାଇ କୃତିତ୍ର କିଛି ନିଏ । ଗାଟି ଟଙ୍କା ହେଲେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷର ମାସକର ଖୁବାକି ଭିତ୍ତିଥାଏ । ସୁଲ ପିଲୁ ବା ଦରିଦ୍ର ଗୁହୁଷ୍ଟ ଓ ଭିଖାସ ମାଗିଲେ ଦିଆଯାଏ । ପଇସା ନିଅଣ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ କି ବଲେନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ୀକୁ ଏ ଛଙ୍ଗ ଏକାବେଳକେ ବିଷ । ସେ ବାରମ୍ବାର ପୁଣ୍ଡରେ, 'ବାବୁ, ମୁଁ ଯଦି ଏଥରୁ ଆଠଣା ଟଙ୍କେ ନେଇସିବ ତେବେ ତ ଜାଣିପାରିବ ନାହିଁ । ହିସାବ ଲେଖିକରି ରଖ ଯେ ମନରେ ସନ୍ତୋଷ ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ପଦକେ ଉତ୍ତିର ଦିଏ, ର' ଗୁରୁଣୀ ନୁହଁ ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣିଛି । ସେ ପୁଣ୍ଡରେ, କେମିତି ? ମୁଁ କହେ ମୋତେ ମଣିଷର ଆଖିରୁ ସବୁ ଜଣାପଡ଼େ । ବୁଢ଼ୀର ଏ କଥାରେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ । ସେ କାହାକୁ କମିତି କହିବାର ଶଣିଛି, 'ଆମେ ବୋପାଲେ ! ପଇସାଟିଏ ନେଇଗଲେ ବାବୁ ଆଖିରୁ ଜାଣି-ପାରିବ ।'

ବହୁଲେଖା ଆରମ୍ଭ :

ସ୍ଵା ଭିତରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କାମ ଜୁଟିଥାଏ । ୩ ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ଶିକ୍ଷକତା ଛୁଡ଼ି ପାରଷ୍ଟ ପ୍ରେସ୍ ପ୍ଲାପନ କରି, ସାହିତ୍ୟରୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଷବରେ ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । 'ଆନନ୍ଦ ଲହୁଷ ଉପନ୍ୟାସମାଲା' ନାମରେ ସେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରେଟ ଉପନ୍ୟାସ ମାସକୁ ମାସ ବାହାର କରୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବାହାରିଥାଏ । ମୋର ମନ ହେଲ ମୁଁ ଖଣ୍ଡ ଲେଖନ୍ତି ।

ଦିପ୍ତେ କାଗଜ ଆଣି ଲମ୍ବ ବାଗରେ ଚଢ଼ି କରି କାଟିଲି, ଖଣ୍ଡେ ଟ୍ୟାଗ ଆଣି ଫୋଡ଼ିଲି । ଏଣେ ସ୍ନେହ ତା' କାମ କରୁଥାଏ । ୩୯ ମିନିଟରେ ମୋର ଅଙ୍ଗନଘଣା ଚାଲିରୁ ଉଠିବାର କଥା । ୩୯ ଖଣ୍ଡ କାଗଜ ଲେଖିଦେଇ ଠିକ୍ ଓ ମିନିଟ୍ ବେଳକୁ ଡେକ୍ଚିର ପୋଡ଼ିଣି ରହିଥାଇ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ପାଣି ମରିନାହିଁ, ଗୁରୁଳ ଭାତରେ ପାଇନଥାଏ । ମାଛରୁଡ଼ିକ ମଥାନ୍ତିର, ସିରିବା ନ ସିରିବା ଦେଖୁଛି କିଏ । ଉଙ୍କୀରେ ସବୁ ଗୋଲିଆ ଗୋଲି କରି ମାଛ କଣ୍ଠା ଫୋପାଡ଼ି ସବୁତକ ଖାଇଦେଲି ଏବଂ ଉଚତରରେ ଦୁଆର କିଳି ଟିଉସନକୁ ବାହାରି-ପଡ଼ିଲି । ବାହାରାଦରେ ଟିଉସନ, ମାତ୍ର ୧୦ ମିନିଟ୍ ଥାଏ ।

ଟିଉସନ ସରିଲା ପରେ ବାଲକୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି, ଗୁର ପାଞ୍ଚପୁଷ୍ଟା ପଡ଼ିଛି, ସେ କହିଲେ, ‘ଆଉ, ଭାଷା ବେଶ୍ ଭଲ ହୋଇଛି, ଗପଟା କହ । ସେତେବେଳେ ଉପସଂହାର ଯେମିନି ଦେବ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧିଲି, କହିଦେଲି । ସେ ସମ୍ମୁଖ ହେଲେ, ଆନନ୍ଦ-ଲହୁରେ ଉପନ୍ୟାସମାଲାର ଚର୍ଚି ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଏହା ଛୁପାହେବାର ରାଏ ଶୁଣାଇଦେଲେ । ଖଣ୍ଡିଏ ବହୁ ଲେଖିଲେ ପର୍ଯୁଣଟଙ୍କା ମିଳୁଥାଏ । ମୋର ସେବନ ବା ତା'ଆରଦିନ ୧୦ ଟଙ୍କା ପଠାଇବାର କଥା । ଭାଇ ତିତି ଦେଇଥାଏ । ମାଗିବାରେ ସେ ତାଙ୍କ ମେନେଜର ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ଆଦେଶ ଦେଲେ ମୋତେ ୧୦ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ । ଗୋପୀବାବୁ ମୋଠାରୁ କାଗଜ ତାଢ଼ାଟା ନେଲେ । ପଦି ଲେଉଟାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ୭ମ ପୁଷ୍ଟା ପରେ ଖାଲି କାଗଜ । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପୁରା ନ କଲେ ଟଙ୍କା ଦିଆ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦେଲେ । ଦେଖ ମୋର ପ୍ରତିଷ୍ଠିସ୍ଥା ! ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାଲକୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲି, ‘ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବାର ଅଧିକାର କ'ଣ ଆପଣଙ୍କ ମେନେଜରଙ୍କର ଅଛି ?’ ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ଉକରାହେଲ, ୭ପୁଷ୍ଟା ପରେ ଆଉ କିଛି ଲେଖା ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଗୋପୀବାବୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ଉତ୍ସମ୍ପର୍କରୁ ଶୁଣି ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ଗୋପୀ ! ତୁମକୁ ନ ମୁଁ କହିଲି ଦଶଟଙ୍କା ଦେଇଦିଅ ବୋଲି, ତୁମେ ଏତେ ଜେବା କରୁଥିଲ କାହିଁକି ?’ ମୋତେ ଟଙ୍କା ମିଳିଲା, ଆସିଲାବେଳେ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଆମର ଉପନ୍ୟାସ ବାହାରିବା ତେର ହୋଇଗଲାଣି, ଆପଣ ୩୪ ଦିନରେ ଅନୁତଃ ଗୋଟିଏ ଫର୍ମ ଦେବେ ।’ ମୁଁ ପାଞ୍ଚଦିନରେ ଦୁଇଫରୀର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଦେଲି ଏବଂ ୧୫ ଦିନରେ ସବୁ । ମୁଁ ପ୍ରଥମରେ କହିଥିବା ଉପସଂହାର ସଙ୍ଗେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଉପସଂହାର ମେଲଖାଇଲ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାଲକୃଷ୍ଣବାବୁ କହିଲେ, ‘ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, କହିବାଠାରୁ ଭଲ ହେଲା ।’ ବହୁଟି ଜନ୍ମାମା ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ବାଲକୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହିପରି ଜାତହୋଇଥିବା ସଦ୍ବ୍ୟବ ତାଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଲା । ସ୍ଥାପରେ ସେ ମୋର ଆଉ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବହୁ ‘ବିବାହ ରହସ୍ୟ’ ଓ ‘ହତଭାଗ୍ୟ’ ମଧ୍ୟ ଛୁପିଲେ ।

୧୯୯୫ର ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଆଜନ ଜ୍ଞାସରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ଦିନ ୧୯୩୦ର ଫେବୃଆରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ଥାଏ ଭାରି ବଡ଼ାବଡ଼ । ସକାଳୁ ସେତେ ଶୀଘ୍ର

ପାରେ କଲେଜକୁ ପଦୟାପା । ସେଠାରୁ ଫେରିଲେ ଭାତରକା ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବେ ଗୁଲେ । ଲେଖାରେ ବେଶୀ ମନ ଲାଗିଲେ ରକ୍ଷାରେ ଖରଗୁ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଖରଗୁକୁ ଖରଗୁ ବୋଲି ନ ମାନିଲେ ତ ଗଲ । ଏ ମନୋଭାବଟା ମୋ ଦଦେଇଙ୍କ ଦାନ । ସୁଆଦ ଅସୁଆଦ, ଲୁଣି ଅଲଣା, ସିଂହା ଅସିଂହା ବିରୁଦ୍ଧବା ପ୍ରେଟଲୋକଙ୍କ କାମ ବୋଲି ସେ କହନ୍ତା । ଖାଇ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଟିଉସନ ବେଳ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଭରୁ ପଞ୍ଚାୟରେ ମୋ ଟିଉସନର ବେଳ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ଲାନରେ ବଦଳୁଥାଏ । ଲମ୍ବା ଛୁଟି ଓ ଶନିବାର ରବିବାରରେ ଟିଉସନ ଦି' ପହରେ ହୃଦୟ ପ୍ରଫେସର ମୋହିମାବାବୁଙ୍କ ଘରେ । ମୋହିମାବାବୁ ତ ହାତେ ମାପି ଗୁଣଶୈଳେ ଗୁଲିଲ ବାଲ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଲଣକ ଚଉଆଖିଆ ଓ ସୁଗୁହୁଣୀ । ପିତାଙ୍କ ଅସନ୍ନୋଷରେ ମୋହିମାବାବୁଙ୍କ ପରିବାରଟି ଲାଭିଗଲ । ଏ ଅସନ୍ନୋଷର କାରଣ, ମୋହିମା ବାବୁଙ୍କର ବଜାଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଗରେ ବିବାହ । କିନ୍ତୁ ମୋହିମାବାବୁ ଯାହାଙ୍କୁ ବିଭା ହୋଇଥିଲେ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀ-ରହୁ ଅସ୍ଥାନରେ ପଢ଼ିନଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଛୁଇନଥାନ୍ତା ।

ମୋ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହର କାରଣ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଟିଉସନକୁ ଯିବାର କଥା, କଣ୍ଠାକୁ କଣ୍ଠା ସେତିକିବେଳେ ଯାଏ ଏବଂ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାଠାରୁ ସିଂହ ଗୁଡ଼ିବା ପର୍ମନ୍ତ ପାଠର ଚର୍ଚା କରୁଥାଏ । ମୋର ଜେଲ ସିବା ଦିନ ଜାଣିଲି, ତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ଗୁର ଝିଅୟାକଙ୍କର ମୋଠାରେ କେତେ ଶ୍ରୀକା । ମୋର ସେ ଘର ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣର ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ମୋହିମା ବାବୁଙ୍କ ଭଲି ଜଣେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ରୁଷ୍ଟ, କ୍ଷଣେ ରୁଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ମାଳିବାକୁ ଶ୍ରାମଶା ସେନାପତିଙ୍କର ନିରବଜ୍ଞିନ୍ଦ୍ର ସାଧନା । ସ୍ଵାରି ଭିତରେ ମୋର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ । କୁଡ଼ିଏ ଭଲ ଗାଇ ସେ ପାଳିଆନ୍ତି; କୁଡ଼ିଏ କୀର ହୃଦୟ । ହୃଦ୍ରାକେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସେ ଘରେ ଲେଉଁକିନ୍, ରସଗୋଲା ଓ ସଦେଶ କରନ୍ତି । ପ୍ରତିଥର ମୋ ଟେଲୁ ଉପରକୁ ଆଳିଆଏ ଲେଖାଏଁ ଆସିଯାଏ । ବସାରୁ ଯେତେ ଖାଇକରି ଯାକଥିଲେ ହେଁ, ଅଧ୍ୟେର ଦଶଛଟାଙ୍କି ମିଠା ମୋ ପେଟରେ ସଜ୍ଜନରେ ଥାନ ପାଇଯାନ୍ତି ।

ଦି'ପହର ଟିଉସନ ପ୍ରରେ ସନ୍ଧା ଡଟା ପର୍ମନ୍ତ, ସମୟଟା ଶ୍ୟାମବାବୁ କବିରଜ, ପଣ୍ଡିତ ଆକୁଳ ମିଶ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଗରବଡ୍ଟୁ ଓ ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରେସରେ କଟିଯାଏ । ଡଟା ଠାରୁ ଡଟା ଭିତରେ ଧୁଇଟା ଟିଉସନ ଯାର ଘରକୁ ଫେରିଲୋବେଳକୁ ଦିନେ ଦିନେ ଘୋକ ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଖି ବୁଜିହୋଇଯାଉଥାଏ ।

‘ଜୟାଆ ମା’ ସରିଲୁ ପରେ ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ଟଳୁଷ୍ଟୁପୁଙ୍କର ‘କୁରୁ ସନାଟା’ (Kruescer Sannata) ବହୁ ଖଣ୍ଡ ଦେଲେ, ତା’ର ଅବଳମ୍ବନରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାକୁ । ବହୁର ନାମ ବଦଳାଇ ମୁଁ ‘ବିବାହ ରହସ୍ୟ’ କରିଦେଲି ଏବଂ ମୂଳ ପୁସ୍ତକର ଭାଷା ନ ରଖି, ଭାବ ରଖି ଲେଖିଗଲି । ଟଳୁଷ୍ଟୁ ଲେଖିଥିଲେ ରୁହିଆର ପରିବେଶରେ, ମୋ ବହୁର ମୂଳପତ୍ରନ ହେଲା ଆମ ଦେଶର ସେ କୌଣସି ‘ଆଧୁନିକ’ ପରିବାର । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମତ ହେଲା । ଏହା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସାରିଲ ପରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ବରଦ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ମୋର ଗତି ବଦଳିଯାଉଥାଏ ।

ଜାନକୀନାଥ ବୋଷ :

ବହୁ ଲେଖା ସଙ୍ଗେ ଉନ୍ନାଳୁଛି ପାଠ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରହ ଅଷ୍ଟଣ୍ଡ ଥାଏ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ମୁଁ ଉନ୍ନାଳୁଛି କରିବ ବୋଲି ଆକାଶା ବିବତ୍ତୁ ଥାଏ । ମୁଁ ଯେଉଁ ପରେ ଆଏ, ତା'ର ବାପଟେ ଶୌରିବାରୁ ଓ ବିଧୁବାବୁଙ୍କ ପର ଓ ତାହାଣ ପଟେ ବି ଗୋଟିଏ ଘର (କୃତ୍ତିବାସ ବାବୁଙ୍କର) ଛାଡ଼ି ବରବାବୁଙ୍କର ଘର । ଶୌରିବାବୁଙ୍କ ଉପଦେଶରେ ମୁଁ ଦି'ପହରେ ବେଳ କରି, ମଝିରେ ମରିରେ ସାକ୍ଷିଟ କୋଟ୍ଟର ଜବାବ ସୁଆଳ ଶୁଣିବାକୁ ଯାଏ । ମିଷ୍ଟର ଦାସ, ଜାନଙ୍ଗନାଥ ବୋଷ, ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଦରି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଶାଷ୍ଟଣ ଚୁକିର ପରଚମ୍ପ ପାଇବାରୁ ନିଜର ଚୁକି ମାଜି ହେଉଥାଏ ଓ ସନ୍କଟ କୋଟକୁ ଆସୁଥିବା ଲାଗେଇ ଜନ୍ମମାନେ କିପରି ପଟାପଟ କାମ ଭୁଟାଉଥାନ୍ତି ଦେଖି ମନରେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ଖାଦିର ଆସୁଥାଏ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତରେ ମିଷ୍ଟର ଦାସଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନିଥିଲି ଜାନଙ୍ଗନାବାବୁଙ୍କ । ମୁଁ ଯେଉଁ ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ସୁପାରିସୁ କରେ ତାଙ୍କୁ ସେ ସାହାୟ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ଥରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ କହିଥିଲେ, କିଛି ସାହାୟ୍ୟ ନେବାକୁ । ମୁଁ ଟିରୁସନରେ ଚକ୍ରଛୁଟି, ମୋର ସାହାୟ୍ୟ ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରେ ମାସକ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ସାନ ପୁଅଙ୍କୁ ଟିରୁସନ କରିବାକୁ ଦେଲେ । ପୂର୍ବ ଟିରୁଟର ପାଇସଥିଲେ ପନ୍ଧର ଟଙ୍କା । ପ୍ରଥମ ମାସ ଶେଷରେ ସେ ମୋତେ ଶୁଣିଟା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ନୋଟ ଗୋଟିଏ ଲଙ୍ଘାଫାରେ ଦେଇଥିଲେ । ବାଟରେ ମୁଁ ତାହା ଗଣି, ବୋଧହୃଦୟ ଭୁଲ କଲେ ବୋଲି, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଫେରିବାକୁ ବଢାଇବାରେ ସେ ମୋତେ କହିଥିଲେ ‘ବାଢାବାଢି କରେନା’, ପରେ ‘ଜାନଙ୍ଗନ ବେଷ୍ଟେର ଏମନ୍ ଭୁଲ ହସ୍ତନା’ । ଶ୍ରୀରାମ ବୋଷ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏଇ ଭାଷା କିଛିଦିନ ପରେ ପ୍ରସ୍ତୋଗ କରିଥିଲେ । ଜାନଙ୍ଗନ ବାବୁଙ୍କର ଏଇ କଥା ଓ ଗମ୍ଭୀର ରୂପ ଦେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ ହୋଇଥିଲି, ସେ ମୋତେ ଭାରି ଶୁଣିବା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଦରତ୍ତ ପିଲ ସାହାୟ୍ୟ ପାଇଁ ଗଲେ ମୋଠାରୁ ଖଣ୍ଡ ଲେଖା ଆଣିବାକୁ ଖୋଲୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଟିକିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବା ସକାଶ ମୁଁ ସାହାୟ୍ୟ-ପ୍ରାର୍ଥୀ ପିଲ ଦି' ଛିନେଟିଙ୍କୁ ଧରି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ରବିବାର ସକାଳେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ ।

ସେ ଦିନ ୧୯ାରେ ତାଙ୍କ ଅପିସକୁ ଆସନ୍ତି । ସକାଳୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ମହାନଦୀ କୁଳକୁ ବୁଲିଯିବା ତାଙ୍କ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କାମ । ସେତକ ସାରି ଓପର ମହିଳରେ ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରେ ରହି ସେ ଆସନ୍ତି ଜଳକୁ । ସନ୍କଟ କୋଟିବେଳେ ରବିବାର ଦିନ ବାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାମ ଲାଗେ । ଗୋଟିଏ ଦିନର କାମ ନିତ୍ୟନୂତନ ପରି ମନେ ରହିଛି । ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରେ ବସି ବୋଲି ମୋତେ ବୟାଇଥାନ୍ତି, ମୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଥିବା ପିଲେ ଦାଣ୍ଡ ବେଅସରେ ବସିଥାନ୍ତି । ‘ପରାଣିକେ ଏନଟୁ ଜେକେ ଦାଓ’ ବୋଲି ସେ କହିବାରେ ଜଣେ ଯାଇ ସେ ବେଳର ବିଶ୍ୱାସ ମୋହରିର ପରାଣି ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକିଅଣିଲା । ଗୋଟିଏ କଣ ଆଇନ ପାଇସ ବିଷୟରେ ଜାନଙ୍ଗନ ବାବୁଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଥାଏ । ସେ ସେଇଥା ଉଠାଇବାରେ ପରାଣୀ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆଜି, ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ କଣ

କହିବ ଯେ ! ଏ କଥାଟା ତ ଏମିତିକୁ ଏମିତି ହେବ । ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ତ ଆମେ ଶିଖିବାର କଥା ।” ଜାନଙ୍ଗବାବୁ କହିଲେ, “ମୋତେ ଏଇମିତି ଦିଶୁଥିଲ ଯେ, ତୋ ଯୋଗୁ ସନ୍ଦେହ ଗଲା ।” ଏହା କହି ଟେବୁଳ ଉପରେ ଥୁଥା ହୋଇଥିବା ଶାଖ ଥାକ ଟଙ୍କାରୁ ଗୋଟିଏ ଥାକ ଉଠାଇ ପରଣିବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼େଇଦେଲେ । ପରଣିବାବୁ ଆନ୍ଦରିକ ଅନିଜ୍ଞାରେ ହାତ-ଯୋଡ଼ି କହିଲେ, “ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ କଣ କହିଲ ଯେ ଟଙ୍କା ନେବି, ଭାବ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ।” ଜାନଙ୍ଗବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ, “ପରମର୍ଶ ଫିସ ନେବାରେ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ମୁଁ ଯାଚନ୍ତୁଥିବା ଟଙ୍କା ନ ନେଲେ ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ।” ପରଣିବାବୁ ଆଞ୍ଜଳୁ ଦେଖାଇ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରି ଗଲେ ।

ତାପରେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଡିକା ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ମାସିକ ଦିନ ଟଙ୍କା-ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଚୁର ହେଲା ; ମୋତେ ପରୁଗଲେ, ‘ତୁମେ କ’ଣ ଖାଲି ଆଇନ୍ କ୍ଲାସ ଆଟେଣ୍ଟ କରୁଛ ନା ଓଳାଲ ହେବ ? ତୁମକୁ ତ ଦିନେ କୋଟି ରୁମ୍ମରେ ଦେଖିଲ ନା କଣ ? ମୁଁ ଓଳାଲ ହେବି ବୋଲି କହିଲା । ମହିରେ ମହିରେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବ ବୋଲି ସାଦର ଅନୁଗ୍ରହ କରି କହିଲେ, ‘କୋଟି କରେଣ୍ଟର ତଙ୍କରଙ୍ଗ ଏଇ ସମୟରୁ ଦେଖିଲେ ଶୁଣିଲେ ଭଲ ହେବ ।’ ଗାରବାବୁ କହିଲେ, ‘ଓଳାଲ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦର୍ଶକଭାବେ ବିଚୂର ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଶୁବ୍ର ଲଭ ହୁଏ ।’

ମଧୁ ବାବୁ :

ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ ହେବାର ତ କାରଣ ଅନେକ । ଅସହ୍ୟୋଗ ଆୟୋଜନ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅନେକ ପରମାଣରେ ଦ୍ଵାରା ହେଉଥିଲ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପକନ୍ତୁ ତାଙ୍କଠାର ଓଡ଼ିଶାର ନେତୃତ୍ବ ନେଇଯାଇଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଚଲେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର କଂଗ୍ରେସବାଲା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଗର୍ବ କରୁଥାନ୍ତି ଓ କଂଗ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ମଧ୍ୟଦା ରହୁନାହିଁ ବୋଲି ଶୁବ୍ରଧ ହେଉଥାନ୍ତି । ଆମ ବିଦ୍ୟାମୁରୁ ଓ ଦୀନାମୁରୁ ସତ୍ୟବାଦିଗୋଟୀ ଓଡ଼ିଆର ମହତ୍ଵ ଫୁଟୋଇ କାବ୍ୟ କବିତା ଲେଖିଥାନ୍ତି । ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି କହିଲାବେଳେ ସ୍ଵତଃ ମନ ଯାଇ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପହଞ୍ଚିଯାଉଥାଏ । ସେତିକିବେଳେ ପୁଣି ଯାଇମନ୍ କମିଶନ୍ ଆଗରେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦାଖଲ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟାବ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବ ଅପ୍ରତ୍ୟେ ଭାବେ ଆମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧ କରୁଥାଏ ।

ଏଇ ସମୟରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ କନିକାର ଟିକାୟୁତ୍ (ଏବେ ରଜା) ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଜାବନା ସଙ୍କଳନ କରିବାକୁ ମୋତେ ପ୍ରସବିତ କଲେ । ଦୁହେଯାକ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲୁଁ, ଦେଖା ମିଳିଲା, କଥା ପଡ଼ିଲା ; ମୋରୀଟାଙ୍କ ଲଞ୍ଜକୁ ପ୍ରଣଂସା କରି ଟିକାୟୁତ୍ ପୁତ୍ରାଏ କହିଲେ । ଆଦେଶ ମିଳିଲା, ତାଙ୍କର ସୁବିଧା ଦେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବ ଓ ତାଙ୍କ ଜାବନା

ଘଟଣାବଳୀ ସପ୍ରହି କରିବ । ତଦନୁସାରେ ମୁଁ ତିନି ଗୁରୁଥର ଗଲି, କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ କିନ୍ତୁ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ସେତେବେଳକୁ ଅଣୀବର୍ଷ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ପ୍ରମୁଖ ଯେଉଁମାନେ କି ୧୫ ବର୍ଷ ତଳେ ତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଏତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଆଡ଼ିଛିଦେଇଥିବାରୁ, ମଧୁବାବୁଙ୍କ ମନ ଅତି ତକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ବାର୍ତ୍ତକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏ ତିନ୍ତିତା ପେଟରେ ରଖିବାର ଶକ୍ତି ସେ ହରାଇ-ଆନ୍ତି, ତେଣୁ ପୂର୍ବ ଅନୁଗତ ଜଣକର ନାମ ମନେପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି କେବଳ ଗାଳି । ଆହୁର ଅସହ୍ୟ କଥା ଯେ, ଏଇ ଗାଳି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ତ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତୁଡ଼ି ବଜଳା ଭାଷା ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ଦିନ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପରିଚିତ, ଆପଣ ବଜଳା କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି । ଏହାର ସେ ସନ୍ନ୍ୟସନନ୍ତକ ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ, ବହୁକାଳ ବଜଳାରେ ରହି-ଯିବାରୁ ତାଙ୍କର ବଜଳା କହିବା ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଛି । ସେ ରହିଥିଲେ ପ୍ରାୟ ୪୫ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମାତ୍ର ୧୦୧୭ ବର୍ଷ କଲିକତାରେ । ୧୦୧୯ ବର୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ ୪୫ ବର୍ଷ କଟକରେ ରହି ବଦଳିନପାରିବା ମୋତେ କେମିତି କେମିତି ଲାଗିଲ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାର ମାତ୍ର ୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଆମ ଗାଁର ଆନନ୍ଦ ଶୀଳ ବୋଲି ଜଣେ ଲୋକ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ହେଉ ବଜଳାରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ବାକ୍ୟ କହିଦେବାରୁ ମୁଁ ତାକୁ ଖୁଣିଥିଲି । ସେ ଦୋଷ ମାତ୍ର ମାତ୍ର ୫ ଦିନ ହେଲା ଆସିଛି, ତେଣୁ ବଜଳା ବାହାରିପଡ଼ିଲ । ଦି'ଗୁର ମାସ ପରେ କଥା ସେ ଆଉ ରହିବ ?” ସେ କଥା ମନେପଡ଼ିଗଲ । କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ନ କହି ଗୁଲି ଆସିଲି । ଓଡ଼ିଆ କାତିର ସଂପ୍ରଥମ ନେତାଙ୍କର ଏ ଯାମାନ୍ୟ ଅହଙ୍କାରନନ୍ତ ଦୁଃଖତା ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ମନକୁ ବୁଝାଇଦେଲି ।

ଆଉ ହୃଦ୍ୟକ ପରେ କିନ୍ତୁ ଆଉ ସହ ହେଲା ନାହିଁ, ମୋ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିହୋଇଗଲ । ଟିକାମୟୁକ୍ତ ଦୂର ଗୁରିବାର ଅନୁରୋଧ କରିବା ସବୁ ଆଉ ମଧୁବାବୁଙ୍କ କୋଠିଆଡ଼କୁ ମୋହି ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଦିନ କଥା ଆରମ୍ଭ କରୁ କରୁ ସେ ଆମ ପୁରୁଷର ଓଡ଼ିଆ ସୁବକଙ୍କ ଯଦୁଛା ଗାଳିଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ—ସେଇ ବଜଳା ଭାଷାରେ । ଜଣେ ବଜାଳୀ ବା କେବାବଜାଳୀ ଏହା କହିଥିଲେ ହୃଦେଶ ସହିପାରିଥାନ୍ତ ବା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା କଟାକଟି କରିଥାନ୍ତ । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଏ କଥା ଶୁଣି ମୋର ସେକାଳର ଦୁର୍ଜୟ ମନ ତାତିଗଲ । ମୁଁ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲ, “ନିଜର ପୁଅ ନାହିଁ ଯାହାର ଏତେ ଘୁଣା ତା’ଠାରୁ ଦେଶ କିଛି ଆଶା କରନପାରେ । ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ଆଉ ଆସିବ ନାହିଁ ।” ଶୁଣ, ଶୁଣ, ଆସ ବୋଲି ସେ ତାକିଲେ, ଦି' ଗୁରିପାଦ ମୋ ଆଡ଼େ ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ; କହିଲେ, “ମୁଁ ଏଇଆ ଗୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ କୋକାଙ୍କର ଏଇ ତେଜ ମୋର ଦରକାର ।” ସେତେବେଳେ କିନ୍ତୁ ଘୁକୁ ମୁଁ ଓକିଲାଟି ଗୁଲ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇଦେଲି ।

ଏହାର ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟିଲ ଯାହା ଯୋରୁଁ ମଧ୍ୟବାହୁକୁ ଶୁଦ୍ଧିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓକିଲାଟି କରିବାର ଅଭିନାଶ ବି ଏକାବେଳେକେ ଉଭେଇଗଲା । ଏ ଘଟଣାଟିର ମୂଳ ପୁଷ୍ଟ ବର୍ଷରେ, .ମୁଁ ଝର୍ଥ ବାଷିକ ଶ୍ରେଣୀରେ, କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ଥିଲାବେଳେ । ଦିନେ ସନ୍ଧାବେଳେ ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ଦୁଇନଶ ଶୁଦ୍ଧ, ଦିଶାୟ ବାଷିକର, ସୁର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ, ରେଳ ସଡ଼କର ପୁଷ୍ଟ ପଟେ ଥିବା ବେଶ୍ୟା ସାକର ସାମନା ଶାଢ଼ୀ ଉପରେ ଜଣେ ମୁବତ୍ତା ତାଙ୍କୁ ଆମୁଲ କହିଲା, ‘ମୁଁ କୁଳର ଝିଅ, ଶାଶ୍ଵତ୍ୟାଙ୍ଗେ କଳି କର ମୋ ମା’ ପାଖକୁ ପଳାଉଥିଲା । ଏ ଘରର ବୃଦ୍ଧାବୁଢ଼ୀ ମୋତେ ନବରଦ୍ଧି ଅଟକାଇ ବେଶ୍ୟା କରିବାକୁ ବପିଛନ୍ତି, ତୁମେ ଦୁହେଁ ମୋର ଧର୍ମ ଭାଇ, ମୋତେ ଉଭାର କର ।’

ଏ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଚିତ୍ତିଗଲି । ବୁଲି ଯିବା ନାଁରେ ବେଶ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଛି ବୋଲି କହିଲି । ଶେଷରେ, ଧମକାଇଲି, ପାଠି ବନ୍ଦ କର ଆପଣା ରୁମକୁ ନ ଯାଇ ଆଉ ପଦେ କହିଲେ, କ’ଣ ହେବ ଦେଖିବ ।’ ସେମାନେ ଦବିନୟାଇ କଥାକୁ ଯେପରି ଦୋହରାଇଲେ ସେଥିରେ ମୋ ପାଠି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ସତ କହିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ମୁଁ ଦୁଇଟା ଟଙ୍କା ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲି, ତୁମେ ଦୁହେଁଯାକ ଯାଆ । ବୃଦ୍ଧାକୁ ଟଙ୍କା ଦୁଇଟି ଦେଇ ସେ ମାଇକନିଆ ପାଖକୁ ଦୁହେଁଯାକ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ କହିଦେଇ ଆସିବ, କାଳି ସକାଳେ ତାକୁ ଉଙ୍ଗାର କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରାଯିବ । ସେମାନେ ଫେରି ଆସି ମୋତେ ଖନର ଦେଲେ । ଦୁହିଙ୍କୁ ଏକ ସଙ୍ଗେ ପଠାଇ ବନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧମାନର କାର୍ପି କରିଛି ବୋଲି ମନେ ମନେ ଗେଁଠ ହେଲି ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଦୁହିଙ୍କୁ ଧରି ଲଳବାଗ ଆନାକୁ ସାଇକେଲ ମାଇଲି । ଥାନାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଶ୍ର, ଶ୍ରାପତି ନନ୍ଦେ ଓ ଜୟଗୋପାଳ ଦାସେ ଥାନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାବୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଶୁଦ୍ଧ, ମୋର ପୁଷ୍ଟ ପରିଚିତ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସାନ ଭାଇର ମାନ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଯୋରୁଁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମାଇକନିଆଟାକୁ ଠାବ କରି ବୃଦ୍ଧାବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ଧରିବେ ବୋଲି ବାହାରିପଢ଼ିଲେ ।

ତା’ ଆରଦିନ କିନ୍ତୁ ଖବର ପାଇଲି, ମୋର ଭୁଲରେ ପକ୍ଷୀ ଉତ୍ସିଯାଇଛି । ମୋ ସାଥ ଦି’ ଜଣଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପଠାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ, ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆନାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ପରେ ଜାଣିଲି, ଟୋକ୍କା ପାଖକୁ ମୋ ସଙ୍ଗୀ ଦୁଇଜଣଯାକ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଏକା ଥରକେ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡ, ଯାଇ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ଉତ୍ତରେ ବାହୁଡ଼ୀବାବୁ ବୃଦ୍ଧା ବୃଦ୍ଧିଙ୍କର ସମେହ ହେଲା । ସେ ତାକୁ ମାଡ଼ ଦେଇ ରାତରେ ଅସଲ କଥା ବାହାର କରି ଶତାରତ ଟୋକ୍କାଟାକୁ ଦ୍ୱାନାନ୍ତର କରିଦେଲେ । ଆଜିକାଲିର ପୁଲିସ ହୋଇଥିଲେ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କେନାଣି ? ଶ୍ରାପତି ବାବୁ ହେବିକା ଅନ୍ୟ ଧାତୁରେ ଗଢ଼ା । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସନ୍ଧା ସୁଜା ଟୋକ୍କାଟା ଶୋକା ହୋଇ ବାହାରିଲା । ବୃଦ୍ଧାବୁଢ଼ୀ ହାଜିକୁ ଗଲେ ଓ ଟୋକ୍କାଟା ଅନାଥ-ଶ୍ରମ ମାର୍ଫତରେ ରହିଲା । ବର୍ଷ ପୂର୍ବିଲୁ ବେଳକୁ ତଳ କୋର୍ଟରେ ବୃଦ୍ଧାବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ସଜା ହୋଇ

ହାଇକୋର୍ଟରେ ଅଧିଲ ଶୁଣ୍ଡିବା ବେଳ ହୋଇଗଲଣି । ଆଜିକାଲ ତ ଶୁର୍ଯ୍ୟପିତ୍ତ ଦେଉ ଦେଉ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ବିଦ୍ୟାରୁହୁ ।

ସାହିତ୍ୟକୋର୍ଟରେ ବିଶ୍ୱରପତି ବସିଥାନ୍ତି ରୟ ଓ ହାଇକ୍ । ବୃତ୍ତାବୁଢ଼ୀଙ୍କ ଓଜାଳ ମଧ୍ୟବାବୁ । ତାଙ୍କ ସୁଆଳ ଶୁଣି ଦିହ କ'ଣ ହୋଇଗଲ । ବୃତ୍ତାବୁଢ଼ୀଙ୍କର ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରୁ କରୁ ସେ କହିଲେ, “ଗୋଟାଏ ସ୍ଵାବପ୍ରବଣ କଲେଜ ରୁଷର ପାଗଳାମିରେ କ'ଣ ବେଶ୍ୟାବୁର୍ତ୍ତି ଉଠିଯିବ ? ଏ ସ୍ଥାଲେକ ବେଶ୍ୟାବୁର୍ତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲ, କଲେଜ ପିଲଙ୍କ ପ୍ରଗେଚନାରେ ଓ ପୁଲିସଙ୍କ ଭୟରେ କୁଳବଧୁ ହେଉଛି” କର୍ତ୍ତାଦି ।

ଆଗରୁ ପାଗଲ ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ପାଗଲ ହୋଇଗଲ । ମଧ୍ୟବାବୁଙ୍କର ତିନି ଜଣ ଓଜାଳ ଘୋଲପଣ ଭକ୍ତି : ୩ ସ୍ଥାମୀ ବିଚିନ୍ତାନନ୍ଦ ଦାସ, ୩ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ୩ତାରପ୍ରସନ୍ନ ପତ୍ନନାୟକ, ଏ ତିନିଜଙ୍କେ ସଙ୍ଗେ ଏ ବିଷୟରେ ବିତଣ୍ଟା କରିଛି । ତିନିକଣଯାକ ଗୋଟିଏ କଥା କହିଲେ : ଓଜାଳ ହେଲେ ଏପରି ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରାଯାଏ ଏବଂ ଏପରି ସୁଆଳ କରାଯାଏ । ଏତିକରେ ମୋର ଓକିଲୁଛି କରିବା ଆଶାର ତୋର ବନ୍ଦାହେଲ । କିନ୍ତୁ ହାଇକୋର୍ଟର ରାଖା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ରହିଛି । ରୟ ରାଖ ଡାକିଦେଲେ ହାଇକ୍ ହିଁ ଭରିଲେ । ମଧ୍ୟବାବୁଙ୍କ ସୁଆଳ ଉପରେ ଧାଡ଼ିଏ କଡ଼ା ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ରାଖରେ ଥିଲ ।

ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ଅର୍ଗିଲ୍ :

ଓଜାଳତିବୁ ମନ ରୁଢ଼ିଗଲ ପରେ କୋଟକୁ ଯିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲ ଏବଂ ଆଜନ୍ ଗ୍ରେଣାରେ ଉପାସନ ବି କରିଗଲ । ସେଇ ଦିନଠାରୁ ସ୍ଵରକ ଆଶ୍ରମକୁ ଯିବା ବଢ଼ିଗଲ ; ଗଲେ, ବହୁ ସମୟ ସେଠାରେ ରହିଲ । ଆର ବର୍ଷ ଲୁଗାପୋଡ଼ି ସଭାରେ ସଭାପଦିତ୍ତ କରିବା ଦିନୁଁ ଓଜାର ବଢ଼ନେତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦକ୍ଷିଣତା ବଢ଼ିଥିଲ । ମୋର ଜୀବନ ତାଙ୍ଗର ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇଦେଲି । ୧୯୩୦ ଜାନୁଆରୀ ୨୭ରେ ସ୍ବାଧୀନତା ଘୋଷଣା ଦିନୁଁ ମୁଁ ପୁଣି ହୋଇଗଲି ପୂର୍ବ କଂଗ୍ରେସବାଲ । ପ୍ରଥମେ କଂଗ୍ରେସବାଲ ହୋଇଥିଲି ୧୯୧୯ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ, କଲେଜରେ କଂଗ୍ରେସବାଲର ମଗର ରୁଢ଼ିଯାଇଥିଲ ।

ଦାଣ୍ଡି ଲୁଣମର ସମ୍ବାଦ ପ୍ରମୁଖ ହେବା ପରଦିନ କଲେଜ ରୁଢ଼ିବାକୁ ସଂକଳିତ କରିଦେଲି । ଆମ କ୍ଲାସରେ ଆମେ ଥାରି ୪୭ ଜଣ ରୁଢ଼ି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମତାଇ ଦୟାଶତ କରିବାନେକି ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତରେ । ତାହା ଆମ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଅର୍ଗିଲ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ; ସେଥିରେ ଦୁଇଟି କଥା ଲେଖା ଥାଏ : ଯେଉଁ ସରକାର ମହାଯାତ୍ରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଗିରିପ କରିଛି ତା'ର ଏ କଲେଜରେ ଆମେ ପଢ଼ିବୁ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଯାଇଥାଏ, ସେ ମଧ୍ୟ ଏତକି ସରକାର ଅଧୀନରେ ରୁକ୍ତିର ନ କରି ଜୟତ୍ତା ଦେଇଦିଅଛୁ ।

ଖବର ବଡ଼ କାମଟାଏ କରିଦେଲି ବୋଲି ଗେଣୁ ହୋଇଗଲ । ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ଆଶଙ୍କା କରୁଥାଏ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ କ'ଣ ଗୋଟାଏ କରିବେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନଠାରୁ ତ ମୁଁ କଲେଜକୁ ଆସିବା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ସେ ସମୟକିରଣ ସ୍ଵରକ୍ଷ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ କଟାଗଲି । ବୋଧନ୍ତିଏ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ପରେ

ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କଠାରୁ ଉକର ଆସିଲା । ତାଙ୍କ ସାମନା ଚଉକିରେ ବସିବାକୁ ବାଧ କରି ସେ ଆରମ୍ଭ କଲେ, “ବୋଧହୃଦୟ ରୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ଯେ, ତୁମର ସଙ୍ଗୀ ଶ୍ରୀ ଜଣ ଯାକ ଦରଖାସ୍ତରୁ ନାମ କଟାଇ କାଳିତାରୁ କୁଳସରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ରାଜୀ ହୋଇଛନ୍ତି । କେବଳ ରୁମେ ବାଜା । ତୁମେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏ ଦରଖାସ୍ତ କଥା ମୁଁ ପାଯୋରିଦେବି ।”

ମେଘରୁ ଖସିଲା । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଏ ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଗୁଡ଼ର ହୋଇଯିବାରୁ ପଶ୍ଚାତ୍ପର କଲି । କିନ୍ତୁ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼ି କହିଲା, “ମୁଁ ସେ ଦରଖାସ୍ତର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଶବ ପାଇଁ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।”

ସେ ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵରରେ ବସିବାକୁ ହାତ ଦେଖାଇ କହିଲେ, “ଆଉ ଟିକିଏ ବିଶ୍ଵର କରି କହ । ତୁମର ସିକାନ୍ତ, କାଲି ଶୁଣାଇଲେ ବି ଚଳିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଧରିନେଉଛି ତୁମେ ବିଶ୍ଵ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ବିଶ୍ଵର କର । ତୁମର ପହାଁ ଘରକୁ ଆସିଲେଣି ନା ? (ମୁଁ ହଁ କରିବାରେ ଧୂଣି କହିଲେ) ଗାଁକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ପଶ୍ଚର । ତୁମର ପହାଁ ଓ ଭାଗ ପୁନଃ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅବଧାରଣ କର । ବର୍ତ୍ତମାନର ଏ ଆଦୋଳନ ଦାର୍ଘ ଦିନ ପ୍ଲାୟ୍ଯ ହେବ ନାହିଁ । ଆଜନ୍ତୁ କୁଳସର ଲେକ୍ଚର ଆଟେଣ୍ଟ କରି ଯାର ଜଜ୍ଞା ଯେବେ, କିନ୍ତୁ ଦିନ ଉଠିଁ, କିନ୍ତୁ ପୁଣ୍ୟରୁ ନୁହେଁ ।”

ତାଙ୍କ ସ୍ଵର ଓ ଆନ୍ତ୍ରରକତାରେ ପ୍ରସରିତ ହୋଇ ପୁଜା ମୁଁ କହିଲା, “ମୋ ପ୍ରତି ଆପଙ୍କେ ଦୟା ମୁଁ ପାଯୋର ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିନାକ ଭାବେ ଜଣାଇବାକୁ ବୁଝେ ସେ, ମୁଁ ଆଉ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ମପତ୍ରା ଠିକ୍ କରିନେଲାଣି ।”

ସେ କହିଲେ, କିମ୍ବା ଆବେଗରେ, “ମୋର ଆଉ କିଛି କହିବାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାପା (My boy) ! ମନେରଖ, ତୁମେ ଦୁଃଖ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ମାର୍ଗ ଧରୁଛ । ମୋର ବଡ଼ ପୁଅ ଆମ ସ୍କୁଲଙ୍ଗର ସ୍ଥାଧୀନତା ଆଦୋଳନରେ ମାତ୍ରାଛ । ଯୁଦ୍ଧଭୟରେ ମୋତାରୁ ଭଲ ପାସ କରିଥିଲା, ଦୁଇଟା ଟ୍ରାଇପ୍ସ ପାରିଥିଲା । ତା’ର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଏକମାତ୍ର ପୁଅର ଦୁଃଖ ମୁଁ ଆଖିରେ ଦେଖୁଛି । ମୋତାରୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ବି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସେ ନାରାଜ । ତା’ କଷ୍ଟ ମୋ ଶଶ୍ବରୁ ନ ହେଉ । ତୁମେ ମୋର ପୁନଃ ଓ ବୋଧହୃଦୟ ଜାଣ, ତୁମ ବିଷୟରେ ମୋର ଖୁବ୍ ଭଲ ଧାରଣା ।”

ତାଙ୍କ ଆଖି ଛଳିଛଳ ହୋଇଗଲା ପରି ମୋ ମନରେ ହେଲା । ମୋର ତ ଲୁହ ବାହାରିପଡ଼ିଲା ପରି ମନେପଡ଼ୁଛି । ତାଙ୍କୁ ଲାଈ କରି ନମସ୍କାର କରି ଆସିଲା ବେଳେ ସେ କହିଲେ, “ହଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣ । ମୁଁ ତୁମ ବିବୁକ୍ରରେ ଆଜି କିଛି କରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସ୍ବାପରେ ତୁମେ ସଦି କଲେଜ ହତା ଭିତରେ ପଣିବ ତେବେ ଯୋର ଅନିଜ୍ଞାରେ ମୋତେ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।”

ମୁଁ ସେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଥିବା ପର୍ମନ୍ତ କଲେଜ ହତା ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଜବାବ କରି ଆସିଲା । ସେ ବଦଳି ହୋଇ ଯେଉଁ ଦିନ ଗଲେ ସେ ଦିନ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରେଲ ପ୍ଲାଟ-ପର୍ମନ୍ତରେ ଦେଖାକଲି । ବହୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ବହୁ ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ଅସିଥିଲେ ସେ ।

ମୋ ପାଖକୁ ବୁଲି ଆସି କହିଲେ, “କେମିତି ଅଛି ?” ମୁଁ ଭଲ ଅଛୁ ବୋଲି କହ ଯୋଡ଼ି-
ଦେଲି, “ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ମାନି ସେଇ ଦିନୁ କଲେଜ ହତା ମାଡ଼ିନାହିଁ ।”
ସେ ହସି ଦେଇ କହିଲେ, “ମୁଁ ତା ଜାଣେ ।”

୧୩ ବର୍ଷ ପରେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ବୋଲି ଖୋଜିବା ଦରକାର
ପଡ଼ିଲା । ସେ କିଛି କରିନଥିଲେ । ସେ ଆଜିକୁ ଥିବେ ବୋଲି ଆଶା କରିପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ
ମୁଁ ଥିବା ପର୍ମନ୍ତ ତାଙ୍କ ମୁଁ କି ତାଙ୍କର ଶେଷ କଥା ପାଯୋରିପାରିବ ନାହିଁ । ସେ
ବୈଦେଶୀକ । ଆମ ନିଜ ଲୋକଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଇ ଶାବ ଦେଖିବି ବୋଲି
ଆଶା କରି ବଞ୍ଚିଛି ।

ପାଠ ଛାଡ଼ି ଗଲାଟି :

ଓକିଲାଟି ପାଠକୁ ବିଦାୟ ଦେବାରେ ପ୍ରୁଣିତାବନ ସରିଲା ଏବଂ ମୁଁ ରୁହାଳରୁ ଫିଟିବା
ବଳଦ ପରି ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଲାଙ୍ଘୁଡ଼ ଟେକି ପଡ଼ିଆରେ ଉତ୍ତିପାତ ହେବାର ଯୌଗିଣ୍ୟ ତା
ମୋର ନ ଥାଏ । ପ୍ରୁଣି ଜାବନରେ ମଧ୍ୟ ତି ନିଜର ଜୀବକା ଅର୍ଜନ କରିବା କର୍ତ୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲାଗିକରି
ଥାଏ । ଟିରୁଥନ କରିବା ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ, ମୋର ପାଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତନ କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟବାୟୁ ହେବ
ବୋଲି ମୁଁ ଆଶଙ୍କା କରିନଥାଏ । ଯେଉଁ ଦିନ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି
ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲା ସେଇ ସଂଧାରେ ଜଣାପଡ଼ିଗଲ ଯେ, ଦୁଇଟି ଟ୍ୟୁନନର
ତେର ହୁଲୁଲିଗଲା । ଏ ଦୁଇଟି ଟିରୁଥନର ଅଭିଭବକ ଦୁହେଁ ପରିଷାର ଜଣାଇଦେଲେ
ଯେ, ମୋପରି ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଯୁବକଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ପିଲଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ସେ ରୁହାନୀ
ନାହିଁ । ମାସ ଦରିଲ ବେଳକୁ ମୋ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭଲ ଟିରୁଟର ଖୋଜିଦେବାକୁ ମୋର
ଉପରେ ଦାଢ଼ିବି ପଡ଼ିଲା । ତୃତୀୟ ଟିରୁଥନଟିର କୌଣସି କ୍ଷତି ବୁଝି ହେଲା ନାହିଁ । ସେଇଟି
ଅଧ୍ୟାପକ ମୋହିନୀ ମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଘରେ । ତାଙ୍କର ସାନ ହାଥ ଦୁଇଟି ମୋ’ର
ଛୁଟି । ସେମାନଙ୍କ ଟିରୁଥନରେ ଆଶ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ହାଥ ଦୁଇଟିଙ୍କ ମା’ ତାଙ୍କ ଘରେ
ମୁରବି । ସେ ମୋର ଅକ୍ଷ-ସମର୍ଥନ-କାଶଣୀ । ସେ ରାତର ମୋର ନେତୃସୁଲଭ କଥା ତାଙ୍କ
ଏତେ ସୁଖ ଲାଗିଲା ଯେ ଟିକିଏ ବେଣୀ ପରିମାଣରେ ପାନଦୁଆ ମିଳିଲା ।

ମୋହିନୀ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ଵଭାବ୍ୟୁଲଭ ତଙ୍କରେ ଏପାଖ ସେପାଖ
ଉଭୟ ପଟକୁ ତୁଳ୍ୟଭାବେ ସଂଶୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ; କହିଲେ, ‘ନିଜ ଚିନ୍ତାର
ସ୍ଵାଧୀନତାକୁ ପୁଷ୍ଟ କରିବା ଉଚିତ । ବାପ୍ରଦିକ ଏ ସରକାର ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସହ-
ସୋଧ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପାଠ ଶୁଣିଦେଲ, ଠିକ୍ କଲ । କିନ୍ତୁ ଜାବନରେ ତ ଜୀବକା
ଦରକାର । ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ଶେଷରେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ବେସରକାଣ ଗୁକିରି ଯୋଗାଡ଼
କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଜିଠାରୁ ସେ ଦିନରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥାଏ । ଦୁଇ ପରି ସମ୍ବଲଶ୍ଵନ ଯୁବକ
ପକ୍ଷରେ ଗତାନ୍ତରତିକ ପଞ୍ଚ ଧରିବା ଉଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ବୋଲି ମନେହେଉଛି । ପୁଣି
ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବିଶେଷ କିଛି ଯାର ଥିଲ ପରି ମୋତେ ଲାଗୁନାହିଁ ।’

ତାଙ୍କର ଶୋଇବା ବେଳ ହୋଇଯିବାରୁ ମୋତେ ମୁଣ୍ଡ ମିଳିଲା । ୫ଟା ବାଜିଶଳେ ସେ ନିଷ୍ଠୟ ଶୋଇବେ ଓ ପରେ ଆଳୁଆ କମାଇଦିଆଯିବ ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପିଲମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛୁ ଥରେ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ରାତିଯାକ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୟାତ୍ୟାଗ ସମୟ ପର୍ମିନ୍ଦୁ ସେ ଶୋଇରହିଥାନ୍ତି ମାଫ ।

ତତ୍ତ୍ଵପରଦିନ ଗଲି ଗାଁକୁ । ମୋ ତଳଭାଇ ନୂଆ କର ସେ ବର୍ଷ କଲେଜରେ ପାଞ୍ଚ ଇଅରରେ ପଡ଼ି ଥାଏ । ତା'ର ମୋ କଥାରେ ସବୁବେଳେ ସମୟନ, କହିଥିଲେ ସେ କି ତୁମ୍ଭି ଦେଇଥାନ୍ତା ଓ ତା ଶଶୀର ମଧ୍ୟ ରାଜ ହୋଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କହିଲି, ସେ ଅନ୍ତରେ ବି.ଏ. ପାସ କରିବା ଯାଏଁ ପଡ଼ି ।

ପରେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସାନ ଭାଇ । ସ୍ତ୍ରୀ ତ ପହିଲିପାଇ ଆସିଥାଏ ବର୍ଷେ ହେଲା । ମେର କଥାରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ ନ କରିବାକୁ ସେ ତା' ବୋଉଙ୍କଠାରୁ ତାଗିଦ ପାଇ ଅସ୍ଥିଥାଏ । କେତେବେଳେ କେମିତି ଟିକିଏ ଉଚ୍ଚିକୁଳ କଲେ ଉଷ୍ଣ ଶୀତଳ କଥା ପଦନେ ତୁମ୍ଭେ ହୁଏ ; ଅଭିଶ୍ୟତ୍ତ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ଥାଳୀ ବା ଗିନା ଫୋପାଡ଼ି ଫଟାଇଦେଲେ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଯାଏ । ଦବେଇଙ୍କର ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରତିକୁଳ ମତ ପୂର୍ବପରି ଥିଲେ ସୁକ୍ତା ମେ ମୋ ବଡ଼ ଭାଇନାଙ୍କୁ ତୁରାଇଦେଲେ, ‘ଆରେ ! ସେ ତ ପାଠ ପଡ଼ିଛୁ, ବିଜୁର ବୁଝି ତ ଫରୁ କରୁଛି, କରୁ ।’ ସାନ ଭାଇ ମଧ୍ୟ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମୟନ କଲା ବୋଲି ଧରିନେଲି ।

ଗାଁରୁ କଟକ ଫେରିବା ବାଟରେ ପୁଣ୍ୟ ଗଲି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ କି ଅଭିଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଯାଏ ଠିକ୍ କରି କହୁପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ ଜୀବନର ଗତି ବଦଳିବାବେଳେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥର ପୁଣ୍ୟ ଯାଇଛି । ୧୯୧ରେ ସୁଲ ତୁମ୍ଭିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲା । ପୁଣ୍ୟ ଶିଂହଦାରରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭା ହେଉଥାଏ । ମୋତେ ବନ୍ଧୁତା ଦେବାକୁ ଡକର ପଡ଼ିଲ ଏବଂ ମୁଁ ଯେଇ ୧୯୧୬୨, ବେଳର ସରଗରମ ବନ୍ଧୁତାଟାଏ ଖାଡ଼ିଦେଲି । ସଭା ଆରମ୍ଭ ରୁ ପୁଲିସଙ୍କ ସଜବାଳ ଦେଖି ମନେ ହେଉଥିଲା, ପୁଲିସ ସଭା ଭାଙ୍ଗିଦେବେ ବା କୁଠାଏ ଧରପଗଡ଼ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଖାଲି ଦୁଇ ତିନି ଲଣ ସବ୍ରକନ୍ୟପେକ୍ଷି ଆମ ବନ୍ଧୁତାମାନ ଟିପିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

କଟକ ଫେରିଲି । ଦୁଇଟି ଟିଉସନ ପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁତ୍ବ ବାହି, ତୁମ୍ଭୟ ଟିଉସନଟି ସମ୍ବଲ କର ଧରିଲି । ସାରସତ ପ୍ରେସକୁ ଯାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପନ୍ୟାସ (ବିବାହ ରହସ୍ୟ) ଲେଖିବାକୁ ବରଦ ଆଣିଲି । ଏ ବରଦଟି ପାଇ ଟିଉସନ ହୋଇବା ଦୁଃଖ ଦୂର ହେଲା । ବସାରେ ଧିଲାବେଳେ (ପ୍ରାୟ ସକାଳ ଓଳିଟା) ଏଇ ବହୁରେ ଲାଗେ, ସନ୍ଧାରେ ଟିଉସନ, ବାଜା ସମୟ ଯାକ କଟେ ସବ୍ରକନ୍ୟପେକ୍ଷି ଆମ ।

ଓଡ଼ିଶାର କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ଆଉ ୧୯୧୨ ଫର୍ମାଟ ନ ଥାଏ । ଆସେମୁଲ ତୁମ୍ଭିବା ନା ନାହିଁ ଯୁଗ ଉପରେ ଦଳ ଦୁଇଭାଗ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ତା' ବାଦ ଜିଲ୍ଲାଓଡ଼୍ପାଶ ବିରେବ ବି ଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀ-ଦଳ ପ୍ରତି କଟକରେ ଟିକିଏ ତିକ୍ତତା ଥାଏ । ପୁଣ୍ୟ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଗଞ୍ଜାମ

ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଆୟ, ସମ୍ମଳପୂର ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାଙ୍ଗର ସାଙ୍ଗେ । କଟକ ବାଲେଶ୍ୱର ବାହାରକୁ ଏକ ଦିଶୁଖଲେ ମଧ୍ୟ, ମହିତାବ ବାବୁ ବାଲେଶ୍ୱରର ହୋଇଥାନ୍ତି ଛିପନ୍ତି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ କଟକର ଗୋପବାବୁଙ୍କ ଦଳକୁ ଅନ୍ତିଆର କରିଦେଉଥାନ୍ତି । ୩ ଗୋପବାବୁ ନିରବଳମ୍ବ ଘବେ ନିଳକୁ ସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧାଇଦେଇଥାନ୍ତି । କଟକର ଆସେମୁଲି ଯିବାପର୍ଜୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୋପବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଙ୍କା ଉଚ୍ଚ ଆୟ । ମୋର ମନ ହୋଇଥିଲ ପୁଷ୍ପ ଗୁରୁ ଗୁରୁତ୍ବିବାକୁ; ଶାଲ ଟିରିସନ ଗୋଟିକ ପାଇଁ ରହିଲ ।

ଯାହା ହେଉ, କଟକ ସ୍ଵରାଜ୍ୟାଶ୍ରମର କର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ମିଶିଯିବାରେ କୌଣସି ଅସୁଧା ହେଲା ନାହିଁ । ଅବକାଶ ଦୋକାନ ଆଗରେ ପିକେଟିଂ କରିବାକୁ ‘ବାନର ସେନା’ ସପ୍ରତି କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ରହିଲ ଏବଂ ଯେଉଁ ପିଲେ ମୁଲ ଗୁଡ଼ ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ତାଲିମ କେନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ଲାଟିକ ହେଲା ଓ ମୋର ଦାସ୍ତତ୍ତ୍ଵରେ ରହିଲ ।

ଏ ବୁଟିନ୍ ମାତ୍ର ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ଯାଇଛି । ଆଲମରୁନ ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ଘରଭଡ଼ା ନେଇ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କେତେଜଣ ପିଲଙ୍କୁ ଧରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମେସ୍ ହୋଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ସନ୍ଧାବେଳ । ଲାଲବାଗ ଥାନାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ଆସି ପୁରାକ ଦେଲେ ଯେ ମୋର ଓ ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଟ ନାମରେ ପୁଷ୍ପରୁ ଗିରଫ୍ତଦାଶ ଓ୍ଦୂରେଣ୍ଟ ଆସିଛି । ଗାଁକୁ ଯଦି ଯିବାର କଥା କାଲି ସକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଯାଅ ଭାରି । ପଥର ଦିନ ବା ତା' ପରଦିନ ଫେରିଲେ ଚଳିବ ।

କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କର ଦୁହେଁଯାକ ଯେବା ଗାଁକୁ ବାହାରିଗଲୁଁ । ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଗାଁରୁ ଧର ହେଲେ, ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଆସି କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲ ଓ ଧର ହେଲି । ଓପରଓଳିଆ ଗାଁରେ ପୁଷ୍ପ ନିଆନ୍ତ୍ରିଲା ଏବଂ ସବ୍ଦିତଜନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଅଗରେ ହାଜର ହୋଇ, ପୁଷ୍ପ ଜେଲରେ ହାଜର ଆସାମୀ ହୋଇ ରହିଲ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ।

ଏ ସମୟକକ ଭାର ଆନନ୍ଦରେ କଟିଲା । ପୁଷ୍ପର ୩ ଶ୍ରେଳାନାଥ ଯାହା ଓ ୩ ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ସେତେବେଳେ ଯେଇ ଜେଲରେ ; ବାହାରେ ୩ ମୁଗ୍ରାର ଟି ପାଠୀ । ଭିତରେ ଯାହା ଓ ମିଶ୍ର ଲଗିପଡ଼ି ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ପିଆଉଥାନ୍ତି ଓ ମୁଗ୍ରାର ଟି ପାଠୀ ବାହାରୁ ଚାନ୍ଦପଦ ଓ ପାନ ଓ ଦରନ୍ତ୍ର ଯୋମବାର ମେଲାର ଚାନ୍ଦାଘରାଠାରୁ ଆରହୁ କର ମାହାରବ ପର୍ମନ୍ତ ଯୋଗାଉଥାନ୍ତି । କୃପାର୍ଥିଦାସେ ବୋଲି ଜଣେ ଜେଲରୁ ଯେ ତାଙ୍କର ପୁଅଟି ନିପଟ ଗଧ । କଟକରେ ମୁଁ ବହୁ ଗଧକୁ ମଣିଷ୍ଠକରିଛୁ ବୋଲି ଯେ କୁଆଡ଼ୁ ଫବର ପାଇ ସକାଳେ ଓ ଦିନ୍ଧୀବେଳେ ଏହିଟିକି ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ । ଏହିଟି ଅଛୁ କି ନାହିଁ, ମୋ ଟ୍ୟୁନରେ ସ୍ଥାର ଲଭ କେତେ ଦୂର କ'ଣ ହେଲା କାଣିବାର ପୁଯୋଗ ପାଇନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାକୁ ପଡ଼େଇବାର ଲଭ ମୋତେ ଦୂଇଓଳ ମିଳିଲା ; ଏ ଓଳି ଦୂଇଖଣ୍ଡି ପାନ ଓ ସେ ଓଳି ଦୂଇଖଣ୍ଡି । ଅସଲ ପୁଷ୍ପ-କାଞ୍ଚାରୁଣ୍ଟିର ଗୋଟିଏ ଟିଣ ଡବା ଓ ବଡ଼ ଦାଣ ଚକ୍ରକଣ ଚାନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଓଳି ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ଓ ମୋର ପଣ୍ଡି ମହିରେ ପ୍ଲାୟ୍‌ଟ ହୋଇ ରହିଗଲେ । ପାନ

ଦିନରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଓ ମହିରେ ଚନ୍ଦ୍ରପତି ମେଞ୍ଚାଏ ମେଞ୍ଚାଏ ମିଳିଲେ, ଜେଲ ଜୀବନରେ ଆଉ କି କଷ୍ଟ ? ଦଶବର୍ଷ ମିଆଦ ପାଇଥିବା ଗୋଟାଏ ପ୍ରାତ୍ମକ ଟୋକା ରୋପେଇ କରୁଆଏ ଯେ ସତେ ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସନ୍ଧା ।

ଜେଲ ଯାତ୍ରା :

ସଥାସମୟରେ ବିଶୁର ତାରଖ ଅସିଲ, ଏସ୍- ଡି. ଓ. ମନ୍ଦୁଥ ବାବୁଙ୍କ କୋର୍ଟରେ । ନାମ ଓ ବାପାଙ୍କ ନାମ କହିବା ବ୍ୟାପାକ ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିଶୁରରେ ସହଯୋଗ ନ କରିବାକୁ ନିଦେଶ ଥାଏ । ୧୯ ମିନିଟ୍‌ରେ ବିଶୁର ସରଗଲ । ମିଳିଲ, ପରିଣ ଟଙ୍କା କୋରିମାନା, ନିଦେଲେ । ମାସ ଜେଲ, ‘ବି’ କ୍ଲାସରେ । କାହିଁକି ‘ବି’ କ୍ଲାସ ମିଳିଲ ଜାଣି-ପାଇଲି ନାହିଁ । ବି. ଏ. ପାସ କରିଥିବା ଯୋଜୁଁ ତ ନୁହେଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ରଥେ, ସତ୍ୟବାଦୀ ନନ୍ଦେ, କୃପାୟିକୁ ହୋଇ, ସଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜେ ଓ ରଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ପ୍ରମୁଖ ‘ବି’ କ୍ଲାସ ପାଇ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଆମ ମେଲରେ ଲୁଟିଲେ । ବୟସ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଲୋକେ ‘ଏ’ କ୍ଲାସ, ‘ବି’ କ୍ଲାସ ପାଉଥିବେ ବୋଲି ବିଶୁରିଲା ବେଳକୁ ମହତାବ ବାବୁ ଥାନ୍ତି ପାଠଣା କ୍ୟାମ୍ ଜେଲରେ ‘ସି’ କ୍ଲାସ କଏବା ହୋଇ ।

‘ବି’ କ୍ଲାସ କଏବାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୂର୍ବ ମୋତେ ବା କଟକ ଜେଲରେ ଖୁଆଡ଼ି ନ ଥିବାରୁ ମୋତେ ହଜାରିବାଗ ପଠାଇବାର ଅର୍ଥର ହେଲା । ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଆମେ ବାହାରିଲୁଁ ; ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ହାତୀ ବୋଲି ଜଣେ ସବ୍ରଜନ୍ସପେକୁର ଓ ମୁଁ । ମୋତେ ୨୫ ବସ ତାଙ୍କୁ ୩୦-୩୧ । ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆଜିଯାଏଁ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ ଆଉ କହ ଜଗତରେ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିଛି ।

ଖୋର୍ଦ୍ଦା ସେବାରେ ସେ ମୋତେ ପରିଶଳିଲେ, “ଆପଣଙ୍କର କ’ଣ ଦରକାର ?”

ମୁଁ କହିଲି, “ବୁଥାରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ମନରେ ତୁଷ୍ଟା କାହିଁକି ଜାଗ୍ରତ କରୁଛନ୍ତି ? ସନ୍ଧାଯାଏଁ ମୋର କିଛି ଖାଇବା ଜିନିଷ ଦରକାର ନାହିଁ । ପଥର ଦିନ ସକାଳେ ହଜାରି-ବାଗରେ ପହଞ୍ଚିବା ଯାଏଁ ମୁଁ ଅନଶନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ମୋର ଦ୍ଵାରବେଳେ ଦରକାର ଟିକିଏ ଚନ୍ଦ୍ରପତି ଓ ମହିରେ ମହିରେ ଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ପାନ । ଏଇତକ ମିଳିଲେ ମୁଁ ସବୁ ପାଇଲି ବୋଲି ତୁମ୍ହେ ହେବି ।” ସେତେବେଳକୁ ମୋର ପାନ ଚନ୍ଦ୍ରପତି ନ ଖାଇବାର ହୋଇଯାଇଥାଏ ପ୍ରାୟ ଛାଇବା । ଜେଲଖାନା ଗେଟରେ ଦେହ ଖାନତଳସି ହୁଏ ଶୁଣି ମୋର ସମ୍ପତ୍ତି ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପି ଦେଇ ଆସିଥାଏ ।

କଟକ ଷ୍ଟେସନରୁ ଗାଡ଼ି ଛୁଡ଼ିବା ପରେ ଶ୍ରୀ ହାତୀ ତାଙ୍କ ଉବାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାନ ମୋତେ ଦେଲେ ଏବଂ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଚନ୍ଦ୍ରପତି ମୋର ଅଧିକ ଦରକାର ବୋଲି ମୁଁ କହିବାରୁ ମୋର ପରମର୍ଶରେ ୪ ପଇସାର ବିତ୍ତ କଣି ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଧୂଆଁ ପତ ବାହାର କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହକାରୀ କନେଷ୍ଟବଲଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ର ଟିକିଏ ମୋତେ ଦେଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସାଢ଼େ ବୁରିଟା ବେଳେ ଆମେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲ ଫାଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ସେ ପର୍ମନ୍ତ, ଶ୍ରୀ ହାତୀଙ୍କ

ଦାନ ମୁଁ ଜଗି ରଖି ଖର୍ଚ୍ଛ କରୁଥାଏ । ଗେଟ୍ ପାଖରେ ଅବଶେଷ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା
ବେଳେ ମୁଁ ଅକିଞ୍ଚନ ହୋଇଗଲା ।

ଖୁବ୍ ଖୋଜାଖୋଜି କରି ମୋତେ ଉତ୍ତରକୁ ଛାଡ଼ିଲେ । ‘ବ’ କ୍ଲାସବାଲଙ୍କ ଖୁଆଡ଼ର
ପ୍ରଥମ ନମ୍ବର କୋଠସ୍ତା ମୋତେ ମିଳିଲା । ମୋତେ ଆବାହନ କରିନେଲେ ଜଣେ ପୁନର
ଆପଣାନ୍ ଯୁବକ—ବସ୍ତୁସ ମୋ’ର ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବ ।

କୋଠସ୍ତା ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡିଏ ଖର୍ଚ୍ଛ । ସେଥରେ ନଡ଼ାର ଗୋଟିଏ ଶେସ । ଶେସ
ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସଫା ଗୁଡ଼ର । ଘରର କୋଣରେ ଯୋଡ଼ିଏ ମାଟି ପାନ ଓ ତା’ ଉପରେ
ଦୁଇଟି ଘୋଡ଼ି—ଗୋଟିଏ ଝାଡ଼ା ପାଇଁ, ଅନ୍ୟଟି ପରଶ୍ରା ପାଇଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ
ଗୋଟିଏ ପାଣି ପୁରେଇ ଓ ତା’ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଟିଣ ମଗ । ପୁରେଇରୁ ମଗେ ପାଣି ପିଇ
ସାମବା ପରେ ମୁବକଟି ସଙ୍ଗେ କଥାବାହୀ କଲା । ସେ ଗୁରିବର୍ଷ ହେଲା ଏହି ଜେଲରେ ସଜ୍ଜା
ଖରୁଛି । ଯାହାକୁ ସ୍ବେ ବିଦ୍ରୋହ ହେବାକୁ ବିରାଗିଥିଲା, ସେ ପିଲଟିକୁ ତା’ର ଆଉ ଜଣେ ସଙ୍ଗୀ
ବିଭା ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ, ସ୍ଵେ ସେହିଟିକୁ ଯୁଦ୍ଧକରି ମାରିଦେଲା, ଯୁବପାତିକୁ ମାରିବା ପୁର୍ବରୁ
ଧର ହୋଇଗଲା । ସ୍ଵେ ପୀମାନ୍ତରଙ୍ଗୀ ବାହୁମର ଥିଲ ଜଣେ ହେତୁନକ । ଯାବଜ୍ଞାବନ କାର୍ଯ୍ୟବାସ
ପାଇଛି । ତା’ ଉପରେ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଖୁବ୍ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ତେଣୁ ଆଶା ଯେ ଆଉ ୧୦ ବର୍ଷରେ
ସେ ଖଲୁସ ହୋଇଦିବ । ଖଲୁସ ହେବାର ହସ୍ତାକ ଉତ୍ତର ମାଇକନିଆଟାକୁ ଯେଉଁଠି ଅଛୁ
ଖୋଜି ନିର୍ମୟ ମାରିବ ବୋଲି ଗୁହ୍ନେ କରି ବସିଛି । ତାକୁ ବୃଥା ହିତୋପଦେଶ କୁଡ଼ାଏ
ଶୁଣାଇଲି ଓ ଶେଷରେ ପରିଚିଲି, “ରୁମର ଏଠାରେ ଖାଇବା ରହିବାର ପୁରିଧା
ହେଉଛି ତ ?”

ସେ କହିଲା, “ମୋତେ ଏହି ଖୁଆଡ଼ ଦୁଇଟାର ନୌକର କରିଯାଇଛି । ସଂଧାରେ
ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଗୁବି ଠକୁ ଦେଇ, ଗୁବି ଲେଜ୍‌ଟାଟା ହେଉ ଓ୍ୟାଡ଼ର ଜିମା ଦେଇ ମୁଁ ଆମ
ଖୁଆଡ଼କୁ ଯିବି । ସେଠାରେ ଭରି ଗହନି, ଗନ୍ଧରେ ନାକ ଚାପି ହୋଇଯାଏ; କୌଣସିମତେ
ରହିଟି ଦେଠାରେ କଟାଇ ସକାଳେ ଏଠିକୁ ଗୁଲିଆସିଲେ ରକ୍ଷା ପାଏ ।”

ମୁଁ ପରିଚିଲି, “ଖାଇବାକୁ ପୂର୍ବ ମିଳେ ଟି ?”

ସେ କହିଲା, “ପୂର୍ବ ମିଳେ ଯେ ମୁଁ ଖାଇପାରେ ନାହିଁ । ହସ୍ତାକେ ଥରଟାଏ ଟିକିଏ
ମାୟ ମିଳୁଛି । ଆମେ ଦୁଇଞ୍ଜଳି ମାୟ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟୁତ୍ସ ।”

କିଛି ସମୟ ପରେ ମୋତେ ପରିଚିଲି, “ଆପଣ କ’ଣ ଖାଇବେ ? ଇଣ୍ଡିଆନ୍
ଖାନା ତ ?”

ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ବାଦ ଆଉ କି ଖାନା ମିଳେ ବୋଲି ପରିଚିବାରୁ, ‘ବ’ କ୍ଲାସ ଓ ‘ଏ’
କ୍ଲାସ କଏଦାମାନେ ଗୁହିଲେ, କମ୍ପୁରୋପୀଆନ୍ ଖାନା ମିଳିବ । କମ୍ପୁରୋପୀଆନ୍ ଖାନା
ବୋଇଲେ, ଦୁଇଟା ପାଇଁରୁଟି ଓ ପାଉଣ୍ଡେ ମାୟ କରିବାକୁ ଓଳିକ ମିଳିବ ବୋଲି ଶୁଣି ମୁଁ
କମ୍ପୁରୋପୀଆନ୍ ଖାନା ଖାଇବି ବୋଲି ଲେଖିଦେଲା ।

ଅଧୟାତ୍ମାକ ଭିତରେ ମୋ ଖାନା ଆସିଗଲା । ପୁଣି ଶତିଲ ଯେ, ଠିକ୍ ଦୁଆର ବନ୍ଦ ହେଲା ବେଳକୁ ଲ୍ଲାସେ ଦୁଧ ମିଳିବ । ପାଇଁରୁଟିର ଗୋଟିଏ ଚରୁଡ଼ା ଓ ମାଂସରୁ ଦୂର ଗୁରି ଖଣ୍ଡ ରଖି ବାଜା ସବୁ ତା'ଆଡ଼କୁ ବଢ଼ାଇଦେଲି ; କହିଲି, “ମୁଁ ଥିବାଯାଏ”, ମୋର ଜୟୋତିରୀଆନ ଖାନା ତମେ ଖାଇବ ।”

ସେ ପରୁରିଲା, “ଆଉ ଆପଣ ?” ମୁଁ କହିଲି, “ସେ କଥା କାଲି ବୁଝିଯିବ ।” ଟୋକାଟା ମାଂସ ତାହାଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ମୋର ଚରୁଡ଼ାକ ରେଟି, ୪ ଖଣ୍ଡ ମାଂସ ସରବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ତା' ଭାଗ ସାରିଦେଇଥାଏ । ଲୁହା ଉପଲଟାକୁ ମାଳିଲ ପରି କରି-ଦେଇଥାଏ । ମଗେ ପାଣି ପିଇବା ପରେ ତା' ମୁହଁରୁ ଯେଉଁ ତେଜ ବାହାରିଲା, ତାହା ଦେଖି ମୋତେ ଭାର ଆନନ୍ଦ ଲାଗିଲା । ତା' ତୃପ୍ତିରେ ମୋ ପେଟ ପୂରିଗଲା ପରି ଜଣାପଡ଼ୁଥାଏ ।

ସେତେବେଳକୁ ବେଳ ରତରତ ହେଉଥାଏ । ଏଥର ଗରମ ଦୁଧ ଆସିବ ବୋଲି ଜଣାଇ ମୋତେ କହିଲା, “ତୁମର ଆଉ କ’ଣ ଦରକାର ?” ମୁଁ କହିଲି “ମୋର ଯାହା ଦରକାର, ତୁ’ କଣ ଦେଇପାରିବୁ ? ମୋର ଟିକିଏ ‘ଖଇନି’ ଦରକାର !” ଚନ୍ଦ୍ରପତ୍ରର ସେଠା’ ନାମ ଖଇନି ବୋଲି ହଜାରିବାଗ ବସ୍ତରେ ଠରରେଇଥାଏ । ସେ ହସି ହସି କହିଲା, “କହିଲେ ସିନା ଲାଣିବି ? ଖଇନିର ଏଠାରେ ଅଗ୍ରବ ନାହିଁ ଯେ ବରକୁଆ ସାହବର ନଜରରେ ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଲା ।” ଲେଫ୍ଟନାଣ୍ଟ କଣ୍ଟେଲ ବର୍କ ସେତେବେଳେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲ୍‌ର ସୁପରିଂଟେଣ୍ଟେଣ୍ଟ ।

ଦୁଧ ଆସିଲା । ଖୁବ୍ ଗରମ, ଖୁବ୍ ମିଠା । ଦି’ ଗୁରିଦିନରେ ତା’ଶଠାରୁ ଲାଣିଲି, ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଜେଲର ଆମ ଖାଇବା କଥା ବୁଝନ୍ତି । ସବୁଆଡ଼ୁ କାଟି କାଟି ପଇଯା କରନ୍ତି ; ସବୁଠାରୁ ଦେଶୀ ମାରନ୍ତି ଦୁଧରୁ । ଯେତିକି ଦୁଧ ଜଣା ହେଲା ବୋଲି ଲେଖା ହୁଏ ତହିଁର ଅଧେ ସେ କିମ୍ବନ୍ତି । ପାଣି ମିଶାଇ ଅଧିକ ମାଧ୍ୟମରେ ଟିକିଏ ତିନି ଦେଇ ଠିକ ତାଲାଠୁକା ହେଲାବେଳକୁ ଅଣିଦିଅନ୍ତି ଯେ ଟକଟକ୍ ଗରମ ଆଏ । ଶୀଘ୍ର ପିଅ, ଶୀଘ୍ର ପିଅ ବୋଲି ତନାପନା ଲାଗାଇ ପିଅର ଦେଇ ତାଲ ଠୁକିଦିଅନ୍ତି ; ପାଣିମିଶା କି ନିରୁତ୍ତା କିଏ ବାରୁଛି ; ବାରିଲେ ବି କିଏ ଶୁଣିବ ? ଓଡ଼ିଆ ଜେଲରଙ୍କ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟକ ଆମର ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କାଗଜ, ‘ବି’ ଲ୍ଲାସରେ ଥାନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ବାଜନ୍ତି ବନ୍ଦା ନୁହନ୍ତି । ସେ ମୋର ପୁଷ୍ପପରିଚିତ ଓ କାହା ସଙ୍ଗେ ଦୋଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯୁ’କୁ ବେଶୀ ବେଳ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ ଦିନର ସେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାହାଲି ପରିଗୁରକ ଦୁଧ ଆଣିବାକୁ ଯାଉଛି ବୋଲି କହି ଗୁଲିଗଲା । ୧୫ ମିନିଟ ଭିତରେ ଦୁଧ ବାଲଟି ଧରି ଆସିଲବେଳକୁ, ଆର ହାତରେ ଆଏ ଗୋଟିଏ କାଗଜ ପୁଡ଼ା । ସେଇଟି ମୋ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଇ କହିଲା, “ମୁକୁ ଖୁବ୍ ଯାବଧାନରେ ରଖ । ଧରି ପଡ଼ିଗଲେ ମୋତେ ଅଧିକ ପନ୍ଦର ଦିନ କି ମାସେ ଜେଲ ଖଟିବାକୁ ହେବ । ଶାଲ ବକ୍ଷୁଆ ବେଳେ ବେଳେ ମାରେ ।”

ଦୁଧଟିକ ପିଇଦେଲ ; ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ହେଲ ପରେ ଅମୂଳନିଧ ପୁଡ଼ାଟି ଫିଟାଇ (ଗ୍ରେଟ ଚନ୍ ଉଚିତିଏ ମଧ୍ୟ ଆସିଥାଏ) ଦେଖିଲି, ବାଟରେ ଦେଖିଥିବା ଖଇନ, ଏକାଥରକେ ଦି' ମାସର ଖୋରାକ । ବସ୍ତ୍ରାଶ୍ରରେ ଦେଖି ମନରେ ଯେଉଁ ତୃଷ୍ଣା ଜାତ ହୋଇଥିଲ ତାହା ଆଜ୍ଞାଙ୍କ ସାହାୟ୍ୟରେ ଭଗବାନ ଆଣି ଯୋଗାଇଦେଲେ ବୋଲି ଉଭୟଙ୍କଠାରେ କୃତଙ୍କ ହୋଇ, ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ଚନ୍ ରେ ଚକଟି ପାଟିରେ ପକାଇଲି । ଜେଲଖାନା ନିଜ ଘର ପରି ଲାଗିଲ । ନିଦ ଆସିଲବେଳକୁ ଆଉ ଦି'ରୁର ଟିପ ପକାଇଦେଲି । ଖଇନିତକ ମୋ ମାଣ୍ଡିର ଶୋଳ ଭିତରେ ପୂରୁଜ ଲା'ର ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ।

ନିଦ ଉଜିଲବେଳକୁ ମୋର ଆଣି ପଡ଼ିଲ, ସେଇ ଆପଗାନ ଖାଁ ଉପରେ । ମୋ' ବାଲଯାକ ପାଣିରେ ଓଡା । ଆମର ରୁଚିରକୁ ମିଳନ ହେବାରେ ଖୁବ୍ ବିରକ୍ତିରେ ସେ ମୋତେ ଜଣାଇଦେଲ, ମାଣ୍ଟ ତଳେ ଏତେ ମୁଡାଏ ଖଇନି ରଖି ଶୋଇ ପଡ଼ିବାରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରିଦେଲ; ମୁଁ ବେହୋସ ହୋଇଯାଇଥିଲ । ଯାହାହେଉ, ଅଧିକଶ୍ଵାକ ଭିତରେ ମୋର ଚେତା ଫେର ଆସିଲ ଓ ଖଇନି ଲୁଗୁରିବାକୁ ମୋ କୋଠାରେ ସ୍ଥାନ ନ ମିଳିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଗୁର ପାଞ୍ଚଟା ପଥ ଦେଇ ଆଶ୍ରୟ କଲ ଯେ, ମାଣ୍ଟ ଭିତରେ ଏତିକି ରହିଲେ ଦୁର୍ଗାଣ କରିବ ନାହିଁ, ମୋର ଦରକାର ହେଲବେଳକୁ ସେ ଆଣି ଯୋଗାଇଦେବ । ତା' ପରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପରିଥିଲି ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଲେ ହସ ମାଡ଼ୁଛି । ମୋ ପାଟିରୁ ବାହାରି-ପଡ଼ିଲ, “ତୁ ଯଦି ବଦଳି ହୋଇଯାଉ ।” ସେ ଆଶ୍ରୟନା ଦେଲ ଯେ ତା' ବଦଳି ତା' ହାତରେ । କାଲି ସନ୍ଧାର ଘେଜନ ଯୋଗୁଁ ସେ ଏଠା ପ୍ରତିବ ନାହିଁ ବୋଲି ତା' ଗତିଶୀଳରୁ ଜଣାପଡ଼ି ଥାଏ । ପୁଣି ତ ଘଣ୍ଟେ ଘଣ୍ଟେ ଭିତରେ ଆହୁର ଆସିବ ।

ମୁଁ ଟିକିଏ ସ୍ଵପ୍ନ ହୋଇ ଜଳିତିଆ ପାଦ ଆଡ଼କୁ ରୁହିଲବେଳକୁ, ବର୍କ ସାହେବ ଆସିଲେ । ଘଣ୍ଟେ ଦୂରରୁ ରୁହ ମଣିଙ୍କିଲାଇଲ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ନୁଆ ଅନ୍ତିଥ ବୋଲି ଆଦର କଲେ ; ମୋର କୌଣସି ଆପଣି ଅଭିଯୋଗ ଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ନ କରିବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ କେବଳ ବିଗୁରୁଥାଏ, ମୋର ମାଣ୍ଟିତଳ ଦେଖିବା ସକାଶ ସେ ତାଙ୍କ ସହକାର୍ଯ୍ୟକୁ ନ କହନ୍ତୁ । .. ସେ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଆଗେଇଲେ, ମୁଁ କାଲି ଏତେବେଳ ଯାଏଁ ନିଷ୍ଠିନ୍ତୁ ବୋଲି ଖାଁ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲ ।

ତା'ପରେ ରୁଲିଲ ମୋ କାର୍ଯ୍ୟମ । ଭଲ କରି ଲେଉଏ ଖଇନି ବିଧମତାବକ ଚକଟି ଚକଟି (୧୦ ରୁପଡ଼ା, କୋଡ଼ିଏ ଟିପ୍—ତେବେ ଜାଣିବ ଚନ୍ ପଥ ଠିକ) ‘ଏ’ କ୍ଲାସ ଗେଟ ପାର ହେଲି । ଜନ୍ମାଳି କଡ଼ା ନୁହଁ, ଜଣେ କେବଳ ଏତିକି କହିଲ ଖାଇବାବେଳକୁ ଫେରି ଆସିବ । ମୋର ଖାଦ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂରରସାତ୍ତ୍ଵ କରିବାକୁ ଖାଁକୁ କହିଆସିଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଯ୍ୟା ଭିତରେ ଆର୍ଦ୍ର ଯାରିଥାନ୍ତି, ଆର୍ଦ୍ରମ୍ବ ମହାଶୟା ମଧ୍ୟ । ଚନ୍ ପଥ ରୁବୁଦ୍ଧମୁକ୍ତ ଭେଟି ଦେବାବେଳେ ରଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଓ ଅନୁଗ୍ରହନାରୂପ ସିଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଚନ୍ ପଥ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବି ପାଇଲେ । କି ଉପାୟରେ ଚନ୍ ପଥର ଆହରଣ ହୋଇଛି ଶୁଣି ହରି ବାହୁ କହିଲେ, “ଚନ୍ ପଥ ଟିକିଏ ପାଇଁ ତୁ କେତେବୁଦ୍ଧି ଦୋଷ କରିଯାଇଲଣ୍ଠି ।

“ଏଥପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ଦରକାର ।” ଆଶ୍ରମୀ ମହାଶୟ ସତ୍ୟବାଣକୁ ପାସୋରିପାରୁନଥାନ୍ତି । ମୁଁ ବି ସେଇ ବେଳର ବାଧ ଶୁଣ ଭଲ ତୁମ୍ଭା କଣ କହିଦେଲି, “ସେ ଖାଇଛନ୍ତି ସେ ବି ତ ଦଣ୍ଡ ପାଇବେ ।” ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠ ଯୋଗୁଁ ଏ ବାନ୍ୟର ହିନ୍ଦୀ ଅନୁବାଦ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲା । ସେ ଏତେ ହସିଲେ ଯେ, ଶ୍ୟାମ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । କଥା କହିପାଶିଲାରୁ କହିଲେ, “ଆମ ପକ୍ଷରୁ ଏତିକି ସଫେଇ ଦିଆଯାଇପାରେ ଯେ ଏଭଲି ଫଳସ୍ଥାନ ହୋଇଛି ଜାଣିଥିଲେ ଆମେ ଖାଇନଥାନ୍ତି ।” ନଳକଣ୍ଠ ବାବୁ କହିଲେ, ‘ଜେଲ ଭିତରେ ଏ ଦ୍ରୁବ୍ୟ ସେବା କରିବା ଅପରାଧଟା ତ ଯିବ ନାହିଁ ।’ ପୁଣି ହସ । ଜେଲଖାନାରେ ଥା’ନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁନଥା’ନ୍ତି ।

ମୋର ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅନିଷ୍ଟିତତା ତ ଜଣାପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ସେଇ ‘ଏ’ କ୍ଲାସରେ ଗୋଟାଏ ଥାଳୀ ମୋ ପାଇଁ ପଡ଼ିଗଲା । ଅନ୍ୟ ଦିନମାନଙ୍କରେ ଆମର ଖୁଆଡ଼ର ବନୀ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ଉଷା କରିଦେଲେ ଚଳିଯାଏ । ଶେଷକୁ ପରଷ୍ଠୀ ବି ଜାଣିଗଲା ଯେ, ମୁଁ ନିରାଲମ୍ବ ଭାବେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଧାଡ଼ିରେ ବସିଗଲା ।

ଦୁଇ ଶୁଭିଦିନ ଆଗରେ ପଛରେ ଆମ ଖୁଆଡ଼ର କୋଡ଼ିଏଟି ଯାକ କୋଠସ ପୂର ଗଲା । ହୋତା ଆପଣେ ଥାନ୍ତି ; ଯଦୁମଣି ମଜରାଜ ଓ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ଥାନ୍ତି । ଜନନୀଥ ରଥେ, ସତ୍ୟବାଣୀ ନନ୍ଦେ ଓ ରାମପ୍ରସାଦ ସିଂହ ଥାରିଗଲେ । ଆମର ହରେକ ରକମ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବାକୁ ଉପରେ ଥାନ୍ତି ଫିମ୍ନାଲ କେଣ୍ଟରେ ୩ ବର୍ଷ ସଜା ପାଇଥିବା ଭଦ୍ରଲୋକ, ଯାହାଙ୍କର ହାତମୁଠାରେ ଥାନ୍ତି ଆମ ଅନୁମୂଳର କେଳର ଏହି ତଳେ ଥାଏ ଆମ ପରିଚୁରକ ଖାନ୍ତି, ଯାହାର ଥାମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେ ବଢ଼ିଥାଏ ।

ଉଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ଶୁ ଅଭ୍ୟାସ, ବିଢ଼ି ଅଭ୍ୟାସ ; ତାଙ୍କ ବଖରାରେ ଏ ସବୁ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଲୋଡ଼ା ନ ପଡ଼ିଲା ପରି ମହିଜୁଦ ଥାଏ ; ସିଗ୍ରେଟ ବି ଥାଏ ; ତାଙ୍କ ବିଢ଼ି ଘଞ୍ଜି ମୁଁ ଚନ୍ଦପଦ କରିଛି । ମୋର ଦରକାର ହେଲେ, ଧୂଆଁପଦ ଅଣାଇଦେବେ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଖାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଏ ପଦାର୍ଥ ପାଇଁ ଉଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ କହିବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ଵାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଉପକୃତ ହେଉଥାନ୍ତି ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଯଦୁମଣି ବାବୁ ।

ହଜାରାବାଗ ଜେଲ ଭିତରେ କେଉଁଠି କ’ଣ ହେଉଛୁ ଯେବୁ ଖାନ୍ତି ଜଣା । ତା’-ଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ସ୍ଵାର ଭିତରେ ଠାଏ ଜୁଆଖେଳ ହୁଏ । ପଇଯା ଆସେ କୁଆଡ଼ୁ ବୋଲି ପରୁଶିବାରେ ସେ କହିଲା, “ଏ ଜେଲରେ ପଇସାର ଅଭାବ ନାହିଁ ।” ସ୍ଵାଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ଲମ୍ବା ସଜା ପାଇବାର ଆଶଙ୍କା ହେଲେ ଆସାମୀମାନେ ବେକର ଦୁଇପାଖେ ଥିବା ମୋଟା ଶିଶୁରେ ଦୁଇଟା ଥଳି କରିଥାନ୍ତି । ଶିଶୁର ବାଟୁଳ ଦୁଇଟି ଦି’ପାଖେ ଜାକଲେ ଶିଶୁରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶାତ ହୋଇଯାଏ । ଏହା କରିବାକୁ ଡାକ୍ତର ବି ମିଳନ୍ତି । ସ୍ଵଜ୍ଞଦରେ ଖାଦ୍ୟଟା ଲେଖାଏଁ ସଭରେନ୍ ମୋହର ରହିଯାଇପାରେ । ଏ ଜେଲରେ ଏଭଳି ପଇସାବାଲ କରିବା ଷୀଘର ଜଣ ଥିବେ ବୋଲି ଶୁଣିଲି । ଓ୍ଯାର୍ଡରମାନେ ଏ ଖେଳରେ ବାଧା ଦେବା

ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦି'ପହରେ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ କିଛି ପାଆନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ଜୁଆ ଆଉଡ଼ା ମୋତେ ଦେଖାଇ-
ଦେବ ବୋଲି ଖାଁ କହିଥିଲ ବେଳ ପାଇଲ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ମୋ ବରଦ ଅନୁସାରେ ସେ ଭଲ କାଠରେ ତିନୋଟି ପଶାକାଠି ଓ ଷୋଳଟି
ପଶା ଗୋଟି ତିଆର କରଇ ଆଣିଲ । ଚକରେ ଗାର କାଟି ମରିରେ ମରିରେ ଖେଳ ହେଲ ।
ଜେଳଙ୍ଗାନା ଆସିବା ବେଳକୁ ମୋର ପଶା ନିଶା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଥିଲ, ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ
ମେସରେ ।

ଏଇ ପଶା ଖେଳରୁ ପରିଚୟ ହେଲ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରୟଙ୍କେ ସାଙ୍ଗରେ । ଆମ ପଇ
ପଟ ସାହାଲରେ କେତେଜଣ ବିହାରୀ 'ବି' କ୍ଲାସ ବନ୍ଦୀ ଥାନ୍ତି । ସବା ଏକଣାରେ ଥାନ୍ତି
ଶ୍ରୀ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରୟଙ୍କ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ରାଜବନ୍ଦୀଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଳଗା । ଆପଣା ବଖରଟା-
ଯାକ ଖୁଡ଼ାଏ ବହୁ ବେଙ୍ଗିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଆସିଲିବେଳୁ ସିବା ପର୍ମନ୍ତ ସେ ସେଇ
ବହୁରେ ମୁହିଁମାତ୍ର ବସିଥାନ୍ତି । ଆମ ପଶାଖେଳବେଳେ ବାଗ ପଡ଼ିଲ, ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରୟଙ୍କଙ୍କ
ଅଣି ଯେ ମୁଠାଏ କାଠି ଗଢ଼ାଇପାଇବ, ତାକୁ କଟକ ଗୋବିନ୍ଦ ଦୋକାନ ଶିରମୋହନ
ଥେରେ ମିଳିବ । ବାଗଟା ମୁଁ ସୁରୁ କରିଥିଲି । ଏବଂ ପୂରଣ କରିବି ବୋଲି ମନେ ମନେ
ହଂକଳି କରି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଖାଲ ନମସ୍କାର କରି ହାମାନ୍ୟ ଚିହ୍ନା
ପରିଚୟ ହୋଇ ଆସିଲ; ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ମୁଁ ବି ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଡ, ପଡ଼ିଲ,
ତା' ପରେ ଫୁଲଙ୍କଳି, ବୁମ ଭତରୁ ବାହାର ଓଡ଼ିଆ ଭରମାନଙ୍କ ସହିତ ବେଳେ ବେଳେ
କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ । ତତ୍ତ୍ଵ କି ପଞ୍ଚମ ଦିନ ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଖୁଆଡ଼ିକୁ ଆସିଲିବେଳକୁ
ପଶା ଜମିଯାଇଛି । ସେ ଖେଳ କେମିତି ହୁଏ ତୁରାର ତୁରାର ତାଙ୍କ ହାତରେ ଥରେ କାଠି
ଗଢ଼ାଇ ଦେବା ଭିଡ଼ ହେଲ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶିରମୋହନ ସେଇକ ପାଇବା ଏତେ ଭିଡ଼
ହେଲୁ ଯେ ବହୁ ବର୍ଷ ହେଲ ସେ ଆଶା ଏକାବେଳକେ ପୁଣିଦେଲିଣି ।

ହୁସି, ହାସ୍ୟ ପରିହାସ, ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଉଠରେ ମୋ
କାଳ ଗୁହଁ ଗୁହଁ ପୂରିଗଲ । ଯହୁଁ ଯହୁଁ ମୋର ମୁକୁଳିବା ତାରିଖ ପାଖେଇ ଆସୁଥାଏ
ହାର ମନ ହେତିକ ପୋଡ଼ିଯାଉଥାଏ । ଦିନଟିଏ ବିତରିଲେ ମୋର ମଧ୍ୟ ମନ ଖରପ
ହେଉଥାଏ । ଯଥାଶୀଘ୍ର ଏଠାକୁ ପୁଣି ଫେରିବି ବୋଲି ଆଶା କରି ନେଲଇଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ଦିନ ବିଦ୍ୟାମୟ ନେଇ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଆସିବାର ପୁଯୋଗ ଏଟିଲୁ ନାହିଁ ।

ହଜାରିବାଗ ନେଲଗୁ ବାହାରିବା ଦିନ ବୁଝି ମନେ ଅଛି । ସେଦିନ ଓ ତା' ପୁଣି
ଦିନ ମୋର ବନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଦ୍ୟାୟ ନେଇଥାଏ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲି,
ଜେଳଙ୍ଗାନାରୁ ବାହାରିବାକୁ ଭୃଷ୍ଟା । ଜୟପ୍ରକାଶଙ୍କ ପରି ଜାଗେ ଅଧେ ବାହାରେ ରହିବାକୁ
ବ୍ୟକ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି, ବାହାରେ ରହିଲେ କ'ଣ କାମ କରିବେ ବୋଲି । କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟକାଂଶଙ୍କର
ଆଏ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିନ୍ତା । ମୋର ତ ସେଇ ଚିନ୍ତା ମୋତେ ସବୁବେଳେ ନିମ୍ନଲିଖ
କରୁଛି ।

ଜଣେ ଦଙ୍କୀ ଗୋଟିଏ ପୁଲିନା ମୋତେ ବଢ଼ାଇ କହିଥିଲେ, ‘ଏଉଟି ଅମୁକକୁ ଦେଇ ଦେବ ।’ ତା ଭିତରେ ଖୁଦିଏ ଟଙ୍କା ଥିଲ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ଥିଲ । ମହାଶୟ ନିଜର ଖୁବିକ ପୋଷାକ ବାଦୁ କିଛି ଦଷ୍ଟିଟା ଜେଳରଙ୍କ କୃପାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଗେହୁ ପାର ହେବା ପରେ ପୁଲିନାଟି ମୋ ହାତକୁ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାନ୍ତି । ମୋର ସେତେବେଳର ଯେଉଁ ବେଳ ଓ ମନ, ସେଥରେ ଏ ପୁଲିନାଟି ବାଟରେ ନ ଉଠାଇ ଅକ୍ଷତ ଅବସ୍ଥାରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ସାହସ ହେଉ ନ ଥାଏ । ସଂକ୍ଷେପରେ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି, ଏ ପଦାର୍ଥ ଯଦି ଗନ୍ଧବ୍ୟ ସ୍ଥାନ୍ତର ଯିବାର କଥା ତେବେ ଦୁଇ ଗୁରୁତବନ ପରେ ଯାଉଥିବା ଅମୁକ ‘ଭଲ ବାଲକ’ଙ୍କ ହାତରେ ପଠାଅ । ସେ ଏ ପରମଣୀ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବାହାରେ ଥିବା ପଇସାରୁ ସାମାନ୍ୟ କିଛି, ମୋତେ ସରକାରରୁ ମିଳୁଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ମିଶାଇବାକୁ ଦେଲେ—ତାହା ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଫାଟକରୁ ବାହାରିବା ପରେ । ତାଙ୍କୁ କିଛି ଅପାର ନ ଥାଏ ।

ମୁଁ ଦୁଇକୁ ଟିକଟ ପାଇବାର ହଳଦାର । କୁହାପୋଛୁ କରି କଟକ କରୁଥିଲି । କଟକରେ ଓହୁଙ୍କାରିବାର କାରଣ, ମେସ୍ତରେ ମୋ ସ୍ଥାନଟି ଅଛୁ କି ନାହିଁ ଠିକରକବା ଓ ତର ଖବର ବୁଝିବା । ମୋର ସାନ୍ତ୍ଵନ ଓ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଆନ୍ତି ; ମରିଆଁଟି ଏଇ ମେସ୍ତରେ ରହି ପଡ଼ୁଥାଏ । ତାକୁ ନ ଦେଖି ଗାଁକୁ ଯିବା ସେକାଳରେ ଅମ୍ବମୀରୀନ ହେଉଥିଲା ।

ଦୁଇଶ୍ୟ କାରଣ, ମୋହିନୀ ବାବୁଙ୍କ ହିଅମାନଙ୍କୁ କହିଯାଇଥିଲି, କେଳିରୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଫେରିବ ଯେ ଦିନ ଉପରରେଇ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଆବିଷି । ଯଥାସମସ୍ତରେ ଗଲି, ଜଳଶିଆ ନାମରେ ମୁଡ଼ାଏ ଶିରମୋହନ ଖାଇଦେଲି ଯେ, ରାତିଶିଆ ବାଦୁ ବି ବଳକା ହେଲା । ରାତି ପହରକ ପର୍ମାନ୍ତ ରମନ୍ତ୍ର ହଜୀତ ଶୁଣିଲୁଁ । ମୋହିନୀ ବାବୁଙ୍କ ହିଅମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ ଏ ହଜୀତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତରେ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଇ ଦିନର ଆଳାପରେ ମୋହିନୀ ବାବୁ ବି ଆମ ସଙ୍ଗରେ ବସିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆଉ କ’ଣ ଭବୁଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ହେଉଥାଏ । ହାଜିତକୁ ଯିବା ବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ନାଳକଣ୍ଠୁଁ କହିଥିଲି, କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଆମ ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେବାକୁ । ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କ ନିଜାନ୍ତ ଦରକାର । ସେ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ପଠାଇଥିଲେ ଯେ ମୋ ‘ମିହେସ୍’ଙ୍କ ନାମରେ । ମୋ କହିବା ଅନୁସାରେ ଏଭଳି ଠିକଣା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଟାକା ହେବା ଫଳରେ ଥକ୍ଷା ପରିହାସତାରୁ ଅବସ୍ଥା ଟିକିଏ ଖୁବୁଡ଼ର ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଶୁଣି ବ୍ୟସ୍ତ ଲାଗୁଥାଏ ।

ତହିଁ ଆର ଦିନ ଗାଁରେ ଯାଇ ଶୁଣିଲି, ଏ କଥା କିଛି ନୁହେଁ । ‘ତମେ ଏମିତି ଅଲକୁଳଙ୍କ ଭଲ ଠିକଣା ଲେଖିଲ ବୋଲି ପିନା ମୁଁ ଏତେ ସହିଲି ।’ ଦୋଷ ଯାହାର ସେ ଖୁବୁନନ ହୋଇଥିବାରୁ ଅମେ ନାହିଁର ବୋଲି ବୁଝାଇ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରାସ ଦୂର କଲି ପିନା, ମୋ ଭାଇନା ମୋ ନମସ୍କାରର ପ୍ରତିବାନରେ ଯାହା ଶୁଣାଇଲେ ତାହା ଖୁବ୍ କାଟିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଖୁବ୍ ଅଳି ସମସ୍ତ ପାଇଁ । ତାଙ୍କର କହିବାର କଥା, ମୋ ପରି ଲକ୍ଷଣା ଆମ

ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ; ସମସ୍ତେ ଆପଣା କଥାଟି ଆଗ ବୁଝୁଛନ୍ତି, ତା' ପରେ ପରର କଥା, ଦେଶର କଥା ଜାଣ୍ଡାଦି ଜାଣ୍ଡାଦି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନିଜ ଚଳିବା ଆବୋ ବିଶ୍ଵରୁ ନାହିଁ ।

ଏମେ ଏହି ଉଚ୍ଚ ନାତି ବ୍ୟାଖ୍ୟାରୁ କଥା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲ, ଟଙ୍କା ଦଶଟି ମାସକୁ ନ ହେଲେ ଘର କେମିତି ଚଳିବ ତାହାର ଦ୍ୱାବ ଉପରକୁ । ଶେଷରେ ପରାମର୍ଶ ମିଳିଲ, ‘ଜିହୁଲ ତ ଟଙ୍କି ସାରିଲୁଣି, ବୁକର ମିଳିବ ନାହିଁ, ଦି’ ତିନିଟା ଟିରିସନ୍ ଯଦି ରଖିପାରିବୁ ତେବେ ମୁଠେ ମୁଠେ ଖାଇ ରହିବ ।’

କଟକଳୁ ଫେରି ଟିରିସନ୍ ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋହମ୍ମା ବାବୁଙ୍କଟି ତ ରହିଲ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବି ରହିଲ । ତୃତୀୟ ଟିରିସନ୍ ର ନିଯୋକ୍ତା ଖୁବ୍ ଭଦ୍ରଭବରେ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ‘ମୋ ପିଲଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ଭଲ ଟିରିଟର ବାବୁ ଦିଅ । ତୁମେ ମାର୍କାମସ ହୋଇଗଲ ବୁମ ପ୍ରସବରେ ମୋ ପିଲଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଖାପ ହୋଇଯିବ ।’ ଟିରିଟର ଯୋଗାଇ ଦେଲି, ସେ ଅଛନ୍ତି, ଆମ ଉଚରେ ଜଣେ ଖୁବ୍ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ।

ଦୁଇଟି ଟିରିସନ୍ ପଇସାରେ ଘର ଓ ଆମ ଏଠା ମେସ୍ ଖର୍ଚ୍ ତଳ କାହାକୁ କେମିତି ଟଙ୍କେ ମଷ୍ଟେ ଦେବାର ଯାମର୍ଥ୍ୟ ବି ରହିଲ ବୋଲି ଆସସନ୍ତୋଷ ଆସିଲ । ସ୍ବା ଯାଙ୍ଗକୁ ବାଲକୁଷ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦହତ୍ସା ଉପନ୍ୟାସମାଲାରୁ ମିଳିବାର ଆଶା ବି ଥାଏ ।

ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ବେଳେ ଖାଇପିଲ ସାର ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମକୁ ବୁଲିଯାଏ ଯେ, ସେଠାରେ ରହେ ସନ୍ଧାନେକେ ଟିରିଟକୁ ଯିବା ଯାଏଁ । ସେଠାରୁ ଫେରିଲେ ପ୍ରାୟ ବାରଟା ଯାଏଁ ‘ବିବାହ-ରହସ୍ୟ’ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ହୁଏ, ଅବଶ୍ୟ ଖେଳିବାକୁ ଆଉ ତିନ ଜଣ ନ ମିଳିଲେ ।

ସ୍ଵରଜ୍ୟ ଆଶ୍ରମରେ ବାନରସେନା ଫଳିକରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆୟୁଧବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ପ୍ରହରଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଲିମ କରିବା ଭାର ମୋ’ ଉପରେ ଥାଏ । ସେ କାଳର ବହୁ ବାନରସେନାଙ୍କ ମୁହଁ ମନେପଡ଼ୁଛି । କେତେକ ତ ବର୍ଷିମାନ ବଡ଼ଲୋକ । ସ୍ବାଙ୍କ ଭକ୍ତ ତିନିଜଣ ବେଣୀ ମନେପଡ଼ନ୍ତି : ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵିବେଶ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଞ୍ଚନାୟକ ଓ ବିନୋଦ କାନୁନ୍ଗୋ । ଏ ତିନିଜଣଯାକ ବୋଧହୁଏ ଏକା ଦିନ ବା ଏକା ସ୍ତ୍ରୀହରେ ସୁଲ ଛୁଟି ଆସି ଥିଲେ । ମୋର ଗୋଟାଏ ମାମୁଲି ପ୍ରଶ୍ନ : ପାଠକୁ ଉଚିକର ଆସିଛି ନା ଦେଶ କାମ କରିବାକୁ ମନ ହେବାରୁ ଆସିଛ ? ମୋର ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ଥାଏ ଯେ, ଭଲ ପାଠ ଥିବା ପିଲ ଆସିବା ଉଚିତ ।

ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପୁରୁଷବା ବନ୍ଦ କରିଦେଲି ସେଇଦିନ, ଯେଉଁ ଦିନ ଅଜାତିଶୀଘ୍ର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପଞ୍ଚନାୟକ ମୋ ମୁହଁକୁ ପିଖା ବୁଝି ଶୁଣାଇ ଦେଲା, ‘ଆମେ ପାଠ ଭଲ ପଡ଼ୁଛୁ କି ମନ ପଡ଼ୁଛୁ ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କର କଣ ଅଛୁ । ଆମେ ଆସିଛୁ, ଆପଣ ଆମ ନାମ ଲେଖନ୍ତି ।’ ମାଲିଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ସୁରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଥା ଠିକ୍ ବୋଲି କହିଲେ । ବିନୋଦ କାନୁନ୍ଗୋ ଭୁଗୋଲକୁ ଡରି ଆସିଥିଲେ ଯେ, ଆଜି ପୃଥିବୀର ଭୁଗୋଲ, ଜତିହାସ ସବୁ ଜାଙ୍ଗ ଜିର ଅଗରେ । ଦୁଇ ସୁରେନ୍ଦ୍ରଯାକ ବି ଜାଙ୍ଗ ବେଳରେ ବଡ଼ ହୋଇଛନ୍ତି, ସୁଣି ବି ଭବିଷ୍ୟତ ଅଛୁ । ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥିବା ଯାକ ମଣିଷ ପାଇଁ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଉନ୍ନତି । ନୟପ୍ରକାଶ ନାରୀଯତ ଜାହାର

ସଦ୍ୟ ଉଦାହରଣ । କିନ୍ତୁ ଆସୁରୀ ମହାଶୟଙ୍କତାରୁ ଶୁଣିଛି, ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁ ବି କହନ୍ତି, ‘ଶାତିଏ ପଞ୍ଚଷତୀ ପର୍ବତୀ ମଣିଷ ନିଜ ଶିଳରେ ମାଟି ତାଡ଼ିବାକୁ ତିଆର । ତା’ ପରେ ସେ ଘୁମେ ଉତ୍ତରସାଧକ । ବୁଢ଼ାର ପରାମର୍ଶରେ ତା’ପଛକୁ ପିଲେ ବାହାର ପଢ଼ିବା ଅଭ୍ୟଦୟପୂର ମାର୍ଗ ।’

ସେ ଯାହା ହେଉ, ଏ ବୁଟିନ୍ କିଛି ଦିନ ଗୁଲିଲ । ବାନରଦେନା ତାଙ୍କ ବୁଟିନ୍ ଅନୁସାରେ ମଦ ଦୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଜଣ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ରହି ପିକେଟରମାନଙ୍କ ଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଆରି ଏବଂ ଜୟାରରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବି ଦେଉ ଥାଏ । ଗାନ୍ଧୀ-ଆର୍ଟିଲେନ୍ ଚାତୁ ଫଳରେ ତ ସରକାର ଖୁବ୍ ନରମ ହୋଇଗଲେ । ଗୁରୁପୁଣ୍ୟରୁ ବି ଆଜିକାଲି ପରି ସରକାରୀ କଳ ଅନ୍ଧାଧୁନିଆ ବସରେ ଗୁଲ୍ମ ନ ଥିଲେ । ୧୯୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟବରେ ଲଭ୍ରେ ଟେଲିକାନ୍ତନଙ୍କ ଅମଲରେ ସରକାର ଖୁବ୍ କଢ଼ାକଢ଼ି ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆଜିର (୧୯୭୫) ମୁଲିଯ ଓ ହାକିମଙ୍କୁ ଆଜିବହୁ କଳପରି, ସେତେବେଳେ ହାକିମ ଓ ପୁଲିସଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ବାଧା ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ୧୯୩୭ ଠାରୁ ଇଂରେଜ ଭାରତ ଗୁରୁତ୍ବବା ଯାଏଁ ଯେଉଁ ଦମନନାନ୍ତି ଚଲାଇଲେ ତାହାର ସମାଲୋଚନା କରି ଲେଖୁଥିଲୁଁ, ରାଜଶକ୍ତିର ଏଭଳ ବିଶ୍ୱରହାନତା ତାଙ୍କୁ ତଳକୁ ତଳକୁ ବାଟ କଢ଼ାଉଛି । ଅତି ଦ୍ଵାରା ଯେ ହୃଥିନ୍ତି, ସେ ନିଜର କର୍ମଫଳରେ ନାଶ ହୃଥିନ୍ତି, ଏକଥା ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସେତେବେଳେ କହୁଥିଲୁଁ, ଯେଉଁ ଦମନନାନ୍ତି ଦେଖି, ତା’ଠାରୁ ଦଶଶୂଣ ମାତ୍ରାରେ ଏବେ ଶୁଳ୍କଥିବା ଅତ୍ୟାବୁର ଓ ଅନାଶ୍ଵର ପରିଣାମ ବିଷୟରେ ଅଧିକ କିଛି କହିବା ବାହୁଦ୍ୟ ମାଟି ।

‘ସମାଜ’ ସମାଦକ :

ଟିରୁସନ୍ ଗୁଲିଥାଏ, ଟେଲ ଗୁଲିଥାଏ, ନଈବାନିରେ ଓ ଅନ୍ୟତା ସର୍ବପମିତିରେ ଭାଗ ନେବା ଶୁଳ୍କଥାଏ, ଏଇ ସମୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାମ ନୁହିଲା ଏବଂ ଅପ୍ରତ୍ୟେଷ୍ଟବେ ତାହା ମୋ ଜୀବନର ଗତି ବଦଳାଇ ଦେଲା ।

ଦିନେ ହରିବାବୁ ଆମ ମେସକୁ ଆସି କହିଲେ, ‘ଆରେ, ରାଧାନାଥ ଗୋଟାଏ ମେସିନ୍ ଆଣିବାକୁ କଲିକତା ଯାଉଛୁ ଯେ ସେଠାରେ କୁଡ଼ାଏ ଦିନ ରହିବ । ସେ ନ ଥିବା ଭିତରେ ତୁ ଯାଇ ଦେଖିବା ‘ସମାଜ’ଟା ବାହାର କରନ୍ତୁ ।’

ହରିବାବୁ ସେତେବେଳେ ସମାଜର ସମାଦକ । ସେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ତାକିଲେ ଲେଖନ୍ତି, ଦେଖିଛୁ, ପଛରେ ଚାନ୍ଦୁଲି ବି କରିଛୁ । କିନ୍ତୁ ହରିବାବୁ ନିଜେ କୌଣସି ସମ୍ମାଦ ବା ସମାଦକୀୟ ଲେଖିବାର କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଗୋଦାବିଶାଶ ବାବୁ ଓ ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ ସମାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନବୁ ଦୂରରେ ରଖିବା ପାଇଁ ହରିବାବୁଙ୍କୁ ସମାଦକ ଦାୟିତ୍ୱରେ ନାମକୁ ମାତ୍ର ରଖାଯାଇଥିଲ । ଏତେବେଳକୁ ହରିବାବୁ ପୁରୁଣା ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଅଲଗା ହୋଇ

ଯାଇଥାନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ରାଧାନାଥ ବାବୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି, ଗୋପ ବାବୁ ଓ ମହତାବଙ୍କର ପଟକୁ ଆଉଜିବା ପାଇଁ ।

ହରିବାବୁଙ୍କୁ ନାହିଁ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସମାଜର ଦୈନିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆଜିକାରିର ଦୂର୍ଗ୍ରୂଷା ମାତ୍ର ବାହାରୁଥାଏ । ଦାମ ଖଣ୍ଡକୁ ପଇସାଟିଏ । ମୁଁ ଆଠଙ୍ଗ ବେଳେ ପ୍ରେସକୁ ଯାଏ; ଏକୁଟିଆ ସବୁତକ ଲେଖିଦିଏ; ନିୟମିତ ଭାବେ ସମାଜ ବାହାରୁଥାଏ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟାରେ । ପ୍ରାୟ ୩ ମାସ କଲ ପରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ମେସିନ୍ ଆଣି ଫେରିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ଦିନ ସକାଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ସେବିନ ସକାଳେ ମୁଁ ଗଲିବେଳକୁ ସେ ଆଣିଥିବା ସନ୍ଦେଶର ଯକ୍ଷାର ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଉପରମ ହେଉଥାଏ । ସେଥରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ତଣ ମିଳିଲା ; ପଟେ କଲିକତା ସନ୍ଦେଶ ସ୍ଵାପ୍ନରୁ କେବେଳେ ମିଳିଥିବାର ମନେପଡ଼ୁ ନାହିଁ ।

ଖୁବୀଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇବାରୁ ନା କଣ ପାଇଁ କେଜାଣି ରାଧାନାଥ ବାବୁ ସେତେବେଳେ ମୋତେ ଭାକଦେଲେ, ‘କାଗଜ ଆଣ, ମୁଁ ଭାକୁ ଛା ଲେଖ’ ବୋଲି, ଦେତେବେଳେ ମୋର ପ୍ରକୃତ ଗୁଡ଼ିଗଲ ; ତାଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ କୁ ହୋଇ, ଏପରି ଗୋଟାଏ ବେଆଡ଼ା କଥା କହିଦେଲି, ଯାହା ଫଳରେ ସେ ମୋତେ ଆଖିବାଟେ ଗିଲି ଦେଲ ପରି ଗୁହ୍ନିଲେ ; ମୁଁ ତାଙ୍କ ଉପରୁ ଆଖି କଳକୁ ନ ପକାଇ, ସେକାଳ ସମାଜ ପ୍ରେସର ଦୋମହଳକୁ ପଡ଼ିଥିବା ଭାଇ ଓ ଖାଇଶ ପାହାରମାନଙ୍କରୁ ପଛେଇ ପଛେଇ କିପରି ଓହେଇ ଆସିଲି, ଆଜି ବି ଆଶ୍ରିତ ଲାଗୁଛି ।

ସେତେବେଳକୁ ସମାଜ ପ୍ରେସ ପାଖ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଘରେ ମୁଁ ରହୁଥାଏ । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦି’ଭାଇଯାକ ବି ସାଙ୍ଗରେ ଆନ୍ତି । ପ୍ରେସକୁ ଦିବାର ଦଶାକ ଭିତରେ କୁଟି ହୋଇଯିବାର କାରଣ ଶୁଣି, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଶଙ୍କି ଶଙ୍କି ମୋତେ ଖୁଣିଲା : ରାଧାନାଥ ବାବୁ ତୁମଠାରୁ ଯାଇ ଆଠ ବର୍ଷ ବଡ଼, ହରିବାବୁ ତାଙ୍କର ଲେଖନକାର ହେଉଥିବା ପ୍ଲାନେ ତମେ ଟିକିଏ ଲେଖି ଦେଇଥିଲେ କ’ଣ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା ସେ ତମେ ତାଙ୍କୁ କହିଦେଲ, “ମୁଁ ଭାକୁଛି, ଆପଣ ଲେଖନ୍ତୁ ?” କାଳିଲି କାମ କଲି ବୋଲି ମାନିଲି । ସେ ଦିନ ସେତକ ନ ହୋଇଥିଲେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଲୋକଦେବକ ମଣ୍ଡଳରେ ମୁଁ ସାମିଲ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ପରେ ଆସୁପଶୁଷା କରି ସିଙ୍ଗାନ୍ତ କରିଛି, ଏକେ ଗୁଡ଼ିଏ ଦିନ ଭଲ କାମ କରିଛ, ପ୍ରକ୍ରିୟ ନିୟମିତ କାଗଜ ବାହାରିଛି ବୋଲି ପଦଟେ ସେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଦେଇଥିଲେ, ମୁଁ କଦାପି ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି କି ଏଡ଼େ ବାଧୁଳ ପରି କଥା କହି ନ ଥାନ୍ତି । ମନସ୍ତ୍ରାପରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ଦୈନିକ ‘ଆଖା’ :

ଉଠିଲିବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ବୁରିଟା । ଟିକକ ପରେ ଆମ ଦୁଆରେ ଆସି ଦୈନିକ ଆଶାର ସମାଦକ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଶଣି ଭୂଷଣ ରଥେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସକାଳର ଘଟଣା ସେ କାହାଠାରୁ ଶୁଣିଥାନ୍ତି କେଜାଣି, ମୋତେ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ମୋ ପିଠିରେ ହାତ ମାରି ସାବାହ୍ କହିଲେ । ମୁଁ ଲକ୍ଷିତ

ହୋଇ ଟିକିଏ ଦାନ୍ତ ଲେଫେଡ଼ି ଦେଲି । ଶଶିବାରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ୧୯୭୮ରୁ ପରିଚୟ । ଦୈନିକ ଆଶା ବାହାରିବା ୧୦୧୫ ଦିନ ଉତ୍ତରେ ସେ ଦିନେ ଆମ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବାରୁଙ୍କଠାରୁ ମୋ ବିଷୟ ଶୁଣି ମୋତେ ତକାଇ ପଠାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଥାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ମୁଁ ଦୁଇଟିଯାକ ହଷ୍ଟେଲରୁ ୫୦ ଜଣ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ତାଲିକା ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି ଏବଂ ବର୍ଷକରୁ ଅଧ୍ୟକ କାଳ କାଗଜ ଅଣାଇ ପଇସା ଦାଖଲ କରିଥିଲି । ଦୈନିକ ସମାଜର ଦୁଇଜୁଣ ବାହାରୁଥିଲା, ଦାମ ବି ଦୁଇଜୁଣ, ଦୁଇପଇସା । ମହିରେ ମହିରେ ଲେଖା ବି ପଠାଉଥିଲି, ନ୍ୟୂଚ ହେଉଥିଲା ।

ଶଶିବାରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ମୁଁ ଯିବ ଆଶା ପ୍ରେସର ମ୍ୟାନେଜର ହୋଇ । ମୋର ଟିର୍ଯ୍ୟନ୍ ଫିଲ୍ ଓ ସମାଜରୁ ମିଳୁଥିବା ପାଇଶ୍ରମିକ ମିଶି ଅଣି ଟଙ୍କା ହେବାର ଶୁଣି ସେ ମୋତେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ମାସକୁ ପଞ୍ଚପ୍ରଶା ଟଙ୍କା ଦେବେ । ଦୈନିକ ଆଶାର ସମ୍ପାଦକୀୟ ଲେଖିବା ଓ ନିୟମିତ ବାହାର କରିବା ହେବ ମୋର କାମ । ଶେଷରେ ସେ କହୁକରି ଗଲେ, “ତୁମେ ଆଉ ଟିର୍ଯ୍ୟନ୍ କରିବା ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ; ଗୋଟାଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାମ ଧରି ସେଇଥିଲେ ଲାଗିଯାଅ । ଦୈନିକ ଆଶାକୁ ଯଦି ତଳାଇପାରିବ ତେବେ ଦେଶର ତୁମେ ଖୁବ୍ ସେବା କରିପାରିବ ।” ଜବାବ ଦେଲି, ମୁଁ ସମ୍ଭାଷକରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ ।

ଗାଇଟିଏ ଆଣି ରଖିଆରୁ ମାତ୍ର ମାସେ ହେଲା । ୮୮ ଟଙ୍କାରେ ମୋ ତଳଭାଇ ତା'ର ଜଣେ ସାଙ୍ଗ ସାହାୟ୍ୟରେ କଣି ଆଣିଥିଲା । ଓଳକୁ ଅଧ୍ୟେର ଦୂଧ ଦେବ ବୋଲି ଶୁଣିକରି ଅଣିଥିଲା । ତହିଁ ଆରଦିନ ଦୁହିଲାବେଳକୁ ଦୂଧ ପାଏ ବି ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଟିକକ କଥାରେ ଏଇ ତଳଭାଇ ଉପରେ ବିଶେଷ ଯାଏ; ସାନକୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ଗାଳି ଦିଏ ନାହିଁ । ପଇସାତକ ପାଣିରେ ପକେଇ ଦେଲୁ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡେଇ ହେଲି । ଏ ଅଠେଛଣ ଟଙ୍କା ପୁଣି ମୋର ଅଜାଗରରେ ମୋ ସ୍ଥାଇ ଗହଣା ବନା ପକାଇ ଆସିଆଏ । ଖୁବ୍ ପାଟି ତୁଣ୍ଡ ପରେ ପ୍ଲିର ହେଲା, ହୃଷ୍ଟେ ଖଣ୍ଡେ ଗାଇ ଆଦୋ ଦୁହାଁ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ସାତଦିନଯାକ ଗାଇ ପେଟରେ କେତେ ପୁରୁଇ ପାରିବୁ ତାର ସମବେଳ ଦିଦ୍ୟମ ଗୁଲିଲା । ଦିନକୁ ସେରେ ଖୁବ୍, ସେରେ ବିର ସାଙ୍ଗେ କୁଣ୍ଡା ନଡ଼ା ଦିଆହେବା ପରେ ସାତଦିନଠି ସେ ଦେଲା ଓଳକୁ ଚଢିବ ଛଟାଙ୍କି । ୧୦୧୫ ଦିନ ପରେ ଏ ଓଳ ପାଞ୍ଚପା’ ପେ ଓଳ ପାଞ୍ଚପା’ । ବଡ଼ ଗାଇଟେ, କିମେ ଭରି ପୁନ୍ଦର ଦିଶୁଆଏ । ସେ ବିକାହେଲ ପର୍ବତୀଲିଙ୍ଗ ଟଙ୍କାରେ । ମୁଁ, ମୋ ସ୍ଥା ଓ ସାନ ଭରି ପ୍ରଦ୍ଵ୍ୟାର ଗଲୁଁ, ମହିରୀ ଭରି ରହିଲ ଗୋଟିଏ ମେସରେ । ସେତେବେଳକୁ ତାର ସେକେଣ୍ଟ ଜୟର ।

ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ବ୍ରଦ୍ଧପୁର ଯାଇ ରହିବାକୁ ଘର ଖଣ୍ଡିଏ ଖୋଜିଲି । ଆଶା ଅନ୍ତିମର ଠିକ ସାମନାରେ ଜଣେ ତେଲରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଡ଼ିଷ୍ଟେକେଟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଘର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମା’ ଧରି ବସିଲେ ତାଙ୍କ ଘରେ ମାଛ ଖାଇରୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଲେ ଯାଇ ସେ ଘର ଦେବେ । ମାଛ ଖାଇରୁ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଙ୍କା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସ୍ମୁବ । ବୁଢ଼ାଙ୍କ ବହୁତ ବୁଝାଇଲି, ଆମେ ଘର ଛୁଟିଲା ବେଳେ ଆମ ଖର୍ବରେ ଚାନ ଲିପି ଦେବୁଁ, ପିନା-

କଲରେ ସବୁ ଘର ଭଲ କର ଧୋଇ ଦେବୁ । କିନ୍ତୁ ପଳ ହେଲ ନାହିଁ । ଗୁଗରେ ଯାଇ ଜଣେ ମୁୟଳମାନ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଜାଳା ଘର ଭଡ଼ା ନେଲି, ତେଳଜା ଘରଠାରୁ ଅଧିକ ଭଡ଼ା; ଦଶ ଟଙ୍କା—ସେ ଘରର ଭଡ଼ା ଥିଲ ଆଠ ଟଙ୍କା । ଦୁଇଟା ଟଙ୍କା ଅଧିକ ଭଡ଼ା ହେଲେ କଣ ହେଲା ଏ ଘରଟି ବାହାରକୁ ଯେପରି ମୁଦର, ଭତର ସେହିପରି ପ୍ରଶ୍ନେ ।

ହୃଦ୍ୟାକ ପରେ କଟକ ଯାଇ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଓ ଭାଇଙ୍କୁ ଦେଖି ଆସିଲି ଏବଂ ଘରକୁ ଶୁଭ କରିବାକୁ ଦୁଇଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ରେ ହୋମ ଓ ଘରଯାକ ପଞ୍ଚମୁକ ସିଞ୍ଚନ କର ମୋ ଶ୍ରୀମଦ୍ ବୋଧ କରିଦେଲି । ତେଲେଜାଣୀ ବୃଢ଼ିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏଇ ହୋମ ଓ ପଞ୍ଚମୁକ ସିଞ୍ଚନ ପ୍ରତିକାରର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲି । ସ୍ଥା ପରେ ଆହୁରି କେତେ ଘଟଣାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ଆମ ମାରପେ, କମା ମାରକିନାହିଁ କଠାରୁ କମ୍ ଛୁ ଛୁଆଁ, ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଆଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ।

ଆଶା ପ୍ରେସର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସଦ୍ବୂବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର ଯେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟତସ୍ଵର କରିବା ଭଡ଼ ହେଲ ନାହିଁ । ଶରତ ମହାପାଦେ, ଗୋଦାବାନୀ ମହାପାଦେ ପ୍ରମୁଖ ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ ମନାଇବାକୁ ଯତ୍ନପରେନାହିଁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ରାମପ୍ରେସାଦ ସିଂହ ଓ ଅନ୍ୟ ସହ ସଂପାଦକଙ୍କ ସହ୍ୟୋଗ ଦୈନିକ ଆଶାକୁ ଲେଖାରେ ଓ ଗ୍ରୁପାରେ ସର୍ବାଙ୍ଗପୁନର କରି ଦେଲ । ଯଥାସମୟରେ କାଗଜ ବାହାରିଲ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାପନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟହ ପଦ ଲେଖା ଅଭିଯାନ ଶୁଳିଲା । ଏଥରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହକାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀ ହାତ୍ତୁ, ରାସ୍ତାରୁ, ପ୍ରେସର ସହକାରୀ ମେନେଜର । ଗାନ୍ଧାରୀ ବେଳକୁ କାଗଜ କିଣିବାକୁ ପଇସା ନ ମିଳିଲେ ସେ ଯାଇ କାହାଠୁ ଘେନି ଆହନ୍ତି ଓ ମୋର ସେତେବେଳର କଡ଼ା ପ୍ରକୃତିକୁ ସମ୍ପର୍କ କରିବାରେ ବଡ଼ଭାବ ପର ଦିଆରୁଥାନ୍ତି । ମୋର ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଆସିବାରେ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଶିରେ ପଡ଼ିଲା ।

ଏ କଥାଟି କହାଠାରୁ ପ୍ରଥମରୁ ଶୁଣିଛି ମନେ ପକାଇଲୁ ବେଳକୁ ମନେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ମୋର ନନା । ସେ ମୋତେ କହିବାର ତ ମନେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ; ମୁଁ ମାତ୍ର ୧୦ ଟି ବର୍ଷ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଥିଲି । ସେ ତ ପ୍ରାୟ ଠେଙ୍କାରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ । କେଜାଣି ଅବା ଦଶଥରରେ ଥରେ ଉଲରେ ଦି'ପଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିବେ । ସେଥରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ ମନେ ରଖିଛି ଓ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ମନେ ପକାଏ । ପୁଷ୍ପରୁ ଲେଖିଛି କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? ଆଉ ଥରେ ଲେଖିଲେ ତ ମୋ ପକ୍ଷରେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ବିଶ୍ୱରେ ଆଉ କିଛି ନ ଲେଖି, ଖାଲି ଏଇ ପଦକ ଲକ୍ଷେ ଥର ଲେଇନ୍ତି ; ଯେପରି ଧର୍ମଧୂମିମାନେ ଲକ୍ଷେ ବାର ରାମ ନାମ ଲେଖିବାକୁ ବଚାନ୍ତି । ମୋର ତ ଅତି ପିଲାଦିନ୍ତୁ ‘ବଡ଼ ମଣିଷପଣୀଆ’ ଅଙ୍କୁରିଥିଲା । ଦିନେ ଦଣ୍ଡ ନ ମିଳିଥିବାରୁ ନନାଙ୍କୁ ସାହସକର ଗୋଟାଏ କଥା ପରୁରିଦେଲି । ଅମ ଶାନ୍ତିରେ ମୋ ପିଲାଦିନେ ଦି'ଜଣ ଭର ବଡ଼ଲୋକ ଥାନ୍ତି—ଜଣକୁ ଦେଖିଲେ ଗର୍ଭିଣୀ ଗାର ବାଟ ଶୁଭ୍ର ଦିଏ, ଆଉ ଜଣେ ପଇସା ବଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହାତିଙ୍କ ପର୍ମିନ୍ଦ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତରେ ରଖିଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହା କରନ୍ତି ତାହା ଆଜିକୁ ଅଦୌତ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲଣି, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଏ ସବୁ ‘ବାହାଦୁର୍ଗ’ ବୋଲି ମୋତେ

କାହିଁକି, ଆମ ମାତ୍ରକୁ ବି ଦିଶୁଥିଲ । ଏଇ ଦୁଇଜଙ୍କ କଥା ଉଠାଇ ଆମର କମିତି ଏଇପରି ଜ୍ଞମତା ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ବଡ଼ ସନ୍ତୁଷ୍ଟତାରେ ପରିଚାରିଥିଲ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟତା କାରଣ, ପ୍ରଣ୍ଟ ପରିଚାରିଲେ ନନାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା କଣ ହେବ ସେ ବିଷୟରେ ମୋ ବୋଉ ଓ ଜେଜେ ନାମର ବି ସନ୍ଦେହ ଥାଏ । ସେ ଦିନ ନନା ମୋ ଉପରେ ରାଗ ନ ହୋଇ ବା ଓଳିରେ ଖୋସା ହୋଇଥିବା ପାଞ୍ଚମୋନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ନ ଗୁଡ଼ି, ସଦୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଗୁଡ଼ିଲେ ଓ ପିଠିରେ ହାତ ପକାଇ (ଏହା କୃତିତ ହୁଏ) କହିଲେ, “ଆରେ ପୁଅ ! ଜୀବନରେ ଯଦି ସୁଖ ପାଇବାକୁ ମନ ତେବେ ଓପରକୁ ନ ଗୁଡ଼ି ତଳକୁ ଗୁଡ଼ା । ନାରଣବନ୍ଧୁ ପ୍ରକଳନୀୟକେ ଓ ସାର ପାଇକେବା କିପରି ଚଢ଼ିଛନ୍ତି ନ ବିଗୁର ବିଦ୍ୟା ବେହେର କିପରି ଚଳୁଛି ବିଶ୍ୱରେ । ଆମେ ବିଦ୍ୟା ବେହେରାତାରୁ ଭଲରେ ଅଛେ କି ନାହିଁ ? (ମୋର ସମ୍ମତିହୃଦକ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି) ଯଦି ଭଲରେ ଅଛେ, ତେବେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ବିଦ୍ୟା ବେହେରା ଓ ତା’ରିପରି ଲୋକଙ୍କ ଯାହା ପାରିବୁ ଦେ । ଏ କଥାଟି ମୁଁ ଏତେ ମାନିଥାଏ ଯେ, ବୋଉ ଓ ଜେଜେ ନାମକୁ ଲୁଗୁର, ନନା ଦେଖିଲେ ବି କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ, ଭୋଗେଇ ପୂରୁଜ ଭିଖାଶଙ୍କ ଭିଖ ଦେଇ ପକାଏ । ସେ କାଳେ ଏତେ ଭିଖାଶ ନ ଥିଲେ, ତଥାପି କୋଠି ଖାଲି ହେଲାବେଳେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଧାନ କରଇ ଆଣିବାକୁ ବାହାରନ୍ତି, ଜେଜେ ନାମ କହେ, “ଯା, ଯା, ଏଥର ଭରଣେ ଆଣିବୁ ; ପୁଅକୁ ଯେମିତି ଭିଖଦିଆ ଶିଖେଇଲୁଣି, ବେଳକୁ ବେଳ କରଇ ବଡ଼ ଶେଷକୁ ମେତ୍ରମୂଳରୁ ସବୁତକ ମହାଜନ ନେବେ ।”

ସେଇ କଥାଟି ମନେ ପକାଇ ଏ ନିବନ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କଲି ତାହା ଏ କଥା ନୁହେଁ । ନନା କହିବାର ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଥାଗେ କହନ୍ତି, “ଆରେ, ଜୀବନରେ ଯଦି ଭଲ ହେବାକୁ ଗୁହ୍ନ, ତେବେ ତୁମ ଉପରବାଲର କାମ ମାତ୍ରବସି କରିଯାଅ । ତା’ ବେଳକୁ କିଛି କାମ ନ ଥିବ । ସେ ଦେଖିଲ ବେଳକୁ ତା’ର ସବୁ କାମ ତୁମେ କଣିବେଇଛି । ସେ ସନ୍ତୋଷରେ ତୁମ ଆଡ଼କୁ ଗୁହ୍ନିବ । ସେଇ ଗୁହାଣି ଦମ୍ପତ୍ତି ମଜଳର ମୂଳ—ନାହାକା ଚେର ।” ଏଇ କଥାଟି ମୁଁ ଆରମ୍ଭରୁ ‘ମହ୍ର’ ପର ଗରଣ କରିଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁଟି ଭିତରେ ଆଶାମୀ ବର୍ଷର ସବୁତକ ପାଠ ପଢ଼ିଦିଏ, ବୋର୍ଡରେ ଆମ ବୁମ୍ ସାମନା ବଗିଚାଟା ମାଣ୍ଡେ କହିବା ପୁରୁଷ ସବାଙ୍ଗପୁନର କରିଦେଇଥାଏ । ମାଣ୍ଡେ କହିବା ଆଗରୁ ସ୍ଥିଲ ଘର ଓଳିଆଇ ହୋଇଥାଏ—ସବୁବେଳେ ନିଜ ହାତରେ ନୁହେଁ, ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସହପାଠିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ; କଥାରେ ନ ହେଇପାରିଲେ ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ । ଶିତ୍ତପୁରୁଷଙ୍କର ଏଇ କଥାଟି ମୁଁ ସବୁବେଳେ ମାନି ଆସିଛି । ତେବେ ଏତିକରେ ତ ଦିନଟା କଟେ ନାହିଁ । ବଳକା ସମୟରେ ଯାହା କରେ ସେଥିପାଇଁ ନନାଙ୍କ ପର ମାତ୍ର ବଦାନ୍ୟ ଭାବେ ଯଦ୍ବି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ଆଶା ପ୍ରେସ୍ରେ ଏଇ ମହିର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲ । ପୁଷ୍ଟ ରାତିରୁ ତ ‘ଦ୍ଵାରୁ’ ଆସିଥିଲ । ତାକୁ ପକି ଗତି ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ବେଳେ ସମ୍ପାଦକୀୟଟାଏ ଲେଖିଥିଲ । ଠିକ୍ ପାଇଟା ବେଳେ ମୋର ନିଜ୍ୟକର୍ମ ସାର ପ୍ରେସ୍କୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲ । ନିଜ୍ୟକର୍ମ କଥାଟା ଟିକିଏ ଆଗରୁ କହିଦେଲେ ନବବିବାହୁତମାନଙ୍କର କାମରେ ଲାଗି ପାରେ । ଏ ନିଜ୍ୟକର୍ମ ବର୍ଷ

୪୭ଟା କରିଦେଲେ ଜୀବନତମାମ ଯୁଗ ମିଳିବାର ଗୁଣ୍ଠଳ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ସକାଳୁ ଉଠିଲେ ଗାଧୁଆ ଜଣ୍ୟାଦ ସବୁ କାମ ପ୍ରାୟ ୨୦ ମିନିଟରେ ସାରିଦେଇ ଉପମା ଓ କଷିଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନାରୟଣ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଭଜନ ହେଉଥିଲା । ଏକୁଟିଆ ଯେଉଁ ଗାଁ ଦିନ ମୋ କାମର ଜୟର ପାଇବାକୁ ଆସିଥିଲା, ତା ଭଜରେ କଷି ଓ ଉପମା ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ଆସିଯାଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ଉପମା ଶରୀ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ଥିର ଭଲ ମନ ବେଳର ଉପମା କଷିପରି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଆନ୍ତରିକ ରୂପ ଏକା ଭଲ, ସବୁ ଅନ୍ତରୁ ହୋଇଲେ ଉପମା ଓ ବୁଦ୍ଧି, କଷି, ଦିନାନ ଭ୍ରବରେ ଉପଦେଶ୍ୟ । ଜଣେ ଆନ୍ତରି-ମୁଦ୍ରାମାନଙ୍କ ଘରେ ମାତ୍ର ୨୦ ଦଶା ପୂର୍ବରୁ ମୃଦୁଣାଖିଆ କରୁଥିବା ଅଣିତା, ଅମନୁଷ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସରର ମୋତେ ଯେମିତି ଲଗିଥିଲା ତାହା ବେଶ୍ ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା । କଷି ଗୋଟିଏ ଚାନ୍ଦମୀରେ ଯାଇ କବାଟ କୁଣ୍ଡରେ ; ତହିଁ ପୁରୁଷ ଉପମାର ପାହାଟି ଆଉ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡରେ ଥାଣ୍ଡିଛି । ଯାହାର ଉପମା ଓ କଷି ଏପରି କୃଷ୍ଣାତ, ତାଙ୍କୁ-ଠାରୁ ପାନ ଡବାଟା ତ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ନୁହି । ପାନ ଢାରି କରିବାକୁ ଭଗବାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ, ପ୍ରେସ୍ ନିକଟବର୍ତ୍ତିନୀ ଭଦ୍ରମହିଳା—ଉତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି କହିଲେ ହୁଅନ୍ତା ଯେ, ବୃକ୍ଷାଙ୍କର ଯେଉଁ ଭଦ୍ରତା ପଞ୍ଚବିତ ହୁଏ ତହିଁରେ ଦୋକାନ ଚଳନ୍ତା ନାହିଁ—ଏହି ଦୋକାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପ୍ରେସ୍‌କୁ ରୁଳିଲା । ପ୍ରେସ୍ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍‌ଟାକର କାମ ।

ଠିକ୍ ସାତଟା ବେଳେ ପ୍ରେସ୍ ଭଜରେ ପଣି ଗଲା ବେଳକୁ, ମୋର ବସ୍ତୁର ବା ମୋ'ଠାରୁ ଟିକିଏ ସାନ, ତାଙ୍କ ବସ୍ତୁମା ଫିଟାଉଛନ୍ତି, ଆଉ ଜଣେ, ତାଙ୍କ କାମ—ଏଗାରଟା ପର୍ମନ୍ତ ପାନ ଶୈବାଇ ପ୍ରାୟ ଦେଖିବା କାମ—ଆରମ୍ଭ କରିବେ । ସେ ମହାଶୟ ଦେଇ ମୁହଁର୍ଥରେ ଆସି ତାଙ୍କ ହତାର ନିରାପତ୍ତା ବିଷୟରେ ଯହୁ କରୁଆନ୍ତି । ଗୁରେଟି ସାନ ସାନ ପିଲା ପାର ମାଗଲା ପର ଭଜରକୁ ପଳାଉଥାନ୍ତି—ଏମାନଙ୍କର କାମ ଅଷ୍ଟର ଉତ୍ସିତ୍ତ ବୁଝିକରି କରିବା । କମ୍ପୋକିଟର ଆସିବା ମାନ୍ଦେ କମ୍ପୋଲ୍ କରିବେ । କମ୍ପୋଲ୍କାନା, ମେଣିନ୍ ଘର ଆରପଟ୍ ଶୁଭ୍ରଥାଏ ଗୀତା ପାରସ୍ପରଣ, ଓ ଆହୁର ଭଜରୁ ଶୁଭ୍ରଥାଏ ଗୀତା ଉପରେ ଦୁର୍ଲେଖନଙ୍କ ଟୀକା । ଯାହାହେଉ, ଟା ବେଳେ କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା—ପ୍ରତ୍ୟେକ କମ୍ପୋକିଟରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କେଣାଏ ପେଜ୍ । ଏକାଥରକେ ପେଜ୍ ବସାହୋଇ ଆସିବ ଷ୍ଟୋନ୍ ଉପରକୁ । କାହାକୁ କିଛି ପଦେ ନ କହି ସୁଜା ପ୍ରାୟ ହତ୍ତାକେ କାମ ହାଖଟାରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ପ୍ରତି ଦିନ୍ୟାରେ ଅମ କାଗଜ କଳିକତା ମେଲକୁ ଧାଇଲା ।

ପ୍ରଥମ ଦିନ ଗୋଡ଼ରୁ ଜୋତା କାଢି ଭଜାଉଡ଼ି ହୋଇ ପଣିଥିଲି ପ୍ରେସ୍‌ର କୁନ୍ତୁ ଅଗଣା ଭଜକୁ । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ବନ୍ଦର ଲମ୍ବ ଓସାର । କିନ୍ତୁ କେତେ କିନିଷ ଗର୍ଭରେ ରଖିଥାଏ ! ପାନସିଠା, ପ୍ରାୟକାଗଜ, ଟଣ୍ଡିଆ ବିଡ଼ି, ହରେକ ରକମ୍ ରଦ୍ଦ କାଗଜ ପାନପିଙ୍କ ଜର୍ଜରତ ଦେହରେ ତା ଭଜରେ ଥାନ୍ତି । ତା'ର ଭଜରେ ମୁହଁରାଏ ଅଷ୍ଟର ପଢ଼ିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥକୁ ଯଥାପ୍ରାଣରେ ରଖି ପାଇଲି ବୋହେ ହେବ ତଳେଇଯୋଗ୍ୟ ଶୀଥା ଅଷ୍ଟର ଜଣ୍ୟାଦ । ସାଗେ ସାଗେ ନୂଆ ଅଷ୍ଟର ସେହି ପାଇଁ ବରୁଦ ଦିଆହେଲା ।

ସେଇ ଦିନ ବୁଝାମଣା ହୋଇଗଲୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିବା ସେ ବସ୍ତାମ ଫିଟାଇଥିବା ବାବୁଙ୍କ ସହ—“ହାଡ଼ୁ ଶାପୁନ୍ତରୁ । ଏବେ ମରିଗଲେ, ତରିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ପୁଅ ନୁହିଏ ଦାଢ଼ିବୁ ସ୍ଵାଙ୍କ ଉପରେ ଲଦି ଦେଇ ଚିତା କାଟିଥିଲା । ବିଧବା ବୋହୁକୁ ଚଳାଇଲେ ; ସ୍ତିର ଓ ପୁରୁଷ ଲଗିଲେ ନାହିଁଛୁ ମଣିଷ କରିବାରେ । ଅସୁମ୍ଭବ ଶଶାର ସହେ ସେ ଯେପରି କର୍ମନିରତ ଥାନ୍ତି, ସେଥିରୁ ମୁଁ ବହୁତ ଶିଖୁଛି ।

ସେ ଦିନ ତାଙ୍କରିଠାରୁ ମୁଁ ଶଶୀ ବାବୁଙ୍କ ଚିନ୍ତିଥିଲି ଏବଂ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ସେ ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍ ବିନ୍ଦୁଥିଲେ । ନୂଆ ଅଷ୍ଟର କରିବା ଯେଉଁ ଯୋଜନା ମୁଁ କରିବସିଲି ତାହା ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ହୋଇଥିଲା । ପଛରେ ଯେତେବେଳେ କଥା ଉଠିଲା ଦେତେବେଳେ ସେ ପଞ୍ଜନରେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଖେଳ ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶକୁ ଜୋର ନ ଦେଇ ଶହେ ପଣେ ଟଙ୍କା ଖାଇବାକୁ ମୁଁର କରି ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଦେଇଥାଏ ।

ସେଇ ଦିନଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦେଇ ବର୍ଷରୁ କିଛି ଅଧିକ ସମୟ ପରେ, ମୁଁ ‘ଆଶାରୁ’ ଦିବା ପର ପର୍ମିନ୍, ମୁଁ ଦେଠାରେ ଯାହା କରିଥିଲି ସେ ସବୁଥିରେ ତାଙ୍କର ଅନୁରକ୍ଷଣ ଯାହାଯେ ପାଇଥିଲି । ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ମାସେ ଦି’ ମାସ ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅଫିସ୍‌ରେ ଦେଖିଥିଲି । ଦେଇ ଏକା ତଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଦିନ ସେ ମୋତେ କହିଥିଲେ, “ବାବୁ ଶୁହାନ୍ତି ଆଶା ଶୁଳିଥାଉ, ସେ ଶୁଳିଥାନ୍ତି ।” ମୁଁ ପରାମର୍ଶିଲି, “ମୁଁରଣୀ ?” ସେ କହିଥିଲେ, “ଆଜି, ଆଜି ତ ଆସିଲେ, କିଛି ଦିନ ରହିଛନ୍ତି । ସବୁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିବେ । ସ୍ଵାଙ୍କର କିଛି ଲୁଗୁଛପା ନାହିଁ । ସବୁ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।”

ମୁଁ ପରାମର୍ଶିଲି, “ମୁଁ ଜଳି ପାରିବି ଟିକି ?”

ସେ କହିଲେ, “ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଭଲ ଧାରଣା । ତାଙ୍କ ପଛକୁ ଆପଣ ବୋଲି ସେ ମୋତେ ସେ ଦିନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।”

ମୂଳରୁ ସନ୍ଦେହ କରିନାହିଁ, ଏବେ ବି କରୁନାହିଁ ଯେ, ହାଡ଼ୁ ଶାପୁନ୍ତରୁ ଥିଲେ ଖୋପ ଲୋକ । ନୁହାଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଟିକକ ଥିଲା ତାକୁ ସେ ଦର୍ଶକ ଭାବେ ଖାଇଥିଲେ, ଏବଂ ନିଜର ମାଲିକଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଗତ ଥିଲେ । ମୁଁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଆସନ ପାଇବା ଫଳରେ ସେ ମୋ ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହେବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ତା’ର ଠିକ୍ ଓଲଟା ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବି ଜଣେ ମ୍ୟାଟିକ୍ ପାଶବାଲଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁକି ପାଠ ଆଶା କରିବାର କଥା ତହିଁରୁ ତେର ବେଶୀ ତାଙ୍କଠାରେ ଥିଲା । ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ତାଙ୍କଠାରୁ ଶାପୁନ୍ତରୁ ଭଲ ପୋକିଶାନ୍ ରଖିଥିଲେ । ଦେବ୍ରବର୍ଷ କାଳ ତାଙ୍କ ହିମାବ ମୁଁ ଦେଖିଛି । ଚିଠି-ପନ୍ଥର ଉଦ୍ଦିର ତାଙ୍କରିବାର ଦିଆନ୍ତିଏ ; କେତେ ବରକୁ ହେବାର କାରଣ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଶଶୀବାବୁଙ୍କର ଜଣେ ଅନୁଗତ ସେବକ—ଗୋପାଳ—ସେ ପ୍ରେସ୍‌ର ଫୋର୍ ମ୍ୟାନ୍ । ଶଶୀଏ ଧରଭା ଉବଲନ୍ତାଉନ୍ ମେଣିନ୍ ଥାଏ । ସାପ୍ତାହିକ ଆଶା ବାହାର କରିବାକୁ ସେ ଶଶୀ

ଶଣିବାରୁ ଉଛଳ ସାହଚାରେ ପ୍ରେସ୍‌ରୁ କେଇଥିଲେ । କାଗଜ ଭାତାରବା ସିଲିଣ୍ଡର୍‌ଟା ନ ଥାଏ ଯେ, ଜଣେ ମେସିନ ଉପରୁ କାଗଜ କାଢି ଥୁଏ । ଏ ମେସିନଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୋଗ, କିନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ହାତ ମାରିଦେଲେ ଠିକ୍ ହୋଇଯାଏ । ସେ ନ ପାରିଲେ ଆସେ ଜଣେ ମହାରଣା—କମାର । ମୁଁ ସିବା ପରେ ମେସିନର ବୁଲ ତଳା କାମଟା ବଢ଼ିଲା, ପେଷେଇ ବୁଲିଥାଏ ବସିଲା । ହୃଦ୍ରାକ ଭିତରେ ଦୈନିକ ଆଶାର ବୁପ ବଦଳିଗଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହିଲେ । ସବୁଠାରୁ ବେଣୀ କହିଲେ ଶଣିବାରୁ । ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ବୟସ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ମିଶିଯିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ।

ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଆକ୍ରମ ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ବହୁତରୁତ୍ତାଏ ଉତ୍ସାହ ଲୋକ ଥାନ୍ତି । ଦାମୋଦର ରଥେ ଓ ଗୋପିନାଥ ଦାସେ କୁତେଷୁ ଷ୍ଟୋରକୁ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁଠାରୁ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟମାଁ ଅନୁଷ୍ଟାନ କରି ଗଢ଼ି ଥାନ୍ତି । କାମାକ୍ଷି ପ୍ରସାଦ ଶରୀ ତ ଅଛନ୍ତି, ଆଉ ତିନି ଜଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜ ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଦି'ଜଣ କୁତ୍ତିଆ ଦୋକାନ କରିଥାନ୍ତି ଯେ, ସେ ସରସମିତି ବେଳେ ଭାରି ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଓଙ୍କାଳଙ୍କ ଭିତରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାସ ହୋଇଥାନ୍ତି ନାମୁଆ । ରାମକୃଷ୍ଣ ରଥେ ପ୍ରମୁଖ ଆଉ କେତେଜଣ ମଧ୍ୟ ଆଖିକୁ ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ତେବେଳାଙ୍କ ଭିତରେ ମୋର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ଥାନ୍ତି, ଆକ୍ରମ ପଞ୍ଚିକାର ସହ-କାରୀ ଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷ । କେବଳ ଦେଶମିଶ୍ରଣ ବ୍ୟାଣତ ଆଉ ସବୁଥିରେ ତାଙ୍କର ମୋର ମତ ସମାନ । ତେଣୁ ସେଇ ଗୋଟିକ ବିଷୟରେ ଆମେ କଥାବାହିନୀ ହେଉନାହିଁ । ମୋତଳ ସୀତାରାମାୟା ଓ ରମେଶ୍ବିର ପ୍ରମୁଖ ବଡ଼ ଓଙ୍କାଳ ବି ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ ଓ ଶ୍ରୀକା ପାଏ ।

ଥରେ ଶଣିବାରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗେଯା ପାନ୍ତୁଲୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି—ଭୁବନେଶ୍ୱର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଗର ଓ ଆମ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବାଚପଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀଅନ୍ନାଙ୍କ ପିତା—ଭାରି ଶ୍ରୀରା ଦେଖାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋ ମନରେ ସେ ଶ୍ରୀରା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ, ଶଣିବାରୁ ଓ ତିକଟିର ଦିଅନ୍ତି ସୁବାରେତି ବୋଧହେତୁ, ଦିନେ ରାତରେ ଏକାବେଳକେ ଟେର ହୋଇ ଲଙ୍ଗାଲାମୁକୁଳା ହୋଇ ପଢ଼ିଥିବା କଥା ଗୋପାଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲା । ମଣିଷର ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ମିଶାଇ ଦେଖିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଶିଖିଥିବାରୁ ଶଣିବାରୁକୁ ସିନା କ୍ଷମା କରିଥିଲି, ଏ ଦି'ଜଣଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି ପାଲି ନାହିଁ । ଶଣିବାରୁ ଭାରି ନିଶାଭକ୍ତ ଥିବାର ଶୁଣିଥିଲି ଏବଂ ତାକୁ ଗ୍ରୁହିବାକୁ ସେ ଯେଉଁ ଅସାଧ ଯାଧନା କରିଛନ୍ତି ତା ବି ଶୁଣିଛି ଓ ଦେଖିଛି ।

ଯାହା ହେଉ ବାରୁଙ୍କ ମଦ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଯୋରୁଁ ଗୋପାଳ ସ୍ଵାମୀ ଆମ ଘରେ ଧନ୍ଦନ୍ତରୀ ହୋଇଗଲା । ସେ କାଳର ବ୍ୟବହାର ସହରକୁ ମୁଁ ଯମରାଜଙ୍କ କଙ୍କଡ଼ାବିଶ୍ଵ ନରକ ନାମ ଦେଇଥାଏ । ପ୍ରତି ଘରେ, ବିଶେଷ କରି ଖେରକି ତୁରିବାରେ କଙ୍କଡ଼ାବିଶ୍ଵ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୁଁ ଥରେ ଦି'ଥର ଏମାନଙ୍କ ବୌଦ୍ଧମ୍ୟ ଷ୍ଟୋର କରିଛି । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ଏମାନଙ୍କର ଅଧିକ ପ୍ରେମ ଥିବାର ତାକଥା; ପ୍ରେସରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଦି'ଜଣ ଦଂଶିତ ହେବାର ଶୁଣେ । କିନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ଅବ୍ୟାହ ତିଷ୍ଠରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଞ୍ଚ ମିନିଟରେ ଦୂର ହୋଇପିବାର ଦେଖି ପ୍ରଥମ ଥର ମୁଁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ଯାହା ଛଟପଟ ହୋଇଥିଲି ସେଥିପାଇଁ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କଲି । ଗୋପାଳଙ୍କ ତିଷ୍ଠ

ଅସାଇବ ଲବ୍ଧ । ବାବୁମାନେ ଶାତିର ଅନାଗୁର ପରେ ଶୋଇପଡ଼ିନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଭାଜିଲେ ପରି ମଦୁଆଙ୍କୁ ଲଙ୍ଘିମାଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଉଠିବା ମାନେ ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ କରି ଖର୍ମ କର୍ମ ପୂଜା ପାଠରେ ଲଗିଯାନ୍ତି । ଗୋପାଳ ଘର ସଫା କଲାବେଳେ ବୋଜଳମାନଙ୍କର ଅବଶେଷକୁ ମୋ'ର ସାମନା ଆଲମାଶ୍ଵର ତଳ ଥାକରେ ସଜାଡ଼ି କରି ରଖେ । ଥରେ ପରିରଥିଲି ଯେ କହିଲୁ, ‘ଅଷ୍ଟ’ । ଯେତେବେଳେ କଙ୍କଡ଼ାବିଷ୍ଟ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଶଷ୍ଟୀୟାରେ ଅଣି ସେଇ ବୋଜଳମାନଙ୍କରେ ଗୁଡ଼େ । ଗୋଟିଏ ଓ୍ଦ୍ଧିରମ୍ୟାନ୍ ଫାଉଶେନ କାଳି ବୋଜଳରେ ଦି’ଶଷ୍ଟା କଙ୍କଡ଼ା ବିଶ୍ଵ ପକାଇଦେଲେ, ସେଥିର ମଦଟା କଙ୍କଡ଼ା ବିଶ୍ଵ ଜାମୁଡ଼ାର ଅବ୍ୟାୟ ମହୋପିଷ୍ଠ ହୋଇଯାଏ । ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ତୁଳାରେ କାମୁଡ଼ା ଜାଗାରେ ମାରିଦେଲେ ଜ୍ଞାଲା ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ମୋ ଶର୍ମୀ କଙ୍କଡ଼ାବିଶ୍ଵ ଦଂଶନରେ କଷ୍ଟ ପାଉଛି ବୋଲି ଦି’ ପହର ଶିଆ ଆଣିଥିବା ଲୋକଠାରୁ ଶୁଣି ଦେଖିରୁ ଗୋଟିଏ ବୋଜଳ ଘରକୁ ପଠାଇଥିଲି ଯେ, ତାହା ସେଆଡ଼େ ଯହୁରେ ରହିଲା । ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ପରେ ବ୍ରଦ୍ଧସୁର ଗୁଡ଼ିଲବେଳେ ‘କଙ୍କଡ଼ା ବିଶ୍ଵ ପାନ ତ ଚାହିଁ ଥାଏ, ସ୍ଵାକୁ ହାତିବା କାହିଁକି’ ବୋଲି ସେଇ ଘରର କାନ୍ଦକୁରାରେ ଗୁଡ଼ ଆସିଥିଲୁ ।

ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଏକ ପ୍ରାଣ ହେଲେ ପୁଜା ଦୁଇଟା ଦଳରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି; ଦଳେ ପାରଳାଙ୍କ ନେତୃତ୍ବ ମାନିଥାନ୍ତି, ଆଉ ଦଳେ ଫଳିକୋଟଙ୍କର । ଗୋପାଳନ ପକ୍ଷନାୟକ ପ୍ରମୁଖ ପାରଳାଙ୍କର; ଶଣିବାବୁ, ଲିଙ୍ଗରଜ ବାବୁ ପ୍ରମୁଖ ଫଳିକୋଟଙ୍କର; ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ଓ ନିରଞ୍ଜନ ବାବୁ ପୁରୁଣା କଂଗ୍ରେସବାଲୁ ଯଥାଦୟବ ନିରପେକ୍ଷ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାରଳାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଆଉଜିଥାନ୍ତି । ଉଭୟ ଦଳ ଉତ୍ତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବି ବନ୍ଦ ଥାଏ କହିଲେ ତଳେ । ମୁଁ ଦୂରାଡ଼େ ମିଶ୍ରଥାଏ । ଶଣିବାବୁଙ୍କ ଭଳି ଲୋକେ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶିଲେ ଭ୍ରମ୍ଭାବୁ ପଣ୍ଡିତବ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ପଟ୍ଟ ଶୁଣିଲ ବେଳକୁ ଆରପଟ୍ଟ ଶୁଣେ, ନିର୍ଜନ ହେରିକା କଣ ମଣିପରେ ଲେଖା ।

କିନ୍ତୁ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବରେ ଶଣିବାବୁଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷତା ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ କାହାଠାରେ ଦେଖି ନାହିଁ । ନିର୍ଜନ ପକ୍ଷନାୟକଙ୍କ ଶତା ବୋର୍ଡ୍ ହିସାବ ବିଷୟରେ କଣ ଗୋଟାଏ ଧମ୍ବାଦ ଦେଇନିକ ଆଶାରେ ବାହାରିଥିଲା । ତା’ ଉପରେ ନିର୍ଜନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭଦ୍ରତାର ଦୀମା ଲିଙ୍ଗନ କରି କେତେ କଥା ଲେଖା ଥିଲା । ସେତକ ଉଠାଇ ଦେଉ ଦେଉ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପରା ଉଠାଇଦେଲି, ଯାହା ଉପିଯିବାରୁ ନିର୍ଜନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦ ଅତି ଦୁଷ୍ଟଳ ହୋଇଗଲା । ଶଣିବାବୁ ସକାଳେ ପ୍ରତିବାଦ ଲେଖାଟି ଦେଖିଲେ, ରାତିରେ ଆସ ଗୁପ୍ତ ଦେଖିଲେ । ସକାଳେ ମୁଁ ପ୍ରେସରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲା ବେଳକୁ ତାକର ଶାସ୍ତ୍ର କାମେରକୁ । ସେ ତତା ପଇତା କରି ମଠା ଖଣ୍ଡେ ପନ୍ଥ ବସିଥାନ୍ତି । ମୋ ପାଇଁ ବି ଉପମା କଢ଼ି ଆସିଲା । ତା’ର ଆସାଦ ହେତୁ ଯେଉଁ ଉର୍ଧ୍ବନା ତାହା ପ୍ରତ୍ୟହ ମନେପଡ଼େ । ତାଙ୍କର କହିବାର ସାର କଥା : ଲଣେ ଲୋକ ଦେଇଥିବା ପଦକୁ ବିକୃତ କରି ଗୁଡ଼ିବା ଶାଖାନାଥୀ ସାମ୍ବାଦିକତା ; କଟକରେ ଶିଖିଛ । ସେ

ଯାହା କେଣିଛନ୍ତି ତାହା ପୁଣିଦିଅ । ସମ୍ପାଦକୀୟ ପ୍ରମ୍ବ ତ ଆମ ହାତରେ, ତୁମ ବାହାଦୁରୀ ତୁମେ ଦେଖାଇବାରେ ବାଧା ନାହିଁ ।

‘କାଲି ସ୍ଥାନାଭବ ଯୋଗୁ କ୍ଲୁପ କରି ପ୍ରୁଣିଥିଲୁଁ, ପୂର୍ବ ପନ୍ଥି ଏହି’ ବୋଲି ଲେଖି ନିରଞ୍ଜନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦ ବାହାରିଲା ଏବଂ ତା ଉପରେ ନିଜେ ଶଣିବାରୁ ସମ୍ପାଦକୀୟ ଚିପ୍ପଣୀ ଲେଖିଲେ । ମୋର ତ ମୋଟାମୋଟି ମନେ ଥାଏ, ଦୈନିକ ଆଶା ଯଦି କିଏ ସାଇତିଥିବ ପଢ଼ିଲେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିବ । ଶଣିବାରୁ ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ, ସାମ୍ବାଦିକତା କଥା ପ୍ରାଣ, ଓଡ଼ିଆ ବି ଭଲ ଲେଖିପାରୁନଥିଲେ । ମନ ହୋଇଗଲ ଖଣ୍ଡ ସାପ୍ତାହିକ ଆଶା କାଢିବେ । ପ୍ରତି ହପ୍ତାରେ ସତ୍ୟବାଣୀ ଯାନ୍ତି, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ମାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବଣ୍ଣଙ୍କିତାରୁ ଲେଖାଇ ଆଣନ୍ତି ଓ ବ୍ରଦ୍ଧିଷ୍ଵରରେ (ଭୁଲ ଭଟକା କରି—ମାଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଭାଷା) ଛପାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେଉଠୁଁ ଲେଖା ଶିଖା ହେଲା ଓ ହୃଦ୍ୟାନ୍ତର ବି ଲେଖା ହେଲା । ତାଙ୍କ ହସ୍ତାନ୍ତର ପରି ବିରୋଳ ହସ୍ତାନ୍ତର ମୁଁ ଆଉ କାହାର ଦେଖିନାହିଁ ।

ଜୀବନରେ ସାମ୍ବାଦିକତା ନ ଥିଲ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସଂକଳନ । ସେ ଯୌବନରେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟାବୁନ୍ଦ୍ର ଟ୍ୟାନେଶ୍ୱରେ । କୋତା ତିଆରି ଓ ବେପାରରେ ତାଲିମ ହୋଇ ‘ସୁଜ୍ଞ ଏଣ୍ଟ କୋ’ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କୋତା ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାହା ଅନ୍ତରେ ୧୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ଥିଲ । ତାକୁ ବିଜ ଦେଇ ଗଲେ ଏହି ବାଦ ଓ ଧୋତାରୁ ବମ୍ବେ । ବମ୍ବେରୁ ଫେରିଲବେଳକୁ ସତ୍ୟବାଣୀ ସୁଲ ବସିଥାଏ, ‘ପଞ୍ଚମାନ୍ତର’ ଏକାଠି ଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଦଶକର ଆସି, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ‘ସାପ୍ତାହିକ ଆଶା’—ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାର ନାମ ଆଶା ।

ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା କହିବାରେ ଟିକିଏ ଭୁଲ ହେଲା ପରା ! ମୁଁ ଆଶା ଅଞ୍ଚିତରେ ଯୋଗ ଦେବାର ତିନି ମାସରୁ ବେଣୀ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାୟ ୨୮ ବେଳ । ପ୍ରୁଣକଟା ହୋଇ ଫମୀ ରେଣ୍ଡି ହୋଇଥାଏ । ଦୁଇଜଣ ଭଦ୍ର ମହିଳା, ଦକ୍ଷିଣୀ ଆଙ୍ଗ୍ଲୀ ଜଣିଆନ୍ ପରି ନଣୀ ଯାଉଥାନ୍ତି, ଦୁମ ଦୁମ ହୋଇ ପଣି ଆସିଲେ ଏବଂ ମିଷ୍ଟର ରୁଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗୁହାନ୍ତି ବୋଲି ଦୋଷା କଲେ । ବସ୍ତୁ କାହାର ଦାଣ୍ଡ ବାରଣ୍ଟାରେ କଣ ଫୁସୁଫୁସୁ କରି କହ ମୋ’ଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ଗଲେ ଏବଂ ଡାକବଙ୍ଗଲାରେ ଦିନେ ରଖାଇ ବାହାରୁ କୁଆଡ଼ି ନବେ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କ ଦେଇ ବିଦା କଲେ । ଶଣିବାରୁ ଗାଁରେ ନ ଥାନ୍ତି ।

ଘଟଣା କ’ଣ ବୋଲି ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ପରୁବବାରେ, ବାବୁଙ୍କ ବିଷୟରେ ମନ ଧାରଣା ନ କରିବାକୁ ସତର୍କ କରି ଦେ ମୋତେ କହିଲେ, ବୁଢ଼ାଟି ଶଣି ବାବୁଙ୍କର ବିବାହତା (ଗୀର୍ଜାରେ) ପହାଁ । ଝିଅଟି ବାବୁଙ୍କର । ମାସକୁ ୩୦ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦିଆଯାଇ, ଆପଣ ଆସିଲ ଦିନୁ ପଠା ହୋଇନଥିଲ । ୧୦ ଟଙ୍କାଟି ପାଇବାରୁ ବୁଢ଼ା ଗଲ । ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚବାର ଶୁଣିଲେ ବାବୁ ମୋର ଉପରେ ମୁରାଳି କରିବେ । ମୁରାଳିର ଅର୍ଥ ତାଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଲି, ‘ମିଛ ପାଟି-ତୁଣ୍ଡି ।’

ଟଙ୍କା ତ ପରେ ନ ଥିଲା, କାହିଁ ଆଣିଲା ବୋଲି ପୁଣ୍ୟବାରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ରନ୍ଧୟ ବାହାରିଲା । ଜଣେ ତୈଳଜିମା ନାଶ ବ୍ରଦ୍ଧପୁରରେ ଶିଖାବିଷ୍ଵାଗ ଜନସ୍ପେକ୍ଟ୍ରେସ୍ ଥିଲେ । ଶିଖିବାରୁଙ୍କ ପ୍ରସବରେ ସେ ଶୁକର ଶୁଦ୍ଧ ଖାଲି ସୁତା କାଟୁନ୍ତି, ବାବୁଙ୍କର ପଇସା ଅଭ୍ୟବ ହେଲେ ସେ ଦିଅନ୍ତି । କେବଳ ମିଳେ ନାହିଁ ନିଜ ଘର । ବୃଦ୍ଧଣୀ ଯାହା ଯେତେବେଳେ ପାନ୍ତି ତାକୁ ଜାକ ଦିଅନ୍ତି, ଭବଷ୍ୟତ୍ ପାଇଁ ଓ ରିଆ ପାଇଁ । ମନରେ କୁଡାଏ ଦାଣି ଚକଟି ତିନିଜତ୍ୟାକଙ୍କ କଥାରେ ସମନ୍ୟ ଆଣି ସ୍ବାକୁ ହଜମ କରିଦେଲା । ଲଭ ଏତିକି ହେଲ ଯେ, ମୋ ବୃଦ୍ଧଣୀ ସେଇ ଦିନ୍ତି ତାଟକା ହୋଇ ପଇସାଟିଏ ବି ରଖିନାହିଁ । ରଖିଥାନ୍ତା ବୋଲିଲେ କାମରେ ଲାଗନ୍ତା ।

ସ୍ଵେଚ୍ଛା କ ୧୯୩୨ର କଥା । ୧୯୩୫ରେ ଦିନେ ଶିଖିବାରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ, କଟକ ନବିରାଜ ପ୍ରେସରେ । ଶାତରେ ତାଙ୍କର ମୋର ଏକୁଟିଆ ହୋଇଗଲୁ । ମୁଁ ବେଶେଇ କବୁଆଏ, ସେ ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଖଟ ଉପରେ ଶୋଇ ମୋର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥାନ୍ତି । କମିଶି କଥା ବାହାରିଲା କେଳାଣି ? ମୂଳରୁ ସବୁ କଥା ଗାଇଗଲେ । ଶେଷରେ ଅତି ଷୋଡ଼ରେ କହିଲେ, “ବିନା କାରଣରେ ଶୁଦ୍ଧ ପଳାଇ ଆସିଲା । ଏ ବ୍ରଦ୍ଧପୁରରେ କି ଶ୍ଵାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲ ଜାଣି ପାରିଲ ନାହିଁ । କ’ଣ ତିର କରି ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ।”

ସେ ଦିନ ତାଙ୍କର ଓ ମୋର କାହାର ଖାଲିବାରେ ସୁଖ ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବିମାଛରେ ଆଗ୍ରହ । ଥରେ ଜଣେ କଟକିଆ କଂଗ୍ରେସୀ ପୁଣ୍ୟବାରେ ଦେଇଥିଲେ, “ଆପଣ ତ ଖୁବ୍ ମାଛ ଖାଇ ପାରନ୍ତି,!” ଶିଖିବାରୁ କଥା ସରବା ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ତର ଦେଇସାରିଥାନ୍ତି, “ଆଉ କ’ଣ ବିଶ୍ୱରିଥିଲ ମୁଁ ଖାଲି ଟଙ୍କା ଖାଏ ବୋଲି ?”

ବ୍ରଦ୍ଧପୁରରେ ମୁଁ ସାବାଲକ ହୋଇଗଲି । କଟକରେ ସାଧାରଣ ସର୍ବ ହେଉ ବା ସାହୁତ୍ୟ ସମାଜ ସର୍ବ ହେଉ, ସବୁଠି ମୋ’ର ରୁକୁଳନ ଭଣ୍ଡି ହୋଇଥାନ୍ତି; ସାହୁତ୍ୟ ସମାଜରେ ଆର୍ଥିବାରୁ, ପରିଜା ସାହେବ, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଆଶୁର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରମୁଖ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଥାନ୍ତି, ସାଧାରଣ ସର୍ବରେ ଗୋପ ବାବୁ, ପଢ଼ିଆସ୍ତା, ସଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ, ରଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ମହିତାବ ବାବୁ, ନବ ବାବୁ ଓ ପୁଣ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ପ୍ରମୁଖ ଆମର ନେବୁଶାନ୍ୟମାନେ ଥାନ୍ତି । ୧୯୧ରେ ମୁଁ ସୁଲ ଶୁଦ୍ଧିଥିଲି, ମଙ୍ଗରାଜେ, ମହିତାବ ବାବୁ, ନବ ବାବୁ ପ୍ରମୁଖ କଲେଜର ଶୁଦ୍ଧିଥାନ୍ତି । ସେ କାଳେ ଗୋଟେ ଦୁଇଟା କ୍ଲାସ ଉପରେ ପଢ଼ି ଥିବା ପିଲେ ହେଉଥିଲେ ତଳକ୍ଲାସ ପିଲଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିକାନ, ରଖିମାନ୍ୟ । ବ୍ରଦ୍ଧପୁରରେ ମୁଁ ନୂଆ । ଶିଖିବାରୁଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯୋରୁ ମୁଁ ବଢ଼ିଙ୍କ ସମକଷ ହୋଇଗଲି । ମୋ’ଠାରୁ ଦଶବର୍ଷ ବଢ଼ି ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସଜ୍ଜନରେ ମିଶି ପାରିଲା । ଗୋଟିଏ ଉଦ୍‌ବାହିରଣରୁ କଥାଟା ବୁଝିଛେବ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ମୋ’ଠାରୁ ୨୭ ବର୍ଷ ବଡ଼, ମହିତାବ ବାବୁ, ନବ’ବାବୁ, ରଜକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ଶାକ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ମହିତାବ ଓ ନବ ବାବୁଙ୍କ ମୁଁ ଅଦ୍ୟାପି ଯେତେ ରୁକୁଳନ ବୋଲି ମନେ କରେ, ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସେତେ ରୁକୁଳନ ବୋଲି ମନେ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାସ ଓ ନିରଜନ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରଦ୍ଧପୁରରେ କର୍ମସଙ୍ଗୀ ଭାବରେ ସମ୍ପର୍କ, କଟକବାଲଙ୍କ

ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମିଳିତ ମୁରୁ ଓ ଚେଲ ଭବରେ । ଏମାନଙ୍କ ଅବଶ୍ୟ ମୁରୁ ନ କହ ମୁରୁଭାଇ କହିବାର କଥା । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକ ମୁରୁଙ୍କର ଚେଲ ; କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ମୁରୁଙ୍କର ଯେତେ ପାଖରେ ବହନ୍ତି, ମୁଁ ଯେତେ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ଭରସି ପାରେ ନାହିଁ । ବ୍ରଦ୍ଧିମୁରୁରେ ବସୁମର ଏ ପ୍ରଭା ମରିଲିଗଲା ।

ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ସମସ୍ୟା ସ୍ଥାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗେ ଗୋଲେଇ ପୋଲେଇ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଯେଠାରେ କଂଗ୍ରେସବାଲ ବି ଆଜି ଓଡ଼ିଆ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ଏ ସଂକଷ୍ଟିତାର ଓପରେ ରହିବାକୁ ସବୁ ବେଳେ ତେଷ୍ଠା କରି କରି ଏ କୁଳର ହେଉ ନ ଥାନ୍ତି କି ସେ କୁଳର ହେଉ ନ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗଞ୍ଜାମର ସବୁଯାକ ଓଡ଼ିଆ କଂଗ୍ରେସବାଲ, ଶିଶିବାବୁ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଏକ ମେଣ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବଢ଼ି ଯାନ ଭେଦ ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ଦିବାକର ପଟ୍ଟନାୟକେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ଶିଶିବାବୁ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନମୁଦ୍ରା ଭାବେ କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ମୁଁମେୟ ଆସୀୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ, ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଡ଼େଇ ହେଲ ପର ଥାନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ ଓ ଆଚରଣ ବିଷୟରେ ସ୍ଥାନରେ ଯେତେ କଠୋର ଦୃଷ୍ଟି, ରଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଦଳର ଯେତେ ନ ଥାଏ ; ଯଦିଓ ଆଦୌ ନ ଥାଏ ବୋଲି ସ୍ଥାନ ପର ମୁଁ କହିପାରିନାହିଁ । ରଥେ ନୂଆ ଯୁଗର ଆସନ୍ତୁଛି ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥାନ୍ତି, ତାହା ମୋତେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ କରୁଥାଏ ।

ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାନ୍ତେ ଗାଧୋଇ ଭଗବତ୍ ଗୀତା ପାର୍ଶ୍ଵଶର କରୁଥାନ୍ତି ; ଭଗବତ୍ତାରୀତା ଖଣ୍ଡିଏ ବି ଛପାଇଥାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ଦେଇ । ହରିବାବୁ, ନଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କର ବହୁ ଆଗରୁ ଏ ଖଣ୍ଡ ଚୁପା ହୋଇଥିଲ । ଶିଶିବାବୁ ଗାନ୍ଧୀ ଭାଷ୍ୟକୁ ପ୍ରୟୋଗୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ଏକ ବକ୍ତ୍ଵ ହରିଷ କରୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ପାନୟ ଏକାବେଳକେ ଚାହିଁ ଦେଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଥାରେ ଓଜନ ଥିଲ, ଅନ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ହଜମ କରିବାକୁ ଅସୀମ ଶତ୍ରୁ ଥିଲ, ତେଣୁ ଦେ ପୂର୍ବ ବିରୋଧୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ଆପଣାର କରିପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଭାପଦିତରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଖୁବ୍ ଟାଶୁଆ ଥିଲ । ମୁଁ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶିଶିବାବୁଙ୍କ ଛୁକପର କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାଙ୍କ୍ଷା କମିଟିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲି ଏବଂ ଆଲୋଚନାରେ ବି ଅଂଶ ପ୍ରହଣ କରୁଥିଲି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଯାହା ହେଉ ବା ନ ହେଉ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲ ଯେ ମୁଁ ‘ଜଣେ’ । ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ସାବାଳକ ହୋଇଗଲି ବୋଲି ଲେଖିଛି ।

ସ୍ମୂର୍ତ୍ତିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାନୁଆଳ ଗୋପିନାଥ ଦାସେ ଓ ସେ କାଳର ଲିବଧପ୍ରତିଷ୍ଠା ସାହୁତ୍ୟକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଗ୍ରହୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା କରିଥାଏ ବୁଲିଯିବା ବିଷୟରେ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ରହିବାର ଦିନ ଗୋପିନାଥ ଦାସେ ଗୋଟେ ମଟରକାର ଯୋଗାଡ଼ କରନ୍ତି । ଆଜିର ତୁଳନାରେ ତ ସେ କାଳେ ପେଟ୍ରୋଲ ମାରଣା ମେଲୁଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ ଚଲେ । ସେତେ-ବେଳେ ପେଟ୍ରୋଲ ଗ୍ୟାଲନ୍ଡର ଦାମ୍ ଟଙ୍କାକରୁ କମ୍ । ଆଜି ସେଇତକର ଦାମ୍ ୨୭ ଟଙ୍କା ।

ଗାଡ଼ି ବିନା ଭଡ଼ାରେ ମିଳେ । ଭଡ଼ା ଦେଇଥିଲେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଚଟି । ପାଞ୍ଚ ସାତ ଟଙ୍କାର ପେଟ୍ରୋଲ ପକାଇଲେ ରୟଲକୋଣ୍ଟା ଯୋରଢା ପର୍ଫିନ୍଱ ବି ଯାଇ ଫେର ହୁଏ । ଦିନେ ଯାଉି ରୟଲକୋଣ୍ଟା ଓ ଆଉ ଦିନେ ଯାଉି ତିକଟି । ବାଟରେ ରହି ରହି ଯାଉି, କେଉଁଠି କେମିତି ବରଗଛମୁଲେ ବା ଠାକୁରାଣୀ ମଣ୍ଡପରେ ବୈଠକ ସବୁ ହୁଏ, ଦାସେ ମଧ୍ୟ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ସୁଲ ହେଉଥାନ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦେଖା କରି ତାଙ୍କ ବହୁ ବେପାର କରିଦିଅନ୍ତି । ଦୂର ମଧ୍ୟପଲ ଓ ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କ ସୁଖ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମୋରେ ମୋ ଜୀବନରେ ସପ୍ରଥମ ମିଳିଥିଲୁ ଗଞ୍ଜାମରେ । ବି.ଏ. ପଣ୍ଡା ଦେଇ ସାବିବା ପରେ ମୁଁ ସାଇକଲ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ଫାଳ ବୁଲିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ହେଥର ଲୋକଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲ । ଗୋପୀନାଥ ଦାସଙ୍କ ଯୋଜୁଁ ଏ ଶାତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଯେ ଆଜି ପର୍ଫିନ୍଱ ଅଷ୍ଟର୍ଷ ରହିଛି । ରିକ୍ସାରେ ବସିଲେ ବି ମୁଁ ଲୋକଟିକୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, କୌଣସି ଗାଁକୁ ଗଲେ ମୁଁ ଦିଅଂକ ମଣ୍ଡପରେ ବସି ସେ ଗାଁର ଭଲମନ ରୁହେ । ଆଶ୍ରମେ କହନ୍ତି, ଏତକ ଯେ ନ କରେ ସେ ସାହୁତ୍ୟକ ହେବା ଚାଥା । ମୁଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖୁଥାଏ ସାମ୍ବାଦିକର ଦୁଷ୍ଟିକୋଣରୁ । ମୁଁ ଆଶା ଅପିସକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବି ଗଞ୍ଜାମର ମଧ୍ୟପଲ ଲୋକେ ‘ଆଶା’ ନାମ କୁଣ୍ଡିଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଆଶା ବୋଇଲେ ଖରକାଗଜ ବୋଲି ବୁଝି, ଜଂରେଜ ଆଟା, ସମାଜ ଆଶା ବୋଲି କହିବାର ଶୁଣିଛି । ମୋର ଏ ରତ୍ନବାହସ୍ୟ ବିନୋଦନ ଭିତରେ ଦେଇନିକ ଆଶାର ଏକେଣ୍ଟ ମୁକରିର୍ କରେ ଏବଂ ଏକେଣ୍ଟଙ୍କଠାରେ ବାକୀ ଥିବା ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରେ ।

ଶଣିବାରୁଙ୍କ ନାମରେ କଟକରେ ଦୁନ୍ତାମ ଶୁଣିଆଏ ଯେ, ସେ ଗଞ୍ଜାମର ଜମିଦାର-ମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ଟଙ୍କା ଖାଆନ୍ତି । କଟକର ‘ଚୁରୁଳ କେନ୍ଦ୍ର’ରେ କାହାଠୁ କେତେ ମେଲିଛି ତା’ର ପରମାଣ ବି ଶୁଣିଛି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛୁ, କୌଣସି ରଜାଙ୍କଠାରୁ ରୁଦା ପାଇଲେ ବୋଲି ଯେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ଧରିବେ ଏହା ଶଣିବାରୁଙ୍କ ଜାତକରେ ନ ଥିଲ । ଥରେ ମୋ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସେ ଶଳିକୋଟ ରଜାଙ୍କଠାରୁ ୨୦୦ ଟଙ୍କା ଅଣିଲେ । କିନ୍ତୁ ଟଙ୍କା ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ, ତାଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିର ଶଣିବାକୁ ଯେପରି କୁରୁ ସମାଲୋଚନା କଲେ, ତାହା ଆଉ କୌଣସି ସଂପାଦକଙ୍କଠାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତ ଦେଖି ନାହିଁ, ଅନ୍ୟତଃ ଥିବେ କି ନାହିଁ ସନ୍ତେଷ । ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି କୃତାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ଶଣିବାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ଦାତାକୁ ଅନୁମୂଳିତ କରନ୍ତି ।

କୌଣସିମତେ ପଇସାପଦି ସଂଗ୍ରହ କରି, କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ନିୟମିତ ଘବେ ସାଢ଼େ ଶୁରିଟାରେ ବାହାର କରିଦେଲେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । କାହା ଉପରେ କେତେ ବାକୀ ରହିଲ ସେ କଥା ସେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ମରିରେ ମରିରେ କାଗଜ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ନ ମିଳିଲେ ବା କୌଣସି କର୍ମବୁଦ୍ଧି ବୁଦ୍ଧିଅଶା ଆଠ ଅଶା ଆତ୍ମଭାନ୍ୟ ମାଗି ନ ପାଇଲେ ସେ ବାପପର ଅପିସକୁ ମାଡ଼ି ଥାଏନ୍ତି ଓ ହାତୁ ରୁପୁମୁରୁକୁ ଉପରେ ଖୁବ୍ବାଏ ଗାଲ କରନ୍ତି—ଚିଠିପଦ ଲେଖି କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରୁନାହିଁ ବୋଲି । ମୋର ଆଶା ଅପିସରେ ଯୋଗ ଦେବାର ସପ୍ତାହକ ଭିତରେ

ଏକପରି ଦିନେ ତମ୍ଭିତୋଫାନ ଶୁଣି ମୁଁ ସୁବିଧା ଦେଖି ଗାହକ ଓ ଏକେଷ୍ଟ ଥାତା ଓ ଚଠି ପଠାହେବା ରେକିଷ୍ଟର ଦେଖିଲି । ବିଚର ସୟମ୍ବନ୍ଧୁ ନିୟମିତ ସବେ ଗାହକ ଓ ଏକଣେଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ତିବିଦ କରି ଚଠି ଲେଖୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଚଠି ପଠାଇଦେଲେ ଯଦି ଟଙ୍କା ଆସୁଥାନ୍ତା ତେବେ ଆମର ପଥପଦିକା ଷଣଜୀବୀ ହେଉନଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ଚଠିର ସଂଶୋଧ ଓ ସାତ ବଦଳାଇ ଆହୁରି ତୁରନ୍ତ ଚଠି ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କରଇ ଦେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ଆଶାନୁରୂପ ହେଉନ ଥାଏ ।

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ମୋ ବୁଲିବା ଫଳରେ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ବାଙ୍ଗ ଆଦାୟ ହେବାର ଦେଖି ମୁଁ ପ୍ରସାବ କଲି ମୁଁ ମାସରେ ଅନୁଭାବ ସାତ ଦିନ ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଯାଇ ପୁରୁଣା ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଠଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବି ଓ ନୁଆ ଏଜେଣ୍ଟ ନିୟମିତ କରିବି । ପ୍ରସାବ ମଞ୍ଜୁର ହେଲା, ପଶୁକାଳୀ ସ୍ଵରୂପ ଥରେ । ଯଦି ମୋ ଅନୁପସ୍ଥିତରେ କାଗଜ ବାହାରିବାରେ ଅନିୟମିତତା ନାହିଁ ଏ, ତେବେ ଅନ୍ୟତଃ ଦିବା କଥା ବିଶୁର କରିବା ବୋଲି ସେ ମଙ୍ଗିଲେ । ପ୍ରଥମ ଥରର ପଶୁକାଳୀ ହେଲା ପୁରୁଣା ଜିଲ୍ଲାରେ । ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ମୋର ଖର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଟଙ୍କା ବାଦୁ ଦୁଇ ଶହୁ ଟଙ୍କା ଧରି ମୁଁ ଫେରିବାରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ତାହା ଆଜି ବି ଦିଶୁଛି । ଶୟମାରୁ ଶରତ ମହାପାତ୍ରେ ଓ ଗୋପାଳ ସ୍ଥାମୀ ଯୋଗ୍ରୁ କାଗଜ ପ୍ରତିଦିନ ଠିକ୍ ବାହାରିଥାଏ । ମୁଁ ବି ପ୍ରତିଦିନ ତାକରେ ସମ୍ମାଦକ୍ଷୟ, ଟିପ୍ପଣୀ ଓ ପ୍ରାଣୀ ସମ୍ମାଦ ପଠାଇଥାଏ । ଏ ପଶୁକାଳୀ ପରେ ମୋତେ ଯମୁଳପୁର, ଜାମ୍ପେଦପୁର, କଳିକତା ଓ ଖଡ଼ଗପୁର ଯିବାକୁ ମିଳିଲା । ଗୁରି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବାଙ୍ଗ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇଗଲା । ସେ କାଳର ଗୁରି ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବୋଇଲେ ଦୁଇଟାଏ ଟଙ୍କା ।

ଥରେ ମୁଁ କୁଆଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି ଥାମ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଦୁହାଳୀ ଶାରୀ ବନା ହୋଇଛି । ମୁସଲମାନ ବଙ୍ଗଲାରୁ ଯାଇ ସେତେବେଳକୁ ଆମେ ମିଳିଟାରୀ ଲକନ୍ତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶନ୍ତ ଘରେ ଥାଏ । ଶଣ୍ଟେ ଶୁଣିଥା ଗାରୁ ପାଇଁ ତଥାର ହେବାର ଆସ୍ତ୍ରାଜନ ବି ହେଉଥାଏ । ସେ ମୋ ସାନ ଭାଇର କାମ । ମୁଁ ପ୍ରତିହାର ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ଯୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଆଣେ ; ମୁଁ ନ ଥିଲେ ମୋ ଭାଇ ଯାଇ ଘେନିଆସେ, ନ ହେଲେ ଶୟମାରୁ ନିଜେ ଦେଇଯାନ୍ତି । ଦୁଇଟି ଟଙ୍କାରେ ଆମର ଘର ଖର୍ଚ୍ଚ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚଳିବାର ଦେଖି ମୋ ଦରମାରୁ ମାସକୁ ମାସ ଯେ ପନ୍ଥର ଟଙ୍କା ରହିଯାଉଛି ସେଥିକୁ ମୁଁ ଖାତର କରୁନଥାଏ । ଗାରୁ କଣା ହେବା ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲି, ଦୈନିକ ଦୁଇଟଙ୍କାରୁ ବଳେଇ ବଳେଇ ମୋ ଭାଇ ପଞ୍ଚଦିଶି କି ବୁଲିଣି ଟଙ୍କା ସାଇଦିଥିଲା । ବାଙ୍ଗ ୧୦୧୫ ଟଙ୍କା ଶୟମାରୁଙ୍କୁ ମାଗି ଦିଗପହଣ୍ଟିରୁ ଗାରୁଟି ଆଣିଛି, ମୋର ଜଣେ କଂଗେସ ବନ୍ଦିଙ୍କ ଯାହାଯେଗେ । ଗାରୁ ଆସିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଦୈନିକ ଦୁଇଟଙ୍କା ନିୟମ ଭାଜିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେଇଥରେ ବେଶ୍ମ ତଳାଥାଏ । ଗାରୁର ବି ଦୁଧ ବଢ଼ୁଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଓଳିକୁ ଦେଉଥିଲ ଥବେ (ପ୍ରାୟ ଅଧିଷ୍ଠର); ମାସେ ଖଣ୍ଡ ପରେ ଦେଲା ଓଳିକୁ ଅଢ଼େଇ ଥଢ଼ା । ଘରେ ଦୁଧ, ଦର୍ଶି, ଛେନା ଯାହାକୁ ଯେତେ । ବନ୍ଦୁଚର୍ଚ । ବଢ଼ିଲା, ଆମ କଷିବାଙ୍ଗଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ବି ବଢ଼ିଲା ।

ସମ୍ବାଦକ, ଦେବିନ ଆଶା

ମୋ'ର ଅସ୍ତ୍ରବ ବୋଲି କିଛି ନଥାଏ ; ଘର ଚନ୍ଦ୍ରା ବି ନଥାଏ ; ମୋ ସାନ ଭୁଲ ସେ ବିଷୟ ବୁଝୁଆଏ । ଦୁଇଟି ଟଙ୍କା ଦିନକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମହିରେ ମହିରେ ସେ ଉଠାଉଥାଏ ଆମର ବାଙ୍ଗ ରହୁଯାଇଥିବା ପନ୍ଧର ଟଙ୍କା ବିଷୟ । ବିରକ୍ତ ହେଲେ ତୁମ୍ହା ହୋଇଯାଏ ମାସେ ଖଣ୍ଡେ । ଦିନେ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବେ ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲ । ଶରୀରବାରୁ ମୋତେ ତାକି କହିଲେ, “ତୁମେ ତ ସବୁ କରୁଛୁ, ସାତ ଆମ୍ବାସ ହେଲ ତ ମୁଁ ଧାଉଁଏ ଲେଖିନାହିଁ । ତୁମ ନାମ ସମ୍ବାଦକ ବୋଲି ବାହାରୁ । ‘ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଶରୀରବୁଷଟ ରଥ’ ବୋଲି ଲେଖିବ ।” ମୋର ପରମଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କଲି ; ମୋଠାରୁ ଅଳ୍କବୟସର ଲୋକ କୌଣସି ଦେବିନକ କାଗଜର ସେ ପର୍ମିନ୍ଟ ସମ୍ବାଦକ ହୋଇନଥିଲେ । ମୋତେ ସେବେବେଳକୁ ୨୭ ବର୍ଷ ଗୁଲୁଆଏ । ତଥାପି ଟିକିଏ ଆପଣି କଲି, ଯେପରି ଗୁଲୁଛି ଗୁଲୁଆର ବୋଲି କହିଲି । କିନ୍ତୁ ଶରୀରବାରୁଙ୍କ ସିରାନ୍ତ ବଦଳେ ନାହିଁ । ଯେଇ-ଦିନଠାରୁ ମୋର ‘ଅହମିକା’ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲ ପରି ଲାଗିଲ । ତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରୁଆଏ । ଅଞ୍ଜୁରେ ମୋର ‘ମେନେଜର ବାବୁ’ ସାଂଜଟା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରୁ ରଖିଲି । ବାବୁ ଓ ବୁଢ଼ାବାବୁ ବୋର ଟକ୍କା କେହି କହୁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, କିନ୍ତୁ ‘ବାବୁ’ ଶବ୍ଦଟାକୁ କଟକଠାରୁ ମୋର ଘୋର ଘଣା ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ଏ ଆରମ୍ଭ ରହିଲ ନାହିଁ ।

ଆଶା ପ୍ରେସ୍‌ରେ ମୋର ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ିବାକୁ ଯଦି ବା ବାଙ୍ଗ ଥିଲ ଏଥର ବଢ଼ିଲ । ଦେବିନକ ଆଶାର ଗୋଟିଏ ସାପ୍ତାହିକ ସଂସ୍କରଣ ରଜିନ୍ ମଲଟ ଦେଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ । ପୁରୁଣା ଅଷ୍ଟରଯାକ ସବୁ ବଦଳାଇ ନୁଆ ଅଷ୍ଟର ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଖବରକାଗଜ ଛୁପିବା ବାଦ ବହି କାମ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କାରଣ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀମତୀ ପାତ୍ରୀ ତାଙ୍କର କେତେ ଖଣ୍ଡି ଧର୍ମପୁତ୍ରକ ଆମ ପାଖେ ଛପାଇ ମୁଦ୍ରଣ ପରିପାଠି ଓ ଶୁଣିବା ଯୋଗୁ ଖୁବ୍ ଯନ୍ତ୍ରୋଷ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବହି ଛୁପା ବିଭାଗଟା ଭଲରକମ ଗୁଲୁ ହେବାରୁ ପ୍ରେସ୍‌ର ଅନନ୍ତର ବି ଟିକିଏ କରିଲ । ମୋର ଗତ ନିୟମିତ ଭାବେ ଗୁଲୁଆଏ । ମୋର ଭବିଷ୍ୟତକୁ ମୁଁ ଦେବିନକ ଓ ସାପ୍ତାହିକ ଆଶା ଓ ଆଶା ପ୍ରେସ୍‌ର ଭବିଷ୍ୟତ ସଙ୍ଗେ ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଜଡ଼ିବ କରିଥାଏ ।

ଏଇ ସମୟରେ ସମାଜର ସମ୍ବାଦକ ଓ ମୁଦ୍ରାକର ଲିଙ୍ଗରାଜବାବୁ ଓ ଶାଖାନାଥ ବାବୁ ଆମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ମାନହାନି ମକଦମା ଦାଏର କଲେ । କୁଡ଼େ ଦିନ ଗୁଲିଲ । ବିଶ୍ଵରକ ଆନ୍ତ୍ର ସେତେବେଳର ସବ୍ କଲେକ୍ଟର ମୁବକ ଶିବରମଣ । ମକଦମା ତିସମ୍ମିତ ହୋଇଗଲ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ମକଦମା ହେଲ ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ କଳିଭାଗବତ ବହି ଉପରେ । ବହିଟି ଛପାଇଥିଲୁ ଆମେ । ମୁଦ୍ରାକର ଭାବେ

ମୁଁ ସେ ମକଦମାରେ ଜଡ଼ିଛ ହେଲି । ଏ ମକଦମାରେ ମୋର ଜବାନଦୟୀ ଓ କେରା ସେତେବେଳେ ଓଜ୍ଞାଲ ମହିଳରେ ଆନ୍ଦୋଳନାର ବିଷୟ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୭୪ ପରେ ଏ ମକଦମାର ବିଶ୍ୱାସପଦି ଉକ୍ତଃୟ ସାହେବ ଓ ଶ୍ରୀ ଶିବରମଣ ମୋର ସାକ୍ଷାତ୍ ଜବାନବ୍ୟାଙ୍ଗୀ ମନେ ପକାଇ ମୋତେ ଚିହ୍ନିଲେ । ୧୯୯୧ର ଶେଷଭାଗ । ମହାମା ଗାନ୍ଧୀ ୧୯୯୨ ଆନ୍ଦୋଳନର ଆହ୍ଵାନ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏଣେ ସେଇବର୍ଷ ପୁଣ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧ୍ୟବେଶନ ବସିବାର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସ ହେବା ସିକାନ୍ଦକୁ କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର କଂଗ୍ରେସବାଲ ପସନ୍ଦ କରୁନଥାନ୍ତି । ଆଗରୁ ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ କଟକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଚିତ୍ରପାଠ ଖୁବ୍ ମେଲଇ ହୋଇଗଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵା ଗୁଲିଲା, କଂଗ୍ରେସର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର କିଏ ହେବ ସଭାପଦି—ଗୋପବାକୁ ନା ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି ମେମୂର ଯାହା ପକ୍ଷର ବେଣୀ ହେବ ସେଇ ସଭାପଦି ହେବାର କଥା । ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଘମାଦୋଟ ଉଦ୍ୟମ ଗୁଲିଲା ମେମୂର ସଫଳ କରିବାରେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏକରକମ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାଏ । ଧାନ୍ତାନାଥ ବାବୁଙ୍କର ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ବହୁ ଦିନରୁ ବୈର । ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ହରିବାବୁ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ବାବୁ ମଧ୍ୟ କଟକଗୋଷ୍ଠୀର ସମର୍ଥକ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଗୋଦାବିଶ୍ୱାଶ ବାବୁ ଏପଟ ନୁହଁ କି ସେପଟ ନୁହଁ । ସେ ସେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସରେ ବି ନ ଥାନ୍ତି । ଆମେ ଗଞ୍ଜାମବାଲ ପୁଣ୍ୟପଟ ; ଅବଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଦଳ ଥାନ୍ତି ଗୋପବାବୁଙ୍କ ପଟେ । କଟକବାଲ ବୁଢ଼ାଏ ମେମୂର କଣ ଦେଇଥାନ୍ତି ବୋଲି ଲାହିରେ ତେଲ ପକାଇ ବସିଥାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁମତ ହେବ ।

ଶିଶିବାବୁଙ୍କ କୌଣସିରେ ଅବସ୍ଥା ଓଲଟିପଡ଼ିଲା । ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବୁଲି ଜମିଦାର ଓ ଧନୀଲୋକଙ୍ଗଠାରୁ ବିପ୍ରର ଗୁଡ଼ା ଅୟୁଳ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସେଇ ଟଙ୍କାରେ ବୁଢ଼ାଏ ମେମୂର କରାଇଦେଲେ—ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି ମେମୂର ଫିର୍ମ ପରିଶକ୍କା । ଶେଷ ମୁହଁତ୍ରୀରେ ପ୍ରାୟ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା—ଗୁରିଶହ ମେମୂରଙ୍କ ନାମ ତାଲିକା ସହ ଯାଇ କଟକ କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସରେ ପହଞ୍ଚିବାରେ କଟକରେ ଗୁଞ୍ଜିଲାଖ ଫେଲିଗଲା । ଆଉ ମେମୂର କଣବାକୁ ଫୁରସତ୍ତ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କ ତାରିଖ ପକାଇ କେତୋଟା ମେମୂର କରିଥିବାର ଅଭ୍ୟୋଗ ହେଲା । ଆମ ବିବୁଙ୍କରେ ବି ଅଭ୍ୟୋଗ ହେଲା ଯେ, ଧନୀ ମହାଜନଙ୍କ ଟଙ୍କାରେ ପାଲାରୁ ମେମୂର କରା ହୋଇଛି । ଯାହା ହେଉ ଶେଷରେ ସଭାପଦି ନିଷାନ ବେଳକୁ ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ବହୁ ଭୋଟରେ ସଭାପଦି ହେଲେ । ତା' ପରେ ଶିଶିବାବୁଙ୍କ ତେଷାରେ ଗୋଟାଏ ଯାନ୍ତିର ହୋଇ ଗୋପବାବୁ ସମ୍ପାଦକ ଓ ମହିଳାବ ବାବୁ ଖେଳାୟେବକ ବାହିନୀର ସେନାପଦି ହେଲେ । ପୁଣ୍ୟର ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ହେଲେ କୋପାଖଣ । ଖୁବ୍ ଆହ୍ଵାନରେ କଂଗ୍ରେସ ପାଇଁ ଆୟୋଜନ ଗୁଲିଲା । କିନ୍ତୁ ୧୯୯୨

ଆନ୍ଦୋଳନ ଉଚ୍ଛବି ହେବାରେ ସରକାର ପୁଣ୍ୟ କଂଗ୍ରେସକୁ ବେଥାଇନ୍ କରିଦେଲେ । ସବୁ ଉଣ୍ଡର ହୋଇଗଲା ।

୧୯୩୨ର ଫେବୃରୀର ମାସ । ଆଜ୍ୟକ ଭାବେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଏକଣା ଘଟିଲା ଯେ ମୁଁ ଷୋଡ଼ରେ ଆଶା ଅଟିଥି ପ୍ରତିଦିନେଲା । ୧୯୩୧ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ଓଡ଼ିଶା ରହିବା ପାଇଁ ଶଣିବାରୁ ନିଜେ ଦୈନିକ ଆଶାର ସମ୍ପାଦକ ନ ରହି ଗୋଟାଏ ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ବସାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କଟକରୁ ଯେତିକି ପ୍ରଗ୍ରହ ହେଉଥାଏ, ମୋର ସମ୍ପାଦକୀୟର ତେଜ ସେତିକି ବଢ଼ିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କୁଣ୍ଡାରଟନା ପାଇଁ ମେତେ ମନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଶଣିବାରୁଙ୍କ ଭୟରେ ତାହା କରୁନଥାଏ । ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରୁ ନେତାମାନେ ଫେରିଲା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରିବାଦାର ସରକାର ଯେଉଁ ହିଂସ୍ରସବ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ତା'ର ଉପରେ ମୋର ସବୁ ଗାନ୍ଧୀ ସୁଧାରିଥାଏ । କ୍ଷମେ ଆମର ସମ୍ପାଦକୀୟ ଏଡ଼େ ଉପରେ ହେଲା ଯେ ସାହାରୀ ବାବୁ (ମୋର ନୂରୁଳନ, ଶଣିବାରୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗ) ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ସମାଜ ଓ ଖଣ୍ଡେ ଦୈନିକ ଆଶା ଆଣି ତୁଳନା କରି ମୋତେ, ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ୍ତିକ ଓକଳତ ତଙ୍କରେ ଦର୍ଶାଇଲେ ଯେ, ଏହାଦାର ମୋର ନିଜର ଓ ଆଶା ଅନୁଷ୍ଠାନର ଷତି ହେବ । ମୋର ସନ୍ଦେହ ହେଲା ଯେ ଶଣିବାରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ବିଷୟରେ କ'ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ମୋତେ ଆକଟ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ପରୁରିବାରେ ସେ ଶପଥ କଲାପରି ମୋତେ କହୁଲେ, “ଶଣିବାରୁ ଆପଣଙ୍କ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି; ସେ ମୋତେ ଏବେ ଗୁରି ପାଞ୍ଚଦିନ ତଳେ ଆପଣଙ୍କର ଗୋଟାଏ ସମ୍ପାଦକୀୟ ମୋ ଆଗେ ଆବୃତ୍ତି କରି କହୁଲେ, ‘ସେ ଟୋକାଟା ସମ୍ପାଦକ ହେବାକୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି’ (born Editor) । ଆପଣ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ । ସେ ମୋ ଆଗେ ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେବେଂ ପଦେ କହି ନାହାନ୍ତି । ଓଲଟି ବାରମ୍ବାର କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଆପଣ ଅସିବା ଦିନ୍ତୁ ପ୍ରେସ୍ର ବହୁତ ଉପକାର ହୋଇଛି ।”

ମୋର ତ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲ, ସାହାରୀଙ୍କ କଥାରେ ମୁଁ ଆହୁର ବେପରୁଆ ହୋଇଗଲା । ମୋର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ଭିତରେ ଦୁଇଜଣଣ, ବିଶେଷ କରି ଶରତ ତନ୍ତ୍ର ମହାପାତ୍ର ମୋତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଦିବାକର ପଞ୍ଚନାୟକେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ସବୁବେଳେ ମୋ କଥାରେ ହୋଇ ହୋଇ କରୁଥାନ୍ତି । ମୋର ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ାଇବାରେ ସେ ଦୁଇଜଣ ଯେତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ତାହା ପାସେରିବାର ନୁହେଁ । ଦୈନିକ ଆଶା ସେ କାଳ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରକୃତ ବାର୍ତ୍ତାବହ ହୋଇଗଲା । ମୋ'ର ଆସ୍ତିଯେନ୍ଦ୍ରାଷ୍ଟ ବଢ଼ିଥାଏ ଏବେ ମୋର ଆଶା ଆଏ ଦୈନିକ ଆଶାର ସମ୍ପାଦକ ଭାବେ ମୁଁ ଧରଦେବ ଏବେ ତେଣୁ ‘ବି’ ଲ୍ଲାସ କାହିଁକି, ‘ଏ’ ଲ୍ଲାସ ବି ମିଳିଯାଇପାରେ ।

ସେଇ ସମୟରେ ଆସ୍ତିଯେନ୍ଦ୍ରାଷ୍ଟ ଉଦ୍ୟମରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଶୋଘ୍ରଯାତ୍ରା ବାହାରିଲା । ବହୁତ ଲୋକ; ଆଜ୍ଞା ବି ଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ବଜାର ପର୍ମିନ୍ଟ ଶୋଘ୍ରଯାତ୍ରା ଯାଇଛି, ରାତ୍ରା ଅବ୍ୟକ୍ତ

ହେଉଛି ବୋଲି କାରଣ ଦେଖାଇ ଶୋଭାଯାଦାକୁ ବେଆଇନ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ମାନୁଷ କିଏ ? ପୁଲିସ୍ ଲୁଟି ଚଳାଇଲେ, ଫଳ ହେଲନାହିଁ । ଶୋଭାଯାଦା ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ବୁଲିଥାଏ । ଆଜିକାଲି ପରି କେହି ପୁଲିସ୍ ଆଡ଼କୁ ଟେକା ପଥର ଫୋପାଡ଼ିନାହିଁ । କାହିଁକି କେଜାଣି, ପୁଲିସ୍ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୁଲୁଥିବା ଇଂରେଜ ପୁଲିସ୍ ପୁପରିଂଟେଣ୍ଡର୍ ସୁଜନ ପ୍ରିତିରେ ଅତିମାନୀରେ ବିଶେର ହୋଇ ନିଜ ପିତ୍ତଳରୁ ଗୋଟାଏ ମୁଲି ଫାଫର କରିଦେଲେ ଯେ, ପ୍ରୋଫେଶନ୍‌ର ବାହାରେ ଥିବା ଗୋଟାଏ ଟୋକାର ତୁଠିରେ ବାଜିଗଲ ଏବଂ ସେ ସେଇତାରେ ଟଳ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରୋଫେଶନ୍‌ଟା ଗୋଟାଏ ଶବ-ଶୋଭାଯାଦା ହେଉ ହେଉ ମିଳେଇଗଲା । ପୁଲିସ୍ ଶବଟିକୁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେଇଗଲେ । ମୁଁ ପ୍ରେସ୍କ୍ରୁ ଫେନିଲି, ଏବଂ ‘ନିଜ ସଂବାଦଦାତାଙ୍କଠାରୁ’ ବୋଲି ଲେଖି ଘଟଣାର ଗୋଟିଏ ବୁନ୍ଧନ ବିବରଣୀ କମ୍ପୋଇ କରିବାକୁ ଦେଇଦେଲି । ତାହା କମ୍ପୋଇ ହୋଇ ପେଜ ବସିଗଲା, ମୁଁ ପ୍ରିସ୍ ଦେଖୁଥାଏ ; ଏଇ ସମୟରେ ସେଇ ପୁଲିସ୍ ସାହେବ ଦୁମ୍ଦୁମ୍ ହୋଇ ପ୍ରେସ୍ ଭିତରେ ପଣିଗଲେ ଏବଂ ‘ମିଷ୍ଟର ରଥୋ’ କାହାନ୍ତି ବୋଲି ଚିକାର କରି ଶଣିବାରୁଙ୍କ ଅଫିସ ଘର ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ିଗଲେ । ୧୦୧୯ ମିନଟ୍ ପରେ ଶଣିବାରୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ଦେଇ ମୋତେ ଖଣ୍ଡେ ଇଂରେଜି ଟାଇପକରୁ କାଗଜ ଦେଇ କହିଲେ, ‘ଶୋଭାଯାଦାରେ ମୁଲି’ ବିଷୟରେ ଏଇ ସମ୍ବାଦଟା ଦିଅ ।

ମୁଁ କହିଲି, ‘ଆମର ନିଜ ସମ୍ବାଦଦାତାଙ୍କ ବିବରଣୀ ବାହାରିଛି ।’ ସେ ତା’ଉପରେ ଅଖି ପକାର ଦେଇ କହିଲେ, ‘ତୁ ମୋତେ ଖାଇବୁ ।’ ଏତେକ କହି ସେ ବୁଲିଗଲେ । ଦେଖ, ସମ୍ବାଦକ ହେବାକୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଲୋକର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ! ଯେଉଁ କାଗଜଟା ସେ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ଅନୁବାଦ କରି ‘ସରକାଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ’ ବୋଲି ମୋ ବିବରଣୀ ତଳକୁ ଖଣ୍ଡି ଦେଲି ଓ ଉଚିତରେ କାଗଜ ମେଲିନକୁ ଦେଇ ପ୍ରୟାକ୍ କରାଇ ଯଥାସମୟରେ ତାକ ଓ ରେଳକୁ ଦେଇ, ଏକୁଟିଆ ମୋ ଆସନରେ ବସି ଶଣିବାରୁଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲମ୍ବା ଚିଠି ଲେଖିଲି । ହାତୁଁ ରୟାରୁରୁଙ୍କୁ ବି ବିଦା କରି ଦେଇଥାଏ । ଶରତ ବାରୁ ତ ଆଗରୁ ବୁଲିଯାଇଥାନ୍ତି । ସେ ଦୁଇଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେ କୌଣସି ଜଣେ ଥିଲେ, କାଲିକୁ ଏ ଚିଠି ଦେବ ବୋଲି ନିଶ୍ଚଯ କହିଥାନ୍ତେ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଶଣିବାରୁଙ୍କ ବୁକର ହାତରେ ଦେଇ ଘରକୁ ବୁଲିଗଲି ଏବଂ ଭାରୀଙ୍କୁ ବୁକର ତୁଳିଦେଲି ବୋଲି ଶୁଣାଇ ମୋ ଚିଠିର ଯାବଣ କହିଦେଲି । ମୁଁ ଲେଖିଥାଏ, ଆପଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୋର ଅଛି ବୋଲି ଆପଙ୍କ ଧାରଣା ଥିବା ଆଜି ମୁଁ ନୃଥାକର ଜାଣିଲି । ଆଉ ମୁହଁରୀ ମୁଁ ଏଠାରେ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ସେଥିରେ ଟିକିଏ ବି ସୁତନା ଥାଏ, ତେଲ ଘଢ଼ି ଓ ପୁଅ ମୁଣ୍ଡ ଉଭୟକୁ ଲେଉ ଥିଲେ କାଗଜ ତଳିବ ନାହିଁ ।

ତାହିଁ ଆରଦିନ ପ୍ରେସ୍କ୍ରୁ ଗଲି ନାହିଁ । ୨୦ ଦିନ ପୃଷ୍ଠରୁ ଭଗବାନ ମୋତେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାରହୁ ଦେଇଥାନ୍ତି—ଅତି ଧେଢ଼ି, ଅତି ମରବଟି । ପ୍ରଥମ ଝିଅଟି ତ ଜନ୍ମ

ହେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମୋତେ ଓ ଆପଣାକୁ ହସାର କ୍ଳେଶରୁ ଉକାର କରି ଘୁଲି-
ସାଇଥିଲା । କେନାନା ହୃଷିଟାଳରେ ପିଲା ଜନ୍ମ କରି ଖାତି ଦିନ ପରେ ମୋ ପାହୀ
ଆସି ଏହିଟି ମୋତେ ଉପହାର ଦେଲାବେଳେ କହିଥିଲା, ‘ସ୍ମେ ବୋଧହୃଦୟ ମାସେ ଖଣ୍ଡେ
ଆମ ଆଶ୍ରିତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବ ।’ ବୋଧହୃଦୟ ବୋଲି ନ କହିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।
ଏହିଟା ଯଦି ସେଇ ମାସକ ଭିତରେ ଗୁଲିଯାଇଥାନ୍ତା ତେବେ ସେ ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ
ଉକାର ପାଇଥାନ୍ତା, ଓ ତାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଛୁ, ସେତେବେଳେ ମୋ ପେଟ
ଉତ୍ତରୁ ଯେଉଁ କୋହ ଉଠିଛୁ ସେଥରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥାନ୍ତା । କେନାଣି କାହିଁକି ଏଇ
ପିଲାଟା ପ୍ରତି ମୁଁ ଅଛି ପକ୍ଷପାତା ହୋଇଗଲି । ତା’ର ଗୌରାଞ୍ଜି ନ ଥିଲା, କି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା
ସବୁ ତା’ର ସାମ୍ବରେ ଆଶାନ୍ତରୁପ ଉନ୍ନତ ହେଲନାହିଁ । ତାକୁ ଯେଉଁ ବର ମୀଳିଲେ
ସେ ଖାଲି ମୋର ସବୁ ଜୁଣ୍ଡିଙ୍ଗିଟାରୁ ପୁନର ଓ ନୁଣବାନ ନୁଦନ୍ତି, ବାଙ୍ଗୀ ଅଞ୍ଚଳରେ
ଏବେ ବି ସେପରି ପିଲାଟିଏ ନାହିଁ ବୋଲି ବନ୍ଧୁମାନେ ଅଦ୍ୟାପି କହୁଛନ୍ତି । ମୋ ଝିଅର
ଭାଗ୍ୟକୁ କେତେ ସେ ତାରିତ୍ କରିଛୁ, କ’ଣ କହୁବି ? ଗୌବନରେ ବିଧବା କରିବାକୁ
ବିଧାତା ତାକୁ ବାହୁଥିଲେ । ସେ ସବୁ ବହୁ ପରର କଥା ।

ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଯିବା ଯେଉଁଦିନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲି ସେଇ ଦିନ ଦିପହରେ ଅଗୁନକ
ଘରବେ ଆଉ ଜଣେ ଅତିଥ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସ୍ମେ ଅପ୍ରତି ! ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ହାଡ଼ୁ
ଗପୁରୁରୁ, ଶରତବାରୁ ଓ ଶରିବାରୁଙ୍କେର ଆଉ ଦୁଇ ଭାଇ କଶୋର ବାବୁ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ
ବାବୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲ ବେଳକୁ ମୁଁ ଲରରେ କମ୍ପିଛୁ, ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ଖୁମୁପରି
ହୋଇଛି । ସେମାନେ ଟିକିଏ କପି ଖାଇ ଗଲେ, ରଙ୍ଗନାଥ ବାବୁ କହିଗଲେ, “ରାଗରେ
ଭାଇନା ଯାହା କହିଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସେ ଦୁଃଖିତ, ଆପଣ ବି ରାଗରେ ଟିକଣ୍ଡି ଲେଖି
ଦେଇଛନ୍ତି । ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଆସନ୍ତା ।” ମୁଁ କିଛି କହିଲ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ
ମୋ ଫାନ୍ଦାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଲାବେଳେ କହିଲ ପରି ଶୁଭିଲ, “ଭାଇନା
ଏଇପରି ରାଗ ଯୋଗୁଁ ନିଜେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛନ୍ତି, ଓ ଆମକୁ ଘାଣ୍ଟୁଛନ୍ତି ।” ଏ ସବୁର
ଫଳ ଏଇଆ ହେଲ ଯେ, ଆଉ ପ୍ରେସ୍ ବିବନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ସକଳଂ ଢୁଢ଼ି ହୋଇଗଲା;
ଅର୍ଥାତ୍, ରାଗରେ କରିଛୁ ବୋଲି ଅନ୍ୟ ମୁହଁରୁ, ନିଜର ଅତି ଅପଣାର ଲୋକଠାରୁ
ଶୁଣି, ମୋର ରାଗ ଅତିମାଧ୍ୟାରେ ବଢ଼ିଗଲ ।

ଶରିବାରୁ ନିଜେ ଆସି ଅନୁରୋଧ କଲେ, ମୋ’ର ମାତ୍ର ଉଦ୍ଧର, ମୁଁ ଆଉ ଏ
କାମକୁ ପାରବି ନାହିଁ । ୭୫ ଟଙ୍କାରେ ଦରମା ହିସାବ କରି ମୋ ଭାଇ ଠିକଣା କରିଥାଏ
ଆମର ପ୍ରାୟ ଦୂଇଶହି ଟଙ୍କା ପ୍ରାପ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଶରିବାରୁଙ୍କୁ କହିଲ, “ମୋତେ ଟଙ୍କା
ପରୁଣ୍ଡି ଦେଲେ, ମୁଁ ପିଲାଟ୍ଟ ନେଇ ଗାନ୍ଧୀ ଗୁଲିଯିବ, ଏଠାରେ ମୋର ମଜଳ
ହେବନାହିଁ ।” ମୋ କିପ୍ରି ପାଦର ଆକାର ଦେଖି ସେ ବି ସହାନ୍ତରୁତ୍ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ବାଜକର ଛୁଡ଼ିବା ପରେ ପରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସେଇ ପରୁଣଟି ଟଙ୍କା କଥା ବାରମ୍ବାର ଖବର ଦେବାରୁ ସେ ଲିଙ୍ଗବାନ ପାଣିଗ୍ରାସଙ୍କଠାରୁ ପରୁଣଟି ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣି ମୋ ପାଖେ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଶଣିବାରୁଙ୍କ ଜୀବନରେ କୌଣସି ଦିନ ସେ ପରୁଣ ଟଙ୍କା ହାତରେ ରଣିଥିବାର ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ ।

ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ମାରିଦେଇଥିଲେ ମାସାଧକ କାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା, ହୁଏତ ପୁଣି ଯାଇ କାମରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । ପରୁଣଟଙ୍କା ୫୨୭ ଦିନ ଭିତରେ ମିଳିଗଲା, ଏଣେ ପରୁଣ ଟଙ୍କାରେ କିଣାହୋଇଥିବା ଗାର ମୋ ସାନ ଭାଇର ବ୍ୟବସାୟରୁ ଯୋଗୁଁ ୫୦ ଟଙ୍କାରେ ଗଲା । ଆମ ଘରକୁ ଆସୁଥିବା ଭଡ଼ାଦାରଠାରୁ ଘୁଲିଆ ପାଇଁ ଅନୁଚ୍ଛା ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଆଦ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟମକୁ ମୁଁ ବାଗ ହୋଇ ବନ୍ଦ କରିଦେଲା । ଡାକ୍ତରଙ୍ଗାମା ଧାଇ, କଷାୟପର୍ ଓ ଦୋକାମଙ୍କର ଛ୍ରେଟ ଛ୍ରେଟ ବାଙ୍ଗ ଶୁଣି ବଦାନ୍ୟ ଭାବେ ଆଗ୍ରିମାନଙ୍କୁ ବକ୍ସିସ୍ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଶତାଧିକ ବା କଞ୍ଚକୁନ୍ୟନ ଟଙ୍କାରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଆମେ ବୁଝିଲା ଗାନ୍ଧୀ ଫେରିଲୁଁ —ଆମେ ଦୁହେଁ, ସାନଭାଇ, ଓ ଆମର କନ୍ୟାରହୁ । ସେ ରହୁଟି ତା' କକେଇର ଅଳ୍ପ କିଛି ଦିନ ପୂର୍ବ ପର୍ମିନ୍ଟ ରହ ହୋଇ ଥିଲା ।

ଆଗରୁ ଖବର ଦେଇଥିଲେ ହୁଏତ ଭାଇନା ଶର୍ତ୍ତ ପଠାଇଥାନ୍ତେ । ଛତିପୁରର ପୁନ୍ଦରର ଭଡ଼ା ଶର୍ତ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ଯାଏନ ମିଳିଗଲା ।

ଆଶା ଅଫ୍ସ ଛୁଡ଼ି ଗାରେ ଆସି ପ୍ରାୟ ୨୦୨୨ ଦିନ ରହିଲା । ଏକାଥରକେ ଗାରେ ଏତେ ଦିନ ରହିବାର ଯୋଗ ମୋର ପ୍ରାୟ ୨୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଏହି ନ ଥିଲା । ୧୯୮୮ରେ ନନା ମଲେ ; ବୋଉ ତ ତା' ପୂର୍ବରୁ ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ୧୯୯୫ର ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଛୁଟିରେ ବଲଙ୍ଗିରରୁ ଆସି ସେଇ ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଛୁଟିଟା ଯାହା ଗାରେ କଟାଇଥିଲା । ୧୯୨୦ ଶେଷରେ ଏକାବେଳକେ ବଲଙ୍ଗିର ଛୁଡ଼ି ଆସିବା ଦିନୁଁ ଗାରେ ଏକାଦିହମେ ହୁଏ ବି କଟାଇ ନାହିଁ । ୧୯୧୯ର ପ୍ରଥମ ଦିନ ମାସ ଶେର୍ଟା ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ି ଅସହ୍-ଯୋଗରେ ମିଶି ସତ୍ୟବାଦୀ ଗଲି ଯେ ସେଇ ହୋଇଥିଲା ବୁଝିବର୍ଷ କାଳ ଆମ ତିନିବୁଜଙ୍କ ଘର । ମୁଁ ଥାଏ ସତ୍ୟବାଦୀ ପାଇଁ ସାପ୍ତାହିକ ସମାଜର ହକର । ଛୁଟିରେ ଗାନ୍ଧୀ ଆସିଲେ ବି 'ସମାଜ' ବାହାରିବା ଦିନକୁ ଯାଏବୁର ସତ୍ୟବାଦୀଙ୍କୁ । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠୁଙ୍କ ସେଫେଟାରୀ ହୋଇ ଯେଉଁ ବର୍ଷେ ଦେଇବର୍ଷ ରହିଲା ସେଇବେଳେ ବି ଭାଇ ଦୁହେଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଥାନ୍ତି । ୧୯୯୦ରୁ ୧୯୯୧ ଯାଏଁ କଟକରେ କଟିଲା କଲେଜ ପଡ଼ାରେ । ଟିର୍ଯ୍ୟକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିବାରୁ ଗାରେ ଏହି ରହଣି ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ୧୯୯୫ ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ମୋର ଦୁଖ୍ୟତା ହେଲା । ଏକଠାରୁ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଗାରେ ଥାଏ । ବିମାନେ ଛୁଟିରେ ଆସି ଗାରେ ରହନ୍ତି, ମୁଁ ମହିରେ ମହିରେ ଆସେ ଦିନେ ବୁଝିଦିନ ପାଇଁ ।

ପୁଣି ମୋଡ଼ ବୁଲଇ

ଆଶା ଅଫିସ ଛୁଡ଼ିବା ପରେ ପ୍ରାୟ ୩ ସତ୍ତାହର ଯେଉଁ ଦାର୍ଘ ଅବକାଶ ମିଳିଲା ସେଥରେ ପଶାଖେଳରେ ର୍ୟୁରି ହୋଇଗଲା ସିନା ଖେଳ ନ ହେବା ବେଳେ ମନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସନ୍ତୃପ୍ତ ରହୁଥାଏ । ମୋ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ଭିତରୁ ବଡ଼ ଜଣକ ମୋର ବେକାର ଓ ବେମାର ଅବସ୍ଥାରେ ଖୁବ୍ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉଥାଏ । ସେ ସେତେବେଳକୁ ବାଣୟୁରୁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକ । ତା ସ୍ଥା ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡ ପୂର୍ବ ପଦ୍ଧଳପାଳ ଆସିଥାଏ; ସେ ଦୁହେଁ ବାଣୟୁରେ ଅଳ୍ପ କେତେ ମାସ ହେଲା ରହୁଥାନ୍ତି । ପରୁଣ ଟଙ୍କା ଦରମା । ସେଇଥରୁ ସେ ମୁଁ ପରିଜା ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଆଣିଥିବା ଟଙ୍କା ଶୁଣି ସାରିଥାଏ ଏବଂ ବଳ ଦେଉଥାଏ ଯେ, ସେ ମାସକୁ ଦଶ ପଦ୍ଧର ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦର ଚଳାଇବ । ବର୍ଷକୁ ଆମେ ଜମିରୁ ଯାହା ଧାନ ପାଉଥାଉ, ତାହା ପରିବାର ଅଛି ଅଳ୍ପ—ମାତ୍ର ତିନିଜଶ ହୋଇଥିବାରୁ, ଅଣ୍ଟ ନିଅଣ୍ଟରେ ବର୍ଷକ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖର୍ପାଇଁ ୧୦୧୫ ଟଙ୍କା ମାସକୁ ମିଳିଲେ ଆମେ ସ୍ତଳ ଭାବେ ଚଳିଯିବାର କଥା ।

ମୋ ନିଜ ମତରେ ଯଦି ଚଳିଥାନ୍ତୁ ତେବେ ତ ମୁଁ ଗାଁର ପ୍ରାୟୀ ବାସିନ୍ଦା ହୋଇ ପଶାଖେଳ ଓ ବହୁ ଲେଖାରେ ମୋର ସମୟ ବେଶ କଟାଇଦେଇଥାନ୍ତି । ବ୍ରଦ୍ଧୁସୁର ଛୁଡ଼ିବାର ହୃଦ୍ୟାକ ଭିତରେ ମୁଁ ‘ହତଭାଗ୍ୟ’ ବୋଲି ଖଣ୍ଡି ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥାଏ । ସାନ ଭାଇଟି କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଶୁଣି ରଖି ଦେଉଥାଏ । ମୁଁ ଖେଳ ବସିଲେ ତାକୁ ଅଦ୍ୟାପି ଭରି କାଟେ । ତାର ଜାଣା, ରତ୍ନ ଦିନ ଲାଗି ବହୁ ଖଣ୍ଡି ସାରି ବାଲକୁଷ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଦିଅନ୍ତି ଓ ଆର ଖଣ୍ଡି ଏ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ମୋ ଯୋଗ୍ୟତାରେ ତାର ସେତେବେଳେ ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲ । ସେ ବିଶ୍ୱାସଥିଲ, ମୁଁ ମାସକେ ଖଣ୍ଡି ଏ ଉପନ୍ୟାସ ସାରିଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଖଣ୍ଡକୁ ପରୁଣ ଟଙ୍କା ମିଳିଲେ ଆମର ଅବସ୍ଥା ଅଳ୍ପଦିନରେ ଭଲ ହୋଇଯାନ୍ତା । ମୋତେ କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଲେଖିବାକୁ ଛେଳକୁ ପାଣିକୁ ଓଟାରିଲ ପରି ସେତେବେଳେ ଲାଗୁଥିଲା, ଆଜି ବି ଲାଗୁଛି । ମୋର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପଶାଖେଳରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପଶାଖା ଗପରେ ଓ ତୃତୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସାଜମେଳରେ ବରୁଣେଇକୁ ମରିଜ କରିବାକୁ ସିବାରେ । ସେଇ ୧୯ ଦିନରେ ତ ଦୁଇଥର ବରୁଣେଇ ଗୁଲିଗଲି ।

ତମେ ପାଖରେ ଥିବା ପଇସା କରିବାକୁ ଲାଗିଲ ବେଳକୁ ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟାବ କରୁଥାଏ ଆମେ ଜନିତକ ହାତରେ ଗୁପ୍ତ କରନ୍ତେ, ସେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଡେରନ୍ତା, ପିଲ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗାରି କଣିବା ତ ଅଛି ଜରୁଗ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଏପରି ଏହି ଦେଇଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୋର ବୁଝନମାନେ ମୋତେ ଅକାମୀ ଲୋକ ବୋଲି ସମାଲୋଚନା କଲେ । ମୋର ଦଦେଇ ଯୁଥ ଛାଇନା ତ ପାଖରେ ବସିବା ମାତ୍ରେ, ଅଯୋଗ୍ୟ ଓ ନିଜର ସ୍ଥା ପିଲକୁ ପୋଷିବାକୁ ଅଞ୍ଚମ ବୋଲି ଝିଙ୍ଗାସନ୍ତି । ମୋତାରୁ ଅଳ୍ପ ପଢ଼ିଥିବା ଓ ମୋ

ତୁଳନାରେ ନିଜାନ୍ତ୍ର, ଅଯୋଗ୍ୟ ମୋ ସଜୀମାନେ କିପରି ମାସକୁ ମାସ ୧୦୧୫ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ରେଜଗାର କରୁଛନ୍ତି ଦେଖାଇ ହୁଣୁଳାଉଥାନ୍ତି । କେବଳ ମୋ ଦଦେଇ ମୋ ପଢିଆ ବାହାରନ୍ତି, ବାଜକରଟା ଆରମ୍ଭ ହେବାରେ ସେ ଖୁବ୍ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ କରି କହୁଥାନ୍ତି, ‘କାହା କଥା ଶୁଣୁନା, ମନ ମାର ଦେ ନା, ଗୋଡ଼ିଟାରୁ ରକ୍ତ ଖେଳୁଯାଉ । କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ରେଜଗାର ବାଟ ଦେଖିବୁ । ତୁ ପାଠ ପଢ଼ିବୁ, ପେଟ ଅପୋଷା ରହିବ ନାହିଁ । ମୋ ପରେଷରେ ମୋଡେ ତୁଳ୍କ କରୁଥିବା ମୋ ଭାଇ, ଭାଜନା ଓ ସାଇଦାଙ୍କ ଆଗେ ସେ ମୋର ଖୁବ୍ ପ୍ରଶିଥା କରନ୍ତି ବୋଲି ମୋର କାନକୁ ଆସେ । ୧୨ । ଫେଲକଥା ଉଠିଲେ କହନ୍ତି, ‘ଏ ବୟସରେ ପିଲଙ୍କର ଖେଳରେ ମନ ବରସେ । ବଳେ ଜଞ୍ଚାଳ ବଢ଼ିଲେ ଶୁଣିଯିବ ।’ ଭାଜନା ଖେଳ କଥା ଉଠାଇଲେ ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି, ‘କେତେ ବର୍ଷ ହେଲ ତୋର ଗଞ୍ଜପା ନିଶା ଶୁଣିଲାଣି କହିଲୁ ?’ ଆଜି ମୋର ୨୯ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପଶାନିଶା ଅକ୍ଷୟ ରହିଥିବାରେ ସେ କ’ଣ କହୁଥାନ୍ତେ କେଜାଣି ? ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଜର ଖେଳ ନିଶା ୩୦୧୦ ବର୍ଷଯାଏଁ ଥିଲ ବୋଲି ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି ; କାନ୍ତି ତା’ପରେ ସେ ଖେଳ ପାଖରେ ବି ବସନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ ଭିତରେ ଭଗବଦଭି ସେ ଝିଅଟି । ସେ ସଂକଳନ କରି ଆସିଥାଏ ଜୀବନରେ କେବେଳେ ସୁଖ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ; ତା ବୋଇ ସଂକଳନ କରିଥାଏ, ପିଲଙ୍କାକୁ ନିଶ୍ଚଯ ସୁଖ କରିବ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପାଦରେ କେତେବେଳେ କଟକ ଯିବାକୁ ପରୁରିଲେ ସେ ସଂପ୍ରଥମେ ବର୍ତ୍ତନ କରିଦିଏ, କବିରାଜ ବା ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ କହ ଏ ଟୋକି ପାଇଁ କଣ ଟିକିଏ ଥାଣିବ ।

ମୋର ଗୋଡ଼ ଫୁଲ କରିବାର ଲକ୍ଷଣ ନ ଦେଖି ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଖରପ ଲାଗୁଥାଏ । ମୋର ଦରେଇଯୁଥ ଯାନ ଭାଜନାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଗୋଦର, ସେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ମୋ ଗୋଡ଼ ତୁଳନାରେ ତାଙ୍କର ଖଡ଼ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ମୋ ଭିତରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେ ଯେ ତାଙ୍କର ପାଦ ଫୁଲିଥାଏ, ମୋର ପାଦ ଯାହା ଟିକିଏ ଫୁଲିଥିଲ, ତାହା ପାମାନ୍ୟ ଘେରିବା ପଡ଼ିଥାଏ । ଶ୍ରୀଧର ଭାଜନାଙ୍କର ବାଜକର ମୋଠାରୁ ଛ’ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ହୋଇଥିଲ—ସେ ବି ମୋଠାରୁ ଛ’ବର୍ଷ ବଡ଼ । ତାଙ୍କ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ସେ କହିଲେ, ଯଦି ପାଦ ଶୁଣିଯିବ ତେବେ ଗେଣ୍ଟା ବି ଶୁଣିଯିବ ; ପାଦର ରକ୍ତ ରହିଲେ ବାଜକର ତିର୍ଯ୍ୟକର ହେବ । ସେ ଗୋଦର ଗୋଡ଼କୁ କି ବାଜନରକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମନେକରୁନଥାନ୍ତି ଏବଂ ମୋର ସେଇ ମନୋରୁତି ପୁଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ଆମ ସାଜର ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଁରିଜା କରି ରୁହାଇଦିଥାନ୍ତି ଯେ, ଗୋଦର ବ୍ରାହ୍ମଣର ଭୂଷଣ । ସବୁଠାରୁ ଯେ ଶୈଖ ସେ ‘ପଞ୍ଚକଳ୍ୟାଣ’—ଗୁରୁଟିଯାକ ହାତ ଓ ଦୂରକ୍ଷୟାକ ଗୋଡ଼ର ଗୋଦର ସାଙ୍ଗକୁ ଜୋଷିବୁକି । ପଞ୍ଚକଳ୍ୟାଣ ମାରକିନିଆ ଜଣେ

ଆଏ ଯେ, ତା'ର ଗୋଡ଼ ହାତର ଗୁରୁକଳ୍ୟାଣ ଦାଙ୍କୁ ମୁହଁଟିଯାକ ଖୁବ୍ ଫୁଲିଆଏ, ଆଖିପତା ଓ ନାକ ସମେତ ।

ଶେଷରେ ପଶାଖେଳର ମାୟା ଛୁଡ଼ି ବାହାରିଲି ଷ୍ଟେଟନକୁ । ଅଧା ଲେଖା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସହିତ ପାଥେୟ ଗୁରେଟି ଟଙ୍କା । କଟକ ଷ୍ଟେଟନରେ ଓହ୍ନାଇଲ୍ ମାନ୍ଦେ ମନଟା ଟିକିଏ ବଡ଼ ହୋଇଗଲା । ପୁରୀ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ାଗାଡ଼ି କରି ସୁରଜ୍ୟାଶ୍ରମ ବାଟେ ନମିଚଉଡ଼ି ଗୋବିନ୍ଦ ରଥଙ୍କ ବୟାକୁ ଗଲି । ସୁରଜ ଆଶ୍ରମରେ ତାଲ୍ ପଢ଼ିଆଏ । ପୁଲିସ ଜଣେ ପାଇଁନ୍ଦ୍ରିୟ ମାରୁଆଏ । ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବନ୍ଦାରେ ପୁଣ୍ଡି ଏ ଖାଲ ବନ୍ଦୁମହିଳାରୁ ଶୁଣିଲି, ୧୯୩୨ ଆଦ୍ୟାଳନ ୧୯୩୦ ଆଦ୍ୟାଳନ ତରି ଲେକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଲ ନାହିଁ । ଅଶ୍ଵନକ ଭାବେ ସରକାର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଧରି ପକାଇବାରୁ ସୁଅଷ୍ଟି କେଳିଯାଇଛି ଦ୍ୟଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମିଯାଇଛି । ଗାନ୍ଧୀ-ଅରତ୍ତଙ୍କନ ଦକ୍ଷ କେଳୁଁ ଯାଧ୍ୟରେଣେ ଧାରଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା, ଏଥର ସରକାର ନରମିଳେ । ଗୋଲଟେକୁଳ ବୈଠକରେ ମହାମ୍ବା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ହେଲାନ ମିଳିଥିଲା ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଉଥିଲା କଂୟୁଟ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନ୍ତି ବୁଝାପଢ଼ା ହୋଇଯିବ । ହଠାତ୍ ଦରକାର ଲେଉଟିପଡ଼ିବାରୁ ସମସ୍ତେ ତରି ଯାଇଥାନ୍ତି ଯେ, ବୁଟିଶ ସିଂହ ସହିଙ୍କ ଚିକାଚିନ ହୋଇ ମାଳି ଗଡ଼ାଇବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଦ୍ୟାଳନ ପ୍ରତି ବନ୍ଦୁଦୂରତା ଦେଖୋଯାଉଥାଏ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ, ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବାର ଆଶା ଫଳିଲା ପରି ଦୂରନା ମିଳୁଆଏ । ସେତେବେଳକୁ କଂଗ୍ରେସରେ ଦୁଇ ଭଗ, ଚରମପଣ୍ଡୀ ଓ ନରମପଣ୍ଡୀ । ଶେଷୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ସତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶମାହରାତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଭବିଷ୍ୟତ ଶାସନରେ ଅଂଶ ନେବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଗାଁରୁ ବିରୁଦ୍ଧକରି ଯାଇଥିଲି, ଯଦି ସୁବିଧା ଦେଖି ଆଦ୍ୟାଳନରେ ମିଶରିବି ତା' ହେଲେ ଦ୍ଵାରା ନିଷ୍ଟିନ୍ତି । କେଳଖାନାରେ ଖାଇବାକୁ ପୁଣ୍ଡି ଏ ଯଥାପରମ୍ୟରେ ଭଲ ମିଳେ ଏବଂ ହେଠାରେ ଡାକ୍ତର ତମର ବୋପା ଅଜା ଅମଳର ରୋଗ ଭଲ କରିବାରେ ଲାଗିଯାନ୍ତି; ଆଶା ଆଏ ହେଠାରେ ଯାଇ ପନ୍ଥସ୍ଥିତିରେ, ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଦରକାର ମୋ ଗୋଦର ଗୋଡ଼ଟିର ଗୁର୍ର ନେଇଯିବେ, ଦାନ୍ତ ଯୋଡ଼ିବାର ଅଭାବ ପୁରଣ କରିବୁ ବା ନ କରିବୁ କିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ । କଟକରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ୨୦ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ବୁଦ୍ଧିଯାରିଆଏ ଯେ, ପାଞ୍ଚୋଟି ଟଙ୍କାରେ ତୁମ୍ଭଦାନ୍ତ ଯୋଡ଼ିଏ ବସିଯାଇପାରିବ ।

କେଳଖାନା ଯିବାର ଶକମାର୍ଗ ନ ଦେଖି ବୁଲିଲି ସାରସ୍ଵତ ପ୍ରେସ୍‌କୁ । ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାବୁଙ୍କ ଉପକାର ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ମୋର ଆସନ୍ତ୍ରାନ୍ତି ପାଞ୍ଚ ମିନିଟରେ ଦୂର କରିଦେଲେ । ମୋର ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ବହି, ‘ଜବୁଆ ମା’ ଓ ‘ବିବାହ ରହସ୍ୟ’ ସେ ପରିଦର କରିଥାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ ଲହୁଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସମାଳାରେ ଛପାଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ମୋର

‘ହତ୍ତରାଣ୍ୟ’ ବିଡ଼ା ବାହାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବରଦ କରିଦେଲେ ଶୀଘ୍ର ଆଉ ଖଣ୍ଡ ଉପନ୍ୟାସ ଦେବାକୁ । ‘ହତ୍ତରାଣ୍ୟ’ ପାଣ୍ଡିଲିପିର କେତେକାଂଶ ପଡ଼ାହେଲା । ସେ ଅଟକଳ କଲେ, ସ୍ମେ ‘ଆନନ୍ଦଲହ୍ଲଙ୍ଘ’ ଯାଇଜରୁ ବଡ଼ ହେବ । ତଥାପି ସେ ପ୍ଲାକୁ ଛୁପିବେ ଏବଂ ବହିଟା ଯଦି ଦୂରଶିଥ ପୁଷ୍ଟାରୁ ବଡ଼ ହୋଇଯାଏ ତେବେ ଶହେଟଙ୍କା ଦେବେ ।

ମୋ ପାନଭାଇ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥିବା ମୟୁଧାର ସ୍ମେ ଦୂରଶିଥ ହୋଇଯିବାରୁ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଯେ ନ ହେଲା ନୁହେଁ ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ନଗଦ ନାଶ୍ୟଣବାଲ । ହାତରେ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ପଡ଼ିଗଲେ ମୁଁ ଅନାୟାସରେ ମାସକ ପରେ ମିଳିବାକୁ ଥିବା ଶହେ ଟଙ୍କାର ଲୋଭ ଛୁଟିପାରେ । ଶେଷରେ ଜବାବ କରି ଆସିଲି, ମାସକ ଭିତରେ ପାଣ୍ଡିଲିପି ଦେବ । ଶାଲିହାତରେ ତ ଫେର ନ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅସୁରିଧା ସ୍ଵବାରୁ ମାନ୍ୟ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ହାତରେ ଲୁଞ୍ଜି ଦେଲେ । ଦେବାର ଏଇ ଡଙ୍ଗଟା ହେଲେ ଫେରନ୍ତା !

କହିବା ବାହୁଦ୍ୟ ‘ପୁଣ୍ଣି’କୁ ନକଳ ଦାନ୍ତ ଦୂରଟି ବପ୍ରାଇବାକୁ ପଇଥା ଦିଆ-ହୋଇଗଲ । ରାତରେ ଶୋଇଲବେଳକୁ ପ୍ଲାଇ ହୋଇଥାଏ, ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବସାରେ ରହିବି, ମାସକ ଭିତରେ ପାଣ୍ଡିଲିପି ବାଲକୃଷ୍ଣ ବାରୁଙ୍କ ଆଗେ ପଡ଼ିଦେଇ, ଯାହା ମିଳିବ—ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବୁଝିଥାଏ, ତାଙ୍କର ସେବେବେଳେ ଆଖି କ ଦୁଃ୍ଖିତ, ତେଣୁ ସବୁକଳ ଏକାଥରକେ ମିଳିବାର ଆଶା କରିବା ବୁଥା—ହେତକ ନେଇ ଶାନ୍ତି ଫେରିବ ଏବଂ କୁଳର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଆରମ୍ଭ କରିବି ।

ସକାଳୁ ଉଠି ବିଶୁଶିଳ୍ପ, ଦେବାତ୍ମ ଟ୍ୟୁନ୍‌ନ ଗୋଟେ ଯୋଡ଼େ ମିଳିଗଲେ ଭାବି ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ପ୍ରାୟ ସାତେ ଛା'ଟାରେ ଗାଧିଆ ଓ ଗୋପନୀ ଲୁଞ୍ଜିଆର ଦୋକାନ ପ୍ରରଦ୍ଧନ ଘାର ଟିରିଯନ ଖଟିମାନଙ୍କୁ ଟିରିଯନ ଅନୁୟବାନରେ ଗଲା । କେଣୀ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା କାହିଁ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଖଟିରେ ଚନ୍ଦ୍ରବାରୁ ପରିଷାର ଶୁଣାଇଦେଲେ, ତୁମର ଆଉ ଟିରିଯନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଭୁମଦ୍ଵାରା ଗୁର୍ହ ଉପକୃତ ହେବ ନାହିଁ, ଓଲଟି ତାର ଜୀବନ ମାଟି ହୋଇଯିବ ।

ବ୍ୟାକୁ ଫେରୁଛି, ପୁଣ୍ଣି ଏ ଖାଇଦେଇ ବହୁ ଲେଖାରେ ଲାଗିଦିବ ବୋଲି, ଜୀବନର ଗତ ଅସୁନକ ଭାବେ ମୋଡ଼ିହୋଇଗଲ । ମୁହଁକୁ ଜଳକୁ ପୋତି ଆସୁଛି, ହଠାତ୍ ମୋ ନାମ ଶୁଣି ଶୁଣିଦେଲବେଳକୁ ମୋର ପ୍ରିୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ, ତୌଧ୍ୟକୁଙ୍କର ହସ ଦସ ମୁହଁ । ମୋ’ର ମୁହଁକୁ ଓ ଗୋକୁଳ ଶୁଣିଦେଇ ଶିକ୍ଷାରେ ମୋ ପାଇଁ ଜାଗାଟିଏ କରିଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ଯାଇ ପେଟପୁରାଜନିଆ ଖାଇଲା । ମୋତେ ଏବୁପରେ ଦେଖିବେ ବୋଲି କେରେ ଆଶଙ୍କା କରିନଥିଲେ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର କହୁଥାନ୍ତି ଓ ଅବସ୍ଥା ମୋ କଥାରୁ ବାରୁଥାନ୍ତି ।

ଶେଷରେ ହୃକୁମ ଦେଲ ସୁରରେ କହିଲେ ‘— ! ମୋ ପରମର୍ମ ମାନ । ମୋ ଭିଶୋଇଙ୍କ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଡ଼ାଇ ଗମାରେ ପକାଇବାକୁ ମୁଁ ଜଣେ ଖୋଲୁଛି । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ କିହୁଦିନ ଲେଖାଏଁ ପଶୁକା କାହିଁ ବିପଳ ହୋଇଛି । ତୁମେ ସେଇଠିକୁ ଯାଆ । ପଥର ଦିନ ରବିବାର, ମୁଁ ସେଠାରେ (ଧୂଶରେ) ଥିବ, ମୋ ଯଜରେ ଦେଖା କରିବ । ଏକାଥରକେ ରହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥିବ ।’

ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ମାସକୁ ଶହେଠଙ୍କା ମିଳିବ ! ପିଲାଙ୍କୁ ତିନିଓଳି ପଡ଼ାଇବା ପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୟ ମିଳିବ, ମୋ ଲେଖାପଢ଼ି କରିବାକୁ । ମୋ ବହୁ ଦୁଇଟି ଯାକ ସେ ପଢ଼ିଥାନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ । ଶେଷରେ କହିଲେ, ‘ତୁମେ ଯଦି ତାଙ୍କ ରନ୍ଧାରେ ଖାଇବ, ଦଣ୍ଡଟି ଟଙ୍କା କାଟି ନବେ ଟଙ୍କା ଦେବେ । ତୁମେ ନିଜେ ଗୋପେଇ କରିବାକୁ ଝୁଫ୍ଲେ ବି ଗୋପେଇ ଘର ଯୋଗାଡ଼ି କରିଦେବା ।

ତାଙ୍କ ଘରୁ ରକ୍ଷା ଧରିଲ ଯେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ ବସାରେ କିଛି ସମୟ ରହ ପୁଣ୍ଡି ଦୋକାନରୁ ଦାନ୍ତ ଭୁଷିତ ହୋଇ ତିନିଟା ଗାଡ଼ି ସମୟକୁ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ହାଜର । ହେତେବେଳେ ଆମ ଗାନ୍ଧୁ ଗାଡ଼ି ନ ଥାଏ, କଟଣୀ ଷ୍ଟେସନରୁ ଆମ ଗାନ୍ଧୁ ଗହର ବାଟେ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ । ରାତି ଘରୁକଠେଇଁ ଗାନ୍ଧୁରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ପଶାଳ ପୁଞ୍ଜେ ଖାଇ ଯୋଗାଡ଼ି ହେଲ ପଶାଖେଳ । ରାତିରେ ଏହା ସେକାଳେ ଅସୁରିଧାଜନକ ଥିଲା । ଯୋଡ଼ାଏ ବାଉଣିଆ ଶୋକି ତାକୁ ଦି’ କୁଣ୍ଡରେ ଉନ୍ନତେଇ ଯୋଡ଼େ ବଡ଼ ବଳିତାବାଲ ତିବ ତା’ ଉପରେ ରଖାଯାଏ । କାଠି ପଡ଼ିଲେ ହଠାତ୍ କେହି ଉଠାଇବେ ନାହିଁ, ଏହିକି ମାତ୍ର ନିୟମ ।

ଖେଳ ଜୋରରେ ବୁଲିଲାବେଳେ, ବଡ଼ ଭାଇନା ଆସି କହିଲେ, ‘ଆରେ ! କଣ ପଦୁଟାଏ କହ ବୁଲି ଆସିଲୁ, ଖେଳ ଭାଙ୍ଗ, ଟିକିଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ।’ ଅଲେଖ ଭାଇନା କୃଷ୍ଣମି ବିରତ୍ତିରେ କହିଲେ, ‘ଆହେ, ରହ, ରସଭଙ୍ଗ କର ନାହିଁ ।’ ଭାଇନା ବସିଲେ ପ୍ରାୟ ରାତି ୧୨ ପର୍ହନ୍ତ । ତା’ର ଭିତରେ ମୋ କଥାଯାକ ସବୁ ପଡ଼ି-ଯାଇଥାଏ ଖେଳ ମରିରେ ।

ଭାଷ୍ମର ବାବୁଙ୍କର ତିନୋଟି ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ଝିଅଟି ବଡ଼ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖ ଛୁଟିବାର ୪ । ୭ ମାସରେ ସେ ପାରଲାଖେମୁଣ୍ଡିର ଖୁବ୍ ଗୋଟିଏ ଆଉନାତ୍ୟ-ସପନ୍ଦ ଘରେ ବର୍ଷ ହେଲେ । କୁର୍ର ଶ୍ରମାନ୍ ବମକୃଷ୍ଣ (ଏବେ ମୁଢ଼) ପାରଲାଖେମୁଣ୍ଡି ବାଜାଙ୍କର ଭଣନା । ପଇସା ଯୋନ୍ ଭାଷ୍ମର ବାବୁ, ସୁଧର୍ଷିର ପଲେଇଙ୍କ ପୁନି ହୋଇଥିଲେ ହେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକେବେଳକୁ ଭୁସ୍ତି । ଭାସ୍ତୁରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥଶାନ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜ୍ୟାର୍ତ୍ତ କରିବାକୁ ଭଡ଼ ହେଲନାହିଁ । ସବ୍ବପ୍ରଥମେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲି, ‘ଶଶ ପୂର୍ବେ ମଣିଷ ମାଗଲେ କ୍ଷତିସ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ବି ନିଜର ପାଠବଳରେ ସାମନ୍ତ ଭକ୍ତ ମେଘ ହେଉଥିଲେ । ଆଜି ପଇସା ପାଇଁ ବଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ବିକୁଳନ୍ତି । ତୁମେ ଜାତି ବିକି ଭଲ ଭାର୍ଯ୍ୟାଟିଏ ପାଇବ, ଦୋଷ କ’ଣ ?’ ଭାସ୍ତୁର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଝିଅର ବର୍ଣ୍ଣ ଟିକିଏ ଯାବନ ; ତାର ଜ୍ଞାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମୁଁ କହିଥିଲି, ‘ଅନୁ ଯାହା ଘରକୁ ଯିବ, ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଢ଼ିବେ ।’ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମର୍ଦିରେ ଦେଖାଯାଏ । ଗୁହ୍ନଦେଲ ମାଧେ ମୋତେ ଜଣା ପଡ଼େ ସେ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି । ପଇସାପଦ କଥା ନ ପରୁଣି, ପିଲଙ୍କ ଭଲ ମନ କଥା ପରୁରେ ।

ସେ ତ ପରର କଥା । ସାନ ପୁଅଟିକୁ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଦାଶରଥ ପ୍ରହରନ ବୋଲି କଣେ ବୁଢ଼ା ଆନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଲ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ରୋଷେଇରେ ଖାଇବାକୁ ମନ ହେଲନାହିଁ । ସେ ମୋ ଠାରୁ ଶକ୍ତି ବର୍ଷ ବଡ଼ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରମାଣୁ କରିବା ଆଜକୁ ୪୫ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲଣି । ପ୍ରାୟ ଶହେ ବର୍ଷ ପୂର୍ବ ଚଳଣି ସେ ମୋ ଆଗରେ ବାଢ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଆପରି, ‘ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୋଷେଇ କଲେ ବି, ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ଆଗୁରନିସ୍ତ ନୁହେଁ, ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଆଜି ଆସିଲ ବେଳକୁ ତାହା ‘ଉଛିଷ୍ଟ’ ହୋଇ ଯାଇଥିବ ।’ ଏ କଥାର ବିଶେଷଣ କରି ସେ କହିଲେ, ‘ପୁରୋହିଟା ଦାନ୍ତ ଘର୍ଷି ଗୁ ଖାଏ । ଖାଲି ଗୁ ହୋଇଥିଲେ ଅବା ଚଳନ୍ତା, କଳଣିଆ ବି ଖାଏ । ଆଉ ଉଛିଷ୍ଟ ! ଆପଣଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ପିଲାରୁ ପିଲେ ଖାଇ ଦ୍ୱାଳକୁ ଯାଇଥିବେ । ବାବୁ ଅବା ନ ଖାଇଥିବେ, କିନ୍ତୁ ‘ବାୟୁ ଆଣି ମା’ (ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ଭଉଣୀ) ତ ଏ । ୧୦ଟା ବେଳକୁ ନିଷ୍ଠିଯୁ ଖାଇଥିବେ । ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଇବା କ’ଣ ଠିକ ହେବ ? ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ତ ହେଇଟି ଶାଠିଏ ବର୍ଷରେ ଚାଲି ଫୁଙ୍କୁଛି ?’

ମୁଁ ତାଙ୍କ ରୋଷେଇରେ ଖାଇ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଚାଲି ଫୁଙ୍କୁବି, ନା ତାଙ୍କ ଦଶଟି ଟଙ୍କା ଦେବନ ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ହେବ, କଣ ବରୁରିଥିଲେ କେଜାଣି, ଭାସ୍ତୁର ବାବୁଙ୍କ ରୋଷେଇରେ ଖାଇବାକୁ ସେ ମୋତେ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ଦେବାରେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠିରୁ କଲି, ମୁଖ, ଶଥାତ୍ରମରେ ରହିଲାଯାକ ମୁଁ ଦେଉଳରେ ଖାଇବି । ପ୍ରାୟ ଛଟା ବେଳକୁ ଗରମ ଅଭତା ଖାଇବି, ଏବଂ ଖାଇରେ ଓ ଉଦ୍‌ଧାରଦିନ ସକାଳେ ତାକୁଇ ପଖାଳ ଖାଉଥିବି । ସେଇଥା ହେଲ । ଉପର ଓଳ ଭାସ୍ତୁର ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାହେଲ । ଖାଇବା ବିଷୟରେ ମୋର ନିଷ୍ଠିର ଶୁଣାଇ ଦେଲି ।

ଦି ପହରୁ ମୋର କାମ ଆରମ୍ଭ ହେଇଯାଇଥାଏ । ବଡ଼ ପୁଅ ଦୁଇଟି ମୋ ଜିମା, ସାନ ପୁଅଟି ପ୍ରହରନଙ୍କ ଜିମା, ଝିଅ ଗୁହ୍ନଯୋଗ୍ୟ ହେଲଦିନୁ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଛୁଟିଥାଏ ।

ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରୁ ମୁଁ ଭାସ୍ଵର ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଣ ହୋଇଗଲି । ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ୍‌ ପୁନ୍ଥର ଚେହେର ; ଠିକ୍ ଯାହାକୁ କହନ୍ତି, ସୁନାକାଟି ପରି ଦିହ, ଖୁବ୍ ପଢ଼ିଲା, କିନ୍ତୁ ମୁହଁରେ ବାସର ଶୁଦ୍ଧାଣ୍ମି, ଅପରର ପେଟ ଉଚର ପର୍ମନ୍ତ ପଣିଯିବା ଭଲ ଆଣି । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ, ମୁଁ ଓ ସେ ବସିଛୁ, ଏମାରମଠର ମହନ୍ତ ମହାରଜ, ପଣ୍ଡିତ ବାପୁଦେବ ମିଶ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାସ୍ଵର ବାବୁଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ଆଚମ୍ଭିତ ହେଲି । ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ସେତେବେଳେ ମୋର ଲୋଅର ପ୍ରାଇମେଶ୍ଵର ଜ୍ଞାନ ବି ନ ଥାଏ । ଭାସ୍ଵର ବାବୁ ନାଦ ବ୍ରଦ୍ଧି, ଆଜିଚନ ଆଦି ବିଷୟରେ ଯାହା କହୁଆନ୍ତି ସେ ସବୁ ମୋତେ ଅତି ଅଭିନବ ଲକ୍ଷ୍ମୀଥାଏ । ପଣ୍ଡିତେ ହେରିକା ଉତ୍ତରକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଶୁଣିବାରୁ ଆହୁର ବସିଛି ହେଉଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରକର୍ତ୍ତା-ତ୍ରୁଟିତ୍ଵର ମୂଳକାରଣ କିନ୍ତୁ ଦିନରେ ବେଶ୍ ଜଣା ପଡ଼ିଗଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନର ଧାରଣା ମନରେ ଦୃଢ଼ି ହୋଇ ରହିଲା ।

ପିଲଙ୍କ ପାଠପଢ଼ା ବିଷୟ ପଡ଼ିଲା; ମୋର ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଉକ୍ତିଶ୍ୱର ବି ପଡ଼ିଲା, ମୋ ପୁଷ୍ଟରୁ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣଣ ପିଲଙ୍କୁ ପଡ଼ାଇବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ଦୋଷନୁଶର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ହେଲା । ମୁଁ କେବଳ ମହାପ୍ରୟାଦ ଖାଇ ରହିବ ବୋଲି ଶୁଣି ଆନନ୍ଦତ ହେଲେ । ଏବଂ ଏ ଭଲ ନିଷ୍ଠା ପୁରୁଷରେ ଥବା ପର୍ମନ୍ତ ରହିପାରିଲେ ଦେହ ଓ ମନର ସାଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତି ହେବ ବୋଲି ବାଣୀ ଶୁଣାଇଲେ ।

ଦ୍ୱାମେ ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣା ବଢ଼ିଲା । ଧନଲୋକ ଓ ପାରିବାର ଲୋକଙ୍କର ସମାଜ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିର୍ଭୟରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଲୋଚନା କଲା । ମୋର ସେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ହୋଇଥିଲ ଯେ, ଆମର ଆଲୋଚନା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ଖୁବ୍ ଆଗେଇଲା । ପୁଷ୍ଟରୁ ସେ ପ୍ରାଚୀ ସମିତିକୁ ବିଶେଷ ସାହ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲ ବେଳକୁ ପ୍ରାଚୀ ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲା ଯେ ଯେଉଁତକ ହୋଇଛି ତାହା ଆର୍ତ୍ତିବାବୁ, ଶୁଦ୍ଧିତରଣ ବାବୁ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ହିଁ ହୋଇ-ପାରିଛି । ଏମାନଙ୍କ ସହକାରୀ ହେବାକୁ ଯେ ମିଳିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ନିଷ୍ଠାର ଅଭିବ ପାଇଁ ସେମାନେ କ’ଣ କରିଥାନ୍ତେ ? ଦିନେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ପିଲେ ଯାଇ କଟକରେ ରହନ୍ତେ, ରୁମେ ପିଲଙ୍କ ପଢ଼ାକଥା ବୁଝନ୍ତି ଓ ପ୍ରାଚୀ ସମିତିର ପରିବଳନାସମାଦକ ହୁଅନ୍ତି । ଭାଇଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ମତ ବଦଳିଗଲା, ଏବଂ କଲିକତାର ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲଙ୍ଗଟର କମ୍ପୀନ୍ସରେ ଟେନିଂ ନେଇ ମୁଁ ଲୁଣ ବେପାର କଣବି ବୋଲି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପଣିଲା । ପ୍ରାଚୀ ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେବି ବୋଲି ମୁଁ ୧୯୩୦ରେ ବିବୁଦ୍ଧିଥିଲା; ଆର୍ତ୍ତ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଏଥି ସକାଶେ ଏକାଧିକବାର ନିଦେଶ ଦିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାର ଗନ୍ଧିଶାତରେ ମୋର ମନ ନ ମାନିବାରୁ ମୁଁ ଶୁଦ୍ଧିକର ରହିଥିଲା ଏବଂ ସମାଜ ଓ ଜାପରେ ଦୈନିକ ଆଣାରେ ପଣି-ସାଇଥିଲା । ଶୁଦ୍ଧାଣ୍ମି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କେତେଣଣ୍ଠ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ ଜାବନ ସାଇଦେବା

ମୋତେ ପୁଣ ଲଗିବନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଥରେ ଆର୍ତ୍ତବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଜୟା କରି ‘ଚଗଲ’ ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲା ।

ମୁଁ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ କାମରେ ଯୋଗଦେବାର ମାସକ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ମଙ୍ଗାଇ ଦେଲି, ୧୦ଟା ଖଣ୍ଡ ଗାଉ ରଖିବାକୁ । ତାଙ୍କ କୋଠିର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ହତା, ପଇସାର ତ ଅଭାବ ନାହିଁ । ୧୫ ଦିନ ଭିତରେ ସାତଟା ଦୁହାଳୀ ଗାଉ ଆସି ବକା ହୋଇଗଲେ; ମାଣ୍ଡ'ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଶିଆପିଆର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ତାଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ଗୋବୁ ଖୋଇବାରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଉଥାନ୍ତି । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁ ରୁହିଆନ୍ତି, ପିଲଙ୍କ ପାଠ ସଙ୍ଗେ ଏହିପରି ଧନ୍ଦା ମିଶିଲେ ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତର ଦ ଖୀନ ହୋଇ ପାରିବେ ।

ତିନି ମାସରୁ ସାମାନ୍ୟ ଅଧିକ ସମୟ ପୁଣରେ କଟିଲା । ତା’ପରେ, ବହୁ ଆକାଂକ୍ଷା ସଜ୍ଜେ, ସେ ସୁଯୋଗ ଆଉ ମିଳିନାହିଁ । ପିଲଙ୍କ ପାଠପଡ଼ା, ବୁଲିକଳଣି ସବୁ ବିକଳ ପରି ଝଟକିଲ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦିଶିଲ, ମୋର ସହକାରୀ ଦାଶରଥ ପ୍ରହରିକାନ୍ତି ବି ଦିଶିଲ । ସେ ଦିନେ ମୋତେ ମୃଦୁମହୁଁ ଅଥବା ମୋ ପ୍ରତି କୌଣସି ଅସୁନ୍ଦା ନ ରଖି ଶୁଣାଇଦେଲେ, “ତୁମେ ପିଲଙ୍କ ଆଗରେ ସେଉଁ କର୍ମପତ୍ରା ଥୋଇଲଣି, ସେଥରେ ଆମର ଏଠାରେ ହୀନ କାହିଁ ? ମୁଁ ମାନୁଛି, ଆପଣେ ପ୍ରଣାଲୀ ମୁଗୋପ-ଯୋଗୀ । କିନ୍ତୁ ଆଶା ଥିଲା, ଆଉ କେତେଦିନ ପେଟପାଠଶା ଚଳିଥାନ୍ତା ।”

ସତକୁ ସତ ମାସେ ଖଣ୍ଡ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁ ମୋତେ ତାକିଲେ ଓ କହିଲେ, ତାଙ୍କ ନିଜ ଡିଜରେ—ହାକମି ଡିଜ, ଆଜିକାଲି ଦେଖିବାକୁ ବିରଳ, ଏବେ ହାକମ ତ ହାତ ପଢ଼େଇଲେ ! ସେ କହିଲେ, “ମାଣ୍ଡେ, ମୁଁ ମନେ କରୁଣ୍ଟ ଦାଶରଥ ପ୍ରହରିକ ଅତି ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେଣି । ମୁଁ ତାଙ୍କ କୁଟି ଦେଇ ଦେଉଛି, ତାଙ୍କ ହୀନରେ, ଆମ ପାଖଆଖର ଏଇ ବାବୁ ଜଣକ ରହିବେ, ସ୍ଵାଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥିବ ।” ମାଲିକ ଓ ଶିଷ୍ଟକ ଉଭୟଙ୍କର ମିଶଣ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ଦେଖିଥିଲା । ତାଙ୍କ ହୃଦ୍ୟମ ଶୁଣି ତାତିଗଲ ବେଳକୁ, ତାଙ୍କ କଥାର ଯଥାର୍ଥତା ଦୂଦୟମମ ହେବାରୁ ତାତି ଖସିପଡ଼େ । ନୁହନ ବାବୁ ଜଣକ ଅତି ଅଳ୍ପମୟ ଆମରିତରେ ରହିଲେ, ତାଙ୍କୁ ସ୍ବାଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଭଲକାମ ମିଳିବାରୁ ମୋର ଚେଷ୍ଟାରେ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଲେ । ମର୍ଟିରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇଛି । ସେ ଜୀବନରେ ଆଧୁନିକ ମାନଦଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସ୍ଵାର ଭିତରେ ଘଟିଥିବା ଗୁରେଟି ଘଟଣା ଗୁରୁତରେ ତିରି ହୋଇ ରହିଛି । ପ୍ରଥମଟି ଘଟିଲ, ମୁଁ ଯାଇ ଯୋଗଦେବାର ମାସକ ଭିତରେ । ମୋ ପିଲ ଦୁଇଟି ତ କିନ୍ତୁ ସ୍ଥିଲରେ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି । ସେଥରୁ ଗୋଟିକ ପ୍ରତି ଜଣେ ଶିଷ୍ଟକ ଅସାଚରଣ କଲେ ବୋଲି ପିଲଟି ମୋତେ ବା ତା’ ବାପାଙ୍କୁ କହିବା ପୁଣ୍ଠରୁ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁ ଅନ୍ୟ କାହାଠୁବିଲା ଏହିପରି ।

ଏ ଖବର ପାଇ ମୋତେ ଉକାଇଲେ । ସେ ଦିନର ଯେଉଁ ମୃତ୍ତି ! ମୋର ରୁହିବାକୁ ବାଜା ରହିଲନାହିଁ ସେ, ପ୍ରାଙ୍ଗର ସରକାରୀ ଓପର ମହିଳରେ ଯେପରି ଖାତିର ମେଥରେ ସେ ସହଜରେ ବିଚର ଶିଷ୍ଟକଙ୍କ ଜଳିତଳାନ୍ତି କରିପାରିବେ । ୧୦ ମିନିଟ କାଳ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲି, ହିଁ ହିଁ ମଧ୍ୟ କଲି । ତା'ପରେ ଅପୀଲ କଲୁପରି ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କଲି ତାହାର ଫଳ ହେଲା, ପିଲେ ଝୁଲରୁ ଉଠିଆସିବେ । ପ୍ରାଇଭେଟ୍‌ରେ ମାଟ୍ରିକ ପଶ୍ଚାତ ଦେବାକୁ ତାଳିମ କରିବା—ପିଲକୁ ସମସ୍ତ ମିଳିବ ସଯାରର ଅନ୍ୟ ଅଭିକୁ ଦୁଷ୍ଟି ଦେବାକୁ । ଉମାବାବୁ ଓ ପୁଣ୍ଡବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏଇ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୋର ପରିଚୟ, ସେ ଦୁହେଁ ସେତେବେଳେ ପୁଣ୍ଡର ଉଚତମ କର୍ମଶାଖା ; ମୋର ମୃତ୍ତି ସେମାନେ ସମର୍ଥନ କରିଥିଲେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏହାଠାରୁ ତେର ଅଧିକ ଘୁରୁତ୍ବର । ତହିଁରୁ କିଏ ରକ୍ଷାପାଇଲେ ଏ ପର୍ମିନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇନଥିଲେ ହେଁ ଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ମାରିଥିଲୁ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟେ ପୋଇଲା ଥିଲା, ଶଣ୍ଟପଡ଼ା ନା ନୂଆଘରରୁ ସେ ଆସି ବଡ଼ ଦେଉଳରୁ ଆହୁତା ହୋଇଥିଲା ଶର୍ତ୍ତାଗ୍ରମକୁ । ମୋ ନଜରରେ ସେ ଥରେ ଦି'ଥର ପଡ଼ିଥିଲା ; ଦେଖିବାକୁ ଭାବ ସୁନ୍ଦର, କିନ୍ତୁ ଭାବ ମୁଖ୍ୟ, ତା ଜିତହାସ ଶୁଣି ମୁଁ କହିଥିଲା, ବୋଧହୃଦୟ ଏଇ କଳିହୃଦୟ ପଣ୍ଡଯୋଗୁ ସେ ଶାଶୁଧୀରୁ ପଳେଇ ଆସିଥିଲା ।

ଦିନେ ସକାଳେ ଉଠିଲବେଳକୁ ଶାର୍ତ୍ତାଗ୍ରମରେ ପୁଲିସ୍ ! କ'ଣ ନା, ଏଇ ପାଞ୍ଚଟା ନାମଧେୟା, ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଭଣ୍ଟାଶର ଘରେ ମଣପଡ଼ିଛି । ତା'ର ପୁଣି ଓ ମାସର ପିଲ ପେଟରେ । ଶୁଭ ଧମାଧମ ଏନ୍କାରି ହେଲା । ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କ ଶୁକର ବାକରଙ୍କ ମିଶାଇ ଧନ୍ୟ ମରଦ । ଭଣ୍ଟାଶ କହିଲା, ପାଞ୍ଚଟା ତାର ଭରଣୀ, ତା'ର ବେମାର ଚିକିତ୍ସା କରଇବାକୁ ତା' ଘରେ ଥିଲା । କବିରଜ ଯେଉଁ ହେବକୁ ଯାହା ଡିପାର୍ଟ୍ମେଣ୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି ତାର ବିବରଣୀ ଦେଲା । ଲୟ ମାଇନା ପରେ ପୋଡ଼ିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲା । ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଆସିଥିଲେ ହେଁ ଭାବରବାବୁଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତରେ ସେ ଘରେ ମୁଁ ଜଣେ 'ପ୍ରଧାନ' ପୁରୁଷ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁଲିସ୍ ମୋଟଙେ ମୁଢାଏ କଥବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ମୋତେ ପରିବାରି, ପାଞ୍ଚଟା ସଙ୍ଗେ କାହାର ବେଣୀ ଭାବ ବୋଲି ଆପଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ? ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ପାଞ୍ଚଟାର ଅଖିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ତାର ଭାବ—ମୋ ଠାରେ ମଧ୍ୟ । ଭାବ ହସ ଲାଗିଲା, ସେ ଘରକୁ ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଆସିବାଟା ମୋର ସାହସର କାରଣ ।

ତୁମ୍ଭୁ ଘଟଣାଟିରେ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଶୁମାଧ୍ୟାର ପ୍ରାଣସମୟ ହୋଇଥିଲା । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କର ବେଳାୟ ଆୟ ଏବଂ ସେ ନବାବ ପରି ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ହଜାର ଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ ଶହେ କଣ୍ଠା ମରିହୋଇ ତାଙ୍କ ହାତ ବାକ୍ସରେ ଥାଏ, ସେଇଥରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ଶୁମାଧ୍ୟାକୁ ଦିଆହୁଏ ; ସେତକ ସରଗଲେ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ । ଏତେ

ହଜାର ଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ ଏକଟି ମୁଁ ସା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖିନଥିଲି । ଭାସ୍ତର ବାବୁ କଲିକତା ଯାଇଥାନ୍ତି । ଗଲାବେଳେ ସେ ନୂମାୟାଙ୍କ ହାତରେ ହଜାର ଟଙ୍କା ମୋ ଆଗରେ ଦେଇ ମୋତେ କହିଗଲେ, “ଆଗରୁ ସ୍ଵାକୁ ହଜାରେ ଦେଇଥିଲି, ଆଜିର ସ୍ଥେ ହଜାରେ । ସ୍ଵାର ଦୁସ୍ଥାବ ଦେଖିବ ।”

ଭାସ୍ତର ବାବୁ ଯିବାର ପ୍ରାୟ ହପ୍ତାକ ପରେ ମୁଁ ଦୁସ୍ଥାବ ଦେଖିବ, ଦେଖିବ ବୋଲି ଭାସ୍ତାଏ । ଦିନେ ସକାଳୁ ଘରର ବଡ଼ ଶୁଣିର ଆସି କହିଲ, “ନୂମାୟା ଅଞ୍ଚିମ ଖାଇ-ଦେଇଛନ୍ତି ।” ମୁଁ ଗଲି ଦେଖିବାକୁ । ଲୋକଟା ଭଲାଙ୍ଗ ପରି ଏଣେ ତେଣେ ଶୁଣିଥାଏ । ମୋତେ ଦେଖି ଅପରିଚିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣିଲ ପରି ଶୁଣିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶୁଣି ରହିଲ । ଏ ଭଲ ବେଳେ ତ ସମସ୍ତେ ଚକିଷ୍ଟକ ହୋଇଯାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଅଜାହି ପାଣି ମାରିମାରି ଶୁଣାଏ ଚଲାଇଲେ ନିଶା ଶୁଣିଯାଏ ବୋଲି ବହୁ ମତରେ ସେଇଲଗେ ଶୁଣିର ହୋଇଗଲ । ଏ କାମ ଶୁଣିଲ ବେଳେ ମୁଁ ବାବୁଙ୍କ ନିଜ ଚକିଷ୍ଟକ ମାରୁଣି ଦୁହାଙ୍କ ପାଖକୁ ଖରି ପଠାଇ ଦେଇଥାଏ

ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣେ ଆସିଲ ବେଳକୁ ବିଚରିଟି ପାଣି ମାଉରେ କେନ୍ଦ୍ର ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମା ଲୋକଟାକୁ ଟିକିଏ ଶୁଣିଦେଇ “ରହ, ରହ” ବୋଲି ପାଣି ତାଳିବା ବନ୍ଦକରି-ଦେଲେ, ତା’ ଆଖିତୋଳାକୁ ଶୁଣିଦେଇ କହିଲେ, “ଆହେ ! ସ୍ଥେ ତ ଦୁଦୁରାମଞ୍ଜି ଖାଇ ଦେଇଛୁ । ସ୍ଥେ ବିଷ ପାଣିରେ ବା ପରିଶିମରେ କମିବନାହିଁ । ଓଲଟି ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ଅଧୟେରେ ଗରମ ଦୂଧ ଆଣ । ଦୂଧ ପିଇବାର ଘଣ୍ଟେଣ୍ଟେ ଭିତରେ ଲୋକଟିର ନିଶା ଶୁଣିଗଲ । ତା’ର ପକେଟ ଦରଣ୍ଟିଲି ଦୁଦୁରାମଞ୍ଜି ପାଇବା ଆଶାରେ । ଶୁଦ୍ଧ କାନିରେ ଶୁଣିଗଣ୍ଠା ହବ ମଞ୍ଜି ବନ୍ଦା ହୋଇଥିବାର ବାହାରିଲ । ବ୍ରହ୍ମା ଆପଣେ କହିଲେ, “ଅଞ୍ଚିମ କଣ୍ଠିନପାର ଏଇଥରେ କାମ ଚଲାଇଥିଲେ ବୋଧନ୍ତୁଏ ।” ଦୁଇ ତିନିଦିନ ଦୁସ୍ଥାବ ଜନନୀକରି ଦେଖିଲି ॥ ଶହରୁ କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କାର ଦୁସ୍ଥାବ ନାହିଁ । ଭାସ୍ତର ବାବୁ ସବୁ ଶୁଣିଲେ, ଲୋକଟିକୁ ଶୁଣାଏ ଗାଲିଦେଲେ ଏବଂ କେତେ ଟଙ୍କାର କେଜାଣି ଖଣ୍ଡେ ହ୍ୟାଣ୍ଟ୍-ନୋଟ୍ ରଖି ପୂର୍ବପରି ତାକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ।

ଚର୍ବି ଘଟଣାଟି ଆମେ ପୁଣ୍ୟ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ନିଜ ଗାଁ ଏଡ଼ିତାଳକୁ ଯିବାର ପାଞ୍ଚ ସାତଦିନ ପୂର୍ବର । ସେଥର ବଡ଼ ବିଚିନୀ ତଙ୍କରେ ମୋର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ରହିଗଲ । ଛୁଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଆସି ଶର୍ତ୍ତାଶ୍ରମରେ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ଥାଢ଼େ ଦଶଟାରେ, ପିଲଙ୍କୁ ଛୁଟି କରିଦେଇ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସମୁଦ୍ର ସ୍ଥାନକରିବାକୁ ଯାଏ । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ ଦିନ ଆମର ନିୟମିତ ସ୍ଥାନ ହୋଇଥାଏ । ସମୁଦ୍ରର ଭୟ ଶୁଣି ଯାଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଶୁଣି ପାଞ୍ଚଦିନ ଆମେ ଜଣେ ନୋଲିଆ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଭିତରକୁ ଯାଇଥିଲୁ । ପଞ୍ଚମ ପର୍ବତିନକୁ ଭୟ ଶୁଣିଗଲ । ଲହଡ଼ ଭଜିଭାଜି ଆମେ

ମୁଢ଼ାଏ ଉଚରକୁ ଯାଉଥରି, ଏବଂ ଫେରିଲ ବେଳକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲହୁଡ଼ରେ କୁଳକୁ ଘର୍ଷି ଆସୁ । ଏଥରେ ଆଉ ସହାୟକ କ'ଣ ଦରକାର ? ସେବନ ଗୋଟାଏ ନୋକିଆ ଆମ ପଛରେ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇଲ ; ସେ ଦିନ ତାକୁ ପଇସାଟିଏ ବି ମିଳନଥାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଏକାବେଳକେ ତାକୁ ମନା କରିଦେଲେ । ମୁଁ ତାର କାନୁଚିରେ ବ୍ୟେହୋଇ କହିଲି, ‘ହଉ, ତୁ କୁଳରେ ଠିଆହୋଇ ଆମକୁ ଦେଖ ଥାଆ । ଆମେ ଉଠିଲେ ତତେ ପଇସା ଦେବୁ ।’ ସେ ମୋ କଥାରେ ଠିଆହେଲ ବୋଲି ମୋର ଶିଆଳ ନାହିଁ । ଆମେ ଉଚରକୁ ପଣିଲି, ଏବଂ ଯାଉ ଯାଉ ପ୍ରାୟ କ୍ଲାଟର ମାଇଲ୍ ଉଚରକୁ ଗୁରୁତ୍ବିଲି । ହଠାତ ପାଣି ଫୁଲିଲ ପରି ଜଣାଗଲ । ମୁହଁର୍କିକ ପୂର୍ବରୁ ପାଣି ଅଣ୍ଣାକରୁ କମ୍ବଥିଲ । ମୁହଁର୍କିକେ ବେଳେ ହୋଇ ପୁଣି ଫୁଲିବାର ଜଣାପଡ଼ିଲ । କୁଳାଭକୁ ଲହୁଡ଼ ଦେଖାଗଲ ନାହିଁ । ଗୁରୁପଟ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଠର ହୃଦପର ଦେଖାଗଲ । ଦୁହଁରାକ ପହିଁଲି । ମୋର ପହିଁରିବା ଅର୍ଥାସ ଆଦୋନ ଥାଏ । ପୋଖରୀରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପାଞ୍ଚ ମିଳିଟ ପାଣି ଉପରେ ଭାର୍ଷିପାରେ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମଦଶ । ‘ଆଉ ମୁଁ ପହିଁର ପାରିବ ନାହିଁ’ ବୋଲି ସେ କହିଲେ ବେଳକୁ ମୋ ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ଉଡ଼ି ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଶେଷରେ କହିଲେ, ‘ନାଲଚନ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ଗୁହଁ !’ ମୁଁ ରୁହି ଜାବନଟା ଏବେ ଶୀଘ୍ର ସରଗଲ ବୋଲି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଗେ ଫେରଦ କରୁଛି, ହଠାତ କିଏ ଗୋଟେ ମୋ ତେଣାକୁ ଧରିପକାଇଲ ଏବଂ କହିଲ, ‘ବାବୁ ! ଏଥର ତଳେ ଗୋଡ଼ ଲଗାଅ, ପାଣି ଗୁଡ଼ିଗଲଣି ।’ ଦେଖିଲ ବେଳକୁ ତାର ଆର ହାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ତେଣାରେ । ପରେ ତା’ଠାରୁ ଲାଣିଲି, ଉଚରି କାହାକି ହୋଇଥିଲ, ଗୁରୁତ୍ବିଲଣି । ମୋ ଅଣ୍ଣାରେ ଗୁରୁଣିଟାଏ ଥିଲ ; ମୁଁ ନୋକିଆକୁ ଯେତକ ଦେଇ ବିଦା କଲାବେଳକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁ କହିଲେ, “ଆରେ, ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଆସ, ଆଉ କ’ଣ ଦେବା । ଆମ ଦୁହିଙ୍କ ଜାବନ ତ ଗୁରିଥାରୁ ନିଷ୍ଠିୟ ବେଣୀ ।” ସେ ତାକୁ ଆଉ ଥାରୀ ଘର-ଠାରେ ଦେଲେ ।

ଦିନେ ହଠାତ୍ ହୁକୁମ ହେଲ ହୃଦାକ ଉଚରେ ତାଙ୍କ ଗୁଁ ଏଡ଼ିତାଳ ଯିବାକୁ ହେବ । ପିଲେ ସେହିତାରେ ୪ ମାସ ରହିବେ । ଏଡ଼ିତାଳରେ ଭାସ୍ତର ବାବୁ ମନ୍ତ୍ରଭଲିଆ ଜମିଦାର ଖଣ୍ଡ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ । ବଡ଼ ପ୍ରାୟଶିଖ ଏଡ଼ିତାଳରେ ରହିନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପିଲପିଲ ନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ବାବୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ସାନ ଭଉଣିକୁ । ସ୍ବାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ବେମାଶ । ଗୁରେଟିଯାକ ପିଲ ସ୍ବାଙ୍କର । ସାନ ପୁଅଟି ଜନ୍ମହେବା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଵେ ବାୟୁଣୀ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ପୁଅ ବା କଟକରେ ସ୍ଵେ ପ୍ରାୟ ରହିନ୍ତି । କଲିକତାକୁ କେତେବେଳେ କମିଶ ଯାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଡ଼ିତାଳ କେବେ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ବଡ଼ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଏଡ଼ିତାଳ ପ୍ରାୟ ଗୁଡ଼ିନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଡ଼ିକାଳ ଯିବାକୁ ହୃଦୟ ଭଦ୍ରଣ ସ୍ଥେସନରୁ । ଏହା ଭଦ୍ରଣ ସବତ୍ତିରୁକଣନ୍ ଅନୁର୍ଗତ । ଦୁର୍ଗାବାବୁ ଭଦ୍ରଗର ଏସ୍- ଡି. ଓ. ଥିଲବେଳେ ଭସ୍ତ୍ର ବାବୁ ବହୁତ ପଇସା ଦାନକରି ସେଠାରେ ପାଣିପମ୍ପ ବସାଇଥିଲେ । ଭଦ୍ରଗର ଯୁଝର ବସାପର ଖଣ୍ଡ ଆଏ । ଆମେ ସେଇ ରହି ରହି ମଟରରେ ଏଡ଼ିକାଳ ଗଲୁ । ଏଡ଼ିକାଳରେ ବାବୁଙ୍କର ପ୍ରକାଣ୍ଡ କୋଠା । ପୃଷ୍ଠା ଓ ଉତ୍ତିର ଦୁଇପଟେ ଯୋଡ଼ାଏ ପୋଖେ, ବହୁତ ମାଛ ବଢ଼ିଆନ୍ତି । ସେଠାରେ ରହିବାର ଯେପରି ସୁବିଧା, ପିଲଙ୍କ ପାଠ୍ୟଚାରୀ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁବିଧା । ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଖୁବ୍ ବନିଲା । ଭସ୍ତ୍ର ବାବୁଙ୍କ ଭାଜାକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମିଳିଲା । ଭସ୍ତ୍ର ବାବୁଙ୍କ କଜାପୁଅ ଭାଜଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅକୁ ମୋ କଥାରେ ଆମ ପିଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ପାଠ୍ ପଢ଼ିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲା । ସେ ପିଲାଟି ଯ୍ୟା ଭିତରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ହେଲାଣ୍ଠି ବୋଲି ଶୁଣି ଭରି ଆନନ୍ଦ ଲାଗେ ।

ପୁଷ୍ପ ଶୁଦ୍ଧିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଅଳଗା ହୋଇ ଖାଇବା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ମାପେଣ୍ଟେ ଅଭିନ୍ନ ଖାଇବା ପରେ ଗୋଟେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟୋକା ଆସି ହାବୁଡ଼ିଲା । ସେ ଅସିବାରୁ ମହାପ୍ରସାଦରୁ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପର ମାଛହାଟ ଆଡ଼କୁ ବାଗେଇଲା । ହାଣ୍ଟି ଆଟିକା କଣି ମୋର ଅଳଗା ରୋଷେଇର ବନ୍ଦୋବସ୍ତୁ କଲି । ପଇସାର ତ ଅଭାବ ନ ଥାଏ । ମାସକୁ ଶହେ ! ମୋତେ ଭରି ବଡ଼ ଦିଶୁଆଏ । ମୋ ଖର୍ଚ୍ଚପାଇଁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ରଖି, ଅଣ୍ଟଙ୍କା ମୋର ସାନଭାଜକୁ ଦେଇ ଆସେ । ଭସ୍ତ୍ର ମହାପାନ୍ଧଙ୍କ ପଇସାରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟିଆ ଦୋକାନ ଖେଳୁଆଏ, ହଲେ ବଳଦ କରି ହାତରୁଷ ଆରମ୍ଭ କରିଆଏ । ଦୋକାନ ବଢ଼ାଇବା ଦରକାର ପଡ଼ିବାରୁ ଭସ୍ତ୍ର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇ ଶହୁଟଙ୍କା ଆଗରୁଗ ନେଇ ଖଟାଇ ଆଉ । ଗାଁରେ ଆନ୍ତି, ମୋ ଘୀ, ବଡ଼ହିଅ ଓ ସାନଭାଜ ।

ଅଳଗା ରୋଷେଇ ପନ୍ଦରଦିନ ଶୁଲିଛି, ଦିନେ ସକାଳୁ ଛିଠିଲବେଳକୁ ଟୋକା ନାହିଁ । ସହଦା ପୂର୍ବଧନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯାହା କିଣା ହୋଇଥିଲା ସେ ସବୁ ନାହିଁ । ଗିଲ୍‌ଟି ଡେକ୍‌ଟି ଦୁଇଟି ଓ ତାଳଟି ନାହିଁ । ହଳଧର ବୋଲି ବାବୁଙ୍କର ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ଜାତ ଓ ଗୁର ବାକରଙ୍କ ହେଉଁ, ଏକଥା ଶୁଣି ଉପରକୁ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଫେର ମୋତେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ସେ କୋଡ଼ିରେ ରୋଷେଇ ଦରିବା ମାତ୍ରେ ଠାକୁର ଘେଗ ହୋଇ ପ୍ରଥମ ଥାଲୀ ମୋପାଇଁ ଅସିବ, ତା'ପରେ ଯାଇ ବାବୁ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଖାଇବେ । ମୋର ଆପରି କରିବାର ନ ଥିଲ, ପୁଣି ସେତେବେଳକୁ ଏଗାରଟା ହୋଇଯାଇଥାଏ । ପଣ୍ଡିମକୁ ଯାଇ ଦେଉଳରେ ବା ଶୁଦ୍ଧିଆ ଦୋକାନରେ ପେଟ ପୁରାଇବି ବା ପୃଷ୍ଠାକୁ ବାବୁଙ୍କ କୋଠିର ଥାଳକୁ ଶୁଦ୍ଧିବି ? ପୃଷ୍ଠା ପଟର ଲଘୁ ହେଲା । ମୋର କୁଆଁକୁଠି ବିଷୟରେ ଯାହା ସଂପ୍ରାର ବା କୁନ୍ତସ୍ତାର ଥିଲ, ତହିଁରେ କୁଶାତ୍ରୀ ବାକିଲ ସେହି ଦିନ ଏବଂ ସେଇଦିନୁ ବାକି ବାକି ଆଜିକୁ ନାହାକୁ ଚେର ବି ତଡ଼ା ସରିଲାଣ୍ଠି ।

ଏଡ଼ତାଳରେ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲି; ବଡ଼ ମା'ଙ୍କର ମୋ ଶିଆରେ ବିଶେଷ ଯହୁ । ନଅବର୍ଦ୍ଦି ବେଳୁ ମୁଁ ମାତ୍ରାନ । ମାତୃଦେହ ଏଇ ବଡ଼ ମା'ଙ୍କଠାରୁ ପାଇ ବିଶେଷ କୃତଙ୍କ ହୋଇଥାଏ । ଏଡ଼ତାଳରେ ପହଞ୍ଚବାର ଖାଗ ଦିନ ପରେ ମୁଁ ଖାଇ ବସିଲ ବେଳକୁ ମୋ ଆଲୀପାଣେ ବଢାହେଲ ସମ୍ପ୍ରଦା କଙ୍କଡ଼ାର ହୋଲ । ପୁଣ୍ୟ ଆସି କହିଲେ, “ଅମ ଇଆଡ଼େ ଭଲ ତ୍ରାହୁମାନେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦା କଙ୍କଡ଼ା ଖା'ନ୍ତି । ଆପଣ ଖାଆନ୍ତି; ଭଲ ଲାଗିବ !” କୁଳରକ ଭକ୍ଷଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲ ସେ, ମର୍ବିରେ ଖାଗଦିନ ଏକାଦିଷମେ ନ ଆସିଲେ, ମାତୃଙ୍କ ଆଉ ବରଦ ବି ହେଲ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପୋଖରୀରେ ଫୋପଡ଼ାକାଳ ପଡ଼ିବା ମଧ୍ୟ ଗୁଲିଥାଏ । ମୁଁ ନିଜେ ଫୋପାଡ଼ିଲ ନାହିଁ, ଉଚ୍ଛବ ଭୟରେ ନୁହେଁ, ଅସମ୍ରୟ ଯୋଗୁଁ । ଥରେ ଦି'ଥର ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ଶିଖିଲ ସେ ଜାଲ ମୋ ବରଦ ଅନୁଯାରେ ନ ଯାଇ ତା' ନିକ ଉଛାରେ ଯାଇ ଦେଖଣା-ହାଶକ୍ତି ଆମୋଦ ଦେଲ ।

ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ବାପାଙ୍କ ପୁଅ, ତାଙ୍କଠାରୁ ବସୁପରେ ବଡ଼, ମାତ୍ର-ପର୍ବଲେକ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅଛି ଦରତ୍ର ହେଲେ ହୁଁ ସମ୍ଭାନ୍ତି, ଲେକ । ତାଙ୍କର ପଶାଖେଲ ନିଶା । ମୁଁ ଶିଖ୍ୟ ମିଳିଗଲି । ସବୁବାର ବ୍ୟଥାତ ଅନ୍ୟ ସବୁଦିନ ଦିପହରୁ ଶକ୍ତି ପର୍ମିନ୍ତି, ଫେଲ ହେଲ । ବାବୁଙ୍କ ଜମିଦାଶର ମେନେଜର ମଧ୍ୟ ଖେଳପ୍ରେମୀ । ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପଶାଖେଲ-ଖୋରଙ୍କର ନାମ ମନେପଡ଼ିନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଫେଲାଙ୍କୁ ଗୋଟାନ୍ତି; ଖେଲ ହୁଏ ବାବୁଙ୍କ ବାହାର କରେଶୁଗରେ ବା ତାଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ଗୁରୁତବରେ । ସ୍ବାଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅଟି ମୋର ଭାଗ ପ୍ରିୟ ହୋଇଗଲ । ବାସୁଦେବପୁରରେ ପଢ଼ିଥାଏ । ସେ ଜଙ୍ଗଲ ରେଞ୍ଜର୍ ଟ୍ରେନିଂ ପାଇ ଗୁରୁଶି କରୁଥିଲ ବେଳେ ଥରେ ଦେଖିଥିଲ । ସେ କାଳ କଥା ଟିକିନିଶି ମନେ ରଖିଥାଏ । ଏତେବେଳକୁ ତ ନିଶ୍ଚେ ପେନ୍‌ହନ୍ ପାଇବଣି ।

ଏଇ ସମୟରେ ପଚିଶ୍ୟ ହେଲ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବସୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ଏଡ଼ତାଳର ପଞ୍ଚେ ଟୋକା ଗୋଟାଏ ଯାପାପାଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ତାକୁ ଟିକିଏ ମାର୍କିତ କରିବାକୁ ଦେମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ହେବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କପାଇଁ ଓଳିଲି କଲି । ଭାଷ୍ଟରବାବୁ ମୋ କଥାରେ ସକି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଉକେଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ୫୦ ଟଙ୍କା କି ଶାଟିଏ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ରଖାଇଲ । ତାଙ୍କର ଦସଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇଟି ଏଡ଼ତାଳରେ ଲେଖା । ଦୁଇ ଶୁରିଜଣ ପ୍ରଥମଟ୍ରେଣ୍ଟିର ଅଭିନେତା ଏଡ଼ତାଳରୁ ବାହାରିଲେ । କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ବସୁଙ୍କ ଯାହାଦଳର ମୂଳ ଏଇଠାରେ ରେର ଧଳିଲ । ମର୍ବିରେ ମର୍ବିରେ, ଭାଷ୍ଟରବାବୁ ଥିବାଦିନ ଅଭିନ୍ୟ ହୁଏ ।

ମୁଁ ମର୍ବିରେ ମର୍ବିରେ ଗାଲୁ ଯାଉଥାଏ —ପ୍ରାୟ ମାସକୁ ଥରେ । ବର୍ଷାଦିନେ ଥରେ ପେଲି ବେଳେ ଅଣୁୟ ପାଣିରେ ପଣି ପ୍ରାୟ ୩ । ୧ମାଇଲ ଆସିବାର ମନେ ପଡ଼ିଛି ।

ଛ' ମାସ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ପରେ ରହିଲବେଳକୁ ମୋର ଦିନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖ । ଭାଷାଣ ଗୋଡ଼ର ଗୋଦର ଏକାବେଳକେ ଶୁଣିଯାଇଥାଏ । ମୁଁ ସଫା ଗୋରାହୋଇଯାଇଥାଏ ବୋଲି ଗାଁ ସାଙ୍ଗଜୋରୁ ଶୁଣିଏ । ହଜାରିବାଗ ଜେଳରୁ ଗର୍ଭ ପୂର୍ବ ଫେରିଲ ବେଳେ ଯେତେ ସୁଖ ହୋଇଥିଲି ଏତେବେଳକୁ ଲହିରୁ ଅଧିକ ସୁଖ । ମେତେବେଳେ ନିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ସୁଖ ହୋଇଥିଲି । ଏବେ ନିୟମିତ କସନ୍ତି, ନିୟମିତ ଆହାର ବିହାର ଓ ପରିସାପଦ ବିଶ୍ୱରେ ବେପରୁଆ । ମୋ ସାନକିଲ ତା' ଗଢି ଉଠୁଥିବା ଦୋକାନ ଯୋଗରୁ ହୁଁବି, ମହିଆଁ ଭାଇ ଶିକ୍ଷକତା କରି ମୁଦ୍ରାମ ଅଳ୍ପ ଥାଏ । ତା ପାଇଁ ମୋର ନେଟ୍ରା ନ ଥାଏ, ବେଳେ ବେଳେ ମୋକେ ସାହାୟ କରୁଥିଲ, ତାହା ଆଉ ଦରକାର ନ ଥାଏ ।

ପ୍ରାୟ ଛ' ମାସ ପରେ ଶୁଳିଲୁଁ କଲିକତା । ଯେତେବେଳକୁ ପିଲଙ୍କ ବୁଝିଦି ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଆସ୍ତରନ୍ତୋପ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁ ତାଙ୍କ କଲିକତା ବନ୍ଦୁଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ପିଲଙ୍କ ପଶ୍ଚାକରାଇବା ପରେ ତାଙ୍କ ସନ୍ତୋପ ଏକାଧିକ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳର ଶୁଳି ଜନ୍ୟପଦକ୍ଷତର ମିଷ୍ଟର ଏସ. ରାଷ୍ଟ୍ର ମର୍ବିରେ ନରରେ ପାଠଣ ଯାଇଶୁ ଆସୁଣୁ ଭାସୁର ବାବୁଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଥ ହେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ପିଲଙ୍କ ପଢା ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ଥରେ ମୋତେ ସେ କହୁଥିଲେ, ମୁଁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ପଣିବାକୁ ଲାଜ୍ଞାକଲେ ମୋତେ ସେ ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ହାଇସ୍କୁଲରେ ରଖାଇ ମୋ ଶୁଦ୍ଧିର ପଶ୍ଚାକ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଦେବେ ।

ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ସକାଳୁ ବଡ଼ ଦୂର ପିଲଙ୍କ ଟ୍ରାମରେ ଚଢ଼ିଆଖାନା, ଭିକୁଟୋରିଆ ମେମୋରିଏଲ୍ ପ୍ରତିତିକୁ ନିବ । ପିଲେ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ପରେ ଅଛି ବେଣୀ ଯନ୍ତ୍ରରେ ରହୁ ରହୁ କର୍ମକୁଟୀ ଓ ବୋକା ହୋଇଯାନ୍ତି ବୋଲି ତତ୍ତ୍ଵ ବାହାର କର ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯିବା ଆସିବାର ସ୍ବାଧୀନ ଦାୟିତ୍ବ ଦେଲୁବେଳକୁ ଦାଦାମାନେ ରୁଖାଇଲେ, “ବାବୁଙ୍କ ପିଲେ ଟ୍ରାମରୁ ଧାଇବା ଏବଂ ଟ୍ରାମରୁ ଓର୍କିଙ୍କ ଯାନ ବାହନଙ୍କ ଗହଳିରେ ଶୁଳିବା ବିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକ । ମାଣ୍ଡ୍ର ତାଙ୍କ ନିଜ ଆର୍ଟେକ ପରିପ୍ରକାଶିତରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ପାରୁନାହାନ୍ତି ।” ମୋତେ ଭାଷ୍ଟରବାବୁ ଏହା କହିବା ପୂର୍ବରୁ, ଆସନ୍ତା ରବିବାର ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ‘ବେବି’ ମଟରଗାଡ଼ି ଆସି ଖାଲି ଥିବା ଦ୍ଵିତୀୟ ଗ୍ୟାରେଜକ୍ରେ ଥିଥାଏଲା । ଏଇଟା ହେଲା ପିଲଙ୍କର । ମାଣ୍ଡ୍ରଙ୍କଟାରେ ଶୁଣି ରହିଲ । ମାଣ୍ଡ୍ର ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିବେ ଦେତେବେଳେ ସେ ବାହାରିବ ବୋଲି ହୃଦୟ ହେଲ । ତିନିହଜାର ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଦାମ । ଯେତେ-ବେଳକୁ ଶୁଣିଲେ ବହୁତ ଦାମ । ଦେଖିବାକୁ ମୋ ସମେତ ବହୁ ଭଦ୍ରଲୋକ ଓ କୁଳ ସ୍ବାକୁ ଶୁଣି ଥାନ୍ତି ।

ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପରିସା ଅଛି ବୁଝ । ତାଙ୍କର ‘ବଙ୍ଗରି’ କାମ । ପି. ଏଣ୍ଟ୍ର. ଜାହାଜ କମ୍ପାନୀ ଓ ଅନ୍ୟ ନିଗାଟେ ଯୋଡ଼େ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କମ୍ପାନୀର ଜାହାଜରେ କୋରିଲା ଉଛି କରିବାକୁ ସେ କଣ୍ଠାକ୍ତ ନେଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜମିଦାରବୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ,

କୁଳ ଥସି ପାଞ୍ଚଥାହି ମାହାଲ ଘରେ ରହିଥାନ୍ତି । ସମାନ୍ତରାଳ ଲମ୍ବା ଧାଡ଼ିଧାଡ଼ ହୋଇ ଏ ସରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ଅଧିକରେ ଜାଗା ମାଡ଼ି ବସିଥାଏ । ଜାହାଜ କମ୍ପାନୀରୁ କୋରଗଲ ବୋରେଇ କରିବାପାଇଁ କୁଳପିଣ୍ଡ ଯାହା ମିଳେ ଉହିରୁ ଅଧିକରୁ ବେଣୀ ବାବୁଙ୍କର, ବାକି କୁଳର । ମାସକୁ ପ୍ରାୟ ୨୦ହଜାର ଟଙ୍କା ସ୍କାନ୍ଦ ମିଳେ । ସ୍ଵାବାଦ୍ ପ୍ରାୟ ଅଧି ଏକରେ ବା ଟିକିଏ କମ୍ ଜାଗାରେ କୁଣ୍ଡିଏ ଦୋମହଲ ଘର ହୋଇ ଭଡ଼ା ଲଗିଥାଏ । ଏଥରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୪୫ ହଜାର ଟଙ୍କା ମିଳେ । ବାବୁ ଦୁସାବ ତନଶି କରିବାରେ ଭାରି ପାରଗମ, କୋଉଠି ଲୁଳୁଥିଲେ ସ୍କାନ୍ଦ ଥାଣି ସେଥରେ ଚଟ୍କନା ପଡ଼ିଯାଏ ବୋଲି କରଣୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେପରି ଚଳନ୍ତି ଓ ସରକୁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ହୃଦୟରୁ ତାହା ଜାଗି, ଭାସ୍କରବାବୁଙ୍କ ରଦିରେ କଢ଼ାକଢ଼ି ଦୁସାବ ତନଶି ହୃଦୟ ବୋଲି ମୋର ବଶ୍ୟ ହେଉନଥାଏ ।

କଲିକତାରେ ରହିଲୁ ରୁଚି ପାଞ୍ଚମାହ । ତା'ର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ସ୍କଟଲଣ୍ଡୀ ଯାହେବ କମ୍ପାନୀକୁ ଯିବା ଆରମ୍ଭ କଲି । ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମୟୁରଭରଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲଖ ଉପାଦନ କରି ଓ ଲର୍ଦା ବିଦେଶକୁ ଲଖ ରୁଲଣ କରିବା । ଏଥରେ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ମୂଲଧନ ଖଟାଇବା ଦରକାର ହେଲେ ବି ଭାସ୍କରବାବୁ ସେ ଟଙ୍କାର ଆୟୋଜନ କରିବେ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । କମ୍ପାନୀର ସ୍କଟଲଣ୍ଡ୍ ବାସୀ ବୁଢ଼ା ଯାହେବ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ହୀ କରି ରୁଣ୍ଟିଲି ଏ ବେପାରରେ ପଣିଲେ କବରକୁ ଯିବା ପର୍ମିନ୍ଟ ଲଖ ପୋକଙ୍କ ନାମ ଦୋଷୁଥିବାକୁ ହେବ । ଏ ବେପାର ୧୦ଟା ଠାରୁ ୫ଟା ଯାଏଁ କରି ଅନ୍ୟ ସମୟ ମହିଳରେ କଟାଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ମୋର ଏ କାମରେ ମନ ଲଜୁନଥିଲା । ଗ୍ରେଟ କାମବୋଲି ନାକ ତା ମନକୁ ଟେକି ହୋଇଯାଉଥିଲା । ବୁଢ଼ା ଯାହେବର କଥା ଶୁଣି ମନ ଏକାବେଳକେ ଭାଜିଗଲା । ଜତି ମଧ୍ୟରେ ଭାସ୍କରବାବୁ ଆବଶ୍ୟାର କରିଥାନ୍ତି ସେ ବେପାର କରିବାକୁ ମୋର ପ୍ରକୃତିଗତ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି ।

ଲଖ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରତି ମୋର ବିତ୍ରଷ୍ଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୁପେ ଭାସ୍କରବାବୁଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦିଶିବା ପୁଣ୍ଯରୁ ଆମର କଟକ ସିବାକୁ ହେଲା । ସାନ ମା'ଙ୍କ କିଛିଦିନ ପୁଣ୍ୟ ଥାଣି କଟକରେ ରଖିବାକୁ ଡାକ୍ତର ପରାମର୍ଶ ଦେବାରୁ କାପ୍ଲ ଫାଣ୍ଟିପାଣେ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଞ୍ଜ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ହୁତା ଥିବା ପୁଣ୍ୟା ଦୋମହଲ କୋଠାଟା ଭଡ଼ା ନିଆହେଲା । ଆମେ କଲିକତାରୁ ଯେତାକୁ ଆସିଲୁ । ବିରାଟ ହୁତାରେ କୁଣ୍ଡିଏ ଆମୁଗଛ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫୁଲଫଳ ରଙ୍ଗ ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ପୋଖରୀ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ସେ ପୋଖରୀଟା ଦେଖି ମୋର ମାଛ ଗୃଷମେ ମନ ଲଗିଲା । ଭାସ୍କରବାବୁଙ୍କ ସମର୍ଥନ ମିଳିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେ କାହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୁଣ୍ୟର ଗୋ-ଶାଳା ମଧ୍ୟ କଟକକୁ ପ୍ଲାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଗଲା । କଟକରେ ପହଞ୍ଚବାର ହୁତାକ ଭିତରେ ଆମର ପିଲଙ୍କ ପାଠ୍ୟତା ଓ କସରତି ଯଥାବିଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ।

ଭିକ୍ଷୋରିଆ ଓ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଏଇ ସମୟରେ ଆମ ପାଠ୍ୟତାର ଜନ୍ୟପେକ୍ଷର ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସାପ୍ତାହିକ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରି ସେମାନେ ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଲେ ଓ ଖାତା ଦେଖିଲେ । ଏହାକୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଭାର ପଥର କରୁଥିଲି ଓ ପରୀକ୍ଷା ଯୋଜ୍ଞ ପିଲଙ୍କର ପାଠରେ ଭଲ ମନ ଲାଗୁଥିଲା । କିମେ ଏହି ଦୁଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅସଲ ସ୍ଵରୂପ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ସେ ଦୁହେଁ ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାରେ ଲାଗିଲେ ଯେ, “ପିଲେ ଛୁଟ ସମାଜରୁ ଅଳଗା ରହି ଘରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ‘ଏକୁଟିଆ ବାର୍ତ୍ତା’ ହୋଇଯିବେ । ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିବା ଭାରି ଦରକାର । ତେଣୁ ସେମାନେ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ଦରକାର ଓ ବାହାର ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ସ୍କୁଲମାନ୍ତ୍ର ଟିଛିସନ କଲେ ଭଲ ହେବ ।”

ଭାଷ୍ଟରବାବୁ ସ୍ଵାଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ିଲାପରି ଲାଗୁଥିଲା । ଏଇ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଅଣୁ ବୁଢ଼ ଆରମ୍ଭ ହେବାରେ ‘— ରାଏ’ ପ୍ରତ୍ୟେ ଆସି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ହାତରେ ତେଣୁ ମାଲିସୁ କରୁଥାନ୍ତି । ମୋ କଥା ତାଙ୍କୁ ବହୁକାଳରୁ ସୁଖ ଲାଗେନାହିଁ । ମୋର ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ତଣ, ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ମାରିବା ବିଚୁକ୍ରରେ ସେ ବାବୁଙ୍କ କାନରେ ଫୋଡ଼ୁ ଥାନ୍ତି ବୋଲି ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣୁଥାଏ, ଏବଂ ହଠାତ୍ କେଉଁଦିନ ଏ କାମଟା ବୁଲିଗଲେ କ’ଣ କରିବ ଏଥପାଇଁ କଟକରେ କାମ ଅନିଷ୍ଟ କରୁଥାଏ । କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କେଳାଣି, ଏଇ ସମୟରେ ଏସ୍-ରାୟ ଆସି ପଢ଼ିଷ୍ଟଗଲେ ଏବଂ ଘଣ୍ଟେ ଦି’ଦଣ୍ଟା ରହି ପିଲାଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ି କଥା ବୁଝି ପିଲାଙ୍କୁ ବିଦାକରି ଦେଇ ମୋ ସାମନାରେ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ସେ ମାନ୍ତ୍ରେ ଯେଉଁ ଶାତରେ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ମୁଁ ବିଶେଷ ପ୍ରାତି, କଲିକତାରେ ଯାହା ଦେଖିଥିଲି, ତା ତୁଳନାରେ ଏ ତିନି ମାସରେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଆଗେଇଛନ୍ତି । ଏହଭଲି ଶିକ୍ଷକ ଆମ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ରହିଲେ ଭଲହୁଥାନ୍ତା ବୋଲି ମୁଁ ବିବୁଝୁ ?’ ଓପରେ କହିଥିବା ମାନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ କଥା ଏତିକିବେଳେ ବାବୁ, ମିଷ୍ଟର ଶାବ୍ଦିକୁ କହିଲେ । ସେ ମାନ୍ତ୍ର ଦୁଇଜଙ୍କେ ନାମ ଟିପିନେଲେ; ପରେ, ଶୁଣିଲି, ଭିକ୍ଷୋରିଆ ସ୍କୁଲର ମାନ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟକୁଆଡ଼େ ବୁଲିଗଲେ, ଏବଂ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ସମୟଧୂର ବଦଳ ହୋଇଗଲେ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋର ମାନ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲାପରି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ।

ଏହାର କହିଦିନ ପରେ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଲ ଯାହାପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ମୋର ଦୋଷ ଧରିଥାନ୍ତା । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କର ବଦ୍ରାଗୀ ତଣ ଭିତରେ ଏହି ମହାନ୍ଦୁଭବ ମୋର ଅଦ୍ୟାପି ପାପୋର ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଚରଣ ଓ ଚରିତ ବିଷୟରେ ମୋତେ କିଏ କ’ଣ କହିଲେ ମୁଁ ଏଇ ଘଟଣାଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କାହେଁ । ଭାଷ୍ଟର ବାବୁ କଲିକତା ଯାଇଥାନ୍ତା, ସାନପିଲିଟି ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଶିକ୍ଷକ ବିଦାହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ତିନୋଟିଯାକ ପିଲଙ୍କର ଭାର ମୋ ଉପରେ ଥାଏ । ସାନ ପିଲାଟିକୁ ମୁଁ ଦିନକୁ ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଡ କଣ୍ଟର-ଗାର୍ଟନ୍ ଶାତରେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥାଏ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ତା’ ମନଇଛା ଖେଳାଖେଳି କରିବାକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥାଏ ।

ସେ ଟୋକାର ଗୋଟାଏ ଖୋଲ ହୋଇଥାଏ ସାବୁନ ଖଣ୍ଡେ ଧର କନା ବା ରୂମାଲ୍ ବା ରେଞ୍ଜି ସଫାକରିବା । ବେଳେ ବେଳେ ଚଟାଣରେ ସାବୁନ ମାରି କନା ବା ରେଞ୍ଜିରେ ଘଷୁଥାଏ । ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ବା ଭୟ ଦେଖାଇ ତାକୁ ରୋକିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୁଁ ଶୁକରମାନଙ୍କୁ କହୁଥାଏ, ବାରଣ୍ୟାରେ ଠାଏ ଠାଏ ପାଣିବାଲ୍ଟି ଥେଇ ଦେଇଥିବ ଯେ, ଟୋକାଟାର ପାଣିପାଇଁ ପୋଖରାକୁ ଯିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟଶୁକର ହଲଧର ଉପରେ ଏ ଭର ଆଏ । ସେ ବିଚର ପାଣିରଣ୍ଟିବା ବିଷୟରେ ଭରି ସାବଧାନ ଆଏ । ସେଇନ ମୁଁ ପୋଖରା ନୂଳରେ ଘାଟାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଆମୁଗଛ ମୂଳେ ବସି ପିଲାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗପ କହୁଥାଏ । ଶନିବାର ଦି' ପହରେ ଆମର ଏଇ ରୁଚିନ୍ । ପିଲେ ମୋ କହୁଥିବା ଗପ ତାଙ୍କ ନିଜଭାବରେ ଲେଖି ଦେଖାନ୍ତି । ଦୁହେଁଯାକ, ବିଶେଷ କରି ସାନ (ମହାର୍ଥ'ଟି ଗପ ଲେଖିବାରେ ବେଶ ମୌଳିକତା ଦେଖାଉଥାଏ । ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଗପ ଶୁଣୁଥାଏ । ଗପ କୁହା ସରଳ ମାଫେ ମୋର ସାନପିଲୁଟି ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଶୁକର ବାକର ଯମଟେ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଲେ । ହଠାତ୍ ମୋର ମନେହେଲ ପିଲାଟା କ'ଣ ପୋଖରାର ପଡ଼ିଗଲ ? ବରଣ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ଦେଖିଥାଏ କୌଣସିତି ପାଣି ନାହିଁ । ପାଣିପାଇଁ ପୋଖରାରେ ପଣିଯାଇ ରୁଦ୍ଧ ଯାଇଛୁ କି ? ଲୁଗା ଓ ପଞ୍ଜାବ ପିନ୍ଧିଥାଏ, ସେଇ ସଜରେ ପାଣିଭିତରେ ପଣିଗଲି । ପାହାର ଯେଉଁଠି ସରଛୁ, ଯେଇଠି ସେ ମୋ ଗୋଡ଼ରେ ବାଜିଲା । ଐ, ଐ କାନ୍ଦ ତାକୁ ଛଠାଇ ଆଣିଲି । ଡାକ୍ତର ଡକାଇ, ଡାକ୍ତର ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେ ଯାନା କହିଲ ଯେପରି କରି ଶ୍ଵାସ, ପ୍ରଶ୍ନାୟ ଶୁଳିବାପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯହୁକଳି । ଡାକ୍ତର ଆସି ଘଣ୍ଟେଖଣ୍ଡେ ତାଙ୍କ ବିଦ୍ୟା ଖଟାଇ ବଡ଼ ତାକୁରଖାନାକୁ ନେବାକୁ କହିଲେ । ଡର୍ଶଣାତ୍ ମଟରରେ ତାକୁ ନେଲୁ । ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଡେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପରେ ଡାକ୍ତର ଶୁଣାଇଦେଲେ ଜୀବନ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ସେ ପିଲାଟାକୁ ଏତେ ସୁଖ ପାଉଥିଲି ବୋଲି ନିଜେ ଜାଣିନଥିଲି । ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ନିବେଦ ହୋଇଗଲି । ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆଗିରୁ ଅନବରତ ଲୁଦ ବୋହ ଯାଉଥାଏ । ମୁଁ ମନରେ ଭାବୁଥାଏ, ବେଳେ ବେଳେ ବି କହୁଥାଏ ମୋର ଯୋଗୁଁ ପିଲୁଟି ମରଗଲ । ସେ ରାତରେ କହୁ ଖାଇଲିନାହିଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ମଧ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁକଳି । ବାୟୁଶା ମାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ବୋଲି ମଝରେ ମଝରେ ଭାବୁଥାଏ । ସେଇନ ରୁଚିଟା ବେଳେ ସେ କବାଟ କୁଣ ପର୍ମନ୍ତ, ଆସି ମୋତେ ଶୁଣାଇ ହଲଧରକୁ ବହୁଲେ, “ମାନ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ବୁଝାଅ, ତାଙ୍କର କ'ଣ ଦୋଷ ? ଯାହାର ଯେତେଦିନ ଆୟୁଷ ଥିଲା, ସେ ସେଇକି ଭୋଗକର ଗଲା । ଯେଁ କାହିଁକି ଆସାକୁ କଷ୍ଟ ଦେଉଛନ୍ତି ?” ତାଙ୍କ ସ୍ଵର ଓ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ତାଜୁକୁ ହୋଇଗଲି । ଯୁଦ୍ଧ ରୁଣ୍ଡ ସେଇନ ପର୍ମନ୍ତ ମୁଁ ଶୁଣିନଥିଲି । ମନରେ ବିଶୁଳନ, ସ୍ଵେ କ'ଣ ବାୟୁଶା ! ପୁନଃଶୋକ ସ୍ଥାନ୍ତର କେଡ଼େ ବାଧୁଥିବ ବୋଲି ବିଶୁଳନା ବେଳକୁ ସ୍ଥାନ୍ତର କି ସୁନ୍ଦର କଥା !

ତାଙ୍କ ଝିଅ ମଧ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ମୋଡେ ଲଗାଉଥାଏ ଖାଇବାକୁ । ଥରେ ତାକୁ ଭର ହୋଇ କହିଲି, “ଖାଇବାକୁ କାହିଁକି ମନ ହେଉନାହିଁ ତୁମେ ଜାଣିବ, ତୁମର ସେ ସମୟ ଆସିଲେ ।” ତାକୁ ବି ଭର ଦୁଃଖ ଲାଗୁଥାଏ, ଭର ଯୋଗୁଁ । ସେ ତା’ର ଉଚରେ ଖେଳିନି ହସିଦେଲା ଏବଂ ବୋଧତ୍ତରେ ମୋ କଥା ଆଉ କାହାକୁ କହିଲା । ପରେ ଏ କଥା ହଳଧର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲି ।

ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଭସକରବାରୁ ଆସିଲେ । ସେ କ’ଣ କହିବେ ମୁଁ କେଣେ କରି ଥାଏ । ତାଙ୍କ ସାନ ପୁଅପାଇଁ ଠା’କୁ ଠା’ ପାଣି ରଖିବାକୁ ମୁଁ ବରଦ କରିବା କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । “ଏତେକୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଅଛୁ, ପାଣିମୁଣ୍ଡେ ରଖିପାରିଲ ନାହିଁ ।” ବୋଲି ହଳଧରକୁ କହି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେ କହିଲେ, “ପାଣି ରଖିଥିଲେ ବି ସେ ନିଷ୍ଠୟ ଘୋଷଣା ଘାଟକୁ କାହିଁ କାହିଁ ଟାଣିହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ତା’ର ନିଦାନ ଆସି ପଦ୍ଧତି ଯାଇଥିଲା ।” ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ଆଗେ କହିଲେ, “ମାନ୍ତ୍ରିଟା ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଅଛି ଆପଣର କରି-ଦେଇଥିଲା, ପେଇଯୋଗୁଁ ଏତେ କଷ୍ଟ ପାଉଛୁ ।” ରାସ୍ତେ ମୋ ନାମରେ କ’ଣକୁଡ଼ାଏ ଫୋଡ଼ାଫୋଡ଼ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ରାଗହୋଇ କହିଲେ, “ତୁମର ଦାଉ ପାଖବାକୁ ବେଳ ମିଳିଗଲ ପର !” ଚାରି ପାଞ୍ଚଦିନ ପର୍ମିନ୍, ରାସ୍ତେ ଆମ କୋର୍ଟିକୁ ଆସି ନଥିବାର ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ପିଲାଟା ମରିବାର ଏରାର ଦିନ ପୁଣ୍ୟରେ ଶହେଶଣ୍ଟେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଇଲେ, କଟକକୁ ମଧ୍ୟ ଯେତେ ମହାପ୍ରସାଦ ଆସିଥିଲା ଯେଥରେ ନିମନ୍ତ୍ତ୍ର ଅନ୍ତର୍ଜାଲ ବାଦ ପାଇ-ପଡ଼ିଶା ଓ ଭିକାଶ ଦୁଇଶତ୍ର ପର୍ମିନ୍ ଚର୍ଚିତ ହେଲେ । ବାୟୁଣୀ ବରଦରେ ଏସବୁ ହେଉଛି ବୋଲି ବାବୁ ମୋଡେ କହିଲେ ; ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, “ପିଲାଟା ଜନ୍ମ ହେଲଦିନୁ ବାୟୁଣୀର ଅବସ୍ଥା ଉଚ୍ଛବି ହୋଇଥିଲା । ସେ ଯିବା ପଙ୍କେଯଙ୍ଗେ ତାର ବେମାଶ ବାରପଣ କମିଗଲା ପରି ଲାଗୁଛି ।” ଫମେ ଘରୁ ମୁଖ୍ୟର ପ୍ରସାଦ ଅପସରଗଲା । ଭସକରବାରୁଙ୍କ ରୂପରୁ ତା’ କଥା ଆଉ ଶୁଣିନାହିଁ ; ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧିଲି, ମୋରିପ୍ରତି ଅନୁଗ୍ରହରେ ସେ ତାଙ୍କ ମନର ପୁଣ୍ୟକୁ ଚପାଇ ରଖୁଚନ୍ତି । ତାଙ୍କପ୍ରତି ମୋର ଶ୍ରୀକା ସମ୍ମାନ ଖୁବ୍ ବଢ଼ି ଯାଇଥାଏ । କାହାକୁ କେମିତି କହିଲି, ‘ତାଙ୍କ ଯ୍ୟାନରେ ମୁଁ ଥିଲେ, ମାନ୍ତ୍ରିଙ୍କୁ ବହୁତ କାଉଲୁ ବାଉଲୁ କରିଥାନ୍ତି ।’

ମାଧ୍ୟମଣ୍ଟେ ପରେ ସମସ୍ତେ କଲିକତା ରମାନା ହେଲୁଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ନିରାକ୍ତ ପିଲାପରି ଭସକରବାରୁ ଏଠିକି ସେଠା କରୁଥାନ୍ତି । ମୋ’ ରହିବାର ଦେବିବର୍ଷ ହୋଇ ନଥାଏ, ଏକଥରେ ପୁଣ୍ୟ, ଏତେକାଳ, କଲିକତା, କଟକ ହୋଇ ପୁଣି କଲିକତାରେ ଯାଇ ପଦ୍ଧତିଲୁଁ । କଲିକତାର ରୁଟିନ୍ ସଥାବିଧ୍ୟ ବୁଲିଲା । ରହିବାର ବ୍ୟାପାର ଶନିବାର

ଓପରଠେଳି ମଧ୍ୟ ମଟରରେ ହୃଦୟକୁଳି ହେଲା । ପିଲଙ୍କର କେତେ ଉପକାର ହେଲା କେଜାଣି ? ନିଷ୍ଠ୍ୟ ହୋଇଥିବ । ମୋର ତ ଭାବ ଲଭ ହେଲା । କଲିକତାର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ମୋର ପମ୍ପକ ଧାରଣା ହୋଇଗଲା ।

ଦିନେ ରବିବାର ସକାଳୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ହୁଙ୍କ ଛାଟିଲା, କଲିକତାରୁ ୧୫ । ୨୦ ମାଇଲ ଦୂରର ଗାଁ ଗହନର ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବାକୁ ପିବ ଏବଂ ଗୋଟାଏ ରାତି ସେଠାରେ ରହିବ । ଭାସ୍କର ବାବୁଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ଗଲା । ଶିଦିରପୁରରୁ ସମୁଦ୍ର କଳାକୁ ପଢ଼ିଥିବା ସଡ଼କ (୩୦ ମାଇଲ)ରେ ପ୍ରାୟ ଅଧାନାଟ ପାଇ ମଟର ଓ ପିଲାଙ୍କ ବିଦାକରି ଦେଲା । ଡ୍ରାଇଭରକୁ ବରଦ କଲ ଯେ, ପରଦିନ ସକାଳ ୧୨୦ ସୁକା ଆସି ଯେ ମୋତେ ସେଠାରୁ ନେଇଯିବ ।

ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ଓଡ଼ିଆଇଲି ତାହା ଗୋଟିଏ ମଇର (କୁଡ଼ିଆ) ଦୋକାନ । ଭଲ ଷାରମୋହନ ରଖିଥାଏ । ମୁଁ ଟିକିଏ ହୁରୁଶୋଇନ କର ବସାରୁ ବାହାରିଥିଲା । ହୁଏତ ମାଣ୍ଡେ ଦିନ ଓ ରାତି ତମାମ ଓପାଏ ରହିବେ ବୋଲି ଶୁଭକାମନା କର ପ୍ରାୟ ତିନିରୁଣ ବୁଦ୍ଧାଦହି ପୁଣ୍ୟ ଆଶି ଦେଇଥାଏ । ମୁଁ ବ କିଛି ନ ପ୍ରାପ୍ତି ଶେଷରେ ବେଳେରେ ପାଣି ତାଳ ଧୁଆଧୋଇ କରି ପିଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଷାରମୋହନ ଓ ବଡ଼ମାର ପ୍ରତି ବହୁକାଳରୁ ପକ୍ଷପାଦିତା । ପିଲାଧନୁଁ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନରୁ ଅଧିକ ପଇସା ହାତରେ ନ ପଡ଼ିବାରୁ ମନଇଛା ଖାଇବାକୁ ଏ ଜିନିଷ ଥାଳୀକୁ ଆସୁନଥିବାରୁ ପକ୍ଷପାଦିତା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ନାଲିଗୁରେ ପର୍ମିବସିତ ହୋଇଥାଏ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନୁରାଧୀ, ଭାଇମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନ ରଖି ଏକୁଟିଆ ଦୋକାନରେ ବସି କୁଡ଼ାଏ ମିଠା ଖାଇଦେବାକୁ ସଙ୍ଗେତ ହୁଏ; ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ ବୈଜନିକାର କୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ପଣିଯାଏ ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରେଜ୍ କଲିପରି ଲାଗେ । କିଏ ଦେଖିଲେ କଣ କିଛି ବୋଲି ମନରେ ଦକ୍ଷା ପଣେ । କେବଳ ବାଦ ପଢ଼ିଗଲେ ଏ ସଙ୍ଗେତ ଆସେନାହିଁ । ତେଣୁ ବାଦ କମିଶ ପଢ଼ିବ ସେଥିପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଆକାଶ ଆଏ, ଆକାଶ ପୂରଣପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ମୋ ଆଡ଼ୁ ଗୁଲେ ।

ଆଜି ମଇର ଦୋକାନରେ ସେ ସଙ୍ଗେତକୁ ଅବସର ନ ଥାଏ । ଏକମାନେ ଦେହ ଦୂରରେ; ମୋତେ ତତ୍ତ୍ଵବିଦୀ ଲୋକ ଏଠାରେ ମୋ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆର୍ଦ୍ର କେହି ନାହିଁ । ପଇସା ପକେଟରୁ ଗଣି ଦେଖିଲୁ ନୋଟ୍ ଟଙ୍କା ଓ ରେଳା ମିଶି ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ । ତହିଁ ପୁଷ୍ପଦିନ ମାସର ଦରମା ପାଇ ସାନ୍ତ୍ବନ ପାଖକୁ ଗାଁକୁ ମନିଅର୍ତ୍ତର କରିଦେଇଥାଏ । ପକେଟରୁ ପଇସା ବାଦ ମୋ ତେସିକର ବହୁତଳେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦଶଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ ଥାଏ । ବିଦାନ୍ୟ ଭାବେ ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ମଇରକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ସେ ଶୋଲଟି ଷାରମୋହନ ଗୋଟିଏ ପଦ ପଦରେ ମୋ ଆଗରେ ଗବେଇଦେଲା । ସେତକ ମୁଁ ଅଛି ଥଳି ସମ୍ପଦରେ

ପାଠିକୁ ପକେଇ ଦେବା ଯୋନ୍ତୁ ହେଉ, ବା ମୋ ଘର ପୁଣ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଜଳାରେ ବୋଲି ଶୁଣି ହେଉ, ବା ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଚିତା ଦେଖି ହେଉ, ନୁହିଅଟି ତା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଚିକକଣ ପଠା ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଦେଶ ବିଶ୍ଵାରୁ ପ୍ରାୟ ହତେ ଆଣି ‘ସ୍ଵାକୁ ପଣ୍ଡକା କରନ୍ତୁ’ ବୋଲି ମୋ ଖାଲିପନ୍ତରେ ପକାଇଦେଲା । ସେଇକାଳେ ଷ୍ଟୀର-ମୋହନ ରାସ୍ତାରେ ବରଗିଦେଇ ହାତଧୋଇ ବଡ଼ନ୍ତାସରେ ପୂରି ଗ୍ଲାସେ ପାଣିପିଇ ତାକୁ ପରୁଶିଳି, ‘ଆଉ କେତେ ଦେବି’ । ସେ କହିଲା, ‘ଆର୍ କିନ୍ତୁ ଦିତେ ହବେ ନା !’ ମୁଁ ପାଣି ପିଇଲା ବେଳେ ସେ ମୋତେ ଏକଳସ୍ଥରେ ବୁଝିଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣଟାକୁ ଅଧିପେଟ କରି ରଖିବା ହେଉ ଅନୁଭୂତି ହୋଇ ବୋଧହୃଦୟ ସେ ଏକକ ଗୁଡ଼ିଦେଲା । ସେ କାଳର ଦାମ୍ ରେ ବି ଏତକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନାରୁ କମ୍ ହେବନାହିଁ । ଷ୍ଟୀରମୋହନଟିମାନ ତ ଆଜିକାଳର (୧୯୭୭) ଷାଠିଏ ପଇସିଆରୁ ବଡ଼ ।

ତା’ପରେ ବାହାରିଲି ବା ପଠର ମଫପଳ ଭିତରକୁ । ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ ପାଖରେ ବାଁ ପଠରକୁ ଗୋଟିଏ ଛ୍ରେଟିଆ ମାଟିରାସ୍ତା ଆଏ ଏବଂ ଜଣେ ଲୋକ—ବାବୁ ନୁହେଁ କି ମଫପଳ ନୁହେଁ, ସେଇ ରାସ୍ତାରେ ବାହାରିବାରୁ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ହୋଇ ଗୁଲିଲି । କଲିକତାଠାରୁ ମାତ୍ର ୭୩ମାଇଲ୍ କିନ୍ତୁ କଲିକଣ୍ଠ ବଙ୍ଗଲାଠାରୁ ଯୁକ୍ତ ବଜଳା ଅଳଗା । ମୋର ମଝରେ ମଝରେ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମିଶିଯାଉଥିବାରୁ ସେ ନ ହସି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଆନ୍ତି ।

ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ରାସ୍ତାଟି ସେଉ ଗାଁକୁ ପଡ଼ିଛୁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଜାଂଶା କୁଳ, ହେଡ଼ିମାଣ୍ଡି ଜଣେ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କର ଭାବି ଆନନ୍ଦ । ତାଙ୍କ ଘରଟି ମଧ୍ୟ ଭାବ ପୁରୁର ଓ ବାଢ଼ି ନନ୍ଦନକାନନ ପରି । ‘ଖଣ୍ଡେ ବାଟ’ଟା ପ୍ରକୃତରେ ପାଞ୍ଚମାଇଳରୁ ବେଶୀ ହେବ । ସମୁଦ୍ରକୁଳ ସତ୍ରକରୁ ଆମେ ଘର୍ଷଣ୍ଟ ଫିନିନିଟ୍ ଗୁଣିଥାର୍କ କିନ୍ତୁ ହେଡ଼ିମାଣ୍ଡି ଭାବୁଲେକ କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ବାଢ଼ିବରିରୁ ବିଷୟରେ ସେ ଅଧିକ ବା କମ୍ କହିନଥାନ୍ତି । ଭାବୁଲେକ ତାଙ୍କ ଘର ଦେଖାଇଲେ । ଦରପାଚିଲ ହାତ କାନ୍ଦ କରିଲୁ ଦେଖିଲି, ପ୍ରତି କାନ୍ଦରେ ୧୦୧୭ ଫେଣ୍ଟା ଲେଖାଏଁ କରିଲୁ । ପ୍ରାୟ ୧୦୮ ଅମୃତଭଣ୍ଟା ଗଛରେ ଅମୃତଭଣ୍ଟା ଭରି ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ କୋଟେରେ ଗୋଟିଏ ଛ୍ରେଟ ରୁଆ ପିଲଙ୍କପରି ପୃଥ୍ବୀ ପୌତି ଶଶରକୁ ଘରକୁ ଦୟତାକ ନେଇ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ରେ ସେ ଗୋଟାଏ ଫୋପଡ଼ା ଜାଲ ଧରି ଅସିଲେ ଏବଂ ଆଉ ପାଞ୍ଚମିନିଟ୍ରେ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରେଟ । ୨ ସେବରଟ ରୋହିମାଛ ଆମ ପାଦପାଖେ ଛଟପଟ ହେଲା ।

ଉଦ୍ଧୁ ଲୋକଙ୍କ ନାମଟି ମନରୁ ପାଯୋର ହୋଇଯାଇଛି । ବାନୁଜୀ ପାଂଜା ବୋଲି ମନେ ଅଛି । ସ୍ବୀକୃତ ମାଛଟି ଦେଇ ସେ ଗାଧୋଇ ଗଲେ ଏବଂ ଆସି ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟେ ଦିଅଁ କେ ଆଗେ କଟାଇଲେ । ଆମରିମାନଙ୍କ ଘରପରି ପୂଜା ବଢ଼ାହେଲା ଓ ସେଇ ଦିଅଁ କେ ଘରେ

ଆମପାଇଁ ୩' ହେଲା । ମୁଁ ସେ ଓଳି ଖାଇବି ନାହିଁ, ଖାଇବାର ଆସିଛୁ ବୋଲି ସେତେ ଆପରି କଲେ ବି ସେ ପିଲଙ୍କ ଓଜର ଆପରି ଏଡ଼େଇ ଦେଲୁପର ଏକାପଦକେ ମୋତେ ଡାଙ୍କପାଖେ ଖାଇବାକୁ ବୟାଇଲେ । କୃତବିଦ୍ୟ ଲୋକ, ବସ୍ତୁସ ପ୍ରାୟ ପାଠିବ ପାଖା-ପାଣି । ଏତେକୁଡ଼ିଏ ଖାଇବାର ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେଳେ ଦେଖିନଥିଲା । ଦୁଇଥରରେ ପ୍ରାୟ ଅଧ୍ୟେରେ ଗୁରୁଲର ଭାତ ଓ ମାଛମୁଣ୍ଡର ଫାଲକ ମିଶାଇ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ିଯେର ସାତପାଥା ମାଛ, ତା' ସଙ୍ଗେ ନିରମିଶ ତଥାର ଏବଂ ଅମୃତଭଣ୍ଟା ଖଡ଼ାର ଛୁଅଢ଼ା ଅଣକେ ଦି' ଅଣକ ଲେଖାଏଁ, ପୁଣି ମାଛ ଓ ଖମୁଆଳୁ ଭଜା ସେ ଯେପରି ଅବଲମ୍ବାନିମେ ଚଳାଇଦେଲେ ତାହା ଦେଖି ମୁଁ ତଜୁବ୍ ହୋଇଗଲା । ହଡ଼କକଢ଼ରେ ଷୀଘମୋହନ ଓ ସନ୍ଦେଶର ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଢ଼ିନଥିଲେ ବି ମୁଁ ଏତି ଭାତ ଓ ଯାଧା ତରକାଶ ଭଜା ପାରକରିପାରିନାହାନ୍ତି । ତେବେ ମୋତେ ଦିଆହୋଇଥିବା ମାଛମୁଣ୍ଡ ଫାଲକ ଓ ମାଛତଥଣ, ମାଛଭଜା ମୁଁ ତାଙ୍କସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତିଶ ବିଶ୍ଵକରି ଖାଇଲା । ମୁଁ ଭାତ ନ ଖାଇବାର କାରଣ ସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଚ୍ଚିକ୍ଷା ଶୁଣୋଇଦେଲା—ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଙ୍କର ଜମିରେ ଖୁବୁ ପରୁ ଧାନ ହୁଏ; ସବୁଗୁରୁଲ ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ ସେ ଏ ଗୁରୁଲ ଖାଇପାରୁନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗୁରୁଲ ବାସ୍ତବରେ ଟିକିଏ ମୋଟା, କିନ୍ତୁ ସେ ବିଷୟରେ ମୋର ବାଛବିଶ୍ଵର ନ ଥାଏ । ଶାର୍ଦ୍ଦିନ କଟକରେ? ଗନ୍ଧ ଗୁରୁଲ ଖାଇବାରେ ମୁଁ ସେ ଅଭ୍ୟାସ ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି କହିଥାନ୍ତି?

ଖାଇପାର ଅଧିକ୍ଷେଷ ମାଫ ବିଶ୍ଵାମିକର ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲକୁ ନେଲେ । ଶୁଳ୍କଦରମୁଡ଼ିକ ମାଟିପର ଓ ଟିକେପର । କିନ୍ତୁ ଭାବି ସଫାସୁତ୍ତରୀ—ବରତୁଟି ତାଙ୍କ ନିଜ ବାଢ଼ିପର ମନୋହର । ବୋର୍ଡିଙ୍ଗରେ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ପିଲ ରହିଛନ୍ତି । ଆମେ ଗଲି-ବେଳକୁ ବୋର୍ଡିଂ ସୁପରିଷେଣ୍ଡେଙ୍କ ବାବୁ ମାଫ ଶାନ୍ତି ପିଲ । ଆଉମାନେ ଘରକୁ, ତାଇମଣ୍ଟୁ ହାର୍ବର୍ବର୍ ଓ କଲିକତାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି ରବିବାର ଯୋଗୁଁ । ଗାଁର ୩୪ ଜଙ୍କେ ଘରକୁ ଗଲୁଁ । ଘରମୁଡ଼ିକ ସାଇବନା ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ଘର ତା ଜମି ଭିତରେ—ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘର ପଢ଼ିଶା ଘରଠାରୁ ଶହେ ଦେଢ଼ିଶହ ହାତ ଦୂରରେ । ଏ ଅନ୍ଧାରେ ସାମାଜିକତା ନ ରହିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି, ରହିଥାନ୍ତିକଠାରେ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ଘରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିବା କାର୍ତ୍ତିନ ମଣ୍ଡପରେ ପ୍ରାୟ ୪୦ । ୫୦ଜଣ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଏବଂ ୫ଟା ଯାଏ ଦମାଘୋଟ କାର୍ତ୍ତିନ ଗୁଲିନ ।

ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଏଥରେ ଆଗରୁ ନ ଥାଏ । ସନ୍ଧାବେଳେ ଆମେ ଦୁହେଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଫେରିଲୁଁ । ତାଙ୍କ ଧୋଇବାକୁ ଭିତର ଅଢ଼ଙ୍କରେ ଦି'ତାଳ ପାଣି ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଦିଅଙ୍କ ଘରେ ଦୂରକ୍ତି ଥାଏନ ପରାହୋଇଥାଏ । ଆମେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ହୋଇ ସାଇବା ବେଳକୁ ଆସନ ଆଗରେ ଦୁଇଥାଳୀ ପାଚିଲ ଅମୃତଭଣ୍ଟା

କଟାହୋଇ ସେପା ଛଡାହୋଇ ଥୁଆ ହେଲା — ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାଳୀରେ ଅନ୍ତରେ ଦଶବାର ଚିରୁଡ଼ା ଲେଖାଏ । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଗ୍ରହରେ ପାଠି ଚଳାଇଲେ, ମୋର ଏକା-ବେଳକେ ମନ ନ ଥାଏ । ଦି'ପହରେ ଉବେଳାରେ ଖାଇଥିବା ସେଜନ ମୋ ପାକସ୍ତାନୀରେ ଜାଗକରି ଥାଏ । ହେଡ଼ ମାଣ୍ଡେ ପାଚିଲ ଅମୁକଭଣ୍ଡାର ଜୀବ୍ରିକରିବା ଶୁଣି ବିଷୟରେ ମୋତେ ପାଠ ପଢାଇ କୌଣସିମତେ ମୋ'ତକ ମୋତେ ଶୁଆଇବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ କଲବଳ ହୋଇ ପୁର ପାଞ୍ଜଣ୍ଡ ଖାଇବା ପରେ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡେ ଚାହିଁ ମୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ି କହିଲେ, ‘ଆଉ ବଳାଅ ନାହିଁ । ଘଣ୍ଟେ ଖଣ୍ଡେ ପରେ ତ ସୁଣି ରତ୍ନିଆ ଖାଇବାକୁ ହେବ । ’ ‘ଭାଙ୍ଗ କଥା’ର ଶେଷଅଂଶ ମୋତେ ଧମକ ପରି ଲାଗିଲା । ଯାହାହେଉ ସଦ୍ୟ ବିପଦରୁ ଉତ୍ତାର ପାଇଗଲି । ଏତକରେ ରାତ୍ରି ସେଜନ ସରଥିଲେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠାର ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଆମେ ଜଳନ୍ତିଆ ଖାଇ ଉଠିଲ ବେଳକୁ ଭାଙ୍ଗର ଦୁଇ ବୁରିଜଣ ସାଥୀ ଆସିଥାନ୍ତି—
ବୁଲ୍‌ଫେଳେବାକୁ । ମୁଁ ଏ ଖେଳର ଧାର ଧାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣି ହେଡ଼ମାଣ୍ଡେ
ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଯାହାହେଉ ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଦେଖିଲୁଁ ଓ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ସମେତ
ବୁରିଜଣ ଖେଳ ଦସ୍ତିଲେ । ମୁଁ ବୁଲ୍‌ ଫେଲ ଶିଖିନଥାଏ ; ବାଲୁବାଲୁ ହୋଇ ଖେଳକୁ
ବୁଝି ମୁଁ ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ପଛପଟେ ଚେକିମାରି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଭିତରପଟ ଦୁଆରର
ଶିଙ୍କୁଳ ଖତଖତ ହେବାରେ ନିଦ ଭାଜିଗଲା । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡେ ଭିତରକୁ ଶୁଣୋଇ ଦେଲେ,
‘ଏଠା ତ ବାକିଛୁ ଏତେ ଭରତର କାହିଁକି ? ଆଉ ଅଧୟାତ୍ମ ଲୁଗିବ । ’ ଅଧୟାତ୍ମା
ଲମ୍ବି ଘଣ୍ଟେ ହୋଇଗଲା ବୋଧନ୍ତୁଏ । ଯାଙ୍ଗ ଯାଙ୍ଗ ଯାଇ ପୁଣି ଠା’ରେ ବସିବାକୁ
ହେଲା—ପୁର, ସୁଜୁତିର, ଯାଦା ତରକାରୀ, ପୁଣି ମାଛଭଜା ଓ ତରକାର । ଏଥରୁ ଅଧେ
ନେଇଯାନ୍ତ ବୋଲି ମୋର ମିନତ ବୁଥା ହେଲା । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ଥାଳୀରେ ଅନ୍ତରେ
୧୦୧୨ ଘଣ୍ଟେ ପୁର, ମୋର ଟାଟ ଖଣ୍ଡ । ମାଛିଥାଣ ସକାଳର, ଉଷ୍ମମ କର ହୋଇଥାଏ
କିନ୍ତୁ ଭର ସାଦ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଖାଇ ହାତବାନ ବସିଲି । ହେଡ଼ମାଣ୍ଡଙ୍କ ଥାଳୀ ପୋତ୍ର-
ପୋତ୍ର । ଅମ ଗାଁର ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କେ ଶିଆ ମୁଁ ଦେଖିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ୧୨ ଠାରୁ ଏଠା ଭିତରେ
ଏଉଳ ତିନବନ୍ତ ଖାଇପାରିବା ଲୋକ ମୁଁ ସେ ପର୍ମନ୍ତ, ଦେଖିନଥାଏ । ଭୁବନେକ ମୋ-
ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବଡ଼ — ୫୦୨୦ ବର୍ଷ ମର୍ମିରେ । ବୁଲିବାରେ ଯେମିତି ପୁଣି, ଖାଇବାରେ
ଯେମିତି ଟକା, କଥା କହିବାରେ ମଧ୍ୟ ଦେହପର ପଟ୍ଟତା । ସେ ଦିନଟି ଓ ଏ ଭୁବନେକ ଜଣକ
ମୋ ମନରୁ ପାଦୋର ହୋଇପାରୁ କାହାନ୍ତି ।

ବୁଲିଯିବା ବେଳେ, ଖାଇବା ବେଳେ ଏବଂ ଖାଇସାରି ଶୋଇବା ବେଳେ ସ୍ଵାଙ୍କ
ପାଇବାରିକ ଜତହାସ ମୁଁ ସଗଦ କରିଥାଏ । ଦୁଇଟି ପୁଅ ବିଷ ହୋଇଛନ୍ତି, ନାତି
ନାତୁଣୀ ଯୋଡ଼ିଏ ଲେଖାଏ ହେଲେଣି । ଜଣେ କଳିକତାରେ ଓ ଜଣେ ରଜସୁରରେ

ଗୁକରି କ'ରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଝିଅ କଲିକତାରେ ବର୍ଷ ହୋଇଛନ୍ତି ; ତାଙ୍କର ବି ଯୋଡ଼ିଏ ପିଲ । ଦୁର୍ଗା ପୂଜାରେ ସମସ୍ତେ ଘରେ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ବର୍ଷର ଅନ୍ୟ ସବୁ ସମସ୍ତରେ ବୃତ୍ତାବୁଢ଼ୀ ଦୁହେଁ ମାତ୍ର ଘରେ ; କେତେବେଳେ କେମିତି ହେଉମାଣ୍ଡେ ବା ହେଉମାଣ୍ଡାଣି ପାଇ ପିଲଙ୍କୁ ଦେଖିଆନ୍ତି । ଦୁଇଜନ୍ୟାକ ଧରୁ ଯିବା ଅସୁବ । ଗଛପତି ଓ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ କଥା କିଏ ବୁଝିବ ? ହେଉମାଣ୍ଡାଣି ଦୁଇଓଳ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ନିଜେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି, କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଦାନା ନେଇଛନ୍ତି ଯେ, ଦିନକୁ ବକେ ଖା'ନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତିବାକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବାରେ ଅଛି ମାନ୍ଦାରେ ଟୁକ୍କା ।

ମୁଁ ସେହିପରି ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଦାନା ନେଇଛି ବୋଲି କହିବେଇଥିଲେ । ଦାନା ପାଇଆନ୍ତି ବୋଲି ବିଶ୍ଵାସ ଶୋଇବାକୁ ଗଲି ; ହେଉମାଣ୍ଡଙ୍କ ଖଟଠାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ମୋର ଖଟ, ପରିଷାର ଶେଯ ବୁଦର ଓ ମଶାର । ମୃଦୁଣୀ ବୋଧନ୍ତିଏ ପାଖ ଘରେ ତାଙ୍କ ବିରାଦ୍ଧିକୁ ଧରି ଶୋଇଲେ । ଶୋଇବା ପୂର୍ବରୁ ମନେ ହୋଇଥିଲ ଲୁଣପାଣି ଟିକିଏ ମାଗିବାକୁ, ଲଜ ମାଡ଼ିବାରୁ ମାଗିଲି ନାହିଁ ।

ନିଗୋଡ଼ ନିଦ ହୋଇଗଲା । ପାଖ ଘରେ ଖବରାଡ଼ ଶୁଣି ମୁଁ ଉଠିଲ । ହେଉମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଉଠିଲେ । ସେବେଳକୁ ସିନ୍ଧର ଫାହୁଆଏ । ଅଳଞ୍ଚିଆ ହୋଇ କୁଡ଼ାଏ ହାଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ତର ତରରେ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ମୁଁ ବଜଦିନକ କତକୁ ଯିବାପାଇଁ ତରତର ହେଲି । ହେଉମାଣ୍ଡ ମୋତେ ବାଟେଇ ଦେବାକୁ ମାଗଲିଏ ଖଣ୍ଡେ ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଗଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କରୁଆଏ ଫେରିବାକୁ । ବାଟରେ ଖାଇବାକୁ ମୋତେ ଦେଇଥିବା ବଡ଼ ପାଠିଲ ଅମୃତରଣ୍ୟା ଦୁଇଟି ଧରି ମୁଁ ଆଠଟାପୂର୍ବରୁ ଯାଇ ମଜର ଦୋକାନ ପାଖେ ପହଞ୍ଚିଲ ଏବଂ ପିଲଙ୍କପାଇଁ ନେବାକୁ ସେରେ ସନ୍ଦେଶ କିଣିଲି । କାଳି ସତାଳେ ଏତେ ଆଦୁତ ସନ୍ଦେଶକୁ ଆଜି ଗୁହ୍ନିବାକୁ ମନ ହେଉନଥାଏ । ବେଣୀ ସମୟ ବସିବାକୁ ପଡ଼ିଲନାହିଁ । ମଟର ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା ।

ମୁଁ ଫେରିବା ପରେ ମୋ ଗସ୍ତ ବିବରଣୀ ଶୁଣି ମୋ'ପାଖେ ପଡ଼ିଥିବା ପିଲ-ଯୋଡ଼ିକ ଯେଉଁକ ଶୁଣୀ ହେଲେ, ଭାସ୍ତର ବାରୁ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଶୁଣୀ ହେଲେ । ଏଥର ଏଣିକି ଗଲିବେଳେ ପିଲଦୁହଙ୍କୁ ବି ସାଙ୍ଗରେ ନେବି ଓ ମଟର ଫେରିନାଥୀରି ସାଙ୍ଗରେ ରହିବ ବୋଲି ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମୋର ବିବରଣୀ ଦୁଇ ତିନିଥର କହି ତାହା ନିଜଭାବରେ ଲେଖିବାକୁ ଦି'ପିଲଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା । ତାହା ଭାସ୍ତରବାବୁ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକଣ୍ଡୁ ପଡ଼ାଇଲେ ।

ପିଲଙ୍କ ପାଠ ପଡ଼ାରେ ବେଶ ଉନ୍ଦରି ହେଉଛି ଦେଖି ସେ ଖୁବ୍ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥାନ୍ତି ଏବଂ ପିଲଙ୍କ ନିୟମିତ ଉଠିବା ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ ଓ ପାଠପଣ୍ଡବାକୁ ସେ ଖୁବ୍ ତାରିଷ୍ଟ କରୁଆନ୍ତି ଓ ସନ୍ଧାନକେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦଣ୍ଡବେଠକ ବେଳେ ବେଳେ

ଆସି ଘଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ଦେଖୁଆନ୍ତି । ଗୁଣେଧ ବାବୁବୋଲି ଜଣେ କର୍ମଗୁଣଙ୍କୁ କହିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଆଏ, ‘ଏତେକୁଡ଼ିଏ ମାନ୍ତ୍ର ଆସି ଗଲେଣି, ଏଇ ଜଣକ ଭଲ ପଡ଼ିଲେ ।’ ପିଲ ଯୋଡ଼ିକଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଆଏ, ଏବଂ ସ୍ଥାଙ୍ଗପାଇଁ ଠୋରେ କିଛିଦିନ ରହିବ ବୋଲି ସ୍ଥିର ବି କରିଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ହସ୍ତାକତିରେ ହଠାତ୍ ମୁଁ ଏଠାରୁ ଯିବି ବୋଲି ଯେ ଉଗବାନଙ୍କର ବସଦ ଅଛି ତା’ ମୁଁ ଜାଣିବ କେମିତି ? ଏଇ ଘଟଣାର ଶାଖଦିନ ଭିତରେ ଉକ୍ତଳ-ଶାମ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ମୁଁ ଯେଉଁ ଘରେ ରହୁଥାଏଁ ଓ ପିଲଙ୍କୁ ପାଠ ପଡ଼ାଉଥାଏଁ ହେତୁ ଘରେ ତାଙ୍କ ବୟା ଦିଆଗଲ । ସେ ଆସିଆନ୍ତି, ଭାସ୍ତର ବାବୁଙ୍କର ବାହ୍ୟବା ଗଣ୍ଠି ବାତକୁ ତେଳ ମର୍ଦନଦ୍ୱାରା ଭଲ କରିବାକୁ—ସକାଳେ ଘଣ୍ଡେ ଓ ସନ୍ଧାରେ ଘଣ୍ଡେ । ଅନ୍ୟ ସବୁ ସମସ୍ତରେ ସେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ନ ଯାଇ ଆମର କୋଠା ଖେଟରେ ଗଡ଼ୁଆନ୍ତି । ମୋ ପାଠପଢା ବି ଦେଖୁଆନ୍ତି ।

ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ ପିଲଙ୍କ ମନକୁ ରଥାଇ ପଡ଼ାଏ । କିନ୍ତୁ ଖୁବୁତର ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ଓ ଦୁଇ ଶିନିଥର କହୁଥିବା ବିଷୟ ମନେ ନ ରଖିଲେ ମୁଁ ରଗଯାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ବାଢ଼ାଏ । ଅଲାଟ କେତେ ମିନିଟ୍‌ରେ ପିଲଙ୍କ କାନ୍ଦ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ହେମାନଙ୍କର ପାଠରେ ଅଧିକ ମନୋନିବେଶ ହୁଏ । ଉକ୍ତଳ-ଶାମ ଶୋଇଛନ୍ତି ଏଇ ହମସ୍ତରେ ସାନ ପିଲଟି କଣ ଗୋଟାଏ ଦୋଷ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାକୁ ଦି'ଶୁଣ ଶୁଣୁଡ଼ା ମାରିଦେଲି । ଶୁଣୁଡ଼ା ତା’ର ଗୋଟା ଗାଲରେ ବାକି ଶୁଣିଆଗୁଣ୍ଠିଯାକର ଶ୍ରୀପ ରହିଗଲ । ମୋ ମାତ୍ରକଥା ପିଲେ କେତେ ବାପାଙ୍କୁ କହନ୍ତିନାହିଁ । କହୁଥିଲେ ମୁଁ ଆସିବାର ମାତ୍ରକ ଭିତରେ ଭାସ୍ତରବାବୁ ଜାଣିଆନ୍ତି । ପିଲଙ୍କ ଯୋବୁଁ ଭାସ୍ତରବାବୁ ହେମାନଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଦଶକଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ବା ଜାଣି ସୁଜା କିନ୍ତୁ କହନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଉକ୍ତଳଶାମଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ସେ ସେ ଦିନର ଘଟଣା ଅତିରକ୍ଷିତ ଭାବେ ବୋଧହୁଏ ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପରେ ଆମେ କୟରତ କରିଯାଇ ଧୃଥାଧୋଇ ହେବା ସମସ୍ତରେ ମୋତେ ଖବର ପଠାଇଲେ ସନ୍ଧାର ପ୍ରାର୍ଥନା ସାରି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ । ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରେ ରେଷକପାୟିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଶୁଦ୍ଧ କହିଲେ, “କିଓ—ବାବୁ, ଧୂମେ ନିଜକୁ କ’ଣ ବୋଲି ମନେକର କି ? ମୋ ପିଲଙ୍କ ଦେହଟେ ହାତ ନିରାଇବାକୁ ଧୂମର ଏତେ ସାହସ !” ଆଗରୁ ଏ କଥାର ପୁରାକ ପାଇଥିଲେ ବା ଉପରମଣିକାଟା ଆଉ ଟିକିଏ କଥାର ଲୁବରେ କହୁଥିଲେ କଣ ଅବା ହୋଇଥାନ୍ତା । ନାଗୟାପ ଲଙ୍ଘନ୍ତରେ ହାତ ମାରିଦେଲେ ଯାହା ମୋର ତ ସେଇଆ ହେଲା । ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧଶରରେ ଉଦ୍‌ଦିତ ଦେଲି, ‘ଆଜି ମୁଁ ଅପକେଠାରୁ ତ୍ରଥମେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ସେ

ପିଲକ୍କ ଆକଟ କରିବାର ପାଇ ନୁହଁ । ମୁଁ ମଜନ କରିଥିଲି, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ନୁହଁ, ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ପିଲକ୍କ ମୁଁ ମାରେ, ଗେଲ ବି କରେ ।’ ସେ ଟିକିଏ ଦୁଇ ହୋଇଗଲେ, ଆଉ ଟିକିଏ ଦୁଇ ହୋଇଥିଲେ ହୋଇଆନ୍ତା, ବା ମୁଁ ତାଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲପରି କ’ଣ ପଦେ କହିଥିଲେ ହୋଇଆନ୍ତା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅଣିକୁ ମୋ ଅଣି ମିଳାଇ ଗୁଡ଼ି ରହିବାରେ ବୋଧନ୍ତି ସେ ଆହୁରି ଚଢ଼ିଗଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ‘କୁକୁରକୁ ପ୍ରଗ୍ରହ ଦେଲେ ସେ ମୁହଁ ଗୁଡ଼ିବାକୁ ବାହାରେ । ସାବଧାନ ହୋଇ ନିଜର ଅବସ୍ଥା କଳନାକରି କାର୍ଯ୍ୟ କର । ହଉ, ଯାଥ !’

ଏଥର ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟର କଷ ଉଜିଗଲ ଓ ଅଭିମାନରେ ସେ ଶ୍ରେକାନ୍ତ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ପାଆଁପଡ଼ି ଶୋଇପଡ଼ି କହିଲି, ‘ମୋର ଏଠାରେ ଯେଉଁକିଦିନ ଦାନାପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ଥିମାନ ସରଗଲ ମୁଁ ଏଇ ମୁନ୍ଦୁଷ୍ଟିରେ ଏ ହ୍ଲାନ ତ୍ୟାଗ କରିବ । ନୁଣନିଧି ବାବୁଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ ମୋପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଟ୍ୟାକ୍ସି ଡିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଷ୍ଟେସନ୍କୁ ଗୁଲାଯିବ ।’

ସେ ହଠାତ୍ ଠିଆହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ମାନନା ଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣଟାଏ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ଶଙ୍କିଗଲେ, ତାଙ୍କ ସ୍ଵର ବଦଳିଗଲ ; ସେ କହିଲେ, ‘ଓ, ଦୁମେ ଏହିକି ରାଗୀ । ସାକ୍ଷାତ୍ ଦୁଷ୍ଟାୟା ତ ! ପିଲକ୍କ ମୁହଁରାଏ ମାରିବନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ତିଆରୁ ତିଆରୁ ଦୁମେ ବିଦ୍ରର କାନ୍ତି ଠିଆ ହେଲଣି ଯିବାକୁ !’ ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଏକା ଜିଦ୍ବ ଧରିଲି । ଶେଷରେ ସେ ବାଧିହୋଇ ତାଙ୍କ ନିଜ ଡ୍ରାଇଭର ରାମଲଗନକୁ କହିଲେ, ମୋତେ ଷ୍ଟେସନରେ ଗୁଡ଼ିଦେବାକୁ ଓ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ହଉ ଯାଥ ! ମେଳାଜିଗୁ ରମ୍ବ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଆସିବ । ତମ ଜାଗାରେ ଆଉ କେହି ନିପୁଣ ହେବେନାହିଁ !’ ପ୍ରାୟ ଫିନିହ୍ ଭିତରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିଜ ଗାଡ଼ିରେ ତାଙ୍କ ହଜାରୁ ବାହାରିଲା ।

ରାମଲଗନ ବିହାର ଲେକ ; ଭାନୁର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବହୁବିଷ୍ଟ ରହିଥାଏ । ସୁନ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ କହେ । ବାଟ୍ୟାକ ମୋତେ ବୁଝେଗଲ, ‘ବାବୁ ଆପଣ୍ଡି ଅତିଶୟ ଦେହ କରନ୍ତି ବୋଲି ପିନା ଏପରି କହିଲେ । ଆପଣ ବୁଲିଯିବାଟା ଭଲ ହେଉନାହିଁ । ଆପଣ ଏଥର ଫେର ଆହନ୍ତି, ଦେଖିବେ, ସେ ତାଙ୍କାହିଁ ଆପଣେ ଦରମା ବଢାଇଦେବେ ।’ ତାକୁ ଉଦ୍‌ଦିର ନ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ଫିରାଦ କାହାର କଲି, ଆଛା, ମୋତେ ଆଜି ଲୋଅର ନା ଅପର) ଚିତ୍ରମୁର୍ବ ରୋଡ଼ରେ ନରସିଂହ ଅଗରତ୍ତ୍ତୁଲଙ୍କ ଦୁଆରେ ଗୁଡ଼ିଦେ । ଅଜି ଗାକୁ ଯିବିନାହିଁ ।

ସେ ନରସିଂହ ଅଗରତ୍ତ୍ତୁଲଙ୍କ ଠିକଣା । ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ଏହିଠାରେ ଦିନେ ଓଳିଏ ରହନ୍ତି । ଥରେ ଥରେ ମୋତେ ଚଠି ଲେଖି ଆସିବା ତାରିଖ ଲଣାଇଦିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଟେଲିଫୋନ୍ କରି କେର୍ତ୍ତିଦିନ

ଆସିବେ ବୁଝିନ୍ଦିଏ । ଯେଇଦିନ ସକାଳେ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ ବୋଲି ବୁଝିଥିଲି—ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଟିକିଏ ଆଗରୁ ପିଲାଙ୍କୁ ଛୁଟିକରିଦେଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରାତି କଟାଗବି ବୋଲି ମନେମନେ ଘୁର କରିଥିଲି । ସେ ରହନ୍ତି ଯେଉଁ ବଖରରେ, ମୁଁ ସେଥିକୁ ପଣିଯାଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାନ୍ତାତ୍କରି ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଗାଡ଼ିରୁ ଆଣିବାକୁ ଆସିବାରେ ରାମଲଗନ୍ତ ମୋତେ ଶହେଟି ଟଙ୍କା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲା, ବାବୁଙ୍କ ଫଳୁମରେ ଚୂଣନିଧି ମୋତେ ଯୁକ୍ତ ଦେଇ, ଆପଣ୍ଜୁ ଷ୍ଟେସନରେ ପୁଲିଲବେଳେ ଯୁକ୍ତ ଦେଇ ମାଇଲେ ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ଆଣିବାକୁ କହିଛନ୍ତି ।

ସେତେବେଳକୁ ମାସର ଅଧା, ମୋର ପ୍ରାପ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟ ଶହେଟଙ୍କା—ଶହେଟଙ୍କା କାହିଁକି ନେବିବୋଲି ଟିକିଏ କୁହୁକୁହୁ ହେଲି । ମୋ ପାଠେରେ ଧି କୋଡ଼ିଏଟଙ୍କା ଯାଏଁ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସେ ବଲେଇବାରୁ ନୋଟଟା ରଖି ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ ଟୁକୁରାରେ ରଖିଦ ଦେଇ ତାକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଲି । ସେ ମୋର ଟଙ୍କ ଓ ବେଡ଼ି ଆଣି ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଖଟପାଖରେ ଥୋଇବାରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମୋତେ ପର୍ଯ୍ୟଗିଲେ, ‘କରେ, ସବୁ ଜିନିଷ କ’ଣ ଘନିଆସିଛୁ ! ଲମ୍ବା ଛୁଟି ଆଣିରୁ କାହିଁକି ?’

ନରସିଂହବାବୁ ମୋତେ ଚିହ୍ନନ୍ତ ଓ ଶ୍ରବନକରନ୍ତି । ସେ ମୋପାଇଁ ଜଳଖିଆ ଟିକିଏ ପଠାଇଦେଲେ । ତାକୁ ଖାରିଖାର ସବୁକଥା ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ ରାତ ଦେଲେ, ‘ସେଇ ରାତ ତ ତତେ ଏପଟ ସେପଟ କରୁଛି ! ସ୍ଵେ ଶଣି ରଥଙ୍କୁ ପୁନରସ୍ଵର୍ତ୍ତି !’ ମୋ ମୁହଁ ଟିକିଏ ଶୁଣିଦିବାରେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଲେ, ‘ହଉ ! ଯାହା ହେଲା ତ ହେଲା । ଆଉ ଶୋଚନା କାହିଁକି ? ତୁ ଏମିତି ପ୍ରାଇଭେଟ ଟିଉଟର ହୋଇ ରହିବା ମୋତେ ସୁଖଲମ୍ବନିଥିଲା । ଆଉ ଗୋଟେ କ’ଣ କାମ ମିଳିବ ଯେ !’

ସେ ରାତିଟାଯାକ ଏଣୁତେଣୁ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ପାଇଗଲ ପ୍ରାୟ । ସେ ତହିଁ ଆରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କଟକ ଯିବାର କଥା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଗାଁକୁ ଆସିଲି । ଦିନତମାମ ଓ’ରାତରେ ଗାଡ଼ିରେ ଆକାଶକୁମୂଳ ତୋଳିବାଠାରୁ ଗୋବର ଗୋଟେଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କଥା ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ପ୍ରିରକିଲୁଁ, ହସ୍ତାକ ଭିତରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗାଁକୁ ପିବି, ସେଠାରୁ କଟକ ଆସି ଗୋଟେ ଘରଭାବୀ କରି ରହିବା । ତାପରେ ଯାହା । ସେ ସାନ୍ତୀଗୋପାଳ ଗଲେ ମୁଁ କଟଣୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଲାଜନ୍ ଧରିଲି ଆମ ଗାଁକୁ ।

ଗାଁରେ ମୋର ଅଭ୍ୟାସନା ସୁଖଦାୟକ ହେଲନାହିଁ । ଆଗ ମୋର କୁଣ୍ଡ ଦଦେଇଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ କହିଲେ, ‘ଚନ୍ଦପାଣି ଭରସା, ସେ ଯାହା କରିବେ । ପଇସା କୁଣ୍ଡରେ ମିଳୁଥିଲା, କୁଳଟି କୁଳରେ ଲାଗିଯାଇଥାନ୍ତା । ଆଉ ହଜାରେ ଖଣ୍ଡେ ତା’ର ପାଣି ବକ୍ତିଯାଇଥିଲେ ସେ ଦୋକାନଟିକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଇଥାନ୍ତା । ଦୋକାନଟି ଭଲ ହେଉଛି ମ !’

ମୁଁ ଭସ୍ତୁରବାବୁଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତି ମାସରେ ଯେଉଁ ଶହକ ପାଏ, ଯେଥରୁ ଟଙ୍କା ପଦର କୋଡ଼ିଏ ଯାଏ ମୋର ପକେଟ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ରଖି ବାକିତେ ନିୟମିତରେ ମୋର ସାନ୍ଧାର କୁଳକୁ ଦିଏ । ସେ ସେଇ ପଇସାରେ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ ଖର୍ଚ୍ଚିଆଏ । ତା'ର ଦୋକାନରେ ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ହଜାରେ ଖଣ୍ଡେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚିଆଏ । ଯୋଡ଼ିଏ ବଲଦ କରି ଜମିତକ ଯାହା ହାଜରୁଷରେ ରଖିଛେବ ରଖିଥାଏ । ଆମାଙ୍କ ମାଣରେ ୧୭ ମାଣ—ଏକରରେ ୯ ଏକରରୁ କିଛି କମ୍ । ଏଥରୁ ଏକଚରୁର୍ଥାଂଶ ଏତେ ଦୂରରେ ଯେ ହାଜରୁଷକୁ ପାଏନାହିଁ । ବାକୀତକ କୁଳ ଘୃଷକରୁଥାଏ । ବଣିଆଟାଙ୍ଗରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସିକିମ ଜମି ଯେ ତହିଁରୁ ଯାହା ମିଳେ ନ ମିଳିଲପର । ତରାଲୋଇ ଗାଁ ତଳେ ଏକରେ ଖଣ୍ଡେ ଥିଲ ଯେ ଆମ ପଢାବେଳେ ସେତକ ବିନ୍ଦୀହୋଇଯାଇଥିଲ । ଭସ୍ତୁରବାବୁଙ୍କ ଟଙ୍କାରେ କଦଳୀବାଢ଼ୀ ତଳେ (ସେଇ ଦୂରରେ) ଅଢ଼େଇ ଏକର ଜମି କିଣିଥାଏ । ଯେଥରୁ ଭାଗ ମିଳିଥାଏ ।

ମୋ ସାନ ଭାଇର ମନଟା ଏକାବେଳକେ ଶୁଣିଗଲ । ମୁଁ ଅନୁଭବ କଲି ଯେ, ମୋର ଘୃଷିତ ତୁଟ୍ଟି ଆସି ପରେ ବସିବା ତାକୁ ବିଶେଷ ଲାଗିଲ । ଦଦେଇଙ୍କ ଦୃଷ୍ୟା ମୋ ବର୍ତ୍ତରୁଗନାଙ୍କର ତ ମୂଳରୁ ଧାରଣା, ମୁଁ ଅନାମୀ । ତାଙ୍କ ଧାରଣା ଦୁଷ୍ଟ ହେବାରୁ ସେ ସେତେବେଳେ ପାରୁଥାନ୍ତି ପଦେ ପଦେ ହାଶୁଥାନ୍ତି । କେବଳ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ, ମୋତେ ବଳଦେଲିପର ପଦେ ପଦେ କହୁଥାଏ । ତୁମ୍ଭୁପୁରରୁ ଆହୁର ଅରକ୍ଷିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସିଲବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିରାଶ ହୋଇନଥିଲ । ମୋ ଭଲ ମୁବକ ଟିଉସନ ମାସ୍ତୁର ହୋଇ ରହିବା ଭଲ ହେଉନଥିଲ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ନାଲକଣ୍ଠ କହିଥିବା କଥା ଶୁଣି ସେ ତାକୁ ଖୁବୁ ସମର୍ଥନ କଲ ଓ ତାଙ୍କ ହଙ୍ଗେ ରହିଲେ ନିଷ୍ଠ୍ୟ ବଞ୍ଚିମାନ ଅବସ୍ଥାଠାରୁ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଆଶା ଦେଲ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଏକମାତ୍ର ଝିଅଟିର କ୍ଷାଣ କାହିଁ ଓ କ୍ଷାଣର ସ୍ଥାନ୍ୟ ଦେଖି ତା' ମୁହିଁଟି ବେଳେବେଳେ ଶୁଣିଯାଉଥାଏ ।

ନଚବରତ :

ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଗାଁରେ ଯେଉଁ ସାତଦିନ ରହିବ ବୋଲି ବିଶୁର ଆସିଥିଲ ସେତକ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । ଭସ୍ତୁର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଶେଷଦିନ ମିଳିଥିବା ଟଙ୍କା ଶହେଟି ହାନ୍ଦାର ହାତରେ ଦେଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ଘୃଣିଗଲ । ସ୍ଥା ବାଦ୍ ଯେ ୧୦ । ୨୫ ଟି ମୋ ପାଖରେ ଥିଲ, ତହିଁରୁ ମାତ୍ର ଦୁଇ ଘୃଣିଟଙ୍କା ଦାନ କରିବାକ ହୋଇଥାଏ । କଲିକତାରୁ ଗାଁକୁ ଟିକଟା ତ ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ପଇସାରେ କଣା ହୋଇଥିଲ ଏବଂ ଏବଳୁ ସନ୍ଦେଶ ଦୁଇ ଛିନ୍ନ ଟଙ୍କାର ଓ ଝିଅପାଇଁ ଖେଳଣା ଟଙ୍କେ ମଧେର ଆସିଥିଲ । ଅବଶୀଷ୍ଟ ପଇସାତକ ହେଲ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପାଥେୟ ।

ନାଲକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କର କଟକ ଯିବା ଦୁଷ୍ଟିଗଲ । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବାର ଦିନେ ତ ଦିନରେ ପୁଣିରହେଲ, ସେ ଯିବେ ଜୟପୁର, ବିକିମ ଦେବ ରାଜ୍କ ପାଖକୁ । ଯେ ଆମରୁ

ତାଙ୍କୁ ଟି ଖେଣ୍ଟି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଖେଣ୍ଟି ମାସିକ ପତି ବାହାର କରିବାପାଇଁ ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଚହଜାର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ । ବିଷମଦେବଙ୍କ ଉତ୍ତିରୁ ସେ ଆଶ୍ରିତ ବି ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପିଲମାନଙ୍କ ଟିରୁସନ୍ କରିବାରେ ଲଗି ପଡ଼ିଲା ।

ପ୍ରାୟ ହୃଦ୍ୟାକ ପରେ ସେ ତିରହଜାର ଟଙ୍କାର ଖେଣ୍ଟି ତେବେ ଘେନ ଫେରିଲେ ଏବଂ ମୋତେ କହିଲେ, ‘ଏଇଥରେ କାଗଜ ଖେଣ୍ଟି ବାହାର କରିପାରିବୁ ଯେବେ କର ।’ ମୁଁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପ୍ରେସ୍ ଖେଣ୍ଟି ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ଦିନକେ ଦଶଥର ଲେଖାଏଁ କାଗଜ କଲମରେ ଓ ମୁହଁରେ ଅଟକଳ କରିବାରେ କରିଥାଏ । ମନ ଟିକିଏ ମଗେଲା । ତାଙ୍କ ନିଜହାତରୁ ଦରକାର ହେଲେ ଦୁଇହଜାର ଦେବାକୁ ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ ତୁଣ୍ଟ ଶୁଣାଇଲା, କିନ୍ତୁ, ବୁଝିବାକୁ ବାଜା ରହିଲା ନାହିଁ ଯେ ସେ ବିଷମଦେବଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିବା ଟଙ୍କରେ ଯେତେ ବିଛି ନିଜ ଟଙ୍କାରେ ଦେଇ ହାତିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଯାହାହେଉ ସେଇ ଚେକ୍ଟେକ ଧରି ଆଉ ରୁଚି ପାଞ୍ଚଦିନ ପରେ କଟକ ବାହାଲିଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଘରଅଭ୍ୟାସ ହେଉଥାଏ ଯେ, ମୁଁ ପିଲଙ୍କୁ ଆଉ କିଛିଦିନ, ରହି ପିଲଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଦେଖିଲେ ଭଲଭାବନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଲାପନା ବିଷୟରେ ନୁହେଁ, ମାସିକ ପତି ବାହାର କରିବା ବିଷୟରେ ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କର ସେତେବେଳକୁ ଭରି ଧରି ଲାଗିଯାଇଥାଏ, ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଦରକାର । ମୋ ଆଗରେ ମଧ୍ୟ ସେ କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ଭାଷ୍ଟର ମହାପାଦଙ୍କ ଟିରୁସନ୍ ଯେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଛୁ, ସେ ସେଥିରେ ଆଉ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ।

କଟକରେ ଯାଇ ଆଗ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲୁ ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ସାନ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବଦ୍ୟାରେ । ପଇଯା ପତି ପ୍ରତି ମୋ ଯାନଙ୍ଗଠାରୁ ସ୍ଥାଙ୍କର ଆସ୍ତର ଅଧିକ ଅନୁଚ୍ଛି । ତିନ ରୁଚିଦିନ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ସ୍ଥିରିକଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଆଉ ରହିବା ଅହମ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଶେଷଦିନ ଅଧ ରୁଚିରେ ତ ସେ ଏକାବେଳେ ଧରି ବହିଲେ, ହେଇ ରୁଚିରେ ଅନ୍ୟଥି ବସା ଦେଖିବାକୁ । କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଭୁଣ୍ଟଭୁଣ୍ଟ ଯେ କିଛି କିଛି ନଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କର ରୁଚି, ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ, ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥିବ । ଏକାବେଳେ ଦୁଇଜଣ ଅନିଦ୍ଦୟ କାଳଯାଏ ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟ ହେବେ ଏହା ତାଙ୍କର ଅହୁଯ ହୋଇଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶାନ୍ତିଗତି ଦେଖି ସକାଳୁ ନିଜେ ଯାଇ ମୋ ପଇଯାରେ ବା ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ପଇଯାରେ ବଜାର ସତରା କରିଥାଣି ଥୋଇଥିଲି । ଏ ଶତ୍ରୁ ମହାଶୟ ମଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍‌ଦିମରେ ମଣିଷ । ମଳକଣ୍ଠବାବୁ ନ ବିଶୁରଥିଲେ ମୁକୁରୁ ପାଠପଢା ହୋଇନଥାନ୍ତା କି ଗ୍ରାସାଛାଦନ ପିଲିନଥାନ୍ତା ।

ସେଇଦିନ ଉପର ଓଳି ଶୁଭ୍ରଷ୍ଟିଣ୍ୟ ଦୁହେଁ ଯାଇଥିଲୁଁ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପାଖେ । ତିନିହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପ୍ରେସ୍ ହୋଇ ଆଗିବନାହିଁ ବୋଲି ନିଷ୍ଠା କରି ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଯାଇଥିଲେ, ପଣା ସଂକ୍ଷାନ୍ତିତାରୁ ଆମ ମାସିକ ପଦ ସମାଜ ପ୍ରେସ୍ରୁ ବାହାରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ନେଇ । ମୋର ସମସ୍ତ ଓଜର ଆପଣି ସହେଁ ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ସେଇନ କିପରି ଯେ ସମାଜପ୍ରେସ୍ ଭିତରକୁ ପଣିଯାଇଥିଲେ ତାହା ପରେ ତାଙ୍କୁ ନିଜକୁ ଆଶ୍ରମୀ ଲାଗିଲ । ପଣ୍ଡିତ ମାଲକଣ୍ଟ ଓ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କର କାରପଢ଼ି, ମୁଣ୍ଡ ଶିଳପୁଆ ସମ୍ବିକ୍ ୧୯୧୯ ରେ ମୋର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଥମ ପଢ଼ିବା ଦିନୁଁ ଦେଖିଆଯିଛି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଦୁ ପରେ ସମଗ୍ର ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସମାଜର ସମ୍ବାଦକ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ତିନିମାସ ବି ଥାକିପାରିନଥିଲେ । ମୁଁ ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷପାତ୍ର ବୋଲି ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଶେଷପର୍ଦ୍ଦିନ ସେ ଆଉଆଖିରେ ଶୁଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦେଇନ ଯାହାହେଉ, ଘଣ୍ଟେଘଣ୍ଟେ ବସିବାକୁ ମିଳିଲ । ଶେଷରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁଙ୍କ-ଠାରୁ ଶାର ମିଳିଲ—ତିନିହଜାର ଟଙ୍କାଟି ନଗଦ ସମାଜ ପ୍ରେସ୍କୁ ଦିଆହେବ । ମାସିକ ପଦର ଶୁଣାଖେତ୍ର ତହୁଁରୁ ବଳଦିବା ଦିନ କାଗଜ ବନ୍ଦ ହେବ । ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଏଥରେ ରାଜୀ ହେଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରସ୍ତାବ, ସେ କେବେହେଲେ ପ୍ରେସ୍ ଭିତରକୁ ଆସିପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ବିବାଧିବା କରିବ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟକୁ ଦେବି, ପ୍ରଫ୍ରେ ଦେଖିବ ବା ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ନେବି ଏବଂ ପ୍ରତି ମାସର ବହୁ ଛପାଇ, ବନ୍ଦାଇ, କଟାଇ ନେଇ ଯାଉଥିବ । ମାସିକ ପଦର ଅର୍ଥି ଅନ୍ୟତଃ ହେବ । ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଏଥରେ ବି ରାଜୀ ହୋଇଗଲ ବେଳକୁ ମୁଁ ଧତ୍ତ କାନ୍ଦି ଉଠିପଡ଼ିଲ । “ଏପରି ସର୍ବିରେ ଆମର ମାସିକପଦ ସମାଜପ୍ରେସରେ ଶୁଣାହେବା ଅସ୍ତ୍ରବ । ଆମର ମାସିକପଦ ବାହାରିବା ବି ଦରକାର ନାହିଁ ।” ବୋଲି ଗର୍ଜନକରି ଘରୁ ବାହାରିବା ଶୁଣିଗଲି । ପ୍ରେସ୍ ଫାଟକ ବାହାରେ ତାଙ୍କୁ ଠିଆକରି ଘେ ଘେ କାନ୍ଦି କହିଲି, “ଅପଣ ମୋ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଲୁ, ମୁଁ ପ୍ରେସ୍ କରି କାଗଜ ରହାଇବ ଓ ଠିକ୍ ପଣା ସଂକ୍ଷାନ୍ତ ଦିନ କାଗଜ ବାହାରିବ । ମୋ ଉପରେ ଅବଶ୍ୟକ କରି ସିନା ଏ କଣ ହେଲା ?” ସେ ମୁଁ ହୋଇ ରହିଲେ ଓ କହିଲେ କେତେ ଓପରମୁହଁ ହୋଇଛି, ହରି ଶୁଣି ଘରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ?”

ସ୍ଵା ପରେ ରତ୍ନରେ ଶକ୍ତିଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ଯାହା ହୋଇଥିବେ ଅନୁମେୟ । ପ୍ରଥମେ ତ ବିଶ୍ୱରୁଥିଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶୈସନକୁ ଶୁଣିଯିବାକୁ । ମୁଁ ତଙ୍କୁ କୁହା-ପୋଛୁ କରି ସକାଳ ଯାଏଁ ରଖିଲ । ଭେରବୁ ଘର ଅନେଷଣରେ ବାହାରୁ ବାହାରୁ କାନ୍ଦା ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ଆମ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଘରର ସନାନ ମିଳିଗଲ । ଦେଇ ସକାଳ ଓଳି ହେଠାକୁ ଶୁଣିଗଲୁଁ । ନୃଥୀ ଘରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଯିବାମାଫେ ଶୋଇପଡ଼ି ଯେ ଆଖିତ ହୋଇ କହିଲେ, ଓହୋ ! ଏଇଥିପାଇଁ ଏବେ କେତେଦିନ ହେଲ ବିଶ୍ୱରୁ-

ଥିଲି । ଚଣ୍ଡ୍ୟାଳଟା କେଡ଼େ ଦୁଃଖବହୁର ଦେଖାଇଲା ମା !' ସଜ୍ଜା ସ୍ଵତା ଆମ ସମ୍ମା ପୁଣ୍ୟାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା । ଆମ ବସାରେ ଆପେ ପୁଣ୍ୟାଙ୍ଗ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ହୋଇ ଖାଇଲୁ ।

ତା' ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପୁରୁଣା ପ୍ରେସ ଖଣ୍ଡକର ସନ୍ଧାନରେ ଥାଏ । ଫାଲ ଫାଉନ୍ ଫୋଲିଓ ଟ୍ରେଡ଼ଲ ଖଣ୍ଡେ ମିଳିଲେ ବି ସଥେଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଆଏ । ଦୁଇଦିନ ଖୋଜା ଖୋଜି କରିବାରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ହ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପ୍ରେସର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି । ଦେଇହଜାର ଟଙ୍କାରେ ତା ଯାଙ୍କୁ ମୁଢ଼ାଏ ଅଷ୍ଟର ଓ ଗୋଟେ ଫୁଲସ୍କ୍ରୁଣ୍ୟାପ ଫୋଲିଓ ଟ୍ରେଡ଼ଲ ମଧ୍ୟ ମିଳିନ୍ତା । ଆମ କାଗଜର ସାଇଲ୍ ହେବ ଫାଉନ୍, ରୁରିପେଜ, ଟ୍ରେଡ଼ଲଟା ଅସୁବିଧା ହେବ । ପୁଣ୍ୟ ହ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପ୍ରେସର ମୋର ମନ ଛୁଟି ଯାଇଥାଏ ସତ୍ୟବାଦୀର ସମାଜ ପ୍ରେସ ଦେଖିବା ଦିନୁଁ । ଜଣି ମଧ୍ୟରେ କଟକରେ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ମେଣିନ୍ ପ୍ରେସ ଆଣିଥାନ୍ତି; ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସ ପୁଣ୍ୟବାଟେ କଟକକୁ ଆସିବାର ପ୍ରାୟ ପାଇସାଙ୍ଗେ । କ୍ରିଷ୍ଟପୁରର ଅଶାପ୍ରେସରେ ମଧ୍ୟ ଫ୍ଲାଇମେଣିନ୍ ।

କ'ଣ କରିବ, କଣ କରିବ ବୋଲି ରୁରିଆଡ଼େ ଆଖି ବୁଲଇଥାଏଁ । ଦି ରୁରିଦିନରେ ଭବବାନ ଗୋଟିଏ ଅପୁର୍ବ ସୁଯୋଗ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ । କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କଣ୍ଟାନରେ ବସି ପଣ୍ଡିତ ଆକୁଳ ମିଶଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୟୁଧା କରୁଛି, ତେଙ୍କାନାଲର ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ହେଲାବେଳକୁ, ସେ ଆମର ଗୋଷ୍ଠୀର ଏବଂ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁର ଆମର ଦୟା ତେଙ୍କାନାଲକୁ ୭୦ । ୮୦ ବର୍ଷ ପୁଣ୍ୟ ଛାଠି ଆସିଥାନ୍ତି । ମୋର ସେ ଦଦେଇ ହେଲେ ଲୋଟାରେ । ତାଙ୍କର ଓ ଆଉ କେତେଜଣ ଅଂଶୀଦାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ (ସୁପ୍ରତାପ ପ୍ରେସ) କେତେବର୍ଷ ହେଲା ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବିଧବୀ ନାତୁର୍ରୋଟିଏର ପୁନଦିବାହ କରାଇଥିବାରୁ ତେଙ୍କାନାଲ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ରଜ୍ୟରୁ ଉଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେକାଳର ଉଚିତିଷ୍ଠିତ ଓ ସମର୍ଥ ମଟର ବ୍ୟବସାୟୀ ଚନ୍ଦର ବାବୁ ତାଙ୍କର ପୁଅ । ଏବେ ସେ ପୁଣ୍ୟରେ ରହି ହୋଇଓପାଥ ଓଷ୍ଠ ବିତରଣ କରି ପୁଣ୍ୟରେ ଶେଷଜୀବନ କଟାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୁଅ ଗୋଟିଏ ଦିଓଷି ବେଶ୍ ଭଲ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ପ୍ରେସରେ ଗୋଟିଏ ଡିବଲ୍ ଫାଉନ୍ ଫ୍ଲାଇ ବେଡ଼, ଗୋଟିଏ ଫୁଲ୍‌ହୁକ୍ୟାପ ଫୋଲିଓ ଟ୍ରେଡ଼ଲ ଓ ଲାଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇ ବଢ଼ଇ ଅଷ୍ଟର । ସେ ତ ପ୍ରେସର ଆଶା ଛୁଟିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ କେତେ ଦାମ ବୋଲି ପରିଶବ୍ଦରେ ଦୀର୍ଘକିନି କହୁଦେଲେ ଟଙ୍କା ତନିହଜାର ଦେଲେ ହେବ । ସେ ହିସାବ କରି ରଖିଥାନ୍ତି ସେ ତନିହଜାର ଟଙ୍କା ହୋଇଗଲେ ଅଂଶୀଦାରଙ୍କ ଅଂଶଧନ ଯାହା ବାଜା ଅଛି ସେତକ ପରିଶୋଧ ହୋଇଯିବ ; ସୁଭରାଂ ସେ ରମେଜୁକୁ ହୋଇ ପାରିବେ । ତାଙ୍କ ପୁଅ

ତାଙ୍କ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରବୋଧ ଦେଉଥାନ୍ତି ଯେ ଯେମିତହେଲେ ସେ ଅଂଶିଦାରଙ୍କୁ ଆସେ ଅପ୍ରତିଶେଷ ଶୁଣିଦେବେ । ମିଶ୍ର ଆପଙ୍କ ମନ, ମାଛଚେଳରେ ମାଛରଜା ହୋଇଗଲେ ପୁଅ ହଇରଣ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା ପାର୍ତ୍ତା ।

ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ତାଙ୍କ ଘର ପର୍ମନ୍ତ ଗଲି; ପ୍ରିର ହୋଇଗଲା, ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ହଜାର ଟଙ୍କାର ହ୍ୟାଣ୍ଟନୋଟ ଖଣ୍ଡ ଦେବେ; ମୁଁ ଯଦି ପ୍ରେସଟା ନିରାପଦରେ ଅଣିପାରିବି, ତେବେ ଟଙ୍କା ଦିଆଦେବ ନ ହେଲେ ଗଣି ଦିବେଇ ହ୍ୟାଣ୍ଟନୋଟ ଓ୍ଦ୍‌ପାସ୍ କରିଦେବେ । ଆମର ଏ ସର୍ବିରେ ପଣ୍ଡିତ ଆକୁଳ ମିଶ୍ର ହେବେ ସାକ୍ଷି । ତାଙ୍କଠାରୁ ସିଧା ଓ ସର୍ବେକ ଲୋକ ମୋ' ଅଣିକି କଟକରେ ମୋ ହିତାକାଶୀଙ୍କ ଭାବରେ ଆଉ କେହି ଦିଶନଥାନ୍ତି । ହ୍ୟାଣ୍ଟନୋଟ ନ ପାଇ ମୋତେ ପ୍ରେସର ଗୁବି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲି । ସେ ଟିକିଏ ହସ୍ତହସ୍ତ କହିଲେ, ‘ଆରେ ବାସ୍ତା ! ତୋ ସଙ୍ଗେ ଆଜି ନୁଆ ପରିଚୟ, ତଥାପି ଏଇ ଦୁଇତନ ଘଣ୍ଟାରେ ମୁଁ ବେଶ ଚିହ୍ନି ଗଲିଣି । କିନ୍ତୁ ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ ପରୁଣ ବର୍ଷହେଲ ଚିହ୍ନେ । ପ୍ରେସ ତାଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ ମୋତେ ଟଙ୍କା ମେଲିବ ବୋଲି ଆଶା ହେଉନାହିଁ । ତମର ତ ସେ ମୁହଁ, ଆଉ କ'ଣ କହିବ ? ମୁଁ ପୁଣି ଦ୍ୱରାବେଳେ ଆସିବ ବୋଲି କହି ବଦାକୁ ଫେରିଆଯିଲି । ଗୁଲିରୁଳି ଯାଇଥିଲି ଓ ଆସିଲି ବୋଲି କହିବା ନିଷ୍ଠୁଯୋଜନ । ଅଣ୍ଟା ପକୁବେଳେ ପ୍ରାୟ ଶୁନ୍ୟ ଥବାରୁ ଗୁଲିବାରେ ମୋର ପାୟ ।

ଶାଇବସିବା ବେଳଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଛଟା ପର୍ମନ୍ତ, ଏ ବିଷୟରେ ଘମାଘୋଟ ଆଲୋଚନା ହେଲା ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ଆଗ ମୋତେ ପାଗଳ ବୋଲି କହିଲେ; ‘ସୁଚିନ୍ତ୍ୟ-ପ୍ରେସଟା ସୁବିର୍ଯ୍ୟପଦକୃତଙ୍କ, ସୁମାଦକାଳେ ବି ନ ଯାଇ ବିନ୍ଦୀୟାମ୍’ ଶ୍ଲୋକାଣିତି ମନେ ରହିଗଲା । ତେଙ୍କାନାଳ ରଜା ଓ ଶାହନ୍ତରାଳୀ ବିଷୟର କହୁଛି କହିଲେ । ପରିଚି ସେ ଅଣିଆଗରେ ଷଷ୍ଠ ଦେଖିପାରୁଆନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ହୃଦୟ ଜେଳିଙ୍ଗାନାରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବ ବା ଯାତକ ହାତରେ ପ୍ରାଣବଳୀ ଦେବି ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗଣେଶର ମିଶ୍ର ଚୁଟି ଧରି ସୁଧସହ ତିନିହଜାରଟି ଆଦାୟ କରିବେ ।

ଏ ବିଷୟରେ ଆଉ ଅଞ୍ଜୁକ ନ କରି ଏତିକ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଯେ ଶେଷରେ ମୋରି ହିଁ ଜିଣାହେଲା । ମୋ ବିଜୟର ମୂଳରେ ମୋର ଜିବ କି ରୁଧାନାଥ ବାବୁ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କ ସେ ଦିନର ବ୍ୟବହାର । ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁ ଟିକିଏ ମୋହିତିଷ୍ଠ ହେଲବେଳକୁ ମୁଁ ଦେଦିନ ଉପରଞ୍ଚଳ ଓ ରତିର ଘଟଣା ପଲାବିତ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଆଏ । ଦେଇ ଦିନ୍ୟାରେ ମାଲକଣ୍ଟ ବାବୁଙ୍କ ହ୍ୟାଣ୍ଟନୋଟ ପଣ୍ଡିତ ଗଣେଶର ମିଶ୍ରଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଆକୁଳ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆମ ଚାନ୍ଦ ବିଷୟ ସ୍ଵର୍ଗକର ଲେଖି ଚିଠି ପଣ୍ଡିତ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପାଶେ ହଜିଯିବ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ମୋତେ ଯେ ଚିଠିପଣ୍ଡିତ ରଖିବାକୁ ଦେଲେ ।

ଯତ୍ତ କଥା ସୁରଖୁରୁରେ ରୁଚିଯିବା ପରେ ମୁଁ ସେ ଚିଠିଖଣ୍ଡି ଅଳିଆ ସଫାକରିବା ବେଳେ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲି । ବେଳେବେଳେ ପଥ୍ରାଏ ଯେ, ସେ ଖଣ୍ଡି ଥିଲେ ମୁଁ ଗଣେଶୁର ମିଣ୍ଡି ହୃଦ୍ରାଷ୍ଟର ଓ ପ୍ରକାଶରଙ୍ଗୀ ଏବର ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ବଡ଼ସକାଳୁ ମୁଁ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ତାଳରେ ଗାଡ଼ି ଆସିବାର ବହୁ ପୁଷ୍ପରୁ ଶ୍ଵେତନ୍ତରେ ହାଜର । ପ୍ରାୟ ୫ଟା ବେଳେ ପ୍ରେସରର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିବା କରିବାକ କୃପାସିନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦଙ୍କ ଦୋକାନରେ ଯାଇ ବସିଲି । ଲୋକଗଢ଼ିଲି ଶାନ୍ତିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ମୋ କଥା କହିଲି । ସେ ଟିକିଏ ଶଙ୍କିତ ହୋଇଗଲେ ; କହିଲେ, ‘ରଜା ଯାହେବ ଜାଣି ପାରିଲେ ତ ବାଜା ରହିବନାହିଁ ।’ କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ କହିଲେ, ‘ଆପଣ ଟିକିଏ ଯାଇ ନିମେଇ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକରି ଅସନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏଇଠାରେ ଆପଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବି । ଆଜି ଆପଣ ମୋ’ଗରେ ଅତିଥି ହେବେ ବୋଲି ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ ।’

କରିବାକଙ୍କ ନାମ ଗଣେଶୁର ମିଣ୍ଡେ କହିଥିଲେ, ନିମେଇ ବାବୁଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ । ଏ ଦୁଇଁକୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ ; ସେ ନାହିଁ କଲେ । କହିଲେ, ‘ମୋ ନାମ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ, ଚିଠି ଦରକାର ନାହିଁ । କାମ ମାତ୍ର କହି ଓ କରିବାକଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ହୌଜନ୍ୟ ପାଇଲି, ନିମେଇ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ପାଇବି ବୋଲି ଯାଙ୍ଗେ ଦୀର୍ଘ ବାହାରିଲି ।

ନିମେଇ ବାବୁ ସେ ବେଳର ଆଇଁ ସି. ଏସ. ଅନୁଦା ବାବୁଙ୍କ ବାପା ; ତେଙ୍କାନାଳ ରାଜ ଦରବାରରେ ନାଜର ହୋଇଥିଲେ, ଅବସର ନେଇ ତେଙ୍କାନାଳ ବାସିନ୍ଦା ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଲେଖିଲି ବେଳକୁ ସେ ତାଙ୍କ ଦିଅଁଙ୍କ ଘରୁ ବାହାରୁଥିଲେ । ପରମାର୍ଥ ଲୋକ, ବୁଦ୍ଧ । ମୋତେ ଦେଖିଲମାଫେ ପରିଚୟ ନ ପାଇର ବହୁତ ମାନ୍ୟ କଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି । ମୋକଥା ସବୁ କହିଲି, ଧୀରଭାବେ ଶୁଣି ରୟାଦେଲେ, ‘ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସିନା ରାଜା ଯାହେବ ବାସନ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସମ୍ମର୍ତ୍ତି ତ ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରିବାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଜମିବାଡ଼ି ଏଠାରେ ଅଛି । ସେ ଫ୍ରେଶଲ ବି ପାଉଛନ୍ତି । ପୁଣି, ପ୍ରେସଟା ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କର ; ମୁଁ ବି, ସେଥିରୁ ଜଣେ ; ଆମେ ସର୍ବକରି ପ୍ରେସ ବିନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟକାର ଦେଇଛୁ । ରାଜା ଯାହେବ କମିଶ ବାଧାଦେବେ ?’ ଟିକିଏ ରହି କହିଲେ, ‘ହଁ, ତେଙ୍କାନାଳ ରାଜ ବିଶେଷତଃ ପଞ୍ଚାୟତଙ୍କ କଥା ତ ଆପଣ ଶୁଣିଥିବେ । ଯେତେ ଶୁଣିଥିବେ ଯେତେ ଦୁଇଁ ସେ ଦୁଇଁନ୍ତି । କଟକରେ ପଞ୍ଚ ବହୁତ ଗଢ଼ାଗଢ଼ି କରି କହୁଛନ୍ତି । ତେବେ ସେ ଟିକିଏ କଢ଼ାଲୋକ, ପର କଥାରେ ଭାସିଯାନ୍ତି । ଆପଣ ଯଥାସମ୍ବନ୍ଧ ଗୋପନରେ ପ୍ରେସକୁ ଶ୍ଵେତନକୁ ନେଇଯାନ୍ତି । ମୋ ପାଖକୁ ଆର ହୃଦ୍ରାରେ ଆସନ୍ତୁ । କେବେ ନେଲେ ଭଲ ହେବ ମୁଁ କହୁବି !’

ଖୁବ୍ ମନଖୁସ୍ତିରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । କବିରାଜଙ୍କ ପରେ ମୋ ଆନନ୍ଦ ବହୁ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଗଲା । ମୁଁ ନିମେର ବାଚୁଙ୍କ ପାଖୁ ଫେରିବା ପରେ ଦୋକାନ ବନ୍ଦକରି, ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେଲେ । ତାଙ୍କ ଘର ବୃଦ୍ଧିଣ ଶାସନରେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଜଣେ ପୌଡ଼ିଛା ମହିଳା ଆମକୁ ଦେଖାଦେଇ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବାକୁ ପାଣୀ ଦେଲେ ; କବିରାଜଙ୍କଠାରୁ ସେ ଟିକିଏ ସାନ ଜଣ୍ଯାଉଥାନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନମସ୍କାର ହୋଇ କବିରାଜଙ୍କ ପରୁଳି, ‘ସ୍ମେ ଆପଣଙ୍କ ଭଉଣୀ ପରା ?’ ଭତର ଆଡ଼େ କାମ କରୁଥିବା ମହିଳାଙ୍କ ଗୋଡ଼ିହାତ ଉପରେ ମୋର ନକର ପଢ଼ିଯାଇଥାଏ ।

କବିରାଜେ ହସି ହସି କହିଲେ, ‘ସେ ମୋ ଭଉଣୀ ନୁହନ୍ତି, ମୁରବି । ଗୋଡ଼ିଖୋଇ ଆସନ୍ତି, କହିବି । କବିରାଜଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି, ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀ । ନୁହାଏ ଦିନ ସନ୍ତୁନେନ୍ଦ୍ରିୟ ନ ହେବାରୁ ସ୍ମେ ଆପେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଖୋଜି କବିରାଜଙ୍କୁ ବିଭାବିତ ଦେଲେ, ଶଶ୍ଵରଙ୍କ କୁଳରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ । ସେଇଦିନୁଁ ସ୍ମେ ଘରର କର୍ତ୍ତାୟୀ, ପିଲମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବୋଉ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ପିଲ ଯୋଡ଼ିଏ ତିନୋଟି ଏପଟ ସେପଟ ହେଉଥାନ୍ତି, ସ୍କୁଲରୁ ଆସି । ଏମାନେ କବିରାଜଙ୍କ ପୁଅର୍ଥିଅ; ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ବୋଲି ଯେ ମୋତେ ଚିହ୍ନାଇଦେଲେ ।

ମୋ କଥା ବୋଧହୁଏ କବିରାଜେ ଦୋକାନରୁ କହିପଠାଇଥିଲେ । ଟିକକ ପରେ ପୂଜା ବଢ଼ାହେଲ । ଦୁହେୟାକ ଦିଅଙ୍କୁ ଆଗଦୁଆର ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲୁଁ । ଏତେ ଠା’ ଦିଅଣ ଶାଶ, ଏତେ ସୁନ୍ଦର ବୁଦ୍ଧି ! ଭେଜି ଖାଇଲାପରି ଲାଗିଲି ; ସବୁ ଭରି ସୁଆଦ ।

ଶାଇସାରିଲ ପରେ ମୁଁ କହିଲି, ‘ଆପଣ ଟିକିଏ କଢ଼ ଲେଉଟାନ୍ତି ମୁଁ ଦାଣ୍ଡଗରେ ବସୁନ୍ତି ।’ ସେ କହିଲେ, ‘ମୁଁ ଦି’ପହରେ ଶୁଏନାହିଁ କି ଗଢ଼ିତ ପଡ଼ିତ ହୁଏନାହିଁ । ଦି’ ପହରେ ଘଣ୍ଟାଏ ପଶା ଗଡ଼ାଇ ସେ ରାଜା ଏବେ ହୁକୁମ କରଇନ୍ତି, ଶାସନରେ ପଶାଖେଳ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ !’

ମୁଁ ଜାଣିଲି, ସ୍ମେ ଜଣେ ପଶା ରସିକ । ଏଡ଼ିତାଳରେ ଭାସ୍କର ବାଚୁଙ୍କ କୁହା ମେନେନର, ଓ ଜଣେ ଭାଇ ବିରାଦରଙ୍କ ଯୋନୁଁ ମୋତେ ପୁରୁମାତ୍ରାରେ ପଶା ନିଶା ଧରିଥାଏ । ମୋ ଭଲେଇବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯୋନୁଁ ହେଉ, ବା ତାଙ୍କ ଗ୍ରାହକପଣୀଆ ଯୋନୁଁ ହେଉ, ଦାଣ୍ଡଗରେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର କଳି ଖେଳିବାକୁ ସେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କର ଭଳି ପ୍ରୌଢ଼ ଦି’ଜଣ ସାଙ୍ଗସାଙ୍ଗ ମିଳିଗଲେ, ପଶାଖେଳ କରି ହେବାଦିନୁଁ ଏମାନେ ଯନ୍ତ୍ରାଭିତର ମୁଣ୍ଡାପରି ଅଥୟ ହେଉଥାନ୍ତି, ଖେଳିବାକୁ । ପାରୁପର୍ମନ୍ତ ତୁଣ୍ଡ ବନ୍ଦକନ ଦୁଇଘଣ୍ଟାରୁ ଟିକିଏ ବେଶୀ ଖେଳ ହେଲ । ‘ହୁଇ, ଏତିକ ଥାଉ’ ବୋଲି ସେ ପାଞ୍ଚବାଳ ପରିବାରେ ପାଲି ଗୋଟାଇଦେଲେ ।

ନମେର୍ ବାବୁ କହୁଥିବା କଥା ତାଙ୍କୁ କହିଲା । ସବୁ ଶୁଣି ସେ କହିଲେ, ‘ବେଶ,
ସେ କହିଲପରି କରନ୍ତୁ । ଯା’କୁ ଟିକିଏ ଦେଖିଆସିବେ । ପଣ୍ଡିତେ ଏ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି
କୁଷ୍ଠ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏଥରୁ ବଡ଼ଟି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରର, ସାନଟି ବାଡ଼ି ଦୁଆରର ଭିତରୁ
ପଡ଼ିଛି । ଦାଣ୍ଡ ବାଟେ ପଣ୍ଡିବେ, ଭିତର ଦୁଆରଟି ଫିଟାଇ ତାକୁ ଯେଇ ଦୁଆରର
ବାହାରେ ପକେଇ ଦେବେ । ଆସିଲୁ ବେଳେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଗୃବିଟି ସେପରି ପଡ଼ିଛି ପକାଇ
ଦେଇ ଆସିବେ । ଆପଣଙ୍କ ଲୋକ ଯିଏ ଆସିବେ ସେମାନେ ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ନ ଫିଟାଇ
ବାଡ଼ିପଟେ ଯିବାଆସିବା କରିବେ । ଉଗବାନଙ୍କ କୃପାରେ ଗ୍ରମ୍ଭ ନ ଜାଣି ଜିନିଷପଦ୍ଧତି
କ୍ଷେତ୍ରନ୍ ପ୍ଲାଟ୍ ଫର୍ମ୍‌କୁ ଗଲେ ଗଲ ।’

ଖାଇଲୁ ବେଳେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟତା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଥାଏ । କାଲି କଟକରେ
ବୁଲି ଦୁଇଜଣ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ ଖୋଜିବ । ତାକୁ ଆଣି ପ୍ରେସ୍‌ଭରରେ ଚାହିଁଦେଇ ଯିବି ।
ସେମାନେ ମେସିନ୍ ଫଟାଇ, ଅକ୍ଷର ଓ ଅନ୍ୟସବୁ ସରଜ୍ଞାମ ଭଲକରି ପ୍ର୍ୟାକକରି
ସାରିଲା ପରେ, ରାଜା ଓ ପଞ୍ଚାୟତ ଗଡ଼ରେ ନ ଥିବା ଦିନ ଦେଖି ଜିନିଷ ରେଳରେ
ଲଦିବାକୁ ନେଇଦେଇବ । ସେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବିକୁ ମୋଟାମୋଟି ସମର୍ଥନ କରି କହିଲେ, ହଁ
ଟିକିଏ ବେଶୀ ଯାବଧାନ ହେବା ଦରକାର । ବର୍ଷିମାନ ଆମ ଏଠାରେ ଅଛି କଢ଼ା ଅଛି
ମନମୂଣି ଶାସନ ଗୁଲିଛି ।

ପ୍ରେସ ଭିତର ବୁଲି ଦେଖିଲି, ତିନୋଟିକାକ ମେସିନ୍—ଫାଟିବେଡ ପ୍ରେସ,
ଟ୍ରେଟଲ, ଓ କଟିଂ ମେଣିନ, ଅଛି ପୁରୁଣା, ଦାନ୍ତିସବୁ ଯୋଗିହୋଇଯାଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ
ଦ୍ୱାରା କାଣିବାକୁ ଛାଇଲଣ୍ଡ ତିଆରି, ନାମୁଆ ଜିନିଷ । ଅକ୍ଷର ବହୁତ କିସମର, ସବୁ ପୁରୁଣା
ଶାସନରେ ଚିକାହେବ ; କେବଳ କିମ୍ବା ଏକଟି କେମ୍ବରେ ବ୍ୟକ୍ତହାରଯୋଗ୍ୟ ଅକ୍ଷର
ଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି । ମୋଟରୁପରେ ସବୁ ସରଜ୍ଞାମ ଦେଖି ପେଟ ପୁରିଗଲୁ । ସେ ଶତ୍ରୁ
କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାରେ ଠୁଳ କରି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

କେବଳ ତୁନି ଟିକିଏ ଧୂତୁ ଧୂତୁ ହେଉଥାଏ । ଯଦି ରାଜାଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଯିବ ?
ପଣ୍ଡିତ ନଳକଣ୍ଠ ଅଛି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ପରିଶାମ ତିନି ଦେଇଥାନ୍ତି । ମନଦମା ଦରକାର
ହେବନାହିଁ । ଏକା ରତ୍ନରେ ଦଫା ରଫା ହୋଇପାରେ, ବା ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାଳପାଇଁ ସେ
କୌଣସି ମନଗଡ଼ା ଅଭିଯୋଗରେ କୁଟୁମ୍ବ ବନ୍ଦାଶାଳାରେ ଜୀବନ ବିଭିନ୍ନାଇପାରେ ।
ଏହା ବାରମ୍ବାର ଶୁଣି ମୁଁ ଦିହ କାଠ କରି ଦେଇଥାଏ । ସଫଳ ହେଲେ ବଡ଼କାମଟେ
ହୋଇଯିବ, ମହିରେ ଡଙ୍ଗା ବୁଝିଗଲେ କପାଳର ଦୋଷ ବୋଲି ମନକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ।